ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

[redacted]

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΗΜΟΣ[1]

[1] Acest titlu se găsește formulat la DIODOR DIN SICILIA

II 5848

THUCYDIDES

BIBLIOTECA PUBLICĂ ONISIFOR GHIBU

[redacted]

RĂZBOIUL PELOPONESIAC

Studiu introductiv, traducere, note, indice Prof. univ. dr. docent N. I. BARBU

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
București — 1966

BIBLIOTECA PUBLICĂ
Onisifor Ghibu
2222 30

Stat. Pop. și Referinț...
BIBLIOTECA POPULARĂ
M. Zamfirescu

I. 15.798

875-94=59.0
93137
PUBLICĂ
ANULAT
Sl.

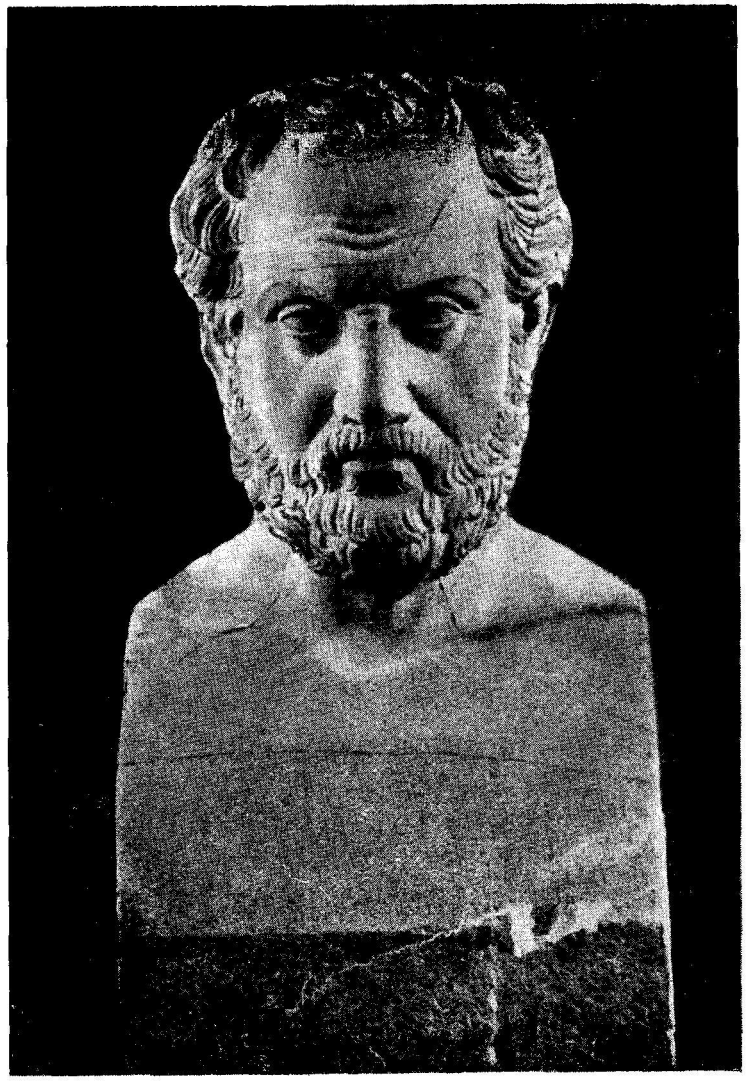

Thucydides

STUDIU INTRODUCTIV

POPULARĂ
Zamfirescu

Opera celui mai mare istoric al antichității nu poate fi pe deplin înțeleasă dacă nu se lămuresc, în prealabil, anumite întrebări și nedumeriri care, în timpul lecturii, vor solicita mintea cititorului neavizat. De pildă, citind *Istoria războiului peloponesiac,* oricine se poate întreba de ce cuprinsul cărții I este constituit din capitole între care legătura logică este, adesea, cel puțin la prima vedere, ascunsă. Iată cîteva dintre subiectele acestor capitole: scopul lucrării (I, 1,1), arheologia (I, 1,2—18,1), războiul dus de eleni împotriva perșilor (I, 18,2—I, 18,2), pentecontaetia[1] (I, 18,2—19), greșeli istorice (I, 20—21), metoda istorică (I, 22), caracteristicile războiului peloponesiac (I, 23), cauzele imediate ale războiului (I, 24—66,1), congresul Ligii peloponesiace (I, 66—87), pentecontaetia (I, 88—118), al doilea congres al Ligii peloponesiace (I, 118,3—125,2), excurs asupra lui Cylon (I, 126), poziția lui Pericles (I, 127). Oricît s-ar invoca efectele asociației de idei, cititorul neprevenit rămîne nedumerit cînd este pus în fața unor probleme atît de diverse între care legăturile sînt, de cele mai multe ori, implicite. De asemenea, cititorul se va întreba de ce Thucydides vorbește abia în V, 25—26, despre războiul de zece și despre războiul de douăzeci și șapte de ani. Mai sînt și alte pasaje care trezesc nedumerirea cititorului. Ne mărginim la menționarea acestora. Este deci necesar să se lămurească, în studiul introductiv, toate aceste obscurități, aparente sau reale, ale operei lui Thucydides. Mai sînt, evident, și alte probleme importante, care trebuie dezbătute în studiul introductiv.

Nu toți cercetătorii sînt de acord asupra soluționării problemelor pe care le ridică *Istoria războiului peloponesiac* și chiar asupra vieții și activității istoricului însuși. Savanții fac reînnoite eforturi de a lămuri problemele cărora nu li s-a dat o

[1] Perioada de cincizeci de ani, de la ultimul război cu perșii pînă la războiul peloponesiac.

rezolvare unanim acceptată, de aceea, se scrie mereu și punctele de vedere contradictorii asupra acelorași probleme continuă să existe. De pildă, una dintre problemele de bază este aceea a caracterului dominației pe care a exercitat-o Atena asupra propriilor ei aliați. Ne vom mărgini la cîteva exemple de păreri divergente asupra acestei probleme. G. Grote afirmă[2] că „supușii" Atenei erau indiferenți față de modul cum își exercita supremația această cetate și că tulburările politice cu caracter antiatenian au fost, în diferite polisuri, provocate de oligarhi locali, adversari ai regimului democratic. Aceeași temă a fost reluată de A. H. M. Jones și G. E. M. de S-te Croix[3], care au căutat să găsească noi argumente.

Teza contrară este susținută, printre alții, de G. Busolt[4], care, în 1904, afirma că aliații Atenei au simțit dominația acesteia ca un jug. În 1960, D. W. Bradeen[5] susține, dimpotrivă, că Thucydides și-a dat silința să arate că nu toate polisurile detestau Atena. În 1963, H. W. Pleket[6], analizînd situația din insula Thasos, încearcă să aducă noi argumente în sprijinul tezei susținute de G. E. M. de S-te Croix împotriva lui D.W. Bradeen, introducînd corectivul că nu în toate polisurile poporul (ὁ δῆμο avea aceeași atitudine, că situația comportă diferențe de la un caz la altul și că deci nu trebuie generalizat.

În 1964, T. I. Quinn[7] observă că polisurile din Ligă simțeau dominația Atenei ca un jug, dar că, atunci cînd era de ales între dominația spartană sau ateniană, ele preferau pe cea ateniană.

O altă problemă de bază pe care o ridică istoria războiului peloponesiac este aceea a politicii lui Pericles. Și aici se

[2] G. Grote, *History of Greece*, vol. VI—VIII, Londra, 1849—1850.

[3] A. H. M. Jones și G. E. M. de S-te Croix, *Athenian Democracy*, Oxford, 1957, pp. 41—72.

[4] G. Busolt, *Griechische Geschichte*, Gotha, 1893—1904, vol. III, 2, 1904, p. 1414.

[5] D. W. Bradeen, *The popularity of the Athenian Empire*, în „Historia", IX, 1960, pp. 257—269.

[6] H. W. Pleket, *Thasos and the popularity of the Athenian Empire*, în „Historia", XII, 1963, pp. 70—77.

[7] T. I. Quinn, *Thucydides and the unpopularity of the Athenian Empire*, în „Historia", XIII, 1964, pp. 257—266.

constată divergențe printre savanți. De pildă G. Busolt[8] vorbește despre politica de război a lui Pericles. De aceeași părere mai sînt, între alții, și K. I. Beloch[9], G. Glotz—R. Cohen[10], care vorbesc despre *Războiul lui Pericles*, și G. B. Grundy[11].

Dimpotrivă, în 1958, K. Dienelt[12] încearcă să demonstreze că Pericles, începînd din anul 450 î.e.n., a căutat să ducă o politică de pace și, în acest scop, a făcut concesii Persiei, iar în anul 446 a încheiat un tratat de alianță cu Sparta; că Atena, după această dată, nu mai amenința pe nimeni și că, în anul 431 î.e.n., în cele din urmă, Corintul s-a făcut vinovat de declanșarea războiului. În 1959 P. A. Brunt[13], într-o discuție asupra disertației lui Dienelt, reia teza caracterului războinic al politicii lui Pericles și amintește, între altele, de intervenția ateniană în Corcyra, care nu putea apărea Spartei decît ca un act de provocare. În 1963, H. B. Mattingly[14] spune că, „după 446 î.e.n., Pericles a transformat Liga de la Delos în imperialism".

Multe păreri contradictorii s-au emis și în ceea ce privește felul cum a fost compusă opera lui Thucydides, problemă foarte importantă pentru atitudinea istoricului față de diferitele momente ale războiului, atitudine care a influențat, desigur, lumina în care au fost prezentate aceste evenimente.

Spre a ne mărgini la un singur exemplu, compunerea cărților a VI-a și a VII-a a provocat pasionate discuții printre savanți. În secolul trecut, unii învățați, printre care J. Classen[15] și L. Herbst[16], susțin că Thucydides a compus cărțile VI

[8] G. Busolt, *Op. cit.*, p. 818.

[9] K. I. Beloch, *Griechische Geschichte*, ed. a II-a, Berlin-Leipzig, 1927, vol. II 1904, p. 296.

[10] G. Glotz — R. Cohen, *Histoire ancienne*, vol. I, 1925, vol. II, 1930, t. II, 2 1938, Paris, p. 620 și urm.

[11] G. B. Grundy, *Thucydides and the history of his age*, vol. I, ed. a II-a, și vol. II, ed. I, Oxford, 1948.

[12] K. Dienelt, *Die Friedenspolitik des Perikles*, Viena, 1958,

[13] P. A. Brunt, în „Classical Review", p. 188.

[14] H. B. Mattingly, *The Growth of Athenian imperialism*, în „Historia", XII, 1963, p. 257.

[15] J. Classen, *Thucydides erklärt von J. Classen*, vierte Auflage bearbeitet von T. Steup, 1897. Erstes Buch, *Einleitung*, p. XXX.

[16] L. Herbst, *Studiu* în „Pilologus", 1881, p. 355 și urm.

și VII înainte de anul 404, dar că, după această dată, istoricul a avut timp să revizuiască opera și să pună de acord diferitele părți. Această afirmație au făcut-o spre a combate tema susținută de T. Steup[17], și L. Cwiklinski[18], care spuseseră că istoricul a compus istoria celor două cărți ca o lucrare de sine stătătoare și n-a mai avut timp să și-o pună de acord cu restul operei. În 1929, W. Schadewaldt[19] susține că istoricul n-a făcut din cele două cărți o operă de sine stătătoare și că nu sînt motive spre a crede că aceste cărți au fost scrise după anul 404. În 1948, G. B. Grundy[20] este de părere că Thucydides a compus cele două cărți înainte de anul 404 î.e.n., iar în 1958, H. P. Westlake[21] susține că cele două cărți au fost compuse în anii de după expediția din Sicilia.

Aceste exemple, socotim, sînt de ajuns spre a arăta necesitatea de a lua atitudine față de multe probleme și controverse pe care le-a suscitat opera lui Thucydides.

Pe de altă parte, nici numeroasele probleme de natură filologică, istorică și literară, pe care le ridică opera lui Thucydides, nu vor putea fi înțelese dacă cititorul nu va avea în minte, în linii generale, situația cetăților beligerante, în general, și istoria războiului peloponesiac, în special.

RĂZBOIUL PELOPONESIAC

Înainte de a discuta modul în care prezintă Thucydides istoria războiului peloponesiac, este necesar să arătăm propriile noastre păreri asupra acestui război, bazîndu-ne pe actualele date științifice. Mai întîi, este necesar să aruncăm o privire asupra situației economice, sociale, politice a celor

[17] T. Steup, *Quaestiones Thucydideae*, Bonn, 1868.

[18] L. Cwiklinski, *Quaestiones de tempore quo Thucydides priorem historiae suae partem composuerit*, Berlin, 1873.

[19] W. Schadewaldt, *Die Geschichtsschreibung des Thucydides*, Berlin, 1929, p. 3 și urm.

[20] G. B. Grundy, *Op. cit.*, I, p. 532.

[21] *Thucydides, II, 65, 11*, în „Classical Quaterly", 1958, pp. 102—110.

două polisuri fruntașe, să insistăm și asupra atmosferei culturale ateniene în care a crescut și a scris Thucydides și, după aceea, să prezentăm cîteva aspecte mai caracteristice ale acestui război. Pentru a înlesni cititorului urmărirea mai precisă a faptelor vom da și un tablou cronologic al evenimentelor petrecute în timpul războiului.

Atena și Sparta în preajma războiului peloponesiac

Bibliografia războiului peloponesiac este considerabilă. Ne mărginim să indicăm* textele grecești de la care trebuie neapărat să pornească orice studiu, apoi cîteva tratate de istoria Greciei și cîteva studii cu un caracter mai special.

* *Texte grecești*, (pentru anii 435—431); Aristophanes, *Acharnanieni; Pacea;* Thucydides (I, 24—68; 119—125); *Inscriptiones Graecae* (I, 2—232); *Supplementum epigraphicum Graecum*, (222, anii 431—421); Aristophanes, *Acharnanienii; Cavalerii; Norii; Viespile; Pacea; Păsările; Lysistrata; Broaștele;* Thucydides (II, I—V 20); Diodor, (XII, 38—72); Plutarh, *Pericles* (30—38); *Nicias* (1—10, anii 421—414); Thucydides (V, 21); Diodor (XII, 75—81); *Inscriptiones Graecae* (I, 276, anii 414—404); Aristophanes, *Lysistrata; Thesmophoriazousai; Broaștele;* Thucydides (V, 26—VIII); Xenophon, *Hellenica* (I, 1—11 2,23); Diodor (XIII, 34 — XIV 3); Cornelius Nepos, *Alcibiades, Lysander, Thrasybul;* Pluiarh, *Alcibiades, Lysandros, Aristotel.*

Istorii generale. G. Busolt, *op. cit.*; Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums*, ed. rev. de H. E. Stier, 1931; R. Cohen, *La Grèce et l'hellénisation du monde antique*, Paris, 1934; K. J. Beloch, *op. cit.*; G. de Sanctis, *Storia dei Greci*, II, 1939; H. Bengtson, *Einführung in die alte Geschichte*, 1959, și *Griechische Geschichte von den Anfängen bis in die römische Kaiserzeit*, în „Handbuch der Altertumswissenschaft", München, 1960.

Istorii ale literaturii elne. A. et M. Croiset, *Histoire de la littérature grecque*, ed. a II-a, vol. IV, Paris, p. 379 și urm.; W. Schmid — O. Stählin, *Geschichte der griechischen Literatur*, vol. V, 2,2, *(Die griechische Literatur zur Zeit der attischen Hegemonie nach den Eingreifen der Sophistik)* redactat de W. Schmid, München, 1948.

Studii speciale. Pe lîngă cele menționate cu ocazia discutării altor probleme mai de seamă sînt: Ed. Meyer, *Forschungen zur alten Geschichte*, II, 1899; B. D. Merit — H. T. Wade — M. F. Gregor, *The Athen Tribute Lists.* I (1939), II, 1949; III (1950); IV, 1953; R. I. Bowner, *The Megarian decrees*, în „Classical Philologie", 1921, p. 238 și urm; Momigliano, *Le cause de la spedizione di Sicilia*, în „Rivista di filologia", 1928, p. 152 și urm.; B. G. Grundy, *op. cit.*, ed. a II-a, vol. I, și ed. I. vol. II, A. W. Gomme, *The Athen hoplite force in 431 B. C.* în „Classical Quaterly,

În preajma anului 440 î.e.n. Thucydides, dacă s-a născut în 460, putea înțelege destul de bine evenimentele politice și relațiile existente între cele două polisuri grecești fruntașe, Atena și Sparta. Istoria relațiilor dintre cele două cetăți, din epoca războaielor medice și pînă în preajma războiului peloponesiac, arată că deosebirile de structură economică, socială, politică, climatele culturale și deosebirile temperamentale care, în mod inevitabil, duceau la urmărirea unor țeluri cu totul diferite aveau să ajungă, mai curînd sau mai tîrziu, la o confruntare armată. În cel de-al doilea război cu perșii, atît de mari erau deosebirile de interese, nu numai economice și politice, dar și strategice, încît, potrivit legendei, Eurybiades, comandantul flotei aliate, lipsit de curaj, în fața invaziei persane, ar fi vrut să se retragă spre Istmul Corintic, dar, lovindu-se de împotrivirea lui Themistocles, a ridicat toiagul să-l lovească, însă acesta i-a spus: „Lovește, dar ascultă". După terminarea războiului, contradicțiile și fricțiunile au început să apară iarăși destul de evidente. De pildă, după victoriile de la Salamina, Plateea și Mycale atenienii erau de părere să continue luptele împotriva perșilor, în timp ce, în 478 î.e.n., spartanii s-au întors în patrie. Ei s-au împotrivit la construirea zidurilor Atenei, dărîmate în timpul războiului.

În 477 î.e.n., Atena a pus bazele Ligii de la Delos, fără Sparta și fără cetățile din Peloponeș. În lupta pe care Atena a pornit-o împotriva Corintului, în 457 î.e.n., Sparta s-a găsit alături de Corint, cu Egina, iar Atena a fost înfrîntă la Tanagra. Ura Atenei împotriva Spartei și Beoției sporea și, în 457 î.e.n., oștile ateniene bat pe beoțieni la Oinophyta, iar

1927, p. 142 și urm.; *A historical comentar on Thucydides*, Oxford, I, 1945; II (1956); III, 1956; G. de Sanctis, *La bataglia di Notion*, în „Rivista di filologia", 1931; A. Andrews, *The Generals in the Hellespont*, în „Journal of Hellenis studies", 1953, p. 2 și urm.; T. Pouilloux, *Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos*, I, Paris, 1954; M. Gary, *Notes on the revolution of the 400 at Athena*, în „Journal of Hellenic studies" (1952) p. 56, H. P. Westlake, *Seadbordraides in Periclean strategy*, în „Classical Quaterly," 1945, p. 75 și urm.; V. Ehrenberg, *Der Staat der Griechen*, I, 1961; Jaqueline de Romilly, *Thucydide et l'impérialisme athénien*, Paris, 1951; H. I. Diesner, *Wirtschaft und Gesellschaft bei Thucydides*, Halle, 1956; F. E. Adcock, *Thucydide and his history*. Cambridge, 1963.

Sparta, în 454 î.e.n., este înfrîntă de Argos, la Oinoe. Dar, în curînd, forțele Spartei și Atenei se ciocnesc în Beoția (în anul 448 î.e.n.), unde una susținea pe focidieni, iar cealaltă pe delfieni și în anul 447, în toate cetățile, democrațiile sînt răsturnate și se constituie o confederație beoțiană aristocratică. Ajutoarele trimise de Atena sînt zdrobite la Coroneea. Eubeea și Megara se ridică împotriva Atenei, simțindu-se sprijinite de Sparta. Pericles cucerește Eubeea și respinge pe spartani, care ajunseseră aproape de Atena. În sfîrșit, spre finele anului 446 î.e.n., zece soli sînt trimiși cu depline puteri la Sparta spre a negocia pacea, numită „pacea de treizeci de ani", prin care se prevedea: renunțarea oricărei intervenții a Atenei în Peloponeș și în Megarida; recunoașterea tacită a Ligii de la Delos de către Sparta, prin recunoașterea de fapt a aliaților celor două cetăți; recunoașterea libertății comerțului; recunoașterea arbitrajului ca metodă în caz de conflict.

La Atena, după încheierea tratatului de pace cu perșii, după semnarea păcii cu Sparta, care a avut loc spre finele anului 446 î.e.n., Pericles ia în mînă frînele politicii interne și externe și, pînă în 431 î.e.n., cînd izbucnește războiul peloponesiac, înfăptuiește o serie de lucruri care nu erau altceva decît consecințele logice ale procesului de democratizare, la care Olimpianul începuse să contribuie cu toată energia după ostracizarea lui Cimon, votată în anul 461 î.e.n. Menționăm cîteva dintre măsurile mai de seamă luate de Pericles, în politica internă: instituirea indemnizației acordate cetățenilor care participau la ședințele *heliaiei;* instituirea *theoricon*-ului, adică acordarea unei sume de bani cetățenilor nevoiași, pentru a putea asista la spectacole; începerea faimoaselor lucrări de înfrumusețare a Atenei, care au dat de lucru atîtor categorii de meseriași atenieni, transformînd cetatea într-un vast șantier. În politica externă: convocarea unui congres panelenic, care avea să ia, îndeosebi, măsuri pentru restaurarea templelor distruse în timpul războiului cu perșii și pentru asigurarea unei păci trainice; chemarea adresată tuturor cetăților grecești de a trimite coloniști în noua cetate Thurioi; invitarea tuturor cetăților grecești de a aduce drept jertfă zeităților de la Eleusis pîrgă din recolte; întărirea hegemoniei Atenei

în Liga maritimă (fosta Ligă de la Delos), prin: impunerea unui sistem de măsuri și greutăți, a unei monede și a unei administrații judiciare unice; instalarea de *cleruhii*, un fel de colonii ateniene; cei aproape opt mii de cetățeni aflați în aceste cleruhii erau adevărate garnizoane ateniene, instalate în mijlocul populațiilor care puteau eventual constitui puncte nevralgice pentru Atena.

Simpla evocare a acestor măsuri ne arată condițiile în care au trebuit înfăptuite și țelurile urmărite. Astfel, măsurile de politică internă luate de Pericles ne arată limpede că aristocrația agrară, care-și avea baza în Pedion, pierduse preponderența economică și influența politică, în urma dezvoltării rapide a meșteșugurilor și negoțului. Pericles a înțeles imperativul vremii și, prin instituirea indemnizației acordate heliaștilor, membrilor sfatului celor cinci sute și slujbașilor, a luat măsuri de atragere la viața politică a oamenilor cu slabe resurse financiare. Instituirea theoricon-ului urmărea cultivarea și antrenarea în noul ritm al vieții a celor mai nevoiași cetățeni, iar largile șantiere, deschise pentru înfăptuirea operelor de înfrumusețare a Atenei, constituiau un sprijin economic efectiv pentru mulți cetățeni atenieni. Așadar, în perioada de timp amintită, orice cetățean atenian cu drepturi politice depline, fără deosebire de origine sau avere, putea participa efectiv la conducerea statului. Este vorba, bineînțeles, de cetățenii născuți din tată și mamă atenieni, care constituiau aproximativ numai o treime din populația Atenei, dar pentru acești cetățeni democrația nu mai era o vorbă goală. Într-adevăr, între 446 și 431, Atena a atins maximum de democratizare posibilă în condițiile scavagismului grec. Avînd ca organe ale puterii de stat adunarea poporului, *ecclesia*, sfatul celor cinci sute și *heliaia*, la care, așa cum am spus, putea participa orice cetățean cu drepturi depline, Atena dispunea de cea mai largă bază socială a organelor puterii de stat dintre toate polisurile grecești.

Pe plan extern, Pericles urmărea ridicarea prestigiului Atenei, dar măsurile luate de el nu au dus la rezultatele scontate. Într-adevăr, congresul panelenic nu s-a putut organiza, cetățile grecești n-au dat să se aducă pîrgă din recolta zeităților

de la Eleusis, cetatea Thurioi s-a dovedit, ulterior, ostilă metropolei, aliații Atenei, simțindu-se exploatați și umiliți, se socoteau „sclavi" și pîndeau momentul oportun să se revolte, așa cum a făcut cetatea Samos în anul 440 î.e.n. Aceste eșecuri de politică externă ale lui Pericles au arătat încă o dată că, în condițiile economice, sociale și politice în care se găseau polisurile, inițiativa panelenică a lui Pericles s-a dovedit că nu are sorți de izbîndă.

La Atena unde marii proprietari de pămînt din Pedion se încrucișau cu meșteșugarii, metecii cu cetățenii, marii armatori de corăbii cu micii negustători, sclavii cu oamenii liberi, atmosfera culturală prezenta și ea aspecte diferite. Astfel, în vremea aceea, la Atena, s-ar fi putut vedea cum alături de unii cetățeni, care în momentele principale ale vieții, naștere, căsătorie, moarte sau la datele memorabile pentru genos, fratrie, și trib, îndeplineau rituri religioase, iar la Marile Dionysii, la Panathenee și la alte serbări publice păreau pătrunși de anumite afirmații transmise de mitologie sau de tradiție, erau alții pentru care zeitățile prezentate de mitologie, în general, și de Homer, în special, nu mai puteau satisface aspirațiile morale și logica gîndirii științifice, care făcuse mari progrese. În acest fel, Thucydides a fost contemporanul unor oameni pentru care *Iliada* lui Homer era cartea de căpătîi. Istoricul a văzut, poate, reprezentîndu-se pe scenă tragedia *Antigona* de Sophocles, în care este pusă în discuție contradicția dintre legile nescrise ale tradiției religioase și legile concrete ale statului; a asistat, poate, în 431 î.e.n., anul începerii războiului peloponesiac, la reprezentarea tragediei *Medeea* de Euripides, în care cel mai puternic și uman sentiment, acela al iubirii unei mame pentru copiii săi, a fost înfrînt de patima răzbunării; Thucydides a mai fost de față la vreo conversație sau a fost el însuși partenerul unei discuții în care se înfruntau vechile concepții despre zei, așa cum îi prezenta *Iliada* și *Odiseea*, cu noile lumini în care îi prezentau tragediile lui Eschiles, Sophocles și Euripides.

Dar, pentru a ne da mai bine seama de complexitatea, varietatea și, adesea, contrarietatea concepțiilor despre lume și om pe care le putea avea un intelectual pe vremea lui Thucy-

dides, la Atena, socotim că este util să arătăm pe cele mai importante, mai ales cu privire la cauzele fundamentale, care pun în mișcare lumea și acțiunile omenești. Acest lucru este cu atît mai necesar, cu cît, așa cum se vedea, Thucydides nu s-a mărginit să nareze numai fapte politice și militare și să le arate cauzele imediate, ci, într-o vedere mai largă asupra vieții, să arate și cauzele prime ale atîtor nenorociri care s-au abătut asupra unei „părți din omenire", cum spune istoricul însuși, în timpul războiului peloponesiac. Vom începe cu Homer, al cărui prestigiu n-a încetat să fie puternic de-a lungul întregii antichități, și care, în secolul al V-lea, continua să fie, pentru mulți oameni, „cartea cărților".

La Homer zeii sînt aceia care pun în mișcare marile evenimente. Zeii, în *Iliada*, nu sînt altceva decît oameni înzestrați cu nemurirea și cu puteri pe care nu le au muritorii. Gîndurile și sentimentele care-i determină pe zei la fapte nu numai că nu se deosebesc întru nimic de ale muritorilor, dar nici nu au cel puțin vreo justificare morală. Astfel, Hera este mînată de o ură nestinsă împotriva troienilor, fiindcă fusese jignită de Paris în concursul de frumusețe de pe muntele Ida, iar Zeus insufla curaj troienilor fiindcă fusese înduplecat de zeița Thetis, mama lui Ahile, ultragiat și el de Agamemnon. Nicăieri nu se arată mai limpede cît de stăpîniți de patimi erau zeii, decît în cîntul al V-lea al *Iliadei*, unde zeii, împărțiți în două tabere, luptă, alături de muritori, unii împotriva altora și nicăieri nu se vede mai clar lipsa unui criteriu moral, (de pildă, dreptate, bine, omenie) decît în cîntul al XX-lea, vs. 167—247, unde ni se arată cum în clipa supremă a luptei dintre Hector și Ahile — Hector este fugărit de Ahile în jurul Troiei — Zeus ia balanța și (vs. 209—219) cîntărește destinele celor doi eroi. Rezultatul: destinul lui Hector a mers spre Hades și îndată zeul Apollon l-a părăsit. Așadar și Zeus și Apollon, care-l sprijineau pe Hector, s-au supus destinului fără să se întrebe dacă este bun sau rău, așa cum nu se întrebaseră dacă este bine sau rău ceea ce fac în nici una din acțiunile lor. Așadar, cum se comportă omul homeric, în *Iliada*, dacă zeii sînt forțe mult mai puternice decît el, dar

BIBLIOTECA PUBLICĂ
"Onisifor Ghibu"
Nr. 12230

capricioase, dominate și ele de o forță superioară, destinul orb, în sensul că nu se conduce după bine sau după rău?

Deși destinul este orb, iar zeii capricioși și pătimași, omul în *Iliada* luptă pentru prăzi, dar și pentru satisfacerea unor țeluri mai nobile: demnitate, glorie. În *Iliada* (VI, 208—210), este formulat idealul vitejilor troieni: distincție, superioritate față de ceilalți, menținerea faimei străbune.

În *Odiseea*, Zeus (I, 30—43) este însă preocupat de o problemă morală, problema raportului între fapta rea și consecințele ei. Muritorii — spune el — sufăr crunt din cauza nesăbuinței lor. Exemplu: Aigisthos, deși fusese avertizat de Hermes, trimis de zei, să nu ucidă pe Agamemnon și să nu-i ia soția, el totuși n-a dat ascultare, a săvîrșit răul și și-a ispășit pedeapsa. Concluzie: zeii toți să vadă cum să-i înlesnească lui Odiseu întoarcerea, fiindcă Poseidon, care-l ținea pe erou departe de casă, nu va îndrăzni să se ia la harță cu toți zeii. Așadar, întreg Olympul se coalizează împotriva lui Poseidon, care săvîrșea o nedreptate, împiedicîndu-l pe Odiseu să se întoarcă în patrie. Uciderea peților este prezentată de poet drept consecința unor fapte săvîrșite împotriva moralei.

În opera lui Hesiod se reflectă realități și idei dintr-o epocă în care diviziunea muncii între țărani și meseriași ducea la ruinarea vechilor relații gentilice. În lucrarea *Munci și zile*, Zeus nu mai este zeitatea capricioasă din *Iliada*, care se supune fără crîcnire destinului, ci, după ce a pedepsit pe muritori pentru nesăbuințele lor[22], tatăl zeilor și al oamenilor ce protejează orașul în care dăinuiește dreptatea.

„Parte de pacea bogată, ei au, iar atotvăzătorul
Zeus războaie cumplite nu le stîrnește împotrivă",
(Trad. Șt. Bezdechi, vs. 220—222).

Thucydides cunoștea, desigur, și lirica greacă. Dacă în versurile unui Callinos, Tyrtaios, Sapho, Mimnermos, Theognis, istoricul nu putea găsi — așa cum era firesc — idei generale asupra lumii și omului, orînduite într-un sistem coerent, gîn-

[22] *Theogonia*, vs. 551—552; *Munci și zile*, vs. 87—98.

direa politică a lui Solon exprima cîteva principii de bază. Poetul și legiuitorul Solon se mîndrește că a îmbinat forța cu dreptatea (frag. 24 D, vs. 15 și urm.). Aceasta a făcut-o convins că există o divinitate care pedepsește nedreptățile săvîrșite de oameni (frag. 1 D, vs. 75; e D, vs. 34 și urm.). El îi avertizează pe oameni să nu îi învinuiască pe zei, cînd sufăr amarnic de pe urma răutății lor (frag. 8 D, vs. 1—2). Sînt aproape aceleași concepții ca și la Hesiod.

Este de presupus că Thucydides cunoștea concepțiile despre lume și om care se desprindeau din tragediile lui Eschiles, Sophocles și Euripides. La baza fiecăreia dintre tragediile lui Eschiles, rezidă o idee generală despre om și lume. Ideea care revine aproape în toate tragediile este că suferințele oamenilor, provenite de la zei, sînt consecințe inevitabile ale nesăbuinței lor, care încalcă dreptatea, măsura, pacea, omenia. Izvorul întregului cortegiu de încălcări ale moralei, săvîrșite de oameni, îl constituie (ὕβρις) „violența nesăbuită". Fiii lui Aigyptos săvîrșesc o (ὕβρις) urmărind pe fiicele lui Aigyptos. Tot șirul de nenorociri îndurate de Laios, ucis de fiul său Oedip — care, la rîndul său, descoperind că-și ucisese tatăl și că se căsătorise cu mama sa, se privează de lumina ochilor, iar fiii săi, blestemați de el fiind, se ucid între ei sub zidurile cetății — provine din faptul că Laios nu ascultase de avertismentul dat de zeul Apollon de a nu avea copii. Xerxes este înfrînt pentru că săvîrșise o ὕβρις pornind război împotriva grecilor.

Alta este viziunea despre lume a lui Sophocles. Chintesența gîndirii acestui poet tragic se află în tragedia *Oedip — rege*, în care un om drept, cinstit, generos, cum este Oedip, cade zdrobit sub loviturile crude ale destinului. Aiax, cuprins de nebunia trimisă asupra lui de zeița Pallas-Athena, măcelărise o turmă, crezînd că ucide pe atrizi. Zeița privește cu satisfacție acest spectacol, pe care-l oferă Aiax, și-l întreabă pe Odiseu: „Vezi, Odiseu, cît de mare e puterea zeilor?" La care Ulisse observă: „Constat că noi oamenii cît timp trăim nu sîntem decît niște năluci, niște umbre fără consistență" (*Aiax*, vs. 125—26). Această frază exprimă, sub o formă concisă, ideea fundamentală a concepției lui Sophocles despre lume.

Euripides, trăind și scriind în epoca de apogeu și de declin a democrației sclavagiste ateniene, foarte receptiv la ideile formulate de filozofii vremii, pune la îndoială însăși existența zeilor. Dezlănțuirea celor mai variate și puternice pasiuni, expusă de el într-o lumină tragică, umple de groază și de milă, mai mult decît oricare altele, pe spectator.

Dar Thucydides a putut, desigur, cunoaște diferitele sisteme filozofice grecești. Totul este în transformare, spunea Heracleitos, în concepția căruia focul este materia cea mai mobilă, care se transformă în toate lucrurile. „Această orînduire cosmică n-a fost creată de vreun zeu, nici de vreun om, ci a fost veșnică, este și va fi foc veșnic viu, care se aprinde după măsură și se stinge după măsură" (frag. 30). Lucrurile iau naștere și se schimbă prin lupta contrariilor, „Războiul este tatăl și regele tuturor lucrurilor" (frag. 53).

O poziție opusă este adoptată de filozofii eleați. Parmenides din Eleea, de pildă, afirmă că nu exista decît realul, care este unul, imobil, nenăscut, nepieritor, întreg, fără sfîrșit, omogen, unic, continuu, sferic (frag. 8).

În concepția lui Empedocles din Agrigentum patru sînt elementele de bază, din care se constituie lucrurile: focul, aerul, apa și pămîntul. Aceste elemente sînt puse în mișcare de două principii opuse: iubirea (ἔρως) și zavistia (ἔρις). Anaxagoras susținea că lucrurile sînt constituite dintr-o infinitate de elemente, asemănătoare cu lucrurile, dar aflate în cantități diferite în fiecare lucru. Elementul dominant conferă lucrului specificul lui. Aceste semințe care, la început, erau haotic amestecate, au fost rînduite de Rațiune (νοῦς) care nu era amestecată în niciunul dintre elemente și care le-a pus în mișcare și în ordine pe toate.

În sfîrșit Thucydides putea cunoaște filozofia lui Democritos, care afirma că lumea este constituită din atomi și din vid. Atomii sînt elemente indivizibile, eterne, care diferă între ei prin formă, poziție, așezare. Din diferitele combinații care se fac se produc neîncetatele mișcări și ciocniri ale atomilor, se produc și se schimbă lucrurile din natură. Mișcarea atomilor este sieși cauză (are la bază o cauză internă și nu una externă).

G. M. Zamfirescu

Dar Thucydides a mai putut cunoaște și pe sofiști. El a cunoscut desigur cele trei adevăruri de bază ale filozofiei lui Protagoras, care spunea: 1) ființa absolută nu există; 2) chiar dacă ar exista, n-ar putea fi cunoscută; 3) chiar dacă ar putea fi cunoscută, n-ar putea fi exprimată. Celălalt mare reprezentant al sofiștilor, Gorgias, afirma: „Măsura tuturor lucrurilor este omul". Thucydides a cunoscut, desigur, și pe Socrates, adversarul sofiștilor, dar confundat cu sofiștii, care, spre a combate pe adversari, afirma că nu există știință fără o metodă proprie care să descopere adevărul și această metodă a fost numită dialectica, adică arta de a descoperi adevărul prin întrebări și răspunsuri, care, conduse meșteșugit, au pus bazele metodei inductive.

Este sigur că Thucydides a cunoscut întreaga mișcare istoriografică anterioară și contemporană cu el. Primii scriitori de istorii la greci au fost logografii. Povestind fără nici un fir logic cele mai variate evenimente, punînd pe aceeași treaptă o eclipsă de soare cu un mit sau întemeierea unei cetăți cu o răscoală, limitîndu-se mai ales la nararea unor evenimente locale, logografii au fost foarte puțin preocupați de aflarea adevărului faptelor și de explicația cauzală care le-au produs. Scopul urmărit de ei era să impresioneze pe cititori.

Primul istoric grec este Herodot. Mai în vîrstă cu 25—30 de ani decît Thucydides, Herodot a avut o curiozitate mereu trează pentru cele mai variate domenii de activitate omenească, ceea ce l-a făcut ca, în opera sa, să înregistreze cele mai diferite date, etnografice, astronomice, fizice, meteorologice, psihologice etc. „Părintele istoriei", cum a fost supranumit Herodot, n-a avut însă ascuțimea intelectuală de aflare și de pătrundere a adevărului și nici fòrța logică de coordonare și sistematizare a variatelor fapte pe care le-a expus. În concepția lui Herodot, gelozia zeilor a avut adeseori funeste urmări pentru acțiunile la care au împins pe nefericiții muritori. Zeii, ne spune istoricul (VIII, 109), au pedepsit pe Xerxes, fiindcă regele persan a acționat condus de trufie. Evident că Herodot nu putea nega voința oamenilor ca factor activ în istorie. Dar în concepția lui regii și, în general, conducătorii, nu masele, au rolul hotărîtor în istorie. Despre rolul factorului economic în istorie nici nu putea fi vorba.

Istoricul a mai cunoscut, desigur, pe comicul Aristophan, care, în anul 426, în comedia *Babilonenii*, pierdută pentru noi, desfășura un atac virulent împotriva demagogilor, în general, și a lui Cleon, în special, iar în 425 î.e.n., în *Acharnanienii* cîntă binefacerile păcii, într-un moment cînd atenienii și peloponesienii își dădeau cu furie lovituri pe diferite teatre de luptă. Nu trebuie să uităm nici de oratorul Antiphon din Rhamnus, pe care istoricul însuși îl numește (VIII, 68) cel mai de seamă atenian prin virtute și prin darul de a concepe și a-și exprima gîndurile.

În sfîrșit, istoricul trebuie să fi cunoscut cel puțin cîteva dintre adevărurile de bază ale medicinei, formulate de Hippocrates din Cos, a cărui faimă străbătuse departe cînd a început războiul peloponesiac. Între altele, Hippocrates afirma (*Despre aere*, 20) că legile naturii sînt statornice, acționînd prin sine, fără vreo intervenție exterioară, de natură divină.

Această sumară trecere în revistă a celor mai de seamă oameni de cultură și a diferitelor curente de idei, care se înfruntau la Atena pe vremea lui Thucydides, ne vor ajuta să înțelegem mai bine meritele și lipsurile operei lui Thucydides.

Istoricul a lipsit aproape 20 de ani din Atena, între 420 și 404 î.e.n., dar el n-a rămas străin de atmosfera culturală, în care, în aceeași zi, un cetățean ar fi putut asista la o tragedie de Euripides, unde se exprimau îndoieli asupra existenței zeilor; ar fi putut vedea pe Socrates, în agora, angajat într-o discuție cu un ostaș, din care încerca să scoată definiția generală a unei serii de cazuri particulare; ar fi putut asista la un sacrificiu cu ocazia unei nunți; ar fi putut auzi un sofist dezvoltînd ideea că nu există adevăr obiectiv, ci că omul este măsura tuturor lucrurilor; ar fi putut vedea doi cetățeni discutînd calm și serios contradicțiile dintre Heracleitos și eleați și dintre aceștia și atomiști.

Va fi cu atît mai interesant să vedem ce poziție a adoptat istoricul în mijlocul acestor curente de idei, cu cît contradicțiile dintre ele erau mai izbitoare.

La Sparta, producția avea un caracter predominant agricol. Pămîntul, proprietatea comunității spartanilor, dat în folosință diferitelor familii de spartani, în loturi aproximativ egale, era muncit de hiloți, considerați ca proprietate a statului. Așadar și pămîntul și hiloții, principalele mijloace de producție, erau considerate proprietatea statului spartan, instrument al comunității spartane. Organe ale statului spartan erau: *apella* (adunarea poporului), la care luau parte toți cetățenii spartani, de la douăzeci și unu de ani în sus; *gerusia* (sfatul bătrînilor) compus numai din treizeci de persoane: douăzeci și opt de membri (în vîrstă de cel puțin șaizeci de ani) și *basileis* (regii) în număr de doi; mai erau *eforii* în număr de cinci. Organele de bază ale puterii erau gerusia și eforii. Apella, deși formal organ suprem al puterii, în practică nu juca un prea mare rol. La Atena, nu participau la viața politică nici metecii străini stabiliți la Atena, nici sclavii. La Sparta erau excluși de la conducerea treburilor obștești periecii și hiloții.

Acestea erau cele două state elenice fruntașe, în jurul cărora se găseau grupate celelalte polisuri grecești. În anul 431 î.e.n., cînd a izbucnit războiul peloponesiac, în jurul Atenei se aflau: Eubeea, și celelalte insule, din Marea Egee, cetățile din peninsula Chalcidică, apoi Amphipolis, Abdera, Ainos, pe coasta Traciei, cetățile grecești din regiunea litoralului Asiei Mici, apoi în vestul Greciei, Corcyra, un teritoriu în Acharnania, Cephallenia, Zacynthos, Rhegium în extremitatea de sud-vest a Italiei, Leontini în Sicilia. În jurul Spartei erau grupate cetățile din Peloponeș, afară de Ahaia și de Argos, apoi cetățile din Beoția, afară de Plateea, aliată cu Atena, Phocida și Locrida, Opuntia, Ambracia, Leucas. Neutre erau: Etolia, Ahaia, Argos, Creta. O singură privire aruncată pe hartă ne arată că aliațele Atenei erau în afara Greciei, pe cînd cetățile conduse de Sparta, cu două-trei excepții, erau situate pe continent. Și Atena, și Sparta aveau aliați în occident: Atena, așa cum am spus, avea aliate cetățile Rhegium și Leontini, iar Sparta întreținea relații bune cu Tarentul și cu Syracusa.

Geografia și diplomația sînt în continuă interferență cu economia, cu politica, cu forțele armate. Astfel în Atena, unde meșteșugurile și comerțul luaseră o amplă dezvoltare, ceea ce

a înlesnit grăbirea procesului de democratizare amintit, marina a luat un puternic avînt, iar pe plan militar arma de căpetenie era flota. La Sparta, dimpotrivă, unde producția avea un caracter predominant agricol, gerusia și eforii erau organele de bază ale puterii, iar forța armată consta în pedestrime. Încă o deosebire, pe plan economic-financiar: Atena dispunea de rezerve de bani, pe cînd la Sparta situația era inversă.

Cauzele războiului peloponesiac Este limpede astăzi că factorul economic a fost *causa causarum* a *războiului*. *Astfel*, interesele economice ale Atenei, care începuse să-și întoarcă privirile spre vest, veneau în contradicție cu eforturile comerciale ale Corintului, principala aliată a Spartei. Direct — trebuie subliniat — Atena, din punct de vedere economic, nu constituia un obstacol în calea dezvoltării Spartei, date fiind economiile lor deosebite. Dar o Atenă prea puternică constituia o amenințare politică pentru securitatea și ambițiile spartane. Pentru Corint însă, prezența Atenei în Corcyra, în Cephallenia, la Zacynthos, la Naupactos — puncte-cheie în drumul spre vest — era desigur sufocantă.

Spre est, Corintul se izbea de prezența Atenei la Salamina și la Egina. La cauzele economice s-au adăugat deci cele de ordin politic. Pretextele nu s-au făcut așteptate prea mult.

Evenimentele — pretexte pentru începerea războiului — au început să se desfășoare pe teatre destul de îndepărtate de Atena și de Sparta. Astfel în anul 435 î.e.n. în Epidamnos (Dyrrhachium) azi Durazzo (Durrës), aristocrații sînt răsturnați de democrați. Aristocrații, cu ajutorul *populațiilor autohtone* din jurul Epidamnosului, pornesc incursiuni împotriva cetății, de pe uscat și de pe mare. Democrații din cetate, trimițînd o suplică, au cerut ajutor la Corcyra, ca la cetatea-mamă, dar corcyreienii nu au luat suplica în seamă. Consultînd oracolul de la Delphi, democrații epidamnieni au cerut ajutor la Corint, metropolă a Corcyrei și a Epidamnosului. Corintienii — fiind de mult iritați împotriva Corcyrei, care constituia un puternic concurent comercial și naval și care afișa un spirit de independență nepotrivit cu relațiile obișnuite dintre o colonie și metropolă — au trimis, probabil în primăvara anului 435, la

Epidamnos, coloniști și trupe. Așadar, conflictul se angajase pînă acum între Corint și Epidamnos, pe de o parte, și Corcyra, pe de alta. Corcyra, la care făceau apel aristocrații epidamnieni, trimite la Epidamnos douăzeci și cinci de corăbii, din o sută douăzeci cîte avea în total, și dă un ultimatum democraților epidamnieni din cetate, cerîndu-le să primească pe refugiații aristocrați și să trimită acasă pe corintieni. Epidamnienii, siguri de sprijinul Corintului, au respins ultimatumul. Corcyreienii încep asediul cetății Epidamnos. Corintienii, aflînd de cele întîmplate, încep să pregătească o armată, cerînd și ajutorul aliaților. Corcyra, trezită la realitate de pregătirile febrile ale Corintului, trimite o solie de împăcare la Corint, dar încercarea eșuează. Optzeci de corăbii corcyreiene dau o luptă navală la Leucimne, în gura golfului Ambracic, împotriva a optzeci și cinci de corăbii corintiene și aliate. Corintienii sînt înfrînți. Epidamnosul capitulează. Așadar Corcyra, împotriva temerilor ei, este victorioasă, iar Corintul, împotriva așteptărilor, suferă înfrîngerea. Corcyra este stăpînă pe apele din acea regiune. Trufia, dar și temerea ei este mare. În anii 434 și 433, corintienii, umiliți și îndîrjiți, se înarmează cu febrilitate și trimit o flotă și armată în golful Ambracic spre a apăra pe aliați de atacurile corcyreienilor. Amplele pregătiri de război ale corintienilor au impresionat pe corcyreieni, care, părăsind orice înfumurare, în iulie 433, au izbutit să încheie o alianță defensivă cu Atena. Atragerea Atenei în lupta dintre cele trei cetăți arătase, pentru cine voia să vadă, că conflictul ajunsese la nivelul cetăților fruntașe și că deci războiul între cele două grupuri de state era inevitabil. Într-adevăr, de aici înainte evenimentele au început să se succeadă din ce în ce mai repede. Astfel, pe la mijlocul lunii august a anului 433, Corintul trimite spre Corcyra o flotă de o sută cincizeci de corăbii, cifră considerabilă pentru vremea aceea, corcyreienii le-a ieșit înainte cu o sută zece corăbii, la care se adăugau cele zece corăbii ateniene trimise mai mult simbolic. Bătălia s-a dat pe la mijlocul lui septembrie lîngă una dintre insulele numite Sybota. Pînă la căderea nopții corintienii scufundaseră — după cum se spunea — șaptezeci de corăbii, cifră imensă dacă este adevărată, care arată dîrzenia și amploarea

bătăliei, luaseră o mie de prizonieri și uciseseră mulți dușmani, iar corcyreienii distruseseră treizeci de corăbii corintiene, dar salvarea le-a venit o dată cu apariția a douăzeci de corăbii care au determinat pe corintieni să se retragă. La Atena se înțelegea că războiul cu peloponesienii era inevitabil. De aceea Pericles trece la luarea unor măsuri preventive de apărare și în iarna anului 433—432 cere Potideei, colonie a Corintului dar aliată a Atenei, de care nu era sigur, să trimită acasă pe epidemiurgii corintieni și să dărîme zidurile dinspre sud, încheie tratate de alianță cu Rhegium și Leontini și dă un decret prin care se interzicea megarienilor accesul la piețele Atenei și ale oricărui polis din Ligă. Toate acestea erau măsuri preventive de apărare în sectoarele în care era interesată Atena: în Tracia, în golful Corintic și în golful Saronic, în sudul Italiei, în Sicilia. Anul 432—431 este ocupat în cea mai mare parte cu evenimentele din Potideea, ultima picătură de otravă în paharul de mult plin. Astfel, în primăvara anului 432, Atena înarmează o flotă de treizeci de corăbii, cifră importantă, împotriva Potideei, care, sfătuită de Perdiccas, se retrage din Ligă pe la sfîrșitul lui martie, împreună cu bottiaii, olintienii și alți chalcidieni. Corintienii trimit și ei o expediție de o mie șase sute de pedeștri și patru sute de soldați ușor înarmați. În prima jumătate a lunii iunie 432 atenienii încep blocarea Potideei. Evenimentele se agravează considerabil. Acțiunile hotărîte ale Atenei erau de natură să îndîrjească chiar și pe cei mai optimiști peloponesieni. Pe la finele lui august 432, se ține o adunare a aliaților la Sparta. După discuții dramatice, în care solia corintiană acuză pe spartani de egoism, șovăială, vederi învechite, imobilitate și neprevedere, marea majoritate a aliaților hotărăsc războiul. În același timp, atenienii trimit pe Phormion cu un corp de hopliți pentru a întări blocada Potideei. Iarna anului 432—431 a fost ocupată cu tratative între spartani și atenieni, în timp ce ambele tabere se înarmau.

Tratativele n-au dus la nici un rezultat. În adunarea aliaților Spartei, de la începutul lui septembrie 432, zarul fusese aruncat, războiul fusese hotărît, cele două mari rivale comerciale ale Atenei, Corintul și Megara, izbutiseră să determine

Sparta să înceapă războiul. Cuvîntul de ordine al propagandei de război spartane era: eliberarea elenilor din robia ateniană.

Potrivit faptelor, în istoria războiului peloponesiac s-au distins mai multe perioade dintre care fiecare comportă note caracteristice proprii, după factorii sociali, politici și militari în joc și după țelurile deosebite urmărite de cele două tabere în luptă.

Vom analiza aici caracteristicile acestor perioade, iar faptele, așa cum s-au petrecut an de an, vor fi consemnate în tabelul cronologic final.

Războiul de zece ani

Planurile de război ale celor două tabere în luptă erau pe măsura naturii și puterii de luptă a forțelor lor armate. Astfel, Pericles, bizuindu-se pe flotă și pe resursele financiare, spre a evita o ciocnire cu pedestrimea spartană, ordonă populației să se închidă între zidurile cetății. Flota ateniană avea să atace coastele Peloponesului. Dimpotrivă, spartanii, puternici în pedestrime, aveau să se folosească de invazia terestră, drept mijloc strategic de căpetenie.

Astfel, după atacul dat de tebani împotriva Plateei, aliată a Atenei, în martie 431, care a constituit începutul războiului, trupele peloponesiene, comandate de Archidamos, rege al spartanilor, au pornit în mai de la Corint, unde se adunaseră, spre Atena, iar în iulie, flota ateniană ridică ancora, îndreptîndu-se spre coastele Peloponesului. În afară de Attica, peloponesienii vizau să dea lovituri Atenei în Tracia și, în general, în orice punct al Ligii maritime. În anii 431—428, cît timp Atena a fost condusă de Pericles, operațiile militare ale celor două tabere n-au adus nici o decizie. Pe frontul politicii interne, Pericles însă a avut de înfruntat mînia populației, care, decimată de ciumă și suferind de pe urma invaziei ateniene, prin reprezentanții ei legali a obținut destituirea și osîndirea lui să plătească uriașa sumă de 50 de talanți.

Moartea lui Pericles, survenită după puțin timp de la reabilitarea lui, a lăsat loc liber unei lupte dîrze de opinii în sînul grupărilor democratice, cu privire la purtarea războiului: gruparea condusă de Nicias, un mare bogătaș, preconiza ca

operațiile militare să fie duse în scop strict defensiv; dimpotrivă, Cleon, un bogat tăbăcar, sprijinit de armatori, patroni de ateliere meșteșugărești, negustori, interesați în avantajele continuării operațiilor militare, susținea un război ofensiv necruțător. Între timp, operațiile militare au continuat potrivit strategiei adoptate de fiecare dintre cele două tabere. Un focar nou de primejdii se ivește pentru Atena: cetatea Mytilene încearcă să părăsească Liga, dar este silită să capituleze în 426. Aceasta nu însemna însă că aliații Atenei încetau de a fi un punct nevralgic pentru cetatea-hegemon.

Un fapt de proporții militare destul de reduse ar fi putut avea consecințe importante pentru soarta războiului, dacă nu ar fi existat împotrivirea lui Cleon. Astfel, flota ateniană capturează, pe insula Sphacteria (iunie 424), un mic detașament de soldați de elită spartani, care aveau misiunea de a înfrînge garnizoana ateniană, staționată la Pylos, sub comanda lui Demosthenes, cu scopul de a constitui o amenințare pentru Messenia.

Spartanii, impresionați, renunță la obișnuita invadare a Atticii și sînt gata să încheie pace. Cleon însă se opune din răsputeri și tratativele de pace eșuează. Cu toate eforturile de înarmare și în ciuda succeselor repurtate în insula Cythera, la Nisaia, atenienii suferă un eșec la Delion, în Beoția, și sînt respinși în Megara. În sfîrșit, asistăm la o mare confruntare: Brasidas, un admirabil comandant spartan și un distins diplomat, repurtează, în Tracia, cîteva victorii răsunătoare: cucerește cetatea Delion, iar cetatea Amphipolis i se predă. Torone este luată prin surprindere. Cîteva mici succese repurtate de Nicias, precum și cearta dintre Perdiccas și Brasidas au procurat atenienilor răgazul necesar trimiterii unei flote, sub comanda lui Cleon, la Amphipolis. Urmează marea bătălie, în care au căzut Cleon și Brasidas, cele două torțe ale războiului. Drumul era acum liber pentru tratativele de pace, care se încheie cu clauza fundamentală: revenirea la situația dinaintea războiului. Se recomandă procedeul negocierilor, în caz de conflict. Atît de puternică era la Sparta ostilitatea împotriva războiului și convingerea că jertfele fuseseră inutile — cel puțin din punctul de vedere al Spartei — încît aceasta încheie un tratat de alianță cu Atena, în 421. Acest tratat însemna, în fapt, trădarea intere-

selor aliaților de către Sparta, care, cum am văzut, direct nu era amenințată economicește de Atena și, pînă la un punct, fusese mai mult tîrîtă în război.

Anii păcii netrainice Contradicțiile de interese economice erau, însă, mai puternice decît iluziile oamenilor, iar suspiciunile dintre cele două cetăți fruntașe, alimentate de mulți ani de acte ostile sau de vrăjmășii nedeclarate, n-au putut fi destrămate prin semnarea unui singur document. De aceea, între 421 și 415 urmează o perioadă de șase ani, în care nici atenienii, nici spartanii n-au pus în aplicare clauzele tratatului, iar aliatele Spartei, Corintul, Megara, Teba, Elida, se simțeau (chiar dacă nu declarau deschis) trădate. Alimentarea atmosferei de suspiciune și de ostilitate împotriva Spartei a fost întreținută la Atena de Alcibiades, un tînăr bogat, inteligent, frumos, dar peste măsură de egoist și vanitos și fără principii politice precise. Spre a contrabalansa prestigiul lui Nicias, sporit în urma încheierii păcii, al cărei suflet fusese, Alcibiades, exploatînd inteligent nemulțumirile care mocneau împotriva Spartei și acționînd rapid, a izbutit ca, după alte cîteva șicane provocate Spartei, să constituie, pe la sfîrșitul lunii august 418, la Mantineia, un front alcătuit din ostași atenieni, argeieni și mantineieni, care au fost înfrînți însă de spartani. Numai abilitatea politică a salvat pe Alcibiades și pe Nicias de la ostracizarea propusă de Hyperbolos. Într-adevăr, Alcibiades, înțelegîndu-se cu Phaiax, un laconofil, și cu Nicias, a făcut ca ostracismul să cadă asupra lui Hyperbolos. Mai mult, Nicias și Alcibiades au fost aleși strategi, în aprilie 417. Aceasta însemna ratificarea politicii de provocări la adresa Spartei. Provocările împotriva Spartei au continuat la Argos și în insula Melos, și ar fi mai continuat dacă evenimentele n-ar fi abătut atenția beligeranților spre Sicilia. Astfel, pe la sfîrșitul iernii anului 416—415, o solie a cetății siciliene Segesta vine la Atena, ca să ceară ajutor împotriva cetății Selinus. De îndată fulgerele războiului încep să brăzdeze din ce în ce mai des cerul întunecat al Siciliei.

Această insulă, împănată de cetăți grecești, era bogată, dar divizată politicește. După moartea tiranului Hieron, în timpul căruia Syracusa părea că ar fi putut face unitatea politică a insulei, rivalitățile dintre cetăți au izbucnit cu o violență crescîndă. Către anul 445, Syracusa se arăta dispusă să ia conducerea politică a insulei. Dar orice acțiune a acestei cetăți se izbea de rezistența cetăților rivale: Segesta, Leontini, Catana, Naxos. Aceste cetăți își întorseseră de mult privirile spre Atena, în care vedeau o protectoare. Sicilia nu era numai ea însăși o sursă de aprovizionare, dar și un admirabil punct de plecare spre piețele occidentale și mai ales spre Etruria.

Expediția din Sicilia Alcibiades, conștient de importanța Siciliei pentru Atena, dornic de glorie și de bani, desfășoară o febrilă activitate pentru pornirea unei expediții în Sicilia și găsește tot sprijinul în păturile sărace ale populației, apoi la armatori și negustori, dornici de profituri. Flota urma să pornească, în iunie 415, spre Sicilia. În ajunul plecării flotei se petrece însă un fapt care, conjugat cu altele, a contribuit nespus de mult la catastrofa suferită de atenieni în Sicilia: statuile zeului Hermes, aflate pe la răspîntiile drumului, sînt mutilate.

Alcibiades este acuzat de adversarii săi politici de participare la acest act nelegiuit, dar nu i se îngăduie să se apere. Pe la mijlocul lui iunie flota pornește spre Sicilia. Această uriașă (pentru vremea aceea) aventură, care necesita imense cheltuieli, avea nevoie, în primul rînd, de unitatea absolută a tuturor categoriilor sociale și a tuturor grupărilor politice. Riscurile unui eșec erau mortale pentru Atena. Interesele de clasă și dușmăniile personale au fost însă mai puternice decît orice alt considerent. Astfel, după plecarea flotei, adversarii lui Alcibiades obțin în ecclesia un decret pentru rechemarea lui, spre a da socoteală în fața justiției. Era actul prin care se pecetluia începutul cascadei greșelilor, care aveau să ducă la dezastrul final. Alcibiades, știind ce-l așteptă, dezertează și se refugiază la Sparta (septembrie 415) unde începe să acționeze împotriva patriei sale, îndemnînd pe spartani să dea ajutor siracuzanilor împotriva atenienilor. La Syracusa, dispariția lui Alcibiades, care era sufletul expediției, nu este de loc compensată prin acte de curaj și chibzuință din partea lui Nicias

și a lui Lamachos. Aceștia, dimpotrivă, acționează șovăielnic, nu exploatează rapid primele succese obținute și-și petrec iarna anului 415—414 în tratative cu Camarina și cu sicelii, în timp ce siracuzanii cer ajutor la Corint și Sparta, unde Alcibiades stăruise cu patimă să li se satisfacă cererea. Așadar Alcibiades, care fusese promotorul expediției, este acum sufletul frontului dușman. Ocuparea Deceleiei, în Attica, de către spartani și victoriile repurtate de Gylippos împotriva atenienilor în Sicilia, la Syracusa, pe uscat și pe mare, au avut drept rezultat capitularea atenienilor. Nicias și colegii lui de comandă sînt uciși, iar soldații aruncați în carierele de piatră. Patima cu care Alcibiades înflăcăra pe spartani la luptă împotriva atenienilor, calitățile de bun ostaș ale lui Gylippos, care au găsit un teren slab în șovăielile lui Nicias, au fost factorii hotărîtori care au contribuit la dezastrul suferit de Atena în Sicilia.

Rezultatele imediate ale catastrofei din Sicilia au fost: slăbirea considerabilă a prestigiului Atenei față de aliații din Ligă, care încep să scuture ceea ce numeau ei „sclavia ateniană"; întărirea voinței de luptă a Spartei, care, dornică să obțină victoria cu orice preț, nu șovăie să lase cetățile grecești din Asia Mică sub stăpînirea perșilor, în schimbul concursului politic și ajutorului financiar dobîndit. Evenimentele s-ar fi precipitat dezastruos pentru Atena, dacă aceasta n-ar fi echipat, cu o dîrzenie rar întîlnită, 150 de trireme și n-ar fi repurtat, lîngă Milet, o mare victorie împotriva flotei peloponesiene și dacă Alcibiades, cu neașteptatele lui schimbări de atitudine politică, n-ar fi devenit suspect spartanilor și nu s-ar fi refugiat la Tissaphernes. Într-adevăr, Alcibiades, care contribuise atît de mult la trimiterea expediției în Sicilia, apoi la dezastrul acestei expediții, sfătuiește acum pe Tissaphernes să scadă solda acordată ostașilor de pe flota peloponesiană, în scopul de a scădea puterea de luptă și de a provoca astfel o măcinare a ambelor tabere în luptă. Mai mult, Alcibiades începe tratative cu oligarhii atenieni din Samos (noiembrie 412), promițîndu-le că, dacă vor răsturna regimul democratic de la Atena, le va asigura prietenia cu perșii. Acțiunea aceasta a lui Alcibiades arată că perșii deveniseră arbitri în lupta pe viață

și pe moarte dintre atenieni și peloponesieni. De altfel, propunerea făcută de Alcibiades aristocraților din Samos a găsit un teren favorabil la Atena, unde partizanii oligarhiei făceau regimul democratic răspunzător de dezastrul din Sicilia și-și îndreptau privirile spre Persia. Ei socoteau că înlocuirea regimului democratic cu o altă formă de guvernămînt le va asigura alianța cu Persia. Chiar înainte de sosirea propunerii lui Alcibiades se și numiseră zece *probuloi*, un fel de comisari cu puteri extinse, care, de fapt înlocuiau sfatul (βουλή). Peisandros a fost fruntașul soliei delegaților oligarhi de pe flota de la Samos, trimiși la Atena ca să ducă tratative în spiritul propunerilor lui Alcibiades și tot el, învestit cu puteri diplomatice de ecclesia, este trimis ca să trateze cu Alcibiades și cu Tissaphernes, dar tratativele cu satrapul eșuează. Atunci, Peisandros, fără să mai aștepte, se întoarce la Atena și împreună cu Theramenes și Antiphon din Rhamnus, care erau probuloi, iau o serie de măsuri, care, în fapt, suprimau regimul democratic. Astfel, ei numesc un sfat de 400 de membri, care constituie o adunare legislativă de cinci mii de cetățeni. Ei suprimă toate organele statului democratic și plata pentru slujbele publice. Alcibiades nu jucase nici un rol în adoptarea acestor măsuri și de aceea intrarea triumfală la Atena, pe care și-o făurise în nădejdile lui, era compromisă. Singura soluție rămasă era aceea a tratativelor cu marinarii democrați atenieni din Samos, care, de îndată ce au aflat de cele petrecute la Atena, s-au revoltat împotriva celor patru sute. În timpul acestor frămîntări interne, peloponesienii și aliații Atenei din Ligă pîndeau momentul să-i dea lovitura finală. Flota peloponesiană începe să facă manevre, iar cetățile Byzantion, Chalcedon și altele părăsesc Liga maritimă pe la începutul lui august 411. Atena se găsește într-o situație dramatică: sfîșiată de lupte politice interne, ea trebuia să facă față iminentelor atacuri peloponesiene, să țină în frîu pe supușii care porniseră pe calea părăsirii Ligii și să supravegheze cu atenție atitudinea persană. Situația era cu atît mai dramatică pentru Atena, cu cît teatrele pe care se desfășurau evenimentele erau atît de îndepărtate între ele: Asia Mică, Samos, Atena.

Ritmul succesiunii evenimentelor îl dă Alcibiades, care, ales strateg de democrații de la Samos, le pune în vedere „celor patru sute" că flota nu va tolera dominația lor (august 411). Dar și oligarhii extremiști de la Atena, în frunte cu Phrynichos, se pregătesc să predea spartanilor portul Pireu, dar Theramenes, un oligarh moderat, se împotrivește. În dezlănțuirea patimilor politice, Phrynichos este ucis, iar Theramenes ia conducerea oligarhilor. Două evenimente au contribuit însă la lichidarea regimului celor patru sute, și anume: înfrîngerea suferită de flota oligarhică lîngă Erythrai și răscoala din Eubeea. Un fabricant de lire, Cleophon, a restabilit fără incidente sîngeroase, în septembrie 411 î.e.n., constituția lui Cleisthenes și Pericles. Deci flota de la Samos era acum în unison cu Atena. Unitatea frontului politic intern era restabilită. Consecințe de ordin militar: o flotă trimisă de ecclesia, la propunerea lui Thrasyllos, în martie 411, se îndreaptă spre Ionia împotriva spartanilor, în timp ce Alcibiades, dornic să nu se întoarcă la Atena fără să fi repurtat vreun succes, se bătea la Perinthos și Selymbria, apoi, după unirea cu Thrasyllos, atacă cetățile Abydos, Chalcedon, Byzantion. Pe la mijlocul lunii iunie 408 î.e.n., după ce cu puțin înainte fusese ales comandant, împreună cu Thrasyllos și Conon, Alcibiades intră triumfal în Atena unde este repus în toate drepturile civile și militare. De aici înainte evenimentele încep să evolueze rapid spre dezastrul final al Atenei.

Astfel, pe la sfîrșitul toamnei, după ce lăsase un timp destul de lung să lucreze în favoarea peloponesienilor, Alcibiades pornește spre Asia Mică.

Arginusai. Argos. Potamos

Cînd Alcibiades ajunge în Asia Mică găsește o situație gravă pentru Atena. Cyrus cel tînăr, fiul lui Darius al II-lea, în vîrstă de numai 18 ani, dar plin de curaj și bun comandant, își dă seama de calitățile de bun ostaș ale lui Lysandros, noul comandant al flotei spartane, cu care realizează o înțelegere. În primăvara anului 407, flota ateniană este înfrîntă în bătălia de la capul Notion. Alcibiades, deși nu comandase personal flota în acea bătălie, este bănuit de noi intrigi și destituit din funcția de

strateg, pe la începutul primăverii anului 407, după care Conon ia comanda flotei. Alcibiades se refugiază în Frigia, apoi în Chersonesul tracic unde, nu după mult timp, moare ucis. Lucrurile merg din ce în ce mai rău pentru Atena. Într-adevăr, deși Lysandros este rechemat în patrie, în aprilie 406, iar succesorul său, Callicratidas, suferă o înfrîngere în Insulele Arginusai, în august 406, totuși atenienii, în loc să profite de acest succes, dau în judecată și execută, pe la finele lui octombrie 406, pe generalii victorioși, care se întorseseră la Atena, sub cuvînt că nu îngropaseră pe ostașii căzuți în bătălia navală.

În sfîrșit Atena, într-un suprem efort, înarmează o flotă de o sută optzeci de trireme și o încredințează lui Conon, dar la Aigos-Potamos, în august 405, atenienii suferă un adevărat dezastru de la flota peloponesiană comandată de Lysandros care, după victorie, izgonește garnizoanele ateniene din Asia Mică. Pe la începutul lui noiembrie 405 î.e.n., regele Pausanias, în fruntea armatei peloponesiace, apare în fața Atenei, în timp ce Lysandros începe blocarea Pireului.

Capitularea Atenei

În iarna anului 405—404 î.e.n. în timp ce flota peloponesiacă staționa în fața Pireului, iar foametea făcea ravagii în Atena, democrații au de înfruntat opoziția din ce în ce mai înverșunată a oligarhilor. Pe la sfîrșitul lui decembrie 405, atenienii încep tratative mai întîi cu Agis, apoi la Sparta. Lacedemonienii, stăpîni pe situație, formulează condiții grele, printre care și cererea de a face o spărtură în zidurile mari. Această cerere le pare enormă atenienilor și este respinsă. Pe la începutul lui ianuarie 404, Theramenes ia legătura cu Lysandros, iar pe la mijlocul lui aprilie 404, Atena capitulează, acceptînd condițiile grele impuse de învingător: desființarea Ligii navale; interdicția pentru Atena de a mai avea o flotă; distrugerea zidurilor lungi și a întăriturilor din Pireu; pierderea de către Atena a tuturor posesiunilor, în afară de Salamina; intrarea Atenei în Liga peloponesiacă și dominația Spartei; reîntoarcerea ostracizaților și restabilirea „rînduielilor strămoșești". Cu aceasta războiul peloponesiac a luat sfîrșit.

Dacă aruncăm o privire generală asupra evenimentelor care s-au succedat între 431 și 404 î.e.n. se impune, în primul rînd, atenției forța economică, socială, politică, financiară și militară a Atenei, la începutul ostilităților, și jalnica situație în care s-a găsit după 27 aprilie 404 î.e.n.

Savanții au discutat și vor discuta asupra cauzelor și detaliilor unui eveniment sau altul, asupra caracterului unor acțiuni politice, asupra rolului unor anumite personalități etc. Sînt însă lucruri al căror adevăr nu mai poate fi contestat. Astfel, este clar pentru oricine că războiul peloponesiac a izbucnit din cauza concurenței economice care se desfășura, în primul rînd între cele două mari cetăți comerciale: Atena și Corintul. Sparta, deși ducea o politică de prudență, era totuși neliniștită de progresele Atenei și s-a lăsat, în cele din urmă, convinsă de Corint și de ceilalți aliați să intre în război.

O dată războiul pornit, cuvîntul au început să-l aibă armele, în primul rînd. Planul lui Pericles, de a nu se angaja într-o bătălie terestră, hotărîtoare, cu armata peloponesiacă, ci de a pune centrul de greutate pe forța navală, nu era lipsit de sens. Evident, se puteau adopta diferite soluții strategice, totuși prudent și realist cum s-a dovedit, în general, în politică, Pericles s-a decis pentru varianta care comporta cele mai puține riscuri.

Încheierea păcii din 421 i-a dat dreptate: forța economică, socială, politică, financiară, navală a Atenei, cu toată ura care mocnea în cetățile aliate, s-a dovedit superioară celei a adversarilor. Expediția din Sicilia a dat lovitura de grație puterii ateniene, iar evenimentele care au urmat după 413 î.e.n., n-au fost decît convulsiile tragice ale unei măreți grupări de state, conduse de o cetate strălucită pentru vremea ei, care se prăbușea. În încleștările pe viață și pe moarte care s-au succedat în cei 27 de ani, puțini oameni s-au dovedit a fi înțeles gravitatea clipelor prin care treceau. Desfășurarea evenimentelor a dat dreptate prudenței lui Pericles și a lui Nicias, și au pus într-o tragică lumină egoismul exasperant, lipsa de patriotism și de principii politice, versatilismul lui Alcibiades. Tenacitatea spartană, deși lipsită de scînteierile inteligenței, de spiritul de inițiativă, de promptitudinea în acțiune, de care au dat

dovadă atenienii, a ieșit triumfătoare. Cînd treci pe dinaintea ochilor impresionanta dramă a prăbușirii Atenei, nu te poți sustrage ușor impresiei că Sparta a ieșit învingătoare datorită mai mult greșelilor Atenei decît propriilor ei calități. Și, în acest fratricid duel, beligeranții, în acțiunile lor exasperate, au făcut apel la dușmanul secular al elenismului, la Persia.

Războiul peloponesiac a arătat, pentru a nu știu cîta oară în istorie, că războiul se duce cu forțe economice, sociale, politice, financiare, militare, dar conduse de rațiunea care prevede și calculează, nu de patima care orbește.

VIAȚA LUI THUCYDIDES

Izvoarele biografiei lui Thucydides sînt, în esență, constituite din: 1) datele pe care le găsim presărate, ici-colo, în opera istoricului; 2) *Viața lui Thucydides* (βίος Θουκυδίδου) scrisă de Marcellinos, probabil un gramatic din secolul V e.n., cu două anexe, A și B; Viața unui gramatic anonim; articolul Θουκυδίδης la Suidas. Autorii pe care-i citează, la rîndul său, Marcellinos, sînt următorii: Hellanicos din Lesbos, contemporan cu Herodot, mort după 406 î.e.n., care a scris o operă intitulată *Istoria Atticii* (Ἀτθίς); Pherekydes din Leros, (sec. V î.e.n.) a scris *Genealogii* (Γενεαλογίαι); Philochoros, istoric atenian, care a publicat o culegere de inscripții attice; Demetrios din Phalerai, conducător al Atenei între 317 și 307 î.e.n., a scris, între altele, *Istoria celor zece mii;* Antyllos, medic, despre care nu se știe cînd și unde a trăit; Polemon, periegetul, spre sfîrșitul secolului III î.e.n.; Didymos, filolog, contemporan cu Cicero.

Din această listă reiese ușor că Marcellinos a putut consulta și autori contemporani cu Thucydides, care aveau posibilitatea să relateze fapte autentice, dar și autori în operele cărora s-au strecurat știri necontrolate, plăsmuite de-a lungul veacurilor.

Ştirile sigure consemnate în opera istoricului însuşi sînt următoarele: Thucydides era fiul lui Oloros[22a]. Numele tatălui indică, fără îndoială, că unul dintre strămoşii săi — nu se ştie care — era de origine tracă. Istoricul ne spune despre el însuşi[23] că „Thucydides avea dreptul de exploatare al minelor din acele părţi ale Traciei şi, prin aceasta, avea o mare influenţă printre fruntaşii de pe continent". Thucydides cunoştea unele amănunte mai intime despre familia Pisistratizilor.

Data naşterii nu se cunoaşte. Istoricul spune că la izbucnirea războiului peloponesiac era în stare să înţeleagă evenimentele[24]. Această înţelegere o putea avea istoricul pe la 20 de ani. Deci data naşterii sale poate fi pusă pe la 460 î.e.n. Thucydides avea o mare admiraţie pentru Antiphon[25]. Aceasta presupune o cunoaştere temeinică a omului şi a activităţii lui. Este deci foarte verosimil că istoricul a întreţinut legături strînse cu retorul.

Cînd bîntuia ciuma Thucydides se afla la Atena[26], unde a căzut şi el bolnav, contaminat de această molimă. În anii 425—424 î.e.n. adunarea poporului l-a ales strateg. În vara anului 424 a fost trimis în Tracia împreună cu colegul său Eucles, ca să apere pe aliaţii de acolo, aflaţi pe un teritoriu destul de întins şi al cărui centru era cetatea Amphipolis, împotriva ameninţărilor comandantului spartan Brasidas. Misiunea lor a eşuat însă. Nereuşita în îndeplinirea misiunii i-a atras pedeapsa cu exilul pe timp de 20 de ani[27]. În timpul exilului el a făcut călătorii de studii, spre a cerceta locuri, oameni, martori oculari, spre a verifica fapte[28]. Care sînt aceste locuri nu se poate spune cu precizie. Este posibil să fi

[22] a Asupra vieţii lui Thucydides, afară de textele antice, mai pot fi consultaţi: G. Busolt, *op. cit.*, p. 62 şi urm. Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf, *Die Thucydideslegende, Hermes*, 1877, p. 326 şi urm. G. B. Grundy, *op. cit.* part. 2, vol. I, p. 403 şi urm.; H. Bengtson, *op. cit.* p. 214. În aceste tratate se găseşte mai în amănunt bibliografia problemei.

[23] Vezi IV, 105.

[24] Vezi VI, 26,4.

[25] Vezi VIII, 68.

[26] Vezi II, 48,5.

[27] Vezi 26, şi I, 10,2; 134,4.

[28] Vezi I, 22, 26.

vizitat Sparta şi Sicilia. Nu se ştie unde şi-a petrecut exilul. Nu este exclus să-şi fi stabilit reşedinţa în Tracia, în jurul minelor de aur, şi să fi fost chiar la reşedinţa regelui Archelaos al Macedoniei[29]. Nu există nici o îndoială că istoricul s-a întors la Atena. Altminteri, n-ar fi putut preciza cîţi ani a fost în exil şi nici n-ar fi putut vedea ruinele zidului din Pireu[30]. Nu se ştie cît timp a mai trăit după revenirea la Atena. Nu se ştie nici cum a murit, nici unde a murit.

Acestea sînt puţinele date pe care le avem la îndemînă despre viaţa lui Thucydides. Ele ne permit să tragem cîteva concluzii tot atît de sigure ale căror premise sînt faptele amintite. Numele tatălui său, Oloros, dreptul de exploatare a minelor din Tracia, alegerea lui ca strateg ne arată, fără nici o îndoială, că Thucydides se trăgea dintr-o familie de vază, că istoricul însuşi se bucura de stima şi încrederea poporului şi cîrmuitorilor şi că era avut şi influent. Aprecierile pe care le face asupra oamenilor şi evenimentelor în opera sa, în general, şi asupra lui Antiphon, în special, dovedesc, fără tăgadă, că era un om cult, şi nu este de loc riscant să credem că el cunoştea filozofia şi retorica, cel puţin prin reprezentanţii ei contemporani. Dorul de studiu şi pasiunea pentru adevăr reies chiar din scurtele afirmaţii la care ne-am referit în note, cu privire la călătoriile de studii pe care le-a făcut în timpul exilului. Este tot ceea ce se poate afirma cu certitudine despre viaţa lui Thucydides.

Există însă, încă din antichitate, o serie de afirmaţii despre viaţa istoricului, a căror veracitate nu se poate nici confirma, nici infirma. Unele dintre aceste afirmaţii par mai aproape de adevăr, altele sînt mai mult legende. Le menţionăm tocmai pentru caracteristicile amintite. Se spune că mormîntul lui Thucydides se află printre mormintele familiei Cimon, şi anume în apropiere de poarta Melite, lîngă piatra funerară a Elpinicei, sora vitregă a lui Cimon şi Miltiades; că mama istoricului se numea Hegesipyles[31]; că Thucydides ar fi fost

[29] Vezi II, 100.

[30] Vezi V, 26,5; 93.5.

[31] Polemon-Didymos-Marcellinos, A. 17; Antyllos, C. 55. Pausanias, I, 23, 9, Plutarh, *Cimon*.

văr cu Cimon, ceea ce era imposibil: Cimon s-a născut pe la 510 î.e.n. iar istoricul pe la 460[32], că Oloros, tatăl lui Thucydides, ar fi fost văr cu Cimon, iar istoricul văr cu Lacedaimonios și Thessalos, fiii lui Cimon[33]. Tatăl lui Oloros ar fi luat în căsătorie pe o soră a lui Cimon, deși nu se știe dacă Cimon a mai avut o altă soră în afară de Elpinice[34]. Thucydides ar fi avut printre ascendenți un prinț trac[35]. El ar fi avut în Tracia și alte posesiuni[36]. Istoricul ar fi fost o rudă a familiei Pisistratizilor[37]. Thucydides l-ar fi ascultat pe Herodot, care-și citea o bucată din opera sa și ar fi plîns de entuziasm. Istoricul ar fi fost elevul lui Antiphon[38]. S-a afirmat, de asemenea, că Thucydides l-ar fi audiat pe Anaxagoras. Istoricul n-ar fi făcut politică, nici n-ar fi ținut vreun discurs în adunarea poporului[39]. Exilul lui s-ar fi făcut în urma unei acuzări de trădare[40]. Exilul l-ar fi petrecut în Tracia, la Scaptehyle, unde și-ar fi scris opera, la umbra unui platan[41]. Decretul de rechemare l-ar fi propus Oinobias[42]. Cu privire la moartea istoricului, unii spuneau că murise în Tracia, unde-și compusese opera[43], iar alții afirmau că osemintele lui fuseseră aduse pe ascuns de rudele lui la Atena, deoarece nu era îngăduit să se îngroape în patrie un exilat[44].

Acestea sînt cele mai de seamă afirmații — necontrolabile — cu privire la viața lui Thucydides. Se vor mai putea face și alte afirmații, pe baza textelor de care dispunem. Ele vor continua însă să fie simple ipoteze. Numai descoperirea unor

[32] Marcellinos, A. 2, 15.
[33] Ulrich von Wilamowitz, *Aristoteles und Athen*, I. 116.
[34] Plutarh, *Cimon* 4; Marcellinos, A. 16. Vezi și G. Busolt, G. B. Grundy, H. Bengtson, *op. cit.*, unde se găsesc amănunte bibliografice mai exacte.
[35] Plutarh, *Cimon*, 4; Marcellinos, A. 14.
[36] Marcellinos, A., 15.
[37] Hermippos, la *Marcellinos*, A. 18.
[38] Marcellinos, c. 54 *Sudas*.
[39] *Vito Antiphontis*, p. 832 A. c.
[40] Marcellinos, A. 22.
[41] Marcellinos, A. 23.
[42] Marcellinos, A. 55, c. 3.
[43] Dionysos din Halicarnas, *Thucydides*, 41.
[44] Marcellinos, A. 25, B. 47.

noi texte sau inscripții le-ar putea confirma sau infirma. Unele dintre versiuni ar putea exprima adevărul, de pildă aceea care spune că istoricul a fost elevul lui Antiphon, că l-a audiat pe Anaxagoras, că avea proprietăți în Tracia, afară de minele pe care le exploata etc., dar cum aceste știri nu prezintă certitudinea acelora pe care ni le dă istoricul însuși, trebuie să le considerăm ca simple ipoteze.

OPERA LUI THUCYDIDES

Concepțiile lui Thucydides despre istoriografie

Cînd a început să-și scrie opera, la izbucnirea războiului peloponesiac, Thucydides avea, desigur, anumite idei cu privire la esența și rostul operei istoriografice și la mijloacele prin care se poate realiza. Ar fi fost, evident, pentru cititorii lui un mare avantaj în judecarea operei, dacă istoricul le-ar fi expus clar, la începutul lucrării sale. N-a făcut-o însă. O judecată de valoare mai temeinică asupra operei lui Thucydides nu se poate obține însă dacă nu se compară, între altele, și realizările — adică opera — cu concepțiile și intențiile autorului. Din anumite pasaje răzlețe se pot pune în lumină, deși cu greu, concepțiile sale despre opera istoriografică.

1. *Scopul operei istorice în concepția lui Thucydides*

Indicînd scopul operei sale, Thucydides ne spune, în I, 22, 4, că își propune să arate «adevărul clar al faptelor petrecute și al celor care se vor petrece iarăși vreodată, potrivit firii omenești la fel sau în chip asemănător». Pasajul vrea să spună că, în concepția lui Thucydides, istoria este opera în care se expun faptele trecute. Expunerea trebuie să arate adevărul, în scopul de a instrui pe cititor și asupra a ceea ce s-a întîmplat, și a ceea ce, potrivit firii omenești, se poate întîmpla. Prin urmare, rostul operei istoriografice este, în concepția lui Thucydides, exclusiv științific. Această concepție despre operă este pusă de istoric în opoziție cu acele opere pe care prezența „elementului mitic" le face atrăgătoare. Adevărurile științifice, dobîndite în acest fel, sînt „un cîștig pentru totdeauna", în timp ce poveștile plăsmuite de fantezie nu se ocupă de legile care guvernează societatea omenească.

Aşadar, în concepţia lui Thucydides opera istorică nu este nici o operă artistică literară, menită să desfăteze, dar nici o operă morală, care să pună la îndemîna cititorului exemple de urmat sau de evitat, ci, pur şi simplu, o operă care să arate ceea ce, potrivit firii omeneşti, se poate întîmpla oricînd, cu diferenţe specifice, adică ceea ce poate constitui un element permanent al evenimentelor istorice din orice timp.

Dacă ne gîndim că logografii făcuseră istorii locale, iar Herodot văzuse în istorie opera menită mai ales să-l uimească pe cititor, ne dăm şi mai bine seama de uriaşul salt făcut de Thucydides în concepţia despre istoriografie.

2. *Adevărul istoric*

Thucydides se referă de mai multe ori la adevărul istoric ἡ ἀλήθεια (II, 41, 2; VI, 87, 1) sau τὸ ἀληθές (III, 64, 3; VI, 33, 2; 34, 8; 89, 2; VIII, 92), înseamnă „ceea ce este conform cu realitatea" în opoziţie cu aparenţa. Cuvîntul vine de la un radical, care se află în latinescul lateo „sînt ascunse". Deci ἀληθές înseamnă „neascuns", „clar", „în conformitate cu realitatea". Un fapt istoric implică însă mai multe lucruri, şi anume: acţiunea unor oameni; mobilele care i-au determinat să acţioneze; scopul în vederea căruia au acţionat; felul cum au acţionat. Thucydides, cînd vorbeşte despre adevărul istoric, se referă, aproape în totalitatea cazurilor, la relatarea exactă a desfăşurării unui fapt. Astfel (I, 20, 3) istoricul ne dă un exemplu de fapt neadevărat: unii eleni cred că regii lacedemonienilor votează fiecare cu două voturi, deşi, în realitate, fiecare votează cu un singur vot. Exemple de fapte care nu corespund adevărului sînt miturile, relatate de poeţi, şi poveştirile logografilor, care, căutînd să impresioneze, se adresau mai mult inimii, sporind — se înţelege — elementul fantezist şi dramatic neconform cu realitatea (I, 21).

Aşadar, Thucydides, cînd vorbeşte despre faptul istoric, se referă la realitatea faptelor, nu şi la arătarea cauzelor care au determinat pe cei care le săvîrşeau să acţioneze. Nu înseamnă că istoricul nu s-a ocupat şi de aceste cauze. Aceasta se va vedea însă cînd vom cerceta realizarea operei.

3. *Documentul istoric*

Adevărul istoric se află cercetînd instrumentele prin care nc poate descoperi, adică documentele istorice. Vorbind despre documentul istoric, Thucydides nu citează în mod expres decît cîteva documente istorice, din numeroasele pe care — aşa cum nc va vedea la cercetarea operei — le utilizează. Astfel, el nu menţionează decît: a) martorii oculari; b) martorii neoculari; c) operele istorice, logografii; d) poeţii.

a. *Martorii oculari.* Sînt documente care pot falsifica adevărul istoric „deoarece cei care fuseseră de faţă la săvîrşirea faptelor înseşi nu spuneau acelaşi lucru despre aceleaşi fapte, ci după cum simpatizau cu unii sau cu alţii ori după cum îşi aminteau" (I, 23, 3). „Şi atunci, într-o bătălie navală, atenienii se găseau în multă tulburare şi încurcătură, despre care nu puteau afla unii de la alţii în ce fel se produsese. În timpul zilei, lucrurile sînt mai clare, dar nici atunci cei care erau de faţă nu puteau vedea totul, ci numai ceea ce se petrecea în dreptul fiecăruia, dar, în timpul unor lupte nocturne, care s-au dat între armate mari în acest război, cum ar fi putut cineva să vadă ceva sigur? (VII, 44, 1)". Aşadar, martorii oculari pot denatura adevărul din neputinţa de a vedea faptul desfăşurîndu-se în toate sectoarele, din lipsă de memorie şi din antipatie sau simpatie pentru cei angajaţi.

b) *Martorii neoculari.* Primesc faptele deformate de legendă (I, 11, 3), iau în consideraţie mai mult „înfăţişările cetăţilor decît forţele lor" (I, 10, 4), adică nu disting aparenţa de realitate; „mulţimea nu se osteneşte cu căutarea adevărului, oamenii îşi întorc privirea spre ceea ce nu le procură oboseli" (I, 20, 3); „oamenii primesc unii de la alţii tradiţiile despre faptele săvîrşite mai înainte, fără să le cerceteze, chiar dacă s-au petrecut în cetatea lor" (I, 20, 1).

a) *Operele istorice, logografii.* „Le-au povestit spre a le face mai atrăgătoare pentru auz decît potrivite cu adevărul (I, 21, 1)", cu alte cuvinte au denaturat faptele în mod intenţionat spre a-l delecta pe cititor.

d) *Poeții.* Exagerează faptele, conferindu-le o amploare pe care n-au avut-o (I, 11, 3; I, 21, 1). Totuși, așa cum se va arăta la locul potrivit, Thucydides n-a respins, în bloc, relatările poeților, a adus adesea, drept dovadă, citate din Homer (I, 3, 31; 9, 3; 10, 3; VI, 2, 1), cu rezerva „dacă este nimerit să-l luăm ca martor (I, 9, 3)".

4. *Istoricul însuși*

Este, desigur, pentru istorie dovada cea mai neîndoielnică pentru că el a cercetat faptele îndelung, „judecînd după dovezile în care se cade să mă încred după o lungă cercetare" (I, 1, 2). „Astfel deci am găsit eu (că au fost) evenimente vechi, fiind greu să mă încred în orice dovadă la întîmplare (I, 20, 1)".

Critica pe care o face istoricul documentelor menționate nu este numai justă și prima de acest fel întîlnită în istoriografia greacă, dar este și o extrem de puternică garanție că istoricul nu va relata faptele fără să le supună unui sever examen al adevărului. Cînd vom cerceta opera se va vedea că Thucydides, conștient de numeroasele posibilități de deformare și denaturare a adevărului, a adus și alte documente foarte prețioase, pe care nu le enumeră, cînd face observații critice cu privire la documente în general.

5. *Metoda istorică*

Thucydides nu arată în mod expres ideile sale despre metoda pe care trebuie s-o urmeze un istoric. Totuși din cele arătate mai sus se poate desprinde calea pe care o va urma. Istoricul trebuie să expună fapte, dar cum faptele pot fi denaturate din cauzele amintite, atunci el va trebui să supună unui sever examen documentele și să cerceteze atent veridicitatea faptelor. În același timp, el trebuie să desprindă și ceea ce este permanent și general adevărat în faptele istorice, „potrivit firii omenești", cu alte cuvinte, așa cum am arătat mai înainte, să desprindă anumite legi istorice.

Thucydides arată, de data aceasta în mod expres, un procedeu pe care-l va întrebuința cînd va fi vorba de relatarea

cuvîntărilor pe care le-au ținut în diferite împrejurări numeroase personalități politice. El spune: «Îmi era greu să relatez în amănunt cele ce au spus în cuvîntări fiecare, cînd erau gata să pornească sau cînd se aflau în război — atît cele ce am auzit eu însumi, cît și cele ce mi se spuneau din alte părți — dar le-am redat așa cum mi se părea că ar fi putut să vorbească fiecare, ceea ce trebuia despre treburile care le stăteau de fiecare dată în față, ținîndu-mă cît se poate de strîns de cuprinsul general al celor spuse în realitate» (I, 22, 1). Istoricul se va îndepărta deci de relatarea exactă a discursului, fiindcă îi este greu să-l expună în amănunt. De unde provenea greutatea? Erau oare prea lungi? Ar fi trebuit atunci să le rezume, în mod obiectiv, fără să introducă nimic subiectiv. Pasajul arată însă că Thucydides introduce un element personal: „așa cum mi se părea că ar fi putut să vorbească fiecare ceea ce trebuia". Expresiile «mi se părea» și «ar fi putut» lasă un larg cîmp de posibilități de a modifica cele spuse de vorbitori, chiar dacă istoricul promite că s-a ținut strîns de cele spuse în realitate. În fond, pasajul conține o contradicție, anume contradicția dintre realitatea obiectivă a celor spuse și părerea subiectivă a autorului despre cele ce ar fi putut fi spuse. Vom vedea, la locul potrivit, consecințele întrebuințării acestui procedeu. Deocamdată, trebuie să observăm că, prin libertatea pe care și-o ia de a se desprinde de cele spuse în realitate, istoricul își deschide o poartă spre lumea considerațiilor celor mai diverse și, în același timp, subiective.

Cum au fost aplicate ideile despre istoriografie în operă

Să judecăm acum în ce măsură Thucydides a ținut seama, în practică, de ideile pe care le avea despre istoriografie și care sînt meritele și lipsurile operei sale.

1. *Alegerea subiectului*

De ce și-a ales să redacteze tocmai istoria războiului peloponesiac? Istoricul ne-a spus clar, pentru că a fost „cel mai memorabil război dintre toate cîte fuseseră purtate mai îna-

inte (I, 1, 1), atît prin amploarea pregătirilor militare, pe care le făcuseră beligeranții înainte de izbucnirea războiului (I, 1, 1), cît și prin numărul mare de oameni care au fost angajați în luptă, eleni și barbari (I, 1, 2). Așadar, mărimea războiului a constituit pentru istoric importanța lui. Pe de altă parte, dacă misiunea istoricului este aceea de a relata faptele așa cum s-au petrecut și de a desprinde legile generale după care s-au desfășurat și se vor desfășura evenimentele istorice, înseamnă că acest război i-a oferit lui Thucydides nu numai un mare număr de evenimente dramatice, ci și posibilitatea de a desprinde adevărul.

2. *Stabilirea adevărului istoric*

Pentru stabilirea adevărului în istorie și a faptelor pe care le expune, Thucydides a întrebuințat, desigur, documentele menționate mai sus. Nu putem ști, din păcate, cum făcea istoricul anchetele respective. În orice caz, criticile pe care le aduce acestor documente ne îndreptățesc presupunerea că istoricul a procedat cu cea mai mare prudență. Înainte de a cerceta și celelalte documente, pe care le-a folosit istoricul, trebuie să reținem faptul că atît de impresionat a fost Thucydides de posibilitățile de alterare a adevărului, încît așa cum declară el însuși (I, 1, 1) „a început să scrie chiar de la izbucnirea războiului", tocmai spre a nu îngădui uitării sau imaginației să deformeze adevărul faptelor. Neavînd deplină încredere nici în martorii oculari, el își dădea perfect de bine seama că — așa cum o și spune — „noianul de timp" face aproape cu neputință aflarea adevărului (I, 1, 1).

Thucydides este conștient atît de exagerările logografilor și poeților cît și de cauzele care le-au provocat. Totuși, fără să ne arate concepțiile lui asupra genezei operei de artă, istoricul este conștient că Homer s-a inspirat din realitate și-l folosește ca un document istoric, care, dacă elimină exagerările, aduce prețioase lumini asupra realității. Dacă ne gîndim că astăzi descoperirile arheologice confirmă pe o scară din ce în ce mai largă multe din afirmațiile lui Homer, atunci ne dăm și mai bine seama de adîncimea gîndirii lui Thucydides.

Aria documentării lui este însă cu mult mai largă decît documentele menționate mai sus. Astfel, Thucydides a mai utilizat și următoarele documente:

1. *Documentul arheologic*

Este utilizat de Thucydides de cîteva ori în decursul operei, ceea ce constituie un mare merit științific, dacă ne gîndim că observațiile de ordin arheologic se făceau atunci întîmplător. Astfel, vorbind despre deschiderea mormintelor din insula Delos, istoricul ne spune: „peste jumătate [din cei îngropați] s-au arătat carieni, recunoscuți fiind și după felul armelor cu care fuseseră îngropați, și după felul îngropării, care la ei se practică și acum" (I, 8, 1). După ce reamintește de modul în care Themistocles a contribuit la ridicarea zidului în jurul Atenei, Thucydides spune: „Iar zidul se vede și astăzi că a fost făcut în grabă, căci temeliile sînt construite din tot soiul de pietre și pe unele locuri nu sînt opera unor oameni care au colaborat planificat, ci sînt așezate așa cum le-a adus fiecare și multe coloane funerare și pietre au fost aduse de la morminte" (I, 93, 1—2). „Dovada că acropola de pe vremea istoricului a constituit în vechime cetatea însăși este — ne spune Thucydides (II, 15, 3) — așezarea templelor celor mai de seamă zei pe această parte a cetății".

2. *Documentul lingvistic*

Este folosit mai ales argumentul toponomastic. De pildă, vorbind despre „slăbiciunea celor vechi", Thucydides spune: „Și se pare că nici acest nume [Hellada] nu-l purta întreaga țară, ci înainte de Hellenos, fiul lui Deucalion, nici cel puțin nu exista acest nume; [diferitele] populații, și mai ales pelasgii, ofereau Eladei o denumire din propriul lor nume" (I, 3, 2). Același lucru îl face istoricul în cartea a VI-a, unde ne spune că, după lestrigoni și ciclopi, Sicilia a fost locuită de sicani și s-a numit un timp Sicania (VI, 2, 3), că Italia s-a numit așa de la Italos, rege al sicelilor (VI, 2, 4) de la care și-a luat numele Sicilia. În același fel, orașul Gela — ne spune

istoricul (VI, 4, 3) — și-a luat numele de la rîul Gela, iar Acragas [Agrigentum] de la rîul cu același nume.

Argumentul lingvistic nu se limitează însă numai la toponomastică. Astfel, vorbind de populația amestecată, care s-a stabilit în Himera, la întemeierea cetății, istoricul face următoarea observație: „A învins un dialect care se apropie de cel chalcidic și de cel doric" (VI, 5, 1 cf. II, 15, 4).

3. *Documentul etnografic*

Pentru a sprijini afirmația că în vechime elenii și barbarii, care locuiau pe continent, la țărmul mării și în insule, practicau pirateria ca o îndeletnicire onorabilă, istoricul se sprijină — în afară de mărturiile poeților vechi — și pe practicarea pirateriei, pe vremea lui, în anumite regiuni înapoiate (I, 5, 2—3; 6, 2). După ce arată și alte obiceiuri ale vechilor eleni, Thucydides conchide: „S-ar putea arăta și alte obiceiuri pe care le practicau vechii eleni, la fel cu barbarii de acum" (I, 6, 5). Vorbind despre *sinoicismos*-ul (constituirea într-o singură cetate) Atenei, făcut de Theseus, Thucydides ne spune (II, 15, 3) că de atunci atenienii sărbătoresc o zi (ξυνοίκια) în care sacrificiile sînt făcute pe cheltuiala întregii cetăți.

4. *Documentul înfățișării exterioare*

Istoricul atrage atenția asupra greșelii pe care sînt expuși s-o facă oamenii, judecînd puterea unei cetăți după aspectul exterior al clădirilor. Astfel, Sparta — ne spune Thucydides — (I, 10, 1—3) deși conduce întregul Peloponeș, nu va face urmașilor impresia că a dispus de o mare putere, deoarece nu are clădiri mărețe, pe cînd Atena, cu impunătoarele ei edificii publice, va prezenta pentru posteritate aspectul unei cetăți de două ori mai puternice.

Lucrul cel mai important este că Thucydides, atunci cînd îndoiala asupra veridicității faptelor este mare, nu face nici o afirmație fără să fie sprijinită pe un argument. Cînd însă documentele îi lipsesc, istoricul se simte obligat să se sprijine pe ceea ce s-ar putea numi argumentul verosimilului. Astfel,

după ce arată că Minos a întemeiat cele mai multe cetăți în Cyclade, statornicind pe fiii săi conducători, Thucydides continuă: „Și, cum era firesc, curăța marea de pirați cît putea, pentru ca drumurile pe apă să fie cît mai mult deschise" (I, 4). Vorbind despre reacția atenienilor la ocuparea localității Acharnania de către spartani, istoricul observă că atenienii — cum era firesc (εἰκός) — n-au mai putut suporta, mai ales că tinerii nu mai asistaseră la o astfel de priveliște (II, 21, 2). Exemplele ne arată că istoricul simțea nevoia să sublinieze veracitatea faptelor, prin aceea că le prezenta ca o consecință a celor relatate anterior.

Materialitatea faptului istoric. Prima grijă a lui Thucydides, așa cum am mai spus de mai multe ori, a fost aceea de a afla adevărul faptelor așa cum s-au desfășurat, adică de a cunoaște și expune ceea ce noi numim adesea „materialitatea faptelor". Se pune întrebarea: a izbutit Thucydides să cunoască și să relateze faptele așa cum s-au petrecut?

Există cîteva fapte expuse în opera lui Thucydides asupra materialității cărora nu toți istoricii moderni sînt de acord. Vom da două exemple. Thucydides relatează (I, 47—54) că la bătălia navală de la insulele Sybota au luat parte 150 de trireme corintiene, împotriva cărora se aflau așezate 110 nave corcyreiene și 10 ateniene. Julius Beloch[45] afirmă că cifra de 150 de trireme corintiene dată de Thucydides este „extrem de exagerată". Dimpotrivă G. Glotz — R. Cohen[46] respectă cifrele date de Thucydides, iar H. Bengtson[47], referindu-se la istoricii moderni care critică cifrele date de istoricul grec, este de părere că orice interpretare care se îndepărtează de cifrele date de Thucydides pierde terenul de sub picioare și se avîntă în domeniul purelor presupuneri. Sîntem de părerea lui Bengtson, deoarece este greu de presupus că Thucydides, care dovedește atîta scrupulozitate în aflarea efectivelor militare, în general, și a numărului navelor care s-au înfruntat pe diferite teatre de luptă, în special, a dat la întîmplare cifra de 150 de trireme corintiene. Istoricul grec avea sub ochi forța

[45] Julius Beloch, *Griechische Geschichte*, II, 2, 1916, p. 221 și urm.
[46] G. Glotz — R. Cohen, *op. cit.*, p. 116.
[47] H. Bengtson, *op. cit.*, p. 221.

navală a Atenei, comandase el însuși o escadră navală, deci își dădea seama de importanța exactității cifrelor cînd era vorba de corăbii.

Un alt exemplu de discuții asupra exactității materiale a faptului istoric ne oferă asediul Plateei, relatat de Thucydides (II, 75—78; III, 2—24). În secolul trecut savanții B. Cox[48], F. A. Paley[49], H. Müller-Strubing[50] sînt de părere că Thucydides n-a avut în vedere realitatea faptelor, pe care, de altfel, nici nu și-a propus s-o reproducă, ci a voit să dea un exemplu de cum se putea duce un asediu, potrivit cu firea omenească și cu posibilitățile tehnicii de atunci. Dimpotrivă, în secolul trecut G. B. Grundy[51] iar în secolul nostru, G. Glotz—R. Cohen[52] și A. W. Gomme[53] susțin că Thucydides a expus faptele așa cum a crezut el că s-au petrecut, după relatările martorilor oculari și după propriile sale păreri.

Noi credem că este cu neputință de reconstituit faptul în amănuntele lui, date fiind schimbările survenite în topografia Plateei din antichitate și pînă astăzi, și că cel mai cuminte lucru este totuși să ne referim la relatările lui Thucydides ca la cel mai sigur izvor de care dispunem și pe care istoricul l-a scris cu intenția de a face istorie nu poezie, și nici generalizări cu fapte concrete. Se poate, evident, ca istoricul uneori să se fi înșelat în privința amănuntelor unui fapt sau altul, dar efortul său de a afla adevărul a fost întotdeauna susținut, și aceasta este esențialul.

Astfel, după anul 404 î.e.n., Thucydides a redactat: Introducerea, cartea I, apoi de la cartea a II-a pînă la cartea a VIII-a.

[48] B. Cox, *History of Greece*, II, 1877, Appendice, K., pp. 603—606.

[49] F. A. Paley, *On certain engineering difficulties in the account of the escape from Plateea*, III, 20—24, în „Journal of Philologie", 1882, pp. 8—15.

[50] H. Müller-Strubing, *Die Glaubwürdigkeit des Thukidydes geprüft an seiner Darstellung der Belagerung von Plateea*, în „Jahrbücher für klassische Philologie", 131, 1885, pp. 289—348, precum și C. Meyer, *Die Urkunden im Geschichtswerk des Thukydides*, München, 1955.

[51] G. B. Grundy, *The topography of the battle of Plateea*, Londra, 1894.

[52] G. Glotz — R. Cohen, *Histoire ancienne, II, Histoire grecque, II*, 1938, p. 638.

[53] A. W. Gomme, *op. cit.*, II, pp. 336—337.

Dintre susținătorii acestei ipoteze — pentru a menaja spațiul — citățm pe K. W. Krüger[54], J. Classen[55], Georg Mayer[56], A. Croiset[57] în secolul trecut, iar în secolul nostru, W. Schadewaldt[58], J. Bitzer[59], J. H. Finley[60].

Din punct de vedere logic, se vede că Thucydides procedează și inductiv, și deductiv.

Titlul operei. Istoricul însuși ne spune, în primele rînduri ale cărții I, că a scris τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηνίων adică *Istoria războiului dintre peloponesieni și atenieni.* În epoca modernă, filologii au numit opera *Istoria războiului peloponesiac.* În franțuzește: *La guerre du Peloponnèse*, în nemțește: *Peloponnesischer Krieg.*

Cînd a fost redactată opera. Ca și pentru titlu, primele fraze ale primei cărți ne arată că Thucydides a scris anumite pasaje după ce terminase de redactat opera sau cel puțin unele părți ale operei. Într-adevăr, istoricul însuși spune că συνέγραψε „a compus", este deci evident că acest pasaj, în orice caz, a fost scris după terminarea redactării a ceea ce Thucydides numește aici τὸν πόλεμον „istoria războiului". Mai sînt însă și alte pasaje care, fără nici o îndoială, au fost inserate ulterior în operă.

Faptul acesta a dat naștere unei bogate literaturi de specialitate, în care s-a discutat, și se mai discută încă și astăzi, modul în care și-a compus Thucydides opera. Principalele teorii formulate în această privință sînt următoarele:

1. În timpul desfășurării războiului, Thucydides și-a luat însemnări, a redactat, poate, chiar unele părți mai lungi sau

[54] K. W. Krüger, *Untersuchungen über das Leben des Thukydides*, Berlin, 1832, p. 69 și urm.

[55] J. Classen, *Thukydides* ed. I, 1862, ed. a III-a, 1879, *Einleitung*, p. XXXII și urm.

[56] Georg Mayer, *Quibus temporibus Thucydides historiae suae partes scripserit*, Jena, 1880.

[57] A. Croiset, *Manuel d'histoire de la littérature grecque*, Paris, 1900, p. 432.

[58] W. Schadewaldt, *op. cit.*

[59] J. Bitzer, *Untersuchungen zur Archäologie des Thukydides*, Tübingen, 1937.

[60] J. H. Finley, *The unity of Thucydides History*, în *Athenian Studies pres. to W. S. Ferguson*, 1940, și în lucrarea *Thukydides*, 1942.

mai scurte, dar la redactarea definitivă a operei a trecut abia după anul 404, adică după terminarea războiului.

2. În 1845, F. W. Ulrich, prin faimoasa sa *Beiträge zur Erklärung des Thucydides*[61], a deschis drumul unei serii largi de lucrări care, comportînd nuanțe diferite, se străduiau să demonstreze în esență că după încheierea păcii lui Nicias, survenită în anul 421 î.e.n., Thucydides considera războiul terminat și a început, în exil, redactarea operei. Ajunsese cu redactarea la cartea a IV-a 85, 5, cînd a izbucnit din nou războiul între Sparta și Atena. Istoricul și-a întrerupt redactarea și, abia după căderea Atenei, în anul 404 î.e.n., revenind în patrie, a reluat redactarea fără a mai putea revedea părțile scrise anterior, cu excepția a două pasaje din cartea a II-a, și a continuat pînă în momentul în care se termină cartea I.

În 1873, L. Cwiklinski[62], declarîndu-se de acord cu Ulrich, a emis părerea că Thucydides a compus, după anul 404 î.e.n., cărțile VI, VII, care cuprind istoria expediției din Sicilia, ca o lucrare aparte, apoi istoria războiului ionic-deceleic, a introdus apoi cărțile VI, VII, și restul operei, a început redactarea definitivă cu care n-a ajuns decît la sfîrșitul cărții a IV-a. În timpul acestei redactări a introdus *Arheologia* și *Pentecontaetia*.

A. Kirchoff, într-o serie de studii publicate între 1880 și 1890 și reunite în volumul (*Thukydides und sein Urkundenmaterial*, Berlin, 1895), susține că Thucydides a redactat, în forme și etape care nu mai pot fi determinate, mai întîi cărțile I—V, 20, apoi, după anul 404, a continuat restul operei (V, 27 — VIII, 109), care, după propria mărturie a istoricului, era destinată să relateze evenimentele de la 421 pînă la 404 î.e.n., dar care a rămas neterminată. Un necunoscut, între 400 și 350 î.e.n., a editat opera în forma în care o avem astăzi, fără să introducă modificări. În cartea a V-a, 21—24 au constituit la început o schiță făcută după război, cînd istoricul nu avea cunoștință de tratatul de alianță defensivă între Atena și

[61] F. W. Ulrich, *Programme des Hamburger Johanneum*, apoi, cu adăugiri, carte separată, în 1846.

[62] L. Cwiklinski, *op. cit.*

Sparta. Istoricul a căutat apoi să lege această parte de restul textului.

G. Busolt[63] afirmă că opera lui Thucydides se împarte în două părți distincte: I—V 20 și V 21 — VIII 90. Capitolele 21—24 din cartea a V-a, care tratează evenimentele petrecute după încheierea păcii de 50 de ani, constituie un adaos la partea întîi și, în același timp, o legătură între cele două părți. Autorul spune, că următoarele pasaje (I, 23, 3; 56, 2; 94, 1; III, 3, 1; 68, 4; IV, 48, 5) au fost redactate, fără îndoială, înainte de catastrofa din Sicilia. Contrar celor afirmate de A. Kirchoff, G. Busolt socotește că Thucydides a redactat în exil pasajele care se referă la armistițiul de un an, 423 î.e.n., și la tratatul de pace din 421, iar celelalte adăugiri le-a redactat după anul 404 î.e.n. Istoricul a redactat, cu siguranță, prima parte, (I—V, 20), după încheierea păcii din 421, fără să prevadă reînceperea ostilităților. Pasajele din V, 26 ne arată acest lucru. Nu se știe cînd a terminat istoricul prima redactare a primei cărți. Thucydides n-a publicat prima parte. Pasajele VIII 24, 4 și 64, 5 arată că istoricul a redactat unele părți cu privire la războiul ionic-deceleic chiar înainte de terminarea acestui război, deci n-a strîns numai material. După încetarea exilului și încheierea păcii, istoricul a început redactarea definitivă a părții întîi. Astfel de adaosuri sînt constituite din Pentecontaetia (I, 89; 118, 2), de expunerile cu privire la ocuparea zidurilor (II, 13, 7) de relatările despre greșelile săvîrșite de atenieni după moartea lui Pericles (II, 65), de istoria coloniei spartane Heracleia (III, 93) și altele. Istoricul a murit înainte de a revedea opera, mai ales în partea a II-a se vede acest lucru; cărțile VI și VII constituie unități bine definite, pe cînd expunerea evenimentelor care au urmat păcii din 421 î.e.n. se prezintă într-o primă redactare. Absența demegoriilor din cartea a VIII-a, apoi deficiențele stilistice, repetițiile, contradicțiile, care se datorează faptului că lucrarea n-a mai fost revăzută de istoric, au provocat

[63] G. Busolt, *Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chäroneia*, vol. III, 2, Gotha, 1904, p. 636 și urm.

chiar în antichitate părerea că această carte n-a fost redactată de Thucydides, dar s-a făcut și afirmația contrară[64].

În 1911 și 1948 G. B. Grundy[65] a formulat următoarea ipoteză: Thucydides a început să strîngă material din 431 î.e.n. și a continuat pînă în 421 î.e.n. Îndată după încheierea păcii, socotind, ca toată lumea, că războiul se terminase, a început redactarea istoriei războiului de zece ani și a continuat pînă în 415 î.e.n., cînd a început expediția din Sicilia. Thucydides și-a făcut planul să scrie și istoria acestei expediții, ca un război izolat. A strîns repede material și a început redactarea în anul 412 î.e.n. Dar războiul ionic-deceleic i-a sugerat lui Thucydides ideea că, în fond, războiul care începuse în 431 î.e.n. mocnise și în timp de pace. Atunci a plănuit să scrie istoria războiului de zece ani și a celui ionic-deceleic, ca un tot unitar, dar fără expediția din Sicilia.

După anul 404 î.e.n., deci după căderea Atenei, istoricul, înainte de a se întoarce în Atena, a racordat istoria războiului de zece ani cu istoria anilor de pace și a completat istoria expediției din Sicilia. Abia după întoarcerea la Atena, Thucydides și-a dat seama că războiul care începuse în 431 î.e.n. și durase pînă în anul 404 î.e.n., constituise un tot unitar și a făcut planul de a scrie istoria războiului de 27 de ani. Pentru realizarea acestui plan, el a inserat cîteva pasaje în părțile redactate anterior și a continuat să scrie istoria războiului ionic-deceleic. El n-a mai avut timp să facă o nouă redactare, care ar fi eliminat discrepanțele existente între pasajele inserate după anul 404 î.e.n. și părțile redactate anterior.

Tot în 1948, W. Schmid[65a] susținea că Thucydides a redactat mai întîi capitolele 24—88, din cartea I, în care este vorba despre evenimentele numite de istoric φανερὸν λεγόμεναι αἰτίαι „cauze declarate pe față", iar capitolele 2—23, din aceeași carte, după pacea lui Nicias, cînd puterea Atenei era încă intactă, iar pentecontaetia după anul 406. În general, primele cărți, în care este vorba despre evenimentele anterioare păcii lui

[64] Marcellinos, A., 43—44 C 8.
[65] G. B. Grundy, *op. cit.*, p. 531 și urm.
[65a] W. Schmid — O. Stählin, *op. cit.*, pp. 127—137.

Nicias, au fost redactate înainte de anul 410. Adaosurile făcute după această dată nu trădează o remaniere profundă a celor scrise anterior. Aceasta însemna că, o dată cu încheierea păcii lui Nicias, Thucydides socotea războiul terminat. Cînd au izbucnit primele neînțelegeri și ciocniri între semnatarii tratatului de pace, Thucydides și-a dat seama că această pace nu era trainică și a început să ia, pe scurt, note asupra faptelor mai însemnate care se produceau. (IV, 118; V, 18, 19, 23, 24, 31, 60, 47, 77). Intervenind expediția din Sicilia, Thucydides și-a concentrat întreaga atenție asupra evenimentelor care se petreceau acolo și a redactat, în exil, cărțile VI, VII, între anii 413 și 404. Tot în acest interval Thucydides a redactat și cartea a VIII-a. Forma relativ neîngrijită în care sînt expuse evenimentele cuprinse în cartea a VIII-a dovedește că istoricul n-a mai avut timp să revadă prima redactare a acestei cărți. Expunerile evenimentelor petrecute în anii 421—416 n-au mai fost revăzute de Thucydides, fiindcă istoricul nu se simțea de loc atras să le dea o pregnanță deosebită. Dialogul melienilor cu atenienii a fost redactat și inserat la locul respectiv, fie înainte, fie după redactarea cărților VI și VII, ca un fel de prefață explicativă, la istoria expediției din Sicilia. Însemnările despre evenimentele anilor 421—416 î.e.n. au fost inserate de Thucydides în operă după 404 î.e.n. cu o scurtă prefață.

Acestea sînt principalele teorii formulate cu privire la felul cum a fost redactată întreaga operă a lui Thucydides. S-au mai formulat însă teorii și în ceea ce privește numai anumite părți sau pasaje din opera lui Thucydides.

De pildă, în 1923, A. W. Gomme afirma că pasajele referitoare la evenimentele din Pylos și Sphacteria au fost scrise poate după anul 421 î.e.n. În privința primului discurs rostit de Pericles, Rose Zahn[66] afirma, în 1934, că Thucydides a compus acest discurs în două etape: în prima etapă, istoricul a compus, înainte de anul 415 î.e.n. pasajele din I, 140, 2, 141, 1

[66] Rose Zahn, *Die erste Periklesrede*, Dissertatio inauguralis, Kiel, 1934.

iar în a doua etapă, după anul 404 î.e.n., cînd Atena era înfrîntă, a redactat pasajele din I, 141, 2 — 144, 34.

În 1961, T. T. Kakridis[67] susținea că Thucydides a redactat în întregime acest discurs după anul 404 î.e.n., spre a face apologia, după înfrîngerea Atenei, ca o apărare a politicii Olimpianului.

Multe discuții au suscitat, cum era firesc, și discursurile din opera lui Thucydides. De pildă, spre a ne mărgini numai la cîteva exemple, G. B. Grundy[68] împarte discursurile în următoarele categorii:

a) neauzite: (I, 120, anul 431); (II, 11, anul 431); (II, 87, anul 429); (III, 9, anul 428); (III, 53, 61, anul 427); (IV, 10, anul 425); (IV, 85, 92, 95, anul 424);

b) probabil neauzite: (I, 68, 79, 80, anul 432); (I, 86); (II, 89, anul 429).

c) probabil auzite: (I, 32, 37, anul 433); (I, 140, anul 431); (II, 60, anul 430); (III, 37, 42, anul 427); (IV, 17, anul 425).

Nu se cunoaște, spune autorul citat, măsura în care le-a modificat, dar, în general, istoricul a respectat esența conținutului. Dacă Thucydides și-a redactat opera în mai multe etape, atunci și discursurile au fost compuse la date diferite[69]. În 1958, H. Strasburger era de părere[70] că, dacă se cercetează războiul peloponesiac cu ceea ce relatează Thucydides, indirect, în demegorii, rezultă că istoricul n-a redat fidel propaganda oficială a Atenei, deci discursurile au fost profund modificate de istoric[71].

Spațiul ne interzice discutarea în amănunt a tuturor părerilor care s-au formulat în legătură cu modul în care și-a redactat Thucydides opera. Exemplele de mai sus sînt, socotim, suficiente spre a arăta că există anumite lucruri evidente și certe în opera istoricului și că se poate, și aici, deli-

[67] T. T. Kakridis, *Der Thukydidische Epitalphios ein stilistischer Kommentar*, München, 1961.

[68] G. B. Grundy, *op. cit.*, p. 429 și urm.

[69] *Ibidem*, p. 434 și urm.

[70] H. Strasburger, *Thucydides und die politische Selbstdarstellung, der Athener*, în „Hermes", 1958, pp. 17—40.

[71] H. Bengtson, *op. cit.*

mita ceea ce este certitudine, de ceea ce este ipoteză. Le vom arăta, indicînd propria noastră părere, în problemele în discuție.

Certitudini

1. Thucydides, așa cum ne spune el însuși (I, 1,1), a început să scrie *Istoria războiului dintre peloponesieni și atenieni*, de cum a izbucnit.

2. Thucydides a scris această prefață după ce redactase ceea ce numea el atunci *Istoria războiului dintre peloponesieni și atenieni*. Deci unele părți din opera sa au fost redactate într-o ordine deosebită de aceea în care le găsim inserate în operă.

3. Thucydides își dădea seama de greutatea aflării adevărului, deoarece „Oamenii primesc unii de la alții tradițiile despre faptele săvîrșite mai înainte fără să le cerceteze, chiar dacă s-au petrecut în cetatea lor" (I, 20, 1) „... mulțimea nu se ostenește cu căutarea adevărului, ci își întoarce privirea spre ceea ce nu-i procură oboseală..." (I, 20, 30). „Cu greu au fost aflate [faptele], deoarece aceia care fuseseră de față la stabilirea faptelor înseși, nu spuneau același lucru despre aceleași fapte, ci după cum simpatizau pe unii sau pe alții sau cum își aminteau" (I, 22, 3).

Verosimilități și ipoteze

Din certitudinile amintite mai sus, se pot trage unele concluzii verosimile sau se pot formula ipoteze, care să fie cît mai aproape de adevăr.

Este deci sigur că Thucydides a început să scrie la istoria războiului de cum au început ostilitățile. În ce a constat scrisul? Nu se poate spune nimic cu certitudine. Dar, spre a da răspuns acestei întrebări, trebuie să se răspundă în prealabil la următoarea întrebare: de ce a început să scrie îndată după ce a izbucnit războiul? Răspunsul îl găsim în certitudinea a treia formulată mai înainte, și anume: pentru a afla adevărul faptelor. Istoricul nu ne-o spune, expres, dar aceasta este singura explicație posibilă. Deci istoricul a început să scrie de la izbucnirea războiului, pentru a nu îngădui uitării să se așternă peste fapte și pentru a putea consemna în scris

evenimentele la care a asistat el însuși sau evenimentele pe care le putea afla de la martorii oculari sau din surse cît mai apropiate de autorii și de teatrele evenimentelor.

Rămîne de văzut ce înseamnă „a afla faptele". Este de la sine înțeles că datoria unui istoric constă, în primul rînd, în stabilirea materială a faptelor, apoi în explicarea legăturii dintre ele și, în fine, în relatarea lor. Thucydides observă, în ultimul pasaj citat mai sus, că oamenii „nu spuneau aceleași lucruri despre aceleași fapte, ci după cum simpatizau pe unii sau pe alții"[72].

Cred că nici un cititor al acestui pasaj n-ar putea socoti că istoricul se referă aici la altceva decît la fapte în dezvoltarea lor materială și, poate, la explicarea lor. Stabilirea materială a unui fapt însemna pentru Thucydides să răspundă la mai multe întrebări, printre care citäm: a) S-a produs faptul? b) Care au fost autorii faptului? c) Care au fost diferitele momente ale faptului? d) În ce ordine s-au produs? e) Care au fost gîndurile exprimate de personajele care au făptuit?

Stabilirea cauzelor și relațiilor dintre fapte ridică o singură întrebare: de ce s-au produs într-un anumit fel, într-o anumită ordine, de către anumiți oameni? În ceea ce privește relatarea faptelor, deci expunerea mai mult sau mai puțin literară, aceasta era, în primul rînd, o problemă de gust și, în al doilea rînd, o problemă de intenție, în legătură cu influențarea cititorilor.

Întorcîndu-ne la lămurirea primei întrebări „în ce a constat scrisul", pe care l-a început istoricul la izbucnirea războiului, trebuie observat că pe el l-a interesat, în primul rînd, așa cum o spune, stabilirea [materială] a faptelor. Dar în stabilirea [materială] a faptelor erau amănunte esențiale pe care istoricul trebuia să le consemneze imediat. De exemplu, în evoluția conflictului dintre Epidamnos, Corcyra și Corint, expus de Thucydides, sînt menționate, între altele (I, 24—27), următoarele fapte: un conflict a izbucnit în cetatea Epidamnos între aristocrați și democrați; aristocrații, alungați din

[72] I, 22,3.

cetate, au venit însoțiți de locuitori autohtoni de primprejur și au început să prade împrejurimile cetății de pe uscat și de pe mare; democrații epidamnieni, fiind apăsați de cei care-i atacau, au trimis o solie, sub forma unei suplice, la Corcyra ca la cetatea-mamă; Epidamnosul era o colonie a Corcyrei, dar corcyreienii nu au primit solia; epidamnienii, înspăimîntați, au întrebat oracolul de la Delphi dacă este bine să se pună sub protecția corintienilor, a căror colonie era Corcyra; după sfatul oracolului, epidamnienii au predat cetatea corintienilor, iar aceștia au primit-o și au trimis un ajutor la Epidamnos; corcyreienii, aflînd despre cele întîmplate, au echipat, mai întîi, 25 de corăbii, apoi altele și, sosind la Epidamnos, le-au cerut epidamnienilor să trimită acasă pe corintienii, care veniseră ca ajutor; epidamnienii au refuzat, corcyreienii au instituit blocada cetății; corintienii, informați de toate acestea, au început să pregătească o armată cu care să lupte împotriva corcyreienilor. Toate aceste fapte trebuiau consemnate neapărat de Thucydides, fiindcă erau esențiale pentru înțelegerea evenimentelor.

Iată acum și celelalte amănunte, care figurează în narația lui Thucydides și pe care intenționat le-am omis: locul unde se află cetatea Epidamnos și întemeietorii cetății (I 24, 1—2); răscoala din Epidamnos, petrecută înainte de izgonirea aristocraților din cetate (I 24, 2); motivele pentru care au primit corintienii cererea de ajutor a epidamnienilor (I 25, 3—4); cîteva amănunte cu privire la pregătirile de război ale Corintului împotriva Corcyrei (I 27, 1—2).

Se pune întrebarea: era firesc ca Thucydides să aștepte sfîrșitul războiului de zece ani, sau anul 404 î.e.n., pentru ca să completeze narația sa cu aceste ultime amănunte? Este cu totul neverosimil, întrucît, dacă cercetăm lucrurile cu atenție, aceste amănunte erau neapărat necesare unui minim de lămuriri pe care le cere orice cititor și, mai ales, pe care, neapărat, se simțea dator să le dea Thucydides, atît de preocupat de a afla legăturile cauzale dintre fapte. Așadar, (I, 24—27), nu se găsește nici un amănunt care să fi suferit vreo amînare, fără riscul de a altera adevărul. Acest singur exemplu ne arată, fără nici o îndoială, că sînt foarte multe părți în opera lui

Thucydides care au fost redactate de la început, adică de la izbucnirea războiului peloponesiac, așa cum le citim astăzi, pentru că: a) Thucydides le consemna imediat, pentru ca să nu fie alterate de uitare; b) nici un amănunt, dintre cele relatate, nu era neînsemnat, ci toate erau esențiale pentru înțelegerea faptelor. Prin urmare, este cît se poate de verosimil că istoricul, de îndată ce se documenta asupra unui eveniment, începea redactarea care, pentru cele mai multe părți din operă, a rămas de la început definitivă. Socotim deci că aparține primei redactări, făcute imediat după ce istoricul își completa informațiile, cea mai mare parte a operei, constituită mai ales din naratii, acțiuni politice sau militare, cu imediata lor cauzalitate despre care istoricul se putea documenta în intervale de zile sau de luni, nu însă de ani.

Arătăm, în cele ce urmează, părerea noastră față de chestiunile mai de amănunt, pe care le ridică problema modului cum și-a redactat Thucydides opera.

1. *Războiul de zece ani*

După cum se știe, între pacea încheiată în 421 î.e.n. și reînceperea ostilităților în 415 î.e.n. au trecut șase ani. După încheierea tratatului de pace dintre Sparta și Atena, în 421 î.e.n., nimeni nu putea prevedea care va fi desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Este mai mult decît verosimil că nici Thucydides n-a prevăzut reizbucnirea războiului. Este deci tot atît de verosimil că în 421 el socotea războiul terminat. Istoria acestui război a fost scrisă de Thucydides în cărțile I—V, 19. În cartea a V-a, 20 este vorba de sistemul cronologic pe care l-a întrebuințat istoricul și de timpul cît a durat războiul. Istoricul spune că s-au scurs „zece veri și tot atîtea ierni din acest prim război". (V, 20, 3). Este sigur că istoricul n-ar fi putut vorbi despre „primul război", dacă n-ar fi avut în minte pe cel de-al doilea. Deci fără nici o îndoială că acest pasaj a fost scris după reizbucnirea războiului, adică după anul 415 î.e.n. În capitolele 21—24, aceeași carte, Thucydides relatează împrejurările care au dus la încheierea tratatului de alianță dintre Sparta și Atena, reproduce textul, dă numele

atenienilor și lacedemonienilor care au depus jurămîntul legiuit pentru consfințirea tratatului, iar, către sfîrșitul capitolului 24 citim „acești zece ani [cît] a durat, fără întrerupere, primul război s-au scris", deci încă o dată expresiile „primul război" și „zece ani". În pasajul următor (25, 1) este din nou vorba despre „războiul de zece ani", iar, mai jos, (25, 3) istoricul ne spune textual că „șase ani și zece luni s-au abținut de a porni în expediție unii în țara celorlalți". În capitolul (26, 1) citim că «Același Thucydides din Atena a scris și istoria acestor fapte, la rînd, cum s-au petrecut fiecare după veri și ierni pînă cînd lacedemonienii și aliații au pus capăt dominației atenienilor și au cucerit marile ziduri și Pireul. Pînă la acest punct războiul a durat, în total, 27 de ani». În restul capitolului 26, Thucydides ne mai spune că: înțelegerea dintre cele două războaie a fost tot război (26, 2—3), pentru că s-au petrecut fapte de arme și încălcări ale înțelegerii; istoricul și-a dat silința să fie cît mai informat (26, 4), a fost exilat douăzeci de ani după expediția de la Amphipolis, dar a putut să se informeze în liniște despre faptele petrecute. Apoi istoricul încheie capitolul (26, 6) prin cuvintele următoare: „Deci dezbinarea survenită după cei zece ani și încălcarea tratatului și începerea războiului, care a urmat după aceea, le voi relata". Nu există nici o îndoială, deci, că istoricul n-a putut redacta pasajele (20—26) în care este vorba despre primul și al doilea război și de războiul de 27 de ani, decît după terminarea celui de-al doilea război, și anume după anul 404 î.e.n. Se ridică însă întrebarea firească: de ce n-a făcut Thucydides aceste observații la început, (I, 1) ci le-a inserat la mijlocul operei și anume după terminarea războiului de zece ani? Răspunsul nu poate fi decît unul singur: Thucydides scrisese de mult istoria războiului de zece ani, cînd a inserat capitolele din cartea V, 20—26, și prin ele a căutat să facă o legătură între istoria acestor războaie. El luase, desigur, note și despre evenimentele petrecute între 421 și 416, imediat ce se produceau, așa cum a procedat pentru întreaga operă. Istoria anilor 421—416 î.e.n. o face Thucydides în V, 27—45.

Așadar, istoria războiului de zece ani este cuprinsă în cărțile I—V, și a fost redactată, în cea mai mare parte, chiar în anii războiului, 431—421 î.e.n., cînd istoricul se afla, între 431 și 424 î.e.n., la Atena, iar după 424 î.e.n., în exil, iar istoria anilor 421—416 î.e.n., cartea a V-a, 27—84, a scris-o de îndată ce se petreceau evenimentele respective. Ca o concluzie la aceste evenimente a scris Thucydides și dialogul dintre atenieni și melieni, cuprins în cartea a V-a, 85—115.

2. *Expediția din Sicilia. Războiul deceleic*

Expunerea acestor evenimente o face Thucydides în cărțile VI, VII, VIII.

Așa cum s-a mai văzut, unii învățați sînt de părere că istoricul a compus cărțile VI și VII, care cuprind expediția din Sicilia, ca o lucrare de sine stătătoare și că, abia după aceea, a scris cărțile V, 28—115 și VIII. Argumentele pe care le aduce, de pildă, Grundy în sprijinul acestei ipoteze sînt următoarele: a) în cartea a V-a, 26 nu se vorbește despre expediția din Sicilia; b) capitolele din V, 27—115 sînt cu mult mai puțin izbutite din punct de vedere literar decît în VI—VII, în care arta compoziției și clarității atinge culmea desăvîrșirii.

La aceste argumente se pot face următoarele observații: Thucydides menționează în cartea a V-a, 26, 3 războiul de zece ani, armistițiul plin de neîncredere, care s-a încheiat la sfîrșitul acestui război și, după aceea, războiul care i-a urmat. Cine poate afirma cu certitudine că istoricul n-a inclus aici și expediția din Sicilia? În ceea ce privește înalta ținută literară a cărților VI și VII, în comparație cu capitolele din cartea a V-a, 27—115, care sînt inferioare, nimeni nu poate afirma că Thucydides nu redactase deja aceste capitole cînd a dat actuala formă a cărților VI, VII.

Este mult mai verosimil că istoricul, respectînd programul pe care și-l fixase, de a nota imediat informațiile pe care le obținea cu privire la diferite evenimente ale războiului, a redactat istoria faptelor cuprinse în cartea a V-a, 27—115 îndată ce s-a aflat în posesia informațiilor cu privire la evenimentele respective, așa cum a procedat cu cărțile VI, VII și VIII, dar că, la revizia generală, istoricul s-a oprit mai întîi la cărțile VI, VII, cărora le-a dat forma definitivă pe care o avem astăzi. Moartea l-a împiedicat să procedeze la fel și cu cărțile a V-a, 27—115 și a VIII-a.

Din toate cele arătate rezultă că Thucydides, determinat de hotărîrea de a afla adevărul și de imposibilitatea de a obține rapid și complet informațiile cu privire la un eveniment sau altul, precum și din dorința de a conferi operei o formă literară cît mai izbutită, a fost nevoit să revină de mai multe ori asupra unor capitole redactate curînd după desfășurarea unor anumite evenimente. Astăzi nu mai putem determina cu precizie decît pentru un număr foarte redus de cazuri, cînd și unde a introdus istoricul modificări și completări în opera sa. Literatura ipotezelor este destul de vastă și, desigur, va mai spori, dar va continua să fie ceea ce este: o sumă de ipoteze.

ATENA ȘI SPARTA ÎN OPERA LUI THUCYDIDES

Înainte de a intra în analiza mai amănunțită a modului cum prezintă Thucydides evenimentele istorice despre care vorbește și, cu deosebire, războiul peloponesiac, este necesar să cercetăm lumina în care ne apar cele două mari polisuri dușmane, Atena și Sparta. Aici este momentul să facem observația, care se aplică la toate cercetările pe care le vom face asupra operei, anume că Thucydides este izvorul de bază al războiului peloponesiac, deci noi sîntem siliți să apreciem opera lui Thucydides sprijinindu-ne în cea mai mare parte pe ceea ce ne spune el însuși.

Cu toată lipsa de documente amănunțite, cu care să putem compara opera lui Thucydides, va fi totuși posibil să întrezărim adevărul în liniile lui generale. Vom arăta mai întîi cum sînt prezentate cele două cetăți în opera lui Thucydides, vom încerca apoi să desprindem adevărul istoric și, după aceea, vom face unele aprecieri asupra operei.

Atena

Sînt relativ numeroase pasajele și personajele care vorbesc, în opera lui Thucydides, despre Atena. Socotim că lucrurile vor fi mai clare dacă vom arăta, mai întîi, felul în care prezintă Pericle realitățile ateniene, în elogiul pe care-l aduce patriei sale, și-l vom completa, după aceea, cu alte afirmații ale lui Pericle însuși sau ale altor personalități. Trebuie să facem observația că, deși Thucydides a redactat el însuși discursurile, a respectat, cel puțin în linii mari, ideile de bază ale personajelor care au rostit aceste discursuri. Cu unele dintre ideile rostite de aceste personaje era de acord, cu altele nu. Deci, procedînd astfel, nu vom confrunta pe Thucydides cu el însuși, ci pe Thucydides cu alte personaje, cu care putea fi sau nu de acord. Astfel, chiar dacă discursul ținut de Archidamos a fost, să presupunem, în întregime compus de Thucydides, ideile lui Archidamos nu puteau fi identice cu ale lui Pericles, pentru că cei doi oameni de stat erau exponenții unor interese diferite. În discursul rostit la înmormîntarea ostașilor căzuți în primul an de război, Pericles face un reținut, dar viguros elogiu al democrației ateniene. Așa cum cerea împrejurarea, Olimpianul a pus în lumină aspectele pozitive ale vieții politice ateniene, prezentînd într-o formă idealizată realități care, așa cum vom arăta, nu erau atît de luminoase. Oratorul atinge, cu cîteva excepții, aproape toate aspectele polisului atenian. Iată care sînt aspectele evocate de Pericles:

Economia. Oratorul afirmă (II, 38) că la Atena vin bunuri produse peste tot (ἐκ πάσης γῆς) și locuitorii acestei cetăți nu se mărginesc să consume numai roadele (καρποῦσθαι) pe care le culeg în Attica. Atena duce deci o activitate comercială intensă.

Clasele sociale. Pericles spune că ostașii săraci nu s-au avîntat în primejdie spre a scăpa de sărăcie, iar cei bogați n-au fost opriți de plăceri să-și riște viața (II, 42, 3). Aducînd această laudă ostașilor căzuți, oratorul recunoaște implicit că, de obicei, săracii nu se dau înlături în fața pericolelor, tocmai spre a scăpa de sărăcie, iar bogații se dădeau vieții de plăcere.

Conflicte sociale. Spre a arăta că legea este egală pentru toți (II, 37, 1) Pericles întrebuințează expresia τὰ ἴδια διάφορα „diferendele particulare". Sînt, desigur, menționate aici conflictele sociale, provenite, fără îndoială, în primul rînd din diferența de clasă și din goana după cîștig.

Forma de guvernămînt. Justiția. Individ și societate. Pericles arată (II, 37, 1) că forma de guvernămînt ateniană se numește δημοκρατία „puterea poporului", „guvernămîntul poporului", deoarece „guvernarea" (τὸ οἰκεῖν) nu se face pentru cîțiva ci pentru mulți. În fața legii toți cetățenii, bogați sau săraci, sînt egali, iar reputația fiecăruia se stabilește nu după categoria socială căreia aparține, ci după serviciile (τὰ ἀγαθά) pe care le aduce cetății, iar săracii nu sînt împiedicați de la conducerea treburilor obștești fiindcă sînt săraci (οὐδ' αὖ καιὰ πενίαν). Cetățenii respectă atît legile scrise și organele de stat, care au de scop să vină în ajutorul celor nedreptățiți, cît și pe cele nescrise, dintr-un fel de sentiment de pudoare devenit obștesc (καὶ ὅσοι ἄγραφοι ὄντες αἰσχύνην ὁμολογουμένην φέρουσιν (II, 37, 3). Comportarea individului în societate este liberă. De pildă, dacă un cetățean se deda, mai mult decît ceilalți, vieții de plăcere — spune oratorul — aceasta nu constituia un motiv pentru cetate să-și procure noi necazuri, mustrîndu-l. Pericles vrea să spună că la Atena nu exista o cenzură severă a moravurilor. Dar individul, sărac sau bogat, poate lua parte la chivernisirea treburilor publice (II, 40, 1).

Educația. În contrast cu spartanii — spune Pericles — (II, 39, 1) atenienii, deși de tineri duc o viață neîncorsetată de o disciplină severă, înfruntă toți, ca și lacedemonienii, primejdiile.

Viața de societate. Destinderea spirituală, după încordările ocupațiilor zilnice, se face la întrecerile de tot felul și la serbările religioase, unde se aduc jertfe zeilor, și chiar în distracții particulare.

Arta. Cultura. Cultivarea frumosului — spune autorul (II, 40, 1) — nu duce la risipă de bunuri materiale, iar filozofia nu duce la moleșire. De altfel φιλοσοφεῖν înseamnă a te ocupa cu știința, φιλοσοφία „iubire de știință", iar prin știință,

în antichitate se înțelegea aproape întreaga activitate de cercetare, în toate domeniile de cunoaștere.

Realități psihologice. Pericles face și unele constatări de ordin psihologic. Astfel atenienii — spune el (II, 39, 1; 40, 3) — sînt și curajoși în timpul acțiunii, dar au și obiceiul de a delibera înainte de a porni la fapte. Cea mai mare forță spirituală — observă el — o dețin oamenii care cunosc foarte clar și primejdiile, și lucrurile plăcute, dar prin aceasta nu sînt împiedicați de a înfrunta primejdiile.

Relațiile externe. Războiul. Am mai văzut că Pericles socotește o notă de laudă pentru Atena activitatea comercială intensă. În continuarea aceluiași pasaj (II, 39, 1), oratorul spune că orice străin poate participa la spectacolele și la acțiunile de instruire, care se oferă la Atena, fiindcă atenienii nu se tem că dușmanii ar putea profita de pe urma acestor participări și s-ar întări împotriva lor înșiși; atenienii au încredere în moralul lor ridicat. Cînd este vorba de război însă (II, 39, 3), atenienii, spre deosebire de spartani, nu se bat cu toată armata lor, pentru că mulți oameni sînt angajați pe corăbii și sînt trimiși în expediții pe uscat, departe de țara lor, și totuși atenienii, în ciocnirile cu vecinii, sînt învingători. Forța armată ateniană nu constă atît în îndelungatele exerciții obositoare și în supunerea oarbă la legi, cît în întărirea caracterelor, ceea ce-i face să nu fie obosiți înainte de a înfrunta primejdiile, iar cînd se află în primejdie, să reziste cu toată vigoarea. Aceste trăsături de caracter au stat la baza creării forței actuale (II, 41, 1—2). Atenienii nu se mînie de neajunsurile pe care le suferă de la dușmani, nici nu se arată conducători nedemni în fața supușilor.

Idealul civic. Nu este rușinos a fi sărac, ci a nu face eforturi să scapi de sărăcie (II, 40, 1). Este bine ca orice cetățean să ia parte la chivernisirea trebilor publice, dar, dacă n-o face, nu este blamat. Este însă o nechibzuință a nu delibera înainte de a porni la acțiune (II, 40, 2).

Sînd vrednici de a fi lăudați (II, 36, 1—3) strănepții atenienilor, fiindcă au contribuit la constituirea unei cetăți libere, prin virtutea lor; părinții generației lui Pericles, fiindcă au instituit dominația Atenei; generația lui Pericles, fiindcă a consolidat-o. Așadar, un prim punct al idealului civic este lupta virtuoasă pentru libertate și mărirea puterii cetății. Un al doilea punct este continua străduință de a-și cîștiga prieteni, făcînd servicii, iar lucrul acesta trebuie făcut cu deplina încredere în libertate (II, 40, 4). Cel mai înalt și luminos punct al idealului civic este, însă, jertfirea propriei vieți pentru patrie (II, 42, 1—3), jertfire pe care au îndeplinit-o ostașii căzuți, fără să țină seama de nici un interes personal. Ei au adus mult mai mult bine întregii cetăți decît au păgubit-o ca particulari.

Însuflețiți de nădejdea în victorie, ei au socotit că-i mai rușinos să fugă de primejdie salvîndu-se, decît să îndure cu propriul lor corp, și și-au sacrificat mai degrabă viața decît onoarea. Cetățenii trebuie să contribuie, prin munca de fiecare zi, la creșterea puterii cetății (II, 43, 1—3) și să-și amintească că gloria nu constă în inscripția de pe un monument, ci în amintirea veșnică a oamenilor și că fericirea este libertatea, iar libertatea este generozitatea. Părinții ostașilor căzuți să se mîngîie cu gloria dobîndită de fiii lor, care s-au sacrificat pentru cetate (II, 44, 1—3), iar copiii și frații celor căzuți au datoria să imite și să-i întreacă prin faptele lor, iar soțiile sau mamele celor căzuți să nu se arate mai prejos de firea lor (II, 45—2). Cetatea va trebui să întrețină, pe cheltuiala publică, pînă la majorat, pe copiii celor căzuți (II, 46).

Acestea sînt caracteristicile polisului atenian, prezentate de Pericles într-un discurs în care tonul de laudă se impunea. Este momentul să cercetăm dacă nu cumva lumina în care înfățișează Pericles realitățile economice, sociale, politice etc. de la Atena este prea favorabilă, dată fiind admirația pentru cetatea sa, care însuflețește întregul discurs.

Realitățile economice. Archidamos, regele spartan, care nu putea fi bănuit de simpatie pentru atenieni, declara, în adunarea spartanilor, că atenienii (I, 80, 3) au experiența mării, dispun de bogății particulare și publice și au aliați care aduc contribuții și le sporesc averea. Corintienii atrag atenția aliaților (I, 120, 1) că atenienii exercită o concurență comercială primejdioasă și că (I, 122, 3—5) o bună parte din veniturile lor le vin de la aliați. Asupra importanței acestor venituri

insistă și solii mytilenenilor (III, 13, 5) cînd vorbesc spartanilor, cerîndu-le să-i ajute să se desprindă de Atena, care va primi o lovitură prin pierderea lor, precum și Diodotos (III, 46, 3), care atrage atenția atenienilor că trebuie să aibă cetăți supuse, înfloritoare economicește, de la care să poată încasa bani. Nu-i nimic, în această prezentare, care să contrazică cele afirmate de Pericles.

Forțele armate. Așa cum declară Archidamos (I, 80, 3—4 și 81, 1), Sthenelaidas (I, 86, 3) solul corintienilor (I, 121, 22, 4; 121, 1; 122, 2—4), iarăși Archidamos (II, 11, 1), solul mitilenenilor (III, 1, 3; 13, 5—6), Hermon (IV, 60, 1), Hermocrates (VI, 33, 1), Athenagoras (VI, 36, 3) Euphemos din Atena (VI, 83, 1), puterea armată a atenienilor constă, în esență, în flotă, în bani, în aliați — supuși insulari. Mărturiile repetate ale personajelor amintite vin să confirme ceea ce spune Pericles în cuvîntarea în care face o trecere în revistă, realistă, a forțelor militare (I, 143, 2—4). Realitatea era prea evidentă, pentru a putea fi nesocotită de prietenii sau de dușmanii Atenei.

Practicile democrației ateniene. Prezentată în cea mai favorabilă lumină de Pericles, democrația atenian a constituit obiectul unei aspre critici făcute de Cleon și de Diodotos, cu ocazia discutării pedepsei care trebuia dată mytilenienilor.

Cleon, vorbind în fața ecclesiei, dojenește pe atenieni, învinuindu-i că se poartă prea blînd cu supușii, că au legi bune, sînt inteligenți și instruiți (III, 37, 1—5), dar că sînt nestatornici și nestăpîniți, că se lasă conduși de discursuri frumoase, dar primejdioase, de pe urma cărora trebuie să îndure (III, 38, 1—4), pentru că nu se gîndesc la ceea ce va urma dacă vor da ascultare propunerilor frumoase ale oratorilor. „Sînteți foarte înclinați să fiți înșelați de discursuri neobișnuite și să nu voiți să fiți de acord cu ceea ce s-a hotărît, întotdeauna sclavii ciudățeniilor, disprețuitori ai lucrurilor obișnuite... înceți în a prevedea cele ce vor decurge, în urma celor spuse“ (III, 38, 5—6). Atenienii bănuiau pe oratori că vorbesc țintind la realizarea unor cîștiguri personale, spune Diodotos (III, 43, 1). Această suspiciune, de care erau înconjurați, îi determina pe oratori să recurgă la subterfugii: „În acest fel, și cel care

voiește să convingă poporul de lucruri primejdioase trebuie să și-l atragă prin înșelăciune, și cel care spune lucruri mai bune, să mintă“ (III, 43, 2). Nicias, în scrisoarea adresată din Sicilia, după înfrîngerea suferită de atenieni, între altele, afirmă că: „... temperamentele voastre [ale atenienilor] sînt greu de condus“ (VII, 14, 2). „Dar, cunoscînd firile voastre am socotit că este mai prudent să vă arăt adevărul, deoarece știu că voiți să auziți ceea ce este plăcut și pe urmă să învinuiți pe comandanți, dacă ceva nu se termină așa cum vreți voi“ (VII, 14, 4). Deliberînd, împreună cu colegii săi de comandă, asupra măsurilor ce trebuiau luate după dezastrul din Sicilia, Nicias le-a spus că atenienii nu vor fi de acord cu retragerea, dacă nu vor fi votat-o ei înșiși, că se vor lăsa antrenați de acuzatori necinstiți și că mulți dintre soldații care sînt de față și strigă acum că sînt în primejdie, cînd vor ajunge la Atena vor striga că comandanții au fost mituiți. Nicias a conchis spunînd că nu vrea — cunoscînd firea atenienilor — să piară de mîna lor din pricina unei învinuiri urîte și nedrepte, ci preferă să piară de mîna dușmanilor, dacă trebuie, riscîndu-și viața (VII, 48, 4).

În privința puterii militare, de care dispuneau atenienii înainte de a începe războiul, corintienii au declarat, în adunarea aliaților Spartei, că „atenienii sînt în stare să lupte împotriva noastră, a tuturor, iar împotriva fiecărei cetăți în parte sînt încă și mai puternici“ (I, 122,2). Archidamos, regele spartanilor, vorbind în fața comandanților aliați, între altele, le spune că atenienii, cînd își vor vedea țara invadată, se vor umple de mînie și se vor avînta la luptă pentru că „ei se socotesc demni să conducă pe alții și să devasteze ei țara altora, mai degrabă decît să-și vadă propria țară devastată“ (II, 11, 5).

Din cele expuse mai sus reiese clar măsura în care Pericles a idealizat practicile democrației ateniene. Olimpianul a trecut complet sub tăcere plăcerea atenienilor de a asculta discursuri frumoase, suspiciunea cu care priveau pe oratori, nestatornicia în hotărîrile luate, ușurătatea, neprevederea lor. Aceste caracteristici ale atenienilor sînt confirmate și de unele dintre piesele lui Aristofan. Dar asupra acestei probleme vom reveni.

Atena și „aliații" săi. O mare parte din resursele financiare și din forța militară a Atenei era constituită din veniturile provenite de la „aliați". Ținta atacurilor adversarilor Atenei erau, mai ales, aliații. Solii atenienilor, încercînd să justifice hegemonia lor, afirmă, în fața spartanilor (I, 75, 1), că „conducerea" (ἀρχή) au luat-o din pricina absenței lacedemonienilor, la rugămințile aliaților. Același lucru îl confirmă și mytilenienii în fața spartanilor (III, 10). Archidamos (I, 81, 3) și corintienii (I, 122, 1) constată importanța financiară și militară a aliaților și greaua lovitură pe care ar suferi-o Atena, dacă ar izbuti să-i determine să se desprindă de cetatea-hegemon.

Atena (II, 124, 3), din pricina felului cum se comporta față de aliați, este numită de corintieni πόλις—τύραννος „cetate-tiran". Pericles (II, 63, 1—2) confirmă nădejdea pe care și-o puneau adversarii Atenei în destrămarea alianței, spunînd că atenienii nu pot renunța la conducerea pe care o exercită cu tiranii, conducere a cărei luare pare nedreaptă, dar a cărei părăsire este primejdioasă. Exercitarea tiraniei, despre care vorbește Pericles, este, în cuvîntarea soliei mytilenienilor, ținută în fața spartanilor, „sclavia aliaților" (τῶν συμμάχων δούλωσιν), (III, 10, 2). Primejdia părăsirii conducerii, menționate de Pericles, devine pentru Cleon (III, 37, 1) neputința democrației de a conduce pe aliați. În cuvîntarea lui Diodotos, (III, 44, 3) aceasta se traduce, între altele, prin neputința de a distinge interesul de satisfacerea unei mînii trecătoare. Hermon syracuzanul face o afirmație contrară, atrăgînd atenția adunării sicilienilor asupra faptului că atenienii, dintre eleni, au cea mai mare putere, le pîndesc greșelile și, sub numele legal de „alianță", își rezolvă propriile lor interese, supunînd pe cei care din fire le sînt dușmani. Vina, spune în continuare Hermon (IV, 61, 1 și 4), nu este a atenienilor, căci din fire oamenii conduc pe cei care li se supun, ci este a celor care sînt gata să le dea ascultare, ceea ce, în limbajul lui Alcibiades (VI, 18, 2—4) se traduce, așa cum spunea și Pericles, prin dilema în care se găseau atenienii de a domina ei pe alții sau de a cădea ei sub dominația altora. Deci — spune Alcibiades — atenienii trebuiau necontenit să atace pe unii și să împiedice pe alții de a se

ridica. Expediția din Sicilia a fost traducerea în viață a acestei idei a lui Alcibiades, fapt confirmat și de Hermocrates, care spune, în fața adunării syracusanilor (VI, 33, 2), că atenienii vin în Sicilia sub pretext că-și ajută aliații, în realitate însă au intenția să supună întreaga Sicilie, și întărit de însuși Alcibiades, în fața adunării spartanilor (VI, 90). Ideea lui Alcibiades este exprimată aproape cuvînt cu cuvînt de Gylippos (VII, 66).

Tabloul hegemoniei ateniene, deși constituit din afirmațiile unor personaje diferite, făcute în împrejurări diferite, este în fond destul de unitar, iar în detalii se arată punctele de vedere deosebite ale vorbitorilor. Cauzele instituirii hegemoniei sînt aceleași pentru toți cei care le amintesc: carența spartanilor și opera aliaților. De asemenea, faptul că Atena își exercita dominația ca o tiranie este exprimat nu numai de adversarii Atenei, ci de Pericles însuși, iar caracterul de sclavie, pe care-l capătă această dominație în fața dominaților, este exprimat de toți adversarii Atenei. Caracterul și chiar necesitatea politicii de cucerire este confirmat nu numai de adversarii Atenei, ci și de Pericles însuși și de Alcibiades. Două note divergente: Cleon socotește că dominația este exercitată cu prea mare blîndețe, iar Diodotos afirmă că exercitarea dominației este prea pătimașă, cel puțin în cazul mytilenienilor.

Sparta. Economie. Finanțe

Spartanii nu fac comerț pe mare și n-au bani, le spune Pericles atenienilor (I, 141, 37). Solia spartană declară, în fața atenienilor (IV, 17, 1), că spartanii vorbesc puțin cînd nu sînt siliți de împrejurări să dea explicații mai ample. Solii corintienilor, vorbind în adunarea aliaților Spartei, au criticat pe spartani, afirmînd că sînt prea încrezători în orînduirea lor politică, înceți la acțiune, bănuitori față de ceilalți (I, 66, 1), vinovați de progresele atenienilor (I, 69, 1), pe care nu i-au împiedicat la timp să progreseze, neinformați, șovăitori (I, 69, 2), prea conservatori, neîncrezători, sedentari (I, 70, 1—8); cînd ies din patrie nu mai respectă nici legile Spartei, nici legile altor cetăți (I, 77, 6). Archidamos răspunde: înceti-

neala poate dovedi celor supuși legilor înțelepciune conștientă (I, 74, 1), prudență, cumpătare (VIII, 90).

Finanțele și războiul. „Ne vom baza pe bani? — se întreabă Archidamos. „Dar de bani ducem încă și mai multă lipsă și n-avem nici în vistieria publică, și nici nu putem contribui cu banii particulari" (I, 70, 4). Această constatare este confirmată și de Pericles care, între altele, spune: „Peloponesienii își lucrează singuri pămîntul și n-au bani, nici particularii, nici vistieria publică" (I, 141, 3). Desigur, această afirmație privește, în primul rînd, pe spartani. Faptul acesta, spune mai departe autorul, are consecințe hotărîtoare pentru război, peloponesienii nu sînt în stare să poarte un război lung care necesită cheltuieli. Fiind plugari și neîncercați în navigație (I, 142, 3), ei nu se vor putea măsura cu atenienii. Atît procurarea banilor (I, 152, 1), cît și exercitarea în marină va cere timp. Vîslașii atenienilor (I, 143, 1), fiind cetățeni, se vor avînta mai ușor în primejdie decît mercenarii peloponesienilor. Același lucru îl afirmă și Archidamos (I, 82—84).

Sparta și „aliații" săi. Corintienii le reproșează spartanilor (I, 68, 1—2) că sînt bănuitori față de aliații lor, cărora nu le-au dat ascultare cînd le atrăgeau atenția asupra primejdiei ateniene și pe care nu i-au convocat decît atunci cînd primejdia a devenit un fapt evident. Pericles (I, 141, 1) stăruie asupra lipsei de coeziune și de promptitudine în acțiune a symmachiei peloponesienilor, care „n-au un singur consiliu, deci nu pot lua hotărîri rapide, fiecare urmărește propriul său interes, se adună pentru foarte scurt timp și iau hotărîri dezbătute în grabă și fiecare se lasă în nădejdea celuilalt".

Aceasta este lumina în care prezintă Thucydides cele două cetăți fruntașe, Atena și Sparta, și pe aliații lor. Corespund oare cele afirmate de istoric adevărului? Răspunsul nu poate fi decît afirmativ. Spațiul ne interzice menționarea tuturor izvoarelor epigrafice și literare care atestă că baza economiei ateniene, pe vremea lui Pericles, o constituiau meșteșugurile, că finanțele lor erau mai puternice decît ale spartanilor, că forțele lor militare, a căror armă esențială o constituia flota, erau superioare celor ale spartanilor, că, în general, politica

ateniană era mult mai flexibilă, mai activă, mai întreprinzătoare decît cea spartană.

Este interesant de observat că Thucydides acordă mult mai puțină atenție Spartei decît Atenei. Într-adevăr, pasajele care se referă la Atena și la aliații ei sînt cu mult mai numeroase decît cele privitoare la Sparta și la peloponesieni. Atît de mare a fost grija lui Thucydides pentru redarea cît mai nealterată a adevărului, încît tabloului idealizat al democrației ateniene, făcut de Pericles în lauda de înmormîntare a ostașilor căzuți în primul an de război, istoricul opune criticile făcute de Cleon, de Diodotos, de Nicias, de Hermocrates, de corintieni. Multe dintre aceste critici erau împărtășite de Thucydides însuși, dar ele au fost rostite de personajele amintite și istoricul a respectat adevărul, menționîndu-le.

Către care dintre cele două regimuri politice se îndreaptă simpatia lui Thucydides? Istoricul se abține de a formula direct judecăți de valoare. Dar sînt anumite realități a căror valoare obiectivă se impune oricărei preferințe. Astfel, și în antichitate, ca și astăzi, mai ales pe vremea lui Pericles, economia meșteșugărească era considerată ca o formă superioară agriculturii, flota era socotită o armă mai eficientă decît pedestrimea, promptitudinea în acțiune mai de preț decît încetineala etc. Criticile pe care le aduc spartanilor corintienii, cei mai intransigenți dușmani ai Atenei, confirmă superioritatea regimului atenian față de cel spartan. Thucydides nu putea să nu fie de acord cu Pericles, cu corintienii, cu Cleon, cu Nicias, cu Hermocrates, cu Archidamos, atunci cînd aceștia puneau în lumină aceleași note caracteristice pozitive ale democrației ateniene. De asemenea, istoricul nu putea fi în dezacord nici cu afirmațiile care stăruiau asupra defectelor și calităților acestui regim spartan. Istoricul, prin simplul fapt că le-a menționat, a și arătat, implicit, atitudinea sa față de cele relatate. Despre judecățile de valoare directe, făcute de istoric asupra celor două regimuri, vom mai vorbi după ce vom mai discuta și alte probleme.

CAUZALITATEA ISTORICĂ ȘI CAUZELE RĂZBOIULUI PELOPONESIAC ÎN CONCEPȚIA LUI THUCYDIDES

Cauzalitatea istorică

Cauzele războiului peloponesiac puneau, pentru un gînditor ca Thucydides, problema cauzalității istorice, în general. Atît de preocupat a fost istoricul de problema cauzalității încît a dezbătut-o nu numai cînd a fost vorba de războiul peloponesiac, cel mai mare război din cîte se purtaseră mai înainte, dar și cînd s-a ocupat de mișcările sociale și de războaiele anterioare. Se pot astfel desprinde cîteva concepții ale lui Thucydides despre cauzalitatea istorică, după care vom putea înțelege mai bine concepțiile lui despre cauzele războiului peloponesiac.

Factorul economic

Factorul economic și migrațiile. Factorul economic și civilizația. La începutul cărții I, vorbind despre ușurința cu care diferitele triburi își părăseau pămîntul, istoricul socotește că fenomenul acesta se petrecea din următoarele cauze: „Într-adevăr, deoarece nu există negoț, iar oamenii nu întrețineau legături fără teamă nici pe uscat, nici pe mare, și fiecare nu-și lucra pămîntul decît ca să-și scoată hrana zilnică, iar prisosuri de bunuri nu aveau și nu sădeau pomi, căci nu știau cînd aveau să vină alții mai puternici și, neînconjurați de ziduri cum erau, să-i prade, își părăseau pămîntul fără mare greutate și de aceea nu erau puternici, neavînd nici orașe mari, nici alte mijloace“ (I, 2, 2). Dacă în întreaga operă a lui Thucydides nu s-ar găsi decît acest singur pasaj de genul acesta, ar fi suficient să ne arate gîndirea istoricului în problema cauzalității istorice. Trebuie observat că, în ordinea înșiruirii, cauzele aparțin următoarelor domenii: economic (lipsa de negoț, cultura restrînsă a pămîntului), psihologic (teama de jefuitori), tehnico-construcții (construcția de orașe și alte mijloace materiale). Thucydides nu ne-a arătat care era ordinea reală a acestor cauze. Se pare — dacă ne este îngăduit să încercăm să pătrundem în logica istoricului — că la baza cauzei de ordin psihologic stă o cauză de ordin economic: se temeau să meargă pe mare, fiindcă nu exista negoț, dar, în mod evident, cauza a doua psihologică stă la baza celei economice: oamenii nu-și lucrau temeinic pămîntul și nu cultivau plante, fiindcă se putea ca în orice moment să vină alții mai puternici și să-i prade. Pe de altă parte, nu putem ști — și poate că istoricul nici nu s-a gîndit la această problemă — dacă Thucydides a avut în vedere o anumită ordine cronologică, reală, a cauzelor economice arătate. Într-adevăr, el începe cu negoțul, continuă cu lucrarea pămîntului și cultura plantelor, amintește de prisosul de bunuri și termină cu construcția orașelor și cu alte mijloace materiale, care constituie instrumentele puterii politice. Astăzi — după douăzeci și trei de secole — putem, desigur, să ne dăm precis seama de stadiile de civilizație pe care le-a străbătut omenirea. Meritul lui Thucydides este însă, pentru vremea lui, uriaș. Într-adevăr, din pasajul citat reies clar cîteva idei, care corespund adevărului. La baza puterii politice și militare stau anumiți factori de civilizație: orașe mari, flote, navigație etc.; acești factori nu se pot crea fără prisosul de bunuri, iar prisosul de bunuri nu se poate obține fără lucrarea pămîntului, fără cultura plantelor, deci fără factorul economic, care este primordial.

Factorul economic, structura socială și luptele politice

Citățm: „Astfel, datorită rodniciei pămîntului, puterile se strîngeau în mîinile cîtorva și [de aceea] se produceau răscoalele prin cetăți, de pe urma cărora cetățile slăbeau, și, în același timp, erau atacate mai ușor de alte triburi“ (I, 2, 4). Raționamentul istoricului, de data aceasta, este cît se poate de clar: oamenii duceau lupta pentru acapararea pămîntului fertil care, cînd era lucrat, constituia o sursă serioasă de venituri și crea o pătură puțin numeroasă de oameni avuți, iar săracii se revoltau și începeau răscoalele prin cetăți. Paragraful acesta s-ar putea intitula foarte bine «importanța fertilității pămîntului în lupta de clasă».

Importanța factorilor amintiți mai este arătată și de următorul pasaj: „Astfel, deoarece [toți] oamenii, așezați la mare, tindeau mereu după cîștiguri, și cei mai slabi îndurau stăpînirea celor mai puternici și cei mai puternici, avînd prisos de bogății, aduceau în stăpînirea lor cetățile mai mici. Și, în aceste raporturi găsindu-se ei, mai tîrziu au pornit expediția la Troia" (I, 8, 3). Raționamentul implicit în acest pasaj este următorul: prisosul de bunuri împărțea pe oameni în bogați și săraci, săracii trebuiau să îndure supunerea față de cei mai bogați, cei mai bogați supuneau cetăți. Nici nu se putea obține — pe vremea lui Thucydides — o mai clară viziune a raportului dintre economic și politic. De altfel, (I, 9, 1) istoricul se exprimă tot atît de clar: „Agamemnon a putut strînge flota fiindcă era cel mai puternic, nu fiindcă peținorii juraseră să pedepsească pe cei care vor aduce jigniri Elenei".

Factorul economic și obiceiurile Thucydides este tentat de firul istorisirii să ne demonstreze de ce, într-o anumită perioadă, întreaga Eladă purta arme: „Într-adevăr, Elada întreagă purta arme din pricina neîntăririi locuințelor și a nesiguranței drumurilor dintre cetăți și locuitori. Își petreceau, de obicei, viața înarmați ca barbarii" (I, 6, 1). Am văzut însă că lipsa de orașe și locuințe întărite se datora faptului că nu exista prisos de bunuri, pentru că oamenii nu căutau să scoată din cultura pămîntului decît hrana zilnică. Prin urmare și la baza acestui obicei stă tot factorul economic.

Factorul economic și destrămarea alianțelor Atenei Relatînd că cetatea Naxos a fost prima care s-a desprins din alianța cu Atena, Thucydides spune: „Și alte cauze stăteau la baza desprinderilor din alianța cu Atena, dar cele mai puternice erau: contribuțiile cu bani, insuficiența corăbiilor, și lipsa armatelor de care ducea cîteodată lipsă vreo cetate" (I, 99, 1). Aliații Atenei — ne spune mai departe istoricul — nu voiau să se deplaseze din patrie, nutrind aversiune față de expedițiile militare și, de aceea, contribuiau cu bani la construirea și întreținerea flotei,

care era în mîna atenienilor. Cînd aliații Atenei nu plăteau suma stabilită, atenienii îi constrîngeau. Deci, *causa causarum* era tot factorul economic — banii — pe care, în loc să-i investească ei înșiși în construcția de corăbii, aliații îi dădeau atenienilor, care, deținînd flota, erau puternici atît din punct de vedere militar, cît și politic.

Dacă ținem seama că Herodot, „părintele istoriei", socotea că la baza celor ce se întîmplă în viața oamenilor se află dorințele și nu gîndurile lor sau hotărîrile destinului și ale zeilor, atunci ne dăm seama și mai bine de efortul de gîndire făcut de Thucydides în descoperirea importanței factorului economic, în cauzalitatea istorică.

Factorul psihologic Am analizat pasajul din I, 23, 5, în care istoricul spune că atenienii inspirau teamă lacedemonienilor, de aceea ajunseseră prea puternici. Teama este, așa cum am mai spus, un factor psihologic, dar ultima cauză care l-a provocat este implicit cea economică. Istoricul nu ne spune acest lucru, dar el se subînțelege.

Este foarte interesant de cercetat cauzele care, potrivit declarațiilor unei solii ateniene la Sparta, au dus la instituirea hegemoniei ateniene. După ce oratorul arată că absența șovăielile și încetineala spartană, în lupta contra perșilor, au determinat pe atenieni să ia comanda aliaților și să ducă mai departe ostilitățile, continuă: „Căci și această conducere am dobîndit-o, nu fiindcă am fi întrebuințat violența, ci pentru că voi n-ați voit să rămîneți mai departe în războiul contra forțelor rămase ale barbarului, iar lîngă noi au venit aliații și ne-au rugat ei înșiși să le fim conducători. Și, mai întîi, din pricina faptei însăși am fost siliți s-o ducem pînă la acest punct, mai mult de teamă, apoi din sentimentul onoarei și pe urmă și din interes" (I, 75, 2—3). Istoricul arată, în continuare, în ce consta interesul: anume, în prevederea că, dacă n-ar fi primit ei comanda, aliații s-ar fi îndreptat către spartani care, după cum se vedea, nu mai nutreau sentimente prietenești pentru atenieni și aceasta ar fi fost primejdios pentru ei. Onoarea este un sentiment în care nu intră calculul politic.

Într-adevăr, pentru a salva onoarea, adesea s-au întreprins bătălii care n-aveau sorți de izbîndă. Interesul presupune calculul politic, care, adesea, nu ține seama de onoare. Prin urmare, oratorul, și, prin gura lui, istoricul, aduce aici, drept cauze ale comportării atenienilor, atît mobile de ordin moral, cît și calcule de ordin politic. Calculul politic a fost, fără îndoială, cel mai puternic.

Analizînd motivele pentru care, cu puțin înainte de declanșarea războiului peloponesiac, toate cetățile erau gata să pornească la război, Thucydides, între altele, enumeră următoarele cauze psihologice: înflăcărarea tineretului, care nu știe ce este războiul (II, 8, 1; 11, 1), deci cauză pur psihologică, și dorința de libertate a cetăților, care erau dominate de atenieni și voiau să scape de această dominație, iar cele care nu ajunseseră încă s-o îndure, voiau să prevină primejdia, cauză de ordin psihologic-politic. După cum vom vedea mai departe, istoricul aduce aici și o cauză de ordin religios.

Arătînd mobilele care l-au determinat pe Alcibiades să stăruie cu atîta ardoare la pornirea expediției în Sicilia, Thucydides spune: „Foarte mult îi îndemna la război, susținînd cu înflăcărare expediția, Alcibiades[72a], fiul lui Cleinias, voind să se împotrivească lui Nicias, căci îi era adversar și în alte probleme politice, și pentru că făcuse aluzie la el cu răutate, și mai ales, pentru că dorea să fie comandant și în nădejdea că, prin această comandă, va cuceri Cartagina și Sicilia, și că, dobîndindu-și bani și faimă, va trage și foloase particulare" (VI, 15, 2). Pasajul este cît se poate de interesant. Alături de cauze de ordin psihologic-moral (jignirea pe care i-o adusese Nicias, dorința de a fi comandant, dorul de faimă), Alcibiades era determinat de cauze de ordin economic și de ordin politic-militar: cucerirea Cartaginei și Siciliei. Vom vorbi, la sfîrșitul acestui capitol, despre complexul cauzalității istorice la Thucydides. Acum, subliniem numai faptul că, în acest pasaj, istoricul pune un deosebit accent pe cauzele de ordin economic-politic prin cuvintele „și mai ales".

[72a] Vezi și E. Delebecque, *Thucydide et Alcibiade*, Aix-en-Province, 1965.

Există însă un pasaj, în discursul ținut de Hermon siracusanilor, în care se spune: „Astfel, ignoranța nu silește pe nimeni să poarte război, nici teama nu-l împiedică, dacă socotește că, purtînd război, va cîștiga ceva. Adesea, unora cîștigurile le par mai mari decît primejdiile, iar alții vor să înfrunte primejdiile mai înainte de a fi lezați în vreo privință" (IV, 59, 3). Nici nu se putea o mai clară distincție între mobilele de ordin psihologic (teama, ignoranța) și cele de ordin economic (cîștigul), care sînt mai puternice decît cele psihologice (dorința de cîștig înfrînge teama de primejdie). În discursul pe care-l ține în fața comandanților cetăților aliate, Archidamos, regele spartanilor, între altele, spune: „Sînt necunoscute întorsăturile războiului și de cele mai multe ori începuturile se fac din pricina mîniei" (II, 11, 3). Mînia este un afect, iar istoricul, care vorbește prin Archidamos, își exprimă părerea că multe războaie încep sub imboldul pasiunii — deci cauze de ordin psihologic.

Zeii

Thucydides, trăind în mijlocul unei societăți care credea în zei, în oracole, în soartă sau în întîmplare, ar fi trebuit să-și arate părerea față de credința în aceste forțe, care, în concepția multora din contemporanii săi, erau factori hotărîtori în determinarea evenimentelor. Istoricul vorbește despre zei de mai multe ori. Astfel, în discursul ținut după ce atenienii se mîniaseră împotriva lui pentru suferințele îndurate, Pericles, între altele, spune: „Trebuie să suferim și cele care ne vin de la zei, de nevoie, iar cele care ne vin de la dușmani, cu bărbăție" (II, 74, 2).

Nu știm însă — pentru că istoricul nu ne-o spune — care era concepția lui Thucydides cu privire la această afirmație a lui Pericles și nici dacă Pericles credea în existența zeilor. Aceeași situație o întîlnim în cartea a III-a, 14, 1, unde mytilenenii îndeamnă pe spartani să se rușineze de Zeus Olimpianul (57, 1, 51; VII, 77, 4). Istoricul evită, pe cît mai mult posibil, să-și trădeze adevăratele concepții.

Oracolele Dacă istoricul nu ne spune lămurit care era concepția sa despre zei, nu ne arată cu mai multă claritate nici ce gîndea despre oracole. Astfel, dacă în cartea I, 118,3 și 25,1 se limitează să arate consultarea oracolului de către lacedemonieni și epidamnieni, cînd amintește de un oracol care interzicea ca *Pelasgiconul* să fie locuit și care, de nevoie, a fost nesocotit, Thucydides spune că oracolul s-a îndeplinit invers de cum credea lumea, pentru că nenorocirile n-au survenit din cauza locuirii Pelasgiconului, ci locuirea s-a făcut din cauza necesității războiului. Oracolul, fără să întrebuințeze cuvîntul propriu, o prevăzuse, spunînd că locuirea Pelasgiconului nu va fi un semn bun (II, 17,2). Alteori, istoricul se mărginește să observe că prezicătorii „cîntau", adică recitau în versuri oracole, pe care fiecare le înțelegea potrivit dorinței sale (I, 2,3) sau că lacedemonienii au consultat oracolul lui Apollon de la Delphi (III, 92,5). În dialogul dintre atenian și melian, atenianul spune, între altele, că mulțimea, cînd pierde nădejdea, recurge „la bucurii nevăzute, la mantici, la oracole și alte lucruri de acest fel, care sînt distruse o dată cu nădejdea" (V, 103,2). Melianul răspunde atenianului: „Totuși, credem că noi nu vom fi umiliți de soarta pe care ne-a dat-o divinitatea", deci afirmă existența divinității, iar atenianul îi răspunde în replică... „noi nu facem nimic în contradicție cu ideea tradițională pe care o au oamenii despre zei... Noi avem idei despre divinitate, dîndu-ne părerea, dar despre firea omenească știm clar, din totdeauna, că, în virtutea unui instinct inexorabil, omul conduce pe aceia pe care-i supune" (V, 105,2). Care era părerea lui Thucydides? Nu se poate afirma nimic cu certitudine, se pare însă că ultima replică a atenienilor era mai conformă cu gîndirea istoricului, fiind vorba de „firea omenească", expresie și gîndire care-i aparțin lui Thucydides. În alt pasaj, istoricul explică realist o practică militară atribuită de alții respectului pentru divinitate: „Lacedemonienii... intonau marșul străbun nu de dragul divinității, dar pentru ca să meargă cu toții în același ritm" (V, 70). Această afirmație nu constituie totuși o atitudine clară în problema existenței zeilor. Altă dată, istoricul ne spune că, în urma dezastrului suferit în Sicilia, atenienii „erau mîniați pe prezicători și pe tălmăcitorii

de oracole și de toți cîți le explicaseră voința divinității și-i făcuseră să nădăjduiască că vor cuceri Sicilia" (VIII, 1). În mod implicit se spune aici că prezicătorii și cei care tălmăceau voința divină nu prevăzuseră nimic. Din cele arătate reiese clar că nu se poate afirma cu certitudine care era poziția lui Thucydides în problema existenței zeilor. Totuși, se poate presupune că dacă ar fi crezut în existența zeilor ar fi afirmat-o. Era mai puțin primejdios, decît afișarea categorică a ateismului.

Fenomenele naturale Eclipsele de soare și de lună, cutremurele de pămînt erau interpretate ca fiind prevestitoare de nenorociri. Thucydides, cum era firesc, le menționează. Astfel, vorbind despre dezastrele care s-au întîmplat în timpul războiului peloponesiac, istoricul observă că eclipsele de soare și de lună, cutremurele de pămînt, foametea și epidemia de ciumă au făcut pe oameni, altădată mai sceptici, să creadă că sînt semne prevestitoare de nenorociri (I, 23,3). Alteori (II, 28; IV, 52,1), istoricul menționează o eclipsă de soare fără nici un fel de comentariu. O ploaie abundentă cu trăsnete, observă istoricul, a făcut pe atenieni, care se retrăgeau după dezastrul de la Syracusa (VII, 79,3), să creadă că sînt trimise de zei pentru pieirea lor, așa cum un cutremur de pămînt i-a împiedicat pe spartani să acționeze (I, 101). După dezastrul de la Syracusa, Nicias a împiedicat retragerea imediată, fiindcă survenise o eclipsă de lună. Thucydides se limitează să observe că Nicias era înclinat să creadă în existența unei divinități, și spre superstiție (VII, 50,14).

Istorisind retragerile și inundațiile, provocate de mare în urma unui cutremur survenit în mai multe puncte, istoricul observă: „Eu îmi explic astfel fenomenul: pe unde a fost mai puternic cutremurul, a făcut marea să se retragă și, deodată, să pornească cu o și mai mare furie și să producă inundația. Fără cutremur eu nu cred că s-ar fi putut produce un astfel de fenomen" (III, 89,5). Așadar, Thucydides nu adoptă o atitudine hotărîtă în privința legăturii pe care o făcea poporul între fenomenele naturale, eclipsele de lună, de soare, cutremure, inundații etc. și semnificația lor cu privire la mersul eveni-

mentelor, ci, de cele mai multe ori, se mulțumea să le menționeze și doar o singură dată explică inundațiile provocate de mare, în chip științific.

Tyche

După lectura pasajelor în care apare cuvîntul, se poate afirma că, prin Tyche istoricul înțelege o cauză nedefinită și necunoscută, care dă evenimentelor o anumită întorsătură. Τύχη are două caracteristici: este un factor neclar pentru intelectul omenesc și este un factor activ, cauză a anumitor evenimente. Brasidas, spre a insufla curaj soldaților care suferiseră o înfrîngere navală, le-a spus, între altele: „S-a întîmplat ca și norocul, în multe privințe, să ne fie potrivnic și, într-o oarecare măsură, și lipsa de experiență ne-a adus prejudicii, căci luptăm pentru prima dată pe mare“ (II, 87,2). Pasajul este clar: Brasidas socotește că τύχη a fost, între altele, cauza înfrîngerii. În alt pasaj (I, 69,5), un corintian dojenește pe spartani că, de cele mai multe ori, în politică activează bazîndu-se mai mult pe τύχη, ca element al victoriei. Același lucru se vede și în cartea a IV-a, 5—6 în care Diodotos afirmă că credința în noroc împinge pe oameni la aventuri. Nicias (VII, 61,2) spune atenienilor înfrînți că poate vor avea noroc. De altfel, în oricare pasaj s-ar întîlni, cuvîntul τύχη are sensul de „cauză necunoscută a evenimentelor“. Dar ideea că această cauză este indefinibilă și neclară pentru mintea omenirii este numai de cîteva ori exprimată. Astfel, făcînd elogiul strămoșilor, Pericles (I, 144,4) afirmă că strămoșii au lucrat mai mult cu γνώμη „prevedere“, bazată pe înțelegere, pe inteligență și pe rațiune“, decît cu τύχη „factor necunoscut și imprevizibil“. Opoziția este cît se poate de clară. Deci γνώμη și τύχη sînt concepute ca doi factori care pot aduce victoria, deci cauze ale evenimentelor istorice. (Despre γνώμη ca factor opus lui τύχη a se vedea și I, 78,1; 144,4; II, 65,11; 85,21, 104; III, 97,7; IV, 3,1; 12,3; 14,3; 40,1; 64,1; 74,4; V, 16,1; VI, 33,6; VII, 28,4; 77,2; VIII, 24,5; 25,5). Nicias, încercînd să convingă pe atenieni de primejdiile pe care le implică expediția din Sicilia, le spune că nu trebuie să se bizuie pe nesansele dușmanilor, ci pe διανοίας „gînduri raționale“ (VI, 11,6). Aici τύχη este

opus lui διάνοια. Gylippos, înainte de a da o luptă navală în Sicilia, face îndemnuri soldaților și, între altele, le spune că atenienii nu se mai încred în forțele lor armate (παρασκευή), ci în noroc τύχη (VI, 67,4). Aici, deci, norocul, factor necunoscut, este opus prezicerii clare a victoriei, bazate pe forțe militare. Un sol plateean (III, 59,1) îndeamnă pe lacedemonieni să nu uite că soarta pe care el o numește acum τὸ τῆς συμφορᾶς este nestatornică (ἀστάθμητον).

Deci pe lîngă că este imprevizibilă, este și nestatornică.

În dialogul dintre melian și atenian, primul afirmă că melienii se vor baza pe (τῇ τε μέχρι τοῦδε σωζούσῃ τύχῃ ἐκ Θείου) „norocul izvorît de la divinitate, care i-a salvat pînă acum (V, 112,2). În același sens, Pericles spune că soldații căzuți pentru patrie au avut parte de noroc τὸ εὐτυχές (II, 44,1).

Din cele de mai sus se vede clar că τύχη este un factor care determină evenimentele, necunoscut, neclar, ale cărui acțiuni sînt imprevizibile, putînd fi bune sau rele. Dar, în pasajele citate, cuvîntul τύχη era întrebuințat de anumiți vorbitori, Pericles, Nicias, Brasidas, soli etc., deci atribuit de Thucydides unor personaje. Ce gîndea el însuși? Un pasaj, care exprimă propria lui gîndire, arată că istoricul recunoaște existența acestui factor. Astfel, vorbind despre Cleon și Brasidas (V, 16,1) istoricul spune că Cleon avusese noroc (τὸ εὐτυχεῖν) și își dobîndise faimă în războaie. Dacă Thucydides este de acord că există τύχη, atunci putem crede că el era de acord și cu ceea ce credeau personajele care menționează acest factor, anume că norocul este necunoscut, neclar minții omenești, acțiunile lui sînt nestatornice și imprevizibile. Prin urmare, istoricul afirma și existența unui factor imprevizibil în desfășurarea evenimentelor.

Din cele relatate reiese — credem — destul de clar că Thucydides și-a dat seama că evenimentele sînt provocate de un complex de cauze economice, sociale, politice, psihologice, el le-a menționat, dar nu le-a consacrat un capitol special, în care să discute importanța și ordinea eficienței lor, legăturile necesare și legăturile întîmplătoare dintre ele. De asemenea, istoricul n-a luat o atitudine clară în privința existenței și intervenției zeilor în istorie, nici n-a definit, măcar prin două-trei cuvinte, noțiunea exprimată de cuvîntul τύχη.

Cauzele războiului peloponesiac în concepția lui Thucydides

Pentru a înțelege mai bine cauzele războiului peloponesiac, expuse de Thucydides, este necesar să stăruim puțin asupra caracterului politicii externe a Atenei. Așa cum am arătat la începutul acestui studiu, autorii moderni exprimă opinii diferite în această problemă. Astfel, pentru a ne limita la citarea cîtorva nume, G. de Sanctis[73] și G. B. Grundy[74] susțin că Atena ducea o politică „imperialistă" și că aliații acestei cetăți au simțit dominația cetății lui Pericles ca un jug. Teza contrară a fost susținută de G. Grote și este împărtășită azi de A.H.M. Jones, G.E.M. de S-te Croix, H.W. Pleket, în lucrările citate mai înainte. Spre a menaja spațiul, vom arăta numai argumentele poziției noastre, în această problemă.

Am arătat anterior, în paragraful intitulat „aliații Atenei", că hegemonia cetății lui Pericles era simțită de aliați ca o sclavie, fapt confirmat de Olimpianul însuși. Spre a întări această constatare, în afară de pasajele menționate (I, 75,1; 81,3; 122,1; II, 63,1—2; 124,3; III, 10; 37,1; 44,3; VI, 18 2—4; 90; VII, 66), vom mai aduce în discuție și altele, care vor putea convinge și pe cei mai sceptici asupra caracterului de expansiune și dominație al politicii externe a Atenei.

Astfel, Pericles spune clar (I, 143,4) că, dacă atenienii vor fi înfrînți, aliații se vor desprinde de Atena, „căci nu vor sta liniștiți, dacă noi nu vom fi în stare să pornim cu armata împotriva lor". Acest singur pasaj ar fi suficient să arate constrîngerea pe care o exercita Atena asupra aliaților ei. Dar mai sînt și altele pe care le vom aminti îndată.

În prealabil trebuie să subliniem însă contradicția dintre afirmația lui Pericles, amintită mai sus, și aceea din lauda de înmormîntare (II, 41,2), în care Olimpianul face aprecierea, optimistă, potrivită cu circumstanța, dar nu cu realitatea, că aliații Atenei se consolează cel puțin cu gîndul că nu sînt conduși de oameni nedemni. Dar, să revenim la pasajele care

[73] G. de Sanctis, *Postille Tucidideae*, în „Rendiconti della regia Accademia dei Lincei", 1930, p. 299—341.

[74] G. B. Grundy, *Op. cit.*, vol. I, p. 330 și urm.

dovedesc că hegemonia Atenei era privită cu ură în cetățile dominate.

După ce arată ordinul pe care l-au dat Potideei, de a trimite acasă pe demiurgii spartani[75] și de a dărîma zidurile cetății dinspre sud, Thucydides afirmă (I, 56) că atenienii au făcut acest lucru temîndu-se că potideenii, lăsîndu-se convinși de Perdiccas și de corintieni, se vor desprinde de Atena și vor antrena cu ei și pe ceilalți aliați din Tracia.

Istoricul vorbește aici de o măsură luată de guvernul atenian, care era conștient de sentimentele pe care le nutreau aliații față de Atena. Ce să mai vorbim de faptul însuși al desprinderii cetății din alianță, care ar trebui să nu mai aibă nevoie de nici un comentariu. De pildă: Potideea (I, 58—62), Eubeea și Megara (I, 114). Alte cazuri de desprinderi întîlnim în cărțile: IV, 108,3; 120,1; 123,1; V, 14,1; VIII, 5,1—5; 6—1; 11,2; 14,3; 17,1; 24,5.

Din cele expuse mai sus reiese clar și convingător că Atena ducea o politică de dominație asupra aliaților și firește de expansiune. Această politică nu putea să nu vină în conflict cu Corintul și cu alte cetăți ale căror interese economice și comerciale erau amenințate de cetatea lui Pericles.

Istoricii moderni își dau seama că adevărata cauză, principală, a războiului a constituit-o tocmai această ciocnire de interese. Unul dintre istorici, care prezintă mai sistematic interesele economice și comerciale ale Atenei, este G. B. Grundy care spune că Atena trebuia să aducă grîu din Pont, iar în caz că Pontul ar fi fost pierdut, rămîneau Sicilia și vestul, în general. Dacă și vestul ar fi fost pierdut, dezastrul ar fi fost inevitabil. Dilema, Pontul sau Sicilia, ar fi fost clară pentru atenieni, chiar pe la 446 î.e.n. Corintul și Megara, în expansiunea lor comercială, se întîlneau cu Atena și în est, și mai ales în vest.

Trecînd la cauzele războiului peloponesiac, Grundy le înșiră în ordinea următoare. Pentru Atena: a) importul de grîu din afară; b) nevoia de a da de lucru populației lipsite de ocupație și de hrană; c) legăturile precare cu Pontul, care făceau nece-

[75] Demiurgii erau magistrați de frunte în statele doriene.

sare menținerea hegemoniei asupra aliaților și cucerirea Siciliei. Pentru peloponesieni: a) necesitatea de a ține legătura cu Pontul; b) împiedicarea Atenei de a intercepta drumul spre vest. H. Bengtson[76] vorbește, mai concis, despre contradicțiile economice dintre principalele cetăți rivale, Atena și Sparta, fiind în esență de acord cu Grundy. Nu este nevoie să mai citățm și alți istorici moderni, care afirmă același lucru. Faptele sînt astăzi prea evidente pentru ca să nu fie acceptate de oricine judecă lucrurile obiectiv.

Thucydides, după ce arată că războaiele purtate înaintea războiului peloponesiac n-au avut amploarea acestuia, spune: „Atenienii și peloponesienii au început [războiul] rupînd tratatul de treizeci de ani, pe care-l încheiaseră după cucerirea Eubeei. Am scris la început pentru ce l-au rupt și divergențele dintre ei, ca să nu se mai cerceteze vreodată din ce cauză s-a iscat un război atît de mare între eleni. Eu socotesc că cea mai adevărată cauză, dar nearătată de cuvînt, a constituit-o faptul că atenienii ajunseseră puternici și, inspirînd teamă lacedemonienilor, i-au silit să poarte război. Cauzele declarate pe față de fiecare și din pricina cărora, rupînd tratatul, au pornit războiul sînt următoarele“ (I, 23, 4—5). În acest pasaj Thucydides face, fără nici o îndoială, distincție între cauze și pretexte. Cauzele, adică ceea ce numim noi astăzi contradicțiile antagoniste, dintre cele două tabere, sînt denumite de el ἀληθεστάτην προφασιν „cea mai adevărată cauză“, iar pretextele sînt arătate prin cuvintele αἱ δ'ἐς τὸ φανερὸν λεγόμεναι αἰτίαι „cauzele declarate pe față de fiecare“. Cauza esențială, ne spune istoricul, este teama pe care o inspira spartanilor puterea crescîndă a Atenei. Care era obiectul acestei temeri? Istoricul vine cu noi precizări în cartea I, 88, unde spune că lacedemonienii au arătat prin vot că tratatul fusese rupt și că trebuie purtat război „nu atît fiindcă să lăsaseră convinși de cuvintele aliaților, cît pentru că se temeau că atenienii vor deveni și mai puternici, văzînd că cea mai mare parte din Elada le este supusă“. Vorbind despre încercarea spartanilor de a împiedica pe atenieni să-și construiască zidurile cetății, după

[76] H. Bengtson, *op. cit.*

alungarea mezilor, istoricul ne spune că lacedemonienii au făcut această încercare și fiindcă ei înșiși ar fi privit cu plăcere ca nimeni să n-aibă ziduri în jurul cetății, dar, mai ales, la îndemnul stăruitor al aliaților, care se temeau de mărimea flotei ateniene, pe care nu o avuseseră mai înainte, și de curajul dovedit în războiul cu mezii (I 90,1).

După ce arată ciocnirile dintre atenieni și peloponesieni, survenite în timpul Pentecontaetiei, Thucydides observă că spartanii, deși vedeau cum atenienii se întăresc, nu i-au atacat pornind un război în regulă. „Atunci, însă [în 431 î.e.n.], lacedemonienii au socotit că nu mai pot răbda, și că trebuie să treacă la acțiune cu tot avîntul și să suprime puterea atenienilor, dacă se va putea“, (I, 118,2). Așadar, drept cauză concretă a temerii, pe care o aveau spartanii pentru puterea crescîndă a atenienilor, Thucydides menționează flota, aliații, curajul dovedit de atenieni în războiul cu mezii.

Flota, aliații, curajul erau elemente de natură să-i neliniștească pe spartani, mai ales în ceea ce privește securitatea lor. Istoricul nu menționează cauzele economice, pe care le pun în lumină, cu atîta claritate, istoricii moderni. Nu sîntem însă siguri că Thucydides nu le-a avut în minte și că, dacă ar fi arătat lucrurile mai pe larg, nu le-ar fi evocat. Astfel, vorbind despre cauzele pentru care Alcibiades stăruia atît de mult să se pornească expediția din Sicilia, Thucydides observă (VI, 15, 1—2) că adversarul lui Nicias dorea să dobîndească, prin cucerirea Siciliei, bani și slavă. Istoricul, care își dădea perfect de bine seama despre mobilul economic care îl determina pe Alcibiades să stăruie atît de mult asupra pornirii expediției din Sicilia, precum și de importanța factorului economic în viața socială, despre care am vorbit mai înainte, înțelegea, probabil, destul de clar și considerențele economice care au împins cele două tabere la război. Nu le-a menționat însă, fie din pricina conciziunii, fie că nu credea necesar să stăruie asupra lor. Zicem probabil, fiindcă nimeni, în stadiul actual al cercetărilor, nu poate afirma cu certitudine că lucrurile stau așa sau altfel.

În ceea ce privește pretextele de război, numite de istoric „cauze mărturisite pe față“, Thucydides, după ce narează eve-

nimentele petrecute în legătură cu cetatea Epidamnos (I, 24—55,2), spune: „Aceasta a fost pentru corintieni prima cauză de război împotriva atenienilor, anume că luptaseră împotriva lor, alături de corcyreieni în timpul cînd tratatul era în vigoare" (I, 55,3). După aceasta, istoricul continuă: „Îndată după aceste evenimente, s-au produs și următoarele diferende între atenieni și peloponesieni [care i-au împins] la război" (I, 56,1). Diferendele, pe care istoricul le relatează în continuare, sînt: ordinul dat de atenieni cetății Potideea, colonie corintiană, care făcea parte din Liga maritimă, să trimită acasă pe demiurgii corintieni și să distrugă zidurile cetății dinspre sud (I, 56—58); desprinderea Potideei din alianța cu Atena și evenimentele provocate de această desprindere. (I, 59—65), după care istoricul adaugă: „Și aceste cauze s-au mai adăugat [la cele menționate] pentru atenieni și peloponesieni [care i-au determinat să lupte] între ei", pentru corintieni, faptul că atenienii asediau Potideea, colonia lor, în care se aflau oameni din Corint și din Peloponeș, pentru atenieni, împotriva peloponesienilor, faptul că aceștia desprinseseră de ei o cetate aliată și supusă contribuției și, ducîndu-se acolo, purtau război pe față, împotriva lor, alături de potideeni (I, 66,1)". După ce expune evenimentele petrecute în timpul Pentecontaetiei, Thucydides continuă: „După acestea, nu cu mulți ani mai tîrziu, s-au petrecut evenimentele de la Corcyra și de la Potideea și celelalte, care au fost pretextul acestui război" (I, 118,1). De data aceasta istoricul întrebuințează termenul explicit πρόφασις „pretext". Sîntem deci îndreptățiți să afirmăm că, prin „cauzele expuse pe față", Thucydides înțelege pretextele războiului la care, în afară de ciocnirile de la Corcyra și Potideea, se adaugă și cererile pe care spartanii, hotărîți să poarte război, le făceau atenienilor, spre a avea un pretext cît mai puternic de a porni războiul (I, 126,1), anume: expierea nelegiuirii săvîrșite în legătură cu Cylon (I, 126 2—138), retragerea de la Potideea, autonomia Eginei și anularea decretului, care interzicea megarienilor accesul la piețele attice sau ale cetăților din Liga maritimă (I, 139, 1—4). Este deci clar că pretextele numite de istoric expres προφάσεις sînt: Corcyra, Potideea, nelegiuirea săvîrșită în legătură cu Cylon, decretul privitor la Megara și Egina.

Clasificarea și distincția între cauzele și pretextele războiului peloponesiac n-au fost nici răspicat, nici sistematic făcute de Thucydides. Totuși, din analiza de mai sus, se desprinde limpede constatarea că Thucydides, drept cauze, a menționat: teama spartanilor de atenieni, obiecte ale temerii fiind flota, aliații, curajul atenienilor; iar drept pretexte, denumite de istoric lămurit cu termenul de πρόφασις, evenimentele în legătură cu Epidamnos, Potideea și cererile spartanilor, avînd ca obiect Potideea, Egina, nelegiuirea în legătură cu Cylon, decretul privitor la megarieni. Deși prezentate ocazional și nesistematic, cauzele și pretextele au fost corect intuite de istoric și atît spiritul său de observație a faptelor, cît și judecata sa istorică s-au ridicat la o înălțime rar atinsă în antichitate. Iar cînd Thucydides vorbește despre decretul în legătură cu megarienii, este greu de conceput că în mintea lui nu s-au înfățișat și cauzele economice. Dacă le-ar fi menționat, el s-ar fi ridicat încă de pe atunci la înălțimea atinsă de istoriografia actuală în acest punct. Implicațiile expunerii lui Thucydides ne dau dreptul să presupunem că istoricul a atins chiar această înălțime, deși nu avem temeiuri exprese spre a susține cu certitudine acest lucru.

Strategia taberelor în luptă, după Thucydides

Așa cum am mai spus, Pericles, potrivit mijloacelor financiare și militare prin care excela Atena (I, 142—143), a făcut din flotă instrumentul decisiv al obținerii victoriei, socotind că invaziile peloponesiene nu vor putea da victoria adversarului. Exemplul lui Themistocles îl încuraja. Trei erau pîrghiile planului strategiei lui Pericles: flota, cetatea, aliații (I, 143, 4—5) și aceste trei elemente — o spune clar Olimpianul — trebuiau păstrate cu orice preț, pentru că ele aveau să aducă victoria.

Peloponesienii, de asemenea, potrivit mijloacelor de care dispuneau, socoteau că două procedee le vor aduce victoria: invaziile în Attica (eventual cucerirea Atenei) și destrămarea Ligii maritime. Flota spartană apărea, în planul lui Archidamos, ca un instrument care putea fi făurit în viitor.

Unii istorici moderni critică lipsa de combativitate a strategiei pericleene. Teoretic, se poate presupune orice, dar reali-

tatea a arătat că, după zece ani de război, în care peloponesienii au invadat de cîteva ori Attica, spartanii n-au putut obține victoria. Istoria a dat cel mai riguros verdict în controversele cu privire la această problemă. Într-adevăr, nu se știe ce s-ar fi întîmplat dacă Pericles s-ar fi angajat într-o bătălie terestră. Atena ar fi fost poate cucerită, iar consecințele ar fi fost incalculabile.

Propaganda de război

Spartanii se găseau pe cea mai favorabilă poziție în această privință. Aliații Atenei se socoteau reduși la sclavie. Opinia publică a aliaților atenienilor este foarte bine caracterizată de următoarele cuvinte ale unui sol mytilenean: „Cît timp atenienii ne-au condus, tratîndu-ne de la egal la egal, i-am urmat cu avînt. Dar cînd îi vedeam că își potolesc ura împotriva mediului și că aduc în sclavie pe aliați, nu mai eram în siguranță“ (III, 10,2). În aceste condiții, opinia publică a întregii Elade era de partea Spartei. Thucydides ne spune direct (II, 7) că întreaga Eladă era în efervescență și gata să pornească la război și, îndeosebi, tineretul care nu știa ce este războiul. „Iar opinia publică era, în cea mai mare parte, favorabilă lacedemonienilor, mai ales că spuneau că vor elibera Elada...“ „Astfel, cei mai mulți urau pe atenieni, unii voind să scape de dominația lor, iar ceilalți temîndu-se să nu cadă sub stăpînirea lor“ (II, 8,3). Istoricul nu face nici o apreciere asupra acestei opinii publice, ci o constată.

Clasele sociale — lupta de clasă

Thucydides a avut ocazia ca, pe lîngă structura socială și orînduirea politică a polisurilor fruntașe, să aducă în discuție și clase și categorii sociale, care existau pretutindeni: oameni liberi și sclavi, iar, în clasa oamenilor liberi, bogați și săraci, nobili și oameni de rînd. Este interesant de văzut care este atitudinea istoricului în legătură cu aceste clase și categorii sociale.

Sclavii

Sînt foarte rare cazurile cînd Thucydides vorbește despre sclavi și chiar și atunci se mărginește să constate fapte, fără să ia atitudine. Astfel, arătînd pagubele pe care le pricinuia atenienilor ocuparea Deceleiei, Thucydides observă (VII, 27,5) că, între

alte neajunsuri, Atena trebuia să asiste și la dezertarea a mai mult de douăzeci de mii de sclavi, dintre care cea mai mare parte erau meșteșugari. În mod implicit istoricul constată importanța acestor sclavi, dar nu manifestă nici o atitudine afectivă față de situația lor. Thucydides istorisește (VIII, 40,2) că sclavii de la Chios erau prea drastic pedepsiți cînd săvîrșeau vreo neregulă. Motivul: stăpînii voiau să-i țină în frîu prin teroare. Cînd sclavii au fost siguri că armata atenienilor este lîngă zidurile cetății au fugit și, cum cunoșteau bine configurația locului, au adus cetății cele mai mari pagube. Pasajul este foarte interesant. Într-adevăr, istoricul arată clar cauza fugii sclavilor: asprimea prea mare a pedepselor pe care li le dădeau stăpînii, ca să-i țină în frîu. În mod implicit este condamnat procedeul, fiindcă a avut consecințe păgubitoare pentru stăpîni. De mai multe ori vorbește istoricul despre hiloți. În cartea I, 101, Thucydides se mărginește să observe că spartanii au avut de luptat cu hiloții, care se refugiaseră la Ithome. Spartanii au fost nevoiți să promită bani mulți oamenilor liberi și acordarea libertății hiloților, care vor duce alimente asediaților de la Pylos (IV, 26,24). Și, într-adevăr, observă istoricul, cel mai mult hiloții s-au avîntat în primejdie ca să spargă blocada dușmană. Observația are un sens implicit: hiloții își riscau viața pentru libertate. Lacedemonienii — ne spune istoricul — (V, 34,1) au acordat libertatea hiloților care luptaseră cu Brasidas și i-au așezat în Lepreon. Și aici este arătată dorința de libertate a hiloților.

Din cele expuse se vede clar că Thucydides expune corect faptele din care reiese importanța sclavilor. El explică de asemenea, lucid și în conformitate cu realitatea, cauzele unor acțiuni ale sclavilor. Atitudinea de critică la adresa stăpînilor, care pedepseau prea aspru pe sclavi, este de asemenea arătată. Menționăm și alte fapte din care se vede importanța și acțiunea sclavilor. Vorbind despre Pausanias (I, 132,4), Thucydides observă că, între altele, comandantul spartan promitea hiloților libertatea, dacă se vor răscula spre a-l ajuta la realizarea proiectelor sale. În cartea I, 101, 102, istoricul relatează răscoala hiloților la Ithome, chemarea atenienilor în ajutor și concedierea lor, de teama că nu cumva să intre în legătură

cu răsculații din cetate. Corintienii au vîndut opt sute de sclavi corcyrieni (I, 55,2). Hiloții dau ajutor spartanilor în lupta împotriva cetății Tegeea (V, 63,1). Sclavii din Plateea, alături de stăpîni (II, 4,1), aruncă cu pietre în dușmani. Strombihidas îi ia pe sclavii din Lampsacos ca pradă de război (VIII, 62,2), femei și copii sînt reduși la sclavie (IV, 48,4; V, 32,1; VI, 62,3). Acestea sînt fapte consemnate rece și obiectiv de către istoric.

Sînt însă o serie de pasaje, în special în demegorii, în care vorbitorii, pentru a exprima noțiunea de „dependență politică", întrebuințează cuvîntul · δούλωσις „sclavie", tocmai spre a arăta cît de insuportabilă era această dependență politică. Prin aceasta se pune, cît se poate de limpede, în lumină atitudinea oamenilor liberi și fără îndoială și a istoricului, față de condiția sclavilor, față de sclavie. De pildă, în dialogul dintre melian și atenian, melianul întreabă pe atenian (V, 92,100) cum ar putea fi folositoare melienilor „sclavia", adică dependența politică de Atena. De asemenea Gylippos afirmă, în fața combatanților împotriva atenienilor, că aceștia din urmă au venit să reducă Sicilia la sclavie (VII, 66,2; 68,2). Nu era, desigur, vorba despre vînzarea sicilienilor ca sclavi, ci de dependența Siciliei de Atena, ceea ce ar fi echivalat cu sclavia. Același lucru se vede și din alte afirmații (I, 122,3; V, 38,4; VI, 20,3; VIII, 43,3; 84,5). Toți oamenii liberi și istoricul erau convinși că situația sclavului era o nenorocire care trebuia evitată cu prețul vieții. Gylippos caută să insufle curaj soldaților, iar în demegorii vorbitorii încearcă să convingă pe auditori prin fluturarea spectrului sclaviei. Nimeni nu se gîndea și nici nu se putea gîndi atunci la desființarea sclaviei deci nici istoricul.

Poporul și aristocrații. Lupta de clasă

Și cînd este vorba despre δῆμος „popor" și despre aristocrați (οἱ ὀλίγοι) istoricul ne arată aceste categorii ale oamenilor liberi, de cele mai multe ori, în acțiune, fără să ia o atitudine personală. De pildă, poporul din Argos prinde curaj și se ridică împotriva aristocraților (V, 82,1). Același lucru se petrece la Corcyra (IV, 46,3). Aristocrații megarieni, fiind alungați de popor, se dedau la prădăciuni (IV, 66,2). Poporul din Amphipolis, compus din atenieni, într-o mică parte,

și din oameni de prin alte părți (IV, 106), după lungi ezitări a acceptat propunerea lui Brasidas. Poporul din Mende era în dezbinare cu aristocrații cînd cetatea a fost atacată (IV, 130). Am arătat, cu ocazia discutării cauzalității istorice, că Thucydides și-a dat seama de importanța factorului economic în ceea ce privește apariția claselor și a luptei de clasă. «Astfel, datorită rodniciei pămîntului — spune istoricul (I, 2—4) — bogățiile se strîngeau în mîinile cîtorva și produceau răscoale [prin cetăți], de pe urma cărora [cetățile] slăbeau și, în același timp, erau atacate mai ușor de alte triburi». La Mitilene — relatează Thucydides (III, 27) — poporul este înarmat spre a lupta contra atenienilor, dar ajunși în stăpînirea armelor, soldații, oameni din popor, n-au voit să mai lupte, ci au început să ceară aristocraților să le împartă grîu, amenințîndu-i că, în caz contrar, se vor înțelege cu atenienii. Dezbinări între popor și aristocrați mai semnalează Thucydides și la Corcyra (III, 70), unde sclavii au fost chemați în ajutor (III, 73), promițîndu-li-se eliberarea, și unde au avut loc scene de război civil (III, 74). După ce expune, cu un emoționant dramatism, violența luptelor, istoricul încheie cu următoarea observație: «Atît de violentă a fost răscoala și s-a părut și mai violentă [decît a fost în realitate], căci a fost prima. Într-adevăr, mai tîrziu s-a mișcat aproape întreaga elenime, ca să zicem așa, producîndu-se pretutindeni dezbinări, căci fruntașii poporului voiau să-i aducă pe atenieni, iar oligarhii pe lacedemonieni» (III, 82,1). În continuare, istoricul arată că chemarea atenienilor sau a lacedemonienilor de către cele două categorii sociale, în luptă, era un pretext pentru a-și satisface o dușmănie mai veche. Istoricul observă apoi: «Multe și grele nenorociri s-au abătut, în timpul răscoalelor [asupra oamenilor], prin cetăți, nenorociri care se întîmplă și se vor întîmpla întotdeauna, cît timp firea oamenilor va fi aceeași, nenorociri mai groaznice sau mai potolite și cu aspecte variate, după cum vor fi schimbările împrejurărilor de fiecare dată» (III, 82,2). Observînd, în continuare, că războiul „suprimînd procurarea hranei de toate zilele, este un dascăl al violenței", istoricul analizează starea psihologică a celor aflați în luptă. Așadar, Thucydides nu-și exprimă preferințe pentru nici o clasă, ci încearcă să genera-

lizeze cauzele răscoalelor și să facă o pătrunzătoare analiză psihologică, de care ne vom ocupa în altă parte. De asemenea, el consemnează dezbinări între popor și aristocrați, în diferite cetăți, fără însă să ia atitudine (IV, 1,3; IV, 67,71,76,1—5,130; VI, 35,36,74; VIII, 21,1. Din cele expuse, reiese că istoricul nu-și arată explicit simpatia sau aversiunea pentru nici o clasă sau categorie socială, ci caută să explice cauzele faptelor — efort rațional —, să sublinieze violența luptelor — efort de prezentare dramatică — și să analizeze stările sufletești — efort psihologic. Totuși, în mod implicit, se simte tristețea istoricului în fața evenimentelor pe care le relatează.

CÎTEVA PERSONAJE POLITICE CARACTERIZATE DE THUCYDIDES

Cum era firesc, Thucydides, expunînd fapte, prezintă cititorului diferitele personalități politice în acțiune. În acest fel, cititorul poate să facă singur judecăți de valoare asupra caracterului și acțiunii diferitelor personaje întîlnite în operă.

Sînt însă cazuri — nu prea multe — cînd istoricul exprimă direct ideile sale asupra personajelor implicate în evenimentele pe care le narează. Scurtele aprecieri pe care le face asupra diferitelor personaje sînt cu atît mai prețioase cu cît, pe această cale, istoricul își exprimă propriile sale convingeri politice.

De pildă, înainte de a reda discursul rostit de Alcibiades, fiul lui Cleinias, în ecclesia, ca răspuns la cuvîntarea lui Nicias, Thucydides dă cîteva informații cu privire la Alcibiades (VI, 15). Istoricul înșiră pe scurt motivele adversității lui Alcibiades față de Nicias: 1) divergențe politice; 2) aluzii răutăcioase făcute de Nicias la adresa lui Alcibiades; 3) dorința de a fi ales strateg, și aceea de a cuceri Sicilia și Cartagina, pentru ca, apoi, să dobîndească bani și faimă. După aceea, Thucydides arată că Alcibiades, bucurîndu-se de un mare prestigiu în fața cetățenilor, făcea cheltuieli mai mari decît îi îngăduiau resursele materiale. Aceste cheltuieli nesăbuite, ne spune istoricul,

au contribuit foarte mult la distrugerea cetății, deoarece poporul lua comportările lui Alcibiades drept indicații că fiul lui Cleinias ar vrea să instaureze tirania, și de aceea, tocmai în momentul cînd Alcibiades punea foarte bine la cale treburile războiului, atenienii iritați de comportările lui, au adus mari prejudicii cetății. Așadar, Thucydides socotește că motivele pentru care Alcibiades susținea cu atîta tărie pornirea expediției în Sicilia erau de ordin personal: divergențele cu Nicias și dorința de glorie și de bani.

Isotricul nu află printre intențiile lui Alcibiades nici una care să aibă în vedere interesul general. Critica istoricului se îndreaptă și asupra poporului, care l-a chemat la judecată pe Alcibiades tocmai cînd acesta lua măsurile cele mai bune în vederea expediției. Este singurul merit expres pe care-l atribuie Thucydides lui Alcibiades. Totuși, se pare că istoricul este de acord și cu existența meritelor pe care și le arogă Alcibiades însuși, cînd afirmă că a adus faimă Atenei prin victoriile repurtate la Olympia (VI, 16). Probabil că istoricul este de părere că Alcibiades, cu toate extravaganțele sale, fusese de folos cetății și i-ar fi adus încă multe avantaje, dacă dușmanii săi l-ar fi lăsat în pace.

Despre Archidamos, Thucydides spune (I, 79) că era un om inteligent și înțelept. Ideile expuse de Archidamos în fața soldaților, menite să le tempereze ardoarea războinică și să-i cheme la considerarea rece și obiectivă a realității, justifică epitetele cu care-l caracterizează istoricul.

Însușirile pe care le distinge Thucydides la Brasidas sînt: cumpătarea, dreptatea, virtutea, inteligența (IV, 81), abilitatea, blîndețea, calități care l-au făcut dorit de aliații atenienilor, prestigiul pe care-l avea în fața soldaților atenieni (V, 11), eroizarea lui de către amfipolitani.

Istoricul este obiectiv. Dovada o avem în faptul că Thucydides spune (IV, 108) că Brasidas recurgea și la declarații amăgitoare, spre a-i atrage pe aliații atenienilor.

Privind lucrurile obiectiv, Thucydides socotește — deși n-o declară explicit — că, din punct de vedere spartan, Brasidas proceda foarte bine.

Despre Cleon, Thucydides spune că era cel mai violent dintre cetățeni (III, 36,6), demagog, care avea foarte mare credit în fața poporului (IV, 21), că, prins în propriile sale mreje, a trebuit să accepte să ia comanda expediției din Pylos, lăudîndu-se că sau va aduce pe lacedemonieni vii în timp de 20 de zile, sau va pieri el însuși, ceea ce i-a făcut pe atenieni să rîdă de ușurătatea lui. Oamenii cu judecată, ne spune Thucydides (IV, 28), se bucurau, gîndindu-se că sau vor scăpa de Cleon sau acesta îi va supune pe lacedemonieni. Istoricul pune față în față „neștiința și slăbiciunea" lui Cleon cu „experiența" și „curajul" lui Brasidas, cînd cei doi comandanți de oști se aflau la Amphipolis, unul împotriva celuilalt. Aceste caracteristici le erau atribuite celor doi comandanți, de către ostașii comandați de Cleon. Vădit lucru, în confruntarea dintre Cleon și Brasidas, simpatiile istoricului merg spre Brasidas, iar faptele au confirmat justețea punctului de vedere al lui Thucydides care, poate, a exagerat trăsăturile negative ale caracterului lui Cleon. Cert este, însă, că în luptă, el s-a dovedit inferior lui Brasidas.

Thucydides exprimă direct părerea sa și asupra lui Nicias, despre care spune că era înclinat spre superstiție (VII, 50,30 — credința sa în zei este exprimată de Nicias însuși (VII, 77,4) — și că merita cel mai puțin dintre toți elenii, de pe vremea istoricului, să ajungă într-o astfel de nenorocire.

Nu merita, ne spune istoricul, din pricina comportării lui virtuoase să moară în acest fel.

Se pare că cele mai multe păreri directe a exprimat Thucydides asupra lui Pericles, pe care-l numește „un om care era în acel timp cel mai abil la cuvînt și la faptă dintre toți atenienii" (I, 4, 138). Ar fi suficiente aceste cuvinte spre a ne arăta că cea mai înaltă prețuire, dintre toți oamenii politici atenieni, o acordă Thucydides lui Pericles. Totuși istoricul nu se mulțumește cu atît.

Din expunerea motivelor de încredere, pe care le arăta Pericles atenienilor, reiese o abia reținută admirație a istoricului pentru omul de stat atenian. Același deplin acord al istoricului cu comportarea lui Pericles, cînd vedea că atenienii sînt mîniați (II, 22). Elogii clare îi aduce istoricul (în cartea a II-a,

65), unde spune că, atîta timp cît a fost în fruntea cetății, Pericles, în timp de pace, a condus-o cu moderație și a păzit-o cu chibzuință sigură, iar în timpul lui cetatea a ajuns „foarte mare", și chiar cînd a izbucnit războiul, „este evident că și atunci a prevăzut forța cetății".

Dacă atenienii ar fi respectat recomandările lui Pericles — spune mai departe istoricul — ar fi învins, dar ei au făcut totul pe dos. Forța Olimpianului, continuă Thucydides, consta în faptul că Pericles se bucura de un mare prestigiu, avea gînduri înalte, era incoruptibil, conducea poporul în libertate și nu se lăsa condus de popor, nu căuta să-și cîștige prestigiul făcînd demagogie, știa să înflăcăreze poporul cînd îl vedea descurajat și să-i ridice moralul cînd îl vedea abătut. Era cu numele o democrație, dar în fapt era o conducere a primului cetățean (II, 65,6).

Istoricul, spre a pune și mai puternic în lumină meritele lui Pericles, arată greșelile săvîrșite de urmașii lui, care au dus cetatea la dezastru, și anume: goana după întîietate și practica demagogiei, printre ale căror consecințe a fost și expediția din Sicilia. Această expediție s-a transformat în dezastru, ne spune istoricul, nu pentru că ar fi fost rău calculată, ci din pricina certurilor dintre conducătorii poporului, a neînțelegerilor dintre comandanți. Dar, și după dezastrul din Sicilia, Atena încă a mai rezistat, ceea ce a demonstrat încă o dată justețea prevederilor lui Pericles, cu privire la puterea acestei cetăți.

Din cele expuse reiese obiectivitatea cu care i-a judecat Thucydides pe oamenii politici amintiți. Istoricul nu șovăie să arate meritele spartanului Brasidas, infatuarea și lipsa de scrupule a atenianului Cleon. Thucydides și-a iubit cetatea, cu toate că a fost exilat. Exilul nu i-a smuls din suflet dragostea pentru cetatea sa, așa cum patriotismul său de atenian nu l-a împiedicat să vadă meritele reale ale lui Archidamos sau ale lui Brasidas.

Elogiile pe care le aduce Thucydides lui Pericles exprimă, cît se poate de clar, și idealurile politice ale istoricului. O democrație chibzuită, așa cum a fost realizată de Pericles, fără demagogi de genul lui Cleon, este, în ochii istoricului, forma

de guvernămînt pentru care el manifesta o abia reținută admirație.

Nici aventurile de felul celor din Sicilia nu i se păreau lui Thucydides condamnabile, nici țelurile expediției irealizabile, dacă ar fi fost condusă de comandanți care să fi fost de acord între ei, iar la Atena poporul să nu fi fost dezbinat de luptele demagogilor, dornici de întîietate.

Aceste scurte caracterizări, făcute personajelor amintite, vin să completeze și să întărească constatările pe care le-am făcut, cu ocazia discutării altor probleme, asupra convingerilor și idealurilor politice ale lui Thucydides.

GENERALIZĂRI ÎN OPERA LUI THUCYDIDES

Thucydides, luînd hotărîrea de a nu mai insera în opera sa cuvîntările ținute în diferite împrejurări, de diferiți oameni politici, comandanți de oști sau simpli particulari, așa cum au fost rostite, ci de a le da el însuși o formă personală, ținîndu-se cît mai strîns de cele spuse în realitate, și-a creat, *ipso facto*, posibilitatea de a interveni chiar în conținutul discursurilor. Această intervenție este confirmată de istoric însuși, cînd afirmă că a relatat așa „cum mi se părea că ar fi putut să vorbească fiecare, ceea ce trebuia despre treburile care le stăteau de fiecare dată în față, ținîndu-mă cît mai strîns de cuprinsul general al celor spuse în realitate" (I, 22, 1). Cuvintele ὡς δ'ἄν ἐδόκει ἐμοι „cum mi se părea" și ὅτι ἐγγὺτατα „cît mai strîns" arată, fără nici o îndoială, că istoricul a inserat în cuvîntări multe idei care-i aparțineau.

Relatînd cuvîntarea ținută de Nicias în fața ostașilor, după grava înfrîngere de la Epipolai, Thucydides spune că și comandantul Demosthenes își încuraja soldații spunîndu-le „aceleași lucruri sau asemănătoare" (VII, 78, 1). Pasajul ne arată că nu ceea ce a spus Demosthenes în realitate îl interesa pe istoric, ci ceea ce era verosimil să spună, în împrejurarea în care se găsea.

Tocmai această libertate de a relata discursurile pronunțate în realitate, refăcîndu-le după τὸ εἰκὸς „verosimil", i-a dat lui Thucydides posibilitatea de a insera idei generale, care, deși sînt exprimate într-un moment determinat, depășesc, în ceea ce privește sfera de aplicabilitate, circumstanța în care au fost rostite. Aceste idei generale constituie — după părerea noastră — nota specifică esențială a caracteristicilor operei lui Thucydides. Mai mult — după cum se va vedea din cercetarea *acestor generalizări, coroborate cu afirmațiile istoricului* însuși, cu privire la scopul operei sale — se poate afirma că istoricul a scris istoria războiului peloponesiac tocmai în vederea formulării acestor generalizări.

Înainte de a trage și alte concluzii, cu privire la aceste generalizări, este necesar să ne oprim asupra cîtorva. Pentru a le înțelege mai bine rostul și valoarea în operă, socotim, că este potrivit să le cercetăm grupîndu-le în jurul problemelor la care se referă, de pildă; psihologice, politice, diplomatice, militare etc.

Firea omenească

Vorbind despre rostul operei sale — asupra căruia vom reveni în altă parte — Thucydides spune, că el a cercetat adevărul „faptelor petrecute și care se vor petrece iarăși vreodată, potrivit firii omenești (ἀνθρωπεία φύσις), la fel sau în chip asemănător" (I, 22, 4). Prin urmare, istoricul socotește că, în esență, firea omenească are anumite însușiri, care conferă diferitelor evenimente, a căror cauză este, caracteristici identice sau asemănătoare. Este o afirmație, de principiu, clară, categorică și directă a istoricului. Este cea mai înaltă generalizare. Despre firea omenească, concepută ca o realitate de bază, cu anumite însușiri fundamentale, care rămîne aceeași în diferite împrejurări, mai vorbesc și alte personaje cînd menționează o caracteristică sau alta a acestei ἄνθρωπεία φύσις. Astfel, încercînd să-și justifice hegemonia asupra propriilor aliați, atenienii, prin gura unui sol, spun (I, 76, 2—3) lacedemonienilor că n-au săvîrșit nici un lucru în contradicție cu firea omenească (ἀνθρωπεία φύσις) cînd au primit rolul de conducători (ἀρχήν), care li se oferea, și că, dimpotrivă, merită laude aceia care acționează, potrivit firii omenești (οὐδ'ἀπὸ τοῦ ἀνθρω-

πείου τρόπου). Diodotos spune, că este greu de reținut firea omenească cînd se dezlănțuie.

Thucydides însuși, după ce arată cum s-a desfășurat răscoala din Corcyra, observă că multe nenorociri s-au abătut asupra cetăților în timpul răscoalei, „care se întîmplă și se vor întîmpla întotdeauna cît timp firea omenească (φύσις ἀνθρώπων) va fi aceeași“ (III, 82, 2 cf. 84, 2). Thebanii, acuzîndu-i pe plateeni, fac o distincție între aserțiunile și adevărata lor natură, care a ieșit la iveală (ἡ φύσις ἐξελέχθη ἐς τὸ ἀληθές). Este în firea omenească (πέφυκε γὰρ τὸ ἀνθρώπειον) să domine pe cel care-i cedează — zice un alt orator (IV, 61, 5). Același lucru, întrebuințînd aceeași expresie, îl afirmă atenianul, în dialogul cu melianul (V, 105, 1).

Aceste pasaje sînt îndeajuns spre a ilustra ideea că, în concepția lui Thucydides, există anumite trăsături comune tuturor oamenilor, indiferent de timp și de loc, care se manifestă și se vor manifesta întotdeauna la fel, în esență, suferind schimbări neesențiale, după timp și loc. Dar firea omenească are însușiri fizice și psihice. La care se referă Thucydides? Așa cum s-a și văzut în citatele arătate, și cum se va vedea din analizele care vor urma, istoricul se referă numai la caracteristicile sufletești ale oamenilor. Vom încerca să prezentăm mai sistematic aceste caracteristici, menționate de istoric, după hazardul prilejurilor în care puteau fi amintite, după care vom face și judecăți de valoare.

Vorbă (gîndire) și faptă

Una dintre principalele antiteze asupra căreia stăruie Thucydides, în diferite ocazii, este aceea dintre λόγος, γνώμη (cuvînt, gîndire, plan) (I, 43, 1) și ἔργον (lucru) sau πραγμα (faptă). Astfel Pericles, în lauda de înmormîntare (I, 53, 1), spune că cetățenii trebuie să fie de folos cetății, nu numai cu cuvîntul (λόγῳ) ci și cu fapta (ἔργῳ), după ce, puțin mai înainte (I, 42, 3), făcuse precizarea că cei căzuți în luptă au fugit de infamia lașității (αἰσχρὸν τοῦ λόγου), acționînd cu corpul (τὸ ἔργον τῷ σώματι). Rezultă clar că vorba, în care este exprimată gîndirea, s-ar fi putut manifesta și fără consecințele faptei. Raportul dintre vorbă, gîndire și faptă este acela dintre dascălul,

care instruiește, și elevul, care acționează (λόγους διδασκάλους τῶν πραγμάτων (III, 42, 2).

Thebanii îi îndeamnă pe lacedemonieni să nu instituie numai întreceri de cuvîntări (λόγων), ci și de fapte, deoarece aceia care săvîrșesc fapte frumoase le expun pe scurt, în timp ce autorii faptelor urîte rostesc discursuri frumoase (III, 67, 5). Alci opoziția dintre cuvînt, gîndire și faptă este privită din punct de vedere moral. Brasidas afirmă (IV, 87, 1) că nu prezintă încredere decît oamenii ale căror fapte concordă cu vorbele (ἔργα ἐκ τῶν λόγων ἀναθρούμεναι). Hermocrates, vorbind în adunarea camarinenilor (IV, 76, 1), face distincție între motivul mărturisit (πρόφασις) al atenienilor și între planul lor adevărat (διανοίᾳ). Discrepanța dintre vorbe și fapte o amintește și solul corintian, cînd cere (I, 39, 1) ca atenienii să-și pună de acord fapta cu gîndul. Pericles, făcînd elogiul Atenei, distinge λόγων κόμπος „vorbe făloase“ de ἔργων ἀλήθεια „adevărul faptelor“ (I, 41, 2). Un sol mytilenean afirmă (III, 10, 1) că schimbările în gînduri (ἐν τῷ διαλλάσσοκτ' τῆς γνώμης) aduc modificări în fapte (διαφοραὶτῶν ἔργων). Distincția dintre vorbe și fapte este făcută și în VI, 12, 1 și 68, 1.

Rațiune, sentimente, pasiuni

Una dintre cele mai mari contradicții, care sălășluiesc în sufletul omenesc, este aceea dintre rațiune și patimi, dintre rațiune și pasiune. Diodotos afirmă (III, 42, 1) că bunei chibzuințe, operă a rațiunii, i se opune, în cel mai înalt grad, „graba“ τάχος și „mînia“ ὀργή, care nu îngăduie rațiunii să acționeze în calm și liniște, iar cel care chibzuiește bine este mai puternic decît dacă acționează puternic, dar fără rațiune (ὅστις εὖ βούλεται κρείσσων ἢ μετ' ἔργων ἰσχύος ἀνοίᾳ ἐπυών)

Din fire oamenii — spune un sol lacedemonian, în fața atenienilor (IV, 19, 3) — cedează cu plăcere oamenilor concilianți, dar împotriva făloșilor se avîntă în primejdie, chiar împotriva rațiunii.

Sentimente și pasiuni omenești

Thucydides amintește de diferite stări afective omenești, ca mobil al diferitelor acțiuni întreprinse în împrejurări diverse. De pildă, mînați de patimă, corintienii au purtat războiul împotriva corcyreienilor (I, 31, 1), atenienii au

acceptat conducerea aliaților și de teamă (I, 75, 2), oamenii, din fire, invidiază laudele aduse altora, spune Pericles, în cuvîntarea funebră (II, 35, 1—3, cf. 45—1); atenienii își alungă neplăcerile (τὸ λυπηρόν) muncii prin încîntarea (τέρψις) adusă de jertfe și întreceri (II, 38), deci alungă o stare afectivă prin altă stare afectivă. Că nădejdea de a scăpa de sărăcie îi mînă pe cei lipsiți să se avînte în primejdie, se deduce dintr-o frază formulată de Pericles (II, 42, 3), unde se spune că sentimentul onoarei a fost mai de preț decît însăși viața pentru cei căzuți (II, 44, 1—4). Cleon afirmă (III, 39, 3) că mytilenenii au pornit la război, fiind împinși de speranțe mai presus de puterile lor. Războiul și lipsurile celor strict necesare exasperează patimile, spune Thucydides (III, 82, 2—3), și îi face pe oameni să schimbe și sensurile cuvintelor. Thebanii îi acuză pe plateeni că au acționat (III, 67, 3) μίσει „din ură" sau δίκῃ „cu dreptate" care, în mod implicit, presupuneau activitatea rațiunii. Oamenii care au succese neașteptate (ἀδοκήτως εὐτυχῆσαι (IV, 17, 3) doresc să obțină și mai mult.

În alte capitole, Thucydides ne prezintă și alte stări afective, care tulbură judecata rece și împiedică activitatea utilă, precum sînt: panica într-o armată numeroasă (IV, 125, 1, VI, 61, 1); ambiții nesăbuite (V, 111); nădejdea în primejdii (V, 103, VII, 77, 3); invidia (VI, 16, 3—5); mînia (VI, 60, 1); îndrăzneala prostească (III, 45, 1), (VI, 40, 1); invidia și teama (VI, 78, 2; 83, 3); dorința (V, 113); teama și iluzia (VI, 183, 3); nădejdea și avîntul (VII, 67, 3); surpriza (VII, 28; 71); ambiții (VII, 28, 1).

Deficiențe ale rațiunii

Thucydides semnalează că o deficiență a rațiunii este ușurința cu care unii oameni își fac iluzii (VI, 9, 3) și rapiditatea cu care acceptă și anunță lucruri de necrezut (VI, 33, 1).

Dacă cercetăm ideile lui Thucydides în lumina științei actuale, constatăm că ele concordă întru totul cu ceea ce citim, de pildă, într-un tratat de psihologie, unde se vorbește, așa cum este știut, între altele, despre activitatea afectivă și despre unitatea personalității omenești, ca și despre raportul dintre gîndire și formele sau mai bine zis stările afective ale sufletului omenesc. Astfel, de pildă, în tratatul de psihologie scris de Al. Roșca și colectiv, publicat în 1957, tratat destinat

învățămîntului superior, se spune cu privire la raportul dintre stările afective și realitatea obiectivă, ale cărei fenomene și relații dintre fenomene se reflectă în gîndire: „Emoțiile și sentimentele reflectă atitudinea omului față de obiecte și fenomene. Întrucît sentimentele reflectă nu atît calitățile obiectelor și fenomenelor, cît mai ales atitudinea noastră față de ele, unul și același obiect sau fenomen poate să producă la oameni diferiți, sentimente diferite. Mai mult, aceluiași om un obiect oarecare poate să-i producă sentimente diferite, în funcție de experiența cu același obiect, de modificarea trebuințelor, intereselor, deprinderilor sale". Mai departe citim: „Ele au adesea un efect dezorganizator asupra activității, datorită tulburării relațiilor cortico-subcorticale. Astfel, dacă frica sau mînia sînt emoții, groaza, frica sau mînia sînt trăiri emoționale de intensitate puțin obișnuită". La pag. 170 citim: „Gîndirea este reflectarea generalizată, în creierul omului, a obiectelor și fenomenelor și a relațiilor dintre ele, sub formă de noțiuni, judecăți, raționamente". Nici nu se putea formula o mai perfectă concordanță între ideile lui Thucydides și tezele psihologiei experimentale actuale cu privire la raportul dintre gîndirea omenească, în care se reflectă sub formă de noțiuni, judecăți și raționamente realitatea obiectivă, pe care, în limbajul lui Thucydides o constată rațiunea *ho logos*, și stările afective, emoții, sentimente, afecte, care vin și tulbură rațiunea, creînd o contradicție ce constituie o sursă de tulburări ale judecății rece, care trebuie să conducă pe om în realitatea obiectivă, ținînd seama de relațiile obiective, reale, dintre lucruri și fenomene.

Idei și sentimente manifestate în timpul războiului peloponesiac

Omul, cu firea lui, așa cum l-a prezentat în linii mari marele istoric, în pasajele citate mai înainte, și-a dezvăluit caracteristicile în complexele acțiuni politice, diplomatice, militare, care s-au desfășurat în timpul războiului.

Viața politică ocupă un loc de prim-ordin. Ca în orice activitate, și în activitatea politică, cetățenii diferitelor polisuri, în acțiunea lor, au fost mînați de anumite imbolduri, au vizat să atingă anumite obiective, au întrebuințat, spre a le înfăptui,

anumite mijloace. Amintim, în cele ce urmează, cîteva dintre obiectivele urmărite, cîteva dintre mijloacele întrebuințate pentru atingerea lor și dintre rezultatele la care s-a ajuns.

Obiective politice. Dominație și libertate

Libertatea era unul dintre obiectivele esențiale pe care le urmăreau polisurile. Atenienii, pentru a justifica hegemonia asupra aliaților, afirmă că dorința de supremație este în firea omului (I, 76, 2), care face ca cel mai slab să fie condus de cel mai puternic. Rolul de conducător se exercită cu scopul de a dobîndi prestigiu, securitate (δέος) și putere economică (ὠφελία). Atenienii merită laude pentru că, deși au dat ascultare pornirii lor firești, de a domina, s-au comportat totuși cu destulă moderație (δικαιότεροι) față de puterea de care dispuneau. Ei au admis să se judece cu aliații (I, 77, 1), care sînt totuși nemulțumiți, fiindcă nu se gîndesc că alți dominanți nici nu discută cu supușii lor. Oratorul se referă la spartani, desigur. Acesta este punctul de vedere al celor care exercită supremația.

Supușii

Chiar oratorul atenian recunoaște, în fața spartanilor, că dominația atenian este nesuferită (χαλεπή) și prezentul este greu pentru dominați (I, 77, 3). Pericles, care, fără nici o îndoială, justifică dominația atenian (I, 141, 1) înainte de începerea războiului, numește sclavie (δούλωσιν) faptul de a ceda și de a se supune unor egali, iar în cuvîntarea funebră, titlul cel mai de glorie pe care-l conferă celor căzuți este faptul că și-au jertfit viața pentru libertatea patriei (II, 42 și 43).

În adunarea sicilienilor, Hermocrates din Syracusa, îndemnîndu-i pe sicilieni să reziste împotriva atacului atenian, care se profilează la orizont, spune, între altele, că nu poartă pică atenienilor, deoarece, din fire, oamenii domină pe cei care le cedează și rezistă împotriva celor care-i atacă (IV, 61, 4). În dialogul atenianului cu melianul, atenianul afirmă necesitatea apărării dominației ateniene, iar melianul o numește sclavie. Melianul îl întreabă pe atenian (V, 92), cum s-ar putea împăca utilitatea sclaviei pentru melieni, cu utilitatea dominației ateniene, iar atenianul îi răspunde că, dacă melienii s-ar supune, ar fi cruțați de mari suferințe (δεινά), iar atenienii

ar avea niște supuși nedemni. Atenianul afirmă, între altele, că și unii și ceilalți (dominanți și supuși) au motive justificatoare pentru acțiunea lor, dar că, pînă la urmă, forța decide (V, 97—101). Din dialog rezultă că dreptatea, care, în cazul de față, este libertatea, nu poate fi menținută fără luptă. Dar dominația, ca și libertatea, așa cum apar din dialog, sînt — pentru cele două tabere — două năzuințe egal de firești. Mellenii sînt hotărîți să-și apere libertatea, avîntîndu-se în primejdie (V, 107), așa cum și atenienii sînt hotărîți să-și mențină dominația. Concluzia la care ajunge atenianul, în această contradicție de interese, este următoarea: „Aceia care nu cedează celor deopotrivă cu ei, care tratează cum trebuie cu cei care sînt mai puternici decît ei și se comportă cu moderație față de inferiorii lor, repurtează cele mai multe succese" (V, 111, 5). Cu alte cuvinte, în cazul de față, deși dorința de libertate este legitimă și firească, așa cum este și pofta de dominație, litigiul între aceste două obiective contradictorii este tranșat de forță. Cu siguranță că aceasta era concepția lui Thucydides, logică și realistă pentru vremea sa (VII, 68; II, 36, 2).

Dreptatea

Nu trebuie să credem că în opera lui se afla o teorie a dreptului, formulată după toate regulile unui tratat juridic. Desigur, cuvintele „drept", „dreptate", „pe drept", „pe nedrept" le întîlnim, relativ des, dar conceptul de „dreptate" trebuie mai ales dedus din cazurile concrete, particulare, în care este întrebuințat cuvîntul.

Hermocrates din Syracusa, vorbind în fața cetățenilor din Camarina, îi avertizează să nu caute să respecte prea mult „dreptatea" τὸ δίκαιον, care consta în neutralitatea față de atenieni și de siracuzani, pretextînd că au un tratat de alianță cu atenienii. Dacă vor rămîne neutri, camarinenii vor îngădui atenienilor să aplice adevăratul postulat al dreptății (ἔργον τοῦ καλοῦ δικαιώματος), venind în ajutor unor rude și „vor fi înțelepți fără reflexiune" (ἀλόγως σωφρονεῖν), pe cînd camarinenii, respingînd formal dreptatea, sub un pretext cuviincios, își vor distruge aliații și adevăratele rude. Și nu aceasta este dreptatea, conchide Hermocrates. După cum se vede, fruntașul siracuzan face aici distincție între dreptatea formală

(respectarea tratatului încheiat de camarineni cu atenienii) și adevărata dreptate, adică alierea camarinenilor cu siracuzanii, care le sînt rude mai apropiate, din natură (VI, 80, 2). Deci, opoziția este între drept natural și lege umană, exprimată printr-un tratat. Tot Hermocrates (VI, 77, 1) spune că atenienii au săvîrșit nedreptatea, ducînd cetățile în sclavie. Deci nedreptatea este suprimarea libertății.

Thebanii (III, 67, 1—3), vorbind în fața lacedemonienilor împotriva plateenilor, îi îndeamnă pe lacedemonieni să nu le fie milă de plateeni, care au primit o lovitură dreaptă (δικαίως). pentru că încălcaseră legea elenilor, iar thebanii au suferit, fiindcă legea a fost călcată. Și aici este vorba de încălcarea unei legi concrete. Corintienii, purtători de cuvînt ai aliaților Spartei, acuză pe lacedemonieni că nu au declarat mai devreme război atenienilor, nu și-au îndeplinit datoria de conducători ai aliaților (I, 120, 1—3), deci n-au aplicat legea implicit în tratat. Plateenii, apărîndu-se în fața lacedemonienilor împotriva acuzațiilor aduse de thebani, spun, între altele, că s-au apărat, potrivit legii care există pentru toți [și care prevede că] este un drept sfînt să respingi pe dușmanul care te atacă (III, 56, 2). În acest pasaj este întrebuințat cuvîntul ὅσιον și nu δίκαιον. ὅσιον, înseamnă dreptul pe care-l are omul de la divinitate, mai presus de orice lege umană, și aici este vorba de dreptul de apărare, de legitima apărare a unei cetăți. În altă parte (III, 40, 2), Cleon, vorbind împotriva mytilenienilor, care se desprinseseră de Atena, spune că milă și iertare nu merită decît cei care au aceleași sentimente pentru cei care le acordă. Dimpotrivă, dușmanii nu merită milă. Aici este exprimată, cu toată forța, legea talionului. Solul mytilenienilor, vorbind în fața lacedemonienilor și aliaților (III, 9, 1), spune că există un obicei, devenit lege pentru eleni, potrivit căruia cei care părăsesc o alianță sînt bine primiți de aceia de partea cărora trec, fiindcă le sînt folositori, dar, socotindu-i trădători, cred că prezintă o mai mică încredere decît aliații statornici. Mytilenienii par a fi săvîrșit o nedreptate, pentru că au călcat tratatul de alianță încheiat cu Atena (III, 10), dar acest tratat a fost, pe de o parte, încheiat sub imperiul necesității. Peloponesienii se retraseseră din ultima fază a războiu-

lui împotriva mezilor, pe cînd atenienii îl purtau mai departe, iar mytilenienii erau interesați ca perșii să fie înfrînți; cînd și-au dat seama, însă, că atenienii au trecut la acțiunea de reducere în sclavie a elenilor, nu au mai fost de acord cu ei. Aici este vorba de un alt aspect al aceleiași probleme și anume despre dreptul văzut într-un tratat concret și dreptul conceput ca aplicare a virtuții care, în cazul de față, echivalează cu apărarea libertății. Thebanii, acuzînd pe plateeni (III, 63), spun că aceștia din urmă au săvîrșit o nedreptate, deoarece, alături de atenieni, au pornit la reducerea în sclavie a Eladei. Deci, și aci, prin drept se înțelege atît dreptul la libertate, cît și cel de apărare a libertății. Căderea unei convenții (III, 66, 2) este o nedreptate, deci acțiunea săvîrșită în conformitate cu tratatul (V, 90) este exercitarea dreptății. În dialogul atenianului cu melianul (V, 90) se pun în antiteză „dreptatea" și „interesul". Din felul cum decurge dialogul, se vede că dreptatea, aci, este echivalentă cu dreptul la libertate al fiecărei cetăți și cu datoria celorlalte de a respecta această libertate. Din cele expuse, se poate face o ierarhizare logică și cronologică a accepțiilor în care este luată noțiunea de „drept" și „dreptate". Așa cum arată istoria, cele mai vechi legături dintre indivizii unui grup social au fost acelea de înrudire, care și-au manifestat întreaga lor forță în comuna primitivă. În cazul camarinenilor, aliați cu atenienii, dreptul natural, izvorît din legăturile de rudenie, este împiedicat să se exercite de alianța cu Atena, izvorîtă și ea, la rîndul ei, din necesități economice, politice și militare. Hermocrates cere revenirea la dreptul natural, deoarece, în concepția lui, acest drept concordă și cu interesele politice și militare ale Siciliei. Dreptul de a ataca pe dușmani, despre care vorbesc plateenii (III, 56, 2) și Cleon (III, 40, 2), exprimă o concepție destul de veche, care își arată efectele chiar în comuna primitivă, în luptele dintre triburi. Dreptul la libertate al elenilor este arătat de thebani, cînd acuză pe plateeni că au trecut la reducerea în sclavie a elenilor, alături de atenieni, și în dialogul dintre atenian și melian. O accepție mai restrînsă a noțiunii de „drept" este aceea care se referă la o rînduială stabilită între un grup de oameni. Astfel, thebanii (III, 66, 2) acuză pe plateeni că n-au respectat o înțe-

legere stabilită de comun acord cu ei, iar solul mytilenienilor (III, 9, 1) vorbește despre o lege, în vigoare la eleni, în virtutea căreia cei care părăsesc un aliat și trec în tabăra adversă sînt folosiți de adversari, dar apoi sînt considerați trădători și priviți ca atare. Prin urmare, semnarea unui tratat creează drepturi și datorii. Mytilenienii răspund că au fost constrînși să se alieze cu atenienii, spre a lupta împotriva perșilor. Deci obligațiile asumate prin constrîngere nu au valoare.

Așadar, dreptul izvorăște din legăturile de sînge, din necesitățile ce se ivesc în viața de toate zilele, din nevoia de libertate, din legile nescrise, stabilite la un popor prin tradiție, din obligațiile asumate într-o convenție scrisă, într-un tratat de alianță.

Acestea sînt, în general, concluziile care se desprind din sensurile în care este luat cuvîntul „dreptate" de diferite personaje. Care sînt ideile istoricului în această privință? Thucydides nu ne-o spune, dar este greu de presupus că el ar fi putut fi ostil dreptului de libertate a indivizilor și cetăților. Problema este dificilă, pentru că puterea și înflorirea Atenei se baza tocmai pe „reducerea la sclavie" a propriilor aliați. Istoricul a făcut mai mult efortul de a pune în lumină concepții opuse, decît de a ne arăta propriile sale păreri.

Căile de realizare a obiectivelor politice. Diplomația

În relațiile dintre cetăți aveau loc neîncetate contacte și tratative. În cursul acestora, se exprimau, în mod necesar, anumite idei generale, care, cîteodată, depășeau domeniul relațiilor dintre state și se refereau la morală, drept etc.

Cîteva principii generale. Egalitatea dintre cetăți era, cel puțin formal, principiul care sta la baza oricăror relații diplomatice dintre două cetăți. Astfel, chiar după ce au respins cererea ultimativă făcută de spartani, prin care se cerea ca elenii să fie lăsați autonomi, atenienii s-au declarat dispuși (I, 145) să discute, pe picior de egalitate, toate diferendele, pe baza tratatelor existente. Este semnalată aici valoarea discuției diplomatice, drept instrument de atingere a obiectivelor de politică externă. Solii spartani, dezbătînd în fața atenienilor soarta spartanilor de la Pylos, susțin superioritatea tratativelor pașnice asupra războiului (IV, 19 și 20). Această teză o sprijină cu un argument de psihologie general-umană; oamenii sînt, din fire, înclinați să cadă la învoială cu cei care cedează mai repede, decît cu cei mîndri, de aceea spartanii se arată conciliant — zic ei — înainte ca dușmănia să devină de neîmpăcat. Deci, nu mila față de oameni și oroarea în fața dezastrelor războiului, ci calculul psihologic stă la baza procedării pașnice. Amestecul thebanilor în treburile interne ale flotei este sprijinit pe argumentul că fuseseră chemați de aristocrați și pe ideea generală că vina o poartă cei care conduc, mai mult decît cei care-i urmează (III, 65). Este vorba, aici, despre încercarea de a se eschiva în fața unei responsabilități.

Sînt, de asemenea, formulate, ici și colo, în operă, anumite idei de ordin general, foarte interesante pentru vremea cînd au fost exprimate și care-și au valoarea lor și astăzi. Astfel Hermocrates insistă în fața adunării camarinienilor (VI, 80,1; 86, 4) asupra avantajelor unirii celor care au aceleași interese și atrage atenția camarinienilor asupra politicii de diviziune a cetățenilor Siciliei, adoptate de atenieni (I, 77, 2). Thucydides însuși (I, 31, 1) arată că insula Corcyra nu încheiase nici o alianță și se găsea izolată, și prin aceasta este implicit arătată primejdia izolării (I, 39, 3).

Există, însă, în opera lui Thucydides, anumite principii de politică externă, proprii momentului respectiv. Astfel, specifice erau relațiile dintre metropolă și colonie, pe care Corcyra nu le mai respecta (I, 25) și Thucydides însuși spune fără înconjur că, pe drept, Corintul a primit cererea de ajutor a epidamnienilor, deoarece corcyreienii desconsiderau pe corintieni și nu le acordau onorurile tradiționale la sărbători. Thebanii acuză Plateea (III, 61) că, deși o colonie a lor, a încălcat datinile străbune și s-a aliat cu Atena. În relațiile dintre metropolă și colonie se avea în vedere, desigur, și înrudirea de sînge. În capitolul 86, din cartea I, unde este vorba despre cele douăzeci de nave trimise de atenieni, în septembrie 437 î.e.n., camarinienilor, Thucydides arată clar cum, de obicei, în aliențele dintre cetăți un mare rol îl juca înrudirea de sînge. Istoricul arată, de mai multe ori în cursul operei, cum încălcările acestor reguli tradiționale erau rău văzute sau folosite drept pre-

text pentru intervenții armate, așa cum s-a văzut și în cazul atitudinii adoptate de thebani față de plateeni și de corintieni față de corcyrieni (I, 124, 1; IV, 64, 3; VI, 80, 3—5).

Iată acum care au fost argumentele aduse de corcyreieni (I, 33), spre a-i determina pe atenieni să le accepte oferta de alianță împotriva primejdiei corintiene: 1) atenienii vor veni în ajutorul unor victime ale agresiunii și nu în ajutorul agresorului; 2) vor dobîndi o recunoștință veșnică din partea corcyrienilor; 3) vor dobîndi alianța unei flote, care, dacă s-ar alătura flotei corintiene, ar deveni foarte primejdioasă pentru Atena. Este foarte interesant de văzut cum, la argumente de ordin moral, se adaugă argumentul — desigur decisiv pentru atenieni — de ordin militar.

Atitudinea adoptată de diferitele cetăți ateniene în cel de-al doilea război medic a constituit un argument diplomatic destul de frecvent în timpul războiului peloponesiac. Astfel, atenienii se foloseau deseori de meritul pe care și-l cîștigaseră, luptînd eroic împotriva lui Xerxes. Pericles însuși (I, 124, 5) lăuda generația atenienilor, care au respins pe mezi. Plateea se mîndrea că a fost singura dintre beoțieni (III, 62) care a rezistat invaziei persane, iar thebanii se apărau în fața lacedemonienilor de această acuzație, care nu le făcea cinste, spunînd că oligarhii au dat cetatea pe mîna perșilor, împotriva voinței poporului (VI, 83).

Una dintre cererile formulate de spartani, înainte de începerea ostilităților din 431 î.e.n., a fost îndepărtarea faimosului ἄγος , săvîrșit de atenieni cu ocazia asedierii partizanilor lui Cylon (I, 125), pe acropolă. Era un pretext religios, dar, în fond, așa cum spune istoricul însuși (I, 127), spartanii vizau îndepărtarea lui Pericles, rudă cu unul dintre aceia asupra cărora plana „blestemul" zeiței.

Spațiul restrîns ne interzice menționarea și a altor principii și practici diplomatice despre care vorbește Thucydides. Totuși, din cele arătate, reiese limpede că în relațiile diplomatice cetățile se serveau atît de argumente de ordin moral și religios, cît și de argumente de ordin practic și particular. Așa cum am arătat, unele dintre aceste argumente — forța unirii celor care au interes comun, descurajarea agresorului, meritele cîștigate

în apărarea patriei, își au valoarea lor și astăzi. Altele și-au avut forța lor de convingere în împrejurările de atunci.

Cu mici excepții, Thucydides expune faptele fără să facă aprecieri de valoare. Dar putem deduce că istoricul era de acord cu argumentele, care sînt valabile și astăzi, iar în ceea ce privește „nelegiuirea" săvîrșită de atenieni, în legătură cu partizanii lui Cylon, el a distins motivul real, de pretextul religios. Nu putem ști dacă istoricul a făcut o ierarhie între motivele care i-au determinat pe corintieni să accepte cererea epidamnienilor împotriva corcyreienilor. Dar și aici, ca peste tot, prezentarea obiectivă a faptelor este de o neprețuită valoare.

Războiul

Thucydides nu-și propune să dea o definiție a războiului. Totuși, în opera sa se întîlnesc anumite idei generale și cu privire la război. Vom menționa cîteva.

Război și pace

Corintienii (I, 124) socoteau că războiul este extrema necesitate la care au fost aduși și că, dacă nu-l vor întreprinde, își vor risca propria existență. În timp de pace oamenii au gînduri mai bune, sînt liniștiți (III, 82), pe cînd în timp de război, cruzimea lor merge pînă la sălbăticie. Și așa va fi cît timp firea omenească va rămîne aceeași. Elogiul superiorității păcii asupra războiului este făcut de Hermocrates (IV, 62), iar motivele pentru care Pleistonax prefera pacea războiului — în timp de pace va fi mai puțin expus atacurilor adversarilor politici (V, 16) — sînt arătate de istoric însuși. Alcibiades, îndemnîndu-i pe atenieni să întreprindă expediția din Sicilia, spune (VI, 18) că atenienii și-au dobîndit hegemonia, venind mereu în ajutorul celor care-i chemau, nu șovăind, fiindcă războiul preventiv este necesar. Thucydides nu ne spune cu care dintre aceste principii era de acord.

Principiile războiului

Se întîlnesc exprimate sub formă de idei generale cîteva afirmații pe care, ținînd seama de felul cum au fost formulate, le-am putea numi „legile războiului". Experiența navală nu se capătă de pe o zi pe alta — spune Pericles (I, 142, 3—5) — iar un popor

de agricultori, ca spartanii, nu sînt pricepuți în tehnica războiului naval, care cere o îndelungată exercitare. Ostașii-cetățeni luptă mai cu avînt decît mercenarii, spune mai departe Pericles (I, 143). Războiul cuprinde în sine multe necunoscute, afirmă Archidamos (I, 78, 3—4; II, 11, 4; cf. V, 102).

Războiul preventiv este necesar, spune solia corcyriană (I, 33, 3). Pericles face o adevărată trecere în revistă a mijloacelor cu care trebuie purtat un război și anume: banii (I, 41, 3; 142, 1), flota (141, 1), rezervele (141, 5), marea, uscatul dinapoia cetății (I, 143, 3—5), forma de guvernămînt (I, 141, 6) care, la Atena, era democrația, superioară, în concepția Olimpianului, oligarhiei spartane. De aceeași părere este și Archidamos (I, 82—83; II, 11—13), care insistă asupra necesității pregătirii și asupra surprizelor care pot surveni într-un război.

Nu este uitat nici factorul psihologic. Thucydides (III, 9) face distincția între παρασκευή și γνώμη, iar Pericles (II, 39, 1—3) stăruie asupra curajului în război.

Asupra importanței factorului economic în război vorbește și Thucydides (I, 11, 1) cînd spune că, în vechime, elenii n-au putut întreprinde un mare război, nu atît din lipsă de oameni ὀλιγανθρωπία cît din lipsă de mijloace financiare și echipament ἀχρηματία. În privința importanței factorului economic în război se poate vedea și I, 1—4, 2, 1, 3, 2, 13, 1—5, 65, 120, 3; II, 36, 37.

Importanța tehnicii militare este menționată în I, 3; 4, 8; 13, 14, 121, 143; II, 89; III, 20, 1; IV, 3, 1, 95, 1; IV, 100; VI, 101, 1; VII, 25.

Necesitatea curajului este amintită în I, 49, II, 87.

Și în intuirea factorilor determinanți în purtarea unui război Thucydides s-a dovedit un admirabil observator și, în grija lui pentru adevăr, n-a neglijat nici neprevăzutul, împotriva căruia trebuie luptat cu rațiunea și cu prevederea.

Necesitatea prevederii în general, și în război, în special, este de mai multe ori amintită în operă (I, 42; 5, 1—13; 6; 56; 1, 59; II, 22; IV, 62; VI, 38, 4; 18.

Amploarea unui război

Thucydides vorbește, cu același discernămînt, cu obiectivitate și cu realism, chiar în primele rînduri ale primei cărți, despre amploarea războiului peloponesiac și, din enunțarea motivelor pentru care socotește că acest război a fost cel mai amplu din cîte fuseseră purtate mai înainte, putem deduce că istoricul a dovedit că aceste motive pot fi considerate valabile pentru orice război.

Istoricul enumeră următorii factori care determină amploarea războiului peloponesiac: pregătirile economice, politice, financiare, militare; participarea cetăților elenice; mișcarea unui foarte mare număr de eleni și barbari. Thucydides arată clar (I, 2) ce înțelege el prin παρασκευή adică tocmai ceea ce am spus noi mai sus.

Morala și războiul

Și în antichitate, grozăviile războiului erau detestate. De aceea, cel puțin formal, cetățile care porneau un război aveau grijă să justifice, în fața opiniei publice, legitimitatea acțiunii lor. Corintienii (I, 38, 3) motivează acțiunea lor împotriva navelor corcyriene, la Leucimne, spunînd că corcyreienii, pe lîngă atitudinea de dispreț, pe care o adoptaseră față de Corint, metropola lor, se făcuseră vinovați și de agresiune împotriva cetății Epidamnos, colonia lor.

Pericles are grijă să spună că Atena nu va începe războiul dar că, dacă va fi atacată, se va apăra. Nu pregetă, însă, să adauge că războiul este inevitabil. Corintienii, deși îndeamnă atît de stăruitor la război (I, 120), nu uită totuși să spună, formulînd parcă un aforism, că «datoria unor oameni înțelepți este să stea liniștiți, dacă nu li se fac nedreptăți, iar datoria unor oameni buni[77] este ca, atunci cînd sufăr nedreptăți, să treacă de la pace la război, iar cînd li se oferă un prilej favorabil să treacă de la război la înțelegere și să nu se lase înflăcărați de noroc, în război, dar nici momiți de liniștea păcii și să sufere nedreptăți».

Acest prilej ne arată că, în fond, problema pentru cetatea care începea războiul era de a arăta că pornește un război

[77] Cuvîntul are sens politic, este vorba de aristocrați.

legitim, în vederea reparării unor nedreptăți. Euphemos, atenianul, spune camarinenilor (VI, 83, 3) că atenienii luptă pentru propria lor securitate (VI, 87, 1—3; III, 55, 3).

Cu privire la eliberarea elenilor a se vedea III, 13.

Psihologia oamenilor în război

Thucydides a inserat în opera sa, exprimate direct sau indirect, multe observații cu privire la comportarea oamenilor în război. Istoricul însuși ne spune (I, 21) că, îndeobște, oamenii socotesc că războiul pe care-l poartă este cel mai mare din cîte au fost. Toți oamenii cînd își văd țara devastată, spune Archidamos (II, 11, 5), trec la apărare, și atenienii, mai mult decît oricine, sînt în stare să facă asta. Lipsa de experiență nu-i poate determina pe oameni să înceapă războiul, dar nici convingerea că vor dobîndi ceva prin război nu-i poate opri să-l poarte, zice Hermocrates (IV, 59, 1).

Altele sînt măsurile de prevedere ale celui atacat și altele sînt calculele agresorului, spune Pagondas (IV, 92, 1) în fața trupelor beoțiene.

De obicei, spune mai departe Pagondas, agresorii atacă cu mai mult curaj pe cei care se mențin în defensivă, înăuntrul granițelor lor, pe cînd trecerea la ofensivă a celor atacați descurajează pe agresor, spune solia corcyreiană la Atena (I, 36, 1).

Archidamos afirmă (II, 11, 3) că prudența în armată a repurtat adesea victoria împotriva înfumurării neînarmate. Un act de curaj, din partea adversarului disprețuit, surprinde și descurajează pe disprețuitor (VI, 34, 8).

O mare nădejde trezește în suflet un mare curaj, spune Gylippos soldaților săi (VII, 67, 4). Mai sînt și alte idei generale, cu privire la psihologia oamenilor în război: psihologia învinsului (IV, 19); înflăcărarea tineretului care nu știe ce înseamnă războiul (II, 1, 8); înclinarea de a subestima pe adversar (I, 84, 4). Exemplele date sînt suficiente spre a ilustra faptul că istoricul a făcut, direct sau indirect, anumite generalizări, cu privire la soarta oamenilor în război, care aproape, în întregime, sînt valabile și astăzi.

Multe generalizări sînt făcute și în narațiile unor bătălii terestre și navale și cu privire la comportarea învinsului și învingătorului, asupra cărora nu stăruim din lipsă de spațiu. Toate sînt la fel de veridice, ca și cele menționate mai sus.

Forme de guvernămînt

În afară de considerentele, directe sau indirecte, făcute de Thucydides cu privire la democrația ateniană și la oligarhia spartană, despre care am vorbit mai sus, istoricul a inserat și unele generalizări dintre care vom menționa cîteva.

De pildă, Diodotos spune (III, 42, 5) că o democrație înțeleaptă ar trebui să nu acorde prea multe onoruri cetățenilor care fac, de cele mai multe ori, propuneri bune, dar nici să desconsidere pe acela ale cărui propuneri nu sînt acceptate. Democrația este neputincioasă să conducă pe alții, spune Cleon (III, 37, 1) și, mai departe (III, 37, 4), observă că cetatea care are legi rele, dar respectate, este mai puternică decît aceea în care legile, deși bine chibzuite, n-au nici o valoare.

Generalizări foarte prețioase și clar exprimate, asupra democrației și oligarhiei face Athenagoras (VI, 39) cînd spune că democrația este totalitatea poporului, pe cînd aristocrația constituie numai o parte, că paznicii cei mai buni ai lucrurilor sînt cei bogați, iar sfaturile cele mai bune le dau oamenii inteligenți, iar cei mai buni judecători sînt totuși „cei mulți" și că toate aceste lucruri sînt posibile într-un regim democratic.

Oligarhia, dimpotrivă, lasă înfruntarea primejdiei pe seama celor mulți, iar foloasele le trag numai cîțiva. Pentru un tiran, sau pentru o cetate-hegemon nu există nimic lipsit de logică, (ἄλογον) dacă este util, și nu există nici o rudă, dacă nu prezintă încredere, spune Euphemos atenianul (VI, 85) și că, deci, prietenia sau dușmănia se măsoară după gradul utilului. Este exprimată aci politica unui realism lipsit de scrupule. Oligarhiile își cîștigă cu arma în mînă puterea și dominația, spune Brasidas (IV, 126), iar solia plateenilor declară că lucrul cel mai opus înțelepciunii este puterea cîtorva oameni (III, 62, 3). Thucydides însuși observă că tiranii s-au îngrijit mai mult de propria securitate și n-au întreprins acțiuni mari, ci numai cîteva mici războaie cu vecinii.

Care dintre aceste forme de guvernămînt este cea mai bună pentru Thucydides? Este greu de dat răspuns categoric la această întrebare. Totuși, se pare că istoricul este de acord mai degrabă cu Diodotos decît cu Cleon, cel puțin parțial. Astfel, nu pare verosimil ca Thucydides să fi acceptat punctul de vedere al lui Cleon, anume că democrația este neputincioasă să conducă pe alții, cînd vedea că hegemonia ateniană dezmintea această afirmație. Dar istoricul nu putea, pe de altă parte, să nu fie de acord cu Cleon, cînd acesta afirma că atenienii sînt înceți la faptă și dornici să asculte discursuri.

Critica, implicită, pe care o face Thucydides însuși tiranilor, spunînd că ei s-au îngrijit numai de propria lor securitate, ne face să credem că istoricul înclina mai degrabă spre o democrație moderată.

Făcînd o scurtă caracterizare a ideilor generale, exprimate de Thucydides în opera sa, trebuie să subliniem că, așa cum am arătat, cu ocazia discutării lor pe domenii de activitate omenească, multe din ele au valoare și astăzi, tocmai fiindcă exprimă trăsături general-umane. De pildă: rolul tulburător pe care-l au emoțiile, sentimentele, pasiunile, afectele pentru judecarea rece și obiectivă a realității; dorința de libertate și pace a cetăților și a oamenilor, în general; oroare pentru război; superioritatea tratativelor pașnice asupra războiului; dreptul la viață, pe care-l au toți oamenii; rolul de frunte pe care-l joacă în război economia, tehnica militară avansată, orînduirea socială și politică, moralul luptătorilor, precum și consecințele dăunătoare pe care le au stările afective puternice, care tulbură activitatea gîndirii; importanța alianțelor oamenilor, care au aceleași interese etc. Toate acestea arată că Thucydides, deși a trăit cu două mii patru sute de ani înaintea noastră, a exprimat idei care își au și astăzi valoarea lor. Aceste idei generale sînt rodul unei atente și îndelungi observații a naturii omenești, care s-a manifestat în multe împrejurări, în trecut, dar mai ales în timpul războiului peloponesiac. Thucydides, inserînd în opera sa aceste idei generale asupra naturii omenești, n-a arătat numai cum s-au manifestat oamenii în timpul războiului peloponesiac, ci a aruncat cîteva lumini prețioase și asupra omului, în ceea ce are

el în sine mai esențial. Fără să asemănăm situațiile în care se găseau diferite cetăți, în timpul războiului peloponesiac, cu momente similare din istoria primului sau a celui de-al doilea război mondial, așa cum face G. B. Grundy[78], putem afirma totuși că și astăzi, multe din ideile generale exprimate de Thucydides își au deplina lor actualitate, și aceasta contribuie, în cel mai înalt grad, ca opera sa să fie „un cîștig pentru totdeauna".

CARACTERISTICILE LITERARE ALE OPEREI LUI THUCYDIDES

Am văzut că Thucydides a început să scrie istoria războiului peloponesiac făcînd o critică destul de severă logografilor și, fără să-l numească, lui Herodot, care se preocupau mai mult de încîntarea cititorului sau a auditorului decît de aflarea adevărului faptelor.

Formulînd această critică, Thucydides s-a declarat, cel puțin formal, indiferent față de valoarea literară a operei sale. Cu toate acestea, opera celui mai mare istoric al antichității nu este lipsită de merite literare. În primele capitole ale operei Thucydides ne întîmpină cu aprecieri asupra războiului peloponesiac, pentru ca gîndirea istoricului să înceapă eforturile de a demonstra că evenimentele militare, petrecute în vechime, nu avuseseră strălucirea și amploarea pe care le-o conferiseră poeții și logografii. Urmează apoi expunerea faptelor, limpede, fără nici un efort de a-l impresiona pe cititor. Deodată nararea evenimentelor se oprește, pentru că asistăm la încordatele lupte retorice ale demegoriilor, după care, iarăși, se revine la expunerea de fapte, întreruptă ici-colo de cîte o descriere.

Dintre procedeele literare, pe care le foloseau de obicei istoriografii antici, narația, descrierea, discursurile, dialogul, portretul, discuția filozofică, analiza psihologică, Thucydides în-

[78] G. B. Grundy, *op. cit.* II.

trebuințează, cu foarte mici excepții, aproape numai narația, descrierea, discursul, analiza psihologică. Dialogul este folosit numai de două ori, iar portretul foarte rar, discuția filozofic-morală de cîteva ori. Intenția lui Thucydides, de a expune faptele așa cum s-au petrecut și de a le arăta cauzele, fără a obține încîntarea cititorului, ci numai instruirea lui, se trădează peste tot în opera sa. Și totuși, dramatismul faptelor este atît de covîrșitor, adesea, încît se impune inimii cititorului fără nici un efort literar din partea istoricului. Dăm cîteva observații asupra procedeelor literare întrebuințate de Thucydides.

Narația. Adesea istoricul expune faptul nud, fără nici un fel de explicații. De exemplu: „Cam în aceeași vreme, atenienii au trimis treizeci de corăbii să patruleze pe lîngă Eubeea și Locrida. Comandant era Cleopompos, fiul lui Cleinias. Și, făcînd debarcări, au prădat anumite puncte de pe țărmul mării, au cucerit localitatea Thronion, au luat ostatici și au învins într-o bătălie, la Alope, pe locrienii, care le săriseră în ajutor" (II, 26).

Nici o analiză psihologică, nici un amănunt, de natură să impresioneze pe cititor, nu se trădează în această expunere literară.

Alteori, istoricul însoțește expunerea faptului cu arătarea motivului care l-a determinat: „Pericles vedea că atenienii sufăr, în prezent, și nu au gîndurile cele mai bune, dar, fiind convins că hotărîrea lui de a nu ataca este potrivită, nu convoca ecclesia și nici vreo altă adunare a atenienilor, ca nu cumva ei, aflîndu-se la un loc, să săvîrșească vreo greșeală, lăsîndu-se conduși de patimă mai mult decît de rațiune și păzea cetatea și o ținea, pe cît cu putință, în liniște" (II, 22, 1).

Este vorba, aici, de analiza rațiunilor care l-au determinat pe Pericles să se comporte într-un anumit fel. Explicația este de ordin politic.

Alteori, istoricul insistă asupra unor amănunte, care nu au altă menire decît aceea de a arăta tragismul unei situații. În acest fel, Thucydides se adresează mai mult inimii decît rațiunii cititorului.

Una din cele mai dramatice narații este aceea a retragerii armatei ateniene, după înfrîngerea de la Syracusa. Capitolul 75, din cartea a VII-a, este o adevărată dramă narată.

Istoricul nu precupețește nici un epitet, nu-și impune nici o reținere în exprimarea dureroasei situații în care se aflau atenienii. Astfel, istoricul spune: „Și era groaznic nu numai pentru că se retrăgeau, după ce pierduseră toate corăbiile și că, în locul împlinirii unei mari nădejdi, atît ei, cît și cetatea lor, erau în primejdie, dar și faptul că, în momentul cînd părăseau tabăra, vedeau lucruri jalnice și pentru ochi și pentru cuget".

Această impresionantă introducere era urmată de arătarea cîtorva amănunte tragice. «Astfel, deoarece morții erau nengropați, cînd cineva își zărea cîte un prieten căzut era cuprins de jale și de frică... Cei părăsiți, începînd să-i implore și să se jelească, puneau în încurcătură pe cei care se retrăgeau, cerînd să-i ia și pe ei... Agățîndu-se de tovarășii de cort, care plecau, se țineau de ei atît cît le mai îngăduiau puterile, iar dacă îi lăsau și tăria sufletească, și puterile corpului erau părăsiți, în timp ce făceau implorări și gemeau, astfel că toată armata era înlăcrimată și plină de jale...»

Nu am epuizat, firește, toate tipurile de narație care se întîlnesc la Thucydides, dar aceste exemple sînt suficiente, credem, spre a arăta că istoricul nu era insensibil în fața unei situații dramatice și că, fără nici un efort de a colora, recurgînd la procedeele retorice, știa să aleagă amănuntele unei narații care, deși expuse simplu, prin forța lor firească, izbutesc să impresioneze în așa măsură pe cititor, încît acesta are impresia că asistă la desfășurarea unei zguduitoare acțiuni.

Descrierea. Este mult mai puțin frecvent întrebuințată decît narația și numai acolo unde este neapărat necesară: Lipsește aproape întotdeauna amănuntul care ar contribui la stricta prezentare a unei situații sau a înfățișării unui obiect. De exemplu: „Epidamnos este o cetate situată pe dreapta celui care plutește spre golful Ionic; lîngă această cetate locuiesc taulanții, un neam illyric" (I, 24). Descriere, poate prea concisă, dar exactă și nelipsită de esențial.

Cu aceeași sobrietate de amănunte sînt descrise și obiectele folosite la înmormîntarea ostașilor căzuți în primul an al războiului peloponesiac și anume: coșciuge de chiparos, purtate pe căruțe, cîte unul de fiecare trib... „un pat așternut pentru cei dispăruți".

Istoricul, dacă ar fi voit să obțină efecte dramatice, ar fi dat, poate, mai multe amănunte asupra acestor obiecte și asupra tristeții care se putea citi pe fețele rudelor celor dispăruți. Strict informativă este și descrierea zidului ridicat în jurul Plateei (III, 21, 1—4).

Discursul. Este, alături de narație, procedeul literar de bază folosit de Thucydides. Este vorba despre discursurile în stil direct. Așa cum am arătat mai sus, istoricul n-a redat discursurile așa cum au fost rostite. Motivele: 1) îi era imposibil să o facă, căci atunci nu se stenografiau; 2) intervenind în conținutul discursurilor, Thucydides a putut mai ușor realiza trei lucruri, de cea mai mare importanță și distinsă calitate: a) punerea într-o vie lumină a unor situații politice și a gîndurilor, care însufleteau personajele înainte de întreprinderea unor acțiuni de mare amploare; b) caracterizarea diferitelor polisuri din punct de vedere economic, social, politic, cultural etc.; c) caracterizarea personajului, care rostește discursul prin ideile pe care le expune; d) arătarea implicită a propriilor puncte de vedere ale istoricului asupra unor situații, oameni, concepții politice, prin formularea unor idei la care, cu siguranță, multe din personajele care rostesc discursuri nici nu s-au gîndit (o parte, de prim ordin, o constituie ideile generale din discursuri); 3) intervenind în forma discursurilor, Thucydides a conferit un puternic dramatism ideilor, atît prin forma discursurilor în sine, cît și prin gruparea lor pe antilogii. De pildă, discursurile antilogice, rostite de reprezentantul soliei corcyreiene și de cel al soliei corintiene, arată izolarea diplomatică a insulei Corcyra (I, 32, 8—5), ura corcyreienilor împotriva corintienilor, forța lor navală, pregătirile febrile de război ale corintienilor, iminența războiului dintre atenieni și peloponesieni (I, 33,3), utilitatea militară a alianței dintre Atena și Corcyra (I, 32,2), relațiile dintre colonie și metropolă și respectarea tratatelor (I, 34—36), recunoașterea unor merite din trecut (I, 41), surprizele care pot surveni într-un război (I, 42,2), superioritatea poziției morale a unui polis față de forța brutală (I, 42,4). Discursul rostit de Pericles (I, 140—144), înainte de izbucnirea războiului, pune într-o vie lumină forța economică, socială, politică, culturală, militară etc. a Atenei, hotărîrea inflexibilă a lui Pericles de a rezista ideii generale cu privire la comportarea oamenilor în război (care, poate fi a lui Thucydides), caracterul în jocțiunile spartane. Caracterizînd situații, polisuri, conflicte economice, sociale și politice, personajele, care rostesc discursuri, se caracterizează și pe sine. Astfel, Pericles pare mîndru și neînduplecat (I, 140—44; II 6,3) Nicias, reținut și temător de zei (VII, 77,4), Alcibiades (V, 43,2), înflăcărat și iresponsabil. Punînd discursurile în antiteză, Thucydides a conferit ideilor o mare forță dramatică. Dacă ținem seama că, mai ales în antilogii, se exprimă idei generale — asupra valorii cărora am insistat mai sus, atunci înțelegem și mai bine valoarea artistică a acestui procedeu literar.

Arta retorică nu ajunsese, pe vremea lui Pericles, să-și formuleze principiile pe care le întîlnim, de pildă, în *Retorica* lui Aristotel. Totuși, de obicei, discursurile din opera lui Thucydides încep prin cîteva cuvinte de introducere, urmează o argumentare care se însuflețește, adesea, cu respingerea ideilor contrare și ici colo se face un îndemn auditorului. Cîteodată, situația în care se găsește vorbitorul fac inutile chiar cele cîteva cuvinte de introducere. Unul dintre discursurile cele mai „lucrate" este acela rostit de Pericles la înmormîntarea ostașilor căzuți în primul an de război. Oratorul caută să cîștige bunăvoința auditorului, arătînd greutatea sarcinii de a găsi cuvinte pe măsura faptelor săvîrșite de eroi (II, 33). El, spre a conferi mai multă claritate ideilor, anunță că „voi începe mai întîi de la strămoși". Este, aici, o parte a discursului pe care, cu cîteva secole mai tîrziu, Cicero, instruit de teoriile retorice grecești, a numit-o *positio*. După ce face elogiul strămoșilor (II, 361—3), Pericles formulează o adevărată *divisio* (arătare a punctelor pe care le va dezvolta), spunînd: „După ce voi arăta mai întîi de la ce fel de viață am pornit la aceste cuceriri și ce regim politic și caractere au contribuit ca aceste cuceriri să fie mari,

voi trece și la elogierea acestora, socotind că n-ar fi nepotrivit să fie spuse, în împrejurarea de față, și că ar fi util ca întreaga adunare — și cetățenii, și străinii — să le audă" (II, 36,4).

Pericles dezvoltă, în continuare, așa cum și-a propus, elogiul constituției moravurilor și felului de viață atenian (II, 37—41), apoi trece la glorificarea virtuților celor căzuți în război (42—44), pentru ca să termine cu încercarea de a consola pe rudele celor căzuți (45). Încheierea este scurtă. Pericles a adus laude celor căzuți, cetatea le-a adus prinos de recunoștință, prin ceremonia înmormîntării, cetatea va hrăni pînă la majorat pe fiii celor căzuți. Discursul se termină prin acest scurt îndemn: „Acum, plîngîndu-vă fiecare rudele, retrageți-vă" (II, 46).

Discursul este sobru. Lipsesc epitetele, care ar putea mări emfaza retorică. Singurele cuvinte, care înalță patosul solemn al discursului, sînt: „virtute", „liberă", „bărbăție", „se glorifică", „cetatea întreagă educatoare a Eladei", „vor fi admirați de urmași" etc. Dacă ne gîndim la excesele retoricii asiatice, ne dăm seama și mai bine de sobrietatea acestui discurs.

În discursul ținut de Pericles înainte de începerea războiului (I, 140) lipsește introducerea. Oratorul intră imediat în subiect: „Eu continui să fiu mereu de aceeași părere, atenienilor, anume să nu cedăm peloponesienilor..."

Discursul ținut de plateeni în fața lacedemonienilor (III, 53—59) se termină printr-un apel vibrant făcut lacedemonienilor, de a nu-i preda pe mîna thebanilor. Discursul ținut de Phormio (II, 89), în fața ostașilor descurajați, conține, așa cum este firesc, mai mult patetic decît alte discursuri. Aci, vorbitorul încearcă să destrame teama ostașilor. Argumentele de tehnică militară și apelurile la curaj sînt procedeele oratorului. În general, discursurile rostite de comandanți în fața ostașilor sînt mai patetice decît celelalte.

Cu toată varietatea de patetic, discursurile din opera lui Thucydides se caracterizează prin sobrietate și firesc, fiind potrivite cu mentalitatea și situația în care se găsea vorbitorul. Ele poartă, totuși, amprenta geniului lui Thucydides, și, deoarece istoricul n-a redat nici un discurs așa cum a fost rostit, niciodată nu ne putem da seama de temperamentul, cultura, stilul celor care l-au rostit.

G. M. Zamfirescu

Dialogul. Este de două ori întrebuințat. Dialogul dintre melian și atenian prezintă, sub o formă dramatică, întocmai ca într-o stihomitie tragică, înfruntarea a două concepții politice: dominație și libertate. Iată un exemplu:

Melianul — Și cum s-ar putea împăca utilitatea sclaviei pentru noi, cu dominația pentru voi?

Atenianul — Pentru că, pentru voi ar fi util să ne dați ascultare înainte de a o păți rău, iar pentru noi ar fi un cîștig să vă cucerim, fără să vă distrugem.

Cinismul forței atenianului se opune tragicei aspirații neputincioase, după libertate, a melianului.

Dacă ne gîndim la raritatea dialogului, în opera lui Thucydides, ne dăm seama și mai bine de accentul deosebit ce l-a pus istoricul pe ideile dezbătute în înfruntarea dintre melian și atenian.

Portretul. Rar întrebuințat și numai acolo unde este vorba despre o personalitate politică proeminentă, portretul este sobru, concentrat, scurt. De pildă, din portretul lui Themistocles (I, 138,3) nu aflăm decît cîteva trăsături fundamentale ale caracterului său: inteligent, iute la gîndire și la intuirea exactă a unei situații, prompt la acțiune, făcea totul mai mult prin forța calităților naturale decît prin ajutoarele pregătirii. Nu aflăm nimic despre fizicul, despre temperamentul și despre trăsăturile morale ale caracterului său.

Analiza psihologică. Este mai frecvent întrebuințată decît portretul. Astfel, în cartea a II-a, capitolul 8, este vorba despre starea de spirit prin cetăți, în ajunul izbucnirii războiului peloponesiac: toate cetățile din Elada, văzînd cum Sparta și Atena, cetăți fruntașe, sînt gata să se înfrunte, stăteau într-o încordată așteptare și curiozitate, tineretul era dornic de război, se cîntau oracole și se comenta cu înfrigurare cutremurul survenit la Delos.

Istoricul menționează numai aceste cîteva fapte, dar izbutește să arate clar starea de tensiune și de neliniște în care se găsea întreaga Eladă.

Fragmente de dramatice analize psihologice se întîlnesc și la nararea pornirii expediției în Sicilia, unde istoricul observă

că cei care-și petreceau rudele sau prietenii, porniți în expediție, „mergeau însuflețiți, în același timp, de nădejde și plîngînd [gîndindu-se], pe de o parte, că vor cîștiga o țară mare, iar pe de alta, fiindu-le teamă că n-o să-și mai vadă copiii și reflectînd cu ce mare flotă porneau ei din propria lor cetate" (VI, 30,2). Oscilația dintre nădejde și teamă este expusă pe cît de simplu, pe atît de dramatic. Analize psihologice se mai întîlnesc și cînd arată starea de spirit a atenienilor cînd erau mîniați împotriva lui Pericles (II, 65,3—6); drama sufletească a comandanților (VII, 43 și urm.); starea de spirit a elenilor după dezastrul suferit de atenieni în Sicilia (VIII, 2) etc.

Din cele arătate mai sus, se poate desprinde constatarea că opera lui Thucydides prezintă interes și din punct de vedere literar. Cele trei procedee literare, mai frecvent întrebuințate — narația, discursul, analiza psihologică —, îl ajută pe istoric să exprime ideile clar, firesc, simplu și totuși variat și să miște inima cititorului prin expunerea dramatică a unor evenimente sau prin analiza psihologică a unor drame sufletești.

Stilul lui Thucydides comportă unele caracteristici, care-l deosebesc de ceilalți prozatori antici. Astfel, Thucydides întrebuințează formele ionice, πυθέω și τηρέω (II, 29), luate din limbajul afacerilor negustorești, la el este folosit idiotismul attic ξυν în loc de συν. Istoricul spune, de asemenea, ἤν în loc de ἐάν, ἐς în loc de εἰς, ὁμοῖος în loc de ὅμοιος, αἰεί în loc de ἀεί . Sintaxa lui Thucydides se caracterizează prin dezordine în întrebuințarea articolului, prin abundența de propoziții nominale și participiale care, exprimînd ideile mai puțin precis decît verbele la mod personal, introduse de conjuncții, conferă frazei un caracter arhaic. Dimpotrivă, substantivizarea neutrului adjectivelor, participiilor și infinitivelor vădește o tendință de exprimare abstractă. Se întîlnește foarte des prezentul istoric, ceea ce vădește tendința de prezentare vie a faptelor. Regulile acordului în număr, gen, caz sînt foarte des nerespectate. Anacobuturile și lungile paranteze, utilizate de Thucydides, îngreuiază mult urmărirea ideilor de către cititor.

Este mare și numărul cuvintelor întîlnite pentru prima dată la el, care, după o statistică a lui W. Schmid[79], se ridică la 467 î.e.n. Numărul cuvintelor ἅπαξ λεγόμενα, după același autor, se ridică la 1 789. Dintre acestea, 92 nu se întîlnesc la nici un autor de după el. Multe din cuvintele ἅπαξ λεγόμενα sînt termeni tehnici. Deși sînt relativ multe ionisme, nu se vădește la Thucydides un efort de poetizare. Se pare că Thucydides a creat cuvinte mai ales în domeniul substantivelor abstracte, în -σις și al verbelor compuse, care au fost reluate de Dionysos din Halicarnas, Plutarh, Appian, Dio Cassius. În acest fel, Thucydides pare a fi întrebuințat stilul attic vechi, al oamenilor culți, cu o tendință vădită spre expresiile abstracte și concise, fără să se fi lăsat influențat de vocabularul sofistiei și al poeziei. Se dovedește astfel exactă caracterizarea făcută de Dionysos din Halicarnas[80], care vorbește despre silința voită a lui Thucydides de a fugi de stilul obișnuit, ușor și clar și de a conferi expunerii sale, și în stil, seriozitate, concizie, adesea pînă la obscuritate, reflexivitate. Fraza lui Thucydides — construcție și vocabular — nu curge dulce ca mierea, ca la Herodot, ci încrețește fruntea și încordează toate puterile minții, ca la un filozof de înaltă ținută intelectuală.

CONCLUZII

Thucydides este cel mai mare istoric al întregii antichități greco-latine. El s-a hotărît să scrie istoria războiului peloponesiac determinat fiind de amploarea considerabilă pe care bănuia că o va avea acest război, chiar de la izbucnirea lui.

Călăuzit de concepția că sarcina primordială a istoricului este aflarea adevărului, care, mai ales în acest domeniu, este atît de ușor alterabilă și atît de greu de descoperit, Thucydides a început să scrie chiar de la izbucnirea războiului.

---

[79] W. Schmid, *op. cit.*, p. 186.

[80] περὶ θουκιδίδου, 5 și urm.

Un istoric, pentru a descoperi adevărul faptelor și, mai ales, pentru a stabili cauzele faptelor, trebuie să fie înarmat cu o vastă cultură, să dispună de multe cunoștințe în toate domeniile și, mai ales, în domeniul economic, social și politic.

Cunoașterea sufletului omenesc este, de asemenea, tot atît de necesară, pe cît sînt și celelalte cunoștințe.

Thucydides, așa cum se vede din opera sa, avea multe idei, în variate domenii, dar, în primul rînd, el dispunea de o putere de observație și de judecată cu totul excepționale pentru vremea în care a trăit.

Grija pentru aflarea adevărului istoric l-a determinat pe Thucydides să facă o atentă cercetare asupra mijloacelor de informare de care dispunea — martorii oculari, martorii neoculari, documente scrise etc. — spre a stabili măsura în care se poate bizui pe un document sau altul.

Examenul critic, pe care-l face Thucydides mijloacelor sale de informare, este cît se poate de pătrunzător, iar concluziile trase sînt în perfectă concordanță cu realitatea.

Grija pentru adevăr l-a făcut pe Thucydides să se folosească de toate mijloacele de informare posibile atunci, menținîndu-se în prudența înțeleaptă pe care o afirmă la început. Evident, în stabilirea adevărului faptelor, istoricul a putut să se înșele asupra unui amănunt sau altul, dar, cu siguranță, în covîrșitoarea majoritate a cazurilor, precauțiile pe care și le ia pentru stabilirea adevărului sînt o garanție că erorile sale sînt involuntare și că sînt cu totul reduse la număr. Dacă și alți istorici, contemporani cu el, ar mai fi scris istoria războiului peloponesiac, ne-am putea da seama exact cînd și în ce măsură a greșit Thucydides. În orice caz, documentele epigrafice și literare, contemporane istoricului, confirmă în esență faptele, chiar dacă autorii acestor documente — mă refer, de pildă, la comedie — iau față de fapte și de oameni o atitudine diferită de aceea pe care o adoptă istoricul.

Un efort considerabil a făcut Thucydides și în determinarea cauzalității istorice. În general, el a văzut, în adevărata lor lumină, cauzele care au precedat diferitele evenimente și, în primul rînd, cauzele războiului peloponesiac. Deși, ca element fundamental, pune la baza complexului de cauze istorice ἀνθρωπεία φύσις „firea omenească", Thucydides, lucru excepțional pentru vremea lui, a acordat o mare importanță factorului economic, chiar dacă n-a arătat expres acest lucru sau nu și-a dat seama de implicațiile acestui fenomen, acolo unde l-a menționat.

Dar stabilirea scrupuloasă a adevărului istoric și arătarea corectă a cauzelor apropiate sau îndepărtate ale faptelor nu constituie singurele merite ale istoricului. Thucydides a avut și o viziune de ansamblu asupra evenimentelor pe care le-a istorisit. Neîncetat, preocupat de aflarea faptelor și de factorii lor determinanți, Thucydides s-a străduit să afle și o explicație mai generală a atîtor tragice evenimente, care însîngeraseră elenimea, și chiar o parte din populațiile străine, în decursul acestui dramatic război.

De asemenea, inima istoricului n-a putut rămîne rece și nemișcată în fața acestei uriașe drame, care s-a terminat cu prăbușirea forței ateniene.

Thucydides n-a putut fi de acord cu explicația că nenorocirile vin de la zei sau de la destin. Desigur — a admis istoricul — în orice acțiune omenească există un factor insesizabil, arătat de cuvîntul τύχη, care provoacă imprevizibilul, dar rațiunea omenească este în stare să-l anihileze, dacă este folosită cum trebuie.

Thucydides pornește de la constatarea unei realități — ἀνθρωπεία φύσις „firea omenească" — care pentru istoric este izvorul tuturor fericirilor și nenorocirilor omenești. Istoricul nu-și pune întrebarea de unde provine această fire omenească, ci pornește de la constatarea că ea există cu anumite însușiri.

Determinarea acestor însușiri generale, cu inerentele varietăți individuale, precum și intuirea consecințelor care decurg din acțiunea acestor varietăți, constituie punctul central al generalizărilor filozofice, dacă ne este îngăduit să întrebuințăm acest cuvînt, pe care Thucydides face efortul să-l formuleze.

Multe din aceste generalizări sînt valabile și astăzi. Cu toată exagerarea preponderenței factorului psihologic, istoricul a intuit corect, în adînca lor intimitate, resorturile vieții sociale, mobilele psihice individuale, reacțiile sufletului omenesc, și, în general, întregul complex al acțiunilor și reacțiunilor a ceea ce numea el „firea omenească".

Dar generalizările sînt opera raţiunii, care chibzuieşte, stabilind raporturi între noţiuni, formulînd judecăţi şi raţionamente, generalizînd.

Thucydides însă n-a rămas impasibil la ampla dramă la care asista şi pe care şi-a luat sarcina s-o expună în istoria războiului peloponesiac. Inima sa a vibrat profund, iar sentimentele, care l-au însufleţit, chiar dacă nu sînt exprimate direct, se simt totuşi în elogiile pe care le aduce Pericles constituţiei ateniene, în laudele pe care istoricul le face lui Pericles, precum şi în descrierile deslănţuirii celor mai crude instincte de ucidere şi de sînge.

În descrierea stării morale a oamenilor, după răscoala din Corcyra, în nararea retragerii armatei ateniene, după dezastrul din Syracusa, se vede lămurit că istoricul a simţit din plin tragismul acestei situaţii şi, cu un talent de adevărat artist, l-a expus în elementele lui cele mai semnificative.

Istoria războiului peloponesiac

Este, desigur, în primul rînd, istoria unui război petrecut în antichitate, cu particularităţile lui economice, sociale, politice şi militare, caracteristice epocii în care s-au desfăşurat, dar, în acelaşi timp, prin punerea în lumină, sub formă de generalizări, a celor mai inerente caracteristici ale firii omeneşti. *Istoria războiului peloponesiac* este κτῆμα ἐς ἀεί „un cîştig pentru totdeauna", adică o realizare care va fi folositoare în toate timpurile.

Există, desigur, unele rare erori de fapte, unele explicaţii insuficiente în opera lui Thucydides, dar copleşitoare merite fac din *Istoria războiului peloponesiac*, o capodoperă a istoriografiei antice şi una dintre cele mai mari ale istoriografiei universale.

OPERA LUI THUCYDIDES DE-A LUNGUL VEACURILOR

Era firesc ca opera acestui mare istoric să fie admirată şi imitată chiar de la apariţia ei. Astfel, Xenophon îşi începe opera sa istorică, *Hellenicele*, cu anul 411 î.e.n. Era ultimul an ale

cărui evenimente le tratase Thucydides. Scriitorii de mai tîrziu, care au expus în operele lor evenimentele tratate de Thucydides, l-au folosit ca izvor, chiar dacă au adoptat, în tratarea evenimentelor, o altă metodă. Istoricul Philistos din Syracusa, care ajunsese la adolescenţă în timpul cînd Gylippos lupta împotriva atenienilor, îl imita pe Thucydides în opera sa Σικελικὰ *Istoria Siciliei*. Atît de strîns s-a ţinut Philistos de modelul său, încît Cicero, în *Ad Quintum fratrem*, (II, 11,4) îl numeşte *pusillum Thucydides* (un Thucydides pitic). Legenda spune că Demosthenes, oratorul, a copiat de mai multe ori opera lui Thucydides, mai ales pentru înaltele calităţi ale discursurilor inserate în opera istoricului. Cicero, deşi încîntat de numeroasele calităţi ale *Istoriei războiului peloponesiac*, în general, şi ale discursurilor, în special, a subliniat totuşi obscuritatea stilului (*Orator*, 30) spunînd: „Acele discursuri, rostite în faţa poporului, conţin atît de multe idei obscure şi ascunse, încît abia se pot înţelege". Istoricul Sallustius a imitat pe Thucydides şi în stil, şi i-a împrumutat şi unele idei. În corul acestor elogii, meritate, Dionysos din Halicarnas, în lucrările *Despre Thucydides* περὶ θουκυδίδου şi *Despre particularităţile lui Thucydides* περὶ θουκυδίδου ἰδιωμάτων , a doua este o scrisoare adresată lui Ammaios, face o notă discordantă, judecîndu-l sever şi socotindu-l mai prejos de Platon şi de Demosthenes. Didymos, celebrul gramatic de pe vremea lui August, l-a citat deseori în studiile sale. Heron, fiul lui Cotys din Atena, gramatic din secolul I. e.n. a scris, între altele, un comentar la Thucydides. La Suda se găseşte o listă întreagă de scrieri asupra lui Thucydides.

Istoricul Tacitus a imitat pe Thucydides, ca şi pe Sallustius. Quintilianus, în opera sa *Institutio oratoria* (Educaţia oratorului), vorbeşte de mai multe ori despre Thucydides a cărui operă o examinează din punctul de vedere al retoricii, spunînd: „Istoria [romană] n-ar putea să se lase mai prejos de greci şi nu m-aş simţi jenat să opun pe Sallustius lui Thucydides, iar Herodot nu s-ar indigna că Titus Livius este socotit egal cu el"... (XI, 101). Adaugă faptul că M. Tullius (Cicero) socoteşte că Thucydides şi Xenophon sînt folositori oratorului, deşi are impresia că primul „cîntă războaie", adică istoriseşte răz-

boaiele ca un poet, iar prin gura celui de-al doilea „au vorbit Muzele" (X 1,33)... „Concentrat și concis și mereu încordat asupră-și este Thucydides, dulce, candid și îmbelșugat Herodot" (X, 11,73)... „Philistos... imitatorul lui Thucydides și, pe cît îi este de inferior în multe privințe, pe atît este mai clar decît el uneori" (X, 1,74).

Mult l-au imitat pe Thucydides istoricii Appian și Cassius Dio. În secolul al IV-lea al erei noastre imitarea lui Thucydides era mai ales, o modă. În ultima școală retorică din antichitate, care a înflorit în secolele V și VI, la Gaza, opera lui Thucydides este în mare cinste și acolo, se pare, au fost scrise cele mai multe scolii la opera acestui mare istoric[81]. În secolul al VI-lea Thucydides este imitat de istoricul Procopias din Caesareea, de Evagrios, în secolul al XI-lea, de Anna Comnena, în secolul al XV-lea de Laonicos Chalconcondyles.

În vestul Europei, în evul mediu, Thucydides a fost aproape cu totul uitat. Traducerea latină, făcută de Lorenzo Valla în 1452, a atras din nou atenția asupra lui. Se pare că Niccolo Machiavelli a fost influențat în opera sa, *Il Principe*, apărută în 1513, de ideile politicii de forță, exprimate de atenian în dialogul cu melianul. Machiavelli a putut folosi traducerea lui Valla. Philip Melanchton, care a vorbit despre Thucydides în 1551, îl socotește inferior lui Herodot, dar nu nesocotește forța discursurilor din opera lui Thucydides. În lupta împotriva monarhiei, filozoful pozitivist Thomas Hobbes a tradus, în 1628, opera lui Thucydides. D. Hume l-a admirat, B. G. Niebuhr l-a ridicat în slăvi, L. Ranke a recunoscut că o foarte mare influență a exercitat Thucydides. De aici înainte i s-a acordat, din ce în ce mai mult, lui Thucydides. locul cuvenit printre istorici, iar neîncetata apariție de studii, comentarii, ediții ale operei lui Thucydides arată că marele istoric este și astăzi în centrul preocupărilor istoricilor și filologilor din diferite țări.

Prima traducere integrală a operei lui Thucydides în limba română a fost făcută de M. Jakotă și publicată în 1941.

Studiul introductiv, deși sumar, exprimă totuși multe din trăsăturile caracteristice ale operei lui Thucydides. Astfel, se

[81] W. Schmid, *op. cit.*, p. 216 și urm.

dau știri utile, și unele destul de exacte, în privința vieții și atmosferei în care și-a redactat istoricul grec opera. Se arată și caracterul raționalist al cauzalității istorice în opera lui Thucydides. Pentru vremea cînd a apărut, fiind prima traducere, a făcut, desigur, mari servicii cititorilor nespecialiști.

Totuși, atît studiul introductiv, cît și traducerea au lipsuri care nu mai pot figura astăzi într-un studiu introductiv și într-o traducere. De pildă, nu se încearcă a se răspunde numeroaselor puncte de întrebare, pe care le ridică opera lui Thucydides. Poporul atenian este prezentat în bloc. Nu se vorbește despre clasele sociale și despre lupta de clasă la Atena. Prezentarea cauzalității istorice, în opera lui Thucydides, se reduce aproape la următoarea frază: „Pentru dînsul [Thucydides] inteligența este un factor principal în istorie".

Traducerea este uneori prea generală. De pildă, *pase paraskeue akmazontes* a fost tradus simplu prin „complet pregătiți". De asemenea în I capitolul 2 Thucydides vrea să spună că este evident că țara numită astăzi Elada n-a avut locuitori statornici, de aceea istoricul grec întrebuințează verbul *phainomai* cu participiul. Jakotă a tradus prin „De aceea, așanumita astăzi Elada nu pare să fie locuită statornic de mult timp". Această traducere spune exact inversul ideilor lui Thucydides, care a accentuat asupra evidenței faptului.

În traducerea și în studiul introductiv, de față, s-a căutat să se remedieze, pe cît posibil, lipsurile constatate în traducerea în discuție.

Trebuie amintit și studiul *Thucydides — concepția și metoda sa istorică*, de C. I. Balmuș, apărut în Editura Academiei, în 1956, studiu în care sînt discutate, cu mai multă adîncime, multe dintre problemele pe care le ridică opera acestui mare istoric.

TRADIȚIA MANUSCRISĂ A OPEREI LUI THUCYDIDES*

Pentru a înțelege mai ușor importanța discuțiilor care se duc astăzi în jurul tradiției manuscrise a operei lui Thucydides,

* Vezi și B. Hemmerdinger, *Essai sur l'histoire du texte de Thucydide*, Paris, 1955.

este nimerit să spunem, la început, că astăzi există următoarele manuscrise principale ale operei lui Thucydides:

SECOLUL X

Laurentianus 69,2, scris pe pergament, notat cu C.
Parisinus Minae, notat cu P.

SECOLUL XI

Vaticanus 126, scris pe pergament, notat cu B.
Palatinus, Heidelbergensis 252, pergament, notat cu E.
Augustanus, azi Monacensis 430, pergament, notat cu F.
Britannicus sive Londinensis 11, 727, pergament, notat cu M.

SECOLUL XIII

Monacensis 228, scris pe pînză de mătase, notat cu G.

SECOLUL XV

Monacensis 126, notat cu R.

Mai sînt și alte manuscrise, derivate din acestea, care, însă, prezintă mai puțină importanță. Desigur că aceste manuscrise au fost copiate de pe altele, care s-au pierdut. Savanții s-au străduit și se străduiesc să găsească relațiile dintre aceste manuscrise. Părerile diferă și în ceea ce privește valoarea acestor manuscrise, și în ceea ce privește relațiile dintre ele și manuscrisele de pe care au fost făcute.

Astfel, I. Bekker, în ediția operei lui Thucydides, Oxford, 1821, precum și alții, socoteau că manuscrisul B este cel mai bun dintre cele existente. Dimpotrivă, C. Hude, în ediția din 1898, iar după el alți mulți, printre care T. Steup[82], Ioannes Stahl[83], Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff[84] au susținut că

[82] T. Steup, *Wochenschrift für Klassische Philologie*, 1898, p. 561 și urm.
[83] Ioannes Stahl, *Berliner Philologische Wochenshrift*, 1902, p. 584.
[84] Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, *Hermes*, XLIII, 1908, 593, 1, 613 și urm.

manuscrisul C este fruntaș. Otto Luschnat[85] socotește că discuțiile acestea, deși n-au dus la concluzii convingătoare, au avut totuși darul de a arăta proeminența manuscriselor B și C față de celelalte. Părerea lui Luschnat ni se pare foarte rezonabilă.

În ceea ce privește înrudirile manuscriselor între ele, învățații au căzut de acord că există două familii de manuscrise, notate cu literele *c* și *b*. Manuscrisele care derivă din arhetipul *c* sînt: C, G, [G], (G), <G>, iar cele care derivă din arhetipul *b* sînt: ABEFM. Otto Luschnat afirmă că manuscrisele existente trădează înrudirea cu un manuscris existent în secolul V—VI, scris în unciale, și a unui alt manuscris scris în minuscule, în secolul al IX-lea, care ar fi fost arhetipul codicilor *b* și *c*. Nu putem intra aci în discuția amănuntelor, care au dus pe Luschnat la aceste concluzii. Cele spuse mai sus ilustrează totuși relativa bogăție a manuscriselor operei lui Thucydides, precum și relativa lor vechime. Discuțiile purtate, printre savanți, arată mulțimea controverselor de tot felul și a multiplelor probleme pe care le ridică textul operei lui Thucydides.

Edițiile operei lui Thucydides sînt, de asemenea, numeroase. *Editio princeps* a fost făcută de Aldus la Veneția, în anul 1502, iar în 1503 a publicat a doua ediție, însoțită de scolii. Cele mai bune și mai numeroase ediții au fost publicate începînd cu secolul al XIX-lea. Menționăm, aci, pe cele mai de seamă, pe care le-am consultat, și anume: I. Bekker, 4 volume, Oxford, 1821; E. F. Poppo, 11 volume, 1821—1840; F. Didot, Paris, 1840 cu traducere latinească; K. W. Krüger, ediția a 3-a, 2 volume, cu note explicative, Berlin, 1860; G. Böhme, cu note, Leipzig, 1871—1875; J. Classen, cu note, 8 volume, Berlin, 1875—1885, revăzută de T. Steup; C. Hude, cu note, Leipzig, 1898—1901; H. St. Jones, Oxford, 1900—1902; Otto Luschnat, cărțile I—II, Leipzig, 1960; Jacqueline de Romilly, cărțile I, Paris.

Nu am avut preferință pentru o ediție, ci, acolo unde s-au iscat dificultăți în text, am adoptat lecțiunea pe care am considerat-o cea mai judicioasă, indiferent de ediția care o propunea.

[85] Otto Luschnat, *Thucydides, praefatio*, I—II, 1960.

TABLOU CRONOLOGIC

Evenimentele mai de seamă petrecute în timpul războiului peloponesiac[86]. Se dă anul, numele arhontelui eponim, data aproximativă a intrării și ieșirii din funcție.

Anul 435—434

Antiochides (17 iulie — 4 august)

(Primăvara) Corintienii trimit coloniști și trupe la Epidamnos. Corcyreienii încep asediul cetății Epidamnos. Corintienii încep să se înarmeze. (Toiul verii.) Corintienii trimit o expediție la Epidamnos; bătălia de la Leucimne, Epidamnos capitulează. Corcyreienii fac raiduri de prădăciune, corintienii continuă înarmarea.

434—433

Crates (5 august — 30 iulie)

(Vara.) Corintienii trimit o flotă și armată în golful Ambracic, în sprijinul aliaților și continuă înarmarea.

433—432

Apseudes (24 iulie—24 iulie)

(Primăvara.) Atenienii încheie alianța cu Philippos și Dardas împotriva lui Perdiccas II, regele macedonenilor. (Iulie.) Corcyra cere ajutor la Atena cu care încheie o alianță defensivă. (5 august.) Distribuirea trezorierilor lui Lacedaimonios, Proteas și Diotimos. Strategii primei escadre navale, trimise la Corcyra. (Mijlocul lui august.) Expediția navală corintiană la Corcyra (28 august.) Distribuirea trezorierilor, strategilor celei de a doua expediții hotărîte pentru Corcyra. (Mijlocul lui septembrie.) Bătălia de la insulele Sybota. (Iarna.) Cererile Atenei adresate Potideei. (Prima parte a iernii.) Atena încheie alianța cu Rhegion și Leontini și, probabil, acum dă decretul cu privire la megarieni.

[86] Acest tablou are la bază tabloul similar alcătuit de G. Busolt, *op. cit.* vol. III, la început, cu unele ameliorări propuse de F. Iacoby, în *Thucydides und vie Vorgeschichte des peloponnesichen Krieges*, publicat în „Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Gottingen", 1929, p. 1—37 de A. W. Gomme, *op. cit.*, H. Bengtson, *op. cit.*

432—431

Pythodoros (14 iulie — 4 iulie)

(Începutul primăverii.) O escadră ateniană, sub comanda lui Archestratos, pornește spre Potideea. (Sfîrșitul lui martie.) Potideea, împreună cu bottiaii, olintienii și alte cetăți din Chalcidica, se desprind de Atena. (Începutul lui mai.) O expediție corintiană, sub comanda lui Aristeus, sosește la Potideea. (Sfîrșitul lui mai.) O escadră ateniană, sub comanda lui Callias, pornește spre Macedonia și Potideea. (Începutul lui iunie.) Bătălia de la Potideea. Începutul asediului Potideei. (Sfîrșitul lui iulie.) La invitația corintienilor, aliații peloponesieni se adună la Sparta. (Începutul lui august.) Majoritatea aliaților se pronunță pentru război. (Septembrie.) Atenienii trimit un corp de hopliți să desăvîrșească încercuirea Potideei. (Iarna.) Convorbiri diplomatice între lacedemonieni și atenieni, în timp ce toți se înarmează.

431—430

Euthydemos (20 august — 14 august)

(Începutul lui aprilie.) Atac asupra Plateei. (Începutul lui mai.) Contingentele peloponesiene se adună în istmul Corintic. (A doua jumătate a lui mai.) Archidamos pornește marșul spre Attica. (Începutul lui iunie.) Sosirea la Oinoe, avertismentul inutil dat de lacedemonieni, care, apoi, pătrund în Attica și încep s-o pustiască. (Sfîrșitul lui iunie.) Distribuirea vistiernicilor, comandanților flotei, destinate să atace coastele Peloponesului. (Începutul lui iulie.) Pornirea flotei. (Mijlocul lui iulie.) Retragerea peloponesienilor din Attica. (3 august.) Eclipsă de soare. Flota ateniană în fața coastei Elidei. (Septembrie.) Întoarcerea flotei, care participă cu armata de uscat la pustiirea Megarei.

430—429

Apollodoros (22 iulie — 9 august)

(Martie-aprilie.) Pericles reales strateg. (Începutul lui iunie.) A doua invazie a peloponesienilor în Attica. (Mijlocul lui iunie.) Izbucnirea epidemiei de ciumă. (Sfîrșitul lui iunie.) O mare flotă, sub comanda lui Pericles, pornește în jurul Peloponesului. (Mijlocul lui iulie.) Retragerea peloponesienilor și, curînd după aceea, retragerea flotei ateniene. (Sfîrșitul lui iulie.) Flota, sub comanda lui Hagnon și Cleopompos, pornește spre Potideea. Iritarea opiniei publice împotriva lui Pericles. Solia de pace trimisă zadarnic la Sparta. Cuvîntarea funebră, ținută de Pericles. (Începutul lui septembrie.) Întoarcerea lui Hagnon din Potideea. (Octombrie.) Destituirea, procesul și amendarea lui Pericles cu 50 de talanți. (Iarna.) Capitularea Potideei.

429—428

Epameinon (9 august — 3 august)

(Mijlocul lui iunie.) Peloponesienii, sub comanda lui Archidamos, în fața Plateei. Atenienii, sub comanda lui Xenophon, porniți în expediția împotriva chalcideenilor și bottiailor, sufăr o înfrîngere la Spartolos. (Finele lui iulie.) Peloponesienii trimit o expediție, sub comanda lui Cnemos, împotriva Acarnaniei. Acesta este înfrînt la Stratos și se refugiază la Oiniaai. Phormion învinge flota peloponesiană la Phatrai. O mare parte din armata peloponesiană se retrage din Plateea, iar restul începe ridicarea unui zid de încercuire. (Mijlocul lui septembrie.) Moartea lui Pericles. (Sfîrșitul lui septembrie.) Phormion învingător pe mare, în bătălia de la Naupactos. (Începutul iernii.) Expediția peloponesiană de jaf la Salamina. (Sfîrșitul lui octombrie.) Sitalces pătrunde în Macedonia și în Chalcidica. (Sfîrșitul lui noiembrie.) Sitalces se retrage. (Iarna.) Pregătirea mytilenenilor să se desprindă de Atena.

428—427

Diotimos (29 iulie — 29 iulie)

(Prima jumătate a lui iunie.) A treia năvală a peloponesienilor în Attica. Atena cere mytilenenilor să înceteze înarmările. (În-

ceputul lui iulie.) Retragerea peloponesienilor. Atenienii trimit la Mytilene o flotă, sub comanda lui Cleippides, mytilenenii resping ultimatumul atenienilor, care încep ostilitățile. (Mijlocul lui iulie.) Armistițiu, pregătirile atenienilor de a trimite o armată la Lesbos. (Începutul lui august.) Ostilitățile reîncep, Mytilene e blocată, o escadră navală ateniană, sub comanda lui Asopichos, pornește în jurul Peloponesului. (Mijlocul lui august.) Sărbătoarea Olympiilor. Mytilenenii trimit reprezentanți. Peloponesienii hotărăsc să atace Attica, pe uscat și pe mare. (Finele lui august.) Lacedemonienii sînt la Istm. Șovăiala aliaților, o sută de trireme ateniene se află în larg. (Mijlocul lui septembrie.) Lacedemonienii se retrag. Paches este la Mytilene. (Începutul iernii.) Zidul de încercuire a cetății Mytilene terminat.

427—426

Eucles (18 iulie — 24 iulie)

(Sfîrșitul lui mai.) Plecarea flotei peloponesiene, sub comanda lui Alcidas, pentru deblocarea cetății Mytilene. (Începutul lui iunie.) A patra invazie a peloponesienilor în Attica. (Începutul lui iulie.) Retragerea peloponesienilor din Attica, flota peloponesiană la Delos, capitularea cetății Mytilene. Întoarcerea flotei peloponesiene. (Mijlocul lui iulie.) Instalarea oligarhilor la putere, în Corcyra. Escadra navală ateniană, sub comanda lui Nicostratos, pleacă de la Naupactos la Corcyra. (Începutul lui august.) Lupte la Corcyra. Victoria democraților. (Mijlocul lui august.) Dezbateri la Atena, în legătură cu soarta mytilenenilor. Plateea capitulează. O escadră peloponesiană, sub comanda lui Alcidas, învinge flota corcyreieană. O flotă ateniană, sub comanda lui Eurymedon, determină escadra peloponesiană să se retragă. Democrații măcelăresc pe oligarhi în Corcyra. (Sfîrșitul lui septembrie.) O escadră ateniană, sub comanda lui Laches și Charoiades, pleacă în Sicilia.

426—425

Euthymos (6 august — 18 august)

(A doua jumătate a lui aprilie.) Marile dionysii, reprezentarea comediei *Babilonenii* de Aristophanes. (Începutul lui iunie.)

Peloponesienii, sub comanda regelui Agis, vin pînă la Istm, apoi, în urma unui cutremur de pămînt, se retrag. (Începutul lui iunie.) Demosthenes, în fruntea unei escadre navale, pornește în jurul Peloponesului. Nicias pornește cu o flotă la Melos, la Thera, apoi pe coastele locridiene. (Începutul lui august.) Demosthenes este înfrînt în expediția din Etolia. (Mijlocul lui septembrie.) Armata peloponesiană, sub comanda lui Eurylochos, la Delphi. (A doua jumătate a lunii octombrie.) Eurylochos, cu locridienii și etolienii, pornește împotriva cetății Naupactos, care este însă salvată prin intervenția lui Demosthenes. (A doua jumătate a lunii noiembrie.) Expediția ambracioților și a lui Eurylochos împotriva acarnanienilor, care, sub comanda lui Demosthenes, produc o gravă înfrîngere dușmanilor la Olpai și Idomenai. (Iarna.) Atenienii hotărăsc să trimită patruzeci de trireme în Sicilia, sub comanda lui Eurymedon, Pythodoros și Sophocles, Pythodoros pornește cu cîteva trireme, ca să ia comanda în locul lui Laches. (Mijlocul lui februarie.) La Leneene se reprezintă comedia *Acharnanienii* de Aristophanes.

425—424

Stratocles (26 iulie — 13 august)

(Începutul lui mai.) Atenienii pierd Messenia. Peloponesienii invadează Attica. Plecarea flotei ateniene în Sicilia, sub comanda lui Demosthenes. (Mijlocul lui mai.) La vestea că Koryphasion-Pylos este ocupat de atenieni, Agis se retrage din Attica. (Mijlocul lui iunie.) Garnizoana spartană de pe insula Sphacteria încercuită de flota ateniană. (Sfîrșitul lui august.) Garnizoana de la Sphacteria capitulează. (Septembrie.) Flota ateniană, trecînd pe la Corcyra, ajunge în Sicilia. Expediția lui Nicias de-a lungul coastelor Corintului. Ciocnirea de la Solygia. (Începutul lui februarie.) La Leneene, reprezentarea comediei *Cavalerii* de Aristophanes.

424—423

Isarchos (15 iulie — 8 august)

(Mijlocul lui iunie.) Ocuparea insulei Cythera de către Nicias. (Iulie.) Congresul sicilienilor, la Gela. (Începutul lui august.) Demosthenes și Hippocrates ocupă zidurile lungi ale Niceei, Megara este salvată de Brasidas. (Începutul lui august.) Demosthenes trimis cu 40 de corăbii la Naupactos, spre a deschide ofensiva împotriva Beoției. (Mijlocul lui august.) Brasidas apare în Tracia și (sfîrșitul lui august) ajunge la Dion, (mijlocul lui septembrie) este în fața cetății Aconthos, (începutul lui noiembrie), are loc bătălia de la Delion, (mijlocul lui noiembrie) Delion este în stăpînirea beoțienilor, (decembrie) cetatea Amphipolis trece de partea lui Brasidas, care (sfîrșitul lui februarie) ia cu asalt Torone.

423—422

Amynias (3 august — 3 august)

(20 aprilie.) Încheierea armistițiului. Perdiccas și Brasidas pornesc în expediție împotriva lyncestailor, apoi se retrag în urma unei neînțelegeri între rege și Brasidas. Nicias pornește în expediție în Thracia, cucerește cetatea Mende și, pe la mijlocul verii, termină zidul de încercuire al cetății Scione, după care se întoarce cu grosul expediției la Atena.

422—421

Alcaios (24 iulie — 30 iulie)

(12 aprilie.) Armistițiul de un an expiră. (Aprilie-mai.) Alianța atenienilor cu Perdiccas II și bottiaii. (Începutul lui august.) Atenienii decretează o expediție în Thracia. (Sfîrșitul lui septembrie.) Expediția atenianâ, sub comanda lui Cleon, navighează spre Thracia. (A doua jumătate a lunii octombrie.) Bătălia de la Amphipolis. (Iarna.) Tratative de pace.

421—420

Aristeion (14 iulie — 26 iulie)

(Sfîrșitul lui martie.) Marile dionysii. Reprezentarea *Păcii* lui Aristophanes. (11 aprilie.) Încheierea formală a păcii la Sparta. (Mijlocul lui mai.) Alianța între Sparta și Atena. (Începutul lui martie.) Alianța Spartei cu Beoția.

420—419

Astyphilos (3 iulie — 21 iulie)

(Mijlocul lui iulie.) Alianța atenienilor cu Argos. Mantineia, Elida. (Iarna.) Înfrîngerea heracleioților.

419—418

Archias (22 iulie — 16 iulie)

418—417

Antiphon (12 iulie — 12 iulie)

(Mijlocul lui iulie.) Lacedemonienii, alături de aliații lor, pornesc în expediția împotriva cetății Argos. (Sfîrșitul lui august.) Bătălia de la Mantineia. (Octombrie.) Spartanii se îndreaptă spre Argos, care acceptă cererile lacedemonienilor. Lacedemonienii se retrag în patrie. (Sfîrșitul lui noiembrie.) Tratatul de pace și alianță între Sparta și Argos. (Primăvara.) Ostracizarea cade asupra lui Hyperbolos.

417—416

Euphemos (30 iunie — 6 iulie)

(Începutul verii.) Expediția lui Nicias în Thracia. (Începutul lui august.) Democrații pun mîna pe putere, în Argos.

416—415

Arimnestos (19 iulie — 1 iulie)

(Mai.) Expediția atenienilor împotriva Melosului. (Începutul iernii.) Lacedemonienii pornesc împotriva cetății Argos și revin apoi la frontierele lor. (Mijlocul iernii.) Melosul capitulează. Expediția spartană și contraexpediția atenian. O solie a cetății Segesta vine la Atena să ceară ajutor. O solie atenian pornește la Segesta, spre a se documenta asupra situației la fața locului.

415—414

Charias (9 iulie — 9 iunie)

(Martie.) Întoarcerea soliei ateniene. Votarea unei expediții de 60 de trireme, sub comanda lui Alcibiades, Lamachos, Nicias, care sînt învestiți cu depline puteri în privința expediției. Aproximativ 22 mai.) Mutilarea hermelor. (Mijlocul lui iunie.) Pornirea flotei în Sicilia. (Septembrie.) Rechemarea lui Alcibiades. (Sfîrșitul lui noiembrie.) Atenienii pornesc de la Catana la Syra-

cusa, ies victorioși într-o bătălie lîngă Olympieion, se retrag apoi la Catana. (Iarna.) Syracusanii ridică un zid de apărare în jurul cetății, trimit soli la Corint și Sparta, în timp ce atenienii duc tratative cu Siceli și cu cetatea Camarina. Solii syracusani, corintienii și Alcibiades la Sparta. Lacedemonienii decretează ocuparea Deceleiei în Attica și trimiterea lui Gylippos la Syracusa.

414—413

Peisandros (28 iunie — 10 iunie)

(Mijlocul lui martie.) Marile dionysii. Reprezentarea comediei *Păsările* de Aristophanes. Alianța atenienilor cu Perdiccas II. (Mijlocul lui aprilie.) Sosirea corăbiei ateniene la Catana. Atenienii pornesc împotriva cetății Syracusa, încep construirea zidului de încercuire, ocupă lucrările de apărare, Lamachos cade în luptă. (Iunie.) Gylippos, în drum spre Syracusa, ajunge la Leucas. Cea mai mare parte a zidului de încercuire terminat. (August.) Gylippos vine cu o mică armată la Syracusa. O escadră navală pustiește o porțiune din coasta laconiană și violează, vădit, tratatul de pace cu Sparta. Lagărul naval atenian stabilit la Plemmyrion. Înfrîngerea atenienilor pe Epipolai. Terminarea zidului transversal syracusan, pe Epipolai pînă la Euryclos. (Noiembrie.) Scrisoarea lui Nicias sosește la Atena, unde se votează trimiterea unei noi expediții, iar Demosthenes și Eurymedon sînt aleși colegi ai lui Nicias. (Solstițiul de iarnă.) Eurymedon pornește cu 10 corăbii.

413—412

Cleocritos (16 iulie — 16 iulie)

(Începutul lui martie.) Invazia peloponesienilor în Attica, stabilirea unui lagăr la Deceleia. (Sfîrșitul lui martie.) Demosthenes pornește cu flota din Pireu. (Mai.) Syracusanii ocupă Plemmyrion, atenienii învîng în prima bătălie. (Mijlocul lui iulie.) Ciocnire navală la Erineos, în golful Coryntic. Demosthenes ajunge în Italia, atenienii sînt înfrînți de syracusani în a doua bătălie navală. (Sfîrșitul lui iulie.) Demosthenes și Eurymedon sosesc la Syracusa. (Aproximativ 5 august.) Atac nocturn pe Epipolai și înfrîngerea atenienilor. (27 august.) Eclipsă de lună,

atenienii amînă plecarea. (3 septembrie.) A treia luptă navală în care atenienii sînt înfrînți. (7 septembrie.) A patra bătălie navală hotărîtoare. (9 septembrie.) Atenienii încep retragerea pe uscat. Ariergarda armatei ateniene, sub comanda lui Demosthenes, capitulează. (16 septembrie.) Dezastrul suferit de detașamentul comandat de Nicias la Asinaros. (Începutul lui octombrie.) Vești sigure la Atena despre catastrofă. (Iarna.) Tratative și amînări.

412—411

Callias (5 iulie — 11 iulie)

(Începutul primăverii.) Pregătiri pentru trimiterea unei escadre peloponesiene la Chios. Escadra este încercuită de atenieni în Pherraioi. (Mijlocul lui iunie.) Chalcideus pornește cu Alcibiades pe mare, spre Ionia. Chios capitulează. (Începutul lui iulie.) Rezervele de bani la Atena făcute lichide. (Toiul verii.) Primul tratat al lacedemonienilor cu perșii. Escadra navală, încercuită la Pireu, scapă. (Începutul lui octombrie.) O mare expediție ateniană este trimisă în Ionia. Atenienii repurtează o victorie la Milet. Sosirea unei flote mixte peloponesiene și syracusane sub comanda lui Therimenes. Atenienii se retrag la Samos. (Octombrie.) Eforii se schimbă la Sparta, se dau ordine navarhilor ca Alcibiades să fie ucis. Alcibiades se duce la Tissaphernes. (Începutul lui noiembrie.) Tissaphernes, la Milet, scade solda acordată spartanilor. (Mijlocul lui noiembrie.) Al doilea tratat spartano-persan. Tratativele lui Alcibiades cu oligarhii de pe flota ateniană. (Mijlocul lui decembrie.) Oligarhii, de pe flota ateniană, trimit la Atena o solie condusă de Peisandros. (Începutul lui ianuarie.) Astyochos, cu escadra navală, la Coridos. (Mijlocul lui ianuarie.) Flota ateniană la Rhodos, cucerirea orașelor de pe insulă. (Sfîrșitul lui ianuarie.) O solie, condusă de Peisandros, este trimisă să trateze cu Tissaphernes și Alcibiades. (Sfîrșitul lui februarie.) Tratativele cu Tissaphernes eșuează. Se încheie al treilea tratat spartan-persan. (Începutul lui martie.) Beoțienii cuceresc localitatea Oropos. (Începutul lui aprilie.) Astyochos, aflat cu flota peloponesiană, la Chios, se retrage în fața flotei ateniene, spre Milet.

411—410

Mnesilochos — Theopompos

(24 iulie — 7 iulie)

(Prima jumătate a lui aprilie.) Dercylidas se retrage cu un corp, de la Milet la Hellespont. (Mijlocul lui mai.) Dercylidas cucerește orașele Abydos și Lampsacos. (Sfîrșitul lui mai.) Sosirea lui Peisandros la Atena. Poporul hotărăște ca la cei zece probuloi să se adauge încă 20 și să li se dea însărcinarea de a face propuneri pentru salvarea statului. (8 iunie.) Ședința poporului la Colonos, cei patru sute pun stăpînire pe localul sfatului. Sfatul vechi se retrage. (16 iunie.) Constituirea formală a celor „patru sute", ca sfat provizoriu. (Sfîrșitul lui iunie.) Răscoala flotei de la Samos împotriva celor patru sute. (Începutul lui iulie.) Flota peloponesiană se află la Milet, iar Helixos din Megara este trimis cu zece trireme în Hellespont. (Mijlocul lui august.) Alcibiades este rechemat de atenieni de pe flotă și ales strateg. (Începutul lui septembrie.) Mindaros, navarhul, se îndreaptă cu grosul flotei spre Hellespont. Atenienii sînt înfrînți la Erythrai. Cei patru sute sînt răsturnați la Atena. (Mijlocul lui septembrie.) Bătălia de la Kynossema. (Începutul lui noiembrie.) Bătălia de la Abydos. (Începutul lui martie.) Bătălia de la Cysicos. Atenienii, la propunerile lui Thrasyllos, hotărăsc trimiterea unei expediții în Ionia.

410—409

Glaucippos (13 iulie — 1 iulie)

Operațiile militare conduse de Alcibiades la Perinthos, Selymbria. (Sfîrșitul lui mai.) Expediția, sub comanda lui Thrasyllos, pornește pe mare, în Ionia. (Sfîrșitul lui iunie.) Thrasyllos este înfrînt la Ephes. Damophantos propune un decret pentru sprijinirea democrației. (Sfîrșitul toamnei.) Thrasyllos își unește forțele cu ale lui Alcibiades, la Sestos. (Iarna.) Operații navale ateniene la Lampsacos, Abydos. (Sfîrșitul iernii.) Pylos capitulează.

409—408

Diocles (2 iunie — 26 iunie)

(Primăvara.) Alcibiades se îndreaptă spre Chalcedon, armata de despresurare a lui Pharnabazos este respinsă. Alcibiades, în Hellespont, cucerește Selymbria. (Vara.) Începe asediul cetății Byzantion. (Iarna.) Byzantion capitulează.

408—407

Euctemon (21 iulie)

(Începutul primăverii.) Alcibiades călătorește în golful Ceramicos, spre a colecta bani pentru război. Soliile ateniană și spartană, conduse de Pharnabazos, se întîlnesc pe drumul de la Gordion, cu tînărul Cyros, care fusese numit Carones, și cu solia spartană care se înapoia. Cea mai mare parte a flotei ateniene se întoarce cu Thrasyllos la Atena, Thrasybulos se îndreaptă cu 30 de trireme în Thracia, iar Alcibiades pornește cu 20 de trireme spre Gytheion. Înainte de sosirea lui Thrasylos, Alcibiades, Thrasybulos și Conon sînt aleși comandanți. (16 iunie.) Alcibiades este primit în triumf în timpul Sărbătorii Plynteriilor. (Vara.) Lysandros este numit navarhul flotei peloponesiene. (Toamna.) Cyros sosește la Sardes. (Sfîrșitul lui octombrie.) Alcibiades pornește cu flota de la Atena. (Iarna.) Lysandros stabilește cartierul flotei la Ephes.

407—406

Antigenes (martie 10)

(Primăvara.) Bătălia de la Notion. Destituirea lui Alcibiades. Alegerea a zece strategi. (Vara.) Atenienii duc un război de jaf.

406—405

Callias (30 iunie)

(Primăvara.) Callicratidas, numit navarh, este trimis să ia comanda în primire. (Sfîrșitul lui mai.) Callicratidas cucerește Methymna, în Lesbos. Flota ateniană, sub comanda lui Conon, este urmărită și încolțită la intrarea portului. Mytilene, pier-

de 30 corăbii, Conon se refugiază în cetate. (Mijlocul lui iunie.) Vestea înfrîngerii ajunge la Atena, unde se pornesc înarmări masive. Li se permite sclavilor eliberarea, dacă se angajează pe flotă. Aurul din pronaosul Parthenonului făcut monedă. (Mijlocul lui iulie.) Flota pornește spre teatrul de luptă. (Începutul lui august.) Bătălia de la insulele Arginuse. (Mijlocul lui octombrie.) Procesul strategilor. (Iarna.) Situația precară a armatei peloponesiene la Chios determină cetățile și pe Cyros să ceară reîntoarcerea lui Lysandros, care, spre primăvară, este însărcinat cu comanda flotei.

405—404

Alexias (18 iulie)

(Primăvara.) Atenienii, Lysandros și Cyros fac expediții de jaf. (Vara.) Strategii atenieni își măresc flota, în vederea bătăliei decisive. (Sfîrșitul lui august.) Lysandros vine de la Rhodos, în Hellespont și cucerește cetatea Lampsacos. (Începutul lui septembrie.) Flota ateniană vine în Hellespont și este înfrîntă la Aigos Potamos. (Începutul lui noiembrie.). Pausanias, regele spartan, apare, în fruntea armatei, în fața Atenei, iar Lysandros începe blocarea Pireului. (Începutul lui decembrie.) Retragerea armatei peloponesiene. Atenienii încep tratative de pace, mai întîi cu Agis, apoi la Sparta. Atenienii resping cererea spartană de a se face o spărtură în marile ziduri. (Începutul lui ianuarie.) Theramenes este trimis la Lysandros și se întoarce la începutul primăverii, cînd este trimis din nou, în fruntea unei solii cu depline puteri, la Sparta. Încheierea tratatelor de pace și alianță. (25 aprilie.) Capitularea Atenei.

CARTEA I

1 (1) Thucydides, din Atena[1], a scris istoria războiului dintre peloponesieni și atenieni, [arătînd] cum s-au luptat între ei[2]. El a început [să scrie][3] chiar de la izbucnirea [războiului], deoarece presupunea că va fi un război mare și cel mai de seamă[4] dintre toate cîte fuseseră duse mai înainte[5]; presupunerea și-o întemeia [pe faptul] că și unii și ceilalți ajunseseră în culmea pregătirii[6] tuturor mijloacelor pentru a-l purta și vedea că cealaltă elenime trecea, unii de partea unora și alții de partea celorlalți: unele cetăți au trecut imediat, [după izbucnirea războiului], iar altele își făceau planul să treacă[7]. (2) Acest război a constituit cea mai puternică zguduire, atît pentru eleni, cît și pentru o parte din barbari și, s-ar putea spune, chiar și pentru o foarte mare parte din omenire. E adevărat că evenimentele petrecute înaintea acestui război și cele încă și mai de demult au fost cu neputință să le cunoaștem, din pricina noianului de timp[8], [care a trecut de atunci] dar, judecînd după dovezile în care se cade să mă încred, după o îndelungă cercetare[9], socotesc că n-au fost mari, nici în privința războaielor, nici în alte privințe[10].

2 (1) Este evident[11], că țara care se numește acum Elada n-a avut în vechime locuitori statornici, deoarece, mai înainte, se produceau strămutări[12] și fiecare[13] își părăsea ușor pămîntul, fiind siliți [să facă aceasta] de alții, care veneau mereu mai numeroși. (2) Într-adevăr, deoarece nu exista negoț, iar oamenii nu întrețineau relații [comerciale] fără teamă, nici pe uscat, nici pe mare, și fiindcă fiecare nu cultiva pămîntul decît ca să-și scoată hrana zilnică, iar prisos de bunuri nu aveau și pomi nu sădeau, căci neînconjurați de ziduri, cum erau, nu știau cînd aveau să vină alții mai puternici să-i prade, și, fiindcă socoteau că vor putea găsi hrana necesară oriunde, își părăseau pămîntul fără mare greutate și din această cauză nu erau puternici nici prin orașe mari, nici prin alte mijloace[14].

(3) În cel mai înalt grad, pămîntul cel mai rodnic al ţării a cunoscut mereu strămutări de locuitori, [anume] partea numită acum Thessalia şi Beoţia, multe părţi din Pelopones, afară de Arcadia, iar din restul ţării[15] părţile care erau cele mai rodnice[16]. (4) Astfel, datorită rodniciei pămîntului, puterile[17] se concentrau în mîna cîtorva oameni, şi, [de aceea], se produceau răscoale, [în sînul populaţiilor], de pe urma cărora acestea rămîneau ruinate[18] şi, în acelaşi timp, constituiau prada rîvnită mai mult de alte triburi[19]. (5) Attica, însă, rămînînd, din cea mai îndepărtată vreme, nefrămîntată de răscoale, din pricina aridităţii pămîntului[20], a fost locuită mereu de aceiaşi oameni. (6) Acest[21] fapt /constituie/ o foarte puternică dovadă şi a afirmaţiei că, din pricina strămutărilor de locuitori, în celelalte părţi ale Eladei populaţia n-a crescut în aceeaşi măsură. Într-adevăr, cei mai bogaţi[22] dintre cei care fuseseră exilaţi prin cetăţi, din pricina războaielor, sau a răscoalelor se refugiau la Atena, socotind că acolo este un loc ferit; apoi, devenind cetăţeni, încă din vechime, au mărit tot mai mult cetatea, sporindu-i populaţia, astfel că, mai tîrziu, au trimis dintre ei colonişti în Ionia, deoarece Attica nu-i mai putea cuprinde.

3 (1) Slăbiciunea vechilor locuitori [ai Eladei] mi-o arată, mai ales[23], următorul fapt: este evident că înainte de războiul troian locuitorii Eladei n-au săvîrşit nici o faptă[24] în comun: (2) pe de altă parte, se pare, că, întreaga ţară nici nu purta măcar numele acesta, ci, că, înainte de Hellenos, fiul lui Deucalion, nici măcar n-a existat acest nume, ci fiecare populaţie, şi mai ales pelasgii, a denumit[25] ţara după propriul lor nume. Dar cînd Hellenos şi fiii lui au ajuns [atît de] puternici în Phthiotis, /încît/ oamenii de prin alte cetăţi[26] îi chemau în ajutor, fiecare, din pricina relaţiilor pe care le întreţineau cu ei, se numeau eleni şi nu după mult timp, această denumire a ajuns[27] să fie purtată de toţi. (3) O foarte puternică dovadă aduce Homer. Într-adevăr, deşi a trăit cu mult mai tîrziu decît războiul troian, el nu numeşte nicăieri, [în opera] sa, pe toţi locuitorii eleni, ci numai pe cei veniţi din Phthiotis cu Ahile — care erau într-adevăr primii eleni — spunîndu-le în poeme danai, argeieni şi ahei. El nici nu întrebuinţează cuvîntul „bar-

bari" pentru că, după cît se pare, n-a numit nici pe eleni, prin opoziţie[28], cu un singur nume, spre a-i deosebi de barbari. (4) Ei bine, atît cei numiţi, [pe rînd], pe cetăţi[29] eleni, aceia care, [vorbind aceeaşi limbă], se înţelegeau între ei, cît şi toţi cei care mai tîrziu s-au numit eleni, n-au săvîrşit nici o faptă în comun, înainte de războiul troian, din pricina slăbiciunii şi a izolării dintre ei. (5) Chiar şi în această expediţie au pornit împreună, abia cînd s-au deprins să folosească mai mult drumul pe mare.

4 (1) Minos, cel mai vechi dintre aceia despre care ştim [cîte ceva], din auzite, şi-a pregătit o flotă, a pus stăpînire pe o foarte mare întindere din marea numită acum „Elenică", a exercitat domnia asupra Cycladelor şi a fost cel dintîi întemeietor al celor mai multe cetăţi de acolo, după ce a izgonit pe carieni, punînd apoi pe fiii săi conducători. Şi, cum era şi firesc, Minos curăţa marea de piraţi pe cît putea, pentru ca veniturile să-i crească şi mai mult[30].

5 (1) Într-adevăr, în trecutul îndepărtat, elenii şi barbarii, care locuiau pe continent, lîngă ţărmul mării şi pe insule, după ce au început să treacă, din ce în ce mai mult, cu corăbiile unii pe la alţii, s-au dedat pirateriei, sub conducerea unor oameni foarte puternici, atît pentru propriul lor cîştig, cît şi pentru a-şi procura hrana celor slabi; apoi, năpustindu-se asupra unor cetăţi neîntărite, şi care aveau locuitorii aşezaţi prin sate, le prădau şi de aici îşi procurau cea mai mare parte a hranei necesare, fără ca această îndeletnicire să le atragă necinste, ci, dimpotrivă, le aducea o oarecare faimă. (2) Acest lucru îl vădesc şi acum unii dintre locuitorii de pe continent, pentru care este o faimă să practice această îndeletnicire cu îndemînare; [îl vădesc] şi vechii poeţi, cînd pun, peste tot, la fel, pe cei care navighează să întrebe pe cei întîlniţi dacă sînt piraţi, socotind că nici aceia, pe care-i întreabă, nu dispreţuiesc această îndeletnicire, nici aceia, care doresc să afle, nu întreabă spre a-i batjocori. (3) Şi pe continent se prădau unii pe alţii şi, chiar pînă astăzi, în multe părţi din Elada locuitorii practică vechile obiceiuri, pe la locrii ozoli, pe la

etolieni și acharnanieni, și prin ținutul de pe acolo, iar obiceiul de a purta arme le-a rămas epiroților de la vechea piraterie.

6 (1) Într-adevăr, întreaga Eladă purta arme de fier, din pricina lipsei de întărituri a locuințelor și a nesiguranței drumurilor dintre cetăți, de aceea, locuitorii își petreceau de obicei viața înarmați, ca barbarii. (2) Dovadă sînt acele părți ale Eladei în care se duce încă o astfel de viață, care era comună altădată tuturor. (3) Dar, atenienii au fost printre primii care au părăsit armele și, printr-un fel de viață mai destinsă, au trecut la un trai mai dedat moliciunii. Și nu este multă vreme de cînd cei mai bătrîni dintre bogați[31] au încetat să poarte — din pricina moliciunii — haine de in și să-și fixeze colacul părului de pe cap, cu ajutorul unor agrafe de aur, în formă de greieri. De acolo, acest fel de gătează a dăinuit multă vreme la cei mai bătrîni dintre ionieni, datorită comunității de neam. (4) Dimpotrivă, lacedemonienii au fost cei dintîi care au întrebuințat o haină simplă, așa cum poartă acum, iar cei mai bogați au dus și în celelalte privințe, în cea mai mare parte, o viață la fel cu cei mulți. (5) Ei, cei dintîi s-au dezgolit și, dezbrăcîndu-se în public, s-au uns cu ulei la exercițiile gimnastice. În vechime, chiar la întrecerile de la Olympia, atleții, cînd luptau, aveau un brîu în jurul părților rușinoase și nu sînt mulți ani de cînd obiceiul a încetat. Chiar acum mai sînt printre barbari, și, mai ales, printre asiatici, unii care organizează întreceri la trîntă și la pumni și cînd le fac sînt încinși cu un brîu. (6) S-ar putea arăta și alte obiceiuri pe care le practicau vechii eleni, la fel cu barbarii de acum.

7 (1) Dintre cetăți, acelea care au fost mai de curînd întemeiate și care, datorită unor posibilități mai mari de navigație, au cîștigat prisos de bunuri au fost construite, înconjurîndu-se de ziduri, chiar pe țărmul mării, și fiecare ocupa pentru sine istmurile, atît în vederea negoțului, cît și din dorința de a dobîndi putere față de vecini. Dimpotrivă, vechile cetăți, atît cele de pe continent, cît și cele din insule, fuseseră întemeiate, mai adesea, departe de mare, din pricina

pirateriei, care a fost practicată multă vreme. Într-adevăr, locuitorii se prădau unii pe alții și cei care practicau [și cei care nu practicau pirateria], precum și aceia care, deși nu se îndeletniceau cu navigația, locuiau jos, la mare. În acest fel, pînă acum [cetățile vechi] au fost întemeiate departe de țărm.

8 (1) Foarte mult se ocupau cu pirateria insularii, carieni fiind ei și fenicieni, căci aceștia locuiau cele mai multe insule. Iată dovada: în acest război, atenienii, purificînd insula Delos și deschizînd mormintele celor care muriseră pe insulă, peste jumătate s-au dovedit a fi carieni; aceștia au fost recunoscuți atît după felul armelor, cu care fuseseră îngropați, cît și după felul îngropării, pe care o practică și astăzi. (2) Instituindu-se flota lui Minos, căile care duceau de la unii la alții au devenit mai navigabile, căci răufăcătorii din insule au fost izgoniți de el, cînd a colonizat locuitori pe multe din ele. (3) Astfel că oamenii de pe țărmul mării, putînd să cîștige din ce în ce mai multe bunuri, se stabileau și mai temeinic, ba unii durau chiar ziduri în jurul [cetăților], deoarece ajunseseră mai bogați decît fuseseră înainte; astfel, tinzînd mereu spre cîștiguri, cei mai slabi răbdau sclavia celor mai puternici, iar aceștia, avînd prisos de bogății, supuneau cetățile mai mici. În general, acestea erau raporturile dintre ei, cînd, după vreme îndelungată, au pornit războiul troian.

9 (1) Agamemnon, după părerea mea, a strîns flota pentru că era mai puternic decît cei de atunci, și nu atît pentru că voia să ducă [la Troia] pe peților Elenei, legați de jurămintele făcute lui Tindar. (2) Acest lucru îl spun și peloponesienii, care au primit, prin tradiție, de la cei dinaintea lor, știrea sigură că Pelops a dobîndit cel dintîi puterea, datorită mulțimii comorilor[32] pe care le adusese cu sine, cînd a venit din Asia, la niște oameni lipsiți de resurse materiale. [Ei mai spun] că, deși era străin, a dat totuși denumirea țării, iar mai tîrziu, urmașilor lui le-a revenit o și mai mare putere. Eurystheus, [spun ei], a fost ucis în Attica de heraclizi. Atreus era fratele mamei lui Eurystheus, și acesta, ținînd seama că-i era rudă, îi lăsase în grijă Mycene și conducerea, cînd pornise în expe-

diție. Atreus a fost alungat de tatăl său, pentru că ucisese pe Chrysippos, iar Eurystheus nu s-a mai întors. Atreus — bucurîndu-se de bunăvoința mycenienilor, care se temeau de heraclizi —, părînd că-i puternic și atrăgîndu-și poporul, a luat conducerea mycenienilor și a acelora peste care domnise Eurystheus și a făcut pe pelopizi mai puternici decît perseizii. (3) Agamemnon, după cum socotesc eu, primind această putere și avînd, în același timp, o flotă mai puternică decît ceilalți, a strîns armata nu atît cu voia lor cît mai degrabă din cauza fricii ce le-o inspira. Este evident că Agamemnon a venit cu cele mai multe corăbii și le-a procurat și arcadienilor, cum arată și Homer, dacă se cade să-l luăm martor[33]. (4) Chiar la predarea sceptrului, Homer spune că [Agamemnon] „domnește peste multe insule și peste întregul Argos". Locuind pe uscat, Agamemnon n-ar fi avut deci putere asupra altor insule, în afară de cele vecine, iar acestea n-ar fi fost multe, dacă n-ar fi avut o flotă. (5) Și judecînd această expediție trebuie să ne facem o idee cum stăteau lucrurile mai înainte.

10 (1) Dacă s-ar lua, drept dovadă sigură, faptul că Myceně era o localitate neînsemnată sau că oricare altă cetate de pe vremea aceea astăzi nu face impresia că în trecut a fost mare, n-ar mai putea să existe îndoială că flota aceea n-a fost atît de mare cît au cîntat-o poeții și cît se spune prin viu grai. (2) Într-adevăr, dacă s-ar goli cetatea lacedemonienilor și s-ar lăsa numai templele și temeliile clădirilor, socotesc că — după scurgerea unui timp mai îndelungat — s-ar trezi în sufletele urmașilor o mare îndoială despre puterea lor, în comparație cu gloria [de care se bucură acum], deși locuiesc două cincimi din Peloponeș și conduc toate cetățile peloponesiace și mai sînt încă și în fruntea multor aliați dinafară[34]. Totuși, deoarece cetatea nu este strînsă la un loc și nu are temple și clădiri mărețe, ci este construită după vechiul obicei al Eladei, pare mai mică. Socotind, însă, după aspectul exterior al cetății Atena, chiar dacă atenienii s-ar găsi în aceeași situație, puterea lor ar părea de două ori mai mare decît este. (3) Nu trebuie să existe îndoială cu privire la acea expediție și nici să se ia în considerație mai mult înfățișarea cetăților,

decît puterile lor, ci [este bine] să socotim că armata aceea a fost, într-adevăr, mai mare decît cele de mai înainte, dar mai mică decît cele de acum. Putem lua dovadă poemele lui Homer, dacă trebuie să ne încredem și la acest punct în el care, în chip firesc, poet fiind, a exagerat-o, și, totuși, chiar așa, pare că a fost mai mică. (4) Din cele o mie două sute de corăbii, Homer spune că o sută douăzeci erau ale beoțienilor și cincizeci ale lui Philoctetes, arătînd, pe cît îmi pare, pe cele mai mari și pe cele mai mici. Despre mărimea altor corăbii nu amintește în catalogul corăbiilor. Că toți erau și vîslași, și luptători, o arată cînd prezintă corăbiile lui Philoctetes, căci pe toți cei aplecați pe vîsle îi face arcași. Alți oameni nu este probabil să se fi aflat pe corăbii, în afară de basilei și de căpetenii, mai ales că aveau să străbată marea cu unelte de război, fără să aibă corăbii catafracte[35], ci echipate, mai degrabă, după vechiul obicei al piraților. (5) Făcînd media numărului oamenilor, după cele mai mari și după cele mai mici corăbii, este evident că n-au venit mulți, dacă ținem seama că au fost trimiși, laolaltă, de întreaga Eladă.

11 (1) Pricina [acestui fapt] nu era atît lipsa de oameni, cît lipsa de provizii. Astfel, din lipsă de hrană, ei au dus [la Troia] o armată relativ mică, și numai atîta cît sperau că, în timpul războiului, își va putea găsi hrana pe loc, și chiar după ce au ieșit biruitori în luptă — victoria este evidentă, căci altfel n-ar fi putut ridica o întăritură pentru lagăr — este evident că nici aci, [în fața Troiei], nu s-au folosit de întreaga armată, ci s-au apucat de agricultură și de piraterie în Chersones, din lipsă de hrană. Astfel că, ei fiind împrăștiați, troienii cu atît mai ușor au rezistat în lupte timp de zece ani, deoarece erau egali în putere cu elenii rămași mereu pe loc. (2) Dacă ar fi venit cu prisos de hrană și ar fi dus neîntrerupt războiul cu toți ostașii, fără să se dedea pirateriei și agriculturii, ușor ar fi cucerit cetatea, biruind în luptă, deoarece au rezistat și fără totalitatea forțelor, numai cu o parte, care era mereu prezentă iar dacă ar fi împresurat Troia cu asediu, ar fi cucerit-o într-un timp mai scurt și cu mai puține sforțări. (3) Însă, din lipsă de mijloace, atît faptele [săvîrșite de eleni] înaintea

acestui război au fost de mică importanță, cît și acest război deși este cel mai vestit, dintre cele purtate pînă atunci, în realitate se dovedește totuși că a fost mai prejos decît faima de care se bucură, transmisă prin graiul poeților.

12 (1) De asemenea, și după războiul Troian, Elada a cunoscut încă strămutări de populații și întemeieri de cetăți, astfel că n-a putut să-și sporească populația în liniște. (2) Într-adevăr, retragerea elenilor din Ilion, durînd multă vreme, a adus multe schimbări: prin cele mai multe cetăți s-au produs răscoale, iar oamenii, care erau izgoniți din pricina lor au întemeiat alte cetăți. (3) Într-adevăr, și beoțienii de astăzi, în al șaizecelea an după cucerirea Ilionului, fiind izgoniți din Arne, de către thessalieni, s-au așezat în Beoția de astăzi, care mai înainte se numea Cadmeia — exista mai înainte, în acest ținut, o ramură a lor, din care unii au pornit spre Ilion — și dorienii, cu optzeci de ani mai tîrziu, au ocupat Peloponesul, împreună cu heraclizii. (4) Cu mare greutate, și după o trecere îndelungată de vreme, Elada, liniștindu-se temeinic, a trimis oameni să întemeieze colonii; pe ionieni și pe mulți dintre locuitorii insulelor i-au trimis să întemeieze colonii atenienii, iar în Italia, în cea mai mare parte a Siciliei, și în alte părți ale Eladei au așezat colonii peloponesienii. Toate aceste colonizări au avut loc după evenimentele de la Troia.

13 (1) Elada devenind [din ce în ce] mai puternică și agonisindu-și bunuri materiale mai mult decît înainte, prin cetăți, de cele mai multe ori, se instaurau tiranii[36], deoarece veniturile erau mai mari — mai înainte erau basileii[37] străbuni, cu anumite prerogative[38] — și își construiau corăbii, iar elenii se dedau și mai mult navigației. (2) Se spune că corintienii s-au îndeletnicit cei dintîi cu construirea corăbiilor, într-un chip foarte asemănător cu cel de azi, și că, din toată Elada, mai întîi la Corint s-au construit trireme. (3) Este vădit că și Ameinocles din Corint, constructor de corăbii, le-a făcut samienilor patru nave. Sînt cam trei sute de ani, pînă la sfîrșitul acestui război, de cînd Ameinocles s-a dus la Samos. (4) Cea mai veche bătălie navală, din cîte știm, a fost dată de

corintieni împotriva corcyreienilor[39], și de la această bătălie, pînă la data amintită, sînt cam două sute șaizeci de ani. (5) Corintienii, avîndu-și cetatea pe istm, aveau întotdeauna un emporion[40], în timp ce, în trecutul îndepărtat, elenii — atît cei dinăuntrul Peloponesului, cît și cei dinafară — întrețineau relații mai mult pe uscat decît pe mare și [treceau] unii pe la alții prin ținutul corintienilor, iar corintienii erau puternici datorită bunurilor dobîndite[41], așa cum arată și poeții vechi; ei au denumit acel ținut „belșugul". După ce elenii au început să navigheze din ce în ce mai mult și, procurîndu-și corăbii, au îndepărtat pe pirați, au oferit loc de comerț și pe uscat și pe mare, și și-au făcut cetatea puternică, prin dobîndire de bunuri. (6) Ionienii și-au procurat și ei multe corăbii, mai tîrziu, pe vremea lui Cirus, care a fost primul rege al perșilor, și pe vremea lui Cambyses, fiul lui și, purtînd război împotriva lui Cirus, au stăpînit cîtva timp Marea Ionică. Și Polycrates, tiran în Samos pe vremea lui Cambyses, avînd o flotă puternică, a supus, pe lîngă alte insule, și Rheneia, pe care a făcut-o ofrandă zeului Apollon din Delos. De asemenea, phoceenii, colonizînd Massalia, au învins pe cartaginezi într-o bătălie pe mare.

14 (1) Acestea erau cele mai puternice flote. Este evident, însă, că și ele au luat ființă [după trecerea] multor generații după războiul troian și că n-au fost înzestrate cu multe trireme, ci mai mult cu pentecontere[42] și cu corăbii lungi[43], așa cum erau cele din războiul Troiei. Cu puțin timp înaintea războaielor medice și a morții lui Darius, care a fost regele perșilor, după Cambyses, tiranii din Sicilia și corcyreienii și-au procurat multe trireme. Acestea au fost ultimele flote vestite în Elada, înainte de expediția lui Xerxes. (2) Într-adevăr, eginețiii și atenienii, și dacă cumva mai erau și alții, aveau flote neînsemnate, care constau, mai ales, din pentecontere; abia mai tîrziu le-au avut, cînd Themistocles a convins pe atenieni — care purtau război cu eginețiii, și care așteptau atacul perșilor — să-și facă corăbii, cu care au și luptat; aceste corăbii aveau punți pe toată întinderea[44].

15 (1) Așa erau flotele elenilor și cele mai vechi și cele de mai tîrziu. Totuși, cei care s-au îndeletnicit cu construirea și întrebuințarea lor și-au dobîndit o foarte mare putere, deoarece și-au procurat bunuri și au supus pe alții.

Astfel, navigînd, ei supuneau insulele, și aceasta o făceau, mai ales, aceia care nu aveau pămînt îndestulător. (2) Pe uscat nu s-a iscat nici un război, în care să vină în ajutor vreo armată [vecină], ci toți se înfruntau — așa cum s-au și înfruntat, numai cu vecinii lor — iar în expediții, mult îndepărtate de pămîntul lor, spre a supune pe alții, nu porneau elenii. Într-adevăr, ei nu se grupau, — ca supuși — în jurul cetăților mai puternice și nici nu porneau, din propriul lor imbold, pe picior de egalitate, expediții în comun, ci, mai mult cetățile vecine se războiau între ele, fără alianțe. (3) În războiul purtat, în vechime, de chalcidieni împotriva eretrienilor[45] s-a împărțit și cealaltă elenime, aliindu-se cu unii sau cu ceilalți.

16 (1) S-au ivit și pentru alți eleni, de prin alte părți, piedici, care i-au oprit să propășească, și mai ales pentru ionieni, după ce bunăstarea lor sporise mult, Cirus și regatul persan, răsturnînd pe Cresus, au pornit cu armată împotriva cetăților de la mare, de dincoace de rîul Halys, și au robit pe cele de pe continent, iar Darius, mai tîrziu, biruind cu ajutorul flotei feniciene, a supus și insulele.

17 (1) Tiranii, care erau prin cetățile elene, avînd în vedere numai propriul lor interes, adică întărirea siguranței propriei lor persoane și a casei lor, au cîrmuit cetățile, luînd măsuri de siguranță pe cît au putut mai mult și n-au săvîrșit nici o faptă mai deosebită, afară de unele acțiuni duse de fiecare împotriva propriilor vecini. E drept că tiranii din Sicilia au ajuns la o mare putere. În acest fel, Elada a fost constrînsă multă vreme, din toate părțile, să nu facă vreo faptă deosebită [cu toate cetățile] în comun, iar fiecare cetate în parte era lipsită de orice cutezanță.

18 (1) Tiranii atenienilor și cei din restul Eladei — care și mai înainte fusese condusă multă vreme de tirani —

[și anume], cei mai mulți printre cei din urmă, afară de cei din Sicilia, au fost răsturnați de lacedemonieni, căci Lacedemonia, după ce a fost colonizată cu dorieni[46], care o locuiesc acum, deși frămîntată, din cîte știu, de foarte multă vreme, totuși, din timpuri străvechi, a avut bune legi și n-a fost niciodată cîrmuită de tirani. Astfel, la sfîrșitul actualului război se împlinesc aproape patru sute de ani și mai bine de cînd lacedemonienii se bucură de aceeași constituție și, ajunși puternici din această pricină, au rînduit treburile și în celelalte cetăți. După răsturnarea tiranilor din Elada, nu cu mulți ani mai tîrziu, a avut loc și bătălia de la Marathon[47] dintre mezi și atenieni. (2) În al zecelea an după această bătălie, iarăși a venit barbarul cu flota lui mare, ca să robească Elada[48]. De aceea, fiind amenințați de o grea primejdie, nu numai lacedemonienii, care dispuneau de o putere mai mare și au luat conducerea asupra celorlalți eleni, aliați, dar și atenienii — în timp ce mezii năvăleau — s-au hotărît să părăsească cetatea și, luîndu-și avutul, s-au îmbarcat pe corăbii, dobîndind astfel experiența mării. Nu mult timp după ce au respins în comun pe barbari, au venit, atît de partea atenienilor, cît și a lacedemonienilor, nu numai elenii care s-au desprins de alianța cu regele ci și cei care luptaseră alături de el. Într-adevăr, această putere armată părea foarte mare, deoarece unii erau puternici pe uscat, iar alții, cu corăbiile, pe mare. (3) Puțină vreme a dăinuit, însă, această alianță militară, deoarece, dezbinîndu-se, lacedemonienii și atenienii au luptat, alături de aliații lor, unii împotriva altora, iar dacă dintre ceilalți eleni se desprindeau unii din alianța regelui, aceștia se dădeau de partea sau a unora sau a altora[49].

Astfel că, încontinuu, de la războaiele medice și pînă la actualul război, cînd încheiau tratate de pace, cînd se războiau fie între ei, fie cu aliații, care se desprindeau de ei; așa s-au pregătit bine de război și au devenit și mai pricepuți, exercitîndu-se chiar în timp ce înfruntau primejdii.

19 (1) Lacedemonienii conduceau pe aliați fără să-i supună la vreo contribuție, ci numai veghind ca să se cîrmuiască în chip oligarhic, potrivit cu propriile lor interese, [lacedemonie-

ne]. Dimpotrivă, atenienii își exercitau hegemonia, luînd în primire, treptat, corăbiile cetăților — în afară de acelea ale Chiosului și Lesbosului — și impunîndu-le tuturor să contribuie cu bani. De aceea, pregătirea lor, în actualul război, a ajuns să fie mai mare decît atunci cînd au fost ei în culmea puterii și izbutiseră să încheie o alianță spontană.

20 (1) Astfel, deci, am găsit eu [că au fost] evenimentele vechi, fiindu-mi greu să mă încred oricărei dovezi, la întîmplare. Într-adevăr, oamenii primesc unii de la alții tradițiile despre faptele săvîrșite mai înainte, fără să le cerceteze, chiar dacă s-au petrecut în cetatea lor. (2) Astfel, poporul atenian crede că Hipparchos, pe cînd era tiran, a fost ucis de Harmodios și de Aristogeiton, dar nu știe că Hippias, fiind cel mai în vîrstă, a domnit peste fiii lui Peisistratos, iar Hipparchos și Thessalos erau frații lui, și că, în acea zi, chiar cînd erau gata să treacă la acțiune, Harmodios și Aristogeiton, bănuind că-i fusese adus ceva la cunoștință lui Hippias, de către complicii lor, nu l-au mai atacat, bănuind că fusese informat, dar, dorind să facă ceva și să se avînte în primejdie înainte de a fi prinși, s-au năpustit asupra lui Hipparchos, care rînduia ceremonia Panatheneelor în punctul numit Leocorion, și l-au ucis. (3) Multe alte lucruri, care și acum se petrec și care nu sînt date uitării, o dată cu timpul, nu sînt bine cunoscute nici de ceilalți eleni; de pildă, ei spun că regii lacedemonienilor nu votează fiecare cu un singur vot, ci cu două, și că batalionul din Pitane[50] este al lor, deși n-a fost niciodată. În acest fel, mulțimea nu se ostenește cu căutarea adevărului, ci oamenii își întorc mai curînd privirea spre ceea ce nu le aduce osteneală.

21 (1) Dacă cineva, [deși] judecînd după dovezile menționate, va socoti totuși că lucrurile s-au petrecut așa cum le-am expus eu, nu va greși de-mi va da crezare și nu va crede [că au fost] așa cum le-au cîntat poeții, înfrumusețîndu-le, sau cum le-au povestit logografii, spre a le face mai atrăgătoare auzului, decît mai potrivite cu adevărul — căci sînt de necontrolat, și cele mai multe, cu trecerea vremii, au ajuns, în

chip de necrezut, să fie mituri — ci va socoti că au fost aflate prin cele mai evidente dovezi, atît cît se poate face dovadă despre fapte vechi. (2) Astfel, războiul actual — cu toate că oamenii socotesc întotdeauna că războiul la care iau ei parte este cel mai mare, iar cînd încetează admiră mai mult războaiele din trecut — va arăta celor care cercetează faptele înseși, că a fost totuși mai mare decît cele din trecut.

22 (1) Mi-a fost greu să relatez, în amănunt, cele ce a spus fiecare, în cuvîntări, cînd era gata să pornească sau cînd se afla în război, atît cele ce am auzit eu însumi cît și cele ce mi se spun din alte părți, dar le-am redat așa cum mi se părea că ar fi putut să vorbească fiecare, despre treburile care le stăteau de fiecare dată în față, în mod necesar, ținîndu-mă cît se poate de strîns[51] de cuprinsul general al celor spuse în realitate. (2) Iar amănuntele faptelor săvîrșite în timpul războiului n-am găsit cu cale să le istorisesc, informîndu-mă la întîmplare, și nici cum mi se părea mie, ci am expus numai pe acelea la care eu însumi am fost de față și pe acelea pe care le-am urmărit, cercetînd amănunțit, după spusele altora, pe fiecare, atît cît mi-a fost cu putință. (3) Cu greu au putut fi stabilite, deoarece aceia, care fuseseră de față la săvîrșirea faptelor înseși, nu spuneau aceleași lucruri despre aceleași fapte, ci le povesteau după cum simpatizau pe unii sau pe alții sau după cum își aminteau. (4) Lipsa elementului mitic le va face, poate, mai puțin atrăgătoare pentru auz, dar pentru cititorii care vor dori să cerceteze și adevărul clar al faptelor petrecute și tot așa al celor care se vor petrece în viitor, vreodată, potrivit firii omenești, la fel sau în chip asemănător, va fi îndeajuns [să le socotească folositoare]. Opera este compusă mai mult ca un bun pentru totdeauna, decît ca o lectură sărbătorească, menită să fie ascultată o clipă[52].

23 (1) Dintre evenimentele petrecute mai înainte, cel mai mare a fost războiul medic, dar și sfîrșitul acestui război a fost grabnic hotărît în două lupte navale și două pedestre[53]. Amploarea acestui război, însă[54], a fost mare și, în timpul lui, în Elada s-au petrecut atîtea nenorociri, cum nu s-au mai

întîmplat altele într-un interval egal de timp. (2) Într-adevăr, nici n-au fost capturate și golite de locuitori cetăți atît de mari, unele de către barbari, iar altele chiar de către peloponesieni și atenieni, cînd se războiau între ei [sînt și unele cetăți care, fiind capturate, și-au schimbat locuitorii], nici n-au fost atîtea exilări și ucideri de oameni, unele în timpul războiului, iar altele din pricina răscoalelor. (3) Chiar cele ce se spuneau mai înainte din auzite și care erau mai rar confirmate de fapte, au ajuns să fie crezute, cum ar fi: cutremurele de pămînt, survenite pe cea mai mare parte a pămîntului și foarte puternice; eclipsele de soare, care au avut loc cu mult mai des decît cele amintite din vremea de mai înainte; și, în unele părți, secetele mari și, din pricina lor, foametea și epidemia de ciumă, care i-au lovit foarte puternic, nimicind chiar o parte din ei; astfel, toate acestea s-au întîmplat concomitent, în timpul acestui război. (4) Războiul l-au început atenienii și peloponesienii, rupînd tratatul de treizeci de ani[55], pe care-l încheiaseră după cucerirea Eubeei. (5) Iar cauzele pentru care l-au rupt, precum și certurile dintre ei, le-am scris mai înainte, pentru ca să nu se mai întrebe vreodată cineva din ce pricină s-a iscat între eleni un război atît de mare. (6) Eu socotesc că singura cauză adevărată, dar nearătată prin cuvînt, a constituit-o faptul că atenienii ajunseseră puternici și, inspirînd teamă lacedemonienilor, i-au silit să poarte război. Însă cauzele, declarate în public și de unii și de alții, pentru care, rupînd tratatul, au pornit la război sînt următoarele[56]:

24 (1) Epidamnos este o insulă situată în dreapta celui care navighează spre golful Ionic. În jurul ei locuiesc taulanții, barbari de neam illyric. (2) Această insulă au colonizat-o corcyreienii, iar întemeietorul coloniei a fost Phalios, fiul lui Eratocleides, de origine corintian, un Heraclid, care a fost chemat din cetatea-mamă[57], după vechea datină. La întemeierea coloniei au luat parte și cîțiva corintieni și alți dorieni. (3) Cu trecerea vremii, cetatea Epidamnos a ajuns mare și bine populată. (4) Însă, după cum se spune, în urma unui război cu barbarii vecini, s-au pornit răscoale între ei, care au durat mulți ani, și care i-au sleit și i-au lipsit de marea lor putere. (5) În

cele din urmă, înainte de actualul război, poporul a alungat pe cei puternici[58]; aceștia, însă, aducînd cu ei pe barbari, au început să prade pe cei din cetate, de pe uscat, și de pe mare. (6) Atunci, epidamnienii din cetate, fiind năpăstuiți, au trimis soli la Corcyra, ca la cetatea-mamă, rugînd pe corcyreieni să nu privească nepăsători la distrugerea lor, ci să-i împace cu cei alungați și să pună capăt războiului cu barbarii. (7) Aceste rugăminți le făceau șezînd, ca suplicanți[59], în templul Herei. Corcyreienii, însă, n-au primit suplica, ci i-au trimis înapoi, fără să le fi acordat ceva.

25 (1) Aflînd, deci, epidamnienii că n-au nici un ajutor de la Corcyra, nu știau cum să iasă din încurcătură, și, trimițînd la Delphi, au întrebat zeul[60] dacă e bine să predea cetatea corintienilor, ca unora care erau întemeietorii cetății, și să încerce să dobîndească un ajutor de la ei. Zeul le-a răspuns să predea cetatea corintienilor și să și-i facă conducători. (2) Ducîndu-se, deci, epidamnienii la Corint, potrivit oracolului, au predat colonia și, făcînd cunoscut oracolul și arătînd că întemeietorul lor este din Corint, i-au rugat să nu privească nepăsători la distrugerea lor, ci să le vină în ajutor. (3) Corintienii au primit să le dea ajutor nu numai după dreptate, socotind că Epidamnos este tot atît de mult colonia lor, cît și a corcyreienilor, ci și fiindcă urau pe corcyreieni, care, deși era colonia lor, nu-i băgau în seamă. (4) Într-adevăr, la adunările pentru sărbătorile comune nu le acordau legiuitele onoruri, și nici nu începeau sacrificiul [ca și cînd l-ar fi făcut în locul] unui corintian[61], ca celelalte colonii, ci-i disprețuiau, deoarece pe vremea aceea se simțeau puternici, datorită banilor mulți, la fel ca elenii cei mai bogați și mai puternici în pregătirile de război, iar uneori se lăudau că întreceau cu mult pe alții în flotă și că în Corcyra locuiseră mai înainte feacii, care erau vestiți în ceea ce privește puterea navală. De aceea, ei își pregăteau și mai mult flota și se vedea că erau puternici, deoarece, cînd au început războiul, dispuneau de o sută douăzeci de trireme.

26 (1) Corintienii, fiindcă aveau aceste motive să fie supărați pe corcyreieni, au trimis bucuroși ajutor la Epidamnos, ho-

tărînd, totodată, ca să meargă oricine vrea, în colonie în această cetate, de asemenea să se ducă și păzitori din Ambracia, din Leucas și din mijlocul lor înșiși. (2) Cei care s-au hotărît au pornit pe jos spre Apollonia, care era colonia Corintului, temîndu-se că, dacă vor trece pe mare, vor fi împiedicați de corcyreieni. (3) Corcyreienii, aflînd că s-au dus și coloniști și paznici la Epidamnos și că colonia a fost predată corintienilor, au fost cuprinși de mînie și, pornind îndată cu douăzeci și cinci de corăbii, iar mai tîrziu cu altă flotă, le-au cerut corcyreienilor, insultîndu-i, să primească pe izgoniți, căci cei alungați din Epidamnos se refugiaseră în Corcyra, și arătîndu-le corcyreienilor mormintele strămoșilor și invocînd înrudirea de care se prevalau, îi rugau să-i readucă în patrie, [totodată mai cereau] să fie trimiși acasă paznicii și coloniștii, pe care îi trimiseseră corintienii. (4) Epidamnienii nu le-au ascultat nici o doleanță; atunci, corcyreienii, împreună cu izgoniții, pornesc împotriva lor cu patruzeci de corăbii, ca să-i readucă în patrie, luînd cu ei și pe illyri. (5) Împresurînd cetatea, i-au prevenit că oricare epidamnian sau străin, dacă vrea, poate să plece fără să sufere ceva, dar, dacă nu vor pleca, îi vor trata ca pe dușmani. Cum ei n-au dat ascultare, corcyreienii — locul este un istm — au început asediul cetății.

27 (1) Corintienii, îndată ce le-au sosit vești din Epidamnos, anunțînd că cetatea este asediată, au început să pregătească o armată și, în aceleași timp, au dat de știre, prin crainic, că oricine vrea poate să se ducă în colonie, în Epidamnos, avînd drepturi egale, la fel cu epidamnienii, iar cine nu voiește să plece[62] [la Epidamnos], dar dorește să ia parte la [constituirea] coloniei, să depună cincizeci de drahme corintiene și să rămînă pe loc. Erau mulți, și cei care voiau să pornească pe mare, și cei care voiau să depună banii. (2) Au rugat și pe megarieni să-i escorteze cu corăbii, pentru eventualitatea că vor fi atacați de corcyreieni. Megarienii s-au pregătit să-i însoțească cu opt corăbii, dintre care cephalenieni[63] și paleeni, care i-au însoțit cu patru corăbii. Au mai rugat și pe epidaurieni[64], care le-au dat cinci, pe hermioieni, care le-au dat una, pe troizenieni, care le-au dat două, pe leucadieni[65], care le-au dat zece și pe

ambracieni care le-au dat opt. Thebanilor și phliasienilor[66] le-au cerut bani, iar eleienilor[67], nave goale și bani. Corintul însuși a pregătit treizeci de corăbii și trei mii de hopliți.

28 (1) Corcyreienii, cînd au aflat de această pregătire, luînd cu ei soli lacedemonieni și sicyonieni[68], s-au dus la Corint și au cerut corintienilor să-și retragă gărzile și coloniștii din Epidamnos, deoarece Epidamnosul nu le aparține; (2) dacă se ridica [vreo pretenție], ei se declarau de acord să se supună, în Peloponeș, hotărîrii unui arbitraj încredințat cetăților asupra cărora vor cădea de acord și unii și alții, și căreia îi vor adjudeca această colonie, aceea să aibă drept de stăpînire. Se arătau dispuși să supună conflictul și oracolului de la Delphi. (3) Ziceau că război nu voiesc să facă, dar, [au adăugat că], dacă nu vor accepta, vor fi nevoiți și ei, constrînși de aceia, să-și facă prieteni pe aceia pe care nu-i doresc, [și anume] mai degrabă pe alții decît pe prietenii actuali, pentru a le veni în ajutor. (4) Corintienii le-au răspuns că, dacă vor retrage corăbiile și pe barbari din Epidamnos, vor sta de vorbă; mai înainte [de această retragere] nu este bine ca aceia să fie asediați, iar ei să se țină de judecăți. (5) Corcyreienii le-au răspuns că, dacă și ei își vor retrage oamenii din Epidamnos, vor face la fel și că sînt dispuși să admită ca și unii și alții să rămînă pe loc și să facă un armistițiu, pînă se va ține judecata.

29 (1) Corintienii n-au voit să țină seama de nimic din toate acestea, ci, după ce au sosit aliații, iar corăbiile au fost echipate, au trimis înainte un crainic, care să declare război corcyreienilor, apoi, ridicînd ancora, au pornit spre Epidamnos cu șaptezeci și cinci de corăbii și cu două mii de hopliți, cu gîndul de a purta război împotriva corcyreienilor. (2) Flota o comandau: Aristeus, fiul lui Pellichos, Callicrates, fiul lui Callias, și Timanor, fiul lui Timanthes, iar comandanții pedestrimii erau: Archetimos, fiul lui Eurytimos, și Isarchidas, fiul lui Isarchos (3). După ce-au ajuns corintienii la Actium, în ținutul Anactoriei, unde se află templul lui Apollon, la gura golfului Ambracic, corcyreienii le-au trimis în întîmpinare un crainic pe o corăbioară[69], ca să le spună să nu plutească împotriva lor

dar, în același timp, ei echipau corăbiile, după ce pregătiseră încă altele și după ce întăriseră cu grinzi și pe cele vechi, ca să poată pluti cu ele. (4) Deoarece însă, nici crainicul nu le-a vestit nimic pașnic din partea corintienilor, iar pe corăbiile lor, în număr de optzeci, se și îmbarcaseră soldații (căci patruzeci de corăbii asediau Epidamnos), ducîndu-le împotriva dușmanilor și așezîndu-le în ordine de bătaie, au dat lupta; (5) și corcyreienii au repurtat o strălucită victorie și au distrus cincisprezece nave corintiene. În aceeași zi, s-a întîmplat ca și cei care asediau Epidamnosul să-l silească să cadă la învoială, cu condiția să predea pe străini și să rețină pe corintieni în lanțuri, pînă cînd vor lua o altă hotărîre.

30 (1) După bătălia navală, corcyreienii înălțară un trofeu la Leucimne, promontoriu al Corcyrei, apoi uciseră pe ceilalți prizonieri capturați, în afară de corintieni, pe care îi țineau în lanțuri. (2) Mai pe urmă, după ce corintienii și aliații, înfrînți în lupta navală, se retraseseră în patrie, pe întreaga mare, din acele părți, dominau corcyreienii. Plutind spre Leucas, colonie a corintienilor, au făcut prădăciuni pe uscat și au dat foc Kyllenei, antrepozitul maritim al eleenilor, pentru că procuraseră corăbii și dăduseră bani corintienilor. (3) Apoi, foarte multă vreme după bătălia navală, corcyreienii au dominat pe mare și, atacînd cu flota, au provocat distrugeri aliaților corintienilor, pînă cînd corintienii, către sfîrșitul verii, au trimis corăbii și armată, deoarece aliații lor sufereau, și și-au așezat tabăra la Actium și la Heimerion, în Thesprotis, pentru a apăra Leucas și alte cetăți, care le erau prietene. (4) Și-au așezat și corcyreienii tabăra, la Leucimne, cu corăbii și pedestrime. Dar nici unii, nici alții nu porneau să se atace, ci, pînă la sfîrșitul verii acesteia, au stat față în față, și o dată cu iarna s-au retras în patrie.

31 (1) Un an întreg după bătălia navală și apoi anul următor, corintienii, plini de mînie din pricina războiului cu Corcyra, au construit corăbii și și-au pregătit, cu toate mijloacele, o flotă puternică, recrutînd și tocmind, și cu plată, vîslași, atît din Pelopones, cît și din restul Eladei. (2). Aflînd corcyreienii

de aceste pregătiri, au început să se teamă — ei nu erau aliați cu nici o cetate elenă și nu se înscriseseră nici în alianțele atenienilor, nici în cele ale lacedemonienilor — și au hotărît să se ducă la Atena și să încerce să le propună alianța și să dobîndească vreun ajutor de la ei. (3) Corintienii, aflînd de această hotărîre, au trimis și ei o solie la Atena, pentru ca nu cumva flota attică, adăugîndu-se celei corcyreiene, să-i împiedice să ducă războiul cum vor vrea. Strîngîndu-se adunarea poporului, corcyreienii și corintienii au pășit în față, pentru ca să-și expună contestațiile. Și corcyreienii au spus următoarele:

32 (1) „Este drept, atenienilor, ca aceia care vin la alții să ceară ajutor, cînd nu li se datorează nici o recunoștință și nu-s legați prin nici o alianță, așa cum ne aflăm noi acum, să le arate mai întîi lămurit că cererile lor sînt de mult folos sau, dacă nu sînt folositoare, cel puțin lipsite de riscuri și, apoi, că le vor purta o trainică recunoștință. Și, dacă nu le vor arăta lămurit nici un lucru din toate acestea, să nu se supere, dacă nu vor izbuti. (2) Corcyreienii ne-au trimis să vă cerem să ne primiți în alianță, fiind încredințați că vă vom oferi o poziție trainică. (3) Întîmplarea face ca atitudinea noastră să pară, în fața voastră, chiar lipsită de socotință, pentru nevoia de ajutor a noastră, și inoportună față de propriile noastre interese, în acest moment. (4) Într-adevăr, după ce n-am participat de bunăvoie la nici o alianță pînă acum, acum am venit să cerem alianță de la alții și, în același timp, din această cauză am ajuns să fim izolați în războiul de față, cu corintienii. Astfel, a rezultat că ceea ce părea mai înainte o înțelepciune din partea noastră — anume, hotărîrea de a nu ne avînta în primejdii, într-o alianță cu străini, după hotărîrea altora — acum se dovedește o lipsă de voință și slăbiciune. (5) În bătălia navală care s-a dat, noi singuri am respins pe corintieni. Dar, deoarece ei pornesc împotriva noastră cu o armată mai mare, strînsă din Pelopones și din restul Eladei, iar noi vedem că nu sîntem în stare să biruim numai cu propriile noastre forțe — în același timp, primejdia este mare, dacă vom ajunge sub jugul lor — este nevoie să vă cerem ajutor și vouă, și oricărui altul, și să ne fie iertat dacă acum, nu cu gînd ascuns,

ci din pricina unei greşeli de calcul, îndrăznim să facem
sul înapoi după nepăsarea de mai înainte.

33 (1) Dacă sînteţi convinşi de cele ce spunem noi, întîmp
rea nevoii noastre vă va fi binevenită în multe privinţe: m
întîi, fiindcă veţi da ajutor unor oameni cărora li se fac n
dreptăţi, şi nu unora care lovesc pe alţii; apoi, primind
alianţă pe nişte oameni, care sînt în primejdie pentru apărar
celor mai mari bunuri, în gradul cel mai înalt, deodată cu
nepieritoare mărturie [a dreptului vostru], vă veţi face
tezaur de recunoştinţă; în sfîrşit, noi, exceptînd pe a voastr
avem cea mai mare flotă. (2) Apoi, gîndiţi-vă ce ocazie, ma
rară pentru voi sau mai îngrijorătoare pentru duşmani, poat
să existe decît aceea cînd puterea, pe care voi aţi apreciat
că merită mulţi bani şi recunoştinţă ca să vi se alăture, s
prezintă de bunăvoie şi se oferă singură, fără primejdii
cheltuieli şi, pe deasupra, vă aduce faima vitejiei în faţa opi
niei publice, recunoştinţa acelora pe care-i veţi apăra, iar voua
înşivă, putere. Asemenea foloase, de cînd e lumea, puţini au
avut norocul să li se ofere la un loc şi puţini au fost aceia
care, cerînd o alianţă, au oferit garanţii şi glorie în aceeaşi
măsură cu ajutorul ce sperau să-l obţină. (3) Iar, dacă cineva
socoteşte că nu va avea loc războiul, în care am putea să vă
fim folositori, se înşală, căci nu-şi dă seama că lacedemonienii
vor porni război de frica voastră şi că corintienii au o mare
trecere la ei şi vă sînt duşmani, că ne ocupă acum mai întîi
pe noi, spre a vă supune apoi pe voi, pentru ca să nu ne ri-
dicăm împreună într-o ură comună împotriva lor, şi pentru
ca ei să nu scape prilejul de a face ei întîi una din două: sau
să ne ruineze pe noi sau să se întărească pe ei înşişi. (4) Este,
deci, datoria noastră să le-o luăm înainte, noi oferind, iar voi
primind alianţa, pentru ca să le întindem noi mai întîi curse
lor, decît să răspundem curselor lor cu ale noastre.

34 (1) Iar, dacă vor zice că nu este drept să primiţi pe co-
loniştii lor, să afle că orice colonie, cînd este bine tratată,
cinsteşte cetatea-mamă, dar cînd i se fac nedreptăţi se înstrăi-
nează de ea, căci oamenii sînt trimişi în colonie nu ca să fie

sclavi, ci ca să fie egali cu cei rămaşi în metropolă. (2) Faptul
că au săvîrşit nedreptăţi este limpede. Căci, deşi au fost invitaţi
la judecată, în legătură cu cetatea Epidamnos, au voit să-şi
cîştige revendicările mai degrabă cu război, decît cu dreptate.
(3) Ceea ce fac ei împotriva noastră, care le sîntem rude, să
fie un avertisment şi pentru voi, ca să nu vă lăsaţi duşi
nici de vreo violenţe a lor şi nici cînd vă cer de-a dreptul să
nu le faceţi servicii, căci acela care simte cît mai mici regrete
că a făcut pe placul duşmanilor, îşi poate vedea de rosturile
sale în cea mai deplină siguranţă.

35 (1) Şi nu veţi viola tratatul cu lacedemonienii, dacă ne
primiţi în alianţă pe noi, care nu sîntem aliaţi nici cu unii,
nici cu ceilalţi. (2) În adevăr, se spune în tratat că oricare
cetate elenă, care nu este aliată cu nimeni, are îngăduinţa să
se înscrie în alianţă cu oricine vrea. (3) Şi o mare primejdie
ne-ar ameninţa, dacă acestora le va fi îngăduit să-şi umple
corăbiile cu oameni luaţi şi de la aliaţi, şi încă şi din restul
Eladei, şi tot aşa chiar de la supuşii voştri, iar pe noi ne vor
îndepărta de la alianţa ce vă propunem şi de la oricare alt aju-
tor din altă parte, ca apoi tot ei să vă acuze că aţi ascultat
plîngerea noastră. (4) O mai îndreptăţită învinuire vă vom
aduce noi, dacă nu ne veţi da ascultare. Într-adevăr, voi ne
veţi respinge pe noi, care sîntem în primejdie, iar pe aceştia,
care vă sînt duşmani şi agresori, nu numai că nu-i veţi îm-
piedica, ci veţi închide ochii asupra faptului că ei iau de pe
teritoriile de sub stăpînirea voastră puterea, pe care nu-i drept
s-o treceţi cu vederea că şi-o însuşesc, ci este drept sau să-i
împiedicaţi să recruteze mercenari de pe teritoriile de sub
stăpînirea voastră sau, mai curînd, să ne trimiteţi nouă aju-
torul de care vă veţi convinge că avem nevoie, primind mai
ales să ne ajutaţi pe faţă. (5) Aşa cum am spus la început,
multe lucruri folositoare vă arătăm acum, dar cel mai de seamă
este că aceiaşi oameni erau şi duşmanii noştri — acesta este
cel mai vrednic motiv de crezare — şi încă destul de tari, căci
sînt în stare să dea lovituri celor care vor trece de partea al-
tora. Apoi, cînd vi se oferă o alianţă navală, şi nu terestră,
nu este indiferentă pierderea ei, ci, mai mult decît oricînd,

dacă puteți, să nu lăsați pe altcineva să dispună de corăbii; iar dacă nu puteți face acest lucru, atunci să vi-l faceți prieten pe cel mai puternic.

36 (1) Iar cel care socotește că cele ce se spun sînt promițătoare, dar se teme că, dacă se va lăsa convins, de dragul lor, va viola tratatul, să știe că teama lui, dacă dispune de putere [armată], va înfricoșa mai mult pe dușmani, iar scrupulul lui, de a nu ne primi, dacă se va dovedi a fi un semn de slăbiciune, va inspira mai puțină teamă dușmanilor puternici; în același timp, să știe că el nu deliberează acum pentru Corcyra mai mult decît pentru Atena și că nu veghează cu mai multă atenție la interesele ei, cînd — gîndindu-se la războiul care este gata să înceapă, numai că nu este încă declarat, dar care va veni îndată — șovăie să ocupe o poziție de a cărei prietenie sau dușmănie sînt legate cele mai importante consecințe. (2) Astfel, Corcyra este așezată într-o poziție bună pe drumul pe mare dintre Italia și Sicilia, încît, de aci, se poate împiedica flota peloponesienilor să ne atace de acolo și, se pot trimite nave împotriva peloponesienilor; tot atît de avantajoasă este și în alte privințe. (3) Cuprinzînd, într-un rezumat cît se poate de scurt, și întregul, și amănuntele, iată care sînt motivele pentru care cerem să nu ne îndepărtați: elenii dispun de trei flote demne de luat în seamă: flota voastră, flota noastră, flota corintienilor, iar dacă nu veți lua în seamă că două dintre ele se unesc și dacă corintienii vor pune dinainte stăpînire pe noi, voi veți avea de luptat, în același timp, și cu corcyreienii, și cu corintienii. Dacă, însă, ne veți primi în alianță veți avea mai multe corăbii, pe ale noastre, să luptați împotriva lor". (4) Acestea au spus corcyreienii, iar corintienii, după ei, au vorbit astfel:

37 (1) „Deoarece corcyreienii au vorbit nu numai despre primirea lor în alianță, ci au mai afirmat că noi săvîrșim nedreptăți și că ei înșiși sînt pe nedrept atacați, este necesar ca și noi, mai întîi, să amintim de ambele afirmații, apoi să trecem la cealaltă parte a cuvîntării, pentru ca să puteți vedea

dinainte, cu mai mult temei, și cererea noastră, și, de altă parte, să nu respingeți, nechibzuit, nici cererea lor. (2) Ei spun, că din prudență, n-au primit să facă alianță cu nimeni; în realitate, ei au săvîrșit acest lucru spre a face rău, nu pentru a practica virtutea, ci ca să n-aibă nici un aliat și nici un martor la nelegiuirile lor și nevoind să aibă complici față de care să se rușineze. (3) În același timp, cetatea lor, avînd o poziție autarhică, le oferă prilejul să fie ei mai degrabă judecătorii acelora cărora le fac rău, decît să lucreze potrivit tratatelor, prin faptul că, plutind ei înșiși foarte puțin pe la vecini, îi primesc mai adesea pe alții, care debarcă de nevoie. (4) Iar făloasa nepartici-pare la alianțe, de care fac haz, o practică nu ca să nu fie loviți de alții să săvîrșească nedreptăți, ci ca să le săvîrșească ei singuri, și ca să întrebuințeze violența contra acelora care sînt mai tari și pentru ca, atunci cînd pot trece neobservați, să cîștige mai mult decît cei care nu i-au văzut. Și pentru ca, atunci cînd realizează vreun cîștig, să fie fără rușine. (5) Desigur, dacă ar fi fost, așa cum spun, oameni cinstiți, cu cît ar fi fost mai asigurați din partea vecinilor, cu atît ar fi putut să arate o virtute mai mare, acordînd și primind dreptatea.

38 (1) Dar ei nu se comportă în acest fel nici față de alții, nici față de noi, și, deși sînt coloniștii noștri, s-au ținut departe de noi tot timpul, iar acum duc război împotriva noastră, sub motiv că n-au fost trimiși în colonie, ca să sufere. (2) Dar și noi susținem că nu i-am făcut coloniști ca să fim jigniți de ei, ci ca să le fim conducători și să fim respectați de ei precum se cuvine. (3) Ei bine, celelalte colonii ne respectă și sîntem iubiți, îndeosebi de coloniști. (4) Și este evident că, dacă sîntem iubiți de cei mai mulți coloniști și numai lor nu putem să le fim pe plac, nici n-am putea duce un război nefiresc împotriva lor, decît numai dacă sîntem nedreptățiți în mod deosebit de ei. (5) Dar, ar fi fost frumos pentru ei ca, chiar dacă noi greșeam, să cedeze mîniei noastre, iar pentru noi era frumos să ne sfiim să violăm modestia lor. (6) Din mîndrie și bizuindu-se pe puterea bogăției, au săvîrșit multe nedreptăți împotriva noastră și cînd cetatea Epidamnos, colonia

noastră, era în suferință n-au căutat să și-o atragă; din contra, cînd noi le-am venit în ajutor, au ocupat-o cu forța și o țin și acum în stăpînire.

39 (1) Ei afirmă că și mai înainte au voit să se supună unei judecăți; judecata, însă, nu trebuie s-o decidă cel care este mai tare și care, aflîndu-se în siguranță, face adversarului invitații la discuție, ci cel care, mai înainte de a se judeca, își pune și faptele și cuvintele pe aceeași linie cu adversarul. (2) Ei n-au oferit să se judece cuviincios mai înainte de a asedia locul, ci numai cînd și-au dat seama că noi nu vom trece faptul cu vederea. Și au venit aici nu numai după ce au făcut rele ei înșiși acolo, ci ca să vă ceară și vouă nu să vă aliați cu ei, ci ca să vă asociați la nedreptățile lor, iar acum, cînd sînt în dezbinare cu noi, să-i primiți în alianță. (3) La voi trebuiau să vină atunci cînd erau în cea mai mare siguranță și nu acum cînd noi sîntem nedreptățiți, iar ei se află în primejdie și să nu vină acum cînd voi, fără să vă fi bucurat de avantajele puterii lor, va trebui să le dați ajutor; și, deși n-ați fost de față cînd săvîrșeau nedreptăți, vă vom învinui pe voi la fel cu ei; ei trebuiau, însă, ca, strîngînd la un loc forțele, să suporte și consecințele. Nu trebuie însă să luați parte numai la învinuirile care li se aduc, după ce au săvîrșit faptele, la care n-ați fost părtași.

40 (1) S-a arătat deci că noi venim cu învinuiri întemeiate, iar ei sînt violenți și lacomi. Acum, trebuie să aflați că nu veți putea să-i primiți legal în alianță. (2) Într-adevăr, dacă se spune în tratat că cetățile neînscrise în tratate se pot înscrie printre aliații oricărei cetăți, clauza aceasta nu este prevăzută pentru aceia care pornesc să provoace pagube celorlalți, ci pentru aceia care, fără să se separe de alții, au nevoie de ajutor și care, dacă sînt înțelepți, nu vor atrage război în loc de pace celor care-i primesc în alianță; acest lucru, dacă nu ne veți da ascultare, îl veți păți și voi acum. (3) Într-adevăr, dacă-i veți primi în alianță nu veți deveni numai ajutătorii lor, ci veți fi și pentru noi dușmani, în loc de părtași la tratat. Este, într-adevăr, necesar, dacă veți merge alături de ei,

să fie pedepsiți împreună cu voi. (4) Desigur, voi sînteți absolut îndreptățiți să vă opuneți și unora și altora sau, dacă nu, dimpotrivă, să mergeți cu noi împotriva lor — sînteți legați de corintieni prin tratat, în timp ce de corcyreieni n-ați fost legați niciodată, nici cel puțin prin învoieli de armistițiu — și să nu statorniciți obiceiul de a primi în alianță pe aceia care părăsesc alianța altora. (5) Căci nici noi n-am depus votul împotriva voastră atunci, cînd samienii au părăsit alianța cu voi, în timp ce ceilalți peloponesieni s-au despărțit în două tabere, cînd au pus la vot întrebarea dacă trebuie să le vină în ajutor; noi am susținut, dimpotrivă, pe față, că nu-i drept ca cineva să pedepsească pe aliații legali. (6) Căci, dacă veți ocroti pe aceia care săvîrșesc vreun rău, primindu-i în alianță, se va dovedi că și aliații voștri se vor da de partea noastră, și veți statornici legea aceasta mai mult împotriva voastră înșivă decît împotriva noastră.

41 (1) Acestea sînt revendicările pe care le avem de făcut în fața voastră, potrivit cu legile elenilor, și spunem că trebuie să ne dați, la rîndul vostru, în împrejurarea de față, un astfel de sfat și să ne arătați o astfel de îndreptățită bunăvoință, pe care o merităm, nefiind nici dușmani, ca să vă păgubim, dar nici prieteni, ca să abuzăm de bunăvoința voastră. (2) Voi, fiind lipsiți de corăbii lungi în războiul cu Egina, înainte de războaiele medice, ați luat de la corintieni douăzeci de corăbii. Și acest serviciu, și cel pe care vi l-am făcut în expediția împotriva cetății Samos — anume, faptul că am împiedicat pe peloponesieni să le vină în ajutor — v-au adus victoria repurtată împotriva Eginei și pedepsirea samienilor; serviciul s-a făcut în acele împrejurări în care oamenii, pornind împotriva propriilor dușmani, nu au nimic altceva în vedere decît victoria. (3) De aceea, ei socotesc prieten pe acela care-i ajută, chiar dacă mai înainte le era dușman, și dușman pe acela care li se împotrivește, chiar dacă cumva le era prieten, cînd ei își neglijează propriile interese din dorința, care-i stăpînește atunci, de a învinge.

42 (1) La aceste lucruri să reflectați — iar cei mai tin să afle de la cei mai în vîrstă — și anume, că vă vom răspun în același fel și să nu credeți că ceea ce se spune este dre dar că, dacă veți porni războiul, altele vor fi interesele. (2) I teresele urmează faptele în care se greșește cît mai puțin, i viitorul războiului, de care corcyreienii, temîndu-se, vă î deamnă să săvîrșiți ne dreptăți, este încă necunoscut; nu es în interesul vostru să vă lăsați atîțați de frica de război și s vă dobîndiți o vădită dușmănie față de corintieni, care, de p acum, este evidentă și nu probabilă; dimpotrivă, bănuiala car dăinuie, din pricina megarienilor, încă de mult, este cumin mai degrabă s-o înlăturați. (3) Într-adevăr, ultimul serviciu fă cut la timp, chiar dacă este mic, poate să înlăture o învinuir mai mare. (4) Să nu vă lăsați atrași de faptul că vă ofer alianța unei mari flote, căci, în a nu face nedreptăți semeni lor rezidă o mai mare putere decît în a dobîndi mai mult înfruntînd primejdii, și exaltîndu-vă de ceea ce este imediat evident.

43 (1) Iar noi, ajunși în situația [amintită mai înainte], cerem din partea voastră, în interesul cărora am spus la Sparta că fiecare [poate] să-și pedepsească aliații, să ni se răspundă la fel, și după ce v-ați folosit de votul nostru, să nu ne loviți cu votul vostru. (2) Răspundeți-ne la fel, știind că acum ne aflăm într-un moment în care acela care ne ajută ne este cu adevărat prieten, iar acela care ni se împotrivește, dușman. Să nu-i primiți pe acești corcyreieni ca aliați, împotriva voinței noastre, nici să nu le veniți în ajutor cînd săvîrșesc nedreptăți. Făcînd așa, nu numai că veți săvîrși ceea ce se cade, dar veți chibzui foarte bine și pentru voi înșivă".

44 (1) Astfel au vorbit corintienii. Atenienii, ascultîndu-i și pe unii și pe ceilalți, au convocat de două ori ecclesia și, în prima adunare, au încuviințat, în același fel, și cele spuse de corintieni, și cele spuse de corcyreieni, dar, în cea din ziua următoare, și-au schimbat părerea, [hotărînd] să nu încheie cu Corcyra o alianță, în care s-ar prevedea că și unii și ceilalți să aibă aceiași dușmani și prieteni — căci, dacă corcyreienii

le-ar fi cerut să pornească, împreună cu flota, împotriva Corintului ar fi călcat tratatul cu peloponesienii — ci au făcut o alianță defensivă, ca să se ajute unii pe alții, în cazul că ar fi atacată Corcyra, Atena sau aliații lor. (2) Se părea că oricum războiul cu peloponesienii va avea loc și nu voiau să zvîrle Corcyra în brațele corintienilor, care aveau o flotă atît de mare ci să-i încaiere cît mai mult, pentru ca, într-un eventual război, și corintienii, și alții care dispuneau de flotă, să le fie adversari mai slabi. (3) În același timp, socoteau că insula Corcyra este așezată într-o poziție favorabilă în drumul dintre Italia și Sicilia.

45 (1) Cu astfel de gînduri au primit atenienii pe corcyreieni în alianță, și, nu mult după plecarea corintienilor, le-au trimis zece corăbii ca ajutor. (2) Comandanți ai flotei erau Lacedaimonios, fiul lui Cimon, Diotimos, fiul lui Strombichides, și Proteas, fiul lui Epicles. (3) Atenienii le-au dat instrucțiuni să nu atace pe corintieni, dacă nu vor naviga împotriva Corcyrei și nu vor avea de gînd să debarce acolo sau pe vreun teritoriu al insulei, dar dacă vor proceda așa, să li se împotrivească cu toată forța. Toate aceste instrucțiuni le-au fost date spre a nu călca tratatul. (4) Corăbiile pornesc deci spre Corcyra.

46 (1) Corintienii, după ce s-au pregătit, au pornit spre Corcyra cu o sută cincizeci de corăbii. Eleenii aveau zece, megarienii douăsprezece, leucadienii zece, ambracioții douăzeci și șapte, anactorienii una, iar corintienii înșiși nouăzeci de corăbii. (2) Fiecare dintre aceste cetăți își avea comandantul propriu, și împreună cu ei, al cincelea, era comandantul corintienilor, Xenocleides fiul lui Euthycles. (3) După ce s-au concentrat lîngă țărmul de lîngă Corcyra, pornind de la insula Leucas, au ancorat la Heimerion, care ține de Thesprotis. (4) Heimerion este un port și deasupra lui, [pe uscat], se află o cetate numită Ephyra, care se întinde de la mare pînă în ținutul Elaiatis, în Thesprotis. Pe lîngă această cetate se scurge în mare un lac numit Acherusia, iar prin Thesprotis curge rîul Acheron, care dă în lacul Acherusia și de la care lacul își trage și numele

Pe acolo mai curge și rîul Thyamis, care desparte Thesprotis de Cestrina; între aceste rîuri se ridică înălțimea Cheimerion. (5) Corintienii, deci, ancorează în acest punct al țărmului și-și așază tabăra.

47 (1) Corcyreienii, cînd au aflat că corintienii navighează spre ei, au echipat o sută zece corăbii, pe care le comandau Meiciades, Aisimides și Eurybatos, și și-au așezat tabăra pe una dintre insule, numită Sybota. Erau de față și cele zece corăbii attice. (2) La promontoriul Leucimne se afla pedestrimea lor și cei o mie de hopliți din Zacyntos, care le veniseră în ajutor. (3) Aveau și corintienii, pe țărm, mulți soldați barbari, ca trupe auxiliare, căci locuitorii țărmului de pe acolo le sînt de totdeauna prieteni.

48 (1) După ce s-au pregătit, corintienii, luînd merinde pentru trei zile, au pornit noaptea de la Heimerion, cu gîndul de a da bătălia navală; (2) ei înaintînd, la ivirea zorilor văd în larg corăbiile corcyreienilor navigînd spre ei. (3) După ce s-au privit unii pe alții, s-au așezat în ordine de bătaie. În aripa dreaptă a corcyreienilor erau corăbiile attice, iar în restul liniei de bătaie se aflau așezate corăbiile lor înșiși, împărțite în trei grupuri, fiecare comandat de cîte un strateg. Așa erau așezați corcyreienii. (4) La corintieni, aripa dreaptă o ocupau corăbiile megariene și ambraciote, mijlocul liniei de bătaie îl constituiau fiecare dintre ceilalți aliați, iar aripa stîngă o dețineau corintienii înșiși, cu cele mai bune corăbii, așezați împotriva atenienilor și a aripii drepte a corcyreienilor.

49 (1) Și, după ce ambele părți au înălțat semnalul[70], s-au apropiat unii de alții și au început bătălia, avînd și unii și alții, pe punte, mulți hopliți, mulți arcași și prăștieri, căci, neavînd experiență, se înarmaseră încă după vechiul obicei. (2) Lupta era crîncenă, dar nu la fel și în ceea ce privește tehnica, ci mai mult se asemăna cu o luptă terestră. (3) Într-adevăr, cînd se încleștau unii cu alții nu se mai puteau desprinde ușor, din cauza mulțimii dezordonate[71] a corăbiilor și, pentru dobîndirea victoriei, se încredințau mai mult hopliților de pe punte,

care rezistau și luptau, în timp ce corăbiile stăteau liniștite: manevre de atac din flanc nu aveau loc, ci luptau mai mult cu avîntul și forța lor fizică decît cu știința. (4) Peste tot era vuiet mult și tulburare în bătălia navală, în care corăbiile attice, alăturîndu-se celor corcyreiene, cînd acestea erau atacate de aproape, înfricoșau pe dușmani; comandanții atenieni, însă, nu începeau lupta, temîndu-se de instrucțiunile preliminare primite. (5) Aripa dreaptă a corintienilor avea în mod deosebit de suferit; într-adevăr, corcyreienii, respingîndu-i cu douăzeci de corăbii și urmărindu-i în dezordine[72], au plutit spre țărm pînă au ajuns în tabăra lor și, debarcînd, au prădat lucrurile, au dat foc corturilor, care erau goale. (6) În această parte a liniei, corintienii și aliații lor au fost înfrînți, iar corcyreienii biruitori, în aripa stîngă a părții în care se aflau corintienii înșiși; aceștia, le erau cu mult superiori, deoarece corcyreienilor nu le veniseră din urmărire cele douăzeci de corăbii, din grupul mai mic. Atenienii, văzînd pe corcyreieni că sînt și mai mult presați, le veneau de grabă în ajutor, fără șovăire, la început abținîndu-se de a ataca pe cineva, iar cînd respingerea corcyreienilor devenea evidentă, deoarece corintienii presau, atunci fiecare atenian era [la postul său] în acțiune și nu se mai putea păstra nici o rezervă, ci s-a ajuns la o asftel de situație, încît corintienii și atenienii au fost nevoiți să angajeze lupta unii împotriva celorlalți.

50 (1) După respingerea corcyreienilor, corintienii nu erau preocupați să lege și să tragă spre ei corăbiile pe care le scufundau, ci atacau mai mult din flanc, sforțîndu-se în mod deosebit să-i ucidă pe dușmani decît să-i facă prizonieri și, necunoscînd pe prietenii lor, deoarece nu aflaseră că fuseseră înfrînți cei din aripa dreaptă, îi ucideau. (2) Într-adevăr, avînd și unii și alții multe corăbii și stăpînind marea pe o largă întindere, după ce s-au amestecat unii cu alții, în luptă, nu se mai putea distinge ușor care învingeau sau care erau înfrînți. Această luptă navală, în care s-au bătut eleni cu elenii, a fost cea mai mare dintre cele anterioare. (3) După ce corintienii au urmărit pe corcyreieni pînă la țărm, s-au întors să adune resturile corăbiilor sfărîmate și morții; pe cei mai mulți

au putut să-i culeagă și să-i ducă la Sybota — care este un liman pustiu al Thesprotidei — unde le venise în ajutor armata terestră a barbarilor. După ce au terminat, s-au adunat iarăși și au pornit cu corăbiile împotriva corcyreienilor. (4) Aceștia au pornit și ei cu corăbiile, care puteau pluti și care rămăseseră cu cele attice, împotriva corintienilor, temîndu-se că vor încerca să debarce pe teritoriul lor. (5) Era tîrziu și ei cîntaseră paianul, ca pentru pornire la atac, cînd deodată corintienii au început să vîslească înapoi, deoarece zăriseră, venind spre ei, douăzeci de corăbii ateniene, pe care aceștia le trimiseseră mai tîrziu în ajutorul celor zece, de teama ca nu cumva — de altfel așa cum s-a și întîmplat — corcyreienii să fie învinși, iar cele zece corăbii attice să fie prea puține spre a le veni în ajutor.

51 (1) Corintienii, zărind aceste corăbii și bănuind că sînt de la Atena — socoteau că sînt mai multe decît cele pe care le vedeau — au început să se retragă. (2) Corcyreienii însă nu le vedeau — căci corăbiile veneau dintr-o direcție din care nu puteau fi zărite — și se mirau că corintienii „bat pupa“[73], pînă cînd le-au zărit cîțiva corcyreieni, care au dat de veste că aceste corăbii vin spre ei. Atunci, au început și ei retragerea, căci se înnopta, și corintienii, întorcînd corăbiile, au efectuat desprinderea. (3) Astfel s-au îndepărtat unii de alții, iar lupta navală s-a terminat în noapte. (4) Nu mult prea tîrziu după aceea, în tabăra corcyreienilor, care se aflau la Leucimne, au venit de la Atena cele douăzeci de corăbii. Comanda acestor corăbii o aveau Glaucon, fiul lui Leagros, și Andocides, fiul lui Leogoras. Ele trecuseră printre morți și resturi de corăbii. (5) Corcyreienii — deoarece era noapte — s-au temut să nu fie corăbii dușmane, apoi le-au recunoscut, iar corăbiile [ateniene] au aruncat ancora.

52 (1) A doua zi, corcyreienii, ducînd în larg și cele treizeci de corăbii attice și pe cele corcyreiene, care puteau pluti, au pornit către limanul de la Sybota unde corintienii stăteau ancorați, pentru ca să vadă dacă dușmanii vor angaja bătălia. (2) Corintienii, trăgînd corăbiile de pe uscat în apă și, așe-

zîndu-le în linie de bătaie în larg, așteptau în liniște, socotind că nu-i potrivit să înceapă din inițiativa lor bătălia pe mare, deoarece vedeau că flotei corcyreienilor i se adăugaseră corăbii, în bună stare, de la Atena, în timp ce lor li se întîmplaseră multe încurcături, atît cu paza prizonierilor, pe care-i aveau în corăbii, cît și pentru că nu aveau în acel loc pustiu, în care se aflau, mijloace pentru repararea corăbiilor. Dar ei cercetau mai curînd pe unde ar putea să se întoarcă în patrie, căci se temeau că atenienii — socotind că tratatul fusese desființat, pentru că se angajaseră în luptă — nu-i vor lăsa să pornească acasă pe mare.

53 (1) Au hotărît deci să îmbarce pe un vas mic[74] cîțiva oameni, neînsoțiți de crainic, și să-i trimită la atenieni, spre a le sonda intențiile. Corintienii le-au vorbit prin cei trimiși astfel: (2) „Faceți o nedreptate, atenienilor, începînd războiul și denunțînd tratatul, pentru că ne stați împotrivă, cu armele în mîini, atunci cînd vrem să pedepsim pe dușmanii noștri. Iar dacă aveți de gînd să ne împiedicați cînd voim să mergem împotriva Corcyrei sau în altă parte și violați tratatul, arestați-ne mai întîi pe noi și tratați-ne ca pe niște dușmani“. Așa au vorbit trimișii. (3) Însă soldații din tabăra corcyreienilor, care auziseră cele spuse, au strigat îndată să pună mîna pe ei și să-i omoare, dar atenienii le-au răspuns astfel: „(4) Peloponesienilor, nu am venit ca să începem războiul și nici ca să denunțăm tratatul, ci am venit în ajutorul acestor corcyreieni, care ne sînt aliați. Dacă voiți să porniți pe mare, în altă parte, nu vă împiedicăm, dar, dacă veți pluti spre Corcyra sau spre vreunul din ținuturile lor nu vom pregeta să intervenim, după cum ne va sta în putință“.

54 (1) După acest răspuns al atenienilor, corintienii s-au pregătit să plutească spre patrie, după ce au ridicat un trofeu pe țărmul de la Sybota, iar corcyreienii au ridicat resturile de corăbii și morții care le fuseseră aduși de apă și de vîntul care, suflînd în timpul nopții, îi împrăștiase peste tot; și ei au înălțat pe o insulă un trofeu, ca învingători la Sybota. (2) Fiecare își atribuia victoria, judecînd astfel: corintienii, fiindcă bi-

ruiseră în luptă pînă la căderea nopții, astfel că și transportaseră cele mai multe resturi de corăbii și cei mai mulți morți; luaseră nu mai puțin de 1 000 de prizonieri și scufundaseră ca la șaptezeci de corăbii, au înălțat un trofeu; corcyreienii [au înălțat și ei un trofeu], pentru că distruseseră aproape treizeci de corăbii și, după sosirea atenienilor, își ridicaseră resturile de corăbii și morții aduși de mare și pentru că, în ziua precedentă, corintienii, la vederea corăbiilor attice, se retrăseseră „bătînd pupa", iar, cînd sosiră atenienii nu le ieșiseră înainte din Sybota, au înălțat și ei un trofeu. Astfel, și unii și alții se socoteau biruitori.

55 (1) Corintienii, plutind spre patrie, au cucerit, prin viclenie, localitatea Anactorion, care se află la gura golfului Ambracic (Anactorion era colonie comună atît a corcyreienilor cît și a corintienilor) și, așezînd acolo coloniști corintieni, s-au retras spre partie. Pe cei opt sute corcyreieni, care erau sclavi, i-au vîndut, iar pe cei două sute cincizeci, care erau oameni liberi, i-au ținut sub pază, în lanțuri, îngrijindu-i mult, pentru ca, după ce se vor retrage, să se înțeleagă cu Corcyra; cei mai mulți dintre aceștia, prin influența de care se bucurau, erau fruntași în cetate. (2) În acest fel a scăpat Corcyra din războiul cu corintienii, iar corăbiile ateniene s-au retras de acolo. Astfel, pentru corintieni prima cauză a războiului împotriva atenienilor a fost faptul că luptaseră împotriva lor, ca aliați ai corcyreienilor, deși tratatul era în vigoare.

56 (1) Îndată după aceste evenimente, între atenieni și peloponesieni s-a întîmplat să se producă[75] și alte neînțelegeri, care i-au împins la război. (2) În timp ce corintienii căutau să se răzbune pe ei, atenienii, bănuind dușmănia lor, au cerut potideenilor[76] — care locuiau la istmul Pallene, fiind coloniști ai corintienilor, dar în același timp aliații lor, supuși la contribuții — să dărîme zidul de la Pallene, să dea ostatici, să trimită în patrie pe epidemiurgi[77], și pe viitor să nu mai primească pe aceia pe care-i trimiteau anual corintienii. Atenienii se temeau ca nu cumva potideenii, convinși de Perdiccas și de corintieni, să se desprindă din alianță și să tîrască cu ei și pe ceilalți aliați din Tracia.

57 (1) Aceste măsuri de precauție le-au luat atenienii împotriva Potideei, îndată după lupta navală de la Corcyra. (2) Într-adevăr, pe de o parte, corintienii erau acum pe față în dezbinare cu ei, iar pe de altă parte și-l făcuseră dușman și pe Perdiccas, fiul lui Alexandru, regele macedonenilor, cu toate că mai înainte le fusese aliat și prieten. (3) Atenienii și-l făcuseră dușman pentru că încheiaseră alianță cu Filip, fratele lui, și cu Derdas, care se asociaseră împotriva lui. (4) Fiind cuprins de teamă, Perdiccas trimite soli la Lacedemona spre a mijloci ca Filip și Derdas să fie implicați într-un război cu peloponesienii, în timp ce pe corintieni încerca să și-i atragă, folosindu-se de desprinderea Potideei. (5) Totodată, le trimitea vorbă și calcidienilor din Tracia și bottiailor[78] să se desprindă din alianța cu Atena, considerînd că, dacă va avea de aliați pe locuitorii acestor ținuturi vecine, va face mai ușor războiul împotriva atenienilor. (6) Atenienii, aflînd de toate acestea și voind să prevină desprinderile cetăților din alianță — ei și expediaseră treizeci de corăbii și o mie de hopliți împotriva țării lui, sub comanda lui Archestratos, fiul lui Lycomedes, care era însoțit de alți patru comandanți — trimit poruncă comandanților flotei să ia ostatici de la potideeni, să le dărîme zidurile și să păzească cetățile vecine, ca să nu se desprindă din alianță.

58 (1) Potideenii au trimis soli la Atena spre a convinge pe atenieni să nu ia o nouă măsură împotriva lor și totodată s-au dus și la Lacedemona, împreună cu corintienii, ca să mijlocească un ajutor militar, dacă va fi nevoie. Abia după ce, în urma unor lungi negocieri, nu dobîndiseră nici un avantaj de la Atena, deoarece corăbiile ateniene pluteau împotriva Macedoniei și, la fel, împotriva lor, iar dregătorii lacedemonienilor le promiteau că, dacă atenienii vor porni împotriva Potideei, ei vor năvăli în Attica, abia atunci s-au desprins, în grup, cu jurămînt, din alianța cu Atena, împreună cu chalcidienii și bottiaii. (2) În același timp, Perdiccas convinge pe chalcidienii de la mare să-și părăsească cetățile, să le distrugă, să-și mute reședința la Olynthos și să întărească această singură cetate. După ce și-au părăsit cetățile, le-a dat să lo-

cuiască — pînă cînd se va termina războiul cu Atena — o fîșie din țara sa, numită Mygdonia, pe lîngă lacul Bolbe. Așa dar, ei și-au strămutat spre interior domiciliul și, dărîmînd cetățile, se pregăteau de război.

59 (1) Cele treizeci de corăbii ateniene sosesc în Tracia și ocupă atît Potideea cît și celelalte cetăți desprinse din alianță. (2) Comandanții, socotind că nu este cu putință ca, în același timp, să lupte cu forțele existente și împotriva lui Perdiccas, și împotriva cetăților care se răsculaseră cu el, se îndreptară spre Macedonia, împotriva căreia mai fuseseră trimiși și mai înainte; stabilindu-se într-o poziție sigură, pornesc război alături de Filip și de frații lui Derdas, năvălind cu armata în partea de sus a țării.

60 (1) În acest timp, văzînd că Potideea se desprinsese din alianță, iar corăbiile attice erau în jurul Macedoniei, corintienii au început să se teamă pentru soarta acelui ținut și, socotind că primejdia îi amenință și pe ei, trimit voluntari, atît din mijlocul lor înșiși, cît și din restul Peloponesului, angajînd cu bani în total o mie șase sute de hopliți și patru sute de soldați ușor înarmați. (2) Aveau de comandant pe Aristeus, fiul lui Adeimantos, pe care mulți dintre soldații corintieni îl urmaseră de bună voie, datorită prieteniei care-i lega de el. Aristeus era prietenul de totdeauna al potideenilor. (3) Ei au sosit în Tracia în a patruzecea zi după desprinderea Potideei din alianța cu Atena[79].

61 (1) Atenienilor le-a venit repede știrea că cetățile s-au desprins din alianță și, de îndată ce au aflat că soldații cu Aristeus înaintează spre Potideea, au trimis două mii de hopliți, dintre ei înșiși, și patruzeci de corăbii împotriva cetăților desprinse, iar pe Callias, fiul lui Calliades, ca pe al cincilea comandant. (2) Acești soldați, cînd au ajuns în Macedonia, au constatat că cei sosiți înainte tocmai atunci cuceriseră cetatea Therme și asediau Pidna. (3) Începînd și ei asediul, au cucerit Pidna, apoi, după ce au încheiat o înțelegere și o alianță silită cu Perdiccas, la care îi împinsese Potideea și

Aristeus, care sosise acolo, (4) au plecat din Macedonia și s-au dus mai întîi la Beroia, iar de aci la Strepsa, pe care au încercat s-o cucerească, dar, neizbutind, s-au îndreptat pe uscat spre Potideea, cu trei mii de hopliți dintre ei înșiși, în afară de mulți aliați și cu șase sute de călăreți macedoneni, anume, cei sosiți cu Filip și cu Pausanias. În același timp, pe lîngă țărm pluteau șaptezeci de corăbii. (5) Înaintînd și ei cîte puțin, a treia zi au sosit la Gigonos, unde și-au așezat tabăra.

62 (1) Potideenii și peloponesienii, comandați de Aristeus, în așteptarea atenienilor și-au așezat tabăra în fața Olynthului, pe istm, și și-au stabilit o agora[80], în afara cetății. (2) Aliații aleseseră comandant al întregii pedestrimi pe Aristeus, iar comandant al cavaleriei pe Perdiccas; el se desprinsese iarăși de atenieni și lupta alături de potideeni, instituind conducător, în locul său, pe Iolaos. (3) Aristeus era de părere că el însuși, împreună cu armata pe care o comanda, să aștepte pe atenieni pe istm, presupunînd că vor veni, iar chalcidienii și aliații dinafara istmului și cei două sute de călăreți ai lui Perdiccas să rămînă în Olynthos, apoi, cînd atenienii se vor îndrepta chiar împotriva lor, să le cadă în spate și să prindă pe dușmani în mijlocul lor. (4) Dar Callias, comandantul atenienilor și ceilalți colegi ai săi au trimis pe călăreții macedoneni și pe cîțiva dintre aliați la Olynthos, pentru ca să împiedice pe olynthieni să dea ajutor celor aflați acolo, iar ei, ridicînd tabăra, au pornit spre Potideea. (5) Cînd au ajuns la istm și au văzut pe aliați pregătindu-se de luptă s-au rînduit și ei împotriva lor și, nu după mult timp, au început ostilitățile. (6) Aripa însăși a lui Aristeus și ceilalți logazi ai corintienilor și ai celorlalți aliați au respins pe dușmanii așezați în fața lor, și i-au urmărit pe o mare distanță, iar restul armatei potideenilor și peloponesienilor, fiind înfrînte de atenieni, s-au refugiat înăuntrul zidului.

63 (1) Aristeus, întorcîndu-se din urmărire, și găsind cealaltă parte a armatei înfrîntă, nu știe încotro să se îndrepte, înfruntînd primejdia, spre Olynthos sau spre Potideea.

În cele din urmă se hotărăşte să strîngă pe ostaşii de sub comanda sa şi să străbată în fugă drumul cel mai scurt pînă la Potideea; a trecut pe lîngă digul cheiului, prin mare, aruncîndu-se în apă şi înotînd cu greu; pe cîţiva i-a pierdut, dar el cu cei mai mulţi au scăpat. (2) Cei care veniseră de la Olynthos în ajutorul potideenilor — Olynthosul se află la o depărtare de şaizeci de stadii şi este un punct vizibil — cînd s-a început lupta şi s-au înălţat semnalele au înaintat puţin, ca să le vină în ajutor, în timp ce călăreţii macedoneni s-au aşezat în linie de bătaie, ca să-i împiedice. Dar, după ce victoria a trecut repede de partea atenienilor şi semnalele au fost coborîte, iarăşi s-au retras înăuntrul zidului, şi macedonenii la atenieni. Călărime, nici unii nici alţii, n-aveau. (3) După victorie, atenienii au înălţat un monument în cinstea biruinţei şi au predat potideenilor morţii prevăzuţi în înţelegerea de armistiţiu. Dintre potideeni şi dintre aliaţii lor au murit aproape trei sute, iar dintre atenieni o sută cincizeci, împreună cu Callias, comandantul lor.

64 (1) Îndată atenienii, ridicînd un zid, spre a bloca cetatea spre istm, au pus străji, iar partea cetăţii dinspre Pallene a rămas neblocată, căci au socotit că nu sînt în măsură ca, în acelaşi timp să facă de strajă la Istm şi, trecînd cu corăbiile în Pallene, să ridice şi acolo un zid de blocadă, deoarece se temeau că potideenii şi aliaţii lor vor cădea asupră-le, cînd vor fi împărţiţi în două. (2) Aflînd atenienii din cetate că Pallene este neblocată printr-un zid, ceva mai tîrziu, trimit o mie şase sute de hopliţi dintre ei, sub comanda lui Phormion, fiul lui Asopios. Acesta, sosind la Pallene şi avînd punctul de pornire în Aphytis, şi-a apropiat armata de Potideea, mergînd în marşuri scurte şi pustiind pămîntul. (3) Cum nimeni nu le ieşea înainte, a blocat printr-un zid partea cetăţii dintre Pallene. În acest fel, Potideea este asediată cu toată puterea din două părţi, şi de pe mare, cu corăbii care constituiau o blocadă.

65 (1) Cetatea fiind blocată, iar Aristeus, nemaiavînd nici o nădejde de scăpare, decît numai dacă ar fi venit ceva din Peloponeş sau din altă parte, pe neaşteptate, a sfătuit pe ai

săi să rămînă numai cinci sute, iar restul să pîndească un vînt favorabil şi să plece în patrie, pentru ca merindele celor rămaşi să ajungă cît mai mult timp; el însuşi s-a declarat gata să fie printre cei care vor rămîne. Dar, neconvingîndu-i şi dorind să ia măsurile impuse de împrejurare, şi voind ca situaţia din afară să fie cît mai bună, a pornit pe mare, scăpînd de paza atenienilor. (2) Oprindu-se în Chalcidica, multe cetăţi i-au dat ajutor şi, întinzînd o cursă în faţa cetăţii Sermylea, a ucis mulţi sermyleieni şi, în acelaşi timp, a intervenit în Peloponeş pentru ca, într-un fel sau altul, să-i vină în ajutor. (3) După blocarea Potideei, Phormion, cu cei o mie şase sute de soldaţi, străbătea Chalcidica şi Bottiaia, cucerind unele cetăţi.

66 (1) Iată motivele pe care le-au mai avut atenienii şi peloponesienii pentru a purta război unii împotriva celorlalţi: corintienii, pentru că atenienii asediau Potideea, care era colonia lor, cu toate că se găseau înăuntrul cetăţii corintieni şi peloponesieni; iar atenienii învinuiau pe peloponesieni că scoseseră din alianţă o cetate aliată cu ei şi supusă contribuţiei, şi că, ducîndu-se în Potideea, se băteau chiar cu ei, pe faţă, în alianţă fiind cu potideenii. Totuşi, războiul încă nu se înteţise, ci era încă armistiţiu, deoarece corintienii săvîrşiseră aceste fapte fără învoirea celorlalţi aliaţi.

67 (1) În timp ce Potideea era asediată, corintienii n-au stat liniştiţi — pentru că erau oameni de-ai lor înăuntrul cetăţii şi aveau temeri şi în privinţa poziţiei întărite — ci au convocat îndată pe aliaţi la Sparta, apoi, ducîndu-se şi ei, au început să acuze pe atenieni, strigînd că rupseseră tratatul şi săvîrşiseră ostilităţi împotriva Peloponesului. (2) Eginеţii n-au trimis solie în mod oficial, căci se temeau de atenieni, dar, pe ascuns, alături de corintieni, aţîţau foarte mult la război, sub motivul că, potrivit tratatului, ei sînt lipsiţi de autonomie. (3) Lacedemonienii, chemînd atît pe o parte din aliaţi, cît şi pe cei care spuneau că în vreun fel fuseseră nedreptăţiţi de atenieni, au convocat adunarea spartanilor[81] şi au invitat pe oratorii obişnuiţi să ia cuvîntul. Apoi, alţii, păşind în faţa adu-

nării, au adus fiecare în parte învinuiri împotriva atenienilor, de asemenea, megarienii au făcut o expunere atît a numeroaselor și marilor divergențe care existau între ei și atenieni, cît și a faptului că, împotriva tratatului, li se interzice accesul în porturile de sub conducerea atenienilor și la cele din Attica. (4) Corintienii, păşind cei din urmă în fața adunării, după ce lăsaseră pe alții să întărîte pe lacedemonieni, au încheiat cu cele ce urmează:

68 (1) „Încrederea în viața voastră politică și particulară[82] vă face neîncrezători în noi ceilalți, cînd spunem ceva. Acest fapt vă face să fiți chibzuiți, dar și să tratați cu o prea mare neștiință treburile dinafară. (2) Într-adevăr, de multe ori, cînd vă preveneam noi asupra loviturilor pe care aveam să le primim de la atenieni, nu luați aminte la cele ce vă spuneam, ci bănuiați mai mult pe oratori, socotind că vorbesc în sprijinul unor interese particulare. Și, datorită acestui fapt, nu înainte de a primi lovituri, ci acum, cînd sîntem în acțiune, ați convocat pe acești aliați în fața cărora mai ales este potrivit să vorbim, cu atît mai mult cu cît avem și cele mai mari revendicări, fiind batjocoriți de atenieni și neglijați de voi. (3) Dacă [atenienii] s-ar afla pe undeva, nevăzuți, și ar aduce pagube Eladei, ar fi nevoie să vă informăm [de cele ce se petrec], ca pe unii care nu știți. Dar acum, de ce este nevoie să ținem lungi discursuri despre eleni, dintre care pe unii îi vedeți că au ajuns în robie, iar împotriva altora și mai cu seamă împotriva propriilor voștri aliați, vedeți pe atenieni înșiși cum complotează, după ce s-au pregătit de mult pentru eventualitatea unui război? (4) Căci, altfel, ei n-ar avea în stăpînire Corcyra, colonia noastră, cucerind-o cu forța, și n-ar asedia Potideea. Dintre acestea, prima ar fi fost o poziție foarte prielnică și folositoare pentru treburile din Tracia, iar cealaltă ar fi pus la dispoziția peloponesienilor o flotă foarte mare.

69 (1) De toate acestea voi sînteți vinovați, mai întîi, fiindcă, după războaiele medice, i-ați lăsat să-și întărească cetatea și mai tîrziu să ridice marile ziduri, apoi, fiindcă pînă acum

ați privat de libertate nu numai pe cei reduși în sclavie de ei, ci chiar pe propriii voștri aliați. Într-adevăr, nu cel care reduce pe alții în sclavie comite cu adevărat acest rău, ci cel care poate să-l împiedice dar privește la el, mai ales dacă poartă și faima că este apărătorul libertății Eladei. (2) Cu greu ne-am adunat și totuși nici acum pentru un lucru hotărît. Într-adevăr, ar trebui să cercetăm nu dacă ni s-a făcut vreo nedreptate, ci cum să ne apărăm, căci atenienii, care acționează, atacă după ce au deliberat și nu cînd sînt pe punctul de a delibera, pe cei care nu s-au hotărît încă. (3) Și noi știm pe ce cale, și anume că puțin cîte puțin, atenienii atacă pe vecinii lor. Socotind că pot scăpa neobservați, datorită lipsei voastre de informare, ei au mai puțin curaj, dar dacă vor ști că voi, deși sînteți informați, îi priviți totuși indiferenți, ei se vor năpusti cu toată puterea. (4) Voi, lacedemonienilor, singuri dintre eleni, ședeți liniștiți și nu ajutați pe cineva cu forța, ci cu șovăiala, și voi singuri nu procedați de la început la distrugerea puterii crescînde a unui dușman, ci numai cînd s-a dublat. (5) Desigur, despre voi se spunea că sînteți în siguranță, căci faima este mai mare decît realitatea. Într-adevăr, noi înșine știm că medul a venit de la marginile pămîntului în Pelopones, mai înainte ca voi să-l întîmpinați cum se cuvenea, și acum treceți cu vederea pe atenieni, care nu sînt departe, ca mezii, ci aici, aproape, și, în loc să săriți voi înșivă în apărare, preferați să porniți la luptă cînd atacă și, încredințîndu-vă șansei[83], să luptați împotriva lor, cînd sînt mai puternici, deși știți că barbarul s-a poticnit de cele mai multe ori prin propriile sale greșeli, iar noi am fost superiori atenienilor, mai mult datorită propriilor lor greșeli, decît datorită ajutorului primit de la voi, mai ales după ce nădejdiile puse în voi au ruinat pe unii, pentru că erau nepregătiți, tocmai fiindcă v-au acordat încredere. (6) Nimeni dintre voi să nu creadă că spunem aceste lucruri din dușmănie, ci pentru a vă dojeni, căci dojana se face unor prieteni care greșesc, iar acuzarea este îndreptată împotriva unor dușmani care săvîrșesc nedreptăți.

70 (1) În același timp, socotim că dacă este cineva, apoi noi sîntem îndreptățiți să dojenim pe vecini, mai ales cînd sînt în joc mari interese, în privința cărora ni se pare că voi nu vă dați seama și nu ați reflectat niciodată care este firea atenienilor împotriva cărora veți avea de luptat, și cît de mult se deosebesc ei de voi și nu vă dați seama că se deosebesc chiar întru totul. (2) Într-adevăr, ei sînt dornici de a săvîrși lucruri noi, plănuiesc și săvîrșesc repede lucrul plănuit, în timp ce voi vă mulțumiți să păstrați cele ce aveți, să nu reflectați la nici o înnoire, iar cu fapta să nu duceți la bun sfîrșit nici ceea ce este necesar. (3) Apoi, ei sînt îndrăzneți peste puterile lor și se avîntă [în primejdie, trecînd] peste cele hotărîte, și au nădejdi de bine în primejdii; dimpotrivă, felul vostru este să faceți lucruri mai prejos de puterea voastră, iar cu gîndul să nu vă încredeți în nici o părere temeinic învederată și să vă pierderți speranța că veți scăpa vreodată de primejdii. (4) Ei mai sînt și neclintiți în hotărîri, în comparație cu voi, care sînteți șovăielnici, și iubitori de călătorii în afară de patrie, în comparație cu voi, sedentarii. Ei cred că prin plecarea din patrie vor putea cîștiga ceva, pe cînd voi socotiți că, mergînd pe la alții, ați putea pierde și ceea ce aveți. (5) Cînd învinge pe dușmani se duc cît mai departe, și cînd sînt înfrînți cedează foarte puțin. (6) Mai mult, ei se folosesc de corpurile lor ca și cînd le-ar fi cu totul străine pentru cetate, fiind tot timpul cu gîndul de a face ceva pentru ea. (7) Iar dacă nu reușesc să îndeplinească ceea ce și-au pus în gînd, au impresia că li se răpesc propriile lor bunuri, iar dacă, realizîndu-le, dobîndesc ceva, consideră că s-a realizat totuși prea puțin față de așteptările lor, iar dacă cumva dau greș în încercarea lor, ei își făuresc alte nădejdi, pentru ca să împlinească lipsa celor nerealizate. Într-adevăr, pentru ei singuri stăpînirea și nădejdea dobîndirii celor plănuite se confundă, fiindcă trec repede la realizarea celor concepute. (8) Și pe toate acestea le realizează întotdeauna, depunînd multe eforturi, iar viața lor fiind mereu în primejdie; ei se bucură prea puțin de cele ce au, pentru că dobîndesc mereu altceva și pentru că la ei nu este sărbătoare decît cînd au sentimentul datoriei împlinite; de aceea, socotesc că pacea inactivă este o

nenorocire mai mare decît o trudnică activitate. (9) Astfel că, dacă cineva ar spune, sintetizînd, că atenienii sînt făcuți ca nici ei să nu stea liniștiți, dar nici pe alții să nu-i lase în pace, bine-ar zice.

71 (1) Așadar, lacedemonienilor, cînd în fața voastră, se ridică o astfel de cetate, voi temporizați și socotiți că pacea este de ajuns, în majoritatea cazurilor, nu acelor oameni care, în timpul pregătirilor de război nu violează dreptul, dar arată cu hotărîre că, dacă li se vor face nedreptăți, nu se vor lăsa păgubiți, ci voi socotiți că dreptatea constă în a nu vătăma pe alții și în a nu fi loviți cînd vă apărați. (2) Cu greu însă veți putea obține acest lucru, cînd sînteți vecinii unei astfel de cetăți. Dar acum — ceea ce am și arătat adineaori — obiceiurile voastre sînt învechite față de ei. (3) Este însă nevoie să dirijați evenimentele care survin, întocmai ca un meșteșug. Cînd o cetate se află în timp de pace vechile legi sînt cele mai bune, dar pentru cei care sînt siliți să se avînte în multe primejdii este nevoie și de multă dibăcie. De aceea, obiceiurile atenienilor se înnoiesc mai mult decît la voi, datorită experienței lor. (4) Puneți deci, aci, capăt încetinelii voastre, iar acum, așa cum ați făgăduit, dați ajutor și altora, și potideenilor, năvălind în grabă în Attica, pentru ca să nu lăsați pe prieteni și pe rude pradă celor mai mari dușmani, iar pe noi ceilalți nu ne descurajați, ca să ne întoarcem către alianța cu alții. (5) În cazul acesta nu vom săvîrși nici o nedreptate, nici față de zei, martori ai jurămintelor, nici față de oamenii înțelegători; căci, calcă învoielile nu aceia care intră în alianță cu alții, fiindcă sînt singuri, ci aceia care nu dau ajutor aliaților, de care sînt legați prin jurămînt. Iar dacă vreți să fiți binevoitori vom rămîne în alianță, (6) căci, dacă vom încheia alianță cu alții, nu vom mai putea face lucruri legiuite, și, de altfel, nici n-am mai putea găsi alți prieteni mai apropiați. (7) Chibzuiți deci bine lucrurile și dați-vă osteneala să nu faceți Peloponesul, datorită conducerii voastre, mai slab decît ni l-au lăsat părinții".

72 (1) Așa au vorbit corintienii. Iar atenienii — tocmai era de față o solie ateniană, care venise mai înainte la Sparta

pentru alte treburi — cînd au auzit cuvîntarea, au socotit că trebuie să se prezinte în fața lacedemonienilor, nu ca să se apere cumva de învinuirile pe care le aduceau lor cetățile, ci ca să le arate că, în general, nu trebuie să delibereze pripit, ci să cerceteze îndelung. În același timp, ei voiau să arate cît de puternică era cetatea lor și să le atragă luarea-aminte celor mai în vîrstă asupra lucrurilor pe care le știau, iar tinerilor să le aducă la cunoștință lucruri pe care nu le știau, socotind că, vorbindu-le în felul acesta, lacedemonienii se vor hotărî să stea liniștiți mai degrabă decît să pornească război. Prezentîndu-se deci la conducătorii lacedemonieni, le-au spus că voiesc și ei, dacă nu există vreo piedică, să vorbească în fața adunării lor. Lacedemonienii i-au poftit să vină, iar ei, păsind în fața poporului, au spus cele ce urmează.

73 (1) „Solia noastră n-a venit ca să vorbească în contradictoriu cu aliații voștri, ci spre a discuta chestiunile pentru care ne-a trimis cetatea. Auzind însă că se ridică glasuri puternice împotriva noastră, am venit în fața voastră nu pentru ca să răspundem învinuirilor aduse de cetăți — pentru că nici noi, nici aceștia n-ar putea să vă vorbească ca unor judecători — ci ca nu cumva, lăsîndu-vă ușor convinși de aliații voștri, cînd se dezbat mari probleme, să luați hotărîri greșite; în același timp, referindu-ne la tot ceea ce v-au spus împotriva noastră, voim să arătăm că nu stăpînim fără motiv cele ce am dobîndit și că cetatea noastră merită respect. (2) Și de ce trebuie să mai amintesc faptele foarte vechi, a căror povestire va constitui mai mult mărturia unor cuvinte, decît vederea unor fapte, pentru cei care o vor asculta? Războaiele medice însă, și cele pe care le cunoașteți voi înșivă, deși este greu să ne repetăm, după ce le-am tot relatat în public, trebuie să le amintim. Căci, și atunci cînd săvîrșeam acele fapte ne avîntam în primejdii pentru binele comun la care, de fapt, ați participat, iar acum să nu ni se interzică cuvîntul, dacă este de vreun folos. (3) Și vom vorbi, nu ca să vă cerem scuze, ci ca să vă declarăm și să vă arătăm cu ce fel de cetate veți avea de luptat, dacă nu veți chibzui bine. (4) Afirmăm, deci, că la Marathon noi singuri ne-am avîntat în primejdie împotriva barbarului, iar cînd a venit a doua oară, nefiind în stare să-i ținem piept pe uscat, ne-am urcat pe corăbii cu tot poporul și am luptat alături de voi la Salamina, ceea ce a împiedicat [pe dușmani] să navigheze pe la fiecare cetate și să pîrjolească Peloponesul, iar cetățile n-ar fi fost în stare să-și vină în ajutor împotriva unor corăbii numeroase. (5) Cea mai mare dovadă a dat-o barbarul[84] însuși: într-adevăr, fiind învins pe mare și gîndind că nu mai avea o armată tot atît de puternică cum era, s-a retras în grabă cu cea mai mare parte a armatei.

74 (1) Astfel petrecîndu-se deci acest eveniment și dovedindu-se că puterea elenilor a constat în corăbii, noi am procurat trei lucruri foarte folositoare pentru această izbîndă: cel mai mare număr de corăbii, un comandant foarte inteligent, și un curaj fără nici un moment de șovăială; din cele patru sute de corăbii, noi am adus ceva mai puțin de două treimi; am adus comandant pe Themistocles, care a contribuit în cea mai largă măsură la bătălia navală dată în strîmtoare, fapt care — în chip foarte clar — a salvat situația; și voi înșivă l-ați cinstit pentru asta mai mult decît pe oricare străin sosit la voi; (2) am arătat un curaj plin de cea mai mare însuflețire, deoarece, cînd nimeni nu ne dădea ajutor pe uscat, căci toți ceilalți pînă la noi fuseseră reduși în sclavie, am socotit că-i bine să părăsim cetatea și să lăsăm să ni se distrugă propriile noastre bunuri, dar să nu părăsim bunurile comune cu ceilalți aliați, și nici să ne împrăștiem și să nu le fim de folos, ci să ne îmbarcăm pe corăbii și să înfruntăm primejdia, fără să vă purtăm ură că nu ne-ați venit în ajutor. (3) De aceea, susținem că noi înșine nu v-am fost de mai puțin ajutor decît am dobîndit. Într-adevăr, voi ați venit în ajutor din cetăți locuite și cu scopul de a le locui și în viitor, deoarece vă temeați mai mult pentru voi, decît pentru noi — cînd eram încă teferi, nu erați de față — noi însă veneam dintr-o cetate care nu mai exista și ne-am avîntat în primejdie pentru o cetate, cu slaba nădejde că va mai exista și v-am salvat în același timp, într-o oarecare măsură, și pe voi, și pe noi. Iar dacă ne-am fi retras mai devreme în fața medului, temîndu-ne, ca alții, că țara ne va fi distrusă, și dacă, după

aceea, n-am fi îndrăznit să ne îmbarcăm pe corăbii, socotiți că sîntem distruși, n-ar mai fi fost nevoie să dați voi lupte pe mare, neavînd corăbii suficiente, ci evenimentele s-ar fi desfășurat în favoarea lui, oriunde ar fi voit să se îndrepte.

75 (1) Oare sîntem, lacedemonienilor, vrednici — pentru ardoarea pe care am arătat-o atunci, pentru inteligența noastră, și pentru conducerea pe care o avem — să nu trezim prea mare invidie în fața elenilor? (2) Căci și această conducere am dobîndit-o nu pentru că am fi întrebuințat violența, ci pentru că voi n-ați voit să rămîneți mai departe în război împotriva forțelor existente ale barbarului, iar lîngă noi au venit aliații și ne-au rugat ei înșiși să le fim conducători. (3) Și, mai întîi, fapta însăși ne-a silit s-o aducem pînă la acest punct, mai mult de teamă, apoi din respect și pe urmă, din interes. (4) Și se părea că nu era bine ca, în timp ce mulți eleni vă urau, iar alții, fiindcă erau subjugați[85], se desprinseseră din alianța voastră, în timp ce voi nu ne mai erați aceiași prieteni ca mai înainte, ci dimpotrivă, în dezacord cu noi și bănuitori, noi să părăsim conducerea și să ne avîntăm în primejdie. Într-adevăr, aliații desprinși de noi ar fi venit la voi. (5) Iar dacă cineva își chiverniseşte bine interesele vitale în fața celor mai mari primejdii, nu e drept să trezească invidia nimănui.

76 (1) Voi înșivă, lacedemonienilor, rînduind treburile în cetățile din Peloponeș în interesul vostru, le sînteți conducători. Și dacă atunci, stăruind să rămîneți la conducere tot timpul, ați fi devenit supărători în exercitarea ei, cum am devenit noi, știm bine că n-ați fi fost mai puțin nesuferiți pentru aliați decît noi și că, în cele din urmă, ați fi fost siliți sau să conduceți cu fermitate sau să fiți voi înșivă primejduiți. (2) În acest fel, nici noi n-am făcut ceva deosebit și nepotrivit cu firea omenească, dacă am primit conducerea care ni se oferea, iar acum n-o părăsim, căci sîntem stăpîniți de cele mai mari simțăminte: de respect, de teamă și de interes; de altfel, nu noi am început să practicăm acest lucru, căci de cînd lumea dăinuie obiceiul ca cel mai slab să fie constrîns de cel mai puternic

și socotim că meritățm să conducem; voi înșivă erați de aceeași părere, pînă cînd, luînd în considerare interesele voastre, luați drept pretext acum dreptatea, de care nimeni n-a ținut seama, cînd i s-a oferit prilejul să dobîndească ceva datorită puterii sale și nu i s-a luat posibilitatea de a avea mai mult. (3) Sînt vrednici de laudă aceia care, procedînd potrivit firii omenești, s-au dovedit că sînt în măsură să conducă pe alții mai mult decît le îngăduie puterea lor. (4) Socotim că, dacă alții ar lua în mînă conducerea noastră ar dovedi precis că noi procedăm cu moderație. Noi, deși am dat dovadă de blîndețe, ne-am atras, fără motiv, mai mult defăimare decît laude.

77 (1) Chiar cînd sîntem înfrînți în procesele cu aliații, ținute potrivit convențiilor și rînduind judecățile, și la noi acasă, după aceleași legi, facem impresia că avem patima judecăților. (2) Nimeni dintre ei nu cercetează de ce aceia care dețin cumva vreo conducere și tratează cu mai puțină moderație pe supuși decît noi, nu critică acest fapt; într-adevăr, aceia care pot să întrebuințeze violența n-au de loc nevoie de judecată. (3) Iar acei aliați, care s-au obișnuit să trateze cu noi pe picior de egalitate, dacă împotriva a ceea ce cred ei că ar trebui să se întîmple sînt oricît de puțin în inferioritate, fie printr-o sentință dată de noi, fie prin forța de care dispun în virtutea dominației, nu sînt recunoscători că nu li se ia mai mult, ci se mînie pentru puținul luat mai mult decît dacă am fi stabilit de la început procedura legală, și am fi obținut în mod evident mai mult. Atunci nici ei n-ar fi spus, la rîndul lor, că nu trebuie ca cel mai slab să cedeze celui mai tare. (4) În chip firesc, oamenii se mînie mai mult cînd li se face o nedreptate decît cînd sînt constrînși cu forța, deoarece nedreptatea, care vine de la un egal, li se pare o înșelătorie, în timp ce constrîngerea se vede că vine de la cel mai puternic. (5) Deși au îndurat, din partea medului, suferințe mai mari decît acestea, le-au suportat, dar conducerea noastră li se pare pe drept cuvînt de nesuferit, deoarece prezentul este întotdeauna greu pentru supuși. (6) Ei bine, dacă voi înșivă, doborîndu-ne pe noi, ați fi ajuns să dețineți puterea poate

c-ați fi pierdut simpatia pe care ați dobîndit-o pentru teama pe care o inspirăm noi altora, cel puțin dacă practicile pe care le-ați folosit puțin timp, cînd ați fost conducători în războiul împotriva medului, le-ați folosi și acum. Însă pentru voi înșivă aveți legi care nu îngăduie asocierea cu alții; ceva mai mult: fiecare dintre voi cînd iese din patrie nici de aceste legi nu se folosește, nici de cele pe care le are restul Eladei.

78 (1) Deliberați deci, pe îndelete, ca asupra unor lucruri importante și nu mai atrageți suferințe asupra patriei voastre, lăsîndu-vă convinși de păreri și învinuiri străine. Și, mai gîndiți-vă cît de mare este neprevăzutul războiului, înainte de a vă afla în el. (2) Căci, războiul, cînd se prelungește, de multe ori se obișnuiește să se lase pradă șanselor norocului, de care și voi și noi ne aflăm la o egală distanță și depinde de împrejurări necunoscute cum va fi[86]. (3) Oamenii, cînd pornesc la război, încep mai întîi lucrul pe care ar trebui să-l facă mai la urmă și deliberează abia cînd încep suferințele. (4) Nici n-am săvîrșit niciodată o astfel de greșeală și nu v-am văzut nici pe voi săvîrșind-o, de aceea vă spunem — cît timp buna hotărîre se mai poate lua în mod liber — să nu denunțați tratatul, să nu călcați jurămintele, ci să tranșați diferendele potrivit tratatului. Astfel, dacă-l veți începe, luînd ca martori pe zeii paznici ai jurămintelor, vom încerca să vă respingem, pe oriunde ne-o veți lua înainte".

79 (1) Așa au vorbit atenienii. Iar lacedemonienii, după ce au ascultat învinuirile aduse de aliați împotriva atenienilor și cele spuse de atenieni, îndepărtînd pe toți străinii, au început să delibereze ei singuri despre situația de față. (2) Părerile celor mai mulți au fost că atenienii săvîrșesc nedreptăți și că trebuie pornit războiul îndată. Păsind însă în fața adunării, Archidamos, regele lacedemonienilor, care avea faima că este inteligent și înțelept, a spus cele ce urmează.

80 (1) „Nu numai eu însumi am luat parte la multe războaie, lacedemonienilor, dar și unii dintre voi, pe care-i văd că sînt de aceeași vîrstă cu mine, așa că ei n-ar putea să do-

Pericles

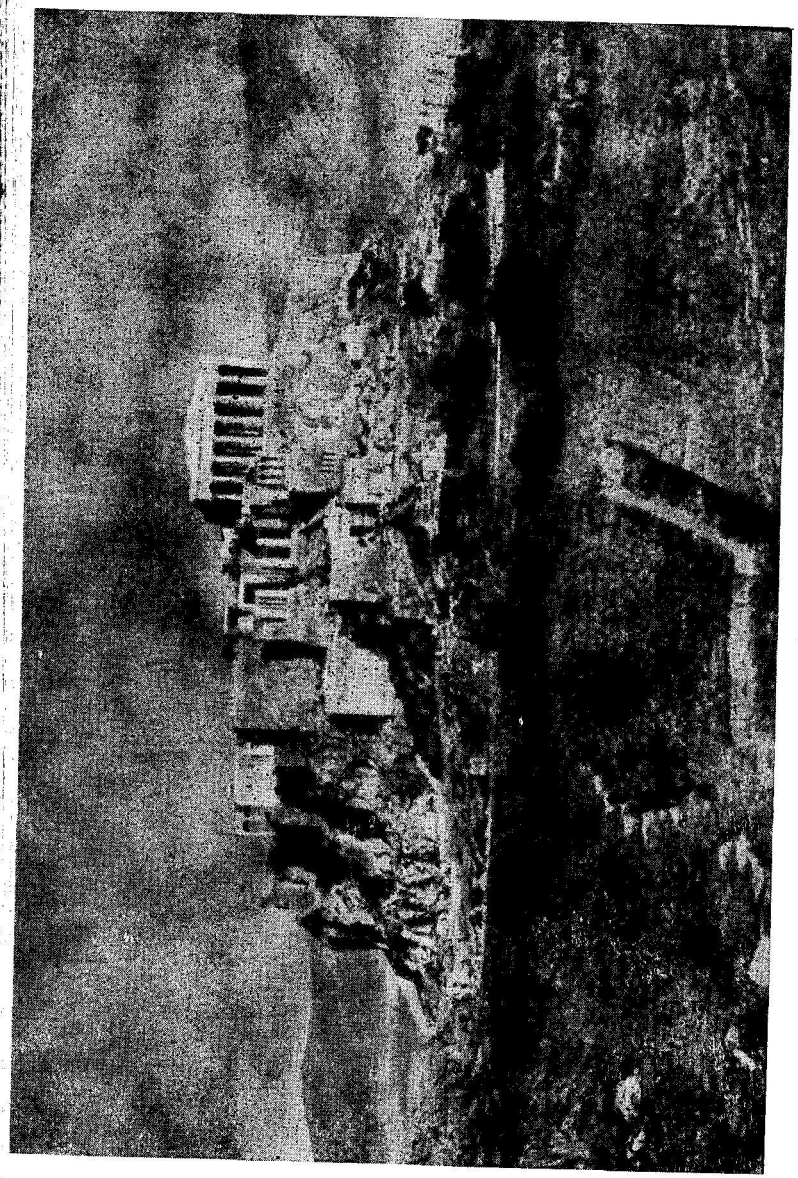

Acropole

rească războiul din lipsă de experiență, așa cum ar face mulțimea[87] și nici să-l socotească un lucru bun și sigur. (2) Și, dacă veți sta[88] să judecați cu simțul răspunderii, veți afla că nici acest război, asupra căruia deliberați acum, nu va fi ușor. (3) Într-adevăr, armata noastră se poate măsura cu peloponesienii și cu vecinii, ținînd seama că este cu putință să ne deplasăm repede la fiecare dintre ei. Dar, împotriva unor oameni care au țara departe [de noi] și pe lîngă aceasta au o foarte temeinică experiență a mării și foarte bine pregătiți în privința celorlalte mijloace, [anume] și în privința bogăției particulare, și a celei publice, și în privința corăbiilor, și a cailor și armelor, și în privința poporului cum nu mai este în vreo altă regiune elenică, care mai are încă și mulți aliați supuși contribuției, cum am putea să pornim cu ușurință război împotriva acestor oameni și pe ce ne-am baza ca să-l grăbim? (4) Oare ne vom baza pe corăbii? Dar le sîntem inferiori, chiar dacă ne vom hotărî să ne exercităm și să ne pregătim împotriva lor, va cere timp. Ne vom baza pe bani? Dar de bani ducem încă și mai mult lipsă și n-avem nici în vistieria publică, și nici nu putem contribui cu banii particulari.

81 (1) Poate că cineva s-ar încumeta să-l facă, bizuindu-se pe faptul că le sîntem superiori în arme și în mulțimea soldaților, astfel că le vom putea prăda țara, năvălind. (2) Dar ei mai au mult pămînt pe care-l stăpînesc, iar pe mare vor aduce lucrurile de care au trebuință. (3) Chiar dacă vom încerca să desprindem aliații de ei va trebui să le venim și lor în ajutor cu corăbii, căci cei mai mulți sînt insulari. (4) Atunci ce fel de război vom duce? Căci, dacă nu-i vom învinge cu flota sau nu le vom suprima resursele cu care întreține flota, vom suferi repetate înfrîngeri. (5) Apoi, în această situație nici nu ni se cade să încetăm ostilitățile, mai ales dacă vom arăta că noi, mai mult decît atenienii, le-am început. (6) Și nici să nu ne lăsăm înflăcărați de nădejdea că războiul se va sfîrși repede, dacă le vom pustii țara. Mai degrabă mă tem să nu-l lăsăm moștenire și copiilor, atît este de presupus că atenienii, datorită mîndriei, nu se vor lăsa să fie robii pămîntului și nici nu vor fi intimidați de război, ca lipsiți de experiență.

82 (1) Totuși, eu nu vă îndemn, insinuînd, să ne lăsăm aliații să primească lovituri și să nu dovedim pe cei găsiți plănuind nelegiuiri, dar vă sfătuiesc însă să nu punem în mișcare armatele, ci să trimitem solii și să-i acuzăm, fără să amenințăm prea mult cu războiul, dar și fără să lăsăm impresia că vom ceda, și, în acest timp, să ne pregătim noi înșine, atrăgînd în alianță și eleni și barbari, poate că vom găsi undeva vreo forță navală și bani — și nu vom atîța invidia nimănui dacă vom atrage și vom salva pe cei care sînt ca și voi amenințați de atenieni, nu numai pe eleni, ci și pe barbari — și, în același timp, să ne procurăm mijloacele de care noi înșine avem trebuință. (2) Și, dacă vor da ascultare soliilor noastre va fi foarte bine, iar dacă nu, după ce vor trece doi sau mai bine, trei ani, după cum vom găsi de cuviință, vom porni, scut lîngă scut, împotriva lor. (3) Și astfel, văzînd ei pregătirile militare, și mai auzind și cuvintele noastre, care le vor da să înțeleagă lucruri pe măsura pregătirilor, mai degrabă vor ceda cînd încă mai au țara nepustiită și pot delibera asupra bunurilor care nu le sînt încă distruse. (4) Într-adevăr, să nu credeți că veți deține țara lor altfel decît ca amanet și cu atît mai mult cu cît este bine lucrată și trebuie s-o cruțăm cît mai mult timp cu putință, ca nu cumva, împingîndu-i la desperare, să-i facem și mai de neînfrînt. (5) Dacă fără pregătire, împinși de acuzațiile aliaților, le vom pustii țara, băgați de seamă să nu atragem Peloponesului o situație mai rușinoasă și mai încurcată. (6) Există, e drept, într-adevăr, posibilitatea să tranșăm diferendele dintre cetăți și dintre particulari, dar este foarte greu să termini onorabil un război, pe care l-am început cu toții din interese particulare, război despre care este cu neputință să prevedem ce drum va lua.

83 (1) Și să nu socotească nimeni că-i o dovadă de lașitate faptul că mai multe cetăți nu îndrăznesc să atace repede una singură. (2) Căci, au și ei aliați tot așa de mulți, care le aduc bani, iar războiul se duce nu numai cu arme, ci și cu bani, care aduc armelor mult folos, mai ales în situația unor continentali împotriva unor marinari. (3) Să ne procurăm deci mai întîi bani și să nu ne lăsăm întărîtați prea devreme de cuvin-

tele aliaților, iar noi, care vom purta cea mai mare răspundere pentru cele ce se vor întîmpla într-un sens sau într-altul, să le prevenim în liniște.

84 (1) Să nu vă rușinați cînd aliații vă vor acuza de încetineală și șovăire. Căci, grăbindu-vă, veți putea termina mai cu greu tocmai pentru că ați pornit la atac nepregătiți. Apoi, să nu uităm că noi locuim o cetate liberă și cu foarte bună faimă din totdeauna. (2) Chiar încetineala se poate dovedi adesea o înțelepciune conștientă, căci noi singuri, datorită ei, cînd avem succese nu ne mîndrim peste măsură, iar în nenorociri cedăm mai puțin decît alții; iar cînd alții încearcă să ne-mpingă în primejdii lăudîndu-ne, nu ne lăsăm mînați de plăcere împotriva convingerilor noastre, și tot așa, dacă cineva încearcă să ne irite acuzîndu-ne, nu ne lăsăm de loc convinși, căzînd pradă mîniei. (3) Sîntem războinici și chibzuiți datorită bunei noastre rînduieli: războinici, pentru că sentimentul onoarei se împletește foarte fericit cu înțelepciunea, iar curajul cu rușinea, chibzuiți, pentru că am fost crescuți cu totul nepricepuți să disprețuim legile și constrînși prea înțelepțește ca să nu le dăm ascultare. Nu sîntem prea pricepuți la cele nefolositoare, încît să criticăm frumos cu vorba pregătirile dușmanilor, dar în război sîntem cu totul altfel; apoi socotim că și gîndurile vecinilor sînt la fel cu ale noastre și că evenimentele care vor surveni nu pot fi puse la cale cu cuvîntul. (4) Întotdeauna noi ne pregătim cu fapta, ca împotriva unor dușmani care au chibzuit bine; și nu trebuie să ne făurim nădejdi, bazîndu-ne pe eventualele lor greșeli, ci pe faptul că noi înșine vom lua bune măsuri de prevedere; de asemenea nu trebuie să socotim că oamenii sînt mai deosebiți unii de alții, dar că cel mai destoinic este cel crescut în cele mai mari nevoi.

85 (1) Aceste practici ni le-au transmis părinții noștri, iar noi, trăgînd întotdeauna foloase [din ele], să nu le părăsim și, împinși de alții, să nu deliberăm într-un timp prea scurt, [luînd hotărîri] asupra multor oameni și bani, și [care privesc] multe cetăți și faima noastră, ci să ne sfătuim în tihnă. (2) Căci noi putem s-o facem, mai mult decît alții, datorită puterii

noastre. Trimiteți soli la Atena în legătură cu Potideea, trimiteți și în legătură cu nedreptățile pe care spun aliații lor că le îndură, mai ales că atenienii sînt gata să se supună judecății, dar împotriva celui care este gata să se supună judecății nu trebuie să mergem ca împotriva unui vinovat. În același timp pregătiți-vă de război. Căci aceste măsuri vor fi foarte puternice și pentru dușmani foarte înfricoșătoare". (3) Așa a vorbit Archidamos. Dar Sthèneladas, unul dintre efori, pășind cel din urmă la tribună, a vorbit în fața lacedemonienilor așa:

86 (1) „N-am înțeles bine multele cuvinte rostite de atenieni. Într-adevăr, lăudîndu-se mult pe ei înșiși, n-au spus de loc, ca răspuns, că nu fac nedreptăți aliaților noștri și Peloponesului. Desigur, dacă atunci au fost buni [să lupte] împotriva mezilor, iar acum sînt răi față de noi, merită o dublă pedeapsă, pentru că din buni s-au făcut răi. (2) Dar noi sîntem acum la fel ca și atunci, iar pe aliații noștri, dacă sîntem înțelepți, nu-i vom trece cu vederea cînd li se vor face nedreptăți și nu vom întîrzia să le venim în ajutor, pentru că ei nu mai sînt amenințați să sufere. (3) Alții[89] dispun de bani mulți, de corăbii și de cai, iar noi avem aliați buni, pe care nu trebuie să-i predăm atenienilor și nici să hotărîm cu proces și cu discursuri pentru aceia care nu primesc lovituri cu cuvîntul, ci este nevoie să le venim în ajutor grabnic și cu toată puterea. (4) Și nimeni să nu ne învețe că se cade să deliberăm cînd suferim nedreptăți, ci mai degrabă se cade să delibereze mai mult timp aceia care sînt pe punctul de a săvîrși nedreptăți. (5) Votați deci, lacedemonienilor, războiul demn de Sparta și nu lăsați pe atenieni să se facă mai puternici și în același timp să nu trădăm nici pe aliați, ci, cu zeii, să pornim împotriva celor care fac nedreptăți".

87 (1) Spunînd acestea, el a depus cel dintîi votul, el, efor [în adunarea lacedemonienilor]. (2) Apoi, tot el — lacedemonienii votează prin strigăte nu prin vot — a spus că nu distinge a cui voce este mai tare, dar, voind să-i împingă și mai mult la război, atunci cînd își exprimau pe față părerea, le-a

zis: „Cine dintre voi, lacedemonienilor, socotește că tratatul a fost rupt și că atenienii sînt vinovați să treacă în partea aceea" și le-a arătat un loc, „iar cine crede că nu s-a rupt tratatul să treacă în partea cealaltă". (3) Ridicîndu-se, lacedemonienii s-au despărțit și au fost mult mai numeroși cei care au crezut că tratatul a fost rupt. (4) Chemînd pe aliați, lacedemonienii le-au spus că, după părerea lor, atenienii sînt vinovați, dar vor să cheme pe toți aliații și să pună hotărîrea la vot, pentru ca, sfătuindu-se împreună, să declare război, dacă vor găsi de cuviință. (5) Solii aliaților s-au întors acasă ca să discute acest lucru, iar solii atenienilor au plecat numai după ce au rezolvat problemele pentru care veniseră. (6) Iar această părere a adunării spartanilor, anume că tratatul fusese rupt, s-a formulat în al patrusprezecelea an de la încheierea tratatului de treizeci de ani, care s-a făcut după războiul cu Eubeea.

88 Lacedemonienii s-au exprimat prin vot că tratatul fusese rupt și că trebuie purtat război, nu atît pentru că se lăsaseră convinși de cuvîntările aliaților, ci pentru că se temeau că atenienii vor deveni și mai puternici, căci vedeau că cea mai mare parte din Elada le este de pe acum subordonată.

89 (1) Atenienii întreprinseseră acțiunile, prin care și-au sporit puterea, în felul următor. (2) După ce mezii s-au retras din Eubeea, înfrînți atît de pedestrimea, cît și de navele elenilor, iar dintre ei cei care fugiseră pe corăbii au fost distruși la Mycale, Leotychidas, regele lacedemonienilor, care fusese comandantul elenilor la Mycale, s-a întors în patrie cu aliații din Peloponeș. Atenienii însă, și aliații din Ionia și Hellespont, care de curînd se desprinseseră de regele perșilor, rămînînd pe loc, au început să asedieze cetatea Sestos, care era în stăpînirea mezilor și, după ce au petrecut iarna acolo, au cucerit-o, deoarece barbarii o părăsiseră, și după aceea au pornit din Hellespont pe mare, fiecare în cetatea lui. (3) Iar atenienii[90], după ce barbarii plecaseră din țara lor, au adus înapoi — de unde duseseră — copiii, femeile, și bunurile care le mai rămăseseră, pregătindu-se totodată să rezidească cetatea și zidurile

cetății; din zidul din jurul cetății nu mai rămăseseră de[c] niște ruine, cele mai multe case fuseseră dărîmate, iar în p[u]ținele care mai erau în picioare se adăpostiseră dregătorii perșil[or].

90 (1) Lacedemonienii, aflînd ceea ce se pusese la cale, [a] venit în solie, atît fiindcă ei înșiși ar fi privit mai cu plăce[re] ca nici atenienii nici alții să n-aibă ziduri în jurul cetății, d[e] mai ales fiindcă aliații îi atîțau și se temeau de mărimea flot[ei] ateniene, pe care n-o avuseseră mai înainte, și de îndrăzneal[a] dovedită în războiul cu perșii. (2) Solii lacedemonienilor cerea[u] atenienilor, pe de o parte, să nu ridice ziduri în jurul cetății; iar pe de alta ca și elenii dinafara Peloponesului, care aveau ziduri, să le dărîme împreună cu ei; lacedemonienii nu arătau pe față ceea ce gîndeau și bănuiau în legătură cu atenienii, ci susțineau că barbarul, dacă ar veni iarăși, n-ar mai avea un loc întărit din care să pornească, așa cum pot porni acum din Teba; mai spuneau că Peloponesul este pentru toți un loc suficient de retragere și de pornire la atac. (3) Atenienii, urmînd sfatul lui Themistocles, au răspuns lacedemonienilor că vor trimite soli la Sparta ca să delibereze asupra celor propuse, după care s-au despărțit de ei. Themistocles, însă, i-a îndemnat să-l trimită cît mai repede la Sparta, dar pe ceilalți soli, aleși cu el, să nu-i trimită imediat, ci să-i rețină pînă cînd vor ridica zidul la înălțimea cea mai potrivită, pentru ca să se poată lupta de pe el. Le-a spus să lucreze la ridicarea zidului tot poporul care se găsește în cetate, și ei, bărbații, și femeile, și copiii, și să nu cruțe nici o clădire, nici particulară, nici publică, din care s-ar putea lua vreun material folositor pentru lucrare, ci să le dărîme pe toate. (4) Dîndu-le aceste povețe și spunîndu-le că treburile le va aranja el însuși, a plecat. (5) Cînd a ajuns la Sparta, nu s-a prezentat îndată la dregători, ci temporiza și găsea pretexte de amînare. Și cînd vreunul dintre dregători îl întreba de ce nu se înfățișează în adunarea poporului, îi răspundea că așteaptă pe ceilalți soli, care rămăseseră la Atena, reținuți fiind de anumite treburi, dar că trebuie să sosească în grabă și se mira chiar că încă n-au sosit.

91 (1) Lacedemonienii, cînd auzeau aceste explicații, îi dădeau crezare lui Themistocles, pentru prietenia ce i-o acordau, dar cînd alții, [martori oculari], veneau[91] de la Atena și spuneau răspicat că zidul se construiește și că a și ajuns la o oarecare înălțime nu mai aveau motive să fie încrezători. (2) Aflînd Themistocles despre aceste învinuiri, i-a îndemnat să nu-și mai petreacă timpul cu vorbe, ci să trimită cîțiva bărbați, dintre ei înșiși, care să cerceteze și apoi să raporteze cu cinste și credință. (3) Lacedemonienii trimit deci soli și, în același timp cu ei, trimite și Themistocles, pe ascuns, vorbă atenienilor să-i rețină cît mai meșteșugit cu putință și să nu-i lase să plece pînă cînd nu se vor întoarce ei înșiși — lui Themistocles îi sosiseră tovarășii de solie, Habronychos, fiul lui Lysicles, și Aristides, fiul lui Lysimachos, vestindu-i că zidul era gata — căci se temea ca nu cumva lacedemonienii, aflînd care este situația, să nu le mai dea drumul. (4) Atenienii au reținut pe soli, așa cum le trimisese vorbă Themistocles, iar el, prezentîndu-se în fața lacedemonienilor, le-a declarat pe față că cetatea lor este înconjurată de zid, astfel că poate să-și apere locuitorii, iar dacă lacedemonienii sau aliații lor vor să trimită o solie la Atena, să trimită ca la unii care prevăd ce este de folos atît lor personal, cît și cauzei comune. (5) [Themistocles le-a mai spus] că atenienii atunci cînd au socotit că-i mai bine să părăsească cetatea și să se îmbarce pe corăbii au luat hotărîrea fără să întrebe pe spartani și că, și în cele ce s-au sfătuit cu ei, nu și-au exprimat idei mai prejos de ale altora. (6) Atenienii socotesc, deci, că și acum este mai bine ca cetatea lor să aibă ziduri și că acest lucru le va fi de un foarte mare folos nu numai în particular cetățenilor atenieni, ci tuturor aliaților. (7) Căci, nu este cu putință ca să delibereze în sfatul comun cu aceeași autoritate și pe picior de egalitate cu ceilalți, dacă nu au o forță corespunzătoare. A conchis deci că, în mod necesar, sau toți trebuie să intre în alianță cu cetățile neînconjurate cu ziduri sau să fie convinși că și lucrarea atenienilor este bine făcută.

92 Lacedemonienii, auzind acestea, nu și-au exprimat pe față mînia împotriva atenienilor, de altfel ei nu trimiseseră soli în

fața poporului ca să-i împiedice, ci ca să-i îndemne, și în același timp, atenienii se bucurau de simpatie datorită avîntului arătat împotriva mezilor. Totuși, neatingîndu-și scopul, în ascuns, spartanii erau mîniați. Soliile amîndurora au pornit spre patrie, fără să facă vreo plîngere.

93 (1) În acest fel, atenienii, în puțin timp, au înconjurat cetatea cu ziduri. Și astăzi se mai vede că zidul a fost făcut în grabă. (2) Într-adevăr, temeliile sînt construite din tot soiul de pietre și prin unele părți, nu sînt opera unor oameni care au lucrat organizat[92], ci sînt așezate așa cum le-a adus fiecare, apoi au fost folosite multe coloane funerare și pietre lucrate, aduse de la morminte. Astfel, înconjurul zidului cetății a fost lucrat peste tot mai larg decît cetatea și, din această pricină, folosind fără deosebire toate materialele ce au avut la îndemînă, lucrătorii zoreau. (3) Themistocles a convins pe atenieni să construiască și ceea ce mai rămăsese nezidit în Pireu — construirea Pireului o începuse Themistocles mai înainte, în timpul arhontatului, care se alege anual și pe care el îl deținuse la Atena[93] — fiindcă socotea că locul este prielnic, deoarece avea trei limanuri naturale, și că atenienii, devenind un popor de marinari, vor realiza un mare progres, dobîndind în felul acesta putere; (4) astfel, el a fost cel dintîi care a îndrăznit să le spună că trebuie să se ocupe de navigație și de îndată, au început să zidească. (5) Atenienii au făcut grosimea zidului după sfatul lui, așa cum se vede și astăzi în jurul Pireului: două căruțe, așezate una cu fața spre cealaltă aduceau pietrele[94]. Înăuntrul zidului nu erau nici var, nici humă, ci numai pietre mari, tăiate în unghiuri drepte, așezate strîns una de alta, legate în afară prin scoabe de fier și plumb. Iar ca înălțime, s-a ridicat cu jumătate mai sus decît se plănuise. (6) Themistocles voia ca, ajutați de mărimea și grosimea zidului, atenienii să poată respinge atacurile dușmanilor; de asemenea calcula ca pentru pază să fie nevoie de oameni puțini și chiar dintre aceia care nu sînt buni la altceva, căci pe ceilalți avea să-i îmbarce pe corăbii. (7) El punea mare nădejde în corăbii, văzînd, după cum socotesc eu, că drumul pe mare va fi mai la îndemînă pentru armata regelui perșilor decît

cel pe uscat. În același timp, el socotea că Pireul este mai folositor decît cetatea de sus[95] și adesea îndemna pe atenieni ca, dacă cumva vor fi înfrînți pe uscat, să coboare în Pireu și să reziste pe corăbii, împotriva tuturor. (8) În acest fel, atenienii s-au înconjurat de ziduri și și-au pregătit și celelalte, după retragerea mezilor.

94 (1) Pausanias, fiul lui Cleombrotos din Sparta, a fost trimis din Peloponeș, în calitate de comandant al elenilor, cu douăzeci de corăbii. Împreună cu el au pornit și atenienii, cu treizeci de corăbii, și cu un contingent recrutat din ceilalți aliați. (2) Au pornit o expediție împotriva Ciprului și au supus cea mai mare parte a insulei și, mai tîrziu, s-au dus în Byzantion, pe care-l stăpîneau mezii și l-au asediat sub comanda acestuia.

95 (1) Deoarece Pausanias se purta acum în mod tiranic nici ceilalți eleni nu puteau să-l sufere, dar mai ales ionienii și cei care se eliberaseră de curînd de sub jugul regelui perșilor. Aceștia, ducîndu-se deci la atenieni, le cereau să le fie conducători, pentru că le erau rude, și să nu cedeze lui Pausanias, dacă va întrebuința forța. (2) Atenienii au primit propunerea și acționau în așa fel încît să se vadă că nu vor trece acest fapt cu vederea, ci că le vor rîndui pe toate cum li se va părea lor mai bine. (3) În acest timp, lacedemonienii au rechemat pe Pausanias ca să-l judece în legătură cu cele ce auziseră despre el. Într-adevăr, elenii, care veneau de acolo, îi reproșau [lui Pausanias] săvîrșirea multor nedreptăți, căci se vedea că conducerea lui seamănă mai degrabă cu tirania decît cu strategia[96]. (4) Și, s-a mai întîmplat că în același timp cînd el era chemat în patrie, chiar aliații, în afară de soldații din Peloponeș, din pricina aversiunii față de el, să treacă sub comanda atenienilor. (5) Ajungînd deci Pausanias la Sparta, a fost dat în judecată și osîndit pentru unele încălcări ale legii săvîrșite împotriva unor particulari, dar de cele mai mari învinuiri a fost achitat: era însă acuzat foarte mult că medizează[97] și se părea că faptele sînt foarte clare. (6) Spartanii nu l-au mai trimis pe el să comande, ci pe Dorcis însoțit de cîțiva și cu o

armată nu prea numeroasă. Dar aliaţii nu le-au încredinţat comanda. (7) Dorcis, împreună cu ceilalţi, fiind puşi în curent cu situaţia existentă, au plecat de acolo, iar alţi comandanţi n-au mai trimis în urmă lacedemonienii, deoarece se temeau că cei care ies din patrie se vor înrăi, aşa cum se înrăise Pausanias, şi pentru că terminaseră războiul cu mezii şi socoteau că atenienii sînt în stare să conducă, căci le erau prieteni în acea vreme.

96 (1) Luînd deci în primire comanda, atenienii — cu voia aliaţilor, care urau pe Pausanias — au rînduit şi banii, şi corăbiile cu care trebuiau să contribuie cetăţile împotriva barbarului. Ei pretextau că vor să se răzbune de cele suferite, pustiind ţara regelui perşilor. (2) Şi atunci s-a înfiinţat la Atena dregătoria hellenotamilor[98], care primea contribuţia cetăţilor. Căci astfel se numea tributul în bani. Prima contribuţie stabilită se ridica la suma de trei sute şaizeci de talanţi, iar sediul vistieriei era în insula Delos şi adunările se ţineau în templul [de acolo].

97 (1) La început atenienii au condus pe aliaţii lor lăsîndu-i autonomi şi deliberînd cu ei în adunări comune, apoi au început să întreprindă astfel de acţiuni în timpul dintre războiul medic şi cel de faţă, purtînd războaie şi căutînd să deţină ei conducerea politică. Aceste războaie le-au purtat împotriva barbarului, împotriva propriilor aliaţi, care doreau schimbări, şi împotriva peloponesienilor, care se-ntîmpla să fie acolo. Eu am scris istoria acestor războaie şi am făcut această digresiune[99] pentru că la toţi istoricii dinaintea mea lipsea expunerea acestor fapte. Astfel, ei scriseseră sau istoria elenilor dinainte de războaiele medice sau războaiele medice, pe cînd despre faptele dintre războaiele medice şi cel de faţă, chiar şi Hellanicos, care le-a menţionat în *Istoria Atticii*, n-a amintit decît pe scurt şi nerespectînd exactitatea cronologică. Am arătat, în acelaşi timp, pe ce cale s-a format hegemonia atenienilor.

98 (1) Mai întîi atenienii au ocupat cetatea Eion, aşezată pe Strymon, care era sub stăpînirea perşilor, şi au redus, sub

comanda lui Cimon, fiul lui Miltiades, pe cetăţeni la sclavie. (2) Apoi au redus la sclavie pe dolopi, locuitorii cetăţii Scyros, în insula Aigaios, şi au colonizat-o ei înşişi. (3) Au purtat război împotriva carystienilor[100], care nu erau sprijiniţi de ceilalţi eubeeni, şi, cu timpul, au căzut la învoieli. (4) S-au războit şi cu cetatea Naxos, care se desprinsese din alianţa cu ei, şi au înconjurat-o cu lucrări de asediu. Aceasta a fost cea dintîi cetate aliată redusă la robie, împotriva prevederilor din tratat, şi apoi şi dintre celelalte, pe fiecare după cum s-a întîmplat.

99 (1) De asemenea, şi alte cauze stăteau la baza desprinderii lor din alianţa cu Atena, dar cele mai puternice erau contribuţiile băneşti, numărul mic al corăbiilor şi lipsa contingentelor de care suferea din cînd în cînd cîte o cetate. (2) Într-adevăr, atenienii cereau fără să păsuiască şi deveniseră neiertători, pentru că, întrebuinţînd violenţa, provocau greutăţi unor cetăţi, care nici nu erau obişnuite şi nici nu voiau să aibă necazuri. (3) De altfel, atenienii, în calitate de conducători, nu mai erau la fel de plăcuţi, ca mai înainte şi nici nu mai porneau în expediţii pe picior de egalitate cu aliaţii, şi le venea mai uşor să supună cu forţa pe aliaţii care se desprindeau [din alianţă]. (4) Vinovaţi de acestea erau aliaţii Atenei înşişi, pentru că, datorită aversiunii faţă de expediţiile militare şi vrînd să nu se deplaseze departe de patrie, au rînduit să aducă, în loc de corăbii, bani pentru cheltuielile respective; atenienii îşi sporeau flota cu banii pe care-i aduceau aliaţii, iar aceştia, cînd se desprindeau de alianţă, începeau războiul neînarmaţi şi neexercitaţi.

100 (1) După acestea, au avut loc şi bătălia terestră de la rîul Eurymedon[101], în Pamphilia, şi lupta navală dată de atenieni şi aliaţi împotriva mezilor. În aceeaşi zi atenienii au fost victorioşi în amîndouă bătăliile — strateg era Cimon, fiul lui Miltiades — şi au capturat cam la două sute corăbii feniciene, pe care le-au distrus pe toate. (2) Ceva mai tîrziu, s-au desprins din alianţă thasienii[102], care intraseră în conflict cu atenienii din cauza emporiilor din faţa lor, de pe ţărmul trac şi a minelor, pe care le exploatau. Atenienii, pornind cu corăbii

spre Thasos, au înfrînt pe thasieni într-o bătălie navală și au debarcat pe uscat. (3) Dar, cînd tot pe atunci au trimis la Strymon zece mii de coloniști, recrutați dintre atenieni și aliați, ca să populeze localitatea pe care o deținеau edonienii, numită pe vremea aceea Ennea Hodoi [„Nouă drumuri"], iar acum Amphipolis, au izbutit să pună stăpînire pe această localitate; dar, înaintînd pe teritoriul trac, au fost uciși cu toții de către traci în Drabescos, localitate a edonilor, care socoteau ca un act de ostilitate întemeierea unei colonii în localitatea Ennea Hodoi.

101 (1) Thasienii, fiind asediați și apoi înfrînți în bătălii, au făcut apel la lacedemonieni ca să le vină în ajutor, năvălind în Attica. (2) Lacedemonienii le-au promis că vor veni fără știrea atenienilor, și erau chiar gata să pornească, dacă nu ar fi fost împiedicați de un cutremur, în timpul căruia s-au detașat de ei, refugiindu-se la Ithome, hiloții[103], iar dintre perieci[104] thurii[105] și aithaii[106]. Cei mai mulți hiloți erau urmașii messenienilor reduși atunci la sclavie, de unde s-au numit cu toții messenieni. (3) Războiul împotriva celor refugiați la Ithome a trebuit să-l ducă lacedemonienii, dar thasienii, în al treilea an de asediu, au căzut la învoială cu atenienii să dărîme zidul care înconjura cetatea, să predea corăbiile, să fixeze și banii pe care trebuiau să-i dea îndată, și contribuția viitoare, cedînd și țărmul și minele.

102 (1) Lacedemonienii, văzînd că războiul dus împotriva celor din Ithome se prelungea, au făcut apel și la alți aliați, și la atenieni. Atenienii au venit în număr mare, sub comanda lui Cimon. (2) Spartanii i-au chemat în ajutor mai ales fiindcă se părea că sînt meșteri în luptele date la ziduri, iar pentru luptătorii care aveau în față un lung asediu era nevoie de acest lucru, căci altfel, ar fi luat ei poziția cu asalt. (3) O dezbinare evidentă s-a produs între lacedemonieni și atenieni din pricina acestei expediții. Astfel, deoarece cetatea nu era luată cu asalt, lacedemonienii, temîndu-se de îndrăzneala și de spiritul de inițiativă al atenienilor și, în același timp, socotindu-i de alt neam, se gîndeau că, dacă vor rămîne pe loc, s-ar putea să se

lase convinși de cei din Ithome și să pornească la lucruri noi; de aceea pe ei singuri, dintre aliați, i-au trimis acasă, fără să-și dezvăluie bănuiala, ci doar spunîndu-le că nu mai au nevoie de ajutorul lor. (4) Atenienii și-au dat seama că nu pentru un motiv mai îndreptățit fuseseră trimiși acasă, ci pentru că se iscase vreo bănuială și — indignîndu-se și socotind că nu merită să sufere acest afront din partea lacedemonienilor — de îndată ce s-au retras, au părăsit alianța pe care o încheiaseră cu spartanii împotriva perșilor și s-au aliat cu argeienii, dușmanii lacedemonienilor și, de asemenea, și atenienii, și argeienii au încheiat o alianță cu thesalienii și și-au întărit-o prin aceleași jurăminte.

103 (1) În al zecelea an, cei asediați la Ithome, nemaiputînd să reziste, au căzut la învoială cu lacedemonienii să părăsească sub jurămînt Peloponesul și niciodată să nu-l mai calce, iar dacă cineva va fi prins să fie sclavul celui care l-a prins. (2) Lacedemonienii aveau, de altfel, și un oracol al lui Apollon, care le fusese dat mai înainte de acest război și care le poruncea să elibereze pe învingătorul lui Zeus de la Ithome. (3) Au ieșit deci din cetate bărbații, copiii și femeile, iar atenienii i-au primit mînați de ura pe care o nutreau lacedemonienilor și i-au colonizat în cetatea Naupactos, pe care o cuceriseră de curînd de la locrii ozoli. (4) Au mai intrat și megarienii în alianța cu atenienii, desprinzîndu-se de lacedemonieni, pentru că corintienii îi încolțeau cu război dincolo de hotarele țării lor. Atenienii au ocupat cetățile Megara și Pegai și au construit pentru megarieni marile ziduri, pe care le păzeau cu gărzi și care se întind de la cetate pînă la Nisaia. De asemenea, pentru prima oară corintienii, din pricina acestei acțiuni, au început să poarte o mare ură împotriva atenienilor.

104 (1) Libyanul Inaros, fiul lui Psammetichos, regele libyenilor dinspre Egipt, pornind din Mareia, cetate care se află mai sus de Pharos, a desprins de sub stăpînirea regelui Artaxerxes cea mai mare parte a Egiptului și, ajungînd conducător, a atras de partea sa pe atenieni. (2) Aceștia — din întîmplare erau plecați într-o expediție în Cipru, cu două sute

de corăbii, ale lor și ale aliaților — părăsind Ciprul, au plecat și, navigînd de la mare pe Nil, au pus stăpînire pe fluviu și pe două treimi din Memphis, iar împotriva celei de a treia care se numește „Zidul alb", au început războiul.

Acolo se aflau perșii și mezii refugiați, precum și egiptenii care nu-l părăsiseră pe regele perșilor.

105 (1) Atenienii, debarcînd la Halies, au dat o luptă împotriva corintienilor și epidaurienilor, dar au învins corintienii. Ceva mai tîrziu, atenienii au dat o bătălie navală împotriva flotei corintiene, la Cecryphaleia, unde au ieșit învingători. (2) După aceea, izbucnind un război între Atena și Egina, s-a dat o mare bătălie navală, la Egina, între atenieni și egineți, la care au luat parte aliații amîndurora și unde au ieșit învingători atenienii care, capturînd șaptezeci de corăbii dușmane, au debarcat pe uscat și au început asediul, sub comanda lui Leocrates, fiul lui Stroibos. (3) Apoi, peloponesienii, voind să vină în ajutorul egineților, au debarcat mai întîi la Egina trei sute de hopliți, ca ajutoare ale corintienilor și epidaurienilor, apoi au pus stăpînire pe înălțimile Geraniei, iar în Megarida au coborît corintieni cu aliații lor, considerînd că atenienii nu vor fi în stare să vină în ajutorul megarienilor la Egina, deoarece multă armată era departe, în Egipt, iar în caz cînd vor veni în ajutor, îi vor respinge de la Egina. (4) Atenienii n-au pornit armata destinată Eginei; atunci, cei mai bătrîni și cei mai tineri rămași în cetate au venit la Megara, sub comanda lui Myronides. (5) Și, dîndu-se o bătălie împotriva corintienilor, în care balanța victoriei a rămas neînclinată, s-au despărțit unii de alții, fiecare socotind că nu este înfrînt de celălalt. (6) Atenienii — totuși ei se arătaseră mai puternici — după plecarea corintienilor, au înălțat un monument în cinstea victoriei. Corintienii, dojeniți de bătrînii din cetate, s-au pregătit și, douăsprezece zile mai tîrziu, s-au dus și au început să înalțe un monument în cinstea biruinței, ca să arate că și ei fuseseră victorioși. Atenienii însă, sărind din Megara la atac, au ucis pe cei care înălțau monumentul și, năpustindu-se asupra celorlalți, i-au înfrînt.

106 (1) Cei învinși s-au retras, iar o parte mare dintre ei, fiind mult prea presată de dușmani și greșind drumul, au intrat pe locul unui particular, care era înconjurat de un șanț mare, de unde nu mai era nici o ieșire. (2) Atenienii, prinzînd de veste, din față i-au ținut înăuntru cu hoplițiii, înconjurînd poziția cu soldații lor ușor înarmați, și apoi au ucis cu pietre pe toți cei care intraseră; aceasta a fost un mare dezastru pentru corintieni. Grosul armatei lor s-a retras spre casă.

107 (1) Cam în aceeași vreme au început atenienii să construiască și marile ziduri înspre mare, adică cel dinspre Phaleron și cel dinspre Pireu. (2) Iar cînd foceenii au pornit cu armată în Dorias, cetatea-mamă a lacedemonienilor, apoi în Boion, în Cytinion, și în Erineos, și au cucerit una dintre aceste mici cetăți, lacedemonienii au dat ajutor dorienilor — fiind comandați de Nicomedes, fiul lui Cleombrotos, în locul regelui Pleistoanax, fiul lui Pausanias, care era încă tînăr — cu o mie cinci sute de hopliți spartani și cu zece mii de aliați și silind pe foceeni să le predea cetatea de bunăvoie, s-au retras în patrie. (3) Atenienii, patrulînd cu corăbiile, aveau de gînd să-i împiedice, în eventualitatea că vor voi să treacă pe mare, prin golful Crisaios, căci corintienii socoteau că drumul prin Gerania nu-i lipsit de primejdii, deoarece atenienii dețineau Megara și Pegai: prin Gerania era un drum impracticabil și mereu străjuit de atenieni, dar atunci au băgat de seamă că aveau să-i împiedice să treacă și pe acest drum. (4) Au hotărît deci să rămînă în Beoția și să cerceteze în ce fel ar putea să străbată un drum cît mai fără primejdii. Pe de altă parte, și anumiți atenieni îi îndemnau pe ascuns, nădăjduind că se va pune capăt puterii poporului și construcției marilor ziduri. (5) Împotriva lor au sărit atenienii, în masă, apoi o mie de argeieni și, în plus, ostași de la fiecare dintre aliați strîngîndu-se în total, patrusprezece mii de oameni. (6) Atenienii, socotind că dușmanii nu vor ști pe unde să treacă, au pornit cu armată împotriva lor, bănuind, întrucîtva, că aveau de gînd să răstoarne puterea poporului. (7) Alături de atenieni, potrivit alianței, au venit și călăreți thessalieni care, în timpul acțiunii, au trecut de partea lacedemonienilor.

108 (1) Dîndu-se lupta la Tanagra, în Beoția, au învins lacedemonienii și aliații, și mulți luptători au fost uciși din ambele tabere. (2) Lacedemonienii, intrînd în Megarida, au tăiat copacii și apoi s-au întors acasă prin Gerania și istm. (3) Iar atenienii, în a șaizeci și doua zi după luptă, au intrat cu armată contra beoțienilor, sub comanda lui Myronides și, înfrîngînd în luptă pe beoțieni, la Oinophyta, au pus stăpînire pe țara Beoției și pe Phocida, apoi au dărîmat zidul Tanagrei, au luat de la locrii opuntieni o sută de bărbați ostatici, pe cei mai bogați, și și-au terminat marile ziduri. (4) După aceea, și eginеții au căzut la învoială cu atenienii să dărîme zidul cetății de jur împrejur, să predea corăbiile și să statornicească tributul pe viitor. (5) Atenienii au pornit cu corăbiile în jurul Peloponesului, sub comanda lui Tolmides, fiul lui Tolmaios, au dat foc șantierelor navale lacedemoniene, au capturat Chalcis, cetate corintiană și, la debarcare, au învins pe sicyonieni în luptă, pe uscat.

109 (1) Atenienii și aliații lor, care se aflau în Egipt, au rămas acolo și au avut de întîmpinat felurite peripeții în război. (2) Astfel, mai întîi atenienii au pus stăpînire pe Egipt, iar regele perșilor a trimis la Sparta pe Megabazos, un persan, cu bani, ca să încerce să convingă pe peloponesieni să năvălească în Attica și, astfel, să scoată pe atenieni din Egipt. (3) Dar, cum Megabazos n-avea succes, iar banii se cheltuiau zadarnic, cu ce i-a mai rămas, Megabazos s-a întors iarăși în Asia, iar regele a trimis apoi cu multă armată pe Megabyzos, fiul lui Zopyros, un persan. (4) Acesta, venind pe uscat, a înfrînt într-o bătălie pe egipteni și pe aliații lor și a alungat pe eleni din Memphis și, în cele din urmă, i-a închis în insula Prosopis, asediindu-i acolo timp de un an și șase luni, pînă cînd, secînd canalul și îndreptînd în altă parte apa, a lăsat corăbiile pe uscat, iar mare parte din insulă s-a unit cu continentul și, trecînd cu armata pe jos, a cucerit-o.

110 (1) Astfel s-au prăbușit elenii, care luptaseră șase ani, trecînd prin Libya în Cyrene, s-au salvat doar puțini dintre ei, cei mai mulți însă au pierit. (2) Egiptul a ajuns iarăși sub stăpînirea perșilor, afară de Amyrtaios „regele din mlaștini",

pe care nu l-au putut captura din pricina întinderii mlaștinilor și, în același timp, pentru că locuitorii de aici sînt cei mai războinici dintre egipteni. (3) Inaros, regele libyenilor, care făcuse totul pentru Egipt, a fost capturat prin trădare și crucificat. (4) Cincizeci de trireme, care urmau celorlalte, au pornit de la Atena și de la ceilalți aliați spre Egipt și au ancorat la gura Nilului, numită Mendesios, neștiind nimic din cele întîmplate. Împotriva acestor soldați au năvălit de pe uscat pedeștrii și de pe mare flota feniciană și le-au distrus cele mai multe corăbii și, iarăși, numai cîteva au izbutit să scape. (5) Astfel s-a terminat marea expediție a atenienilor și aliaților lor în Egipt.

111 (1) Orestes, fiul lui Echecratides, regele thessalienilor, fiind alungat din Thessalia, a convins pe atenieni să-l readucă pe tron. Atenienii, luînd cu ei soldați beoțieni și foceeni, care le erau aliați, au pornit cu expediție în Thessalia, împotriva localității Pharsalos. Și, o parte din țară, cît puteau să cuprindă, fără să meargă mult, au ocupat-o cu armele — căci călăreții thessalieni îi țineau la distanță — dar cetatea nu au cucerit-o, și nici alt obiectiv, pentru care porniseră expediția, n-au mai atins, ci s-au întors pe unde veniseră cu Orestes, fără rezultat. (2) După acestea, cu mult mai tîrziu, o mie de atenieni, îmbarcîndu-se pe corăbiile de la Pegai — ei dețineau Pegaiul — au pornit spre Sicyonia, sub comanda lui Pericles, fiul lui Xanthippos, și, debarcînd pe uscat, au învins în luptă pe cei cu care s-au încleștat. (3) Și, luînd pe aheeni și trecînd dincolo, au pornit în expediție în Oiniadai, localitate în Acharnania, și au asediat-o, dar n-au cucerit-o, ci s-au întors acasă.

112 (1) Mai apoi, după un interval de trei ani, se încheie un tratat de armistițiu, pe cinci ani, între peloponesieni și atenieni. (2) Războiul elenic îl purtau atenienii, iar în Cipru se aflau în expediție ca două sute de corăbii, ateniene și aliate, sub comanda lui Cimon[107]. (3) Dintre acestea, șaizeci de corăbii au pornit spre Egipt, la chemarea lui Amyrtaios, „regele din mlaștini", iar altele asediau cetatea Citium. (4) Murind Cimon și bîntuind foametea, atenienii s-au retras din Citium. Și, navi-

gînd din Cipru, mai sus de Salamina, s-au bătut pe mare cu fenicienii și cu cilicienii și, în același timp, au dat și o bătălie terestră și, ieșind biruitori în amîndouă, s-au retras în patrie împreună cu corăbiile din Egipt care veniseră cu ei. (5) După aceasta, lacedemonienii au purtat războiul numit „sacru"[108] și punînd stăpînire pe templul din Delphi l-au predat delfienilor. Mai pe urmă, însă, atenienii, după ce aceia s-au retras, au pornit în expediție și l-au predat iarăși foceenilor.

113 (1) Trecînd o bucată de timp, în urma celor întîmplate, și văzînd că exilații beoțieni ocupau localitățile Orchomenos, Cheroneea și alte puncte din Beoția, atenienii au pornit — cu o mie de hopliți atenieni și cu alții trimiși de fiecare aliat, cît a putut — împotriva acestor localități, care le erau dușmane, sub comanda lui Tolmides, fiul lui Tolmaios, și, ocupînd Cheroneea, s-au retras, după ce au instalat acolo o garnizoană. (2) Pe cînd mergeau ei la Choroneea îi atacă exilații beoțieni din Orchomenos și cu ei locrienii și exilații eubeeni și cei care aveau aceleași convingeri politice; fiind învingători în luptă, pe unii atenieni i-au ucis, iar pe alții i-au prins vii. (3) Ei au părăsit întreaga Beoție, încheind un tratat, cu condiția să aducă oamenii capturați. (4) Exilații beoțieni și ceilalți toți, întorcîndu-se în patrie, au devenit iarăși autonomi.

114 (1) După aceea, nu mult mai tîrziu, Eubeea s-a desprins din alianța cu Atena. Și, după ce Pericles trecuse în Eubeea, cu o armată ateniană, i s-a vestit că Megara se desprinsese din alianță, că peloponesienii sînt gata să năvălească în Attica și că gărzile atenienilor sînt distruse, afară de cele care se refugiaseră în Nisaia; megarienii se desprinseseră din alianță, după ce aduseseră la ei ostași corintieni, sicyonieni și epidaurieni. Pericles iarăși a adus în grabă armata din Eubeea. (2) După aceea, peloponesienii năvălind în Attica, la Eleusis și Thrio, sub comanda regelui Pleistoanax, fiul lui Pausanias, a prădat-o și fără să înainteze prea mult, s-au întors în patrie. (3) Atenienii trecînd iarăși în Eubeea, sub comanda lui Pericles, au supus-o în întregime și au orînduit, prin tratate, treburile

politice prin cetățile celelalte, numai Hestiaia au golit-o de locuitori și au luat-o ei în stăpînire.

115 (1) Nu mult mai tîrziu, după ce s-au retras din Eubeea, au încheiat cu lacedemonienii și cu aliații un tratat pe treizeci de ani, cu clauza de a restitui Nisaia, Pegai, Troizen și Ahaia; atenienii ocupaseră aceste localități, care fuseseră sub stăpînirea peloponesienilor. (2) În al șaselea an după încheierea tratatului a izbucnit un război între Samos și Milet, pentru Priene. Milesienii, fiind învinși în război, au trimis soli la Atena, ca să acuze pe samieni. Au luat cu ei și cîțiva samieni particulari, care voiau să schimbe orînduirea politică. (3) Pornind deci atenienii cu patruzeci de corăbii în Samos, au înscăunat democrația și au luat ostatici cincizeci de băieți și tot atîția bărbați samieni, i-au stabilit în insula Lemnos și, lăsînd trupe de gardă, s-au retras. (4) Cîțiva samieni, care nu rămăseseră pe loc, ci fugiseră pe continent, au încheiat o alianță cu cei mai influenți oameni din cetate și cu Pissuthnes, fiul lui Hystaspes, care avea atunci sub stăpînirea sa cetatea Sardes, au strîns ca la șapte sute de mercenari și au trecut noaptea în Samos. Acolo, s-au năpustit mai întîi asupra democraților, unde au pus mîna pe cei mai mulți, apoi, răpind pe ostaticii lor din Lemnos, s-au retras; după aceasta au predat lui Pissuthnes gărzile atenienilor și pe dregători, care erau la ei, și s-au pregătit să pornească în expediție împotriva Miletului. Împreună cu ei s-au ridicat și byzanții[109].

116 (1) Cînd au aflat, atenienii au pornit cu șaizeci de corăbii spre Samos, dar de șaisprezece corăbii nu s-au folosit deoarece unele se duseseră în Caria, spre a supraveghea corăbiile feniciene, iar altele plecaseră la Chios și Lesbos, spre a le vesti să vină în ajutor, bătălia navală de sub conducerea lui Pericles, care era strateg pentru a zecea oară, s-a dat cu cele patruzeci și patru de corăbii la Tragia, insulă a samienilor, împotriva a șaptezeci de corăbii venite din Milet, dintre care douăzeci erau vase de transportat soldați; victoria a fost de partea atenienilor. (2) Mai tîrziu le-au venit în ajutor patruzeci de corăbii de la Atena și douăzeci și cinci de la Chios și

Lesbos. Debarcînd pe insulă și fiind puternici în pedestrime, au pornit să asedieze cetatea, de pe uscat, ridicînd din trei părți ziduri și, în același timp, de pe mare. (3) Iar Pericles, luînd treizeci de corăbii dintre cele care blocau cetatea, a plecat îndată spre Caunos și Caria, deoarece se vestise că niște corăbii feniciene se îndreaptă spre ei. Spre corăbiile feniciene veneau și Stesagoras din Samos, cu cinci corăbii, și alții.

117 (1) În acest timp, samienii au făcut pe neașteptate o ieșire cu corăbiile și, atacînd lagărul corăbiilor, care era neîntărit, au distrus corăbiile care făceau de strajă și, dînd lupta, cu cele care li se împotriveau, au ieșit biruitori, devenind timp de patrusprezece zile stăpîni pe apele din jurul teritoriului lor; în această vreme aduceau și scoteau din cetate tot ce doreau. (2) Dar sosind iarăși Pericles, samienii au fost blocați cu flota. Mai tîrziu atenienii au primit drept ajutor, de la Atena, patruzeci de corăbii, care veneau cu Thucydides, cu Agnon și cu Phormion; alte douăzeci veneau cu Tlepolemos și cu Anticles, iar din Chios și Lesbos veneau treizeci. (3) Samienii au dat o scurtă luptă navală, dar, neputînd să reziste, au fost luați cu asalt în a noua lună de asediu și au căzut la învoială să dărîme zidul cetății, să dea ostatici, să predea corăbiile și să plătească cheltuieli de război în rate. S-au învoit și byzanții să le fie supuși atenienilor, ca mai înainte.

118 (1) Nu mulți ani după aceste evenimente, au avut loc în Corcyra și Potideea atît faptele despre care am vorbit mai înainte, cît și cele cîte au constituit pretextul acestui război. (2) Toate aceste lupte, pe care le-au dat cu barbarul și între ei, s-au petrecut în cei cincizeci de ani de la retragerea lui Xerxes pînă la începutul acestui război. În timpul acestor lupte atenienii și-au statornicit o dominație din ce în ce mai autoritară, ei înșiși au ajuns la o mare putere. Iar lacedemonienii, deși își dădeau seama [de creșterea puterii atenienilor], nu încercau să-i împiedice decît în mică măsură și în cea mai mare parte din timp ședeau liniștiți. Și mai înainte ei porneau greu la război, dacă nu erau siliți, dar mai ales atunci cînd erau stînjeniți și de războaie interne, pînă cînd puterea atenie-

nilor s-a ridicat vădit și a început să atace chiar și pe aliații lor. Atunci, lacedemonienii au socotit că nu se mai poate răbda, ci că trebuie să treacă la acțiune cu tot avîntul și, dacă vor fi în stare, pornind acest război să suprime puterea atenienilor. (3) Lacedemonienii înșiși declaraseră oficial că tratatul a fost rupt și că atenienii sînt vinovați, dar, trimițînd la Delphi, au întrebat Zeul[110] dacă este mai bine să lupte. Zeul le-a răspuns, după cum se spune, că, dacă vor purta războiul cu toată vigoarea, vor fi biruitori și că el însuși îi va ajuta, chemat sau nechemat.

119 Spartanii au convocat pe aliați pentru ca să se hotărască prin vot dacă trebuie pornit războiul. Au venit soli din partea aliaților și, ținîndu-se adunarea, toți au spus ceea ce doreau — cei mai mulți acuzau pe atenieni și cereau să fie război — iar corintienii, care, în prealabil, rugaseră cetățile, pe fiecare în parte, să voteze războiul, pentru că se temeau ca nu cumva Potideea să fie distrusă mai înainte de a trece ei la acțiune, fiind și ei de față, au păsit cei din urmă în fața adunării și au vorbit astfel.

120 (1) „Aliaților, pe lacedemonieni nu mai este cazul să-i mai învinuim că n-au votat și ei războiul, o dată ce ne-au convocat în acest scop. Într-adevăr, se cade ca conducătorii să chivernisească interesele fiecărui aliat în parte în spirit de egalitate și să vegheze la interesele comune, potrivit cu onorurile care li se acordă, mai întîi lor și, în alte privințe, înaintea celorlalți aliați. (2) Aceia dintre noi care au avut pînă acum relații cu atenienii nu mai au nevoie de îndemnuri, pentru ca să ia măsuri de apărare. Iar cei care locuiesc în interiorul țării, și nu pe țărm, trebuie să știe că, dacă nu vor veni în ajutor celor de jos, de la mare, vor avea greutăți în transportul roadelor, de fiecare anotimp, spre mare și vor primi, în schimb, mai greu cele ce dă marea continentului; nu trebuie să judece cu neîncredere cele ce se spun acum, gîndind că nu-i privesc, ci trebuie să se aștepte că, în caz cînd se va pierde partea de jos a țării, primejdia va ajunge pînă la ei; deci trebuie să delibereze acum, și cu privire la situația lor înșiși. (3) De aceea, nu trebuie să

ezite să aleagă războiul în loc de pace. Într-adevăr, este de datoria oamenilor cumpăniți să stea liniștiți cînd nu li se fac nedreptăți, dar oamenii bravi au datoria să treacă de la pace la război cînd li se fac nedreptăți, iar atunci cînd situația este prielnică, de la război să se treacă iarăși la tratative și să nu se înflăcăreze din pricina succeselor în război, dar nici să îngăduie să fie ofensați, lăsîndu-se duși de plăcerea liniștei pe care o oferă pacea. (4) Într-adevăr, cel care este șovăielnic, din pricina plăcerii, va putea fi foarte repede despuiat de încîntarea vieții ușoare, de dragul căreia șovăie, dacă va sta liniștit, iar cel care face excese în război și din cauza norocului nu se oprește să reflecteze că se lasă exaltat de o îndrăzneală înșelătoare. (5) Într-adevăr, de multe ori hotărîrile nechibzuite au fost încununate de izbînzi, fiindcă dușmanii au fost și mai necugetați, dar nu de puține ori, însă, multe lucruri, care la prima vedere păreau bine chibzuite, s-au terminat, dimpotrivă, în chip rușinos; nimeni nu-și face planurile și nu le realizează cu aceeași încredere, ci noi oamenii facem planuri înșelătoare cînd sîntem în siguranță, dar în timpul acțiunii, din pricina fricii, sîntem incapabili s-o ducem la bun sfîrșit.

121 (1) Acum, însă, noi pornim războiul pentru că ni se fac nedreptăți și pentru că avem motive temeinice, însă, după ce vom pedepsi pe atenieni, îl vom înceta la timp. (2) Din multe motive este firesc să-i înfrîngem, mai întîi, fiindcă le sîntem superiori ca număr și ca experiență în război, apoi, fiindcă toți, la fel, pornim la executarea ordinelor. (3) Iar flota, datorită căreia sînt ei puternici, noi o vom pregăti din averea pe care o are fiecare dintre noi, cu banii de la Delphi[111], și cu cei de la Olympia; căci, făcînd un împrumut cu dobîndă, vom fi în stare să angajăm cu plată oameni mai mulți decît ei. Puterea armată a atenienilor este mai mult cumpărată, decît realizată în cetate, pe cînd a noastră nu poate de loc să fie la fel, căci noi ne sprijinim mai mult pe oameni decît pe bani. (4) Așa cum este de așteptat, într-o singură victorie navală pot fi doborîți, iar dacă vor rezista ne vom pregăti și noi flota într-un timp mai îndelungat și, cînd ne vom însuși cunoștințele. în ceea ce privește navigația, la fel cu ei, vom avea un curaj

mai mare decît ei. Căci ceea ce avem noi bun de la natură nu va putea fi dobîndit de ei prin învățătură, iar superioritatea, dobîndită de ei prin știință, trebuie să le-o întrecem noi, prin pregătire. (5) Vom face contribuții în bani, ca să-i avem la dispoziție pentru realizarea acestui scop; altfel, va fi primejdios, dacă aliații lor nu vor refuza să aducă bani pentru întărirea propriei lor sclavii, iar noi nu vom cheltui ca să pedepsim pe dușmani, ca să ne salvăm noi înșine și pentru ca ei să nu ne ia banii și să suferim mai mult din partea lor.

122 (1) Mai sînt și alte căi pentru a purta războiul, și anume desprinderea aliaților din alianța încheiată cu ei, ceea ce ar constitui, în primul rînd, suprimarea veniturilor prin care ei sînt puternici, înconjurarea țării cu zid și alte mijloace, care nu se pot prevedea de acum, căci războiul se desfășoară foarte puțin după planul fixat, și el însuși pune la cale multe lucruri după situația de moment; de aceea, cel care-l tratează cu prevedere este mai puternic, iar cel care-l duce cu patimă, se prăbușește. (2) Să ne gîndim că dacă fiecare dintre noi am avea diferende în legătură cu hotarele țării, cu vecini egali cu noi, ar fi suportabil. Acum însă, atenienii sînt în stare să lupte împotriva noastră a tuturor, iar împotriva fiecărei cetăți în parte sînt încă și mai puternici; astfel că, dacă nu le vom ține piept, și toți la un loc, și fiecare neam și fiecare cetate în parte, în același cuget, ușor ne vor supune, dacă vom fi dezbinați. Iar înfrîngerea, chiar dacă ni se pare groaznică la auz, să știe fiecare că nu ne va aduce nimic altceva decît direct sclavia. (3) Iar pentru Peloponeș este urît să evoce sclavia numai cu cuvîntul și e rușinos ca atîtea cetăți să sufere din pricina uneia singure. De aceea, se va socoti ori că suferim pe drept, ori că răbdăm din pricina lașității noastre sau că ne arătăm mai netrebnici decît părinții noștri care au eliberat Elada. Acest lucru nu-l întărim numai pentru noi înșine, ci lăsăm să se înscăuneze în Elada o cetate-tiran, deși pe tiranii instituiți într-o singură cetate noi socotim că-i drept să-i răsturnăm. (4) Și nu știm cum un astfel de procedeu s-ar putea deosebit de cele trei mari defecte, de lipsa de inteligență, de slăbiciune și de nepăsare. Căci, nu evitînd aceste defecte ați

ajuns la dispreţul care loveşte pe foarte mulţi, şi care, pentru că doboară pe mulţi, a căpătat numele contrariu de „nesocotinţă".

123 (1) Şi de ce este nevoie să încriminăm cele ce s-au petrecut înainte mai mult decît se cade faţă de cele ce se întîmplă în împrejurarea de faţă? Pentru cele ce se pot întîmpla în viitor trebuie să faceţi eforturi potrivit situaţiei existente, căci este un obicei strămoşesc pentru voi ca prin strădanii să dobîndiţi merite[112], şi nu trebuie să vă schimbaţi tradiţia, dacă acum sînteţi oarecum superiori datorită bogăţiei şi puterii, căci nu este drept să pierdeţi, cînd vă aflaţi în belşug, ceea ce aţi dobîndit în vreme de lipsuri, ci, curajoşi, să porniţi pentru multe cauze războiul, deoarece şi Zeul ne-a dat un oracol favorabil şi a promis că va lua parte la acţiune însuşi, mai ales cînd toată Elada va lupta alături de noi, o parte de frică[113], iar alta din interes. (2) Nu voi primii veţi rupe tratatul, pe care şi Zeul, cînd vă îndeamnă la război, socoteşte că a fost violat, ci, mai degrabă, veţi veni în ajutorul tratatului cînd a fost violat; tratatul nu-l calcă cei care sar să-l apere, ci cei care pornesc primii împotriva lui.

124 (1) În acest fel, acum cînd din toate punctele de vedere sînteţi îndreptăţiţi să purtaţi războiul şi cînd noi vă îndemnăm cu toţii să-l porniţi, dacă într-adevăr comunitatea[114] de interese constituie cel mai puternic temei şi pentru cetăţi, şi pentru particulari, nu şovăiţi să veniţi în ajutorul potideenilor, care sînt dorieni şi sînt asediaţi de ionieni (mai înainte se întîmpla contrariul) nu şovăiţi să restabiliţi libertatea altora, căci nu mai este de suportat ca, în timp ce noi tergiversăm, unii să primească lovituri, iar alţii — dacă ne vom vădi că ne adunăm, dar nu îndrăznim să le venim în ajutor, — să fie în primejdia de a păţi la fel. (2) Dimpotrivă, gîndiţi-vă, aliaţilor, că a ajuns cuţitul la os, că ceea ce se spune este bine; votaţi deci războiul şi nu vă temeţi de primejdia de acum, ci năzuiţi către pacea îndelungă, care va decurge din război, căci datorită războiului pacea se întăreşte şi mai mult, dar renunţarea la război, de dragul păcii, nu-i totodată lipsită de primejdie.

(3) Şi, socotind că în Elada s-a înscăunat o cetate-tiran, îndreptată deopotrivă împotriva tuturor — astfel că pe unii îi stăpîneşte, iar pe alţii are de gînd să-i stăpînească — să mergem asupră-i, s-o doborîm, iar noi, de aci înainte, să trăim fără primejdii şi să eliberăm pe elenii care acum sînt subjugaţi". Aşa au vorbit corintienii.

125 (1) Lacedemonienii, după ce au ascultat părerea tuturor, au pus să voteze, pe rînd, pe toţi aliaţii care erau de faţă, şi pe cei din cetăţile mari, şi pe cei din cetăţile mici, şi majoritatea a votat războiul. (2) Dar, cu toate că le era cu neputinţă să aducă îndată la îndeplinire hotărîrea, deoarece erau nepregătiţi, fiecare socotea că trebuie să procure cele necesare şi să nu mai existe şovăire. După ce hotărîseră să pregătească cele de trebuinţă, n-a trecut un an, ci mai puţin, pînă să invadeze Attica şi să înceapă războiul pe faţă.

126 (1) În acest timp, lacedemonienii au trimis soli la Atena spre a face incriminări atenienilor, ca să aibă un cît mai puternic pretext pentru începerea războiului, dacă nu li se va da ascultare. (2) Astfel, lacedemonienii au trimis mai întîi soli ca să ceară atenienilor să expieze sacrilegiul săvîrşit împotriva zeiţei[115]. Sacrilegiul se produsese în felul următor: (3) Cylon era un atenian, învingător la jocurile din Olympia, nobil şi cu mare trecere printre vechii atenieni. Se căsătorise cu fata lui Theagenes din Megara, care pe vremea aceea era tiran al Megarei. (4) Cylon a cerut un oracol la Delphi, iar Zeul i-a răspuns să ocupe acropola atenienilor în timpul celei mai mari sărbători a lui Zeus. (5) El a luat oameni înarmaţi de la Theagenes, de Sărbătoarea Olympiilor din Peloponez, convingîndu-şi prietenii, a ocupat acropola, pentru ca să instaureze tirania, socotind că este sărbătoarea cea mai mare a lui Zeus şi că lui i se cade să instaureze tirania, ca unuia care învinsese la Olympia. (6) Totuşi Cylon nu s-a mai gîndit — şi nici oracolul n-a arătat clar — dacă nu cumva era vorba despre marea sărbătoare din Attica sau din altă parte; într-adevăr şi atenienii sărbătoresc, în afara cetăţii, Diasia, care se numeşte „marea sărbătoare" a lui Zeus Meilichios,

în timpul căreia aduc cu toții sacrificii, dar mulți nu sacrifică animale, ci aduc drept ofrande prăjituri în formă de animale, el însă, socotind că înțelege corect, a trecut la acțiune. (7) Atenienii, prinzînd de veste, au dat fuga, în masă, de pe ogoare împotriva lor și, înconjurînd acropola, au început s-o asedieze. (8) Cu timpul, ei s-au epuizat din pricina asediului prea lung, așa că cei mai mulți au plecat, încredințînd paza asediaților celor nouă arhonți și le acordă depline puteri, ca s-o orînduiască cum vor găsi de cuviință mai bine. Pe atunci, cele mai multe sarcini politice reveneau celor nouă arhonți. (9) Cei asediați cu Cylon o duceau rău din pricina lipsei de hrană și de apă. (10) Cylon și fratele său izbutesc să fugă, dar ceilalți, fiind urmăriți — unii muriseră de foame — se așază la altarul zeiței de pe acropolă, ca rugători. (11) Atenienii însărcinați cu paza, dîndu-și seama că sînt gata să moară în templu, dorind să nu săvîrșească nici o nelegiuire, i-au ridicat de la altar, i-au scos afară și i-au ucis. Pe unii, care se duceau să se așeze ca rugători la altarele zeițelor auguste, i-au ucis de asemenea chiar pe drum[116]. De atunci, aceia s-au numit blestemați și vinovați față de zeiță[117], și ei, și neamul lor. (12) Așadar, atenienii au izgonit pe acești blestemați, i-au mai izgonit, mai tîrziu, și Cleomenes, spartanul, împreună cu atenienii părtași la dezbinare, adică pe cei vii i-au izgonit, iar oasele celor morți le-au zvîrlit peste hotare. Totuși, cei blestemați s-au întors mai tîrziu și neamul lor dăinuie încă în cetate.

127 (1) Lacedemonienii cereau atenienilor să expieze acest sacrilegiu, desigur, mai întîi ca să răzbune pe zei, dar și fiindcă știau că Pericles, fiul lui Xanthippos, se trage după mamă, din Cylon și socoteau că, dacă va cădea Pericles, vor obține mai ușor ceea ce doreau de la atenieni. (2) Totuși, ei nu erau siguri că lui Pericles ar putea să i se întîmple așa ceva, și din această cauză voiau să-l acuze în fața cetății, gîndind că, în parte, și din pricina năpastei[118] lui se va porni războiul. Într-adevăr, Pericles, avînd cea mai mare influență dintre toți din aceeași generație și fiind și conducătorul trebilor politice, se împotrivea în totul lacedemonienilor, nelăsînd pe atenieni să cedeze, și îndemnîndu-i la război.

128 (1) Dar și atenienii cereau lacedemonienilor să expieze sacrilegiul de la Tainaron. Într-adevăr, lacedemonienii, ridicînd de la altarul din templul lui Poseidon pe rugătorii hiloți din Tainaron și, scoțîndu-i afară, i-au ucis. Din această cauză lacedemonienii socotesc că asupra lor s-a abătut marele cutremur de la Sparta. (2) Atenienii le mai cereau să expieze și sacrilegiul din Chalcioicos, care s-a petrecut în felul următor. (3) După ce Pausanias, lacedemonianul, a fost rechemat de la comanda din Hellespont, pentru prima oară de către spartani, și, judecat, a fost achitat, sub cuvînt că nu călcase legea, în mod oficial n-a mai fost trimis acolo, dar, ca particular, el a luat o triremă din Hermione, triremă pe care nu se aflau lacedemonieni, și s-a dus în Hellespont, sub cuvînt că vrea să ia parte la războiul dus de eleni[119], dar, în realitate, ca să trateze[120] cu regele perșilor. Acest lucru îl încercase și mai înainte, cînd rîvnise la comanda elenilor. (4) Așa și-a atras atunci, pentru prima oară, recunoștința regelui și a făcut începutul poveștii din următoarea împrejurare: (5) Pausanias cucerise cetatea Byzantion, cînd fusese prima dată acolo, după retragerea din Cipru, cetatea se afla atunci sub stăpînirea mezilor, iar prizonierii luați atunci erau prieteni și rude de-ale regelui. Regelui i s-au trimis înapoi, pe ascuns, de ceilalți aliați, prizonierii luați, iar aliaților li s-a spus că fuseseră scăpați de sub pază. (6) Acest lucru l-a făcut împreună cu Gongylos din Eretria, căruia-i încredințase cetatea Byzantion, și prizonierii. Regelui i-a trimis și o scrisoare, prin Gongylos, în care, așa cum s-a descoperit mai tîrziu, stătea scris următoarele: „Pausanias, conducătorul Spartei, voind să-ți facă o plăcere îți trimite înapoi acești prizonieri, pe care i-a capturat cu spada, și îți face propunerea, dacă și tu ești de acord, să ia în căsătorie pe fiica ta și să-ți aducă sub stăpînire Sparta și restul Eladei. Cred că voi fi în stare să aduc la îndeplinire acest lucru, după ce mă voi sfătui cu tine. Dacă ești de acord cu vreuna din aceste propuneri, trimite un om de încredere la mare, prin care să putem să comunicăm pe viitor".

129 (1) Aceste propuneri le făcea el în scrisoare. Xerxes s-a bucurat de scrisoare și a trimis la mare pe Artabazos, fiul lui

Pharnaces, și i-a poruncit să ia în primire satrapia Dascylitis, schimbînd pe Megabates, care o guvernase mai înainte, și, în același timp, i-a mai dat și o scrisoare de răspuns pentru Pausanias, care se afla la Byzantion, ordonîndu-i să i-o trimită cît mai repede prin cineva și să-i arate și pecetea și, dacă acesta îi va porunci ceva în ceea ce privește treburile lui, să le aducă la îndeplinire cît mai bine și cu deplin devotament. (2) Artabazos, sosind acolo, a făcut toate precum i se spusese și a trimis scrisoarea, în care se scrisese următorul răspuns: „Astfel vorbește regele Xerxes lui Pausanias. În casa noastră stă consemnată înscris, pentru totdeauna, o binefacere care ți se datorează pentru oamenii pe care ni i-ai salvat din Byzanț, dincolo de mare, și sînt de acord cu propunerile tale. Nici o zi și nici o noapte să nu te facă să amîi îndeplinirea promisiunilor pe care ni le faci și să nu fii împiedicat de ideea că trebuie cheltuit aur sau argint, și că este nevoie de multă armată, dacă trebuie să se adune undeva, ci împreună cu Artabazos, bărbat de ispravă, pe care ți l-am trimis, adu la îndeplinire curajos și realizarea intereselor mele, și realizarea intereselor tale, cum va fi mai frumos și mai bine pentru amîndoi".

130 (1) Primind Pausanias această scrisoare, pe lîngă că și mai înainte era în mare cinste la eleni, pentru comanda deținută la Plateea, de atunci s-a înfumurat și mai mult și nu mai răbda să-și ducă viața după vechiul obicei, ci se îmbrăca în haine medice cînd ieșea din Byzantion; ba chiar cînd străbătea Tracia era escortat de mezi și egipteni, iar masa i se pregătea după obiceiul persan[121]. De asemenea, nu putea să-și ascundă nici gîndul, ci, prin lucruri mărunte, arăta ceea ce plănuia să facă cu mai mare amploare, după aceea. (2) Era tot mai greu accesibil și tot atît de brutal se purta[122] față de toți, încît nimeni nu se mai putea apropia de el. Aceasta a și determinat, în foarte mare măsură, pe aliați să treacă de partea atenienilor.

131 (1) Astfel că lacedemonienii, îndată ce au aflat, l-au și rechemat, tocmai pentru acest motiv, iar după ce a pornit a

BIBLIOTECA POPULARĂ
G. M. Zamfirescu

doua oară pe o corabie din Hermionida, fără învoirea lor, și s-a dovedit că făcea același lucru, chiar după ce fusese silit, prin asediu, de atenieni că capituleze, nu s-a întors din Byzanț la Sparta, ci s-a stabilit la Colonai, în Troada; spartanii au fost vestiți, însă, că tratează cu barbarii și că nu se folosește de șederea sa acolo pentru ceva bun; atunci spartanii n-au mai putut răbda și eforii, trimițînd un crainic cu o *scytală*[123], i-au poruncit să nu se despartă de crainic, că dacă nu se va supune poruncii, ei îi vor declara război. (2) Pausanias, ca să înlăture orice fel de bănuială și sperînd că va putea îndepărta acuzarea, dînd bani, s-a întors iarăși la Sparta. Chiar de la început a fost aruncat în închisoare de efori — eforii pot să facă acest lucru și cu regele — de unde a reușit să iasă mai tîrziu și s-a prezentat la judecată, punîndu-se la dispoziția oricui va voi să dovedească vinovăția sa.

132 (1) Nici dușmanii săi personali, nici cetatea întreagă nu aveau dovezi concrete pe care să se întemeieze acuzațiile și să poată pedepsi un om de neam regesc, care și în prezent era onorat — el fusese epitropul regelui Pleistarchos, fiul lui Leonidas, care era încă minor și cu care era văr. (2) Dar, din pricina călcării legilor și a zelului său pentru barbari, cît și pentru că nu se mulțumea cu rangul său, ca un om egal cu ceilalți, a dat prilej la multe bănuieli; spartanii mai luau în considerare și alte fapte ale lui, întrebîndu-se, în același timp, dacă nu cumva părăsise felul de viață tradițional, pentru că nu uitau că — pe trepiedul de la Delphi, pe care elenii îl aduseseră ca prinos din prăzile luate de la mezi — el însuși pretinsese să se scrie următorul distih elegiac:

„Pausanias, comandantul elenilor, după ce a distrus
armata mezilor
A adus lui Phoibos această ofrandă"

(3) Lacedemonienii au radiat de pe trepied distihul elegiac atunci îndată și au înscris numele cetăților care, zdrobind împreună pe barbari, au adus ofranda. Se credea că și acest fapt, săvîrșit de Pausanias, este o călcare a legii și, deoarece

se ajunsese să fie astfel acuzat, cu atît mai mult se învedera că el lucrase la fel cu planul de față. (4) Spartanii mai erau informați că Pausanias puse la cale și cu hiloții următoarele: le promitea eliberarea și dreptul de cetățenie, dacă se vor răscula deodată și vor ajuta la realizarea întregului său plan. (5) Dar nici acum spartanii n-au dat crezare acestor denunțători hiloți și n-au socotit că-i necesar să ia vreo măsură deosebită împotriva lui, ci au procedat așa cum obișnuiau, între ei, pentru ca să nu se grăbească să ia vreo hotărîre irevocabilă împotriva unui spartan, fără dovezi neîndoielnice, mai înainte de a-l denunța, după cum se spune, cel care avea să aducă ultima scrisoare a regelui către Artabazos; acel om se numea Argilios, era favoritul regelui și prezenta mare încredere pentru Artabazos. Argilios, cugetînd în sine și fiind cuprins de teamă — pentru că nici una din ștafetele dinaintea lui nu se mai întorsese — și-a făcut o pecete, la fel cu cea originală, pentru ca, dacă cumva se va fi înșelat în bănuiala lui sau dacă regele îi va cere scrisoarea ca să schimbe ceva, să nu-și dea seama că scrisoarea fusese deschisă. Apoi a deschis scrisoarea, în care — bănuind că se dăduse un astfel de ordin — a citit că regele dăduse ordinul să fie ucis.

133 (1) Cînd Argilios a arătat scrisoarea, eforii s-au convins și mai mult, dar doreau să-l audă ei înșiși pe Pausanias spunînd ceva. Argilios se dusese, după înțelegerea cu eforii, la Tainaron, ca rugător, și-și făcuse o colibă despărțită în două printr-un perete. În această colibă a ascuns pe cîțiva dintre efori; Pausanias s-a dus la Argilios și l-a întrebat care-i motivul suplicei; eforii auzeau totul. Argilios după ce îl învinui de cele scrise despre el în scrisoare și îi arătă și fiecare faptă în parte, cît și faptul că nu-l pusese pe el niciodată în primejdie în serviciile aduse regelui, îi spuse că dorește să aibă onoarea să moară la fel ca oricare altul dintre slujitori. Pausanias, arătîndu-se de acord cu cele spuse de el, îi spuse să nu se supere din pricina situației de față și îi dădu garanții că va fi eliberat din templu; apoi i-a cerut să plece în grabă și să nu mai împiedice desfășurarea evenimentelor.

134 (1) Eforii, după ce au auzit cu de-amănuntul toate, au plecat, dar, acum cunoscînd temeinic faptul, au procedat la arestarea lui Pausanias, în cetate. Se spune că Pausanias, în drum, pe cînd era pe punctul de a fi arestat, privind figura unui efor care se apropia de el și-a dat seama la ce vine; un alt efor însă i-a făcut un semn discret și i-a arătat cu bunăvoință planul lor; atunci Pausanias s-a îndreptat în fugă spre templul Athenei Chalcioicos și s-a refugiat acolo, înainte de a sosi eforii. Templul era aproape. Intrînd într-o odăiță, care aparținea templului, ca să nu sufere sub cerul liber, Pausanias ședea liniștit. (2) Eforii, pentru început, au renunțat la urmărire, mai apoi au îndepărtat acoperișul și ușile odăiței și, păzindu-l și baricadîndu-l înăuntru, l-au închis cu zid și l-au asediat ca să-l facă să capituleze prin foame. (3) Pe cînd era aproape să-și dea sufletul, eforii dîndu-și seama în ce stare se află în odăiță, l-au scos afară încă în viață, dar el a murit de îndată ce a fost scos. (4) La început eforii s-au gîndit să-l arunce în Caiadas, unde erau aruncați răufăcătorii, apoi au hotărît să-l îngroape undeva, pe aproape. Iar zeul din Delphi, mai tîrziu, le-a dat lacedemonienilor un oracol, cerîndu-le să-i mute mormîntul acolo unde-și dăduse sufletul; acum, mormîntul se află în vestibulul templului, lucru pe care-l arată o inscripție pe coloane; deoarece fapta săvîrșită de ei constituie un sacrilegiu, [oracolul le-a mai poruncit ca] în loc de un singur corp să ofere două corpuri zeiței Atena Chalcioicos. Lacedemonienii au făcut două statui de bronz, reprezentînd pe Pausanias, și le-au pus acolo, parcă spre a-l înlocui.

135 (1) Atenienii, pretextînd că și zeul socotise fapta lor o nelegiuire, au cerut, la rîndul lor, lacedemonienilor s-o ispășească. (2) În privința politicii filopersane a lui Pausanias, lacedemonienii, trimițînd soli la Atena, au început — după cele ce rezulta din învinuirile privitoare la Pausanias — să acuze și ei pe Themistocles, cerînd să-l pedepsească pentru aceleași fapte. (3) Atenienii, lăsîndu-se convinși — Themistocles tocmai era ostracizat și-și ducea viața în Argos, iar din cînd în cînd se mai ducea și prin restul Peloponesului — au trimis cîțiva oameni împreună cu lacedemonienii, care s-au oferit

să-l urmărească. Acestora li se dăduse cuvînt de ordine să-l ridice oriunde l-ar găsi.

136 (1) Themistocles, între timp prinzînd de veste, a fugit din Peloponeș în Corcyra, căci adusese servicii corcyreienilor. (2) Dar corcyreienii, spunînd că se tem să-l țină la ei, ca nu cumva să mînie pe lacedemonieni și pe atenieni, l-au transportat pe continentul din fața insulei. (3) Și, fiind urmărit de oamenii puși să afle încotro se îndreaptă, cît și de o încurcătură care s-a ivit, Themistocles fu silit să tragă la Admetos, regele molossilor, care nu-i era prieten. (4) Regele nu era acasă, iar Themistocles, prezentîndu-se ca rugător la soția lui, aceasta îl povățuiește să ia copilul lor în brațe și să se așeze la altar. (5) Nu mult după aceea a venit Admetos. Themistocles i-a spus cine este și că nu se cade să se răzbune acum pe un exilat, chiar dacă el i s-a împotrivit cînd făcea o rugăminte atenienilor. A adăugat că, desigur, fiind mai slab în clipa de față decît Admetos, ar putea să-i facă mult rău, dar că noblețea cere ca oamenii egali să se explice cînd se află în condiții egale. În același timp, Themistocles i-a mai arătat că el i se împotrivise ca să-și satisfacă o simplă dorință, dar că nu se opusese ca să i se salveze viața, pe cînd Admetos, dacă l-ar preda, (Themistocles i-a spus cine și pentru ce-l urmărește) i-ar lua viața.

137 (1) Admetos, ascultînd, l-a ridicat de la altar o dată cu fiul său — căci Themistocles se așezase la altar cu fiul lui Admetos în brațe și această formă de suplică era foarte solemnă — iar nu mult după aceea, cînd au sosit lacedemonienii și atenienii, care-i aduceau multe învinuiri, nu l-a predat, ci l-a trimis — Themistocles voia să meargă la regele perșilor — pe jos, la cealaltă mare, la Pidna, cetatea lui Alexandru. (2) Aci Themistocles a dat de un vas de transport, care se ducea spre Ionia și, îmbarcîndu-se, a fost aruncat de o furtună în tabăra atenienilor, care asediau insula Naxos. Aci — cei din corabie nu-l cunoșteau — cuprins de teamă, dezvăluie nauclerului[124] cine este și de ce este exilat și adaugă că, dacă nu-l va scăpa, va spune că l-a luat pe corabie pentru

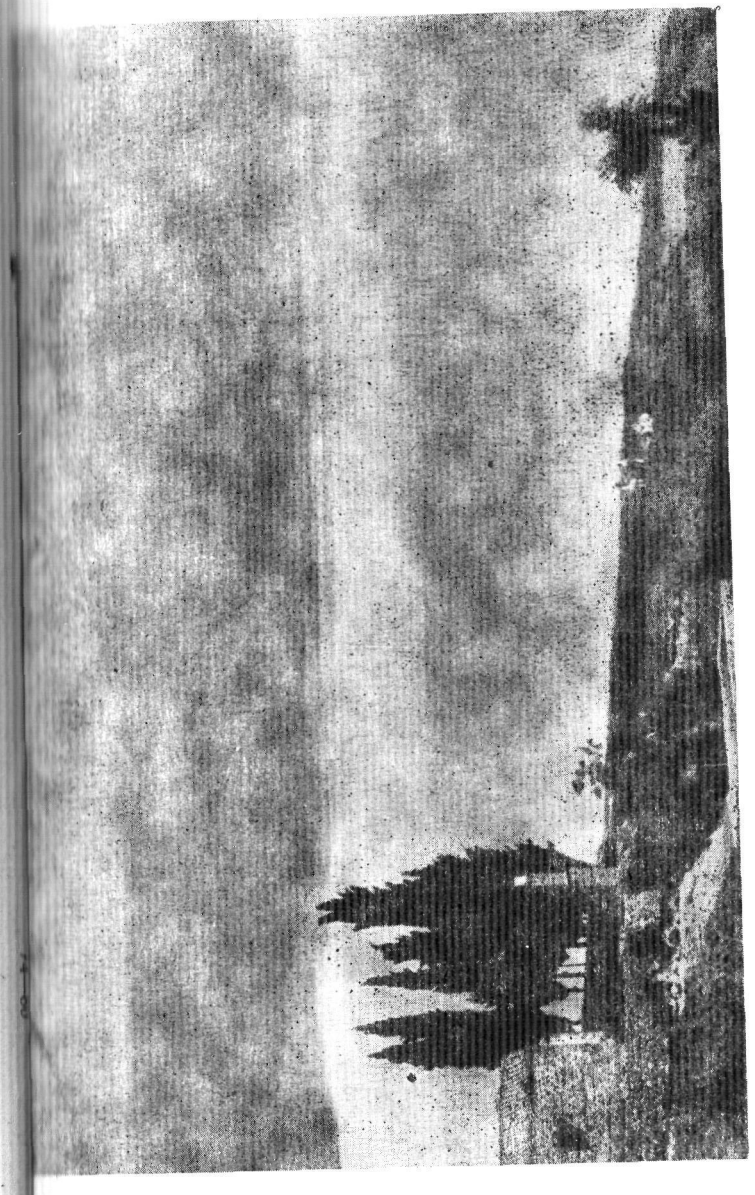

Parnas

bani; i-a spus, de asemenea, că este mai prudent ca nimeni să nu coboare din corabie pînă cînd nu se va face timp prielnic plutirii şi dacă-l va asculta, va primi, cu recunoştinţă, recompensa cuvenită. Nauclerul a făcut aşa şi, stînd ancorat o zi şi o noapte mai sus de tabără, mai tîrziu a sosit la Ephes. (3) Themistocles l-a cinstit cu bani — i-au venit bani mai tîrziu de la Atena, de la prieteni, şi din Argos, pe care-i avea puşi deoparte — apoi, pornind în sus cu unii dintre perşii din ţara de jos, a trimis o scrisoare la regele Artaxerxes[125], fiul lui Xerxes, care domnea de curînd. (4) Scrisoarea dezvăluia următoarele: „Cel care vine la tine sînt eu, Themistocles, eu care, dintre eleni, am făcut casei tale cele mai multe rele, cîtă vreme am fost nevoit să mă apăr împotriva tatălui tău, cînd venea cu război /împotriva patriei mele/, dar i-am făcut şi mult bine, atunci cînd întoarcerea lui în patrie era fără primejdie pentru mine, dar periculoasă pentru el. Şi mie mi se datorează un serviciu (Themistocles făcea aluzie la vestea pe care i-o dăduse despre retragerea elenilor de la Salamina şi despre împiedicarea darîmării podului[126] pe care şi-o atribuia fără să fie adevărat) şi acum, avînd să-ţi fac un mare bine, am venit la tine fiind urmărit de eleni, din cauza prieteniei pe care ţi-am arătat-o. Vreau să aştept un an şi apoi însumi să-ţi spun pentru ce am venit".

138 (1) Regele, după cît se spune, s-a minunat de inteligenţa lui Themistocles şi l-a îndemnat să facă aşa. Themistocles, cît a stat acolo, a învăţat limba persană şi obiceiurile ţării atît cît a putut. (2) Apoi, prezentîndu-se după un an la rege, Themistocles ajunge să fie foarte preţuit de rege, aşa cum nu mai fusese nici un elen, atît datorită prestigiului dobîndit anterior, cît şi pentru că-l făcea să spere că-i va supune lumea elenă şi, mai ales, pentru că dădea dovezi de inteligenţă. (3) Themistocles îşi arăta, într-adevăr, cu foarte multă energie puterea firii sale şi se vedea că mai ales în această privinţă era vrednic de admirat mai mult decît altul. Într-adevăr, dispunînd de o inteligenţă înnăscută, fără să înveţe de la alţii ceva mai înainte de intrarea în viaţa politică, nici după aceea, el intuia foarte repede, după o foarte scurtă deliberare, atît situaţia de

moment, cît și cu privire la viitor, de asemenea își dădea seama de ceea ce avea să se întîmple pe o largă perioadă de timp. Treburile pe care le avea în mînă, era în stare să le dirijeze; pe cele în care nu era exercitat, nu era incapabil să le judece. Adesea prevedea lămurit, cînd situația era încă neclară, ceea ce era bine și rău. Într-un cuvînt, atît prin forța sa spirituală, cît și prin buna pregătire, era în stare să ia în grabă măsurile necesare. (4) Îmbolnăvindu-se, Themistocles își dă sfîrșitul. Unii spun că și-a pus capăt vieții, otrăvindu-se, deoarece își dăduse seamă că îi era cu neputință să îndeplinească promisiunile pe care le făcuse regelui. (5) Mormîntul lui se află în Magnesia din Asia, în agora. El stăpînea acel ținut, căci regele îi dăduse Magnesia pentru pîine — în fiecare an ea producea grîu în valoare de cincizeci de talanți —, Lampsacos-ul pentru vin — avea faima că era cea mai bogată regiune în vin pe vremea aceea —, iar Myus pentru carne. (6) Se spune că, după cum dispusese chiar el[127], oasele le-au adus în patrie rudele și le-au îngropat, pe ascuns de atenieni, în Attica, căci nu era îngăduit să-l îngroape, deoarece fusese exilat pentru trădare. Așa s-au sfîrșit Pausanias, spartanul, și Themistocles, atenianul, care au fost cei mai străluciți eleni de pe vremea lor.

139 (1) Acestea le-au cerut lacedemonienii de la atenieni în prima solie, iar atenienii le pretindeau și ei să ispășească sacrilegiile. Apoi, mai tîrziu, lacedemonienii, ducîndu-se la Atena, în solie, au cerut atenienilor să se retragă din Potideea și să lase Egina autonomă; cel mai mult însă și cu cea mai mare fermitate susțineau că — dacă atenienii vor suprima decretul cu privire la megarieni, prin care li se interzisese lacedemonienilor accesul la porturile aflate sub hegemonia ateniană și la piața attică[128] — nu va fi război. (2) Atenienii, nu dădură ascultare nici acestor cereri și nici nu vrură să suprime decretul cu privire la megarieni, deoarece le reproșau megarienilor încălcarea terenului sacru și a celui care n-avea hotare, precum și primirea sclavilor fugari. (3) În cele din urmă, au venit ultimii soli de la Sparta — Rhamphias, Melesippos și Agesandros — și, fără să amintească de nici una dintre obiș-

nuitele revendicări, au spus că: „Lacedemonienii doresc să fie pace și va fi pace, dacă voi, atenienilor, veți lăsa pe eleni autonomi". Atenienii au convocat adunarea poporului și, punînd problemele în dezbatere, au hotărît să delibereze asupra tuturor chestiunilor și să le răspundă o dată pentru totdeauna. (4) Mulți au pășit în fața poporului și au fost de păreri contrarii: unii socoteau că trebuie să poarte război, iar alții susțineau că nu trebuie ca decretul să fie o piedică pentru pace, ci să-l suprime. Printre cei care au vorbit a fost și Pericles, fiul lui Xanthippos, fruntaș al atenienilor pe vremea aceea, foarte energic în cuvînt și în faptă, care le-a făcut următoarele îndemnuri:

140 (1) „Eu, atenienilor, îmi mențin neîncetat părerea că nu trebuie să cedați peloponesienilor, deși știu că oamenii nu poartă războiul cu același avînt cu care se lasă convinși să-l înceapă, ci că, după împrejurări, își schimbă și părerile. Eu constat că trebuie să vă dau și acum aceleași sfaturi sau asemănătoare cu cele date, și cer, socotind că-i drept ceea ce spun, ca aceia dintre voi care sînt convinși, sau să colaboreze la realizarea celor ce hotărîm în comun, chiar dacă ne înșelăm în vreo privință, sau să nu mai pretindă că sînt inteligenți cînd, datorită hotărîrilor luate de noi toți, repurtează succese. Se admite că schimbările evenimentelor nu decurg mai puțin neprevăzut decît gîndurile oamenilor, de aceea, de obicei, învinuim întîmplarea pentru evenimentele care survin împotriva calculelor noastre. (2) Era evident și mai înainte că lacedemonienii conspirau împotriva noastră și nu mai puțin acum. Într-adevăr, deși se stabilise ca și unii și alții să-și dea și să primească reciproc satisfacție, și fiecare să păstrăm ceea ce avem, ei nici n-au cerut vreodată satisfacție și nici nu primesc cînd le dăm noi; din contră, ei vor să tranșeze diferendele prin război mai mult decît prin tratative și vin aici ca să ordone și nu ca să acuze. (3) Ei cer să ne retragem de la Potideea, să lăsăm Egina autonomă și să anulăm „decretul megarienilor", iar cei care au venit ultimii pretind să lăsăm pe eleni autonomi. (4) Nimeni dintre voi să nu creadă că, dacă nu vom anula „decretul megarienilor" — care, dacă ar fi

fost anulat, după cum susțin ei mai ales, n-ar mai fi fost război — vom purta război pentru atingerea unor țeluri neînsemnate, și de asemenea să nu mai lăsați prilej gîndului pentru a vă învinui pe voi înșivă că pentru un lucru mic ați pornit războiul. (5) Căci acest lucru neînsemnat face dovada și pune la încercare convingerile voastre. Dacă în aceste probleme veți ceda, o să vă ceară îndată alt lucru și mai mare, socotind că de frică o să acceptați și asta. Dar, respingînd cît mai ferm propunerile lor, le veți impune limpede să trateze cu voi pe picior de egalitate.

141 (1) De aceea, hotărîți-vă sau să cedați mai înainte de a primi vreo lovitură sau, dacă vom porni războiul — ceea ce eu socotesc că este mai bine —, să nu cedăm nici pentru un motiv important, nici pentru altul neînsemnat și să nu păstrăm cu teamă ceea ce am dobîndit. Într-adevăr, impunerea unei foarte mari sau foarte mici pretenții constituie aceeași reducere în sclavie dacă ea se face, înainte de judecată, de niște oameni semenilor lor, egali în drepturi[129]. (2) În ceea ce privește cerințele războiului și mijloacele fiecăruia dintre noi, ascultînd fiecare lucru în parte, aflați că nu sîntem slabi. (3) Peloponesienii își lucrează singuri pămîntul, iar bani nu au nici particularii și nici vistieria publică; apoi, în războaie îndelungate și purtate pe mări sînt neîncercați, pentru că ei, din pricina sărăciei, duc unii împotriva altora războaie scurte. (4) Astfel de oameni nu pot nici să echipeze corăbii, nici să trimită adesea în afară armate pedestre, ceea ce le impune să nu-și poată chibzui interesele particulare, să cheltuie din banii proprii și să fie și izolați de patrie prin mare. (5) Pe de altă parte, prisosurile de avere ale cetățenilor susțin războaiele mai mult decît impozitele forțate. Oamenii care-și lucrează singuri pămîntul sînt mai dispuși să se ofere la război cu propria lor persoană, decît cu bani, pe de o parte, fiindcă sînt încredințați că e posibil să scape din primejdii, iar pe de alta, nu sînt siguri că n-au să-și cheltuie averea înainte de terminarea războiului, mai ales dacă războiul se prelungește peste așteptările lor, așa cum se întîmplă adesea. (6) Peloponesienii și aliații lor sînt în stare să reziste într-o

singură luptă împotriva tuturor elenilor, dar nu pot să poarte război împotriva unei armate, care nu e egală cu a lor, deoarece, neavînd un singur sfat, ei nu pot lua în grabă și executa repede hotărîri; apoi, toți au drept egal de vot și, neținînd de același neam, se grăbește fiecare să-și rezolve propriile interese, de aceea, așa cum este și firesc, ei nu duc nimic la bun sfîrșit. (7) Astfel, unii voiesc cu ardoare să pedepsească pe cineva, iar alții să-și vatăme cît mai puțin cele ale sale. Și, adunîndu-se din cînd în cînd, ei iau, pentru scurt timp, în dezbatere vreo treabă publică, iar în cea mai mare parte a timpului își văd de treburile lor particulare. Nici unul dintre ei nu-și dă seama că prin nepăsarea sa va aduce pagube interesului comun, ci socotește că altul o să se îngrijească și de interesele sale, astfel că, gîndind fiecare în sinea lui la fel, nu observă că interesele comune sînt păgubite.

142 (1) Cea mai mare piedică pentru ei o vor constitui cheltuielile bănești, deoarece vor tărăgăna treburile ca să și-i procure în liniște, iar momentele prielnice în război nu așteaptă. (2) Nici tactica lor, de a înconjura pe dușman cu fortificații, nici flota lor nu pot să inspire teamă. (3) Căci înconjurarea cu fortificații este greu de făcut, chiar în timp de pace, pentru o cetate cu forțe egale, cu atît mai puțin într-un teritoriu dușman, cînd și noi vom izbuti să-i înconjurăm pe ei cu fortificații. (4) Iar dacă ei vor constitui o citadelă, desigur vor putea să aducă pagube unei părți din teritoriul nostru, făcînd incursiuni și provocînd dezertări printre sclavii noștri, dar nu vor fi în stare însă să ridice fortificații și să ne împiedice să plutim spre țara lor și, pe unde vom putea, le vom plăti[130] cu flota. (5) Căci, noi am căpătat mai multă experiență în războiul terestru din cel maritim, decît au dobîndit ei în războiul naval din cel terestru. (6) Nu le va fi ușor să fie cunoscători în ale mării. (7) Căci nici voi, care continuați să căpătați experiență în navigație, imediat după terminarea războiului cu mezii, nu ați terminat-o de aprofundat; atunci cum ar putea să realizeze ceva deosebit niște agricultori, și nu marinari, și care, pe deasupra, nu vor fi lăsați nici să se pregătească, pentru că vor fi mereu blocați de

noi cu multe corăbii? (8) Căci, chiar dacă se vor avînta împotriva unei flote mici, ca să o blocheze în port, încurajîndu-şi lipsa de experienţă prin marele lor număr, totuşi, cînd vor fi respinşi de o flotă numeroasă, se vor potoli şi, din lipsă de experienţă, vor fi şi mai puţin inteligenţi, apoi, din această pricină, şi mai şovăielnici. (9) Navigaţia este un meşteşug ca oricare altul şi nu se îngăduie s-o practici la întîmplare, ca pe un ceva de mică importanţă, ba mai mult, nici nu se poate ca, pe lîngă îndeletnicirea cu navigaţia, să mai faci ceva.

143 (1) Iar dacă, punîndu-se în mişcare, ar încerca să atragă pe marinarii noştri străini[131] cu o simbrie mai mare, procurată din banii de la Olympia sau de la Delphi, ar fi primejdios, dacă noi nu le-am opune o forţă egală, urcîndu-ne în corăbii şi noi şi metecii[132]. Acum însă dispunem de acest lucru şi — ceea ce este foarte important — avem cîrmaci de corăbii dintre cetăţeni, şi dispunem de mateloţi mai mulţi şi mai buni decît întreaga Eladă. (2) Şi nici un corăbier străin nu va accepta ca, pe lîngă înfruntarea primejdiei, să fie ca şi exilat din ţara lui, doar cu slaba nădejde că-i vor da o mare simbrie ca să lupte, timp de cîteva zile, alături de ei. (3) Aceasta sau cam în felul acesta mi se pare că este situaţia peloponesienilor, în timp ce noi sîntem liberi de lipsurile pe care ni le-am imputat şi, în plus, mai avem şi alte numeroase şi mari avantaje asupra lor. (4) Dacă vor veni cu armata pedestră în ţara noastră, vom pluti şi noi spre ţara lor şi nu va fi acelaşi lucru să pustieşti o parte din Peloponez cu a pustii întreaga Attică. Într-adevăr, peloponesienii nu vor putea să ocupe fără luptă acest teritoriu, în schimbul celui pierdut, pe cînd noi avem pămînt mult, şi în insule, şi pe continent, căci mare este puterea mării. (5) Gîndiţi-vă şi voi: dacă noi am fi insulari, cine ar putea să fie mai de necucerit? Iar acum trebuie să gîndim cît mai asemănător cu insularii, să lăsăm pămîntul şi casele, să păstrăm paza mării şi a cetăţii, să nu ne lăsăm pradă mîniei şi să nu dăm lupta cu peloponesienii, care sînt mai numeroşi. Dacă-i vom învinge, vom avea de luptat iarăşi cu ei, care vor fi şi mai numeroşi, iar dacă vom fi înfrînţi, se vor prăpădi resursele provenite de la aliaţi, care ne fac pu-

ternici, căci aliaţii nu vor mai sta liniştiţi, dacă noi nu vom fi în stare să pornim cu armată împotriva lor. Să nu ne jeluim de pierderea caselor şi a pămîntului, ci a vieţilor omeneşti, căci nu casele şi pămîntul procură pe oameni, ci oamenii procură case şi pămînt. Şi dacă aş socoti că vă voi putea convinge, v-aş îndemna să porniţi voi şi să pustiiţi ţara lor şi să arătaţi peloponesienilor că, din aceste motive, nu le veţi da ascultare.

144 (1) Am şi alte motive să nădăjduiesc că vom supravieţui în război, dacă nu veţi dori să vă măriţi imperiul în timpul războiului şi să vă provocaţi de bunăvoie primejdii. Într-adevăr, eu mă tem mai mult de greşelile noastre proprii decît de planurile duşmanilor. (2) Dar, acelea vor fi arătate în altă cuvîntare, deodată cu faptele. Acum, însă, să le trimitem următorul răspuns: că vom lăsa pe megarieni să se folosească de porturi şi de agora, dacă lacedemonienii nu ne vor mai alunga nici pe noi, nici pe aliaţii noştri — căci nici una, nici alta nu constituie o piedică după tratat —; că vom lăsa cetăţile autonome, deşi am încheiat tratatul, avîndu-le ca aliaţi autonomi, dacă şi ei vor îngădui cetăţilor aliate cu ei să fie autonome, nu în interesul lacedemonienilor, ci în interesul fiecărei cetăţi, cum voieşte ea; că voim să le dăm satisfacţie potrivit tratatului, că nu vom începe războiul, dar vom pedepsi pe cei care-l vor începe. Este drept şi potrivit cu demnitatea acestei cetăţi să dăm aceste răspunsuri. (3) Trebuie, însă, să se ştie că războiul este inevitabil. Şi, dacă-l vom primi mai cu bună voie, vom fi mai puţin presaţi de duşmani, pentru că din cele mai mari primejdii rezultă, şi pentru o cetate, şi pentru particulari, cele mai mari onoruri. (4) Părinţii noştri au rezistat împotriva mezilor fără să pornească cu mijloace atît de importante, ci părăsind chiar şi ceea ce aveau şi — mai mult cu ajutorul raţiunii, decît al hazardului, şi cu ajutorul curajului mai mult decît cu al forţei — au respins pe barbari şi au adus puterea cetăţii în starea de (5) azi, pe care nu trebuie s-o părăsim, ci să pedepsim pe duşman prin orice mijloace şi să ne străduim s-o predăm urmaşilor noştri tot atît de mare".

145 Așa a vorbit Pericles. Atenienii, socotind că le dă foarte bune îndemnuri, au votat așa cum i-a sfătuit, iar lacedemonienilor, așa cum le propusese el le-au răspuns — atît în fiecare problemă în parte, cît și în general — că nu vor face nimic din ordin, ci că sînt gata să rezolve diferendele, cu dreptate, conform tratatelor, pe picior de egalitate. Lacedemonienii s-au înapoiat în patrie și n-au mai trimis soli.

146 Acestea au fost învinuirile și diferendele pe care le-au arătat și unii și alții înainte de război, diferende care au început să apară îndată după evenimentele din Epidamnos și Corcyra. Totuși, și cînd existau aceste diferende, ei întrețineau relații și se duceau unii pe la alții, fără crainic[133], însă nu fără să fie bănuitori, pentru că cele ce se petreceau erau de fapt destrămarea tratatului și pretext de război.

CARTEA a II-a

1 De aici începe acum războiul dintre atenieni și peloponesieni și dintre aliații ambelor părți, de atunci de cînd nu mai întrețineau relații între ei fără [să întrebuințeze] crainicul, ci, începînd războiul, l-au purtat încontinuu. De aci înainte s-a scris cum s-a petrecut fiecare fapt, după vara și iarna respectivă.

2 (1) Paisprezece ani a fost în vigoare tratatul de treizeci de ani, care fusese încheiat după cucerirea Eubeei. Dar în al cincisprezecelea an, cînd în Argos era preoteasă Chrysis, de patruzeci și opt de ani, la Sparta era efor Ainesios, iar la Atena Pythodoros era de patru luni arhonte, în a opta lună după bătălia din Potideea, la începutul primăverii, niște cetățeni thebani, ceva mai mulți de trei sute — sub comanda beotarhilor[1] Pythangelos, fiul lui Phyleides, și Diemporos, fiul lui Onetorides — au intrat pe la primul somn, înarmați, în Plateea Beoției, care era aliata Atenei. (2) I-au atras și le-au deschis porțile cetățeni din Plateea și Naucleides cu oamenii lui, vrînd să ucidă pe cetățenii ce stăteau împotrivă și să predea cetatea thebanilor, în dorința de a dobîndi puterea pentru ei înșiși. (3) Acest fapt l-au săvîrșit cu ajutorul lui Eurymachos, fiul lui Leontiades, un om care se bucura de cea mai mare influență în Theba. Thebanii, dîndu-și seama că va începe războiul, căutau să ocupe de mai înainte, în timp de pace și cît nu era război, Plateea, care mereu era în dezbinare cu ei. Aceia au trecut ușor neobservați, deoarece nu se afla nici o strajă la porțile cetății. (4) Punîndu-și armele în agora, n-au putut să convingă pe cei aduși cu ei la complot să treacă imediat la acțiune și să pornească spre casele dușmanilor, pentru că aceștia erau de părere să recurgă la proclamații potrivite [cu momentul] și să aducă cetatea mai degrabă la înțelegere și prietenie. Crainicul a dat de veste ca toți cei care doresc să intre în alianță, după obiceiul strămoșesc

al beoţienilor, să depună armele la ei; ei socoteau că în acest fel cetatea se va alătura lor mai uşor.

3 (1) Plateenii — cînd au aflat că înăuntru se află thebanii şi că pe neaşteptate cetatea a fost ocupată, cuprinşi de teamă şi crezînd că mult mai mulţi thebani pătrunseseră înăuntru, căci cum era noapte nu-i vedeau — au căzut la învoială şi, primind propunerile, au stat liniştiţi, mai ales că thebanii nu luau nici o măsură neobişnuită faţă de nimeni. (2) Dar, după aceasta, plateenii dîndu-şi seama că nu sînt mulţi thebani şi-au făcut socoteala că, dacă-i vor ataca, vor pune mîna uşor pe ei, căci poporul plateean nu dorea să se desprindă din alianţa cu atenienii. Au hotărît, deci, să treacă la acţiune, adunîndu-se unii pe la alţii, şi să dărîme zidurile caselor care-i despărţeau, pentru ca să nu se dea în vileag mergînd pe drum; aşezară apoi în drum căruţe fără cai, ca să le servească drept baricade şi mai luară şi alte măsuri, în funcţie de cum considera fiecare că va fi mai potrivit cu împrejurarea de faţă. (3) După ce s-au pregătit, atît cît s-a putut, au mai vegheat încă o noapte iar apoi, în revărsatul zorilor, s-au năpustit de prin case asupra thebanilor, pentru ca să nu-i atace pe lumină, cînd thebanii aveau să aibă mai multă îndrăzneală, şi nici să nu fie pe picior de egalitate cu ei, ci în timpul nopţii, cînd thebanii aveau să se teamă mai mult şi să se afle într-o situaţie inferioară şi în ceea ce priveşte orientarea prin cetate. S-au aruncat îndată asupra lor şi repede au început hărţuiala.

4 (1) Thebanii, cînd şi-au dat seama că fuseseră înşelaţi, s-au strîns şi respingeau atacurile pe unde le întîmpinau. (2) De două şi de trei ori au respins atacurile, apoi — cînd plateenii s-au năpustit asupra lor cu mari strigăte, iar femeile şi sclavii cu pietre şi cu ţigle de prin case, urlînd şi jelind, iar cînd la asta s-a mai adăugat şi o ploaie mare [care se revărsase] noaptea — thebanii au fost cuprinşi de frică şi, întorcînd spatele, au fugit prin cetate, fără ca cei mai mulţi să cunoască, prin întuneric şi noroi, cărările pe unde ar fi trebuit să se salveze — faptele se petreceau la sfîrşitul lunii; cei care-i urmăreau cunoşteau cetatea, astfel că duşmanii n-au putut să le scape,

şi deci mulţi thebani au fost ucişi. (3) Un plateean închisese cu fierul unei lănci, în loc de drug, porţile pe unde intraseră thebanii, singurele care fuseseră lăsate deschise, încît nici pe acolo nu mai puteau ieşi. (4) Fiind urmăriţi prin cetate, unii dintre thebani, urcîndu-se pe ziduri, s-au aruncat de acolo — aşa au pierit cei mai mulţi —, iar alţii au ieşit printr-o poartă deschisă, fără să fie observaţi, după ce o femeie le dăduse o secure şi spărseseră drugul, dar nu mulţi — deoarece repede s-a dat ştire; alţii au pierit, ici şi colo, prin cetate. (5) Dar, cea mai mare parte dintre ei, şi care era mai strîns concentrată, au dat peste o mare încăpere, care ţinea de zidul cetăţii, şi care s-a întîmplat ca să aibă uşile deschise în apropierea lor; ei au crezut că aceste uşi sînt porţile cetăţii şi că pe aci este o ieşire directă. (6) Văzîndu-i, plateenii, închişi, au început să se sfătuiască dacă e bine să-i ardă, aşa cum sînt, dînd foc încăperii, sau să procedeze în alt fel. (7) În cele din urmă, atît aceştia, cît şi ceilalţi thebani care mai supraviţuiau, rătăcind prin cetate, au căzut la învoială cu plateenii să se predea, împreună cu armele lor, iar plateenii să facă cu ei ce vor crede de cuviinţă. (8) Aşa s-au petrecut deci evenimentele din Plateea.

5 (1) Ceilalţi thebani, însă, care trebuiau să fie de faţă cu toată armata încă din cursul nopţii — în caz că ceva n-ar fi mers bine pentru cei intraţi în cetate —, aflînd chiar pe drum, despre cele petrecute în cetate, au pornit într-ajutor. (2) Plateea este la o depărtare de şaptezeci de stadii[2] de Theba, iar ploaia, care cădea în timpul nopţii, i-a făcut să meargă mai încet; rîul Asopos crescuse mare şi nu era uşor de trecut. (3) Mergînd ei prin ploaie şi trecînd rîul cu greu, au ajuns tîrziu, după ce o parte din thebani fuseseră ucişi, iar alţii făcuţi prizonieri. (4) Cînd thebanii au aflat cele petrecute au pornit să atace pe plateenii, care se găseau în afara cetăţii — căci se aflau şi oameni pe ogoare şi gospodării, aşa cum se întîmplă în timp de pace, cînd nu se aşteaptă nimeni la o nenorocire — voind să facă din plateenii capturaţi oameni de schimb cu thebanii făcuţi, eventual, ostatici înăuntrul cetăţii. (5) Pe cînd thebanii încă se sfătuiau, plateenii, bănuind că se va întîmpla

ceva asemănător și fiind îngrijorați de soarta celor dinafara cetății, au trimis un crainic la thebani ca să le spună că nu este bine ceea ce au făcut, încercînd să le ocupe cetatea, care este apărată prin tratate, și să le pună în vedere să nu aducă pagube celor dinafara cetății; că, dacă nu le vor da ascultare și ei vor ucide pe cei care sînt încă vii, iar dacă se vor retrage de pe teritoriul lor le vor restitui oamenii. (6) Thebanii spun că au făcut aceste propuneri și susțin că au și depus jurămînt, însă plateenii nu recunosc că au promis că vor da înapoi prizonierii îndată, ci numai după ce vor discuta, dacă vor cădea la vreo învoială; mai declară că nu s-au legat prin jurămînt. (7) Thebanii s-au retras de pe teritoriul Plateei fără să provoace vreo pagubă, iar plateenii, după ce au adus în cetate lucrurile de pe ogoare, au și ucis pe prizonieri. Cei capturați erau, în total, o sută optzeci, iar Eurymachos era unul dintre ei, cu care intraseră în legătură trădătorii.

6 (1) Făcînd acest lucru, plateenii au trimis un vestitor la Atena și au predat tebanilor morții, potrivit prevederilor tratatului, iar treburile în cetate le-au rînduit cum au socotit ei mai potrivit cu situația de față. (2) Atenienilor li s-au vestit îndată cele petrecute în Plateea, și ei au arestat imediat pe beoțienii care se aflau în Attica, apoi au trimis un crainic la Plateea, însărcinîndu-l să spună plateenilor să nu ia nici o măsură nouă în legătură cu thebanii, pe care-i țin sub pază, — căci, încă nu li se vestise că thebanii fuseseră uciși — mai înainte de a se sfătui și cu ei în această privință. (3) Într-adevăr, primul crainic ieșise din Plateea o dată cu intrarea thebanilor, iar al doilea, de îndată ce thebanii fuseseră înfrînți și capturați; astfel că, despre ultimele evenimente nu știau nimic. Atenienii, neștiind acest lucru, le-au trimis crainicul, care, cînd a sosit, a găsit pe thebani uciși. (4) După aceea, atenienii, pornind cu armată spre Plateea, au adus grîu și au lăsat străjile, dar au scos din cetate pe oamenii cei mai puțin apți de război, împreună cu femeile și copiii.

7 (1) După cele petrecute la Plateea, prin care tratatul era în mod vădit rupt, atenienii au început să se pregătească de

război; aceleași pregătiri au început să le facă și lacedemonienii și aliații lor, avînd de gînd să trimită solii la regele perșilor și la barbarii[3] de prin alte părți, în speranța că fiecare va găsi de undeva ajutor, și va căuta, totodată, să-și facă aliate cetățile care erau în afara dominației lor[4]. (2) Lacedemonienii, pe lîngă corăbiile cetăților din Italia și din Sicilia, aflate în Peloponesi[5], au mai statornicit ca cetățile, care îmbrățișaseră cauza lor — fiecare după puterea ei — să construiască nave, pentru ca numărul lor să se ridice, în total, la cinci sute, și să pregătească o sumă de bani anumită; pe lîngă asta, le-au mai indicat să stea liniștite și să primească pe atenieni, atunci cînd vor veni cu o singură corabie[6]; [această conduită s-o urmeze] pînă cînd toate pregătirile puse la cale vor fi gata. (3) Atenienii cercetau trăinicia symmachiei existente și trimiteau solii mai ales în locurile din jurul Peloponesului, la Corcyra, Cephallenia, Acharnania, Zacynthos, pentru a vedea dacă pot conta pe prietenia lor, atunci cînd vor porni să atace Peloponesul de jur împrejur.

8 (1) Nici unii, nici alții nu-și făceau planuri[7], ci fiecare se avînta la război cu curaj. Lucru firesc, căci la început toți pornesc la treabă, cu multă însuflețire, iar atunci în mod deosebit era, în Peloponesi și la Atena, mult tineret care, din lipsă de experiență, pornea doar cu multă însuflețire la război. Apoi, atunci cînd cetățile fruntașe se încleștau între ele, întreaga Eladă era în încordare. (2) Se și făceau multe preziceri, iar multe le cîntau și tălmăcitorii de oracole, atît prin cetățile care aveau să poarte război, cît și prin altele. (3) Apoi, Delosul a fost bîntuit de un cutremur, cu puțin înainte de a avea loc aceste evenimente: mai de demult, de cînd își amintesc elenii, nici un cutremur nu se abătuse asupra insulei. Se spunea așa și se părea că este un semn pentru cele ce aveau să se întîmple. Dacă se întîmpla vreun alt eveniment de acest fel, totul se cerceta îndeaproape. (4) Însă, bunăvoința oamenilor înclina mai mult spre lacedemonieni, mai ales că aceștia promiteau că vor elibera Elada. Și fiecare particular, și fiecare cetate, cum putea, cu vorba sau cu fapta, făceau eforturi să le dea ajutor. Fiecare socotea că desfășurarea evenimentelor va fi îm-

piedicată[8], întrucît nu va lua el parte la acțiune. (5) Cei mai mulți eleni urau pe atenieni: unii voiau să scape de dominația lor, iar alții se temeau să nu cadă sub această dominație.

9 (1) Cu asemenea pregătiri militare și cu astfel de gînduri au pornit [și unii și alții] la război. Iar cetățile aliate, pe care le avea fiecare cînd au pornit la război, au fost după cum urmează. (2) Aliații lacedemonienilor erau: toți peloponesienii de dincoace de istm, afară de Argos și de Achaia — aceste cetăți aveau relații de prietenie și cu unii și cu alții; dintre ahei, numai pelleenii au luptat la început alături de lacedemonieni, apoi, mai tîrziu, chiar toți acheenii —, dar în afara Peloponesului erau: Megara, Phocida, Locri, Beoția, Ambracia, Leucas, Anactorion. (3) Dintre toți acești aliați, corăbii puneau la dispoziție: Corintul, Megara, Sicyonia, Pellene, Elida, Ambracia, Leucas; călărime aduceau: Beoția, Phocida, Locri, iar celelalte cetăți dădeau pedestrime. Aceștia erau aliații lacedemonienilor. (4) Aliații atenienilor erau: Chios, Lesbos, Plateea, mesenienii din Naupactos, cei mai mulți dintre acharnanieni, Corcyra, Zacynthos, apoi cetățile care aduceau contribuții[9] aflate în următoarele regiuni: Caria de la mare, dorienii vecini cu carienii, Ionia, Hellespontul, cetățile din Tracia, insulele aflate între Peloponeș și Creta, spre răsărit și toate celelalte Cyclade, afară de Melos și Theras. (5) Dintre aceștia aduceau vase: Chios, Lesbos, Corcyra, iar ceilalți, pedestrime și bani. (6) Acestea erau alianțele și pregătirile atenienilor și peloponesienilor în vederea războiului.

10 (1) După cele petrecute la Plateea, lacedemonienii au dat îndată de veste cetăților din Peloponeș și aliaților dinafară să pregătească armată și cele necesare în vederea unei expediții în afara Peloponesului, avînd de gînd să invadeze Attica. (2) După ce fiecare se pregătise, la data hotărîtă, s-au întîlnit două părți ale armatei din fiecare cetate, la Istm. (3) După ce întreaga armată era adunată, Archidamos, regele lacedemonienilor, care conducea această expediție, convocînd pe comandanții armatelor din toate cetățile, pe căpetenii și pe cei mai demni de respect, le-a făcut următoarele îndemnuri:

11 (1) „Peloponesienilor și aliaților! Părinții noștri au făcut multe expediții nu numai aci, în Peloponeș, ci și în afara Peloponesului, și dintre noi, chiar cei mai bătrîni nu sînt neîncercați în războaie. Totuși, n-am pornit încă în expediție cu o pregătire mai mare decît aceasta. Dimpotrivă, acum pornim împotriva unei cetăți foarte puternice, iar noi înșine începem expediția, fiind foarte numeroși și foarte bine pregătiți. (2) Se cade deci să nu fim nici mai puțin viteji decît părinții noștri, nici mai prejos de propria noastră glorie. (3) Întreaga Eladă este însuflețită de această pornire și-i cu ochii ațintiți la noi[10] și, din pricina urii împotriva atenienilor, dorește să realizăm ceea ce gîndim. Iar dacă facem cuiva impresia că pornim împotriva lor în număr mare și că există o mare certitudine că dușmanii nu vor îndrăzni să ne iasă înainte, luptînd, nu trebuie să ne lăsăm pradă acestui gînd și să pornim la luptă, pregătindu-ne cu mai puțină atenție în vreo privință, ci fiecare comandant, din fiecare cetate și fiecare soldat, în ceea ce-l privește, să plece de la ideea că va porni să înfrunte primejdii. (4) Într-adevăr, vicisitudinile războiului sînt necunoscute și, de cele mai multe ori, atacurile se pornesc dintr-o dată, într-un moment de exaltare[11]. Astfel că adeseori, o armată mai mică, fiind stăpînită de teamă, s-a răzbunat[12] mai ușor pe o armată numeroasă, datorită faptului că aceasta din urmă, disprețuitoare, a fost nepregătită pentru luptă. (5) Într-o țară străină, expediția trebuie s-o ducem cu curaj în cuget, dar pregătirea s-o facem cu teamă. Căci numai așa vom putea[13] avea mult curaj în lupta dusă împotriva dușmanilor și foarte siguri de noi în înfruntarea atacului lor. (6) Noi nu mergem împotriva unei cetăți care nu este în stare să se împotrivească, ci, dimpotrivă, care este foarte bine pregătită întru totul, astfel că trebuie să ne așteptăm — fără să ne îndoim — că atenienii vor porni la luptă, dacă nu cumva au și pornit, în timp ce noi nu sîntem încă acolo; în orice caz, [vor porni] la luptă cînd ne vor vedea că le pustiim țara și distrugem avuțiile. (7) Căci, pe toți îi cuprinde mînia în clipa cînd văd cu ochii și privesc cum [ai lor] îndură[14] suferințe neobișnuite; iar cei care fac cel mai puțin uz de rațiune se avîntă de cele mai multe ori cu însuflețire, la acțiune. (8) Este mult mai firesc pen-

tru atenieni decît pentru alţii să facă acest lucru, deoarece ei socotesc că merită să conducă pe alţii şi să atace şi să prade ţara vecinilor mai mult decît să o vadă pe a lor prădată. (9) Aşadar, gîndindu-vă că porniţi cu armată împotriva unei cetăţi foarte mari şi că veţi culege atît pentru strănbuni, cît şi pentru voi înşivă cea mai mare faimă de pe urma acestor evenimente[15], urmaţi-vă comandanţii oriunde vă vor conduce, păstrînd ordinea şi făcînd de strajă pentru toate şi primind poruncile cu atenţie, căci păstrînd totuşi o singură ordine, deşi sînteţi mulţi, este lucrul cel mai important şi cel mai de preţ în primejdii".

12 (1) Spunînd acestea, după ce dizolvă adunarea, Archidamos trimite mai întîi la Atena pe Melesippos, fiul lui Diacritos, spartan de fel, spre a vedea dacă nu cumva atenienii sînt dispuşi să cedeze, văzînd că spartanii au şi pornit la drum. (2) Atenienii însă nu l-au primit nici în cetate, nici în faţa poporului, deoarece se impusese de mai înainte părerea lui Pericles, să nu primească nici un crainic şi nici o solie de la spartani, dacă vor fi pornit în expediţie. Deci îl trimit înapoi, înainte de a-l asculta, poruncindu-i să părăsească pămîntul Atticei în aceeaşi zi; pe lîngă aceasta, [i-au pus în vedere] că lacedemonienii [trebuie] să se retragă în patria lor şi, dacă doresc ceva, să trimită soli. Atenienii, o dată cu Melesippos, trimit şi o escortă, [spre a-l împiedica] să comunice cu cineva. (3) Melesippos, cînd a ajuns la hotarul Atticei şi urma să se despartă de escortă, şi-a continuat drumul, zicînd: „Această zi va fi începutul unor mari nenorociri pentru Elada". (4) Cînd a ajuns în tabără, iar Archidamos a aflat că atenienii nu vor ceda de loc, a ridicat tabăra şi a pornit cu armata în ţara atenienilor. (5) Beoţienii au pus la dispoziţia peloponesienilor, ca să ia parte la expediţie, o parte din pedestrime şi călărimea, iar cu restul armatei s-au dus la Plateea şi au început să-i devasteze teritoriul.

13 (1) În timp ce peloponesienii erau în drum spre istm — unde era locul de adunare — înainte de a invada Attica, Pericles, fiul lui Xanthippos, strateg al atenienilor pentru a zecea

oară, cînd a aflat că se va produce invazia, bănuia că Archidamos, cu care avea legături de ospeţie — din dorinţa de a-i face un hatîr mai mult decît îi făcuse el însuşi în particular — are să lase neatinse şi să-i cruţe ogoarele; de asemenea, Pericles se aştepta că lacedemonienii vor cere lui Archidamos să facă acest lucru spre a găsi motive de acuzare împotriva sa, aşa cum pretinseseră mai înainte atenienilor, tot din pricina sa, să se expieze sacrilegiul; de aceea, a prevenit pe atenieni, în adunarea poporului, spunîndu-le că întreţine legături de ospiţie cu Archidamos, dar că acest fapt nu era spre paguba cetăţii; că pune la dispoziţia poporului ogoarele şi casele sale, dacă lacedemonienii nu le vor devasta ca pe celelalte, astfel ca să nu mai fie la mijloc nici o bănuială împotriva sa, în această privinţă. (2) Pericles, datorită situaţiei de faţă, îi mai îndemna, aşa cum făcuse şi mai înainte, să se pregătească de război, să aducă în cetate lucrurile de pe ogoare, şi să nu pornească la luptă, ci, intrînd în cetate, s-o păzească; iar flota, prin care sînt tari, s-o pregătească; de asemenea să fie stăpîni pe situaţia aliaţilor, căci — zicea el — de la ei vin rezervele de bani; le mai spunea că, de cele mai multe ori, în război se învinge prin prevedere şi prin prisosul de bani[16]. (3) Îi mai îndemna să aibă curaj, deoarece cetatea are un venit de şase sute de talanţi, în cea mai mare parte, contribuţie de la aliaţi, afară de celelalte venituri, iar în acropolă se găseau şase mii de talanţi de argint în monedă[17] — cea mai mare sumă fusese de zece mii de talanţi, fără trei sute, care se cheltuise pentru propileele acropolei şi alte clădiri din Atena şi pentru Potideea — (4) în afară de aurul şi de argintul masiv care se găseau în obiectele de artă[18] publice şi particulare; erau apoi odoarele sfinte pentru procesiunile solemne şi întreceri, erau prăzile luate de la mezi[19], şi alte lucruri de acest fel, care valorau nu mai puţin de cinci sute de talanţi. (5) Pericles mai adăuga şi lucrurile din celelalte temple, de care — zicea el — vor face uz, chiar dacă vor fi lipsiţi de toate celelalte venituri, şi se vor folosi de obiectele de aur ale zeiţei înseşi. Le arăta că statuia zeiţei avea patruzeci de talanţi de aur curat şi că tot aurul putea fi desprins de pe statuie. A mai spus că, după ce vor întrebuinţa aurul pentru salvarea lor, va trebui să-l pună la loc în aceeaşi

cantitate. (6) În ceea ce privește banii, așa-i încuraja. Le spunea că sînt treisprezece mii de hopliți, afară de cei din gărzi și de la crenelurile cetății, care numărau aici șaisprezece mii. (7) Într-adevăr, atîția hopliți erau de strajă la început, cînd năvăleau dușmanii; și dintre cei mai bătrîni, și dintre cei mai tineri, și dintre metecii care făceau serviciu ca hopliți. Căci lungimea zidului de la Phaleron pînă la zidul din jurul cetății era de treizeci și cinci de stadii, iar cel din jurul cetății, care era străjuit, avea o lungime de patruzeci și trei de stadii; o parte a acestui zid — aceea dintre marele zid și Phaleron — era nepăzită. Marile ziduri, de la cetate pînă la Pireu, erau de patruzeci de stadii, iar partea dinafară [a zidurilor] era păzită. Pireul, de jur împrejur, împreună cu Munychia, erau de șaizeci de stadii, din care jumătate era păzit. (8) Pericles le mai dezvăluia că există o mie două sute de călăreți, împreună cu arcașii-călări, o mie șase sute de arcași pedeștri și trei sute de trireme, care puteau naviga. (9) Aceste mijloace de luptă le aveau, într-adevăr atenienii — și în nici un domeniu cifrele arătate nu erau inferioare realității — cînd era gata să se producă prima invazie a peloponesienilor și cînd se puneau pe picior de război. Le-a mai spus și alte lucruri, așa cum obișnuia Pericles, spre a le demonstra că vor fi mai presus decît dușmanii, în război.

14 (1) Atenienii, ascultîndu-l, îi dădeau crezare și-și aduceau de pe ogoare copiii, soțiile și lucrurile de care se serveau în casă, ba luau chiar și bucățile de lemn din construcția caselor; turmele și animalele de povară le-au trimis în Eubeea și în insulele de prin apropiere. (2) Grea le era lor această strămutare, pentru că cei mai mulți erau obișnuiți să-și ducă viața la țară.

15 (1) Obiceiul de a-și duce viața la țară se încetățenise la atenieni mai mult decît la alții, dintr-o foarte îndepărtată vechime. Într-adevăr, încă de pe vremea lui Cecrops și a primilor regi pînă la Theseus, locuitorii Atticii își duceau viața în cetăți, care-și aveau printanee și arhonți proprii și cînd nu se temeau de nimic, nu se întruneau la basileu ca să se sfătuiască,

ci ei între ei conduceau cetatea și se sfătuiau. Unii dintre ei au și purtat războaie, așa cum au fost, de exemplu, eleusienii cu Eumolpos, împotriva lui Erechteus.
(2) Însă, după ce a început să domnească Theseus, care, pe lîngă inteligență, mai era și puternic, a orînduit țara și în alte privințe, suprimînd sfaturile și dregătoriile de prin celelalte cetăți; pentru această cetate, care există acum, a făcut un singur sfat și un singur pritaneu și i-a strîns pe toți la un loc apoi, deși-și păstra fiecare averea pe care o avusese mai înainte, i-a silit să aibă această singură cetate, care, crescînd mare prin munca unită a tuturor celor din interiorul ei, a fost predată de Theseus urmașilor. De atunci pînă astăzi atenienii celebrează synoiciile[20], sărbătoare publică, în cinstea zeiței[21]. (3) Înainte de Theseus, acropola de astăzi era o cetate și mai ales partea de la poalele ei dinspre miazăzi. (4) Dovada este următoarea: pe această acropolă se află și templele celorlalți zei, iar cele dinafară au fost clădite mai ales în această parte a cetății, și templul lui Zeus Olympianul, și Pythionul, și templul Geei, și al lui Dionysos din Limnai, în cinstea căruia se țin cele mai vechi dionysii, în ziua a douăsprezecea a lunii Anthesterion, așa cum obișnuiesc încă și acum ionienii originari din Atena. (5) Aci s-au mai ridicat și alte temple în vechime. Vechii atenieni se foloseau de fîntîna numită acum Enneacrunos, numele acesta i l-au dat tiranii; mai înainte, cînd izvoarele erau deschise, se numea Callirrhoe; de această fîntînă, care era aproape, se foloseau în ocaziile cele mai solemne și încă și acum se păstrează din vechime obiceiul să ia apă înainte de căsătorie și la alte ierurgii. (6) Chiar și acropola este numită, pînă astăzi, de atenieni „cetatea", din pricina vechii așezări de aici.

16 (1) Așadar, din pricina îndelungatei vieți independente dusă la țară, chiar după sinoicismos, în virtutea obișnuinței, cei mai mulți dintre vechii atenieni și dintre urmașii lor pînă la acest război, fiind născuți și trăind cu toată familia la țară, nu-și părăseau ușor locuințele, mai ales că nu mult după războaiele medice își refăcuseră gospodăriile. (2) Erau îndurerați și copleșiți de obidă [văzîndu-se siliți] să-și părăsească casele și templele străbune, pe care le aveau din totdeauna, de cînd

dăinuiau vechile cetăți sau gîndindu-se că trebuie să-și schimbe felul de viață și, mai mult chiar, fiecare să-și părăsească propria cetate.

17 (1) După ce au sosit în cetate[22], puțini au găsit locuințe și loc de refugiu, unii pe la prieteni, alții pe la rude; cei mai mulți însă s-au stabilit pe locurile virane din cetate, în temple, în toate herourile, în afară de acropolă, de Eleusinion și de alte locuri bine închise. Siliți de nevoia clipei de față au locuit pînă și așa-numitul *Pelasgicon*[23], care se află sub acropolă și care fusese blestemat să nu fie locuit de oameni. Un vers de la sfîrșitul unui oracol, dat de Apollon Pythios, interzicea locuirea acestui punct, zicînd că: „Pelasgiconul este mai bine să fie neglijat". (2) Și mie mi se pare că oracolul s-a împlinit invers de cum se aștepta, pentru că nu din pricina locuirii nelegiuite s-au abătut nenorocirile peste cetate, ci nevoia de a-l locui a fost produsă de războiul, pe care, fără să-l numească, oracolul l-a prevăzut spunînd că locuirea Pelasgiconului nu va fi spre bine. (3) Fiecare și-a pregătit adăpost cum a putut, iar unii chiar în turnurile zidurilor, căci cetatea nu i-a putut cuprinde pe toți cîți s-au îngrămădit, ci mai tîrziu l-au populat, împărțindu-și și marile ziduri, și o mare parte din Pireu. (4) În același timp, au început și pregătirile împotriva dușmanului; atenienii concentrau ostași aliați și puneau pe picior de război o expediție navală de o sută de corăbii pentru Peloponeș. În acest stadiu de pregătire se aflau deci atenienii.

18 (1) Armata peloponesienilor, înaintînd, a venit mai întîi la frontiera Atticii, la Oinoe, pe unde voiau să invadeze. Și, cum s-au așezat au și început să se pregătească pentru a ataca întăriturile, atît cu mașini, cît și prin alte mijloace. (2) Oinoe, care se afla la hotarul dintre Attica și Beoția, fusese înconjurată cu ziduri, iar atenienii o foloseau drept întărătură cînd îi surprindeau vreun război. Așadar, peloponesienii își pregăteau atacurile însă și-au mai pierdut și altfel timpul în jurul Oinoei (3) Archidamos și-a atras o foarte mare învinuire din acea expediție, deoarece s-a dovedit moale în îndemnurile la război și binevoitor atenienilor, nechemînd cu însuflețire pe spartani la

război. După ce s-a strîns armata, zăbovirea de la Istm și încetineala din restul drumului au fost un motiv de acuzare la adresa lui, dar în mod deosebit întîrzierea de la Oinoe. (4) Într-adevăr, în acest timp atenienii s-au refugiat în cetate și se părea că, dacă peloponesienii ar fi mers repede, ar fi găsit totul în afara cetății, dacă n-ar fi întîrziat din pricina încetinelii lui. (5) Astfel de mînie nutrea armata împotriva lui Archidamos din pricina opririi. Dar el se aștepta ca atenienii, la gîndul că țara le era încă nevătămată, vor ceda întrucîtva și vor șovăi s-o lase pradă devastării, și, de aceea, a continuat să rămînă pe loc.

19 (1) Dar lacedemonienii, după ce au atacat localitatea Oinoe, încercînd în tot felul, și neizbutind, s-o cucerească — atenienii nu le-au trimis nici un crainic cu propuneri —, au pornit de acolo și, după optzeci de zile de la evenimentele petrecute la Plateea, cînd au intrat thebanii în acea cetate, în toiul verii și al coacerii grîului[24] au năvălit în Attica, sub comanda lui Archidamos, fiul lui Zeuxidamos, regele lacedemonienilor. (2) După ce s-au așezat, au început să devasteze mai întîi Eleusis și cîmpia Thriasion și apoi să respingă călăreții atenienilor, pe la așa-zisele Rheitoi. După aceea au înaintat prin Cropeia, avînd în dreapta muntele Aigaleos, pînă cînd au ajuns la Acharnai, regiunea cea mai mare dintre așa-numitele deme ale Atticii. Și, așezîndu-se acolo, și-au instalat tabăra și multă vreme au rămas, devastînd țara.

20 (1) Cu acest gînd — se spune — a așteptat Archidamos la Acharnai, rînduindu-se parcă de luptă, dar n-a coborît în cîmpie, în iureșul acestei năvăliri, (2) căci își făcea socoteala că atenienii, avînd și tineret mult, și fiind și pregătiți pentru un război cum nu se purtase mai înainte, poate că vor porni la atac și nu vor privi nepăsători la devastarea țării. (3) Dar, deoarece atenienii nu l-au întîmpinat pe la Eleusis, nici în cîmpia Thriasion, Archidamos încerca, așezîndu-se la Acharnai, să vadă dacă atenienii vor veni la atac, (4) căci, pe de o parte, locul i se părea foarte nimerit pentru a-și așeza tabăra acolo, iar, pe de alta, se părea că acharnienii, constituind o

mare parte din cetate — erau trei mii de hopliți — nu vor privi liniștiți la devastarea bunurilor lor, ci vor porni, chiar cu toții, la luptă; mai socotea că, dacă atenienii nu vor ieși întru întîmpinarea năvălitorului, va fi mai puțin primejdios pe viitor să devasteze ținutul și să pornească spre Atena însăși, căci acharnienii, lipsiți de averile lor, nu se vor mai avînta cu aceeași însuflețire în primejdii pentru cetatea altora și va fi o răzvrătire în cugetul lor. (5) Cu aceste gînduri ședea Archidamos la Acharnai.

21 (1) Cît timp armata peloponesienilor era pe la Eleusis și în cîmpia Thriasion, atenienii mai trăgeau nădejde că peloponesienii nu vor înainta mai mult spre Atena, căci își aminteau că și Pleistoanax, fiul lui Pausanias, regele lacedemonienilor, cînd năvălise pînă la Eleusis și Thrio cu armata peloponesienilor, cu paisprezece ani înainte de acest război, se retrăsese iarăși fără să mai înainteze (de aceea a și trebuit să fugă din Sparta, fiind bănuit că fusese mituit cu bani ca să se retragă). (2) Dar cînd au văzut armata dușmană la Acharnai, la o distanță de șaizeci de stadii de cetate, atenienii au socotit că nu mai este de suportat. În chip firesc, cînd țara le era devastată sub propriii lor ochi — ceea ce nu mai văzuseră nici cei mai tineri, nici cei mai în vîrstă, de pe vremea războaielor medice — li s-a părut că primejdia este mare și au hotărît cu toții, dar mai ales tineretul, să pornească la atac și să nu mai treacă faptele cu vederea. (3) Dar cînd se adunau începeau să se dezbine, căci unii erau de părere să pornească, în timp ce alții se împotriveau. Chiar și tălmăcitorii de oracole cîntau[25] tot felul de preziceri, pe care, fiecare cînd le auzea se entuziasma. Acharnienii, gîndind că ei înșiși constituie[26] o importantă parte din atenieni, cum țara le era devastată, îi îndemnau foarte mult pe atenieni să iasă din cetate. Cetatea era aţîţată în tot felul și atenienii erau mîniați împotriva lui Pericles; ei nu-și mai aminteau de loc de îndemnurile de mai înainte, ci-l învinuiau că, deși le era comandant, nu-i ducea la luptă și că el este cauza tuturor relelor pe care le îndurau.

22 (1) Pericles, văzîndu-i că în clipa de față sînt mîniați și n-au cele mai bune gînduri și fiind încredințat că hotărîrea de a nu porni la atac este cea justă, nu convoca ecclesia și nici vreo altă întrunire ca nu cumva, găsindu-se la un loc, atenienii să facă vreo greșeală, hotărînd mai mult cu pasiunea decît cu rațiunea; se îngrijea însă de paza cetății și căuta să mențină cît mai mult liniște. (2) Totuși el trimitea mereu călărimea, spre a veghea ca nu cumva avangărzi din armata dușmană să năvălească în ogoarele din apropierea cetății și să le prade. S-a dat și o scurtă bătălie de cavalerie la Phrygioi, între o unitate de cavalerie ateniană — alături de care se aflau și călăreți thessalieni — și o unitate de călăreți beoțieni; în această bătălie atenienii și thessalienii nu erau de loc mai prejos, pînă cînd hoplitii au sărit în ajutorul beoțienilor, iar atenienii și thessalienii au fost respinși și au pierit cîțiva dintre ei. Au ridicat totuși, în aceeași zi, morții, fără să ceară armistițiu. Peloponesienii, a doua zi, au înălțat un monument în cinstea biruinței. (3) Acest ajutor dat de thessalieni atenienilor s-a făcut în virtutea vechii alianțe și la ei au venit larissaii[27], pharsalii[28], parasienii[29], cranonii[30], pyrassii[31], gyrtonii[32], pheraii[33]. Îi comandau, din Larissa, Polymedes și Aristonos, fiecare din cîte o fracțiune, iar din Pharsalos, Menon. Mai erau și alți comandanți din celelalte cetăți, pentru fiecare cetate în parte.

23 (1) Peloponesienii, văzînd că atenienii nu le ies înainte la luptă, au ridicat tabăra din Acharnai și au început să devasteze alte cîteva deme, aflate între munții Parnes și Brilessos. (2) În timp ce lacedemonienii se aflau în Attica, atenienii au trimis în jurul Peloponesului cele o sută de corăbii pe care le pregătiseră, o mie de hopliți și patru sute de arcași îmbarcați pe ele. Comandanți erau: Carcinos, fiul lui Xenotimos, Proteas, fiul lui Epicles, și Socrates, fiul lui Antigenes. (3) Atenienii, ridicînd ancora cu această armată[34], au început plutirea în jurul Peloponesului, iar peloponesienii, după ce au stat în Attica atîta timp cît au avut provizii, s-au retras prin Beoția, dar nu pe unde năvăliseră, ci, de-a lungul regiunii Oropos, numită „țara graică"[35], pe care o locuiesc oropii, supuși ai

atenienilor, și au devastat-o. Ajungînd în Peloponeș, s-au împrăștiat fiecare în cetatea sa.

24 (1) După retragerea peloponesienilor, atenienii au instituit trupe de pază, pe uscat și pe mare, așa cum aveau să vegheze la securitatea țării în tot timpul războiului. Au hotărît să ia o mie de talanți din banii de pe acropolă, să-i pună de o parte și să nu-i cheltuiască, ci războiul să-l poarte cu ceilalți bani. Au mai statornicit pedeapsa cu moartea pentru acela care va propune sau va vota să se atingă[36] de acești bani pentru altceva, afară de cazul cînd dușmanii se vor apropia de cetate cu o armată navală și vor trebui să li se împotrivească. (2) Cu acești bani au construit o sută de trireme, constituind un grup de elită, [în fiecare an], din cele mai bune și le-au dat trierarhi; au hotărît să nu se folosească de nici una dintre ele în altă împrejurare, decît dacă va fi nevoie, în eventualitatea primejdiei pentru care erau prevăzuți banii.

25 (1) Atenienii și corcyreienii de pe cele o sută de corăbii, care pluteau în jurul Peloponesului, venind în ajutor celor cincizeci de corăbii — împreună cu ei au venit și alți cîțiva dintre aliații de acolo —, provocau ravagii și în alte părți, iar debarcînd și la Methone, în Laconia, s-au năpustit asupra zidului cetății, care era slab și lipsit de apărători. (2) Prin acele locuri era de strajă tocmai Brasidas, fiul lui Tellis, spartan, care, aflînd, a pornit cu o sută de hopliți să dea ajutor celor de la Methone. Trecînd prin mijlocul armatei atenienilor[37], care era împrăștiată pe ogoare, și cu ochii spre zidul cetății, ajunge la Methone și, în timpul incursiunii, pierzînd cîțiva dintre ostașii pe care-i avea cu sine, salvează cetatea și este primul, dintre cei angajați în acest război, elogiat la Sparta. (3) Atenienii, ridicînd ancora, au continuat plutirea pe lîngă țărm și, oprindu-se la Pheia, în Elida, au devastat țarinile timp de două zile, după care au învins, într-o bătălie, pe cei trei sute de logazi[38], care săriseră în ajutor din scobitura[39] Elidei și de aci din vecinătate. (4) Suflînd un vînt puternic și fiind zbuciumați într-un loc fără port, cei mai mulți

atenieni s-au îmbarcat pe corăbii și au pornit plutirea pe lîngă așa-numitul Ichthys, spre portul Pheia, iar messenienii și alți cîțiva care n-au putut să se îmbarce, pornind pe uscat, au cucerit Pheia. (5) Mai tîrziu, și corăbiile care pluteau pe lîngă țărm i-au luat și i-au dus de acolo, părăsind Pheia, dar și grosul armatei elenilor le-a venit în ajutor. Atenienii, plutind pe lîngă țărm, au devastat și alte locuri.

26 (1) Cam în această vreme, atenienii au trimis treizeci de corăbii în jurul Locridei care, totodată, să străjuiască și Eubeea. Comanda o avea Cleopompos, fiul lui Cleinias. (2) Și, debarcînd din loc în loc, a devastat o bună parte din țărm, a cucerit Thronion și a luat ostatici de acolo, iar la Alope a învins în luptă pe locrienii, care veniseră în ajutor.

27 (1) În această vară, atenienii au izgonit și pe locuitorii din Egina — pe bărbați, pe copii și pe femei —, invocînd motivul că sînt vinovați în foarte mare măsură de război. Li se părea că stăpînirea Eginei prezintă o mai mare siguranță, deoarece se afla în vecinătatea Peloponesului, dacă vor trimite acolo coloniști atenieni. Nu mult după aceea au și trimis în insulă locuitori. (2) Eginețiii, izgoniți, au fost așezați de lacedemonieni în Thyrea; li s-au dat și pămînt să cultive, atît pentru că erau în vrajbă cu atenienii, cît și fiindcă eginețiii le făcuseră unele servicii în timpul cutremurului și în timpul răscoalei hiloților. Regiunea Thyreatis se află la hotarul dintre Argolida și Laconia, spre mare. Unii eubeeni au locuit aci, iar alții s-au împrăștiat prin restul Eladei.

28 În aceeași vară, la începutul lunii, socotită după fazele lunii[40] — cum numai așa se pare că este posibil — soarele a intrat în eclipsă după-amiază și iarăși s-a împlinit, după ce avusese, pentru puțin, aspect de lună nouă și se văzuseră cîteva stele.

29 (1) În aceeași vară atenienii au făcut proxenos[41] — deși mai înainte-l socoteau dușman — pe Nymphodoros, fiul lui Pythes, din Abdera. Sora acestuia o ținea în căsătorie Sital-

ces, la care el avea mare trecere. Atenienii l-au chemat la Atena, voind să-şi facă aliat pe Sitalces, fiul lui Teres, regele tracilor. (2) Acest Teres, tatăl lui Sitalces, cel dintîi a făcut din ţara odrisilor cel mai puternic regat din cea mai mare parte a Traciei; într-adevăr, această ţară constituie o mare parte a tracilor şi este autonomă. (3) Acest Teres nu se înrudea de loc cu acel Teres, care avea de soţie pe Procne, fiica lui Pandion din Atena, şi nu era din aceeaşi parte a Traciei, ci locuia în Daulia, în ţinutul numit acum Phocida, care atunci era locuită de traci, şi unde au săvîrşit femeile fapta în legătură cu Itys; mulţi poeţi au numit această pasăre *daulias*, în amintirea rîndunelei. Este posibil că Pandion a pus la cale această înrudire, prin fiica sa, cu un om aflat la o distanţă atît de mică mai degrabă decît cu unul care locuia pe drumul de mai multe zile, care ducea la odrisi, spre a-şi da ajutor reciproc. Teres, neavînd acelaşi nume, a fost primul rege cu depline puteri al odrisilor. (4) Fiul acestuia fiind Sitalces, atenienii şi l-au făcut aliat; ei voiau să cucerească împreună cu el, pentru sine, ţinuturile din Tracia şi, în acelaşi timp, să-l înfrîngă şi pe Perdiccas. (5) Sosind deci Nymphodoros la Atena, a încheiat alianţa între atenieni şi Sitalces şi a făcut pe fiul său, Sadocos, cetăţean atenian, promiţînd totodată că va pune capăt războiului din Tracia, deoarece va convinge pe Sitalces să le trimită atenienilor o armată de călăreţi şi peltaşti[42]. (6) A împăcat şi pe Perdiccas cu atenienii şi i-a convins să-i redea cetatea Therme, iar Perdiccas a pornit îndată în expediţie cu atenienii şi cu Phormion împotriva chalcidienilor. (7) În acest fel au ajuns aliaţi ai atenienilor Sitalces, fiul lui Teres, şi Perdiccas, fiul lui Alexandru, regele macedonilor.

30 (1) Iar atenienii, de pe cele o sută de corăbii, aflîndu-se încă în jurul Peloponesului, cuceresc Sollion, cetate a corintienilor, şi o predară palaireilor, şi acharnanieni [cu condiţia] ca ei singuri să stăpînească cetatea şi pămîntul. Cucerind cu forţa şi cetatea Astachos, în care era tiran Euarchos, l-au izgonit, iar cetatea şi-au făcut-o aliată. (2) Plutind spre insula Cephallenia, şi-au atras-o fără luptă. Cephallenia este

situată în faţa Acharnaniei şi Leucadei, avînd patru cetăţi: Pales, Cranior, Samaioi, Pronnaioi. (3) Nu mult mai tîrziu, corăbiile s-au retras la Atena.

31 (1) Dar, pe la sfîrşitul acestei veri, atenienii au năvălit în masă, împreună cu metecii, în Megarida, sub comanda lui Pericles, fiul lui Xanthippos. Iar atenienii de pe cele o sută de corăbii din jurul Peloponesului, care, în drumul lor spre patrie, ajunseseră în Egina, cum au aflat că atenienii din cetate sînt cu toată armata în Megarida au pornit în această direcţie şi s-au unit cu ei. (2) Aceasta a fost cea mai masivă[43] armată a atenienilor, pe cînd încă cetatea era în culmea puterii şi nu era bîntuită de molimă: astfel, atenienii înşişi aveau aproape zece mii de hopliţi; în afară de aceştia, mai aveau trei mii de hopliţi în Potideea. Au luat parte la expediţie, alături de ei, nu mai puţin de trei mii de hopliţi meteci, în afară de trupele uşor înarmate, care erau numeroase. După ce au devastat o mare parte din ţară, s-au întors. (3) Atenienii au mai făcut şi alte invazii, în fiecare an, în Megarida, în timpul acestui război, şi cu cavaleria, şi cu întreaga armată, pînă cînd au cucerit Nisaia.

32 Pe la sfîrşitul acestei veri, atenienii au mai înconjurat cu ziduri, spre a servi de întăritură, şi insula Atalante, pustie mai înainte, situată în dreptul locrilor opuntieni, pentru ca nu cumva piraţii, pornind cu corăbiile de la Opus şi din alte părţi ale Locridei, să provoace pagube Eubeei. Acestea s-au petrecut în această vară, după retragerea peloponesienilor din Attica.

33 (1) În iarna următoare, Euarchos din Acharnania, dorind să coboare la Astachos, convinge pe corintieni să pornească pe mare cu patruzeci de corăbii şi cu o mie cinci sute de hopliţi şi să-l readucă în ţară; el însuşi a angajat cu plată cîţiva auxiliari. Armata o conduceau Euphamidas, fiul lui Aristonymos, Timoxenos, fiul lui Timocrates, şi Eumachos, fiul lui Chrysis. (2) Şi, pornind ei pe mare, l-au dus la Astachos. Mai sînt şi alte locuri în partea de la mare a Acharna-

niei, pe care au vrut și au încercat să le ocupe, dar, neizbutind, s-au retras acasă. (3) Oprindu-se în drum, la Cephallenia, și debarcînd în regiunea Cranion, au fost amăgiți de locuitorii cu care se învoiseră, și au pierdut cîțiva oameni, pentru că cranienii atacau fără veste și, fiind presați cu mai multă putere, s-au retras acasă.

34 (1) În aceeași iarnă, atenienii, practicînd un obicei strămoșesec, au făcut, pe cheltuiala statului, morminte pentru cei căzuți în primul an al acestui război. Mormintele le-au făcut în acest fel: (2) Cu trei zile înainte de înmormîntare, după ce fac un cort, aduc acolo oasele celor căzuți; fiecare aduce pentru decedatul său ceea ce vrea[44]. (3) În procesiunea înmormîntării mai multe căruțe poartă, fiecare, cîte un coșciug de chiparos, unul pentru fiecare trib, în care se află oasele celor căzuți din tribul căruia aparțineau. Pentru cei dispăruți, care n-au fost găsiți cînd au fost ridicate corpurile celor căzuți, un pat așternut este purtat gol. (4) La convoiul funebru[45] ia parte cine vrea, cetățean sau străin; și sînt de față și femei, iar rudele plîng la mormînt. (5) Oasele le depun într-un mormînt public, care se află în cel mai frumos loc din vecinătatea cetății, și aci îngroapă întotdeauna pe cei căzuți în războaie, afară de cei căzuți la Marathon, căci, socotind că vitejia acelora a fost cu totul distinsă, au făcut tot acolo și mormîntul. (6) Iar cînd îi înhumează, un bărbat ales de cetate, care este socotit că nu-i lipsit nici de inteligență, și se distinge și prin prestigiu deosebit, rostește cuvîntul de laudă cuvenit celor căzuți. După aceea se întorc în cetate. În felul acesta îi înmormîntează. (7) Și în tot timpul războiului, cînd s-a ivit ocazia, au practicat obiceiul. (8) Pentru acești primi căzuți a fost ales să vorbească Pericles, fiul lui Xanthippos. Și, cînd a venit momentul, trecînd de la mormînt pe o tribună înaltă, pentru ca să fie auzit de cît mai mult popor, a spus următoarele:

35 (1) „Mulți dintre cei care au vorbit aici aduc laude aceluia care a adăugat în legea [înmormîntării celor căzuți în războaie] cuvîntul acesta de laudă, gîndind că este frumos să

fie rostit la înmormîntarea celor căzuți în războaie. Eu aș crede însă, că ar fi îndeajuns ca unor bărbați, care s-au arătat bravi cu fapta, să le aducem cinstire cu fapta, așa cum vedeți că sînt acum pregătirile făcute de cetate[46] pentru înmormîntare, iar credința în autenticitatea virtuților mai multor oameni să nu fie în primejdie de a depinde de un om, care vorbește mai bine sau mai rău. (2) Într-adevăr, este greu să vorbești cu măsură despre un subiect, în care chiar încrederea în adevăr se obține cu greu. Astfel, ascultătorul încercat[47] și binevoitor ar putea crede că unele lucruri au fost înfățișate mai prejos de ceea ce dorește și știe el, iar ascultătorul lipsit de experiență ar putea socoti, din invidie, că unele fapte au fost exagerate, dacă ar auzi lucruri mai presus de propriile sale puteri. Căci, sînt de suportat laudele aduse altora, în măsura în care fiecare crede că și el este în stare să facă cele ce aude; invidiind faptele care-i depășesc, nici nu le cred adevărate. (3) Dar, deoarece strămunii au socotit că așa este bine, trebuie ca și eu, urmînd legea, să corespund dorinței și părerii fiecăruia, cît mai mult cu putință.

36 (1) Voi începe mai întîi cu strămunii noștri, deoarece este drept și, în același timp, se cade ca în amintirea lor să le aducem, într-o astfel de împrejurare, această cinstire. Locuind mereu aceeași țară, prin succesiunea urmașilor, [care au trăit] unii după alții, pînă astăzi, ei ne-au predat-o liberă, datorită virtuții lor. (2) Și ei sînt vrednici de laudă și încă și mai mult părinții noștri, deoarece, adăugînd cu trudă, la țara pe care o primiseră, dominația[48] pe care o avem ne-au lăsat-o moștenire nouă, celor de acum. (3) Și cea mai mare parte a dominației am adăugat-o noi, care sîntem încă acum, mai ales în timpul generației actuale, și am pregătit o cetate care își poate satisface, foarte bine, singură nevoile[49], în toate privințele, și pentru pace, și pentru război. (4) Eu, nevoind să vorbesc îndelung în fața unor oameni care știu despre faptele săvîrșite în războaiele prin care s-a dobîndit fiecare lucru, sau despre felul cum noi înșine sau părinții noștri am respins cu însuflețire pe vreun dușman barbar sau elen,

care ne ataca, le voi lăsa. Dar am să arăt mai întîi de la ce fel de viață[50], pornind, am ajuns aci, cu ce constituție[51] și cu ce moravuri, stăpînirea a ajuns mare; apoi am să trec și la cuvîntul de laudă al acestor fapte, socotind că n-ar putea părea nepotrivit cu clipa de față să fie spuse, și că întreaga adunare, și cetățeni, și străini, este interesată să le asculte.

37 (1) Avem o constituție care nu imită legile vecinilor, ci mai degrabă noi înșine sîntem exemplu, fără să imităm pe alții. În privința numelui — din pricină că este condusă[52] nu de cîțiva, ci de mai mulți cetățeni — s-a numit democrație, și, după lege, toți sînt egali în privința intereselor particulare; cît despre influența politică[53], fiecare este preferat[54] după cum se distinge prin ceva, și nu după categoria socială, ci mai mult după virtute, iar dacă este sărac, dar poate să facă vreun lucru bun pentru cetate, nu este împiedicat pentru că n-are vază. (2) În raporturile cu comunitatea și în privința *suspiciunii reciproce* în activitatea zilnică ne manifestăm liberi activitatea, fără să ne mîniem pe vecin dacă face ceva după pofta inimii lui, și fără să prevedem, [prin legi] acțiuni supărătoare, care nu comportă o pedeapsă, dar sînt de nesuferit pentru alții[55]. Ne facem, fără să ne supărăm, interesele particulare, nu călcăm legile, cînd chibzuim treburile publice, mai ales din respect pentru legi, dînd ascultare și oamenilor care sînt, în orice împrejurare, la conducere, și legilor, atît acelora care sînt promulgate, spre a veni în ajutorul oamenilor păgubiți, și legilor care, deși nu sînt scrise comportă totuși un respect unanim consimțit.

38 Desigur, am procurat și pentru suflet foarte multe recreații după oboseli, *practicînd obiceiul întrecerilor* și serbărilor[56], care durează un an, și fasturilor particulare deosebite[57], al căror farmec zilnic înlătură încruntarea. Ne vin — din pricina măririi cetății — din toate ținuturile de toate, și [așa] se face că nu ne bucurăm mai mult de roadele care se fac la noi decît de cele aduse de ceilalți oameni.

39 (1) Ne deosebim de acești dușmani și în ceea ce privește pregătirile[58] militare. Astfel, noi le deschidem cetatea tuturor și nu există învățătură sau spectacol de la care să oprim pe cineva să ia parte, izgonind pe străini de teamă ca nu cumva, nefiind ascunse, să le privească vreun dușman și să poată trage foloase; fiindcă noi nu ne bizuim atît pe fasturi amăgitoare, cît pe entuziasmul cu care săvîrșim faptele; în ceea ce privește educația, lacedemonienii caută încă de tineri, prin exerciții obositoare, deprinderea de a fi curajoși, pe cînd noi, deși ducem o viață mai destinsă, nu înfruntăm de loc mai puțin curajos decît ei primejdiile de același fel. (2) Dovada: nici lacedemonienii nu fac expediții în țara noastră în grupuri, ci în masă, nici noi, cînd năvălim în țara vecinilor, nu învingem de cele mai multe ori greu în luptă, pe pămînt străin, pe cei care-și apără pe ale lor. (3) Nici un dușman nu s-a întîlnit undeva cu armata noastră concentrată în masă, din pricina grijii pe care o avem pentru flotă și pentru că trimitem la multe treburi[59], pe uscat, ostași dintre noi înșine. Iar dacă lacedemonienii se iau la luptă cu o parte din armata noastră, cînd biruie pe cîțiva dintre noi se fălesc că ne-au pus pe fugă pe toți, iar cînd sînt înfrînți socotesc că au fost înfrînți de întreaga armată. Desigur, dacă voim să înfruntăm primejdiile mai mult cu bună dispoziție sufletească decît cu exerciții obositoare și nu atît cu bărbăția impusă de legi, cît cu tăria caracterelor, avem avantajul de a nu sucomba la durerile viitoare, iar cînd le vom înfrunta, nu ne vom arăta mai lipsiți de curaj decît aceia care se obosesc mereu, și se va vedea că cetatea va fi admirată, și în aceste privințe, și în altele.

40 (1) Iubim frumosul, ducînd o viață simplă, și filozofăm fără să ne moleșim. Ne folosim de bogăție mai mult ca ajutor pentru faptă decît ca podoabă pentru cuvîntare, iar a-și recunoaște sărăcia nu-i pentru nimeni o rușine, ci este mai rușinos să nu cauți s-o înlături prin faptă. (2) Aceiași oameni au grijă, în același timp, și de treburile particulare[60], și de cele publice, și alții, care sînt ocupați cu alte îndeletniciri, pot să cunoască fără lipsuri treburile publice, deoarece noi singuri nu socotim

inactiv pe cel care nu ia parte la chivernisirea acestor treburi, ci-l numim inutil [pentru stat]; apoi, noi înșine decidem asupra treburilor publice și căutăm să ne dăm exact socoteala asupra lor și nu socotim că discuțiile sînt o pagubă pentru fapte, ci lipsa de lămurire prin discuții făcute mai înainte de a porni la înfăptuirea a ceea ce trebuie. (3) Căci, în mod deosebit, noi, aceiași, avem obiceiul de a fi îndrăzneți la faptă și de a reflecta asupra celor ce vom întreprinde; acest obicei, altora le produce: lipsă de lămurire — îndrăzneală, iar reflexiunea — ezitare. Pe bună dreptate ar putea fi socotiți foarte tari la suflet aceia care cunosc foarte lămurit și primejdiile, și plăcerile și care, din această pricină, nu se dau în lături de la înfruntarea primejdiilor. (4) Și în ceea ce privește virtutea sîntem cu totul opuși multora[61], deoarece ne cîștigăm prieteni nu primind, ci făcînd servicii.[62] Și este mai capabil cel care face [un serviciu] să-și păstreze recunoștința altuia, ca fiindu-i datorată prin bunăvoința aceluia căruia i-a făcut serviciul, pe cînd cel care datorează [un serviciu] este mai puțin zelos, știind că răspunde printr-o faptă virtuoasă nu ca să-și atragă recunoștință, ci ca să-și achite o datorie. (5) Și noi singuri facem servicii, fără constrîngerea temerii, nu gîndindu-ne la interes, ci avînd siguranța libertății.

41 (1) Într-un cuvînt, pot să spun că și întreaga cetate este o educatoare a Eladei, și că, după părerea mea, fiecare bărbat de la noi ar putea să-și mlădie corpul, fără ajutorul cuiva[62A], cu dibăcie și grație, în cele mai multe feluri de ocupații. (2) Iar dovada că aceste afirmații nu sînt o podoabă a discursului în împrejurarea de față, ci adevărul faptelor, o constituie însăși puterea cetății, pe care am dobîndit-o cu aceste însușiri[63]. (3) Singură cetatea noastră, dintre cetățile de astăzi, se dovedește, în acțiune, mai presus de faima pe care o are, și ea singură nici nu se indignează cînd o atacă cineva, gîndindu-se de la cine suferă[64], nici nu face pe supușii săi să se mînie că sînt conduși de oameni nevrednici.
(4) Manifestîndu-ne puterea prin mari dovezi[65], putere care nu-i lipsită nici de martori, vom fi admirați și de contemporani, și de posteritate și nu vom avea nevoie nici de un Homer,

care să ne laude, nici de altul care, în prezent, să ne desfete prin versuri, căci adevărul va înlocui ficțiunea faptelor, ci noi am forțat toate mările și țările să fie accesibile îndrăznelii noastre și peste tot am temeinicit monumente nepieritoare ale faptelor noastre rele și bune. (5) Pentru o astfel de cetate au murit aceștia, luptînd cu noblețe, pentru că voiau să nu le fie răpită[66] și deci este firesc ca oricare dintre cei rămași să dorească să se străduiască pentru ea.

42 (1) De aceea, am stăruit îndelung și asupra cetății, arătînd că noi nu vom avea de dat lupta în același chip cu aceia care n-au nici o asemănare cu noi, dar am sprijinit și lauda acelora, despre care vorbesc acum, pe dovezi evidente. (2) Am și expus cea mai de seamă parte a laudei de înmormîntare. Într-adevăr, podoabele, pentru care am elogiat cetatea, le-au creat virtuțile acestora și ale altora ca ei. Nu pentru mulți eleni, de felul acestora, lauda de înmormîntare ar putea să pară făcută pe măsura faptelor. Pentru mine este evident că moartea acestor bărbați arată virtutea unui om, căci ea, cea dintîi, o vestește și tot ea, cea din urmă, o confirmă[67]. (3) Astfel, este drept ca și pentru cei care sînt mai puțin buni[68], în alte privințe, să le punem în evidență vitejia arătată de ei în războaiele purtate pentru patrie, deoarece, ștergînd un rău printr-un bine, au adus mai multe foloase comunității decît pagube particularilor. (4) Nici unul dintre ei nu s-a lăsat moleșit de bogăție, socotind că-i mai de preț să se bucure de ea, nici nu a amînat avîntarea în primejdie în nădejdea că, scăpînd de sărăcie, ar putea să se îmbogățească. Socotind că pedepsirea[69] dușmanilor este mai de dorit decît acele bunuri și fiind convinși că aceasta este cea mai frumoasă primejduire, ei au vrut ca în primejdie să pedepsească pe dușmani și să obțină acele bunuri[70], încredințînd nădejdii succesul, care este nevăzut, și socotind că, în acțiune, trebuie să aibă încredere în ei înșiși, pentru ceea ce este vizibil[71].

Și, socotind că este de datoria lor să reziste dușmanului și să sufere mai degrabă decît să se salveze cedînd, pe de o parte, au scăpat de faima urîtă, iar pe de alta, au susținut lupta, [punînd în primejdie] propriul lor corp și, lăsîndu-se în

voia hotărîrii de o clipă a soartei, au preferat să moară în culmea gloriei decît a dezonoarei[72].

43 (1) Astfel de oameni au fost, deci, aceştia, pe măsura cetăţii lor. Iar voi, cei rămaşi, trebuie să vă doriţi o viaţă mai sigură şi să socotiţi că nu este bine să aveţi moralul mai puţin ridicat faţă de duşmani. Să luaţi în consideraţie, nu numai prin cuvinte, interesul — asupra căruia s-ar putea insista îndelung în faţa voastră, care-l cunoaşteţi tot atît de bine, spunîndu-se ce avantaje comportă rezistenţa împotriva duşmanilor — ci să contemplaţi puterea cetăţii în acţiunile [voastre] de fiecare zi[73] iubind-o. Cînd vi se înfăţişează mărimea ei, să vă gîndiţi că nişte oameni însufleţiţi de curaj, conştienţi de datoria lor, pătrunşi în acţiune de sentimentul onoarei au dobîndit cele ce se văd. Chiar cînd eşuau în încercările lor nu voiau[74] să lipsească cetatea de virtutea lor, ci-i dăruiau cea mai frumoasă jertfă de iubire. (2) Într-adevăr, oferindu-şi viaţa laolaltă cu alţii au dobîndit pentru ei înşişi lauda nepieritoare şi mormîntul cel mai distins, nu acela în care zac, ci acela în care gloria lor rămîne veşnică şi amintită cu orice prilej, atît cu cuvîntul cît şi cu fapta. (3) Mormîntul oamenilor iluştri se află în orice loc, şi nu este numai acela pe care îl arată o inscripţie pe o coloană, în propria lor patrie, ci şi pe un pămînt străin[75], în sufletul fiecăruia sălăşluieşte amintirea nescrisă a sentimentelor, mai mult chiar decît a faptelor lor[76]. (4) Pe aceştia să-i imitaţi voi, şi, socotind că fericirea este libertatea, iar libertatea este bravura, nu dispreţuiţi primejdiile războiului. (5) Căci, nu cei care trăiesc meschin şi care n-au nici o nădejde de mai bine îşi vor dobîndi merite, cruţîndu-şi viaţa, ci aceia care sînt în primejdia de a trece de la bine la rău[77] şi pentru care — dacă eşuează în ceva — răsturnările în schimbarea vieţii sînt mari. (6) Astfel, pentru un bărbat care are demnitate, năruirea în moleşire este mai dureroasă decît moartea fără durere, care se produce luptînd curajos şi însufleţit de o nădejde obştească.

44 (1) De aceea, nici pe părinţii celor căzuţi, cîţi sînteţi de faţă, nu vă deplîng, ci, mai degrabă, am să vă încurajez. Vă

daţi seama că voi înşivă aţi trăit în felurite suferinţe, dar că fericiţi sînt numai aceia care au parte de cel mai măreţ sfîrşit, aşa cum au parte acum aceştia, [voi aveţi parte de cea mai măreaţă durere], aceştia a căror viaţă a fost în aşa fel măsurată încît culmea fericirii lor au atins-o în ora morţii[78]. (2) Ştiu că este greu să vă conving cînd este vorba despre aceia a căror amintire vă este răscolită prea adesea cînd vedeţi fericirea altora, fericire de care şi voi v-aţi bucurat cîndva. Şi durerea nu este provocată de răpirea bunurilor pe care nu le-ai gustat, ci de bunul care ţi se ia după ce te-ai obişnuit cu el.
(3) Trebuie să rezistaţi durerii, şi în nădejdea că veţi avea alţi copii, cei care aveţi încă vîrsta de a-i mai face; astfel, şi pentru voi, copiii care vor veni vor fi o uitare a celor care nu mai sînt, şi pentru cetate va fi un dublu folos, întîi, că nu va fi pustie şi, apoi, că va fi apărată. Nu este important şi nici drept să ia parte la deliberări aceia care, nepunînd la dispoziţia patriei copiii, ca şi ceilalţi, nu înfruntă primejdia de a-i pierde. (4) Iar cei care aţi depăşit vîrsta de a avea copii, socotiţi că-i un cîştig viaţa fericită, mai lungă, pe care aţi dus-o şi [gîndiţi-vă] că cea rămasă va fi scurtă şi consolaţi-vă cu gloria fiilor voştri căzuţi. Într-adevăr, numai onoarea nepieritoare produce încîntare, şi nu cîştigul de bani, realizat la o vîrstă nefolositoare, cum zic unii, ci stima de care eşti înconjurat[79].

45 (1) Văd că o mare întrecere încordată vă stă înainte vouă, copiilor şi fraţilor celor căzuţi, care sînteţi de faţă. Într-adevăr, pe cel care nu mai este, oricine obişnuieşte să-l laude, şi cu greu aţi putea fi socotiţi, chiar de i-aţi întrece în virtute, egali cu ei, ci ceva mai prejos decît ei. Cei care trăiesc nutresc invidie pentru adversarii lor egali, iar cel care nu mai constituie nici o piedică este judecat cu bunăvoinţă de adversar.
(2) Şi, dacă trebuie să amintesc şi de virtutea femeiască a acelora care vor fi de acum înainte văduve, le voi spune, pe scurt, cîteva cuvinte de mîngîiere. A nu fi mai prejos de propria voastră natură este pentru voi o mare glorie, şi mai ales

aceea a cărei glorie — fie în privința virtuții, fie a răutății — contează foarte puțin pentru bărbați.

46 (1) Și eu am rostit, într-o cuvîntare statornicită de lege, ceea ce am socotit potrivit [cu clipa de față]; prin fapta noastră cei înmormîntați, din partea noastră, au și fost cinstiți de noi, iar, de partea ei, cetatea va crește, de acum înainte, pe cheltuiala publică pe copiii lor, pînă la vîrsta legiuită, punînd în fața acestora și a celor rămași în viață o folositoare și încoronată răsplată în astfel de lupte: căci, ea este cel mai strălucit premiu al virtuții, pentru cei meniți s-o primească, iar pentru împărțirea unei astfel de răsplăți se ocupă, ca de treburile publice, cei mai distinși bărbați. Acum, după ce ați plîns îndeajuns, după cuviință, pe cei dragi, retrageți-vă fiecare".

47 (1) Astfel s-a desfășurat înmormîntarea în iarna aceasta. Și, o dată cu sfîrșitul iernii, s-a terminat și primul an al acestui război. (2) Dar, de îndată ce a început vara, la fel ca și prima dată, două părți dintre peloponesieni și dintre aliații lor au invadat Attica. Erau sub comanda lui Archidamos, fiul lui Zeuxidamos, regele lacedemonienilor. După ce și-au așezat tabăra, au început să devasteze țara. (3) Și, nu după multe zile de la sosirea lor în Attica, a început să bîntuie, pentru prima dată, molima[80] printre atenieni. Se spunea că și înainte se mai abătuse în multe locuri, și în Lemnos, și în alte regiuni, totuși nu se amintea să fi bîntuit pe undeva o [epidemie de] ciumă atît de groaznică în care să piară un număr atît de mare de oameni. (4) Într-adevăr, la început, nici medicii nu erau în stare să dea ajutoare, căci nu se pricepeau, ci ei înșiși mureau, cu atît mai frecvent cu cît se apropiau de bolnavi; nu le venea în ajutor bolnavilor nici vreo altă[81] artă omenească; toate rugăciunile pe care le făceau în temple și oracolele cît și alte lucruri de acest fel la care recurgeau, erau fără de folos și, învinși de boală, ei renunțau la ele, murind.

48 (1) A început să bîntuie, după cum se spune, din Etiopia, care se găsește mai la sud de Egipt, apoi a coborît și în Lybia,

și în Egipt, și într-o mare parte a țării regelui. (2) În cetatea atenienilor s-a abătut dintr-o dată, prinzînd mai întîi pe oamenii din Pireu, astfel că locuitorii de acolo au spus că peloponesienii aruncaseră otrăvuri în puțuri, căci încă nu erau acolo izvoare[82]. Mai în urmă a ajuns și în cetatea de sus[83], unde mureau și mai mulți încă. (3) Despre această molimă să spună fiecare ce știe — medic sau om simplu[84] — din ce pricină se părea că a izbucnit și să arate cauzele unei atît de mari înrăutățiri a sănătății pe care le socotește în stare să producă o atît de mare schimbare; eu însă voi arăta cum a fost molima și voi arăta simptomele pe care, dacă va bîntui iarăși, le va putea cerceta oricine, și, dacă știe cîte ceva de mai înainte, nu va fi cu totul necunoscător; [le voi arăta], deoarece eu însumi am fost bolnav și am văzut și pe alții suferind.

49 (1) Anul acela, așa cum mărturiseau toți, a fost îndeosebi ferit de orice alt fel de boli. Și, dacă cineva se îmbolnăvea mai înainte de ceva, orice boală dădea în ciumă. (2) Pe alții, fără nici un fel de alt simptom, ci deplin sănătoși, îi cuprindeau călduri mari la cap, ochii se înroșeau și se inflamau, și organele dinăuntrul gurii, faringele și limba, îndată se făceau sîngerii, iar respirația devenea neregulată și rău mirositoare. (3) După aceea, urmau strănuturi și răgușeală și, nu după mult timp, durerea cobora în piept, cu tuse grea, și, ori de cîte ori se fixa la inimă, o răscolea și urmau ceea ce medicii numesc eliminări de fiere și acestea se făceau cu dureri mari. (4) Mulți făceau eforturi deșarte să vomite cu spasme violente, și, în timp ce, după aceste eforturi, durerea înceta îndată, pentru alții cu mult mai tîrziu. (5). Corpul celui cuprins de boală, pe partea exterioară, nu era nici înfierbîntat, nici verzui, ci neobișnuit de roșu, livid și spuzit de băsicuțe și răni. Dar, organele interne atît de tare erau înfierbîntate, încît bolnavii nu puteau suferi pe ei nici cele mai ușoare himatioane[85] sau sindone[86] și nici o altă haină; cu foarte mare plăcere ei s-ar fi aruncat în apă rece. Astfel, mulți dintre cei nesupravegheați s-au și aruncat în puțuri, cuprinși de o sete nepotolită dar boala rămînea la fel, fie că beau mult, fie că beau puțin. (6) Tot timpul nu-și puteau găsi astîmpăr și nu puteau dormi

Iar corpul, atît cît boala era în culmea puterii, nu se vestejea, ci rezista în chip neașteptat suferinței, încît cei mai mulți piereau a opta sau a noua zi din pricina căldurii lăuntrice, cînd încă mai aveau ceva putere; dacă scăpau însă, boala se localiza în pîntece și, producînd o ulcerație și apoi și o diaree nestăvilită, cei mai mulți mureau din pricina ei, de slăbiciune. (7) Boala, care se manifesta mai întîi la cap, începînd de sus, trecea prin tot corpul și, dacă cineva scăpa de cele mai puternice atacuri, afecțiunea extremităților indica totuși prezența bolii. (8) Astfel, boala se abătea asupra organelor genitale și a extremităților mîinilor și picioarelor și mulți scăpau fără ele, alții fără ochi. Pe unii îi cuprindea uitarea de toate, cînd se ridicau [de pe patul de boală], încît nu se mai recunoșteau nici pe ei înșiși și nici pe prietenii lor.

50 Boala, cu înfățișările ei, mai presus de orice putere de descriere, s-a abătut asupra fiecăruia și a fost mai greu de suferit decît poate îndura firea omenească și, în alte privințe, s-a dovedit că este mai mult decît o boală obișnuită și datorită următoarelor fapte: păsările și patrupedele care se atingeau de cadavre, căci mulți rămăseseră neîngropați, sau nu mai apăreau, sau, dacă mîncau din ele, piereau. Dovada a constituit-o lipsa evidentă a unor astfel de păsări; totodată nici nu au fost găsite căzute prin alte părți, nici pe lîngă astfel de cadavre. Cîinii arătau mai mult urmările [bolii asupra animalelor], căci trăiau în jurul oamenilor.

51 (1) În genere cam așa s-a înfățișat această boală, fără să mai vorbim de multe alte manifestări ciudate, care s-au arătat în mod deosebit numai unora, în comparație cu alții. Și nici o boală obișnuită nu supăra [pe oameni] în acel timp și, dacă se ivea vreuna, dădea în ciumă. (2) Unii mureau din lipsă de îngrijire, iar alții din prea multă îngrijire. Și nici nu exista un singur leac, ca să spun așa, pe care ai fi putut să-l întrebuințezi cu folos, căci cel care era folositor unuia era vătămător altuia. (3) Nici un corp — puternic sau slab[87] — nu s-a dovedit neatins de boală, căci ea a cuprins toate corpurile, chiar și pe cele îngrijite, cu toate mijloacele existente. (4) Dar,

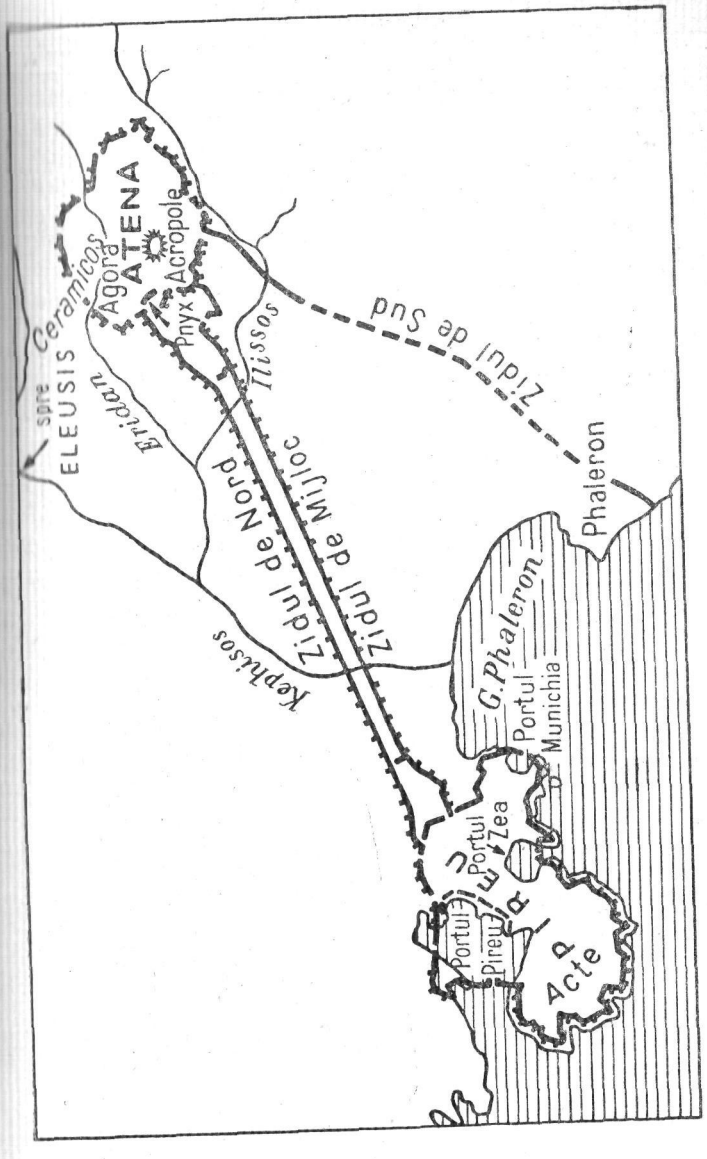

Atena și Pireul în sec. V—IV î.e.n.

aspectul cel mai trist al bolii era descurajarea care-i cuprindea pe cei care începeau să se simtă rău (căci, lăsîndu-se îndată pradă descurajării, se dădeau și mai repede bătuți și nu mai rezistau) și contaminarea de la cei cărora le dădeau îngrijire și care-i făceau să moară, ca oile. Cea mai mare distrugere o producea, într-adevăr, caracterul contagios al bolii. (5) Astfel de teamă că nu voiau să se atingă unii de alții, bolnavii mureau părăsiți — și multe case au rămas goale din lipsă de îngrijire — sau cînd [cei sănătoși] se duceau pe la cei bolnavi, de asemenea piereau; și piereau mai ales cei care voiau să se arate virtuoși, căci, de rușine, nu se cruțau pe ei înșiși și se duceau să-și vadă prietenii, deoarece rudele, terminînd jelirea celor dispăruți, cădeau și ei pradă oboselii, fiind învinși de nemaivăzuta boală. (6) Cei care scăpaseră deplîngeau încă și mai mult și pe cel care murea și pe cel care se lupta cu boala, deoarece cunoșteau suferințele; ei înșiși erau în siguranță, căci boala nu-l cuprindea de două ori pe același om, ca să-l distrugă. Cei scăpați erau socotiți de către cei din jur fericiți și în același timp și ei înșiși — imediat după boală — erau veseli deoarece erau siguri că n-o să mai poată pieri de altă boală.

52 (1) O mare apăsare în timpul molimei a constituit-o [pentru toți] afluența de la țară la oraș, și mai ales pentru cei care veneau în oraș. (2) Astfel, nemaigăsindu-se case de locuit și fiind siliți să-și ducă viața în colibe înăbușitoare, în timpul verii mureau de-a valma, iar morții zăceau unii peste alții, în timp ce bolnavii umblau[88] pe drumuri și pe la toate izvoarele, pe jumătate morți, tînjind după apă. (3) Și templele, în care-și făcuseră sălașuri, erau pline de morți, căci mureau și acolo. Într-adevăr, deoarece boala se arăta mai puternică[89], oamenii nu mai aveau ce face și, atunci, le erau la fel de indiferente și cele sfinte, și cele profane. (4) Toate obiceiurile, pe care le respectaseră mai înainte la înmormîntare atenienii, erau călcate și fiecare își înmormînta morții cum putea. Și mulți își îngropau morții în chip rușinos, din lipsa celor necesare, deoarece înmormîntaseră pe mulți de ai lor mai înainte. Astfel, unii puneau [pe morții lor] pe ruguri străine și luînd-o înaintea celor

care făcuseră rugul[90], dădeau ei foc rugului, iar alții, în timp ce un rug străin ardea, aruncau și ei deasupra mortul pe care-l aduceau și apoi plecau.

53 (1) O dată cu molima a început să se introducă în cetate multe inovații[91], și în multe privințe. Într-adevăr, fiecare îndrăznea mai ușor să săvîrșească fapte de care mai înainte se ferea [să arate] că le făcea cu plăcere, pentru că vedea rapida schimbare a celor bogați[92], care mureau pe neașteptate și a celor care mai înainte nu aveau nici avere, dar luau îndată în stăpînire lucrurile celor morți. (2) În acest fel ei socoteau că-i bine să-și procure repede plăceri și desfătări, socotind efemere și propriile lor corpuri și banii. (3) Nimeni nu era dispus să îndure, în prealabil neplăceri pentru ceea ce îi părea că e bine, socotind că nu știe dacă n-o să piară înainte de a ajunge acolo. Și tot ceea ce era plăcere, precum și orice cîștig care putea procura plăcere era socotit și bun, și folositor. (4) Nici o teamă de zei și nici o lege omenească nu-i putea opri, fiindcă, pe de o parte, socoteau că și cinstirea și lipsa de cinstire a zeilor are aceeași valoare, pentru că vedeau că toți pier la fel, iar pe de altă parte, nimeni nu se mai aștepta c-ar mai putea trăi pînă la judecată, ca să ispășească viu pedeapsa pentru greșelile săvîrșite, ci socotea că este cu mult mai amenințătoare pedeapsa care fusese abia votată și, deci, mai înainte de a o ispăși socoteau că-i firesc să mai guste puțin din viață.

54 (1) Atenienii, dînd de o astfel de nenorocire, erau distruși, deoarece înăuntrul cetății mureau oamenii, iar în afara cetății pămîntul le era devastat. (2) În timpul acestei nenorociri, cum era firesc, și-au amintit și de versul următor, despre care spuneau bătrînii că se cînta odinioară: *„Va veni un război doric și o dată cu el ciuma"*. (3) S-a iscat gîlceavă între oameni, căci unii spuneau că cei vechi nu întrebuințaseră cuvîntul „ciumă" în vers, ci „foamete". În timpul de față a învins părerea că se spusese „ciumă", deoarece oamenii își potriveau mențiunea faptului după cele ce sufereau. Eu cred că dacă s-ar mai abate peste ei cîndva, în urma acesteia, vreun război doric, și

s-ar întîmpla să fie foamete, după cum este firesc, așa îl vor cînta. (4) Cei care știau și-au amintit și de oracolul pe care l-a dat lacedemonienilor zeul, cînd l-au întrebat dacă trebuie să pornească război, iar el le-a răspuns că, dacă se vor război cu toată puterea, vor birui și că el însuși va colabora. (5) În ceea ce privește oracolul, se pare că evenimentele s-au petrecut așa cum prezisese: [într-adevăr], îndată ce au invadat peloponesienii, a și început molima. În Peloponeș molima n-a pătruns, ceea ce merită să fie menționat, ci s-a încuibat mai ales la Atena, și după aceea și în celelalte locuri care erau foarte populate. (6) Așa s-au petrecut evenimentele în legătură cu molima.

55 Însă peloponesienii, după ce au devastat cîmpia, au trecut prin ținutul numit Paralos, pînă la Laurion, unde sînt minele de argint ale atenienilor. Și, mai întîi, au devastat partea care privește spre Peloponeș, apoi și pe cea dinspre Eubeea și Andros. Pericles, fiind strateg, avea aceeași părere ca și în timpul primei invazii a lacedemonienilor — anume că atenienii nu trebuie să atace.

56 (1) Pe cînd lacedemonienii erau încă în cîmpie, mai înainte de a sosi în Paraloa, Pericles a pregătit o sută de corăbii pentru o xpediție în Peloponeș, și, îndată ce au fost gata, le-a pornit. (2) Pe aceste corăbii de transportat caii, care atunci pentru prima dată fuseseră amenajate din niște corăbii vechi, Pericles ducea patru mii de hopliți atenieni și trei sute de călăreți; împreună cu el, la expediție au luat parte Chiosul și Lesbosul, cu cincizeci de corăbii. (3) Atunci cînd această armată a atenienilor a pornit a lăsat pe peloponesieni în Attica, la Paralos. (4) Ajungînd la Epidauros, în Peloponeș, au devastat o mare parte din ținut și, apoi însuflețiți de nădejdea că o vor cuceri, s-au avîntat spre cetate, dar n-au izbutit. (5) Retrăgîndu-se de la Epidauros, au devastat ținutul Troizenei, al Heliadei și al Hermionidei; toate aceste localități sînt situate în Peloponeș, pe litoral. (6) Ridicînd ancora de acolo s-au dus în Prasiai, o cetate, în Laconia, situată pe litoral, au devastat pă-

mîntul din jurul ei, au cucerit cetatea și au jefuit-o. După ce au adus la îndeplinire aceste acțiuni, s-au retras în patrie. Dar pe peloponesieni nu i-au mai prins în Attica căci se retrăseseră.

57 (1) În timp ce peloponesienii erau pe teritoriul atenienilor, iar atenienii erau în expediție pe corăbii, molima distrugea pe atenieni, și în armată, și în cetate; din această cauză s-a și spus că peloponesienii, temîndu-se de ciumă — cînd au aflat de la dezertori că bîntuie în cetate și după ce i-a văzut îngropîndu-i pe morți — s-au retras mai repede din Attica. (2) În această invazie lacedemonienii au rămas în Attica vreme îndelungată și au devastat toată țara. Într-adevăr, ei au rămas exact patruzeci de zile pe pămîntul Atticii.

58 (1) În aceeași vară, Hagnon, fiul lui Nicias și Cleopompos, fiul lui Cleinias, strategi, împreună cu Pericles, luînd armata pe care o comandase el, au pornit îndată o expediție împotriva chalcidienilor[93] din Tracia și împotriva Potideei, care era mai de mult asediată și, cum au sosit, au dus lîngă zidurile cetății mașini de război, încercînd în tot felul s-o cucerească. (2) Nu le reuși însă nici cucerirea cetății, nici celelalte acțiuni întreprinse pe măsura pregătirii lor, căci ciuma, bîntuind și aci, a ținut pe atenieni pe loc, distrugînd armata, astfel că soldații atenieni din primul grup s-au îmbolnăvit în armata care era cu Hagnon, deși mai înainte fuseseră sănătoși. Phormion cu cei o mie șase sute de soldați nu erau încă în Chalcidica. (3) Așadar, Hagnon s-a întors cu corăbiile la Atena, pierzînd, din cauza bolii, din patru mii o mie cincizeci de hopliți, exact în patruzeci de zile; primii soldați, rămînînd pe loc, continuau asediul Potideei.

59 (1) După a doua invazie a peloponesienilor, atenienii văzînd că țara lor era a doua oară devastată, iar ciuma și războiul se abăteau asupra lor, și-au schimbat părerile (2) și începură să-l învinuiască pe Pericles că el îi convinsese să poarte război și din pricina lui dăduseră peste atîtea nenorociri; au pornit deci să cadă la învoială cu lacedemonienii dar, tri-

mițînd cîțiva soli la ei, au rămas fără nici un rezultat. Văzîndu-se strîmtorați din toate părțile, îl atacară pe Pericles. (3) Iar el, văzîndu-i că sînt amărîți din pricina greutăților existente și că ei se manifestă întocmai așa cum se aștepta el, a convocat adunarea poporului[94] — era încă strateg — și dorind să-i încurajeze și, îndepărtîndu-le mînia, să-i aducă la sentimente mai bune și să le mai împrăștie teama, a păsit în fața adunării și le-a vorbit astfel:

60 (1) „Mă așteptam la mînia voastră împotriva mea (căci îi cunosc cauzele) și de aceea am convocat adunarea, pentru ca să vă atrag atenția și să vă dojenesc dacă cumva sînteți pe nedrept mîniați pe mine sau, așa cum nu se cuvine, dați înapoi în fața nenorocirilor. (2) Eu socotesc că o cetate aduce mai multe foloase fiecărui cetățean în parte dacă ea, în întregul ei prosperă, decît dacă fiecare individ în parte o duce bine, dar acum cetatea este în nesiguranță. (3) Într-adevăr, un om care se simte mulțumit numai în ceea ce-l privește pe el, dacă patria este distrusă se prăbușește și el o dată cu ea, dar dacă o duce greu într-o cetate fericită, se salvează cu mult mai ușor. (4) O cetate este în stare să suporte nenorocirile particulare ale oricărui cetățean, dar fiecare cetățean nu poate să le suporte pe ale ei; oare nu trebuie ca toți să o apere și să nu facă ceea ce faceți voi acum? Impresionați de nenorocirile din casele voastre nu vă mai preocupați de salvarea comunității, și acum mă învinuiți și pe mine care v-am îndemnat la război, și pe voi înșivă care ați fost de acord cu mine. (5) Desigur voi sînteți acum mîniați pe mine un om care, socotesc, nu sînt mai puțin în stare decît altul să-mi dau seama de ceea ce trebuie și să arăt prin viu grai [ceea ce gîndesc], căci îmi iubesc cetatea și nu sînt mai tare ca ispita banilor. (6) Într-adevăr, cel care cunoaște ceea ce trebuie, dar nu poate să arate cetățenilor clar, este ca și cum n-ar ști, iar cel care posedă ambele însușiri, dar este răuvoitor cetății, de asemenea nu va putea înfățișa vreun avantaj pentru cetate, dacă nutrește sentimente bune pentru ea dar poate fi mituit, își vinde toate însușirile numai pe bani. (7) Astfel, că, dacă ați socotit că eu

am aceste însușiri mai mult decît altul și v-ați lăsat convinși să purtați războiul, n-aș putea suporta acum, firește, învinuirea că am săvîrșit o nedreptate.

61 (1) Într-adevăr, cei care au ales războiul, cînd în celelalte privințe o duceau bine, au săvîrșit o nebunie că au pornit războiul. Dar dacă era neapărat necesar sau să cedăm îndată și să ne supunem vecinilor, sau să ne avîntăm în primejdie și să supraviețuim, cel care fuge de primejdie merită mai multă dojană decît cel care rezistă. (2) Eu sînt același și nu-mi ies din ale mele, dar voi vă schimbați, pentru că s-a întîmplat să vă lăsați convinși de mine cînd nu sufereați și să vă pară rău acum cînd suferiți. Cuvîntul meu, în slăbiciunea gîndirii voastre, nu pare drept, pentru că suferința stăpînește simțirea fiecăruia dintre voi, iar evidența folosului le lipsește încă tuturor. Și, deoarece s-a produs o mare schimbare, și aceasta în scurtă vreme, cugetul vostru este prea umil, pentru ca să vă mențineți cu dîrzenie la cele ce ați hotărît. (3) Într-adevăr, atît instantaneitatea și surpriza cît și ceea ce se întîmplă împotriva oricărei așteptări reduce cugetul măreț în sclavie; acest lucru vi s-a întîmplat și vouă, pe lîngă altele, și din pricina ciumii. (4) Totuși voi, care locuiți o cetate mare și sînteți crescuți de ea în obiceiuri demne de ea[95], trebuie să rezistați chiar și în cele mai mari nenorociri, și să nu vă întunecați prestigiul (căci oamenii sînt egal de îndreptățiți să dojenească pe cel care din pricina moliciunii este mai prejos de faima de care se bucură și să urască pe cel care tinde, impertinent, la faima care nu i se cuvine) și, devenind insensibili la durerile personale, să vă îngrijiți de salvarea comunității.

62 (1) Așa cum am arătat, temerea voastră că suferințele din timpul războiului vor fi mari și că noi nu le vom putea învinge nu este întemeiată. Ar trebui să vă fie îndeajuns și cele ce am spus în alte împrejurări, dar acum voi mai arăta și ceea ce mi se pare că nici voi n-ați luat în considerare vreodată, anume că, drept sprijin aveți imperiul, cu privire la mărimea căruia nici eu nu v-am vorbit în cuvîntările de mai înainte. Eu n-aș avea nevoie acum de o cuvîntare care com-

portă mai multă emfază, dacă nu v-aș vedea impresionați peste fire. (2) Voi vă gîndiți numai că guvernați pe aliați, dar eu am să vă arăt că dintre cele două spații, pămîntul și marea, care în mod evident este important să fie stăpînite, pe unul, atît cît aveți acum, sînteți în întregime stăpînii cei mai puternici, și încă, dacă veți mai voi, veți avea, căci nu există nimeni, nici rege, nici vreunul din neamurile ce trăiesc în prezent, care, dacă voi plutiți cu flota, așa cum este echipată acum, să vă poată împiedica. (3) Așadar, e limpede că această putere nu e de comparat cu folosul pe care-l aduc casele și pămîntul, de care voi vă socotiți lipsiți, ca și cînd ați fi pierdut lucruri mari; și nu este firesc să suferiți din pricina lor, ci socotindu-le doar o simplă grădiniță sau altă înfrumusețare de lux care pot fi neglijate în schimbul libertății, libertate pe care, dacă o vom dobîndi și o vom salva, ușor se vor reface aceste lucruri; să știți că pentru cei care se supun altora, de obicei se irosesc și cele ce au dobîndit. Să nu uităm că părinții noștri n-au fost mai prejos decît noi în ambele direcții, deoarece ei, după ce le-au dobîndit cu eforturi și nu le-au primit de la alții, le-au păstrat și, mai mult, păstrîndu-le neatinse, ni le-au transmis nouă. Este mai rușinos să fii despuiat de ceea ce ai decît să eșuezi în efortul de a le dobîndi; deci să mergeți împotriva dușmanului nu numai însuflețiți de un curaj neștirbit, ci și de dispreț. (4) Într-adevăr, uneori chiar un fricos capătă o cutezanță făloasă din pricina unei fericite ignoranțe, iar disprețul pentru dușmani îl are acela care este convins și rațional că le este superior, așa cum este cazul vostru acum. (5) Inteligența, dacă este însoțită de dispreț pentru dușman și se încrede mai puțin în speranță, a cărei forță se dovedește mai ales în momente grele, oferă un curaj mai temeinic cînd șansele sînt egale cu ale dușmanului. [Inteligența este mai temeinică] dacă se încrede în judecata sprijinită pe realitate, ale cărei pronosticuri sînt mai sigure.

63 (1) Este potrivit, deci, să luptați pentru onoarea cetății, care izvorăște din dominația exercitată și de care voi toți vă bucurați; așa că voi sau să nu fugiți de eforturi sau să nu urmăriți dobîndirea onorurilor. Și să nu socotiți că voi luptați

numai pentru un singur țel, anume să nu vă atrageți sclavia în loc de libertate, ci [să știți] că este vorba chiar de pierderea și de primejduirea stăpînirii, din cauza acelor lucruri pentru care la început v-ați atras ura[96]. (2) De această dominație nu trebuie să vă lăsați să vă desprindeți, presupunînd că cineva, înfricoșat de prezent, socotește legitimă părăsirea dominației, vrînd să pară un om de treabă, din lipsă de energie. Într-adevăr, voi exercitați această dominație ca pe o tiranie, pe care se vede că este nedrept să o instaurezi dar primejdios s-o părăsești. (3) Foarte repede ar putea astfel să piardă o cetate oameni, convingînd și pe alții, dacă ei înșiși ar trăi prin propriile lor mijloace, izolați de alții, căci lipsa de acțiune nu poate dăinui dacă nu este rînduită laolaltă, cu vigoare, în acțiune, căci nu este folositor să fii sclav într-o cetate care conduce, ci într-una supusă.

64 (1) Voi să nu vă lăsați atrași de astfel de cetățeni și să nu vă mîniați pe mine, cu care voi înșivă ați fost de acord să purtăm războiul, chiar dacă dușmanii, venind în țară, au săvîrșit faptele pe care era firesc să le facă, pentru că voi nu voiserăți să le dați ascultare; și peste așteptări s-a mai adăugat și această molimă, care singură a fost mai puternică decît ar fi crezut oricine. Și știu că, într-o oarecare măsură, din pricina ciumei sînt și mai mult urît, dar nu pe drept, afară de cazul că, dacă încercați pe neașteptate o mulțumire, o puneți tot pe seama mea. (2) Trebuie să suferim și cele care ne vin de la zei de nevoie, iar cele ce ne vin de la dușmani cu bărbăție, căci acest lucru era mai înainte în obiceiul acestei cetăți și nu trebuie să dispară nici acum din cugetul vostru. (3) Știți că această cetate are cea mai mare faimă printre toți oamenii, pentru că nu cedează nenorocirilor, pentru că a risipit cele mai multe vieți omenești și cele mai multe eforturi în război și pentru că și-a dobîndit cea mai mare putere pînă acum, care va lăsa urmașilor o veșnică amintire, chiar dacă ne vom poticni cîndva — căci toate sînt în firea lucrurilor și prin urmare, și descreșterea —, pentru că fiind eleni, noi atenienii am condus pe cei mai mulți eleni și am rezistat celor mai puternici dușmani, și împotriva tuturor laolaltă, și împotriva fie-

căruia în parte, și am locuit o cetate foarte îmbelșugată în toate și foarte mare. (4) Desigur, omul inactiv va disprețui aceste lucruri, dar cel care dorește să realizeze și el ceva le va imita, pe cînd cel care nu a dobîndit nimic le va pizmui. (5) De ură și aversiune au avut parte — cînd conduceau — toți cei care s-au socotit vrednici să conducă pe alții, dar cel care își asumă riscul de a fi urît pentru realizarea unor țeluri măreț, bine chibzuiește. Într-adevăr, ura nu dăinuiește mult timp, pe cînd strălucirea, care o urmează îndată și gloria, de după aceea, rămîn veșnic în amintire. (6) Voi chibzuiți și pentru viitor bine și pentru prezent onorabil, și cu avîntul pe care-l aveți dobîndiți-le pe amîndouă și nu negociați cu lacedemonienii[97], nici nu vă arătați că sînteți apăsați de situația de față. Purtați-vă întocmai ca aceia care, în fața nenorocirilor, nu sînt nicidecum abătuți în cuget, iar cu fapta rezistă foarte mult; aceștia sînt cei mai puternici și printre cetăți și printre particulari"[98].

65 (1) Astfel de vorbe spunîndu-le, Pericles încerca să le destrame mînia împotriva lui și să le îndepărteze gîndurile de la greutățile prezente. (2) Atenienii, în[99] public, s-au lăsat convinși de vorbele lui Pericles, și n-au mai trimis soli la Sparta, și au pornit mai cu avînt la război, în particular[100] însă, se resimțeau din pricina suferințelor războiului: cei din popor[101] [sufereau], pentru că, pornind de la o mică agoniseală li se luase și aceea, iar cei bogați, pentru că pierduseră pe acele de la țară, clădiri și mobile scumpe și, ceea ce era și mai important, în loc de pace aveau război. (3) Totuși atenienii, cu toții, n-au încetat de a fi mîniați împotriva lui Pericles și l-au pedepsit cu o amendă. (4) Apoi, cu mult mai tîrziu, așa cum face de obicei poporul, l-au ales strateg și i-au încredințat conducerea tuturor treburilor pentru că, pe de o parte, suferințele îndurate de fiecare în legătură cu treburile sale particulare se mai potoliseră, iar pe de alta, pentru că-l socoteau că este cel mai în măsură să facă față nevoilor întregii cetăți. (5) Astfel, tot timpul cît fusese în fruntea cetății, în timp de pace, a condus-o cu moderație și a păzit-o cu grijă, așa că în timpul lui cetatea a ajuns foarte mare; dar, cînd a izbucnit războiul,

este evident că Pericles a prevăzut puterea ei în acest război. (6) A mai trăit doi ani și șase luni. Apoi, după ce a murit, încă și mai mult s-a văzut justețea prevederii lui cu privire la război. (7) Într-adevăr, el le-a spus că, dacă vor sta liniștiți, dacă-și vor pregăti flota, dacă nu vor căuta să-și mărească stăpînirea în timpul războiului și dacă nu vor pune cetatea în primejdie, vor supraviețui. Dar atenienii au înțeles toate aceste recomandări pe dos și au administrat rău și alte treburi care păreau că n-au nici o legătură cu războiul — din pricina ambițiilor și dorințelor de cîștig particulare — [și le-au administrat rău] și pentru ei înșiși, și pentru aliații lor. Dacă aceste lucruri ar fi fost bine puse la punct ar fi adus onoare și foloase particularilor, dar, eșuînd, s-au dovedit a fi spre paguba cetății în purtarea războiului. (8) Cauza a fost că Pericles fiind puternic și prin prestigiul[102] și prin concepțiile sale[103] și, în mod evident, neputînd fi momit cu daruri, a condus poporul păstrîndu-i libertatea. Pericles nu se lăsa atît condus de atenieni, cît îi conducea el însuși, pentru că, necăutînd să-și cîștige puterea prin mijloace necuviincioase, nu vorbea spre a linguși poporul, ci putea, datorită prestigiului său, să-l contrazică cu vehemență. (9) Cînd vedea deci Pericles că atenienii devin prea îndrăzneți la timp nepotrivit, vorbindu-le, le inspira teamă, iar cînd atenienii erau descurajați fără motiv, le ridica iarăși moralul. Această conducere era, cu numele, o democrație, în fapt era conducerea exercitată de fruntașul cetății. (10) Conducătorii care au venit mai tîrziu — fiind mai degrabă egali între ei, dar tinzînd fiecare să ajungă cel dintîi — au început, spre a face pe plac poporului, să-i încredințeze și conducerea statului. (11) Din aceste cauze s-au săvîrșit și alte multe greșeli, cum este firesc într-o cetate mare și care stăpînește un imperiu, și chiar expediția navală în Sicilia. Această expediție nu a constituit atît o eroare de calcul asupra acelora împotriva cărora pornise, cît cei care au trimis expediția nu au luat hotărîri folositoare pentru cei trimiși, ci zvîrlindu-și calomnii de ordin personal, pentru a dobîndi întîietate în fața poporului, au slăbit și comanda în tabără[104] și au tulburat și situația în cetate, dezbinîndu-se mai întîi între ei. (12) Astfel, atenienii, deși au eșuat în Sicilia, și cu cealaltă[105]

armată, și cu cea mai mare parte a flotei, și deși erau în dezbinare în cetate, totuși au rezistat timp de zece ani, atît împotriva dușmanilor pe care-i aveau de mai înainte, cît și împotriva celor care s-au ridicat din Sicilia, împreună cu cei vechi, și au mai rezistat și împotriva celor mai mulți aliați care-i părăseau, apoi, mai tîrziu, și împotriva lui Cyrus, fiul regelui, care s-a alăturat celorlalți dușmani și care a dat peloponesienilor bani pentru flotă. Totuși, din pricina dezbinărilor personale dintre ei, n-au cedat mai înainte de a se prăbuși. (13) Atît de mult prisoseau mijloacele prin care prevăzuse Pericles că ar fi putut învinge ușor pe peloponesieni în acest război.

66 (1) În aceeași vară, lacedemonienii și aliații lor au pornit o expediție cu o sută de corăbii în insula Zacynthos, care este situată în fața Elidei. Locuitorii acestei insule sînt colonișți ai aheilor din Peloponeș și luptau alături de atenieni. (2) Pe flotă se aflau o mie de hopliți lacedemonieni sub comanda navarhului Cnemos din Sparta. Debarcînd pe insulă, au devastat o mare parte de teren. Dar, văzînd că locuitorii nu cad la învoială, au pornit spre patrie.

67 (1) Pe la sfîrșitul acestei veri Aristeus din Corint și următorii soli ai lacedemonienilor: Amneristos, Nicolaos, Stratodemos, Timagoras din Tegeea și Pollis din Argos, ca particular, au pornit în Asia, la rege, spre a-l convinge să le ofere bani și alianță; au ajuns mai întîi în Tracia, la Sitalces, fiul lui Teres, dorind să-l convingă, dacă vor putea, să se desprindă de alianța cu Atena și să pornească în expediție împotriva Potideei, unde era armata atenienilor care-i asedia și, așa cum aveau de gînd, cu ajutorul lui să treacă dincolo de Hellespont, la Pharnacos, fiul lui Pharnabazos, care avea să-i însoțească pînă la rege. (2) Learchos, fiul lui Callimachos, și Ameiniades, fiul lui Philemon, solii atenieni, care din întîmplare erau acolo, conving pe Sadocos, fiul lui Sitalces, care devenise cetățean atenian, să le predea pe solii lacedemonienilor, ca nu cumva aceștia, trecînd la rege, atît cît îi privește, să aducă vreun prejudiciu cetății lui. (3) Sadocos se lasă convins și, pe cînd solii lacedemonienilor treceau prin Tracia, îndreptîndu-se spre

corabia cu care aveau să treacă Hellespontul, pune mîna pe ei, mai înainte de a se îmbarca pe corabie; au trimis alți oameni cu Learchos și cu Ameiniades și le-au poruncit să-i predea lor, iar ei, luîndu-i în primire, i-au adus la Atena. (4) Cînd au sosit aci, atenienii, temîndu-se că Aristeus, dacă va scăpa, le va face și mai mult rău, deoarece și mai înainte era evident că pusese la cale toate acțiunile desfășurate la Potideea și în Tracia, i-au omorît pe toți în aceeași zi, nejudecați și neascultați, deși doreau să spună ceva, după care i-au aruncat în prăpastie; ei s-au justificat, spunînd că își exercită dreptul de represalii prin aceleași mijloace pe care le folosiseră și lacedemonienii cînd uciseseră și aruncaseră în prăpastie pe negustorii atenienilor și aliaților, care pluteau în hoclade[106], în jurul Peloponesului. Într-adevăr, la începutul războiului, lacedemonienii, tratînd ca pe dușmani pe toți pe care-i prinseseră pe mare, îi uciseseră atît pe cei care erau aliați cu atenienii, cît și pe cei care nu erau aliați nici cu unii, nici cu ceilalți.

68 (1) Cam în aceeași vreme, pe la sfîrșitul verii, ambracioții, luînd alături de ei mulți barbari, au pornit o expediție împotriva Argosului Amphilochic și împotriva restului Amphilochiei. (2) Dușmănia împotriva argeienilor au început s-o nutrească din pricina următorului fapt. (3) Argosul Amphilochic și restul Amphilochiei le-a întemeiat, în golful Ambracic, după războiul Troiei, Amphilochos, fiul lui Amphiaraos, cînd s-a întors acasă și a rămas nemulțumit de orînduirea din Argos[107], și l-a numit Argos, după numele patriei sale. (4) Cetatea aceasta era cea mai mare din Amphilochia și avea cei mai vînjoși locuitori. (5) Cu multe generații mai tîrziu, argeienii, fiind bîntuiți de nenorociri, au adus pe ambracioți să locuiască în cetatea lor; aceștia erau vecini cu Amphilochia. Chiar de atunci, de la început, și-au elenizat limba, pe care o vorbesc și acum, învățînd-o de la ambracioții care s-au așezat să locuiască acolo. Ceilalți amphilochieni sînt barbari. (6) Ambracioții izgonesc, cu timpul, din cetate pe argeieni și stăpînesc ei cetatea. (7) În urma acestui fapt, amphilochienii se încredințează acharnienilor și, împreună, cheamă în ajutor pe atenieni, care au trimis pe Phormion, ca strateg, cu treizeci de corăbii. De cum sosește

Phormion, ei iau Argosul cu asalt și reduc în sclavie pe ambracioți. Cetatea au locuit-o în comun amphilochieni și acharnanieni. (8) După aceasta s-a încheiat prima alianță[108] între atenieni și acharnieni. (9) Ambracioții de atunci, de la reducerea lor în sclavie, au început să urască pe argeieni, iar mai tîrziu, în timpul războiului, au pus la cale această expediție, cu soldați ambracioți, chaoni[109] și din alte triburi barbare vecine. Pornind spre Argos, au pus stăpînire pe țarini dar, deoarece n-au putut să ia cetatea cu asalt, s-au întors acasă, împrăștiindu-se fiecare în sînul poporului din care făcea parte. Acestea s-au petrecut în vara aceasta.

69 (1) În iarna următoare atenienii au trimis douăzeci de corăbii în jurul Peloponesului, comandate de Phormion care, pornind de la Naupactos, veghea ca nici o corabie să nu plece de la Corint sau din golful Crisaios și nici să nu pătrundă în acel golf. Au mai trimis alte șase, sub comanda strategului Melesandros, spre Caria și Lycia pentru ca, tot ele, să strîngă bani, să nu lase flota piraților peloponesienilor să pornească de acolo și să împiedice plutirea holcadelor care veneau din Phaselis, din Fenicia și din regiunea aceea. (2) Melesandros, debarcînd cu armata atenienilor și a aliaților în Lycia, moare înfrînt în luptă și pierde o parte din armată.

70 (1) În aceeași iarnă, potideenii nu mai puteau rezista asediului, iar invaziile peloponesienilor în Attica nu îndepărtaseră de loc pe atenieni de acolo, grîul lipsea; apoi se mai iviră și alte multe lipsuri în legătură cu hrana strict necesară, încît ajunseseră să se mănînce chiar între ei; de aceea, fac propuneri de înțelegere comandanților atenieni rînduiți împotriva lor, și anume lui Xenophon, fiul lui Euripides, lui Hestiodoros, fiul lui Aristocleides, și lui Phanomachos, fiul lui Callimachos. (2) Aceștia au acceptat propunerile, văzînd suferințele armatei în timp de iarnă și ținînd seama că Atena cheltuise două mii de talanți pentru acest asediu. (3) Au căzut deci la învoială ca potideenii să iasă din cetate — bărbații, copiii și femeile și ajutoarele lor[110] — cu o singură haină, iar femeile cu două, și cu o sumă anumită de bani de drum. (4) Și, potideenii, care

intrau în prevederile învoielilor au pornit spre Chalcidica, [răspîndindu-se] fiecare pe unde putea. Atenienii însă au acuzat pe comandanți că încheiaseră învoiala fără știrea lor — căci socoteau că ar fi putut cuceri cetatea, dacă ar fi voit — iar mai tîrziu au trimis coloniști atenieni la Potideea și au populat-o. (5) Acestea s-au întîmplat iarna și s-a terminat al doilea an al acestui război, a cărui istorie a scris-o Thucydides.

71 (1) În vara următoare, peloponesienii și aliații lor n-au mai invadat Attica, dar au pornit o expediție împotriva Plateei. Comandant era Archidamos, fiul lui Zeuxidamos, regele lacedemonienilor. Și, așezîndu-și tabăra, era gata să le devasteze țarinele. Dar plateenii au trimis îndată o solie la el, ca să-i spună următoarele: (2) „Archidame, și voi lacedemonienilor, nu întreprindeți o acțiune nedreaptă și nedemnă de voi și de părinții voștri, ai căror fii sînteți, venind cu armată pe pămîntul Plateei. Într-adevăr, Pausanias, fiul lui Cleombrotos, lacedemonian, după ce a eliberat Elada de mezi, împreună cu elenii care au voit să înfrunte primejdia luptei, care s-a dat la noi, a adus jertfe, în Agorana noastră, lui Zeus eliberatorul. Chemînd apoi [în adunare] pe toți aliații, le-a dat plateenilor să-și aibă pămîntul și cetatea lor și s-o locuiască neatîrnați, și [a statornicit] ca nimeni să nu vină cu armată împotriva lor pe nedrept[111] sau ca să-i robească. În caz contrar, să ceară ajutor de la aliații actuali, după puterea lor. (3) Acest privilegiu ni l-au acordat nouă părinții voștri pentru virtutea și vitejia pe care au dovedit-o în acele lupte; dar voi faceți acum contrariul, căci ați venit împreună cu thebanii, cei mai înverșunați dușmani ai noștri, ca să ne reduceți în sclavie. (4) Luînd martori pe zeii paznici ai jurămintelor, care s-au făcut atunci, și pe zeii voștri străbuni, și pe zeii noștri bătinași, vă spunem să nu faceți nedreptăți pămîntului Plateei[112] și să nu călcați jurămintele, ci să ne lăsați să locuim neatîrnați, așa cum ne-a îndrituit Pausanias".

72 (1) După ce plateenii au spus acestea, Archidamos, răspunzîndu-le, le-a zis: „Drept ați vorbit, plateenilor, dacă faptele voastre ar fi la fel cu vorbele. Într-adevăr, așa cum v-a lăsat vouă Pausanias, fiți autonomi și eliberați și pe alții care, în-

fruntînd primejdiile de atunci, au jurat alături de voi, dar sînt acum sub dominația atenienilor; însă de pe urma eliberării lor și a altora a rezultat o înarmare foarte mare și un război. Mai ales după ce v-ați alăturat acestei alianțe, respectați-vă jurămintele; iar dacă nu — îndemn pe care vi l-am făcut și mai înainte — păstrați liniștea, chivernisindu-vă treburile voastre, și nu fiți alături de nici unul, ci primiți-i și pe unii, și pe alții ca prieteni, dar cu război să nu întîmpinați nici pe unii, nici pe ceilalți. Și acestea vă vor fi de ajuns". (2) Archidamos așa le-a vorbit. Iar solii plateenilor, auzindu-l, au intrat în cetate și au comunicat poporului cele spuse de Archidamos; plateenii i-au răspuns că le este cu neputință să facă ceea ce le cere fără să consulte pe atenieni, deoarece copiii și soțiile lor se află la Atena; că se tem și pentru soarta întregii cetăți, deoarece, după retragerea lacedemonienilor, vor veni atenienii și-i vor împiedica; sau că thebanii — avînd în vedere că sînt legați prin jurămînt — îi vor primi și pe unii, și pe alții și vor încerca să le ocupe iarăși cetatea. (3) Archidamos, încurajîndu-i, le-a spus: „Voi predați-ne cetatea și casele voastre nouă, lacedemonienilor, arătați-ne hotarele pămîntului și arborii voștri pe număr și oricare alte lucruri care se pot număra, iar voi retrageți-vă unde voiți, cît timp va dura războiul. Iar după ce se va termina, vă vom restitui tot ceea ce am luat în primire. Dar pînă atunci le vom avea în depozit, [lucrînd pămîntul] și plătind arenda care vi se va părea vouă potrivită".

73 (1) Solii, auzind acestea, au intrat iarăși în cetate și sfătuindu-se cu poporul, le-au spus că vor mai întîi să comunice atenienilor îndemnurile care li se fac și, dacă-i vor convinge le vor îndeplini. Dar pînă atunci — ziceau solii — să se încheie un armistițiu și să nu se devasteze pămîntul. Archidamos a încheiat un armistițiu pe atîtea zile cîte erau necesare să se ducă trimișii plateenilor la Atena, și n-au devastat recolta. (2) Ducîndu-se deci solii plateenilor la Atena, și sfătuindu-se cu atenienii, s-au înapoiat vestind celor din cetate următoarele: (3) „Plateenilor, atenienii spun că nici mai înainte, de cînd le sîntem aliați, și în nici o altă împrejurare cînd am fost nedreptățiți nu ne-au neglijat, așa că nici acum n-o să ne

treacă cu vederea, ci ne vor veni în ajutor cu toată puterea. Ei vă recomandă să respectați jurămintele pe care le-au făcut părinții voștri și să nu aduceți nici o schimbare în alianță".

74 (1) După ce solii le-au vestit acest răspuns din partea atenienilor, plateenii au hotărît să nu trădeze pe atenieni, ci să rabde să vadă chiar pămîntul devastat, dacă va trebui, și să îndure orice s-ar întîmpla; [au mai hotărît] ca nimeni să nu mai iasă din cetate, ci să răspundă de pe zidul cetății că le este cu neputință să satisfacă cererile lacedemonienilor. (2) De îndată ce plateenii au dat răspunsul, regele Archidamos, primul, a început să ia martori pe zeii și pe eroii[113] locului, zicînd: „Zei și eroi, care stăpîniți pămîntul Plateei, sînteți martori că nici la început n-am venit pe nedrept în acest ținut, ci numai după ce aceștia și-au călcat jurămîntul primit în acest pămînt în care părinții noștri, după ce vi s-au rugat vouă, au învins pe mezi [iar locul] l-ați făcut prielnic pentru luptă elenilor, nici acum, dacă vom întreprinde vreo acțiune, nu vom face vreo nedreptate. În adevăr, deoarece, deși le-am făcut multe și potrivite îndemnuri, nu ne-au dat ascultare. Învoiți-vă deci să fie pedepsiți cei care au săvîrșit mai întîi nedreptatea, iar ajutor să obțină cei care atacă, avînd dreptatea de partea lor.

75 (1) Invocînd în felul acesta zeii, Archidamos și-a rînduit armata pentru război, înconjurînd mai întîi cetatea cu arbori tăiați, pentru ca să nu mai poată ieși nimeni afară, apoi, a construit o terasă în fața cetății, sperînd că, datorită unei armate atît de mari angajată în acțiune, repede îi vor lua cu asalt. (2) Tăind lemne din Citheron ei le așezau cruciș, în chip de zid, de amîndouă părțile, pentru ca terasa să nu fie prea mult deschisă. Aduceau pentru terasă lemne, pietre, pămînt și orice alt material, care, aruncat, putea spori lucrarea. (3) Au lucrat la terasă șaptezeci de zile și șaptezeci de nopți fără întrerupere, împărțindu-se pe echipe, cu schimbul, astfel că în timp ce unii aduceau materiale, alții se hrăneau și dormeau. Comandanții lacedemonieni ai trupelor străine din fiecare cetate erau de față și-i sileau pe ai lor la lucru. (4) Iar plateenii, văzînd terasa înălțîndu-se, au înjghebat cadrul unui zid de

lemn și l-au sprijinit de partea zidului din interior în dreptul căruia se ridica terasa lacedemonienilor, umplîndu-l cu cărămizile smulse de prin casele apropiate. (5) Lemnele erau pentru ei numai un fel de legătură, pentru ca construcția, înălțîndu-se, să nu fie lipsită de rezistență. Și, drept perdele de protecție, ei întrebuințau cuverturi de piele[114] și piei[115], pentru ca nici lucrătorii, nici lemnele să nu fie atinse de săgeți aprinse, ci să fie în siguranță. (6) Înălțimea zidului și a terasei se ridica tot mai sus și cu același zel. În același timp plateenii pun la cale următoarea lucrare: să facă o spărtură în zid, în punctul în care se ridica terasa și să scoată de acolo pămîntul din cetate.

76 (1) Peloponesienii, prinzînd de veste, puneau lut moale în plase de trestie și le înfundau în partea spartă, pentru ca lutul din plase să nu mai poată fi scos ca pămîntul tare. (2) Plateenii, fiind închiși pe acolo, au oprit această lucrare, dar au început să sape un șanț subteran, pornind din cetate și calculînd ca șanțul să fie dus pe sub terasă, tîrau la ei pămîntul scos din șanț. Multă vreme n-au fost observați de cei dinafară, astfel că dușmanii, deși aduceau materiale, nu sporeau, deoarece terasa le era furată de jos și se lăsa mereu în locul gol. (3) Dar, puțini cum erau, temîndu-se că nu vor rezista nici așa în fața dușmanilor numeroși, au mai născocit și acest lucru: au încetat să mai lucreze la marele zid pornit în fața terasei dușmane, dar au început să mai construiască un zid în formă de semilună, de o parte și de alta a zidului mare, pornind din partea de jos, înăuntru, înspre cetate, pentru ca, în cazul cînd zidul cel mare va fi capturat, să poată rezista aci, iar dușmanii să fie nevoiți să ridice și aci o terasă și, înaintînd înăuntrul cetății, să lucreze în două părți și astfel să fie intens atacați pe două fronturi. (4) O dată cu înălțarea terasei peloponesienii au adus lîngă cetate și mașini de război, una chiar, adusă pe terasă, a dărîmat o mare parte din marea construcție [a plateenilor], înfricoșîndu-i, iar pe celelalte le-au dus în alte părți ale zidului. În jurul acestor mașini plateenii aruncau laturi și, trăgîndu-le în sus, le sfărîmau; pe lîngă asta legau grinzi mari cu lanțuri lungi de fier —

fixate la ambele capete de două bîrne așezate orizontal și petrecute peste zid — și, trăgîndu-le în sus, în poziție oblică față de zid, cînd se apropia mașina de război dușmană gata să lovească, dădeau drumul grinzii din lanțurile slab legate și nu din mînă, iar aceasta, căzînd cu viteză, distrugea pînă în rădăcină capul[116] berbecelui.

77 (1) După aceea, peloponesienii, văzînd că mașinile nu folosesc la nimic, că terasei i se opune zidul plateenilor și socotind că este greu să cucerească cetatea în condițiile grele în care se aflau, s-au pregătit s-o înconjure cu fortificații. (2) Mai întîi, însă, au hotărît să încerce, dacă vor putea, să dea foc cetății care nu era mare, căci sufla un vînt; ei născoceau tot felul de mijloace, doar cetatea va fi silită să cedeze fără cheltuieli și asediu. (3) Aducînd deci surcele de lemn, au început să le arunce unele peste altele de pe terasă, mai întîi în spațiul dintre zid și terasă. Și după ce spațiul acesta s-a umplut repede, datorită mulțimii mîinii de lucru, ei au mai îngrămădit de-a lungul restului [zidului] cetății cît au putut să ajungă de pe înălțimea terasei, apoi, aruncînd cîlți cu smoală aprinsă, au dat foc surcelelor. (4) Și s-a produs o așa de mare vîlvătaie, cum nu mai văzuse pînă atunci nimeni alta făcută de mîna [omului]. Iată, de pildă, copacii pădurilor de pe munți frecîndu-se între ei, agitați de vînt, produc, de la sine, în chip spontan, foc și, mai departe, flăcări. (5) Această vîlvătaie însă era mare și era cît pe aci să distrugă pe plateeni, care scăpaseră de celelalte primejdii. Astfel, pe o mare întindere din cetate nu te puteai apropia și, dacă ar fi suflat un vînt în direcția cetății, ceea ce chiar nădăjduiau dușmanii, n-ar mai fi scăpat. (6) Acum se spune că s-a mai întîmplat încă să cadă o ploaie îmbelșugată, cu trăsnete, care a stins vîlvătaia și astfel primejdia a trecut.

78 (1) Peloponesienii, cînd au văzut că și această încercare le-a eșuat, au oprit o parte din armată, iar restului i-au dat drumul și au început să înconjure cetatea cu zid, împărțind spațiul pe cetăți; era o groapă înăuntru și în afară, de unde luau pămînt pentru cărămizi. (2) Cînd terminară totul, pe la

răsăritul arcturului[117], au lăsat gărzi pentru paza unei jumătăți din zid — jumătate păzeau beoțienii — și s-au întors cu oastea în patrie, împrăștiindu-se prin cetăți. (3) Plateenii [transferaseră] de mai înainte la Atena copiii, femeile, pe cei mai bătrîni și mulțimea care nu le putea fi de folos, iar cei rămași, asediații, erau numai patru sute; erau optzeci de atenieni și o sută zece femei, care făceau pîine. (4) Atîția erau cu toții cînd au trecut în starea de asediu, și altcineva nu mai era nimeni pe zid, nici sclav, nici om liber. În felul acesta, deci, s-a instalat asediul Plateei.

79 (1) În aceeași vară, concomitent cu expediția împotriva plateenilor, atenienii au pornit în expediție cu două mii de hopliți atenieni și cu două sute de cavaleri, pe cînd holdele erau coapte, împotriva chalcidienilor din Tracia și a bottiailor. Strateg era, pentru a treia oară, Xenophon, fiul lui Euripides. (2) Și, ajungînd sub zidurile cetății Spartolos din Bottiaia, au distrus holdele de grîu. Se părea că cetatea va cădea la înțelegere, prin mijlocirea unora dinăuntru, care lucrau în acest scop. Cei care nu au fost însă de acord cu aceasta au trimis la Olynthos să ceară ajutor și au venit hopliți și alt fel de armată, ca să păzească cetatea. Sosind aceste ajutoare, atenienii de la Spartolos se orînduiesc la luptă, chiar în fața cetății. (3) Hoplițiii chalcidienilor și, împreună cu ei, cîțiva auxiliari sînt învinși de atenieni și se retrag la Spartolos, însă călărimea chalcidienilor și soldații ușor înarmați înfrîng pe călăreții și pe soldații ușor înarmați ai atenienilor. (4) Ei aveau cîțiva peltaști, nu mulți, [recrutați] din ținutul numit Coursis. Abia se terminase bătălia, că vin în ajutor alți peltaști din Olynthos. (5) Cînd i-au văzut, soldații ușor înarmați din Spartolos, prinzînd curaj, și pentru că-i vedeau pe ei alăturîndu-li-se, și pentru că nu fuseseră mai înainte înfrînți, dau iarăși un iureș împotriva atenienilor, împreună cu cavaleria chalcidienilor și cu cei veniți în ajutor; atunci atenienii se retrag către cele două detașamente, pe care le lăsaseră [ca servanții] bagajelor. (6) Cînd îi atacau atenienii, cedau, iar cînd se retrăgeau atenienii, îi atacau și aruncau cu sulițele în ei. Călăreții chalcidienilor, mergînd pe unde credeau că-i mai

bine, dădeau atacuri și, vîrînd o mare groază în atenieni, i-au respins și i-au urmărit pe o mare distanță. (7) Atenienii se refugiază în Potideea, și, mai tîrziu, ridicînd morții prevăzuți de armistițiu, se retrag la Atena cu restul armatei. Muriseră dintre ei patru sute treizeci și toți comandanții. Iar chalcidienii și bottiaii au înălțat un monument în cinstea biruinței și, ridicîndu-și morții, s-au împrăștiat fiecare pe la cetățile lor.

80 (1) În aceeași vară, nu mult după aceste evenimente, ambracioții și chaonii, voind să supună toată Acharnania și s-o desprindă de Atena, conving pe lacedemonieni să pregătească o flotă, cu ajutorul aliaților, și să trimită o mie de hopliți din Acharnania, zicînd că, dacă vor veni în același timp cu corăbiile și cu pedestrimea lor, acharnanienii nu vor putea să le vină în ajutor de pe mare și atunci ușor, punînd stăpînire pe Acharnania, vor cuceri și Zacynthos și Cephallenia, iar atenienii nu vor mai putea să navigheze ca pînă acum în jurul Peloponesului; [ziceau] că sînt nădejdi să cucerească chiar Naupactosul. (2) Lacedemonienii, lăsîndu-se convinși, trimit pe Cnemos, care era încă navarh, și pe hoplițiii îmbarcați pe cîteva corăbii și dau ordin flotei să se pregătească și să pornească degrabă la Leucas. (3) Corintienii erau îndeosebi cuprinși de același avînt ca și ambracioții, căci erau coloniștii lor. Flota din Corint, din Sicyonia și din alte localități de pe acolo era în pregătire, iar flota din Leucas, din Anactorion și din Ambracia, care sosise mai înainte, aștepta la Leucas. (4) Cnemos, și cei o mie de hopliți, care erau cu el, după ce au izbutit să treacă neobservați de Phormion, comandantul celor douăzeci de corăbii ateniene, care făceau de strajă la Naupactos, de îndată au început să pregătească expediția pe uscat. (5) Alături de el erau, dintre eleni, ambracioți, leucadieni, anactorioni și o mie de peloponesieni pe care-i adusese el; barbari erau: o mie de chaoni, care n-aveau rege și pe care-i conduceau, într-o președinție anuală, Photyos și Nicanor, vlăstare ale ginții regale. Cu chaonii erau în expediție și thesproții, care n-aveau rege. (6) Pe molossi îi conducea Atintanes Sabylinthos, epitrop al regelui Tharyps, care era încă copil, iar pe parauai, Oroides, care era rege. O mie de oresti, pe care-i

guverna regele Antiochos, erau în expediție împreună cu Oroides al parauailor, după cum Antiochos se învoise cu acesta. (7) A trimis și Perdiccas, pe ascuns de atenieni, o mie de macedoneni, care au sosit mai tîrziu. (8) Cu această armată a pornit în expediție Cnemos, fără să mai aștepte flota de la Corint. Și, străbătînd Argeia, au distrus Limnaia, o așezare omenească neînconjurată de ziduri. Sosesc apoi la Stratos, o foarte mare cetate a Acharnaniei, socotind că, dacă o vor cuceri prima, ușor le vor ceda și celelalte.

81 (1) Acharnanienii, aflînd că și pe uscat năvălise o mare armată și că, în același timp, de pe mare dușmanii vor sosi cu corăbii, n-au mai pornit cu toții să dea ajutor, ci fiecare a rămas să-și păzească ale sale; totodată au trimis vorbă lui Phormion, cerîndu-i să le vină în ajutor, dar el le-a răspuns că este cu neputință să lase Naupactosul fără apărare, căci o flotă din Corint este pe punctul de a porni într-acolo. (2) Peloponesienii și aliații, împărțindu-și armata în trei corpuri, au pornit spre cetatea Stratos, pentru ca să-și așeze tabăra în apropiere și, dacă nu vor izbuti s-o facă să cedeze prin tratative, să încerce să atace zidurile. (3) În mijlocul liniei de bătaie mergeau chaonii și ceilalți barbari, în dreapta lor leucadienii, anactorionii și cei care veniseră cu ei, iar în dreapta liniei de bătaie Cnemos, peloponesienii și ambracioții. Erau la distanță mare unii de alții și cîteodată nici nu se vedeau. (4) Elenii mergeau în ordine de bătaie și, luînd măsuri de pază, pînă cînd și-au așezat tabăra într-un loc potrivit. Chaonii însă, avînd încredere în ei înșiși și fiind socotiți de către epiroții de pe acolo ca fiind cei mai războinici, n-au mai avut răbdare să-și așeze tabăra, ci înaintau în grabă, împreună cu ceilalți barbari, socotind că vor captura cetatea la primul asalt și opera va fi a lor. (5) Locuitorii cetății Stratos, recunoscîndu-i pe cînd se apropiau și socotind că, dacă-i vor înfrînge cît timp sînt singuri, elenii nu vor mai ataca cu aceeași însuflețire, pun în împrejurimile cetății multe curse și, cînd chaonii erau aproape, se năpustesc asupra lor, năvălind din cetate și din ascunzișuri. (6) Cuprinși de groază, mulți dintre chaoni sînt uciși, iar ceilalți barbari, cînd i-au văzut cedînd, n-au mai

rezistat, ci au luat-o la fugă. (7) Nici una dintre armatele elenice nu știa de această luptă, deoarece chaonii merseseră cu mult înaintea lor și elenii socoteau că chaonii se grăbesc să cucerească tabăra dușmană. (8) Dar, cînd chaonii fugeau și presau pe eleni, aceștia i-au luat în primire și, strîngînd toate armatele[118] la un loc, au stat acolo liniștiți în tot restul zilei. Locuitorii cetății Stratos nu i-au atacat, pentru că nu le veniseră în ajutor ceilalți acharnanieni; ei trăgeau doar cu praștiile de departe, punîndu-i în încurcătură; într-adevăr, nu se puteau mișca fără scuturi. Acharnanienii au faima că sînt foarte meșteri să tragă cu praștia.

82 După ce s-a înnoptat, Cnemos s-a retras în grabă cu toată armata la rîul Anapos, care se afla la optzeci de stadii depărtare de Stratos, iar a doua zi își ridică morții după armistițiul încheiat și, cu concursul oinazilor care le erau prieteni, s-au retras prin țara lor, mai înainte de a le sosi ajutorul. De aci fiecare s-a întors acasă. Iar locuitorii cetății Stratos au înălțat un monument în cinstea biruinței pentru lupta dată împotriva barbarilor.

83 (1) Iar flota, [care trebuia să vină] din Corint și de la alți aliați din golful Crisaios, spre a sprijini pe Cnemos, ca să nu vină în ajutorul dușmanilor acharnanieni aflați în interiorul țării, n-a sosit la timp, ci a fost silită, în aceleași zile cînd se dădea bătălia de la Stratos, să lupte împotriva lui Phormion și împotriva celor douăzeci de corăbii ateniene, care făceau de strajă la Naupactos. (2) Căci Phormion pîndea cînd navigau pe lîngă coastă, spre a le ataca în larg. (3) Dar corintienii și aliații n-au navigat spre Acharnania, la gîndul că vor da o bătălie navală; acum erau pregătiți mai mult cu armată de uscat, crezînd că atenienii nu vor îndrăzni să dea bătălia cu douăzeci de corăbii ateniene împotriva a patruzeci și șapte corintiene. Dar cînd au văzut corăbiile ateniene plutind de-a lungul coastei spre ei — ei înșiși mergeau pe lîngă țărm — și cînd, trecînd de la Patrai din Achaia, spre țărmul din față, spre Acharnania, au zărit pe atenieni îndreptîndu-se spre ei de la Chalcis și de la rîul Evenos, n-au mai putut ieși din

port neobservați, în timpul nopții și, în acest fel, au fost siliți să dea bătălia navală în mijlocul strîmtorii. (4) Comandanți erau, pentru fiecare cetate, cei care se pregătiseră, iar corintienii aveau comandanți pe Machaon, Isocrates și Agatharchides. (5) Peloponesienii au rînduit corăbiile în cerc — pentru ca să nu ofere sub nici o formă flancul dușmanilor — cu prorele în afară și cu pupele înăuntrul cercului; corăbiile mici, care erau cu ei, precum și șapte corăbii, care pluteau foarte bine, le-au așezat în mijlocul cercului, pentru ca să pornească de la mică distanță la atac dacă cumva dușmanii s-ar avînta spre ei din vreo parte.

84 (1) Atenienii, rînduindu-și corăbiile [în linie] una după alta, pluteau în jurul lor în cerc și-i strîngeau într-un spațiu îngust; de asemenea, vîslind mereu pe lîngă țărm, făceau impresia că o să atace îndată; primiseră însă ordin de la Phormion să nu înceapă atacul mai înainte de a le da el semnalul. (2) Phormion spera că navele dușmanilor nu-și vor putea ține ordinea de luptă așa cum și-o ținea armata pedestră, pe uscat, ci că se vor ciocni între ele, iar vasele de transport[119] se vor învălmăși și, dacă va sufla vîntul dinspre golf — îl aștepta să se dezlănțuie în timp ce plutea, căci de obicei vîntul sufla către revărsatul zorilor — dușmanii nu vor putea sta o clipă liniștiți. El socotea că începutul atacului depinde de el, să-l dea cînd vrea, deoarece corăbiile sale navigau în condiții mai bune, și că atunci [în zori] va fi timpul cel mai potrivit. (3) Îndată ce vîntul s-a pornit, corăbiile de război, fiind înghesuite și de vînt, și de vasele de transport care se aflau pe lîngă ele, au început să intre în dezordine și să se ciocnească o corabie cu alta; în aceeași vreme mai erau împinse și de prăjinile vîslașilor și, cînd strigau unii la alții, ba încă în timp ce căutau să nu se ciocnească între ei, se înjurau unii pe alții de nu mai auzeau nimic, nici pe cei care dădeau ordine, nici pe cheleuști[120], încît, neputînd să ridice vîslele în mișcarea valurilor, lipsiți de experiență cum erau, făceau corăbiile mai puțin sigure pentru cîrmaci. În acest moment favorabil, Phormion dă ordinul de atac și atenienii, avîntîndu-se asupra dușmanului, mai întîi scufundă una dintre corăbiile care duceau

pe comandanți, apoi le distruge și pe celelalte, pe oriunde încercau să se retragă; astfel că le-au pus în situația de a nu putea nici una să opună rezistență, din pricina învălmășelii în care se aflau, așa că au fugit la Patrai și la Dyme, în Ahaia. (4) Atenienii, urmărindu-i și capturînd douăzeci de corăbii, au luat oamenii de pe cele mai multe dintre ele și au pornit spre Molycrion, apoi, ridicînd un monument în cinstea biruinței la Rhion și dedicînd o corabie lui Poseidon, s-au retras la Naupactos. (5) Au pornit și peloponesienii îndată, cu corăbiile rămase, din Dyme și din Patrai, la Cyllene, antrepozitul maritim a eleenilor. Iar Cnemos și corăbiile de acolo, care ar fi trebuit să se atașeze acestora, sosește de la Leucas la Cyllene, după lupta de la Stratos.

85 (1) Lacedemonienii trimit lui Cnemos sfetnici îmbarcați pe corăbii, pe Timocrates, pe Brasidas și pe Lysophron, poruncindu-le să pregătească mai bine o altă bătălie navală și să nu mai fie respinși, departe, pe mare, de cîteva corăbii. (2) Într-adevăr, lacedemonienii, care încercaseră pentru prima dată o bătălie navală, erau foarte contrariați, dar nu socoteau atît că flota lor ar fi fost lipsită de curaj, cît că se acționase cu încetineală, căci nu puteau compara experiența îndelungată a atenienilor cu scurta lor exercitare. (3) Așadar [lacedemonienii] au trimis [pe acești sfetnici], într-o stare de iritare. După ce au sosit sfetnicii, de acord cu Cnemos, au dat poruncă cetăților să procure corăbii și au început să pregătească pe cele existente pentru luptă. (4) Trimite și Phormion la Atena vestitori ca să anunțe atenienilor și pregătirea peloponesienilor și să le vorbească și despre victoria navală pe care o repurtaseră, cerîndu-le, în același timp, să-i trimită în grabă cît mai multe corăbii, deoarece se așteaptă, în fiecare zi și în fiecare moment, să dea iarăși o bătălie navală. (5) Atenienii îi trimit douăzeci de corăbii, iar pe cel care le ducea îl însărcinează să se îndrepte mai întîi spre Creta. Într-adevăr, cretanul Nicias din Gortynia, care le era proxenos, convinge pe atenieni să plutească spre Cydonia, zicînd că o va cîștiga pentru cauza lor, căci le era dușmană. El se agita spre a face pe placul polichniților, vecinii cydoniaților. (6) Luînd deci Nicias coră-

biile, s-a dus la Creta și, împreună cu polichniții, prădă pămîntul cydoniaților; din cauza vîntului potrivnic și apoi a lipsei de orice vînt favorabil, a zăbovit acolo încă multă vreme.

86 (1) În timp ce atenienii erau ținuți în Creta, peloponesienii care se găseau în Cyllene, pregătindu-se de luptă, au plutit spre Panormus, în Ahaia, unde le venise în ajutor armata de uscat a peloponesienilor. (2) A pornit și Phormion spre localitatea Rhion, prin Molycrion, și a ieșit afară din port cu cele douăzeci de corăbii, cu care a și dat lupta. (3) Locuitorii acestei localități numită Rhion nutreau sentimente prietenești pentru atenieni, iar cealaltă localitate Rhion, cea din Pelopones, se află în partea opusă. Cele două porturi erau la o distanță de șapte stadii unul de altul, separate prin apă, iar această localitate Rhion constituie gura golfului Crisaios. (4) Ei bine, spre acest Rhion din Ahaia, care nu este departe de Panormus, în care era armata pedestră a peloponesienilor, au plutit ei cu șaptezeci și șapte de corăbii, cînd au văzut pe atenieni. (5) Și, timp de șase sau șapte zile au stat pe mare unii împotriva altora, exercitîndu-se și pregătindu-se de luptă, unii cu gîndul să nu iasă din Rhion în larg, căci se temeau în urma înfrîngerii suferite, iar ceilalți cu intenția de a nu intra în strîmtoare, socotind că lupta la strîmtoare este în avantajul dușmanilor. (6) Apoi Cnemos, Brasidas și ceilalți strategi ai peloponesienilor, dorind să dea îndată bătălia navală, au chemat, înainte de a le veni vreun ajutor de la atenieni, pe soldați în adunare și, văzînd că mulți dintre ei sînt descurajați și lipsiți de avînt din pricina înfrîngerii suferite, i-au încurajat, spunîndu-le următoarele:

87 (1) „Dacă cineva dintre voi, peloponesienilor, din pricina bătăliei navale anterioare se teme de cea care va urma, nu are un motiv îndreptățit pentru temerea lui. (2) Într-adevăr, bătălia aceea s-a dat fără pregătire suficientă, după cum știți, iar noi n-am pornit în larg numai în vederea unei bătălii navale, ci și în vederea unei expediții pe uscat. S-a întîmplat ca și norocul, în multe privințe, să ne fie potrivnic, și, într-o oarecare măsură, și lipsa de experiență — căci luptam pentru prima

oară pe mare — ne-a adus prejudicii. (3) În acest fel, înfrîngerea de mai înainte nu s-a produs din cauza neputinței voastre și nu este drept ca vitejia[121] care n-a fost învinsă prin forță și care are în sine temeiuri să se îndrepte spre gînduri contrare, să slăbească după o întîmplare nenorocită[122]. Este mai drept să socotim că oamenii pot fi înșelați de noroc, dar în cuget ei trebuie să fie mereu aceiași viteji cu adevărat și nu trebuie să pretexteze că din lipsă de experiență, deși au fost viteji, au părut că-s neputincioși în vreo privință. (4) Vouă nici experiența nu vă lipsește în aceeași măsură în care le sînteți superiori în curaj. Iar știința lor, de care vă temeți foarte mult, dacă este însoțită de vitejie, le va și aminti, în primejdie, să facă ceea ce i-a învățat, pe cînd, fără curaj, nici un meșteșug n-are putere împotriva primejdiilor, căci teama întunecă amintirea, iar meșteșugul fără avînt nu e de nici un folos. (5) Deci împotriva mai marii lor experiențe voi puneți un mai mare curaj, iar împotriva temerii, provocate de înfrîngere, puneți faptul că atunci ați suferit-o din pricina nepregătirii. (6) Voi aveți în plus un prisos de corăbii și aveți norocul să luptați pe mare lîngă țărmul propriu, cînd pe țărm sînteți sprijiniți de hopliți. De cele mai multe ori puterea este a celor mai mulți și mai bine pregătiți. (7) Așadar, găsim că nici dacă ne referim la fiecare cetate în parte, noi n-am putea să eșuăm. Pe de altă parte, chiar greșelile pe care le-am făcut mai înainte, adăugîndu-se la celelalte avantaje, ne vor servi drept dascăl. (8) Așadar, plini de curaj și voi, cîrmacilor și voi, corăbierilor, împliniți fiecare ordinul care vi se dă și nu părăsiți locurile unde sînteți fiecare așezați. (9) Noi nu vom pregăti atacul mai slab decît l-au pregătit conducătorii de mai înainte și nu vom da nimănui prilejul să se arate laș; iar dacă cineva va vrea să fie laș, va primi pedeapsa cuvenită, iar cei viteji vor fi cinstiți cu premiile care se cuvin virtuții".

88 (1) Aceste ordine au dat comandații peloponesienilor. Phormion, temîndu-se de el și de descurajarea ostașilor și dîndu-și seama că soldații, cunoscînd mulțimea corăbiilor așezate în fața lor, sînt cuprinși de teamă, a vrut să-i convoace într-o adunare și, încurajîndu-i, să le dea îndemnurile necesare clipei

de față. (2) Căci mai înainte întotdeauna le vorbise și le pregătise starea de spirit, în sensul că niciodată nu va exista vreo flotă atît de mare, încît, în eventualitatea că va pluti împotriva lor, să nu-i poată rezista. Și soldații de multă vreme își formaseră în ei înșiși convingerea că, fiind atenieni, nu se vor retrage niciodată în fața unei flote peloponesiene. (3) Atunci însă, dîndu-și seama că sînt descurajați la vederea corăbiilor dușmane, a vrut să le trezească curajul și, chemînd pe atenieni în adunare, le-a spus următoarele:

89 (1) „Soldaților! Văzîndu-vă cuprinși de teamă la vederea corăbiilor dușmane, v-am chemat în adunare socotind că nu trebuie să vă speriați de lucruri care nu sînt de temut. (2) Căci, în primul rînd, acești dușmani au pregătit această mulțime de corăbii din pricina înfrîngerii suferite mai înainte și nu fiindcă s-ar fi socotit egali cu noi; în al doilea rînd, ei vin la atac încrezîndu-se prea mult în vitejia lor, ca și cum numai ei se pot socoti viteji, și nu prind atîta curaj pentru alt motiv decît că, de cele mai multe ori, au ieșit victorioși pentru că aveau experiența luptei ca pedeștri; ei își închipuie că vor izbuti în același fel și cu flota. (3) Dar, precum e și drept, experiență în marină ne va aduce nouă rezultate bune mai mult decît le va aduce lor experiența în războaiele pedestre, pentru că numai prin curaj nu li se va adăuga nici un avantaj, iar faptul că și unii și alții sîntem mai încercați, ne face și mai îndrăzneți. (4) Lacedemonienii, conducînd pe aliați spre propria lor glorie, duc mulțimile de soldați la înfruntarea primejdiei contra voinței lor, pentru că, după ce au fost înfrînți, aliații lor n-ar mai fi voit să mai dea o bătălie navală. (5) Să nu vă temeți de curajul lor. O frică cu mult mai mare și mai sigură le veți inspira voi lor, nu numai pentru că au fost înfrînți mai înainte, dar și fiindcă socotesc că voi n-ați rezista dacă n-ați avea ambiția să săvîrșiți o faptă demnă de superioritatea anterioară. (6) Într-adevăr, cei mai mulți adversari, egali în forțe cu dușmanii lor, cum sînt aștia, pornesc la atac, încrezîndu-se mai mult în forța armelor decît în curaj. Aceia însă care pornesc la atac cu forțe mult inferioare dușmanului și, mai ales, cînd nu sînt siliți, rezistă cu

mai mult curaj dușmanilor. Aceste socoteli făcîndu-și-le, dușmanii noștri se tem de noi gîndindu-se mai mult la neprevăzut[123], decît la pregătirea de care pot să-și dea seama. (7) Multe armate au fost înfrînte de altele mai mici din pricina lipsei de experiență, unele au fost înfrînte și din lipsă de curaj. Dar noi acum nu sîntem în lipsă nici de una, nici de alta. (8) Nu țin în mod deosebit ca lupta să se dea în golf; nici nu voi pluti spre el, deoarece văd că strîmtoarea nu este în avantajul unor corăbii puțin numeroase, dar experimentate și care navighează mai bine împotriva unor corăbii numeroase, lipsite de experiență. Căci nimeni nu va putea porni la atac în bune condiții, dacă n-are o perspectivă largă asupra dușmanului, nici nu se va putea retrage, la nevoie, cînd este presat de dușmani; apoi, nu se pot da atacuri din flanc, și nici nu-și pot întoarce corăbiile — mișcări proprii unor corăbii care plutesc mai bine — ci vor fi nevoiți ca lupta navală s-o transforme într-o luptă pedestră și, într-o asemenea situație, corăbiile mai numeroase devin și mai bune. (9) Eu voi veghea cu prevedere la toate acestea, pe cît va fi cu putință, iar voi rămîneți în bună ordine la corăbii și primiți dispozițiile cu atenție, mai ales că pornirea va avea loc în scurtă vreme. În timpul acțiunii păstrați ordine și tăcere cît mai mult posibil, lucru care este folositor în multe împrejurări în războaie, și foarte mult încă în bătălia navală, și rezistați împotriva dușmanilor, arătîndu-vă demni de faptele anterioare. (10) De aceea, această luptă este de mare importanță pentru voi, căci este vorba sau să distrugem nădejdea peloponesienilor de a mai avea flotă, sau să facem și mai presantă pentru atenieni teama în legătură cu marea. (11) Vă mai amintesc că pînă acum ați învins pe cei mai mulți dintre ei. Iar nădejdile unor oameni învinși nu pot să fie ca înainte de înfrîngere, în fața acelorași primejdii".

90 (1) Aceste îndemnuri le-a făcut, la rîndul său, Phormion. Peloponesienii, văzînd că atenienii nu plutesc spre golf și spre strîmtoare și voind să-i vîre înăuntrul [portului], fără voia lor, au pornit plutirea o dată cu revărsatul zorilor, rînduind corăbiile cîte patru și pătrunzînd, prin fața țărmului

lor, înăuntru în golf, cu flancul drept înainte, așa cum porniseră; (2) în acest flanc au așezat douăzeci de corăbii dintre cele mai bune pentru ca, în cazul că Phormion va socoti că ei se îndreaptă spre Naupactos și va porni într-acolo, spre a le ieși în cale, atenienii să nu rămînă în afara flancului lor drept și să scape de atac, ci corăbiile din acest flanc să-i înconjure. (3) Phormion — așa cum se așteptau peloponesienii —, temîndu-se de dezavantajele acelui loc, care era pustiu, cum a zărit pe peloponesieni, și-a îmbarcat ostașii fără voie și în grabă porni pe lîngă țărm; pedestrimea messenienilor era gata de ajutor pe țărm. (4) Văzînt peloponesienii că atenienii plutesc cu corăbiile așezate, în linie[124], una după alta și că au și ajuns înăuntrul golfului și sînt lîngă țărm — ceea ce doreau ei în chip deosebit — la un semnal, dat pe neașteptate, și-au întors corăbiile și le-au rînduit în linia de bătaie, pornind fiecare în grabă împotriva atenienilor, în nădejdea că vor captura toate corăbiile ateniene. (5) Dintre acestea, unsprezece, care erau în frunte, scapă de învăluirea flancului peloponesienilor, plutind în larg, dar pe celelalte le-au ajuns peloponesienii, le-au împins, pe cînd fugeau, spre țărm și le-au distrus, omorînd pe soldații atenieni, care nu scăpaseră înotînd. (6) Peloponesienii, legînd cîteva corăbii [ateniene] de corăbiile lor, le-au tras goale la țărm, numai pe una se aflau oameni; altor corăbii [ateniene] le-au sărit în ajutor messenienii și, intrînd cu armele în mare, s-au urcat pe ele și, luptînd de pe punte, le-au scos de la peloponesieni, care le trăgeau la mal.

91 (1) Aci, deci, peloponesienii au învins și au distrus corăbiile attice, dar cele douăzeci de corăbii ale peloponesienilor, așezate în flancul drept, urmăreau cele unsprezece corăbii ale atenienilor, care scăpaseră de învăluire, plutind în larg. Toate aceste corăbii ateniene, în afară de una, au putut-o lua înaintea peloponesienilor și s-au refugiat la Naupactos și, oprindu-se cu prora spre dușman, în fața Apolloniului, se pregăteau să reziste, în caz cînd dușmanii ar mai fi plutit spre țărm împotriva lor. (2) Peloponesienii, sosind ceva mai tîrziu, pluteau cîntînd paianul, ca fiind învingători, în timp ce o corabie leucadiană urmărea, cu mult înaintea celorlalte, singura corabie atenieană care mai rămăsese în urmă. (3) Din întîmplare o holcadă plutea în larg; corabia atenieană, făcînd o manevră de înconjurare în jurul ei, a atacat corabia leucadiană care o urmărea, a izbit-o la mijloc și a scufundat-o. (4) Văzînd această întîmplare neașteptată și neprevăzută, pe lacedemonieni îi cuprinde frica; în același timp, urmărindu-le în dezordine, pentru că erau victorioși, unele corăbii, lăsînd vîslele în apă, au oprit plutirea, acționînd astfel nepotrivit cu eventualitatea unui atac din apropiere căci voiau să aștepte pe cele mai multe. Tot acum altele, din pricina necunoașterii terenului, au acostat în locuri cu mică adîncime.

92 (1) Atenienii, care văzuseră toate acestea, au prins curaj și, la o singură comandă, scoțînd strigăte puternice, au pornit spre peloponesieni. Aceștia, din pricina greșelilor săvîrșite și a dezordinii în care se aflau, au rezistat cîtva timp, apoi s-au îndreptat spre Panormos, de unde și porniseră. (2) Atenienii, urmărindu-i, au capturat șase dintre corăbiile care erau aproape și au recuperat și propriile lor corăbii pe care aceia, la început, le acaparaseră lîngă țărm și le legaseră de ale lor. Pe unii oameni i-au ucis, iar pe alții i-au luat prizonieri. (3) Timocrates din Sparta, care se afla pe corabia leucadiană, care se scufunda lîngă holcadă, de îndată ce corabia a fost sfărîmată, s-a sinucis și a căzut în apele portului Naupactos. (4) Atenienii, retrăgîndu-se, au ridicat un monument în cinstea biruinței în locul de unde porniseră la victorie, au ridicat morții și resturile de corăbii, care erau în dreptul [țărmului lor] și au restituit dușmanilor cele prevăzute și s-a încheiat armistițiul. (5) Și peloponesienii au înălțat un monument în cinstea biruinței, crezîndu-se victorioși în respingerea în care se distruseseră corăbiile lîngă țărm, iar corabia pe care o capturaseră au așezat-o la Rhion, lîngă monumentul închinat victoriei. (6) După aceea, temîndu-se de ajutorul care avea să le vină atenienilor, toți peloponesienii au pornit, la căderea nopții, spre portul Crisaios și spre Corint, în afară de leucadieni. (7) Iar atenienii din Creta, cu cele douăzeci de corăbii

cu care trebuiau să fie alături de Phormion înainte de luptă, sosesc la Naupactos nu cu mult în urma retragerii acestor corăbii. Astfel s-a terminat vara.

93 (1) Dar, mai înainte ca flota care se retrăgea la Corint și la golful Crisaios să poposească, Cnemos, Brasidas și ceilalți comandanți ai peloponesienilor, sfătuiți fiind de megarieni, au pus la cale, pe la începutul iernii, să încerce să pună mîna pe Pireu, portul atenienilor. Portul era, firește, nepăzit și neînchis, din cauză să atenienii erau cu mult mai tari în flotă [decît ei]. (2) Au găsit cu cale ca fiecare corăbier, luîndu-și vîsla, pătura și cureaua[125], să pornească din Corint spre marea din fața Atenei și, venind cît mai repede în Megara, să tragă pe apă, de la depozitul lor de corăbii din Nisaia, patruzeci de corăbii care erau acolo și să pornească îndată spre Pireu; (3) într-adevăr, nu era nici o flotă de pază în port și atenienii nu se așteptau ca dușmanii să atace cîndva atît de fără veste, fiindcă — socoteau ei — nu vor îndrăzni să atace pe față în liniște, și chiar dacă ar plănui așa ceva, va fi cu neputință să nu simtă ei mai înainte. (4) Peloponesienii, de îndată ce au luat hotărîrea, au și pornit. Și, sosind noaptea [la locul destinat] și trăgînd pe apă corăbiile din Nisaia, nu s-au îndreptat încă spre Pireu, așa cum plănuiseră, socotind că este primejdios — se mai spune că i-a împiedicat și vîntul — ci spre promontoriul Salaminei, dinspre Megara [care se numește Budoron]; pe promontoriu erau o garnizoană și trei corăbii de gardă; aceștia vegheau ca nici o corabie să nu plutească spre Megara și din Megara. S-au năpustit asupra garnizoanei și au tras pe apă corăbiile goale și, atacînd pe neașteptate, au devastat restul Salaminei.

94 (1) Spre Atena au fost ridicate torțe aprinse, vestind sosirea dușmanului și s-a produs o groază tot atît de mare ca în vremurile de război. Într-adevăr, atenienii din cetate socoteau că dușmanii au și intrat cu corăbiile în Pireu, iar cei din Pireu socoteau că Salamina fusese deja cucerită și că dușmanii sînt gata să plutească spre ei, lucru pe care, dacă peloponesienii n-ar fi șovăit, l-ar fi făcut ușor și nu i-ar fi împiedicat vîntul. (2) De cum s-a luminat de ziuă, atenienii, pornind în masă să dea ajutor în Pireu, au tras corăbiile în apă și, îmbarcîndu-se în grabă, și-au luat drumul cu mult zgomot spre Salamina, iar pedestrimea a instituit străji la Pireu. (3) Peloponesienii, aflînd că atenienii vin să-i întîmpine, după ce au făcut incursiuni într-o mare parte din Salamina, au capturat oameni, au luat și pradă și cele trei corăbii, au pornit în grabă din garnizoana Budoron spre Nisaia; lor le mai inspira teamă și tragerea înceată a corăbiilor în mare și posibilitatea ca apa să pătrundă în ele. Sosind la Megara, peloponesienii s-au retras iarăși spre Corint, pe jos. (4) Iar atenienii, nemaigăsindu-i la Salamina, s-au retras și ei. După aceea, atenienii au păzit mai mult Pireul, închizînd limanurile și luînd și alte măsuri.

95 (1) Cam în aceeași vreme, pe la începutul acestei ierni, Sitalces, fiul lui Teres, odrysul, regele tracilor, a pornit în expediție împotriva lui Perdiccas, fiul lui Alexandros, regele macedonenilor, și împotriva chalcidienilor din Tracia, voind să-i ceară îndeplinirea unei promisiuni și să îndeplinească el însuși o promisiune. (2) Într-adevăr, Perdiccas, la început, fiind presat de război îi făcuse anumite promisiuni, cerîndu-i în schimb să-l împace cu atenienii și să n-aducă la domnie pe Philippos, fratele său, care-i era dușman, dar nu îndeplinise promisiunile. Totodată și el făgăduise atenienilor, cînd făcuse alianța, că va pune capăt războiului chalcidic din Tracia. (3) Așadar, pentru amîndouă aceste motive a pornit Sitalces expediția și a dus cu sine și pe Amyntas, fiul lui Philippos, pentru a-l instala pe tron; apoi a dus și pe solii atenienilor, care se aflau acolo pentru aceste treburi, și pe Hagnon, comandantul lor. Într-adevăr, atenienii trebuiau să fie alături de el, cu corăbii și cu cît mai multă armată, împotriva chalcidienilor.

96 (1) Pornind deci din ținutul odrysilor, el chemă la arme, mai întîi, pe tracii care erau între muntele Haemus și Rodope și pînă la Pontul Euxin și la Hellespont, și asupra cărora îi exercita domnia; a chemat apoi pe geții de dincolo de

Haemus și celelalte neamuri care locuiesc între fluviul Istros și Pontul Euxin, mai mult spre mare; geții și locuitorii de prin acele părți sînt vecini cu sciții, au același port și sînt toți arcași călări. (2) Sitalces chema la arme pe mulți dintre tracii munteni, care erau neatîrnați și purtau săbii, și care se numesc „dioi"; cei mai mulți locuiesc în Rodope. Pe unii i-a convins oferindu-le bani, iar alții l-au urmat de bunăvoie. (3) A mai chemat la arme și pe agrieni, pe laiai, și alte neamuri peonice, peste care domnea, și care erau la marginea regatului său, căci pînă în ținutul laiailor, paionilor și pînă la rîul Strymon, care izvorăște din muntele Scombros și curge prin ținutul agrianilor și laiailor, se întindea acum regatul în partea spre peonii autonomi; (4) iar partea dinspre tribalii, și aceștia autonomi, o mărgineau trereii și tilataii; aceștia locuiesc în partea de miazănoapte a muntelui Scombros și se întind, spre apus, pînă la rîul Oscios. Acest rîu izvorăște din munte de acolo de unde izvorăsc și rîul Nestos și rîul Hebros; muntele este mare și pustiu și ține de Rodope.

97 (1) În ceea ce privește întinderea, stăpînirea odrysilor era de la cetatea Abdera, spre Pontul Euxin, pînă la fluviul Istru. Această țară poate fi înconjurată, pe apă, în cel mai scurt timp, dacă vîntul suflă mereu în pupă, cu o corabie strongylă[126], în patru zile și patru nopți; iar pe jos, un bărbat bine încins ajunge de la Abdera la Istru în unsprezece zile. (2) Atît de mult se întindea stăpînirea lor pe mare, iar înspre uscat, ca să ajungă de la Byzantion pînă la Laiai și pînă la Strymon — căci pe aici era calea cea mai lungă de la mare în sus — unui om bine încins îi trebuiau treisprezece zile. (3) Impozitul încasat din tot ținutul barbarilor și din cetățile elenice, [pe care le anexaseră pe vremea lui Seuthes], care, domnind după Sitalces, îl mărise foarte mult, se ridica la suma de trei sute de talanți de argint; talanții erau și de aur, și de argint. Se mai aduceau și daruri, nu mai mici în valoare decît acești talanți de aur și de argint, în afară de stofe brodate, de stofe nebrodate și de alte odoare. Acestea se aduceau nu numai pentru el, ci și pentru cîrmuitorii dependenți și pentru

nobilii odrysi. (4) Astfel, odrysii statorniciseră un obicei potrivnic aceluia stabilit în regatul perșilor, și care dăinuiește și la ceilalți traci, anume să ia mai mult decît să dea și era rușinos pentru un odrys să nu dea cînd i se cerea și [de asemenea] să nu obțină cînd cerea el însuși. Totuși ei practicau acest obicei spre a dobîndi putere, căci nimeni nu putea obține nimic fără să facă daruri. În acest fel regatul odrys a ajuns la o mare putere. (5) Într-adevăr, regatul odrysilor a fost cel mai mare dintre cele aflate în Europa — între golful Ionic și Pontul Euxin — și prin veniturile în bani, și prin alte bunuri, dar în ceea ce privește forța combatantă și mărimea armatei, acest regat era cu mult în urma regatului sciților. (6) Regatul sciților nu putea fi comparat cu nici unul dintre regatele din Europa, și nici unul dintre neamurile din Asia, considerate izolat, n-ar putea să reziste sciților, dacă s-ar uni cu toții. Mai mult, ei nu se aseamănă cu alții nici în felul de viață, nici în ceea ce privește buna chibzuință și înțelegere a realităților momentului.

98 (1) Sitalces deci, care domnea peste această țară, și-a pregătit armata. Și, cînd a fost gata, a pornit și s-a îndreptat spre Macedonia, mai întîi prin țara lui, apoi prin Cercina, un munte pustiu, care se afla la hotarul dintre sintoi și paioni. Și a străbătut muntele pe drumul pe care-l făcuse el însuși mai înainte, tăind pădurea, cînd se ducea în expediție împotriva paionilor. (2) Străbătînd muntele dinspre partea ordysilor, în dreapta aveau pe paioni, iar în stînga pe sintoi și pe maidi. Traversîndu-l, au sosit la Doberos, în Paionia. (3) În timpul mersului, n-a suferit nici o pierdere din armată, în afară de cîțiva bolnavi, ci dimpotrivă, armata i-a sporit. Astfel, mulți dintre tracii neatîrnați îl urmau, fără să-i cheme el, pentru pradă, astfel că — după cum se spune — numărul soldaților n-a fost mai mic de o sută cincizeci de mii. (4) Cea mai mare parte erau pedeștri, iar a treia parte călăreți. Cea mai mare parte a călărimii o pregăteau odrysii și, cu ei, geții. În rîndurile pedestrimii, cei mai buni luptători erau cei care purtau săbii; aceștia erau luptătorii care, independenți din punct de

vedere politic, coborîseră din Rodope. Cealaltă mulțime a oștii, amestecată, îl urma pe Sitalces, inspirînd frică prin mulțimea ei.

99 (1) S-au strîns deci la Doberos pentru ca, de pe creastă, să năvălească în Macedonia de jos, asupra căreia domnea Perdiccas. (2) Dintre macedoneni fac parte lyncestaii și elymioții și alte neamuri de sus, care le sînt aliate și supuse acestora, dar care fiecare în parte își are regatul său. (3) Partea Macedoniei actuale de la mare au dobîndit-o, la început, Alexandros, tatăl lui Perdiccas, și strămunii lui, care, la origine erau timenizi din Argos și au domnit înlăturînd din Pieria, prin luptă, pe pieri, care, mai tîrziu, și-au stabilit locuința la picioarele muntelui Pangaion, dincolo de Strymon, în Phagres și în alte regiuni; chiar și astăzi regiunea de la poalele Pangaiului, spre mare, se numește golful Pieria. Din regiunea numită Bottiaia au alungat pe bottiai, care sînt acum vecini cu chalcidienii. (4) În Paionia, pe lîngă rîul Axios, au cucerit un ținut strîmt, care coboară de sus pînă la Pella și la mare și, acum, după ce au alungat pe edoni, locuiesc ținutul de dincolo de Axios pînă la Strymon, numit Mygdonia. (5) Au ridicat pe eordi din regiunea numită Eordaia, dintre care mulți au fost uciși, iar o mică parte dintre ei locuiesc pe lîngă Physca, iar din Almopia au ridicat pe almopi. (6) Acești macedoneni au mai supus și alte neamuri pe care le stăpînesc și acum; pe antemoni, pe grestonieni, pe bisalti și chiar o bună parte din macedoneni. Iar întreaga țară se numește Macedonia și Perdiccas, fiul lui Alexandros era regele lor, cînd a pornit Sitalces.

100 (1) Acești macedoneni — din cauză că sosise armată multă — n-au fost în stare să-i reziste, s-au retras în locuri întărite și între zidurile cetăților care erau în țară. (2) Dar nu erau multe, și, mai tîrziu, Archelaos, fiul lui Perdiccas, ajungînd rege, a zidit cetățile care se află acum în țară, a tăiat drumuri drepte și a rînduit celelalte lucrări, dar [a pregătit] și cele necesare războiului, [înzestrînd armata] cu cai, cu arme și cu celelalte lucruri necesare, mai bine decît toți

ceilalți opt regi, care domniseră înaintea lui. (3) Iar armata tracilor de la Doberos a năvălit mai întîi în fosta domnie a lui Philippos și a cucerit cu forța Eidomena, iar Gortynia, Atalanta și alte cîteva localități au cedat de bunăvoie, pentru prietenia cu Amyntas, fiul lui Philippos, care era de față. Europosul l-au asediat, dar nu l-au putut cuceri. (4) Apoi au înaintat în cealaltă parte a Macedoniei, cea din dreapta Pellei și Cyrrosului. Înăuntrul acestora, [adică] în Bottiaia și Pieria, nu au intrat, ci au prădat Mygdonia, Grestonia și Anthemusa. (5) Macedonenii nici nu se gîndeau să reziste cu pedestrimea, ci, pe acolo pe unde au crezut ei că-i mai bine, au trimis spre ei călăreți strînși de la aliații din nord și s-au năpustit, o armată mică contra uneia mari, împotriva armatei tracilor. (6) Și, pe oriunde se năpusteau, nici unul dintre ei nu putea să înfrunte călărețiii încercați și înarmați cu platoșe, ci, fiind înconjurați de mulțimea dușmanilor, se vîrau singuri în primejdie, oferindu-se unei armate de multe ori mai mari, astfel că, pînă la urmă, au stat liniștiți, socotind că nu sînt în stare să înfrunte o armată mai numeroasă.

101 (1) Sitalces i-a trimis vorbă lui Perdiccas, arătîndu-i motivele pentru care pornise în expediție. Atenienii nu sosiseră cu corăbiile, socotind că Sitalces nu va veni nici el. Dar îi trimiseseră soli să-i ducă daruri. Atunci Sitalces a trimis o parte din armată împotriva chalcidienilor și bottiailor și, silindu-i să intre și să stea în cetate, le prăda pămîntul. (2) În timp ce el ședea în acele locuri, thessalienii din nord și magnetienii și ceilalți supuși ai thessalienilor și elenii, din ținutul care se întinde pînă la Thermopilai, se temeau că armata va înainta spre ei și se pregăteau [să reziste]. (3) Au fost cuprinși de teamă și tracii de dincolo de Strymon, din nord, care locuiau cîmpia, panaii, odomantii, droii, dersaioii; toți sînt neatîrnați. (4) El vîra spaima și în elenii care erau dușmani ai atenienilor, speriindu-i că tracii, aduși de atenieni, ar putea să vină și la ei. (5) Sitalces însă, ocupînd, în același timp, Chalcidica, Bottiaia și Macedonia, făcea prădăciuni. Și, deoarece nu realiza nici unul din scopurile pentru care năvălise, iar armata nu avea grîu și suferea din pricina iernii, s-a

lăsat convins de Seuthes, fiul lui Spardacos, nepotul său de soră, care se bucura, după el, de o mare putere, să se întoarcă degrabă în patrie. Perdiccas încearcă să-l atragă pe Seuthes, promiţîndu-i, în ascuns, că-i va da pe sora sa în căsătorie şi-i mai adăugă pentru ea şi bani. (6) Sitalces, lăsîndu-se convins, a rămas pe loc în total treizeci de zile, dintre care opt în Chalcidica, apoi s-a retras cu armata în grabă spre patrie. Perdiccas, mai tîrziu, i-a dat lui Seuthes pe sora lui, Stratonice, în căsătorie, aşa cum îi promisese. Aşa s-a întîmplat deci cu expediţia lui Sitalces.

102 (1) În această iarnă, atenienii de la Naupactos, după ce flota peloponesienilor s-a împrăştiat, au pornit în expediţie sub comanda lui Phormion, plutind spre Astacos şi, debarcînd pe ţărm, cu patru sute de hopliţi atenieni, care se aflaseră pe corăbii, şi cu patru sute de messenieni, au alungat spre inima Acharnaniei — şi din Stratos şi de la Coronta şi din alte locuri — pe locuitorii care nu păreau de nădejde şi au adus la Coronta pe Cynes, fiul lui Theolytos, după care s-au retras iarăşi pe corăbii. (2) Împotriva oiniazilor, singurii acharnanieni care erau duşmani permanenţi, au socotit că nu-i posibil să pornească în expediţie din pricina iernii. Într-adevăr, fluviul Achelous, izvorînd din muntele Pind, curge prin Dolopia, Agraia, Amphilochia şi prin cîmpia Acharnaniei, iar sus trece pe lîngă cetatea Stratos şi, revărsîndu-se în mare, în ţinutul oiniazilor, şi înconjurînd cetatea lor cu mlaştini, face imposibilă o expediţie în timp de iarnă din pricina apei. (3) Multe din insulele Echinades se află în faţa ţinutului oiniazilor, fiind foarte aproape de delta Achelousului, astfel că, fluviul fiind mare, aduce mereu aluviuni şi multe dintre insule sînt transformate în uscat şi se aşteaptă ca, în scurt timp, toate să se unească într-un singur teren. (4) Astfel, scurgerea apei este mare, multă şi tulbure, iar insulele sînt dese şi unite cu altele prin îngrămădirea aluviunii, căci sînt aşezate în zigzag şi nu în linie, şi nu oferă apei scurgeri drepte spre mare. (5) Sînt pustii şi nu întinse. Se spune că Apollon i-a poruncit, printr-un oracol, lui Alcmaion, fiul lui Amphiaraos — cînd Alcmaion rătăcea, după uciderea mamei sale — să locuiască în acest

ţinut, adăugînd că grozăviile nu vor înceta pînă cînd nu va găsi acest pămînt şi nu va locui pe acest pămînt, care, cînd şi-a ucis el mama, nu era văzut nici de soare şi nici nu era pămînt — de vreme ce restul pămîntului fusese pîngărit de el. (6). Alcmaion, după cum se spune, aflîndu-se în încurcătură, cu greu a recunoscut această îngrămădire de pămînt a fluviului Achelous. [Cercetînd-o] a socotit că se strînsese la un loc o porţiune de pămînt uscat, suficient ca să poată locui acolo, după ce, ucigîndu-şi mama, rătăcise mult timp. Şi, stabilindu-şi locuinţa în ţinuturile oiniazilor, şi-a întemeiat o domnie, şi de la Acharnan, fiul său, a lăsat denumirea locului. Aceste informaţii despre Alcmaion, le-am primit prin tradiţie.

103 (1) Atenienii şi Phormion, pornind din Acharnania şi ajungînd la Naupactos, o dată cu primăvara, au plutit spre Atena, ducînd cu ei şi pe prizonierii — oameni liberi — luaţi în luptele navale, care fuseseră eliberaţi, om contra om, şi corăbiile capturate. (2) Iarna aceasta s-a terminat şi cu ea al treilea an al acestui război, a cărui istorie a scris-o Thucydides.

CARTEA A III-A

1 (1) În vara următoare, cînd grînele dădeau în copt, peloponesienii și aliații lor au invadat Attica. Erau sub comanda lui Archidamos, fiul lui Zeuxidamos, regele lacedemonienilor. Așezîndu-și tabăra, au început să devasteze pămîntul. De obicei călăreții atenieni dădeau atacuri pe unde li se îngăduia, ținînd la distanță grosul soldaților ușor înarmați pentru ca nu cumva, înaintînd în fața lagărului[1], să devasteze împrejurimile cetății. (2) După ce au stat acolo o vreme cît le-au ajuns proviziile, s-au retras și s-au împrăștiat prin cetăți.

2 (1) Îndată după năvălirea peloponesienilor, s-a desprins de atenieni insula Lesbos, în afară de Methymna. Lesbienii voiau și înainte de război să facă acest lucru, dar lacedemonienii nu le acceptaseră propunerea de alianță. [Acum] însă, lesbienii au fost siliți să îndeplinească această desprindere mai devreme decît plănuiau. (2) Într-adevăr, ei așteptau să se termine închiderea cu diguri[2] a limanurilor, înălțarea zidurilor, construcția corăbiilor și sosirea resurselor care trebuiau să vină din Pont, [adică] arcași[3] și grîu și cele ce-și mai procurau de acolo. (3) Cîțiva locuitori ai insulei Teneos, care erau în ceartă cu lesbienii, locuitorii din Methymna și chiar unii dintre mytileneni, care aveau dușmănii personale și erau proxeni ai atenienilor, înștiințează pe atenieni că lesbienii concentrează cu forța puterea politică a cetății, la Mytilene, și că, împreună cu lacedemonienii și beoțienii, cu care sînt de un neam, fac în grabă toate pregătirile în vederea desprinderii și, dacă nu le-o iau înainte, pierd Lesbosul.

3 (1) Atenienii — fiindcă erau în mare suferință din pricina molimei și a războiului care tocmai începuse și era acum în toi — socoteau că pornirea unei expediții împotriva insulei Lesbos, care avea flota și armata intactă, este un lucru greu, așa că la început nu dădeau ascultare învinuirilor și se lăsau

mai mult îndemnați să nu creadă că sînt adevărate. Dar, trimițînd soli și neputîndu-i convinge pe mytileneni să pună capăt concentrării lesbienilor și pregătirilor [de război], au fost cuprinși de teamă și, de aceea, se gîndeau să le-o ia înainte. (2) Au trimis deci pe neașteptate patruzeci de corăbii, care tocmai erau pregătite să plutească în jurul Peloponesului. Erau sub comanda lui Cleippides, fiul lui Deinias, cel de-al treilea strateg. (3) Într-adevăr, li se anunțase că mytilenenii tocmai celebrau — în afara cetății — sărbătoarea lui Apollon Maloeis[4]; că la sărbătoare ia parte, de obicei, tot poporul și că s-ar putea ca, dacă se grăbesc, să cadă pe neașteptate asupra lor; [au adăugat că] dacă încercarea va reuși, va fi bine, dacă nu va reuși, să ceară atunci mytilenenilor să predea corăbiile și să dărîme zidul cetății; în caz că nu vor da ascultare, să pornească războiul. (4) Corăbiile au plecat. Cele zece trireme ale mytilenenilor, care se aflau ca auxiliare în flota ateniană, potrivit alianței, le-au reținut atenienii și au pus sub pază pe oamenii care erau îmbarcați pe ele. (5) Mytilenenii sînt înștiințați de pornirea celor patruzeci de corăbii de către un om care, trecînd din Atena în Eubeea și ducîndu-se pe jos pînă la Geraistos, pornise cu o holcadă pe mare și ajunsese la Mytilene a treia zi după ce plecase de la Atena. (6) Mytilenenii n-au mai ieșit la sărbătoarea lui Apollon Maloeis și au pus la zidurile care erau pe jumătate terminate și în porturi străji.

4 (1) Nu cu mult mai tîrziu, atenienii au sosit la Mytilene cu corăbiile. Cînd au văzut situația, comandanții atenieni le-au adus la cunoștință mytilenenilor cererile, dar, cum aceștia n-au dat ascultare, s-au rînduit pentru război. (2) Mytilenenii, fiind nepregătiți și siliți să lupte fără veste, au ieșit cu corăbiile în larg cu intenția de a da lupta navală, la mică distanță, în fața portului, apoi, fiind urmăriți de corăbiile attice, au intrat în vorbă cu comandanții atenieni, voind să încheie, pentru moment o înțelegere convenabilă și, eventual, să scape de corăbiile dușmane. (3) Comandanții atenieni au primit propunerea, pentru că și ei se temeau că n-o să aibă forțe suficiente să lupte cu întregul Lesbos. (4) Încheind un armistițiu, mytilenenii au trimis la Atena pe unul dintre cetățenii care-i acuzaseră în

fața atenienilor și care, între timp, se căise, și împreună cu el pe alții cîțiva, ca să convingă pe atenieni să retragă corăbiile, promițînd că nu vor aduce nici o schimbare în situația politică. (5) În același timp, au trimis, pe o triremă, soli și la Sparta, care au scăpat neobservați de flota ateniană ancorată la Malea, în nordul cetății, căci nu credeau că se vor învoi cu condițiile atenienilor. (6) Solii, ajungînd cu greu pe mare la Sparta, au izbutit să-i determine pe spartani să le vină în ajutor.

5 (1) Îndată ce solii mytilenenilor s-au întors de la Atena fără să fi obținut ceva, mytilenenii au trecut la război și împreună cu ei, întregul Lesbos, în afară de Methymna; methymnienii[5], imbrioii[6], lemnienii[7] și alți cîțiva aliați săriră în ajutorul atenienilor. (2) Mytilenenii au ieșit în masă împotriva armatei atenienilor și s-a dat o luptă în care mytilenenii, deși nu s-au lăsat mai prejos[8], n-au petrecut totuși noaptea sub cerul liber, [ca să arate că sînt tari], nici n-au avut încredere în ei înșiși, ci s-au retras. (3) Apoi, mytilenenii s-au liniștit, dorind să se avînte în primejdie împreună cu ajutoarele care, eventual, le-ar veni din Pelopones. (4) Și într-adevăr, au sosit la Mytilene, Meleas din Sparta și Hermaiondas din Theba, care fuseseră trimiși înainte de desprinderea mytilenenilor, dar nu izbutiseră s-o ia înaintea atenienilor, căci, fiind nevoiți să vină pe mare, pe ascuns, au ajuns ceva mai tîrziu, după luptă, cu o triremă; ei au îndemnat pe mytileneni — și aceștia au și făcut — să trimită încă o triremă și soli împreună cu ei.

6 (1) Atenienii, după ce mytilenenii s-au liniștit, prinzînd și mai mult curaj, au chemat pe aliați [la luptă]. Aceștia au început să vină cu mult mai repede, căci vedeau că lesbienii nu prezintă nici o siguranță. Aruncînd ancora în partea de miazăzi a cetății, au așezat două tabere, fortificîndu-le, una de o parte și alta de cealaltă parte a cetății, blocînd cu nave ambele porturi. (2) Atenienii împiedicau într-adevăr pe mytileneni să se folosească de mare, dar pe uscat erau stăpîni mytilenenii și ceilalți lesbieni care le veniseră într-ajutor, iar atenienii nu ocu-

pau mult teren în jurul taberelor, căci Malea era pentru ei mai mult un fel de port[9] și bază de aprovizionare[10]. În acest fel se ducea deci războiul la Mytilene.

7 (1) Cam în aceeași vreme, în vara aceasta, atenienii au mai trimis și în Peloponeș treizeci de corăbii sub comanda lui Asopios, fiul lui Phormion, la îndemnul acharnanienilor care le ceruseră să le trimită un comandant din rudele lui Phormion, fiu sau rudă. (2) Corăbiile, navigînd pe lîngă Laconia, au devastat ținutul de lîngă țărm. (3) Apoi Asopios trimite cea mai mare parte dintre ele în patrie, iar el, cu douăsprezece corăbii, se duce la Naupactos. (4) După aceea, chemînd și pe acharnanieni în masă, a pornit împotriva oiniazilor; cu corăbiile au plutit chiar pe Achelous, iar armata de uscat devasta țara. (5) Dar, deoarece oiniazii nu cedau, Asopios a dat drumul armatei pedestre, iar el, după ce a debarcat la Nericos, s-a îndreptat spre Leucas; în timp ce se retrăgea, el a fost ucis iar o parte din armata sa distrusă de unii dușmani care au sărit în ajutorul oiniazilor atacați, precum și de cîteva străji, puțin numeroase. (6) După aceea, atenienii, îndepărtîndu-se de țărm, și-au ridicat morții de la leucadieni, pe baza unui armistițiu.

8 Solii mytilenenilor, care fuseseră trimiși cu prima corabie, s-au dus la Olympia, deoarece lacedemonienii le spuseseră să fie de față acolo, ca să poată să delibereze în prezența celorlalți aliați. Era Olympiada în care Dorieus rodianul a învins a doua oară. Iar cînd după sărbătoare au început discuțiile au spus cele ce urmează:

9 (1) „Știm cu toții, lacedemonieni și aliați, datina care există la eleni. Astfel, cei care primesc pe aceia care în timp de război s-au desprins și au părăsit alianța anterioară, îi privesc cu plăcere, avînd în vedere folosul, dar, cînd se gîndesc că sînt trădătorii prietenilor de mai înainte, nu-i mai socotesc oameni tot atît de buni. (2) Și nu este nedreaptă această apreciere, dacă și cei care s-au desprins din alianță, și aceia de la care s-au desprins sînt animați de aceleași gînduri și de aceeași bunăvoință unii față de ceilalți, dacă, atît în pregătirile lor militare, cît și ca putere, sînt egali, și dacă nu există nici un pretext cuviincios pentru desprinderea din alianță. Acesta nu era însă cazul pentru noi și pentru atenieni și dorim să nu facem cuiva impresia că sîntem mai răi, pentru că, după ce, în timp de pace, am fost tratați cu respectul cuvenit de atenieni, în timp de primejdie îi părăsim.

10 (1) Astfel, vom vorbi mai întîi despre dreptate și cinste[11], mai ales că noi vă cerem acum alianța știind că nu există prietenie temeinică între particulari și nici alianță între cetăți spre nici un folos dacă nu se comportă unii față de alții cu ceea ce se crede că este cinste[12], și dacă nu au, [și în alte privințe], caractere asemănătoare. Într-adevăr, pe schimbarea gîndului se sprijină și dezbinările în fapte. (2) Noi am încheiat, mai întîi, alianță cu atenienii, cînd voi ne-ați părăsit după războiul medic, iar ei au rămas la treburile care mai erau de făcut[13]. (3) Am fost deci aliații atenienilor, nu spre a-i aduce pe eleni în sclavie, ci am fost aliații elenilor spre a-i elibera pe mezi. (4) Și cît timp atenienii ne-au condus, tratîndu-ne de la egal la egal, le-am ascultat cuvîntul. Dar cînd i-am văzut că își potolesc ura împotriva medului și că aduc în sclavie pe aliați, ne-am dat seama că trebuie să ne temem[14]. (5) Aliații atenienilor, nefiind în stare să reziste, fiecare în parte, din pricina mulțimii votanților[15], au fost reduși la sclavie, afară de noi și de chioți[16]. (6) Noi însă, fiind numai cu numele neatîrnați și liberi, am pornit în expediție împreună cu ei. Însă nu mai puteam să mai socotim pe atenieni conducători demni de încredere, luînd drept pilde grăitoare evenimentele petrecute mai înainte. Într-adevăr, nu era firesc să supună pe aceia pe care-i socotiseră aliați alături de noi, iar cu ceilalți să nu facă acest lucru, dacă era posibil.

11 (1) Și dacă toți am fi încă neatîrnați, noi am fi fost mai siguri că atenienii nu vor aduce nici o schimbare în situația politică. Avînd însă sub conducerea lor pe cei mai mulți eleni, iar cu noi tratînd pe picior de egalitate, în mod firesc situația noastră îi incomoda și mai mult, mai ales că [în mare parte cedaseră, deși numai noi singuri îi egalam în forță], în

măsura în care atenienii se depășeau pe ei înșiși, noi eram mai izolați. (2) Astfel, numai teama provocată de echilibrul de forțe prezintă o garanție pentru trăinicia unei alianțe, căci cel care voiește să săvîrșească vreo încălcare a tratatelor, dacă nu este superior în forțe, renunță la acțiune. Noi am fost lăsați neatîrnați nu pentru alt motiv decît că, în concepția lor, ei trebuiau să ajungă la dominație mai mult prin vorbe cuviincioase și prin resursele gîndirii decît ale forței[17]. (3) Într-adevăr, ei aduceau [în sprijinul lor] dovada că cei care au drept de vot egal cu ei nu ar fi luat parte de bunăvoie la expediție alături de ei, dacă aceia împotriva cărora porneau n-ar fi săvîrșit vreo nedreptate. În același timp, ei atîțau pe cei puternici mai întîi[18] împotriva celor care, cei dintîi, dădeau dovezi de slăbiciune și, începînd, după ce ceilalți erau izolați, aveau să-i aibă și pe ultimii slăbiți. Iar dacă atenienii ar fi început supunerea elenilor cu noi — și dacă toți elenii ar fi avut putere și state la care să se alăture — atenienii n-ar fi putut să le supună așa cum le-au supus. (4) Și flota noastră le inspira o oarecare teamă, căci se gîndeau că, dacă se va alătura fie flotei voastre fie altei flote, va constitui o primejdie pentru ei. (5) Pe de altă parte noi am rămas neatîrnați și fiindcă am menajat poporul lor și pe fruntașii lor de totdeauna. (6) Și totuși, cînd ne gîndim la felul cum s-au purtat atenienii cu alții, nu cred că am fi putut rămîne mult timp neatîrnați, dacă n-ar fi izbucnit acest război.

12 (1) Ce prietenie sau libertate temeinică[19] mai era asta, în care noi ne tratam unii pe alții împotriva adevăratelor noastre sentimente și în care cei ce se temeau de noi în timp de război ne lingușeau, iar noi ne purtam la fel cu ei în timp de pace. Buna-credință, pe care altora le-o temeinicea bunăvoința, nouă ne-o întărea frica și eram ținuți în alianță mai mult de teamă decît de prietenie. Toți cei care prindeau mai repede curaj, cînd se simțeau în siguranță, erau cei dintîi gata să încalce tratatele. (2) Așadar, dacă cineva socotește că noi săvîrșim o nedreptate, ridicîndu-ne primii, fiindcă atenienii șovăie să dezlănțuie ostilitățile împotriva noastră — fără să mai așteptăm spre a vedea clar dacă se va întîmpla ceva — nu

vede bine lucrurile. (3) Căci dacă am fi în stare să le întindem și noi curse pe picior de egalitate cu ei, ar trebui ca și noi la fel să pornim împotriva lor; dar, deoarece ei au întotdeauna posibilitatea să înceapă atacul, trebuie să avem și noi posibilitatea de a le-o lua înainte cu apărarea.

13 (1) Pentru aceste cauze, lacedemonienilor și aliaților, ne-am desprins de ei, și, cum era firesc, le-am arătat lămurit ascultătorilor ca să le cunoască, apoi am arătat că sînt destul de mari ca să ne îngrijoreze și să ne facă să luăm măsuri de siguranță; noi am voit să facem acest lucru și altădată, cînd, în timp de pace, am trimis soli la voi, în legătură cu desprinderea, și cînd am fost împiedicați s-o facem, pentru că voi nu ne-ați primit.

Dar acum, de îndată ce ne-au chemat beoțienii, am dat ascultare chemării și socoteam că vom săvîrși o dublă desprindere: desprinderea de eleni, ca să nu facă ei rele împreună cu atenienii, ci să contribuim la eliberarea elenilor împreună cu ei, și desprinderea de atenieni, ca să nu fim noi distruși de ei mai tîrziu, ci să le-o luăm înainte. (2) Desigur, desprinderea noastră s-a făcut mai repede și fără pregătire, de aceea, cu atît mai mult trebuie să ne primiți în alianță și să trimiteți repede ajutor, ca să arătați că voi veniți în apărarea celor care merită și, în același timp, că dați lovituri dușmanilor. (3) Și acum prilejul vă este favorabil cum n-a mai fost niciodată. Într-adevăr, atenienii sînt distruși de molimă și de cheltuieli, iar corăbiile lor, unele sînt pe la voi, iar altele sînt rînduite împotriva noastră. (4) Astfel că nu mai pare că este posibil să mai aibă prisos de corăbii, dacă voi, în vara aceasta, veți năvăli a doua oară cu corăbiile și cu pedestrimea deodată, ci, sau nu vor putea să vă reziste, cînd veți pluti cu corăbiile, sau se vor lăsa și de una și de alta. (5) Și nimeni să nu creadă că va înfrunta de unul singur o primejdie pentru un pămînt străin. Într-adevăr, cel care socotește că Lesbosul este departe, să știe că insula îi va acorda ajutor de aproape. Căci războiul nu va fi în Attica, cum s-ar putea crede, ci în țara prin care se aduc ajutoare Atticii. (6) Atenienii încasează bani le la aliați și vor încasa și mai mulți, dacă ne vor supune, căci

nimeni nu se va mai desprinde de ei și, pe lîngă asta, forța noastră se va adăuga la forța lor și vom suferi mai mult decît am suferit mai înainte, cînd le eram sclavi. (7) Dar, dacă voi ne veți veni în ajutor, cu tot avîntul, veți dobîndi o cetate

Hopliți

care are o mare flotă, lucru de care mai ales voi aveți nevoie, și veți distruge pe atenieni mai ușor dacă le veți sustrage aliații — căci oricare dintre aliații lor se va da după aceea, cu mai mult curaj de partea noastră — și veți scăpa de învinuirea care vi se aduce, anume că nu dați ajutor celor care se desprind din alianța cu atenienii. Dacă, însă, veți apărea ca eliberatori ai elenilor, veți avea o și mai trainică putere în război.

14 (1) Rușinîndu-vă, deci, și de nădejdile pe care le pun elenii în voi, și de Zeus Olympianul, în al cărui templu noi sîntem ca și rugători, veniți în ajutorul mytilenenilor, aliindu-vă cu ei, și nu ne părăsiți pe noi, care ne-am expus în primejdie și care vom aduce tuturor un folos comun dacă vom izbuti, dar și o pagubă mai mare[20] în caz cînd, neputîndu-vă convinge, ne vom prăbuși. (2) Fiți deci bărbați, așa cum vă socotesc elenii și așa cum cere nevoia noastră".

15 (1) Astfel de vorbe au spus mytilenenii. Lacedemonienii și aliații lor, ascultîndu-le, au primit propunerile lesbienilor și făcîndu-i aliați și, la gîndul că vor merge să invadeze Attica, au spus aliaților să meargă în grabă la Istm cu două treimi din armată; și ei, cei dintîi, s-au dus acolo și au început să pregătească corăbiile de transport ale flotei ca să le transporte, din Marea Corintului, în Marea Atenei, avînd să atace, în același timp, și cu corăbiile, și cu pedestrimea. Lacedemonienii au făcut acestea cu însuflețire, (2) ceilalți aliați însă se adunau cu greu, deoarece se găseau tocmai în timpul culegerii roadelor și, în plus, nici nu-i trăgea inima să pornească în expediție.

16 (1) Atenienii au aflat că lacedemonienii se pregătesc de invazie. Disprețuind slăbiciunea lor, și voind să le demonstreze că nu apreciază corect, ci că sînt chiar în stare să le reziste ușor, fără să miște flota de la Lesbos și nici pe cea care venea din Peloponeș, au echipat o sută de corăbii, pe care s-au îmbarcat ei înșiși — în afară de cavaleri[21] de zeugiți[22] și de metecii[23] — apoi, plutind pe lîngă Istm, au făcut demonstrații și debarcări în Peloponeș și oriunde au crezut ei de cuviință. (2) Lacedemonienii, văzînd ce mare este surpriza, au socotit că cele spuse de lesbieni nu sînt adevărate; găsind apoi că situația este încurcată, deoarece aliații lor nu se arătau și, pe lîngă asta, se vestea că cele treizeci de corăbii ateniene din jurul Peloponesului le devastează împrejurimile cetății, s-au retras acasă. (3) După aceea au pregătit o flotă, ca s-o trimită în Lesbos, și au poruncit cetăților să echipeze încă una, de patru-

zeci de corăbii, punînd ca navarh pe Alcidas, care era gata să pornească pe mare. (4) S-au retras și atenienii, cu cele o sută de corăbii, cînd i-au văzut și pe inamici că se retrag.

17 (1) Și în timpul acesta în care corăbiile înaintau[24] — cele mai multe dispuneau de o mai mare eficiență, datorită bunei lor construcții — și erau asemănătoare și chiar mai numeroase decît cele pe care le aveau la începutul războiului. (2) Într-adevăr, Attica, Eubeea și Salamina erau păzite de o sută de nave, iar în jurul Peloponesului navigau alte o sută, în afară de cele din jurul Potideei și din alte locuri; în acest fel, într-o singură vară, se făcuseră în total două sute cincizeci. (3) Această expediție și cea din Potideea le-au consumat cea mai mare parte din fonduri. În adevăr, la început Potideea era străjuită de trei mii de hopliți plătiți cu două drahme pe zi, căci, pentru el și pentru slujitorul său, hoplitul primea cîte o drahmă pe zi; dintre aceștia anume o mie șase sute, care veniseră la început cu Phormion, rămăseseră pînă la cucerirea cetății. Toate corăbiile primeau aceeași plată. (4) Astfel au fost, deci, cheltuiți banii chiar de la început, și acesta a fost cel mai mare număr de corăbii echipate.

18 (1) În timp ce lacedemonienii erau la Istm, mytilenenii au pornit în expediție contra Methymnei, socotind că cetatea le este ca și predată; au pornit, pe uscat, ei și auxiliarii. Însă, atacînd cetatea și văzînd că nu au succesul așteptat, au plecat spre Antissa, Pyrrhai și Eresos și statornicind situația politică în aceste cetăți și întărind zidurile, au plecat în grabă acasă. (2) Au pornit și methymnienii în expediție contra Antissei, după ce se retrăseseră mytilenenii. Și, producîndu-se o bruscă ieșire a celor din cetate și methymnienii fiind izbiți și de antissieni, și de auxiliari, au pierit în mare număr; cei rămași în viață s-au retras în grabă. (3) Atenienii, aflînd că mytilenenii sînt victorioși pe uscat și știind că soldații lor nu sînt în stare să-i țină în respect, trimit contra lor, pe la sfîrșitul toamnei, pe Paches, fiul lui Epicuros, cu o mie de hopliți atenieni. (4) Aceștia, fiind și vîslași ai corăbiilor, sosesc la Mytilene și înconjură cetatea cu un singur zid. În unele puncte

se află construite forturi pe temelii naturale solide. (5) Cetatea Mytilene era acum asediată din două părți, și de pe uscat, și de pe mare, tocmai cînd iarna începea să se întețească.

19 (1) Atenienii, avînd nevoie de bani pentru asediu, au stabilit un impozit special de două sute de talanți; au contribuit și ei atunci, pentru prima oară în acest război, cu bani și au trimis și la aliați douăsprezece corăbii împreună cu Lysicles, al cincilea strateg, care să strîngă bani. (2) Lysicles, plutind pe la mai multe cetăți, strîngea banii, apoi, în Caria, pornind de la Myotis s-a urcat în cîmpia Maiandrosului, pînă la colina Sandios; într-un atac, dat de carieni și de anaiați, au pierit și el însuși și mulți ostași din restul armatei.

20 (1) În aceeași iarnă, plateenii — încă erau asediați de peloponesieni și de beoțieni — fiind strîmtorați de lipsa de alimente, neavînd nici o nădejde de ajutor de la Atena, și neîntrezărind nici un alt mijloc de salvare, pun la cale, ei și atenienii asediați — la început cu toții — să iasă din cetate și să sară peste zidurile dușmanilor, dacă vor izbuti cumva să-i forțeze. Încercarea era condusă de Theainetos, fiul lui Tolmidas, un prezicător, și de Eupompidas, fiul lui Daimachos, care era și strateg. (2) După aceea, jumătate dintre ei au început să șovăie, socotind că primejdia e mare; au rămas hotărîți pentru ieșire ca la două sute douăzeci de voluntari, pregătiți să iasă în felul următor. (3) Au făcut niște scări înalte cît zidul dușmanilor; măsura scărilor au potrivit-o după rîndurile de cărămizi suprapuse în partea zidului dinspre ei, care nu fusese văruită. Mulți numărau, în același timp, rîndurile de cărămizi. Cîțiva [dintre cei care numărau] puteau să greșească, dar cei mai mulți făceau socoteala corectă, mai ales că numărau de multe ori și, în același timp, nu erau departe de zid, ci distingeau destul de bine ceea ce voiau ei. (4) Așa au luat ei măsura pentru scări, apreciind mărimea zidului după grosimea cărămizii.

21 (1) Zidul peloponesienilor avea următoarea structură: două centuri[25], una spre plateeni, iar cea de-a doua pentru

eventualitatea unui atac din partea ateńienilor. Centurile erau la o distanță de șaisprezece picioare[26] una de alta. (2) În spațiul de șaisprezece picioare fuseseră clădite încăperi, ca locuințe distribuite gărzilor; și se țineau una de alta, încît părea că este un singur zid gros, avînd creneluri de o parte și de alta. (3) Din zece în zece creneluri se ridicau turnuri înalte și egale ca lărgime cu zidul; ele se întindeau, pe de o parte, pînă la marginea interioară a zidului, iar pe de alta, pînă la cea exterioară, așa încît nu se putea trece pe lîngă turnuri, ci numai prin mijlocul lor. (4) Astfel, în timpul nopții, cînd era vreme rea și umedă, sentinelele părăseau crenelurile și făceau de strajă în turnuri, căci acestea erau la mică distanță unele de altele și acoperite pe deasupra. Astfel era, deci, construit zidul cu care erau înconjurați și păziți plateenii.

22 (1) Cei înțeleși între ei, după ce făcuseră toate pregătirile au așteptat să vină o noapte cu vreme rea, ploioasă și fără lună și au pornit să iasă din cetate. Îi conduceau chiar aceia care puseseră la cale încercarea. Mai întîi au străbătut șanțul care le înconjura cetatea, apoi s-au apropiat de zidul dușmanilor, scăpînd neobservați de străji, care nu-i vedeau din pricina întunericului și care nu auzeau nici zgomotul pe care-l făceau cînd se apropiau, căci vîntul îl acoperea cu vîjîitul lui. (2) Apoi mergeau la distanță mare unul de altul, ca nu cumva, lovindu-și armele, să fie simțiți. Purtau arme care nu-i îngreuiau și aveau numai piciorul stîng încălțat, ca să le ofere sprijin împotriva noroiului. (3) Așadar, s-au apropiat de creneluri pe porțiunea dintre turnuri — știind că sînt goale — mai întîi cei care aduceau scările; după ce le-au pus au început să se urce doisprezece dintre ei, ușor înarmați, cu pumnal și cu pieptar, pe care-i conducea Ammeas, fiul lui Coroibos, și care s-a urcat cel dintîi. După el, au început să se urce următorii șase, pentru fiecare turn. După aceea, în urma lor veneau alții ușor înarmați cu sulițe; în fața acestora alții purtau scuturile, pentru ca cei ușor înarmați cu sulițe să se apropie mai ușor; ei aveau să le dea scuturile cînd vor fi în fața dușmanilor. (4) Iar cînd aceștia au ajuns sus, străjerii zidului au prins de veste, deoarece un plateean s-a apucat de o cărămidă de pe creneluri iar cărămida căzînd a făcut zgomot. (5) Îndată s-a dat strigătul de alarmă și armata a pornit la zid, căci nu știau ce primejdie îi pîndea pe o noapte întunecoasă și pe ploaie; în același timp, plateenii rămași în cetate au ieșit și s-au năpustit asupra zidului peloponesienilor, în partea din fața aceluia peste care trecuseră oamenii lor, pentru ca să poată fi cît mai puțin atenți la ei. (6) Lacedemonienii se agitau, dar rămîneau pe loc, și nimeni din straja lor nu îndrăznea să le vină în ajutor, căci nu puteau să-și dea seama de ceea ce se întîmpla. (7) Cei trei sute de plateeni, cărora li se dăduse poruncă să sară în ajutor de va fi nevoie, au ieșit în afara zidului, conducîndu-se după strigăte. Dușmanii au început să ridice torțe aprinse spre Theba. (8) Dar, alături de ei, au ridicat și plateenii din cetate multe torțe pe zid, pe care le pregătiseră de mai înainte în acest scop, pentru ca semnalele cu torțele să fie neclare pentru dușmani și să nu sară în ajutor considerînd că se petrece altceva decît ceea ce era de fapt în realitate, pînă ce plateenii care ieșiseră aveau să scape și să se pună în siguranță[27].

23 (1) În acest timp primii dintre plateeni care porniseră să sară peste zid, de îndată ce se urcau și, ucigînd străjile, puneau stăpînire pe fiecare turn, ocupau ei înșiși trecerile dintre turnuri și le păzeau, pentru ca nici un dușman să nu poată veni la atac prin ele; apoi, punînd scări de la zid la turnuri, se urcau pe ele tot mai mulți oameni, dintre care unii, aruncînd cu proiectile de pe turnuri, îi țineau la distanță pe cei care voiau să vină în ajutor și de sus și de jos, iar ceilalți, în acest timp, așezînd scări și evitînd crenelurile, treceau peste zid prin intervalul dintre turnuri. (2) Ammeas, după ce a izbutit să treacă, s-a așezat pe marginea șanțului și de aci, cei de sub comanda sa, aruncau și cu săgeți și cu sulițe în cel care sărea în ajutorul dușmanilor, lîngă zid, și încerca să împiedice trecerea. (3) Și dintre toți, ultimii din cei aflați în turnuri au coborît cu greu și au pornit spre șanț; în acest timp, cei trei sute s-au năpustit asupra lor, purtînd torțe. (4) În felul acesta, plateenii, stînd pe marginea șanțului, îi vedeau mai bine [pe dușmani] din întuneric, aruncau cu sulițe și cu

săgeți în părțile descoperite ale corpului, pe cînd ei înșiși, aflîndu-se în întuneric, erau mai puțin vizibili din pricina luminii torțelor, așa încît și ultimii plateeni o iau înainte dușmanilor și trec șanțul, deși cu greu și cu sforțări. Într-adevăr, în șanț se prinsese gheață, dar nu era atît de tare încît să poată trece pe ea, și era mai mult moinoasă, așa cum o face mai degrabă vîntul de la răsărit decît cel de la miazănoapte, iar noaptea vîntul adusese zăpadă și făcuse multă apă în șanț; totuși, evitînd-o cu greu, au trecut-o. De altfel, chiar fuga lor s-a putut îndeplini, mai ales, cu ajutorul iernii grele.

24 (1) Pornind de la șanț, plateenii s-au îndepărtat în masă pe calea care ducea spre Theba, avînd în stînga heronul lui Androcrates, și socotind că dușmanii nu vor bănui că se îndreptaseră chiar pe această cale spre ei. În același timp ei vedeau pe peloponesieni cum îi urmăreau cu torțe pe calea care duce spre Citheron și Dryos Cephalai [capetele stejarului] spre a ajunge la Atena. (2) Plateenii au înaintat șase sau șapte stadii pe drumul care duce spre Theba, apoi au luat-o, pe calea care ducea spre munte, la Euythrai și Hysiai și, ajungînd la hotar, se refugiază în Atena; erau în număr de două sute doisprezece, deși fuseseră mult mai mulți, căci unii dintre ei s-au întors în cetate înainte de a trece șanțul, iar un arcaș fusese prins pe marginea dinafară a șanțului. (3) Peloponesienii, încetînd urmărirea, s-au întors la bazele lor. Plateenii din cetate, neștiind nimic despre cele petrecute, căci cei care se întorseseră le anunțaseră că nu mai supraviețuiește nimeni, cînd s-a făcut ziuă, au trimis un crainic cu propunere de armistițiu pentru ridicarea morților, dar cînd au aflat adevărul, s-au oprit. Astfel au scăpat, deci, plateenii care săriseră peste ziduri.

25 (1) Pe la sfîrșitul aceleiași ierni este trimis din Sparta la Mytilene, cu o triremă, Salaithos spartanul. Acesta, ajungînd la Pyrrhai și de aci, mergînd pe jos, prin albia secată a unui torent, pe unde se putea trece peste zidul de încercuire, a scăpat neobservat, a ajuns la Mytilene și a spus proedrilor[28] că va avea loc o invazie în Attica, că în același timp vor sosi și

BIBLIOTECA POPULARĂ G. M. Zamfirescu

cele patruzeci de corăbii, care trebuiau să le vină în ajutor și că el a fost trimis spre a le da această veste și, în același timp, pentru a se îngriji și de altele. (2) Mytilenenii au prins curaj și au început să fie mai puțin dispuși să cadă la învoială cu atenienii. Și s-a terminat această iarnă și, cu ea, al patrulea al acestui război a cărui istorie a scris-o Thucydides.

26 (1) În vara următoare, peloponesienii, după ce au trimis la Mytilene patruzeci și două de corăbii, rînduind comandant pe Alcidas, care era navarh, ei și aliații lor au năvălit în Attica, pentru ca atenienii să fie tulburați din două părți și să nu-i mai poată ajuta atît de mult corăbiile care pluteau spre Mytilene. (2) Invazia aceasta o conducea Cleomenes, ținînd locul lui Pausanias, fiul lui Pleistoanax, care era rege tînăr, Cleomenes fiind fratele tatălui său. (3) Ei au devastat Attica și ținuturile pîrjolite și mai înainte, unde mai crescuse ceva, și pe cele care rămăseseră nedevastate în timpul invaziilor anterioare; această invazie a fost cea mai grea pentru atenieni, după cea de-a doua. (4) Astfel, așteptînd mereu să afle despre vreo faptă săvîrșită de corăbiile din Lesbos, căci socoteau că navele străbătuseră deja marea, peloponesienii pustiau cele mai multe părți din Attica. Dar, cum nu le-a reușit nimic din cele ce nădăjduiau, iar grîul le lipsea, s-au retras și s-au împrăștiat prin cetățile lor.

27 (1) În acest timp, mytilenenii, văzînd că corăbiile din Peloponeș întîrzie, iar grîul le lipsește, cad la înțelegere cu atenienii, determinați fiind și de următoarea situație: (2) Salaithos, pierzîndu-și și el nădejdea în sosirea corăbiilor, înarmează cu arme grele[29] poporul, care mai înainte era ușor înarmat[30], cu scopul de a ataca pe atenieni. (3) Dar soldații, după ce au primit armele, n-au mai vrut să dea ascultare comandanților, ci, strîngîndu-se în adunări, cereau aristocraților[31], sau să aducă grîul în văzul mulțimii și să-l împartă tuturor, sau, dacă nu, se vor înțelege cu atenienii și vor preda cetatea.

28 (1) Cei care aveau conducerea treburilor — dîndu-și seama că nu sînt în stare să se opună poporului și că, dacă vor fi

excluşi de la înţelegere, se vor afla în primejdie — încheie în comun o înţelegere cu Paches şi cu armata; înţelegerea prevedea ca atenienii să aibă dreptul să hotărască orice vor crede de cuviinţă cu privire la mytileneni, iar aceştia să primească armata ateniană în cetate şi să trimită o solie la Atena, ca să discute despre propria lor soartă; pînă se vor întoarce solii, însă, Paches să nu pună în lanţuri, să nu reducă la sclavie şi să nu ucidă nici un mytilenean. (2) Aceasta a fost înţelegerea. Dar mytilenenii, care trataseră cu lacedemonienii la sosirea armatei, fiind cuprinşi de teamă, n-au mai rezistat ci, deşi se încheiase înţelegerea, s-au aşezat la altarele zeilor; Paches însă i-a ridicat de acolo, fără să le facă vreun rău, şi i-a aşezat în insula Tenedos, pînă cînd atenienii vor lua vreo hotărîre. (3) Paches, trimiţînd şi la Antissa cîteva trireme, şi-a atras-o de partea sa apoi a rînduit şi celelalte lucruri în legătură cu armata aşa cum a crezut el de cuviinţă.

29 (1) Peloponesienii de pe cele patruzeci de corăbii, care trebuiau să sosească în grabă, au pierdut timpul navigînd încet şi pe lîngă Pelopones, totuşi în restul drumului au scăpat neobservaţi de atenienii din cetate, mai înainte de a ajunge la Delos; plecînd de aci. au acostat la Icaros şi Myconos, şi acolo au aflat, mai întîi, că cetatea Mytilene fusese cucerită. (2) Voind însă să cunoască limpede adevărul, au pornit spre Embaton, în Erythrai. Trecuseră exact şapte zile de cînd fusese cucerită cetatea Mytilene, cînd au sosit ei la Embaton. Aflînd ei adevărul, au început să se sfătuiască asupra situaţiei de faţă şi Teutiaplos din Eleia le-a spus cele ce urmează:

30 (1) „Ascultaţi tu, Alcidas, şi voi, peloponesienilor, care, împreună cu mine, conduceţi armata; eu socotesc nimerit să plutim, aşa cum sîntem, spre Mytilene, mai înainte de a se da de ştire despre noi. (2) Căci, aşa cum este firesc, la nişte oameni care au cucerit de curînd o cetate vom găsi multă lipsă de pază, mai ales pe mare, pe unde ei nu se aşteaptă că vreun duşman ar putea să-i atace şi unde forţa noastră este în mod deosebit puternică; este, de asemenea, firesc ca pedestrimea lor să fie împrăştiată prin case fără grijă, deoarece ei se socotesc

învingători. (3) Dacă, deci, vom cădea asupra lor fără veste şi în timpul nopţii, nădăjduiesc că, sprijiniţi de cei dinăuntru, deoarece cred că ne-a mai rămas acolo vreun prieten, vom pune stăpînire pe situaţie. (4) Să nu şovăim în faţa primejdiei, socotind că surpriza în război nu este în esenţă altceva decît că, ori de cîte ori un comandant se păzeşte dar, în acelaşi timp, supraveghează şi atacă pe duşman, are cele mai mari şanse de izbîndă".

31 (1) Cu aceste cuvinte Teutiaplos n-a izbutit să convingă pe Alcidas. Cîţiva dintre fugarii ionieni şi lesbieni însă, care veniseră împreună cu ei, îl îndemnară ca — dacă socoteşte războiul acesta primejdios — să cucerească vreo cetate din Ionia, sau Cyme din Eolia, pentru ca, pornind din cetatea cucerită, să desprindă de atenieni întreaga Ionie; [au adăugat] că există speranţă să izbutească, deoarece toţi [ionienii] se bucură de sosirea lor; [au mai spus că], dacă vor suprima această sursă de venituri, care este cea mai mare pentru atenieni şi dacă, în acelaşi timp, atenienii vor institui blocada, vor fi nevoiţi să cheltuiască; socoteşte — a zis — că va convinge şi pe Pissuthnes să lupte alături de ei. (2) Alcides n-a primit nici această propunere, căci înclina foarte mult să se înapoieze cît mai repede în Pelopones, deoarece veniseră prea tîrziu la Mytilene.

32 (1) Ridicînd ancora, Alcidas a pornit din Embaton şi, oprindu-se la Myonnesos în Teos, a ucis pe cei mai mulţi dintre prizonierii capturaţi în timpul plutirii. (2) În timp ce el acosta la Ephes, a sosit o solie samiană de la Anaia care i-a spus că nu-i de loc frumos felul cum eliberează el Elada, căci a ucis nişte oameni care n-au ridicat nici măcar mîna ca să se apere şi care nu-i erau duşmani, ci, de nevoie, erau aliaţi ai atenienilor; dacă nu va înceta, pe puţini duşmani îi va face prieteni, dar în caz contrar pe mulţi dintre prieteni îi va transforma în duşmani. (3) Alcidas s-a lăsat convins şi a eliberat pe cei din Chios, pe care-i avea cu el, şi pe alţii cîţiva. Astfel, oamenii, văzînd corăbiile, nu au luat-o la fugă, ci au început să se apropie de ele, gîndind că sînt attice, de-

oarece nu se așteptau cîtuși de puțin ca, dacă atenienii sînt stăpîni pe mare, navele peloponesienilor să pornească în liniște spre Ionia.

33 (1) Alcidas a plecat în grabă din Ephes așa că plutirea lui s-a transformat în fugă. Într-adevăr, navele Salaminia și Paralos l-au văzut ancorat la Claros — aceste nave tocmai veneau de la Atena — și, temîndu-se să nu fie urmărit de ele, ținea largul mării, cu gîndul de a nu mai acosta de bunăvoie în alt loc decît în Peloponeș. (2) Paches și atenienii au primit vestea atît din Erythreia cît și din celelalte părți. Astfel, cetățile din Ionia, nefiind înconjurate cu ziduri, se temeau foarte mult ca nu cumva peloponesienii, sosind cu navele, să atace și să distrugă cetățile, chiar dacă nu se gîndeau să rămînă acolo. Navele Paralos și Salaminia, văzîndu-l la Claros, din proprie inițiativă au dat veste [că i-au văzut]. (3) Paches a pornit în urmărire cu tot zelul. Pînă la insula Patmos s-a ținut pe urmele lui, apoi, părînd că nu mai poate fi prins, s-a retras. Paches socotea faptul acesta un cîștig, pentru că nu dăduse peste corăbiile lui Alcidas în larg, deoarece, nefiind nicăieri prinse, fuseseră silite să-și facă o tabără și să-și rînduiască pază și loc de ancorare.

34 (1) Pornind înapoi pe lîngă țărm, Alcidas s-a oprit și la Notion, reședință a colophonienilor, unde se stabiliseră colophonienii, după ce partea de sus a cetății fusese cucerită de Itamenes și de barbarii care fuseseră aduși, în timpul unei răscoale, de către particulari; cetatea fusese capturată chiar în vremea cînd s-a produs a doua invazie a peloponesienilor în Attica. (2) Cei care se refugiaseră și se stabiliseră la Notion au început iarăși să se dezbine; unii dintre ei, luînd soldați auxiliari arcadieni și barbari de la Pissuthnes, îi țineau într-un loc fortificat; în ceea ce îi privește pe colophonienii din cetatea de sus, care medizau, aceștia, strîngîndu-se la un loc, formau o comunitate politică; ceilalți, retrăgîndu-se în fața acestora și aflîndu-se în situația de exilați, l-au adus pe Paches la ei. (3) Acesta a chemat la discuție pe Hippias, căpetenia arcadienilor din fortăreață, cu condiția ca, dacă nu se vor

înțelege, să-l aducă iarăși la fortăreață, sănătos și teafăr; căpetenia a ieșit din fortăreață și s-a dus la Paches care, după ce l-a pus sub pază, fără să-l arunce în lanțuri, s-a năpustit fără veste asupra fortăreței; arcadienii dinăuntru neprimindu-l, Paches a cucerit fortăreața și a ucis pe arcadienii și pe barbarii care erau înăuntru. Pe Hippias l-a adus mai în urmă în fortăreață, așa cum se învoise, și, pe cînd era înăuntru, l-a ridicat și l-a ucis, trăgînd cu arcul în el. (4) A restituit colophonienilor Notionul, fără locuitorii care medizaseră. Mai tîrziu, atenienii, trimițînd coloniști după legile lor, i-au așezat în Notion, strîngînd pe toți colophonienii care se aflau prin cetăți.

35 (1) Paches, sosind la Mytilene, a supus cetățile Pyrrhai și Eresos, apoi, luînd pe Salaithos lacedemonianul, care se ascunsese în cetate, îl trimite la Atena și, o dată cu el, pe mytilenenii din Tenedos, pe care-i așezase acolo, și în fine, și pe toți aceia pe care-i credea că provocaseră răzvrătirea. (2) Mai trimite și cea mai mare parte a armatei. El, rămînînd cu ceilalți soldați, a rînduit treburile din Mytilene și din restul Lesbosului cum a crezut de cuviință.

36 (1) Cînd au sosit la Atena oamenii, împreună cu Salaithos, atenienii au ucis îndată pe Salaithos; acesta le făcuse și alte promisiuni, dar și pe aceea că va retrage pe peloponesieni de la Plateea, care era încă asediată. (2) În privința oamenilor, atenienii au început să se sfătuiască și, lăsîndu-se pradă mîniei, au hotărît să ucidă nu numai pe cei de față, ci pe toți mytilenenii în floarea vîrstei, iar pe copii și pe femei să le reducă la sclavie; îi învinuiau că făcuseră întreaga răscoală fără să se fi aflat sub dominație, ca ceilalți eleni, și că, la răzvrătire, contribuiseră foarte mult navele peloponesiene, care îndrăzniseră să se avînte în Ionia, spre a le veni în ajutor; erau convinși că mytilenenii n-au pornit răzvrătirea spontan, ci că au făcut-o cu premeditare. (3) Trimit deci la Paches o triremă care să-i aducă la cunoștință cele hotărîte, poruncindu-i să extermine în grabă pe mytileneni. (4) A doua zi i-a cuprins un fel de căință la gîndul că luaseră o hotărîre atît

de mare și de crudă, anume să distrugă o mare cetate și nu pe vinovați. (5) Și, cînd au aflat acest lucru, solii mytilenenilor, care se aflau la Atena, și atenienii care colaborau cu ei au stăruit pe lîngă conducători să angajeze iarăși o deliberare. Și i-au convins ușor, deoarece și conducătorii vedeau clar că majoritatea cetățenilor doresc să li se dea[32] posibilitatea să se sfătuiască. (6) Adunîndu-se îndată ecclesia, mai mulți și-au exprimat părerea, dar mai ales Cleon, fiul lui Cleainetos, care, în multe privințe, era cel mai violent[33] dintre cetățeni și care era atunci cel mai mult în stare să convingă poporul; păsind, deci, iarăși în fața adunării a spus cele ce urmează.

37 (1) „Și în alte împrejurări, adesea, eu mi-am exprimat convingerea că democrația este incapabilă să conducă pe alții, dar mai ales cu ocazia căinței voastre de acum în legătură cu mytilenenii. (2) Într-adevăr, deoarece voi vă duceți viața de toate zilele fără teamă și fără să țeseți intrigi unii împotriva altora, vă purtați la fel și față de aliați și socotiți că orice greșeală ați săvîrși, lăsîndu-vă convinși de cuvîntul lor sau înduplecați de jalea exprimată de ei, n-ar putea să vă fie primejdioasă, dar nu vă dați seama că voi, de dragul aliaților, vă purtați prea blînd, fără să vă gîndiți că voi exercitați conducerea ca tiranie[34], că ea se desfășoară asupra unor oameni rău intenționați și care sînt conduși fără buna lor voință. Nu reflectați că nu datorită favorurilor pe care li le veți face, în paguba voastră, vă vor asculta, ci numai datorită superiorității forței de care veți dispune, mai mult decît bunelor lor sentimente. (3) Dar cea mai mare primejdie ne va amenința dacă nici o hotărîre luată de noi nu va fi temeinică și dacă nu vom ști că o cetate care se folosește de legi mai rele, dar pe care nu le schimbă, este mai puternică decît aceea care are legi bune, dar lipsite de putere și că neînvățătura asociată cu înțelepciunea este mai folositoare ca îndemînarea asociată cu nestăpînirea de sine și că oamenii mai simpli guvernează cu mult mai bine cetățile decît cei recunoscuți mai inteligenți. (4) Într-adevăr, cei inteligenți voiesc să apară mai înțelepți decît legile și să se afirme în adunarea poporului, pentru că nu găsesc prilejuri să-și arate părerile lor în alte lucruri

mai importante și, din această pricină, de multe ori duc cetățile la pieire; dimpotrivă, cei neînvățați, neavînd încredere în inteligența lor, socotesc că sînt mai neînvățați decît legile, și încă și mai puțin în stare să critice cuvîntul celui care vorbește bine, dar, fiind mai degrabă judecători obiectivi ai celor ce se spun mai mult decît agoniști[35], se află de cele mai multe ori pe calea cea dreaptă. (5) Și noi, deci, trebuie să facem la fel, să nu ne lăsăm exaltați de dibăcia retorică și de dorința de a apărea inteligenți, ca să nu facem poporului îndemnuri contrare propriilor noastre convingeri.

38 (1) Eu nu mi-am schimbat părerea și mă uit cu mirare la cei care au propus să se discute iarăși despre mytileneni și care mai produc și pierdere de timp, ceea ce este mai ales în interesul celor care au săvîrșit încălcările. Într-adevăr, acolo unde se șovăie, cel care suferă atacă mai puțin viguros pe cel de la care suferă. Dacă însă dorul de răzbunare [al celui care suferă] este cît mai mult pe măsura suferinței, atunci pornește hotărît la acțiunea răzbunării; și mă voi mira dacă cineva mă va contrazice și va crede că poate arăta că nedreptățile săvîrșite de mytileneni ne sînt folositoare, deși suferințele pe care le îndurăm noi de la ei aduc prejudicii aliaților. (2) Este evident că acesta sau se va baza pe arta cuvîntului și va încerca să arate că părerea unanim acceptată nu este bună sau, îmboldit de dorința de cîștig și, străduindu-se să țină o cuvîntare cît mai frumoasă[36], va încerca să vă abată de la calea dreaptă. (3) În schimb, cetatea, după astfel de întreceri la cuvînt, le dă altora premiile victoriei, iar ea însăși rămîne expusă primejdiilor. (4) Vinovați sînteți voi, care rînduiți rău întrecerile la cuvînt și care v-ați obișnuit să fiți spectatori ai discursurilor și auditori ai faptelor; voi considerați evenimentele viitoare ca fiind posibile să se realizeze după cei care vorbesc frumos, iar în privința faptelor împlinite nu considerați ochiul drept martor mai demn de încredere despre ceea ce s-a săvîrșit, ci auzul, luîndu-vă după aceia care știu să dojenească foarte frumos cu cuvîntul. (5) Sînteți foarte înclinați să fiți înșelați de discursuri neobișnuite și să nu voiți să fiți de acord cu ceea ce s-a hotărît, întotdeauna sclavii ciudăte-

niilor, disprețuitori ai lucrurilor obișnuite și, (6) mai ales, fiecare dintre voi dorește să fie puternic în elocință; iar dacă nu aveți această putere, atunci luptați împotriva acelora care spun aceleași lucruri, ca nu cumva să păreți că urmați părerea lor și sînteți gata să lăudați și să dați atenție cu precădere celor spuse de un vorbitor ascuțit la minte, dar sînteți înceți în a prevedea cele ce vor decurge din cele spuse. (7) Căutînd, ca să zic așa, altceva decît lucrurile în mijlocul cărora trăim, nu sînteți în stare să deliberați cu deplină înțelegere nici în privința situației de față. Într-un cuvînt, sînteți învinși de plăcerea de a asculta și semănați mai mult cu niște spectatori care șed și privesc sofiștii, decît cu niște oameni care deliberează asupra cetății lor.

39 (1) Încercînd să vă abat de la aceste practici, vă arăt că mytilenenii, că această singură cetate ne-a făcut nouă cel mai mare rău. (2) Eu acord iertare celor care s-au desprins de noi, neputînd suferi dominația noastră sau fiind siliți de dușmani. Dar aceia care, deși locuiesc o insulă împrejmuită cu ziduri, deși se tem de dușmanii noștri numai dinspre mare, deși ei înșiși nu erau nepregătiți să le țină piept, datorită construcțiilor de trireme și erau independenți și onorați în cel mai înalt grad de noi, au săvîrșit totuși astfel de fapte. Ce altceva au făcut ei decît că ne-au întins curse și s-au ridicat împotriva noastră, ceea ce e mai mult decît că s-au desprins de noi — căci desprinderea o săvîrșesc aceia care sufăr vreo violență — și au căutat, răsculîndu-se, să ne distrugă, alăturîndu-se celor mai înverșunați dușmani ai noștri? Desigur, acest lucru este mai primejdios decît dacă, creîndu-și ei înșiși o forță militară, s-ar fi ridicat cu război împotriva noastră. (3) Nici nenorocirile vecinilor, care, abia desprinși de noi, au fost supuși, nu le-au servit de exemplu, nici viața fericită prezentă nu i-a făcut să ezite să se avînte în primejdie. Fiind încrezători în viitor și rîvnind la lucruri mai presus de puterea lor, dar mai prejos de judecata lor, au stîrnit războiul, socotind că-i bine să pună forța înaintea dreptului; deoarece au socotit că vor ieși biruitori ne-au atacat, deși nu suferiseră nici o jignire. (4) Este în firea cetăților pentru care succesul

vine repede și pe neașteptate să treacă măsura trufiei, dar cele mai multe succese pe care le dobîndesc oamenii așa cum se așteptau sînt mai sigure decît cele care vin pe neașteptate. De aceea ei, ca să zic așa, fac față mai ușor insuccesului decît sînt în stare să păstreze fericirea. (5) Ar fi trebuit de mult să nu cinstim pe mytileneni cu totul altfel decît pe ceilalți, și poate că nu s-ar fi dedat al un astfel de exces. De altfel, este în firea omului să disprețuiască pe cel care-l lingușește și să admire pe cel care nu-i cedează. (6) Să fie deci pedepsiți mytilenenii și acum, pe măsura vinovăției lor, dar să nu cadă vina numai pe aristocrați, iar poporul să fie absolvit. Căci toți ne-au atacat la fel, deși aveau posibilitatea să se întoarcă la noi și să fie iarăși în cetate. Ei însă, socotind că primejdia înfruntată alături de aristocrați este mai mică, s-au răsculat laolaltă cu aceștia. (7) În ceea ce privește pe aliați, fiți atenți că dacă veți da aceleași pedepse și celor care s-au desprins de bunăvoie și celor siliți de dușmani, cine credeți că nu se va desprinde, la cel mai mic pretext, cînd are posibilitatea, dacă izbutește, să dobîndească eliberarea, iar dacă eșuează, să nu tragă nici o consecință irevocabilă? (8) Sufletele și banii noștri vor fi expuse primejdiei în fața fiecărei cetăți. Și, dacă izbîndim în luptă, luînd în primire o cetate distrusă, vom fi lipsiți pe viitor de veniturile prin care sîntem acum puternici, iar dacă eșuăm, vom cîștiga alți dușmani pe lîngă cei pe care-i avem, și, tocmai în clipa cînd va trebui să rezistăm dușmanilor pe care-i avem acum, vom avea să luptăm cu propriii noștri aliați.

40 (1) Nu trebuie deci, fie încrezîndu-ne în discursuri, fie lăsîndu-ne cumpărați cu bani, să le dăm speranța că vor primi iertarea pentru că au greșit ca oameni. Într-adevăr, n-au lovit fără voie, ci au urzit complotul cu bună știință. Numai cei constrînși merită iertare. (2) Eu deci și atunci, întîi, ca și acum, stărui să nu schimbați ceea ce ați hotărît și să nu greșiți din pricina a trei lucruri care sînt cele mai păgubitoare dominației: mila, plăcerea de a asculta discursuri și blîndețea. (3) Căci mila este drept s-o acordăm, la rîndul nostru, celor care se află în aceeași situație cu noi și nu celor care nu plîng,

la rîndul lor, și care, fiind constrînși ne sînt mereu dușmani. Iar oratorii care voiesc să vă încînte cu cuvîntul vor avea prilej de întrecere și în alte probleme, mai puțin importante, și nu într-o problemă în care cetatea, după o scurtă plăcere, va avea de ispășit cu mari suferințe, iar oratorii, pentru că au vorbit frumos, o vor duce foarte bine. În fine, bunăvoința se acordă acelora care ne vor fi și pe viitor prieteni mai degrabă decît egalilor noștri, și care nu ne vor rămîne întru nimic mai puțin dușmani. (4) În încheiere vă spun un singur lucru: dacă veți asculta de mine, veți face ceea ce este drept cu mytilenenii și ceea ce este în interesul vostru, dar dacă veți lua alte hotărîri nu le veți face pe plac, ci veți căuta să vă justificați voi înșivă. Într-adevăr, dacă ei s-ar fi desprins pe bună dreptate, n-ar mai fi nevoie să-i conduceți. Dar dacă socotiți că, deși nu se cuvenea, ei totuși au săvîrșit această faptă împotriva cuviinței, desigur, trebuie să-i pedepsiți potrivit intereselor voastre sau să încetați dominația și să trăiți ca oamenii cumsecade, la adăpost de primejdii. (5) Apreciați deci că prin aceeași pedeapsă voi izbutiți să vă apărați, și să arătați că cei care scapă de primejdie nu sînt mai puțin sensibili decît cei care urzesc complotul, gîndindu-vă la ceea ce era firesc să facă ei, dacă ar fi pus stăpînire pe voi, mai cu seamă că ei au început săvîrșirea nedreptății. (6) Dar mai ales aceia care fac rău cuiva fără vreun motiv, trec la atac și înfruntă chiar riscul pieirii, nemaiținînd seamă de primejdia pe care o constituie dușmanul rămas în viață. Într-adevăr, cel care nu suferă ceva pe drept, dacă scapă, este mai aprig decît dușmanul care este tot așa de vinovat ca și el. (7) Nu fiți deci propriii voștri trădători, ci, ținîndu-vă cu gîndul cît mai aproape de suferința pe care ați îndurat-o și reflectînd că voi ați fi făcut orice ca să-i supuneți, dați-le acum ceea ce merită, fără să vă arătați slabi, înduioșîndu-vă în situația de față și fără să uitați de primejdia care stătea deasupra capului vostru, dacă învingeau ei. (8) Pedepsiți-i și pe ei cum merită, și dați un exemplu clar și celorlalți aliați, arătînd că oricine se va desprinde din alianță va fi pedepsit cu moartea. Căci, dacă vor ști acest lucru, nu va mai trebui să treceți cu vederea pe dușmani, fiindcă sînteți nevoiți să luptați împotriva propriilor voștri aliați".

41 (1) Acestea au fost rostite de Cleon. După el, a păşit în faţa poporului Diodotos, fiul lui Hermocrates, care şi în adunarea de mai înainte vorbise împotriva propunerii ca mytilenenii să fie uciși; acesta a spus cele ce urmează:

42 (1) „Nu învinovățesc nici pe acei care au propus o nouă deliberare în privința soartei mytilenenilor, nici nu laud pe aceia care se indignează că nu chibzuim adesea asupra unor fapte importante, știind că foarte potrivnice unui sfat bun sînt două lucruri: graba și mînia; dintre acestea, prima este, de obicei, însoțită de lipsa de judecată, iar cealaltă este însoțită de necioplire și de cuget mărginit. (2) Iar cel care susține cu tărie că discursurile nu sînt dascălii faptelor, sau este lipsit de inteligență, sau are vreun interes personal. Este lipsit de inteligență, dacă socotește că oricine poate să vorbească despre viitor, chiar cînd nu este clar și are un interes personal dacă, dorind să convingă auditoriul de un lucru urît, socotește că nu va putea să vorbească frumos despre un lucru urît, dar crede, în schimb că dacă va acuza bine va impresiona și pe cei care-l contrazic și pe ascultători. (3) Sînt foarte neplăcuți și acei care acuză o cuvîntare, sub motiv că oratorul este mituit. Căci, dacă ar acuza pe cineva de neștiință, cel care n-ar izbuti să vă convingă ar pleca, lăsînd impresia că este mai degrabă prost decît nedrept. Dar cînd i se impută o nedreptate, dacă izbutește să vă convingă, este bănuit, iar dacă nu izbutește, pe lîngă lipsa de inteligență, pare că mai este și nedrept. (4) Cetatea nu are de cîștigat într-o astfel de situație, căci, din pricina temerii, se lipsește de sfetnici. Foarte multe succese ar dobîndi cetatea dacă cetățenii de acest fel ar fi lipsiți de darul elocinței, căci n-ar mai fi sfătuiți să greșească. (5) Cetățeanul bun nu trebuie să pară că se teme de cei care-l contrazic, ci să dea dovadă că vorbește mai bine decît ei, aflîndu-se pe picior de egalitate, iar cetatea înțeleaptă trebuie să nu cinstească pe cel care-i dă de cele mai multe ori sfaturi bune, dar nici să-i micșoreze cinstea de care se bucură, iar pe cel care nu poate da un sfat bun nu numai că nu trebuie să-l pedepsească, dar nici măcar să nu-i micșoreze onoarea. (6) Dacă s-ar proceda așa, și cetățeanul

care are succese în vorbire n-ar mai fi tentat să vorbească contra convingerii sale, numai ca să facă pe placul poporului și să dobîndească și mai mari cinstiri, iar cetățeanul care n-are succese în vorbire n-ar mai tinde spre același lucru, anume să-și atragă poporul, făcînd și el uz de lingușire.

43 (1) Noi procedăm invers, și, mai mult, dacă cineva este bănuit că vorbește spre a-și realiza un interes personal, dar spune totuși lucruri foarte bune, noi îl urîm pentru bănuiala, nedovedită, că urmărește cîștiguri personale și, în acest fel, îndepărtăm avantajul evident pe care-l aduce cuvîntarea pentru cetate. (2) S-a încetățenit obiceiul ca și sfaturile bune, exprimate direct, să nu fie întru nimic mai puțin bănuite decît cele rele; în acest fel, și cel care voiește să convingă poporul de lucruri primejdioase trebuie să-l atragă prin înșelăciune, și cel care spune lucruri mai bune să mintă, ca să capete încredere. (3) Din pricina bănuielilor este cu neputință să faci bine unei cetăți în ochii tuturor, fără să minți, căci cetățeanul care oferă cetății vreun lucru bun, în văzul tuturor, este bănuit că în ascuns va dobîndi pentru sine ceva mai mult. (4) Și trebuie să socotiți că, atunci cînd este vorba de interese foarte mari, și în această împrejurare noi vorbim, după ce am gîndit mai profund, mult mai mult decît voi, care examinați lucrurile în timp scurt, mai ales că noi dăm socoteală de îndemnurile pe care vi le facem, în timp ce voi ne ascultați fără să dați socoteală. (5) Astfel, dacă și oratorul care a reușit să convingă și cel care-l urmează ar fi loviți la fel, voi ați judeca cu mai multă înțelepciune. Acum însă, după starea de mînie în care vă aflați, se întîmplă adesea, cînd greșiți, să pedepsiți o singură părere a celui care v-a convins, dar nu și pe ale voastre, oricît de multe ar fi, deși ați greșit împreună cu el.

44 (1) Eu n-am pășit la tribună nici ca să vă contrazic, nici ca să vă acuz în legătură cu hotărîrea luată în privința mytilenenilor. Pentru că lupta discuției nu o ducem ca să pedepsim nedreptatea lor, ci ca să hotărîm cu bună și înțeleaptă chibzuință. (2) Într-adevăr, chiar dacă voi învedera că mytilenenii au săvîrșit

foarte mari nedreptăți, pentru aceasta totuși nu vă voi sfătui să-i ucideți, dacă nu este folositor. Și, chiar dacă au vreo circumstanță atenuantă, să fie pedepsiți dacă se crede că pentru cetate este bine. (3) Eu socotesc că noi ne sfătuim mai mult pentru viitor decît pentru prezent. Și în legătură cu ceea ce susține Cleon cu tărie, că, dacă vom propune pedeapsa cu moartea va fi util pentru viitor, pentru că vom determina cetățile să nu se mai desprindă de noi, eu, la rîndul meu am o părere pe care o susțin și care este cu totul contrară. (4) Și nu cred că-i bine ca de dragul frumoasei lui cuvîntări să respingeți cuvîntul meu folositor. Într-adevăr, cuvîntarea lui Cleon, fiind mai justificată în fața mîniei voastre împotriva mytilenenilor, ar putea să vă atragă, dar noi nu ne judecăm cu mytilenenii pentru a obține dreptate, ci ne sfătuim în privința lor pentru a vedea cum ar putea să ne fie folositori.

45 (1) Prin cetăți există pedeapsa cu moartea pentru multe delicte și nu egale cu acesta, ci pentru greșeli mai mici. Oamenii totuși, mînați de nădejde, se avîntă în primejdii, deși nimeni n-a pornit vreodată să înfrunte o primejdie știind bine că nu va supraviețui luptei angajate și deci condamnîndu-se dinainte. (2) Care cetate pornită să se desprindă dintr-o alianță a întreprins acest lucru, avînd o pregătire insuficientă după propria ei evaluare, fie că este vorba despre o pregătire proprie, fie întreprinsă cu ajutorul alianței altora? (3) Oamenii din fire greșesc și în comun și fiecare în parte, și nu există lege care să-i împiedice de la asta, pentru că oamenii au trecut prin toată scara pedepselor, tot adăugînd, în nădejdea că poate vor suferi mai puține vătămări din partea răufăcătorilor. Și, firește, în vechime pedepsele erau mai blînde chiar pentru cele mai mari delicte, dar, deoarece legile erau călcate, cu timpul s-a ajuns la legea pedepsei cu moartea și totuși și legea aceasta este călcată. (4) Așadar, sau trebuie găsit un mijloc de impresionare mai înfricoșător decît pedeapsa cu moartea, sau nici acesta nu are nici o putere, deoarece sărăcia trezește în om curajul, din pricina nevoii, iar belșugul dește ptă în el lăcomia, din pricina excesului și a mîndriei, apoi alte împrejurări trezesc aceste două patimi din pricina mîniei și, în acest

fel, după cum fiecare dintre ele este stăpînită de un imbold mai neîmblînzit, îi duc pe oameni în fața primejdiilor. (5) Atît nădejdea cît și dragostea aduc foarte multe prejudicii, dragostea conducînd, iar nădejdea urmînd-o, dragostea născocind proiectul, iar cealaltă oferindu-i înlesnirea norocului, iar amîndouă, fiind ascunse, sînt mai puternice decît primejdiile care se văd. (6) De asemenea și norocul, alături de ele, contribuie tot atît de mult la exaltarea oamenilor. Astfel, cîteodată apare pe neașteptate și cu mijloace mai mici decît adversarul, ducîndu-l pe om în primejdie; tot la fel duce în primejdie și cetățile. Pe acestea cu atît mai mult cu cît este vorba despre lucruri de cea mai mare importanță, anume libertatea sau dominația asupra altora; și, împreună cu comunitatea, fiecare se laudă pe sine în chip nesăbuit și mai mult decît se cuvine. (7) Într-un cuvînt, este cu neputință și dă dovadă de ușurătate acela care crede că atunci cînd firea omenească se pornește cu avînt să facă ceva va putea fi abătută fie prin forța legilor, fie prin teama de vreo primejdie.

46 (1) Așadar, nu trebuie nici să ne încredem, ca într-un chezaș, în pedeapsa cu moartea încît să deliberăm mai rău, dar nici nu trebuie să le luăm mytilenenilor, care s-au desprins de noi, nădejdea că vor putea să se căiască și să șteargă în cel mai scurt timp greșeala lor. (2) Cercetați și vedeți chiar acum că dacă o cetate, chiar după ce s-a desprins, își dă seama că nu va supraviețui, va cădea la înțelegere în cazul cînd este în stare să restituie cheltuielile, iar pe viitor să plătească contribuția. În acest fel cine socotiți că nu va prefera, dacă poate, să cadă la bună învoială în pace și repede, decît să se pregătească acum și să fie chinuit cu un asediu desperat? (3) Și chiar pentru noi, nu este oare mai păgubitor să cheltuim, prelungind un asediu, fiindcă nu voim să cădem la învoială, iar, dacă o vom cuceri, s-o luăm în primire distrusă, și, pe viitor, să fim lipsiți de veniturile pe care le încasăm de la ea? Noi sîntem puternici împotriva dușmanilor tocmai datorită acestor venituri. (4) Așadar, nu trebuie să judecăm cu scrupulozitate pe cei care au greșit și să ne alegem cu pagubă, ci mai degrabă să vedem cum vom putea pe viitor să dăm pedepse

moderate și să avem [sub conducere] cetăți care să poată contribui cu bani și să nu socotim că straja poate fi obținută prin strășnicia legilor, ci prin grija acordată treburilor noastre. (5) Noi facem acum contrariul. Astfel, dacă izbutim, tot supunem o cetate liberă care, în chip firesc, s-a desprins spre a-și dobîndi neatîrnarea și o conducem cu forța, credem că trebuie s-o pedepsim amarnic. (6) Nu trebuie să pedepsim prea tare pe cei care se desprind de noi, ci să-i păzim cît mai bine înainte de a se desprinde și să veghem ca nici măcar să nu conceapă o astfel de idee, iar cînd îi aducem sub stăpînirea noastră să-i învinuim cît mai puțin.

47 (1) Cercetați să vedeți ce mare greșeală veți săvîrși și acum, dacă vă veți lăsa convinși de Cleon. (2) Acum, în toate cetățile poporul[37] ne este binevoitor și, de aceea, sau nu se va alătura oligarhilor, cînd aceștia se vor desprinde de noi sau, dacă oligarhii îl va forța, le va deveni îndată dușman al celor care se desprind. Avînd aliat poporul din cetatea care s-a ridicat împotriva voastră nu porniți la război. (3) Iar dacă veți distruge poporul mytilenean, care nici n-a luat parte la desprindere, ba încă, după ce a pus mîna pe arme a predat cetatea, de bună voie, mai întîi veți face o nedreptate, ucigînd pe binefăcătorii voștri, apoi veți oferi oligarhilor tocmai ceea ce vor. În adevăr, desprinzînd cetățile de noi, ei vor avea de îndată poporul aliat, de vreme ce voi le veți fi arătat că aceeași pedeapsă îi așteaptă și pe cei care săvîrșesc nedreptăți, și pe cei care nu le săvîrșesc. (4) Dimpotrivă, chiar dacă au săvîrșit vreo nedreptate, trebuie să nu le exagerăm vina pentru ca cei care singuri ne-au rămas aliați să nu ne devină și ei dușmani. (5) Socotesc că este cu mult mai folositor, pentru menținerea dominației noastre, să suferim de bunăvoie nedreptățile, decît să distrugem cu dreptate pe cei pe care nu trebuie. Dreptatea și folosul pedepsei, propuse de Cleon, nu poate să existe în același timp și în același lucru.

48 (1) Iar voi, cunoscînd că aceste propuneri sînt mai bune, fără să vă lăsați prea mult duși de sentimentul milei și al blîndeței, de care nici eu nu mă las determinat, ascultați în-

demnurile pe care vi le-am făcut și judecați în liniște pe mytilenenii pe care i-a trimis Paches, pentru că au săvîrșit nedreptăți, iar pe ceilalți lăsați-i să-și ducă mai departe viața [în cetate]. (2) Această măsură este bună și pentru viitor, și, totodată, inspiră teamă dușmanilor. Într-adevăr, cine chibzuiește bine este cu mult mai puternic împotriva dușmanilor decît dacă ar trece la acțiune și ar proceda cu o forță lipsită de rațiune".

49 (1) Aceste cuvinte le-a spus Diodotos. După ce s-au exprimat aceste păreri, care se înfruntau în egală măsură, atenienii, deși le părea rău de hotărîrea luată, au început totuși să se înfrunte în păreri contradictorii, iar cînd au votat prin ridicarea mîinilor, deși au fost aproape egali la număr, a triumfat părerea lui Diodotos. (2) Au trimis deci îndată altă triremă, cu mare zel, pentru ca nu cumva să le-o ia înainte aceea care fusese trimisă anterior și să găsească cetatea distrusă. Prima plecase exact cu o zi și o noapte înainte. (3) Solii mytilenenilor au pregătit vin și făină pentru corabie și au făcut așa de mari promisiuni vîslașilor, pentru ca s-o ia înaintea celeilalte, încît aceștia s-au avîntat în timpul plutirii cu multă rîvnă, iar drept mîncare foloseau cocoloașe de făină cu vin și treceau la vîsle pe rînd; unii dormeau, iar ceilalți vîsleau. (4) Ei au avut norocul că n-a suflat din nici o parte vreun vînt potrivnic și nici oamenii de pe prima corabie nu vîsleau cu tragere de inimă, ci [fără elan], ca la un lucru nefiresc, în timp ce a doua a mînat cu avînt. În acest fel, prima a luat-o înainte numai cu atît cît Paches a avut timp să dea citire decretului și să pregătească înfăptuirea celor hotărîte. A doua a sosit însă în urma ei și a oprit uciderea mytilenenilor. Pe lîngă o astfel de primejdie a trecut cetatea Mytilene.

50 (1) Pe ceilalți mytileneni, pe care Paches îi trimisese ca fiind cei mai vinovați de desprindere, atenienii i-au ucis, la propunerea lui Cleon: erau ceva mai mulți de o mie. Atenienii au dărîmat zidurile mytilenenilor și le-au luat corăbiile. (2) După aceea, n-au mai fixat nici o contribuție pentru lesbieni, ci au împărțit pămîntul în trei mii de loturi, în afară de teri-

toriul Methymnei; trei sute loturi le-au consacrat zeilor, iar pe celelalte au trimis cleruhi, trași la sorți, cărora lesbienii le-au fixat, prin învoială, o taxă anuală de două mine de argint[38] pentru fiecare lot, iar cleruhii lucrau pămîntul. (3) Atenienii au mai luat în primire și cetățile de pe țărm, dominate de mytileneni, și care de acum înainte aveau să se supună atenienilor. Așa s-au petrecut evenimentele din Lesbos.

51 (1) În aceeași vară, după cucerirea Lesbosului, atenienii au pornit în expediție împotriva insulei Minoa, situată în fața Megarei, sub conducerea lui Nicias, fiul lui Niceratos. Megarienii, zidind acolo un turn, o foloseau drept loc întărit de pază. (2) Nicias voia ca atenienii să aibă aci, la o mică distanță, o strajă, iar nu la Budoron și la Salamina, și pentru ca peloponesienii să nu mai facă incursiuni pe mare, pornind de aci cu trireme și cu convoiuri de pirați, fără să fie observați, așa cum se întîmplase mai înainte și pentru ca nimic să nu le mai poată veni pe mare megarienilor. (3) Cucerind deci mai întîi două turnuri, care ieșeau în relief dinspre Nisaia, cu ajutorul mașinilor de pe nave, și lăsînd liberă plutirea pe spațiul dintre insulă și uscat, a înconjurat cu ziduri și partea dinspre uscat, de unde venea, pe un pod peste un vad, ajutor insulei, care nu era departe de țărm. (4) După ce, în cîteva zile, a adus la îndeplinire această lucrare, Nicias a lăsat și în insulă o garnizoană întărită și s-a retras cu armata.

52 (1) Cam pe aceeași vreme, în această vară, plateenii, nemaiavînd hrană și nemaiputînd suporta asediul, s-au înțeles cu peloponesienii în felul următor: (2) au dat un asalt la zidul plateenilor, care nu puteau să se apere. Comandantul lacedemonienilor, dîndu-și seama de slăbiciunea lor, n-a voit să-i cucerească cu forța, căci li se poruncise de la Sparta că, dacă cumva se va încheia un tratat între peloponesieni și atenieni și vor cădea la învoială ca fiecare să restituie localitățile, ocupate în timpul războiului, Plateea să nu fie de restituit, deoarece plateenii de bunăvoia lor vor fi căzut la învoială. (3) Deci, trimițînd un crainic, le-a spus că, dacă vor să predea de bunăvoie cetatea lacedemonienilor și să-i ia pe ei de judecători, vor

pedepsi pe cei care au încălcat legea, dar împotriva legii nu vor pedepsi pe nimeni. Acestea le-a spus crainicul. Iar ei, fiind în ultimul grad de slăbiciune, au predat cetatea. Peloponesienii au hrănit cîteva zile pe plateeni, pînă cînd au venit, drept judecători, de la Sparta cinci bărbați. (4) Venind, deci, judecătorii, nu s-a depus nici o acuzație împotriva plateenilor, iar judecătorii, chemîndu-i, i-au întrebat un singur lucru, anume dacă făcuseră vreun serviciu lacedemonienilor și aliaților în acest război. (5) Plateenii, cerînd să vorbească mai pe larg, și-au luat drept șefi, dintre ei înșiși, pe Astymachos, fiul lui Asopolaos, și pe Lacon, fiul lui Aimnestos, care erau proxeneți ai lacedemonienilor. Și, pășind în fața judecătorilor, au vorbit în felul următor:

53 (1) „Predarea cetății am făcut-o, spartanilor, încrezîndu-ne în voi, fără să ne gîndim că vom avea de întîmpinat o astfel de curte de judecată, ci alta mai potrivită cu legile, și n-am primit să fim dați pe mîna altor judecători, așa cum sîntem, ci pe mîna voastră, socotind că vom obține egalitate [de tratament]. (2) Dar acum ne temem că n-am obținut nici una, nici alta. Într-adevăr, pe bună dreptate, bănuim că lupta se va da în legătură cu cea mai strașnică pedeapsă și ne temem că voi nu vă veți dovedi nepărtinitori. Teama noastră e îndreptățită de faptul că în prealabil nu ni s-a făcut o acuzare, pe care să putem să o respingem, ci nouă înșine ni s-a cerut să vorbim, iar întrebarea este scurt formulată; la această întrebare, dacă dăm un răspuns adevărat, se întoarce împotriva noastră, iar minciuna poate fi dovedită. (3) Din toate părțile sîntem strîmtorați și încurcați și ni se pare că este mai bine să riscăm să spunem ceva, pentru că și renunțarea la cuvînt ar putea aduce celor care se află în situația noastră învinuirea că, dacă am fi vorbit, cuvîntul ar fi fost salvator. (4) În afară de alte greutăți, chiar și încercarea de a convinge este grea pentru noi. Într-adevăr, dacă nu ne-am cunoaște unii pe alții și am aduce mărturii pe care voi nu le-ați cunoaște am avea, desigur, de cîștigat. Dar acum vom vorbi în fața unor oameni care știu tot și nu ne temem că voi, venind cu prejudecăți împotriva noastră și socotind că meritele noastre sînt mai

mici decît ale voastre, o să faceți din asta un cap de acuzare, ci ne temem ca nu cumva voi să vreți să faceți pe placul altora, iar noi să ne înfățișăm la o judecată hotărîtă mai dinainte.

54 (1) Expunînd totuși diferendele îndreptățite pe care le avem cu thebanii și cu voi, ceilalți eleni, vom aminti de serviciile pe care vi le-am făcut și vom încerca să vă convingem. (2) La întrebarea scurtă «dacă am făcut vreun serviciu lacedemonienilor și aliaților în acest război», răspundem că — dacă ne întrebați ca pe niște dușmani — voi nu sînteți nedreptățiți dacă nu vi s-a făcut vreun bine, iar dacă ne socotiți prieteni, atunci greșiți mai mult voi, care ați pornit cu armată împotriva noastră. (3) În ceea ce privește serviciile aduse în timp de pace și în timpul războiului împotriva mezilor, am fost buni pentru că pacea n-am tulburat-o noi cei dintîi, iar în acel război noi singuri, dintre beoțieni, am luat parte cu voi la eliberarea Eladei. (4) Într-adevăr, deși eram continentali, ne-am bătut pe corăbii la Artemision, iar la lupta care s-a dat pe pămîntul nostru am fost alături de voi și de Pausanias. Și, dacă în acea vreme s-a ivit vreo primejdie pentru eleni, am luat parte la toate acțiunile, peste puterile noastre. (5) Și vouă, lacedemonienilor, osebit, atunci cînd o strașnică groază se abătuse asupra Spartei, după cutremur, cînd hiloții se revoltaseră la Ithome, v-am trimis ajutor a treia parte din armata noastră. Nu se cade să se uite toate acestea.

55 (1) Așadar, în vechime, în cele mai importante evenimente, astfel am socotit că este bine să procedăm, iar dușmani cu voi am devenit mai tîrziu. Dar voi înșivă sînteți vinovați: cînd v-am cerut alianța, atunci cînd thebanii ne urgiseau, voi ne-ați respins și ne-ați îndemnat să ne îndreptăm către atenieni, sub motiv că sînt mai aproape, pe cînd voi locuiți la o distanță mare. (2) Iar în timpul războiului n-ați suferit nici o neplăcere prea mare din partea noastră, nici nu ați fost pe punctul de a suferi. (3) Iar dacă n-am voit să ne desprindem de atenieni, la îndemnul vostru, nu v-am făcut nici o nedreptate. Într-adevăr, ei ne-au venit în ajutor împotriva thebanilor, cînd voi ezitați, și nu era frumos să-i trădăm, mai ales pe

aceia cărora le făcusem bine și pe care noi înșine, rugîndu-i, ni-i făcusem aliați, ba chiar am fost membri ai cetății lor. Era[30] firesc să le ascultăm cu însuflețire îndemnurile. (4) În ceea ce privește felul cum conduceți voi, și unii și alții, pe aliații voștri, nu aceia care urmează pe conducători sînt vinovați, dacă rezultatele acțiunii nu au fost bune, ci aceia care îi conduc la ceea ce nu este drept.

56 (1) Thebanii ne-au făcut și multe alte rele, iar ultimul rău, din pricina căruia îndurăm suferințele de față, îl cunoașteți voi înșivă. (2) Într-adevăr, cînd thebanii ne-au ocupat cetatea, deși erau în vigoare tratate și era și zi de sărbătoare, ne-am răzbunat pe dreptate, după legea, valabilă pentru toți elenii, [care spune] că este legiuit să pedepsești pe dușmanul agresor; și nici acum pentru asta nu ar fi drept să primim lovituri din pricina lor. (3) Într-adevăr, dacă veți împărți dreptatea acum cu dușmănie, după propriul vostru interes și după al thebanilor, se va dovedi că nu sînteți adevărați judecători ai dreptății, ci cultivați mai mult interesul. (4) Desigur, dacă thebanii vă par acum folositori, cu mult mai folositori am fost și noi, și ceilalți eleni atunci cînd vă aflați într-o primejdie mai mare. Astfel, acum, voi, înfricoșați, atacați pe alții. Dar în acea împrejurare, cînd barbarul aducea sclavia pentru toți, thebanul era cu el. (5) Este drept să puneți înaintea greșelii noastre de acum, dacă într-adevăr am greșit, avîntul nostru arătat atunci, și veți găsi că avîntul este mai mare decît greșeala și aceasta am făcut-o în momente cînd era un lucru rar printre eleni ca cineva să se împotrivească vitejește armatei lui Xerxes, și cînd erau lăudați mai ales nu aceia care, evitînd primejdia, făceau ceea ce era folositor pentru ei în fața invaziei dușmane, ci aceia care voiau să săvîrșească curajos faptele cele mai mari, înfruntînd primejdii. (6) Noi am fost printre aceștia din urmă, și, fiind onorați la început pentru aceste fapte, ne temem să nu fim distruși din pricina acelorași fapte, pentru că ne-am aliat cu atenienii, respectînd dreptatea, mai degrabă decît cu voi, urmărind interesul. Trebuie, desigur, să arătați că aveți întotdeauna aceleași păreri despre aceiași oameni și să nu socotiți că interesul vostru este altceva decît

faptul că dacă aliații buni vă păstrează întotdeauna o temeinică recunoștință pentru virtute, de îndată se oferă și interesul vostru imediat.

57 (1) Băgați de seamă că acum sînteți socotiți exemplu de oameni bravi pentru mulți eleni. Dacă însă voi veți lua o hotărîre nepotrivită în ceea ce ne privește (judecata de față nu o veți face în secret, și veți fi lăudați [dacă veți judeca bine] în privința noastră, care nu merităm dojană), vegheați ca nu cumva să vi se reproșeze că atunci cînd este vorba despre oameni buni voi sînteți mai înclinați să hotărîți ceea ce nu se cade și ca nu cumva spoliile noastre, binefăcătorii Eladei, să fie puse în templele comune. (2) Groaznică faptă va apărea distrugerea Plateei de către lacedemonieni, cînd se va aminti că părinții noștri au înscris numele cetății pe trepiedul de la Delphi ca răsplată a virtuții plateenilor, iar voi, singurii din toată elenimea, i-ați șters numele de pe trepied, cu toții, ca să faceți pe plac thebanilor. (3) Într-o astfel de nenorocire am ajuns noi, care pieream cînd mezii erau puternici, iar acum sîntem învinși în fața voastră, care mai înainte erați cei mai buni prieteni ai thebanilor; noi am înfruntat două mari primejdii: atunci, dacă nu predam cetatea, eram în primejdie să pierim de ciumă, iar acum, sîntem în primejdie să fim osîndiți la moarte. (4) Și, dintre toți elenii, noi singuri, plateenii, care peste puterile noastre am dat dovadă de însuflețire pentru cauza elenilor, am fost dați la o parte, fără prieteni și fără sprijin. Nimeni dintre aliații noștri de atunci nu ne ajută și ne temem ca nu cumva și voi, lacedemonienilor, singura noastră nădejde, să nu fiți statornici.

58 (1) Desigur, cerem, și pentru zeii care ne-au fost atunci aliați, și pentru virtutea pe care am arătat-o față de eleni, să vă înduplecați și să vă schimbați, dacă ați fost cumva convinși de thebani, și să le cereți să nu ucidă pe aceia pe care nu se cade, să dea dovadă de o recunoștință înțeleaptă, și nu de una pătată de ură, și să nu vă alegeți voi cu ocara, spre a face plăcere altora. (2) Este foarte ușor să distrugeți corpurile noastre, dar este foarte greu să ștergeți dezonoarea acestui fapt.

Căci în noi nu veţi pedepsi, firește, pe dușmanii, ci pe binevoitorii voștri, care am purtat războaie de nevoie. (3) Astfel că, dacă ne veţi acorda securitatea vieţii, veţi da o sentinţă legiuită, și, mai ales dacă vă veţi gîndi că ne-am predat de bună voie, că am ridicat mîinile — legea la eleni interzice uciderea acestor oameni — și că tot timpul v-am fost binefăcători. (4) Întoarceţi-vă privirile spre mormintele părinţilor voștri, pe care, după ce au fost uciși de mezi și îngropaţi în ţara noastră, i-am cinstit în fiecare an, pe cheltuiala statului, cu haine și cu alte lucruri, potrivit datinii. Și am adus, drept ofrandă, pîrgă din toate roadele pe care le produce pămîntul nostru în diferite anotimpuri, noi, bărbaţi însufleţiţi de bune sentimente, dintr-o ţară prietenă și aliaţi cu aceia care au luptat alături de noi. Voi veţi strica rostul acestor fapte, dacă nu veţi judeca drept. (5) Vedeţi și voi: Pausanias i-a înmormîntat, socotind că-i așază într-un pămînt prieten și la niște oameni prieteni, iar voi, dacă ne veţi ucide și dacă veţi trece pămîntul plateean în stăpînirea thebanilor, ce altceva veţi face decît că veţi lăsa pe părinţii și pe rudele voastre fără darurile de cinstire de care se bucură acum pe un pămînt dușman și la niște ucigași? Pe lîngă aceasta veţi reduce în sclavie și pămîntul pe care au fost eliberaţi elenii, și veţi goli templele zeilor, unde, după ce elenii s-au rugat, au înfrînt pe mezi, și-i veţi despuia de jertfele strămune, stabilite de întemeietori și de ctitori.

59 (1) Nu este spre gloria voastră, lacedemonienilor, nici să păcătuiţi împotriva legilor comune ale elenilor și împotriva strămunilor, nici să ne daţi pieirii pe noi, binefăcătorii voștri, din pricina unei dușmănii străine de voi, fără să fiţi jigniţi, ci să ne cruţaţi, și să ne deplîngeţi în cugetul vostru cu o compătimire înţeleaptă, gîndindu-vă nu numai la grozăvia suferinţelor noastre, ci și la ce fel de oameni sîntem noi, care vom suferi, și la marea nestatornicie a soartei, mai ales cînd se abate asupra cuiva care nu merită. (2) Iar noi, așa cum ni se cuvine și ne mînă și interesul, ridicînd glasul, cerem zeilor care au aceleași altare și sînt comuni elenilor, să vă convingă de următoarele lucruri: invocînd jurămintele pe care le-au făcut

părinţii voștri, că nu vor uita [de jertfele noastre], am venit, rugători, la mormintele strămune și implorăm pe cei care au răposat să nu voiască să ajungă sub thebani și, fiindu-vă cei mai buni prieteni, să nu fie predaţi celor mai mari dușmani. Vă amintim de ziua aceea în care am săvîrșit cele mai strălucite fapte, alături de voi, iar în ziua de astăzi sîntem în primejdie de a suferi cele mai mari grozăvii. (3) Și trebuind să terminăm cuvîntul — lucru necesar și foarte greu de făcut pentru cei care se află în această situaţie ca noi, pentru că o dată cu sfîrșitul cuvîntului, se apropie și primejdia morţii — spunem și acum că nu predăm cetatea thebanilor căci am fi preferat ca mai înainte de a ajunge aici să murim, înfruntînd cea mai groaznică moarte, de foame, ci am venit ca să ne încredinţăm vouă. Este drept, dacă nu vă convingem, să vă puneţi în aceeași situaţie în care eram noi și să ne lăsaţi să alegem noi înșine primejdia de înfruntat. (4) Vă conjurăm, lacedemonienilor, noi, plateenii, care am dat dovadă de cea mai mare însufleţire pentru eleni, să nu ne predaţi din mîinile voastre cînd implorăm buna voastră credinţă, să nu ne predaţi thebanilor, cei mai înverșunaţi dușmani ai noștri, ci să fiţi salvatorii noștri, și, eliberînd pe ceilalţi eleni, pe noi să nu ne daţi pierzării".

60 Așa au vorbit plateenii. Iar thebanii, temîndu-se că lacedemonienii, ascultînd cuvîntul plateenilor, vor ceda, au păsit în faţă și au spus că vor și ei să vorbească, de vreme ce și plateenilor li s-a îngăduit să vorbească mai mult decît se așteptaseră ei, ca răspuns la întrebare. Cum lacedemonienii i-au îndemnat să vorbească, ei au spus următoarele:

61 (1) „N-am fi cerut să vorbim dacă plateenii ar fi răspuns și ei scurt la întrebarea pusă și dacă nu s-ar fi îndreptat împotriva noastră, acuzîndu-ne, și dacă, în afara punctelor în discuţie, n-ar fi făcut o lungă apologie a lor înșiși; și dacă fără să fi fost acuzaţi nu și-ar fi adus laude. Acum, însă, trebuie să vorbim împotriva unor afirmaţii făcute de ei, iar pe altele să le dovedim false, pentru ca nici pretinsa noastră răutate, nici gloria lor să nu-i ajute, ci, după ce veţi fi ascul-

tat și pe unii și pe alții, să distingeți adevărul. (2) Noi am intrat în dezbinare cu ei, mai întîi, pentru că, după ce am întemeiat Plateea, în urma populării restului Beoției, și după ce am întemeiat și alte localități împreună cu Plateea, pe care le-am luat în stăpînire, alungînd populația amestecată, plateenii nu au mai găsit de cuviință, așa cum se rînduise la început, să fie conduși de noi, ci, fără de ceilalți beoțieni, călcînd legile strămoșești, cînd au fost siliți să respecte obiceiurile străbune, s-au îndreptat spre atenieni, și, împreună cu ei, ne-au dat multe lovituri, pentru care au suferit și ei, la rîndul lor.

62 (1) Iar cînd barbarul a venit împotriva Eladei, ei afirmă că singurii dintre beoțieni nu s-au dat de partea medului. Și mai ales cu acest fapt se fălesc ei, iar pe noi ne insultă. (2) Noi spunem însă că ei nu s-au dat de partea mezilor, pentru că nu s-au dat nici atenienii, așa cum, pe aceeași cale, mai tîrziu, cînd atenienii au pornit împotriva elenilor, ei singuri dintre beoțieni au fost de partea atenienilor. (3) Și, într-adevăr, vedeți și voi în ce fel au făcut acest lucru și unii și alții. Astfel cetatea noastră nu avea atunci nici un regim oligarhic, în care [numai] cei de neam nobil să aibă drepturi egale, nici democratic, ci puterea era în mîna cîtorva oameni, regim foarte potrivnic legilor și înțelepciunii celei mai înalte și foarte apropiat de tiranie. (4) Și aceștia — nădăjduind că își vor întări și mai mult forțele lor particulare, dacă medul va învinge — au ținut poporul cu forța în frîu și l-au adus aici pe Med[40]. Și întreaga cetate a săvîrșit acest lucru, fără să fie de sine stătătoare, deci nu merită să fie batjocorită pentru greșelile săvîrșite atunci cînd nu mai existau legi. (5) După ce, deci, medul a plecat și cetatea și-a reluat legile, pentru această perioadă trebuie să cercetați dacă atunci — cînd atenienii au venit mai tîrziu și au încercat să pună sub dominația lor și restul Eladei, și țara noastră, și cînd în cea mai mare parte a ei erau dezbinați — noi am luptat la Coroneea. Și, învingînd pe atenieni, am eliberat Beoția, iar acum, împreună cu voi, eliberăm pe alții cu însuflețire, oferind cai și arme, pe care nu le pun la dispoziție alți aliați. (6) Aceasta este apărarea noastră împotriva învinuirii că ne-am dat de partea mezilor.

63 (1) Acum vom încerca să arătăm că voi, plateenilor, ați făcut și mai multe nedreptăți elenilor și că sînteți, mai mult ca alții, pasibili de orice pedeapsă. (2) Ați fost, după cum spuneți, aliați cu atenienii și cetățeni atenieni cînd ați pornit să ne pedepsiți. Trebuia, deci, să veniți voi singuri împotriva noastră și să nu veniți împreună cu alții, mai ales că aveați putința, dacă cumva ați fost împinși, fără voia voastră, de către atenieni, cînd exista alianța cu acești lacedemonieni împotriva mezilor, alianță de care voi faceți mult caz. Această alianță era îndeajuns spre a ne îndepărta de voi și — lucru foarte important — spre a vă da putința să vă eliberați fără teamă. În realitate, voi, de bunăvoie, și nu forțați, ați ales alianța cu atenienii. (3) Și mai spuneți că era rușinos să trădați pe binefăcătorii voștri. Dar era cu mult mai rușinos și mai nedrept să trădați, mai înainte, pe toți elenii, cu care juraserăți împreună, decît să trădați numai pe atenieni, care reduc Elada la sclavie, în timp ce ceilalți luptă s-o elibereze. (4) Și să știți că recunoștința voastră nu se arată la înălțimea serviciilor pe care vi le-au făcut și nici neîntinată de rușine. În adevăr, chiar voi, după cum spuneți, i-ați adus pe atenieni, fiindcă erați nedreptățiți, dar v-ați făcut complicii celor care fac nedreptăți altora. Este desigur mai rușinos a nu arăta o recunoștință la înălțimea serviciului primit, decît a manifesta o recunoștință legiuită, dar care, cînd este adusă, se transformă în nedreptate.

64 (1) Și ați arătat clar că nu de dragul elenilor voi singuri n-ați trecut atunci de partea mezilor, ci pentru că nu au trecut nici atenienii, fiindcă voi voiați să faceți același lucru cu atenienii, împotriva celorlalți eleni. (2) Și acum aveți pretenția să trageți foloase din împrejurările în care ați fost buni datorită altora. Dar nu este firesc: ci, pentru că v-ați ales pe atenieni, luptați împreună cu ei și nu mai tot aduceți aci în discuție alianța de atunci, întărită prin jurămînt, zicînd că trebuie să fiți salvați în virtutea ei. (3) Într-adevăr, voi ați părăsit-o și, făcînd-o, ați redus la sclavie și pe egineți, și pe alții cîțiva dintre cei care juraseră împreună cu voi, mai mult decît ați fi împiedicat reducerea lor la sclavie; acestea le-ați

făcut de bună voie, chiar cînd erați guvernați de legile de pînă de curînd, cînd nimeni nu v-a forțat, ca pe noi. Și mai înainte de a fi asediați nu ați primit ultima noastră invitație la pace, prin care se prevedea să nu luați apărarea nici unora, nici altora. (4) Care oameni, deci, ar putea fi mai pe drept urîți de toți elenii decît voi, care aduceți drept pretext bunătatea, cu intenția ascunsă de a le face rău? Iar faptele prin care ați fost atunci buni, după cum spuneți, nu le-ați arătat acum cum se cuvine; dimpotrivă, a ieșit la lumină ceea ce a dorit întotdeauna natura voastră, anume faptul că ați pornit împreună cu atenienii, care o luaseră pe o cale nedreaptă. (5) Acestea avem deci de spus în privința medizării noastre silite și a trecerii voastre nesilite de partea atenienilor.

65 (1) În ceea ce privește nedreptățile ultime, pe care pretindeți voi că vi le-am făcut — anume că am venit, călcînd legea, împotriva cetății voastre, cînd era în vigoare un tratat și se celebra o sărbătoare — nu credem că am săvîrșit nici aci o mai mare nedreptate decît voi. (2) Într-adevăr, dacă noi înșine am lupta împotriva cetății voastre și am pustii pămîntul ca dușmani sîntem vinovați, dar dacă oameni de ai voștri, fruntași și în privința averii, și a neamului, voind să pună capăt alianței voastre externe și să vă readucă la obștești-tile datini străbune ale beoțienilor ne-au chemat din liberă voință, ce nedreptate săvîrșim? Într-adevăr, conducătorii calcă mai mult legea decît aceia care-i urmează. (3) Dar nici ei nu calcă legea, după cum judecăm noi, nici noi. (4) Fiind cetățeni, ca și voi, și riscînd mai mult decît voi, ne-au deschis zidul cetății lor și, ducîndu-ne înlăuntrul cetății, prietenește, nu ca dușmani, au dorit ca aceia dintre voi care sînt răi să nu fie și mai răi, iar aceia care sînt buni să dețină ceea ce li se cuvine. fiind conducători înțelepți și neîndepărtînd oamenii din cetate, ci dimpotrivă, atrăgîndu-i spre rudele lor și contribuind ca cetatea să nu fie dușmană cuiva, ci legată de toți prin tratate.

66 (1) Iată dovada că n-am acționat ca dușmani: n-am făcut nimănui nici o nedreptate, ci am proclamat că oricine

vrea poate să vină la noi, să participe la viața politică după datele străbune ale tuturor beoțienilor. (2) Și voi înșivă ați venit cu dragă inimă, și, după ce ați încheiat o înțelegere, la început ați stat liniștiți, dar, mai tîrziu, făcîndu-vă socoteala că noi sîntem puțin numeroși — chiar dacă se părea că noi nu săvîrșisem o faptă prea prietenească pentru că nu intrasem în cetate cu aprobarea poporului vostru — nu ne-ați mai tratat așa cum vă trataserăm noi, neluînd nici o măsură de fapt, ci doar ne-ați îndemnat cu cuvîntul să ieșim și ne-ați atacat, călcînd înțelegerea; pe cei prinși i-ați ucis — nu-i deplîngem căci au suferit după lege — iar pe cei care au ridicat mîinile i-ați făcut prizonieri și, deși ne-ați promis mai tîrziu că nu-i veți omorî, i-ați măcelărit în chip nelegiuit; atunci cum n-ați săvîrșit fapte oribile? (3) Prin aceasta ați săvîrșit într-un timp foarte scurt trei nedreptăți: ați călcat înțelegerea, ați ucis mai tîrziu oamenii și ați înșelat promisiunea pe care ne-o făcuserăți, că nu-i veți omorî; chiar dacă n-am adus pagube în ogoarele voastre, totuși voi înșivă susțineți că noi am călcat legea și cereți să nu dați satisfacție. (4) Dar lucrurile nu se vor petrece așa, dacă acei judecători vor judeca drept, ci veți fi pedepsiți pentru toate faptele voastre.

67 (1) Aceste lucruri le-am expus, lacedemonienilor, și pentru voi, și pentru noi, pentru ca și voi să știți că-i veți osîndi pe drept, iar noi încă și mai pe drept i-am pedepsit. (2) Vedeți ca nu cumva, dîndu-le ascultare, să distrugeți vechile virtuți, dacă a existat într-adevăr vreo virtute, potrivit cărora trebuie să veniți în ajutor celor nedreptățiți și să dați o dublă pedeapsă celor care săvîrșesc vreo nelegiuire, pentru că nu greșesc pentru motive îndreptățite. Vedeți să nu tragă ei foloase din lacrimi și din jelanii, invocînd cu strigăte mormintele părinților voștri și singurătatea lor. (3) La drept vorbind și noi putem arăta, la rîndul nostru, că mult mai multe grozăvii a îndurat generația noastră, care a fost distrusă de ei, căci unii dintre părinții voștri, aducînd Beoția în alianța voastră, au murit la Coroneea, iar cei rămași, care sînt bătrîni și cu casele pustii, vă fac o rugăminte cu mult mai dreaptă, și anume vă cer să-i pedepsiți. (4) Sînt mai

vrednici de compătimire acei oameni care au suferit o dezonoare; dar oamenii care pătimesc pe drept, cum sînt ăştia, trebuie, dimpotrivă, să le producă bucurie. (5) Apoi singurătatea lor ei singuri şi-au creat-o, căci au respins de bunăvoie pe aliaţii mai buni şi au călcat legea, nu fiindcă ar fi suferit mai înainte din pricina noastră, ci pentru că au judecat mai mult cu ură decît cu dreptate, şi nu au ispăşit pe măsura vinovăţiei lor. Aşa că ei vor suferi ceea ce este prevăzut de lege, dar nu ridicînd mîinile după luptă, aşa cum pretind ei, ci predîndu-se judecăţii, aşa cum prevede înţelegerea. (6) Veniţi deci, lacedemonienilor, în ajutorul legii elenilor, care a fost călcată de ăştia, şi arătaţi-ne, la rîndul vostru, acuma cînd suferim, contrar prevederilor legii, recunoştinţa legiuită pentru serviciile pe care vi le-am făcut cu însufleţire, şi nu îngăduiţi să fim daţi la o parte în faţa voastră de cuvintele acestora, ci daţi exemplu elenilor că nu le veţi propune întreceri de cuvinte, ci de fapte, pentru care, dacă sînt drepte, este de ajuns să fie enunţate pe scurt, iar dacă sînt greşite, cuvîntările împodobite cu vorbe pompoase nu le pot servi decît ca un văl. (7) Dar dacă voi, conducătorii, aşa cum sînteţi acum, veţi da o sentinţă scurtă în prezenţa tuturor vinovaţilor, nimeni nu va mai căuta cuvinte frumoase pentru fapte rele".

68 (1) Aşa au vorbit thebanii. Dar judecătorii lacedemonieni, socotind că vor pune o întrebare dreaptă, le-au cerut să spună dacă au primit vreun serviciu de la spartani în timpul războiului. Într-adevăr, şi mai înainte, potrivit înţelegerii încheiate de Pausanias după alungarea medului, lacedemonienii ceruseră plateenilor să stea liniştiţi dar şi, mai tîrziu, cînd plateenii, înainte de a începe asediul, n-au acceptat cele ce li se pretindeau, potrivit acelor învoieli, anume, să stea neutri. Spartanii au considerat că plateenii, situîndu-se în afara tratatului din propria lor voinţă, au suferit din pricina lor înşişi. Apoi, judecătorii, aducînd pe fiecare plateean în parte şi punîndu-i întrebarea dacă a făcut vreun serviciu lacedemonienilor sau aliaţilor lor, ori de cîte ori cei aduşi răspundeau că n-au făcut nici un serviciu, îi duceau de acolo şi-i ucideau, fără nici o excepţie. (2) Au ucis nu mai puţin de două sute de plateeni şi

douăzeci şi cinci de atenieni, care erau asediaţi împreună cu ei, iar femeile le-au redus la sclavie. Plateea a fost dată de thebani s-o locuiască, timp de un an, unor megarieni, care fuseseră exilaţi în timpul unei răscoale şi plateenilor care, fiind de partea lor, supravieţuiseră. (3) Mai tîrziu, distrugînd-o în întregime pînă la pămînt, au ridicat din temelii, lîngă Heraia, o casă de oaspeţi, lungă de două sute de picioare, lîngă care, de jur împrejur, în sus şi în jos, se aflau locuinţe, iar pentru construcţie s-au folosit de acoperişurile şi de uşile luate de la casele plateenilor; din toate mobilele de bronz şi de fier, care se aflau în cetate, au făcut paturi şi le-au adus ofrandă Herei şi au mai zidit şi un templu de piatră, lung de o sută de picioare. Pămîntul, făcîndu-l proprietate publică, l-au arendat pe zece ani, iar thebanii îl foloseau ca păşune. (4) În general, cam aşa ajunseseră lacedemonienii să se înstrăineze de plateeni din pricina thebanilor, socotind că aceştia le sînt încă de folos în războiul care tocmai începuse. (5) Evenimentele de la Plateea s-au terminat în anul al nouăzeci şi treilea, după încheierea alianţei lor cu Atena.

69 (1) Cele patruzeci de corăbii peloponesiene, care, pornind în ajutorul lesbienilor şi, fugind pe mare, urmărite de atenieni, iernaseră în Creta şi de aci ajunseseră împrăştiate în Peloponeş, au dat, în Cyllene, peste treisprezece corăbii leucadiene şi ambraciote şi peste Brasidas, fiul lui Tellis, care venise sfetnic pentru Alcidas. (2) Într-adevăr, după eşecul de la Lesbos, lacedemonienii voiau să construiască şi să pornească cu o mai mare flotă spre Corcyra, care se răsculase tocmai cînd la Naupactos se aflau atenienii, numai cu douăsprezece corăbii. Voiau să le-o ia înainte atenienilor, pînă nu le venea în ajutor vreo flotă mai mare din Atena. În vederea acestei acţiuni se pregătea şi Alcidas şi Brasidas.

70 (1) Corcyreienii erau în dezbinare, după ce le sosiseră prizonierii care fuseseră luaţi în bătăliile navale de la Epidamnos şi lăsaţi apoi liberi de corintieni. Corintienii îi eliberaseră, spunînd că fuseseră luaţi pe garanţie de către proxeni, pe opt sute de talanţi; în realitate însă ei fuseseră convinşi să dea

Corcyra pe mîna corintienilor. Prizonierii încercau, într-adevăr, să facă acest lucru și se duceau pe la fiecare cetățean, pentru ca să desprindă cetatea de Atena. (2) A sosit o corabie ateniană și una corintiană, aducînd pe soli; începînd discuțiile, corcyreienii au votat să fie aliații atenienilor, potrivit acordurilor în vigoare, iar cu peloponesienii să rămînă prieteni ca și mai înainte. (3) Peithias era proxenos voluntar al atenienilor și fruntaș al poporului; acești oameni, trădătorii veniți de la Corint, îl dau în judecată zicînd că face din Corcyra sclava atenienilor. (4) Peithias, fiind achitat, a dat și el în judecată pe cinci corcyreieni, cei mai bogați din cetate, învinuindu-i că taie araci de pe pămîntul consacrat lui Zeus și lui Alcidas, amenda pentru fiecare arac era o stateră. (5) Fiind deci condamnați să plătească, la scadențe fixate de ei înșiși, sumele imputate, ei s-au așezat prin temple, ca rugători la altare, din pricina mărimii amenzii; Peithias — el făcea parte și din sfat — îi convinge pe membrii sfatului să aplice legea. (6) Osîndiții fiind constrînși de lege să plătească la anumite termene și aflînd că Peithias, cît mai face încă parte din sfat, are de gînd să convingă poporul să aibă aceiași prieteni și dușmani ca atenienii, s-au ridicat, și, luînd pumnalele, au intrat pe neașteptate în sfat și au ucis pe Peithias și aproape șaizeci de sfetnici și particulari. Cîțiva dintre ei, puțini la număr, care erau de aceeași părere cu Peithias, s-au refugiat în trirema ateniană, care nu plecase încă.

71 (1) După ce au săvîrșit această faptă au convocat pe corcyreieni și le-au spus că acesta era cel mai bun lucru de făcut și că atenienii nu-i vor face sclavi. Le-au poruncit să nu mai primească pe nimeni, afară de aceia care vin liniștiți cu o singură corabie, dar dacă vin cu mai multe corăbii, să-i socotească dușmani. După ce au spus acestea, i-au silit pe corcyreieni să dea putere de lege hotărîrii. (2) Trimit îndată soli și la Atena, pentru ca să informeze pe atenieni, așa cum erau ei interesați; de asemenea, să convingă pe cei care se refugiaseră acolo să nu întreprindă nici o acțiune nepotrivită ca să nu se producă ceva neplăcut pentru ei.

72 (1) Cînd au sosit solii la Atena, atenienii i-au arestat ca răzvrătiți, iar pe cei convinși de soli i-au transferat în Egina. (2) În acest timp, corcyreienii, care dețineau frînele puterii, îndată ce a sosit o triremă corintiană și cei cîțiva soli lacedemonieni, au atacat pe democrați și i-au învins în luptă. (3) În timpul nopții, democrații s-au refugiat pe acropolă și pe înălțimile cetății și, strîngîndu-se, s-au așezat aci și au luat în stăpînire portul Hyllaicos; ceilalți au ocupat agora-ua, unde locuiau cei mai mulți dintre ei, partea portului dinspre agora, și cealaltă parte dinspre uscat.

73 A doua zi s-au luat puțin la încăierare și au trimis și unii și alții soli pe ogoare, ca să cheme sclavii în ajutor și să le promită eliberarea. În ajutorul democraților au venit ca aliați o mulțime de sclavi, iar celorlalți le-au venit, ca ajutoare, opt sute de oameni de pe uscat.

74 (1) După un interval de o zi, se dă iarăși o luptă și învîng democrații, fiind superiori prin poziția locurilor și prin numărul oamenilor. Femeile atacau curajos alături de ei, aruncînd cu țigle de pe casă și înfruntînd zarva peste firea lor. (2) Fiind respinși în cursul după-amiezei tîrziu, oligarhii s-au temut ca nu cumva de la primul asalt poporul să dea fuga și să pună stăpînire pe șantierul naval și să-i distrugă și pe ei, de aceea au dat foc caselor și magazinelor, care se aflau în jurul agoraei, ca să nu mai existe nici o intrare; nu s-a cruțat nici o casă, proprie sau străină, așa că au ars multe mărfuri ale angrosiștilor, și, dacă ar fi bătut vîntul, îndreptînd flăcările spre ea, cetatea ar fi fost în primejdie de a arde în întregime. (3) Aceștia au încetat lupta și unii și alții s-au liniștit și au petrecut noaptea de strajă. După victoria democraților, corabia corintiană plutea în taină spre cetate și mulți dintre cei care veniseră în ajutor au fost aduși pe uscat, fără să fie observați.

75 (1) În ziua următoare, Nicostratos, fiul lui Diitrephes, strateg al atenienilor, a venit în ajutor din Naupactos cu douăsprezece corăbii și cu cinci sute de hopliți messenieni. El a reușit să încheie o înțelegere, convingînd pe cetățeni să dis-

pună ca să fie judecaţi numai zece bărbaţi, cei mai vinovaţi dintre toţi — care nici nu mai erau în cetate — iar pe ceilalţi să-i lase să locuiască în cetate, încheind pace, şi între ei, şi cu atenienii şi angajîndu-se să aibă aceiaşi prieteni şi aceiaşi duşmani. (2) După ce a făcut ordine în această privinţă, s-au pregătit să plece înapoi pe mare, dar fruntaşii poporului îl conving să le lase lor cinci dintre corăbiile lui, pentru ca adversarii să se poată mişca mai puţin decît ei; în schimb şi ei să echipeze cinci corăbii de ale lor şi să le trimită o dată cu el. (3) El s-a învoit, iar ei căutară să recruteze pe duşmani pentru serviciul de pe corăbii. Aceia, temîndu-se să nu fie trimişi la Atena, s-au aşezat ca rugători în templul Dioscurilor. (4) Nicostratos i-a ridicat, căutînd să-i liniştească. Dar, cum nu izbutea să-i convingă, poporul, înarmat, sub pretextul că aristocraţii n-au gînduri curate, dacă nu au încredere să pornească cu ei pe mare, le-a luat armele de prin case şi a ucis pe cîţiva, pe care i-a întîlnit, dacă nu i-ar fi împiedicat Nicostratos. (5) Ceilalţi, văzînd cele petrecute, s-au aşezat ca rugători în templul Herei; erau nu mai puţin de patru sute. Iar poporul, temîndu-se că vor pune la cale vreo schimbare, i-a ridicat, şi, convingîndu-i, i-a dus în insula din faţa templului Herei, unde le trimitea hrană.

76 Cînd răscoala se afla în a patra sau a cincea zi după deportarea oamenilor pe insulă, sosesc cincizeci şi trei de corăbii peloponesiene de la Cyllene, care se aflau ancorate după plutirea din Ionia. Erau sub comanda lui Alcidas, ca şi mai înainte, iar Brasidas se afla cu el, ca sfetnic. Şi, ancorînd în limanul Sybota, a doua zi au pornit spre Corcyra.

77 (1) Corcyreienii, din pricina zarvei şi fiindcă se temeau pentru situaţia din cetate şi de sosirea pe mare a duşmanilor, au început să pregătească în acelaşi timp şaizeci de corăbii pe care le trimitea împotriva duşmanilor pe măsură ce erau echipate; atenienii îi îndemnau, în acelaşi timp, să-i lase mai întîi pe ei să iasă în larg şi după aceea să-i atace pe duşmani cu toate corăbiile. (2) Dar din cauză că navele lor se aflau în dezordine în faţa navelor adverse, două dintre ele au dezertat

la duşmani, în timp ce celelalte dădeau lupta cu duşmanii; în ceea ce făceau nu era nici o rînduială. (3) Peloponesienii, văzînd dezordinea, s-au rînduit cu douăzeci de corăbii împotriva corcyreienilor, iar cu celelalte s-au aşezat împotriva celor douăsprezece corăbii ateniene, dintre care două erau: Salaminia şi Paralos.

78 (1) Corcyreienii, atacînd în dezordine şi în grupe mici, luptau din greu pe frontul lor. Atenienii, temîndu-se de mulţimea corăbiilor duşmane şi de încercuire, nu atacau deodată multele corăbii duşmane aşezate în faţa lor şi nici frontal, ci le izbeau în flanc; au scufundat una. (2) Şi după aceea, corcyreienii au plutit în jurul duşmanilor care se rînduiseră în formă de cerc şi care încercau să-i pună în dezordine. Peloponesienii aşezaţi în faţa corcyreienilor, fiind informaţi despre acest fapt şi temîndu-se să nu se întîmple ceea ce se petrecuse la Naupactos, le-au sărit în ajutor. De aceea, strîngîndu-se *multe corăbii la un loc*, au început deodată atacul împotriva atenienilor. (3) Atenienii au început să se retragă bătînd pupa[41] şi, în acelaşi timp, stăruiau ca navele corcyreienilor să se retragă cît mai repede şi cît mai mult, în timp ce ei înşişi se retrăgeau în tihnă, înaintea duşmanilor care se aflau aşezaţi în faţa lor. (4) Lupta navală, desfăşurîndu-se astfel, s-a terminat pe la apusul soarelui.

79 (1) Corcyreienii, temîndu-se ca nu cumva duşmanii, ca învingători, să plutească spre cetatea lor, sau să ia pe cei de pe insulă sau să execute altă mişcare tactică, au dus iarăşi pe cei din insulă în templul Herei şi au pus cetatea sub pază. (2) Totuşi peloponesienii, deşi biruitori, n-au îndrăznit să plutească împotriva cetăţii dar avînd treisprezece nave corcyreiene *s-au întors, plutind, spre ţărmul de unde porniseră*. (3) Dar nici a doua zi n-au mai pornit împotriva cetăţii, deşi corcyreienii erau în mare zarvă şi teamă, iar Brasidas, după cum se spune, îndemna pe Alcidas să facă acest lucru; nu avea însă drept de vot egal cu el. Debarcînd, deci, pe promontoriul Leucimne, prădau ogoarele.

80 (1) În acest timp, poporul corcyreian, temîndu-se să nu vină corăbiile dușmane, a început tratative cu rugătorii și cu ceilalți aristocrați, pentru ca să salveze cetatea. Pe unii i-a convins să se îmbarce pe corăbii, și, deși se aflau în această situație, au echipat totuși treizeci de corăbii. (2) Peloponesienii, prădînd țarinele pînă pe la amiază, au pornit înapoi pe mare și, la căderea nopții, le-au fost semnalate, prin lumini de torțe, cele șaizeci de corăbii ateniene, care pluteau spre ei dinspre Leucas și pe care atenienii le trimiseseră de îndată ce aflaseră de răscoală și de corăbiile care aveau să plutească spre Corcyra cu Alcidas. Strateg al celor șaizeci de corăbii era Eurymedon, fiul lui Thiucles.

81 (1) Peloponesienii, de îndată ce s-a înnoptat, au început să navigheze spre casă pe lîngă țărm, și, trecînd corăbiile peste istmul Leucas, ca să nu fie văzuți plutind, s-au dus acasă. (2) Corcyreienii, aflînd că navele attice vin spre ei, iar cele dușmane au plecat, au luat pe messenienii care se aflau în afara cetății, i-au adus înăuntru și au dat ordin navelor, pe care le echipaseră, să pornească spre limanul Hyllaicos; în timp ce navigau, dacă prindeau vreun dușman, îl ucideau. Apoi, debarcînd de pe corăbii pe aristocrații convinși să se îmbarce îi măcelăreau, apoi, ducîndu-se în templul Herei, au convins pe cincizeci dintre rugători să se prezinte la judecată unde i-a osîndit pe toți la moarte. (3) Marea majoritate a rugătorilor însă, care nu fuseseră convinși [să se prezinte la judecată], cînd au văzut cele întîmplate, s-au ucis unii pe alții în templu; unii s-au spînzurat de crengile copacilor, iar alții s-au sinucis, fiecare cum a putut. (4) Timp de șapte zile, cîte au trecut pînă la sosirea lui Eurymedon, cu cele șaizeci de corăbii, corcyreienii au ucis pe aceia pe care-i socoteau dușmani, dînd vina pe cei care încercau să răstoarne puterea poporului; unii au fost uciși din dușmănie personală, iar alții de către datornicii lor, dacă-i prindeau. (5) În acest fel s-au petrecut tot felul de ucideri, așa cum se întîmplă în astfel de împrejurări și încă și mai grozave. Astfel, tatăl își ucidea fiul, unii erau smulși cu forța de la altare și uciși în fața altarelor, iar alții au murit, fiind închiși cu zid, în templul lui Dionysos.

82 (1) Atît de violentă a fost răscoala! Ba chiar s-a părut și mai violentă [decît a fost în realitate], pentru că a fost prima. Astfel, mai tîrziu s-a mișcat aproape întreaga elenime, ca să zicem așa, fiind dezbinată peste tot, căci fruntașii poporului voiau să aducă pe atenieni, iar oligarhii pe lacedemonieni. În timp de pace nu aveau motive și nu erau pregătiți să-i cheme, dar cînd se aflau în război, și pentru a face rău dușmanilor, și pentru a-și face ei înșiși aliați din asta, cei care voiau să introducă vreo schimbare găseau ușor pretexte să aducă pe aliați. (2) Multe și grele nenorociri s-au abătut în timpul răscoalelor asupra cetăților, care se întîmplă și se vor întîmpla întotdeauna, cît timp firea oamenilor va fi aceeași, [se vor întîmpla] mai groaznice sau mai potolite și cu aspecte variate, după cum vor fi schimbările împrejurărilor de fiecare dată. Astfel, în timp de pace și cînd situația este bună, atît cetățile cît și indivizii au gînduri mai bune, pentru că nu ajung în situații nedorite, pe cînd războiul, răpind putința procurării hranei de toate zilele, devine un dascăl al violenței și potrivește pornirile mulțimii cu stările momentului. (3) Au intrat deci în dezbinări oamenii prin cetăți și faptele care s-au petrecut mai tîrziu, datorită faimei celor întîmplate mai înainte, au făcut pe oameni să-și înnoiască gîndurile cu un avînt excesiv, nu numai prin șiretenia cu care întreprindeau faptele, dar și prin ciudățenia răzbunărilor. (4) Ei au schimbat, după bunul lor plac, și sensul obișnuit al cuvintelor. Astfel, îndrăzneala nesăbuită a fost numită bărbăție iubitoare de prieteni, iar ezitarea înțeleaptă lașitate cuviincioasă; cumpătarea a fost numită văl al lașității, iar priceperea la toate, lipsă de stăruință; zelul nebunesc a fost numit bărbăție, iar încercarea de a întinde curse cu precauție a fost numită pretext binecuvîntat pentru retragerea de la acțiune. (5) Cel care era nemulțumit, a fost socotit demn de nezdruncinată încredere, iar cel care-l contrazicea era bănuit. Cel care întindea o cursă, dacă izbutea, era socotit inteligent, iar cel care o plănuia era socotit și mai teribil. Dacă se hotăra cineva mai înainte să n-aibă nevoie nici de una[42], nici de alta, era numit destrămător al grupului și om înfricoșat de dușmani. Într-un cuvînt, cel care o lua înainte unuia care avea să săvîrșească vreun rău

era lăudat, ca și cel care îndemna la rău pe unul care nu se gîndea la asta. (6) Ba chiar rudele de sînge erau socotite că sînt mai înstrăinate decît membrii unui grup politic, pentru că aceștia erau mai pregătiți să treacă la acțiune fără ezitare. Astfel de grupuri nu se constituiau în acord cu legile, ci împotriva legilor existente și din dorința de cîștig[43]. Iar angajamentele solemne dintre ei nu le întăreau prin legea divină[44], ci prin săvîrșirea vreunei nelegiuiri în comun. (7) Propunerile bune ale adversarilor, dacă aceștia erau mai puternici, erau primite datorită presiunii stricte, exercitată de fapte, nicidecum din sentimente nobile (?) Faptul de a se răzbuna, la rîndul său, era mai prețuit decît paza de a nu suferi cel dintîi. Și, dacă cumva își făceau jurăminte de împăcare, acestea valorau numai pentru prezent, fiind prestate din pricina vreunei încurcături și neavînd nici o putere din altă parte. Iar cel care o lua înainte cu îndrăzneala, la momentul prielnic, cînd vedea pe [celălalt] lipsit de apărare se răzbuna pe acela, luîndu-l prin surprindere, datorită încrederii înșelate. [Aceasta o făcea] mai cu plăcere decît să atace deschis și aprecia, îndeosebi, securitatea proprie și faptul că, învingînd prin înșelăciune, dobîndea faima de om inteligent. Mai degrabă lumea numește dibaci pe cei mulți, care sînt mișei, decît să spună despre cei nepricepuți că sînt buni; [oamenii îndeobște] de nepricepere se rușinează, iar cu dibăcia se fălesc. (8) Cauza tuturor acestor rele era dorința de dominație, provocată de lăcomie și de ambiție. Și atunci, din pricina lor, oamenii treceau la certuri pătimașe; fruntașii de prin cetăți, fiecare cu o denumire cuviincioasă, se prefăceau că năzuiesc spre egalitatea politică a poporului și aristocrația înțeleaptă. Cu cuvîntul se îngrijeau de treburile publice și își atrag răsplătire ca pentru victorie. În realitate, însă, luptînd prin toate mijloacele, ca să se înfrîngă unii pe alții, au îndrăznit să săvîrșească cele mai groaznice fapte și au recurs la pedepse din ce în ce mai mari, fără să țină seamă de dreptate și de interesul cetății. Așa că ei se limitau la ceea ce le făcea mereu plăcere fiecăruia dintre ei și, dobîndindu-și puterea, fie prin osîndiri obținute cu un vot nedrept, fie prin forța armelor, se pregăteau să-și satisfacă pe dată ambiția. Așadar, nimeni nu prețuia bunăcredința, ei

erau mai binevoitori să asculte pe aceia care, prin cuvîntul ticluit, reușeau să pună la cale o ispravă care stîrnea invidia. Cetățenii neutri erau uciși, și de unii, și de ceilalți, fie fiindcă nu luptau alături de ei, fie că erau pizmuiți că supraviețuiau.

83 (1) Astfel, în cugetul elenilor s-au înscăunat tot felul de răutăți din pricina răscoalelor, iar onestitatea, la care participă foarte mult noblețea de sentimente, fiind luată în rîs, a dispărut, pe cînd faptul de a se împotrivi dușmănos și cu neîncredere unii altora i-a dezbinat foarte mult. (2) Într-adevăr, nu exista nici un cuvînt puternic și nici un jurămînt înfricoșător care să-i împace ci, în lipsa temeiului pe care-l constituie încrederea, ei se bazau mai mult pe forța inteligenței, gîndindu-se să nu sufere mai mult decît puteau să aibă încredere. (3) Și cei mai slabi la minte de cele mai multe ori supraviețuiau. Într-adevăr, temîndu-se de propria lor deficiență și de inteligența adversarilor, să nu fie cumva mai prejos în cuvinte, iar adversarii să le-o ia înainte cu multa dibăcie a inteligenței lor, întinzîndu-le curse — porneau cu îndrăzneală la acțiune. (4) Iar ceilalți, disprețuindu-i, socoteau că vor putea să presimtă [atacul lor] și, crezînd că nu trebuie să întreprindă cu fapta ceea ce pot face cu gîndirea, nu-și luau măsuri de pază și pentru aceasta erau mai curînd nimiciți.

, 84 (1) Așadar, în Corcyra cele mai multe dintre aceste fapte au fost săvîrșite de către aceia care atacau primii; [au mai fost săvîrșite și alte fapte] de către aceia care treceau la contraatac, conduși fiind mai mult cu trufie decît cu înțelepciune de oameni care căutau să se răzbune. Cei care dădeau contralovituri, unii încercau să scape de sărăcia obișnuită, dorind mai ales cu patimă să pună stăpînire pe nedrept pe averea vecinilor, iar alții nu porneau la atac împinși de lăcomie, ci de pe o poziție egală cu a adversarului și mînați fiind de o ură neîmblînzită; de aceea se năpusteau asupra adversarului cu violență și neînduplecare. (2) Tulburîndu-se deci viața obișnuită a cetății, în această împrejurare, firea omenească a trecut peste legi și, obișnuită să facă nedreptăți, chiar călcînd legile în vigoare, a arătat că se bucură de neînfrînarea mîniei,

nu se supune dreptății și este dușmană celui care se distinge. Altfel n-ar fi prețuit răzbunarea mai mult decît legea [divină][45], n-ar fi pus cîștigul mai presus de abținerea de la nedreptate, și în care invidia nu și-ar mai fi exercitat puterea ei vătămătoare. (3) În această privință[46], oamenii prețuiesc acele legi obștești cu ajutorul cărora toți nădăjduiesc că, chiar atunci cînd se năruie, vor putea fi salvați, dar, cînd este vorba să pedepsească pe alții, atunci sînt de părere să înceteze și să nu mai fie în vigoare, dacă cineva, aflîndu-se în primejdie, s-ar putea bucura de protecția vreuneia dintre ele.

85 (1) Așadar, însuflețiți de o asemenea ură s-au năpustit corcyreienii, în cetate, unii împotriva altora, iar Eurymedon și atenienii au plecat de acolo cu corăbiile. (2) Mai tîrziu, corcyreienii exilați — se salvaseră cam la cinci sute — cucerind zidurile care se aflau pe continent, au pus stăpînire pe pămîntul propriu aflat în fața Corcyrei și, pornind de acolo, prădau pe cei de pe insulă, producîndu-le multe pagube; și foamete grea era în cetate. (3) Corcyreienii au trimis soli și la Sparta și la Corint, ca să trateze întoarcerea exilaților în patrie. Și, deoarece n-au ajuns la nici un rezultat, puțin mai tîrziu, pregătind ambarcații (vase) și trupe de ajutor, au trecut pe insulă în total șase sute, (4) și, dînd foc vaselor, ca să nu le mai rămînă nici o altă nădejde decît să pună stăpînire pe pămînt, s-au urcat pe muntele Istone și, ridicînd acolo o fortificație, au început să măcelărească pe cei din cetate și să pună stăpînire pe pămînt.

86 (1) Pe la sfîrșitul aceleiași veri, atenienii au trimis în Sicilia douăzeci de corăbii, sub comanda lui Laches, fiul lui Melanopos și pe Charoides, fiul lui Euphiletos. (2) Astfel, syracusanii și leontinenii au început să poarte război între ei: syracusanii aveau aliați, în afară de camarineni[47], toate cetățile dorice, care se alăturaseră alianței cu lacedemonienii, cînd a izbucnit războiul, totuși nu luaseră parte la lupte alături de ei. Cu leontinenii se aliaseră cetățile chalcidice și Camarina. În Italia locrii erau aliații syracusanilor, iar rhegiinii[48], cu leontinenii, datorită înrudirii. (3) Aliații leontinenilor, trimițînd deci soli la Atena, în virtutea vechii alianțe și pentru că erau ionieni, conving pe atenieni să le trimită corăbii, deoarece syracusanii îi țineau departe și de pămînt și de mare. (4) Atenienii le-au trimis corăbiile, sub pretext că le sînt rude, în realitate fiindcă voiau să nu mai fie transportat grîu de acolo în Pelopones și pentru că doreau să încerce, dacă va fi posibil, să ia în stăpînirea lor Sicilia. (5) Așezîndu-se deci în Rhegium, în Italia, au început războiul alături de aliați și vara s-a terminat.

87 (1) În iarna care a urmat, ciuma s-a abătut a doua oară asupra atenienilor; deși nu încetase cu totul nici un moment, fusese totuși un [fel de răgaz].
(2) Și după aceea, a durat nu mai puțin de un an, iar mai înainte durase chiar doi ani; în acest fel, nimic altceva n-a dat mai multe lovituri puterii atenienilor. (3) Astfel, au murit nu mai puțin de patru mii patru sute de hopliți din rîndurile pedeștrilor și trei sute de călăreți, iar din restul populației[49] un număr neștiut. (4) Au mai fost atunci multe cutremure de pămînt și în Atena și Eubeea și în Beoția și, îndeosebi, în Orchomenos din Beoția.

88 (1) Atenienii din Sicilia și locuitorii din Rhegium au pornit în această iarnă în expediție cu treizeci de corăbii împotriva insulelor numite ale lui Aiolos, căci vara, din pricina lipsei de apă, era în neputință să ducă expediția. (2) Insulele sînt locuite de lipari, coloniști ai cetății Cnidos. Ei locuiesc într-o insulă mică, numită Lipara. Pe celelalte — Didyme, Strongyle și Hiera — le cultivă pornind de pe Lipara. (3) Oamenii de acolo socotesc că în insula Hiera lucrează faurul Hephaistos, pentru că se vede[50] că noaptea scoate flăcări multe, iar ziua fum. Aceste insule sînt așezate în fața teritoriului Siciliei și Messeniei, dar erau aliate cu Syracusa. (4) Atenienii, devastînd pămîntul și văzînd că dușmanii nu se apropie, s-au întors pe mare spre Rhegium. Și iarna s-a terminat și, cu ea, al cincilea an al războiului a cărui istorie a scris-o Thucydides.

89 (1) În vara următoare, peloponesienii și aliații lor s-au dus pînă la Istm, cu intenția de a invada Attica, sub comanda lui Agis, fiul lui Archidamos, regele lacedemonienilor, dar, producîndu-se multe cutremure, s-au întors iarăși acasă și invazia n-a mai avut loc. (2) Cam în aceeași vreme, în care au avut loc aceste cutremure, marea s-a umflat la Orobiai, în Eubeea și, retrăgîndu-se de la țărmul de atunci, a pornit înspumată și s-a întins peste o parte din cetate, provocînd într-o parte inundații, iar în alta s-a retras, așa că acum este mare pe unde altădată era uscat. Apele au ucis oamenii, care nu putuseră să fugă pe înălțimi înainte de umflarea lor. (3) Și în insula Atalante, care se află la locrii opuntieni, s-a produs o inundație asemănătoare și a distrus o parte din reduta atenienilor și a sfărîmat una dintre cele două corăbii care erau acolo. (4) S-a produs și la Peparethos o retragere a valurilor, totuși nu au inundat. Apoi un cutremur a distrus o parte din zidul cetății, pritaneul[51] și alte cîteva case. (5) Eu îmi explic astfel fenomenul: pe unde a fost mai puternic, cutremurul a făcut marea să se retragă și, deodată, să pornească cu o mai mare furie și să producă inundații; fără cutremur eu nu cred că s-ar fi putut produce un astfel de fenomen.

90 (1) În aceeași vară se războiau și alte cetăți, după cum avea fiecare interesul și, sicilienii, pornind în expediție unii împotriva altora, și atenienii cu aliații lor. Faptele demne de a fi menționate, pe care le-au săvîrșit atenienii cu aliații lor sau dușmanii atenienilor împotriva lor, le voi aminti. (2) Astfel, după ce Charoiades, comandantul atenienilor, fusese ucis în război de syracusani, Laches, avînd comanda tuturor corăbiilor, a pornit în expediție împotriva cetății Mylai din Messenia, împreună cu aliații. Erau două triburi[52] la Mylai, în Messenia, care făceau de strajă și care chiar întinseseră o cursă celor de pe corăbii. (3) Atenienii și aliații resping pe cei din ambuscadă și ucid pe mulți dintre ei, apoi, luînd cu asalt întăritura, i-au silit să predea, prin bună înțelegere, acropola și să pornească alături de ei împotriva Messeniei. (4) Iar după aceea, sosind atenienii și aliații lor, au căzut și messenienii la învoială, dînd ostatici și oferind și alte garanții.

91 (1) În aceeași vară atenienii au trimis treizeci de corăbii în Peloponeș, sub comanda lui Demosthenes, fiul lui Alcisthenes, și a lui Procles, fiul lui Theodoros, iar șaizeci de corăbii, cu două mii de hopliți, le-au trimis la Melos, sub comanda lui Nicias, fiul lui Niceratos. (2) Ei doreau să-și atragă pe melieni[53], care erau insulari, dar nu voiau să le dea ascultare și nici să intre în alianța cu ei. (3) Și deoarece nu cedau, căci le fusese devastat pămîntul, atenienii, ridicînd ancora, au pornit din Melos spre Oropos, în Grecia[54]. Oprindu-se în timpul nopții, hoplitii de pe corăbii au pornit de îndată pe jos spre Tanagra Beoției. (4) Atenienii din cetate, sub comanda lui Hipponicos, fiul lui Callias, și a lui Eurymedon, fiul lui Thucles, la un semnal, au pornit în masă în întîmpinarea lui, pe uscat, spre același punct. (5) În această zi, așezîndu-și tabăra la Tanagra, au devastat pămîntul și și-au petrecut noaptea afară, în cîmp. A doua zi, învingînd într-o bătălie pe tanagrieni și pe cîțiva thebani, care le veniseră în ajutor, le-au luat armele și, înălțînd un monument în cinstea biruinței, s-au retras, unii în cetate, iar ceilalți pe corăbii. (6) Și pornind Nicias cu cele șaizeci de corăbii, a devastat ținuturile din Locrida, situate lîngă mare, și apoi s-a întors acasă.

92 (1) Cam în aceeași vreme, lacedemonienii au întemeiat Heracleia, colonia din Trachis, făcîndu-și următorul plan. (2) Melienii sînt constituiți din trei părți: paralienii[55], hierii[56] și trachinienii[57]. Dintre ei, trachinienii, fiind decimați într-un război de oitai[58], vecinii lor, mai întîi erau gata să se alăture atenienilor, dar, temîndu-se că atenienii n-o să le fie credincioși, au trimis la Sparta, alegîndu-și sol pe Teisamenos. (3) În solie cu ei au plecat și oameni din Dorida, care este metropola lacedemonienilor, ca să ceară același lucru. Căci și ei fuseseră decimați de oitai. (4) Lacedemonienii, ascultîndu-i, au fost de părere să trimită o colonie, voind să vină și în ajutorul trachinienilor și al dorienilor. În același timp, socoteau că e tocmai la timpul potrivit războiul împotriva atenienilor, ca să fie întemeiată cetatea. Într-adevăr, va fi pregătită o flotă împotriva Eubeei, astfel ca să poată trece de la o mică distanță și le va fi de folos dacă vor stăpîni și trecerea spre

Tracia. (5) Mai întîi, deci, au întrebat Zeul la Delphi şi, la îndemnul lui, au trimis colonişti spartani şi perieci, şi au îndemnat şi pe ceilalţi eleni, care doreau să-i urmeze, în afară de ionieni, aheeni şi alte cîteva neamuri. Ca întemeietori ai coloniei i-au condus trei lacedemonieni: Leon, Alcidas şi Demagon. (6) Apoi, stabilindu-se, au zidit din nou cetatea, care acum se numeşte Heracleia şi care se află la o distanţă de cel mult patruzeci de stadii de Thermopylai şi la douăzeci de stadii de mare. Au mai pregătit şi şantiere navale şi au închis strîmtoarea Thermopylai din zona strîmtorii, pentru ca să le fie bine păzită.

93 (1) După colonizarea acestei cetăţi cu felurite neamuri, atenienii, mai întîi, s-au temut şi au socotit că colonizarea se făcuse împotriva Eubeei, pentru că trecerea spre Cenaion, în Eubeea, este scurtă. Apoi, desigur, totul s-a petrecut împotriva aşteptărilor, deoarece nu i-a întîmpinat nici un pericol de acolo. (2) Cauza a fost următoarea: thessalienii erau puternici în aceste locuri şi în cetăţile care fuseseră întemeiate pe uscat; temîndu-se ca nu cumva să întemeieze lîngă ei colonii cu mare putere, ucideau şi erau mereu în război cu oamenii proaspăt stabiliţi, pînă cînd aceste lupte i-au sleit, deşi, la început, erau chiar foarte mulţi, căci orice colonist lacedemonian venea să se stabilească aci cu mare îndrăzneală, socotind că cetatea-i temeinică. (3) De asemenea, foarte mult au contribuit la destrămarea puterii chiar conducătorii lacedemonienilor care veniseră; temîndu-se de popor, ei exercitau o conducere aspră şi nedreaptă şi, de aceea, vecinii lor îi înfrîngeau mai uşor.

94 (1) În aceeaşi vară şi cam în aceleaşi zile cînd atenienii erau reţinuţi la Melos, atenienii de pe cele treizeci de corăbii, aflîndu-se în jurul Peloponesului, mai întîi au ucis cîteva străji, în Ellomenon, în Leucadia, întinzîndu-le curse, apoi au pornit în Leucas cu o flotă mai numeroasă, împreună cu toţi acharnanienii, care i-au urmat în masă, în afară de oiniazi, de zacynthieni[59] şi de cephalenieni şi împreună cu cincisprezece corăbii corcyreiene. (2) Leucadienii, în timp ce teritoriul de

dincolo şi cel de dincoace de Istm, pe care se află chiar Leucas şi templul lui Apollon, le era devastat, au fost presaţi de mulţimea duşmanilor şi s-au liniştit. Acharnanienii cereau lui Demosthenes, comandantul atenienilor, să-i înconjure cu ziduri, socotind că astfel s-ar putea să-i ia cu asalt mai uşor şi să scape de o cetate care le era totdeauna duşmană. (3) Dar, în acest timp, Demosthenes se lăsă convins de messenieni că-i frumos pentru el, cînd are strînsă atîta armată, să atace pe etolieni, care sînt duşmani cetăţii Naupactos, şi, dacă-i va înfrînge, va supune atenienilor şi restul ţinutului din acea parte. (4) „Căci — ziceau ei — mare şi războinic este neamul etolienilor şi locuiesc prin sate neînconjurate de ziduri şi aceste sate sînt răspîndite la mari distanţe unele de altele. Totodată ei se servesc de arme uşoare, aşa că nu este greu să-i supună mai înainte de a se strînge cu toţii ca să se apere". (5) Messenienii îi îndemnau să atace mai întîi pe apodotoi[60], apoi pe ofionei[61], şi după aceea pe eurytai[62], care constituie cea mai mare parte a etolienilor. Despre ei se spune că au o limbă foarte puţin cunoscută şi mănîncă carne crudă; se credea că, dacă aceştia vor fi capturaţi, uşor li se vor alătura şi celelalte neamuri.

95 (1) Demosthenes s-a lăsat convins de dragul messenienilor şi mai ales a socotit că fără armata ateniană[63] şi numai cu aliaţii de pe uscat şi cu etolienii ar putea să pornească pe jos împotriva beoţienilor, trecînd prin ţinutul locrilor, ozolilor, spre Cytinion, din Dorida, avînd în dreapta Parnasul, pînă va coborî la phoceeni; aceştia s-au arătat doritori să ia parte la expediţie cu însufleţire, în virtutea alianţei de totdeauna cu atenienii sau, la rigoare, vor fi aduşi, cu forţa, căci doar Beoţia este vecină cu Phocida. A pornit deci cu toată armata de la Leucas, fără învoirea acharnanienilor, şi a plutit spre Sollion. (2) El a comunicat acharnanienilor planul dar, deoarece aceştia n-au acceptat din pricină că Leucas nu era înconjurată de ziduri, a pornit el însuşi împotriva etolienilor împreună cu restul armatei: cephallenieni, messenieni, zacynthieni şi cu trei sute de epibaţi de pe corăbiile ateniene — căci cele cincisprezece corăbii ale corcyreienilor plecaseră. (3) A pornit de

la Oineon din Locrida. Acești ozoli locri le erau aliați și trebuiau să întîmpine, cu toată armata, pe atenieni în mijlocul ținutului. Într-adevăr, fiind vecini cu etolienii și avînd aceleași arme ca ei, ozolii locri păreau că vor fi de mare ajutor atenienilor, dacă vor fi cu ei în expediție, deoarece cunoșteau modul de luptă al acelora și locurile.

96 (1) Așezîndu-și pe înnoptate armata la templul lui Zeus din Nemeea, în care se spune că poetul Hesiodos a fost ucis de către localnici, după ce i se prorocise că la Nemeea va păți asta, a doua zi, în zori, a ridicat tabăra și a pornit spre Etolia. (2) În prima zi cucerește Potidania, a doua zi Crocyleion, iar a treia zi Teichion. A rămas apoi aci [la Teichion] și a trimis prada înapoi la Eupalion în Locrida. Mai plănuia să supună și alte localități și apoi să pornească spre ofionei; dacă nu vor voi să cadă la înțelegere, să se întoarcă iarăși la Naupactos și să pornească mai tîrziu împotriva lor. (3) Etolienii chiar de la început n-au scăpat din vedere această pregătire, iar cînd armata dușmană a năvălit, au sărit cu toții cu multă armată în apărare. Totodată le-au venit în ajutor și cei mai îndepărtați ofionei, cei care locuiesc lîngă golful Meliac, anume bomieii[64] și callieii.

97 (1) Messenienii îi făceau lui Demosthenes aceleași îndemnuri ca la început: arătîndu-i că este ușoară cucerirea etolienilor, îi tot ziceau să pornească de îndată împotriva cătunelor, să nu aștepte de la sate pînă cînd se vor aduna toți și se vor rîndui pentru luptă împotriva lui, ci să încerce să cucerească ceea ce întîlnește în cale. (2) Demosthenes, lăsîndu-se convins de aceste îndemnuri și încrezîndu-se în noroc, pentru că nimeni nu-i stătea împotrivă, n-a mai așteptat pe locrienii care trebuiau să-i vină în ajutor — căci el avea nevoie mai ales de aruncători ușor înarmați — ci a pornit spre Aigition și a cucerit localitatea cu forța, căci oamenii fugiseră și se așezaseră pe colinele de deasupra cetății; cetatea era așezată pe locuri înalte, la optzeci de stadii de mare. (3) Etolienii — veniseră în ajutor la Aigition — s-au năpustit asupra atenienilor și asupra aliaților acestora, revărsîndu-se de pe coline, și fiecare

din altă parte, aruncînd cu sulițele împotriva lor, iar cînd armata ateniană îi atacau ei se retrăgeau, iar cînd atenienii se retrăgeau, ei îi atacau. Această luptă a durat mult timp, s-au produs multe urmăriri și retrageri și în ambele forme ale luptei atenienii au fost mereu înfrînți.

98 (1) Cît timp arcașii își aveau săgețile și le puteau folosi, ceilalți rezistau. Într-adevăr, ori de cîte ori etolienii erau atacați cu săgeți, soldații lor ușor înarmați se retrăgeau; dar cînd toxarhul a murit arcașii s-au împrăștiat, iar ei înșiși erau obosiți, căci fuseseră mult timp pradă acelorași încordări, etolienii au început să atace și să arunce cu sulițele; atunci, atenienii fiind respinși, au luat-o la fugă și, căzînd în prăpăstii fără ieșire și în locuri pe care nu le cunoșteau, erau uciși, mai ales că le murise și Chromon messenianul, călăuza lor. (2) Atunci etolienii, aruncînd cu lăncile, în timpul respingerii, în mulțimea atenienilor și ținîndu-se strîns de ei — iuți la picior și ușor înarmați cum erau — i-au ucis pe mulți, dar pentru cei mai numeroși, care greșiseră drumul și se înfundaseră în pădure, de unde nu se mai putea ieși, etolienii au adus foc și au aprins pădurea de jur împrejur. (3) Astfel, unii dintre soldații din armata ateniană au murit în diferite chipuri, alții au fugit în diferite feluri, iar supraviețuitorii au fugit cu greu spre mare și spre Oineon în Locrida, de unde porniseră. (4) Au murit mulți hopliți și dintre aliați și mai ales dintre atenieni, ca la o sută douăzeci. Acesta a fost numărul și aceasta a fost vîrsta distinșilor bărbați atenieni care au pierit în acest război. (5) A murit și celălalt comandant, Procles. Atenienii, după ce au ridicat de la etolieni morții, în condiții de armistițiu, și după ce s-au retras la Naupactos, s-au dus cu corăbiile la Atena. Dar Demosthenes a rămas pe la Naupactos și prin acele ținuturi, temîndu-se că va fi învinuit de atenieni.

99 În aceeași vreme și atenienii din Sicilia, venind, pe mare, în Locrida, au capturat, în timpul unei debarcări, pe locrienii care săriseră să se apere, și au cucerit o fortăreață, care se afla pe malul rîului Halys.

100 În aceeași vară, etolienii, trimițînd mai înainte la Corint și la Sparta drept soli pe Tolophos ofioneul, pe Boriades Eurysthenes și pe Tisander apodotul, îl conving să le trimită armată la Naupactos, pentru că naupactienii chemaseră pe atenieni. Lacedemonienii au trimis, pe la sfîrșitul toamnei, trei mii de hopliți aliați. Dintre aceștia cinci sute erau din Heracleia, cetate în Trachis, care fusese de curînd întemeiată. Comandant al armatei era Eurylochos Spartiatul, și împreună cu el mergeau și spartanii Menedaios și Macarios.

101 (1) Strîngîndu-se deci armata la Delphi, Eurylochos dădu de veste locrilor ozoli, printr-un crainic, căci drumul spre Naupactos trecea prin țara lor și, în același timp, el voia să-i desprindă de atenieni. (2) Sub comanda lui Eurylochos mai erau sub arme, — dintre locrieni —, amphissienii, care se temeau de dușmănia pe care o stîrniseră la phoceeni. Și, dînd ei înșiși primii ostatici, au convins și pe alții să facă la fel, temîndu-se de armata care venea; [mai întîi au convins] pe myonei, vecinii lor — căci pe acolo Locrida era cel mai greu de invadat — apoi pe ipnosieni[65], pe messapi[66], pe tritai[67], pe chalai, pe tolophoni, pe hessi și pe oianthei. Toți aceștia au și luat parte la expediție. Olpaii au dat ostatici, dar nu l-au urmat. Chiar și hyaioii nu au dat ostatici, mai înainte de a le cuceri un sat numit Polis.

102 (1) Apoi, după ce s-au pregătit toate și au așezat ostaticii la Cytinion, în Dorida, Demosthenes a pornit cu armata spre Naupactos prin Locrida și, în mers, a cucerit Oineon și Eupalion, căci aceste cetăți nu trecuseră de partea lui. (2) Ajungînd în ținutul Naupactosului, cînd tocmai le veniseră în ajutor etolienii, au început să devasteze pămîntul și au cucerit Proasteionul[68], fiind neînconjurat cu ziduri. Și, ducîndu-se la Molycreion, colonie a Corintului, dar supusă atenienilor, o cuceresc. (3) Demosthenes atenianul, după cele petrecute în Etolia — era încă la Naupactos — prinzînd de veste că armata dușmană ieșise și fiind cuprins de teamă, se duce și la acharnanieni și-i convinge cu greu, din pricina retragerii din Leucas, să vină în ajutorul cetății Naupactos. (4) Acharnanienii trimit,

împreună cu el, pe corăbii o mie de hopliți, care, intrînd pe uscat, au salvat localitatea, ocupînd-o. Zidul nefiind mare, iar apărătorii puțini, exista primejdia să nu poată rezista. (5) Eurylochos și cei care erau cu el, cînd au aflat că armata ateniană sosise și că este cu neputință să cucerească cetatea cu forța, nu s-au retras spre Pelopones, ci spre Eolida, care acum se numește Calydon, spre Pleuron, spre pozițiile de acolo și spre Proschion în Etolia. (6) De aceea ambracioții, ducîndu-se în solie la ei, îi conving ca, împreună, să atace Argosul din Amphilochia și restul Amphilochiei și Acharnania, zicînd că, dacă vor pune stăpînire pe aceste localități, va face din toți epiroții aliați ai lacedemonienilor. (7) Eurylochos, lăsîndu-se convins și dînd drumul etolienilor, ședea liniștit cu armata prin acele locuri, pînă cînd avea să fie nevoie să dea ajutor ambracioților aflați în expediție la Argos. Așa s-a terminat vara.

103 (1) În iarna următoare, atenienii din Sicilia au venit împreună cu aliați eleni și cu sicilienii care fuseseră guvernați cu silnicie de syracusani și, deși aliați, se desprinseseră de ei; acum ei purtau război alături de atenieni și au dat un atac împotriva cetății Inessa din Sicilia, a cărei acropolă o aveau în stăpînire syracusanii, și, neputînd s-o cucerească, s-au retras. (2) Dar, în timpul retragerii, syracusanii din fortăreață au atacat pe aliații atenienilor, care se retrăgeau mai în urmă și, năpustindu-se asupra lor, au respins o parte din armată și au ucis mulți ostași. (3) După aceea, Laches și atenienii, făcînd cîteva debarcări în Locrida, de-a lungul rîului Caicinos, au înfrînt într-o luptă ca la trei sute de locrieni care veniseră să se apere împreună cu Proxenos, fiul lui Capaton, și, luîndu-le armele, s-au retras.

104 (1) În aceeași iarnă atenienii au purificat Delosul[69], potrivit unui oracol. Îl purificase mai înainte și tiranul Peisistratos, nu pe tot, ci numai partea insulei care se vedea de la templu. Atunci, însă, insula a fost purificată în felul următor. (2) Au ridicat toate mormintele celor răposați în Delos și pe viitor au interzis decesele și nașterile în această insulă, dînd ordin ca cei vizați să fie duși în mica insulă Rhenea.

Aceasta se află la o distanță atît de mică de Delos, încît Polycrates[70], tiranul Samosului, care fusese cîtva timp puternic prin flota sa și stăpînise și celelalte insule, a cucerit Rheneia și a dedicat-o lui Apollon din Delos, legînd-o de Delos cu un lanț. Și atunci, pentru prima dată după purificare, atenienii au celebrat sărbătoarea care se ține la cinci ani, anume Delii[71]. (3) De altfel, și în vechime, la Delos se adunau mulți ionieni și insulari de primprejur; astfel, ei asistau la sărbătoare cu soțiile și copiii, așa cum asistă acum ionienii la Ephesii și tot acolo avea loc o întrecere gimnică și musică, iar cetățile aduceau coruri. (4) Și Homer arată că lucrurile se petreceau astfel în versurile următoare, luate din prooimiul imnului închinat lui Apollon:

„Și altă dată te-ai desfătat în suflet, Apollon, la Delos,
Unde se adună ionienii cu haine care ating pămîntul,
Cu soțiile și copiii la reședința ta,
Unde, cinstindu-te cu întreceri de pugliat, de dans și de cîntec
Se bucură cînd rînduiesc întrecerile".

(5) Faptul că era și o întrecere la musică și că samienii veneau ca să ia parte la întrecere, îl arată versurile luate din același prooimiu. Astfel, Homer, lăudînd corul femeilor de la Delos, termină elogiul cu versurile următoare, în care amintește și de sine însuși:

„Dar haide, Apollon cu Artemis să ne fie favorabili,
Dar voi, toate, bucurați-vă. Și de mine după aceea
Amintiți ori de cîte ori vreun pămîntean, mult pătimit,
Venind pe aici v-ar întreba:
Fetelor, cine vă este cel mai plăcut aed
Aici, și de cine sînteți voi desfătate mai mult?
Voi toate răspundeți-i bine, cu vorbe frumoase:
Un orb, și locuiește în Chiosul stîncos".

(6) Prin aceste mărturii a arătat Homer că și altă dată se țineau o mare adunare și sărbătoare la Delos. Mai tîrziu, insularii și atenienii trimiteau coruri cu cele necesare sacrificiului, dar

obiceiurile cu întrecerile și altele multe au fost părăsite, cum este firesc, din pricina nenorocirilor, mai înainte ca atenienii să instituie o întrecere și cursa de cai, ceea ce nu exista mai înainte.

105 (1) În aceeași iarnă, ambracioții, așa cum promiseseră lui Eurylochos, au retras armata și au pornit în expediția împotriva Argosului Amphilochic cu trei mii de hopliți, apoi, năvălind în Argeia, au ocupat Olpai, o fortăreață greu de cucerit, situată pe o colină lîngă mare, pe care mai de mult acharnanienii o întăriseră cu ziduri și o foloseau în comun drept loc de judecată; fortăreața se află la o depărtare de douăzeci și cinci de stadii de cetatea Argos, situată la mare. (2) Acharnanienii, unii i-au venit în ajutor la Argos, iar cei din Amphilochia și-au așezat tabăra în punctul care se numește Crenai, făcînd de strajă, pentru ca nu cumva peloponesienii cu Eurylochos să treacă neobservați spre ambracioți. (3) Trimit o solie și la Demosthenes, comandantul atenienilor din Etolia, propunîndu-i să le fie comandant, și la cele douăzeci de corăbii ateniene, care erau în Peloponeș și pe care le comanda Aristoteles, fiul lui Timocrates și Hierophon, fiul lui Antimnestos. (4) Au trimis și ambracioții de la Olpai un vestitor în cetate, cerînd concetățenilor să le vină în ajutor în masă, deoarece se temeau că oamenii care erau cu Eurylochos nu vor putea trece pe la acharnanieni, iar ei vor fi siliți, sau să dea lupta singuri sau, dacă vor voi să se retragă, vor fi pîndiți de vreo primejdie.

106 (1) Cînd peloponesienii, care erau cu Eurylochos, au aflat că ambracioții din Olpai au sosit, ridicînd tabăra de la Proschion, le-au sărit în grabă în ajutor și, trecînd Achelousul, au înaintat prin Acharnania, care era lipsită de apărători din pricina ajutorului trimis la Argos; în dreapta aveau cetatea Stratos și garda lor, iar la stînga restul Acharnaniei. (2) Și, trecînd prin teritoriul cetății Stratos, au înaintat prin Phytia și iarăși prin extremitățile Medeonului, apoi au mers prin Limnaia, au ajuns în ținutul Argosului, care nu mai ținea de Acharnania, ci le era prieten. (3) Și, luînd-o pe muntele Thya-

mos, care este în Agrăi, au urcat pe el de unde au coborît noaptea în Agraia și, străbătînd drumul care trecea printre cetatea Argos și straja acharnanienilor de la Crenai, au scăpat neobservați și au luat contact cu ambracioții din Olpai.

107 (1) Dimineața, adunîndu-se în număr mare, s-au oprit lîngă localitatea numită Metropolis și și-au așezat tabăra. Atenienii sosesc, nu mult în urmă, cu cele douăzeci de corăbii, la golful Ambracic, ca să dea ajutor argeienilor; sosește și Demosthenes cu două sute de hopliți messenieni și cu șaizeci de arcași atenieni. (2) Corăbiile au instituit o blocadă pe mare în jurul colinei Olpai, iar acharnanienii și cîțiva dintre amphilochieni — căci cei mai mulți erau ținuți cu forța de ambracieni — strîngîndu-se la Argos, se pregăteau să dea lupta cu dușmanii; comandant al întregii armate aliate au ales pe Demosthenes, asistat de strategii lor. (3) Demosthenes, ducîndu-și armata lîngă Olpai, și-a așezat aici tabăra; o mare prăpastie îi despărțea de Olpai. Cinci zile au stat liniștiți, dar în a șasea zi și unii și alții s-au rînduit în linie de bătaie, ca să dea lupta. Armata peloponesienilor era, din toate punctele de vedere, superioară. Demosthenes, temîndu-se să nu fie încercuit, așază în ascunziș, lîngă un drum scobit și acoperit cu arbuști deși, ca la patru sute de hopliți și soldați ușor înarmați, pentru ca, în momentul în care va trece partea superioară a armatei dușmane, să se ridice chiar în drum și să-i cadă în spate. (4) Și, după ce și unii și alții erau gata, s-au luat la harță. Demosthenes comanda aripa dreaptă, în care erau messenienii și cîțiva atenieni; restul frontului îl deținеau acharnanienii, orînduiți separat, și lăncierii prezenți ai amphilochienilor. Peloponesienii erau amestecați cu ambracioții, în afară de mantineeni; aceștia erau așezați masiv în aripa stîngă dar nu la extremitatea aripii; Eurylochos și cei care erau cu el deținеau partea ultimă a aripii, în fața messenienilor și a lui Demosthenes.

108 (1) Așadar, în timpul încleștării, peloponesienii s-au revărsat asupra flancului și au încercuit aripa dreaptă a dușmanilor, iar acharnanienii din ascunzătoare, atacîndu-i, le-au

căzut în spate și i-au respins, astfel că, cuprinși de teamă, n-au mai avut curajul să reziste pînă la desfășurarea forței și cea mai mare parte a armatei a luat-o la fugă. Într-adevăr, cînd au văzut ceea ce se întîmplă în sectorul lui Eurylochos, și cînd cea mai puternică parte era distrusă, și mai mult au fost cuprinși de teamă. Messenienii, aflîndu-se aci împreună cu Demosthenes, terminaseră cea mai mare parte a lucrului. (2) Ambracioții și cei așezați în fața flancului drept au învins pe dușmanii din fața lor și i-au urmărit spre Argos (ei sînt cei mai buni luptători dintre oamenii așezați prin acele locuri), dar s-au retras cînd au văzut cea mai mare parte a oastei înfrîntă. Ceilalți acharnanieni îi presau, și cu greu se salvau, fugind spre Olpai, și mulți dintre ei mureau, năpustindu-se în învălmășeală și fără nici o rînduială, în afară de mantineeni, căci aceștia, din toată armata, s-au retras în cea mai desăvîrșită ordine. Iar lupta s-a terminat tîrziu.

109 (1) A doua zi după moartea lui Eurylochos și Macarios, Menedaios a luat el însuși comanda, însă, după marea înfrîngere suferită, neștiind ce se va petrece, se gîndeau că, sau vor fi asediați, dacă vor rămîne — încercuiți cum erau și de pe uscat și de pe mare de către corăbiile attice — sau vor scăpa, dacă se vor retrage; de aceea, trimit vorbă lui Demosthenes și comandanților acharnanieni, sugerînd încheierea unui armistițiu pentru retragerea și ridicarea morților. (2) Aceștia le-au redat morții, au înălțat un monument în cinstea biruinței și au ridicat pe cei trei sute de morți ai lor. N-au încheiat însă toți învoiala cu privire la retragere, pe față, ci numai Demosthenes împreună cu colegii comandanți acharnanieni, pe ascuns; de asemenea, s-au învoit cu mantineenii, cu Menedaios și cu alți comandanți ai peloponesienilor și cu cei mai de vază dintre ei să se retragă în grabă; el voia să îndepărteze pe ambracioți și gloata de mercenari străini, dar mai ales dorea să acuze pe lacedemonieni și pe peloponesieni în fața elenilor de acolo că, trădîndu-i, și-au făcut cu precădere propriile lor interese. (3) Așa că ei și-au ridicat repede morții, i-au îngropat repede, așa cum se putea, și în taină au pus la cale retragerea acelora cărora li se acordase.

110 (1) Demosthenes și acharnanienii primesc vestea că ambracioții din cetate, la prima știre primită de la Olpai, au pornit în ajutor în masă, trecînd pe la amphilochieni, cu intenția de a lua contact cu cei de la Olpai, fără să știe nimic din cele întîmplate. (2) Demosthenes trimite îndată o parte din armată ca să întindă curse pe drumuri și să ocupe mai înainte pozițiile întărite; în același timp, el se pregătea să vină cu toată armata împotriva lor.

111 (1) În această vreme, mantineenii și cei cu care se încheiase înțelegerea, sub pretext că ies ca să culeagă legume și să strîngă surcele, s-au retras cîte puțin, strîngînd, desigur, și cele pentru care porniseră. Și cu cît se îndepărtau de Olpai, cu atît se retrăgeau mai repede. (2) Iar ambracioții și ceilalți, care se strînseseră astfel în număr mare, cînd și-au dat seama că aceia plecaseră, s-au strîns tot mai mulți și pornind și ei, au luat-o în grabă la drum deoarece voiau să-i prindă. (3) Acharnanienii, la început, au socotit că toți plecaseră, la fel, fără să încheie vreun armistițiu și de aceea urmăreau pe peloponesieni. În acest timp cîte unul zvîrlea cu sulița în comandanții care-i împiedicau să facă acest lucru și ziceau că se încheiase învoială; ziceau asta, socotind că sînt trădați; apoi, desigur, au lăsat pe mantineeni și pe peloponesieni și au ucis pe ambracioți. (4) Așa că s-a făcut mare vrajbă și dezbinare, neștiind dacă unul sau altul era peloponesian sau ambraciot. Au omorît cam la două sute dintre ei, iar ceilalți au fugit în Agraia, teritoriu vecin, iar Salynthios, regele agrailor, care le era prieten, i-a primit.

112 (1) Ambracioții din cetate sosesc la Idomene, care este constituită din două coline înalte. Pe colina cea mai mare, la căderea nopții, aceia care fuseseră trimiși mai înainte din tabără de către Demosthenes, au izbutit să le-o ia înainte dușmanilor, trecînd neobservați, și s-o ocupe, iar pe cea scundă se urcaseră mai înainte ambracioții și-și așezaseră tabăra. (2) Demosthenes, după cină, a pornit cu restul armatei îndată după înserare; el avea cu sine jumătate din trupă și mergea prin trecătoare, iar pe cealaltă au trimis-o prin munții Amphilochiei. (3) Și la revărsatul zorilor se năpustește asupra ambracioților, care se

aflau încă în culcușuri și care nu aflaseră despre cele întîmplate, așa că ei socoteau cu atît mai mult că cei care vin sînt ai lor. (4) Într-adevăr, Demosthenes pusese într-adins în primul rînd pe messenieni și le poruncise să le adreseze cîteva cuvinte, căci, vorbind în dialectul doric, aveau să inspire astfel încredere străjerilor, mai ales că nu erau văzuți, pentru că era încă noapte. (5) Cînd Demosthenes s-a avîntat, deci, asupra armatei lor, i-a pus pe fugă, și a ucis cea mai mare parte dintre ei, iar restul au luat-o la fugă spre munți. (6) Totuși, deoarece drumurile fuseseră ocupate mai înainte, iar amfilochienii își cunoșteau țara și, ușor înarmați fiind, luptau împotriva hoplitilor, iar ceilalți nu cunoșteau locurile și nu știau încotro să se întoarcă, au căzut în prăpastie și, dînd peste cursele întinse mai înainte, au fost uciși. (7) În acest fel, retrăgîndu-se în fugă, în tot felul, unii dintre ei o luau și spre mare, care nu era la mare distanță. Cînd au văzut navele attice plutind pe lîngă țărm, tocmai la momentul prielnic acțiunii, au pornit înotînd spre ele, socotind, îngroziți cum erau, că-i mai bine să fie uciși de cei de pe corăbii, dacă trebuie, decît de barbarii și cîinoșii de amphilochieni. (8) În acest fel, deci, fiind copleșiți de nenorociri, ambracioții, din mulți cîți au fost, puțini au scăpat, fugind în cetate. Acharnanienii, prădînd morții dușmanilor și ridicînd un monument în cinstea biruinței, s-au retras la Argos.

113 (1) Dar tocmai a doua zi, le-a venit un vestitor de la ambracioții care se refugiaseră de la Olpai în Agraia, pentru ca să ceară ridicarea celor uciși după prima bătălie, cînd ieșiseră, fără să încheie învoială, împreună cu mantineenii și cu cei prevăzuți în armistițiu. (2) Crainicul, văzînd armele ambracioților din cetate, s-a minunat de mulțimea lor, căci el nu aflase de cele petrecute, ci socotea că armele sînt ale ostașilor aliați. (3) Cineva a întrebat pe crainic de ce se miră și cîți au murit dintre ei, pentru că socotea că vestitorul este din partea celor aflați la Idomene. Crainicul a răspuns: „Cel mult două sute". Reluînd discuția, cel care-l întrebase i-a zis: (4) „După armele de aici cred că provin de la

mai mult de o mie de oameni". Din nou a vorbit crainicul: „Atunci nu sînt ale celor care luptă alături de noi". Iar acela i-a răspuns: „Dacă voi aţi fi luptat ieri la Idomene!"

„Dar noi nu ne-am bătut ieri cu nimeni, ci alaltăieri, cînd ne-am retras".

„Dar noi ne-am bătut ieri cu aceştia, cînd au sărit în ajutor din cetatea ambracioţilor".

(5) Crainicul, cînd a auzit, şi-a dat seama că ajutorul pornit din oraş fusese distrus, a gemut şi, înmărmurit de mărimea nenorocirilor ce vedea, a plecat îndată fără rezultat şi n-a mai cerut morţii. (6) Această nenorocire a fost cea mai mare din cîte s-au abătut, în acest război, asupra unei singure cetăţi elene, în acelaşi număr de zile. Eu n-am consemnat în scris numărul morţilor, deoarece se spune că a pierit un număr de oameni necrezut de mare, faţă de mărimea cetăţii. Mai ştiu că, dacă acharnanienii şi amphilochienii ar fi dorit să cucerească Ambracia, lăsîndu-se convinşi de atenieni şi de Demosthenes, ar fi cucerit-o de la primul iureş, dar acum s-au temut ca nu cumva atenienii, dacă o vor stăpîni, să constituie pentru ei o vecinătate prea ameninţătoare.

114 (1) După acestea, dînd a treia parte din prăzi atenienilor, pe celelalte le-au distrus cetăţile. Cele mai numeroase prăzi au fost cele luate de atenieni, iar cele trei sute de panoplii, care se află acum depuse prin templele attice, au fost capturate de Demosthenes, acesta, luînd cu sine panopliile, a pornit pe mare. După nenorocirea care se abătuse asupra Etoliei, în urma isprăvii lui, Demosthenes s-a întors în patrie mai fără teamă. (2) În acelaşi timp, atenienii, aflaţi pe cele douăzeci de corăbii, au venit la Naupactos. După plecarea atenienilor şi a lui Demosthenes, acharnanienii şi amphilochienii au încheiat o învoială cu peloponesienii şi ambracioţii, care se refugiaseră la Salynthios şi în Agraia, să se retragă în ţinutul oinazilor, care se şi desprinseseră de Salynthios. (3) După aceea, acharnanienii şi amphilochienii au încheiat tratate de alianţă defensivă pe o sută de ani cu ambracioţii, în care se prevedea că nici ambracioţii, împreună cu acharna-

nienii, să nu pornească în expediţie împotriva peloponesienilor, nici acharnanienii cu ambracioţii împotriva atenienilor, ci fiecare să vină în ajutorul celorlalţi, iar ambracioţii să restituie amphilochienilor teritoriile şi ostaticii pe care-i deţin, dar cetăţii Anactorion să nu-i dea ajutor, întrucît era duşmană acharnanienilor. (4) Încheind aceste tratate, au pus capăt războiului. După aceea, corintienii au trimis în Ambracia o garnizoană constituită din aproape trei sute de hopliţi corintieni sub comanda lui Xenocleides, fiul lui Euthycles. Aceştia, transportaţi pe uscat cu greu au ajuns. Faptele din Ambracia aşa s-au petrecut.

115 (1) În aceeaşi iarnă atenienii din Sicilia au făcut o debarcare de pe corăbii în Himera, împreună cu sicilienii, care năvăleau de sus în extremităţile Himerei, şi au plutit spre insulele lui Aiolos. (2) Apoi, retrăgîndu-se la Rhegium, îl găsesc la corăbii pe Pythodoros, fiul lui Isolochos, comandant al atenienilor, ca urmaş la comanda pe care o deţinuse Laches. (3) Căci aliaţii din Sicilia, trimiţînd soli pe mare la atenieni, îi convinseseră să le vină în ajutor cu mai multe corăbii. Într-adevăr, teritoriul [aliaţilor Atenei] era stăpînit de syracusani, care, numai cu cîteva corăbii, îi ţineau departe de mare. De aceea [aliaţii Atenei] se pregăteau să strîngă o flotă, ca să nu mai fie nebăgaţi în seamă. (4) Atenienii au echipat patruzeci de corăbii spre a le trimite, pe de o parte, fiindcă ţineau ca războiul de acolo să se termine mai repede, iar pe de alta, fiindcă voiau să-şi exerseze flota. (5) Deocamdată, deci, au trimis pe unul dintre strategi, pe Pythodoros, cu puţine corăbii dar aveau de gînd să trimită cu mai multe corăbii pe Sophocles, fiul lui Sostratides şi pe Eurymedon, fiul lui Thucles. (6) Iar Pythodoros, avînd comanda corăbiilor lui Laches, pe la sfîrşitul iernii, a pornit pe mare spre garnizoana locrienilor, pe care o cucerise mai înainte Laches, însă fiind înfrînt într-o luptă de locrieni, s-a retras.

116 (1) În această primăvară a erupt un torent de lavă, cu foc, din Etna, ca şi mai înainte, şi a distrus o parte din pă-

mîntul Catanei, care este așezată lîngă muntele Etna, cel mai mare munte din Sicilia. (2) Se zice că această erupție a avut loc în al cincilea an după cea anterioară și că, în total, de trei ori a erupt de cînd Sicilia este locuită de eleni. (3) Acestea s-au întîmplat în iarna aceasta și s-a terminat al șaselea an al războiului a cărui istorie a scris-o Thucydides.

CARTEA A IV-A

1 (1) În vara următoare, pe la mijlocul ei, pornind zece corăbii syracusane și zece locride au ocupat Messena, în Sicilia, căci messenienii înșiși le chemaseră, așa că ea s-a desprins de atenieni. (2) Acest lucru l-au făcut syracusanii fiindcă vedeau că Messena are un loc de debarcare în Sicilia și se temeau ca nu cumva atenienii, pornind de acolo să-i atace cu o armată mai mare, iar locrienii au făcut-o din pricina urii pe care o nutreau împotriva rheginilor, voind să-i atace și de pe uscat, și de pe mare. (3) Locrienii năvăliseră cu toată armata în ținutul cetății Rhegium, pentru ca locuitorii acesteia să nu sară în ajutorul messenienilor; în același timp, ei duceau cu sine pe exilații rhegini aflați la ei. Într-adevăr, în cetatea Rhegium era de multă vreme dezbinare așa că acum era cu neputință să țină piept locrienilor care, cunoscînd situația, atacau și mai mult. (4) Devastînd deci pămîntul cu armata, locrienii s-au retras, iar navele străjuiau Messena; alte corăbii, tot așa de echipate, aveau să intre în port și să pornească războiul de aci.

2 (1) Cam în aceeași vreme, primăvara, mai înainte de coacerea grîului, peloponesienii și aliații au invadat Attica. Îi comanda Agis, fiul lui Archidamos, regele lacedemonienilor și așezîndu-și tabăra, au devastat pămîntul. (2) La rîndul lor, atenienii au trimis cele patruzeci de corăbii în Sicilia, așa cum se pregătiseră, și pe comandanții rămași: pe Sophocles și pe Eurymedon, căci Pythodoros, al treilea comandant, plecase înainte în Sicilia. (3) Le-au dat instrucțiuni ca în timpul plutirii să aibă grijă și de corcyreienii aflați în cetate, care erau prădați de fugarii din munți. Într-acolo, [spre Corcyra], porniseră și șaizeci de nave peloponesiene, spre a veni în ajutorul celor din munți, socotind că, deoarece era mare foamete în cetate, ușor vor pune mîna pe putere. (4) Demosthenes,

care era un simplu particular după retragerea din Acharnania, a cerut, iar ei i-au acordat comanda corăbiilor din jurul Peloponesului.

3 (1) Însă cînd, plutind, au ajuns în Laconia și au aflat că peloponesienii cu corăbiile sînt în Corcyra, Eurymedon și Sophocles au pornit în grabă spre Corcyra, iar Demosthenes îi sfătuia să se oprească mai întîi la Pylos, să facă ceea ce trebuie și apoi să plutească într-acolo. În timp ce ceilalți comandanți îl contraziceau, din întîmplare iscîndu-se, o furtună a împins corăbiile la Pylos. (2) De aceea Demosthenes a cerut să se fortifice îndată poziția — căci pentru aceasta a plutit împreună cu ei — și le-a arătat că acolo se afla un mare belșug de lemne și de pietre și că locul este fortificat de la natură, și pustiu pe o mare întindere. Pylosul se află la o distanță de patru sute de stadii de Sparta, situat pe fostul teritoriu al Messenei, pe care lacedemonienii îl numesc Coryphasion. (3) Ei i-au spus că sînt multe înălțimi pustii în Peloponeș, [pe care le poate cuceri], dacă ține să se afunde în cheltuieli ca să ocupe cetatea. Dar Demosthenes avea impresia că acest loc este mai favorabil decît altul, pentru că acolo se mai află și un liman, iar messenienii sînt familiarizați cu el din vechime, apoi, vorbind același grai cu lacedemonienii, le-ar da cele mai grele lovituri, dacă ar porni de aci, și că vor fi în același timp și paznici ai poziției.

4 (1) Însă, deoarece nu-i convingea nici pe comandanți, nici pe soldați, mai tîrziu le-a comunicat și taxiarhilor planul, după care a stat liniștit, neputînd să navigheze din cauza vîntului potrivnic, pînă cînd s-au apucat soldații, care stăteau împrăștiați, să fortifice poziția (2) Și au început lucrul, dar, neavînd unelte de fier, cu care să lucreze piatra, aduceau piatra pe ales și o punea pe fiecare cum se potrivea. Cînd au avut nevoie de argilă, din lipsă de vase, au cărat-o cu spatele, aplecîndu-se, pentru ca să nu lunece, și împreunîndu-și mîinile la spate, ca să nu cadă. (3) Și căutau în tot felul să facă zidul cît mai potrivit pentru atacul împotriva dușmanilor și

s-o ia înaintea lacedemonienilor pînă să le vină vreun ajutor; căci locul, în cea mai mare parte, era tare și n-avea nevoie de zid.

5 (1) Lacedemonienii, cînd au aflat, tocmai celebrau o sărbătoare și n-au dat importanță acestui fapt, gîndind că, în momentul cînd vor porni, dușmanii, sau nu le vor rezista, sau vor fi capturați cu forța. De altfel, într-o oarecare măsură, i-au oprit și armata care era încă la Atena. (2) Dar atenienii, fortificînd poziția în partea dinspre continent și întărind părțile ce trebuiau neapărat fortificate în șase zile, au lăsat pe Demosthenes, cu cinci corăbii, să-l păzească, iar ei, cu celelalte corăbii, au pornit spre Corcyra și spre Sicilia.

6 (1) Peloponesienii care erau în Attica cînd au aflat că Pylosul a fost cucerit, s-au retras în grabă acasă, deoarece lacedemonienii și Agis, regele lor, socoteau că ceea ce se întîmplă la Pylos îi privește îndeaproape. Însă, din cauză că au năvălit prea devreme, cînd holdele erau încă verzi, au dus lipsă de hrana necesară pentru cea mai mare parte a armatei și, venind și o vreme prea rea față de anotimpul în care se găseau, armata a avut o povară în plus. (2) În acest fel s-a întîmplat ca, din multe motive, să se retragă mai repede iar invazia aceasta să fie cea mai scurtă, astfel că rămăseseră în Attica cincisprezece zile.

7 În același timp, Simonides, strategul atenienilor, strîngînd cîțiva atenieni de prin gărzi și o mulțime de aliați de acolo, a ocupat, prin trădare, Eion, colonie a mendailor, în Tracia, care era dușmană. Dar, venind îndată în ajutor chalcidienii și bottiaii, a fost scos afară din cetate și a pierdut mulți soldați.

8 (1) După retragerea peloponesienilor din Attica, spartanii și periecii de prin locurile cele mai apropiate au pornit la Pylos îndată să atace, în timp ce marșul celorlalți lacedemonieni se desfășura mai încet, căci abia sosiseră din cealaltă expediție. (2) Au dat de știre și prin Peloponeș să se ducă

cît mai grabnic în ajutor la Pylos și, pe lîngă corăbiile aflate la Corcyra, au mai trimis șaizeci de-ale lor, care, fiind trecute peste istmul Leucas și scăpînd neobservate de corăbiile attice de la Zacynthos, au ajuns la Pylos. Acolo era încă dinainte și armata pedestră. (3) Pe cînd încă peloponesienii pluteau într-acolo, Demosthenes, lîndu-le-o înainte, trimise pe sub mînă două nave la Zacynthos, ca să-i dea de știre lui Eurymedon și atenienilor de pe corăbii să vie repede deoarece poziția este în primejdie. (4) Corăbiile au pornit în grabă după cele anunțate de Demosthenes. Lacedemonienii se pregăteau să dea un asalt împotriva fortificației de pe uscat și de pe mare, nădăjduind că o vor cuceri ușor, fiindcă fusese făcută în grabă iar înăuntru erau puțini oameni. (5) Însă așteptînd sosirea navelor attice de la Zacynthos în ajutorul celor din fortificație, ei au plănuit ca, dacă n-o vor cuceri mai înainte, să astupe intrarea navelor în liman, pentru ca atenienii să nu mai poată ancora acolo. (6) Într-adevăr, insula, numită Sphacteria, întînzîndu-se pînă în apropierea limanului, îl pune la adăpost de surprize și îi îngustează intrările, îngăduind ca, atît prin partea fortificată de atenieni, cît și prin cea dinspre Pylos, să poată intra două corăbii [deodată], iar prin intrarea dinspre țărm, opt sau nouă. Insula, care avea ca la cincisprezece stadii, era nămoloasă și neumblată, din pricină că era pustie. (7) Ei aveau de gînd, deci, să închidă cu totul intrările navelor care veneau cu prora înainte. Dar, temîndu-se ca nu cumva să se ducă război împotriva lor, de pe insulă, au debarcat pe ea un număr de hopliți, iar pe lîngă uscat au rînduit pe alții. (8) În acest fel socoteau ei că și insula le va fi dușmană atenienilor și uscatul, căci nu va îngădui să se facă debarcări. Astfel, marginile Pylosului dinspre mare, în afară de intrare, erau inabordabile astfel că — socoteau ei — atenienii nu vor avea de unde să pornească spre a-i ajuta pe ai lor, iar ei vor cuceri poziția prin asediu, fără luptă navală și fără primejdie, cum era și firesc, deoarece grîu nu se afla înăuntrul fortificației, iar armată avea puțină. (9) Cu aceste gînduri au debarcat pe insulă hoplitii, trăgîndu-i la sorți din toate unitățile; mai trecuseră și alții mai înainte, cu schimbul,

iar ultimii, care au și fost lăsați acolo, erau în număr de patru sute douăzeci împreună cu hiloții din jurul lor. Erau sub comanda lui Epitadas, fiul lui Molobros.

9 (1) Demosthenes, văzînd că lacedemonienii sînt gata să atace, în același timp, și cu flota, și cu pedestrimea, a început și el să se pregătească și trăgînd sub zid[1] corăbiile, care-i mai rămăseseră dintre cele capturate, le-a îngrădit cu pari, iar pe oamenii de pe ele i-a înarmat cu scuturi proaste, cele mai multe de nuiele, căci nu se puteau procura arme într-un loc pustiu, ci și pe acelea le-au luat dintr-o triaconteră[2] și dintr-o barcă piraterească messeniană, care, din întîmplare, erau pe acolo. Hoplitii messenieni [luați din triaconteră], erau ca la trei sute. Demosthenes îi folosea împreună cu ceilalți. (2) Majoritatea celor neînarmați și a celor înarmați i-a rînduit mai ales spre uscat, în fața pozițiilor întărite ale locului, poruncindu-le să reziste pedestrimii, dacă va ataca. Iar el, alegînd, dintre toți, șaizeci de hopliți și cîțiva arcași, a ieșit din fortificație și a pornit spre mare, înspre punctul pe unde se aștepta că vor încerca dușmanii să debarce, anume spre o porțiune de teren greu de străbătut și pietroasă, întoarsă spre mare, socotind că, deoarece zidul lor era pe acolo foarte slab, îi va atrage pe dușmani. (3) Atenienii nu fortificaseră puternic locul pentru că nu se așteptau să poată fi cucerit cu flota; lacedemonienii, la rîndul lor, credeau că, de vor forța debarcarea, locul va putea fi cucerit. (4) În acest punct, deci, s-a dus el lîngă mare și a rînduit pe hopliți, cu gîndul de a împiedica pe dușmani să debarce, dacă se va putea, făcîndu-le în același timp următoarele îndemnuri:

10 (1) „Bărbați, care participați, împreună cu mine, la această primejdie, nimeni dintre voi să nu caute să se arate deștept în această strîmtoare, [calculînd prea mult], la gîndul că tot ceea ce ne înconjură este primejdios, ci, fără să cerceteze prea mult, să se avînte în fața dușmanilor cu convingerea că va putea să se salveze din aceste primejdii. Căci oamenii care au ajuns înrt-o astfel de strîmtoare, ca cea de acum, nu au nevoie de calcule, ci de avîntarea cea mai rapidă în primejdie.

(2) Eu văd că, dacă ne hotărîm să rezistăm, cele mai multe avantaje sînt de partea noastră, așa că să nu ne lăsăm intimidați de mulțimea lor și să trădăm avantajele noastre. (3) Astfel, eu socotesc că inaccesibilitatea terenului este de partea noastră. Dacă vom rezista, ne va fi aliat, iar dacă ne vom retrage, deși este inaccesibil, va deveni accesibil, căci nimeni nu va împiedica pe dușmani să vină; dacă vor fi presați și de noi, dușmanii vor deveni și mai înverșunați, căci nu vor mai avea loc de retragere. În cazul cînd se vor afla pe corăbii, le vom putea rezista mai ușor, iar dacă vor debarca, vor fi în aceeași situație ca și noi. (4) De numărul lor nu trebuie să vă temeți prea mult, căci vor fi nevoiți să lupte cîte puțini, deși sînt numeroși, din neputința de a se apropia de țărm. [În fața noastră] nu se află, în aceleași condiții, o armată mai mare pe uscat, ci armata dușmanului acum trebuie să lupte pe corăbii, care, fiind pe mare, au nevoie de multe circumstanțe favorabile. (5) De aceea, eu socotesc că greutățile ce au de înfruntat îi fac egali ca număr cu noi, și de aceea, vă cer — căci sînteți atenieni și știți din experiență ce înseamnează o debarcare împotriva unui dușman că, dacă cineva rezistă și nu se retrage înfricoșat de loviturile vîslelor și de strășnicia corăbiilor care vin din larg, nu va putea să fie respins — să rezistați și voi acum și să-i respingeți pe dușmani, chiar aci, la stîncă, ca să vă salvați și pe voi înșivă și poziția noastră".

11 (1) După aceste îndemnuri ale lui Demosthenes, atenienii au prins și mai mult curaj și, coborînd, s-au rînduit pe țărmul mării. (2) Iar lacedemonienii, pornind, au început să atace fortăreața și de pe uscat, cu armata, și de pe mare, cu cele patruzeci și trei de corăbii. Navarh era Thrasymelidas, fiul lui Cratesicles, spartan. Și a atacat pe acolo pe unde se aștepta Demosthenes. (3) Atenienii rezistau din amîndouă părțile, și pe uscat, și pe mare. Spartanii și-au împărțit navele în grupuri mici, pentru că nu puteau mai multe deodată să se apropie, și, în timp ce o parte se odihnea, altă parte ataca, depunînd mult efort și îndemnîndu-se în tot felul ca să cucerească, prin asalt, fortificația. (4) Dintre toți spartanii, cel mai îndrăzneț era Brasidas. Fiind trierarh[3] și văzînd că, din pricina întăriturii locului, trierarhii și cîrmacii — chiar dacă se părea că prin unele locuri pot să debarce — șovăie și se feresc să nu-și sfarme corăbiile, a început să le strige că nu trebuie să se cruțe lemnele și să se piardă din vedere că dușmanii și-au făcut fortificația în acel loc; el îi îndemna să sfarme propriile corăbii, forțînd debarcarea, și aliații să nu șovăie și să nu ofere lacedemonienilor, drept răsplată pentru serviciile primite, navele lor, ci să se apropie prin orice mijloace de țărm și, debarcînd, să captureze și poziția și pe dușmani.

12 (1) Brasidas îi înflăcăra în acest fel pe toți, apoi, silind pe cîrmaciul său să se apropie de țărm, a pornit spre scara de debarcare. Însă, pe cînd încerca să debarce, a fost grav rănit de atenieni și, pierzîndu-și cunoștința, s-a prăbușit în partea corăbiei unde nu-s vîsle[4]; totodată scutul i-a căzut în mare și, fiind dus de apă la țărm, atenienii l-au luat și, după aceea, l-au folosit drept trofeu la monumentul pe care l-au înălțat pentru izbîndă în acest atac. (2) Ceilalți se avîntau cu însuflețire la atac, dar nu puteau să debarce, atît din pricina terenului inaccesibil, cît și din cauză că atenienii rezistau și nu cedau. (3) Soarta a luat o asemenea întorsătură încît atenienii rezistau, de pe pămîntul care era laconic, împotriva spartanilor, care veneau de pe mare, iar lacedemonienii încercau să debarce de pe corăbii împotriva atenienilor, pe pămîntul lor, care acum era dușman. Într-adevăr, o mare parte din faimă le-o aduceau, în vremea aceea, spartanilor faptul de a fi continentali și foarte puternici pe uscat, iar atenienilor faptul că sînt marinari și cu mult superiori spartanilor prin corăbiile lor.

13 (1) După ce au dat atacuri, în această zi și în o parte din cea următoare, au încetat. A treia zi lacedemonienii au trimis, la Asine, după lemne pentru mașini de luptă, nădăjduind că, deși zidul dinspre liman avea o oarecare înălțime, vor reuși să debarce, căci îl vor putea lua cu aceste mașini. (2) În acest timp sosesc de la Zacynthos și cele cincizeci de corăbii ateniene, căci le veniseră în ajutor, de la Naupactos, cîteva dintre cele care făceau de strajă și patru de la Chios. (3) Dar cînd

au văzut atenienii de pe corăbii că și țărmul este plin de hopliți, ca și insula, și că în liman se află corăbii, care nu puteau să pornească, neștiind încotro să abordeze, au pornit plutirea spre insula Prote, care nu era departe, și au așezat, în această insulă pustie, tabăra. A doua zi, pregătindu-se, au pornit să dea bătălia navală cu gîndul că dușmanii vor să

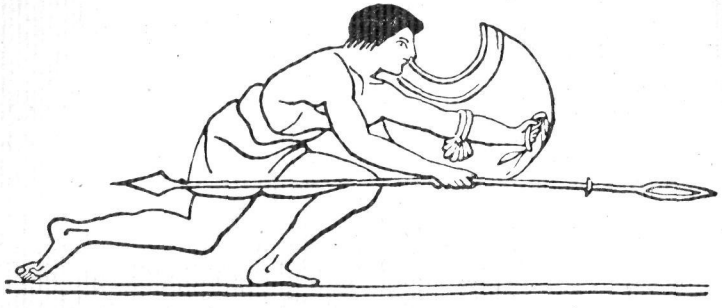

Luptător cu lancea

pornească în larg împotriva lor, iar dacă nu, se vor îndrepta ei spre dușmani. (4) Dar lacedemonienii nici nu au pornit împotrivă-le, nici n-au făcut ceea ce plănuiseră, adică să blocheze intrările, ci au stat liniștiți pe uscat, au echipat corăbiile și s-au pregătit — în cazul că cineva s-ar îndrepta spre ei — să dea lupta în liman, care nu era mic.

14 (1) Atenienii, înțelegîndu-le planul, au pornit spre ei prin amîndouă părțile, și, năpustindu-se asupra celor mai multe și mai înalte corăbii, care se aflau în larg întoarse cu prora spre ei, le-au pus pe fugă și, urmărindu-le, așa cum era și firesc într-un spațiu îngust, le-au avariat pe cele mai multe; pe cinci dintre ele le-au capturat, iar pe una dintre ele, cu oameni cu tot. Asupra celorlalte s-au avîntat pe cînd se refugiau spre țărm. Cîtorva le-au dat lovituri pe cînd erau echipate și gata de plecare. Pe cîteva le-au legat goale și le-au tras la țărm, căci oamenii o luaseră la fugă. (2) Lace-

demonienii, văzînd acest lucru și fiind îndureraţi de nenorocirea suferită, mai ales că pe insule erau reținuți chiar oamenii lor, le-au sărit în ajutor și, intrînd cu armele în mare și punînd mîna pe corăbii, au început să le tragă în sens contrar. În acest timp, fiecare avea impresia că este împiedicat, dacă nu lua și el parte la vreo treabă. (3) Zarva la corăbii era mare și schimbată, după caracterul modului de luptă al fiecăruia dintre ei. Astfel, lacedemonienii, fiind avîntați și uimiți, nu luptau altfel, ca să zicem așa, decît de pe uscat, iar atenienii, biruind și voind să atace, avansau ajutați fiind de norocul de față și luptau ca pedeștrii de pe corăbii. (4) După ce și-au pricinuit unii altora multă trudă și s-au rănit reciproc, s-au desprins, și lacedemonienii au salvat navele goale, afară de cele capturate la început. (5) Și ducîndu-se fiecare în tabără, unii au ridicat un monument în cinstea victoriei, apoi au restituit morții și au luat resturile de corăbii; după aceea au început îndată să plutească în jurul insulei și să facă de strajă, la gîndul că oamenii se află acolo izolați, iar peloponesienii de pe țărm și cei de pe corăbii, care le veniseră în ajutor, au rămas pe loc, la Pylos.

15 (1) Cînd a sosit vestea la Sparta, în legătură cu cele întîmplate la Pylos, spartanii, ca într-o mare nenorocire, au hotărît să coboare conducătorii în tabără și să înceapă de îndată să delibereze spre a vedea ce trebuie hotărît. (2) Cînd au văzut că nu este cu putință să vină în ajutor oamenilor și nevoind nici să riște sau să pățească ceva din pricina foametei și nici să cadă înfrînți pe mîna mulțimii au hotărît să încheie un armistițiu cu comandanții atenienilor, dacă vor vrea, în legătură cu Pylosul, să trimită soli la Atena, în vederea unei înțelegeri, și să încerce să aducă cît mai grabnic oamenii de acolo.

16 (1) Comandanții atenienilor primind propunerea, s-a încheiat o înțelegere de armistițiu cu următoarele prevederi: lacedemonienii să predea atenienilor corăbiile pe care luptaseră și pe cele din Laconia, pe toate cele lungi, și aducîndu-le la Pylos, să nu mai aducă arme împotriva fortificațiilor, nici pe

uscat, nici pe mare; atenienii să îngăduie ca lacedemonienii de pe continent să trimită oamenilor de pe insulă pîine de orz frămîntată, fixînd două choinice[5] attice și două cotyle[6] de vin și carne pentru fiecare soldat, iar fiecărui sclav jumătate din aceste cantități; acestea să le trimită în văzul atenienilor și pe ascuns să nu se introducă nici un vas; atenienii să păzească la fel insula, dar să nu debarce și să nu poarte armele împotriva armatei peloponesiene, nici pe uscat, nici pe mare. (2) Orice încălcare ar săvîrși-o fiecare dintre ei, însemna că, atunci, tratatul de armistițiu a fost rupt; învoiala s-a încheiat ca să dureze pînă se vor întoarce solii lacedemonienilor de la Atena; solii să-i trimită la Atena atenienii, pe o triremă, și apoi să-i aducă; după ce vor veni, aceste învoieli nu vor mai fi valabile iar atenienii vor trebui să dea înapoi corăbiile în starea în care le vor fi primit. (3) Acestea au fost prevederile armistițiului și corăbiile au fost predate, ca la șaizeci, iar solii au fost trimiși. Și ajungînd ei la Atena, au spus următoarele:

17 (1) „Atenieni, ne-au trimis lacedemonienii să tratăm cu privire la oamenii care se găsesc pe insulă, să vă convingem de ceea ce este în interesul vostru și de ceea ce ne va putea păstra nouă onoare, atît cît este cu putință în nenorocirea de față. (2) Nu vom desfășura, nesocotind obiceiul nostru, discursuri lungi, căci este un obicei băștinaș al nostru să nu întrebuințăm multe cuvinte, cînd sînt îndeajuns puține, dar să arătăm, prin cuvîntări mai lungi, atunci cînd cere împrejurarea, ce este de folos să realizăm prin cuvinte ceea ce trebuie. (3) Nu primiți aceste cuvinte cu dușmănie și nu socotiți că vi se dau lecții, ca și cînd n-ați fi copți la minte, ci socotiți-le mai degrabă o atragere a atenției asupra unei sănătoase deliberări adresate unor cunoscători. (4) Într-adevăr, voi puteți să vă folosiți cum vă convine de norocul de acum, menținînd ceea ce ați cucerit, primind onoare și faimă fără să pățiți ceea ce pățesc oamenii care, neobișnuiți cu succesele, au dobîndit un lucru bun. Astfel de oameni tind cu nădejdea la mai mult, din pricină că și succesul de față l-au dobîndit pe neașteptate. (5) Dar oamenii, care au cunoscut foarte multe schim-

bări [ale norocului], în amîndouă sensurile, este drept să fie cît se poate de neîncrezători în succese. Această neîncredere s-ar cădea s-o aibă, în chip firesc, și cetatea voastră, după experiența pe care o are, și mai ales noi, cum e și drept.

18 (1) Reflectați la aceasta, privind și la nenorocirile noastre de acum. [Într-adevăr] noi, care avem cel mai mare prestigiu dintre eleni, am venit la voi, noi care, mai înainte, socoteam că sîntem mai în măsură să vă acordăm vouă cele ce am venit să vă cerem acum. (2) Desigur, n-am pățit acest lucru nici din lipsă de armată, nici fiindcă am fi devenit impertinenți în urma dobîndirii alteia mai mari, ci, păstrînd mereu cele ce aveam, ne-am înșelat în calcule așa cum se poate întîmpla oricui. (3) Așa stînd lucrurile, nu este potrivit să credeți că, dacă acum cetatea voastră este tare și și-a adăugat noi puteri, norocul va fi mereu de partea voastră. (4) Fac parte dintre oamenii înțelepți aceia care, prudenți, socotesc că bunurile sînt nesigure. În acest fel ei vor putea să înfrunte mai înțelepțește nenorocirile și nu vor socoti că oricine poate să se încumete la război atît cît va vrea el să poarte, ci numai atît cît îi vor permite împrejurările. Astfel de oameni nu se vor poticni, pentru că nu se încredințează în succesul războiului și, fără să se exalte din pricina norocului, vor putea cădea mai ușor la învoială. (5) Acest lucru este bine, atenienilor, să-l faceți cu noi acum, ca nu cumva după aceea, dacă nu vă veți lăsa convinși și vă veți poticni și voi, așa cum se întîmplă adesea, să se creadă că ați dobîndit succesele de acum numai datorită norocului, așa că aveți putința să lăsați pentru viitor dovada nezdruncinată a puterii și înțelegerii voastre.

19 (1) Lacedemonienii vă cheamă să încheiem tratat de pace și să punem capăt războiului, propunîndu-vă să se realizeze pace, alianță și strînse legături de prietenie între noi, dar cer, în schimb, pe oamenii din insulă și socotesc că este mai bine și pentru unii, și pentru ceilalți să nu se avînte în primejdii, socotind că sau norocul le va oferi vreo posibilitate de scăpare sau vor ajunge, capturați, într-o captivitate și mai

grea. (2) Socotim că marile dușmănii pot fi desființate temeinic nu dacă cineva, luptînd și ieșind victorios în cele mai multe faze ale războiului, silește pe adversar, prin jurăminte, să încheie, de nevoie, o învoială în condiții inegale, ci numai dacă, deși îi este posibil să facă acest lucru, el, dînd dovadă de umanitate și de virtute, se învinge pe sine și cade la înțelegere cumpănită împotriva așteptărilor lui. (3) Firește, în acest caz adversarul, simțindu-se obligat să nu se împotrivească, ca și cum ar fi silit, ci să dea la rîndul său dovadă de virtute, este mai înclinat să respecte, de rușine, învoielile pe care le-a acceptat. De obicei, oamenii fac lucrul acesta față de dușmanii mai mari mai degrabă decît față de aceia cu care au diferende mici. Din fire oamenii fac concesii, la rîndul lor, cu plăcere acelora care cedează de bunăvoie, iar față de cei prea fălоși se avîntă în primejdii, chiar împotriva rațiunii.

20 (1) Pentru noi este bună împăcarea mai mult decît oricînd mai înainte de a ne subjuga vreo daună ireparabilă, care să ne despartă și în care ar fi necesar pentru voi să păstrați o dușmănie veșnică, și publică, și particulară, și să fiți lipsiți de foloasele la care vă invităm în momentul de față. (2) Acum, deci, cînd lucrurile nu sînt încă definitiv precizate și cînd voi aveți gloria, la care se adaugă și prietenia noastră, iar pentru noi este înlăturată, în chip hotărît, o nenorocire mai înainte de a suferi vreo înfrîngere rușinoasă, să ne împăcăm și nu numai pentru noi înșine să alegem pacea în locul războiului, dar, în același timp, și pentru ceilalți eleni să punem capăt nenorocirilor, de care, în această împrejurare, vor socoti că voi sînteți cei mai vinovați. Într-adevăr, ei sînt tîrîți în război fără să se arate cine a început. Însă, dacă se va pune capăt războiului, lucru de care voi, mai mult, puteți dispune acum, vă vor purta recunoștință. (3) Și, dacă vreți să știți, lacedemonienii pot să vă fie prieteni temeinici, căci ei au avut inițiativa, acum cînd sînteți rugați să faceți o favoare, mai curînd dacă ați fi nevoiți să cedați. (4) Gîndiți-vă la foloasele care este firesc să decurgă din această împăcare. Într-adevăr, dacă noi și voi vom spune același lucru, să știți că și cealaltă elenime, fiindu-ne inferioară, ne va cinsti foarte mult".

21 (1) Aceste lucruri le-au spus lacedemonienii, socotind că atenienii fuseseră mai înainte dornici să încheie pace, dar că fuseseră împiedicați de spartani, care se împotriviseră, și că, dacă acum li se oferă pacea, o vor primi cu plăcere și vor da înapoi pe oamenii din fortăreață. (2) Atenienii, însă, socoteau că, atîta timp cît oamenii sînt pe insulă, ei au posibilitatea să încheie învoieli oricînd vor găsi de cuviință, dar tindeau să obțină mai mult. (3) Foarte mult îi ațîța Cleon, fiul lui Cleainetos, care era în acea vreme demagog[7] și foarte mult crezut de popor. El i-a convins să răspundă că cei din insulă trebuie mai întîi să se predea împreună cu armele lor, și să fie duși la Atena, iar după sosirea acelora lacedemonienii să se oblige să dea Nisaia, Pegai, Troizen și Ahaia — pe care nu le cuceriseră prin război, ci le luaseră în urma unei înțelegeri anterioare, cînd atenienii căzuseră la învoială, fiind siliți de împrejurări și avînd mai ales atunci nevoie de armistițiu — deci să aducă oamenii și apoi să încheie un tratat de pace pe oricît timp vor socoti ei de cuviință.

22 (1) Spartanii n-au mai spus nimic după primirea acestui răspuns, ci i-au îndemnat să-și aleagă cîțiva consilieri care, deliberînd și ascultînd despre fiecare lucru, să cadă la învoială, în liniște, așa cum se vor convinge unii pe alții. (2) Cleon, atunci, insistă mai mult, zicînd că știe el că și mai înainte lacedemonienii n-aveau în minte nici o idee potrivită cu dreptatea, dar că, mai ales acum, faptul este clar, deoarece ei nu vor să spună nimic poporului, ci vor să discute numai cu cîțiva oameni într-un comitet. Dacă au vreun gînd sănătos — îi îndemna el — să le spună tuturor. (3) Lacedemonienii și-au dat seama că nici ei nu pot să vorbească în fața mulțimii, chiar dacă aceasta, din cauza nenorocirii suferite ar fi fost înclinată să cadă la învoială, pentru ca nu cumva să fie învinuiți în fața aliaților că au cerut și n-au obținut; văzînd, apoi, că nici atenienii nu vor propune condiții moderate pentru discuție, s-au retras din Atena, fără nici un rezultat.

23 (1) După întoarcerea lacedemonienilor au fost îndată rupte învoielile de armistițiu, cu privire la Pylos, iar lacede-

monienii au cerut navele, după cum se înțeleseseră. Atenienii, însă, aducînd drept învinuire o incursiune — la fortăreață — săvîrșită împotriva învoielii și alte obiecții neînsemnate, nu le-au redat navele, susținînd că în învoială se spusese că „orice încălcare aduce ruperea învoielilor de armistițiu". Lacedemonienii susțineau contrariul și, afirmînd că procedeul cu corăbiile este o nedreptate, au plecat și au trecut la război. (2) La Pylos și unii și alții au început să se războiască cu toată forța, atenienii plutind mereu, ziua, pe lîngă insulă cu două corăbii care mergeau în sens contrar, iar noaptea toate corăbiile exercitau blocada, în afară de partea dinspre mare, cînd bătea vîntul. Din Atena le-au mai venit douăzeci de corăbii pentru pază, astfel că, în total, erau șaptezeci, iar peloponesienii, avînd tabăra pe uscat, dădeau asalturi la fortăreață, pîndind că poate s-o ivi o clipă prielnică să-i poată salva pe oameni.

24 (1) În acest timp, syracusanii din Sicilia și aliații lor, pe lîngă corăbiile de strajă în Messene, au adus și cealaltă flotă pe care o pregătiseră, și au pornit la război din Messene. (2) Dar mai mult îi împingeau locrienii, din dușmănie împotriva rheginților, căci ei înșiși năvăliseră în masă în țara lor. (3) Voiau să încerce o bătălie navală, văzînd că atenienii au în prezent puține corăbii, mai ales cînd au aflat că vor să asedieze insula cu încă mai multe și care aveau să vină. (4) Într-adevăr, dacă vor dobîndi o victorie cu flota, sperau că, blocînd cetatea Rhegium, de pe uscat și de pe mare, vor putea ușor s-o supună, căci de pe acum situația lor este solidă. Astfel, deoarece Rhegium este foarte aproape de extremitatea Italiei și Messene de Sicilia, atenienii nu vor mai putea să instituie blocada și să pună stăpînire pe strîmtoare. (5) Căci strîmtoarea este o îngustare din porțiunea mării, situată între Rhegium și Messene, pe unde Sicilia este foarte aproape de uscat. Ea se mai numește și Charybda, pe unde se spune că a trecut Ulise. Tocmai din pricina strîmtorii și pentru că apa pătrunde în această îngustare din două mări deschise, cea Tireniană și cea Siciliană, și este străbătută de curenți năvalnici, pe drept cuvînt a fost socotită primejdioasă.

25 (1) În timpul acesta syracusanii și aliații lor au fost siliți să dea o bătălie navală ziua, tîrziu, cu ceva mai mult de treizeci de corăbii, pentru o navă care trecea pe acolo, ducîndu-se împotriva a unsprezece corăbii ateniene și opt ale rheginților. (2) Și, fiind învinși de atenieni, s-au întors în grabă, fiecare cum putea, în propria-i tabără, la cea din Messene sau la cea din Rhegium, pierzînd o singură corabie. Și noaptea a venit după această acțiune. (3) După aceea, locrienii s-au retras din ținutul rheginților, iar corăbiile syracusanilor și aliaților, concentrîndu-se la Peloris, în Messene, au ancorat; acolo era și pedestrimea lor. (4) Atenienii și rheginții, plutind spre ei și văzînd navele fără soldați, le-au atacat, și, aruncînd o cange de fier, au distrus o corabie, în timp ce oamenii echipajului s-au salvat înotînd. (5) După aceea, syracusanii s-au îmbarcat pe corăbii și au început să plutească spre Messene, pe lîngă țărm, cu corăbiile remorcate; atenienii s-au năpustit iarăși asupra lor și, deși syracusanii au făcut o manevră în semicerc și au atacat primii, le-au distrus altă navă. (6) Atît în timpul plutirii, cît și în timpul bătăliei care s-a desfășurat în acest fel, syracusanii, nelăsîndu-se mai prejos decît dușmanii, s-au dus în portul de la Messene. (7) Apoi, vestindu-se că cetatea Camarina este predată syracusanilor de către Archias și oamenii lui, atenienii au pornit cu corăbiile într-acolo. În acest timp, messenienii au pornit în masă, pe uscat și pe mare, împotriva Naxosului chalcidic, care le era vecin. (8) Chiar în prima zi, asediindu-i pe naxieni, le-au devastat pămîntul, iar a doua zi, plutind cu corăbiile de-a lungul rîului Acesines, au făcut același lucru, iar cu pedestrimea au dat asalt împotriva cetății. (9) În acest timp, sicilienii de pe înălțimi au coborît în mare număr ca să dea ajutor naxienilor împotriva messenienilor. Iar naxienii cînd i-au văzut au început să se încurajeze unii pe alții și, zicînd că vin leontinenii[8] și alți aliați eleni, ca să le dea ajutor, au dat buzna din cetate afară și, năpustindu-se asupra messenienilor, i-au respins și au ucis peste o mie dintre ei, iar restul cu greu s-au întors acasă. După aceea, pe drum, barbarii, năpustindu-se asupra lor, au ucis pe mulți dintre ei. (10) Corăbiile s-au oprit la Messene, iar mai în urmă s-au împrăștiat

fiecare în cetatea lor. Însă leontinenii și aliații lor, împreună cu atenienii, au pornit îndată cu armata spre Messene, gîndind că este expusă unor atacuri și, începînd atacul, atenienii au încercat s-o cucerească prin port, cu corăbiile, iar pedestrimea dădea asaltul pe uscat. (11) Messenienii și cîțiva locrieni, împreună cu Demoteles, care fuseseră lăsați de strajă după înfrîngere, au năvălit din cetate și, căzînd pe neașteptate asupra dușmanilor, au respins grosul armatei leontinenilor, ucigînd pe mulți dintre ei. Atenienii, cînd au văzut aceasta, au debarcat de pe corăbii, și, venindu-le în ajutor, au urmărit pe messenieni, vîrîndu-i iarăși în cetate și atacîndu-i cît timp au fost în dezordine; ridicînd un monument în cinstea biruinței s-au înapoit la Rhegium. (12) După aceea, elenii din Sicilia, fără atenieni, au pornit în expediție pe uscat, unii împotriva altora.

26 (1) La Pylos, atenienii îi asediau încă pe lacedemonienii din insulă, în timp ce tabăra peloponesienilor de pe continent rămăsese pe loc. (2) Paza era foarte grea pentru atenieni, din pricina lipsei de hrană și de apă, deoarece nu era decît un izvor chiar pe acropola din Pylos — și nici acesta nu era mare — iar cei mai mulți săpau în prundul de pe malul mării, și beau apă așa cum se putea. (3) Se aflau, de asemenea, la mare strîmtoare pentru că-și așezaseră tabăra pe un loc îngust, iar corăbiile, neavînd putința să ancoreze decît o parte, își luau hrana de pe uscat cu rîndul, în timp ce celelalte erau ancorate în larg. (4) Timpul, prelungindu-se împotriva socotelii lor, le producea o mare descurajare, căci ei credeau că vor cuceri prin asediu, în puține zile, pe cei care se aflau pe o insulă pustie și beau apă sărată. (5) Vinovați erau lacedemonienii care promiseseră mai înainte că vor aduce pe insulă grîul necesar, măcinat, și vin și brînză și orice alt aliment, care ar putea să fie util pentru asediu, fixînd pentru cei care vor aduce o plată mare, iar hiloților libertatea. (6) Au mai intrat și alții, expunîndu-se cu îndrăzneală primejdiei, și mai ales hiloții, care, ridicînd ancora, au pornit din Peloponeș, de oriunde se găseau, plutind și noaptea spre marea din jurul insulei. (7) Ei pîndeau să fie duși mai ales de vînt, căci mai

ușor scăpau de supravegherea triremelor, cînd vîntul sufla dinspre mare, căci portul nu se putea bloca, și ei pluteau fără să-și cruțe vasele. Procedînd astfel, ei făceau să eșueze navele al căror preț fusese evaluat în bani, iar hoplîții făceau de strajă la locurile de acces spre insulă. Toți cîți se avîntau pe timp liniștit erau capturați. (8) Ba chiar și înlăuntrul portului pluteau sub apă înotători, trăgînd de o sfoară burdufuri în care se aflau mac uns cu miere și sămînță de in măcinată. Acești înotători la început au scăpat neobservați, dar după aceea atenienii au luat măsuri de supraveghere. (9) Și unii și alții meșteșugeau în tot felul, unii ca să trimită alimente, iar alții ca să nu le scape.

27 (1) Aflîndu-se la Atena că armata este în suferință și că celor de pe insulă le vine grîu pe mare, atenienii au început să se îngrijoreze, temîndu-se ca nu cumva paza lor să fie surprinsă de iarnă. Apoi își dădeau seama că transportul celor necesare pe lîngă Peloponeș va fi cu neputință de făcut într-un loc pustiu și unde nici în timp de vară nu erau în stare să trimită suficiente alimente; [se gîndeau] că nu se va putea acosta în locuri care n-aveau limanuri, plănuiau, sau să slăbească paza și atunci oamenii se vor salva, sau să aștepte venirea iernii și să plece pe corăbiile care le aduceau grîu. (2) În cel mai înalt grad se temeau de lacedemonieni, socotind că aveau și ei vreun temei, de nu le-au mai trimis crainic; acum începeau să regrete că nu primiseră propunerile de învoială. (3) Cleon, cunoscînd bănuiala atenienilor față de el, în legătură cu împiedicarea înțelegerii, a spus că cei care aduc aceste vești nu spun adevărul. Cei care veniseră cu veștile i-au îndemnat să trimită cîțiva oameni care să cerceteze, dacă nu se încred în ei, iar atenienii l-au ales să facă cercetări pe el și pe Theagenes. (4) Cleon, dîndu-și seama că va fi silit să spună aceleași lucruri, pe care le exprimase în criticile făcute sau să se dovedească mincinos, dacă va spune altceva, a început să sfătuiască pe atenieni — văzîndu-i că doresc mai mult să pornească în expediție — că nu trebuie să mai trimită pe nimeni să cerceteze și să nu mai zăbovească, lăsînd să le scape

momentul favorabil, ci, dacă cred ei că cele ce le-au fost vestite sînt adevărate, să pornească pe mare împotriva acelor oameni. (5) El făcea aluzie la Nicias, fiul lui Niceratos, care era strateg. Cleon îl dușmănea și stăruia să-l critice, spunînd că armata[9] poate — dacă comandanții vor fi bărbați adevărați — să pornească pe mare și să captureze pe cei din insulă și chiar el însuși, dacă ar fi comandant, ar face același lucru.

28 (1) Dar Nicias — văzînd că atenienii strigau la Cleon, întrebîndu-l de ce nu pornește îndată pe mare, dacă i se pare ușor, și dîndu-și seama că acesta vrea să-l critice — a început să-l îndemne spunînd că, în ceea ce privește pe strategi, el poate să ia, dacă voiește, armată, și să treacă la acțiune. (2) Cleon, la început, crezînd că Nicias numai cu vorba este gata să lase comanda, încearcă să accepte, dar cînd își dă seama că Nicias cu adevărat este dispus să-i predea începe să dea înapoi, să spună că nu el, ci Nicias este comandant; aceasta o făcea fiindcă începuse să fie îngrijorat și fiindcă nu credea că Nicias va avea curajul să-i cedeze lui comanda. (3) Dar iarăși Nicias a stăruit și a depus comanda de la Pylos și i-a luat martori pe atenieni. Atenienii, așa cum face de obicei mulțimea poporului, cu cît mai mult Cleon fugea de plutire și dădea înapoi de la cele afirmate, cu atît mai mult îl îndemnau pe Nicias să-i predea comanda, iar lui îi strigau să pornească pe mare. (4) Astfel că, nemaiavînd cum să scape de cele afirmate, își ia asupra lui comanda pe mare și, păsind în fața adunării, a spus că nu-i este frică de lacedemonieni și va porni pe mare fără să ia pe cineva din cetate, ci pe lemnienii și imbrienii, care erau de față, pe peltaștii[10], care veniseră în ajutor din Ainos și patru sute de arcași din alte părți. Avînd el aceste forțe, pe lîngă soldații de la Pylos, a spus că în douăzeci de zile, sau va aduce pe lacedemonieni vii, sau el însuși va pieri acolo. (5) Atenienilor le-a provocat chiar rîsul ușurătatea lui, dar oamenii chibzuiți erau bucuroși, gîndind că din două avantaje vor obține unul: sau vor scăpa de Cleon, ceea ce nădăjduiau mai ales, sau, dacă se vor înșela în așteptarea lor, îi va supune pe lacedemonieni.

29 (1) Și, după ce a pus totul la cale, în adunarea poporului, atenienii i-au încuviințat plecarea pe mare, iar el, alegîndu-și dintre comandanții de la Pylos, pe Demosthenes, a pornit să ducă corăbiile în grabă. (2) Cleon și l-a luat pe Demosthenes, fiindcă aflase că plănuiește debarcarea pe insulă. Într-adevăr, soldații sufereau din pricina sărăciei ținutului și, fiind mai mult asediați decît să asedieze ei pe alții, erau gata să se avînte în primejdie. Prestigiul lui Cleon a mai crescut și datorită incendierii insulei. (3) Astfel, mai înainte insula era în cea mai mare parte păduroasă și neumblată din cauza veșnicei pustietăți. Cleon socotea că această situație este în interesul lacedemonienilor, pentru că vor putea să se năpustească din ascunziș asupra unei numeroase armate care ar debarca, și să-i dea lovituri. Într-adevăr — gîndea el — pădurea va împiedica pe atenieni să vadă greșelile și pregătirea dușmanilor, pe cînd toate greșelile oștii sale vor fi evidente, încît dușmanii vor putea să-i atace fără veste pe oriunde vor voi. Și astfel, dușmanii vor putea decide cînd să întreprindă acțiunea. (4) Iar, dacă va fi silit să meargă într-un loc acoperit de păduri dese, cei mai puțin numeroși, dar care cunosc locul, vor fi mai puternici decît cei mulți, care nu cunosc, căci nu se va observa că armata celor puțini este distrusă, neavînd o perspectivă în care să poată sări unii în ajutorul altora.

30 (1) Această idee i-a venit lui Cleon în urma nenorocirii din Etolia, care, în parte, s-a produs din pricina pădurii. (2) Din pricina strîmtorii, soldații erau siliți să pună piciorul pe uscat la extremitățile insulei și să-și pregătească prînzul în avanposturi. Un soldat a aprins fără voie o mică porțiune din pădure și de la acel foc, vîntul suflînd, nu s-a băgat de seamă că se aprinsese cea mai mare parte a ei. (3) În acest fel Cleon a văzut că lacedemonienii sînt mai numeroși. Bănuind că mai înainte le fusese trimis grîu pentru mai puțini, astfel ca atenienii să-și dea osteneala cu mai mult zel la gîndul că săvîrșesc un lucru de valoare și [constatînd] că insula prezintă bune condiții de debarcare, a început să pregătească acțiunea, chemînd armată de la aliații de prin apropiere și pregătind și celelalte lucruri necesare. (4) Cleon a trimis veste

lui Demosthenes că vine și, luînd în primire armata pe care o ceruse, sosește la Pylos. De îndată ce s-au întîlnit au trimis un crainic la armata [dușmană] de pe uscat, poftind-o, dacă vrea, să predea, fără nici o primejdie, armele și pe ei înșiși. Se obligau să-i păzească, cu o gardă nu prea mare, pînă vor încheia o înțelegere asupra unui număr mai mare de probleme[11].

31 (1) Aceia n-au primit propunerile. Atenienii au așteptat o singură zi, apoi, îmbarcînd pe cîteva corăbii pe toți hoplitii, în timpul nopții au pornit și, înainte de revărsatul zorilor, i-au debarcat de o parte și de alta a insulei, și dinspre mare, și dinspre liman, fiind ei exact opt sute la număr. Au pornit apoi în marș spre primul post de pază al insulei. Ei fuseseră rînduiți în felul următor: (2) în primul post de strajă erau treizeci de hoplîți, în postul din mijloc, și care era cel mai omogen, și lîngă apă erau cei mai mulți, plus comandantul Epitadas. Acest post era străjuit de o parte nu prea mare de insulă, ultima dinspre Pylos, care, înspre mare, era prăpăstioasă și nu putea fi de loc cucerită de pe uscat. Într-adevăr, acolo era și o redută veche făcută din pietre, pe ales, care, socoteau ei, le-ar putea fi de folos, dacă i-ar surprinde nevoia unei retrageri ceva mai violente. Astfel erau ei așezați.

32 (1) Atenienii i-au ucis îndată pe primii paznici peste care s-au năpustit, surprinzîndu-i în pat: fie cînd își luau armele ei nu observaseră debarcarea atenienilor, fie socotind că, după obicei, corăbiile plutesc noaptea spre a institui blocada. (2) O dată cu revărsatul zorilor a debarcat și restul armatei; din șaptezeci și ceva de corăbii au coborît toți soldații, în afară de vîslașii de rang inferior, așa cum erau înarmați fiecare; opt sute de arcași și tot atîția peltești; messenienii, care veniseră în ajutor, plus toți cei care se aflau la Pylos, în afară de străjile de la ziduri. Îndată, punîndu-i (3) Demosthenes în rînduială, s-au separat în grupuri de două sute sau chiar mai mulți, iar pe unele locuri și mai puțini, ocupînd pozițiile cele mai înalte, pentru ca dușmanii să fie cît

mai încurcați cînd vor fi încercuiți din toate părțile și să nu mai aibă încotro să se întoarcă; vor fi luați din toate părțile de trupe; dacă vor ataca pe cei din față să fie izbiți de cei din spate, iar dacă vor ataca pe cei din flanc să fie izbiți de cei rînduiți de ambele părți. (4) Din spate aveau să-i atace mereu — dacă încercau să se retragă pe acolo — trupele dușmane, ușor înarmate, precum și aceia împotriva cărora era foarte greu de rezistat; aceștia puteau să arunce, cu putere, de la distanță săgeți și lănci și pietre și prăștii împotriva celor care nu aveau putința să-i atace; într-adevăr [cînd erau atacați] ei puteau fugi, fiind în avantaj, dar atacau pe dușmani cînd aceștia se retrăgeau. Acesta a fost planul debarcării făcut de Demosthenes la început și conform acestui plan s-a rînduit executarea acțiunii.

33 (1) Epitadas și majoritatea celor care erau pe insulă, cînd au văzut primul post distrus și armata dușmană atacîndu-i, s-au rînduit în linie de bătaie și s-au năpustit împotriva hoplîților atenieni, voind să înceapă lupta corp la corp; la atenieni, în față se aflau hoplîții, iar pe flancuri și în spate ostașii ușor înarmați. (2) Dar lacedemonienii n-au putut să ia contact cu hoplîții atenieni și nici să se folosească de propria lor experiență, deoarece ostașii atenieni ușor înarmați, aruncînd împotriva lor cu proiectile din ambele părți, îi țineau la distanță, iar lacedemonienii nu porneau împotriva lor, ci stăteau pe loc; lacedemonienii respingeau pe atenienii ușor înarmați pe oriunde se avîntau și-i atacau, iar atenienii se retrăgeau apărîndu-se și, ușor înarmați cum erau, o luau lesne la fugă, înainte de a fi prinși, pentru că locurile erau inaccesibile și din pricina accidentelor de teren, și din pricina pustietății; în aceste locuri, lacedemonienii, înarmați greu, cum erau, nu puteau să-i urmărească.

34 (1) Cîtva timp, deci, nu prea îndelungat, așa s-au hărțuit între ei: lacedemonienii nu puteau să se avînte cu tot atîta energie asupra atenienilor, ușor înarmați, cînd atacau, pentru că aceștia știau că lacedemonienii sînt mai înceți la acțiune; apoi atenienii ușor înarmați prindeau foarte mult curaj prin

faptul că păreau foarte numeroși și se obișnuiseră ca spartanii să nu li se mai pară înfricoșători, ca mai înainte, deoarece suferiseră o înfrîngere care nu era pe măsura așteptării. Într-adevăr, atenienii, cînd debarcaseră, în primele clipe erau cu moralul zdrobit la gîndul că ar lupta împotriva lacedemonienilor. Acum însă, disprețuindu-i și strigînd, au pornit în număr mare împotriva lacedemonienilor și au început să arunce cu pietre, cu săgeți și lănci, cum îi venea fiecăruia la îndemînă. (2) Apoi, în timpul năvălirii, din pricina strigătelor produse, o mare spaimă s-a abătut asupra oamenilor neobișnuiți cu o astfel de luptă; la aceasta a mai contribuit și cenușa pădurii care fusese arsă de curînd și care s-a ridicat din belșug, și mulțimea săgeților și a pietrelor aruncate de oameni. Din cauza aceasta era cu neputință să se mai vadă ce se afla în față. În aceste condiții, lupta a luat o întorsătură foarte grea pentru lacedemonieni. Astfel, nici pieptarele lor de pîslă[12] nu-i mai apărau de săgeți, iar lăncile celor care le aruncau se rupeau, așa ca nu mai aveau nimic de ce să se folosească pentru apărare, din pricină că erau împiedicați să vadă mai departe, și nici să mai audă ordinele date în propriile lor rînduri, din cauza strigătului mare al dușmanilor; în acest timp primejdia îi încolțea din toate părțile, și nu mai aveau nici o nădejde să poată să răzbată pe undeva ca să se salveze.

35 (1) În cele din urmă, fiind mulți răniți, mai ales că se învîrteau în același loc, au pornit să se strîngă în ultimul adăpost al insulei, care nu era departe, ei și străjerii lor. (2) Așa că imediat ce ei au început să cedeze, soldații atenieni ușor înarmați, prinzînd pe dată curaj, au început să se năpustească în strigăte tot mai mari, în timp ce lacedemonienii, care se retrăgeau, erau capturați sau omorîți; cei mai mulți, refugiindu-se în adăpost cu străjerii lor, s-au rînduit de-a lungul întăriturii ca să reziste pe unde se putea da lupta. (3) Totuși atenienii nu aveau posibilitatea de a-i învălui și încercui din pricina fortificației locului, dar, apropiindu-se și făcînd front, încercau să-i respingă. (4) Și cu toate că și unii și ceilalți sufereau, din pricina eforturilor în luptă, de

sete și de arșița soarelui, totuși au rezistat multă vreme și o mare parte din zi, în timp ce unii încercau să-i depărteze pe ceilalți de pe înălțime, iar aceștia să nu cedeze. Lacedemonienii rezistau mai ușor decît înainte pentru că încercuirea lor nu se făcea din flanc.

36 (1) Pentru că nu se putea trece, comandantul messenienilor i-a spus lui Cleon și lui Demosthenes că ei sînt într-o situație desperată. Dacă totuși consimt să-i dea o parte din arcași, ca să-i înconjure pe dușmani din spate, el crede că pe drumul pe care-l va indica el va putea forța trecerea. (2) Dobîndind el cele cerute și pornind dintr-un loc ascuns, pentru ca dușmanii să nu-i vadă, a înaintat tot pe partea prăpăstioasă a insulei, deoarece în această parte lacedemonienii, încredințîndu-se în natura locului, nu puseseră străji; astfel a scăpat, cu greu, nevăzut și, apărînd deodată în spatele lor pe înălțime, pe unii i-a înfricoșat prin faptul că apăruseră pe neașteptate, iar pe ai lui i-a încurajat și mai mult văzînd situația pe care o așteptau. (3) Lacedemonienii s-au văzut atacați din ambele părți și au ajuns în aceeași situație (dacă ne e îngăduit să comparăm un lucru mare cu unul mic) cu cei de la Thermopylai. Aceia au fost nimiciți din pricină că persanii îi încercuiseră și nu mai puteau să se retragă. Aceștia, fiind luați din două părți, n-au mai rezistat, ci, trebuind să lupte, fiind puțini, împotriva unui număr mare de dușmani, s-au retras, mai ales din pricina slăbiciunii fizice, pricinuită de lipsa de alimente. Acum atenienii ocupau și păzeau intrarea.

37 (1) Cleon și Demosthenes, dîndu-și seama că lacedemonienii, dacă vor ceda oricît de puțin, vor fi nimiciți de armata din fața lor, au încetat lupta și i-au reținut pe ostașii lor. Ei voiau să-i ducă pe lacedemonieni vii atenienilor, în nădejdea că lacedemonienii la auzul crainicului vor pierde curajul, vor fi copleșiți de năpasta prezentă și vor preda armele. (2) Așa că atenienii i-au anunțat prin crainic să li se predea cu arme cu tot, ca să hotărască de soarta lor cum vor crede de cuviință.

38 (1) Auzind vestea, cei mai mulţi spartani au lăsat scuturile şi au agitat mîinile, arătînd că primesc cele vestite prin crainic. După aceea, încheindu-se un armistiţiu, Cleon, Demosthenes şi dintre spartani Styphon, fiul lui Pharax s-au întîlnit spre a delibera, pentru că Epitadas, primul dintre comandanţii de mai înainte, murise, iar succesorul lui, Hippagretas, zăcea încă viu, ca şi cînd ar fi fost mort, printre cadavre; el fusese ales al treilea comandant să ia conducerea, după lege, în cazul că ceilalţi ar fi păţit ceva[13]. (2) Styphon şi cei care erau cu el au spus că vor să dea de veste prin crainic lacedemonienilor de pe continent despre cele ce trebuie să facă ei. (3) Cleon şi Demosthenes n-au lăsat pe nici un lacedemonian să plece, dar au chemat ei înşişi crainici lacedemonieni de pe continent şi le-au pus întrebări de două sau de trei ori. Spartanul, care a venit ultimul pe mare de la lacedemonienii de pe continent, le-a vestit că: „lacedemonienii vă îndeamnă să vă sfătuiţi voi înşivă, pentru voi înşivă, dar să nu săvîrşiţi nici o faptă urîtă". Prizonierii, sfătuindu-se între ei, au predat şi armele şi pe ei înşişi. (4) O zi şi o noapte atenienii i-au ţinut sub pază. Dar în ziua următoare, după ce atenienii au înălţat pe insulă un monument în cinstea biruinţei şi au pregătit totul spre a porni pe mare, au dat oamenii în paza trierarhilor, iar lacedemonienii, trimiţînd un crainic la atenieni, au ridicat morţii. (5) Numărul celor morţi pe insulă şi al celor capturaţi este următorul: în total pe insulă trecuseră patru sute douăzeci de hopliţi; dintre aceştia au fost aduşi vii două sute nouăzeci şi doi; restul pieriseră. Dintre cei vii erau ca la o sută douăzeci de spartani. Dintre atenieni n-au fost ucişi mulţi, căci lupta nu fusese în linie strînsă.

39 (1) Se scurseseră şaptezeci şi două de zile de cînd oamenii de pe insulă au început să fie asediaţi după bătălia navală şi pînă la lupta de pe insulă. (2) Dintre acestea, aproape douăzeci de zile au fost folosite de soli pentru discutarea tratatului; asediaţii au primit grîu de la atenieni, iar în celelalte zile au fost hrăniţi pe ascuns de cei care se aflau pe insulă. În insulă au fost găsite rezerve de grîu şi alte alimente, căci

comandantul Epitadas le dădea prea cu multă zgîrcenie faţă de cantităţile existente. (3) După aceea atenienii şi peloponesienii s-au retras fiecare acasă cu armata de la Pylos, aşa că, deşi promisiunea lui Cleon la început a părut nebunească, a reuşit. Într-adevăr, în răstimp de douăzeci de zile, a adus oamenii de pe insulă aşa cum promisese.

40 (1) Acest eveniment s-a petrecut împotriva tuturor aşteptărilor elenilor, deoarece se credea că lacedemonienii nu vor preda armele nici de foame, nici de nevoie, ci că vor muri rezistînd şi luptînd cît vor putea. (2) Aşa că acum nu mai aveau convingerea că cei care se predaseră sînt la fel de bravi ca cei care au murit. Mai tîrziu unul dintre aliaţii atenieni a întrebat, ca să-i producă amărăciune, pe unul dintre foştii prizonieri de pe insulă dacă morţii lor fuseseră buni şi bravi; prizonierul i-a răspuns că proiectilul care ar deosebi pe cei buni de cei răi (înţelegînd prin aceasta săgeata) ar merita într-adevăr preţuire; el voia să spună că oricine ar fi lovit de pietre şi de săgeţi era sortit pieirii.

41 (1) După ce au fost aduşi prizonierii, atenienii s-au hotărît să-i păzească în lanţuri pînă cînd vor cădea la înţelegere, iar dacă peloponesienii vor năvăli în Attica, mai înainte de încheierea înţelegerii, să-i scoată afară şi să-i ucidă. (2) Au instituit apoi, la Pylos, o gardă, iar messenienii din Naupactos au trimis pe cei mai neînduplecaţi dintre ei în această cetate, care era acum ca şi patria lor (căci Pylosul aparţine teritoriului care altădată era al Messeniei), au prădat Laconia, şi au făcut uneori pagube, deşi ei vorbeau aceeaşi limbă ca aceia. (3) Lacedemonienii, fiind mai înainte necunoscători în ale pirateriei şi în războaie de acest fel şi văzînd că hiloţii dezertează, au început să se îngrijoreze[14] ca nu cumva în ţara lor tulburările să ia o amploare şi mai mare[15]. De aceea, ca să nu se trădeze în faţa atenienilor, au trimis o solie la Atena şi au încercat să atragă de partea lor şi cetatea Pylos şi pe aceşti oameni. (4) Dar atenienii aveau scopuri mai mari şi, deşi spartanii s-au dus de mai multe ori, i-au trimis înapoi fără rezultat. Acestea au fost faptele întîmplate la Pylos.

42 (1) Îndată după aceasta, în aceeași vară, atenienii au pornit cu armată în ținutul Corintului, pe mare, cu optzeci de corăbii și cu două mii de hopliți atenieni, iar în corăbiile de transportat caii aveau două sute de călăreți. Dintre aliați îi urmau un număr de milesieni, androsieni, carystieni[16], iar comanda o avea Nicias, fiul lui Niceratos, al treilea comandant. (2) Pornind plutirea în zori, s-au oprit, între Chersones și Rheitos, în golful regiunii deasupra căreia se afla colina Solygeios, pe care, așezîndu-se, în vechime, dorienii au purtat război cu corintienii din cetate, care erau eolieni, iar acuma, pe această colină, este un sat numit Solygeia. Din acest golf, de unde s-au oprit corăbiile, la o depărtare de douăsprezece stadii se afla acest sat, iar cetatea Corint se afla la șaizeci de stadii și Istmul la douăzeci de stadii. (3) Corintienii, aflînd la Argos că va veni armata atenienilor, au sărit cu toții, în afară de cei aflați în afara Istmului, cu mai mult avînd în ajutorul celor de la Istm; în Ambracia și Leucada erau cinci sute de străjeri dintre ei. Ceilalți pîndeau în masă pe atenieni să vadă pe unde vor debarca. (4) Dar atenienii au debarcat în timpul nopții, fără să se fi observat, iar locuitorii de pe uscat le-au dat semnale; corintienii au lăsat jumătate dintre ei în Cenchrea, pentru eventualitatea că atenienii vor pleca spre Crommyon, și le-au sărit degrabă în ajutor.

43 (1) Battos — unul din cei doi comandanți prezenți în luptă — a luat un detașament și a pornit spre satul Solygeia ca să-l păzească, deoarece nu era înconjurat de ziduri, în timp ce Lycophron îi hărțuia mereu pe ceilalți corintieni. (2) Dar, mai întîi, corintienii au atacat flancul drept al atenienilor, de îndată ce debarcaseră în fața peninsulei Chersonesului, apoi au atacat și restul armatei. Lupta era grea și se dădea corp la corp. (3) Flancul drept al atenienilor și al caristienilor — căci aceștia fuseseră rînduiți în ultima linie — au primit pe corintieni și i-au respins cu greu. Apoi aceștia, retrăgîndu-se spre zidul de piatră înalt — întregul teren era povîrnit — au început să arunce cu pietre de deasupra, apoi,

cîntînd paianul, au pornit iarăși la atac; atenienii, luîndu-i în primire, au reluat lupta corp la corp. (4) Un detașament al corintienilor, venind în ajutorul flancului stîng, a respins flancul drept al atenienilor și i-au urmărit pînă la mare. (5) Iarăși, de la corăbii s-au întors atenienii și caristienii. Cealaltă parte a armatei lupta neîncetat, pe ambele părți, mai ales flancul drept al corintienilor, în care se afla Nicophron, lupta împotriva flancului stîng al atenienilor. Ei se temeau că atenienii îi vor ataca pe la satul Solygeia.

44 (1) Multă vreme au rezistat unii împotriva altora, fără să cedeze, apoi — deoarece călăreții erau de foarte mare folos în luptă atenienilor, căci corintienii n-aveau cai — corintienii, fiind respinși, s-au retras spre colină liniștiți și n-au mai coborît. (2) În această respingere, în flancul drept au murit cei mai mulți dintre ei și chiar comandantul Lycophron. Restul armatei, nefiind urmărită și fugărită pe o mare distanță, s-a retras spre înălțime și s-a așezat acolo. (3) Atenienii, văzînd că nu mai sînt provocați la luptă, au prădat morții dușmanilor și au ridicat pe ai lor și au înălțat, după aceea, un monument în cinstea victoriei. (4) Pentru jumătate din corintieni, care stăteau de strajă în Cenchrea, ca să împiedice plutirea atenienilor spre Crommyon, terenul de luptă nu era vizibil din pricina muntelui Oneion, dar de îndată ce au văzut ridicîndu-se mult praf și și-au dat seama că bătălia a început au sărit îndată în ajutor. Aflînd de ceea ce se petrece, și cei mai bătrîni din cetate au venit în ajutor. (5) Atenienii, văzîndu-i că atacă în masă și socotind că ei constituie ajutorul peloponesienilor, care locuiesc prin orașele vecine, s-au retras îndată spre corăbii, ducînd cu ei prăzile și pe morții lor, în afară de doi, pe care-i părăsiseră pentru că nu-i putuseră găsi. (6) Apoi, îmbarcîndu-se pe corăbii, au trecut în insulele de primprejur, trimițînd crainici atenieni la dușman; după aceea au ridicat morții răvășiți, care erau prevăzuți de armistițiu. Au murit în această luptă două sute doisprezece corintieni și dintre atenieni ceva mai puțin de cincizeci.

45 (1) Atenienii, pornind din insule, au mers în aceeași zi pe mare spre Crommyon, în ținutul Corintului. Crommyon este departe de Corint la 120 de stadii; ancorînd, ei au început să jefuiască pămîntul, iar noaptea au petrecut-o în tabără. (2) A doua zi au plutit mai întîi la Epidauros și, făcînd o debarcare, s-au dus la Methone, care se află între Epidauros și Troizena; aici, ocupînd Istmul peninsulei, l-au înconjurat cu un zid, care a cuprins și Methone, apoi, lăsînd o garnizoană, au început să jefuiască ținutul Troizenei, Haliasului și Epidaurosului, iar cu corăbiile, după ce au întărit locul acela, au pornit acasă.

46 (1) În timp ce se petreceau aceste lucruri, Eurymedon și Sophocles, după ce au ridicat ancora de la Pylos, au pornit cu corăbiile atenienilor spre Sicilia; ajungînd în Corcyra au pornit în expediție, alături de cetățenii acesteia, împotriva corcyreienilor, care se așezaseră pe muntele Istone și care, atunci, în timpul răscoalei, puseseră stăpînire pe cîmpie, provocînd pagube. Pornind atacul, au cucerit întăritura. (2) Oamenii din întărituri, fugind în număr mare pe înălțime, au căzut la învoială să predea ajutoarele, iar în privința lor, după ce vor preda armele, să hotărască poporul atenienilor. (3) Comandanții i-au dus în insula Ptychia spre a fi puși sub pază, conform armistițiului, pînă cînd o să fie trimiși la Atena, cu condiția că, dacă cineva va fi prins fugind, tratatul va fi rupt. (4) Fruntașii poporului din Corcyra, de teamă ca nu cumva atenienii să-i ucidă pe cei care ar veni la ei, au pus la cale următorul lucru: (5) Au convins pe cîțiva din insulă — trimițînd la ei niște prieteni și zicînd că le vorbesc din afecțiune — că cel mai bun lucru pentru ei este să fugă și că le vor pregăti o corabie în acest timp, pentru că comandanții atenienilor au de gînd să-i predea poporului corcyreienilor.

47 (1) Îndată ce i-au convins li s-a procurat o corabie; pe cînd pluteau, însă, au fost prinși, așa că tratatul a fost rupt și toți au fost predați corcyreienilor. (2) La puterea de convingere a pretextului a contribuit foarte mult și faptul că

cei care au pus la cale plecarea au lucrat fără teamă. Comandanții atenienilor, arătînd clar că n-ar vrea ca oamenii să fie aduși de alții [la Atena], deoarece ei înșiși pluteau în Sicilia, au acordat o mare cinste celor care-i vor aduce. (3) Luîndu-i, deci, corcyreienii i-au închis într-o casă mare iar mai tîrziu scoțîndu-i afară, în grupuri de cîte douăzeci, i-au trecut printre două rînduri de hopliți așezați de o parte și de alta, legați fiind unii de alții. Hoplițiii din cele două rînduri îi băteau și-i loveau, fiecare cînd își vedea pe dușmanul său. Și unii, înarmați cu bice, loveau, ca să meargă mai repede, pe cei care rămîneau în urmă.

48 (1) Cei care se aflau în această clădire n-au băgat de seamă că aproape șaizeci de oameni fuseseră scoși și uciși — pentru că socoteau că fuseseră duși în altă parte — iar cînd au aflat, și unul le-a arătat faptul sigur, au început să cheme pe atenieni și să le ceară să-i ucidă și pe ei înșiși, dacă vor, și nu mai voiau să iasă din casă; au spus că nu vor mai lăsa pe nimeni să intre cu forța. (2) Corcyreienii nu voiau nici ei să forțeze intrarea pe uși, însă, urcînd pe acoperișul casei și luînd țigle, au început să arunce cu ele și cu săgeți în cei de jos. (3) Aceștia se păzeau cum puteau; în acest timp cei mai mulți s-au sinucis înfigîndu-și săgețile pe care le aruncau aceia, sau, smulgînd chingile cîtorva paturi, care erau acolo, și tivurile hainelor, se spînzurau. O mare parte din noapte — îi surprinsese noaptea în nenorocire — au petrecut-o ucigîndu-se unii pe alții în diferite chipuri sau fiind împroșcați cu proiectile de sus. (4) Cînd s-a făcut ziuă, corcyreienii, urcîndu-i pe căruțele de transport, i-au scos afară din cetate; femeile, care erau în fortăreață, au fost vîndute în sclavie. (5) În acest fel, au fost deci uciși de popor corcyreienii care se retrăseseră pe munte, iar răscoala, care durase multă vreme, s-a terminat cu acest fapt, cel puțin în ceea ce privește desfășurarea ei în acest război, pentru că dintre celelalte fapte ale oligarhilor n-a mai fost aproape nici una[17] vrednică de a fi menționată. (6) Iar atenienii, plutind către Sicilia, unde plecaseră la început, au pornit războiul împreună cu aliații de acolo.

49 O dată cu sfîrșitul verii, atenienii de la Naupactos și acharnanienii au pornit cu armată împotriva cetății Anactorion, care ținea de Corint, cetate așezată la gura golfului Ambracic, cucerind-o prin trădare; acharnanienii, izgonindu-i pe corintieni, au păstrat ei acest loc; așa s-a terminat vara.

50 (1) În iarna următoare, Aristeides, fiul lui Archippos, singurul comandant al corăbiilor care strîngeau birurile și care fuseseră trimise la aliați, arestează în cetatea Eion de pe Strymon pe Artaphernes, un persan care venea din partea regelui la Sparta. (2) Dus la Atena, atenienii au tradus din siriană în greacă scrisoarea pe care o adusese acela și au citit-o; pe lîngă alte multe lucruri li se spunea lacedemonienilor că nu știu ce vor, căci, deși au venit mulți soli, nici unul nu spune același lucru. Dacă voiesc să spună ceva clar, să trimită la el o solie însoțită de acel persan. (3) Atenienii au trimis mai tîrziu la Ephes pe Artaphernes cu o triremă, împreună cu solii. Aceștia, aflînd aci că Artaxerxes, fiul lui Xerxes, murise de curînd, s-au întors în patrie.

51 (1) În același timp, locuitorii cetății Chios au dărîmat zidul cel nou la porunca atenienilor, care îi bănuiau că plănuiesc vreo răscoală împotriva lor. Chioții le-au cerut garanții sigure, pe cît le era cu putință, că nu vor mai lua nici o hotărîre nouă în legătură cu ei. Și s-a terminat iarna, o dată cu al șaptelea an al acestui război, a cărui istorie a scris-o Thucydides.

52 (1) În vara următoare, deodată s-a produs o eclipsă de soare, la începutul lunii și tot în primele zile ale aceleiași luni s-a produs și un cutremur. (2) Iar exilații mytileneni și alți cîțiva lesbieni, pornind de pe uscat și angajînd cu bani oameni din Pelopones, apoi mai strîngînd și de acolo de pe loc, au cucerit cetatea Rhoiteion. Însă, luînd două mii de statere foceene le-au restituit, fără să facă vreo nedreptate. (3) Și, după aceasta, pornind cu o armată spre Antandros, au cucerit cetatea prin trădare. Aveau de gînd să elibereze și celelalte cetăți numite Actaiai, pe care mai înainte le stăpîniseră mytilenenii, iar acum erau în stăpînirea atenienilor. Dar, dintre toate,

voiau să elibereze mai ales cetatea Antandros și să pună stăpînire pe această cetate. Acolo era belșug de corăbii, deoarece existau lemne și muntele Ida era aproape și puteau să-și procure și celelalte materiale. Voiau apoi să pornească ușor din această cetate și să aducă pagube și cetății Lesbos, care era aproape, și să supună și micile cetăți eoliene de pe țărm. (4) Cu aceste pregătiri erau preocupați ei.

53 (1) În aceeași vară atenienii au pornit în expediție la Cythera cu șaizeci de corăbii, cu două mii de hopliți, avînd cu ei dintre aliați pe milesieni și pe alți cîțiva. Comandantul lor era Nicias, fiul lui Niceratos, Nicostratos, fiul lui Diitrephes și Autocles, fiul lui Tolmaios. (2) Cythera este o insulă situată în fața țărmului laconic, în dreptul localității Malea. Locuitorii sînt perieci lacedemonieni și, în fiecare an, din Sparta trecea în Cythera dregătorul care împărțea dreptatea și se trimitea în fiecare an o strajă de hopliți, căci spartanii se îngrijeau foarte mult de această cetate. (3) Astfel, în Cythera se afla un loc de acostare mai prielnic pentru navele care veneau din Egipt și din Libya, iar pirații aduceau mai puține neplăceri Spartei de pe mare, singurul loc pe unde era posibil să le facă rău. Într-adevăr, insula este așezată cu fața spre Sicilia și spre Marea Cretană.

54 (1) Atenienii, atacînd cetatea Scandeia, așezată pe țărmul mării, cu zece corăbii și douăzeci de mii de hopliți milesieni au capturat-o, iar cu restul armatei au debarcat pe insulă în partea dinspre Malea și au pornit către cetatea Cythera, așezată la mare, unde i-au găsit pe toți cytherienii cînd tocmai își așezau tabăra. (2) Dîndu-se o luptă, cytherienii au rezistat cîtva timp, apoi, fiind respinși, s-au refugiat în cetatea de sus și mai în urmă s-au înțeles cu Nicias și cu colegii săi să le predea atenienilor insula, cu condiția să nu-i omoare. (3) De altfel, Nicias intrase în vorbă și mai înainte cu cîțiva cytherieni, de aceea s-a încheiat mai lesne înțelegerea și atunci, și după aceea; altfel, atenienii i-ar fi ridicat într-adevăr pe cytherieni, care erau lacedemonieni și care locuiau insula atît de apropiată de Laconia. (4) După înțelegere, atenienii, ocupînd și cetatea

Scandeia, așezată lîngă port și instituind o pază din cytherieni, au plutit în Asine și în Helos, apoi, făcînd debarcări și așezîndu-și tabăra sub cerul liber, acolo unde se putea, au jefuit pămîntul timp de șapte zile.

55 (1) Lacedemonienii, văzîndu-i pe atenieni că stăpînesc Cythera și așteptîndu-se că vor face și debarcări pe uscat, nu s-au rînduit nicăieri cu oaste numeroasă în linie de bătaie, dar au trimis străji, formate din numeroși hopliți, prin țară, așa cum trebuia să trimită peste tot; de asemenea, multe puncte erau ținute sub pază, pentru că se temeau ca nu cumva să se întîmple ceva neașteptat în legătură cu regimul lor politic[18], deoarece cele întîmplate pe insulă se produseseră pe neașteptate și fuseseră de mare amploare. În adevăr, Pylosul, ca și Cythera, erau ocupate și din toate părțile îi amenința un război urgent și de neînlăturat; (2) de aceea, împotriva obiceiului, ei au rînduit patru sute de călăreți și de arcași și față de război au fost mai șovăielnici ca oricînd, pentru că trebuiau să reziste de această dată, în contrast cu specificul pregătirii lor, într-o luptă navală, împotriva atenienilor, pentru care lipsa de inițiativă era totdeauna o deficiență în realizările pe care socoteau ei că le pot îndeplini[19]. (3) În același timp, multe evenimente, datorate hazardului, care s-au petrecut în scurt timp și împotriva rațiunii, i-au zguduit foarte mult, așa încît se temeau să nu se abată asupra lor vreo nenorocire ca aceea de pe insulă. (4) Din cauza aceasta au pornit cam fără curaj la luptă și cînd făceau mișcare erau pînditi de teama că vor greși, nemaifiind stăpîni pe rațiune, fiindcă nu erau obișnuiți cu nenorocirea.

56 (1) Atenienii, care atunci prădau litoralul, de multe ori s-au abținut de la acțiune. Abia dacă se făcea vreo debarcare la fiecare garnizoană, deoarece și unii și alții socoteau că sînt inferiori în privința numărului și tocmai într-o astfel de împrejurare. O singură garnizoană, care a rezistat pe la Cotyrta și pe la Aphroditia, dînd un atac rapid, a înfricoșat gloata soldaților ușor înarmați, dar, îndată ce a fost luată în primire de hopliți, s-a retras iarăși; cîțiva oameni dintre ei au pierit și armele

le-au fost luate. Atenienii, înălțînd un monument în cinstea biruinței, s-au retras la Cythera. (2) Cîțiva dintre ei au plutit spre Epidauros, în Limera și, prădînd o parte din acest ținut, au sosit la Thyrea, care ține de teritoriul numit Cynosuria și constituie hotarul dintre Argos și Laconia. Ocupîndu-l, lacedemonienii l-au dat să-l locuiască egineții, care fuseseră izgoniți din patria lor, pentru serviciile primite în timpul cutremurului și al răscoalei hiloților și pentru că, deși sub ascultarea atenienilor, totuși s-au ridicat mereu împotriva părerii lor.

57 (1) Ei bine, pe cînd atenienii mai erau încă pe mare, egineții au venit spre ei, părăsind fortul pe care tocmai îl ridicau pe malul mării și s-au retras în partea de sus a cetății în care locuiau și care se afla la zece stadii de mare. (2) Dintre garnizoanele lacedemonienilor care se aflau în țară, una, care luase parte la construcția fortului, n-a voit să se concentreze la fort, cu toate rugămințile egineților, deoarece se temeau să nu fie blocați în fort. Egineții, retrăgîndu-se deci pe locurile mai ridicate și socotind că nu sînt în stare să lupte, stăteau liniștiți. (3) În acest timp, atenienii ocupînd fortul și înaintînd grabnic cu toată armata, au cucerit Thyrea. Au dat foc cetății și au prădat bunurile care se aflau înlăuntru, iar pe egineții care nu fuseseră uciși în luptă i-au dus la Atena împreună cu comandantul lacedemonienilor, care se afla acolo, anume Tantalos, fiul lui Patrocles; el căzuse prizonier, fiind rănit. (4) Au dus cu ei și cîțiva oameni din Cythera, pe care socoteau ei că este mai sigur să-i strămute. Pe aceștia atenienii s-au sfătuit să-i așeze în insule, iar ceilalți cytherieni, care locuiau în țara lor, să plătească o contribuție de patru talanți; pe toți egineții capturați urma să-i ucidă, din pricina vechii dușmănii, iar pe Tantalos și pe ceilalți spartani, care erau pe insulă, să-i pună în lanțuri.

58 În aceeași vară, în Sicilia s-a încheiat mai întîi un armistițiu între camarineni și gelieni, apoi s-au strîns la Gela soli sicilieni din toate cetățile și au început să discute între ei, spre a vedea dacă se pot împăca. S-au spus multe păreri și într-un sens și într-altul, exprimînd idei contrare sau ridi-

cînd pretenții, după cum socotea fiecare că este în inferioritate; și Hermocrates, fiul lui Hermon, din Syracusa, care a izbutit să-i convingă în interesul tuturor cetăților de pe insulă, a ținut următoarea cuvîntare în fața adunării.

59 (1) „Nu voi vorbi, sicilienilor, ca un fiu al unei cetăți foarte mici, și nici ca un fiu al unei cetăți care suferă foarte mult de pe urma războiului, ci am să arăt, în acest congres, părerea care mi se pare mie cea mai bună pentru întreaga Sicilie. (2) În privința războiului, de ce ar mai fi nevoie să se arate în multe cuvinte tot ceea ce cuprinde el, în fața unora care știu? Nimeni nu este silit să facă război cu neștiință, nici nu este împiedicat de teamă, dacă socotește că, purtînd război, va dobîndi mai mult decît are. (3) Adesea unii își imaginează că profiturile sînt mai mari decît primejdiile, iar alții preferă să înfrunte primejdiile decît să-și micșoreze patrimoniul în vreo privință; și, dacă și unii și alții au norocul să facă aceste lucruri la timp nepotrivit, eforturile pentru împăcare ar fi folositoare. (4) Dacă voi ați fi convinși de acest lucru în acest moment, ar fi foarte prețios. Într-adevăr, după ce și unii și alții ne-am chibzuit de la început bine propriile interese, ne-am bătut între noi, iar acum încercăm, discutînd în contradictoriu, să ne împăcăm și, dacă nu va fi egal de folositor și pentru unii și pentru alții să plecăm acasă, vom începe iarăși războiul.

60 (1) Desigur trebuie să știm că adunarea noastră nu se ține numai pentru a discuta interese particulare, dacă sîntem înțelepți, ci spre a vedea dacă vom putea să salvăm întreaga Sicilie care, după cum socotesc eu, este asediată de către atenieni, și să socotim că în această privință împăciuitori mai necesari decît cuvintele mele sînt atenienii care, deținînd cea mai mare forță dintre eleni, pîndesc greșelile noastre; arătîndu-se în fața noastră cu cîteva corăbii sub numele legiuit de alianță, ei se folosesc, în interesul lor, sub înfățișare cuviincioasă, de dușmănia firească dintre ionieni și dorieni. (2) Într-adevăr, cînd noi înșine începem războiul și-i facem să vină aici, pe acești oameni care poartă război din proprie inițiativă chiar împotriva acelora care nu-i cheamă, care ne fac rău pe cheltuiala lor și

care în același timp caută să progreseze repede în dominație[20], este firesc ca, atunci cînd își vor da seama că noi sîntem în derută, să vină cu o flotă și mai mare și să încerce să pună totul sub dominația lor.

61 (1) Desigur, trebuie ca fiecare dintre noi în cetatea sa, dacă sîntem înțelepți, să cîștigăm mai degrabă ceea ce nu avem încă, decît să distrugem ceea ce există, și să ne atragem aliați, ca să putem înfrunta primejdii; să fim conștienți că mai ales dezbinarea distruge cetățile și Sicilia, de care toți cei care o locuim ne preocupăm, în schimb însă noi, cetățile sîntem în dezbinare. (2) Știind aceste lucruri trebuie să ne împăcăm, și particular cu particular, și cetate cu cetate și să încercăm să salvăm în comun întreaga Sicilie, apoi să nu mai susținem în fața nimănui că aceia dintre noi care sînt dorieni sînt dușmanii atenienilor și că cei din Chalcidica prezintă siguranță pentru Ionia pentru că sînt înrudiți. (3) E știut că atenienii nu atacă neamurile fiindcă sînt din fire deosebite între ele și urăsc pe cei care nu sînt de aceeași origine cu ei, ci pentru că rîvnesc la bunurile care se găsesc în Sicilia și pe care noi le-am agonisit în comun. (4) Acest lucru l-au vădit și acum, cu ocazia apelului adresat neamului din Chalcidica. Într-adevăr, tocmai acelora care nu le-au venit niciodată în ajutor, în virtutea alianței, ei înșiși le-au oferit ajutorul datorat mai mult decît prevedea înțelegerea. (5) Atenienii găsesc multe scuze cînd rîvnesc la aceste bunuri și-și fac planuri să le dobîndească, dar eu nu sînt mîniat împotriva acelora care vor să domine, ci împotriva acelora care sînt gata să asculte, căci, din fire, natura omenească tinde să domine pe cel care cedează, dar și să se apere împotriva celui care atacă. (6) Dar tocmai noi greșim, care, deși cunoaștem aceste lucruri, nu cercetăm situația așa cum trebuie, chiar dacă cineva a venit și a socotit că cel mai important lucru este cum să scăpăm mai bine din primejdia comună. (7) Foarte ușor am putea să scăpăm de această nenorocire dacă ne-am înțelege între noi, pentru că atenienii nu pornesc din țara lor, ci din țara acelora care i-au chemat la ei. (8) În acest fel războiul nu încetează prin război, dar dife-

rendele pot să se aplaneze în pace fără bătaie de cap, iar cei care au fost chemați sub pretexte bine ticluite, dar se dovedesc nedrepți, pe bună dreptate au să plece fără rezultat.

62 (1) Și, dacă vom chibzui bine, aceasta va constitui un mare avantaj împotriva atenienilor. (2) Iar adevărul, recunoscut de toți, că pacea este cel mai bun lucru, de ce oare n-ar trebui să-l aplicăm și la noi înșine? Sau socotiți că, dacă din război unul are avantaje, iar altul dezavantaje, liniștea nu va aduce mai mult decît războiul, și anume pentru unul încetarea relelor, iar pentru celălalt salvarea, în comun, și că, în timp de pace, onorurile și strălucirile și alte bunuri, despre care s-ar putea vorbi în discursuri lungi, se pot dobîndi fără primejdie? Cercetînd aceste lucruri nu trebuie să trecem cu vederea cuvintele mele, ci mai curînd să ne îngrijim, noi înșine, de propria noastră salvare, care trebuie să vină numai de la noi. (3) Într-adevăr, dacă cineva socotește că va face ceva, bazîndu-se fie numai pe dreptatea cauzei sale, fie numai pe violență, să ia seama să nu se înșele amarnic în așteptarea sa, să știe că mulți oameni sînt porniți să pedepsească pe cei ce săvîrșesc vreo nedreptate, în timp ce alții consideră că prin forță vor dobîndi ceva mai mult. Cei dintîi nu numai că nu au putut să reziste, dar nici măcar nu s-au salvat, iar ceilalți, în loc de a dobîndi mai mult, au pierdut și ceea ce aveau. (4) Revanșa nu este norocoasă, cum ar fi drept, chiar numai prin faptul că a fost socotită dreptate, și nici forța nu este sigură pentru că este prea optimistă. Iar nesiguranța viitorului are o foarte mare putere, căci, deși este cea mai înșelătoare dintre toate lucrurile, totuși li se pare că este foarte folositoare. Într-adevăr, deși sîntem la fel de stăpîniți de teamă, totuși pornim la război unii contra altora, cu foarte mare prudență.

63 (1) Și acum, impresionați și într-un sens și într-altul de teama irațională[21] a acestui necunoscut, de faptul că atenienii înfricoșători sînt de față și socotind că neîndeplinirea planurilor[22] — pe care fiecare credeam că le vom duce la bun sfîrșit — se datorează destul de mult acestor piedici, să trimitem acasă pe dușmanii care se află aici în țara noastră, să ne împăcăm

pe vecie, iar dacă nu, să încheiem un armistițiu pe un termen cît mai lung și să încercăm să rezolvăm după aceea dezbinările dintre noi. (2) În general trebuie să știm că, dacă sîntem convinși de ceea ce spun eu, vom putea avea fiecare cîte o cetate liberă, în care, fiind stăpîni, vom putea să răsplătim cu destoinicie în chip egal și pe cel care ne face bine și pe cel care ne face rău. Dar dacă, neavînd încredere în cuvintele mele, vom da ascultare altora, nu vom lupta ca să pedepsim pe cineva, și, chiar dacă-l vom pedepsi, cum e necesar, vom fi prieteni cu dușmanii și certați cu cei care nu trebuie.

64 (1) Eu, așa cum am spus la început, deși reprezint o cetate foarte mare[23] și deși sînt mai degrabă în atac decît în apărare, sînt de părere că trebuie să luăm seama și să ne înțelegem[24] între noi și să nu-l izbim atît de puternic pe dușman, încît să ne vătămăm pe noi înșine, și nici să nu ne lăsăm duși de o ambiție nechibzuită și să credem că noi putem să dispunem de propria noastră judecată, ca și de norocul pe care nu sîntem stăpîni, ci să cedăm, dar după echitate! (2) Și socotesc că e just ca și ceilalți să facă la fel cu mine și să vă cedeze vouă înșivă nu dușmanilor. (3) Că nu este nici o rușine ca rudele să cedeze unor rude sau un dorian unui dorian sau un chalcidian să cedeze unui chalcidian, mai ales că sîntem vecini și locuim aceeași țară, înconjurată de ape, și că avem un singur nume, acela de sicilieni; noi ne vom bate în războaie cînd va fi necesar și iarăși ne vom împăca, ținînd seama de interesele noastre comune. (4) Iar împotriva celor de alt neam să rezistăm, dacă sîntem înțelepți, atacînd întotdeauna uniți, căci, deși primim lovituri numai unii dintre noi, sîntem cu toții în primejdie. Pe viitor nu ne vom mai atrage de nicăieri nici aliați nici împăciuitori. (5) Făcînd acest lucru, în prezent, nu vom mai răpi Siciliei două avantaje: eliberarea de atenieni și de războiul de pe pămîntul patriei noastre. Pe viitor vom fi noi înșine locuitorii unei Sicilii libere și nepîndite de dușmani".

65 (1) Hermocrates a mai spus și alte cuvinte, iar sicilienii au rămas convinși și s-au înțeles între ei să pună capăt războiului, stăpînind fiecare ceea ce are, iar camarinenii să dea sy-

racusanilor o sumă de bani de argint stabilită, și să stăpînească Morgantine. (2) Aliații atenienilor, chemîndu-i pe dregătorii lor, au spus că vor cădea de acord și că tratatul va fi cu aceleași clauze ca cel al atenienilor.

Sicilienii au căzut de acord și au încheiat înțelegerea, iar corăbiile atenienilor au plecat după aceea din Sicilia. (3) Atenienii din cetate au condamnat, însă, la exil pe comandanții Pythodoros și Sophocles, cînd s-au întors, iar pe al treilea, Eurymedon, l-au amendat cu o sumă de bani pentru că, deși au avut toate posibilitățile să supună Sicilia, s-au retras, lăsîndu-se mituiți. (4) Atenienii, îmbătați de succesul prezent, socoteau că nimic nu li se poate împotrivi și că pot realiza cu o armată mică, și ceea ce era posibil, și ceea ce era imposibil. Cauza acestei stări era succesul avut în cele mai multe împrejurări și survenit împotriva așteptării lor.

66 (1) În aceeași vară, megarienii din cetate, fiind presați cu război de către atenieni, care năvăleau în țara lor în fiecare an de două ori, cu toată armata și chiar de propriii lor exilați de la Pegai — aceștia fuseseră izgoniți de popor din pricina unor răscoale, iar acum deveniseră de nesuportat din pricina prădăciunilor pe care le făceau — au făcut o înțelegere între ei ca să primească pe exilați, pentru ca să nu-și mai distrugă cetatea din amîndouă părțile. (2) Iar prietenii celor dinafară, aflînd de acest zvon, au cerut pe față, mai mult decît înainte, să se aducă la îndeplinire această cerere. (3) Conducătorii, dîndu-și seama că nu este posibil ca poporul, copleșit de atîtea rele, să reziste alături de ei, încep, de teamă, discuțiile cu comandanții atenieni. [Aceștia erau] Hippocrates, fiul lui Ariphron, și Demosthenes, fiul lui Alcisthenes. Ei voiau să predea cetatea, deoarece considerau că, pentru ei, primejdia predării ei este mai mică decît readucerea exilaților de către ei înșiși. (4) Și s-au înțeles cu atenienii să ia, mai întîi, marile ziduri, care se întindeau exact opt stadii de la cetate pînă la Nisaia, portul lor. [Acest lucru l-au făcut] pentru ca nu cumva peloponesienii să le vină megarienilor în ajutor din Nisaia, unde numai ei aveau o garnizoană, ca să-și asigure statornicia

alianței megarienilor, apoi să încerce să predea și cetatea de sus. Ei socoteau că, după îndeplinirea acestui fapt, cei din cetate vor trece mai ușor de partea atenienilor.

67 (1) După ce și unii și alții s-au pregătit, atît în privința faptelor, cît și a cuvintelor, atenienii, pornind cu 600 de hopliți, la căderea nopții, pe mare spre Minoa, cetatea megarienilor, pe care o comanda Hippocrates, s-au așezat într-o groapă de unde aduceau cărămizi pentru zidire și care nu era departe. (2) Iar soldații plateeni, care făceau de strajă la hotare[25] și care erau cu Demosthenes, celălalt general, s-au așezat în ambuscadă spre Enyalios, localitate care este puțin mai departe. Nimeni nu simțise nimic în afară de oamenii care aveau în grijă să știe despre această noapte. (3) Însă aproape de revărsatul zorilor, megarienii trădători au făcut următorul lucru: l-au convins pe comandant — pentru că așa se obișnuia la ei — să pregătească dinainte deschiderea porților și să treacă noaptea prin șanț, ca piratii, o luntre cu un singur vîslaș așezată pe un car, ca să ajungă la mare și să plutească. Apoi, mai înainte de a se lumina de ziuă, duceau iarăși la zid, pe căruță, această luntre prin deschizătura porților, pentru ca atenienii de la Minoa să nu-și dea seama de strajă, nefiind vizibil în port nici un vas. (4) Și atunci, căruța era în fața porților, iar și cînd porțile s-au deschis, ca de obicei, pentru ambarcație [căci acest lucru se făcuse după consemn], atenienii, au dat buzna din ascunziș, voind să fugă înainte de a se închide iarăși porțile și cît timp mai era acolo căruța care împiedica închiderea porților. În același timp, megarienii, care colaborau cu ei, au ucis pe paznicii de la porți. (5) Mai întîi au pătruns cei care erau cu Demosthenes și soldații străjeri pe acolo pe unde este acum monumentul biruinței și de îndată plateenii au început lupta înlăuntrul cetății, căci peloponesienii din imediata apropiere prinseseră de veste, au pus mîna pe cei care veneau în ajutor și au asigurat porțile deschise pentru hoplitii atenieni care dădeau năvală.

68 (1) După aceea și atenianul care era mereu înăuntru pornește la zid. (2) Gărzile peloponesiene la început s-au împotrivit, rezistînd însă un mic număr; dintre ei, cîțiva au pierit,

iar cei mai mulți au luat-o la fugă cuprinși de frică noaptea. Deoarece dușmanii se năpusteau asupra lor iar megarienii trădători li se ridicau împotrivă ei socoteau că toți megarienii sînt trădători. (3) Crainicul atenienilor, chiar din proprie inițiativă, a început să strige că orice megarian avea să depună armele și să pornească împreună cu atenienii, dar megarienii, cînd au auzit, n-au mai rezistat, ci, crezînd că într-adevăr războiul se poartă în comun, s-au refugiat la Nisaia. (4) La revărsatul zorilor, fiind cucerite zidurile, megarienii din oraș au intrat în panică. Megarienii care se învoiseră cu atenienii și împreună cu ei cealaltă parte a poporului, care înțelesese despre ce este vorba, au spus că trebuie să deschidă porțile și să pornească la luptă. (5) Se stabilise ca să se deschidă porțile, atenienii să se năpustească asupra lor, iar ei să se facă cunoscuți, ungîndu-se cu grăsime, pentru ca atenienii să nu le facă vreun rău. Pentru ei deschiderea porților s-a făcut în siguranță. Într-adevăr, așa cum se înțeleseseră, de la Eleusis, au venit, mărșăluind, noaptea patru mii de hopliți atenieni și șase sute de călăreți. (6) Ungîndu-se deci ei cu grăsime și aflîndu-se lîngă porțile cetății, unul din complici le dezvăluie adversarilor trădarea. Aceștia, concentrîndu-se în mare număr, au pornit și au spus că nu trebuie nici să atace pe atenieni (căci nici mai înainte, cînd erau mai tari, nu făcuseră lucrul acesta), și nici să expună cetatea unei primejdii sigure; iar dacă cineva va da ascultare, lupta se va da chiar acolo. N-au arătat de loc că sînt informați despre ceea ce se întîmplă, ci afirmau cu tărie că au cele mai bune intenții și, în același timp, stăteau de strajă la porți, astfel că trădătorii n-au mai putut să facă ceea ce intenționau.

69 (1) Comandanții atenienilor, aflînd că s-a ivit un obstacol și că nu mai sînt în stare să cucerească cetatea, au început îndată să înconjure Nisaia cu ziduri, socotind că, dacă o vor cuceri înainte de a le veni dușmanilor cineva în ajutor, se vor duce mai repede și la Megara. (2) Se afla acolo mult fier adus de la Atena [în grabă] și pietre și toate cele necesare. Au început de la zidul pe care-l aveau și întrerupînd printr-o construcție zidul care de o parte și de alta a cetății, spre mare,

ducea spre Nisaia. Armata s-a împărțit în două și a început să construiască, luînd pietre și cărămizi din împrejurimile cetății, tăind copaci și lemne cînd aveau nevoie; chiar și casele din împrejurimile cetății, primind creneluri, constituiau o întăritură. (3) În această zi au lucrat fără întrerupere, iar a doua zi pînă seara, așa că zidul era aproape terminat. Cei din Nisaia, temîndu-se de lipsa de grîu — căci se aprovizionau în fiecare zi din cetatea de sus — și neașteptîndu-se ca peloponesienii să le vină repede în ajutor, și socotind că megarienii le sînt dușmani, s-au înțeles cu atenienii să predea armele și să fie eliberați pentru o sumă de bani stabilită, iar atenienii să poată dispune așa cum vor dori de fiecare lacedemonian, fie că va fi comandant, fie că va fi soldat de rînd. (4) Încheind această învoială, au plecat. Atenienii, dărîmînd marile ziduri de la cetatea Megara și luînd în primire Nisaia, au orînduit și celelalte lucruri.

70 (1) Lacedemonianul Brasidas, fiul lui Tellis, era, în acest timp, la Sicyon și apoi la Corint, pregătindu-și armata pentru expediția în Tracia. Cînd a aflat de cucerirea zidurilor, fiind îngrijorat de situația peloponesienilor de la Nisaia, și temîndu-se că Megara va fi cucerită, a trimis o ștafetă în Beoția, cerînd beoțienilor să-i iasă repede în întîmpinare, cu toată armata, la Tripodiscos — localitatea este un sat al Megarei, așezat la poalele muntelui, lîngă Gerania — iar el s-a dus cu două mii șapte sute de hopliți corintieni, cu patru sute de phliusieni[26], cu șase sute de sicyonieni și cu soldații care se adunaseră în jurul său, socotind că vor găsi cetatea Nisaia încă necucerită. (2) Dar cînd a aflat că fusese cucerită — el pornise în timpul nopții spre Tripodiscos — a ales trei sute de ostași din armată, mai înainte de a se da în vileag, apropiindu-se pe ascuns de cetatea Megara, iar atenienii, care erau la mare, n-au prins de veste. El voia să încerce să cucerească cetatea Nisaia prin convorbiri pașnice și, la rigoare, dacă va putea chiar și cu forța. Dar lucrul cel mai important era că el voia să intre în cetatea Megara și să consolideze simpatia megarienilor față de Sparta. El cerea locuitorilor să-l primească, zicînd că nădăjduiește că va cuceri Nisaia.

71 (1) Dar facțiunile megarienilor, temîndu-se, una ca nu cumva, pătrunzînd în cetate, Brasidas să aducă pe exilați împotriva lor și pe ei să-i alunge, iar cealaltă, ca nu cumva poporul, temîndu-se de același lucru, să-i atace, iar cetatea, fiind în dezbinare înlăuntrul ei și pîndită de atenieni îndeaproape, să fie distrusă, nu i-au primit, ci și unii și alții au socotit că este bine să aștepte în liniște să vadă ce se va întîmpla. (2) Într-adevăr, ei se așteptau că se va da o luptă între atenieni și aceia care le veniseră în ajutor și că, astfel, va fi mai sigur pentru ei să se dea de partea învingătorilor, fiecare după simpatiile lui[27]. *Neputîndu-i convinge*, Brasidas s-a retras iarăși la grosul armatei.

72 (1) O dată cu revărsatul zorilor veniră și beoțienii, care plănuiseră să trimită ajutor împotriva Megarei — înainte de a veni Brasidas — gîndind că primejdia nu e străină de ei, mai ales că se aflau deja cu toată armata la Plateea. Dar cînd a venit solul lui Brasidas au prins curaj și mai mult și i-au trimis două mii două sute de hopliți și șase sute de călăreți apoi s-au întors cu grosul armatei. (2) Era de față întreaga armată, nu mai puțin de șase mii de hopliți. Hoplițiii atenieni erau în linie de luptă la Nisaia și pe țărmul mării, iar soldații ușor înarmați erau împrăștiați pe cîmpie. Călărețiii beoțienilor, năpustindu-se asupra soldaților ușor înarmați și luîndu-i prin surprindere, i-au respins spre mare; pînă în acel moment nici un ajutor nu le venise megarienilor de nicăieri. (3) Cavalerii atenienilor, ieșindu-le înainte, au început o luptă de cavalerie, care a durat mult și în care și unii și ceilalți susțin că n-au fost mai prejos. (4) Într-adevăr, atenienii, ucigînd pe comandantul cavaleriei beoțienilor și pe alți cîțiva, care se avîntau spre Nisaia, i-au prădat și, punînd stăpînire pe cei morți, au predat beoțienilor *cadavrele sub condiții de armistițiu, după care* au înălțat un monument în cinstea biruinței. Totuși, în întreaga acțiune nu au dus nimic la bun sfîrșit nici unii nici alții, ci s-au despărțit: beoțienii s-au retras acasă, iar atenienii la Nisaia.

BIBLIOTECA POPULARĂ G. M. Zamfirescu

73 (1) După aceasta, Brasidas cu armata s-a apropiat de mare și de cetatea Megarei și, ocupînd poziția prielnică, s-au așezat în linie de bătaie așteptînd în liniște, deoarece credeau că atenienii îi vor ataca și știind că megarienii vor privi atenți, ca să vadă a cui va fi victoria. (2) Socoteau că pentru ei este bună și o alternativă și alta, deoarece nu ei începuseră cei dintîi lupta și nici nu se avîntaseră de bunăvoie în primejdie, întrucît arătaseră în chip vădit că sînt gata să se apere și să dobîndească pe drept victoria, fără să depună vreun efort. În același timp ei socoteau că vor ieși bine și față de megarieni. (3) Într-adevăr, dacă n-ar fi fost zăriți cînd plecau — credeau ei — succesul n-ar mai fi fost îndoielnic, ci ar fi fost evident că au fost învinși și că au pierdut cetatea. Dar acuma atenienii ar putea să nu se bată, dacă nu vor fi provocați, astfel că s-ar putea să cîștige, fără luptă, obiectivele pentru care veniseră; aceasta s-a și întîmplat. (4) Într-adevăr, cînd atenienii au ieșit și și-au așezat oastea în linie de bătaie, lîngă zidurile mari, megarienii au stat și ei liniștiți, pentru că lacedemonienii nu veneau. Comandanții atenienilor, deoarece în cele mai multe lupte avuseseră succes, socoteau că primejdia pentru ei nu este egală cu a megarienilor, dacă vor începe lupta împotriva *unei armate mai numeroase decît a lor*, riscînd sau să învingă și să cucerească Megara, sau, dacă vor eșua, să piardă cea mai bună parte a hoplițiilor. Dimpotrivă — gîndeau ei — la peloponesieni fiecare parte a întregii armate și a aliaților prezenți voia, în chip firesc, să se avînte în luptă[28]. Așteptînd un timp oarecare și văzînd că nici dintr-o parte nici din alta nu se întreprindea nimic, atenienii au plecat mai întîi la Nisaia, după care au plecat și peloponesienii de unde veniseră. În acest fel megarienii, care erau prieteni ai exilaților, gîndind că Brasidas era victorios și că atenienii nu mai vor să lupte, au prins și mai mult curaj și au deschis porțile lui Brasidas și comandanților trimiși de celelalte cetăți și, primindu-i în cetate, în timp ce aceia care căutau să se împrietenească cu atenienii erau înspăimîntați, au început discuțiile.

74 (1) Și mai în urmă, după ce aliații s-au împrăștiat prin cetăți, Brasidas, ducîndu-se și el la Corint, a început să pre-

gătească expediția împotriva Traciei, unde, de altfel, plecase de la început. (2) Cînd atenienii s-au întors acasă, megarienii din cetate, care luaseră parte la tratative cu atenienii, știind că fuseseră văzuți, s-au retras pe furiș îndată, iar ceilalți au intrat în discuție cu prietenii exilaților și i-au adus în cetate pe cei de la Pegai, făcîndu-și jurăminte, cu mari formule de credință, că nu le vor face nici un rău și se vor sfătui împreună, spre binele cetății. (3) Cînd aceștia au ajuns la conducere și au început să cerceteze armele[29], despărțind unitățile militare, au scos deoparte și pe dușmani, și pe cei aproape o sută de oameni care se părea că colaboraseră foarte mult cu atenienii. Și, silind poporul ca să voteze pe față o hotărîre cu privire la aceștia, i-au condamnat și i-au ucis și au dat cetății o formă de guvernămînt oligarhică. (4) Foarte multă vreme a dăinuit această schimbare, care pornise de la un început neînsemnat.

75 (1) În aceeași vară, în timp ce cetatea Antandros, după cum se plănuia, avea să fie pregătită de mytilenenii, comandanții navelor ateniene, care strîngeau contribuția — Demodocos și Aristeides, aflîndu-se pe la Hellespont, căci al treilea comandant al lor, Lamachos, plecase cu zece corăbii în Pont — cînd au aflat de pregătirea care se făcea în acea poziție, au început să se înfricoșeze pentru ca nu cumva să pățească la Anaia, ca în Samos, unde exilații samienilor se răzvrătiseră și dăduseră ajutoare peloponesienilor, trimițînd cîrmaci la corăbii și, tulburînd pe locuitorii din cetate, primiseră pe exilați. De aceea, strîngînd o mare armată de la aliați și pornind pe mare, au înfrînt în luptă pe cei care veneau de la Antandros și iarăși au cucerit acea poziție. (2) Nu cu mult în urmă Lamachos, plutind în Pont, a ancorat la Heracleia și, apoi pornind pe rîul Calex, a pierdut corăbiile, pentru că apa crescuse și apoi s-a retras pe neașteptate. El și întreaga armată, mergînd pe jos prin ținutul bithynilor traci, care sînt dincolo, în Asia, a sosit la Chalcedon, o colonie a megarienilor, așezată la gura Pontului.

76 (1) În aceeași vară și Demosthenes, comandantul atenienilor, a sosit la Naupactos cu patruzeci de corăbii, îndată după

retragerea din Megara. (2) Într-adevăr, lui Hippocrates și lui Demosthenes le fusese încredințată puterea prin cetățile beoțiene, de anumiți oameni, care voiau să reintroducă ordinea și să readucă cetățile la democrație, ca atenienii. Aceste stări de lucruri le-au pregătit ei sub conducerea lui Ptoiodoros, un exilat de la Theba. (3) Unii erau pe punctul să trădeze cetatea Siphai. Această cetate este așezată pe teritoriul Thespiai, la mare, lîngă golful Crisaios. Cheroneea, care se numea mai înainte Orchomenos Minyeios, iar acum Boiotios, au predat-o totuși alți cetățeni din Orchomenos, iar exilații orchomenienilor au contribuit foarte mult la această predare, căci au adus mercenari din Pelopones. Cheroneea se afla la marginea Beoției, la frontiera Phocidei cu Phanotis, și în ea locuiau unii phocidieni. (4) Iar atenienii trebuiau să cucerească un templu al lui Apollon Delion, care se afla în Tanagra, cu fața spre Eubeea; faptul acesta trebuia să se petreacă într-o zi anumită, pentru ca nu cumva beoțienii să vină în masă în ajutorul templului, ci fiecare să fie reținut de cele ce se întîmplau la el în cetate. (5) Și, dacă le va reuși încercarea și Delion va fi înconjurat cu ziduri, ei nădăjduiau că, chiar dacă nu se va produce îndată vreo schimbare în forma de guvernămînt a beoțienilor, totuși, aceste poziții ocupate, țara prădată, și fiecare putînd să se refugieze la o mică distanță, nu va mai rămîne aceeași situație în țară, ci cu timpul, dacă atenienii se vor adăuga celor care se desprinseseră, iar beoțienii nu vor avea o mare armată, vor putea să rînduiască lucrurile așa cum le dicta interesul lor.

77 (1) Aceasta era conspirația pusă la cale; Hippocrates însă avea de gînd să pornească din cetate, la momentul potrivit, cu armată împotriva beoțienilor, iar pe Demosthenes îl trimisese, cu cele patruzeci de corăbii, la Naupactos, pentru ca, adunînd armata de la acharnanieni și de la alți aliați, să plutească spre cetatea Siphai, care avea să fie trădată. Se stabilise o zi în care trebuiau să facă aceste operații. (2) Demosthenes, sosind acolo, i-a găsit pe oiniazi, siliți de toți acharnanienii să trăiască în alianță cu atenienii; el însuși, chemînd la expediție

pe toți aliații din acele regiuni și pornind mai întîi spre salynthieni și agraieni, i-a supus, apoi pregătea celelalte lucruri, pentru ca, atunci cînd va fi nevoie, să pornească spre Siphai.

78 (1) Cam în aceeași perioadă a verii, Brasidas, pornind cu o mie șapte sute de hopliți spre ținuturile Traciei, a ajuns la Heracleea din Trachis și trimițînd de acolo un sol la prietenii din Pharsalos le-a cerut îngăduința să-l conducă prin țara lor, pe el și armata. La Melitia Ahaiei s-au dus Panairos, Doros, Hippolochidas și Toryalos chiar și Strophacos, care era proxenul chalcidienilor; după aceea a continuat drumul. (2) L-au condus și alți thessalieni, iar din Larisa l-a însoțit Niconidas, care era prieten cu Perdiccas. Nu era de loc ușor să străbați Thessalia fără o călăuză și încă cu armată; de altfel, Thessalia era suspectă în aceeași măsură pentru toți elenii, pentru că thessalienii nu lăsau pe vecini să treacă pe la ei, însă poporul thessalian a fost întotdeauna în relații bune cu atenienii. (3) În acest fel, dacă thessalienii n-ar fi fost conduși de un rege, ci ar fi avut legi democratice, Brasidas n-ar fi putut să treacă pe la ei, de vreme ce, chiar atunci cînd înainta, cîțiva thessalieni, care erau de altă părere decît aceștia, l-au întîmpinat la rîul Enipeos și l-au împiedicat să treacă, spunîndu-i că săvîrșește o nedreptate trecînd prin țara lor fără aprobarea întregului popor. (4) Thessalienii, care-l conduceau, i-au spus că nu-l vor trece fără voia lor și că îl conduc, pentru că a sosit pe neașteptate, avînd cu el relații de ospitalitate. Însuși Brasidas a spus că și el vine ca prieten al țării thessalienilor și al lor și că poartă armele împotriva atenienilor, nu împotriva lor, că nu crede că thessalienii și lacedemonienii nutresc o astfel de dușmănie, unii împotriva altora, încît să nu poată trece unii prin țara altora și că, dacă nu vor, el nu va trece mai departe — căci nici n-ar putea de altfel — totuși el socotește că nu o să fie împiedicat. (5) Thessalienii, auzind aceste cuvinte, au plecat; Brasidas, la îndemnul călăuzelor, mai înainte ca adversarii să se concentreze a pornit înainte, fără să se mai oprească. În această zi, în care a pornit de la Melitia, s-a oprit și la Pharsalos și și-a așezat tabăra la rîul Apidanos; de aci a pornit la Phocion și apoi spre Perrhaibia.

(6) De acolo, călăuzele thessaliene iarăși s-au retras, iar perrhaibii, supuși ai thessalienilor, l-au dus pînă la cetatea Dion, aflată sub stăpînirea regelui Perdiccas și așezată la poalele muntelui Olympos din Macedonia, în partea dinspre Thessalia.

79 (1) În acest fel Brasidas, grăbindu-se, a străbătut Thessalia și mai înainte de a se face pregătiri pentru ca să-l împiedice el a sosit la Perdiccas și în Chalcidica. (2) Deoarece atenienii aveau succes în acțiunile din Peloponeș, aliații din Tracia, care se desprinseseră de atenieni, fiind cuprinși de teamă, au condus împreună cu Perdiccas armata dincolo de țara lor. Chalcidienii socoteau că atenienii vor veni mai întîi împotriva lor, [în același timp și cetățile vecine care nu se desprinseseră de atenieni îi îndemnau în ascuns să se desprindă] iar Perdiccas, nefiindu-le dușman pe față, se temea și el de vechile diferende avute cu atenienii și mai voia să pună rege al lyncestilor pe Arribaios. (3) Insuccesul actual al lacedemonienilor a fost în favoarea lor[30], astfel că au putut scoate mai ușor armata din Peloponeș.

80 (1) Într-adevăr, deoarece atenienii ședeau în Peloponeș și nu mai puțin în țara lor, lacedemonienii socoteau că vor putea să-i îndepărteze foarte ușor, dacă la rîndul lor le vor produce încurcături trimițînd oaste împotriva aliaților, mai ales că aceia erau dispuși să le întrețină armata și chiar îi chemau la ei, pentru a se putea desprinde. (2) Lacedemonienii voiau, în același timp, să trimită acolo cîțiva hopliți sub pretext că se tem ca nu cumva Pylosul, fiind ocupat, să încerce să se răzvrătească. (3) Ei au mai făcut acest lucru temîndu-se de dîrzenia și de mulțimea hiloților. Într-adevăr, totdeauna, cea mai mare parte a soldaților de strajă lacedemonieni era orînduită mai ales împotriva hiloților. Lacedemonienii au vestit că hiloții care cred că le-au fost cei mai de folos împotriva dușmanilor să se lase aleși, pentru a le da libertatea; aveau să-i pună la încercare, socotind că hiloții se vor ataca reciproc și din mîndrie[31] pentru că astfel avea să creadă fiecare că va fi eliberat cel dintîi. (4) Și, alegînd ei ca la două mii de hiloți, unii dintre ei s-au încununat și au început să înconjure tem-

plele ca și cînd aveau să fie liberați, iar lacedemonienii, nu mult în urmă, s-au făcut nevăzuți și nimeni nu știa în ce chip se prăpădiseră cu toții. (5) Atunci au trimis cu însufleţire șapte sute de hiloți lui Brasidas, iar ceilalți, pe care-i luase din Pelopones, au fost angajați cu simbrie.

81 (1) Pe Brasidas lacedemonienii l-au trimis, mai ales, fiindcă voia el însuși; chiar și chalcidienii îl preferaseră, pentru că părea că și la Sparta este un bărbat activ în toate, și, chiar după ce a ieșit din țară, era foarte prețuit de lacedemonieni. (2) Astfel, și după aceea, arătîndu-se drept și cumpătat față de cetăți, le-a desprins pe cele mai multe de atenieni; unele localități le-a cucerit prin trădare, astfel că lacedemonienii au putut, cînd au voit să încheie o învoială, ceea ce au făcut, să dea și să primească în schimb poziții și să înceteze războiul din Pelopones. Și mai în urmă, după războiul din Sicilia, inteligența și virtutea lui Brasidas au făcut foarte mult pe aliații atenienilor să-i dorească pe lacedemonieni; unii aflaseră de virtuțile lui în urma unui contact direct, iar ceilalți din auzite. (3) El cel dintîi, ieșind din Sparta și făcînd impresia că este un bărbat destoinic la toate, a lăsat în inimile oamenilor o puternică speranță că și ceilalți sînt la fel.

82 Atunci, deci, cînd a sosit Brasidas la porțile Traciei, atenienii, aflînd de venirea lui, și-au făcut dușman pe Perdiccas, socotind că el este cauza expediției lui Brasidas, și au instituit o și mai mare pază pentru aliații de acolo.

83 (1) Perdiccas, primind îndată pe Brasidas și armata sa, a pornit împreună cu propria lui armată împotriva vecinului său Arribaios, fiul lui Bromeros, regele macedonienilor lyncești, cu care se certase și de aceea dorea să-l doboare. (2) Și cînd Perdiccas sosi cu armata, împreună cu Brasidas, la trecerea Lyncosului, Brasidas a spus că voiește mai întîi să se ducă și să încerce să-l facă pe Arribaios, dacă va putea, aliat al lacedemonienilor. (3) De altfel și Arribaios îi dăduse de știre că este gata să-i dea ascultare lui Brasidas, dacă va fi judecător între ei. Solii chalcidienilor, fiind de față, l-au sfătuit pe

Brasidas să nu înlăture toate primejdiile care-l amenințau pe Perdiccas, pentru ca să-l poată folosi mai ușor[32] și în interesul lor. (4) În același timp, cam tot așa îi spuseseră la Sparta și solii trimiși de Perdiccas și anume că le va face aliate multe localități de acolo, astfel că, în urma acestei împrejurări, Brasidas era mai înclinat să colaboreze cu Arribaios. (5) Perdiccas a spus că nu-l va lua pe Brasidas ca judecător al diferendelor dintre ei, ci mai degrabă ca să-i suprime pe dușmanii pe care el îi va indica, și că Brasidas va săvîrși o nedreptate, dacă în timp ce el însuși îi hrănește o jumătate din armată, Brasidas va trata cu Arribaios. (6) Brasidas se înțelege cu Arribaios, fără voia lui Perdiccas, cu care intrase în dezbinare și fiind convins prin tratative, și-a retras armata mai înainte de a năvăli în țara lui. Perdiccas însă, după aceea, nu i-a mai dat lui Brasidas decît a treia parte din hrana pentru trupe, în loc de jumătate, socotindu-se nedreptățit.

84 (1) În aceeași vară Brasidas, avînd cu el pe chalcidieni, a pornit îndată, puțin înainte de strîngerea recoltei, la Acanthos, colonie a andrienilor. (2) Acanthienii, înainte de a-l primi, au început să se dezbine și anume cei care veniseră cu chalcidienii și poporul cetății. Totuși, din pricina nevoii ce aveau de hrană, care se afla în afara cetății, poporul a fost convins de Brasidas să-l primească numai pe el și după ce-l vor asculta să delibereze, iar poporul a primit. Și stînd el în picioare în fața mulțimii — căci el nu era nepriceput la vorbă ca oricare alt lacedemonian — le-a spus următoarele:

85 (1) „Trimiterea, de către lacedemonieni, a mea și a armatei la achantieni s-a făcut pentru motivul adevărat pe care l-am spus la începutul războiului, anume că ne vom război cu atenienii ca să eliberăm Elada. (2) Iar dacă am venit mai tîrziu, lăsîndu-ne amăgiți de ideea pe care ne-o făcusem despre războiul de acolo, în virtutea căreia am nădăjduit că noi înșine, fără ajutorul vostru, vom doborî pe atenieni, să nu ne dojenească nimeni, căci acum, cînd a venit momentul, am sosit și împreună cu voi vom încerca să-i doborîm. (3) Dar eu mă mir de faptul că mi s-au închis porțile și că sosirea mea nu vă face

plăcere. (4) Într-adevăr, noi, lacedemonienii, socoteam că chiar înainte de sosirea noastră reală vom fi prezenți în sufletul aliaților, care vor fi bucuroși că venim[33], ne-am luat asupra noastră o primejdie atît de mare, străbătînd prin țară străină cale de mai multe zile și aducîndu-vă toată bunăvoința noastră. (5) Dar voi, dacă aveți de gînd altceva, sau dacă vă veți împotrivi voi înșivă eilberării voastre și a celorlalți eleni, este foarte grav. (6) Și va fi foarte grav nu pentru că voi înșivă vă veți împotrivi, ci pentru că și aceia la care mă voi duce vor trece mai greu de partea mea, socotind că este penibil că voi, la care am venit întîi și care păreați că-mi oferiți o cetate mare și că sînteți destul de chibzuiți, nu m-ați primit. Și nu voi putea să le aduc un motiv convingător, ci se va vădi că am venit sau să le aducem o eliberare nedreaptă și nereală sau că nu sînt în stare și n-am puterea să-i resping pe atenieni, dacă vor veni. (7) Desigur, la Nisaia, atenienii, deși mai numeroși, n-au voit totuși să accepte lupta cu această armată pe care eu o am acum, astfel încît este de presupus că ei nu vor fi în stare să trimită împotriva voastră o armată navală tot atît de numeroasă ca aceea de la Nisaia.

86 (1) Eu însumi n-am venit să fac rău, ci să-i eliberez pe eleni, după ce i-am obiigat pe dregătorii lacedemonienilor, prin cele mai solemne jurăminte, ca aliații pe care îi voi atrage de partea mea să fie liberi; în același timp, am venit nu pentru ca să facem aliați cu forța sau prin înșelăciune, ci, dimpotrivă, ca să luptăm alături de voi împotriva atenienilor, pe care ei v-au redus din sclavie. (2) De aceea, eu vă cer să nu mă bănuiți cînd vă dau cele mai mari garanții, și nici să nu socotiți că nu sînt în stare să-i pedepsesc pe dușmani, ci să veniți de partea mea cu tot curajul. (3) Dacă cineva, în particular, se teme că eu aș preda cetatea pe mîna cîtorva și din această pricină nu are tragere de inimă, să aibă totuși cea mai mare încredere. (4) Căci eu n-am venit ca să dezbin cetatea și socotesc că nu voi aduce o eliberare clară[34] dacă, înlăturînd rînduielile străbune, aș reduce majoritatea[35] în sclavia minorității sau minoritatea în sclavia tuturor[36]. (5) În felul acesta domi-

nația noastră ar fi mai apăsătoare decît a atenienilor, care sînt de alt neam, iar nouă, lacedemonienilor, nu ni s-ar păstra mulțumire pentru atîtea osteneli, ci, dimpotrivă, în loc de cinste și faimă, ne-am atrage mai degrabă învinuiri. Într-adevăr, învinuirile pentru care purtăm război împotriva atenienilor ni le-am atrage, evident, asupra noastră mai odios decît aceia care nu fac caz de virtute [ca noi]. (6) Într-adevăr, pentru oamenii care au putere este mai rușinos să caute să realizeze cîștiguri printr-o înșelare învăluită cu politețe, decît printr-o violență vădită. Astfel, violența atacă cu îndreptățirea forței pe care i-o dă norocul, iar pornirea cu gînd nedrept atacă cu șiretenie. În acest fel, noi acordăm cea mai mare atenție celor mai însemnate pricini de dezbinare care există între noi.

87 (1) Voi nu veți putea să dobîndiți, în afară de jurăminte, o temeinicie mai puternică decît aceea pe care o oferă faptele care urmează cuvintele, lucru care este de asemenea, în interesul vostru, așa cum am spus. (2) Iar dacă acum, cînd vă fac aceste promisiuni, spuneți că nu sînteți în stare să treceți de partea mea, dar că, deși aveți bune sentimente, socotiți că nu veți fi respinși fără să vi se facă rău și că această eliberare vi se pare că nu este lipsită de primejdii și că este drept să o aducem numai acelora care pot s-o primească și că nu este bine să silim pe nimeni, fără voia lui, voi lua martori pe zei și pe eroii locurilor, că, deși am venit să vă fac bine, nu vă pot convinge și străbătînd pămîntul vostru, voi încerca să vă forțez; (3) și nu voi socoti că vă fac o nedreptate, ci dimpotrivă că am un motiv binecuvîntat din două puncte de vedere și anume: în primul rînd ca lacedemonienii să nu sufere de pe urma bunăvoinței voastre, dacă nu veți trece de partea noastră, din pricina banilor pe care atenienii îi vor primi de la voi; și în al doilea rînd, pentru că elenii se vor teme că vor fi împiedicați să se elibereze din pricina obișnuinței voastre cu sclavia. (4) Altfel, desigur, noi n-am face acest lucru ca un procedeu firesc și nici n-am avea datoria noi, lacedemonienii, să eliberăm pe cei care nu vor dacă nu există motivul unui folos comun. (5) Noi nici nu tindem la dominație, ci, grăbindu-ne să punem capăt dominației altora, vom face o nedreptate mai

multor cetăți dacă atunci cînd aducem eliberarea tuturor vom trece cu vederea împotrivirea voastră. (6) Aceasta fiind situația, chibzuiți bine și străduiți-vă să începeți primii eliberarea elenilor și să vă dobîndiți o glorie veșnică, ca voi înșivă în particular să nu fiți păgubiți, iar pentru cetate să dobîndiți cel mai frumos renume".

88 (1) Astfel a vorbit Brasidas, iar achantienii, după ce s-au spus multe și într-un sens și-n altul, au votat în ascuns și, seduși de vorbele ademenitoare spuse de Brasidas și împinși de teamă în legătură cu recolta, au hotărît cei mai mulți să se desprindă din alianța cu Atena și, încredințîndu-se în jurămintele pe baza cărora dregătorii lacedemonienilor îi dăduseră voie lui Brasidas, cînd îl trimiseseră să le depună, și anume că aceia pe care și-i va atrage el vor fi aliați liberi, au primit armata spartană. Și nu mult după aceea s-a desprins și cetatea Stagiros, o colonie a andrienilor. Aceste lucruri s-au petrecut în vara aceasta.

89 (1) În primele zile ale iernii următoare situația din Beoția fusese încredințată strategilor Hippocrates și Demosthenes, așa că Demosthenes trebuia să sosească cu corăbiile la Siphai, iar celălalt la Delion; producîndu-se însă o greșeală în calculul zilelor în care amîndoi trebuiau să poarte războiul, Demosthenes a plutit mai înainte spre Siphai și, avînd pe corăbii pe acharnanieni și pe mulți din aliații de acolo, n-a putut să ducă nimic la bun sfîrșit deoarece Nicomachos, un phocidean din Phanotis, a divulgat proiectul lacedemonienilor, care l-au adus la cunoștință beoțienilor. (2) Beoțienii au sărit cu toții la luptă (Hippocrates nu-i stingherea, căci era pe uscat) și au fost ocupate și cetatea Siphai, și Cheroneea, iar cînd colaboratorii lor de prin cetăți au aflat de această greșeală, n-au mai putut schimba cu nimic situația din cetăți.

90 (1) Hippocrates, ridicîndu-i pe atenieni și împreună cu ei și pe meteci și pe toți străinii care erau acolo, a venit mai tîrziu la Delion, cînd beoțienii se retrăseseră deja de la Siphai și, așezîndu-și armata la Delion, a înconjurat templul lui Apol-

lon cu ziduri în felul următor: (2) au săpat un șanț în cerc pe lîngă locul pe care este situat templul și pe lîngă templu, iar pămîntul scos din groapă l-au ridicat în loc de zid și, înfigînd pari pe acest pămînt, au tăiat viță de vie punînd-o în jurul templului; apoi au mai pus pietre și cărămizi luate din temeliile caselor de primprejur ridicînd această terasă cu tot felul de materiale. (3) Au mai înălțat și turnuri de lemn pe unde era potrivit, pe unde clădirea templului nu se exindea, căci colonadele porticului căzuseră. Au început lucrul a treia zi, după ce plecaseră de acasă, și au continuat și în această zi și în a patra, chiar și în a cincea pînă la prînz. (4) Apoi, cînd cea mai mare parte a lucrării fusese terminată, armata a înaintat de la Delion aproape zece stadii, ca și cînd ar fi plecat acasă, căci cei mai mulți dintre ostașii ușor înarmați mergeau înainte. Hoplitii, punînd armele jos, stăteau liniștiți. Hippocrates, în așteptare, pusese deja paznici și dăduse dispoziții cum trebuie să se ducă la bun sfîrșit restul lucrării la zidul de apărare.

91 În aceste zile, beoțienii s-au adunat la Tanagra. Erau de față oameni din toate cetățile. Cînd au aflat că atenienii plecaseră acasă, beotarhii, care sînt în număr de unsprezece, nu-i mai îndemnau să dea lupta, zicînd că atenienii nu mai sînt în Beoția, ci se află la hotarele Oropiei, unde își așezaseră armele. Însă Pagondas, fiul lui Aiolades, beotarh din Theba, împreună cu Arianthides, fiul lui Lysimachides, care deținea atunci conducerea, voia să dea lupta și socotea că este mai bine să se avînte în primejdie. Chemîndu-i deci pe beoțieni, pe companii, ca nu cumva să-și pună deoparte armele, a încercat să-i convingă să pornească împotriva atenienilor și să dea lupta; el le-a vorbit astfel:

92 (1) „Ar trebui, beoțienilor, să nu porniți cu bănuieli împotriva noastră, a conducătorilor, închipuindu-vă că va fi bine să ne mai batem cu atenienii, dacă vom putea să-i mai surprindem cît sînt încă în Beoția.

Într-adevăr, venind de la hotarele noastre și ridicînd o fortăreață, atenienii sînt gata să distrugă Beoția și sînt, desigur,

dușmani în orice loc vor fi prinși, căci ori de unde au venit ei au săvîrșit acte dușmănoase. (2) Acuma, dacă cineva socotește că este mai bine să nu dăm lupta să-și schimbe părerea, pentru că prevederea acelora care sînt atacați nu admite în privința patriei lor aceleași raționamente pe care le face acela care își are patria sa, dar, rîvnind să aibă mai mult, atacă cu dinadinsul pe vecini. (3) Voi aveți un obicei străbun, să respingeți pe dușmanul de alt neam[37] care atacă și pe pămîntul vostru și la fel și pe pămîntul vecinilor. Cu atît mai mult se cade să-i respingem pe atenieni, care vă sînt vecini. (4) Într-adevăr, față de vecini, toți oamenii pot să-și arate capacitatea lor de a se măsura cu ei și dorul de libertate. Atunci cum nu trebuie să luptăm cu desperare împotriva acelora care încearcă să reducă în sclavie nu numai pe vecini, dar chiar și pe cei care sînt departe? Exemple pentru o asemenea situație ne oferă cei care locuiesc în fața lor, în Eubeea și cei care locuiesc și în restul Eladei. Cum, nu trebuie să știm că de obicei pentru alții luptele cu vecinii se dau pentru hotarele țării, iar nouă, dacă vom fi învinși, nu ni se va mai trage nici un alt hotar pe care să-l putem contesta? Într-adevăr, dacă atenienii vor veni ne vor cotropi țara cu forța. (5) Cu atît mai primejduită decît a altora este țara pe care o avem noi. De obicei, oamenii care atacă cu îndrăzneală pe vecinii lor, așa cum fac atenienii acum, pornesc mai fără frică cu armata împotriva vecinilor liniștiți și care resping numai atacurile date de pe teritoriul lor. Dimpotrivă, ei sînt mai puțin avîntați să reziste împotriva celor care-i întîmpină în afară de hotarele țării lor și care, dacă li se oferă prilejul, încep ei înșiși atacurile. (6) Noi înșine avem experiența acestui lucru. Într-adevăr, învingîndu-i la Coroneea, atunci cînd ne ocupau țara, pentru că mai eram în dezbinare, am oferit Beoției o puternică securitate pînă astăzi. (7) De aceste lucruri trebuie să ne amintim noi astăzi, și cei mai în vîrstă să se arate la înălțimea faptelor lor anterioare, iar cei mai tineri să încerce să nu facă de rîs virtuțile părinților lor, care au fost atuncea bravi, ci, avînd încrederea că zeul al cărui templu ei l-au înconjurat cu ziduri și-l stăpînesc în chip nelegiuit, va fi de partea noastră; avînd încredere în jertfele pe care le-am făcut și care ni s-au arătat

favorabile, să pornim împotriva lor și să le arătăm că nu pot dobîndi lucrurile pe care le rîvnesc, atacînd pe cei care nu se apără, ci să vadă că aceia pentru care este o veșnică datorie nobilă să-și elibereze patria prin luptă și să nu reducă patria altora în sclavie, nu-i lasă să plece fără să le fi dat lovituri".

93 (1) Pagondas, făcînd aceste îndemnuri beoțienilor, i-a convins să pornească împotriva atenienilor și, punînd în grabă armata în rînduială, s-a așezat în fruntea ei și a început marșul. Ziua înaintase mult. Cînd au ajuns aproape de armata dușmanilor, și-a așezat tabăra într-o poziție de unde, din pricina unei coline, care era între el și dușman, nu se vedeau unii pe alții; apoi și-a rînduit armata și s-a pregătit de luptă. (2) Cînd i s-a vestit lui Hippocrates, care era la Delion, că beoțienii vin la atac, a trimis pe cineva la tabără poruncind armatei să se pună în rînduială, apoi, nu mult în urmă, a venit și el, lăsînd ca la vreo trei sute de călăreți la Delion, pentru ca să facă de strajă pentru eventualitatea c-ar fi atacați și, în același timp, așteptînd momentul prielnic, să-i provoace pe beoțieni la luptă. (3) Beoțienii au așezat un număr de soldați care să reziste împotriva lor și, cînd li s-a părut că-i momentul potrivit, s-au arătat deasupra colinelor și și-au așezat armele, rînduiți în linie de bătaie, așa cum aveau să lupte: ca la șapte mii de hopliți, peste zece mii de soldați ușor înarmați, o mie de călăreți și cinci sute de pedeștri. (4) Flancul drept îl dețineau thebanii și vecinii lor, în mijlocul liniei de bătaie se aflau haliarții[38], coroneenii[39], copaienii[40] și alți locuitori din jurul lacului; în flancul stîng se aflau thespienii, tanagrienii și orchomenienii; în ambele flancuri se aflau călăreți și soldați ușor înarmați. La scuturi au fost așezați douăzeci și cinci de thebani, iar pe ceilalți i-au lăsat cum se găseau. Aceasta era pregătirea și rînduiala beoțienilor.

94 (1) Hopliții atenieni din întreaga armată s-au așezat cîte opt[41]. Erau egali în număr cu dușmanii. Călăreții s-au așezat la extremitățile celor două flancuri. Trupe ușoare, înarmate conform rînduielii, nici nu se aflau atunci de față, nici nu existau în cetate. Dar și soldații ușor înarmați care au pornit

atunci la atac și care erau mult mai numeroși decît dușmanii, au pornit fără arme (armata era alcătuită din străinii care se aflau de față și cetățeni). Dar și dintre soldații ușor înarmați, deoarece porniseră la început spre casă, nu erau de față decît puțini. (2) Cînd s-au așezat ei în linie de bătaie și erau pe punctul de a începe lupta, Hippocrates, comandantul, trecînd în revistă[42] armata atenienilor, a început să-i încurajeze vorbindu-le astfel:

95 (1) „Atenienilor, îndemnul meu este scurt, de vreme ce poate să aibă aceeași putere ca cel lung în fața unor oameni bravi și este mai degrabă o atragere a atenției decît un discurs. (2) Nimeni dintre voi să nu creadă că noi înfruntăm pe pămînt străin o primejdie care nu ne privește. Într-adevăr, noi va trebui să dăm lupta pe pămîntul acestora, dar pentru patria noastră. Și dacă vom învinge, peloponesienii nu ne vor mai invada niciodată țara; fără cavaleria acestora și într-o singură luptă veți cîștiga și acest pămînt, și, mai mult, veți elibera și pe celălalt. (3) Porniți deci împotriva lor și fiți demni fiecare de cetatea pe care o are și de care se bucură ca de prima printre eleni; fiți demni de părinții care, învingînd acești dușmani în bătălia de la Oinophyta, au stăpînit această Beoție".

96 (1) Făcînd aceste îndemnuri, Hippocrates reușise să înainteze doar pînă la mijlocul taberei. În acest timp beoțienii, îndemnați și ei de Pagondas, au început să coboare de pe colină intonînd paianul. Atenienii le-au ieșit în cale și au început hărțuiala din mers. (2) Dar extremitățile flancurilor celor două armate n-au ajuns corp la corp, ci au pățit același lucru: au fost împiedicate de torenți. Restul armatei a rezistat într-o luptă grea, în care se împingeau unii pe alții cu scuturile. (3) Flancul stîng al beoțienilor, pînă la mijlocul liniei de bătaie, a fost înfrînt de atenieni, care, în această parte a frontului, a atacat și pe ceilalți, dar mai ales pe thespieni. Astfel, ostașii aliați aflați lîngă thespieni s-au retras, iar thespienii, fiind încercuiți pe un spațiu îngust, au fost uciși luptînd corp la corp; și cîțiva atenieni, fiind puși în încurcătură din pricina

încercuirii, nu s-au mai recunoscut și s-au ucis unii pe alții. (4) În această parte a frontului beoțienii au fost înfrînți și s-au refugiat în partea unde se continua lupta; aripa dreaptă a thebanilor i-a învins pe atenieni și, respingîndu-i de la început, i-au urmărit pas cu pas. (5) Pagondas a trimis dintr-un ascunziș două escadroane de cavalerie spre colină, de vreme ce aripa lor stîngă era în suferință; acești cavaleri, apărînd pe neașteptate, au vîrît spaima în flancul învingător al atenienilor, care socoteau că altă armată vine la atac. (6) Astfel că din amîndouă părțile, și din partea lui Pagondas și din partea thebanilor, dușmanii îi urmăreau și năvăleau asupra lor, așa că întreaga armată a atenienilor a fost pusă pe fugă. (7) O parte din atenieni au pornit spre Delion și spre mare, alta s-a dus spre Oropos, iar alta spre muntele Parnes, și în fine alții, fiecare pe unde nădăjduia că se poate salva. (8) Beoțienii și mai ales călăreții lor și locrienii, care le-au venit în ajutor cînd s-a produs respingerea, îi ucideau. La căderea nopții s-a salvat mai ușor mulțimea celor care fugeau. (9) Iar a doua zi și cei de la Oropos, și cei de la Delion, lăsînd acolo o garnizoană pe care încă o mai stăpîneau, au fost transportați pe mare acasă.

97 (1) Beoțienii au înălțat un monument în cinstea biruinței, au ridicat morții lor și după ce au prădat pe ai dușmanilor și au instituit o strajă s-au retras la Tanagra, pregătindu-se să atace localitatea Delion. (2) De la Atena venea un crainic în vederea ridicării corpurilor celor căzuți. În drum el a întîlnit un crainic beoțian care l-a întors pe cel atenian și i-a spus că nu va realiza nimic mai înainte de a se întoarce el însuși; acesta, stînd în fața atenienilor, le-a adus la cunoștință, din partea beoțienilor, că nu fac bine ceea ce fac, deoarece calcă legiuirile străbune ale elenilor; (3) astfel, zicea el, este un lucru stabilit pentru toți elenii că, atunci cînd se atacă reciproc, să nu se atingă de lucrurile sacre; dimpotrivă atenienii, înconjurînd Delionul cu ziduri, și-au stabilit înăuntru locuința, și toate faptele care se petrec acolo le fac ca oamenii nelegiuiți; de asemenea atenienii scot și consumă apa care trebuia să ră-

mînă neatinsă și care este păstrată numai pentru jertfe. Astfel că beoțienii, invocînd pe zeii lor înșiși și pe Apollon, le spun să se retragă din templu și să-și ducă cu ei toate ale lor.

98 (1) După ce crainicul a spus aceste cuvinte, atenienii au trimis și ei la beoțieni un crainic, susținînd că nu au făcut nici o pagubă templului și că nu vor aduce cu dinadinsul nici o vătămare în viitor, deoarece ei, de la început, n-au venit să facă rău, ci ca să îndepărteze din templu pe aceia care erau vătămători. (2) Le-au mai spus că există o lege pentru eleni că aceia care stăpînesc o țară, fie mai întinsă, fie mai puțin întinsă, să aibă în stăpînire întotdeauna și locurile sacre, îngrijindu-le așa cum este tradiția și cum vor putea. (3) Că și beoțienii, și mulți alții care, ridicîndu-se, au cucerit și cuceresc prin forță un teritoriu au atacat mai întîi temple străine și acum le stăpînesc ca și pe ale lor proprii. (4) Așa și ei, dacă ar putea să stăpînească o parte mai mare din țara lor, ar face același lucru; dar acum nu sînt dispuși să se retragă din partea în care se găsesc, pentru că se socotesc pe pămîntul lor. (5) Ei s-au atins de apă de nevoie, iar nevoia nu și-au luat-o din trufie, ci, trebuind să reziste împotriva beoțienilor, care s-au dus ei întîi în țara atenienilor, au fost siliți să se folosească de apă. (6) Este firesc ca orice faptă impusă de război și de nevoie să dobîndească iertare, chiar din partea unui zeu (altarele constituie un refugiu pentru greșelile săvîrșite fără voie). Călcare de lege s-a numit săvîrșirea unor rele care nu erau impuse, dar nu săvîrșirea unor rele impuse de împrejurări. (7) O nelegiuire cu mult mai mare săvîrșesc aceia care cer să li se restituie morții în schimbul unor lucruri sacre, decît aceia care nu vor să aducă ceea ce se cade în schimbul unor lucruri sacre. (8) Și i-au îndemnat să le spună clar că nu vor putea ridica morții în schimbul retragerii din Beoția (căci ei nu mai sînt în țara beoțienilor, ci în aceea pe care au cîștigat-o cu sulița), ci numai dacă vor încheia un tratat după legile străbune.

99 (1) Beoțienii au răspuns că, dacă atenienii se află în Beoția, să plece din țara beoțienilor, luîndu-și lucrurile lor de

pe teritoriul Beoției, iar dacă sînt în țara atenienilor, atenienii înșiși vor hotărî ce trebuie să facă. [Beoțienii au spus așa], socotind că Oropia, în care s-a întîmplat să zacă morții din lupta care se dăduse la hotare, este în stăpînirea atenienilor și că ei n-ar putea să pună stăpînire pe ea întrebuințînd forța, (de aceea nici nu s-au angajat prin vreun tratat cu privire la posesiunea atenienilor). În ceea ce privește expresia „din țara lor" ei au spus că pot să răspundă frumos „să plece și să ia ceea ce au". Crainicul atenienilor, ascultînd aceste lucruri, a plecat fără nici un rezultat.

100 (1) Beoțienii, îndată au chemat din golful Malieus lăncieri și prăștiași și după ce le-au venit în ajutor două mii de hopliți corintieni, și străjerii peloponesieni, și megarieni care veniseră de la Nisaia, au pornit în expediție spre Delion și au atacat fortăreața, încercînd s-o cucerească prin orice mijloc și întrebuințînd și o mașină de război cu care au cucerit localitatea. (2) Această mașină au construit-o în felul următor: au tăiat cu ferăstrăul o bîrnă mare în lung în două; au scobit apoi cele două părți de-a lungul, apoi l-au potrivit iarăși exact ca părțile unui fluier. De un cap al bîrnei [scobite ca un fluier] au legat, cu lanțuri, o căldare și în căldare, pe dedesubt, au introdus tubul de fier al unei foi, iar bîrna a fost acoperită pe o mare întindere cu o tablă de fier. (3) Mașina era purtată pe cîteva căruțe la o mare distanță de zid, mai ales în părțile zidului construit cu viță de vie și cu lemne, și ori de cîte ori o apropiau de acele părți ale zidului, în capătul bîrnei dinspre ei introduceau tuburi mari de suflat și începeau să sufle. (4) Suflul era împins cu mare putere prin scobitura bîrnei și astfel ei reușeau să provoace o flacără mare în căldarea care conținea cărbuni aprinși, sulf și smoală; zidul fiind în felul acesta aprins, nimeni n-a mai putut rămîne pe el, ci, părăsindu-l, au fugit, așa că a fost ușor de cucerit. (5) Unii dintre străjeri au pierit, două sute au fost luați prizonieri, iar grosul celorlalți, îmbarcîndu-se pe corăbii, s-au întors în patrie.

101 (1) Delionul a fost cucerit în a 17-a zi după luptă. Crainicul atenienilor, care nu știa nimic despre cele ce se petre-

cuseră, a sosit nu mult după aceea, iar beoţienii i-au răspuns, în legătură cu morţii, dar altfel decît mai înainte. (2) În această luptă au murit aproape cinci sute de beoţieni, iar dintre atenieni ceva mai puţin de o mie, printre care şi comandantul Hippocrates şi un mare număr de soldaţi uşor înarmaţi şi de oameni care duceau bagajele. (3) După această luptă, şi Demosthenes — deoarece cînd a plutit spre Siphai nu i-au reuşit încercările de trădare — avînd pe corăbii armata compusă din agrai, precum şi ca la 400 de hopliţi atenieni, a făcut o debarcare în Sicyonia. (4) Sicyonienii, sărind să se apere mai înainte de a sosi toate corăbiile, i-au respins pe cei debarcaţi şi i-au urmărit pînă la corăbii; pe unii i-au omorît, iar pe alţii i-au capturat de vii şi, înălţînd un monument în cinstea biruinţei, au predat duşmanilor morţii prevăzuţi de armistiţiu. (5) Sitalces, regele odrysilor, a murit cam odată cu luptele de la Delion, aflîndu-se în expediţie împotriva tribalilor şi fiind înfrînt în luptă; Seuthes, fiul lui Spardacos, nepotul lui, a urmat ca rege al odrysilor şi al restului Traciei, în locul lui Sitalces.

102 (1) În aceeaşi iarnă, Brasidas, împreună cu aliaţii din Tracia a pornit în expediţie împotriva cetăţii Amphipolis, colonie a atenienilor aşezată pe fluviul Strymon. (2) Locul pe care se află acum cetatea încercase mai înainte să-l colonizeze şi Aristagoras din Milet, care fugise de regele Darius, dar a fost împiedicat de edoni şi apoi şi de atenieni. Aceştia, cu 32 de ani mai tîrziu, au trimis zece mii de colonişti din Atena şi din alte cetăţi, care primeau să plece în colonie. Aceştia au fost ucişi la Drabescos de către traci. (3) Şi, iarăşi, în al 299-lea an, atenienii, venind aci sub comanda lui Hagnon, fiul lui Nicias, care fusese trimis colonist, i-a izgonit pe edoni şi a colonizat acest loc, care mai înainte se numea Ennea Hodoi, [nouă drumuri]. (4) Au pornit de la Eion, cetate pe care o aveau drept emporiu la mare, la gura rîului, la o distanţă de 25 de stadii de cetatea de acum, şi pe care Hagnon a numit-o Amphipolis, „cetatea înconjurătoare", pentru că pe lîngă o mare parte din cetate curge rîul Strymon, formînd un semicerc. Hagnon a în-

conjurat-o cu un zid mare de la o parte a arcului rîului pînă la cealaltă parte şi a colonizat-o pe un loc ridicat, care se vede şi dinspre rîu şi dinspre mare.

103 (1) Împotriva acestei cetăţi a pornit deci cu armată Brasidas, ridicîndu-şi tabăra din ţinutul arnilor din Chalcidica, şi, sosind pe la amiază la Aulon şi la Bromiscos, pe unde lacul Bolbe dă în mare, a cinat acolo şi apoi a pornit la drum. (2) Era iarnă şi cădea lapoviţă multă; aceasta îl făcea să stăruie şi mai mult în continuarea expediţiei, voind să scape nevăzut de cei din cetate, exceptîndu-i pe trădători. (3) Căci în această cetate locuiau cîţiva argileni — care sînt colonii andrienilor — şi alţii, complici la trădare; unii dintre ei fiind atraşi de Perdiccas, iar alţii de chalcidieni. (4) Mai ales argilienii, care locuiau în apropiere, erau întotdeauna suspectaţi de atenieni şi complotînd împotriva cetăţii, cînd a venit momentul şi a sosit Brasidas au colaborat şi mai intens cu argienii, aşezaţi în Amphipolis, pentru ca cetatea să fie predată; şi atunci, primindu-l pe Brasidas în cetate şi desprinzîndu-se de alianţa cu Atena, în acea noapte, către revărsatul zorilor, au aşezat armata pe puntea rîului. (5) Cetatea este departe de drumul pe unde se trece, iar pe vremea aceea nu avea ziduri ca acum, ci acolo se afla o strajă mică. Brasidas a respins-o uşor, mai ales că la mijloc era şi o trădare. Mai căzuse şi multă zăpadă. Brasidas, năpustindu-se pe neaşteptate, a trecut podul şi de îndată a capturat tot avutul celor care locuiau în afara cetăţii.

104 (1) Deoarece trecerea podului de către Brasidas a constituit o surpriză pentru cei din cetate, şi mulţi locuitori dinafara cetăţii erau prinşi, iar alţii se refugiau la zid, amphipolitenii au început să facă zarvă mare, mai ales că se bănuiau unii pe alţii. (2) Şi se zice că Brasidas, dacă ar fi voit să nu se oprească cu armata pentru ca să prade, ci să pornească îndată spre cetate, ar fi cucerit-o. (3) Dar acum el, aşezîndu-şi armata, a pornit în afara cetăţii şi, deoarece nimeni dintre cei din cetate nu ieşea, aşa cum se aştepta, a stat liniştit. (4) Iar adversarii trădătorilor, izbutind cu mulţimea lor să împiedice deschiderea imediată a porţilor, au trimis cîţiva oameni, împreună

cu strategul Eucles, care era paznic al acelui loc, trimis de la Atena, la celălalt strateg al atenienilor, la Thucydides, fiul lui Oloros, care a scris această istorie și care se afla la Thasos — insula Thasos este o colonie a parienilor, situată la o distanță de o jumătate de zi plutire de la Amphipolis — cerîndu-i să le vină în ajutor. (5) Thucydides, auzind, a pornit îndată cu șapte corăbii, pe care le avea la îndemînă, dorind s-o ia înaintea lui Brasidas și să ocupe Amphipolisul mai înainte de a se preda sau dacă nu, să ocupe cetatea Eion.

105 (1) În acest timp, Brasidas, temîndu-se de ajutorul corăbiilor din Thasos și aflînd că Thucydides are o proprietate formată din mine de aur în partea aceea a Traciei și că din această pricină are o foarte mare influență asupra locuitorilor de pe continent, a pornit în grabă să ocupe mai înainte cetatea, de va putea. Aceasta a făcut-o de teamă ca nu cumva, dacă va sosi Thucydides, poporul amphipolitenilor, nădăjduind că de pe mare îi vor veni aliați și din Tracia va aduna el ostași și-i va salva, să fie dispuși să se predea. Brasidas le-a făcut propuneri moderate de înțelegere, dînd de veste prin crainic că oricine dintre amphipolitenii și atenienii din interior dorește poate să rămînă acolo în deplină egalitate cu cei aflați în stăpînirea sa, iar cine nu vrea să rămînă să plece, luîndu-și lucrurile, în termen de cinci zile.

106 (1) Poporul, auzind aceste propuneri, s-a împărțit în două tabere adverse, mai ales că o parte dintre ei erau cetățeni atenieni, iar alții amestecați; mulți dintre cei capturați în afara cetății erau rude cu cei dinăuntru. Ei socoteau că această știre este potrivită cu teama lor: atenienii, fiindcă erau bucuroși să părăsească, eventual, cetatea, socotind că nu vor avea de înfruntat primejdii la fel cu ceilalți, mai ales că nu se așteptau că vor primi degrabă ajutor; restul poporului [era dispus să plece] fiindcă socoteau că nu vor pierde cetatea în aceleași condiții ca ceilalți și vor scăpa de primejdie împotriva așteptării lor. (2) Așa că, amphipolitenii, văzînd că aceia care colaborau cu Brasidas spuneau acum deschis că este drept ceea ce propusese el, și constatînd că poporul și-a schimbat părerea

și nu mai dă ascultare strategului atenienilor, care era de față, au încheiat înțelegerea și l-au primit pe Brasidas în condițiile care fuseseră vestite prin crainic. (3) Aceștia au predat cetatea în acest fel, iar Thucydides și corăbiile au pornit în aceeași zi, tîrziu, spre Eion. (4) Brasidas a ocupat îndată cetatea, iar în timpul nopții avea să cucerească și Eionul, și într-adevăr, dacă corăbiile n-ar fi sărit degrabă în ajutor, cetatea ar fi fost cucerită la revărsatul zorilor.

107 (1) După aceea, Thucydides a rînduit treburile în cetatea Eion, pentru ca să fie în siguranță și pentru clipa de față, în eventualitatea că Brasidas ar ataca, dar și pe viitor, încuviințînd, potrivit tratatului, ca cei care voiau să coboare din partea de sus a cetății [și să vină la el]. (2) Brasidas, pornind pe neașteptate spre cetatea Eion și în același timp și pe rîu, cu multe corăbii, nădăjduia că, ocupînd partea cetății care se ridica deasupra zidului, va putea să pună stăpînire pe intrarea prin rîu. Atacînd deci cetatea din ambele părți, pe uscat, a fost respins. În același timp, cetatea Amphipolis era întărită. (3) Și Myrcinos, o cetate edonică, s-a dat de partea sa, pentru că regele edonilor, Pittacos, fusese ucis de copilul său Goaxis și de soția sa Brauro. Apoi, nu cu mult mai tîrziu, s-au dat de partea sa cetățile Galepsos și Oisyme; și acestea sînt colonii ale cetății Thasos. Perdiccas, venind la fața locului îndată după cucerirea cetății, a pus în rînduială lucrurile.

108 (1) Deoarece cetatea Amphipolis era ocupată, atenienii au fost cuprinși de o mare teamă, mai ales pentru că cetatea le aducea folos, fiindcă le trimitea lemne pentru construcția corăbiilor și le procura bani; [de asemenea ei se mai temeau] pentru că pînă la Strymon era drumul thessalienilor cînd însoțeau pe lacedemonieni, care mergeau spre aliații lor. Însă — gîndeau ei — atîta timp cît nu erau stăpîni pe pod, care, în partea superioară, era mare și se întindea deasupra unei mari porțiuni a mlaștinii făcute de rîu, dar păzeau cu corăbiile partea dinspre Eion, lacedemonienii nu vor putea să avanseze. Atunci, însă, atenienii socoteau că trecerea la aliații lacedemonienilor era mai ușor de realizat. (2) Atenienii se te-

meau și de aliați, să nu se desprindă de ei. Într-adevăr, Brasidas se arăta foarte cumpătat în toate și mai ales în vorbe, spunîndu-le totdeauna că fusese trimis ca să elibereze Elada. (3) Cetățile supuse Atenei, aflînd și de cucerirea Amphipolisului, și de ofertele lui Brasidas, și de blîndețea lui, au fost și mai mult tentate să-și schimbe situația; pe ascuns ele trimiteau crainici la el, îndemnîndu-l să vină la ei și fiecare cetate voia să fie cea dintîi care să se desprindă. (4) De altfel, aceste cetăți socoteau că nu vor păți nimic, căci, pe de o parte, se înșelaseră asupra puterii atenienilor, așa cum s-a arătat mai tîrziu, iar, pe de altă parte, pentru că judecau situația mai mult cu dorințele lor confuze decît cu rațiunea clară. De altfel oamenii obișnuiesc să încredințeze unei nădejdi necercetate cu rațiunea lucrul pe care-l doresc, iar lucrul pe care nu-l doresc obișnuiesc să-l respingă prin rațiunea autocratică[43]. (5) În același timp, deoarece atenienii fuseseră bătuți de curînd în Beoția, iar Brasidas vorbea lucruri imaginare și nu ceea ce era în realitate — anume că atenienii numai cu armata lui nu cutezaseră să dea lupta la Nisaia — aliații care îi părăseau pe atenieni prindeau curaj și socoteau că nimeni n-o să vină să-i atace. (6) Dar lucrul cel mai important era că, din pricina perspectivei momentane plăcute[44] și pentru că la imboldul lacedemonienilor aveau să încerce desprinderea, erau gata să se avînte în primejdie prin orice mijloc[45]. Atenienii, fiind informați de toate acestea și avînd în vedere că mai era puțin timp și venea iarna, și-au împrăștiat gărzile prin cetăți, iar Brasidas, trimițînd insistent oameni la Sparta, cerea lacedemonienilor să i se trimită armată, pe cînd el însuși construia corăbii la Strymon. (7) Lacedemonienii, pe de o parte din pricina invidiei fruntașilor, iar pe de altă parte pentru că voiau chiar să aducă înapoi oamenii de pe insulă[46] și să termine războiul, nu i-au dat ascultare.

109 (1) În aceeași iarnă și megarienii au dărîmat pînă la temelii marile ziduri pe care le aveau în stăpînire atenienii, și Brasidas, după cucerirea cetății Amphipolis, a pornit împreună cu aliații împotriva cetății numită Acte. (2) Această cetate se ridică dincoace de canalul regelui[47], iar muntele Athos, care se

află acolo, se termină în Marea Aigaion. (3) În această regiune se află următoarele cetăți: Sane, colonie a andrienilor, situată chiar lîngă canal, și privind spre Marea Eubeei, Thyssos, Cleonai, Acrothos, Olophyxos, Dion. (4) Aceste cetăți sînt locuite de neamuri amestecate, de barbari, care vorbesc două limbi. O mică parte dintre ei sînt chalcidieni, dar cea mai mare parte sînt pelasgi[48], făcînd parte dintre tirenienii care au locuit odinioară insula Lemnos și Atena; mai sînt bisalți[49], crestoni[50], edoni[51]. Ei locuiesc în cetăți mici. (5) Cele mai multe dintre aceste cetăți s-au dat de partea lui Brasidas, dar cetățile Sane și Dion s-au împotrivit, iar Brasidas, rămînînd pe loc cu armata, le pustia pămîntul.

110 (1) De vreme ce nu-i dădeau ascultare, Brasidas a pornit îndată cu armata împotriva cetății Torone din Chalcidica, care era stăpînită de atenieni; însă cîțiva locuitori l-au poftit să vină, fiind gata să-i predea cetatea. Brasidas, sosind în timpul nopții, s-a așezat pe la revărsatul zorilor cu armata lîngă templul Dioscourilor, care se află la o distanță de cel mult trei stadii de cetate. (2) El a scăpat neobservat de restul cetății Torone și de gărzile atenienilor; cîțiva dintre cei care colaborau cu el, știind că vine, i-au ieșit pe ascuns înainte și, cînd au aflat că a sosit, au dus șapte bărbați ușor înarmați care aveau la ei pumnalele (căci numai ei, dintre cei douăzeci de bărbați rînduiți la început, nu s-au temut să intre înăuntru; comandant le era Lysistratos din Olynthos iar ei, pătrunzînd prin zidul dinspre mare și trecînd neobservați de străjile care erau așezate deasupra, pentru că cetatea era așezată pe o colină, s-au urcat, au ucis pe străjeri și au cucerit poarta de la Canastraion.

111 (1) Brasidas, după ce a înaintat puțin cu restul armatei, s-a oprit pe loc, dar a trimis înainte o sută de peltași pentru ca, atunci cînd se vor deschide anumite porți și se va da semnalul convenit, ei să intre cei dintîi înăuntru. (2) Aceștia, trecînd timpul și mirîndu-se [că nu văd semnalul], s-au trezit că, puțin cîte puțin, au ajuns lîngă cetate. Toroneii, care se găseau înăuntru pregătiți, împreună cu cei care intra-

seră în cetate, cînd li s-a ridicat portița și apoi, după sfărîmarea drugului, s-au deschis porțile dinspre agora, mai întîi, făcînd un ocol, au dus pe cîțiva la portiță. [Aceasta au făcut-o] pentru ca, din spate și din ambele laturi, să vîre groaza în cei din cetate care nu știau nimic, fiind luați prin surprindere, apoi au semnalizat cu ajutorul focurilor aprinse, așa cum se stabilise, și prin porțile din agora au introdus restul peltaștilor.

112 (1) Brasidas, primind consemnul, a pornit în grabă la drum, ridicînd armata, care venea în ajutor în număr mare, provocînd multă tulburare printre cei care se găseau în cetate. (2) Unii năvăleau îndată spre porți, iar alții lunecau pe bîrnele tăiate în patru colțuri, care întîmplător se aflau lîngă zidul căzut și reclădit, și care serveau la ridicarea pietrelor. (3) Brasidas și-a îndreptat îndată oastea spre partea de sus a cetății, voind s-o cucerească începînd cu culmile, iar restul trupelor s-a împrăștiat în mod egal în toate părțile.

113 (1) După cucerirea cetății cea mai mare parte dintre toronei, neștiind nimic, erau în panică, iar cei care unelteau cu dușmanul și cei cărora le era pe plac ceea ce se întîmplă veneau îndată alături de cei care intrau. (2) Iar dintre atenieni (unii dormeau în agora, ca la cincizeci de hopliți) prinzînd de veste, puțini la număr însă au fost uciși, de mîinile dușmanilor, iar dintre ceilalți, unii s-au salvat fugind pe jos, iar alții s-au refugiat la cele două corăbii care stăteau de strajă în fortăreața Lekythos, pe care chiar ei o stăpîneau, după ce o cuceriseră, și care era pe o înălțime a cetății spre mare, pe un istm strîmt. (3) S-au mai refugiat și dintre toronei, aceia care erau prieteni cu atenienii.

114 (1) Făcîndu-se ziuă și cetatea fiind ținută cu strășnicie în mînă, Brasidas a dat de știre prin crainic toroneilor, care fugiseră cu atenienii, că, aceia care vor, pot să se întoarcă acasă și să rămînă cetățeni fără nici un fel de teamă, apoi, trimițînd un crainic la atenieni, le-a poruncit să iasă din Lekythos — care e al chalcidienilor — luînd cu ei morții și

bagajele lor după regulile prevăzute de armistițiu. (2) Atenienii au spus că nu vor părăsi fortăreața și i-au cerut să încheie un armistițiu de o zi pentru ca să poată să-și ridice morții. Brasidas le-a acordat două zile. În aceste două zile, el și-a întărit casele de primprejur și atenienii pe ale lor. (3) Apoi, chemînd poporul toroneilor în adunare, Brasidas le-a spus cuvinte asemănătoare cu cele rostite în cetatea Acanthos și anume că nu este drept să socotească oameni răi și trădători pe aceia care i-au înlesnit cucerirea cetății — pentru că ei n-au făcut aceasta ca să înrobească cetatea și nici fiindcă fuseseră mituiți, ci spre binele și libertatea ei — și nici cei care nu au luat parte la acțiune să nu creadă că se va atinge de ei, căci el n-a venit să distrugă nici cetatea și nici pe vreun particular. (4) Le-a mai spus că tocmai de aceea a dat această veste celor care fugiseră în tabăra ateniană, pentru că socotește că aceia nu s-au făcut mai răi prin prietenia atenienilor și că atenienii, dacă vor încerca, nu vor apărea mai răi decît lacedemonienii; el tocmai de aceea le va fi mai binevoitor, pentru că lacedemonienii săvîrșesc lucruri mai drepte, dar acum ei se tem pentru că nu-i cunosc. (5) I-a îndemnat pe toți să se obișnuiască cu gîndul că le vor fi aliați statornici, și că ei vor răspunde de acum înainte pentru toate greșelile pe care le vor săvîrși, deoarece cele anterioare nu le-au săvîrșit din vina lor, ci au fost împinși de alții, mai puternici, să le facă, și că-i va ierta chiar dacă întrucîtva s-au împotrivit.

115 (1) Spunînd astfel de cuvinte și încurajîndu-i, Brasidas, după ce au trecut zilele armistițiului, a început să ridice întăriturî în fața punctului Lekythos, în timp ce atenienii li se împotriveau de pe părtea mai slabă a zidului și de pe casele care aveau creneluri. (2) O zi i-au respins, iar în ziua următoare, în timp ce dușmanii încercau să aducă împotriva lor o mașină, de pe care plănuiseră să dea foc întăriturilor de lemn, iar armata se apropia pe acolo pe unde credeau ei că ar putea să aducă mașina și pe unde se putea da lupta mai bine, au ridicat un turn de lemn pe o casă, au umplut cu apă multe amfore și butoaie și au mai dus și pietre mari; și

pe acolo s-au urcat apoi mulţi oameni. (3) Dar clădirea, primind o sarcină prea mare, s-a prăbuşit şi producîndu-se un mare zgomot, atenienii, care se aflau în apropiere şi care au văzut prăbuşirea, mai mult s-au întristat decît s-au îngrozit; cei din afară şi mai ales cei mai îndepărtaţi, socotind că pe aci a fost cucerită cetatea, s-au refugiat la mare şi la corăbii.

116 (1) Brasidas, cînd a aflat că atenienii părăsesc crenelurile şi cînd a văzut ceea ce se întîmplase, s-a năpustit cu toată armata asupra zidului pe care l-au cucerit îndată, iar pe toţi cîţi i-a capturat i-a ucis. (2) Atenienii, părăsind acel loc şi cu bărcile şi cu corăbiile, s-au dus la Pallene, iar Brasidas — există la Lekythos un templu al zeiţei Atena, iar el tocmai vestise, cînd era gata să dea asaltul, că va da 30 de mine de argint aceluia care va ataca cel dintîi zidul — socotind că cucerirea se făcuse altfel decît omeneşte, a dat cele 30 de mine zeiţei pentru templu, apoi, distrugînd fortăreaţa Lekythos, a împodobit templul, l-a făcut mai frumos. (3) În restul iernii Brasidas a făcut ordine în ţinuturile pe care le cucerise şi a plănuit să atace altele. Trecînd iarna, s-a terminat al optulea an al războiului.

117 (1) O dată cu sosirea primăverii a anului următor, lacedemonienii şi atenienii au încheiat un armistiţiu de un an: atenienii îşi închipuiau că Brasidas nu va putea să mai desprindă de ei nici un aliat, mai înainte de a se pregăti ei înşişi în linişte şi că, dacă le va merge bine, vor putea încheia un acord mai larg; lacedemonienii [la rîndul lor] socoteau că atenienii se vor teme de alte desprinderi şi că, dacă vor înceta temporar suferinţele şi mizeriile, atenienii vor dori şi mai mult să se înţeleagă, să le restituie oamenii şi să încheie un armistiţiu pentru un timp şi mai îndelungat. (2) Astfel, spartanii ţineau foarte mult să li se restituie prizonierii pe cînd Brasidas avea încă succese şi plănuiau ca, dacă el va înainta mai mult şi va crea un echilibru între forţe, de unii să se lipsească, iar împotriva celorlalţi să se avînte şi să le reziste pe picior de egalitate. (3) Aşadar, se încheie între ei şi aliaţii lor un armistiţiu în felul următor:

118 (1) „Noi am hotărît ca oricine va voi să poată să se folosească fără viclenie şi fără teamă de reşedinţa oracolului lui Apollon Pitianul, potrivit legilor străbune. (2) Acestea le-au hotărît lacedemonienii şi aliaţii lor care erau prezenţi şi anume să convingă după putinţă, prin crainici, şi pe beoţieni, şi pe phocidieni. (3) În privinţa banilor zeului să ne îngrijim ca să-i găsim pe cei care au jefuit, conducîndu-ne în chip corect şi cinstit după legile străbune şi noi, şi voi, şi oricine doreşte dintre ceilalţi, respectînd cu toţii obiceiurile străbune. (4) În legătură cu aceasta, lacedemonienii şi aliaţii au mai hotărît şi următoarele: lacedemonienii şi aliaţii au hotărît că, dacă atenienii vor încheia un tratat, fiecare să rămînă în ţara lui (avînd fiecare ceea ce avem acum), şi anume aceia care locuiesc între Coryphasion, Buphras şi Tomeus, să rămînă acolo şi tot pe loc să stea şi cei care locuiesc în Cythera, fără să ia parte la alianţă şi nici noi să nu ne ducem la ei şi nici ei la noi; cei care locuiesc în Nisaia şi Minoa să nu treacă peste drumul care duce de la porţi pe lîngă Nisos la templul lui Poseidon, iar de la templul lui Poseidon spre podul de la Minoa, (nici megarienii şi nici aliaţii lor să nu treacă acest drum). Să stăpînească insula pe care le-o luaseră atenienii şi să nu se amestece unii cu alţii în nici un fel; de asemenea să păstreze şi ceea ce au în Troizena şi cele la care s-au învoit cu atenienii. (5) În ceea ce priveşte marea, lacedemonienii şi aliaţii lor să nu plutească pe o corabie mare pe apele din faţa ţării lor şi din faţa aliaţilor, ci să se folosească de o corabie de negoţ, prevăzută numai cu vîsle, cu o capacitate de 50 de talanţi. (6) Că pot să se ducă în Peloponesul şi la Atena, pe pămînt şi pe apă şi, folosind crainici, soli şi acoliţi, să se încheie tratate pentru încetarea războiului şi a revendicărilor, în orice condiţii vor găsi de cuviinţă. (7) În acest timp, nici noi nici voi să nu primim dezertori, nici oameni liberi, nici sclavi. (8) Să ne daţi satisfacţie, în faţa judecăţii, şi voi nouă şi noi vouă, rezolvînd diferendele după dreptul strămoşesc pe calea justiţiei, fără război. (9) Aceste hotărîri le-au luat lacedemonienii şi aliaţii lor, iar dacă voi aveţi vreo părere mai bună şi mai dreaptă decît acestea, veniţi la Sparta şi ne arătaţi, pentru că nici lacedemonienii, nici aliaţii lor nu

vor respinge nici o propunere dacă va fi dreaptă. (10) Iar cei care vin cu un scop, să vină, pe drumul pe care ne îndemnați și voi pe noi. (11) Tratatul va fi încheiat pe o durată de un an. Poporul a hotărît, Acamantis fiind la prytanie, Phainippos fiind secretar, Niciades epistat, Laches propunînd: să fie într-un ceas bun; atenienii încheie un armistițiu după cum s-au înțeles cu lacedemonienii și cu aliații lor; și s-au înțeles în adunare ca armistițiul să fie pe timp de un an (12) și să înceapă în această zi, a 14-a a lunii Elaphebolion. (13) În acest timp să vie soli și crainici la fiecare dintre părțile contractante și să discute în ce condiții se va face încetarea războiului. (14) Strategii și prytanii, convocînd poporul în adunare, să delibereze mai întîi atenienii în privința păcii, a trimiterii soliei, care să discute încetarea războiului. Soliile să facă libații în fața poporului ca dovadă că vor respecta acest tratat timp de un an".

119 (1) Aceste învoieli le-au încheiat pe de o parte lacedemonienii cu aliații lor, și pe de alta atenienii cu aliații lor, și au jurat, lacedemonienii și aliații lor, în luna lacedemoniană, Gerastion, în ziua a 12-a. (2) Dintre lacedemonieni au încheiat învoielile și au făcut libații următorii: Tauros, Echetimidas, Athenaios, Periclidas, Philocharidas, Eryxidaidas; dintre corintieni: Aineas, fiul lui Ocytos, și Euphamidas, fiul lui Aristonymos, dintre sicyonieni, Damotimos, fiul lui Naucrates, și Onasimos, fiul lui Megacles; dintre megarieni Nicasos, fiul lui Cecalos, și Menecrates, fiul lui Amphidoros; dintre epidaurieni Amphias fiul lui Eupaidas; dintre atenieni comandanții Nicostratos fiul lui Diitrephes, Nicias, fiul lui Niceratos, și Autocles, fiul lui Tolmaios. (3) Acesta a fost armistițiul. În tot timpul acesta s-au mai întîlnit pentru ca să discute încheierea unui tratat definitiv.

120 (1) Cam în aceste zile, în care ei se întîlneau, cetatea Scione din Pallene, desprinzîndu-se de atenieni, a trecut de partea lui Brasidas. Scionienii din Pallene spun că își au originea în Peloponeș și că primii lor locuitori au pornit de la Troia și au fost duși de furtună în acest loc, de care s-au

folosit și acheii, și au locuit aci. (2) După ce s-au desprins ei de Atena, Brasidas a plutit noaptea spre Scione, în timp ce o triremă prietenă îl preceda, iar el o urma de departe într-o corabie mică, pentru ca dacă se vor întîlni cu un vas mai mare decît această corabie mică, trirema să-l apere, iar dacă i-ar ieși în cale vreo triremă adversară aceasta — credea el — nu se va îndrepta spre micul vas, ci se va năpusti asupra triremei, iar el se va salva. (3) Izbutind deci Brasidas să treacă la Scione, a și chemat pe scionieni în adunare și le-a spus ceea ce spusese și la Acanthos și la Torone, și pe deasupra le-a mai declarat că ei sînt cei mai vrednici de laudă, de vreme ce, deși locuiesc în Pallene, pe acel istm, interceptat de către atenieni care stăpîneau Potideea, și, deși nu sînt decît niște insulari, de la ei au pornit pe drumul libertății și n-au așteptat — din lașitate — să fie constrînși cînd este vorba de propriul lor bine. Aceasta este o dovadă — zicea el — că sînt în stare să îndure bărbățește și alte greutăți, cu mult mai mari, iar, dacă lucrurile vor fi aranjate cu rațiune, el îi va socoti cu adevărat prieteni ai lacedemonienilor, cei mai demni de încredere, și-i va onora și cu alte lucruri.

121 (1) Scionienii au fost atîțați de aceste cuvinte și toți, la fel, au prins curaj, ba chiar și cei care mai înainte nu priveau cu ochi buni cele ce se întîmplă acum se gîndeau să poarte război cu tot avîntul. L-au primit pe Brasidas frumos și în mijlocul poporului i-au pus pe cap o cunună de aur ca unuia care va elibera Elada, iar în particular îl înfășurau în panglici și se duceau la el ca la un atlet. (2) Brasidas pentru un moment le-a lăsat o strajă și nu mult după aceea a trecut iarăși pe la ei cu o armată mai mare, voind ca împreună să încerce să cucerească cetatea Mende și Potideea, socotind că poate atenienii le vor sări în ajutor ca unei insule și dorind să le-o ia înainte. În același timp, Brasidas punea la cale, prin aceste cetăți, acțiuni de trădare.

122 (1) Brasidas era chiar gata să le atace, cînd pe o triremă sosesc la el — dintre atenieni — ca să-i vestească încheierea armistițiului: Aristonymos, iar dintre lacedemonieni Athe-

naios. (2) Armata a trecut iarăşi la Torone, iar aceştia i-au vestit lui Brasidas încheierea învoielii; toţi aliaţii lacedemonienilor din Tracia au primit cele ce se hotărîseră. (3) Aristonymos a fost de acord cu celelalte clauze, dar, dîndu-şi seama, după socoteala zilelor, că scionienii se desprinseseră de atenieni mai tîrziu, au spus că ei nu vor să fie incluşi în tratat. Brasidas a spus multe lucruri împotrivă, ca şi mai înainte, nevoind să părăsească cetatea.(4) Cînd Aristonymos a anunţat la Atena cele petrecute, atenienii tocmai erau gata să pornească cu armată împotriva cetăţii Scione. Dar lacedemonienii, trimiţînd soli la Atena, le-au spus că în acest caz vor călca tratatul; avînd încredere în Brasidas, au încercat să pună stăpînire pe cetate, pregătindu-se să discute în faţa judecăţii în legătură cu această cetate. (5) Dar atenienii nu voiau să riste să se înfăţişeze în faţa unor judecători, ci doreau să plece în expediţie cît mai grabnic, fiind tare mîniaţi că pînă şi cei din insule cer să se desprindă de ei, avînd încredere în armata de uscat a lacedemonienilor, care le putea fi de folos. (6) Adevărul în legătură cu desprinderea cetăţii Scione din alianţă era chiar mai puternic decît îl justificau atenienii. Într-adevăr, scionienii s-au desprins din alianţă la două zile după încheierea armistiţiului. Convinşi de Cleon, au votat îndată un decret ca să-i ridice pe scionieni şi să-i ucidă. Lăsînd celelalte treburi, au început să se pregătească în acest scop.

123 (1) În acest timp, de Atena s-a desprins Mende, o cetate din Pallene, colonie a Eretriei. Şi pe aceasta a primit-o Brasidas, socotind că nu săvîrşeşte nici o încălcare a armistiţiului pentru că mendienii trecuseră pe faţă de partea lui, în timpul armistiţiului. Avea şi Brasidas motive să-i învinuiască pe atenieni că violează tratatul. (2) De aceea, şi mendeienii au prins şi mai mult curaj, deoarece vedeau că hotărîrea lui Brasidas este fermă şi, încă o dovadă, că nu trădase cetatea Scione; de asemenea [ei au mai prins curaj] fiindcă aceia care colaborau cu ei erau puţini şi nu mai erau îngăduitori, fiindcă atunci şovăiseră, ci, temîndu-se să nu fie ei înşişi daţi în vileag, forţau poporul împotriva aşteptărilor. (3) Atenienii, aflînd

îndată cele întîmplate, s-au înfuriat şi mai mult şi se pregăteau să atace amîndouă cetăţile. (4) Brasidas, aşteptîndu-se că atenienii vor veni pe mare, a dus copiii şi femeile scionienilor şi mendeienilor la Olynthos, în Chalcidica, şi le-a trimis cinci sute de hopliţi lacedemonieni şi trei sute de peltaşti chalcidieni, iar drept comandant al tuturor pe Polydamidas. Aceştia se pregăteau în comun între ei, socotind că atenienii vor veni în grabă.

124 (1) Brasidas şi Perdiccas pornesc cu armată în acelaşi timp, împotriva lui Arrhabaios la Lyncos. Perdiccas comanda armata macedonienilor, pe care îi avea în stăpînire şi pe hopliţii eleni care locuiau acolo, iar Brasidas, pe lîngă peloponesienii care rămăseseră acolo, mai avea cu sine chalcidieni şi achantieni şi dintre ceilalţi, după cum putuseră să-i dea fiecare. Întreaga armată hoplită a elenilor era constituită din trei mii de oameni, iar călăreţii — toţi macedonieni cu chalcidieni împreună — erau ceva mai puţini de o mie; mai erau şi alţi mulţi barbari de rînd. (2) Năvălind în ţara lui Arrhabaios şi găsind pe lynceşti pregătiţi cu armata împotriva lor, s-au aşezat şi ei la fel. (3) Pedeştrii ocupau ambele părţi ale unei coline, iar la mijloc aveau o cîmpie; călăreţii celor două armate năvălind în cîmpie, au început să dea mai întîi lupte de cavalerie. Brasidas şi Perdiccas în timp ce hopliţii lynceştilor avansau de pe colină cu călăreţii şi erau gata să dea lupta — au dus şi ei oştile împotriva lor şi, năpustindu-se asupră-le, au respins mai întîi pe lynceşti şi au ucis mulţi dintre ei; restul, refugiindu-se pe înălţime, au stat liniştiţi. După aceasta Brasidas şi Perdiccas, înălţînd un monument în cinstea victoriei, au aşteptat două sau trei zile să vină illyrii, care trebuiau să sosească, deoarece erau plătiţi de Perdiccas. Acesta voia să înainteze spre satele lui Arrhabaios şi să nu stea pe loc, iar Brasidas, privind cu grijă la cetatea Mende şi temîndu-se ca nu cumva atenienii să vină între timp pe mare, şi cetatea să păţească ceva, mai ales că illyrii nu sosiseră, nu era entuziasmat să dea lupta, ci mai degrabă voia să se retragă.

125 (1) În timp ce ei şovăiau, s-a anunţat că illyrii, împreună cu Arrhabaios, trădîndu-l pe Perdiccas, au sosit. Astfel că amîndoi erau acum de părere să se retragă de teama illyrilor, care erau oameni războinici; deoarece, însă, nu se ordonase, din pricina divergenţelor dintre ei, în ce parte s-o ia şi se şi înnoptase, macedonienii şi gloata barbarilor, fiind cuprinşi pe loc de groază aşa cum se întîmplă în marile armate cînd, dintr-o dată, fără motiv, intră în panică şi socotind că spre ei vin mai mulţi duşmani decît erau în realitate, au început deodată să fugă, îndreptîndu-se spre patrie. Perdiccas, care la început nu ştia nimic, îndată ce a aflat, mai înainte de a-l vedea pe Brasidas (taberele erau aşezate departe una de alta) a fugit. (2) La revărsatul zorilor, cînd Brasidas a văzut că macedonienii se retrag cei dintîi, ştiind că illyrii şi Arrhabaios sînt gata să sosească, a strîns şi el pe hopliţi într-o linie de formaţie dreptunghiulară şi, aşezînd în mijlocul hopliţilor pe soldaţii uşor înarmaţi, îşi făcea planul să se retragă. (3) Pe ecdromi i-a pus la urmă, pentru eventualitatea că duşmanii îi vor ataca, iar el însuşi, avînd trei sute de soldaţi aleşi, avea de gînd să se retragă cel din urmă, pentru ca să reziste celor dintîi duşmani care-l vor ataca. (4) Şi, mai înainte ca duşmanii să fie aproape, le-a făcut în grabă soldaţilor următoarele îndemnuri:

126 (1) „Dacă v-aş bănui, peloponesienilor, că sînteţi impresionaţi pentru că aţi fost lăsaţi singuri, iar barbarii vin la atac şi sînt numeroşi, nu v-aş da în acelaşi timp instrucţiuni şi nu v-aş face îndemnuri. Acuma însă, faţă de absenţa alor noştri şi faţă de mulţimea duşmanilor, voi încerca să vă conving, amintindu-vă şi făcîndu-vă îndemnuri în chestiunile cele mai importante. (2) Se cade ca noi să fim buni luptători în război, nu datorită prezenţei aliaţilor, ci datorită propriei noastre vitejii şi să nu ne temem de loc de mulţimea altora, pentru că voi n-aţi venit din acele cetăţi în care nu poporul guvernează pe cei puţini, ci, dimpotrivă, din cetăţile în care cei puţini guvernează pe cei mulţi, şi n-aţi venit ca să cîştigaţi puterea pentru altul, ci ca să învingeţi, luptînd. (3) Barbarii de care vă temeţi acum, pentru că nu-i cunoaşteţi, trebuie să ştiţi şi

din luptele pe care le-aţi dat cu ei pentru macedonieni, şi din bănuielile mele şi din cele ce ştiu din auzite, că nu vor fi grozavi. (4) Într-adevăr, cînd duşmanii în realitate slabi fac impresia că sînt tari, este îndeajuns să se spună adevărul în privinţa lor, pentru ca adversarii lor să se apere cu mai mult curaj. Dimpotrivă, cînd duşmanii au, într-adevăr, ceva bun, cel care nu le cunoaşte această calitate, poate să se năpustească asupra lor cu mai mult curaj. (5) Aceştia fac celor care nu-i cunosc impresia că sînt grozavi, pentru că prin mulţimea lor par înspăimîntători la vedere, şi sînt insuportabili atît datorită groaznicelor strigăte care le scot, cît şi a mişcării armelor, care dă o oarecare impresie de ameninţare. Ei nu sînt însă în stare să se bată cu cei care le rezistă, pentru că, neavînd o linie de bătaie orînduită, nu le este ruşine să părăsească terenul, cînd sînt presaţi. Deoarece fuga şi înaintarea se bucură de aceeaşi cinste în ochii lor, ei nu pot distinge nici vitejia. Lupta suverană ar putea să dea cuiva pretextul cuviincios de a se salva. Ei socotesc că prezintă mai multă încredere acţiunea de a ne înspăimînta fără a înfrunta primejdii decît a se bate cu noi, pentru că, altfel, ar lupta mai întîi şi nu ar căuta să ne înfricoşeze. (6) Vedeţi, deci bine, că toată grozăvia care vine de la ei este, în realitate, slabă, doar la vedere şi la auz cutremurătoare. Voi, dacă-i veţi primi rezistînd cu dîrzenie cînd vor năvăli şi dacă, la momentul potrivit, vă veţi retrage în ordine, atunci veţi ajunge mai uşor să vă puneţi la adăpost şi veţi cunoaşte că astfel de gloate zdrobesc, prin ameninţări, curajul acelora care trebuie să le primească mai întîi atacul, iar aceia care le cedează arată că le-au depus curajul la picioare".

127 (1) Astfel de îndemnuri le-a făcut Brasidas cînd şi-a dus armata la luptă. Barbarii, văzîndu-l, l-au atacat cu strigăte şi zarvă mare, crezînd că o să fugă iar că ei o să-l prindă şi o să-l ucidă. (2) Cînd soldaţii spartani de hărţuială îi întîmpinau pe oriunde loveau ei, iar Brasidas, împreună cu soldaţii aleşi, rezista împotriva celor care atacau cu dîrzenie, ei au rezistat, împotriva aşteptării lor, primului asalt, apoi, neîncetat, luau în primire pe cei care atacau şi le rezistau. Cînd atacanţii

ședeau liniștiți, ei se retrăgeau. Atunci cei mai mulți dintre elenii, care erau cu Brasidas, la strîmtoare, s-au desprins de barbari, dar o parte dintre ei au renunțat de a-i mai ataca, urmîndu-i îndeaproape, iar restul au luat-o la goană după macedonienii care fugeau, iar pe cei care-i întîlneau îi ucideau. S-au grăbit apoi să ocupe ei cei dintîi trecătoarea strîmtă, situată între cele două coline, care duce spre țara lui Arrhabaios, pentru că știau că Brasidas nu are alt loc pe unde să se retragă. De aceea, cînd a ajuns el la această încurcătură a drumului, ei l-au înconjurat ca să-l captureze.

128 (1) Brasidas, văzînd cele ce se întîmplau, a spus celor trei sute care erau cu el ca, fără să mai păstreze linia de bătaie, să fugă cît poate mai repede fiecare ca să ocupe colina pe care se aștepta că vor s-o ocupe dușmanii, apoi să încerce să respingă pe dușmanii care atacă, mai înainte de a izbuti ei să întregească încercuirea. (2) Soldații, năvălind, au capturat pe cei care se aflau pe colină, iar grosul armatei elenilor și-a făcut loc mai repede spre colină. Într-adevăr, barbarii, cînd au văzut că tovarășii lor de pe înălțime sînt respinși, au fost cuprinși de teamă și mai mult n-au mai înaintat, socotind că au ajuns deja la hotare și că au scăpat. (3) Brasidas, cînd a pus stăpînire pe înălțimi, a pornit cu și mai mare precauție și în aceeași zi a sosit la Arnisa, care ținea de regatul lui Perdiccas. Ostașii înșiși, mîniindu-se că macedonienii au fugit mai degrabă decît voiau ei, dacă întîlneau în drum care dușmane trase de boi sau orice alt atelaj, așa cum se întîmplă într-o retragere nocturnă și în panică, unii boi îi dejugau și-i tăiau, iar pe alții îi păstrau pentru ei ca pradă. Din acele momente Perdiccas l-a socotit pe Brasidas dușman, iar în suflet a păstrat o neobișnuită ură împotriva peloponesienilor, ținînd seama și de dușmănia lui cu atenienii; de aceea, renunțînd la interesele sale imediate, mijlocea în tot felul ca de unii să se desprindă iar cu alții să cadă la învoială.

129 (1) Brasidas, retrăgîndu-se din Macedonia la Torone, îi surprinde pe atenieni, care dețineau încă cetatea Mende și, oprindu-se pentru început acolo, se convinge că este cu ne-

putință să treacă în Pallene și să dea ajutor, dar ținea să aibă sub pază cetatea Torone. (2) Cam în același timp cu cele petrecute la Lyncos, atenienii au plutit spre Mende și spre Scione, așa cum se pregătiseră, cu cincizeci de corăbii, dintre care zece erau din Chios, iar pe ele se aflau îmbarcați o mie de hopliți atenieni și alți peltești recrutați dintre aliații de acolo. Strategi erau Nicias fiul lui Niceratos și Nicostratos fiul lui Diitrephes. (3) Ridicînd ancora din Potideea și oprindu-se la templul lui Posidonios, s-au îndreptat spre Mende. Mendeienii și trei sute de scionieni, care veniseră în ajutor precum și ajutoarele peloponesienilor, în total șapte sute de hopliți și Polydamidas, comandantul lor, își aveau tabăra așezată în afara cetății, pe o colină întărită. (4) Nicias, avînd cu sine pe methonenieni, o sută douăzeci de soldați ușor înarmați, șaizeci de hopliți atenieni aleși și pe toți arcașii, a încercat să se urce la ei pe o potecă lăturalnică a colinei, dar, fiind rănit, n-a putut să forțeze înaintarea. Nicostratos, pornind cu cealaltă armată, pe altă cale, pe care era greu de înaintat, a fost surprins în dezordine și toată armata atenienilor a fost pusă în primejdie de a fi înfrîntă. (5) În această zi, deoarece mendeienii și aliații lor nu au cedat, atenienii, retrăgîndu-se, și-au așezat tabără, iar mendaii, cînd s-a lăsat noaptea, s-au retras în cetate.

130 (1) A doua zi atenienii, pornind cu corăbiile la Scione, au cucerit partea din față a cetății și ziua întreagă au pîrjolit pămîntul fără să-i atace nimeni (în cetate era atunci dezbinare); cei o sută de scionieni, în noaptea următoare, s-au retras acasă. (2) În ziua următoare, Nicias, cu jumătate de armată, înaintînd pînă la hotarele scionienilor, a pornit să pustiască pămîntul, iar Nicostratos, cu cei rămași, s-a așezat în fața porților de nord ale cetății, care dau spre Potideea. (3) Polydamidas — în incinta zidului, se aflau armele mendeienilor și ale ajutoarelor lor — și-au așezat armata ca pentru luptă și a îndemnat pe mendeieni să atace. (4) Un cetățean din popor, partizan al uneia din cele două tabere, care se dezbinau în interior, i-a spus că nu vor ataca și nici nu au nevoie să lupte, apoi cînd Polydamidas l-a contrazis, cetățea-

nul l-a tras de mînă și s-a produs zarvă, iar poporul a luat îndată armele, plin de mînie, și a pornit împotriva peloponesienilor și a celor care unelteau cu ei împotriva lor. (5) Năvălind asupra dușmanilor îi resping atît prin surpriza atacului, cît și prin teama pe care le-o inspira faptul că porțile fuseseră deschise atenienilor: ei credeau că atacul atenienilor se produsese în urma unui consemn dat de vreunul dintre ei. (6) Unii dintre ei, care nu fuseseră uciși acolo, s-au refugiat pe acropolă, pe care o deținuseră și mai înainte, iar atenienii — Nicias se întorsese și intrase în cetatea Mende, deoarece nu fusese deschisă potrivit înțelegerii — au cucerit-o cu toată armata și au început s-o prade; cu greu strategii i-au putut opri pe soldați să nu-i ucidă și pe oameni. Atenienii au poruncit mendeienilor să conducă cetatea după cum se obișnuiseră, judecînd ei între ei dacă socotesc pe vreunii vinovați de dezbinare. Pe cei din acropolă i-au înconjurat cu ziduri de ambele părți pînă la mare și au pus o strajă, apoi după ce au pus stăpînire pe cetatea Mende, au pornit spre Scione.

131 (1) Cei care veniseră împotriva lor, și peloponesienii și mendeienii, s-au așezat pe o colină solidă în fața cetății, pe care, dacă dușmanii n-o cuceream, nu puteau să-i înconjure cu ziduri. (2) Atenienii, avîntîndu-se cu toată forța împotriva colinei și respingînd prin lupte pe cei care îi atacau, și-au așezat tabăra, înălțînd un monument în cinstea biruinței, după care s-au pregătit pentru asediu; nu mult după ce s-au apucat de lucru, cei care erau asediați în cetatea Mende, pe acropolă, pornind în iureș către mare, după ce au forțat straja, au izbutit să fugă, în cea mai mare parte, la armata de la Scione, intrînd în această cetate.

132 (1) În timp ce în jurul Scionei se construia zidul înconjurător, Perdiccas, mînat de dușmănia pe care o nutrea împotriva lui Brasidas, în legătură cu retragerea de la Lyncos, trimițînd un crainic la strategii atenienilor, a încheiat o înțelegere cu Atena. Înțelegerea pusese la cale încă de atunci s-o săvîrșească. (2) Tocmai atunci Ischagoras lacedemonianul era pe punctul de a se duce cu armata pedestră la Brasidas.

Perdiccas, pe de o parte fiind îndemnat de Nicias, după încheierea înțelegerii, să dea un semn vădit de statornicie atenienilor, iar pe de alta, nemaivrînd nici el ca peloponesienii să intre în țara sa, a cîștigat pentru cauza sa pe prietenii săi din Thessalia, care întotdeauna erau fruntași, și a putut astfel împiedica tot planul pregătirii armatei, astfel că nici Ischagoras n-a mai încercat să treacă pe la thessalieni. (3) Ischagoras, Ameinias și Aristeus s-au dus la Brasidas, fiind trimiși de lacedemonieni, ca să vadă care este situația; aceștia au scos din Sparta, împotriva legii pe oamenii tineri și i-a așezat comandanți prin cetăți ca să nu mai fie pradă întîmplărilor. Pe Clearidas, fiul lui Cleonymos, l-au pus în Amphipolis iar pe Pasitelidas, fiul lui Hegesandros, l-au așezat în Torone.

133 (1) În aceeași vară, thebanii au desființat zidul de la Thespiai, acuzîndu-i de simpatie pentru atenieni: ei voiau să facă de mult acest lucru, dar abia atunci le-a venit mai ușor, pentru că floarea tinerimii lor pierise în luptă împotriva atenienilor. (2) În aceeași vară, templul zeiței Hera a fost incendiat la Argos, fiindcă preoteasa Chrysis a așezat o lampă aprinsă lîngă panglici, apoi a adormit și n-a băgat de seamă cînd s-au aprins, așa că toate au fost mistuite de flăcări. (3) În aceeași noapte, Chrysis, temîndu-se de argeieni, a fugit la Phlius, iar ei au așezat, potrivit legii existente, altă preoteasă, numită Phainis. Chrysis a fugit după al 8-lea an și jumătate al acestui război. (4) Pe la sfîrșitul verii, cetatea Scione a fost înconjurată cu totul de ziduri, iar atenienii, așezînd o pază în jurul ei, s-au retras cu toată armata.

134 (1) În iarna următoare atenienii și lacedemonienii au stat liniștiți, respectînd armistițiul, dar mantineenii, tegeații și aliații lor s-au înfruntat la Laodicion, în regiunea Oresthis, însă victoria a fost nehotărîtă. Într-adevăr, și unii și ceilalți au respins aripa dușmanilor care era în fața lor, apoi și unii și ceilalți au înălțat cîte un monument în cinstea victoriei și au trimis prăzi la Delphi. (2) Deci, fiindcă au fost uciși mulți oameni și de o parte și de alta, și se desfășurase o bătălie cu sorți egali de izbîndă, pe care doar sosirea nopții a întrerupt-o,

tegeații și-au așezat tabăra sub cerul liber și apoi au înălțat un monument în cinstea biruinței, iar mantineenii s-au retras la Bucolion, de unde mai tîrziu s-au împotrivit.

135 (1) În aceeași iarnă, pe la sfîrșit și pe la începutul primăverii, Brasidas a încercat din nou să cucerească Potideea. Astfel s-a apropiat de cetate, în timpul nopții, și a pus o scară pe zid, dar a trecut neobservat. Într-adevăr, în timp ce clopoțelul era purtat spre spațiul neocupat, mai înainte de a sosi ostașul care-l preda, Brasidas a pus scara pe zid. Apoi, cînd cetățenii au prins de veste, mai înainte de a se urca pe zid, Brasidas și-a retras repede armata și n-a mai așteptat să se facă ziuă. (2) Și așa s-a terminat iarna și cu ea al noulea an al acestui război, pe care l-a scris Thucydides.

CARTEA A V-A

1 În vara următoare, tocmai înainte de sărbătoarea Pythiilor[1], a expirat tratatul de armistițiu de un an. În timpul acestui răgaz atenienii au ridicat pe delienii[2] din Delos, socotind că pentru o vină veche ei nu se pot prezenta curați în fața zeului, și că, în orice caz, le mai rămăsese de făcut o parte din purificare, în timpul căreia, așa cum am arătat mai înainte ei au ridicat mormintele celor îngropați la Delos, crezînd că procedaseră bine. Delienii și-au așezat locuințele în cetatea Atramyttion din Asia pe care le-o dăduse Pharnace, stabilindu-se fiecare cum putea.

2 (1) După încetarea acestui armistițiu, Cleon, convingînd pe atenieni, a pornit spre ținuturile din Tracia, avînd cu sine o mie două sute de hopliți atenieni, o mie trei sute de călăreți cu mai mulți aliați și treizeci de corăbii. (2) Oprindu-se mai întîi la Scione, care era asediată, și luînd de aici hoplitii din străji, a pornit pe mare în portul Colophon care nu era mult departe de cetatea Torone. Acum, aflînd că nici Brasidas nu venise în Torone, și că nu mai sînt nici cei dinăuntru vrednici de luptă, a pornit cu armata pedestră spre cetate și a trimis zece corăbii ca să navigheze în jurul portului. (3) Mai întîi Cleon ajunge la întăritura care fusese zidită în jurul cetății de către Brasidas; el voise să cuprindă, înăuntrul acestei întărituri, periferia cetății și de aceea, dărîmînd construcția vechiului zid, făcuse o singură cetate.

3 (1) Pasitelidas, comandantul lacedemonian și straja de față au sărit la apărare și au început să reziste împotriva năvalei atenienilor. Dar, deoarece erau puternic presați, iar corăbiile trimise pluteau spre port, Brasidas s-a temut ca nu cumva acestea să le-o ia înainte și să găsească cetatea lipsită de apărători și, dacă noua întăritură va fi ocupată, să fie prins înăuntru, de aceea, părăsind-o, a pornit îndată în marș

spre cetate. (2) Atenienii însă i-o iau înainte și cei de la corăbii cuceresc la primul asalt Torone, iar armata pedestră năvălește asupra părții distruse a vechiului zid. Pe unii dintre peloponesieni și dintre toronei i-au ucis imediat în luptă corp la corp; pe alții i-au făcut prizonieri împreună cu comandantul Pasitelidas. (3) Brasidas a sărit în ajutorul cetății Torone, dar, aflînd în drum că fusese cucerită, s-a retras; trebuiau exact patruzeci de stadii parcurse, ca să le-o ia înainte. (4) Cleon și atenienii au înălțat două monumente în cinstea biruinței, unul în port și altul în fața întăriturii, iar femeile și copiii toroneilor au fost vînduți ca sclavi; pe bărbații lor, pe peloponesienii și pe chalcidienii care mai erau pe acolo, în total șapte sute, i-au trimis la Atena. Peloponesienilor le-au plecat ostașii în timpul învoielii care a urmat, iar cei calcidieni au fost luați de olynthieni, fiind eliberați om contra om. Cam în același timp beoțienii au cucerit, prin trădare, și Panacton, o fortăreață care se găsește la hotarele atenienilor. Cleon, aranjînd o pază în jurul cetății Torone, a ridicat ancora și a plutit în jurul Athosului, cu gîndul să se îndrepte spre Amphipolis.

4 (1) Phaiax, fiul lui Erasistratos, al treilea comandant, a fost trimis de atenieni și a pornit, cam în același timp, cu două corăbii în Italia și în Sicilia. (2) După ce atenienii au plecat din Sicilia, conform înțelegerii, poporul leontinean a acordat multora cetățenia și plănuia să împartă și pămîntul. (3) Aristocrații, aflînd de acest lucru, cheamă în ajutor pe syracusani și alungă din cetate pe democrați. Aceștia au pornit în pribegie, care încotro, iar aristocrații s-au înțeles cu syracusanii și, părăsind cetatea și golind-o, s-au dus să locuiască la Syracusa, în aceleași condiții ca syracusanii. (4) Și iarăși, mai tîrziu, unii dintre ei, pentru că nu le mai plăcea, s-au îndepărtat de Syracusa, au ocupat un district de la cetatea Phocaiai, așa-zis al leontinenilor, precum și punctul Bricinniai, care servea drept întăritură în ținutul Leontium. Mulți dintre democrații izgoniți atunci s-au dus la ei și, rînduindu-se de luptă, au început din fortăreață războiul împotriva syracusanilor. (5) Atenienii, aflînd, au trimis pe Phaiax ca să convingă cumva pe aliații lor de acolo și pe alții de vor putea, avînd în

vedere că syracusanii își asumă puterea, ca sicilienii să pornească în expediție în comun și să salveze poporul leontinean. (6) Phaiax, sosind, a convins pe camarineni și pe acragantini[3], dar, deoarece atmosfera îi era potrivnică în Gela, nu s-au mai dus pe la ceilalți, dîndu-și seama că nu va putea să-i convingă, ci după ce s-au retras prin Sicilia la Catana, și după ce, în trecere, a dat și pe la Bricinniai, i-a încurajat pe cei aflați acolo și a pornit pe mare.

5 (1) Pe cînd trecea spre Sicilia și se întorcea la Atena, Phaiax a tratat, și în Italia, cu anumite cetăți pentru a le atrage de partea atenienilor, apoi a stat de vorbă cu coloniștii locrienilor, care fuseseră izgoniți din Messena. Aceștia — după înțelegerea survenită între sicilieni, în timp ce messenienii erau în dezbinare și una dintre partide adusese pe locrieni — au fost trimiși coloniști, iar Messena fusese cîtva timp a locrienilor. (2) Cu acești locrieni, care fuseseră aduși, a tratat Phaiax, și n-a făcut rău, pentru că el încheiase cu locrienii o înțelegere în legătură cu stabilirea unui acord cu atenienii. (3) Într-adevăr, ei singuri dintre aliați nu încheiaseră o înțelegere cu atenienii, cînd sicilienii se reconciliaseră și n-ar fi încheiat niciodată, dacă nu i-ar fi ținut războiul împotriva itonienilor[4] și medimailor[5], care le erau vecini și coloniști. De aceea Phaiax a venit ceva mai tîrziu la Atena.

6 (1) Cleon, cînd a plecat atunci, pe mare, din Torone spre Amphipolis, a pornit din Eion și a atacat cetatea Stagiros, o colonie a cetății Andros, dar n-a cucerit-o, în schimb a cucerit cu forța cetatea Galepsos, colonie a insulei Thasos. (2) O dată cu trimiterea unei solii la Perdiccas, prin care-i cerea să vină cu armata, potrivit prevederilor alianței, a mai expediat și alte solii în Tracia, la Polles, regele odomanților[6], cerîndu-i să aducă cît mai mulți traci angajați cu plată; el ședea liniștit, așteptînd la Eion. (3) Brasidas, aflînd aceste lucruri, și-a așezat și el tabăra la Cerdylion. Aceasta este o localitate a argilienilor, așezată dincolo de rîu, nu departe de cetatea Amphipolis, deoarece toate se vedeau de acolo, încît Cleon n-ar fi putut trece neobservat, dacă ar fi pornit cu armata de acolo.

Brasidas se aștepta că Cleon nu va ține seama de mulțimea lor și va ataca cetatea Amphipolis cu armata pe care o avea la dispoziție. (4) În același timp, Brasidas se pregătea, chemînd o mie cinci sute de mercenari traci și pe toți edonii, peltești și călăreți. El mai avea o mie de peltești myrcinieni[7] și chalcidieni, pe lîngă cei de la Amphipolis. (5) Întreaga armată a hopliților, cînd s-a adunat, era exact de două mii și trei sute de călăreți eleni. Brasidas, avînd cu sine o mie cinci sute dintre aceștia, s-a așezat lîngă Cerdylion, iar ceilalți s-au rînduit la Amphipolis, sub comanda lui Clearidas.

7 (1) Cleon a stat cîtva timp liniștit, apoi a fost silit să întreprindă acțiunea la care se aștepta Brasidas. (2) Într-adevăr, soldații lui Cleon erau plictisiți de ședere și, în același timp, se gîndeau la felul cum va comanda el și anume [își imaginau] cu ce lipsă de experiență și cu ce slăbiciune va avea el să se măsoare cu marea experiență și vitejie a lui Brasidas; [își aminteau], apoi, că fără voie porniseră cu el din patrie; Cleon, aflînd de murmurele lor și nevoind să-i mînie și mai tare, pentru că se aflau în același loc cu el, i-a pornit de acolo. (3) Apoi, Cleon a întrebuințat același procedeu pe care se bizuia, pentru că-i reușise la Pylos. Astfel, el nu se aștepta că cineva va porni la luptă împotriva sa, ci a declarat că se urcă pe înălțime mai mult ca să privească și, în același timp, așteaptă o armată mai mare, nu atît ca să repurteze victoria cu siguranța superiorității, dacă va fi silit să se bată, ci pentru ca, încercuind cetatea, s-o ia cu asalt. (4) Pornind el, deci, și așezînd armata pe o colină prăpăstioasă în fața Amphipolisului, se preocupa să privească mlaștinile fluviului Strymon și să vadă cum se află așezarea cetății spre Tracia. El socotea că va putea pleca cînd va vrea, fără să dea lupte, căci i se părea că nimeni nu ieșea nici pe zid, nici pe porți, și că toate porțile cetății erau închise. Ba i se părea chiar că greșise că nu adusese mașinile de război, pentru că altfel ar fi cucerit-o, lipsită cum era de apărători.

8 (1) Brasidas, îndată ce a văzut pe atenieni în mișcare, a coborît și el de pe Cerdylion și s-a îndreptat spre Amphipolis.

(2) Ieșire și rînduire în linie de bătaie împotriva atenienilor nu a făcut, temîndu-se că nu e de ajuns de pregătit și socotind că este inferior adversarului, nu în privința numărului soldaților pentru că erau egali, ci în privința moralului, pentru că pornise în expediție partea cea mai curată[8] a atenienilor și cei mai puternici lemnieni și imbrieni, de aceea se pregătea să atace cu siguranța meșteșugului. (3) Astfel, dacă va arăta dușmanilor și mulțimea și înarmarea sărăcăcioasă[9] a soldaților săi socotea că nu va putea să biruie mai degrabă decît dacă va răpi dușmanilor posibilitatea de a-i vedea și de a-i disprețui, dîndu-și seama de realitate. (4) Alegînd, el, deci, o sută cincizeci de hopliți și dînd pe alții lui Clearidas, a hotărît să pornească la acțiune fără veste, mai înainte de plecarea atenienilor, socotind că nu va mai avea ocazia să-i surprindă atît de singuri, dacă le va veni din întîmplare vreun ajutor. (5) Chemînd deci în adunare pe toți soldații și voind să-i încurajeze și să le spună părerea sa, le-a vorbit astfel:

9 (1) „Bărbați peloponesieni, să fie îndeajuns să vă arăt pe scurt din ce țară venim, și anume că venim dintr-o țară dornică de libertate și că voi, dorieni, aveți să luptați cu ionienii, pe care sînteți deprinși să-i întreceți în putere. (2) De aceea vă voi arăta în ce fel plănuiesc eu să dau atacul, pentru ca nu cumva faptul că nu ne vom avînta toți în primejdie, ci numai cîte puțini, să lase impresia că sîntem lipsiți de forțe și să vă descurajeze. (3) Eu am impresia că dușmanii s-au urcat pe acest loc și că acum s-au întors în chip dezordonat spre a ne privi pentru că ne disprețuiesc și pentru că nu se așteaptă că cineva ar putea să se năpustească asupra lor, spre a da lupta. (4) Dar oricine studiază foarte atent aceste greșeli ale dușmanilor și, în același timp, întreprinde o acțiune potrivită cu forțele lui, fără să se conducă după ceea ce se vede că este aranjat în linia de bătaie potrivnică și mai ține seama și de momentul prielnic, va obține cele mai mari succese. (5) Cea mai mare faimă sînt acele stratageme care, înșelînd cît mai mult pe dușman, aduc cele mai mari foloase prietenilor. (6) Cît timp ei, deși nu sînt pregătiți, au încă curaj și mi se pare se gîndesc mai mult să plece decît să rămînă,

și cît timp au gîndurile răvășite, mai înainte de a și le aduna, eu, împreună cu soldații mei, le-o voi lua înainte și, dacă voi putea, voi cădea în marș forțat în mijlocul armatei lor. (7) Iar tu, Clearidas, mai tîrziu, cînd ai să mă vezi că îi atac și că, după toate aparențele, îi înfricoșez, să aduci repede pe soldați cu tine, pe amphipolieni și pe ceilalți aliați, și deschizînd porțile, să te năpustești cît mai repede la atac. (8) Căci există presupunerea, foarte întemeiată, că ei vor fi astfel înfricoșați. Într-adevăr, ajutorul care vine mai în urmă este mai înfricoșător pentru dușmani decît armata care este de față și care luptă. (9) Și tu însuți fii bărbat viteaz, așa cum e firesc să fie un spartan, iar voi, aliaților, urmăriți-l cu bărbăție și socotiți că sînt trei condiții pentru a lupta frumos: a voi să lupți, a avea sentimentul onoarei și a asculta de comandanți. Apoi gîndiți-vă că, în această zi, voi veți dobîndi victoria, dacă veți fi viteji și veți merita să fiți numiți mai degrabă aliații spartanilor decît sclavii atenienilor. Dacă veți săvîrși cele mai alese fapte de bravură nu veți cădea în sclavie și nu veți muri; altfel veți avea de îndurat o sclavie mai cruntă decît aceea pe care ați suportat-o mai înainte și veți constitui și o piedică în calea eliberării celorlalți eleni. (10) Dar, văzînd pentru ce bunuri trebuie să luptați, să nu vă slăbească curajul; eu voi arăta că nu sînt în stare numai să încurajez pe cei care sînt în jurul meu, ci și să pornesc eu însumi la luptă".

10 (1) Brasidas, zicînd aceste lucruri, a organizat el însuși ieșirea de acolo, iar pe cei care veniseră cu Clearidas i-a așezat în fața porților așa-numite „trace" pentru ca să atace conform ordinului primit. (2) Îndată ce Brasidas a fost văzut coborînd de pe Cerdylion, apoi aducînd sacrificii în jurul altarului zeiței Atena, — deoarece a făcut aceasta într-o cetate în care se putea privi din afară — Cleon, care tocmai se așezase să privească, este anunțat că întreaga armată a dușmanilor se vede în cetate și că se zăresc pe sub porți multe picioare de cai și de oameni gata să iasă. (3) Cleon, auzind acestea, a pornit într-acolo, dar cînd a văzut care este situația n-a mai vrut să dea lupta mai înainte de a-i veni ajutoarele, apoi, gîndindu-se că plecînd le-o va lua înainte, a dat semnalul de retragere și a poruncit celor care se întorceau spre flancul stîng, singurul lucru posibil, să se îndrepte spre cetatea Eion. (4) Așa, se părea că totul se face în liniște și el însuși, întorcîndu-și flancul drept și lăsîndu-l descoperit în fața dușmanilor, a pornit retragerea armatei de acolo. (5) În acest timp Brasidas, înțelegînd situația și văzînd armata atenienilor în mișcare, le-a spus soldaților din jurul său și celorlalți că: „oamenii ăștia nu ne așteaptă; acest lucru este evident după mișcarea lăncilor și a capetelor, pentru că cei care procedează așa, de obicei nu se așteaptă să fie atacați. Deci să-mi deschidă cineva porțile așa cum s-a hotărît, și să pornim cu îndrăzneală la atac, cît mai degrabă!" (6) Apoi, ieșind pe poarta dinspre șanț și pe prima poartă a zidului mare care exista atunci, a pornit în marș, înaintînd drept pe calea pe care, în partea cea mai întărită[10], se înalță acum un monument de biruință, și, atacînd pe atenieni, pe care îi înfricoșa propria lor dezordine și curajul lui, s-a îndreptat către mijlocul armatei. (7) Clearidas, așa cum i s-a spus, ieșind pe poarta [tracă] cu armata, a pornit la atac. Din cauza atacului cu totul neașteptat, din amîndouă porțile, atenienii au intrat în neorînduială. (8) Aripa lor stîngă, care venea dinspre cetatea Eion, cu toate că avansase mai mult a luat-o la fugă. Brasidas, pe cînd ataca aripa dreaptă a armatei, care se retrăgea, a fost rănit, însă atenienii nu și-au dat seama cînd a căzut, iar cei de lîngă el, ridicîndu-l, l-au dus de acolo. (9) Flancul drept al atenienilor a rezistat mai mult, iar Cleon, care de la început nu a vrut să reziste, a fugit îndată, și fiind prins de peltastul Myrcinos, a murit, pe cînd hoplîții, care se strînseseră în jurul lui pe colină, mai rezistau împotriva lui Clearidas; acesta a atacat de două sau de trei ori și n-a cedat decît atunci cînd au fost înconjurați și insultați de călărimea myrciniană și de cea chalcidică. (10) Astfel întreaga armată a atenienilor a fost pusă, cu greu, pe fugă și, în cele din urmă, s-a îndreptat spre munți pe mai multe drumuri; cei care n-au pierit îndată de mîna dușmanilor sau n-au fost uciși de călărimea chalcidică sau de peltași, s-au adăpostit în cetatea Eion. (11) Soldații care ridicaseră pe Brasidas din luptă și-l salvaseră l-au dus încă viu în cetate; de la ostașii care se găseau în jurul său a aflat că

sînt învingători, însă nu după mult timp a și murit. (12) Restul armatei, retrăgîndu-se cu Clearidas din urmărire, a prădat morții și a înălțat un monument în cinstea biruinței.

11 (1) După aceea, toți aliații luînd pe Brasidas cu armele l-au înmormîntat, pe cheltuiala statului, în cetate, în fața agorei de astăzi. Mai tîrziu, amphipolitenii, îngrădind mormîntul lui, i-au adus mereu jertfe ca unui erou și au instituit în cinstea lui jocuri și sacrificii anuale. Pe lîngă aceasta i-au mai atribuit și întemeierea cetății și au dărîmat clădirile lui Hagnon și au făcut să dispară orice obiect care, dăinuind, ar fi putut să amintească de colonizarea făcută de el, deoarece considerau pe Brasidas drept salvatorul lor, mai ales că în acele clipe ei cultivau alianța cu lacedemonienii, de frica atenienilor, iar lui Hagnon, dată fiind dușmănia împotriva atenienilor, n-ar fi putut să-i mai aducă cinstiri cu folosul și după placul lor. Morții i-au redat atenienilor. (2) Datorită faptului că lupta nu se desfășurase într-o ordine de bătaie bine stabilită și în împrejurarea în care s-a arătat, au căzut dintre atenieni aproape șase sute, iar dintre dușmani șapte sute. (3) După ridicarea morților, unii s-au întors pe mare acasă, iar ceilalți, împreună cu Clearidas, au rînduit treburile în legătură cu cetatea Amphipolis.

12 (1) Cam în același timp, pe la sfîrșitul verii, lacedemonienii Ramphias, Autoharidas și Epicydidas au adus în ținuturile din Tracia, în ajutor o sută de hopliți și, ajungînd în Heracleia din Trachis, au rînduit ceea ce li se părea lor că nu este bine. (2) Și, pe cînd ei își petreceau timpul acolo, a avut loc lupta despre care a fost vorba, și vara s-a terminat.

13 (1) În iarna următoare, Ramphias cu ai săi au ajuns pînă la Pieria din Thessalia, dar, pentru că thessalienii se opuneau, iar Brasidas, căruia îi duceau armata, murise, s-au întors acasă. Ei socoteau că înaintarea nu mai are nici un rost pentru că atenienii plecaseră din cauza înfrîngerii, iar ei nu erau în stare să întreprindă vreo acțiune la înălțimea planurilor lui Brasidas. (2) Au plecat și pentru că știau că lacedemonienii, cînd porniseră de acolo, erau mai degrabă dispuși spre pace.

14 (1) Și s-a întîmplat ca, îndată după bătălia de la Amphipolis și după retragerea lui Ramphias din Thessalia, nici unii nici alții să nu mai înceapă vreun război, deoarece fiecare se gîndea mai ales la pace: atenienii pentru că erau impresionați de ceea ce se petrecuse la Delion și, la puțin timp după aceea, la Amphipolis, și pentru că nu mai aveau nădejde și încredere în forța lor, pe care se bizuiseră, și nu primiseră mai înainte propunerea de pace, socotind că șansa clipei de față le va da biruința asupra dușmanilor. (2) Atenienii se mai temeau, în același timp, și de aliații lor, ca nu cumva, încurajați de insuccesele lor, să se desprindă și mai mult de ei. Și le părea rău că după cele întîmplate la Pylos, deși fusese o împrejurare favorabilă, nu căzuseră totuși la învoială. (3) Lacedemonienii se gîndeau la pace pentru că războiul se terminase pentru ei împotriva așteptărilor; ei crezuseră că în cîțiva ani vor distruge, dacă le vor devasta țara, puterea atenienilor, dar dimpotrivă dăduseră de nenorocirea din insulă, așa cum nu se mai abătuse asupra Spartei, iar țara le fusese prădată de piratii de la Pylos și Cythera; apoi hiloții dezertau, așa că se temeau ca nu cumva chiar cei care le mai rămăseseră credincioși lor, față de situația creată, să se răzvrătească ca și mai înainte[11]. (4) S-a mai întîmplat ca și tratatul de treizeci de ani, încheiat cu cetatea Argos, să fie pe sfîrșite, iar argeienii să nu mai vrea să încheie altul, dacă nu le vor restitui ținutul Cynosuria. Totodată, socoteau că le era cu neputință să poarte, în același timp, război cu Argosul și cu Atena. Spartanii se mai temeau că unele cetăți din Pelopones vor trece de partea Argosului, ceea ce s-a și întîmplat.

15 (1) În timp ce și unii și alții se gîndeau la aceste lucruri, socoteau că trebuia să se încheie și înțelegerea[12]; lacedemonienii mai doreau aceasta pentru a putea repatria pe spartanii aduși de pe insulă la Atena, căci erau dintre fruntași și le erau și rude[13]. (2) Îndată după predarea lor au și început să

ducă tratative în acest scop, dar atenienii, cărora treburile le mergeau bine, nu prea erau dispuși să încheie tratatul în condiții normale[14]. Într-adevăr, cînd atenienii au eșuat la Delion, lacedemonienii, de cum au aflat, socotind că atenienii vor fi dispuși să cedeze, au făcut un armistițiu de un an, în care trebuia să se întîlnească și să facă o înțelegere pentru o perioadă mai lungă de timp.

16 (1) După ce, însă, a avut loc înfrîngerea atenienilor la Amphipolis, iar Cleon și Brasidas au murit — ei se opuseseră din ambele părți, în cel mai înalt grad, păcii, deoarece, primul avea noroc și onoare din purtarea războaielor, iar celălalt, pentru că în caz de pace i s-ar fi dat și mai mult în vileag relele pe care le făcea — cei care aspirau cu ardoare la conducere în fiecare dintre cele două cetăți, și anume Pleistoanax, fiul lui Pausanias, regele lacedemonienilor, și Nicias, fiul lui Niceratos, care avea cea mai bună faimă atunci în strategie, doreau încă și mai mult încheierea păcii. Nicias o dorea pentru că voia să-și mențină situația favorabilă, cît timp nu i se întîmplă nimic neplăcut și era stimat de atenieni; el voia ca și pe viitor să înceteze eforturile, atît el cît și concetățenii lui, și să lase și pentru posteritate faima că a trăit fără să aducă vreun prejudiciu cetății; el socotea că acest lucru se poate obține numai cînd nu-i amenință vreo primejdie și cînd oamenii nu se încredințează norocului, iar lipsa de primejdie o aduce pacea; Pleistoanax dorea încheierea păcii fiindcă era acuzat de dușmani în legătură cu întoarcerea, acuzare care-l făcea să fie dorit de lacedemonieni ori de cîte ori sufereau vreo înfrîngere; se gîndeau că înfrîngerea survenise din pricina rechemării lui ilegale[15]. (2) Ei învinuiau și preoteasa de la Delphi, deoarece se spunea că îl convinsese pe el și pe fratele său Aristocles cînd se duseseră de mult ca theori, dînd un oracol prin care poruncea lacedemonienilor să aducă în țara lor, din altă țară, neamul unui semizeu — fiu al lui Zeus — iar dacă nu vor face aceasta, vor ara pămîntul cu brăzdar de argint. (3) Ei mai învinuiau pe Pythia pentru că determinase pe lacedemonieni să-l readucă pe el, care se refugiase în Lycaion. Acesta fusese bănuit că s-ar fi retras din Attica pentru că luase daruri și locuise în jumătate din casa templului lui Zeus, de frica lacedemonienilor; apoi îi învinuiau că l-au readus, după nouăsprezece ani, cu coruri și jertfe, așa cum procedaseră cînd au întemeiat Lacedemona și au statornicit regii.

17 (1) El suferea greu din pricina acestei acuzări și socotea că, în timp de pace, neavînd nici un insucces și, în același timp, spartanii adunîndu-și oamenii, ar putea să scape și el neînvinuit de dușmani, pe cînd, în timp de război, întotdeauna, în mod necesar, fruntașii sînt mereu acuzați din pricina nenorocirilor; de aceea dorea el foarte mult să se încheie înțelegerea. (2) Așadar, în iarna aceasta au început tratativele, iar spre primăvară a și fost pusă în mișcare armata de către lacedemonieni. În timp ce se anunța prin cetăți că armata se duce la asediu, pentru ca atenienii să le dea mai multă ascultare și după ce și-au adus, în ședințe, multe justificări, s-au înțeles ca fiecare să dea ceea ce dobîndise prin război și să facă pace: atenienii să aibă Nisaia, deoarece cînd atenienii cereau Plateea, thebanii au spus că au convenit să încheie pace nu în urma violenței, ci de bună voie, și că nu acceptă să restituie această localitate, iar atenienii spuneau același lucru despre Nisaia. Atunci lacedemonienii, chemînd pe aliații lor, au hotărît cu toții să se înceteze războiul, în afară de Beoția, Corintul, Eleea și Megara, căci acestora nu le convenea ceea ce se hotăra așa că au încheiat înțelegerea, au făcut libații cu atenienii și au depus jurămînt și unii și alții; astfel, atenienii au depus în fața spartanilor următorul jurămînt:

18 (1) „Atenienii, lacedemonienii și aliații lor au depus jurămînt, în fiecare cetate în parte, și au încheiat un tratat cu următoarele prevederi: (2) În templele comune, fiecare să poată, potrivit obiceiurilor strămoșești, să ceară oracole și să trimită theori și pe pămînt și pe mare fără teamă; templul și altarul lui Apollon de la Delphi și locuitorii din Delphi să fie independenți, nesupuși nici unui tribut și neatîrnați în ceea ce privesc judecățile și să-și aibă fiecare pămîntul lor moștenit din străbuni. (3) Tratatul să fie făcut pe timp de cincizeci de ani pentru atenieni și aliații lor, și pentru lacedemonieni și alia-

ţii lacedemonienilor, fără viclenii, fără pagubă, şi pe pămînt, şi pe mare. (4) Să nu fie îngăduit lacedemonienilor şi aliaţilor lor să poarte armele pentru vreo daună împotriva atenienilor şi aliaţilor lor, şi nici atenienilor şi aliaţilor lor împotriva lacedemonienilor şi a aliaţilor lor, nici cu tehnica militară, nici printr-un alt mijloc. Iar dacă se va ivi vreo divergenţă între ei, să recurgă la judecată şi la jurăminte, aşa cum se vor putea înţelege. (5) Lacedemonienii din alianţă să dea atenienilor cetatea Amphipolis. Cei din cetăţile pe care lacedemonienii le-au predat atenienilor să aibă îngăduinţa să meargă fiecare unde vor vrea sau să-şi păstreze ţara lor, iar cetăţile care aduceau contribuţia de pe vremea lui Aristeides să fie autonome. Să nu fie îngăduit nici atenienilor şi nici lacedemonienilor să poarte arme spre a face rău, iar contribuţia în bani să fie restituită după ce tratatul va intra în vigoare. Cetăţile care au adus ponosul de pe vremea lui Aristeides sînt următoarele: Argilos, Stagiros, Acanthos, Scolos, Olynthos, Spartolos. Aceste cetăţi să nu fie aliatele nimănui, nici ale lacedemonienilor, nici ale atenienilor. Iar dacă atenienii vor încerca să convingă cetăţile să intre în alianţă, iar ele vor accepta, să le fie îngăduit să încheie alianţa cu atenienii. (6) Locuitorii cetăţilor Mecyberna, Saneia şi Singos să poată să-şi locuiasca cetăţile, ca şi olynthienii şi acanthienii. (7) Lacedemonienii şi aliaţii lor să restituie atenienilor cetatea Panacton, iar atenienii să restituie lacedemonienilor cetăţile Coryphasion, Cythera, Metone, Pteleon şi Atalante şi cetăţenii spartani, aflaţi în închisorile atenienilor, sau în altă parte aflată sub stăpînire ateniană; să lase liberi pe peloponesienii asediaţi în Scione, pe cei care sînt aliaţii lacedemonienilor în Scione, pe aceia pe care i-a trimis Brasidas, şi pe orice alt aliat al lacedemonienilor care se găseşte întemniţat la Atena sau în orice altă parte pe care o stăpînesc atenienii. Să dea şi lacedemonienii şi aliaţii lor oamenii pe care îi au de la atenieni şi de la aliaţii lor, potrivit aceloraşi prevederi. (8) În privinţa cetăţilor Scione, Torone şi Sermylion, şi a altor cetăţi pe care le deţin atenienii, să hotărască atenienii cum vor socoti de cuviinţă. (9) La rîndul lor atenienii să depună, pe cetăţi, jurăminte în faţa lacedemonienilor şi a aliaţilor lor. Şaptesprezece bărbaţi din fiecare cetate să depună cel mai mare jurămînt al locului[16], iar jurămîntul suna aşa: «Voi respecta tratatul şi libaţiile[17] acestea cu dreptate şi fără viclenie». Să poată şi lacedemonienii şi aliaţii să depună acelaşi jurămînt faţă de atenieni şi fiecare dintre ei să înnoiască jurămîntul în fiecare an. (10) Să ridice coloane la Olympos, la Delphi, la Istm şi la Atena — în cetate — şi în Lacedemonia în Amyclaion. Iar dacă uită să prevadă vreun lucru în vreo privinţă, să fie bine stabilit prin jurămînt că pot să se folosească de discuţii cu dreptate şi să schimbe aşa cum vor găsi de cuviinţă şi atenienii şi lacedemonienii.

19 (1) Tratatul intră în vigoare sub eforatul lui Pleistolas, pe la sfîrşitul lunii Artemision, iar la Atena sub arhontatul lui Alcaios, pe la sfîrşitul lunii Elaphebolion. (2) Au jurat şi au făcut libaţii următorii: din partea lacedemonienilor Pleistoanax, Agis, Pleistolas, Damagetos, Chionis, Metagenes, Acanthos, Daithos, Ischagoras, Philocharidas, Zeuxidas, Antippos, Tellis, Alcinadas, Empedias, Menas, Laphilos. Din partea atenienilor au jurat: Lampon, Isthmionicos, Nicias, Laches, Euthydemos, Procles, Pythodoros, Hagnon, Myrtilos, Thrasycles, Theagenes, Aristocrates, Iolaos, Timocrates, Leon, Lamachos, Demosthenes.

20 (1) Aceste libaţii s-au făcut pe la sfîrşitul iernii şi începutul primăverii, după ce trecuseră zece ani şi cîteva zile de la Dionysiile din cetate[18], de cînd avusese loc prima invazie în Attica şi începuse acest război. (2) Să cerceteze fiecare după timp evenimentele care au avut loc şi să nu se încreadă — pentru că servesc drept indicii pentru faptele trecute — în numele conducătorilor din fiecare cetate sau în onoarea pe care au deţinut-o. Într-adevăr, nu se ştie sub cine a început, cum a continuat şi cum s-a întîmplat fiecare fapt. (3) Dacă va număra anii după vară şi după iarnă, aşa cum s-a scris aici, va găsi că — dacă va lua fiecare jumătate de an pentru un an întreg — au fost zece veri şi zece ierni de cînd s-a produs acest război.

21 (1) Lacedemonienii — căci ei căzură la sorți să restituie cei dintîi cele ce aveau — au lăsat îndată liberi pe oamenii care se aflau prizonieri la ei, și, trimițînd în ținuturile din Tracia o solie constituită din Ischagoras, Menas, Philocharidas, au poruncit lui Clearidas să predea atenienilor cetatea Amphipolis iar ceilalți să primească tratatul așa cum s-a spus despre fiecare. (2) Aceștia însă n-au fost de acord, socotind că nu sînt potrivite cu interesele lor. Nici Clearidas n-a predat cetatea spre a face pe placul chalcidienilor, spunînd că nu este posibil să-i predea cu forța. (3) A pornit și el de acolo, în grabă, cu solii, ca să se apere la Sparta în eventualitatea că va fi acuzat de Ischagoras că nu dăduse ascultare, și voind, în același timp, să vadă dacă înțelegerea mai poate să fie schimbată; a găsit-o însă întărită, iar el a fost trimis din nou de spartani cu porunca să predea locul acela, iar dacă nu va putea, să scoată de acolo pe peloponesienii care sînt prin cetăți. Aceasta fiind situația, a plecat îndată.

22 (1) Aliații, din întîmplare, erau chiar la Sparta, iar spartanii le-au poruncit acelora dintre ei care nu primiseră tratatul să-l accepte. Dar ei, pentru același pretext pentru care-l respinseseră mai înainte, au spus că nu-l primesc dacă nu fac unul mai drept decît cel încheiat. (2) Cum, deci, aliații nu le dădeau ascultare, spartanii i-au trimis acasă, iar ei au încheiat o alianță cu Atena. Ei socoteau că cetatea Argos nu va rămîne liniștită, deoarece nu voise să încheie o nouă alianță cînd se duseseră acolo Ampelidas și Lichas; ei și-au dat seama că fără atenieni nu sînt în stare să-i reprime și că restul Peloponesului va sta liniștit, pentru că, dacă ar fi fost posibil, toți s-ar fi dat de partea atenienilor. (3) Venind deci solii de la Atena și începîndu-se discuțiile au căzut la învoială, s-au depus jurămintele și s-a încheiat următoarea alianță:

23 (1) „Potrivit învoielii de față atenienii și lacedemonienii vor fi aliați pe timp de cincizeci de ani. Dacă vreun dușman va invada țara lacedemonienilor și va face rău lacedemonienilor, atenienii să vină în ajutorul lacedemonienilor cu cea mai mare forță cu putință. Iar dacă va veni vreo cetate să prade țara, aceasta să fie dușmană lacedemonienilor și atenienilor și să sufere represaliile din partea amîndurora și amîndouă s-o distrugă, iar acestea să se facă cu dreptate, cu avînt și fără viclenie. (2) Iar dacă vreun dușman va călca țara atenienilor și le va face rău, lacedemonienii să vină în ajutorul atenienilor cu cea mai mare tărie cu putință, iar dacă vreo cetate va veni să prade țara atenienilor, aceasta să fie de asemenea dușmană lacedemonienilor și atenienilor și să sufere și de la unii și de la alții și amîndouă cetățile s-o distrugă, iar acestea să fie făcute cu dreptate, cu avînt și fără viclenie. (3) Iar dacă se vor ridica sclavii, atenienii să vină în ajutorul lacedemonienilor cu toată forța, după posibilitate. (4) Acestea să fie consfințite, prin jurămînt, de aceiași bărbați care au jurat și pe celelalte învoieli. În fiecare an să fie înnoite învoielile, lacedemonienii ducîndu-se la Atena, la Marile Dionysii, iar atenienii ducîndu-se la Sparta, la Hyacinthii[19]. (5) Fiecare să ridice o coloană, lacedemonienii la Sparta, în templul lui Apollon Amyclaios[20], iar atenienii la Atena, în cetate, în templul zeiței Athena. (6) Iar dacă lacedemonienii și atenienii vor socoti că este bine să adauge sau să suprime ceva din tratat, în legătură cu alianța, tot ceea ce vor hotărî să fie potrivit cu jurămîntul și pentru unii și pentru alții".

24 (1) Jurămîntul l-au depus, dintre lacedemonieni: Pleistoanax, Agis, Pleistolas, Damagetos, Chionis, Metagenes, Acanthos, Daithos, Ischagoras, Philocharidas, Zeuxidas, Antippos, Alcinadas, Tellis, Empedias, Menas, Laphilos. Dintre atenieni au jurat: Lampon, Isthmionicos, Laches, Nicias, Euthydemos, Procles, Pythodoros, Hagnon, Myrtilos, Thrasycles, Theagenes, Aristocrates, Iolaos, Timocrates, Leon, Lamachos, Demosthenes. (2) Această alianță s-a încheiat nu mult după încheierea tratatului și atenienii au predat spartanilor pe oamenii de pe insulă și a început vara celui de al unsprezecelea an. Primul război, care a durat fără întrerupere timp de zece ani, s-a scris[21].

25 (1) După încheierea tratatului de alianţă dintre lacedemonieni şi atenieni, care s-a făcut după războiul de zece ani, pe vremea cînd Pleistolas era efor la Sparta, iar Alcaios arhonte la Atena[22], cei care primiseră tratatul păstrau pacea, iar corintienii şi cîteva cetăţi din Peloponeș au început să se ridice împotriva celor stabilite şi de îndată a apărut o altă înţelegere a aliaţilor împotriva Spartei. (2) Lacedemonienii au început, încetul cu încetul, să devină suspecţi atenienilor, iar uneori nici nu prea făceau ei cele ce se stabiliseră în tratat. (3) E drept că timp de şase ani şi zece luni s-au abţinut de a porni expediţii unii împotriva altora, în afara armistiţiului, însă şi-au dat numeroase lovituri. În cele din urmă, fiind siliţi să calce învoielile încheiate, după zece ani, au pornit iarăşi la un război pe faţă.

26 (1) Thucydides atenianul a mai scris şi istoria acestor evenimente, la rînd, cum s-au întîmplat după fiecare vară şi iarnă, pînă cînd lacedemonienii şi aliaţii lor au pus capăt dominaţiei atenienilor şi au cucerit marile ziduri şi Pireul. În total, de la începutul războiului pînă la acest eveniment au trecut 27 de ani. (2) Iar dacă se va socoti că durata înţelegerii, care a survenit între timp, nu trebuie numită război nu se va judeca bine. Într-adevăr, dacă se va cerceta cu atenţie prin ce fapte se deosebeşte, se va găsi că nu este bine să fie numită pace perioada de timp în care nici n-au rezistat, nici n-au primit lucrurile prevăzute în tratate şi, pe lîngă acestea, au mai săvîrşit, pe lîngă alte încălcări, şi cele provocate de războiul de la Mantineea[23] şi Epidauros[24]; de asemenea aliaţii din Tracia nu erau de loc mai puţin duşmani, iar beoţienii păstrau un armistiţiu reînnoit din zece în zece zile. (3) În acest fel, socotind cronologic primul război, care a durat zece ani şi cu armistiţiul încheiat, dar nerespectat după aceea, adăugînd şi războiul care a urmat după acest armistiţiu, se va găsi că s-au scurs atîţia ani şi cîteva zile; însă pentru cei care se conduc după oracole, numai acest lucru s-a petrecut în mod sigur. (4) Într-adevăr, eu îmi amintesc mereu că s-a spus de către mulţi, chiar de cînd a început războiul şi pînă cînd s-a sfîrşit, că avea să dureze de trei

ori cîte nouă ani. (5) Eu am trăit pe durata întregului război şi l-am înţeles pe deplin, atît datorită vîrstei mele, cît şi pentru că mi-am concentrat toată atenţia asupra lui, ca să-l înţeleg. Apoi mi s-a întîmplat, după expediţia de la Amphipolis, să fiu exilat din patria mea timp de douăzeci de ani şi astfel să fiu martor atît la acţiunile unora, cît şi la ale celorlalţi, dar mai ales la faptele peloponesienilor, datorită exilului, putînd să aflu unele lucruri în linişte. Aşadar, de aci înainte, eu voi spune cum s-a ajuns la destrămarea tratatului după cei zece ani şi cum a continuat războiul în desfăşurarea lui după aceea.

27 (1) După ce s-a încheiat tratatul de cincizeci de ani şi alianţele care le-au urmat, soliile din Peloponeș, care fuseseră chemate pentru acest tratat, s-au retras din Lacedemona. (2) Unii s-au dus acasă, iar corintienii, îndreptîndu-se spre Argos, au început discuţii, aşa cum se cădea, cu cîţiva dregători argeieni, spunîndu-le, că deoarece lacedemonienii au încheiat un tratat de alianţă cu atenienii — care mai înainte le erau cei mai neîmpăcaţi vrăjmaşi — nu spre binele, ci spre înrobirea Peloponesului, argeienii să vadă cum va putea fi salvat Peloponesul; de asemenea, să voteze o hotărîre prin care să se arate că oricare cetate elenă, care este autonomă şi care respectă pe celelalte, dacă vrea poate să încheie alianţă cu cetatea Argos, ca să se apere unii pe alţii şi în acest scop să aleagă cîţiva bărbaţi cu depline puteri. Poporul să nu cunoască aceste propuneri pentru ca nu cumva cei care nu pot convinge poporul să se dea în vileag. Le-au mai spus că multe cetăţi li se vor alătura, din ură împotriva lacedemonienilor. (3) Corintienii, după ce le-au spus aceste lucruri, s-au întors acasă.

28 (1) Dregătorii[25] argeieni au ascultat şi, după ce au făcut cunoscute acele propuneri celorlalţi dregători şi poporului, au votat şi au ales doisprezece bărbaţi, cu care orice stat elen, dacă voia, putea să facă alianţă, în afară de atenieni şi de lacedemonieni; cu ei — preciza hotărîrea — nu era îngăduit a încheia alianţă fără încuviinţarea poporului ar-

geian. (2) Argeienii au primit aceste propuneri cu atît mai mult cu cît vedeau că vor avea de purtat un război cu lacedemonienii, căci tratatul pe care-l aveau cu ei era gata să expire și, în același timp, nădăjduiau că vor putea să pună stăpînire pe Peloponeș. Într-adevăr, în acest timp, Sparta avea o faimă proastă și era disprețuită din pricina încercărilor grele prin care trecea, iar argeienii se aflau într-o situație foarte bună din toate punctele de vedere, fiindcă nu luaseră parte la războiul cu Attica și, fiind aliați și cu unii și cu ceilalți, trăseseră numai foloase. În acest fel, deci, au primit argeienii în alianță pe elenii care doreau s-o încheie.

29 (1) Mantineenii și aliații lor s-au alăturat cei dintîi argeienilor, temîndu-se de lacedemonieni. Astfel, o parte din Arcadia fusese supusă și adusă sub ascultarea mantineenilor, încă din timpul războiului dus împotriva atenienilor; ei socoteau că lacedemonienii n-o să-i lase să conducă, mai ales că ei erau acum neocupați. De aceea de bună voie s-au întors ei spre argeieni, pentru că socoteau că Argosul este o cetate mare și întotdeauna în dezbinare cu lacedemonienii și în plus, avea tot un regim democratic. (2) Desprinzîndu-se mantineenii din alianță, a intrat și restul peloponesienilor în fierbere, plănuind să facă și ei același lucru. Ei socoteau că s-au desprins de lacedemonieni aceia care știau mai bine cum stau lucrurile; în același timp erau mîniați pe lacedemonieni, printre altele, și pentru că în tratatul încheiat cu Attica se prevăzuse că va fi potrivit cu tratatul să se adauge și să se suprime orice vor crede de cuviință cele două cetăți. (3) Această clauză[26] punea mai ales Peloponesul în mișcare și trezea bănuiala că lacedemonienii, împreună cu atenienii, au de gînd să-l înrobească; se prevăzuse de asemenea că este îngăduit pentru toți aliații [dacă vor] să schimbe alianța. (4) Așa că cele mai multe cetăți[27], temîndu-se, s-au apropiat de argeieni ca să încheie și ei alianță cu cetatea Argos.

30 (1) Lacedemonienii, aflînd de vîlva care se făcea în Peloponeș și fiind informați că corintienii erau inițiatorii și că ei înșiși chiar au de gînd să încheie un tratat cu cetatea

Argos, au trimis o solie la Corint — din dorința de a preveni ceea ce avea să se întîmple — care să-i acuze că instigă pe peloponesieni și să le spună că, dacă desprinzîndu-se de lacedemonieni, vor încheia alianță cu cetatea Argos, vor călca jurămintele. Totodată să le mai spună că nu fac bine că resping alianța cu Atena, de vreme ce se prevăzuse în tratat că orice va hotărî planul aliaților are putere de lege, dacă nu se opune vreun zeu sau vreun erou. (2) Corintienii, fiind de față aliații, care nu acceptaseră alianța cu Atena (avuseseră ei grijă să-i convoace), contraziceau pe lacedemonieni, dar fără să arate nedreptățile pe care le suferiseră de la ei, anume că atenienii nu restituiseră, pentru ei, nici cetatea Sollion, nici cetatea Anactorion, și fără să menționeze orice altă pagubă suferită; ei pretextau doar că nu vor trăda pe aliații[28] din Tracia, pentru că — ziceau ei — s-au legat cu jurămînt și prin învoieli încheiate de persoane particulare[29], și printr-un tratat de stat, atunci cînd potideenii se desprinseseră pentru prima oară din alianță. (3) Așadar, corintienii susțineau că, dacă nu intră în alianță cu Atena, nu calcă jurămintele făcute aliaților, pentru că, după ce au jurat, luînd zeii de martori, să-și facă datoria nu și-ar mai ține jurămîntul, dacă i-ar trăda. Într-adevăr, se prevăzuse în tratat că: „Dacă nu se va opune vreun zeu sau vreun erou" și că în mod evident există această împotrivire divină. (4) Acestea le-au spus ei în privința vechilor jurăminte, iar în ceea ce privește alianța cu Argosul au spus că, sfătuindu-se cu prietenii, vor face ceea ce cred ei că este bine. (5) După aceea, solii lacedemonienilor s-au întors acasă; se întîmplase să fie de față și solii Argosului, care îndemnau pe corintieni să intre în alianță și să nu mai șovăie, iar aceștia au spus că se vor sfătui[30] într-o ședință ulterioară.

31 (1) Imediat a venit o solie și de la Eleea, care a încheiat alianță mai întîi cu Corintul, apoi de aci s-au dus la Argos, cum se hotărîse, și s-au aliat și cu argeienii, căci ei erau în dezbinare cu lacedemonienii din pricina cetății Lepreon. (2) Astfel, iscîndu-se un război între cîțiva lepreați și cîțiva arcadieni, lepreații au cerut o alianță eleenilor, învoin-

du-se să le dea jumătate din pămîntul lor, dacă vor pune capăt războiului; eleenii au statornicit ca lepreaţii să cultive ei înşişi pămîntul şi să dea în fiecare an un talant lui Zeus din Olympos. (3) Pînă la războiul attic, lepreaţii ofereau acest talant, apoi, încetînd să-l mai dea, sub pretext că e război, eleenii i-au silit să-l plătească, motiv pentru care lepreaţii s-au îndreptat spre lacedemonieni. Încredinţîndu-se lacedemonienilor, eleenii şi-au dat seama că nu vor mai obţine dreptate şi, de aceea, renunţînd la epitropia spartanilor, au început să devasteze teritoriul lepreaţilor. (4) La judecată, lacedemonienii au spus — aşa cum se bănuise — că lepreaţii sînt liberi şi că eleenii sînt în culpă, şi pentru că nu respectaseră epitropia au trimis o garnizoană de hopliţi în Lepreon. (5) Iar eleenii, crezînd că lacedemonienii vor primi în alianţă o cetate care se desprinsese de ei şi mai pretextînd şi înţelegerea prin care se specificase că fiecare să păstreze ceea ce cîştigase în războiul attic, şi să iasă din război[31], au socotit că nu li se face dreptate, s-au desprins de lacedemonieni şi s-au îndreptat spre argeieni, încheind cu aceştia, aşa cum s-a spus, o alianţă. (6) După ei, îndată, au intrat în alianţă şi corintienii şi aliaţii argeienilor din Chalcidica. Beoţienii însă şi megarienii, spunînd acelaşi lucru, au stat înştiţi, fiind trecuţi cu vederea de lacedemonieni şi socotind că democraţia argeienilor este mai puţin potrivită cu regimul lor, care era oligarhic, decît constituţia lacedemonienilor.

32 (1) Cam în aceeaşi vreme, în această vară, atenienii, asediind cetatea Scione, au ucis pe tinerii în floarea vîrstei, iar femeile şi copiii i-au dus în sclavie şi le-au dat plateenilor ca să muncească pămîntul. Pe delieni i-au dus iarăşi la Delos, gîndindu-se la nenorocirile îndurate în bătălii şi ţinînd seama şi de un oracol al zeului de la Delphi. (2) Phoceenii şi locrienii au început să poarte război. (3) Corintienii şi argeienii, fiind însă aliaţi, s-au dus la Tegea spre a încerca să-i desprindă de lacedemonieni; văzînd că Tegea constituie o mare parte din Peloponesul, au socotit că, dacă li se va adăuga lor, vor stăpîni întreg Peloponesul. (4) Dar, de vreme ce tegeaţii au spus că nu se vor împotrivi în nici un fel lacedemo-

nienilor, corintienii, care pînă atunci acţionaseră cu avînt, şi-au părăsit înflăcărarea şi au început să se teamă ca nu cumva nici una dintre celelalte cetăţi să nu mai fie dispusă să li se alăture. (5) Totuşi, ducîndu-se în Beoţia, au stăruit rugîndu-i pe beoţieni să se alieze cu ei şi cu argeienii şi să facă toate în comun; în legătură cu armistiţiul de zece zile, care fusese încheiat între atenieni şi beoţieni, nu mult după stabilirea tratatului de cincizeci de ani, corintienii i-au rugat pe beoţieni să se ducă cu ei la Atena şi să-l încheie şi cu ei aşa cum îl aveau cu beoţienii, iar dacă atenienii nu vor accepta, să denunţe armistiţiul şi pe viitor să nu mai încheie nici un tratat fără ei. (6) La rugăminţile corintienilor beoţienii le-au spus că în privinţa alianţei cu Argosul să mai aştepte; apoi, ducîndu-se la Atena împreună cu corintienii, n-au mai găsit tratatul de zece zile; atenienii le-au răspuns că corintienii au un tratat de alianţă, dacă mai sînt aliaţii lacedemonienilor. (7) Beoţienii n-au denunţat totuşi „armistiţiul de zece zile" deşi corintienii îi învinuiau că stabiliseră denunţarea şi le cereau[32] să se ţină de cuvînt. De fapt corintienii aveau un armistiţiu cu atenienii, fără însă să fie încheiat în formă.

33 (1) În aceeaşi vară, lacedemonienii au pornit în expediţie, în masă, sub conducerea lui Pleistoanax, fiul lui Pausanias, regele lacedemonienilor, împotriva parhasienilor[33] din Arcadia, care erau supuşii mantineenilor — parhasienii îi chemaseră într-o vreme de răscoală —, cu gîndul de a dărîma şi zidul de la Kypseloi, dacă vor putea, pe care-l ridicaseră mantineenii; acest zid se află în ţinutul Parhasiei, lîngă Sciritis, în Laconia. (2) Lacedemonienii pustiau pămîntul parhasienilor, iar mantineenii, predînd gărzilor argeienilor cetatea, ei înşişi păzeau alianţa, dar, nefiind în stare să salveze şi zidul de la Kypseloi şi cetăţile din Parhasia, s-au retras. (3) Lacedemonienii, redînd parhasienilor autonomia şi distrugîndu-le zidul, s-au dus acasă.

34 (1) În aceeaşi vară, după ce le-au sosit din Tracia soldaţii, care plecaseră cu Brasidas şi pe care îi adusese Cleari-

das, după încheierea tratatului, lacedemonienii au votat ca hiloții, care luptaseră cu Brasidas să fie liberi și să locuiască oriunde vor voi. Și nu cu mult mai tîrziu i-au așezat împreună cu neodamozii[34], la Lepreon, localitate situată la hotarul dintre Laconia și Eleea, căci erau în dezbinare cu eleenii. (2) Pe cei capturați în insulă și care predaseră armele — temîndu-se ca nu cumva să creadă că în urma nenorocirii îndurate sînt desconsiderați și, oameni cu vază cum erau, să încerce o schimbare a lucrurilor, mai ales că unii dintre ei deținuseră chiar slujbe — i-au pedepsit cu atimia[35], dar cu o astfel de atimie încît să nu mai aibă dreptul de a deține vreun post de conducere, nici să poată cumpăra sau să vîndă ceva ca stăpîni deplini. Apoi, ceva mai tîrziu, au fost repuși iarăși în drepturi.

35 (1) În aceeași vară, dictizii[36] au cucerit și cetatea Thyssos din ținutul Athos, care era aliata Atenei. (2) În tot timpul acestei veri au existat relații între atenieni și peloponesieni, dar, îndată după încheierea tratatului, au început să se bănuiască unii pe alții, pentru că nu-și predaseră unii altora localitățile prevăzute în tratate. (3) Astfel, lacedemonienii, cărora sorțul le căzuse să restituie ei cei dintîi cetatea Amphipolis și celelalte, nu le restituiseră și nici nu îndemnau pe aliații din Tracia să primească tratatul, nici pe beoțieni, nici pe corintieni, zicînd mereu că-i vor forța, dacă nu vor vrea, împreună cu atenienii; fixaseră chiar și limitele de timp, dar fără un acord scris — înăuntrul cărora trebuia ca aceia care nu vor intra în alianță să fie socotiți dușmanii amîndurora. (4) Atenienii, văzînd că nimic din toate acestea nu se realizează, bănuiau că lacedemonienii nu se gîndesc la nimic curat, de vreme ce nu le restituiseră nici cetatea Pylos, deși le-o cereau, ba, mai mult, chiar le părea rău că le redaseră pe oamenii puși în lanțuri pe insulă; lacedemonienii continuau să ocupe și celelalte localități, așteptînd pînă cînd și ceilalți aliați vor aduce la îndeplinire cele hotărîte. (5) Lacedemonienii spuneau că făcuseră ceea ce se putea, pentru că restituiseră pe atenienii care fuseseră puși în lanțuri la ei, retrăseseră soldații din Tracia și, în fine, dăduseră tot ce avuseseră în stăpînire. Amphipolisul — ziceau ei — nu-l avuseseră în stăpînire, așa că nu au de ce să-l restituie; mai

spuneau că vor încerca să determine pe beoțieni și pe corintieni să semneze tratatul, să primească de la beoțieni Panactonul și să aducă prizonierii care se aflau în Beoția. (6) Ei, totuși, le cereau să li se restituie Pylosul, iar dacă nu-l vor primi, amenințau că vor scoate de acolo pe messenieni și pe hiloți, așa cum făcuseră și cu cei din Tracia, iar locul îl vor străjui atenienii înșiși, dacă vor. (7) În această vară, purtîndu-se multe discuții și de multe ori, lacedemonienii au convins pe atenieni să scoată pe messenienii din Pylos, pe ceilalți hiloți și pe toți cei care dezertaseră din Laconia; i-au colonizat în ținutul cranienilor în Cephallenia. (8) Așadar, în vara aceasta a fost liniște și, întreținînd relații bune, se duceau unii pe la alții.

36 (1) În iarna următoare au fost puși în slujbă alți efori și nu aceia care încheiaseră tratatul, iar unii dintre ei erau chiar ostili tratatului; venind solii din ținuturile aliate și fiind de față și soli beoțieni și corintieni, au discutat multe între ei, dar n-au ajuns la nici un acord. Cînd s-au întors acasă, Cleobulos și Xenares, eforii care doreau în cel mai înalt grad anularea tratatului, intră, pe cale particulară, în vorbă cu beoțienii și cu corintienii, îndemnîndu-i să-și spună părerile de acord și să încerce ca beoțienii, care fuseseră la început aliați cu Argosul, să determine iarăși pe argeieni, ca, împreună cu beoțienii, să fie iarăși aliații lacedemonienilor, căci numai în acest fel beoțienii nu vor mai fi siliți să intre în tratatul attic. Astfel, lacedemonienii ar prețui prietenia și alianța cu Argosul mai mult decît dușmănia atenienilor și ruperea tratatului. Ei știau că lacedemonienii doresc ca Argosul să le fie prieten, socotind că războiul din afara Peloponesului le va fi mai ușor. (2) Ei rugau deci pe beoțieni să dea Panactonul lacedemonienilor, pentru ca, primind în schimb Pylosul, dacă vor putea, să poată porni mai ușor război împotriva atenienilor.

37 (1) Beoțienii și corintienii, fiind însărcinați[37] de către Xenares și Cleobulos și de lacedemonienii care le erau prieteni să anunțe acestea în fața dregătorilor, au plecat fiecare acasă. (2) Doi argeieni, din cea mai mare dregătorie, i-au pîndit în drum, cînd plecau și, ieșindu-le în cale, au intrat în vorbă cu ei, întrebîndu-i dacă beoțienii ar vrea să le fie

aliaţi, aşa cum le sînt corintienii, eleenii şi mantineenii, ei le-au spus că, dacă vor reuşi să aducă la îndeplinire acest lucru, vor putea purta război mai uşor şi încheia învoieli cu lacedemonienii, dacă doresc, întrebuinţînd acelaşi limbaj, şi împotriva oricui, dacă va fi nevoie[38]. (3) Solii beoţieni cînd au auzit aceste lucruri s-au bucurat, căci, din întîmplare, ei cereau aceleaşi lucruri pe care le formulaseră prietenii lor trimişi din Sparta. Argeienii, cînd şi-au dat seama că aceia primesc propunerea, au plecat spunînd că vor trimite o solie în Beoţia. (4) *Sosind deci beoţienii acasă au anunţat beotarhilor şi* propunerile de la Sparta şi cele primite de la argeienii întîlniţi. Beotarhilor le-a plăcut şi erau încă şi mai plini de avînt, pentru că se întîmplase ca din amîndouă părţile şi prietenii lacedemonienilor să le facă aceleaşi propuneri, şi argeienii să tindă către acelaşi lucru. (5) Aşa că nu mult în urmă au venit soli argeieni, îndemnîndu-i să accepte propunerile; beotarhii, lăudîndu-le intenţiile, i-au trimis înapoi promiţîndu-le că vor trimite o solie la Argos, în legătură cu alianţa.

38 (1) În acest timp beotarhii, corintienii, megarienii şi aliaţii din Tracia au hotărît să depună jurăminte unii în faţa altora, că, atunci cînd va fi nevoie[39], vor veni în ajutorul celor care-i vor solicita şi nu vor purta război nici nu vor încheia alianţă fără hotărîrea generală, în fine că, în aceste condiţii, beoţienii şi megarienii — căci acest lucru îl făceau şi ei — *vor încheia alianţă cu argeienii.* (2) *Dar mai înainte de a* depune jurămintele, beotarhii au anunţat aceste lucruri celor patru sfaturi ale beoţienilor, care aveau deplină putere, stăruind ca cetăţile care vor să întărească prin jurămînt alianţa cu ei să depună jurămînt. (3) Cei care erau în sfaturile beoţienilor n-au primit propunerea, temîndu-se ca nu cumva să săvîrşească o acţiune ostilă lacedemonienilor, legîndu-se prin jurăminte tocmai de corintienii care-i părăsiseră. Într-adevăr, beotarhii nu le spusese cele ce se întîmplaseră la Sparta şi anume că, dintre efori, Cleobulos şi Xenares şi prietenii lor îi îndeamnă să se alieze mai întîi cu argeienii şi corintienii şi apoi să încheie alianţă cu lacedemonienii, socotind că sfatul, chiar dacă nu va spune, nu va lua alte hotărîri decît acelea

pe care le vor propune tot ei, după ce le vor fi studiat mai înainte. (4) Dar, deoarece evenimentele au luat altă întorsătură, corintienii şi aliaţii lor din Tracia s-au întors fără să fi obţinut ceva, iar beotarhii, care aveau de gînd şi mai înainte — în caz că îi vor convinge despre aceasta — să încerce să încheie o alianţă cu argeienii, n-au mai făcut propuneri în sfaturi şi nici n-au mai trimis la Argos solia pe care o promiseseră; în acest fel, se pierdea timpul şi toate treburile erau neglijate.

39 (1) Şi în această iarnă, olynthienii au luat printr-un asalt Mecyberna, pe care o păzeau atenienii. (2) După aceasta — s-au dus mereu tratative între atenieni şi lacedemonieni asupra localităţilor pe care le aveau unii de la alţii — lacedemonienii, nădăjduind că, dacă atenienii vor primi Panactonul de la beoţieni, vor da şi ei Pylosul, au trimis o solie în Beoţia ca să roage pe beoţieni să le predea Panactonul şi pe atenienii puşi în lanţuri; în aceste condiţii şi ei ar retroceda Pylosul. (3) Beoţienii au spus că nu-l vor reda dacă nu vor încheia cu ei o alianţă separată, aşa cum au făcut şi cu atenienii. (4) Lacedemonienii cu toate că ştiau că, încheind o alianţă separată, vor face o nedreptate atenienilor — pentru că se specificase în tratat ca unii fără alţii să nu încheie alianţă şi nici să poarte război, dar voind să părăsească Panactonul, ca în locul lui să ia Pylosul şi deoarece aceia care se grăbeau *să rupă tratatul erau foarte binevoitori faţă de* beoţieni — au încheiat-o totuşi spre sfîrşitul iernii, şi îndată Panactonul a fost luat. Şi al unsprezecelea an al acestui război s-a terminat.

40 (1) O dată cu venirea primăverii a anului următor, argeienii — avînd în vedere că solii beoţienilor, pe care spuneau că-i vor trimite, nu veniseră, şi ştiind că cetatea Panacton este cucerită şi că se încheiase o alianţă separată între beoţieni şi lacedemonieni — au început să se teamă ca nu cumva să rămînă singuri şi întreaga simachie să se îndrepte spre lacedemonieni. (2) Ei credeau, într-adevăr, că beoţienii fuseseră convinşi de lacedemonieni să nimicească cetatea Panacton şi să între în alianţă cu atenienii, şi că atenienii ştiu toate acestea;

în acest fel — socoteau ei — nu mai au interes să încheie alianță cu atenienii, deoarece mai înainte nădăjduiseră — ținînd seama de diferendele dintre Sparta și Atena — că, chiar dacă nu va rămîne în vigoare tratatul cu Sparta, vor fi cel puțin aliați cu atenienii. (3) Argeienii, neștiind ce să facă în această privință și temîndu-se ca nu cumva să intre dintr-o dată în război cu lacedemonienii, cu tegeații, cu beoțienii și cu atenienii (la început argeienii nu primiseră alianța cu lacedemonienii, ci plănuiau să domine Peloponesul), au trimis, cît au putut mai repede, la Sparta, în solie, pe Eustrophos și pe Aison, care păreau că le sînt foarte buni prieteni, socotind că, dacă vor încheia alianță, cum vor găsi de cuviință[40], cu lacedemonienii vor avea liniște.

41 (1) Ajungînd la Sparta, solii au început să discute cu lacedemonienii în ce condiții vor să se încheie tratatul. (2) La început, argeienii au cerut, în legătură cu pămîntul de la Cynosuria pentru care sînt mereu în dezbinare, să se recurgă la arbitrajul unei cetăți sau al unui particular, de vreme ce este situată la hotar. Pe acest teritoriu se află cetățile Thyrea și Anthene, iar veniturile le încasează lacedemonienii. Apoi, de vreme ce aceștia nu îngăduiau să se mai vorbească despre acest teritoriu, și le spuneau că, dacă vor să încheie o alianță ca mai înainte sînt gata s-o facă, solii argeienilor au convins totuși pe lacedemonieni să cadă de acord ca să încheie un tratat pe cincizeci de ani, în care să se prevadă că: fiecare dintre cei care vor intra în alianță, atunci cînd nu va fi nici o molimă și nici un război în Lacedemonia și-n Argos, să lupte pentru acest pămînt, așa cum au făcut mai înainte, cînd și unii și alții socoteau că învinseseră, dar să nu aibă voie să meargă dincolo de limitele Argosului și Spartei. (3) Lacedemonienilor, la început, li se părea că aceste lucruri sînt o nebunie, apoi, dorind cu orice preț să aibă Argosul prieten au căzut de acord asupra cererilor și au încheiat tratatul în scris. Ei însă i-au îndemnat ca, mai înainte ca ceva din cele discutate să fie ratificat, să se întoarcă la Argos și să aducă la cunoștința poporului, și dacă le va conveni, să vină la sărbătoarea Hyacinthiilor ca să depună jurămintele.

42 (1) Solii s-au întors. În timp ce argeienii se ocupau cu acestea, Andromedes, Phaidimos și Antimenidas — solii lacedemonienilor care trebuiau să primească Panactonul și să ia în primire prizonierii de la beoțieni, ca să-i predea atenienilor — au găsit Panactonul distrus de beoțieni, sub pretext că, în urma unui diferend, atenienii și beoțienii se legaseră prin jurăminte în legătură cu această cetate, și că se prevedea ca nici unii nici alții să nu ocupe acest loc, ci să-l cultive în comun. Andromedes, luînd în primire oamenii pe care-i făcuseră prizonieri beoțienii i-a predat atenienilor, și le-a comunicat și despre distrugerea cetății Panacton, socotind că și retrocedarea acestei cetăți este îndeplinită, pentru că nici un vrăjmaș al atenienilor nu va mai putea locui în această cetate. (2) Atenienii erau tare mîniați pentru veștile primite, socotind că, prin distrugerea Panactonului, care trebuia să le fie restituit în bună stare, fuseseră nedreptățiți de lacedemonieni; totodată au mai aflat că încheiaseră o alianță separată și cu beoțienii, deși promiseseră mai înainte că vor constrînge împreună pe cei care nu vor să primească tratatul. Ei cercetaseră și celelalte angajamente din tratat care rămăseseră neîndeplinite și socoteau că fuseseră înșelați, astfel că au concediat pe soli, dîndu-le răspunsuri aspre.

43 (1) În timp ce lacedemonienii se aflau în această dezbinare cu atenienii, cei care doreau foarte mult la Atena să rupă tratatul depuneau toate eforturile în acest sens. (2) Erau mulți, alții și printre ei Alcibiades, fiul lui Cleinias, care atunci era încă tînăr, în comparație cu bărbații de stat din cetăți, dar care era onorat datorită faimei străbunilor săi. El socotea că este mai bine să încline către argeieni, totuși se împotrivea cu tărie și lacedemonienilor, din pricina mîndriei rănite, fiindcă aceștia făcuseră tratatul datorită lui Nicias și Laches, iar pe el nu-l băgaseră în seamă din cauză că era prea tînăr și nu-l mai cinstiseră după vechile legături de proxenie, pe care bunicul său o respinsese, dar pe care el plănuia s-o reînnoiască, dînd toată îngrijirea captivilor din insulă. (3) Socotind deci Alcibiades că este în inferioritate din toate punctele de vedere, la început se împotrivi, zicînd că lacedemonienii nu prezintă

garanție și că încheie alianță cu intenția ca să desprindă pe argeieni de atenieni și apoi să-i atace pe aceștia din urmă separat. Atunci, cînd s-a întîmplat dezbinarea, a trimis îndată o solie particulară în Argos rugînd ca cei invitați la alianță să vină cît mai repede împreună cu mantineenii și eleenii, pentru că acum este momentul potrivit; el însuși va colabora cît mai mult.

44 (1) Argeienii, aflînd această veste și auzind că alianța beoțienilor cu atenienii nu s-a făcut, deoarece au intrat într-o mare dezbinare cu lacedemonienii, s-au dezinteresat de solii de la Sparta, care plecaseră ca să discute încheierea tratatului, și înclinînd acuma și mai mult către atenieni, au considerat că Atena le este o cetate prietenă din vechime și democratică, așa cum erau ei înșiși, și că, deținînd o mare putere pe mare, va lupta alături de ei, dacă cumva vor începe războiul. (2) Au trimis, deci, îndată soli la Atena ca să încheie alianță. Împreună cu ei, în solie, erau solii eleeni și mantineeni. (3) De teamă ca nu cumva atenienii mîniați să încheie alianță cu Argosul, a venit în grabă și o solie lacedemoniană, compusă din oameni care credeau că le sînt simpatici atenienilor, și anume Philocharidas, Leon și Endios. Cerînd, în același timp, cetatea Pylos în schimbul cetății Panacton, ei voiau să se apere în privința alianței cu Beoția, spunînd că n-o făcuseră în dauna atenienilor.

45 (1) Vorbind ei în sfat în legătură cu această problemă și declarînd că au venit, cu depline puteri, ca să cadă la învoială în privința tuturor diferendelor, au vîrît spaima în Alcibiades, care se temea ca nu cumva, dacă vor spune aceste lucruri și în fața poporului, să-și atragă poporul și să fie respinsă alianța cu Argosul. (2) Atunci, Alcibiades urzește următoarea viclenie în legătură cu ei: îi convinge pe solii lacedemonienilor, dîndu-le garanție că, dacă nu vor declara în fața poporului că au venit cu depline puteri, le va restitui și Pylosul; îi asigura că el însuși va convinge pe atenieni, așa cum li se împotrivește acum și că îi va împăca pe lacedemonieni cu atenienii și-n celelalte privințe. (3) Alcibiades făcea

aceste lucruri deoarece voia să îndepărteze pe soli de Nicias și pentru ca, acuzîndu-i în fața poporului că n-au nimic sincer în suflet și că niciodată nu spun aceleași lucruri, să-și atragă în alianță pe argeieni, pe eleeni și pe mantineeni. (4) Și lucrurile așa s-au petrecut. Astfel, cînd au păsit în fața poporului și au fost întrebați, ei n-au spus că veniseră cu depline puteri, așa cum declaraseră în fața sfatului, așa că atenienii n-au mai putut suporta, și, în timp ce Alcibiades striga împotriva lacedemonienilor, au început cu mult mai mult decît înainte să-i dea ascultare, fiind dispuși să aducă pe argeieni și pe cei care erau cu ei și să-i facă aliați. Producîndu-se un cutremur înainte de a se lua vreo hotărîre, ședința adunării a fost amînată.

46 (1) În ședința următoare a adunării Nicias — deși lacedemonienii și el însuși fuseseră înșelați prin aceea că solii declaraseră că nu veniseră cu depline puteri — a spus că trebuie să-și atragă mai degrabă prietenia lacedemonienilor și, oprind tratativele cu Argosul, să trimită încă o solie la Sparta și să vadă ce gîndesc lacedemonienii, deoarece războiul este amînat în condiții onorabile pentru ei și neonorabile pentru spartani. Într-adevăr, zicea el, de vreme ce situația politică a atenienilor este bună, pentru ei este preferabil să păstreze cît mai îndelung avantajele acestei situații, iar pentru ceilalți, care sînt în suferință, este mai bine să găsească cît mai repede un mijloc de a se avînta în primejdie. (2) I-a convins să trimită soli la Sparta, printre aceștia era și el, ca să-i îndemne pe lacedemonieni, dacă au vreo intenție bună, să dea imediat, refăcut, Panactonul și Amphipolisul și să renunțe la alianța cu Beoția, dacă aceasta nu va intra în alianță [așa cum se prevăzuse mai înainte în tratat, că nu vor încheia cu nimeni alianță unii fără alții]. (3) I-au mai îndemnat să spună că și ei, dacă ar fi voit să facă vreo nedreptate, ar fi încheiat imediat o alianță cu Argosul, avînd în vedere că solii argeieni sînt de față pentru acest lucru. Însărcinîndu-i să exprime și alte reproșuri pe care le mai aveau, au trimis înapoi solii împreună cu Nicias. (4) Sosind ei la Sparta, după ce au adus la cunoștință totul, la sfîrșit au spus că, dacă spartanii nu vor renunța

la alianța cu Beoția, care nu semnase încă tratatul, își vor face și ei aliați pe argeieni și pe aliații lor; lacedemonienii, determinați de Xenares, eforul, și de ceilalți, care erau de aceeași părere, au spus că nu vor renunța la alianța cu Beoția, dar, la cererea lui Nicias, au înnoit jurămintele. Astfel, Nicias se temea ca nu cumva să plece fără să fi adus ceva la bun sfîrșit și să fie acuzat pentru asta, ceea ce s-a și întîmplat, pentru că se credea că el este autorul tratatului cu lacedemonienii. (5) Cînd s-a întors la Atena, iar atenienii au aflat că nu se făcuse nimic la Sparta, au fost pe loc cuprinși de mînie și, socotind că sînt nedreptățiți — erau de față și argeienii și aliații care fuseseră introduși de Alcibiades — au încheiat un tratat de alianță, care cuprindea următoarele clauze:

47 (1) „Atenienii, argeienii, mantineienii și eleenii au încheiat un tratat pe o sută de ani, între ei înșiși, și între ei și aliații pe care-i conduc și unii și alții, obligîndu-se să fie loiali și neagresivi, atît pe uscat, cît și pe mare. (2) Să nu fie îngăduit să poarte arme nici argeienii, nici eleenii, nici mantineienii și aliații lor împotriva atenienilor și aliaților lor pe care-i conduc atenienii, nici atenienii și aliații lor împotriva argeienilor, eleenilor, mantineienilor și aliaților lor, prin nici un meșteșug și prin nici o unealtă de război. (3) Potrivit acestor prevederi, atenienii, argeienii, eleenii și mantineienii vor fi aliați pe o sută de ani. Dacă dușmanii vor veni pe pămîntul atenienilor, argeienii, eleenii, mantineienii vor veni în ajutor la Atena, de îndată ce atenienii îi vor vesti, așa cum vor putea mai repede și mai ferm, iar dacă dușmanii vor veni să prade pămîntul, cetatea agresoare să fie dușmană argeienilor, mantineienilor, eleenilor și atenienilor și să primească lovituri de la toate aceste cetăți; să nu fie îngăduit nici uneia dintre aceste cetăți să înceteze războiul împotriva cetății agresoare, dacă nu vor hotărî toate de comun acord. (4) Și atenienii să vină în ajutor la Argos, la Mantineia și la Elis, dacă dușmanii vor veni pe pămîntul eleenilor, mantineienilor și argeienilor, de îndată ce aceste cetăți le vor da de știre, cît vor putea mai[41] temeinic după posibilități, iar dacă dușmanii vor veni să prade pămîntul, cetatea din care vor veni să fie

dușmană atenienilor, argeienilor, mantineienilor și eleenilor și să primească lovituri de la toate aceste cetăți; să nu fie îngăduit să înceteze războiul cu această cetate dacă nu vor hotărî toate celelalte cetăți de comun acord. (5) De asemenea, să nu îngăduie nimănui să treacă înarmați în vederea războiului pe pămîntul lor și al aliaților pe care îi conduce fiecare nici pe mare, dacă nu vor decreta îngăduința de a trece toate cetățile: Atena, Argos, Mantineia, Elida. (6) Iar cetatea care trimite ajutoare, să ofere grîu pentru 30 de zile armatei care vine în ajutor, începînd cu ziua de cînd au intrat în cetatea care a cerut ajutor și pînă cînd armata va pleca. Iar dacă vor voi să se folosească de armată vreme mai îndelungată, cetatea care i-a chemat să dea cîte trei oboli egineți pe zi de grîu hoplitului și soldatului ușor înarmat și arcașului, iar călărețului o drahmă egineană. (7) De asemenea, cetatea care i-a chemat să aibă comanda, dacă războiul va fi pe teritoriul ei, iar dacă cetățile aliate vor hotărî să pornească expediția în comun, toate cetățile să aibă în chip egal comanda. (8) Să jure pe tratat atenienii, pentru ei înșiși și pentru aliații lor, iar argeienii, mantineienii, eleenii și aliații lor să depună jurămîntul fiecare în cetatea lui. Pentru fiecare cetate să depună jurămîntul cel mare, străbun, făcînd jertfe depline, iar jurămîntul să fie așa: «Voi rămîne în alianță, potrivit învoielilor, cu dreptate, fără a aduce pagube, fără a întrebuința viclenia și nu voi călca jurămîntul prin nici un meșteșug și prin nici o viclenie». (9) Să jure la Atena sfatul și dregătorii băștinași, iar jurămîntul să-l ia pritanii; în Argos, să jure sfatul, cei 80 și artynii[42], iar jurămîntul să-l ia cei 80; în Mantineia să jure demiurgii[43], sfatul și ceilalți dregători, iar jurămîntul să-l ia theorii și polemarhii[44]. În Elida să jure demiurgii, dregătorii și cei 600, iar jurămîntul să-l ia demiurgii și thesmophylachii[45]. (10) Jurămîntul să-l înnoiască atenienii, ducîndu-se la Elida, la Mantineia și la Argos, cu 30 de zile înaintea Olympiilor[46], iar argeienii, mantineienii și eleenii, ducîndu-se la Atena cu zece zile înaintea Marilor Panatheneе[47]. (11) Iar acordurile în privința libațiilor, jurămintelor și alianței să le scrie, pe o stelă de piatră, atenienii în cetate, argeienii în agora, în templul lui Apollon, iar mantineienii tot în

agora, în templul lui Zeus. Să pună, în comun, și la Olympiile de acum o stelă de bronz. (12) Iar dacă cetățile vor socoti că mai este ceva bun de adăugat la prevederile tratatului de față, orice vor hotărî toate cetățile, deliberînd în comun, să fie luat drept lege".

48 (1) Astfel a fost deci încheiat tratatul de alianță, iar tratatul dintre lacedemonieni și atenieni nu a fost denunțat nici din pricina aceasta, nici din alte pricini. (2) Corintienii, fiind aliați ai argeienilor, nu au intrat în această alianță, și, deși există o alianță anterioară între eleeni, argeieni și mantineieni ca să poarte război și să încheie pace cu aceiași, totuși nu au intrat în această alianță, ci au spus că este suficientă alianța defensivă încheiată mai înainte, care prevedea să-și vină reciproc în ajutor și să nu pornească împreună în expediție împotriva nimănui. (3) Astfel corintienii s-au desprins de aliați înclinînd iarăși către lacedemonieni.

49 (1) În această vară s-au ținut jocurile de la Olympia în care Androsthenes din Arcadia a ieșit pentru prima dată învingător la luptă și pugilat, iar lacedemonienii au fost îndepărtați de la templu de către eleeni, interzicîndu-li-se să aducă sacrificii și să ia parte la întreceri, mai înainte de a ispăși pedeapsa la care îi condamnaseră eleenii în timpul războiului Olympic; aceștia susțineau că lacedemonienii aduseseră armele împotriva fortăreței lor numită Phyrkos, și trimiseseră hopliți la Lepreon, pe cînd era încă în vigoare tratatul încheiat la Olympia. Amenda se ridica la două mii de mine, cîte două mine de fiecare hoplit, așa cum spune legea. (2) Lacedemonienii, trimițînd o solie la Elis, spuneau că nu fuseseră osîndiți pe drept, pentru că tratatul nu fusese adus la cunoștința publicului în Sparta, atunci cînd cetatea a trimis hoplitii. (3) Eleenii au spus că la ei înșiși era în vigoare încă armistițiul (pentru că mai întîi lor li se anunțase) și pentru că ei înșiși stăteau liniștiți și nu acceptau să lupte, așa cum se prevăzuse în înțelegere, nu s-a băgat de seamă că lacedemonienii săvîrșesc o nedreptate. (4) Lacedemonienii au răspuns că nu mai era nevoie ca eleenii să vestească armistițiul la Sparta, dacă

socoteau că lacedemonienii săvîrșesc o nedreptate, ci au anunțat armistițiul pentru că nu socoteau că lacedemonienii săvîrșiseră un astfel de lucru, și că nu mai porniseră armele nicăieri împotriva lor. (5) Eleenii susțineau același lucru, anume că nu pot fi convinși că lacedemonienii n-au săvîrșit o nedreptate, dar dacă vor să le restituie Lepreonul, le iartă o parte din bani și se angajează să plătească ei înșiși pentru ceilalți, ceea ce se cuvine zeului.

50 (1) Dar cum lacedemonienii nu le dădeau ascultare, eleenii au făcut iarăși următoarele propuneri: anume, să nu restituie Lepreonul, dacă nu vor, ci, urcîndu-se la altarul lui Zeus din Olympia — deoarece doresc să se închine în templu —, să jure în fața tuturor elenilor că vor ispăși mai tîrziu pedeapsa. (2) Dar cum lacedemonienii nu voiau să facă nici acest lucru, au fost împiedicați să vină la templu să aducă jertfe și să ia parte la întreceri; astfel au fost nevoiți să aducă jertfe acasă, în timp ce ceilalți eleeni luau parte la spectacole, afară de lepreați. (3) Totuși temîndu-se că lacedemonienii vor încerca să aducă jertfe cu forța, au instituit o strajă înarmată formată din cei mai tineri eleeni. Lor li s-au alăturat argeieni și mantineienii, cîte o mie din fiecare, și călăreți atenieni, care așteptau sărbătoarea la Argos. (4) Mare teamă s-a produs în timpul sărbătorii, ca nu cumva lacedemonienii să vină cu armele, mai ales după ce spartanul Lichas, fiul lui Argesilaos, fusese bătut de rabduhi[48] în timpul întrecerilor, pentru că, după ce învinsese cu carul și fusese vestit de crainici, fără să țină seama de legile întrecerii, păsise în fața mulțimii și pusese în lanțuri pe vizitiu, voind să arate că al lui era carul învingător; de aceea cu atît mai mult toți se temeau și se părea că se va produce ceva neașteptat. Totuși, lacedemonienii au stat liniștiți și astfel a trecut sărbătoarea lor. (5) După jocurile de la Olympia, argeienii și aliații lor s-au dus în solie la Corint ca să roage pe corintieni să vină la ei. Din întîmplare, era acolo și o solie lacedemoniană și ducîndu-se multe discuții, pînă la sfîrșit nu s-a făcut nimic căci, producîndu-se un cutremur, fiecare dintre ei s-a răspîndit pe la casele lor și vara a trecut.

51 (1) În iarna următoare, heracleoții din Trachis au luptat împotriva ainianilor[49], dolopilor[50], melienilor și împotriva cîtorva thessalieni. (2) Aceste neamuri, care locuiau lîngă cetate, îi erau vrăjmașe. Într-adevăr, această fortăreață nu fusese clădită pe alt pămînt, ci pe al lor. Și îndată aceste neamuri au început să se împotrivească cetății Trachis care se ridicase la război și au ucis cît de mulți heracleoți au putut și a căzut și Xenares din Cnidos, lacedemonian, comandantul heracleoților și au fost distruși și alți heracleoți. Și iarna s-a terminat și cu ea cel de-al 12-lea an al acestui război.

52 (1) Pe la începutul verii următoare, beoțienii au cucerit Heracleia, care suferise mari distrugeri după lupte, și au izgonit pe lacedemonianul Hegesippidas, sub cuvînt că nu condusese bine. Beoțienii au ocupat acel loc întărit, fiindu-le teamă ca nu cumva pentru că lacedemonienii erau ocupați în Peloponeș, să-l cucerească atenienii. De aceea și lacedemonienii s-au supărat pe ei. (2) În aceeași vară, Alcibiades, fiul lui Cleinias, fiind comandant al atenienilor și avînd ajutorul argeienilor și aliaților, a pătruns în Peloponeș cu cîțiva hopliți și arcași atenieni și cu cîțiva soldați aliați angajați acolo și străbătînd Peloponesul cu armata a făcut multe pregătiri în legătură cu alianța și a convins pe locuitorii cetății Patrai să ducă zidul pînă la mare: el însuși se gîndea să prelungească zidul pînă la Rhyon în Achaia. Corintienii însă, sicyonienii și aceia pentru care ridicarea zidului constituia un prejudiciu au sărit și l-au împiedicat.

53 (1) În aceeași vară a izbucnit un război între Epidauros și Argos. S-a luat drept pretext un sacrificiu pentru pășune pe care trebuiau să-l aducă epidaurienii lui Apollon Pythianul, și nu-l aduseseră. (Argeienii erau stăpînii cei mai îndreptățiți pe templu.) Se pare că și fără acest motiv argeienii aveau să constrîngă pe epidaurieni să încheie alianță cu Alcibiades și cu Argosul, pentru a avea liniște din partea Corintului. Argeienii mai socoteau că de la Egina ajutorul atenienilor va

avea de parcurs o cale mai scurtă decît dacă vor trebui să plutească pe lîngă Scyllaion. Așadar, argeienii se pregăteau să năvălească în Epidauros sub pretext că merg să aducă jertfe.

54 (1) În aceeași vreme și lacedemonienii au pornit cu armată în masă la Leuctra, care se afla la hotarul lor îndreptată spre Lycaion și sub comanda lui Agis, fiul regelui Archidamos. Nimeni nu știa încotro se îndreaptă armata, nici măcar cetățile din care fuseseră trimiși soldații. (2) Dar de vreme ce, cînd au adus sacrificiul de trecere peste hotar, nu au avut semne favorabile s-au întors acasă și au anunțat pe aliați că, după ce va trece luna cu multe sărbători pentru dorieni, care avea să vină, și anume Carneios, să se pregătească pentru expediție. (3) După ce ei s-au întors, argeienii au pornit înainte de sfîrșitul tetradei lunii Carneios și înaintînd mereu au năvălit în Epidauros și au devastat-o. (4) Epidaurienii au chemat în ajutor pe aliați. Unii dintre aceștia au pretextat luna în care se aflau, iar alții au ajuns pînă la hotarele Epidaurosului, dar s-au oprit acolo.

55 (1) Și în timp ce argeienii se aflau în Epidauros, la Mantineia au sosit, la invitația atenienilor, solii din toate cetățile. Ținîndu-se cuvîntări, Euphamidas din Corint a spus că vorbele nu corespund faptelor, fiindcă ei înșiși deliberează asupra păcii, pe cînd epidaurienii, aliații lor și argeienii, stau așezați cu armele în față; deci trebuie mai întîi să se ducă fiecare și să-și împrăștie armatele și numai după aceea să vină să vorbească despre pace. (2) Astfel, lăsîndu-se ei convinși, au plecat și au scos pe argeieni din Epidauros. Mai tîrziu s-au întrunit în același loc, dar nu au putut nici așa să se învoiască, pentru că argeienii au năvălit iarăși în Epidauros și au început s-o devasteze. (3) Au pornit și lacedemonienii cu armata în Caryai; și cum nici aici nu le-au fost favorabile diabateriile[51], s-au întors. (4) Argeienii, după ce au devastat cam a treia parte din Epidauros, s-au întors acasă. În ajutorul lor au sărit o mie de hopliți atenieni și Alcibiades, comandantul

lor. Aflînd că lacedemonienii au încheiat expedițiile lor, și deci nu mai aveau de loc nevoie de ei, s-au întors și astfel a trecut vara.

56 (1) În iarna următoare lacedemonienii, trecînd neobservați de atenieni, au trimis pe mare la Epidauros trei sute de străjeri și pe Agesippidas, comandantul lor. (2) Argeienii, trimițînd o solie la Atena, au chemat pe atenieni în ajutor, pentru că, deși se prevăzuse în tratat ca fiecare semnatar să nu lase pe dușmani să treacă prin țara lor, le îngăduiseră să plutească pe mare. Le spuneau atenienilor că, dacă nu vor aduce la Pylos împotriva lacedemonienilor pe messenieni și pe hiloți, ei vor fi nedreptățiți. (3) Atenienii, lăsîndu-se convinși de Alcibiades, subscriseseră pe stela din Laconia că lacedemonienii nu respectaseră jurămîntul, și că au dus la Pylos pe hiloții din Cranion ca să prade. În rest atenienii au stat liniștiți. (4) Deși, în timpul acestei ierni, argeienii și epidaurienii s-au bătut între ei nu s-a dat nici o luptă anume pregătită, ci au fost numai atacuri și hărțuieli, așa cum se întîmpla, în care piereau cîțiva oameni de la fiecare. (5) Și, pe la sfîrșitul iernii, spre primăvară, argeienii, luînd cu ei scări, au pornit spre cetatea Epidauros, ca s-o cucerească cu forța, gîndind că este lipsită de apărare din pricina războiului. S-au întors însă fără rezultat și s-a terminat iarna și al treisprezecelea an al acestui război.

57 (1) Pe la mijlocul verii următoare, lacedemonienii — văzînd că epidaurienii, care erau aliații lor, sufereau și că multe cetăți din Peloponeș se desprindeau de ei, iar în alte părți situația nu era de loc mai bună, și-au dat seamă că situația se va agrava și pe mai departe, dacă nu vor reuși s-o ia înaintea evenimentelor — au pornit în masă cu armata împreună cu hiloții, spre Argos. Comanda o avea Agis, fiul lui Archidamos, regele lacedemonienilor. (2) Împreună cu ei erau în expediție tegeații și alți arcadieni, care erau aliați cu lacedemonienii. Ceilalți aliați din Peloponeș și din afară s-au întîlnit la Phlius: cinci mii de hopliți beoțieni și tot atîția soldați ușor înarmați; cinci sute de călăreți și tot atîția

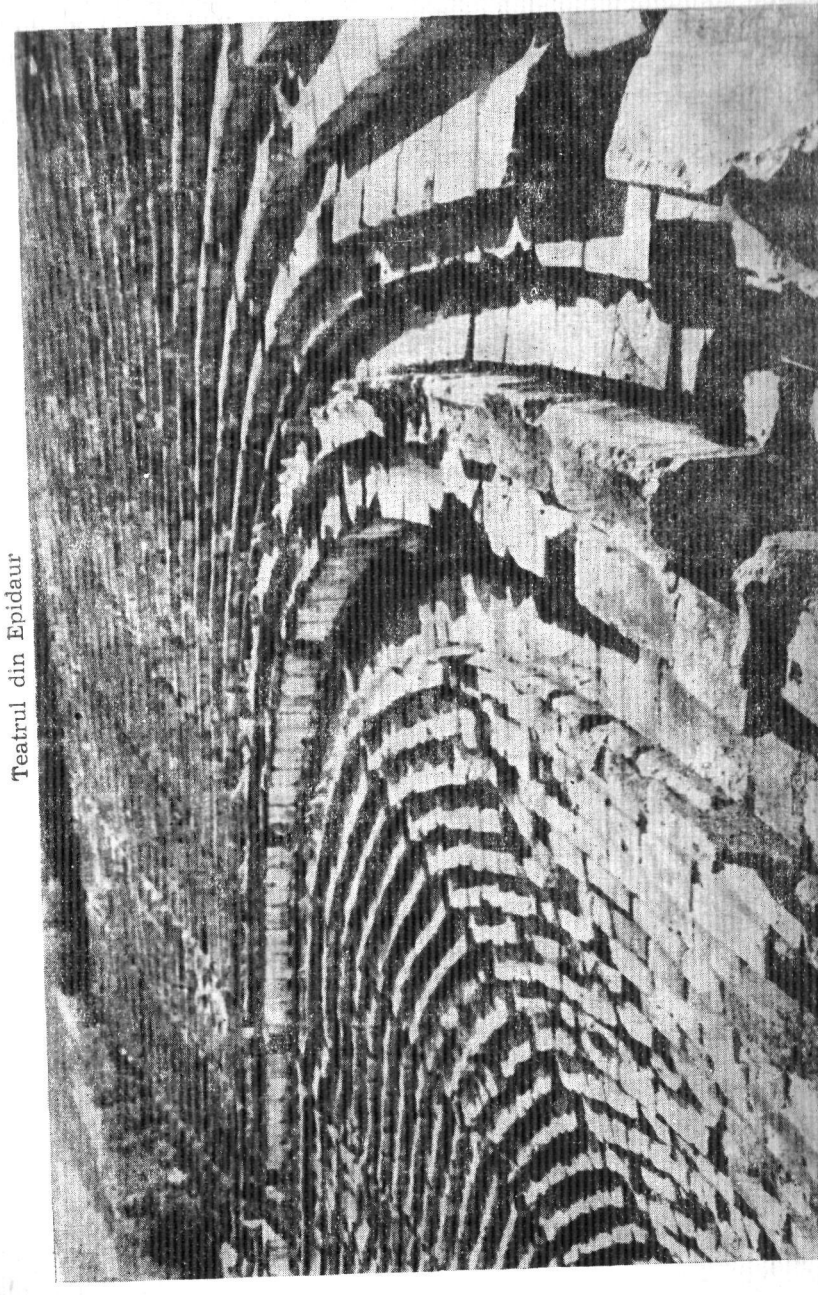

Teatrul din Epidaur

Alcibiade

pedeștri; două mii de hopliți corintieni; alții veniseră individual; iar phliasienii veniseră cu toată armata, pentru că toți aliații se strîngeau pe teritoriul lor.

58 (1) Argeienii, după ce aflaseră, mai întîi, de pregătirea lacedemonienilor și după ce au plecat la Phlius, voind să se întîlnească cu ceilalți, au ieșit și ei atunci cu armata. Le-au venit în ajutor și mantineienii, cu aliații lor și trei mii de hopliți eleeni. (2) Și, înaintînd, s-au întîlnit cu lacedemonienii la Methydrion, în Arcadia. Aci au ocupat și unii și alții cîte o colină. Argeienii se pregăteau să dea lupta cu lacedemonienii, ca și cînd aceștia ar fi fost singuri, în timp ce Agis, pornind armata în timpul nopții și trecînd neobservat, mergea spre Phlius la ceilalți aliați. (3) Argeienii, prinzînd de veste, au pornit, la revărsatul zorilor, mai întîi spre Argos, apoi spre punctul pe unde se așteptau că lacedemonienii vor coborî împreună cu aliații lor, și anume spre calea care ducea la Nemeea. (4) Agis nu s-a îndreptat pe calea pe care o bănuiau argeienii, ci, dînd poruncă lacedemonienilor, arcadienilor și epidaurienilor, a înaintat pe o altă cale, mai grea de unde a coborît în cîmpia Argosului. Corintienii, pelleneenii și phliasienii au pornit drept înainte pe altă cale, iar beoțienilor, megarienilor, sicyonienilor li se dăduse cuvînt de ordine să coboare pe drumul care duce la Nemeea, pe unde se așezaseră argeienii. Au făcut aceasta plănuind că, dacă argeienii vor merge împotriva lor, și se vor coborî în cîmpie, să-i atace cu călărimea. (5) Agis, aranjîndu-și astfel armata și năvălind în cîmpie, a început să devasteze localitatea Saminthos și altele.

59 (1) Argeienii, puși în curent cu această acțiune, au început să atace, încă în timpul zilei, pe cînd se aflau la Nemeea; întîlnind în cale armata phliasienilor și corintienilor, au ucis cîțiva phliasieni; cîțiva dintre ai lor, nu mai numeroși decît argeienii, au fost uciși de corintieni. (2) Beoțienii, megarienii și sicyonienii au mers înainte spre Nemeea, așa cum li s-a ordonat, totuși n-au mai prins din urmă pe argeieni așa că au coborît, dar, cînd și-au văzut țara devastată, s-au rînduit ca să dea lupta. Împotriva lor și-au așezat armata și lacede-

monienii. (3) Argeienii erau prinși la mijloc, pentru că din mijlocul cîmpiei îi țineau departe de cetate lacedemonienii și cei care erau cu ei, iar de deasupra îi respingeau corintienii, phliasienii, pelleneenii, iar dinspre Nemeea beoțienii, corcyreienii, megarienii. Ei nu aveau la îndemînă cavalerie, pentru că dintre aliați numai atenienii nu sosiseră. (4) Totuși considerau că mulțimea argeienilor și a aliaților lor nu este atît de primejdioasă în clipa de față, și că lupta se va desfășura în bune condiții, deoarece lacedemonienii fuseseră prinși și pe pămîntul lor și în fața cetății lor. (5) Pe cînd armatele erau gata să se ciocnească, doi bărbați argeieni, Thrasyllos, unul din cei cinci strategi, și Alciphron, proxenul lacedemonienilor, s-au dus la Agis și l-au sfătuit[52] să nu dea lupta, pentru că argeienii sînt gata să ispășească pedeapsa și să primească condițiile legale de pace[53], pe care le impun lacedemonienii și că, pe viitor, după ce vor încheia tratatul, vor păstra pacea.

60 (1) Thrasyllos și Alciphron vorbind astfel, au făcut aceste propuneri din proprie inițiativă și nu din îndemnul adunării. Agis, primind aceste propuneri, fără să delibereze nici el cu alții, ci doar comunicîndu-le unui bărbat care deținea un post de conducere în expediție, încheie un armistițiu de patru luni, în care argeienii trebuiau să îndeplinească cele hotărîte. Apoi și-a retras îndată armata, fără să comunice cele hotărîte nici unuia dintre aliați. (2) Lacedemonienii și aliații lor l-au urmat cum îi conducea, potrivit legii, dar tare îl acuzau între ei pe Agis, pentru că deși li se oferise prilejul favorabil de a se bate, mai ales că dușmanii erau închiși de toate părțile, și de călăreți și de pedeștri, se retrăseseră fără să fi realizat ceva pe măsura pregătirii lor. (3) Într-adevăr, acolo se strînsese cea mai mare armată elenă de pînă atunci, a făcut impresia că este mare mai ales cînd era concentrată la Nemeea; într-adevăr, acolo erau lacedemonienii cu toată armata, arcadieni, beoțieni, corintieni, sicyonieni, pelleneeni, phliasieni, megarieni. Aceștia toți erau soldații de elită în armatele lor, despre care se credea că sînt în stare să se măsoare nu numai cu aliații actuali ai argeienilor, ci chiar dacă li s-ar mai alătura și alți aliați. (4) Așadar, armata aceasta,

acuzînd pe Agis, s-a retras și s-a împrăștiat fiecare pe la casele lor. (5) Argeienii și ei acuzau încă și mai mult pe cei care încheiaseră tratatul fără știrea plenului, socotind că li se oferise cea mai bună ocazie de a scăpa de lacedemonieni; într-adevăr — credeau ei — lupta s-ar fi dat în fața cetății lor cu mulți și buni aliați. (6) Retrăgîndu-se la Charadros, unde se judecă procesele militare, mai înainte de a pătrunde înăuntru, au început să zvîrle cu pietre în Thrasyllos; el s-a refugiat la altar și a scăpat cu viață, dar averea lui au confiscat-o.

61 (1) După aceasta, au venit în ajutor o mie de hopliți și trei sute de călăreți atenieni, sub comanda lui Laches și Nicostratos, dar argeienii — pentru că totuși șovăiau să rupă tratatul cu lacedemonienii — le-au spus să plece și nu i-au lăsat să se prezinte în fața poporului (deși doreau să facă acest lucru) mai înainte de a fi siliți de stăruințele mantineienilor și eleenilor, care erau încă de față. (2) Atenienii au spus, în prezența lui Alcibiades, care era trimis ca sol, că tratatul nu este bun, deoarece n-a fost încheiat și cu ceilalți aliați și că acum, pentru că ei înșiși au sosit la timp, trebuie să înceapă războiul. (3) Și, convingînd cu argumentele lor pe aliați, au pornit îndată cu toții — în afară de argeieni — spre Orchomenos în Arcadia. Argeienii, deși convinși, la început au rămas pe loc, apoi au venit și ei. (4) Și, așezînd armata în fața Orchomenosului, au început să-l asedieze și să dea atacuri, voind să și-l alăture, mai ales că acolo se aflau ostatici din Arcadia, așezați de către lacedemonieni. (5) Orchomenienii, temîndu-se de slăbiciunea zidului și de mulțimea armatei, mai ales că nu le venise nimeni în ajutor, și fiindu-le frică c-o să fie cuceriți, au căzut la învoială cu dușmanii să le fie aliați și să dea ostatici, în fine să predea pe aceia pe care îi așezaseră acolo lacedemonienii.

62 (1) După aceea, cînd ocupară cetatea Orchomenos, aliații au început să delibereze spre care cetăți trebuie să se îndrepte mai întîi. Eleenii îi îndemnau să pornească spre Lepreon, iar mantineienii spre Tegea. Argeienii și atenienii au trecut

de partea mantineenilor. (2) Eleenii, supărați că nu au vrut să se ducă la Lepreon, s-au întors acasă, iar ceilalți aliați s-au pregătit — în Mantineia — să pornească spre Tegeea. Cîțiva locuitori din Tegeea le-au predat conducerea cetății[54].

63 (1) După ce s-au retras din Argos și după încheierea tratatului de patru luni, lacedemonienii au început să-l acuze foarte tare pe Agis, pentru că nu supusese Argosul, deși situația fusese mai bună decît s-ar fi așteptat. Într-adevăr, ziceau ei, nu este ușor să se întrunească laolaltă atîția aliați și atît de buni. (2) După ce s-a anunțat că cetatea Orchomenos fusese cucerită, le-a sporit și mai mult mînia împotriva lui Agis și, stăpîniți de furie cum erau, împotriva firii lor, se gîndeau că trebuie să-i dărîme casa și să-l pedepsească cu o sută de mii de drahme. (3) El însă îi ruga să nu întreprindă nimic din astea pentru că, printr-o acțiune glorioasă săvîrșită în expediție, va spulbera învinuirile, iar dacă n-o va săvîrși, să-i facă ceea ce vor voi. (4) Lacedemonienii au oprit executarea pedepsei și dărîmarea casei, dar au statornicit atunci o lege care nu mai existase înainte la ei: au ales zece bărbați spartani care să fie sfetnici și fără de care să nu se poată scoate armata din cetate.

64 (1) În acest timp le sosește o știre de la prietenii din Tegeea că, dacă nu vor veni în grabă, Tegeea se va desprinde de ei și va trece de partea Argosului și a aliaților argeienilor, și doar că nu s-au și desprins. (2) Atunci se pornește din partea lacedemonienilor și a hiloților, în masă, un puternic ajutor și așa cum nu fusese mai înainte. Au plecat spre Orestheion, în ținutul Mainalia. (3) Aliaților arcadieni le-au dat cuvînt de onoare să se adune și să meargă în marș spre Tegeea, iar ei, înaintînd cu toții pînă la Orestheion, au trimis acasă a șasea parte din armată, care era formată din cei mai bătrîni și din cei mai tineri, pentru ca să păzească cele de acasă, iar cu restul armatei s-au dus la Tegeea. Și, nu cu mult mai tîrziu, au venit aliații din partea arcadienilor. (4) Ei au trimis și la Corint, și în Beoția, și în Phocida, și în Locrida soli care le

cereau să vină cît mai degrabă în ajutor la Mantineia. Dar cererea aceasta survenea pe neașteptate[55] și, dacă aceștia nu se concentrau în număr mare și nu se așteptau unii pe alții, nu le era ușor să străbată țara dușmanilor, pentru că mijlocul țării era zăvorît. Totuși ei stăruiau. Lacedemonienii, luînd pe aliații arcadienilor, care erau de față, au năvălit în ținutul mantineenilor și, așezîndu-și tabăra lîngă Heracleia, au început să pustiască pămîntul.

65 (1) Argeienii și aliații lor, cînd i-au văzut, au ocupat un loc prăpăstios și inpracticabil și s-au rînduit ca de bătaie. (2) Lacedemonienii i-au atacat îndată și s-au apropiat de ei la o distanță la care poate ajunge o piatră sau o lance aruncată; apoi, unul dintre cei mai în vîrstă, văzînd că ei înaintează către un teren nefavorabil, a strigat la Agis învinuindu-l că are de gînd să vindece un rău printr-un altul, voind să arate că avîntul lui momentan, pentru ștergerea rușinii de care era învinuit în legătură cu retragerea din Argos, este nelalocul lui. (3) Agis, fie din pricina vorbelor strigate, fie că a avut în clipa aceea altă părere decît mai înainte, și-a retras în grabă armata înainte de a se ciocni cu dușmanii. (4) Și, ajungînd în ținutul Tegeei, ploaia l-a întors spre ținutul Mantineei, pentru care mantineenii și tegeații, indiferent cărei cetăți îi revine, se bat între ei. Agis voia ca argeienii și aliații lor care se aflau pe colină, cînd vor afla, să-i vină în ajutor, și coborînd la întorsura apei, să dea lupta la șes. (5) Agis, rămînînd acolo în ziua aceea, s-a întors după direcția ploii, iar argeienii și aliații lor, fiind impresionați mai întîi de retragerea pe o porțiune îngustă, nu știau ce să mai creadă, apoi cînd aceștia, retrăgîndu-se, s-au descoperit, nu i-au urmărit, ci au stat liniștiți; din nou au fost învinuiți comandanții lor că și mai înainte dăduseră drumul lacedemonienilor, care fuseseră foarte frumos prinși la Argos, și că și acum nimeni nu urmărește pe fugari ci, în timp ce în liniște unii se salvează, ei sînt trădați. (6) Generalii pe dată au început să facă zarvă, apoi i-au retras de pe colină și, înaintînd, și-au așezat tabăra în cîmpie, cu gîndul de a porni împotriva dușmanilor.

66 (1) A doua zi argeienii și aliații lor s-au rînduit în linie de bătaie, ca să fie, dacă va fi nevoie, gata de luptă, iar lacedemonienii, pornind de la rîu spre Heracleion, spre aceeași armată, văd pe dușmani, la mică distanță, aranjați cu toții în linie de bătaie împreună cu cei care coborîseră de pe colină. (2) Mai ales lacedemonienii după cum își amintesc oamenii, au fost impresionați în acel moment. Într-adevăr, pregătirea lor s-a făcut după o scurtă deliberare și îndată, cu zel, s-au așezat în ordinea lor proprie, în timp ce regele Agis conducea toate după legea lor. (3) Într-adevăr, cînd regele conduce, toate sînt cîrmuite de el și el însuși dă polemarhilor ordinele de rigoare, iar ei le transmit lohagilor[56], lohagii pentencontarhilor[57], pentencontarhii enomotarhilor[58] și enomotarhii enomotiilor[59]. (4) Cînd doresc ceva, ordinele străbat aceste unități și ajung foarte repede, căci aproape toată armata lacedemonienilor — exceptînd o mică parte — este constituită din șefi ai șefilor, iar grija execuției îi privește pe cei mulți.

67 (1) Atunci aripa stîngă o dețineau sciriții[60], singurii dintre lacedemonieni care aveau această rînduială; lîngă ei erau foștii soldați ai lui Brasidas din Tracia și cu ei neodamozii[61]. Imediat după ei își așezaseră companiile lacedemonienii, iar lîngă ei, erau heraii[62] din Arcadia, după ei veneau mainalii[63] iar în aripa dreaptă se aflau cîțiva tegeați și lacedemonieni care încheiau unitatea; cavalerii lor erau rînduiți în fiecare aripă. (2) Astfel erau rînduiți lacedemonienii; cît privește dușmanii lor, aripa dreaptă o dețineau mantineenii, pentru că lupta se desfășura pe teritoriul lor, iar lîngă ei erau aliații arcadienilor, apoi cei o mie de logazi argeieni, cărora de multă vreme cetatea le asigura, pe cheltuiala ei, cele necesare pentru război. După ei veneau ceilalți argeieni, în urma lor aliații lor, cleonaii[64] și orneații[65], apoi atenienii care dețineau aripa stîngă și împreună cu ei erau propriii lor călăreți.

68 (1) Aceasta era ordinea de luptă și pregătirea celor două armate dușmane; armata lacedemonienilor părea însă mai mare. (2) Cîți număra fiecare armată în parte și toți la un loc n-aș putea să spun exact. Într-adevăr, nu se știa cîți lacedemonieni erau în total, din pricina secretului constituției lor, iar numărul celorlalți nu merită crezare din cauza lăudăroșeniei omenești, cînd este vorba de propriile lor armate. Totuși, făcîndu-se următoarea socoteală, s-ar putea spune cu aproximație cît era de mare armata lacedemonienilor de atunci. (3) Astfel, erau în luptă două companii, afară de sciriți, care numărau șase sute, și în fiecare companie erau cîte patru pentecostii și în fiecare pentecostie patru enomotii, în fiecare enomotie luptau în primul rînd cîte patru, în adîncime nu erau toți aranjați la fel, ci așa cum voia fiecare lohag, dar în general erau cam opt. În total, în afară de sciriți, erau patru sute patruzeci și opt de oameni în primul rînd.

69 (1) Cînd erau gata să se adune, au început comandanții, fiecare în parte, să-și îndemne ostașii cam în felul următor: mantineenilor, comandanții le spuneau că lupta se va da pentru patria lor, pentru păstrarea conducerii și, în același timp, pentru evitarea sclaviei; de conducere să nu fie despuiați, iar sclavia să n-o îndure; argeienilor le spuneau că luptă pentru vechea conducere și pentru egalitatea de drepturi în Pelopones, și să nu suporte să fie mereu lipsiți de ea și, în același timp, să pedepsească pe dușmani și pe vecini pentru multele nedreptăți pe care li le făceau; atenienilor, comandanții le spuneau că este frumos ca atunci cînd luptă cu aliați mulți și siguri să n-aibă nici o lipsă și că, învingînd pe lacedemonieni în Pelopones, vor deține o conducere mai stabilă și mai mare și nimeni nu va mai îndrăzni să intre în țara lor. (2) Acestea au fost îndemnurile date argeienilor și aliaților lor. Lacedemonienii însă, ei între ei, făceau îndemnuri fiecăruia în parte, folosind cînteçe de război, și le aminteau de cele ce știau așa cum credeau [că e bine să facă unor] soldați buni, fiind convinși că exercitarea îndelungată pentru o acțiune este cu mult mai salvatoare decît un îndemn făcut într-un timp scurt, prin cuvinte frumoase.

70 După aceea s-au adunat argeienii și aliații lor, care mergeau încordați și mînați de revoltă; lacedemonienii mergeau încet, în timp ce mulți flautiști intonau marșul străbun, nu de

dragul divinității, ci pentru ca să meargă cu toții în același ritm și pentru ca rîndurile lor să nu se strice, așa cum se întîmplă în marșul marilor armate.

71 (1) Și adunîndu-se ei, regele Agis a plănuit să facă următorul lucru. Spartanii rînduiesc în luptă toate armatele astfel: se deplasează spre flancurile drepte și unii și ceilalți cu aripa lor dreaptă și depășesc aripa stîngă a dușmanului pentru că, grijulii, fiecare caută să-și acopere partea neprotejată, cît mai mult, cu ajutorul scutului celui care se află în dreapta, deoarece socotesc că desimea așezării oferă un foarte bun adăpost. Cel care menține această aliniere este comandantul flancului drept, care dorește întotdeauna să sustragă dușmanilor din fața sa partea corpului neapărată apoi, cu același gînd, îi urmează și ceilalți. (2) Atunci însă, mantineenii întreceau cu mult aripa sciriților și cu atît mai mult lacedemonienii și tegeații întreceau aripa atenienilor, cu cît armata era mai mare. (3) Agis, temîndu-se ca nu cumva flancul său stîng să fie încercuit și socotind că mantineenii l-au depășit prea mult, a dat ordin sciriților și soldaților lui Brasidas să ia soldați dintr-ai săi și să egaleze în număr pe mantineeni, iar în golul făcut de acești soldați a dat ordin lui Hipponoidas și Aristocles, care aveau două companii ale polemarhilor, să vină din flancul drept și să-l umple, socotind că aici este încă un prisos de oameni și că frontul în fața mantineenilor va fi astfel mai solid.

72 (1) Dar — așa cum era firesc în acest marș și mai ales că dăduse comanda în scurt timp — Aristocles și Hipponoidas n-au vrut să execute ordinul; din această cauză, mai tîrziu, au fost și exilați din Sparta; ei erau învinuiți că se arătaseră lași, iar dușmanii le-o luaseră înainte cu atacul; companiile nu s-au dus în locul sciriților, cînd s-a dat ordinul, și n-au mai putut, pe urmă, să ia contact cu dușmanul și nici să se mai concentreze. (2) Dar mai ales atunci lacedemonienii, deși erau inferiori dușmanilor în ceea ce privește experiența, au arătat totuși că pot învinge prin vitejia lor. (3) Într-adevăr, după ce au început lupta cu dușmanii, aripa dreaptă a mantineenilor a respins pe sciriți și pe soldații lui Brasidas și, după ce mantineenii și aliații lor și cei o mie de argeieni aleși au ocupat spațiul gol și neînchis, au început să ucidă pe lacedemonieni și încercuindu-i, să-i respingă, să-i împingă pînă la carele de război unde au ucis pe cîțiva dintre cei mai bătrîni, puși să le păzească. (4) În această parte au fost înfrînți, într-adevăr, lacedemonienii, dar în restul frontului, și mai ales în mijlocul lui, unde comanda regele Agis și acei așa-ziși trei sute de călăreți, spartanii, năpustindu-se asupra argeienilor mai în vîrstă, asupra celor cinci companii și asupra cleonailor, orneaților și atenienilor așezați lîngă ei, i-au respins, iar pe mulți, care nici nu mai îndrăzneau, cînd au venit lacedemonienii, să înceapă lupta, i-au călcat în picioare, pentru că nu putuseră să fugă mai înainte.

73 (1) Deoarece armata argeienilor și a aliaților cedase în acest punct, a început să se spargă frontul și în celelalte puncte și mai ales flancul drept al lacedemonienilor și tegeaților încercuia cu prisosul lor pe atenieni; primejdia îi pîndea din amîndouă părțile, pe de o parte fiindcă erau înconjurați iar pe de altă parte fiindcă erau înfrînți. Și foarte mult ar fi suferit armata lor, dacă călărimea, care era prezentă, nu le-ar fi venit în ajutor. (2) Și cînd a aflat Agis că flancul stîng al spartanilor, așezat în fața mantineenilor și a celor o mie de argeieni, este în suferință, a dat ordin ca toată armata să se îndrepte spre partea înfrîntă a frontului. (3) Așa că, imediat ce s-a executat această mișcare, atenienii, cînd au văzut că armata spartană trece pe lîngă ei și se depărtează, s-au salvat în liniște și împreună cu ei și soldații argeieni înfrînți. Iar mantineenii, aliații lor și logazii argeienilor nu se mai gîndeau să reziste dușmanilor și, cînd au văzut pe camarazii lor înfrînți și pe lacedemonieni năpustindu-se, au luat-o la fugă. (4) Dintre mantineeni încă și mai mulți au fost înfrînți, dar cea mai mare parte a logazilor argeieni s-au salvat. Fuga și retragerea nu a fost violentă și nici pe o mare distanță, pentru că lacedemonienii fac ca luptele să fie lungi și temeinice, prin rezistența lor, pînă cînd resping pe dușmani, iar apoi îi urmăresc puțin și pe o mică distanță.

74 (1) Așa s-a desfășurat lupta și a fost foarte tipică pentru luptele de acest fel; după o foarte lungă perioadă de timp, a fost cea mai mare luptă la care au luat parte trupe elene, din cele mai de seamă cetăți. (2) Atunci, lacedemonienii, punînd înainte armele dușmanilor morți, au înălțat îndată un monument în cinstea biruinței și au prădat morții, au ridicat trupurile soldaților lor, le-au dus în Tegeea, unde le-au înmormîntat și au predat pe soldații inamici, încheind un armistițiu. (3) Dintre argeieni, orneați și cleonai au pierit șapte sute, dintre mantineeni două sute, iar dintre atenieni, împreună cu eginеții, două sute și amîndoi comandanții. Aliații lacedemonienilor nu s-au aflat într-o astfel de suferință, încît din acțiunea lor să rezulte ceva măreț. Dar este greu să aflăm adevărul în privința lor. Se spunea însă că au pierit trei sute.

75 (1) În timp ce lupta era gata să se dea, Pleistoanax, celălalt rege, împreună cu soldații cei mai în vîrstă și mai tineri, au sărit în ajutor și au înaintat pînă la Tegeea, însă, aflînd de victorie, s-au retras. Lacedemonienii, trimițînd ștafete au întors pe aliați de la Corint și de la Istm. (2) Apoi retrăgîndu-se ei înșiși și lăsînd pe aliați liberi — pentru că tocmai atunci sărbătoreau Carniile — și-au continuat sărbătoarea. (3) În privința învinuirii de lașitate, pe care le-o aduceau atunci elenii, pentru dezastrul suferit în insulă și pentru cealaltă lipsă de hotărîre și încetineală, lacedemonienii s-au putut dezvinovăți prin această singură acțiune, căci fuseseră loviți de soartă, ziceau ei, dar în cuget rămăseseră aceiași. (4) În ajunul acestei lupte, epidaurienii au năvălit în masă în ținutul Argosului, gîndind că este lipsit de apărători și au ucis mulți din străjerii argeienilor rămași acolo. (5) După luptă, au venit în ajutorul mantineenilor trei mii de hopliți eleeni și o mie de atenieni afară de cei dintîi și toți aliații au pornit împotriva Epidaurosului — în timp ce lacedemonienii sărbătoreau Carniile — și, împărțindu-se în două, au început să înconjure cetatea cu ziduri. (6) Unii stăteau în repaus, iar atenienii, așa cum fuseseră orînduiți, au terminat îndată acropola Heraion. Și lăsînd cu toții o gardă la fortăreață, s-au împrăștiat prin cetăți și vara s-a terminat.

76 (1) La începutul iernii următoare, lacedemonienii, de îndată ce au terminat de sărbătorit Carniile, au pornit în expediție și, ajungînd în Tegeea, au trimis la Argos propuneri de împăciuire. (2) Spartanii aveau și mai înainte prieteni la Argos, care doreau să distrugă democrația, dar, după ce s-a dat lupta, aceștia cu atît mai mult au putut să convingă poporul să cadă la învoială. Aristocrații voiau mai întîi să încheie un tratat cu lacedemonienii și apoi să încheie și o alianță, și abia atunci să atace pe democrați. (3) În acel moment a sosit la Argos Lichas, fiul lui Arcesilaos, proxenul argeienilor, cu două întrebări din partea lacedemonienilor; prima era: în ce scop voiesc să poarte război, iar a doua, dacă vor să o ducă în pace. Și ducîndu-se multe discuții în contradictoriu — din întîmplare era de față și Alcibiades — oamenii care colaborau cu lacedemonienii, prinzînd acum pe față curaj, au convins pe argeieni să primească următoarea propunere de împăciuire.

77 (1) Iar propunerea suna astfel: „Adunarea poporului lacedemonienilor hotărăște să se înțeleagă cu Argosul să restituie orchamenienilor sclavii, mainalienilor pe ostatici, iar pe ostaticii de la Mantineea să-i redea lacedemonienilor, să plece din Epidauros și să distrugă zidul. (2) Dacă atenienii nu se vor retrage din Epidauros să fie socotiți dușmanii argeienilor, lacedemonienilor, aliaților lacedemonienilor și aliaților argeienilor. (3) Dacă lacedemonienii au la ei vreun sclav, să-l dea cetăților respective. (4) În privința sacrificiului către zeu, să fie îngăduit epidaurenilor să depună jurămînt, iar ei să-l ia. (5) Cetățile din Pelopones, și mari și mici, să fie libere, potrivit obiceiului strămoșesc. (6) Iar dacă cineva din afara Peloponesului va veni să facă rău pe pămînt peloponesiac, să delibereze cu toții, așa cum vor socoti, peloponesienii de cuviință. (7) Toți acei care sînt aliați ai lacedemonienilor în afara Peloponesului să se bucure de aceleași drepturi de care se bucură și aliații argeienilor, păstrîndu-și țara lor. Lacedemonienii să arate aliaților tratatul, să-l accepte dacă vor găsi de cuviință. (8) Iar dacă aliații vor găsi de cuviință, să-i trimită acasă.

78 (1) Această propunere au primit-o mai întîi argeienii, iar armata lacedemoniană a plecat de la Tegeea spre patrie. Dar, după aceasta, cînd atenienii și peloponesienii aveau încă relații, aceiași oameni au mijlocit, nu mult mai tîrziu, în așa fel ca argeienii să părăsească alianța cu Mantineia, cu Eleea și cu Atena, și să încheie un tratat de alianță cu lacedemonienii. Tratatul suna astfel:

79 (1) „Lacedemonienii și argeienii au hotărît să încheie un tratat pe cincizeci de ani în condiții de egalitate, dîndu-și despăgubiri legiuite după practicile strămoșești, iar celelalte cetăți din Peloponeș să ia parte la tratatul de alianță libere și independente, păstrîndu-și țara lor și acordînd despăgubirile legiuite, egale și asemănătoare în fața curților de judecată, potrivit obiceiurilor străbune. (2) Toți aliații Argosului din afara Peloponesului se vor bucura de aceleași condiții ca și argeienii (aliații argeienilor să se bucure de aceleași condiții ca argeienii), păstrîndu-și cetatea lor independentă. (3) Dacă cumva va fi nevoie de o expediție în comun, lacedemonienii și argeienii să hotărască cum li se va părea mai bine. (4) Dacă se va ivi vreo dispută între cetăți, fie dinăuntru, fie dinafara Peloponesului, fie în privința hotarelor, fie în altă privință, să fie lichidate prin judecată. Iar dacă vreunul din aliați va avea vreun diferend cu vreo cetate, să se meargă la acea cetate la care vor găsi amîndouă de cuviință. Diferendele dintre cetăți să fie judecate potrivit obiceiului strămoșesc".

80 (1) Acesta a fost tratatul de alianță și, într-adevăr, ei au tranșat toate diferendele dintre ei, prin război sau în alt fel, și, chibzuind lucrurile în comun, au votat ca să nu primească crainic și solie de la atenieni, dacă nu vor ieși din Peloponeș, părăsind zidurile, și nimeni să nu cadă la învoială sau să poarte război izolat, ci toți împreună. (2) Erau mîniați din multe pricini și au trimis și unii și alții soli în părțile Traciei și la regele Perdiccas și l-au convins să încheie alianță, prin jurămînt, cu ei. Perdiccas nu s-a desprins îndată de atenieni, ci doar plănuia să facă acest lucru, pentru că vedea că și argeienii fac la fel. De altfel, la origine el se trăgea din Argos. Au

înnoit vechile jurăminte cu chalcidienii și au încheiat și altele. (3) Argeienii au trimis soli și la Atena, îndemnînd pe atenieni să părăsească fortăreața de la Epidauros. Dar văzînd că sînt puțini în fața mai multora, au trimis pe Demosthenes să scoată de acolo pe străjerii lor. Demosthenes, sosind la fața locului și instituind, de formă, un fel de întrecere gimnică în fața fortăreței, cînd au venit ceilalți străjeri la întrecere a închis porțile și, mai tîrziu, înnoind tratatul cu epidaurienii, le-au predat fortăreața.

81 (1) După retragerea argeienilor din alianță, la rîndul lor, mantineenii la început au rezistat apoi, simțindu-se slabi fără argeieni, s-au înțeles și ei cu lacedemonienii și au renunțat la conducerea cetăților. (2) Lacedemonienii și argeienii, fiecare în număr de o mie, pornind împreună în expediție, au pătruns în Sicyonia, au trecut puterea în mîna unei oligarhii și după aceea, împreună, au răsturnat puterea poporului din Argos și au instituit o oligarhie pe placul lacedemonienilor. Aceste evenimente se petreceau spre primăvară, pe la sfîrșitul iernii; și s-a terminat al paisprezecelea an al războiului.

82 (1) În vara următoare, dieii[66] din Athos s-au desprins de atenieni și au trecut de partea chalcidienilor, iar lacedemonienii au pus în rînduială situația politică din Achaia, care mai înainte nu era satisfăcătoare. (2) Poporul din Argos, ridicîndu-se puțin cîte puțin și prinzînd curaj, a pus la cale să atace pe oligarhi, pîndind sărbătoarea Gymnopediilor[67] la lacedemonieni. S-a dat o luptă în cetate și poporul învingînd, pe unii i-au ucis, iar pe alții i-au izgonit. (3) Înainte, cînd pe lacedemonieni îi chemau prietenii nu se duceau, dar acum, au lăsat Gymnopediile și au sărit în ajutor. La Tegeea, aflînd că oligarhii sînt înfrînți, n-au vrut să înainteze, deși exilații îi rugau, ci, retrăgîndu-se în patrie, au continuat să sărbătorească Gymnopediile. (4) Dar, mai tîrziu, cînd au venit soli de la informatorii din cetate și de la argeienii din afară, în prezența aliaților, s-au spus multe lucruri, și de o parte și de alta, apoi s-a decretat că cei din cetate săvîrșiseră o nedreptate și au hotărît să pornească cu armata la Argos; totuși s-au produs unele amînări și șovăieli.

(5) În acest timp, poporul din Argos, temîndu-se de lacedemonieni și căutînd să încheie alianță cu atenienii — pentru că socoteau că le va fi de un mai mare folos — au început să ridice marile ziduri spre mare, pentru ca, dacă cumva vor fi împiedicați să comunice pe uscat, să poată, împreună cu atenienii, să se aprovizioneze pe mare[68]. (6) La ridicarea zidului au luat parte și cîteva cetăți din Pelopones. Argeienii lucrau împreună cu tot poporul, și bărbați, și femei, și sclavi, iar de la Atena le-au venit tîmplari și pietrari și vara s-a terminat.

83 (1) În iarna următoare, lacedemonienii, aflînd că argeienii ridică zidul, au pornit cu armata la Argos, ei și aliații lor, afară de Corint. Ei mai aveau pe unii colaboratori chiar din Argos. Armata o comanda Agis, fiul lui Archidamos, regele lacedemonienilor. (2) Avantajele pe care credeau ei că le au în cetate nu se arătaseră încă, așa că, după ce au cucerit zidurile ridicate, le-au dărîmat, au ocupat localitatea Hysias din Argia, au ucis pe toți oamenii liberi pe care-i capturaseră, și apoi s-au retras acasă, împrăștiindu-se prin cetăți. (3) După aceea și argeienii au pornit cu armată în Phliasia pentru că primiseră pe exilații lor și, devastînd-o, s-au retras acasă. Într-adevăr, mulți dintre ei locuiau acolo. (4) În aceeași iarnă atenienii au blocat cu flota și Macedonia, acuzînd pe Perdiccas de alianța, întărită prin jurămînt, pe care acesta o făcuse cu argeienii și cu lacedemonienii; îl mai învinuiau că, atunci cînd ei se pregătiseră să pornească cu armata împotriva chalcidienilor din Tracia și împotriva cetății Amphipolis, sub comanda lui Nicias, fiul lui Niceratos, el trădase alianța, iar armata ateniană se împrăștiase mai ales după retragerea lui. Pentru atenieni el era deci dușman. Și astfel s-a terminat iarna aceasta și al cincisprezecelea an al războiului.

84 (1) În vara următoare, Alcibiades, plutind spre Argos cu douăzeci de corăbii, a capturat ca la trei sute de argeieni, care încă i se mai păreau suspecți și simpatizau cu lacedemonienii, iar atenienii i-au așezat în insulele de primprejurul Atenei, pe care le conduceau. Atenienii au pornit apoi spre insula Melos cu treizeci de corăbii ateniene, șase din Chios,

două din Lesbos, cu o mie două sute de hopliți atenieni, trei sute de arcași, douăzeci de arcași pedeștri și cu o mie cinci sute de hopliți, aliați și insulari. (2) Melienii, fiind coloniștii lacedemonienilor, nu voiau să dea ascultare atenienilor, așa cum făceau ceilalți insulari, ci, la început, nefiind aliații nici unuia dintre ei, au stat liniștiți, apoi, cînd atenienii au început să-i silească, devastîndu-le țara, au trecut pe față la război. (3) Așezîndu-și deci atenienii tabăra acestei armate pe pămîntul lor, comandanții Cleomedes, fiul lui Lycomedes și Tisias, fiul lui Tisimachos, mai înainte de a le devasta țara, au trimis la ei soli ca să discute. Melienii nu au dus solii în fața adunării poporului, ci le-au cerut să spună în fața dregătorilor și a oligarhilor motivul pentru care veniseră. Solii atenienilor au vorbit astfel:

85 (1) „De vreme ce discuțiile nu se duc în fața poporului, pentru ca nu cumva, ducîndu-se o vorbire continuă și neîntemeiată, poporul să audă de la noi lucruri nedovedite și flecăreli și să fie înșelat — pentru că îmi dau seama că acest sens îl are faptul că ne-ați dus în fața unui mic grup de oameni — voi, cei care ședeți și ne ascultați, procedați pentru voi cu cea mai mare siguranță. Așadar, și voi să răspundeți la fiecare propunere a noastră în parte, și nu în general, și mai ales la ceea ce se va părea că n-a fost spus așa cum trebuia, luați deci cuvîntul și spuneți ce vă convine".

86 Membrii adunării melienilor au răspuns: „Desigur, comportarea moderată de a ne sfătui între noi, în liniște, nu merită dojană, dar războiul nu amenință să înceapă, ci a și început, este în mod vădit deosebit de această comportare. Noi vedem că ați venit ca să judecați cele ce se vor spune, dar dacă în cele din urmă dreptatea va fi de partea noastră în această discuție, cum este firesc, și dacă, din această pricină, nu vom ceda, vom avea războiul, iar dacă vom ceda, vom avea sclavie".

87 *ATENIANUL* — Dacă voi ați venit cu gîndul de a face conjecturi asupra viitorului sau să faceți altceva decît să gă-

siți o salvare din situația de față pentru cetatea voastră, din cele ce vedeți nu vom mai vorbi; dacă însă ați venit ca să deliberați pentru salvarea cetății poate că vom vorbi.

88 *MELIANUL* — Este firesc și ne veți ierta că, fiind în această împrejurare, noi ne vom referi și vom vorbi despre multe lucruri. Desigur, adunarea noastră de față a fost convocată ca să ia hotărîri cu privire la salvarea noastră. De aceea și dezbaterea să fie în felul în care socotiți voi.

89 *ATENIANUL* —Ei bine, noi n-am venit, cu cuvinte frumoase, să vă arătăm cum sîntem sau dacă avem dreptul să vă conducem, după ce am izgonit pe mezi, sau să vă atacăm pentru că am suferit nedreptăți de la voi, nici nu vom ține discursuri necrezut de lungi, dar nici nu credem că voi socotiți că ne veți convinge că, deși coloniști ai lacedemonienilor, totuși nu ați luptat alături de ei, sau că nu ne-ați făcut nouă nici o nedreptate, ci dimpotrivă, noi gîndim că fiecare dintre noi vom căuta să obținem cîștig de cauză din cele ce socotim că sînt drepte; noi stăm în fața unora care știu că dreptatea și cuvîntul sînt hotărîtoare dacă necesitatea este egală de ambele părți, așa că fruntașii cetăților acționează bazîndu-se pe putere, iar cei slabi li se supun.

90 *MELIANUL* — Desigur, noi socotim că este folositor (și este necesar s-o facem, pentru că voi ne-ați îngăduit măcar să vorbim despre ce poate fi util împotriva dreptății) ca voi să nu distrugeți ceea ce este un bun comun, ci aceluia care se află mereu în primejdie să-i fie acordată dreptatea cuvenită și [mai socotim că este folositor] ca chiar dacă nu-și poate dovedi în amănunt dreptatea cauzei să aibă oarecare foloase. Și lucrul acesta vă privește cu atît mai mult pe voi, cu cît, dacă vă veți prăbuși, prin groaznica pedeapsă pe care ați putea-o suferi, veți fi și pentru alții un exemplu.

91 *ATENIANUL* — (1) Noi nu ne temem de sfîrșitul dominației noastre, presupunînd că ar înceta, pentru că nu cei care conduc pe alții (de pildă lacedemonienii) sînt primejdioși pentru cei învinși (lupta noastră nu este împotriva lacedemonienilor), ci supușii sînt primejdioși, cînd atacă pe cei care-i conduc și îi înfrîng. (2) Fie-vă vouă îngăduit să vă avîntați în primejdie pentru aceasta, dar noi vă vom arăta că am venit în interesul dominației noastre și că acum discutăm despre salvarea propriei voastre cetăți, dorind ca să vă conducem fără tulburare, iar voi să puteți fi salvați și-n interesul vostru, și în al nostru.

92 *MELIANUL* — Și mă rog, cum ar putea fi util pentru noi, să fim sclavi, iar pentru voi să fiți stăpîni?

93 *ATENIANUL* — Util pentru voi ar fi să ne dați ascultare înainte de a păți ceva rău, iar pentru noi să vă cîștigăm fără distrugeri.

94 *MELIANUL* — Oare, nu v-ar conveni ca noi să stăm în liniște și să vă fim prieteni, în loc de dușmani, și să nu participăm la nici o alianță?

95 *ATENIANUL* — Nu ne păgubește pe noi atît dușmănia voastră, cît preferința pe care o aveți pentru slăbiciune, iar ura pe care o nutriți voi împotriva puterii constituie o pildă pentru cei conduși.

96 *MELIANUL* — Supușii voștri consideră oare firescul în așa fel încît să pună în aceeași balanță pe aceia care n-au nici o relație cu voi cu aceia care — cei mai mulți fiind coloniștii voștri — s-au desprins de voi și au fost apoi supuși cu forța?

97 *ATENIANUL* — Supușii noștri socotesc că nici unul nu este lipsit de dreptate, dar că fiecare supraviețuiește după cum poate și pe noi nu ne atacă de frică; de aceea voi, în afară de faptul că noi ne-am extinde conducerea asupra mai multor cetăți, ați putea să ne oferiți securitate, dacă ați fi subjugați, mai ales că, insulari cum sînteți, n-ați putea înfrînge pe cei care stăpînesc marea, și, mai slabi fiind, pe cei mai puternici decît voi.

98 *MELIANUL* — Nu socotiți voi deci că în neutralitatea noastră constă securitatea voastră? (Așa cum voi ne-ați respins dreptele noastre justificări și încercați să ne convingeți să ascultăm de interesul vostru, este necesar ca și noi să vă arătăm propriul nostru interes și să încercăm să vă convingem, dacă cumva interesul nostru va coincide cu al vostru). Astfel, cum nu vă veți face voi dușmani pe cei care nu participă acum la nici o alianță, dacă aceștia, privind la ceea ce faceți cu noi, se vor aștepta să-i atacați și pe ei? Și, în această împrejurare, ce altceva faceți decît că măriți numărul dușmanilor pe care-i aveți, și că vă atrageți cu forța pe aceia care n-aveau de gînd să vă fie dușmani?

99 *ATENIANUL* — Noi nu socotim primejdioși pe acei continentali care, mînați fiind de dorul de libertate, vor șovăi mult să se apere împotriva noastră, ci socotim primejdioși numai pe insularii independenți, cum sînteți voi, și pe aceia care sînt exasperați de constrîngerile pe care le impune dominația. Într-adevăr, aceștia mai ales ar putea, fără să judece, să se avînte ei înșiși și să ne împingă și pe noi într-o primejdie sigură.

100 *MELIANUL* — Dacă, deci, voi sînteți gata să înfruntați o atît de mare primejdie pentru a vă păstra dominația și dacă cei care se află în sclavie [sînt gata să înfrunte o atît de mare primejdie] ca să scuture sclavia, atunci și noi, care sîntem încă liberi, am da dovadă de o jalnică netrebnicie și lașitate, dacă n-am face totul înainte de a cădea în sclavie!

101 *ATENIANUL* — Dacă voi veți chibzui cu înțelepciune, veți vedea că nu este așa, pentru că voi nu dați o luptă pe picior de egalitate cu noi, pentru salvarea onoarei sau ca să nu ispășiți vreo rușine, ci dezbaterea are loc pentru salvarea voastră, ca să nu vă împotriviți celor care sînt cu mult mai puternici decît voi.

102 *MELIANUL* — Dar, noi știm că vicisitudinile în războaie sînt, îndeobște, mai hotărîtoare pentru ambele părți de-

cît diferența de forțe armate dintre ele. A ceda imediat înseamnă a ne spulbera orice speranță, pe cînd, printr-o acțiune reușită, păstrăm încă speranța că vom putea să stăm pe picioare.

103 *ATENIANUL* — (1) Speranța, fiind o mîngîiere în primejdie, chiar dacă dezamăgește pe cei ce recurg la ea, cînd zvîrlă în luptă numai prisosul de forțe, nu-i lasă să se năruie. Însă oamenii care pun în joc tot ce au — căci nădejdea este din fire cheltuitoare[69] — o cunosc abia cînd se prăbușesc și cînd nu le mai lasă nici o posibilitate să se ferească de ea, după ce au cunoscut-o[70]. (2) Voi, însă, nu vă lăsați să pățiți așa ceva[71], căci sînteți slabi și depindeți de o singură mișcare a balanței și nu vă asemănați celor mulți, care, deși mai pot fi salvați cu mijloace omenești, cînd sînt zdrobiți îi părăsesc speranțele întemeiate[72] și se îndreaptă către speranțe nesigure, spre mantică, spre oracole și spre toate de acest fel, care se vor nărui cu toate speranțele lor.

104 *MELIANUL* — Noi, știți bine, ne dăm seama că este greu să luptăm cu puterea și cu norocul vostru, dacă nu avem în mod egal cu voi pe ce să ne bizuim. Totuși, sperăm, încredințîndu-ne soartei noastre și cu ajutorul divinității, că nu vom fi învinși, fiindcă sîntem nepătați în fața voastră, care sînteți nedrepți cu noi. Cît privește lipsa noastră de putere, ne va veni în ajutor alianța pe care o avem cu lacedemonienii și care în mod necesar va trebui să intervină, dacă nu din alt motiv, cel puțin pentru că sîntem rude de sînge cu ei, așa că și demnitatea le va cere să ne ajute. Iată de ce nu cu totul și fără rațiune avem această îndrăzneală.

105 *ATENIANUL* — (1) În ceea ce privește bunăcredința noastră față de divinitate, nu credem să fi fost vreodată mai prejos de voi. Căci nu socotim drept și nici nu săvîrșim nimic în afară de credința omenească față de divinitate ca față de noi înșine. (2) Despre divinitate presupunem, iar despre natura omenească știm clar că, dintr-o necesitate firească, domină pe cel care a pus stăpînire. Așa că nu noi am instituit această

lege şi nici n-am găsit-o aşezată ca să ne folosim de ea, ci noi am primit-o, fiindcă exista şi va exista veşnic, iar noi o vom lăsa în fiinţă şi ne vom folosi de ea, ştiind că şi voi ca şi alţii, care s-ar găsi la aceeaşi treaptă de putere ca şi noi, ar face acelaşi lucru. (3) Iar în ce priveşte divinitatea, probabil că nu vom fi mai prejos. Cît despre faptul că vă încredeţi în lacedemonienii, care dintr-un sentiment de ruşinare măcar vor trebui să vă vină în ajutor, vă socotim fericiţi că n-aţi suferit încercarea răului, dar nu vă invidiem nebunia. (4) E drept că lacedemonienii în raporturile dintre ei, ca şi faţă de datoriile băştinaşe, dau dovadă de nobile sentimente. Dar în raporturile lor cu cei din afară s-ar putea spune multe; ne-am putea rezuma să arătăm numai că ei, pe cît ştim, confundă cele mai evidente şi plăcute lucruri cu cele mai bune, iar cele ce sînt de folos cu cele ce sînt drepte. În orice caz, o astfel de gîndire nu se potriveşte cu calea de salvare aleasă de voi, care, în momentul de faţă, este neraţională.

106 *MELIANUL* — Tocmai de aceea sîntem şi noi încredinţaţi, mai ales acum, că lacedemonienii, în interesul lor, ţinînd seama că sîntem coloniştii lor, nu ne vor trăda pentru ca să piardă încrederea în faţa elenilor care le sînt binevoitori, şi să fie de folos chiar duşmanilor lor.

107 *ATENIANUL* — Aşadar, voi vă închipuiţi că folosul nu se asociază cu securitatea, şi că dreptul şi binele se realizează înfruntînd primejdii? Lacedemonienii nu sînt nicidecum dispuşi să înfrunte acest risc.

108 *MELIANUL* — Dimpotrivă, noi credem mai degrabă că ei vor înfrunta pentru noi acele pericole, şi se vor arăta mai statornici decît faţă de alţii, iar în ceea ce priveşte operaţiile militare noi sîntem aproape de Pelopones şi le inspirăm mai multă încredere decît alţii, din cauza înrudirii cugetului nostru.

109 *ATENIANUL* — Dar este evident că pentru cei alături de care lupţi forţa nu constă în bunăvoinţa celor chemaţi în ajutor, ci dacă aceia sînt cu mult superiori în puterea de a

săvîrşi faptele. Lucrul acesta îl au în vedere lacedemonienii, şi încă mai mult decît alţii. Aşadar, neîncrezîndu-se în propria lor pregătire, ei se însoţesc de mulţi aliaţi chiar cînd atacă pe vecini, aşa că nu este de crezut că ei vor putea trece într-o insulă, cînd noi sîntem stăpîni pe mare.

110 *MELIANUL* — (1) Dar lacedemonienii vor putea să mai trimită şi pe alţii, apoi largă este marea cretană din pricina căreia cucerirea celor care o domină este mai greu de realizat decît salvarea celor care vor să se ascundă. (2) Şi dacă vor eşua în această încercare, se vor întoarce spre ţara voastră şi spre ceilalţi aliaţi ai voştri, pe care Brasidas nu i-a atacat, astfel că voi veţi avea să luptaţi nu pentru o alianţă şi pentru un pămînt care nu vi se cuvine atît de mult, ci pentru propriul vostru pămînt.

111 *ATENIANUL* — (1) Acest lucru s-ar putea să se întîmple şi celor care au o oarecare experienţă şi vouă şi, chiar şi acelora care ştiu că atenienii nu s-au retras vreodată de la un asediu pentru că au fost înfricoşaţi de alţii. (2) Noi socotim că voi, după ce aţi declarat că veţi delibera pentru propria voastră salvare, n-aţi spus nimic în această discuţie cu privire la lucrul pe care oamenii, bazîndu-se, ar putea crede că vor fi salvaţi, ci, dimpotrivă, greul tăriei voastre este constituit din nădejdi, iar forţele voastre actuale sînt prea mici pentru a supravieţui forţei care-i este opusă. Voi daţi dovadă de multă contradicţie în gîndire, dacă nu ne veţi arăta, schimbîndu-vă părerea, că aţi luat o hotărîre mai înţeleaptă. (3) Într-adevăr, nu vă întoarceţi spre sentimentul onoarei, care provoacă mari distrugeri oamenilor în împrejurări urîte şi în primejdiile evidente. Într-adevăr, cei care chiar prevedeau unde-i va duce aşa-numita „onoare" au fost împinşi de puternica atracţie a acestui cuvînt şi, lăsîndu-se învinşi de o vorbă, au căzut de bunăvoie în nenorociri de neînlăturat şi au înfruntat o ruşine mai grozavă din pricina nesăbuinţei lor, mai mult decît din pricina soartei. (4) Voi, deci, chibzuiţi bine şi feriţi-vă de acest lucru, căci să nu credeţi că este un lucru urît să fiţi înfrînţi de o cetate foarte mare, care vă îndeamnă

la lucruri chibzuite, anume să-i fiţi aliaţi contribuabili, păstrîndu-vă pămîntul vostru, iar acum, cînd vă este dată alegerea în privinţa războiului şi a propriei voastre securităţi, nu daţi dovadă de ambiţii prosteşti. Astfel, aceia care nu cedează celor care le sînt egali, dar care se aliază cu cei care sînt mai puternici şi se comportă cu moderaţie faţă de inferiorii lor, repurtează cele mai multe succese. (5) Şi după ce ne vom retrage noi, chibzuiţi şi gîndiţi-vă că voi deliberaţi acum pentru soarta propriei voastre patrii şi că în această singură deliberare se va decide succesul sau insuccesul ei.

112 (1) Atenienii s-au retras după aceea din adunare, iar melienii, rămînînd între ei, după ce au hotărît, le-au răspuns următoarele: „(2) Nu luăm altă hotărîre, atenienilor, decît cea arătată la început, şi nu vom lipsi cetatea noastră, care dăinuieşte de şapte sute de ani, de libertate, ci, încrezîndu-se în norocul care ne-a salvat pînă acum, cu ajutorul divinităţii, în ajutorul oamenilor şi al lacedemonienilor, vom încerca să ne salvăm. (3) Şi vă invităm să ne fiţi prieteni şi să nu fiţi duşmani nimănui şi să vă retrageţi din ţara noastră, încheind învoielile care vor părea că sînt potrivite şi pentru unii, şi pentru ceilalţi".

113 Acest răspuns l-au dat melienii, iar atenienii, retrăgîndu-se din discuţie, au mai zis: „Voi singuri, deci, după cum ni se pare, în urma acestor deliberări, judecaţi viitorul mai clar decît prezentul şi priviţi lucrurile nevăzute ca şi cînd se şi realizează prin simpla voastră dorinţă, şi, încredinţîndu-vă mult lacedemonienilor, norocului şi nădejdilor, vă veţi înşela tot aşa de mult".

114 (1) Solii atenienilor s-au retras în tabăra lor, iar comandanţii lor, văzînd că melienii nu le-au dat nici o ascultare, au recurs îndată la război şi, împărţindu-se pe cetăţi, au început să înconjure cetatea cu ziduri. (2) Ceva mai tîrziu, atenienii, lăsînd şi pe pămînt şi pe mare o strajă alcătuită din atenieni şi aliaţi, s-au retras cu cea mai mare parte a armatei. Cei rămaşi acolo continuau asediul cetăţii.

115 (1) În acelaşi timp, argeienii au năvălit în Phliasia şi, fiind înconjuraţi de phliasieni şi de propriii lor exilaţi, au pierdut ca la optzeci de oameni. (2) Atenienii din Pylos au luat multă pradă de la lacedemonieni. Lacedemonienii n-au pornit din această cauză război împotriva atenienilor, sub cuvînt că călcaseră tratatul, dar au proclamat prin crainic că orice spartan voieşte poate să prade pe atenieni. (3) Corintienii au pornit cu război împotriva atenienilor din cauza unor diferende proprii, dar ceilalţi peloponesieni au rămas liniştiţi. (4) Apoi melienii au cucerit partea fortăreţei atenienilor dinspre agora[73], au ucis cîţiva oameni şi, aducînd înăuntru grîu şi toate cele necesare, pe care le-au putut transporta, au stat liniştiţi. Atenienii au pregătit după aceea o strajă mai puternică. Şi vara s-a terminat.

116 (1) În iarna următoare, lacedemonienii, fiind gata să pornească cu armată în Argea, de vreme ce nu făcuseră sacrificiile de trecere la hotare, s-au retras acasă. Argeienii, din cauza şovăielii lacedemonienilor, bănuind pe unii din cetate că-s trădători, i-au arestat, iar alţii au fugit. (2) În acelaşi timp, melienii au cucerit altă parte din fortăreaţa atenienilor, pentru că lipseau mulţi străjeri de la post. (3) După aceea, sosind altă armată de la Atena, sub comanda lui Philocrates, fiul lui Demeas, au început un asediu cu toată forţa, în acelaşi timp avînd loc şi o trădare, melienii au căzut la învoială cu atenienii ca ei să dispună cum vor voi. (4) Atenienii au ucis pe toţi melienii în floarea vîrstei, pe care-i capturaseră, şi au redus la sclavie copiii şi femeile; locul l-au colonizat ei înşişi, trimiţînd după aceea cinci sute de colonişti.

CARTEA A VI-A

BIBLIOTECA POPULARĂ
G. M. Zamfirescu

1 (1) În aceeași iarnă atenienii voiau să pornească iarăși cu corăbiile, cu o armată mai mare decît cea cu care pornise Laches și Eurymedon, în Sicilia și de vor putea, să o supună. Majoritatea poporului nu-și dădea seama de mărimea insulei și de mulțimea locuitorilor, eleni și barbari, și că de fapt începea un război întru nimic mai mic decît acela pornit împotriva peloponesienilor. (2) Înconjurul Siciliei cu o corabie nu durează mai puțin de opt zile și, deși este atît de mare, numai o distanță de douăzeci de stadii o separă de țărmul celălalt, împiedicînd-o să nu fie o parte din continent.

2 (1) Sicilia a fost locuită din vechime și a avut în total următoarele neamuri. Se spune că cei mai vechi locuitori într-o parte din această țară au fost ciclopii[1] și lestrigonii[2], despre al căror neam nu pot să spun nici de unde a venit, nici încotro s-au îndreptat. Să fie îndeajuns ceea ce s-a spus de poeți și ceea ce știe fiecare despre ei. (2) Este evident că după ei, în Sicilia, cei dintîi locuitori au fost sicanii[3], așa cum spun unii, și pentru că erau autohtoni, dar, așa cum se dovedește a fi adevărat, ei erau iberi[4], izgoniți de către ligyeni[5] de la rîul Sicanos din Iberia. Și chiar după numele lor insula s-a numit atunci Sicania; mai înainte fusese numită Trinacria. Sicanii locuiesc și acum în nordul insulei. (3) După cucerirea Ilionului, cîțiva troieni, fugind de achei, au sosit cu corăbiile în Sicilia și, așezîndu-și locuințele în vecinătatea sicanilor, au fost numiți, împreună cu ei, elymi[6]; cetățile lor erau Eryx și Egesta. Împreună cu ei au mai locuit și cîțiva phoceeni, împinși de furtună de la Troia, mai întîi în Africa și apoi în Sicilia. (4) Sicelii[7] din Italia — acolo locuiau — au trecut în Sicilia, fugind, așa cum se spune, de opici, și este probabil pe niște corăbii mici, ținîndu-se aproape de port, și fiind împinși de vînt, cum desigur ar fi plutit și în altă parte. Și astăzi se mai află sicelі în Italia, iar ținutul și-a luat numele de la

Italos, un rege al sicelilor, care se numea așa. (5) Venind deci cu o mare armată în Sicilia, au înfrînt într-o mare luptă pe sicani și i-au împins spre miazăzi, iar nordul insulei l-a făcut să se numească, în loc de Sicania — Sicilia; ei și-au așezat locuințele în cele mai rodnice regiuni. De cînd au trecut în Sicilia și pînă la venirea elenilor aici s-au scurs trei sute de ani. (6) Încă și acum stăpînesc ei partea meridională și nordul insulei. Au mai locuit și cîțiva fenicieni pe la marginile întregii Sicilii, ocupînd înălțimile dinspre mare și insulele învecinate, pentru a face negoț cu sicelii. Și după ce elenii au înaintat, în mare număr, pe mare, fenicienii, părăsind localitățile Motye, Soloeis și Panormus și-au așezat locuințele în apropierea elymilor, bazîndu-se pe alianța pe care au încheiat-o cu aceștia și pe faptul că de aci între Cartagina și Sicilia este o mică distanță. Atîția au fost deci acești barbari și în acest fel au locuit și Sicilia.

3 (1) Cei dintîi dintre eleni, chalcidienii, pornind pe mare din Eubeea, împreună cu Thucles, șeful coloniștilor, au colcnizat insula Naxos și au zidit altarul lui Apollon Archegetul, care se află și acum în afara cetății, și la care aduc theorii[4] jertfe, înainte de a pleca din Sicilia. (2) În cursul anului, Archias, un heraclidian din Corint, izgonind mai întîi pe siceli din insulă, a întemeiat Syracusa în locul în care, nemaifiind acum scăldat de valuri, se află în interiorul cetății; ceva mai tîrziu și exteriorul cetății, fiind înglobat la cetate, a devenit populat. (3) Thucles și chalcidienii, pornind din Naxos, în al cincilea an de la întemeierea Syracusei, au izgonit pe siceli prin război și au adus acolo pe leontinenii[9] cu care au întemeiat cetatea Catana. Catanienii l-au ales, ca întemeietor al cetății, pe Euarchos.

4 (1) Cam în același timp și Lamis, luînd cu el coloniști din Megara, a venit în Sicilia și a populat un ținut numit Trotilon, așezat mai sus de rîul Pantacyos. Mai tîrziu, a locuit, împreună cu chalcidienii, aceeași cetate, în ținutul leontinenilor, apoi a fost izgonit de ei și, întemeind cetatea Thapsos, el a pierit, dar ceilalți au plecat din Thapsos, pentru că regele

sicelian, Hyblon a predat ținutul și, sub conducerea lui, au întemeiat cetatea numită Megara Hyblaia. (2) După ce au locuit acolo 245 de ani, au fost strămutați de Gelon, tiranul Syracusei, și din cetate, și din ținut. Dar, mai înainte de a fi strămutați, cu o sută de ani după colonizare, au trimis pe Pamillos și a întemeiat cetatea Selinus și, pornind din Megara, care era metropola lor, a locuit împreună cu ei. (3) Gela au întemeiat-o Antiphemos din Rhodos și Entimos din Creta, care au adus împreună coloniști, în anul al 45-lea după întemeierea Syracusei. Cetatea și-a luat numele de la rîul Gela, iar locul pe care se află acum cetatea, și care cel dintîi a fost înconjurat cu ziduri, se numește Lindioi; li s-au pus, astfel, nume dorice. (4) La o sută opt ani, după întemeierea cetății, locuitorii din Gela au întemeiat cetatea Acragas, dîndu-i numele de la rîul Acragas; au ales ca întemeietori ai cetății pe Aristonous și Pystilos, dîndu-le legiuirile gelailor. (5) Zancle a fost locuită la început de niște pirați care au venit din Cume — o cetate chalcidică în Opicia. Mai tîrziu acest pămînt l-au împărțit cu ei un grup de locuitori veniți de la Chalcis și din alte părți ale Eubeei; întemeietorii au fost Pereires și Crataimenes — unul din Cume, iar celălalt din Chalcis. Numele cetății a fost mai întîi Zancle, dat de siceli, pentru că forma locului seamănă cu o coasă (iar coasă în graiul sicelilor se zice Zancle), dar după aceea au fost izgoniți de samieni[10] și de ceilalți ionieni care, fugind de mezi, s-au revărsat în Sicilia. (6) Samienii au fost alungați, nu cu mult mai tîrziu, de Anaxilos, tiranul cetății Rhegium, care, populînd cetatea cu oameni amestecați, a numit-o Messene de la numele vechii lui patrii.

5 (1) Himera a fost întemeiată de Zancle. Întemeietori au fost Eucleides, Simos și Sacon și foarte mulți chalcidieni s-au dus în această colonie și, împreună cu ei, s-au mai așezat și niște exilați din Syracusa, care fuseseră înfrînți într-o răscoală, numiți myletidai. A învins un dialect care se apropie de cel chalcidic și doric, iar obiceiurile au fost cele chalcidice. (2) Cetățile Acrai și Casmenai au fost întemeiate de syracusani. Acrai a fost întemeiată la 70 de ani după întemeierea

Syracusei, iar Casmenai la 20 de ani după întemeierea cetății Acrai. (3) Și Camarina a fost mai întîi întemeiată de Syracusa, la 135 de ani după întemeierea acesteia. Întemeietorii ei au fost Dascon și Menecolos. Camarinenii au fost izgoniți de syracusani cu război, din pricina dezbinării; ceva mai tîrziu Hippocrates, tiran din Gela, luînd pentru răscumpărarea unor prizonieri syracusani pămîntul camarinenilor, a fost el însuși întemeietor, populînd cetatea Camarina. Populația Camarinei, fiind iarăși izgonită de Gelon, cetatea a fost pentru a treia oară întemeiată de cetatea Gela.

6 (1) Sicilia era locuită de multe neamuri elene și barbare și împotriva acestei cetăți, care era atît de mare, se pregăteau să pornească război, pretextînd că vor să vină în ajutorul propriilor rude și a aliaților care li se alăturau, atenienii, în realitate însă doreau s-o stăpînească în întregime. (2) Foarte mult i-au determinat pe atenieni solii egestanilor[11], care veniseră la Atena și care îi îndemnau în mod deosebit. Astfel, fiind ei vecini cu selinuntinii[12], s-au pornit pe război între ei, din pricina unei căsătorii și a unei bucăți de pămînt contestate; selinuntinii, chemînd pe syracusani ca aliați, îi țineau la distanță pe egestani, purtînd război și pe pămînt și pe mare. De aceea, egestanii, amintind de alianța pe care o avuseseră atenienii pe timpul lui Laches și al primului război cu leontinenii, îi rugau să le vină în ajutor. Spuneau ei multe lucruri, dar, în esență, susțineau că, dacă syracusanii vor izgoni pe leontineni și vor rămîne nepedepsiți, mai întîi vor distruge și pe ceilalți aliați, apoi vor pune ei înșiși mîna pe întreaga putere a Siciliei; există — ziceau ei — primejdia ca dorienii [din alte părți] să vină cu o armată mai mare în ajutorul dorienilor [de acolo], datorită înrudirii, și în același timp, și în ajutorul peloponesienilor, ai căror coloniști sînt, și să doboare puterea atenienilor. Mai spuneau că este înțelept lucru ca, împreună cu restul aliaților, să se împotrivească syracusanilor, mai ales că ei vor oferi bani suficienți pentru război. (3) Atenienii, auzind acestea în ședințele adunării poporului — căci egestanii au vorbit de mai multe ori și, împreună cu ei, mai vorbeau și atenienii care-i sprijineau — au votat să trimită mai întîi o solie la Egesta, să vadă dacă, așa cum spuneau ei, în tezaurul public și în temple există bani și, în același timp, voiau să știe în ce situație se află războiul împotriva selinuntinilor.

7 (1) Solii atenienilor au fost trimiși în Sicilia, iar lacedemonienii, în aceeași iarnă, împreună cu aliații lor, în afară de corintieni, au năvălit în Argos și au început să prade o parte din teritoriu, nu prea mare, și au adus de acolo o cantitate de grîu și vite de povară, pe care le luaseră drept pradă. Apoi colonizînd, la Orneai, pe fugarii argeienilor și pe alți cîțiva, care rămăseseră din restul armatei, au încheiat pentru cîtva timp o învoială prin care se prevedea ca orneații și argeienii să nu-și facă nici un rău unii altora; apoi s-au retras cu armata acasă. (2) Nu mult după aceea, au venit atenienii cu treizeci de corăbii și cu șase sute de hopliți argeieni și, împreună cu atenienii, au pornit cu toată armata împotriva orneaților, unde au asediat o singură zi cetatea; apoi, în timpul nopții, cînd armata era în tabără, departe de cetate, orneații au fugit de aici. A doua zi argeienii, aflînd de fuga orneaților, au dărîmat cetatea Orneai și s-au retras. Același lucru l-au făcut și atenienii, ceva mai tîrziu, cu corăbiile. (3) Atenienii au adus călăreții pe mare, la Methone, cetatea vecină cu Macedonia; printre călăreți erau și atenieni, dar și cîțiva dintre macedonienii, care dezertaseră la atenieni și prădau țara lui Perdiccas. (4) Lacedemonienii au trimis o solie la chalcidienii din Tracia, care erau în armistițiu „de zece zile" cu atenienii, îndemnîndu-i să lupte împreună cu Perdiccas; aceștia însă nu au vrut, iar iarna s-a terminat, și cu ea al șaisprezecelea an al acestui război a cărui istorie a scris-o Thucydides.

8 (1) În vara următoare, la începutul primăverii, au venit solii atenienilor din Sicilia și, împreună cu ei, egestanii, aducînd 60 de talanți de argint masiv, ca plată pe timp de o lună pentru 60 de corăbii, care erau pe punctul de a fi trimise. (2) Atenienii, convocînd adunarea poporului și, ascultînd pe egestani și pe aliații lor, care le spuneau lucruri multe și

neadevărate, și mai ales că aveau mari sume de bani în temple și în tezaure, au votat să trimită 60 de corăbii în Sicilia, iar comandanți cu depline puteri pe Alcibiades, fiul lui Cleinias, pe Nicias, fiul lui Niceratos, și pe Lamachos, fiul lui Xenophanes; ei trebuiau să dea ajutor egestanilor împotriva selinuntinilor, să așeze acolo apoi pe leontineni, chiar dacă vor mai avea de purtat război, și să rînduiască în Sicilia și celelalte treburi, cum vor găsi atenienii de cuviință că e mai bine. (3) După luarea acestei hotărîri, a cincea zi s-a întrunit din nou adunarea poporului ca să delibereze în ce fel va putea să se facă mai degrabă pregătirea corăbiilor și să voteze și cele ce sînt necesare comandanților pentru expediție. (4) Nicias, fiind ales comandant fără voia lui, socotea că cetatea nu chibzuise bine, ci că, folosindu-se de un pretext mic și cuviincios, tinde la un mare lucru, și anume la stăpînirea întregii Sicilii. De aceea, voind să-i abată de la acest gînd, a păşit în adunarea poporului cu următoarele îndemnuri.

9 (1) „Adunarea aceasta a fost convocată ca să delibereze în privința înarmării cu care trebuie să plutim în Sicilia, dar eu socotesc că trebuie să mai deliberăm încă asupra unui lucru și anume, dacă trebuie să trimitem corăbii în Sicilia sau nu, ca nu cumva, lăsîndu-ne convinși într-o scurtă deliberare, în privința unor probleme importante, de niște oameni străini de noi, să pornim un război nepotrivit. (2) Este adevărat că eu mă bucur de cinste [în fața concetățenilor], datorită [succeselor repurtate] în războaie și faptului că mă îngrijesc mai este tot așa de bun ca și ceilalți, pentru că un astfel de cetățean dorește cu ardoare ca și el să contribuie la succesele realiputin decît alții de propria mea sănătate, deși socotesc că cetățeanul care se îngrijește și de corpul, și de averea sa zate de cetate. Totuși nici mai înainte nu am vorbit împotriva convingerii mele mînat de cinstirea care mi se acordă și nici acum nu voi vorbi împotriva propriei mele convingeri, ci voi arăta ceea ce cred eu că este mai bine. (3) Desigur, cuvîntarea mea ar putea să pară slabă în fața obișnuințelor voastre, dacă vă voi îndemna să păstrați ceea ce aveți și să nu vă aruncați în primejdie cu lucrurile pe care le-ați cîștigat cu trudă, în

schimbul unor cîștiguri de viitor și nesigure. Am să vă arăt că nici nu vă grăbiți la timpul potrivit și că nici nu este ușor să dobîndiți lucrurile la care rîvniți.

10 (1) Eu susțin că voi, lăsînd aici mulți dușmani, doriți să plutiți și să vă mai cîștigați și acolo alții. (2) Poate vă închipuiți că tratatele pe care le aveți au vreo temeinicie; aceste tratate, dacă veți sta liniștiți, vor fi tratate în adevăratul înțeles, întîi pentru că le-au făcut oamenii de aici și în al doilea rînd, oameni din rîndul dușmanilor; dar, dacă cumva vă veți clătina, deși aveți o putere considerabilă, dușmanii vor porni cu o oaste considerabilă, vor ataca repede, pentru că ei au încheiat învoiala în grele împrejurări și în chip mult mai rușinos decît a fost necesar pentru noi; apoi, noi avem chiar aici multe divergențe cu ei. (3) Sînt unii care n-au primit această înțelegere și nu dintre cei mai slabi, unii care luptă deschis împotriva noastră, iar ceilalți — și datorită lacedemonienilor — sînt încă ținuți să stea liniștiți, fiind și ei legați prin tratatul de 10 zile. (4) Poate că dacă ar surprinde armata noastră împărțită în două — lucru pe care ne grăbim să-l facem — ar ataca împreună cu sicilienii, pe care ar fi dorit și înainte să le fie aliați, prețuindu-i mai mult decît pe alții. (5) Trebuie, deci, să vedem ca nu cumva să ne avîntăm în primejdie cînd cetatea noastră este încă pe valuri și să tindem la altă stăpînire înainte de a consolida pe cea pe care o avem, cînd chalcidienii din Tracia, după ce s-au desprins de noi de atîția ani, și cînd mai sînt încă și alții pe continent nu destul de supuși. Noi venim în ajutor egestanilor, care ne sînt aliați sub pretext că sînt nedreptățiți, în același timp, însă, noi înșine șovăim să atacăm pe aceia care, desprinzîndu-se de mult de alianța noastră, ne aduc încă prejudicii.

11 (1) Desigur, pe aceștia poate că, înfrîngîndu-i, i-am putea supune, dar pe ceilalți, chiar dacă i-am înfrînge, aflîndu-se la o mare distanță de noi și fiind numeroși, cu mare greutate am putea să-i dominăm. Este o nebunie să pornești împotriva unor astfel de oameni pe care, dacă îi înfrîngi, nu-i vei putea stăpîni, iar dacă nu vei izbuti să-i înfrîngi, atunci situația nu

va mai fi la fel cum era înainte de a începe războiul. (2) Mi se pare că sicilienii, așa cum se află ei acum, ar putea să fie mai puțin primejdioși pentru noi, dacă i-ar domina syracusanii, lucru cu care încearcă să ne sperie acum egestanii. (3) Într-adevăr, poate că fiecare dintre ei ar veni de dragul lacedemonienilor să atace, dar dominați de syracusani nu pare firesc că o putere ar porni război împotriva altei puteri, pentru că așa cum ar putea ei să suprime dominația noastră împreună cu peloponesenii, în chip firesc și dominația lor ar putea fi destrămată de aceiași lacedemonieni, în același fel. (4) Elenii de acolo poate că ar fi mai impresionați de noi dacă nu ne-am duce acolo, sau dacă, arătîndu-le cîtva timp forța noastră, ne-am întoarce; iar dacă cumva am da greș, atunci foarte repede, disprețuindu-ne, ne vor ataca cu oamenii care se află acolo. Într-adevăr, toți știm că cetățile care se află la o mare distanță sînt admirate, pe cînd atunci cînd facem cunoștință cu ele de aproape nu mai au același prestigiu. (5) Tot așa și voi acum atenienilor, vă aflați în aceeași situație față de lacedemonieni și de aliații lor. Într-adevăr, tocmai fiindcă mai înainte i-ați învins, împotriva propriilor voastre așteptări, tocmai în punctul de care vă temeați acum îi disprețuiți și rîvniți și la Sicilia. (6) Dar nu trebuie să vă înflăcărați de vicisitudinile sorții adversarilor, ci să fiți curajoși după ce veți fi cunoscut planurile dușmanilor; și să nu credeți că lacedemonienii cugetă la altceva decît să vadă în ce fel ar putea să ne înșele pe noi și să-și aranjeze situația lor actuală, cu atît mai mult cu cît ei, mai presus de orice și în cea mai mare parte a timpului, se exercitează pentru a dobîndi faima virtuții. (7) Astfel că, dacă sîntem înțelepți, lupta noastră nu va fi pentru egestanii din Sicilia, populație barbară, ci pentru ca să ne păzim temeinic de o cetate dominată de oligarhie și care ne întinde curse.

12 (1) Trebuie să avem în minte că abia acum, de curînd, ne-am refăcut după o boală grea și după un război îndelung, astfel că am început și noi să ne refacem atît în ceea ce privește banii, cît și în ceea ce privește sănătatea; deci este drept să cheltuim acești bani aici, pentru noi, și nu pentru

niște exilați, care cer ajutor și cărora le este folositoare și minciuna făloasă și care pun pe aproapele lor în primejdie, în timp ce ei oferă numai vorbe; ei, dacă vor izbuti, nu vor arăta recunoștința datorată, iar dacă vor eșua, vor pierde și pe prieteni împreună cu ei. (2) Iar dacă vreun cetățean, căruia-i face plăcere că a fost ales comandant, vă îndeamnă să plutiți spre Sicilia, avînd în vedere numai propriul său interes — mai ales că este și prea tînăr la conducere și urmărind să-și cîștige admirația și din caii de alergare pe care-i întreține și pentru ca să poată trage foloase din deținerea comenzii, în vederea întreținerii luxului — nu vă lăsați duși nici de acest cetățean, ca să vă cîștigați o strălucire personală pe riscul cetății, ci gîndiți-vă că astfel de oameni fac rău interesului public și-și cheltuiesc averea personală; aveți în vedere că problema este foarte importantă și nu-i dintre acelea care pot fi dezbătute tinerește[13] și pusă imediat în aplicare.

13 (1) Eu mă tem de partizanii pe care-i văd șezînd lîngă el și îndemnîndu-l, și, la rîndul meu, îndemn și eu pe cei mai în vîrstă să nu le fie jenă dacă vreunul dintre aceștia stă lîngă ei, și să nu se teamă că, dacă nu vor vota războiul, vor părea că sînt lași și nici să nu dorească cu aprindere — așa cum fac ei — să dobîndească ceea ce nu au, ci să știe că succesele se realizează foarte rar prin dorințe, dar că cele mai multe se cîștigă cu ajutorul prevederii. Dimpotrivă, în interesul patriei, care înfruntă acum cea mai mare primejdie, să votăm împotriva lor și să decretăm că sicilienii să se mențină în hotarele de acum, împotriva cărora noi nu ridicăm nici o pretenție, constituite din Marea Ionică, considerate din punctul de vedere al celui care plutește pe lîngă țărm, și din Marea Siciliei, considerate din punctul de vedere al celui care străbate largul, să-și administreze posesiunile lor și să se împace între ei, spre folosul fiecăruia. (2) Egestanilor să le spunem, în particular, că, deoarece au început războiul împotriva selinuntinilor fără atenieni, să-l termine ei înșiși. Noi însă, pe viitor, să nu ne mai facem aliați, așa cum obișnuim, pe aceia cărora, cînd o duc rău, să le venim în ajutor, dar de la care, cînd noi înșine avem nevoie de ajutor, nu-l obținem.

14 Iară tu, pritanule, dacă socotești că ți se cade să te îngrijești de cetate și vrei să fii cetățean bun, cheamă iar pe cetățeni la vot și supune iarăși propunerea spre deliberare atenienilor; dacă cumva te temi să pui din nou problema la vot, gîndește-te că n-ai putea fi învinuit că ai călcat legile cînd ai atîția martori, dar că, dimpotrivă, ai putea să fii un adevărat medic pentru cetatea care deliberează, și că a conduce bine cetatea constă în a-i aduce cît mai multe foloase și a nu-i aduce nici o pagubă de bunăvoie".

15 (1) Astfel a vorbit Nicias, dar cei mai mulți dintre atenienii care pășeau la tribună, îndemnau poporul să pornească cu armată și să nu anuleze hotărîrile votate mai înainte; cîțiva atenieni însă au vorbit împotrivă. (2) Foarte mult îi îndemna la război, susținînd cu înflăcărare expediția, Alcibiades, fiul lui Cleinias, deoarece voia să se împotrivească lui Nicias, care îi era adversar și în alte probleme politice; i se mai împotrivea pentru că făcuse aluzie la el cu răutate, și mai ales pentru că dorea să ia comanda și, în felul acesta, să cucerească Sicilia și chiar Cartagina. Astfel agonisind bani și faimă, va trage și foloase particulare. (3) Alcibiades, bucurîndu-se de o mare faimă și vază în fața cetățenilor, asculta mai mult de dorințele sale, care erau prea mari față de averea de care dispunea și pe care o întrebuința mai mult ca să crească cai de curse și pentru alte cheltuieli; acest fapt a distrus, mai tîrziu, cetatea atenienilor. (4) Într-adevăr, mulți, temîndu-se de dezmățul foarte mare la care se deda față de propria sa persoană, de viața lui dezordonată, s-au gîndit că tinde la tiranie, și pentru aceasta s-au ridicat împotrivă-i. Deși Alcibiades, din punct de vedere politic, a dus foarte bine războiul, totuși din cauza felului cum își ducea viața în particular au încredința altora comanda războiului, care însă au adus mari pagube cetății[14]. Atunci Alcibiades, pășind în fața atenienilor, le-a făcut următoarele îndemnuri:

16 (1) „Mi se cade, atenienilor, mie mai mult decît altora, să comand — trebuie să încep de acolo de unde m-a atacat Nicias — și în același timp socotesc că chiar merit. Astfel, în

privința lucrurilor care-mi aduc faimă, este știut că ele aduc și strămunilor și mie glorie, iar partiei chiar folos. (2) Elenii au socotit că cetatea noastră este cea mai mare putere, datorită strălucirii spectacolului pe care l-am dat eu la Olympia, deși mai înainte socoteau c-o să fie înfrîntă. Într-adevăr, eu am lansat o întrecere de 7 care, pe care nu le lansase nici un particular înainte, și am învins primul, apoi am fost al doilea, al patrulea, căci am făcut toate pregătirile ca să-mi poată aduce victorie. Chiar după lege aceste fapte sînt onorate, iar din partea aceluia care le face se presupune o oarecare forță. (3) Iar coregiile și alte înfăptuiri prin care strălucesc eu în cetate, în chip firesc trezesc invidia concetățenilor, dar în fața străinilor se prezintă ca o forță. Nu este fără folos nebunia aceluia care, prin propriile lui cheltuieli, aduce avantaje nu numai lui însuși, dar și cetății. (4) Nu fără rațiune acela care are pentru sine gînduri mari se deosebește de ceilalți, deoarece nici cel care o duce rău nu-și împarte neajunsurile cu nimeni. Dar, după cum atunci cînd o ducem rău nu sîntem salutați, tot așa sîntem datori fiecare să suportăm cînd sîntem depreciați de aceia care o duc bine, sau, aducînd cetății foloase, să ne așteptăm să fim onorați pe măsura lor. (5) Știu că astfel de oameni și aceia care s-au remarcat printr-o faptă strălucită în timpul vieții lor sînt nesuferiți pentru ceilalți și mai ales pentru cei de o seamă cu ei și chiar cînd vin în contact cu alții; după moarte însă, lasă celor în viață motivul de a-i socoti rudele lor, chiar dacă în realitate nu sînt; ei lasă și patriei, căreia-i aparțin, motive să fe mîndră, ca și cînd ei n-ar fi fost [în viață] niște oameni străini, care au săvîrșit niște greșeli, ci rude de-ale lor, care le-au adus numai binefaceri. (6) Eu care doresc cele arătate mai sus și sînt bîrfit pentru ele în ceea ce privește viața mea particulară, cercetați dacă administrez mai rău decît altul treburile publice. Într-adevăr, adunînd cele mai puternice forțe din Pelopones, fără mare primejdie pentru voi și fără mare cheltuială, am silit pe lacedemonieni într-o singură zi ca să dea o luptă pentru existența lor, la Mantineia. De atunci, chiar dacă au ieșit învngători în luptă, nu mai au o îndrăzneală atît de mare în propriile lor forțe.

17 (1) Aceste tratative le-a dus tinerețea și nebunia mea (care părea că este peste fire) în domeniul stăpînirii peloponesienilor; întrebuințînd cuvinte potrivite și manifestînd o vehemență care trezea încrederea, a convins. Nici acum să nu vă temeți de această armată ci atîta timp cît eu sînt încă tînăr și în fruntea ei, iar Nicias se pare că este norocos, folosiți-vă de aptitudinile fiecăruia. (2) Să nu contramandați plutirea pe mare în Sicilia, la gîndul că va trebui să fie înfruntată o mare armată. Într-adevăr, acolo cetățile sînt locuite de oameni foarte amestecați, care foarte ușor își schimbă constituțiile politice și primesc altele. (3) Din această cauză nimeni nu luptă ca pentru propria sa patrie și nimeni nu și-a pregătit nici armele individuale și nici n-a făcut pregătirile potrivite terenului de luptă ci, dimpotrivă, fiecare caută să-și ia lucrurile pe care crede că le va lua din averea comună, convingînd cu vorba pe alții sau răzvrătindu-se; apoi, dacă va ieși înfrînt, se va așeza în altă regiune. (4) Nu este probabil ca o astfel de adunare de oameni să asculte de îndemnul unui singur cuvînt și nici să se apuce de treabă în comun, ci, dimpotrivă, toți se vor lăsa convinși dacă li se spune ceva pe placul lor, mai ales dacă sînt în dezbinare, așa cum se aude. (5) Și n-au nici hoplitii cu care se fălesc și nici ceilalți eleni de acolo nu pare să fie atît de numeroși cum au socotit ei, ci Elada, amăgindu-i, cu mare greutate s-a putut înarma în acest război. (6) Așa se pare că stau lucrurile, după cît știu eu din auzite, și poate că și mai ușor va fi. Într-adevăr, vom avea mulți barbari care, urînd pe syracusani, îi vor ataca o dată cu noi. Iar situația de aici din patrie nu ne va împiedica, dacă voi veți chibzui cum trebuie. (7) Într-adevăr, părinții noștri, deși aveau aceiași dușmani pe care se spune că-i vom lăsa noi aici, dacă vom pluti în Sicilia, și, pe lîngă ei, și pe mezi, au dobîndit puterea, fără să fie puternici prin altceva decît prin flotă. (8) Nici acum peloponesienii n-au pierdut nădejdea de a se ridica împotriva noastră și, dacă au mult curaj, ei sînt în stare să năvălească în țara noastră, chiar dacă nu vom porni pe mare; cu flota însă n-ar putea să ne aducă pagube, pentru că vom lăsa aici una egală cu a lor.

18 (1) Așadar, ce am putea noi să spunem, făcînd impresia că spunem adevărul, sau cum am putea să sfătuim sau să ne facem calcule față de aliații noștri de acolo și să nu le venim în ajutor? Trebuie deci, pentru că am și depus jurămînt, să le venim în ajutor și să nu spunem că ei nu ne vor veni nouă. Pentru că nu i-am atras ca să ne dea ei ajutor, ci pentru ca ei să incomodeze pe dușmanii noștri de acolo și să-i împiedice să vină împotriva noastră. (2) În acest fel ne-am cîștigat și noi puterea și alții, asistînd curajos întotdeauna, fie pe barbari, fie pe elenii care ne chemau în ajutor; dacă am fi stat cu toții liniștiți și am fi chibzuit cui trebuie să venim în ajutor, am fi cîștigat un lucru de mică valoare și am fi înfruntat o mai mare primejdie decît aceasta. Într-adevăr, cel care se distinge prin forță nu respinge numai pe cel care îl atacă, ci ia măsuri dinainte ca să nu-l atace. (3) Nu este în măsura noastră să chibzuim cît trebuie să dorim să conducem, ci este o necesitate, de vreme ce am ajuns în situația de a întinde unora curse, iar pe alții să nu-i lăsăm din mînă, din pricină că există primejdia ca să ne conducă alții pe noi, dacă nu vom conduce noi pe alții. Voi nu trebuie să căutați liniștea la fel cu alții, altfel vă veți schimba și obiceiurile ca ei. (4) Socotind deci că, dacă vom porni în Sicilia, situația noastră va fi și mai bună, să facem această expediție pentru ca să umilim mîndria peloponesienilor, [și vom izbuti] dacă vom lăsa să se vadă că nu ne pasă de liniștea prezentă și pornim în Sicilia. În același timp, vom conduce și restul Eladei, așa cum este firesc, dacă ni se va adăuga Sicilia, sau vom aduce mari pagube Syracusei din care și noi înșine și aliații noștri vom trage foloase. (5) Iar securitatea pentru a rămîne acolo, dacă vom avea succes, sau pentru a pleca ne-o vor procura corăbiile, pentru că vom fi învingători pe mare și vom domina întreaga Sicilie. (6) Să nu vă întoarcă de la hotărîrea voastră inactivitatea propusă de cuvintele lui Nicias și dezbinarea celor tineri față de cei mai în vîrstă, ci în aceeași rînduială în care părinții noștri, tinerii alături de cei mai în vîrstă, sfătuindu-se, au ridicat-o la atîta putere, cu aceeași ordine încercați și voi acuma să ridicați mai departe cetatea și gîndiți-vă că tinerețea și bătrînețea, una fără alta nu pot face nimic, ci, dim-

potrivă, dacă cei tineri, cei mijlocii și cei în culmea bătrîneții se vor uni vor putea să aibă cea mai mare forță; iar cetatea, dacă o duce în inactivitate, se va măcina ea însăși, ca orice lucru de acest fel, și va pierde experiența oricărei activități; dimpotrivă, dacă va lupta neîncetat va mai dobîndi o experiență; pe de altă parte, obiceiul de a se apăra constă nu numai în vorbe, ci mai ales în fapte. (7) În general, eu știu că o cetate activă se macină foarte ușor cînd trece la inactivitate, și că acei oameni au orînduirea cea mai sigură care se conduc de legile și obiceiurile existente, chiar dacă sînt mai slabe, fără să se dezbine între ei".

19 (1) Astfel a vorbit Alcibiades, iar atenienii, ascultîndu-l pe el, pe egestani și pe exilații leontinenilor și fiind cuprinși de dorința de a porni în expediție, i-au rugat să-și amintească de jurăminte și să le vină în ajutor mai mult decît înainte. (2) Nicias, dîndu-și seama că nu va putea să-i abată folosind aceste cuvinte, dar că ar putea să le schimbe părerea, arătîndu-le de ce mare pregătire este nevoie pentru această expediție, a păsit în fața poporului și a vorbit astfel:

20 (1) „De vreme ce vă văd, atenienilor, că sînteți hotărîți să porniți în expediție — fie ca lucrurile să se întîmple așa cum vrem noi! — vă voi spune ceea ce gîndesc în prezent. (2) Într-adevăr, noi sîntem pe punctul de a porni o expediție împotriva unor cetăți mari, așa cum sînt eu informat, și care nu sînt supuse unele altora și nici nu au nevoie de schimbarea prin care se trece de obicei, adică de la sclavie la o situație mai ușoară și nici n-ar primi de bună voie dominația noastră în locul libertății, mai ales că sînt multe cetăți elenice împotriva unei singure insule. (3) În afară de Naxos și Catania, care nădăjduiesc că ni se vor alătura datorită înrudirii cu leontinenii, mai sînt altele șapte și sînt pregătite în toate la fel ca și armata noastră; și tot așa de bine sînt pregătite cetățile Selinus și Syracusa, împotriva cărora sîntem gata să pornim. (4) Într-adevăr, în aceste cetăți sînt mulți hopliți, arcași, prăștiași și multe trireme și mulți soldați îmbarcați pe ele. Au și bani, parte se află în casele lor particulare, iar

parte sînt în templele selinuntinilor. Syracusanii mai primesc bani și de la unii barbari. Dar lucrul prin care ne întrec ei mai mult pe noi constă în aceea că au cai mulți și se hrănesc cu grîu, produs în țara lor și nu importat.

21 (1) Față de forțele existente este nevoie de o flotă și de o armată puternică și mai ales de multă pedestrime, care să plutească cu noi, dacă vrem să realizăm ceva pe măsura planurilor noastre, și dacă nu vrem să fim ținuți departe de țărm de mulțimea călăreților dușmani, mai ales dacă cetățile de acolo se vor strînge împreună, de teamă și dacă alți prieteni, în afară de egestani, nu ne vor aduce cavaleria cu care să rezistăm (2) (ar fi lucru rușinos să fim siliți să ne retragem, mai rușinos decît dacă am veni după aceea cu armată sub cuvînt că la început am chibzuit rău) și dacă [după ce se va strînge] nu va ataca de acolo cu o armată considerabilă; țineți seama că noi avem să aducem cu noi pe corăbii multă armată din țara noastră, și că voi nu veți face o expediție la fel cu aceea pe care le-ați întreprins cînd, în calitate de aliați, ați venit aici în ajutorul supușilor voștri împotriva vreunui dușman, cînd vă erau ușoare aprovizionările necesare din țări prietene, ci că ne vom deplasa într-o țară străină de la care un vestitor nu poate veni ușor la noi nici în patru luni, pe timp de iarnă.

22 (1) Eu socotesc, deci, că trebuie să ducem cu noi mulți hopliți de-ai noștri, de-ai aliaților, de-ai supușilor și, dacă vom mai putea să aducem încă și din Pelopones, convingîndu-i sau angajîndu-i cu bani; să mai ducem de asemenea mulți arcași și prăștiași, pentru ca să poată rezista cavaleriei acelora și încă să le fim cu mult superiori în corăbii pentru ca să putem face ușor aprovizionarea; trebuie să aducem de aici grîu și orz prăjit și să angajăm cu plată brutari din mori pentru ca, dacă cumva vom fi surprinși de un timp nefavorabil plutirii, armata să aibă cele necesare (pentru că, fiind numeroasă, nu va fi ușor pentru orice cetate să o primească) și mai ales să pregătim, pe cît este cu putință, și celelalte mijloace, ca să nu ne lăsăm în nădejdea altora și mai ales să avem cît mai mulți

bani. În ceea ce privește posibilitățile egestanilor, care spun că au pregătit totul, fiți siguri că ei sînt gata mai mult cu vorba.

23 (1) Astfel, dacă noi vom porni de aici fără să ne fi pregătit o forță cel puțin egală cu a dușmanilor — mai ales că puterea de luptă a lor este egală cu cea a hopliților, și chiar superioară în toate — va fi foarte greu să învingem pe dușmani și să ne păstrăm aliații. (2) Ar trebui să ne închipuim că ne ducem ca să întemeiem o colonie către niște oameni de alt neam și dușmani, pe care se cere să-i respingem pe uscat în prima zi în care ne vor ataca, sau să știm că, dacă vor eșua, ne vor trata în totul ca pe niște dușmani. (3) Eu mă tem de aceasta, știind că este nevoie să punem bine la cale multe lucruri și că, în plus, mai este nevoie să fim și norocoși; știu că este greu acest lucru, deoarece sîntem oameni, așa că vreau să pornesc pe mare încredințîndu-mă cît mai puțin norocului, și bazîndu-mă cît mai mult, atît cît este omenește posibil, pe pregătirile militare. (4) Aceste lucruri le socotesc eu foarte importante pentru întreaga cetate și salvatoare pentru noi care vom porni în expediție, iar dacă cineva este de altă părere, îi predau lui comanda".

24 (1) Nicias a vorbit astfel, socotind că atenienii sau vor fi abătuți de la hotărîrea lor, cînd vor vedea cît de mari trebuie făcute pregătirile, sau, dacă îl vor forța să pornească cu armata, va naviga în acest fel cu mai multă siguranță. (2) Dar atenienii n-au fost potoliți în dorința lor de a porni, cu toată mulțimea pregătirilor necesare, ba din contra, și mai mult se avîntau, iar Nicias a obținut contrariul de ceea ce dorea. Astfel, el a făcut impresia că le dă bune sfaturi și că acum vor fi în siguranță și încă într-o mare siguranță. (3) Și pe toți la fel i-a cuprins dorința fierbinte de a porni plutirea; astfel, cei mai bătrîni [doreau să pornească] fiindcă socoteau că sau vor supune țara împotriva căreia pluteau, sau că această mare armată nu va putea să se prăbușească; pe cei mai tineri i-a cuprins această dorință în speranța că vor vedea și contempla locuri îndepărtate și că se vor salva; marea mulțime

și soldații socoteau că vor pune mîna pe sume mari pentru nevoile prezente și vor dobîndi și puterea ca să le dea o soldă perpetuă. (4) În acest fel, Nicias, urmînd dorinței majorității poporului, chiar dacă nu-i făcea plăcere, ceea ce se întîmpla, temîndu-se ca nu cumva, dacă ar vota împotriva poporului, să pară răuvoitor cetății, s-a resemnat.

25 (1) În cele din urmă, un oarecare atenian, pășind în fața adunării și adresîndu-i-se lui Nicias, i-a spus că nu mai trebuie să pretexteze și să tot amîne, ci să spună în fața tuturor ce armată socotește el că trebuie să-i acorde atenienii. (2) Nicias a răspuns, fără voie, că se va sfătui în liniște cu colegii săi, dar că părerea lui, spusă pe loc, este că trebuie să plutească nu mai puțin de 100 de trireme, apoi că înșiși atenienii vor trebui să furnizeze un număr de corăbii care să transporte pe hopliți, după cum vor crede de cuviință, iar altele trebuie aduse de la aliați și că mai trebuie nu mai puțin de cinci mii de hopliți, atenieni și aliați și de se va putea, chiar și mai mulți; trebuie să mai aducă și celelalte feluri de ostași după regulă, arcași din Atena și din Creta, prăștiași și orice vor socoti ei că este de trebuință.

26 (1) Atenienii, ascultîndu-l, au votat îndată ca camandanții să aibă depline puteri spre a hotărî mărimea armatei și, în general, să dispună de întreaga expediție, așa cum vor socoti ei că este mai bine pentru atenieni. (2) Și, după aceea, au început pregătirea și au trimis la aliați și au făcut pe loc înrolări de soldați. De altfel, cetatea se refăcuse după boală și după războiul continuu; datorită păcii, sporise mulțimea tinerilor de vîrsta armelor și acumularea de bani, astfel că mai ușor le procurau pe toate. Atenienii, deci, se preocupau neîncetat cu pregătirea.

27 (1) În acest timp, Hermele de piatră care erau în cetatea Atena — se găsesc multe Herme, după un obicei local, lucrate în formă de paralelipiped, și în vestibulele particulare, și în temple — au fost mutilate la față, cele mai multe, într-o singură noapte. (2) Nimeni nu cunoștea pe făptași, ci se hotărîse să fie

căutați în schimbul unor mari premii publice; atenienii mai decretaseră că oricine știe de nelegiuirea săvîrșită să denunțe fără frică, fie că e cetățean străin sau sclav. (3) Ei acordau o mare importanță acestui fapt. Într-adevăr, li se părea că întîmplarea era o prevestire pentru expediție și că actul se săvîrșește în urma unei conspirații făcute în vederea răsturnării situației și a distrugerii democrației.

28 (1) Se produce un denunț din partea unor meteci și a unor sclavi, care nu spuneau nimic în ceea ce privește Hermele, dar ziceau că se săvîrșiseră mutilările altor statui de către niște tineri, care erau sub stăpînirea veseliei și a băuturii; mai spuneau că îngînaseră misterele în casă, ca să-și bată joc. Printre acești tineri îl învinuiau și pe Alcibiades. (2) Prinzînd acest prilej, cei mai aprigi dușmani ai lui Alcibiades, care era o piedică în lupta lor de a ajunge să fie siguri de rolul de fruntași ai poporului și socotind că, dacă îl vor îndepărta, vor fi ei cei dintîi în cetate, exagerau faptul și strigau că atît îngînarea misterelor cît și mutilarea Hermelor se făcuse spre doborîrea democrației și că nu se făcuse nimic din toate acestea fără el, adăugînd, drept dovezi, și celelalte călcări constituționale nedemocratice săvîrșite de Alcibiades.

29 (1) În acel moment el încercă să se apere împotriva denunțului, spunînd că este gata, mai înainte de a porni plutirea, să se înfățișeze în fața judecății, în caz cînd săvîrșise vreo nelegiuire; el mai declară că pregătise cele necesare armatei, și că, dacă el a săvîrșit ceva din cele ce se spun, va ispăși pedeapsa, iar dacă va fi achitat va pretinde comanda. (2) Mai susținea că nu primește să fie acuzat în absență, ci preferă să moară îndată dacă este vinovat și că este mai înțelept să nu-l trimită în fruntea unei armate atît de mari, cînd este învinuit de astfel de lucruri, mai înainte de a-l ancheta. (3) Dușmanii, temîndu-se ca nu cumva armata să-i fie binevoitoare, dacă va începe lupta imediat, iar poporul să fie moale de vreme ce avea o profundă simpatie pentru Alcibiades, pentru că tot datorită lui argeienii și mantineenii luau parte la expediție, au respins propunerea, introducînd în mijlocul poporului alți oratori, care ziceau că e bine ca Alcibiades să pornească plutirea și să nu mai aștepte și că, după ce se va întoarce, va fi judecat în anumite zile fixate; ei voiau, desigur, să-l aducă la judecată și să fie pus în fața unor învinuiri mai mari, pe care le puteau procura mai ușor în absența lui. Au hotărît deci ca Alcibiades să pornească pe mare.

30 (1) După aceasta, pe la mijlocul verii, a pornit expediția în Sicilia. Se spusese mai dinainte celor mai mulți aliați, corăbiilor cu cereale, vaselor mici și tuturor celorlalte vase care îi urmau, să se strîngă mai întîi la Corcyra, pentru ca de aci să treacă, în număr mare, spre promontoriul Iapygiei, străbătînd Marea Ionică. Atenienii înșiși și cîțiva aliați, care erau de față, au coborît la Pireu într-o zi anumită în zori și s-au îmbarcat pe corăbii ca să pornească. (2) Împreună cu ei a coborît la Pireu și cealaltă parte a poporului care se găsea în cetate, străini și cetățeni localnici, spre a petrece fiecare pe ai lor, prieteni, rude sau copii; toți mergeau însuflețiți în același timp de nădejde și plîngînd, gîndindu-se, pe de o parte, că vor cîștiga o țară mare, iar pe de alta fiindu-le teamă că n-o să-și mai vadă copiii, reflectînd la ce mare flotă porneau ei din propria lor cetate.

31 (1) În împrejurarea de față, cînd erau gata să se părăsească unii pe alții, avîntîndu-se în primejdie, i-au năpădit și mai mult gîndul pericolelor decît atunci cînd au votat expediția, totuși, datorită curajului inspirat de mulțimea lucrurilor pe care le vor vedea erau înconjurați de această priveliște. Străinii și cealaltă mulțime veniseră ca să privească desfășurarea unui plan minunat și de necrezut. Într-adevăr, această pregătire, care cea dintîi pornise pe mare dintr-o singură cetate cu armata elenă, a fost cea mai scumpă și mai falnică dintre cele constituite pînă atunci. (2) Prin numărul corăbiilor și al hoplîților, chiar expediția făcută de Pericles la Epidauros și cea făcută de Hagnon la Potideea nu era mai mică. Într-adevăr în această expediție pluteau patru mii de hopliți, trei sute de călăreți, o sută de trireme ateniene, cincizeci de trireme de la Lesbos și Chios și aliați încă și mai mulți. (3) Dar atunci au plecat cu o mică pregătire și cu o slabă armată, pe cînd acum această flotă, avînd să stea multă vreme acolo și fiind pregătită să

lupte în ambele formații — după cum va fi nevoie, și cu corăbiile, și cu pedestrimea — fusese procurată cu mari cheltuieli, suportate și de trierarhi și de cetate: vistieria publică dădea fiecărui corăbier cîte o drahmă pe zi și procura șaizeci de corăbii repezi, goale, patruzeci de corăbii care transportau hopliți, și echipajele[15] pentru ele, cît se poate mai bune; în afară de plata primită din vistieria publică, trierarhii mai dădeau și ei traniților[16] și se îngrijiseră să le procure echipaje, insemne[17] și mobile scumpe; fiecare își dădea cît putea de mult silința ca corabia lui să se distingă cît mai mult prin buna înfățișare și iuțeala plutirii, iar pedestrimea fusese aleasă cu multă atenție și soldații se întreceau între ei cu mare zel în ceea ce privește armele și efectele personale. (4) S-a iscat și o întrecere între ei, în orice lucru a cărui conducere o avea fiecare și așa că această armată părea ca o demonstrație în fața celorlalți eleni, demonstrație de forță și de putere, mai mult decît o pregătire împotriva dușmanilor. (5) Astfel, dacă s-ar fi socotit cheltuiala publică a cetății, cheltuiala personală a celor care plecau în expediție, cheltuielile pe care le făcuse cetatea mai înainte și valoarea lucrurilor pe care le aveau comandanții asupra lor, cheltuielile pe care le făcea fiecare particular pentru corpul său și cheltuielile pe care le făcuse fiecare trierarh cu corabia sa și încă acelea pe care aveau să le mai facă, în afară de acelea care constau în solda publică, pe care o dădeau unei expediții, care avea să dureze multă vreme, și valoarea tuturor lucrurilor pe care le avea fiecare soldat sau negustor în această schimbare, s-ar fi găsit că mulți talanți au fost scoși din cetate atunci. Iar flota a fost faimoasă nu numai prin uimirea pe care o trezea curajul [celor care porneau] și nu numai prin strălucirea înfățișării, cît mai ales prin superioritatea armatei față de dușmanul împotriva căruia se pornea și prin faptul că acea plutire din patrie, a fost întreprinsă cu nădejdi foarte mari pentru viitor față de realitățile prezente.

32 (1) După ce corăbiile erau echipate și pe ele se aflau toate lucrurile cu care aveau să plutească, s-a dat din trîmbiță semnalul tăcerii și au început să rostească legiuita rugă-

ciune înaintea pornirii, dar nu în fiecare corabie în parte, ci toți le făceau în același timp, cu ajutorul crainicului, după care toți ostașii rosteau rugăciunea; turnînd vin în cratere și folosindu-se de cupe de aur și de argint, epibații[18] și comandanții întregii armate au făcut libații. (2) Cu ei se ruga și cealaltă mulțime de pe uscat, alcătuită din cetățeni și chiar străinii care aveau bune sentimente pentru ei. Cîntînd deci paianul[19] și îndeplinind libațiile au pornit și, la început, plutirea s-a făcut în șir și s-au luat la întrecere pînă la Egina. Unii au pornit spre Corcyra, unde se strîngea și cealaltă armată a aliaților. Toți se grăbeau să sosească. (3) La Syracusa venise din multe părți vestea acestei expediții, totuși multă vreme nu se crezuse nimic, dar, ținîndu-se o adunare, s-au rostit cuvîntări; unii credeau ceea ce se spunea despre expediția atenienilor, dar erau și alții care susțineau contrariul. Și atunci Hermocrates, fiul lui Hermon, ca unul care credea că știe lucruri lămurite despre atenieni, le-a vorbit și le-a făcut următoarele îndemnuri.

33 (1) „Vi se va părea poate că eu, ca și alții cîțiva, vă spun lucruri de necrezut cu privire la realitatea expediției, și știu foarte bine că aceia care spun sau anunță lucruri ce par de necrezut nu numai că nu conving pe ascultători, dar chiar par că sînt fără minte. Totuși, fără să mă tem, eu voi sta alături de cetate cînd este în primejdie, fiind convins că vorbesc, știind lucruri mai clare decît alții. (2) Astfel, atenienii au pornit cu o armată mare împotriva noastră, și navală, și pedestră, lucru de care voi vă mirați foarte mult; drept pretext ei iau alianța cu egestanii și colonizarea leontinenilor, în realitate ei sînt mînați de dorința de a pune mîna pe Sicilia și mai ales pe cetatea noastră, socotind că, dacă vor ocupa-o, ușor vor pune stăpînire și pe celelalte. (3) Ținînd seama că atenienii vor fi repede aici, luați măsuri în ce chip le veți putea rezista cît se poate mai frumos cu forțele care vă stau la dispoziție și luați seama ca nu cumva, disprețuindu-i, să fiți surprinși fără fortificații și, lăsîndu-vă conduși de neîncredere, să vă dezinteresați de întreaga situație. (4) Iar dacă cineva socotește că lucrurile sînt de crezut, să nu fie impresionat de curajul și de

forța lor. Într-adevăr, ei nu vor fi în stare să vă dea lovituri mai mult decît să încaseze la rîndu-le, și să nu credeți că vor fi primejdioși, dacă vor veni cu o flotă mare, împotriva celorlalți sicilieni, care, impresionați de atenieni, vor dori să încheie alianță cu noi, mai ales dacă îi vom înfrînge sau dacă îi vom respinge, împiedicîndu-i să facă ceva din cele ce-și propun (căci n-am nici o teamă că vor izbuti cele ce doresc), iar pentru noi va fi un lucru chiar foarte frumos și pe care-l nădăjduiesc. (5) Într-adevăr, puține flote mari elene sau barbare, pornind departe de țara lor, au avut succese. Într-adevăr, ei nu vin în mai mare număr decît sînt locuitorii și vecinii cetății noastre (pentru că toți s-au strîns de frică), mai ales dacă vor eșua pe un pămînt străin, din lipsa celor necesare hranei, și vor lăsa celor atacați faima, mai ales dacă se vor poticni de mai multe ori. (6) Atenienii înșiși au obținut acest rezultat cînd mezii s-au prăbușit, împotriva așteptării lor, iar ei au crescut cu faima că mezii se îndreptau contra Atenei, un astfel de succes să sperăm că ne va reveni și nouă.

34 (1) Însuflețiți deci de curaj să pregătim rezervele noastre de aici și, trimițînd soli prin cetățile siciliene, pe unii să-i întărim mai mult în alianța cu noi, iar cu alții să încercăm să încheiem legături de prietenie și alianță; să trimitem solii și în celelalte părți ale Siciliei, arătînd că primejdia este comună și în Italia, pentru ca, sau să încheiem alianță cu ei, sau să-i determinăm să nu primească pe atenieni. (2) Eu cred că este mai bine să trimitem soli chiar la Cartagina, pentru că nici pentru ei nu este lucru neașteptat, ci mereu îi stăpînește teama că atenienii le vor ataca cetatea, astfel poate își vor da seama că, dacă vor pierde poziția de aici, vor avea și ei de suferit, și se vor grăbi să ne vină în ajutor, fie pe ascuns, fie pe față, fie în alt fel. Ei pot face acest lucru, dacă vor, mai mult, decît cei de acum, căci au foarte mult aur și argint, și cu aceste mijloace, atît războiul, cît și oricare alte treburi merg foarte bine. (3) Să trimitem și la Sparta și la Corint să le cerem să ne vină repede în ajutor și să pornească acolo război împotriva atenienilor. (4) Iar lucrul pe care-l socotesc eu că este oportun, deși va fi foarte greu să vă conving, din pricina

obiceiului vostru de a ședea liniștiți, totuși am să vi-l spun. Sicilieni, dacă am vrea cu toții, sau, dacă nu cu toții, cît mai mulți, să strîngem toată flota pe care o avem la dispoziție, cu hrana pe timp de două luni, să întîmpinăm pe atenieni la Tarent sau la promontoriul Iapygiei și să le arătăm că mai înainte vor trebui să dea lupta nu pentru Sicilia, ci pentru ca să treacă Marea Ionică, poate că astfel am putea să-i impresionăm foarte mult și i-am face să gîndească că noi pornim dintr-o țară prietenă ca paznici — pentru că pe noi ne primește Tarentul — că ei au de trecut marea cu toată armata, că este greu ca mulțimea armatei să rămînă în linie de bătaie în timpul plutirii, iar pentru noi va fi foarte ușor de atacat dacă se va porni încet și cu cîte puține corăbii. (5) Iar dacă dușmanii noștri, repede ușurîndu-se de grosul flotei, vor ataca în masă cu cele mai iuți corăbii, în cazul că se vor folosi de vîsle, noi vom putea să-i atacăm cînd sînt obosiți, iar dacă ne va părea că nu izbutim, vom putea să ne retragem la Tarentum. Pornind pe mare, pentru o luptă navală, cu puține provizii, ar putea fi puși în încurcătură cînd se vor afla în locuri pustii; atunci, fie că vor rămîne pe loc și vor putea să fie blocați, fie că vor încerca să plutească, dar vor pierde și restul armatei; apoi, nefiind siguri dacă cetățile îi primesc, se vor descuraja. (6) Făcînd acest raționament, eu socotesc că, dacă îi vom încercui, nici nu vor putea să ridice ancora de la Corcyra, așa că, sau se vor sfătui și ne vor spiona pentru a vedea cîți și în ce loc sîntem, și atunci ar putea să fie împinși, din pricina trecerii timpului în iarnă, sau că, impresionați de surpriză, ar putea să întrerupă plutirea, mai ales că cel mai experimentat comandant, după cum aud, îi conduce fără voia lui, și cu multă plăcere ar putea găsi pretext să renunțe, dacă ar vedea o apreciabilă forță de luptă din partea noastră. (7) Desigur știu că vestea despre înarmarea noastră ar putea să ajungă exagerată la ei, și că ideile oamenilor se dau și după ceea ce se spune, apoi că ei se tem mai mult de cei care au început întîi atacul decît de cei care arată celor care l-au început că se vor apăra, socotindu-i că sînt în aceeași primejdie. (8) Acesta ar putea să fie acum sentimentul atenienilor. Într-adevăr, ei vin să ne

atace, închipuindu-şi că nu ne vom apăra, dispreţuindu-ne pe drept, pentru că, împotriva aşteptării lor, nu i-am distrus împreună cu lacedemonienii, iar dacă vor vedea că dăm dovadă de curaj, vor putea să fie impresionaţi mai mult de surpriză decît de forţa noastră reală. (9) Ascultaţi-mă deci, şi aveţi curajul să faceţi mai ales ce v-am spus; iar dacă nu aveţi pregătite cît mai repede toate cele necesare pentru război, fiecare să ştie că dispreţul pentru cei care ne atacă se arată în tăria faptelor; acum însă socotiţi că pregătirile făcute cu teamă sînt cele mai sigure şi că acţiunea pornită, cu gîndul că ne aflăm în faţa unei primejdii, ar putea fi cea mai fericită. Duşmanii vor veni pentru că ştiu bine că plutesc spre noi şi doar că nu sînt aici de faţă".

35 (1) Astfel a vorbit Hermocrates, iar poporul syracusanilor era foarte dezbinat, căci unii susţineau că atenienii n-ar putea să vină în nici un chip, ba chiar că nu este adevărat ceea ce spune el, iar alţii spuneau că, chiar dacă ar veni, ce lucru mare ar putea săvîrşi, fără să sufere şi ei mai mult la rîndul lor? Alţii, dispreţuind complet ceea ce spunea el, au luat lucrul în rîs. Puţini erau aceia care aveau încredere în Hermocrates şi care se temeau de viitor. (2) Dar Athenagoras, păşind în faţa lor, ca unul care era fruntaş al poporului şi care şi în împrejurarea de faţă se bucura de o foarte mare încredere în faţa mulţimii, a spus următoarele:

36 (1) „Oricine nu voieşte să creadă că atenienii au chibzuit atît de rău şi că, dacă vor veni aici, îi vom supune, sau este laş, sau nu are sentimente bune pentru cetate, iar pe aceia care vă anunţă astfel de lucruri şi vă inspiră teama, nu-i admir pentru curajul lor, ci pentru lipsa de inteligenţă, dacă cred că nu sînt vizibile. (2) Într-adevăr, aceia care se tem, pentru interese particulare, voiesc să vîre panică în cetate, pentru ca să-şi ascundă propria lor teamă în cea a întregii cetăţi. Acest lucru pot să-l facă acum veştile acestea, iar ele nu s-au iscat de la sine, ci sînt plăsmuite de nişte oameni care le pun întotdeauna în mişcare. (3) Voi, dacă chibzuiţi acum bine, nu veţi lua măsurile de cuviinţă, cercetînd ceea ce spun ei, ci orientîndu-vă după cele ce vor face nişte oameni dibaci şi experimentaţi, aşa cum cred eu că sînt atenienii. (4) Să nu ne aşteptăm că atenienii vor lăsa în patrie pe peloponesieni şi neterminînd temeinic războiul din patria lor, vor porni spre alt război nu mai mic; după părerea mea ei sînt mulţumiţi că noi nu pornim cu război împotriva lor, noi, cetăţi atît de multe şi de mari.

37 (1) Dar dacă, după cum se spune, vor veni, eu socotesc că Sicilia este mai capabilă decît Peloponesul să poarte război cu ei, cu atît mai mult cu cît este bine pregătită din toate punctele de vedere, iar cetatea noastră însăşi este cu mult mai tare decît armata aceasta care va veni, chiar de va fi de două ori mai mare, căci, după cîte ştiu eu, nu va fi urmată nici de cavalerie, nici nu va găsi aici cavalerie, în afară de cîţiva egestani, şi nici nu va găsi hopliţi în aceeaşi măsură cu noi şi nici nu-i vor aduce pe corăbii. Este o mare greutate pentru ei să aducă aici, chiar pe aceste corăbii uşoare, navigînd atît de mult, o oaste aşa de mare şi să procure cealaltă armată, care trebuie să fie adusă împotriva unei cetăţi atît de mari, armată care nu este de loc mică. (2) Aşadar, eu rămîn cu această convingere. Greu îmi vine să cred că atenienii — chiar dacă ar veni să ne atace avînd alături de ei o cetate tot atît de mare cît este Syracusa, şi chiar dacă ar face războiul, fiind vecini cu noi — ar putea scăpa distrugerii totale; cu atît mai mult [mi se pare că vor fi distruşi] prin faptul că vor trebui să-şi rînduiască armata în toată Sicilia (pentru că toată se va strînge la atac), să pornească la atac cu o forţă armată constituită din corăbii, ieşind din nişte corturi mici şi sărăcăcios echipate şi fiind ţinuţi la distanţă de cavaleria noastră. De altfel eu socotesc că, datorită superiorităţii armatei noastre, nici nu vor putea să pună piciorul pe uscat.

38 (1) Dar aceste fapte, după cum vă spun, le ştiu şi atenienii şi sînt convins că ei se străduiesc să-şi salveze puterea şi că oamenii aştia de aici vorbesc despre nişte lucruri care nu se întîmplă şi nici n-ar putea să se întîmple. (2) Ştiu că aceşti oameni nu acum pentru prima dată, ci neîncetat vor să

impresioneze poporul prin astfel de vorbe, și încă prin altele și mai primejdioase, mai degrabă decît prin fapte, pentru ca să domine cetatea. Și mă tem, într-adevăr, ca nu cumva, încercînd în fel și chip, să izbutească; noi sîntem netrebnici că nu-i atacăm și nu luăm măsuri de pază mai înainte de a păți ceva rău de la ei. (3) Într-adevăr, din aceste cauze cetatea noastră în scurte răstimpuri a stat liniștită, dar a pornit răzvrătiri și răscoale nu împotriva dușmanilor, ci împotriva propriilor concetățeni și cîteodată tiranii și dinastii nedrepte. (4) Eu voi încerca, dacă veți voi să mă urmați, să vă fac să nu pierdeți din vedere că ceva din acestea se petrec chiar în vremea noastră, convingîndu-vă pe voi cei mulți și pedepsind pe cei care pun la cale astfel de urzeli; [pedepsindu-i] nu numai cînd îi prind asupra faptului, căci e greu să-i prinzi, dar și fiindcă doreau lucruri pe care nu le pot realiza (pentru că împotriva dușmanului trebuie să acționăm nu numai cînd făptuiește, dar să ne apărăm chiar înainte de a-și realiza intenția, căci, într-adevăr, cel care nu ia mai înainte măsuri de apărare va să sufere cel dintîi). Cît privește pe oligarhi, voi încerca pe de o parte să-i dovedesc, pe de alta să mă feresc de ei, în fine să le arăt adevărul. În adevăr numai în acest fel, cred eu, aș putea să-i împiedic de a face răul. (5) Apoi, desigur, întrebarea pe care mi-am pus-o întotdeauna, ce vreți voi, o, tinerilor, oare să conduceți imediat? Dar nu e legal, și doar legea a fost pusă să vă țină în frîu mai mult pentru că nu puteți, decît pentru că puteți. Nu cumva năzuiți să nu fiți egali cu cei mulți? Dar, oare, cum este drept ca oameni egali între ei să nu fie socotiți vrednici de aceleași drepturi?

39 (1) Va zice poate cineva că democrația nu este un lucru rezonabil și nici un lucru echitabil, pe cînd cei care au avere sînt și foarte buni la conducere. Eu însă spun mai întîi că «democrație» e denumire pentru întreaga populație, iar «oligarhie» o parte a populației, apoi că cei bogați sînt paznici foarte buni ai banilor și că cei inteligenți știu să dea foarte bine sfatul și că judecă foarte bine după ce ascultă mulțimea și că apoi stările acestea sînt de asemenea, și în parte și în totalitate, egale în democrație. (2) Dimpotrivă oligarhia împinge

poporul să se avînte în primejdie, iar din foloase nu numai că-și ia cea mai mare parte, dar și le însușește chiar pe toate. Către lucrurile acestea năzuiesc cu ardoare și cei puternici și cei tineri, dar este cu neputință să le dobîndească într-o mare cetate.

40 (1) Dar și acum, o, voi cei mai necugetați dintre toți, dacă nu vă dați seama că vă grăbiți spre rău, sau sînteți cei mai neștiutori dintre toți elenii pe care-i știu eu sau sînteți cei mai nedrepți, dacă, deși le știți, vă îndărătniciți; dar fie că vă veți da seama, fie că vă veți schimba ideea, veți putea spori ceea ce este folositor cetății în întregul ei, ținînd seama că aceia dintre voi care sînt buni se vor împărtăși din acest folos în chip egal și mai mult, iar dacă veți lua alte hotărîri veți fi în primejdia de a pierde totul. Lăsați-vă deci de răspîndirea unor astfel de știri și încă în fața unora care știu și care nu vor ceda. (2) Într-adevăr, această cetate, chiar dacă vor veni atenienii, se va opune lor, potrivit cu demnitatea ei; apoi noi avem generali care se vor îngriji de aceste lucruri. Chiar dacă ceva din toate acestea nu este adevărat, ceea ce nu cred, cetatea n-o să se intimideze de știrile voastre și n-o să vă ia pe voi de stăpîni, atrăgîndu-și o sclavie de bunăvoie, ci, ea, din propriu imbold, cercetînd știrile care vin de la voi, socotește că au atîta valoare ca și faptele voastre și nu se va lăsa lipsită de libertatea pe care o are dînd ascultare știrilor, ci va încerca să se salveze cu fapta, ca să nu cedeze".

41 (1) Aceste gînduri le-a exprimat Athenagoras, iar unul dintre comandanți, ridicîndu-se, n-a mai lăsat să vină la tribună pe nici unul, ci el însuși, în situația de față, a spus următoarele: (2) „Nu este un lucru înțelept nici să spunem, nici să primim acuzațiile aduse de unii împotriva celorlalți, ci, mai degrabă, față de cele ce s-au vestit, să cercetăm cum vom putea să ne pregătim, fiecare în parte și cetatea întreagă, ca să ne opunem dușmanilor care vin. (3) Apoi, chiar dacă nu va fi nevoie de nimic, nu este nici o pagubă dacă comunitatea poporului va fi înzestrată cu cai, cu arme și cu toate celelalte lucruri în care se complace războiul. (4) Grija și cercetarea

acestor măsuri le vom lua asupra noastră, așa că nu-i nici o pagubă dacă vor fi trimiși soli pe la cetăți spre a culege informații și dacă vor fi făcute și alte lucruri care eventual vor fi necesare. De unele lucruri ne-am și îngrijit, și tot ceea ce vom afla vă vom spune". Syracusanii, după ce generalul lor a spus acestea, s-au împrăștiat din adunare.

42 (1) Atenienii se aflau acum în Corcyra, ei și cu toți aliații lor. Chiar de la început strategii au păsit la trecerea în revistă a armatei și la orînduirea ei așa cum aveau planul să pornească și să-și așeze tabăra, apoi, împărțind-o în trei părți, au tras la sorți pentru fiecare parte cîte un strateg, ca nu cumva, plutind în același timp, să ducă lipsă de apă, de porturi și de cele necesare debarcării și, pe lîngă acestea, să fie mai bine rînduite și mai ușor de comandat, împărțindu-și oastea pe unități[20]. (2) Apoi au trimis trei corăbii în Italia și în Sicilia, ca să cerceteze care cetăți îi vor primi. În fine li s-a spus să iasă înaintea flotei pentru ca să plutească, cunoscînd ordinea de bătaie.

43 După acestea, atenienii ridicînd ancora, au pornit cu armata, astfel orînduită, din Corcyra și s-au îndreptat spre Sicilia, avînd în total 134 de trireme, două pentecontere rhodiene[21] (dintre acestea 100 erau attice, 60 erau repezi, o parte de transportat soldați, iar restul corăbiilor erau din Chios și de la ceilalți aliați). Hopliți erau cinci mii o sută, în total (dintre aceștia, atenieni erau o mie cinci sute, după rînduială[22] mai erau șapte sute de theți[23] epibați pe corăbii și împreună cu ei luau parte la expediție și alți aliați, unii dintre supuși, iar alții din Argos, în total cinci sute, iar mantineeni și mercenari erau două sute cincizeci); arcași erau, în total, patru sute optzeci (dintre aceștia optzeci erau cretani); prăștiași erau șapte sute de rhodieni; megarieni, ușor înarmați, erau 120 de exilați și aveau o singură corabie, care transporta 40 de călăreți.

44 (1) Atît de mare era prima forță armată care a pornit pe mare la război. Olcadele, care le făceau aprovizionarea, erau 300; pe ele se aflau brutari, pietrari, tîmplari și tot ceea ce

era necesar pentru construirea zidurilor, iar cu olcadele o sută de vase rechiziționate; multe vase și olcade pluteau împreună cu această armată de bunăvoie, spre a face negoț. (2) Toate acestea, pornind atunci din Corcyra, au trecut golful Ionic. Întreaga armată, avîntîndu-se spre promontoriul Iapygiei și spre Tarentum, fiecare cum putea, pluteau pe lîngă Italia, deoarece cetățile nu-i primeau, nici la piață, nici în cetate, ci le ofereau numai apă și loc de acostare, iar Tarentum și Locris nu le ofereau nici de acestea, pînă cînd au ajuns la Rhegium, un cap al Italiei. (3) Și aici au început să se adune, în afara cetății, de vreme ce nu i-au primit înăuntru, și și-au așezat tabăra pe terenul[24] zeiței Artemis, unde le-au oferit și hrană, și, trăgînd corăbiile pe uscat, au stat liniștiți. Au intrat în vorbă și cu locuitorii cetății Rhegium, cerîndu-le, fiindcă erau chalcidieni, să vină în ajutorul leontinenilor, care sînt și ei chalcidieni. Aceștia au răspuns că nu se vor da nici cu unii nici cu ceilalți, ci vor face ce vor hotărî și ceilalți italioți. (4) Atenienii cercetau situația din Italia spre a vedea în ce chip vor putea să procedeze mai bine. În același timp așteptau corăbiile de la Egesta, voind să știe dacă banii există, așa cum spuseseră solii egestani la Atena.

45 (1) În același timp, din multe părți, dar [mai ales] din partea spionilor, li se vestea syracusanilor clar că corăbiile atenienilor sînt la Rhegium; ei au început să se pregătească cu tot curajul și nu mai erau neîncrezători. Au mai trimis și la siceli — la unii paznici, la alții soli — și au instalat gărzi și în satele suburbane din acea regiune și au cercetat situația armelor și a cailor din cetăți, dacă sînt corespunzătoare, și au rînduit toate celelalte, gîndind că războiul va veni în scurtă vreme și că doar numai că nu a început.

46 (1) Cele trei corăbii trimise mai înainte la Egesta s-au prezentat atenienilor, la Rhegium, anunțînd că nu există banii pe care îi promiseseră egestanii, ci că există numai 30 de talanți. (2) Strategii îndată au fost cuprinși de descurajare, și pentru că această veste îi izbise prima, și pentru că nu voiau să ia

parte la expediție cei din Rhegium, pe care la început încercaseră să-i convingă, deși era firesc să participe, fiind înrudiți cu leontinenii și fiind de totdeauna prieteni și cu ei. Nicias se aștepta la acest lucru din partea egestanilor, dar pentru ceilalți lucrul a apărut mai neașteptat. (3) Cînd primii soli ai atenienilor s-au dus la ei ca să cerceteze banii, egestanii au pus la cale următorul truc: ducîndu-i în templul zeiței Afrodita, de la Eryx, le-au arătat ofrandele: cupe, pahare, cățui de tămîie și toate celelalte obiecte, multe la număr, care, fiind făcute din argint, făceau impresia că sînt cu mult mai numeroase, deși erau puține; dînd apoi trieriților ospețe prin casele particulare, au strîns toate cupele de aur și de argint din Egesta și din cetățile de primprejur, feniciene și elene, și le-au dus fiecare în sala de ospăț, ca și cînd ar fi fost ale lor. (4) Toți egestanii, folosindu-se în cea mai mare parte de aceste lucruri ca și cînd ar fi fost ale lor, și părînd că sînt peste tot multe, au impresionat profund pe atenienii de pe trireme, așa că, sosind la Atena, au răspîndit zvonul peste tot că văzuseră mulți bani. (5) Aceștia, fiind amăgiți ei înșiși și amăgind și pe alții deocamdată, cînd s-a zvonit că nu există banii la Egesta, au fost tare învinuiți de către soldați; strategii au început să se sfătuiască cu privire la situația de față.

47 Nicias era de părere să navigheze cu toată armata spre Selinus, unde fuseseră anume trimiși, și, dacă egestanii vor oferi bani întregii armate, să se sfătuiască potrivit cu această situație, iar dacă nu-i vor oferi, să ceară să le procure hrana și celor șaizeci de corăbii pe care le ceruseră, așteptînd pe atenieni să-i împace cu selinuntinii, fie cu forța, fie prin bună învoială și apoi să plutească pe la celelalte cetăți, ca să arate forța puterii cetății atenienilor și bunăvoința față de prieteni și aliați; apoi să se întoarcă spre patrie, dacă nu cumva, în scurt timp[25] și fără de veste, vor fi în stare să vină în ajutorul leontinenilor sau să-și atragă vreo altă cetate, dar să nu-și pună în primejdie cetatea și să cheltuiască propriul lor avut.

48 Alcibiades n-a fost de părere că trebuie să se întoarcă acasă în chip rușinos, fără să fi făcut nimic cu o armată atît

de mare, ci să dea de știre pe la cetăți, în afară de selinuntini și de syracusani, și să desprindă de syracusani pe siceli, ca să și-i facă prieteni, și astfel să aibă grîu și armată; dar mai întîi să convingă pe messenieni, pentru că ei se află mai ales în drumul și în punctul de atac[26] al Siciliei și totodată vor constitui un port și un loc de debarcare foarte potrivit pentru întreaga armată; apoi, după ce își vor atrage cetățile și vor ști cu cine luptă fiecare, să atace pe syracusani și pe selinuntini, dacă unii nu vor cădea la învoială cu egestanii, iar ceilalți nu vor așeza pe leontineni în cetatea lor.

49 (1) Lamachos, dimpotrivă, a spus că trebuie să plutească spre Syracusa și să dea cît mai grabnic lupta în fața cetății, cît timp syracusanii sînt încă nepregătiți și foarte mult impresionați. (2) Pentru că la început orice armată inspiră foarte multă teamă; dar, dacă vor pierde timpul înainte de a se arăta, oamenii din Syracusa vor prinde curaj și, cînd o vor vedea, o vor disprețui. Dar dacă vor cădea asupra lor fără veste, cît timp syracusanii îi așteaptă încă cu teamă, atenienii le vor fi superiori și îi vor înfricoșa, atît prin aspectul lor — pentru că vor părea foarte mulți — cît și prin faptul că se așteaptă la nenorocirile pe care le vor suferi, și mai ales prin apropierea primejdiei care-i pîndește. (3) Este firesc ca mulți oameni să fi fost lăsați pe ogoare, în afara cetății, pentru că nu credeau că vor veni atenienii, iar cînd vor aduce armata nu vor duce lipsă de bani, dacă va lua poziție ca învingătoare în fața cetății. (4) În acest fel și ceilalți sicilieni nu se vor alia cu syracusanii, ci se vor da pe partea lor și nu vor mai șovăi așteptînd să vadă cine învinge. A spus că trebuie să facă un depozit pentru corăbii, apoi, ancorînd, să-și atragă Megara, care era fără apărare, la mică depărtare de Syracusa, nici pe mare, nici pe uscat.

50 (1) Lamachos, deși s-a exprimat cu aceste cuvinte, s-a alăturat și el la părerea lui Alcibiades. După aceasta, Alcibiades, trecînd cu propria lui corabie în Messene, a intrat în vorbă cu messenienii în privința alianței și, cum nu i-a convins, i-au răspuns că nu vor putea să-l primească în cetate, dar că ar

putea să-i ofere aprovizionare în afara cetății, a pornit pe mare spre Rhegium. (2) Apoi, îndată, strategii, echipînd 60 de corăbii și luînd cele necesare, au pornit spre Naxos lăsînd restul armatei la Rhegium, împreună cu unul dintre ei. (3) Naxienii i-au primit în cetate, de unde apoi au plutit spre Catana, dar, deoarece catanienii nu i-au primit — pentru că în această cetate se aflau oameni care erau de partea syracusanilor —, s-au dus spre rîul Terias și, a doua zi, așezîndu-și tabăra, au pornit spre Syracusa, avînd celelalte corăbii așezate una după alta. (4) Ei trimiseră zece corăbii mai înainte în portul cel mare spre a cerceta dacă se află acolo o flotă trasă la mal[27] și spre a vesti, de pe corăbii, plutind, că atenienii vor veni să colonizeze pe leontineni în patria lor, potrivit alianței și înrudirii; că, deci, leontinenii care se află în Syracusa să treacă fără teamă la atenieni, ca la niște prieteni și binefăcători. (5) După ce s-a vestit și au cercetat cetatea, porturile și ținutul în care ei aveau să lupte cînd vor porni, s-au retras la Catana.

51 (1) Ținîndu-se o ședință a adunării poporului, catanienii n-au primit armata, dar au lăsat pe comandanți să intre și să spună ce vor. În timp ce vorbea Alcibiades iar cei din cetate erau concentrați în adunare, soldații au intrat pe furiș pe o poartă, care era rău construită și, după ce-au intrat, au început să se aprovizioneze. (2) Catanienii, care simpatizau cu syracusanii, cînd au văzut că armata ateniană este înăuntrul cetății au fost cuprinși de frică și cîțiva au ieșit din cetate, iar ceilalți au votat alianța cu atenienii și au îndemnat pe Alcibiades să aducă și cealaltă armată de la Rhegium. (3) După aceasta, atenienii au trecut la Rhegium cu toată armata apoi, ridicînd ancora, au pornit spre Catania și, după ce-au sosit acolo, și-au orînduit tabăra.

52 (1) Li s-a anunțat din Camarina că, dacă se duc acolo, camarinenii vor trece de partea lor, și că deja syracusanii își echipează flota. Au pornit deci cu toată armata pe mare, mai întîi spre Syracusa, dar, cum n-au găsit nici o flotă echipată, s-au dus iarăși spre Camarina și, oprindu-se la țărm, le-au dat de știre prin crainic. Dar camarinenii nu i-au primit, pretex-

tînd că au depus jurămînt să primească pe atenieni numai cînd vor veni cu o singură corabie, dacă nu vor chema ei înșiși mai mulți atenieni. (2) Nefăcînd deci nimic, s-au întors pe mare și, debarcînd într-un punct al Syracusei și făcînd prădăciuni, cîțiva dintre călărețiii siracusani au sărit la apărare și au ucis cîțiva dintre cei ușor înarmați, care erau împrăștiați; atenienii s-au întors apoi la Catana.

53 (1) Aci dau tocmai peste corabia Salamina, care venea de la Atena pentru Alcibiades, ca să-i poruncească să se întoarcă în patrie spre a se apăra de învinuirile pe care i le aducea cetatea; ea mai venise și pentru cîțiva soldați, care erau împreună cu Alcibiades, denunțați fiind unii că pîngăriseră misterele, iar alții că mutilaseră Hermele. (2) Într-adevăr, atenienii, de îndată ce plecase armata, n-au încetinit de loc cercetarea în legătură cu cele întîmplate cu misterele și cu mutilarea Hermelor; ei nu cercetaseră pe denunțători, ci bănuiau pe toți și, cu ajutorul unor oameni răi, arestau cetățeni foarte cumsecade și-i aruncau în închisoare, socotind că este mai folositor să cerceteze lucrul și cu de-amănuntul să găsească pe vinovați, decît să n-aibă încredere în răutatea denunțătorilor și să le scape nejudecat vreun cetățean care părea cumsecade, dar era vinovat. (3) Într-adevăr, poporul, știind din auzite despre tirania lui Peisistratos și a băieților lui, care în ultimul timp o terminase rău și care nu fusese suprimată de ei înșiși și nici de Harmodios, ci de către lacedemonieni, se temea și primea toate denunțurile cu oarecare rezervă.

54 (1) Într-adevăr, fapta îndrăzneață a lui Aristogeiton și Harmodios a fost pusă la cale printr-o întîmplare erotică; expunînd-o mai pe larg, am să arăt că nici atenienii înșiși, nici alții nu au de relatat nimic lămurit în privința propriilor tirani și a întîmplării respective. (2) Astfel, după ce Peisistratos a murit de bătrînețe, fiind tiran, conducerea n-a avut-o, așa cum socotește mulțimea, Hipparchos, ci Hippias, care era cel mai în vîrstă. Ajungînd Harmodios la vîrsta bărbăției și fiind plin de strălucire, Aristogeiton, un bărbat din cetate, cetățean de mijloc, fiind iubitorul lui, l-a avut. (3) Harmodios a fost ispi-

tit de Hipparchos, fiul lui Peisistratos, și, nelăsîndu-se convins, i-a adus faptul la cunoștință lui Aristogeiton. Harmodios suferea puternic, ca un iubit, și temîndu-se ca nu cumva Hipparchos, cu puterea de care dispunea, să-l ia cu forța, pune îndată la cale ca, servindu-se de influența de care dispunea, să doboare tirania. (4) În acest timp, Hipparchos a mai încercat încă o dată, dar nu l-a convins pe Harmodios, dar nu voia să facă nimic cu forța, ci se pregătea să-l insulte, dar nu pe față, ca să nu se pară că din pricina aceasta o face. (5) De altfel, Hipparchos nu era urît de popor nici pentru celelalte acte de guvernămînt, ci stabilise o conducere care nu trezea ură. Acești tirani au cultivat foarte mult virtutea și inteligența și, cerîndu-le atenienilor doar impozitul de douăzeci la sută, au împodobit frumos cetatea, au dus războaiele pînă la capăt și au adus sacrificii la temple. (6) În celelalte privințe, cetatea însăși se conducea după legile existente de mai înainte, numai că se îngrijeau ca vreunul dintre ei să fie în slujbe. Mulți alții dintre ei au exercitat conducerea, timp de un an, la Atena, ca și Peisistratos, fiul tiranului Hippias, care purta numele bunicului și care a ridicat altarul celor 12 zei în agora și altarul lui Apollon Pythianul. (7) Tot așa, mai tîrziu, poporul atenian a ridicat lîngă acesta un alt altar, mai mare, în agora, a cărui inscripție a dispărut, pe cînd inscripția de pe altarul templului lui Apollon se vede și acum scrisă cu litere greu de citit.

„Peisistratos, fiul lui Hippias,
a ridicat acest altar în dumbrava lui Apollon Pythianul,
drept amintire a cîrmuirii sale".

55 (1) Hippias a guvernat, fiind cel mai în vîrstă; pot să afirm acest lucru, știindu-l și din auzite, mai precis decît alții, dar s-ar putea cunoaște și în felul următor. Este evident că numai Hippias dintre frații de sînge a avut copii, așa cum arată și altarul și coloana martoră a nelegiuirii tiranilor. Coloana este ridicată pe acropola atenienilor, iar pe coloană nu stă scris numele nici unui copil al lui Thessalos sau Hipparchos, în schimb sînt menționați cinci copii ai lui Hippias, pe care

i-a făcut cu Myrrhine, fiica lui Callias, fiul lui Hyperechides; căci era firesc ca cel mai în vîrstă să se căsătorească mai întîi. (2) Pe aceeași coloană el este menționat cel dintîi după tatăl său și faptul acesta este foarte verosimil, pentru că era cel mai în vîrstă, după el, și a ajuns tiran. (3) Mie mi se pare că Hippias nici n-ar fi putut să instituie ușor și repede conducerea tiranică, dacă Hipparchos ar fi murit cînd încă deținea conducerea, iar el ar fi fost instalat în aceeași zi. Dimpotrivă, datorită faptului că cetățenii se obișnuiseră de mai înainte să se teamă de el, iar trupele de pază își însușiseră disciplina, el a învins datorită vigoarei faptelor de siguranță, iar faptul că era frate mai mic nu i-a adus nici o pagubă, cu toate că nu avea experiența neîncetată a conducerii. (4) Hipparchos, din pricina nenorocirii care s-a abătut asupra lui, a luat astfel asupră-și, pentru posteritate, faima instituirii tiraniei.

56 (1) Așadar Hipparchos, așa cum plănuia, a batjocorit pe Harmodios, care refuzase propunerea. Astfel, după ce a chemat pe sora lui Harmodios, care era încă fată, să vină într-un cortegiu, purtînd un coș pe umeri, au alungat-o, zicînd că la început nici nu ordonaseră această faptă, deoarece nu este demnă. (2) Harmodios s-a mîniat, dar încă și mai mult a suferit Aristogeiton din pricina lui. Ei puseseră la cale totul, împreună cu aceia care aveau să ia parte la acțiune, dar așteptau sărbătoarea Marilor Panatheneе[28], singura zi în care nu se bănuia că cetățenii, care vor lua parte în număr mare la procesiune, vor fi în arme. Ei trebuiau să înceapă, apoi, îndată să se năpustească asupra acelor străjeri. (3) Nu erau mulți conjurați, din motive de siguranță. Nădăjduiau că chiar aceia care nu știau de conjurație, dacă vor avea cît de cît curaj, îndată vor pune mîna pe arme și vor fi gata să lupte alături de ei, pentru libertate.

57 (1) Cînd a venit sărbătoarea, Hippias, împreună cu străjerii, a rînduit în afara cetății, în cartierul numit Ceramicos, mersul întregii ceremonii, după care Harmodios și Aristogeiton, avînd pumnalele la ei, au pornit înainte. (2) Dar cînd au văzut că unul dintre conjurați vorbește familiar cu Hippias — Hippias

putea fi ușor interpelat de oricine — ei s-au temut și au socotit că ceva a fost dat în vileag și doar că nu sînt arestați. (3) Voiau, deci, să pedepsească ei mai înainte pe acela care-i jignise și din cauza căruia erau gata să riște totul, așa că au pornit cum se găseau în interiorul cetății și au dat peste Hipparchos în punctul numit Leocorion, luîndu-l fără veste, au căzut asupra lui și au început să-l lovească, mîniați cum erau, unul din cauza pornirii erotice, iar celălalt pentru că fusese batjocorit, și l-au ucis. (4) Unul dintre ei, Aristogeiton, a scăpat pe loc de străjeri, dar, poporul dînd năvală, a fost în cele din urmă prins și cu greu l-au răpus; Harmodios a fost ucis îndată, acolo pe loc.

58 (1) Hippias, care era în Ceramicos, fiind anunțat, a pornit îndată, dar nu spre locul făptuirii, ci spre hoplitii din cortegiu, mai înainte ca ei, care erau departe, să prindă de veste, și, luînd un aer prefăcut, ca să mascheze emoția nenorocirii, le-a arătat un loc și le-a poruncit să se retragă acolo fără arme. (2) Hoplitii s-au retras, crezînd că Hippias are să le spună ceva, iar el, spunînd gărzii sale să pună mîna pe arme, a ales pe hoplitii pe care îi socoteau vinovați și pe aceia asupra cărora s-au găsit pumnale; potrivit obiceiului ei trebuiau să însoțească ceremonia [numai] cu scut și lance.

59 (1) În acest fel, din cauza unui conflict de ordin erotic, s-a pus la cale și complotul, și s-a manifestat și curajul lipsit de rațiune, pe care l-a inspirat lui Harmodios și Aristogeiton teama care i-a cuprins pe neașteptate. (2) După aceasta, la Atena s-a instituit o tiranie și mai grea, iar Hippias, fiind și mai mult cuprins de frică, a ucis pe mulți cetățeni; apoi a început să se gîndească la cei de la care ar putea primi ajutor, dacă s-ar produce vreo schimbare. (3) După aceasta a dat în căsătorie pe fiica sa Arhedice lui Aiantides, fiul lui Hippoclos, tiran în Lampsacos. El era atenian, fiul unui om din Lampsacos, deoarece aflase că Aiantides are o mare trecere la regele Darius. Acolo, la Lampsacos, există un mormînt care poartă următoarea inscripție:

„Țărîna aceasta acoperă pe Arhedice, soția,
Lui Hippias, bărbat fruntaș în Elada,
printre cei din vremea lui;
Ea a avut tată, soț și frați tirani,
Și nu a îndrumat mintea copiilor spre nebunii“[29].

(4) Hippias a mai fost timp de trei ani tiran în Atena; în al patrulea, lacedemonienii l-au silit să înceteze guvernarea [l-au silit] și alcmeonizii, care fugiseră din patrie. Hippias s-a retras la Sigeion, așa cum prevedea armistițiul; s-a dus apoi la Aiantides, în cetatea Lampsacos, iar de aci la regele Darius, de unde, mai tîrziu, după douăzeci de ani, bătrîn fiind, a pornit spre Marathon, în expediție, împreună cu mezii.

60 (1) Poporul atenian, reflectînd la aceste lucruri și amintindu-și de cele ce aflase, din auzite, despre ei, era atunci foarte mîniat și bănuitor față de cei care fuseseră învinuiți de pîngărirea misterelor și se părea că toate fuseseră făcute în vederea unei conspirații oligarhice și tiranice. (2) Așa că atenienii fiind mîniați din aceste motive, fuseseră aruncați în închisoare mulți oameni cu vază; se părea că arestările nu aveau să înceteze, deoarece, pe zi ce trecea, atenienii căpătau și mai mult în sălbăticie și arestau și mai mulți oameni; atunci, unul dintre cei din închisoare, care se credea că este cel mai vinovat, este convins de un altul, închis împreună cu el, să denunțe, fie realitatea, fie nerealitatea, deoarece se părea că și o ipoteză și alta putea fi valabilă, iar adevărul cu privire la fapte nu l-a putut spune nimeni, nici atunci, nici mai în urmă. (3) Spunîndu-i aceste cuvinte, l-a convins că trebuie să-și asigure securitatea, chiar dacă n-a săvîrșit nici o faptă rea, salvîndu-se și pe sine și scăpînd și cetatea de starea de suspiciune în care se afla. Într-adevăr, zicea el, dacă va mărturisi fapta, se va salva în mod mai sigur decît dacă va tăgădui și va înfrunta un proces. (4) Acesta se denunță pe sine și pe alții, pentru vina de a fi mutilat Hermele. Atenienii au primit adevărul cu ușurare, așa li se părea lor; mai înainte socoteau că va fi primejdios, dacă nu vor afla pe cei care complotaseră împotriva poporului; îndată au eliberat

pe denunțător și, împreună cu el, pe ceilalți pe care nu-i dăduse în judecată, iar pe aceia cărora le-au intentat procese, pe unii i-au ucis, anume pe aceia pe care-i arestaseră, iar pe cei care fugiseră i-au osîndit la moarte și au fixat recompensă în bani pentru cei care-i vor ucide. (5) Atunci nu se știa dacă cei executați fuseseră pedepsiți pe bună dreptate, în orice caz restul cetății, în momentul acela, în mod evident, primise o satisfacție.

61 (1) În privința lui Alcibiades, dușmanii lui, care stăruiseră mai înainte să pornească pe mare, insistau să fie acuzat, iar atenienii erau tare încurcați. Și deoarece atenienii socoteau că problema Hermelor este clară, cu atît mai mult credeau că și pîngărirea misterelor, de care era acuzat el, se făcuse cu același cuvînt de ordine și de către aceeași conspirație, împotriva poporului. (2) Într-adevăr, o armată lacedemoniană, nu prea mare, a înaintat pînă la Istm tocmai în momentele în care poporul se agita dacă să ia legătura cu beoțienii. Se părea, deci, că acest fapt se întîmpla din vina lui și că lacedemonienii n-au venit în urma unui consemn primit de la beoțieni; și poporul socotea că, dacă nu o va lua înainte, potrivit denunțului, și nu va aresta pe conspirați, cetatea va fi trădată. Ba chiar o noapte au și dormit în templul lui Theseus înarmați. (3) Gazdele lui Alcibiades de la Argos, în acest timp, au fost bănuiți că vor ataca poporul. De aceea, atenienii au predat poporului din Argos pe ostaticii argeienilor, care se găseau în insule, cu scopul de a-i ucide. (4) Din toate părțile bănuiala se îndrepta asupra lui Alcibiades. Voind deci atenienii să-l aducă la judecată și să-l ucidă, au trimis corabia Salaminia[30] în Sicilia ca să-l aducă și pe el și pe aceia care fuseseră denunțați. (5) Conducătorii corăbiei primiseră ordin să-i spună lui Alcibiades să-i urmeze, ca să se apere, deoarece atenienii nu-l vor aresta; aceasta, pentru ca să menajeze soldații atenieni care se aflau în Sicilia și pentru ca să nu producă zarvă printre dușmani și mai ales pentru că voiau ca mantineenii și argeienii să rămînă pe loc, socotind că Alcibiades îi convinsese să participe la expediție. (6) Alcibiades, împreună cu cei care erau acuzați cu el, îm-

barcîndu-se pe corabia lui, au pornit din Sicilia, împreună cu Salaminia, simulînd că se duce la Atena, dar, cînd au ajuns la Thurioi, Alcibiades și ceilalți n-au mai voit să urmeze corabia Salaminia, ci, debarcînd de pe corabie, s-au făcut nevăzuți, temîndu-se să se ducă la judecată și să respingă acuzarea. (7) Atenienii de pe corabia Salaminia au căutat un timp pe Alcibiades și pe cei care se aflau cu el, dar, deoarece nu se vedeau nicăieri, au pornit înapoi pe mare. Iar Alcibiades, fiind încă exilat, nu mult după aceea, îmbarcîndu-se pe un vas, a trecut de la Thurium în Peloponeș. Atenienii l-au condamnat la moarte în lipsă, pe el și pe aceia care erau cu el.

62 (1) După aceea, comandanții atenienilor, care rămăseseră în Sicilia, au împărțit armata în două părți și, trăgînd fiecare comandant la sorți, o parte au pornit pe mare, cu toată armata spre cetățile Selinus și Egesta, voind să știe dacă egestanii le vor da banii și să cerceteze și situația din cetatea Selinus, ca să afle și diferendele dintre selinuntini și egestani. (2) Ei au pornit pe mare, avînd Sicilia în stînga și anume partea îndreptată spre golful Tirenian, și nu s-au oprit decît la Himera, pentru că era singura cetate elenică în această parte a Siciliei, și, cum cetatea nu i-a primit, au trecut mai departe. (3) În timpul plutirii au cucerit Hyccara, o mică cetate sicaniană, dușmană egestanilor; cetatea se afla pe malul mării. Și reducînd la sclavie pe locuitorii cetății i-au dat egestanilor — pentru că erau de față cîțiva călăreți egestani — iar ei, împreună cu toată pedestrimea, au pornit iarăși prin ținutul sicelilor pînă cînd au ajuns la Catana, iar corăbiile au plutit în jurul insulei, transportînd sclavii. (4) Nicias din Hyccara a pornit îndată pe mare spre Egesta și punînd celelalte lucruri la cale și primind treizeci de talanți i-a adus la armată. După aceea, au vîndut sclavii și din vînzarea lor au încasat 120 de talanți. (5) Apoi au plutit pe la aliații sicilienilor, îndemnîndu-i să dea armată. Cu jumătate din armata lor s-au dus la Hybla Geleatis, care le era dușmană, dar n-au cucerit-o. Și vara s-a terminat.

63 (1) De cum a început iarna următoare atenienii au început pregătirile pentru expediția împotriva Syracusei și în același timp și syracusanii se pregăteau să pornească împotriva atenienilor. (2) Dar, fiindcă atenienii n-au atacat de îndată pe syracusani, așa cum se temeau și se așteptau la început aceștia, cu fiecare zi care trecea prindeau și mai mult curaj, după ce atenienii au plutit în acea parte a Siciliei și păreau că sînt și mai departe de syracusani apoi, după ce au ajuns la Hybla și n-au izbutit s-o ia cu forța, syracusanii i-au disprețuit încă și mai mult și, așa cum face de obicei gloata cînd prinde curaj, cereau comandanților să-i ducă împotriva Catanei, de vreme ce atenienii nu veneau spre ei. (3) Cavaleria cercetașă a syracusanilor, făcînd mereu incursiuni împotriva armatei atenienilor, săvîrșea multe acțiuni care aveau drept scop numai să-i insulte și-i întrebau dacă au venit într-o țară străină ca să locuiască împreună cu ei sau dacă au venit să-i colonizeze pe leontineni în propria lor țară.

64 (1) Comandanții atenienilor, aflînd aceste lucruri, au vrut ca syracusanii să iasă în masă din cetate, iar ei înșiși să pornească în timpul nopții cu corăbiile și să ocupe în liniște un loc potrivit pentru tabără, pentru că știau că nu vor putea să înfrîngă pe syracusani dacă vor debarca de pe corăbii împotriva unor oameni dinainte pregătiți, așa cum i-ar putea înfrînge dacă vor afla că vin pe uscat. Apoi, ei se gîndeau că propriii lor soldați erau ușor înarmați, pe cînd mulțimea syracusanilor era alcătuită din mulți călăreți, în timp ce ei nu aveau, și că le-ar putea da o lovitură hotărîtoare. Numai astfel va fi cucerită o poziție de pe care nu vor avea de înfruntat cine știe ce lovituri din partea călăreților; exilații syracusani, care-i urmau, îi informau cu privire la poziția de lîngă Olympieion, pe care au și cucerit-o; atunci strategii au pus la cale următoarea stratagemă, pentru a-și realiza scopul: (2) Au trimis un om demn de încredere pentru ei și, care după aparență, era foarte bun prieten și cu comandanții syracusani; acest om era din Catana și el le-a spus că vine din partea oamenilor din Catana, ale căror nume syracusanii le cunoșteau și știau că rămăseseră în cetate și că nutreau

bune sentimente pentru syracusani. (3) Au adăugat că atenienii sînt în cetate în repaus și departe de arme și că, dacă voiesc, pot, cu tot poporul într-o anumită zi, pe la revărsatul zorilor, să pornească împotriva armatei atenienilor, iar ei înșiși vor avea grijă să-i încercuiască și să dea foc corăbiilor, așa că syracusanii vor putea mai ușor să atace întăritura și să captureze armata, apoi, că sînt mulți catanieni care vor lua parte la această acțiune; că acei oameni, din partea cărora el venise, sînt gata pregătiți.

65 (1) Comandanții syracusanilor, pe lîngă că ei înșiși aveau curaj în toate privințele, și aveau de gînd și fără asta să meargă împotriva Catanei, s-au încredințat acestui om cu prea mare ușurință și au fixat îndată o zi în care aveau să se întîlnească, și după aceea l-au trimis înapoi, iar ei înșiși — chiar și selinuntinii și alți cîțiva aliați erau de față — au dat o proclamație syracusanilor să iasă în masă.

Cînd toate erau gata pregătite și cînd se apropiau zilele în care fixaseră ieșirea din cetate, au pornit spre Catana și și-au așezat tabăra lîngă rîul Symaithos, în ținutul cetății leontinenilor. (2) Atenienii, cînd i-au văzut că se apropie, luînd toată armata și pe sicilienii, care se dăduseră de partea lor și pe toți ceilalți aliați, s-au îmbarcat pe corăbii și pe vase și au pornit, în timpul nopții, spre Syracusa. (3) Atenienii, la revărsatul zorilor, au debarcat în dreptul Olympeionului, cu gîndul de a cuceri tabăra; călăreții syracusanilor, avîntîndu-se în Catana și aflînd că toată armata dușmană plecase, s-au întors și au dat de veste pedestrimii, și cu toții laolaltă s-au întors să dea ajutor cetății.

66 (1) În acest timp, atenienii, cum syracusanii aveau de făcut o cale lungă, și-au așezat în liniște armata într-un loc prielnic și în care aveau să înceapă lupta, după dorința lor, iar călăreții syracusanilor aveau să-i deranjeze foarte puțin și în timpul bătăliei și mai înainte. Într-adevăr, și zidurile, și casele, și copacii, și o baltă, apoi unele rîpe constituiau un obstacol pentru dușmani. (2) Atenienii, tăind arborii din apropiere și ducîndu-i pe țărmul mării, au înfipt pari în jurul

corăbiilor, iar în punctul Dascon, pe unde dușmanii ar fi putut trece foarte ușor, au ridicat un parapet, cu pietre și cu lemne alese în grabă, apoi au distrus și podul de peste rîul Anapos. În timp ce atenienii făceau aceste pregătiri, nimeni din cetate nu le-a ieșit înainte, ca să-i împiedice, și primii au venit ca să atace călăreții syracusani, după aceea s-a strîns și întreaga pedestrime. Mai întîi s-au apropiat de armata atenienilor, apoi, de vreme ce atenienii nu le-au ieșit în întîmpinare, s-au retras și, străbătînd Elorina, și-au așezat tabăra.

67 (1) A doua zi, atenienii și aliații lor s-au pregătit pentru luptă și s-au așezat în următoarea ordine de bătaie: aripa dreaptă, o dețineau argeienii și mantineenii; atenienii dețineau mijlocul liniei de bătaie, iar aliații dețineau restul liniei de bătaie. Jumătate din armată era așezată în față, rînduită într-un front de opt oameni[31], iar jumătate din armată era așezată pe flancuri, într-un lung dreptunghi, și acesta în front de cîte opt oameni. Acestor oameni li se spusese să sară în ajutorul armatei în oricare parte vor vedea că este în suferință. Pe oamenii care duceau bagajele i-au așezat înăuntrul acestor ostași de pe flancuri. (2) Syracusanii i-au așezat pe hoplîți în rînduri de cîte șaisprezece; erau amestecați, syracusani și aliați, cîți se aflau de față — în ajutor le veniseră mai ales selinuntini, apoi călăreți de la Gela, în total ca la două sute, călăreți din Camarina, ca la douăzeci, și arcași, ca la cincizeci — iar călăreții au fost așezați în flancul drept; erau nu mai puțin de o mie două sute, iar lîngă ei au așezat apoi pe lăncieri. (3) Cînd atenienii erau gata să înceapă acțiunea, cel dintîi, Nicias, prezentîndu-se în fața fiecărui popor și în fața tuturor deodată[32], le-a făcut următoarele îndemnuri:

68 (1) „De ce avem nevoie de o lungă îndemnare, soldaților, noi care sîntem hotărîți pentru luptă? Într-adevăr, pregătirea armată mi se pare că este mai potrivită să ne dea curaj decît discursurile frumoase însoțite de o armată slabă. (2) Într-adevăr, acolo unde sîntem noi fruntași argeieni, mantineeni, atenieni și insulari, cum nu trebuie să avem o mare și întreagă nădejde în victorie, mai ales cînd sîntem însoțiți

de atît de buni și de mulți aliați împotriva unor oameni care vor lupta cu tot poporul și care nu sînt aleși, așa cum sîntem noi, și mai mult împotriva sicilienilor, care ne disprețuiesc desigur foarte mult, dar nu vor rezista împotriva noastră, pentru că posedă mai puțin știința curajului[33]. (3) Fiecare să se mai gîndească și la faptul că sîntem departe de țara noastră și nu ne vom afla lîngă nici un pămînt prieten, dacă nu-l veți cîștiga voi înșivă prin luptă. Vă fac îndemnul contrar aceluia pe care știu bine că dușmanii noștri îl fac soldaților lor. Într-adevăr, aceștia vor lupta pentru patria lor, iar eu vă spun că noi nu luptăm în patria noastră, ci într-o țară în care trebuie să învingem sau din care nu este ușor să ne retragem, pentru că mulți călăreți ne vor ataca. (4) Amintindu-vă deci, așa cum se cuvine, de propria voastră patrie, porniți curajos la atac împotriva dușmanilor și gîndiți-vă că necesitatea și situația grea în care ne găsim este mai de temut decît dușmanii".

69 (1) Nicias, dînd astfel de îndemnuri, și-a dus de îndată armata la luptă. În acest moment însă syracusanii nu se așteptau că vor avea de luptat îndată, ba unii dintre ei, deoarece cetatea le era aproape, chiar și plecaseră din linia de bătaie, iar alții, deși porniseră să vină în ajutor cu tot zelul, zăboveau pe drum și fiecare se așeza în linia de bătaie, abia cînd lua contact cu grosul armatei. Într-adevăr, ei nu erau lipsiți nici de avînt nici de curaj, nici în această luptă, nici în altele, iar cu bărbăție rezistau atît cît putea știința lor, și lipsei de știință ei îi dădeau în schimb, fără să vrea, avîntul lor. Totuși, socotind că atenienii nu-i vor ataca cei dintîi și fiind siliți să se apere în grabă, au luat armele și le-au ieșit înainte. (2) La început s-au dus lupte de hărțuială, și din partea unora, și din partea celorlalți, aruncătorii de pietre, prăștiașii, arcașii respingîndu-se unii pe alții, așa cum era firesc pentru soldații ușor înarmați. După aceea, prezicătorii au prezentat jertfele legiuite și trîmbițașii au sunat adunarea soldaților (3) și atunci ei au pornit: syracusanii, ca să lupte pentru patria lor și fiecare pentru propria lui salvare și pentru viitorul libertăților; atenienii, dimpotrivă, ca să ocupe un

pămînt străin și să nu-și vatăme propria lor țară, dacă vor fi înfrînți; iar argeienii și aliații lor autonomi, ca să cîștige acele bunuri pentru care veniseră și, învingînd, să-și vadă iarăși proprria lor patrie; aliații supuși aveau cea mai mare nădejde în salvarea neașteptată, care avea să urmeze după aceea, dacă atenienii nu vor fi victorioși; apoi, pe lîngă asta, ei socoteau că, dacă vor supune vreo populație pentru atenieni, vor avea de îndurat o stăpînire mai blîndă.

70 (1) Ajungînd deci lupta corp la corp, au rezistat mult unii împotriva altora, însă s-au produs tunete, fulgere și a căzut o ploaie îmbelșugată, astfel că acelora care se băteau pentru prima dată și care avuseseră de-a face foarte puțin cu războiul, și acest fapt le-a inspirat frică, iar pentru cei care aveau o oarecare experiență, ceea ce se întîmpla părea că se datorește anotimpului, pe cînd cei care rezistau îi înfricoșau și mai mult, nelăsîndu-se învinși. (2) După ce argeienii au respins mai întîi aripa stîngă a syracusanilor, iar după ei atenienii au respins frontul dușman aflat în fața lor, s-a prăbușit și restul frontului syracusan, iar soldații au luat-o la fugă. (3) Atenienii nu i-au urmărit pe o distanță prea lungă. În adevăr, călăreții syracusanilor, fiind numeroși și neînfrînți, le tăiau drumul, de aceea, năpustindu-se asupra hopliților atenieni, dacă-i vedeau că urmăreau pe syracusani, îi respingeau, dar ei îi urmăreau în linii strînse, atîta cît socoteau ei că nu este primejdios; apoi s-au retras și au înălțat un monument în cinstea biruinței. (4) Syracusanii, adunîndu-se pe drumul spre Elorina și regrupîndu-se, potrivit împrejurării de față, au trimis o gardă syracusană la Olympieion, temîndu-se ca nu cumva atenienii să pună mîna pe banii care erau acolo, iar restul s-au retras în cetate.

71 (1) Atenienii nu s-au dus la templu ci, strîngîndu-și morții și punîndu-i pe rug, și-au așezat tabăra acolo. A doua zi au predat syracusanilor morții, sub condiții de armistițiu; dintre ei și dintre aliați muriseră ca la 260, și au adunat oasele propriilor lor soldați — muriseră dintre ei și dintre aliații lor ca la 50 — apoi, luînd prăzile dușmanilor, au pornit pe mare,

înapoi, la Catana. (2) Era, într-adevăr, iarnă și se părea că nu mai este cu putință să ducă războiul acolo mai înainte de a chema călăreți de la Atena și de a strînge chiar și de la aliații din Sicilia, pentru ca să nu fie cu totul inferiori în călărime, apoi ca să strîngă bani și de aci și să le vină și de la Atena, în fine ca să-și mai atragă și alianța unor cetăți, care credeau ei că după luptă le vor da mai mare ascultare, ca să pregătească, afară de grîu, și cele ce mai trebuiau cu scopul ca în primăvară să poată da atacul împotriva Syracusei.

72 (1) Cu acest gînd s-au întors ei pe mare la Naxos și Catana, ca să-și petreacă iarna. Syracusanii, îngropîndu-și morții lor, au convocat poporul în adunare. (2) Și, pășind în fața poporului Hermocrates, fiul lui Hermon, un om care nu era de loc lipsit de inteligență, în toate privințele, care avea multă experiență în războaie și se distingea și prin bărbăție, a început să-i încurajeze și să le spună să nu cedeze după faptul petrecut, (3) zicînd că nu hotărîrea lor fusese înfrîntă, ci că dezordinea fusese lovită; că înfrîngerea lor nu fusese atît de mare cît ar fi fost firesc, mai ales că ei rezistaseră împotriva unor meșteri de elită eleni și, ca să zicem așa, ei niște simpli nepricepuți, rezistaseră unor tehnicieni. (4) Că multă pagubă le adusese și mulțimea comandanților, și poliarhia — aveau cincisprezece comandanți — și apoi dezordinea mulțimii; că, dacă vor fi puțini comandanți cu experiență și vor pregăti în această iarnă corpul de hopliți apoi vor procura arme celor care nu au, ca să fie cît mai numeroși și dacă-i vor sili să facă și celelalte pregătiri, în chip firesc vor învinge pe dușmani, deoarece nu le lipsește curajul, iar în acțiune se va mai adăuga și buna rînduială; că, într-adevăr, amîndouă aceste discipline vor crește, căci știința capătă experiență în primejdie, iar curajul va crește din ce în ce mai mult, datorită încrederii în propria lor știință. (5) Trebuie să alegem comandanți puțini și cu depline puteri, trebuie să-și aleagă și să se angajeze prin jurămînt că-i vor lăsa să comande cum vor ști ei că, în acest fel, vor putea fi ținute secret lucrurile care trebuie tăinuite și celelalte vor putea fi pregătite în rînduială și fără discuție.

73 (1) Syracusanii, ascultîndu-l, au votat totul, așa cum îi îndemnase și l-au ales comandant pe Hermocrates și pe Heracleides, fiul lui Lysimachos, și pe Sicanos, fiul lui Execestos, (2) și i-au trimis la Corint și la Sparta în solie, ca să pregătească o alianță cu ei și să-i convingă să facă războiul împotriva atenienilor cu mai multă străşnicie, căci este evident că și ei îl poartă pentru lacedemonienii înșiși, ca astfel atenienii să fie siliți să-și retragă oastea din Sicilia sau să trimită un ajutor mai mic pentru armata care se găsea în Sicilia.

74 (1) Armata atenienilor din Catana a navigat îndată spre Messene, în nădejdea că cetatea va fi predată prin trădare. Dar ceea ce plănuiseră ei nu s-a întîmplat, pentru că Alcibiades, cînd a depus comanda, fiind chemat la Atena, știa bine că avea să fugă și i-a anunțat pe prietenii syracusanilor, care se aflau în Messene, prevăzînd ceea ce avea să se întîmple, iar aceștia mai întîi au ucis oamenii, bănuiți de trădare, apoi, dezbinîndu-se între ei și fiind sub arme, cei care se împotriveau primirii atenienilor au izbutit să împiedice primirea lor. (2) Atenienii, așteptînd cam treisprezece zile, pe timp de iarnă, și văzînd că nu sînt aprovizionați cu cele necesare și că nici o acțiune nu le izbutea, s-au întors la Naxos și, făcînd un șanț în jurul taberei, s-au așezat aci să petreacă iarna; au trimis o triremă la Atena ca să ceară bani și călăreți, pentru ca încă la începutul primăverii să ajungă la ei.

75 (1) La rîndul lor, syracusanii au înconjurat în timpul iernii, cu ziduri, o poziție în fața cetății, incluzînd, în acest spațiu, punctul numit Temenites; zidul se întindea în jurul limitelor, care mărgineau întregul Epipolai, pentru ca să nu poată fi ușor înconjurați cu ziduri de dușmani, dacă vor suferi vreun eșec; au mai înconjurat cu ziduri fortăreața Megara, Olympeionul și au mai ridicat, și pe țărmul mării un gard, pe oriunde se puteau face debarcări. (2) Și văzînd că atenienii își petrec iarna în Naxos, au pornit cu toată armata spre Catana și au început să prade teritoriul cetății, apoi, dînd foc taberei atenienilor, s-au retras acasă. (3) În fine, aflînd că atenienii au trimis o solie la Camarina ca să trateze în conformitate cu alianța de pe vremea lui Laches, în nădejdea că vor putea să și-i atragă au trimis și ei o contrasolie. Într-adevăr, syracusanii bănuiau pe camarineni că nu le trimiseseră cu tot avîntul ajutorul dat pentru prima luptă și se temeau că nici pe viitor nu vor voi să lupte, dar, văzînd că atenienii au mare succes în luptă, se vor da de partea lor, lăsîndu-se convinși în virtutea prieteniei legate mai înainte. (4) Sosind, deci, la Camarina de la Syracusa Hermocrates și ceilalți, iar de la Atena Euphemos cu ceilalți, Hermocrates a convocat adunarea poporului, și, după ce s-au strîns oamenii în adunare, le-a spus următoarele:

76 (1) „N-am venit în solie, camarinenilor, fiindcă ne-am fi temut că veți fi impresionați de puterea atenienilor, ci mai degrabă ca nu cumva, dacă veți asculta cuvîntările lor, să vă lăsați convinși mai înainte de a ne asculta pe noi. (2) Într-adevăr, ei au venit în Sicilia sub pretextul pe care l-ați aflat, dar cu gîndul pe care îl bănuim cu toții. Eu sînt încredințat că atenienii n-au venit ca să colonizeze pe leontineni, ci ca să ne scoată pe noi din țara noastră. Căci nu este logic să strămute populațiile din cetățile din Elada, iar pe cele de aici să le colonizeze și să se intereseze de leontineni și de chalcidieni, care le sînt rude, dar să țină în schimb în sclavie pe chalcidienii care se află în Eubeea și ai căror coloniști sînt leontinenii. (3) Cu aceeași idee ei au pus mîna pe ținuturile de acolo și încearcă acum să stăpînească pe cele de aici. Într-adevăr, ajungînd stăpînii ionienilor, care i-au primit de bunăvoie și ai acelora care le fuseseră aliați în războiul împotriva medului, i-au supus pe toți, imputîndu-le unora lipsa de armată, iar altora impunîndu-le să se bată unii cu alții, în fine, altora aducîndu-le, fiecăruia în parte, o vină meritată în formă, i-au supus pe toți. (4) Așa că, de bună seamă, pentru libertatea elenilor n-au luptat nici ăștia și nici elenii nu s-au împotrivit pentru propria lor libertate mezilor, ci atenienii s-au bătut pentru ca elenii să le fie lor sclavi și nu mezilor, iar ceilalți s-au bătut ca să-și schimbe un stăpîn nu prea lipsit de inteligență cu unul mai lipsit de scrupule[34].

77 (1) Dar noi n-am venit ca să vă arătăm că cetatea atenienilor poate fi ușor acuzată în fața unor oameni care o știu ce nedreptăți săvîrșește, ci mai mult ca să ne învinovățim, pe noi înșine că, deși avem exemple de felul cum au fost reduși la sclavie elenii de acolo, nu ne venim în ajutor nouă înșine, acum, cînd și în fața noastră se ridică aceleași sofisme, anume, colonizarea leontinenilor care le sînt rude, și ajutorarea egestanilor, care le sînt aliați, nu voim să ne strîngem la un loc și să le arătăm, cu mai mult avînt, că aici nu se află ionieni, nici hellespontieni sau insulari, care, schimbîndu-și mereu stăpînul, fie medul, fie un altul, sînt veșnic în sclavie, ci că noi sîntem dorieni liberi, care locuim Sicilia, venind din Peloponesul liber, ca să locuim Sicilia. (2) Sau așteptăm pînă ce vom fi cuceriți, cetate cu cetate, deși știm că numai în acest fel vom fi ușor răpuși, și deși-i vedem că recurg la procedeul de a ne învrăjbi pe unii dintre noi cu vorba, și de a face pe unii aliați să se bată între ei, trezindu-le nădejdi și deși vedem că, spunînd fiecăruia în parte ceva ademenitor, pot fi vătămători? Credem noi oare că, dacă se va prăpădi vreun prieten de departe, nu va veni aceeași primejdie și la noi, ci că înainte de a ajunge la noi va suferi numai el?

78 (1) Iar dacă cuiva îi trece prin minte ideea că syracusanii sînt dușmanii atenienilor, și că el însuși nu este, și dacă socotește că e o situație primejdioasă să lupte pentru țara mea, să se gîndească că el nu luptă numai pentru a mea, ci că în aceeași măsură se bate și pentru țara lui, și că el însuși se va afla mai în siguranță în măsura în care eu nu voi fi distrus, deci să nu mă lase singur, ci să lupte avîndu-mă pe mine aliat; să-și închipuie că atenienii nu vor pedepsi pe syracusani pentru dușmănia pe care o nutresc împotriva lor, ci că, luînd de pretext pe syracusani, ei vor întări și mai mult prietenia cu ceilalți eleni. (2) Iar dacă cineva este stăpînit de invidie sau de teamă — cei mai mulți încearcă pe amîndouă — și dacă voiește ca Syracusa să sufere pagube, pentru ca noi, syracusanii, să ne cuminți, crezînd că el însuși va putea supraviețui, pentru că se găsește în siguranță, nu năzuiește spre realizarea unei nădejdi pe măsura puterii omenești. Într-adevăr, nu este cu putință să fii, în același timp, stăpîn și pe dorințe și pe soartă. (3) Apoi, dacă se va înșela în planurile sale, ajuns de plîns din pricina suferințelor lui, poate că, mai tîrziu, ar vrea să invidieze și buna mea stare. Este cu neputință să izbutească pentru acela care renunță și nu vrea să înfrunte aceleași primejdii, dar nu numai cu vorba, ci și cu fapta. Într-adevăr, cu cuvîntul oricine va putea salva puterea noastră, dar în fapt fiecare își caută propria scăpare. (4) Ar fi, desigur, firesc, camarinenilor, ca voi, fiind vecinii noștri și fiind, în al doilea rînd, în primejdie, să prevedeți aceste lucruri și să nu veniți în alianța noastră cu moliciune, ca acum, ci să veniți mai degrabă voi înșivă la noi și ceea ce ați fi cerut în cazul că atenienii ar fi venit mai întîi la Camarina să dovediți că cereți acum, anume să nu cedăm. Dar nici voi înșivă și nici alții n-au pornit pînă acum să facă acest lucru.

79 (1) Dar poate că din lașitate socotiți că veți păstra dreptatea și față de noi și față de cei care vă atacă, zicînd că aveți un tratat de alianță cu atenienii. Dar voi această alianță n-ați făcut-o împotriva unor prieteni, ci împotriva dușmanilor care ar putea să vă atace, cu condiția să săriți în ajutorul atenienilor cînd vor fi nedreptățiți ei de alții, iar nu ca să nedreptățească ei pe alții, cum nedreptățesc acum pe vecinii lor, de vreme ce nici locuitorii cetății Rhegium, deși sînt chalcidieni, nu vor să colonizeze la un loc pe leontineni cu chalcidieni. (2) E groaznic, dacă ei, bănuind esența unei acțiuni aparent frumoase și drepte, sînt înțelepți fără rațiune, în timp ce voi, sub un pretext binecuvîntat, vreți să ajutați pe dușmanii voștri adevărați, iar pe rudele voastre adevărate voiți să le distrugeți la un loc cu cei mai aprigi dușmani. Dar nu este drept, ci trebuie să rezistați și să nu vă temeți de armata lor. Într-adevăr, aceasta, dacă vom rezista cu toții, nu ne poate înfricoșa, ci numai dacă în fața intențiilor pe care se grăbesc să le realizeze ei ne vor găsi dezbinați, într-adevăr, nici chiar cînd au venit numai împotriva noastră și ne-au învins în luptă n-au realizat ceea ce voiau, ci s-au retras în grabă.

80 (1) De aceea, nu este bine să ne pierdem curajul, ținînd seama că sîntem numeroși, ci să intrăm în alianță cu mai mult avînt, mai ales că ne vor veni ajutoare și din Peloponeș, îndeobște oameni care au mai multă experiență decît aceștia în război. Apoi nimeni să nu creadă că bunăvoința aceea pentru noi este indiferentă, iar pentru voi sigură, o bunăvoință care constă în a nu ajuta pe nici unul dintre noi, de vreme ce sîntem aliații amîndurora. (2) Într-adevăr, această bunăvoință nu are aceeași forță în faptă pe care o are în justificare[35]. Astfel, dacă din pricina faptului că voi nu intrați în alianță, cel care va fi înfrînt se va prăbuși, și cel care învinge va supraviețui, ce alt lucru se va întîmpla decît că, prin aceeași absență a voastră, unora nu le veți fi venit în ajutor să se salveze, iar pe alții nu-i veți fi împiedicat să se facă mai răi? Desigur, este mai frumos să vă alăturați celor nedreptățiți și care vă sînt în același timp rude, pentru ca să apărați patrimoniul libertății comune a Siciliei și totodată să nu lăsați pe atenieni, care vă sînt prieteni, să săvîrșească o nelegiuire. (3) Într-un cuvînt, noi, syracusanii, susținem că nu este greu să vă lămurim nici pe voi, nici pe alții despre lucruri pe care voi înșivă le cunoașteți tot atît de bine. Vă rugăm și vă declarăm, totodată, că — dacă nu vom izbuti să vă convingem — noi sîntem atacați de ionienii care ne-au fost totdeauna dușmani și noi, dorienii, sîntem trădați de voi, care sînteți dorieni. (4) Chiar dacă ne vor supune atenienii, vor învinge datorită hotărîrilor voastre, dar numai numele lor va fi lăudat, și drept preț al victoriei nu vor lua alt lucru decît pe acela oferit de victorie. (5) Dacă din contră, noi vom supraviețui, voi înșivă veți ispăși pedeapsa pentru că ați fost cauza primejdiilor noastre. (6) Cercetați deci bine și alegeți-vă acum, sau sclavia, care va veni imediat fără primejdie, sau, dacă veți supraviețui alături de noi, veți scăpa de a-i avea pe aceștia stăpîni, în demnitate și veți putea scăpa și de dușmănia arătată față de noi, care, în acest caz, nu va fi de scurtă durată".

81 Aceste lucruri le-a spus Hermocrates, iar Euphemos, solul atenienilor, a spus, după el, următoarele:

82 (1) „Am venit pentru a reînnoi alianța care exista mai înainte, dar, deoarece syracusanul ne-a acuzat, socotim necesar să arătăm, firește, și cum stăm cu dominația. (2) Cel mai important lucru pe care l-a spus el este că ionienii sînt de totdeauna dușmanii dorienilor. Da, lucrurile stau așa. Într-adevăr, noi, fiind ionieni, am căutat să vedem în ce chip vom putea să ascultăm cît mai puțin de peloponesieni, care sînt dorieni și care sînt mai numeroși decît noi, și care locuiesc lîngă noi. (3) De aceea, după războaiele medice, construindu-ne o flotă, ne-am eliberat de dominația și de hegemonia lacedemonienilor, pentru că nu se cuvenea de loc ca să ne comande nouă ei mai mult decît să le comandăm noi lor, în afară de cazul că ei ar fi avut mai multă putere decît noi în acel moment; iar noi înșine, fiind comandanții grecilor, care mai înainte erau sub stăpînirea regelui perșilor, am socotit că nicidecum nu s-ar cădea să ajungem sub stăpînirea peloponesienilor, mai ales că avem armată cu care să ne împotrivim și, ca să spunem mai exact, nici n-am supus cu nedreptate pe ionieni și pe insulari, despre care syracusanii spun că, deși ne sînt rude, au fost reduși la sclavie. (4) Într-adevăr, ei au venit împotriva noastră, în metropolă, împreună cu mezii și nu s-au îndurat să-și părăsească propriile bunuri, desprinzîndu-se de mezi, așa cum noi ne-am părăsit propria cetate, ci au preferat sclavia, ba chiar au voit să ne-o impună și nouă.

83 (1) De aceea, noi dominăm pentru că merităm și pentru că am oferit elenilor cea mai mare flotă și le-am arătat avîntul cel mai de nedezmințit; și, pentru că am făcut același lucru cu medul, perșii ne-au lovit țintind, în același timp, să dobîndească forța și asupra peloponesienilor. (2) Dar noi nu ne vom făli că singuri am distrus pe barbari și că deci dominăm pe merit sau că ne-am aruncat în primejdie mai mult pentru salvarea acestora decît pentru salvarea tuturor și a noastră înșine. Săvîrșești un lucru care nu trezește invidia cînd procuri salvarea pentru toți. Chiar și acum cînd am venit aici, ca să vă dăm ajutor, vedem că și voi aveți aceleași interese. (3) Acum vă arătăm și din învinuirile pe care ni le aduc

aceştia şi despre care voi vă faceţi închipuiri şi mai înfiorătoare, pentru că ştim că aceia care sînt bănuitori şi se tem se lasă încîntaţi de cuvinte plăcute, dar cu fapta ei realizează mai tîrziu ceea ce le este folositor. (4) Noi am spus că ne exercităm dominaţia acolo din pricina temerii şi că din acelaşi motiv am venit aici, ca să aranjăm lucrurile împreună cu prietenii, ca să punem o temelie mai stabilă, şi nu ca să-i reducem la sclavie, ci dimpotrivă, ca să-i împiedicăm să cadă în sclavie.

84 (1) Nimeni să nu creadă că ne îngrijim de voi, deşi nu se cade, ci să ştie că, dacă voi sînteţi salvaţi, chiar prin faptul că voi nu sînteţi slabi, încît să vă puteţi împotrivi syracusanilor, dacă aceştia ar trimite armată peloponesienilor, noi am fi mai puţin izbiţi. (2) Şi, în acelaşi timp, pe voi vă interesează în cel mai înalt grad. De aceea, este logic să colonizăm pe leontineni, dar nu ca pe supuşi, aşa cum sînt rudele lor în Eubeea, ci ca pe unii care sînt foarte puternici pentru ca, fiind vecini cu aştia, să le fie cît de mai de temut în interesul nostru. (3) Într-adevăr, în ceea ce priveşte situaţia de acolo, noi înşine putem face faţă duşmanilor, iar chalcidianul, cînd spune că l-am redus în sclavie şi că am veni să eliberăm pe cei de aici, ne este folositor pentru că este nepregătit şi ne aduce numai bani, pe cînd leontinenii şi ceilalţi prieteni de aici se bucură de cea mai deplină autonomie.

85 (1) Pentru un tiran şi pentru o cetate care exercită o dominaţie nu există nimic iraţional, dacă este avantajos, şi nu există nici un prieten, dacă nu prezintă încredere; de aceea, trebuie, după împrejurare, să fie sau prieten sau duşman. Acest lucru ne este de folos nouă acum, nu dacă vom face rău prietenilor, ci dacă duşmanii vor fi fără putere, pentru că prietenii noştri vor fi tari. (2) Dar nu trebuie să pierdeţi încrederea în noi. În adevăr, noi conducem pe aliaţii de acolo pentru folosul pe care ni-l aduce fiecare, pe cei din Chios şi pe cei din Methymna îi lăsăm autonomi pentru că ne oferă corăbii, pe mulţi îi ţinem mai strîns în frîu ca să ne dea bani, iar pe alţii îi conducem chiar foarte liberi, ca

să lupte alături de noi, deşi sînt insulari şi pot uşor să fie cuceriţi, pentru că ei se găsesc în locuri bine aşezate în jurul Peloponesului. (3) Aşadar, trebuie să chivernisim şi lucrurile de aici, după cum spunem, spre a inspira teamă syracusanilor. Într-adevăr, ei ţintesc să vă domine şi voiesc ca, îndreptîndu-vă împotriva noastră, fie cu forţa care se bănuie, fie cu ameninţarea izolării, dacă noi vom pleca de aici fără să fi săvîrşit ceva, să domine Sicilia. Dar este necesar să procedăm dacă voi vă veţi grupa în jurul lor, pentru că nici noi nu vom mai dispune de o forţă atît de mare, ca să rezistăm împotriva lor, nici aceştia, fiind slabi, nu vor mai putea să treacă de partea voastră, dacă noi nu vom fi de faţă.

86 (1) Chiar acela care nu este de această părere va fi convins de realitatea însăşi. Într-adevăr, şi mai înainte voi încercaţi să ne atrageţi fără să ne fluturaţi altă teamă, ci ne spuneaţi că, dacă vom privi nepăsători cum ajungeţi voi sub dominaţia syracusanilor, aceeaşi primejdie ne va pîndi şi pe noi. (2) De aceea nici acum nu este drept să nu aveţi încredere în cuvîntul cu care credeţi că ne puteţi convinge şi să nu priviţi cu bănuială, faptul că sîntem aici cu o forţă mai mare decît a acestora, ci mai degrabă să nu aveţi încredere în aştia. (3) Într-adevăr, nici noi nu vom fi în stare să rămînem aici fără ajutorul vostru, chiar dacă, fiind răi, am putea face ceva, nefiind în stare să stăm aici, din pricina lungului drum pe mare şi a greutăţii de a ţine sub pază cetăţi mari, care au armate de uscat. Iar aceştia nu vă atacă cu armată, ci prin faptul că au o cetate mai mare decît a noastră şi locuiesc lîngă voi şi vă pîndesc mereu, iar cînd va veni momentul fiecăruia nu vă vor scăpa din mînă; acest lucru vi l-au arătat şi alte întîmplări şi evenimentele în legătură cu leontinenii. (4) Ceva mai mult, acum îndrăznesc să vă cheme la luptă, ca şi cînd aţi fi inconştienţi, împotriva acelora care caută să împiedice acestea şi care au împiedicat pînă acum aducerea întregii Sicilii sub dominaţia lor. (5) Dimpotrivă, noi vă chemăm cu mai multă sinceritate la salvarea voastră, rugîndu-vă ca să nu trădaţi salvarea pe care o aveţi unii de la alţii, ci să socotiţi că aceştia chiar şi fără de aliaţi au întot-

deauna calea deschisă împotriva voastră, datorită mulțimii lor, pe cînd voi nu veți putea prea mult să le mai rezistați cu ajutorul pe care-l aveți acum; dacă, lăsîndu-vă pradă bănuielii, veți lăsa acest ajutor să plece fără să fi săvîrșit ceea ce trebuie sau să se prăbușească, veți mai dori să vedeți măcar o mică parte din el, cînd nimic nu va mai putea fi dus la bun sfîrșit de voi.

87 (1) Dar nici voi, camarinenilor, nu vă lăsați convinși de învinuirile acestora, nici alții; v-am spus întregul adevăr în privința bănuielilor pe care le aveți în legătură cu noi, și, amintindu-vi-le încă o dată pe scurt, credem că vă vom convinge. (2) Spunem, într-adevăr, că dominăm pe elenii de acolo, ca să nu fim supuși altora, dar eliberăm pe cei de aici, ca să nu fim loviți de ei; apoi sîntem siliți să facem multe pentru că ne păzim de multe, și am venit, și acum și mai înainte, ca aliați ai celor de aici nu nechemați, ci invitați. (3) Voi, să nu vă schimbați în judecători pentru ceea ce facem noi și nici să nu încercați să ne opriți, ceea ce este de altfel mai greu, datorită spiritului nostru de inițiativă și caracterului nostru, și mai curînd luați ce vă este de folos și gîndiți-vă că aceste trăsături nu sînt păgubitoare pentru toți elenii, ci pe mai mulți încă îi și ajută. (4) Oricine, în orice loc, ba chiar și acolo unde nu ne aflăm, și cel care crede că va fi nedreptățit, și cel care conspiră, din pricină că se așteaptă, unul că va obține ajutor de la noi, iar celălalt că vom fi fără teamă, să ne aruncăm în primejdie, dacă venim, amîndoi vor fi siliți unul să fie cuminte fără voia lui, iar celălalt să rămînă în inactivitate și să se salveze. (5) Nu respingeți deci ajutorul acesta care este aici prezent și pentru cel care-l cere și pentru voi, ci, arătîndu-vă la fel cu ceilalți, în loc să vă mărginiți la defensivă, schimbați tactica și întindeți curse syracusanilor alături de noi".

88 (1) Astfel a vorbit Euphemos, iar camarinenii se frămîntau cu următoarele gînduri: ei erau binevoitori atenienilor, exceptînd bănuiala că vor aduce Sicilia în sclavie, iar cu syracusanii erau mereu în dezbinare din pricina vecinătății. Temîndu-se totuși că syracusanii, care erau mai în apropiere, vor repurta

victoria fără ei, la început le-au trimis cîțiva călăreți, iar pentru viitor aveau de gînd să le vină în ajutor syracusanilor mai mult cu fapta, dar în clipa de față, ca să nu lase impresia că dau prea puțin ajutor atenienilor, de vreme ce aceștia fuseseră mai puternici în luptă, aveau de gînd ca, în cuvinte, să le dea aceleași răspunsuri amîndurora. (2) Și, deliberînd ei, le-au răspuns astfel: „Deoarece există un război între atenieni și syracusani, cu care noi sîntem aliați, socotim că este potrivit cu jurămintele depuse în clipa de față să nu dăm ajutor nici unora nici altora". Solii unora și ai celorlalți au plecat. (3) Syracusanii s-au pregătit cît au putut de război, iar atenienii, avînd tabăra în Naxos, interveneau totuși în Sicilia pentru a cîștiga cît mai mulți aliați. (4) Sicelii însă, care erau așezați în cîmpie, fiind supuși syracusanilor, s-au desprins de ei, dar nu mulți. Iar așezările care se aflau în Mesogeea[36] și care erau întotdeauna autonome, erau, cu mici excepții, de partea atenienilor și le procurau grîu pentru armată și unii chiar bani. (5) Atenienii, pornind cu armată, au silit să cedeze pe aceia care nu se dăduseră de bunăvoie de partea lor; în privința celorlalți, erau împiedicați să-i atace de către syracusani, care le trimiteau gărzi și ajutoare militare. În timpul iernii, pornind din Naxos spre Catana, au ridicat tabără care fusese incendiată de syracusani. (6) Au mai trimis o triremă în Cartagina, ca să încheie prietenie, cu scopul de a le veni în ajutor, una în Etruria, iar unele cetăți au și anunțat că vor lua parte la război cu ei. Atenienii au mai dat de veste și sicelilor, și, trimițînd soli la Egesta, le cereau să le trimită cît mai mulți călăreți, fier, cărămizi și alte materiale necesare pentru asediu; astfel, ei pregăteau toate cele ce trebuiau pentru ca, la începutul primăverii, să înceapă războiul. (7) Solii syracusanilor trimiși la Corint și la Sparta, plutind pe lîngă Italia, încercau să convingă pe italioți să nu treacă cu vederea acțiunile atenienilor, deoarece sînt curse îndreptate la fel și împotriva lor, și, după ce au ajuns în Corint, au ținut cuvîntări cerînd corintienilor să le vină în ajutor, în virtutea înrudirii. (8) Corintienii au votat cei dintîi că le vor veni în ajutor cu tot avîntul și au trimis și ei soli, împreună cu cei syracusani, la Sparta, pentru ca să încerce să-i convingă pe spartani să ducă

mai lămurit războiul de acolo împotriva atenienilor și să trimită ajutor în Sicilia. (9) La Sparta au venit și solii din Corint, și era de față și Alcibiades, împreună cu ceilalți fugari; el trecuse atunci, imediat, pe o navă de transport de la Thurium la Cyllene, în Eleea, apoi trecuse la Sparta, unde se dusese la chemarea spartanilor, punîndu-se la adăpostul unei convenții. De bună seamă, se temea de spartani din pricina faptei săvîrșite în legătură cu înfrîngerea de la Mantineia. (10) Astfel, în adunarea spartanilor s-au întîlnit corintienii, syracusanii și Alcibiades, și au formulat aceleași cereri, iar lacedemonienii s-au lăsat convinși. Însă, deoarece eforii și ceilalți dregători plănuiau să trimită soli la Syracusa spre a împiedica pe syracusani să cadă de acord cu atenienii, dar nu erau dispuși să le vină în ajutor, Alcibiades, păşind în faţa adunării, a început să atîțe pe lacedemonieni, vorbindu-le în felul următor:

89 (1) „Este necesar să vă vorbesc mai întîi despre acuzațiile care ni se aduc, pentru ca nu cumva, fiind bănuitori față de mine, să ascultați cu mai puțină bunăvoință cele ce vă voi spune în interesul obștesc. (2) Deși părinții mei au denunțat proxenia cu voi în urma unei învinuiri, eu însumi, încercînd s-o repun în ființă, am căutat să vă cultiv și în alte împrejurări și în dezastrul pe care l-ați suferit la Pylos. Dar, deși eu aveam foarte multă bunăvoință față de voi, v-ați împăcat cu atenienii și prin ei ați oferit putere dușmanilor mei, iar mie mi-ați adus dezonoare. (3) Din această pricină ați fost loviți pe bună dreptate de mine la Mantineia și la Argos și în alte împrejurări în care eu m-am ridicat împotriva voastră. Acum, dacă cineva nici atunci, cînd suferea, nu era mîniat pe drept pe mine, să cerceteze adevărul și să-și schimbe convingerea; dacă cineva mă socotește un om rău, pentru că m-am atașat mai mult de popor, va ști că nici în acest caz mînia lui nu este de loc dreaptă. (4) Într-adevăr, noi întotdeauna sîntem dușmani tiranilor, iar toți acei care se împotriveau tiraniei au căpătat numele de «popor» și de atunci dăinuie la noi preponderența poporului. Dar dacă o cetate devenea democratică era necesar ca majoritatea să se conformeze rînduielii existente. (5) Deși domnea în cetate o lipsă de frîu în toate, încercam să fim mai

cumpătați în politică. Dar alții au fost, și odinioară și acum, aceia care au împins gloata la acțiuni mai rele. (6) Tocmai aceia m-au exilat și pe mine. Noi însă am fost mereu în fruntea poporului, socotind că forma politică, în care cetatea ajunsese cea mai mare și cea mai liberă și pe care a primit-o de la strămoși o va păstra; noi, care avem o oarecare înțelepciune, cunoaștem democrația și eu n-am fost un democrat mai prejos decît oricare altul și pentru asta aș putea fi insultat și mai mult. În privința așa-zisei nebunii a mea nu s-ar putea spune nimic nou. Iar părăsirea acestei nebunii nu ni se părea sigură, cînd voi dușmanii erați așezați lîngă noi.

90 (1) Acestea deci au fost acuzațiile care mi-au fost aduse, iar în privința lucrurilor despre care trebuie voi să deliberați eu vă informez care sînt, dacă știu eu ceva mai mult. (2) Am plutit în Sicilia, mai întîi ca să supunem pe sicilieni, dacă vom putea, iar după ei să-i supunem și pe italioți, apoi să înlăturăm și stăpînirea cartaginezilor și, pe urmă, să încercăm să-i supunem și pe ei. (3) Și dacă aceste lucruri fie în totalitatea lor, fie în majoritate, ne-ar fi reușit, aveam de gînd să atacăm Peloponesul, aducînd toată armata elenilor de acolo, care ni s-ar fi adăugat; angajînd cu bani mulți barbari, iberi și de altă origine dintre aceia, care după părerea tuturor, sînt cei mai războinici dintre barbari și, construind apoi multe trireme, în afară de ale noastre, pentru că Italia are lemne din belșug; după aceea, blocînd cu flota cetățile de la marginea Peloponesului, iar împotriva altora dînd atacuri de pe uscat și cucerindu-le pe unele cu forța, iar pe altele asediindu-le, noi nădăjduiam că foarte ușor le vom supune pe toate acestea și, după aceea, vom obține dominația asupra întregii elenimi. (4) Bani și grîu, pentru ca să le procurăm cît mai ușor, ne aduceau îndeajuns ținuturile cucerite de acolo, în afară de rezervele din patrie.

91 (1) Aceste lucruri le-ați auzit în legătură cu flota plecată acum, din partea unuia care știa foarte bine planurile noastre. Ceilalți comandanți, care au rămas, desigur, dacă vor putea, le vor aduce la fel la îndeplinire. Acum, aflați că sicilienii nu

vor supraviețui, dacă nu le veți veni în ajutor. (2) Desigur, sicilienii sînt mai neexperimentați în războaie decît voi, totuși dacă s-ar aduna în număr mare, încă și acum ar putea să supraviețuiască. Syracusanii singuri, dacă ar fi înfrînți în luptă și în același timp ar avea un eșec datorită corăbiilor, nu vor putea să reziste împotriva armatei atenienilor care se găsește acolo. (3) Iar dacă această cetate va fi cucerită, întreaga Sicilie va fi cucerită și, după aceea, și Italia și atunci pericolul despre care v-am vorbit adineaori nu va întîrzia mult timp să cadă și asupra voastră. (4) Astfel că fiecare dintre voi să nu creadă că deliberați numai despre Sicilia, ci deliberați chiar despre întregul Pelopones, dacă nu veți trece la fapte în grabă, și dacă nu veți trimite o armată îmbarcată pe corăbii, ai cărei oameni să fie vîslași și să poată fi apoi îndată înarmați ca hopliți; dar lucrul pe care-l socotesc eu mai important decît armata este să se trimită un comandant spartan, care în același timp să pună în rînduială pe ostașii recrutați acolo și să silească pe aceia care nu vor să vină. În acest fel și prietenii voștri de acolo vor prinde mai mult curaj și aceia care stau la îndoială vi se vor alătura mai fără teamă. (5) În același timp trebuie să purtați război aici mai cu energie pentru ca syracusanii, văzînd că vă îngrijiți de ei, să reziste mai mult, iar atenienii să fie nevoiți să trimită mai puțin ajutor aliaților lor. (6) Trebuie să înconjurați cu zid Deceleia, din Attica, o lucrare de care atenienii se tem foarte mult și singura care socotesc că a mai rămas neîncercată în acest război. Se știe că oamenii pot să dea lovituri foarte puternice dușmanilor, dacă vor putea să afle de ce se tem ei mai mult și, fiind bine informați, le vor da lovitura de care se tem. În chip firesc fiecare dintre dușmani cînd află foarte amănunțit de primejdia care-l paște este cuprins foarte mult de teamă. (7) Iar avantajele pe care le veți obține pentru voi înșivă, ținînd în frîu pe dușmani, prin înconjurarea lor cu ziduri, am să vi le prezint pe scurt, lăsînd multe la o parte. Într-adevăr, cetățile cu care este împodobită țara Atticii multe vor veni la noi fiind ocupate, iar altele vor veni de bunăvoie; atenienii vor fi apoi lipsiți de veniturile minelor de argint de la Laurion și de toate veniturile de pe uscat și de foloasele pe care le trag de pe urma

judecăților, dar mai ales de veniturile care le vin de la propriii lor aliați și care, desigur, socotind că ținuturile sînt pradă unui război violent din partea voastră, le vor vărsa din ce în ce mai puțin contribuțiile.

92 (1) De voi depinde, lacedemonilor, ca ceva din toate acestea să se realizeze cît mai repede, pentru că este cu putință — și cred că nu vă veți înșela — și am mare încredere. (2) Socotesc că nimeni dintre voi nu mă socotește rău, dacă eu acum atac violent împreună cu dușmanii, deși mai înainte se părea că îmi iubesc cetatea, și dacă nu-mi bănuiți sinceritatea vorbirii, tocmai fiindcă sînt exilat. Într-adevăr, eu sînt exilat datorită răutății celor răi și nu pentru ca să vin în ajutorul vostru, dacă mă veți asculta. (3) Și mai îndîrjiți nu sînteți voi care dați lovituri dușmanilor voștri, ci dimpotrivă cei care silesc pe prieteni să devină dușmani. (4) Iar iubirea mea de patrie nu constă în nedreptățile pe care le îndur, ci în politica fără greș pe care am dus-o. Acum eu nu socotesc că mă îndrept împotriva patriei care nu mai există, ci caut să-mi dobîndesc patria care nu există. Așa că este bun cetățean nu acela care nu atacă propria lui patrie, după ce a pierdut-o pe nedrept, ci cela care, mînat de dorul de patrie, caută s-o redreseze prin orice mijloace cînd ea este în suferință. (5) Tot așa și eu vă cer, spartanilor, să vă folosiți de mine și în primejdie și în restriște, știind acea vorbă pe care o spun toți, că, dacă v-am dat lovituri puternice cînd vă eram dușman, v-aș putea aduce foarte multe foloase dacă v-aș fi prieten și asta cu atît mai mult cu cît știu foarte bine situația atenienilor, iar pe a voastră o bănuiesc; vă cer ca să vă dați seama că voi deliberați pentru cele mai importante interese, și să nu șovăiți să porniți expediția atît în Sicilia cît și în Attica, pentru ca, aflîndu-vă acolo cu o mică parte din armată să puteți salva mari interese și să distrugeți puterea atenienilor, nu numai pe cea pe care o au acum, dar și pe cea pe care ar putea s-o aibă în viitor, și după aceea să puteți locui în liniște și să conduceți întreaga Eladă de bunăvoia ei și nu silită".

93 (1) Astfel a vorbit Alcibiades. Iar lacedemonienii, care plănuiau încă de mai înainte să pornească în expediție împotriva Atenei, dar tot șovăiseră și amînaseră, au prins mult mai mult curaj cînd Alcibiades le-a spus aceste lucruri, mai ales că socoteau că le auziseră de la unul care le cunoștea. (2) În acest fel, ei au început să dea un mare impuls pregătirii asediului cetății Deceleia și, îndată după aceea, să trimită și celor din Sicilia ajutor. Au și rînduit ca comandant al syracusanilor pe Gylippos, fiul lui Cleandridas, și i-au poruncit să delibereze cu cei de acolo și cu corintienii și să facă în așa fel încît să dea ajutor, după posibilități, celor de acolo. (3) Gylippos a poruncit ca corintienii să-i trimită la Asine două corăbii, să pregătească și pe acelea pe care au de gînd să le trimită și, cînd va fi momentul, să pornească plutirea. (4) După luarea acestor măsuri, au plecat din Lacedemonia. A venit apoi și trirema atenienilor din Sicilia, pe care comandanții o trimiseseră ca să aducă bani și călăreți. Atenienii fiind informați, au votat să trimită armatei hrană și călăreți. Iarna s-a terminat și cu ea al șaptesprezecelea an al acestui război, pe care l-a scris Thucydides.

94 (1) La începutul primăverii anului următor, atenienii din Sicilia, ridicînd ancora din Catana, au pornit spre Megara, din Sicilia, ai cărei locuitori, pe vremea tiranului Gelon, așa cum am spus și mai înainte, au fost strămutați de syracusanii, care le stăpînesc pămîntul. (2) Debarcînd, atenienii au început să devasteze ogoarele dar, ajungînd la o întăritură a syracusanilor și neputînd s-o cucerească imediat, au pornit și cu pedestrimea și cu corăbiile la rîul Terias și, făcînd debarcări, au început să devasteze pămîntul și au dat foc holdelor. Întîlnind cîțiva syracusani, nu prea mulți, i-au ucis și, înălțînd un monument în cinstea biruinței, s-au retras la corăbii. (3) Și înapoindu-se cu corăbiile la Catana, s-au aprovizionat acolo cu grîu și au pornit cu toată armata spre Centoripa, o cetate a sicelilor și, atrăgîndu-și-o prin bună înțelegere, au plecat, dînd, în același timp, foc grîului de la Inessa și Hybla. (4) Venind apoi la Catana, găsesc acolo două sute cincizeci de călăreți, care tocmai sosiseră de la Atena,

fără cai și fără echipamentul cailor, la gîndul că vor găsi pe loc cai; au mai trimis treizeci de arcași călări și 300 de talanți de argint.

95 (1) În aceeași primăvară, lacedemonienii au pornit în expediție și la Argos, și au ajuns pînă la Cleonai, dar, producîndu-se un cutremur, s-au retras. După aceea argeienii, năvălind în localitatea Thyreates, care le este vecină, au luat multă pradă de la lacedemonieni, care a fost vîndută pe nu mai puțin de douăzeci de talanți. (2) Democrații de la Thespiai, în aceeași vară, atacînd pe cei care dețineau puterea, n-au putut să-i înfrîngă, căci, datorită ajutorului dat de tebani, unii au fost prinși iar alții au fugit la Atena.

96 (1) În aceeași vară, syracusanii, cînd au aflat că atenienilor le-au venit călăreți și că sînt gata să pornească împotriva lor, au socotit că dacă atenienii nu vor pune stăpînire pe Epipolai, un punct prăpăstios așezat în partea de nord a cetății, nu vor putea să-l înconjure ușor cu ziduri, chiar dacă i-ar înfrînge în luptă; așa că au făcut planul ca să străjuiască locurile de acces, pentru ca dușmanii, cînd vor începe să urce, să nu le scape din vedere, deoarece nu vor putea să se urce pe alt drum. (2) Într-adevăr, cealaltă parte a locului este prăpăstioasă, înspre cetate însă el este înclinat și se vede în întregime interiorul cetății. Syracusanii l-au numit Epipolai, pentru că se ridică deasupra întregii cetăți. (3) Syracusanii, ieșind în întîmpinare, în masă, în cîmpia de lîngă rîul Anapos, de cum s-a făcut ziuă (pentru că din întîmplare Hermocrates cu comandanții lui tocmai luase comanda) au trecut în revistă armele, apoi au ales șase sute de hopliți, punîndu-i sub comanda lui Diomilos, un exilat din Andros, pentru ca să facă de strajă pe Epipolai și, dacă se va ivi altă nevoie, să se poată concentra și să vină repede în apărare.

97 (1) Atenienii, în această noapte, ca și în ziua următoare fuseseră spionați de syracusani, dar care nu i-au observat, au reușit ca, pornind cu toată armata din Catana, să ocupe localitatea numită Leul, care este la o distanță de

6—7 stadii de Epipolai, și să debarce pedeștrii și să ancoreze corăbiile la Thapsos. Această localitate este o bucată de țărm, într-un istm strîmt, care înaintează în mare și nu este departe nici de cetatea Syracusa nici pe mare, nici pe jos. (2) Armata navală a atenienilor, după ce a înconjurat istmul de la Thapsos cu șanțuri, ședea liniștită. Armata pedestră a pornit îndată pe uscat spre Epipolai și a putut să se urce și a reușit să-i surprindă, urcînd pe la Euryelos, mai înainte ca syracusanii să prindă de veste și să vină din livadă și din punctul de pază. (3) Au sărit în ajutor și ceilalți syracusani, fiecare cît a putut mai repede, și cei șase sute de ostași ai lui Diomilos; mai înainte de a veni în contact cu dușmanul, au avut de străbătut, de la livadă, nu mai puțin de douăzeci și cinci de stadii[37]. (4) Syracusanii, aflîndu-se cam în dezordine, au dat de ei și, fiind înfrînți în luptă, s-au retras iarăși în cetate, pe Epipolai. Este ucis Diomilos, iar dintre ceilalți, ca la trei sute. (5) După aceasta, atenienii, înălțînd un monument în cinstea biruinței și dînd syracusanilor morții, pe baza unui armistițiu, s-au coborît spre cetate în ziua următoare și, cum syracusanii n-au sărit să-i atace, s-au retras și au construit fortăreața de la Labdalon, pe înălțimile prăpăstioase de la hotarele punctului Epipolai spre Megara, pentru ca să aibă un depozit și pentru mărfuri și pentru bani cînd vor porni, sau la luptă, sau la ridicarea zidului.

98 (1) Nu cu mult mai tîrziu le-au venit trei sute de călăreți de la Egesta, iar de la siceli și de la naxieni și din alte părți, ca la o sută. Atenienii aveau cam la două sute cincizeci de călăreți, cărora le-au dat cai luați de la Egesta și Catana, iar pentru alții au cumpărat cai și astfel s-au strîns, în total, cam șase sute cincizeci de călăreți. (2) Și, punînd o strajă la Labdalon, atenienii au pornit spre Syca, unde, așezîndu-se, au înconjurat în grabă locul de jur împrejur cu ziduri. Pe syracusani i-a impresionat iuțeala cu care ridicau zidul și, pornind împotriva lor, au plănuit să dea o luptă și să nu privească indiferenți la ridicarea zidului. (3) Așezîndu-se în linie de bătaie unii împotriva celorlalți, comandanții syracusanilor cînd și-au văzut armata împrăștiată și-au dat seama

că nu va putea fi pusă ușor în rînduială, așa că au dus-o iarăși în cetate, în afară de cîțiva călăreți. Aceștia, rămînînd pe loc, împiedicau pe atenieni să aducă pietre pentru zid și să se împrăștie pe o mai mare distanță. (4) O unitate de hopliți atenieni și toată călărimea ateniană împreună cu ei, pornind la atac, au respins pe călăreții syracusanilor, au ucis pe cîțiva dintre ei și au înălțat un monument de biruință, pentru lupta de cavalerie.

99 (1) A doua zi, o parte din atenieni au început să construiască zidul dinspre partea de miazănoapte a circumvalației, iar alții aduceau pietre și lemne, pe care le aruncau mereu în punctul Trogilos, pe unde puteau să ridice zidul cît mai scurt, pornind de la marele port spre partea cealaltă a mării. (2) Syracusanii, sub comanda lui Hermocrates, nu voiau să se avînte în primejdie împotriva atenienilor cu toată armata, ci socoteau că este mai bine să ridice un zid pe unde aceia aveau de gînd să ridice zidul și, dacă le vor lua înainte, să-i încercuiască, iar dacă atenienii vor sări în apărare să le trimită o parte din armată împotrivă; ei socoteau că le-o vor putea lua înainte blocînd căile de acces cu pari și că dușmanii, începînd lucrul, se vor îndrepta spre ei cu toții. (3) Au ieșit deci să ridice ziduri, începînd din propria lor cetate; avînd să ducă un zid oblic în partea de jos a circumvalației, atenienii au tăiat măslinii din jurul templului și au ridicat turnuri de lemn. (4) Corăbiile atenienilor n-au mai plutit din Thapsos spre marele port, căci syracusanii dominau încă pozițiile pe mare, iar atenienii își aduceau proviziile de la Thapsos pe uscat.

100 (1) Syracusanii au socotit că este gata și că au ajuns la sfîrșitul construcției palisadei și fortăreței; au constatat că atenienii nu porniseră să-i împiedice, pentru că se temeau ca nu cumva, împărțindu-se în două, syracusanii să-i atace mai ușor, mai ales că și duseseră zidul chiar împotriva lor; de aceea, lăsînd o singură strajă pentru fortăreață, s-au retras în cetate, iar atenienii le-au tăiat apeductele subterane, care le duceau apă de băut în cetate și pîndind și pe ceilalți syra-

cusani, care la amiază ședeau în corturi și pe unii care se retrăseseră în cetate, cît și pe cei care stăteau, fără grijă, de strajă la palisadă, au înarmat trei sute dintre ei, pe alese, și cîțiva dintre cei ușor înarmați, dîndu-le instrucțiuni să alerge în grabă, spre fortăreață; restul armatei a fost împărțită în două, o parte a pornit cu un comandant spre cetate, pentru a întîmpina un eventual atac dușman, iar cealaltă parte, cu celălalt comandant, a pornit spre partea palisadei dinspre poarta cetății. (2) Cei trei sute de ostași, pornind la atac, au cucerit palisada, iar străjerii, părăsind-o, au fugit spre partea anterioară a fortăreței, care se găsea în punctul Temenites. Dușmanii care i-au urmărit au căzut asupra lor și, intrînd înăuntrul fortăreței, au fost iarăși respinși cu forța de către syracusani, și aici au fost uciși cîțiva dintre argeieni și atenieni. (3) Retrăgîndu-se toată armata, au suprimat zidul, au lăsat palisada, au luat parii cu ei și au înălțat un monument în cinstea biruinței.

101 (1) A doua zi, atenienii, pornind de la circumvalație, au început să ridice un zid în jurul prăpastiei de deasupra mlaștinii[38], această înălțime de pe Epipolai este îndreptată spre limanul cel mare, pe unde puteau ei să se ducă pe calea cea mai scurtă, brîul fortificației coborînd apoi pe un teren lin și prin mlaștini spre liman. (2) Syracusanii, pornind în acest timp și ei, au început să ridice o palisadă, începînd de la cetate, chiar prin mijlocul mlaștinii. În același timp, s-au apucat să sape un șanț, pentru ca atenienii să nu poată să-și ducă zidul pînă la mare. (3) Atenienii, după ce au terminat lucrarea de pe înălțimea prăpăstioasă, au pornit să acționeze[39] iarăși la șanțul și la întăritura syracusanilor; au dat ordin corăbiilor să pornească din Thapsos spre marele port al syracusanilor, iar ei, la revărsatul zorilor, au pornit să coboare de pe Epipolai în cîmpie; și, aruncînd de-a curmezișul lacului, pe unde era nămol, teren stabil, uși și scînduri legate între ele, au trecut lacul pe ele, iar la revărsatul zorilor au capturat întăritura și groapa, afară de o mică porțiune, apoi au cucerit și restul. (4) S-a dat și o luptă în care au învins atenienii; syracusanii care dețineau flancul drept au fugit

spre cetate, iar cei care erau în flancul stîng spre rîu. Cei trei sute de atenieni aleși, voind să le taie trecerea, au luat-o în fugă spre pod. (5) Syracusanii, temîndu-se — căci aci se aflau mulți dintre călăreții lor — au pornit cu toții împotriva celor trei sute și, respingîndu-i, s-au năpustit asupra flancului drept al atenienilor. Și la năvala lor a fost cuprinsă de frică și prima unitate a flancului. (6) Lamachos, văzînd ceea ce se petrecea, a sărit din flancul stîng cu cîțiva arcași în ajutor și luînd pe argeieni a trecut un șanț, apoi, rămînînd numai cu cîțiva, dintre cei care trecuseră împreună cu el, a fost ucis și el și cinci sau șase dintre aceia care îl însoțeau. Syracusanii le-au luat-o repede înainte și i-au prins, dincolo de rîu, într-o poziție sigură. În urma sosirii celeilalte părți a atenienilor ei s-au retras.

102 (1) În acest timp, aceia care se refugiaseră, cei dintîi în cetate, cînd au văzut ceea ce se petrecea, au sărit iarăși curajoși din cetate și s-au rînduit împotriva atenienilor, care le stăteau în față; pe o parte din ei i-au trimis la circumvalația de pe Epipolai, socotind că o vor găsi fără apărători. (2) Și, într-adevăr, au cucerit zece plethre din zidul de apărare al circumvalației și le-au distrus, dar Nicias a împiedicat să distrugă circumvalația însăși; el fusese lăsat la circumvalație, fiind bolnav. Dîndu-și seama că dușmanii nu vor putea, în această situație, să învingă, din lipsă de oameni, el a poruncit slujitorilor[40] să dea foc uneltelor de război și lemnelor care fuseseră aruncate înaintea zidului. (3) Lucrurile s-au petrecut așa pentru că syracusanii nu au mai avansat, din pricina focului, și s-au retras iarăși. A început să sosească la circumvalație și ajutorul de la atenienii de jos, care urmăreau pe syracusanii de acolo și odată cu ei, pluteau în marele port și corăbiile care, așa cum s-a spus, porniseră de la Thapsos. (4) Syracusanii din partea de sus a înălțimii, văzînd acestea, au pornit în grabă spre cetate și, împreună cu ei, întreaga armată a syracusanilor, socotind că ei n-ar mai fi în stare să împiedice cu armata de față ridicarea zidului spre mare.

103 (1) După aceasta, atenienii au ridicat un monument în cinstea biruinței, au dat syracusanilor morții prevăzuți de armistițiu și au adus în tabără pe cei căzuți cu Lamachos, și pe el însuși. Și, fiind prezentă întreaga armată, și pedestră și navală, au pornit de pe Epipolai și de pe înălțimea stîncoasă să ridice un zid dublu pînă la mare, pentru ca să izoleze în cetate pe syracusani. (2) Aprovizionările pentru armată se făceau din toate părțile Italiei. Atenienilor le-au venit mulți aliați și de la siceli, aceia care mai înainte fuseseră nebăgați în seamă, în fine le-au venit și din Etruria trei nave pentecontere. Și celelalte avantaje le mergeau așa cum nădăjduiseră. (3) Într-adevăr, syracusanii socoteau că nu vor mai învinge în război, de vreme ce nu le venea nici un ajutor din Peloponeș, iar pe de altă parte discutau, și între ei, și cu Nicias, despre o eventuală înțelegere. Într-adevăr, după moartea lui Lamachos, Nicias singur deținea comanda. (4) Și, într-adevăr, nu se lua nici o hotărîre, ci așa cum era și firesc, cînd oamenii se găseau în încurcătură și erau asediați chiar mai mult decît înainte, multe lucruri i se spuneau lui Nicias și încă și mai multe se spuneau în cetate. Într-adevăr, syracusanii se bănuiau între ei, din pricina nenorocirii abătute asupra lor și chiar au destituit pe comandanții în timpul conducerii cărora se întîmplaseră aceste eșecuri, la gîndul că primiseră lovituri fie din pricina nenorocului, fie din pricina trădării acestora; așa că, în locul lor au ales pe alții, pe Heracleides, pe Eucles și pe Tellias.

104 (1) În acest timp, Gylippos, lacedemonianul, și corăbiile pornite din Corint se aflau la Leucas, avînd intenția să vină cît mai degrabă în ajutor în Sicilia. Le veneau însă vești groaznice și toate plăsmuite în același scop, anume că Syracusa fusese în întregime înconjurată de zid. Nemaiavînd Gylippos nici o nădejde în privința Siciliei, voia să supună Italia. De aceea, el însuși, împreună cu Pythes corintianul, cu două corăbii spartane și cu două corintiene, au trecut în cea mai mare grabă golful Ionic, mergînd spre Tarent, iar corintienii, echipînd, în afară de cele zece corăbii proprii, alte două leucadiene și trei ambraciote, aveau să plutească pe

mare mai tîrziu. (2) Gylippos, pornind o solie din Tarent, mai întîi la Thurioi, a reînnoit dreptul de cetățenie a tatălui său, dar, neputînd să și-i atragă, a ridicat ancora și a plutit în jurul Italiei; fiind însă surprins de vînt în golful Terinaios care suflă puternic pe aici, a pornit dinspre miazănoapte, împins fiind în largul mării și zbuciumat iarăși de furtună, a acostat într-un punct în apropierea Tarentului. Apoi, trăgînd pe uscat corăbiile, care suferiseră din pricina furtunii, le-a pregătit din nou pentru plutire. (3) Nicias, cînd a aflat că Gylippos vine pe mare, a privit cu dispreț la numărul corăbiilor lui la fel ca și thurienii, și socotea că Gylippos vine înarmat mai degrabă ca un pirat și de aceea nu lua nici o măsură de pază.

105 (1) În aceeași vară și lacedemonienii împreună cu aliații lor au năvălit în Argos și au devastat o mare porțiune din teritoriu. Atenienii au sărit în ajutor cu treizeci de corăbii care au rupt, în modul cel mai vădit, tratatul încheiat cu lacedemonienii. (2) Într-adevăr, mai înainte, ei făceau debarcări împreună cu argeienii și mantineenii, pornind de la Pylos ca niște pirați, și purtînd război mai mult în jurul Peloponesului decît în Laconia, și de multe ori, la îndemnul argeienilor, de a sta cu armele în Laconia și de a nu prăda împreună cu ei, nu voiau să se întoarcă. Atunci sub conducerea lui Pythodoros, Laispodias și Demaratos, atenienii au debarcat în Epidauros Limera la Prasiai și în alte localități pe care le-au devastat și au dat și mai întemeiat motiv de a lupta împotriva atenienilor. (3) Cînd s-au retras atenienii din Argos cu corăbiile și apoi lacedemonienii, argeienii au năvălit în Phliasia, au devastat pămîntul și, ucigînd cîțiva oameni, s-au retras acasă.

CARTEA A VII-A

1 (1) Gylippos și Pythen, după ce au pregătit corăbiile, au pornit din Tarent spre locrii epizephyrei[1] și, aflînd sigur că Syracusa nu este cu totul încercuită cu ziduri și că este posibil să pătrundă cu armata pe Epipolai, s-au întrebat dacă este mai bine să rişte plutirea, avînd Sicilia în dreapta, sau dacă nu-i preferabil s-o lase în stînga și să plutească mai întîi spre Himera de unde să strîngă pe himerai și pe alți soldați, întrebuințînd calea convingerii, și să pornească pe uscat. (2) Au hotărît să plutească spre Himera, mai ales că cele patru corăbii attice, pe care le trimisese Nicias, nu sosiseră la Rhegium cînd aflase că ei sînt în ținutul locrienilor. Scăpînd ei neobservați de această strajă, au trecut prin strîmtoare și după ce s-au oprit puțin la Rhegium și la Messene, s-au dus la Himera. (3) Aci, atenienii au convins pe himerai să lupte alături de ei, să-i urmeze și himeraii înșiși, dar să procure arme oamenilor de pe corăbiile lor, care nu aveau — atenienii trăseseră pe uscat corăbiile la Himera — și, trimițînd la selinuntini, i-au îndemnat să le iasă în cale cu toată armata, într-un anumit punct. (4) Atenienilor le promiseseră armată, nu prea multă, și gelienii, și cîțiva dintre siceli, care erau gata să înainteze cu mult mai mult avînt; [avîntul se datora și faptului] că murise de curînd Archonides, care, dominînd peste o parte din sicelii de acolo și avînd o oarecare putere, era prieten cu atenienii; pe lîngă asta se așteptau ca și Gylippos să vină în toată graba de la Sparta. (5) Gylippos, pornind spre Syracusa, a luat exact șapte sute de corăbieri și epibați de-ai lor, înarmați, apoi o mie de hopliți și soldați ușor înarmați, și o sută de călăreți din Himera, cîțiva soldați ușor înarmați și călăreți din Selinus și cîțiva călăreți din Gela, în total o mie de siceli, și a pornit spre Syracusa.

2 (1) Corintienii din Leucas au sărit în ajutor, cu celelalte corăbii, cît au putut mai repede și împreună cu ei și Gongy-

los, unul dintre comandanții corintieni; acesta, cu toate că a plecat cel din urmă, cu o singură corabie, a ajuns la Syracusa cel dintîi, cu puțin înaintea lui Gylippos. (2) Și, găsindu-i gata să țină o adunare, spre a hotărî retragerea din război, i-a împiedicat de la acest lucru și i-a încurajat, spunînd că vin în grabă și alte corăbii, sub comanda lui Gylippos, fiul lui Cleandridas, trimis de lacedemonieni. (3) Syracusanii, cînd au aflat că se apropie Gylippos, au prins curaj și au ieșit cu toată armata în calea lui. Gylippos, cucerind în drum Ietai[2] și fortăreața sicelilor, a sosit la Epipolai în formație de luptă. (4) Și, urcîndu-se prin punctul Euryelos, pe unde se urcaseră și atenienii la început, a pornit împreună cu syracusanii spre punctul întărit al atenienilor. Întîmplarea a făcut să sosească în același moment în care atenienii terminaseră dublul zid, pe o distanță de șapte sau opt stadii spre marele port, excepțînd o mică parte spre mare; la această parte lucrau încă. Ei aruncaseră deja pietre în cea mai mare parte a circumvalației, spre Trogilos, la cealaltă parte a mării; acolo au fost părăsite lucrările la jumătate, sau chiar realizate pe de-a-ntregul. În această vîltoare a primejdiei intraseră syracusanii.

3 (1) La început atenienii, cînd Gylippos și syracusanii i-au atacat pe neașteptate, s-au tulburat, apoi s-au rînduit în linie de bătaie. Gylippos, așezînd armele, a trimis îndată un crainic spre a le spune atenienilor, că, dacă vor să părăsească Sicilia în termen de cinci zile, luîndu-și toate ale lor, este gata să încheie un tratat. (2) Dar ei n-au dat ascultare și au trimis crainicul înapoi fără răspuns și, după aceea, s-au pregătit și unii și alții de luptă. (3) Gylippos, văzînd că syracusanii sînt tulburați și că nu se rînduiesc cu ușurință la luptă, și-a dus armata într-un spațiu și mai larg. Nicias nu a condus pe atenieni la luptă, ci a stat liniștit în fața fortăreței sale. Dar cînd Gylippos și-a dat seama că atenienii n-au de gînd să atace, și-a dus armata spre înălțimea Temenites, unde și-a așezat tabăra. (4) A doua zi, luînd cu sine cea mai mare parte din armată, a rînduit-o în fața zidurilor atenienilor, pentru ca nu cumva să le vină ajutoare din altă parte; trimițînd după aceea o altă parte din armată spre fortăreața Labdalon, a cucerit-o

și a ucis pe toți ostașii aflați înăuntru. Locul acesta nu era vizibil pentru atenieni. (5) În aceeași zi, syracusanii au cucerit și o corabie ateniană, care se îndrepta spre marele port.

4 (1) După aceasta, syracusanii și aliații lor au început construcția unui zid pe Epipolai, începînd de sus, de pe cetate, spre zidul oblic pentru ca, dacă atenienii nu vor putea să-i împiedice, cel puțin să nu fie în stare să-i intercepteze printr-un zid. (2) Atenienii ajunseseră deja sus, după ce terminaseră partea zidului dinspre mare, iar Gylippos — o parte a zidului atenienilor era slabă — a luat în timpul nopții armata și a pornit spre acel zid. (3) Atenienii, care petrecuseră noaptea sub cerul liber, cînd au aflat au pornit împotriva lui. Gylippos, văzîndu-i, și-a retras iarăși în grabă armata. Atenienii, sporind și mai mult înălțimea zidului, s-au rînduit ei înșiși de pază în acest punct, iar pe aliați i-au aranjat spre cealaltă parte, pe unde aveau să facă de strajă fiecare. (4) Nicias era de părere să întărească cu ziduri punctul numit Plemmyrion, este o înălțime în fața cetății, care, proeminîndu-se în marele port îi strîmtează gura. El s-a gîndit că, dacă va fi fortificat, se vor putea aduce mai ușor proviziile, pentru că vor intra pe o porțiune mai strîmtă a portului syracusanilor și nu vor face aprovizionările ca acum, prin partea lui cea mai largă. Nicias înclina mai mult spre războiul pe mare, văzînd că, după ce venise Gylippos, situația de pe uscat devenea tot mai nesigură pentru atenieni. (5) Aducînd armata și corăbiile, a construit trei puncte fortificate; în acestea se aflau cele mai multe echipamente militare ale lor și tot acolo erau ancorate corăbiile mari și cele ușoare. (6) Firește că atunci s-a produs în cea mai mare măsură vătămarea echipajelor. Într-adevăr, apa fiind puțină și aducîndu-se de departe, cînd plecau să se răcorească cei mai mulți corăbieri erau uciși de călărețiii syracusani, care erau stăpîni pe uscat. În acest scop a treia parte a călăreților syracusani fusese așezată la cetățuia de la Olympieion, pentru ca nu cumva dușmanii aflați în Plemmyrion să iasă și să le facă vreun rău. Nicias, aflînd că vine și restul corăbiilor corintiene, a trimis, spre a para atacul, douăzeci de corăbii cărora

le dăduse consemnul să ancoreze pe la Locri, pe la Rhegium și pe la promontoriul Siciliei.

5 (1) Iar Gylippos, în timp ce ridica zidul de pe Epipolai, folosindu-se de pietrele pe care atenienii le aruncaseră în calea lor, a așezat pe syracusani și pe aliați în linie de bătaie, ducîndu-i în fața zidului atenienilor; cum e firesc, atenienii își așezau armata în fața lor. (2) De aceea, cînd a socotit că este momentul, a început atacul; apoi, ajungînd corp la corp, au început să se bată între cele două ziduri, pe un teren unde călărimea syracusanilor nu era de nici un folos. (3) După ce syracusanii și aliații lor au fost învinși și și-au ridicat morții prevăzuți de armistițiu, iar atenienii au ridicat un monument în cinstea biruinței, Gylippos a chemat armata și a spus soldaților că nu este greșeala lor, ci a sa, pentru că el a anulat ajutorul pe care putea să-l dea călărimea și suliițașii, așezîndu-i prea în interiorul zidurilor, dar că acum o să-i ducă iarăși la luptă. (4) Și i-a îndemnat să se gîndească că nu sînt inferiori atenienilor în ceea ce privește pregătirea armelor și că, în ceea ce privește moralul, va fi de nesuportat dacă nu-și vor propune, ca peloponesieni și dorieni fiind, să înfrîngă pe niște ionieni, pe insulari și o adunătură de oameni și să-i alunge de acolo. Și după aceea, cînd a sosit momentul, i-a adus iarăși la luptă.

6 (1) Nicias și atenienii, socotind că, dacă dușmanii nu vor începe lupta, va fi nevoie să nu mai privească nepăsători cum se înalță zidul lor — într-adevăr, construcția zidului dușmanilor era cît pe ce să depășească sfîrșitul zidului atenienilor și se părea că, dacă vor depăși, le va asigura oricum victoria în luptă și va face inutilă o nouă luptă — au pornit împotriva syracusanilor. (2) Gylippos, ducîndu-i pe hopliți mai în afara zidurilor decît o făcuse mai înainte, a început lupta cu atenienii, după ce-și așezase călăreții și lăncierii în flancul atenienilor, în spațiul larg, în punctul în care lucrările încetaseră, și la un zid și la celălalt. (3) Călăreții, ciocnindu-se în luptă cu flancul stîng al atenienilor, care era așezat în fața lor, l-au respins. Din această pricină și cealaltă parte a armatei, fiind înfrîntă de syracusani, a luat-o la fugă spre fortificații. (4) În noaptea următoare, lacedemonienii au luat-o înaintea atenienilor cu construcția zidurilor, astfel că nici ei n-au mai fost împiedicați de atenieni, dar nici atenienii nu mai aveau posibilitatea de a-i împiedica de la construcție, chiar dacă ar fi fost victorioși.

7 (1) După aceasta, ultimele douăsprezece corăbii ale corintienilor, ambracioților și leucadienilor au pătruns înăuntrul portului, scăpînd de straja atenienilor; ele erau sub comanda lui Erasinides, corintian, și au continuat de construit restul zidului syracusan, pînă la zidul oblic. (2) Gylippos a pornit în restul Siciliei ca să strîngă armată navală și pedestră, și ca să-și atragă, în același timp, cetățile, care, sau nu îi erau binevoitoare, sau se abțineau cu totul de la război. (3) Și alți soli syracusani și corintieni au fost trimiși la Sparta și la Corint, pentru ca să aducă de peste mare oștire, cum se va putea, în holcade sau vase mici sau oricum, mai ales că și atenienii ceruseră întăriri. (4) Syracusanii au echipat flota și au încercat să aducă și acest lucru la îndeplinire, ba chiar au prins curaj mult și pentru alte acțiuni.

8 (1) Nicias, aflînd acest lucru și văzînd că pe zi ce trece forța dușmanilor crește în timp ce forțele sale slăbesc, a trimis și el la Atena, de mai multe ori, ca să anunțe fiecare eveniment care se petrecea, dar mai ales atunci, socotind că este în mare primejdie și că, dacă nu-i vor rechema pe ei sau dacă nu vor trimite alți soldați, în număr mare, nu mai este nici o scăpare. (2) Temîndu-se, deci, ca nu cumva cei trimiși să nu fie în stare să vorbească sau să uite ceva, spre a face pe placul poporului, și să nu arate care este realitatea, a scris o scrisoare, socotind că în acest fel ceea ce gîndește el nu va rămîne necunoscut din pricina vestitorilor și că atenienii, aflînd, vor chibzui asupra realității. (3) Aceștia au plecat să ducă scrisorile cu care-i trimisese și să spună ceea ce trebuie, iar el s-a îngrijit mai mult de paza armatei, decît să se avînte de bună voie în primejdii.

9 Pe la sfîrșitul acestei veri și Evetion, comandantul atenienilor, pornind în expediție cu mulți traci, împreună cu Perdiccas, împotriva cetății Amphipolis, cetatea n-a cucerit-o, dar, ducînd trireme pe fluviul Strymon, a început s-o asedieze de pe rîu, pornind din Himeraion. Și vara aceasta s-a terminat.

10 În iarna următoare au sosit la Atena vestitorii trimiși de Nicias, care au relatat și verbal ceea ce le spusese el, au răspuns și la întrebările care li se puneau și le-au dat și scrisoarea. Scribul cetății, pășind în fața adunării, le-a citit-o. Ea avea următorul cuprins:

11 (1) „Cele ce s-au întîmplat mai înainte le știți, atenienilor, din alte scrisori ale mele; acum este însă tot așa de necesar să aflați voi în ce situație sîntem și să deliberați. (2) După ce am învins noi în cele mai multe lupte pe syracusanii împotriva cărora am fost trimiși și după ce am ridicat zidurile înlăuntrul cărora ne aflăm acum, a venit Gylippos, lacedemonianul, din Pelopones, cu o armată și chiar cu unele unități din Sicilia. În prima luptă l-am învins noi, dar, în cea următoare, fiind presați de numeroasa cavalerie și de lăncieri, ne-am retras înlăuntrul zidurilor. (3) Acum, noi am încetat construirea zidului din pricina mulțimii dușmanilor și stăm liniștiți căci nu ne mai putem folosi de toată armata, de vreme ce straja zidurilor, constituită în parte din hopliți, a pierit iar dușmanii au înălțat lîngă noi un zid simplu, astfel că nu mai este posibil să-i închidem între ziduri, dacă nu va fi atacat cu multă armată și cucerit acest zid al dușmanilor. (4) Situația este aceasta, deoarece în timp ce noi credeam că asediem pe alții, noi înșine eram asediați în primul rînd pe uscat pentru că nu ieșeam și nu înaintasem prea mult pe uscat din pricina călărimii dușmane.

12 (1) Inamicii au mai trimis soli în Pelopones, ca să strîngă altă armată, iar la celelalte cetăți din Sicilia se duce însuși Gylippos, ca să le convingă să ia parte la luptă pe cele care erau încă liniștite, iar de la altele, dacă va putea, să ia pedestrime și echipaj naval. (2) Dușmanii plănuiesc, după cîte aflu eu, să ne atace, în același timp, cu pedestrimea la ziduri și cu corăbiile pe mare. (3) Nimeni dintre voi să nu fie surprins că ne atacă și pe mare. Într-adevăr, flota noastră, așa cum știu și dușmanii, la început era în floare și prin trăinicia corăbiilor și prin asigurarea echipajului. Acum însă, corăbiile iau apă, după ce au stat atîta vreme în mare, iar echipajele sînt distruse. (4) Într-adevăr, nu este posibil să tragem corăbiile pe uscat spre a le curăța, de vreme ce corăbiile dușmane, fiind egale ca număr și poate chiar mai numeroase, ne fac să credem că ne pot oricînd ataca. (5) Este evident că aceste corăbii vor încerca să ne atace, iar inițiativele depind de ei, căci au mai multe posibilități de a trage corăbiile pe uscat, pentru că nu blochează pe altele.

13 (1) Noi însă, dacă am avea un prisos de corăbii și n-am fi siliți de dușmani, cum sîntem acum, am putea cu greu să facem de strajă cu toate corăbiile. Astfel, dacă vom suprima ceva din strajă, nu vom mai avea cele necesare, mai ales că chiar acum ne aprovizionăm cu greu, făcînd transporturi pe lîngă cetatea lor. (2) Din această pricină ni s-au distrus și încă ni se mai distrug echipajele, căci corăbierii noștri pier mergînd cale lungă să culeagă surcele, să prade sau să aducă apă, deoarece sînt distruși de călăreții dușmani. Servanții hoplîților, după ce am ajuns să fim egalați în față de dușmani, dezertează, iar străinii, aceia care s-au îmbarcat de nevoie, se retrag îndată prin cetăți; aceia care au fost la început atrași de marea simbrie și credeau că vor face afaceri mai degrabă decît vor lupta, după ce, împotriva așteptărilor, au început să privească la flota și la celelalte pregătiri ale dușmanilor, care ne stau împotrivă, unii din ei pleacă îndată ce li se oferă prilejul să dezerteze[3], iar restul cum poate fiecare. Sicilia e mare și sînt unii care, făcînd ei înșiși negoț, au convins pe trierahi să îmbarce pe corăbii, în locul lor, sclavi din Hyccara și, în felul acesta, ne răpesc putința de a mai avea controlul flotei.

14 (1) Vă scriu, vouă, care ştiţi că floarea echipajului este proaspătă şi că sînt puţini corăbierii care pot să pornească corăbiile şi să ţină în mînă vîslele. (2) Şi lucrul cel mai greu din toate astea este că eu, comandantul, nu am posibilitatea să împiedic aceste fapte, căci temperamentele voastre sînt greu de condus, şi că nu mai avem de unde să echipăm corăbiile, pe cînd duşmanii o pot face din toate părţile; noi sîntem siliţi să considerăm că oamenii cu care am pornit constituie şi ceea ce mai avem şi ceea ce am pierdut, căci cetăţile aliate pe care le avem acum, Naxos şi Catana, sînt neputincioase. (3) Iar dacă numai un singur lucru vor mai dobîndi duşmanii şi anume să atragă de partea lor regiunile Italiei, care ne hrănesc acum, văzînd în ce situaţie ne aflăm, iar voi nu ne veniţi în ajutor, războiul pentru ei se va purta fără luptă, pentru că noi sîntem asediaţi. (4) Desigur, eu aş fi putut să vă vestesc alte ştiri mai plăcute decît acestea, dar nu mai folositoare, pentru că, într-adevăr, trebuie să cunoaşteţi lămurit adevărul şi să deliberaţi despre situaţia de aici. Dar cunoscînd firile voastre, care voiţi să auziţi ceea ce este plăcut şi pe urmă să învinuiţi pe comandanţi, dacă ceva nu se termină aşa cum vreţi voi, am socotit că este mai prudent să vă arăt adevărul.

15 (1) Şi acuma, gîndiţi-vă că nici soldaţii, nici comandanţii nu sînt vinovaţi de neexecutarea acţiunilor, pentru care am venit. Dar, de vreme ce întreaga Sicilie s-a răsculat şi altă armată se aşteaptă să vină din Peloponeş, voi înşivă deliberaţi şi chibzuiţi, gîndindu-vă că soldaţii care sînt aici nu pot face faţă şi că trebuie sau să-i chemaţi pe cei de aici acasă sau să ne trimiteţi o altă armată nu mai mică, şi pedestră şi navală, şi bani mulţi, iar mie un succesor, din moment ce nu mai pot rămîne, din cauza nefritei. (2) Vă cer să-mi daţi iertare, pentru că şi atunci cînd eram sănătos v-am adus destule servicii, deţinînd de multe ori conducerea. Şi, dacă aveţi de gînd să faceţi ceva, atunci porniţi o dată cu sosirea primăverii şi nu mai amînaţi, deoarece duşmanii se vor aproviziona mai repede din Sicilia, şi mai încet din Peloponeş; dacă nu veţi da atenţie situaţiei existente, pe de o parte, vor scăpa din atenţia voastră, iar pe de alta vă vor lua înainte".

16 (1) Aceste lucruri le-a arătat scrisoarea lui Nicias, iar atenienii ascultînd-o, nu l-au desărcinat de comandă, ci i-au ataşat doi colegi de comandă de acolo, pînă la sosirea noilor comandanţi aleşi, anume pe Menandros şi pe Euthydemos, ca să nu fie lăsat singur, suferind cum era. Au mai votat să trimită şi altă armată navală şi terestră constituită, după rînduială, din atenieni şi din aliaţi. I-au ales colegi de comandă pe Demosthenes, fiul lui Alcistenes, şi pe Eurymedon, fiul lui Thucles. (2) Pe Eurymedon l-au trimis, pe la solstiţiul de iarnă[4], în Sicilia, cu zece corăbii; el aducea cu sine o sută douăzeci de talanţi de argint şi avea să le vestească celor de aici că le va veni un ajutor şi că se va avea grijă de ei.

17 (1) Deocamdată, în aşteptare, Demosthenes se pregătea ca la începutul primăverii să pornească pe mare şi de aceea cerea aliaţilor armată şi bani şi îşi pregătea corăbii şi hopliţi. (2) Atenienii au trimis şi în jurul Peloponesului douăzeci de corăbii, ca să împiedice orice trecere din Peloponeş şi din Corint în Sicilia. (3) Într-adevăr, corintienii, cînd le-au venit soli şi le-au vestit mai lămurit cele ce se întîmplaseră în Sicilia, şi-au dat seama că nu fusese inoportună trimiterea anterioară a corăbiilor şi, prinzînd şi mai mult curaj, au început să se pregătească ei înşişi, să trimită în Sicilia hopliţi pe holcade, iar lacedemonienii să trimită, în acelaşi fel, hopliţi din restul Peloponesului. (4) Corintienii au echipat douăzeci şi cinci de corăbii, pentru ca să încerce o luptă navală împotriva străjilor din Naupactos şi pentru ca atenienii, care se găseau în Naupactos, să nu poată împiedica holcadele lor să ridice ancora, trebuind să străjuiască rînduirea triremelor împotriva lor înşişi.

18 (1) Lacedemonienii mai pregăteau şi o invazie în Attica, aşa cum se hotărîseră, la îndemnul syracusanilor şi corintienilor, după ce aflaseră de ajutorul trimis de atenieni în Sicilia, pentru ca să-i împiedice, făcînd invazie. Alcibiades, aflîndu-se la Sparta, îi îndemna pe lacedemonieni să înconjure cu zid Deceleia şi să nu înceteze războiul. (2) Lacedemonienii prinseseră foarte mult curaj, pentru că socoteau că atenienii vor

avea de dus un război pe două fronturi, și împotriva lor, și împotriva sicilienilor, și vor putea fi mai ușor înfrînți; mai ales că socoteau că atenienii rupseseră cei dintîi tratatul. Într-adevăr, în războiul anterior[5], gîndeau spartanii, ilegalitatea se produsese din partea lor înșiși, deoarece thebanii se duseseră la Plateea, în timp ce tratatul era în vigoare și, deși se prevăzuse în tratatul anterior să nu se ridice armele împotriva lor, dacă se vor înfățișa în fața judecății, ei înșiși nu dăduseră ascultare, deși atenienii îi chemau la judecată. Din această pricină, spartanii socoteau atunci că pe bună dreptate suferă înfrîngeri și erau îndureraţi din pricina nenorocirii suferite la Pylos și din pricina altor înfrîngeri. (3) Atenienii, pornind din Argos cu cele treizeci de corăbii, prădaseră Epidaurosul, Prasiai și alte localități și, pornind din Pylos, făcuseră multe jafuri; ori de cîte ori era vreo neînțelegere în problemele litigioase, prevăzute în tratate, lacedemonienii îi chemau la judecată, iar ei nu dădeau ascultare; pentru toate acestea, lacedemonienii, avînd de gînd atunci să dea pe atenieni vina ilegalității, pe care o săvîrșiseră ei mai înainte, erau gata să pornească războiul. (4) De aceea, în această iarnă, au cerut aliaților fier ca să pregătească toate uneltele necesare pentru ridicarea zidurilor de asediu. Apoi ei înșiși procurau ajutoare pe holcade și sileau pe ceilalți peloponesieni să le procure, ca să le trimită celor din Sicilia. Și iarna s-a terminat și al optsprezecelea an al acestei istorii pe care a scris-o Thucydides.

19 (1) În primăvara următoare, de cum a început, lacedemonienii și aliații lor au năvălit în Attica. Comanda o avea Agis, fiul lui Archidamos, regele lacedemonienilor. Și, mai întîi au prădat cîmpia țării, apoi au început înconjurarea cu ziduri a Deceleii, împărțindu-și lucrul pe cetăți. (2) Deceleia este la o distanță de 120 de stadii de Atena și cam la o distanță egală și nu cu mult mai mult de Beoția. Zidul se înălța pe cîmpie, pentru prădarea părților celor mai fertile ale țării, și se putea vedea din împrejurimile Atenei. (3) Peloponesienii și aliații lor din Attica ridicau zidul, iar cei din Pelopones au trimis, cam în aceeași vreme, hoplitii pe holcade în Sicilia.

Lacedemonienii aleseseră pe cei mai buni hiloți și neodamozi, care la un loc se ridicau la 600 de hopliți. Comandant era Encritos din Sparta. Beoțienii au trimis trei sute de hopliți, sub comanda lui Xenon și Nicon thebanul, și a lui Hegesandros din Thespiai. (4) Aceștia deci, pornind printre primii de la Tainaronul Laconiei s-au avîntat în largul mării. Cu mult mai tîrziu după aceștia, corintienii, punînd în rînduială cinci sute de hopliți, i-au trimis, pe unii din Corint, iar pe ceilalți din Arcadia, angajați cu plată, sub comanda lui Alexandros din Corint. O dată cu corintienii au trimis și sicyonienii două sute de hopliți, sub comanda lui Sargeus din Sicyonia. (5) Iar cele douăzeci și cinci de corăbii ale corintienilor, echipate în timpul iernii, erau ancorate în fața celor douăzeci de corăbii ateniene la Naupactos, pînă cînd hoplitii de pe Holcade au ridicat ancora din Pelopones. Tocmai în acest scop fuseseră echipate de la început, și anume ca atenienii să nu fie atenți la holcade mai mult decît la trireme.

20 (1) În acest timp și atenienii, la începutul primăverii cînd a început și asediul Deceleii, au trimis în Pelopones treizeci de corăbii și pe Charicles, fiul lui Apollodoros, comandant. I se spusese să se ducă în Argos și, potrivit alianței, să cheme hoplitii argeieni la corăbii. (2) Pe Demosthenes îl trimiseseră în Sicilia așa cum aveau de gînd, cu șaizeci de corăbii ateniene, cu cinci corăbii din Chios, cu o mie două sute de hopliți atenieni aleși și cu insularii, pe care-i putea folosi de peste tot, în cît mai mare număr posibil și procurînd lucruri și de la alți aliați care le erau supuși, dacă aveau vreo pregătire pentru război. I se spusese să pornească mai întîi împreună cu Charicles în jurul Laconiei. (3) Și, într-adevăr, Demosthenes, plutind pînă la Egina, aștepta acolo armata care mai rămăsese și pe Charicles cu argeienii.

21 (1) În această primăvară, cam în același timp a sosit în Sicilia, la Syracusa și Gylippos, aducînd cît mai multă armată cu putință, de prin toate cetățile pe care izbutise să le convingă. (2) Și, chemînd pe syracusani, le-a spus că trebuie să echipeze cît mai multe corăbii cu putință și să încerce să dea

o luptă navală, pentru că speră că în această bătălie navală să dobîndească ceva pe măsura primejdiei înfruntate. (3) Alături de el și Hermocrates încerca nu mai puțin să-i convingă pe sicilieni să nu-și piardă curajul de a ataca pe atenieni cu corăbiile. El susținea că nici atenienii nu au o experiență străbună și nici de totdeauna pe mare, ci că sînt continentali mai mult decît syracusanii; că au devenit corăbieri fiind siliți de mezi; că aceia care le vor rezista cu curaj unor oameni îndrăzneți cum sînt și atenienii o să pară și mai strașnici. Într-adevăr, procedeul prin care atenienii înfricoșează pe vecinii lor, fără să le fie adesea superiori în putere, ci atacînd cu curaj, ar putea să-l aplice la fel și syracusanii dușmanilor. (4) A spus că știe bine că, dacă syracusanii vor dovedi un curaj surprinzător, rezistînd flotei atenienilor, vor învinge tocmai fiindcă atenienii vor fi surprinși de acest curaj neașteptat și mai repede decît ar fi putut să facă atenienii, datorită experienței lor în navigație și să aducă pagube lipsei de experiență a syracusanilor. I-a îndemnat deci să treacă la mînuirea flotei și să nu mai ezite. (5) Syracusanii, fiind convinși de Gylippos, de Hermocrates și de alții, au pornit la lupta navală și au echipat corăbiile.

22 (1) Iar Gylippos, în timp ce flota era gata, a scos în timpul nopții din tabără toată armata pedestră, cu gîndul să pornească pe uscat și să atace zidul de la Plemmyrion; în același timp, în urma unui consemn, cele treizeci și cinci de trireme ale syracusanilor au pornit din portul cel mare, iar patruzeci și cinci din portul cel mic, unde le era șantierul naval, voind să dea lupta împotriva corăbiilor din port și, în același timp, să plutească spre Plemmyrion, pentru ca atenienii să fie atacați din două părți. (2) Atenienii, la rîndul lor, echipînd în grabă și ei șaizeci de corăbii, au deschis lupta navală cu douăzeci și cinci de corăbii împotriva celor treizeci și cinci de corăbii ale syracusanilor, în portul cel mare, iar cu cele rămase au pornit să întîmpine corăbiile care pluteau dinspre șantierul naval. Și îndată, în fața gurii marelui port, au dat lupta navală și au rezistat multă vreme unii împotriva altora, unii voind să forțeze intrarea în port, iar alții s-o împiedice.

23 (1) În timp ce atenienii de pe Plemmyrion coborau spre mare și erau atenți la lupta navală, Gylippos, luîndu-le-o înainte, s-a năpustit pe neașteptate, în revărsatul zorilor împotriva zidurilor și mai întîi a capturat cel mai mare zid, apoi și altele mai mici, de vreme ce străjerii, cînd au văzut că zidul cel mai mare fusese ușor cucerit n-au mai rezistat. (2) Oamenii, care, după capturarea primului zid, putuseră să se refugieze la corăbii și la holcade, cu greu au fost duși în tabără. Într-adevăr, după ce syracusanii repurtaseră victoria în lupta navală dinlăuntrul portului, au fost urmăriți de o singură triremă, care plutea repede. Dar, în timp ce au fost capturate cele două ziduri, au fost și syracusanii înfrînți, unii dintre ei scăpînd au plutit mai ușor pe lîngă port. (3) Într-adevăr, corăbiile syracusanilor din fața gurii portului, dînd lupta navală și forțînd corăbiile atenienilor, pluteau fără nici un fel de rînduială și, incomodîndu-se între ele, au oprit victoria atenienilor. Într-adevăr, atenienii le-au respins și pe acestea și pe acelea de care fuseseră înfrînți la început. (4) Unsprezece corăbii syracusane au fost scufundate de atenieni și mulți oameni au fost uciși, afară de cîțiva de pe cele trei corăbii, pe care i-au făcut prizonieri. Dintre corăbiile ateniene au fost distruse trei. Atenienii, după ce au strîns sfărîmăturile de la corăbiile syracusane și după ce au înălțat un monument, în cinstea biruinței, pe insulița din fața Plemmyrionului, s-au retras în tabăra lor.

24 (1) Acestea au fost peripețiile syracusanilor din lupta navală; zidurile situate pe Plemmyrion au rămas totuși în stăpînirea lor, așa că au ridicat trei monumente în cinstea victoriei. Unul dintre zidurile cucerite mai în urmă l-au distrus, pe celelalte două ziduri însă, după ce le-au refăcut, au instituit o pază. (2) Mulți oameni au căzut în luptă pentru cucerirea zidurilor, mulți au fost făcuți prizonieri și, în general, au fost capturate multe mărfuri. Într-adevăr, pentru că atenienii se foloseau de ziduri ca de un hambar, între ele se aflau multe mărfuri și grîu al negustorilor, de asemenea se mai aflau și multe lucruri de ale trierarhilor, de aceea, acolo au fost capturate 40 pînze de trireme și alte obiecte și trei trireme care erau trase

pe uscat. (3) Dar în cea mai mare măsură și în primul rînd cucerirea Plemmyrionului a produs neajunsuri armatei atenienilor. Într-adevăr, transporturile alimentelor nu mai erau sigure, pentru că syracusanii aveau corăbiile ancorate acolo, și-i atacau și, în acest fel, transportul alimentelor nu se putea face decît dînd lupte. Și în alte privințe cucerirea Plemmyrionului producea, în sufletele ostașilor, o mare uimire și descurajare.

25 (1) După aceea, syracusanii trimit 12 nave, care erau comandate de Agatarchos syracusanul. Una din aceste corăbii mergea spre Peloponeș, transportînd o solie care să spună spartanilor că au mari speranțe și să-i determine să ducă mai intens războiul. Cele unsprezece corăbii navigau spre Italia, fiind informate că anumite corăbii, pline de bani, se îndreptau către atenieni. (2) Aceste corăbii, întîlnind celelalte vase, au distrus pe cele mai multe și au ars lemnele de construcție la Cauloniatis, lemne pe care le pregătiseră atenienii. (3) După aceea, s-au dus și pe la locrieni și, în timp ce ele erau ancorate, una dintre holcadele din Peloponeș a sosit, transportînd hopliții tespieni. (4) Syracusanii, după ce au luat pe acești oameni pe corăbii, au plutit spre casă. Atenienii, pîndindu-i cu douăzeci de corăbii în dreptul Megarei, au capturat o corabie cu oamenii de pe ea. Pe celelalte nu au putut să le captureze, pentru că s-au refugiat la Syracusa. (5) În port s-au produs, de asemenea, încăierări în jurul parilor pe care syracusanii îi implîntaseră în mare, în fața vechilor șantiere navale, pentru ca corăbiile lor să fie ancorate la adăpostul acestor pari iar atenienii, cînd vor pluti, să nu poată să le vatăme. (6) Dar atenienii au apropiat de acești pari o corabie, cu o capacitate de 10 mii de talanți[6], care transporta turnuri, și parapete de lemn. Apoi, coborînd pe vase mici de transport, legau parii cu funii, îi ridicau în sus cu ajutorul macaralelor și, parte, îi rupeau, trăgînd înapoi de funii, parte, se scufundau în apă și-i tăiau cu ferăstrăul. Syracusanii aruncau în ei cu proiectile de pe depozitul maritim, iar cei de pe holcadă răspundeau, totuși în cele din urmă, atenienii au distrus cei mai mulți pari. (7) Dar foarte primejdioasă era ascunderea parilor înfipți; astfel, unii pari fuseseră înfipți în așa fel încît să nu treacă de nivelul

apei, de aceea există primejdia ca, nevăzîndu-i, să izbești corabia de ei ca de o stîncă. Dar și pe aceștia, scufundători plătiți, lăsîndu-se sub apă, i-au tăiat cu ferăstrăul. Cu toate acestea, syracusanii iarăși au înfipt pari. (8) Multe și felurite lucrări făceau unii împotriva altora, așa cum era firesc să se întîmple, cînd taberele erau așezate aproape și una în fața celeilalte, și aveau loc încăierări și încercări de tot felul. (9) Syracusanii au trimis ca soli pe la cetăți pe corintieni, ambracieni și lacedemonieni, ca să vestească cucerirea Plemmyrionului și lupta navală în care fuseseră învinși, nu datorită forței dușmanilor, ci mai mult propriei dezordini și să arate, în celelalte privințe, că ei au mari nădejdi și deci să le vină în ajutor si cu corăbii și cu pedestrime, de vreme ce se așteaptă ca atenienii să vină cu altă armată și că dacă atenienii le vor lua înainte, distrugînd armata pe care o aveau, vor fi înfrînți. Cei din Sicilia și făcură acest lucru.

26 (1) Demosthenes, după ce și-a strîns armata cu care trebuia să se ducă în Sicilia, ca să dea ajutor, a ridicat ancora din Egina și, plutind spre Peloponeș, a făcut joncțiunea cu Charicles și cu cele treizeci de corăbii ateniene și, luînd hopliții argeienilor pe corăbii, au plutit spre Laconia. (2) Mai întîi ei au devastat o parte din Epidauros-Limera, apoi, oprindu-se în Laconia, în fața Cytherei, unde este templul lui Apollon, au devastat o porțiune din teren și au înconjurat cu ziduri, un loc în formă de istm, pentru ca hiloții lacedemonienilor să dezerteze aici, și pentru că de aci, ca de la Pylos, să pornească piratii la pradă. (3) Demosthenes, de îndată ce a ocupat terenul, a plutit spre Corcyra, pentru ca, luînd pe vase și pe aliații de acolo, să plutească cît mai repede în Sicilia. Iar Charicles a rămas pe loc, pînă cînd a înconjurat locul cu ziduri și, lăsînd aci o gardă, a plecat și el mai tîrziu cu cele treizeci de corăbii, spre casă și împreună cu el și argeienii.

27 (1) În aceeași vară au venit la Atena o mie trei sute de peltaști[7] traci, din aceia care poartă săbii, numiți diaci, care trebuiau să plutească împreună cu Demosthenes în Sicilia. (2) Dar atenienii, văzînd că veniseră prea tîrziu, plănuiau să-i

trimită în Tracia, de unde veniseră. Într-adevăr, li se părea că este prea scump ca să-i păstreze pentru războiul din Deceleia, fiindcă fiecare primea cîte o drahmă pe zi. (3) Într-adevăr, deoarece Deceleia a fost pentru prima dată înconjurată cu ziduri, de întreaga armată, în această vară, iar mai tîrziu a fost ocupată de gărzi furnizate de către cetăți care făceau cu rîndul, fiecare un anumit timp, a produs mari pagube atenienilor și le-a înrăutățit situația, mai ales prin pierderea de bunuri și prin distrugerea de oameni. (4) Astfel, mai înainte incursiunile fiind de scurtă durată, nu împiedicau pe atenieni să se folosească de pămînt, acum însă lacedemonienii ședeau tot timpul în jurul Deceleii și uneori veneau tot mai mulți, iar alteori, aceeași strajă, din pricina lipsei de alimente, făcea incursiuni și se deda la piraterie; pe lîngă aceasta, era de față însuși Agis, regele lacedemonienilor, care nu făcea războiul într-o doară; toate acestea constituiau mari lovituri pentru atenieni. (5) Atenienii erau lipsiți de întreg pămîntul și mai bine de douăzeci de mii de sclavi dezertaseră; dintre aceștia cea mai mare parte erau meșteșugari. Totodată, pierduseră și turmele și animalele de transport; apoi, dintre cai mulți șchiopătau, deoarece călăreții făceau zilnic marșuri, căci trebuiau să alerge, și spre Deceleia și să facă de strajă, și la țară, alergînd pe terenuri proaste, fiind mereu în suferință, iar alții erau răniți.

28 (1) Și transportul alimentelor din Eubeea, care la început se făcea mai ușor pe uscat, de la Oreos prin Deceleia, se practica acum, pe mare, mai scump, pe la capul Sunion, iar cetatea avea nevoie de multe lucruri importante și, în loc să fie cetate, se transformase într-o garnizoană. (2) Astfel, ziua atenienii făceau de strajă la creneluri cu rîndul, iar noaptea cu toții — afară de călăreți — dintre care unii înarmați iar alții pe zid, și sufereau cumplit și vara și iarna. (3) Cel mai mut îi supăra faptul că aveau de purtat două războaie și ajunseseră la o asemenea ambiție la care nimeni, auzind, n-ar fi crezut mai înainte că se poate ajunge. Astfel s-ar părea de necrezut că atenienii, chiar cînd au fost asediați și înconjurați de ziduri de către peloponesieni, nu s-au depărtat de Sicilia, și că au pornit să asedieze, la rîndul lor, în același fel, Syracusa, care era o cetate tot atît de mare cît Atena și au oferit elenilor un exemplu de forță și curaj, ca și la începutul războiului. Unii socoteau că o vor duce un an, iar alții doi, în fine, alții trei ani dar nimeni nu socotea că vor rezista mai mult dacă peloponesienii le vor invada țara. Totuși, în al șaptesprezecelea an de la prima invazie ei au pornit în Sicilia, deși fuseseră măcinați în toate felurile de război, și au început altul întru nimic mai mic decît cel care exista de mai înainte în Pelopones. (4) Pentru toate acestea atunci, din pricina loviturilor pe care le primeau la Deceleia, și din pricina altor cheltuieli, erau cu totul sleiți de bani. Astfel, în același timp, au impus aliaților supuși un impozit de douăzeci la sută în locul phorosului, socotind că astfel vor încasa mai mulți bani. Într-adevăr, cheltuielile sporiseră nu ca înainte, ci cu atît mai mult cu cît războiul era și mai mare, iar veniturile scădeau.

29 (1) Așadar, ei au trimis acasă pe tracii care veniseră mai tîrziu pentru Demosthenes, nevoind să mai cheltuiască din pricina lipsei de bani. Au însărcinat pe Diitrephes să-i ducă înapoi, i-au poruncit ca, în timpul plutirii, să dea lovituri dușmanilor, de vor putea, căci pluteau prin Euripos, cu ajutorul lor. (2) Dar el i-a debarcat la Tanagra și a făcut în grabă cîteva prădăciuni, iar spre seară, pornind din Chalcis, din Eubeea, a străbătut Euripos și, debarcîndu-i în Beoția, i-a dus la Mycalessos. (3) În timpul nopții, trecînd neobservat, a așezat tabăra la Hermaion, care se află la o distanță de șaisprezece stadii de Mycalessos, iar a doua zi a început atacul împotriva cetății, care nu era mare, și a cucerit-o, apoi s-au năpustit asupra cetățenilor care nu se păzeau, și nu se așteptau că cineva ar putea să debarce și să-i atace, pentru că zidul era slab și pe unele locuri chiar căzuse și era puțin ridicat, iar porțile cetății erau deschise din cauza lipsei de teamă. (4) Năvălind deci tracii în Mycalessos, au prădat și casele, și templele, și au ucis pe bărbați, fără să cruțe nici pe cei mai în vîrstă, nici pe cei mai tineri, ci ucideau pe toți la rînd, cum îi întîlneau, chiar femei și copii, ba chiar și animale de povară și orice vietate întîlneau. Într-adevăr, neamul tracilor, la fel ca cei mai sîngeroși barbari, cînd e plin

de îndrăzneală este foarte crud. (5) Tot atunci s-a produs o mare tulburare și s-au săvîrșit tot felul de uciderи și, între altele, barbarii, dînd peste o școală de copii, care era cea mai mare în acel loc și în care doar că intraseră copiii, i-au ucis pe toți. Această nenorocire, teribilă și neprevăzută, mai mare decît oricare alta, s-a abătut asupra întregii cetăți.

30 (1) Thebanii, aflînd de cele petrecute, au sărit în ajutor și, surprinzînd pe thraci, cînd se retrăgeau, le-au luat nu prea multă pradă și, înspăimîntîndu-i, i-au urmărit pînă la Euripos și pînă la mare, unde erau ancorate vasele care-i aduseseră. (2) Pe cei mai mulți dintre ei i-au ucis pe timpul cînd se îmbarcau, pentru că nu știau să plutească, iar cei de pe corăbii, cînd au văzut cele ce se petreceau pe uscat, au scos vasele de sub ținta arcurilor; apoi thracii, în restul retragerii, luînd-o înainte, cu dibăcie, spre cavaleria thebanilor, care li se adăugase la început, s-au strîns la un loc într-un punct anumit și, rînduindu-se în ordine de bătaie, făceau de strajă; cîțiva dintre ei au fost uciși în acest timp. O parte dintre ei au fost nimiciți în cetate, unde rămăseseră ca să prade. În total au pierit două sute cincizeci de traci, din o mie trei sute. (3) Cei care au venit în ajutor au ucis, atît dintre thebani cît și dintre ceilalți, ca la douăzeci de cavaleri și hopliți în același timp, și dintre thebani pe Scirphondas, care era beotarh; au pierit și o parte din mycalessieni. (4) Dezastrul de la Mycalessos n-a fost mai prejos decît nici unul dintre cele petrecute în timpul acestui război vrednic de plîns.

31 (1) Demosthenes, atunci, plutind spre Corcyra, după înălțarea zidului din Laconia, a găsit o holcadă ancorată în Phea, în Eleea, cu care hopliții corintieni voiau să treacă în Sicilia și a distrus-o, iar oamenii de pe ea, fugind, au găsit alta și au pornit pe mare. (2) După aceasta, Demosthenes, sosind la Zacynthos și la Cephallenia, a luat hopliți și a cerut și de la Naupactos hopliți messenieni, apoi a trecut pe țărmul din față al Acharnaniei, la Alyzia și la Anactorion, pe care-l ocupau ei. (3) Pe Demosthenes care era acolo, îl întîlnește Eurymedon, care venea din Sicilia. Acesta fusese trimis atunci,

iarna, ca să aducă bani pentru armată, și-i vestește cele petrecute acolo cît și știrea căpătată în timpul plutirii, că Plemmyrion fusese cucerit de syracusani. (4) La ei vine și Conon, care comanda Naupactos, vestindu-i că cele 25 de corăbii ale corintienilor, care sînt ancorate în fața atenienilor, nu vor înceta războiul și sînt gata să dea lupta navală. L-a îndemnat deci să-i trimită corăbii, pentru că cele optsprezece pe care le are nu sînt în stare să dea lupta navală cu cele douăzeci și cinci. (5) Atunci Demosthenes și Eurymedon îi trimit lui Conon zece corăbii, cele mai bune dintre cele pe care le aveau ei, să se adauge la cele de la Naupactos. Ei înșiși au pregătit strîngerea soldaților. Eurymedon avea de gînd să plutească spre Corcyra și a ordonat să se echipeze cincisprezece corăbii, apoi a ales hopliți; la întoarcere, el comanda, alături de Demosthenes, căci fusese ales comandant, iar Demosthenes strîngea prăștiași și arcași din regiunile Acharnaniei.

32 (1) Solii syracusanilor, care plecaseră după cucerirea Plemmyrionului, au sosit în cetăți și, convingîndu-le, au strîns armată cu gîndul s-o aducă, dar Nicias, fiind informat de mai înainte, a trimis la sicelii, care aveau drum de trecere pe la ei, anume la centoripi[8], la alicyei[9] și la alții, ca nu cumva să lase pe dușmani să treacă, ci să se strîngă laolaltă și să-i împiedice, pentru că astfel dușmanii nu vor mai încerca să treacă. Acragantinii nu le-au dat voie să treacă pe la ei. (2) În timp ce sicilienii își continuau drumul, sicelii, așa cum îi rugaseră atenienii, le-au întins o cursă și, atacîndu-i pe neașteptate, cînd ei nu se păzeau, au distrus ca la opt sute și au pierit dintre ei mulți, și toți solii, în afară de unul, corintian. Acesta a dus la Syracusa pe toți soldații care scăpaseră, în număr de o mie cinci sute.

33 (1) În aceleași zile le-au venit în ajutor și camarinenii, anume cinci sute de hopliți, trei sute de soldați înarmați cu lănci și trei sute de arcași. A trimis și cetatea Gela o flotă, ca la cinci corăbii, patru sute de sulițași și două sute de călăreți. (2) Căci aproape întreaga Sicilie, în afară de cetatea Acragas — ea nu era împreună cu ceilalți — a sărit în aju-

tor, pe cînd ceilalți, trecuți mai înainte cu vederea, împreună cu syracusanii, erau împotriva atenienilor. (3) Syracusanii, după ce trecuseră prin peripețiile cu siceliii, s-au oprit de a se mai năpusti deocamdată asupra atenienilor. Dar Demosthenes și Eurymedon, cînd armata era gata, provenind și de la Corcyra și de pe continent, au trecut cu toată oastea Marea Ionică spre promontoriul Iapygiei. (4) Și, pornind de acolo s-au dus în insulele Choiradai, care țin de Iapygia, și au îmbarcat pe corăbii niște sulițași iapygi[10] care făceau parte din neamul messapilor[11], ca la o sută cincizeci, apoi, reînnoind o veche prietenie cu Artas, care, fiind conducător, le oferise sulițași, s-au dus la Metapontion, în Italia. (5) Și, convingînd pe metapontieni, în virtutea alianței, să trimită cu ei trei sute de sulițași și două trireme, le-au luat în primire și au trecut pe mare la Thurioi. Aici surprind tocmai pe cei care fuseseră exilați, în urma unei răscoale, și care erau împotriva atenienilor. (6) Și, voind să adune toată armata aci, pentru a vedea dacă mai rămăsese cineva în urmă și să convingă pe thurieni să ia parte, împreună cu ei, la expediție cu cît mai mare avînt, de vreme ce se găsesc în aceeași situație, și să aibă aceiași dușmani și prieteni cu atenienii, au rămas la Thurioi și se ocupau cu aceste lucruri.

34 (1) În același timp, peloponesienii, care se găseau pe cele douăzeci și cinci de corăbii și care, din pricina holcadelor, stăteau ancorați în fața corăbiilor de la Naupactos, pregătindu-se pentru lupta navală și mai echipînd corăbii, astfel ca să poată să fie aproape în număr egal cu corăbiile attice, pornesc pe mare, pe la Erineos, în Achaia, în punctul Rhypice. (2) Și, pentru că locul în care erau ancorați avea forma unei semilune, pedestrimea care le venise în ajutor din amîndouă părțile, și de la Corint și de la aliații de acolo, s-a rînduit pentru bătaie, pe înălțimile care se profilau împrejur, iar corăbiile aveau sarcina să străjuiască sectorul mării din adîncătura semilunii. Flota o conducea corintianul Polyanthes. (3) Atenienii de la Naupactos au pornit împotriva lor cu treizeci și trei de corăbii, sub comanda lui Diphalos. (4) Corintienii, la început, au stat liniștiți, apoi, cînd s-a ridicat semnalul de luptă

și li s-a părut că este momentul favorabil, au pornit împotriva atenienilor și au dat lupta navală. Și, cîtva timp, au rezistat unii împotriva celorlalți. (5) Au fost distruse trei corăbii corintiene; iar dintre cele ateniene nici una nu s-a scufundat cu totul, ci numai șapte n-au mai putut pluti, deoarece fuseseră lovite la pupă și avariate de corăbiile corintiene, care aveau în această parte urechile prorei mai groase[12]. (6) Deși lupta navală se dădea cu șanse egale și în așa fel încît fiecare se credea învingător, totuși au biruit în cele din urmă piloții atenienilor, atît pentru că vîntul îi împingea în larg, cît și pentru că corintienii nu înaintau spre ei; s-au desprins unii de alții fără să se urmărească și fără să fie capturat vreun om. Într-adevăr, corintienii și peloponesienii, luptînd aproape de uscat, s-au putut salva, iar de la atenieni nu s-a scufundat nici o corabie. (7) După ce atenienii au plutit spre Naupactos, îndată corintienii au înălțat un monument în cinstea biruinței, ca și cînd ar fi fost victorioși, pentru că scoseseră din uz mai multe corăbii dușmane și socoteau că nu fuseseră învinși pentru că nici ceilalți nu învinseseră. Și corintienii socoteau că învinseseră, pentru că nu fuseseră învinși; și atenienii socoteau că fuseseră învinși, pentru că nu obținuseră o mare victorie. (8) Plecînd deci peloponesienii, iar pedestrimea împrăștiindu-se, atenienii au ridicat și ei un monument în cinstea biruinței, în Ahaia, socotindu-se victorioși; monumentul se află ca la două zeci de stadii de Erineos, unde erau ancorați corintienii. Astfel s-a terminat lupta navală.

35 (1) Demosthenes și Eurymedon, după ce thurienii s-au pregătit să pornească în expediție alături de ei, cu șapte sute de hopliți, și cu trei sute de sulițași, au poruncit corăbiilor să plutească spre Crotoniatis, iar ei, făcînd o trecere în revistă a întregului corp pedestru, au pornit mai întîi spre rîul Sybaris, prin teritoriul cetății Thurioi. (2) Cînd au ajuns la rîul Hylias, iar crotoniații, trimițîndu-le soli întru întîmpinare, le-au spus că nu le face plăcere să treacă prin țara lor cu armata, au coborît de pe corăbii și și-au așezat tabăra lîngă țărm, la revărsarea rîului Hylias; corăbiile acestora i-au în-

tîmpinat în același loc. A doua zi, s-au îmbarcat și au continuat plutirea, oprindu-se pe la cetăți, în afară de Locris, pînă cînd au sosit la Petra, în ținutul Rhegium.

36 (1) În acest timp, syracusanii, aflînd de plutirea lor, au voit să facă o încercare cu corăbiile și cu cealaltă armată pedestră, pe care o strînseseră mai înainte de a sosi ei, pentru ca să le-o ia înainte. (2) Au pregătit flota și în alte privințe, pentru că vedeau că în urma ultimei bătălii navale ei vor avea mai multă experiență; astfel, scurtînd prorele corăbiilor, le-au făcut mai rezistente și au pus urechi groase prorelor; din aceste urechi au întins proptele spre ziduri, ca la cinci sau șase coți, înlăuntru și în afară; în acest fel se pregătiseră și corintienii cînd au luptat cu prorele la Naupactos. (3) În fața corăbiilor ateniene — care nu fuseseră construite la fel, căci aveau prora subțire, pentru că atenienii nu se foloseau prea mult de proră în atacuri, ci atacau din flanc — syracusanii au socotit că vor rezista tot atît de bine, iar lupta care se va da în portul cel mare și în care nu se vor ciocni multe corăbii pe un spațiu larg, va fi în favoarea lor. Într-adevăr, ei își făceau socoteala că vor da atacuri proră contra proră, distrugînd în felul acesta corăbiile dușmane, deoarece vor lovi cu ciocuri puternice și groase proeminențele slabe ale corăbiilor dușmane. (4) Socoteau că în această strîmtoare atenienii nu vor putea nici să-i înconjure, nici să-i atace din flanc, manevră pe care puneau ei foarte mult temei. Astfel, ei, pe cît vor putea, se vor sili să nu le îngăduie să-i atace din flanc, iar strîmtoarea îi va împiedica să-i înconjure. (5) Mai socoteau că se vor folosi de lipsa cîrmacilor, în ceea ce privește neîndemînarea de a lovi la proră și tocmai aci vor obține ei foarte mult. Într-adevăr — își ziceau syracusanii — atenienii, cînd vor fi respinși, nu vor putea să se retragă decît spre uscat și acest lucru vor trebui să-l facă pe un spațiu îngust, și să se îndrepte spre un loc îngust și anume să se ducă spre tabăra lor; (6) pe restul portului [gîndeau syracusanii] vor fi ei înșiși stăpîni; cînd atenienii se vor îngrămădi pe un spațiu îngust, dacă vor fi respinși, într-un punct al frontului, vor da unii peste alții în același loc, și vor intra în neorîn-

duială. Această poziție, într-adevăr, a produs o foarte mare pagubă atenienilor, în toate luptele navale, pentru că nu aveau loc de manevră în tot portul, așa cum aveau syracusanii; firește, atenienii nu vor putea să plutească la loc larg, de vreme ce ei vor deține locurile de înaintare și de retragere dinspre mare, mai ales că Plemmyrionul le va fi dușman și apoi gura portului nu era mare.

37 (1) Gîndindu-se la știința și la puterea lor și plini de curaj, mai ales în urma bătăliei navale anterioare, au pornit syracusanii la acțiune, în același timp cu pedestrimea și cu corăbiile. (2) Pedestrimea a scos-o cu puțin mai înainte, din cetate, Gylippos și a dus-o la porțiunea din zidul atenienilor pe care o putea vedea, spre cetate. Cei de la Olympieion, hoplitii care erau aci, cavalerii, și gymneteia[13] syracusanilor s-au apropiat de amîndouă părțile de zid. După aceea, corăbiile syracusanilor și ale aliaților au pornit îndată. (3) Atenienii, la început, au crezut că syracusanii vor face o încercare numai cu pedestrimea, dar cînd au văzut că înaintează spre ei, în același timp, și corăbiile, au fost cuprinși de tulburare. Unii dintre ei s-au aliniat spre ziduri și în fața lor și a acelora care înaintau, iar alții s-au rînduit împotriva acelora care veneau de la Olympieion și care alergau dinafară — cavaleri mulți și sulițași — iar alții se îmbarcau pe corăbii și săreau în ajutor spre a apăra țărmul. Apoi, după ce corăbiile s-au umplut, au pornit împotriva dușmanilor șaptezeci și cinci de corăbii, în timp ce ale syracusanilor erau cu totul optzeci.

38 (1) Cea mai mare parte din zi au plutit unii spre ceilalți, apoi, izbindu-se și încercîndu-se reciproc, dar fără ca nici unul să facă vreun lucru demn de amintit, afară de faptul că syracusanii au scufundat o corabie sau două ateniene, s-au despărțit. În același timp pedestrimea s-a retras îndată de la ziduri. (2) A doua zi syracusanii au stat liniștiți, lăsînd să înțeleagă că nu aveau de gînd să facă nimic în viitorul apropiat, dar Nicias, văzînd rezultatele neprielnice ale luptei navale și așteptîndu-se ca syracusanii să încerce iarăși, a zorit pe trierarhi să pregătească corăbiile, dacă cumva suferiseră vreo ava-

rie, și a ancorat holcadele în fața gardului său de pari, pe care-i înfipseseră în mare, la închiderea portului în fața corăbiilor[14]. (3) El a așezat holcadele rămase la o distanță de două pletre[15] una de alta, pentru ca, dacă vreo corabie va fi atacată și respinsă, să aibă un loc de refugiu sigur și să poată iarăși porni la atac în siguranță. Atenienii au petrecut ziua pregătind aceste lucruri, pînă la căderea nopții.

39 (1) A doua zi syracusanii, dis-de-dimineață, au început atacul împotriva atenienilor, în același timp și cu pedestrimea și cu flota, și, (2) așezîndu-și corăbiile în același fel, au petrecut o mare parte din zi încercîndu-se unii pe alții, pînă cînd Ariston corintianul, fiul lui Pyrrichos, fiind cel mai bun cîrmaci, din aceia care veniseră cu syracusanii, convinge pe comandanții flotei sale să trimită pe cineva la epimeleții[16] din cetate, spre a le cere să aducă și să instaleze la mare piața, în care se făcea vînzarea lucrurilor necesare, silindu-i astfel pe toți să vîndă aci toate lucrurile de mîncare, pentru ca în acest fel să debarce pe oamenii de pe corăbii și să le dea de mîncare lîngă corăbii, iar pe urmă, în aceeași zi, să atace fără de veste pe atenieni.

40 (1) Comandanții, lăsîndu-se convinși, au trimis un vestitor și s-a pregătit piața, iar syracusanii îndată, bătînd pupa, au plutit spre cetate și, debarcînd, au prînzit acolo. (2) Atenienii însă, crezînd că syracusanii, fiind învinși, se retrag în cetate, au debarcat în liniște de pe corăbii, au făcut și celelalte lucruri obișnuite și s-au pregătit de prînz, cu gîndul că-n această zi n-o să mai dea bătălia navală. (3) Dar, pe neașteptate, syracusanii, îmbarcîndu-se pe corăbii, au plutit iarăși spre atenieni. Aceștia, în multă dezordine, și cei mai mulți nemîncați, și fără nici o rînduială, îmbarcîndu-se pe corăbii, au început, cu greu și tîrziu, să plutească împotriva syracusanilor. (4) Însă, cîtva timp au stat departe unii de alții, spionîndu-se. Apoi, atenienii au socotit că nu este bine să se războiască și să se macine ei înșiși din cauza suferinței, ci să pornească la acțiune cît mai repede; de aceea, la o comandă, năpustindu-se asupra syracusanilor, au început bătălia navală. (5) Syracusanii, primindu-i

și fiind așezați cu prorele îndreptate împotriva lor, așa cum plănuiseră, atacînd proră contra proră, au distrus corăbiile atenienilor, mai ales acolo unde nu aveau vîsle, iar cei de pe punți, zvîrlind cu sulițe în ei, le produceau mari pagube și încă și mai mult syracusanii, care erau îmbarcați pe corăbiile lungi, plutind pe lîngă dușmani și năpustindu-se asupra celor mai curajoși oameni de pe corăbiile dușmane, apoi atacîndu-i din flanc, zvîrleau de pe corăbii lănci împotriva vîslașilor dușmani.

41 (1) Pînă la urmă au luptat syracusanii pe mare, cu toată puterea, și au învins, iar atenienii, fiind respinși, s-au refugiat cu holcadele la locul lor de ancorare. (2) Navele syracusanilor au urmărit pe atenieni pînă la holcade, apoi le împiedicau antenele[17], prevăzute cu delfini de plumb, ridicate de pe holcade deasupra spațiilor dintre corăbii. (3) Două nave syracusane, îmbătate de victorie, s-au apropiat prea mult de holcade și au fost distruse, iar una dintre ele a fost capturată cu oameni cu tot. (4) Syracusanii au scufundat șapte nave atenie ne și au avariat multe, pe unii oameni i-au făcut prizonieri, pe alții i-au ucis, apoi s-au retras și au ridicat monumente în cinstea biruinței a două lupte navale; își puneau cu tărie nădejdea în navele lor și credeau că sînt cu mult mai tari decît dușmanii, așa că socoteau că vor supune și pedestrimea. Ei se pregăteau ca să atace iarăși cu amîndouă forțele armate [și cu pedestrimea și cu flota].

42 (1) În acest timp, Demosthenes și Eurymedon au sosit, aducînd ajutorul atenian și anume, optzeci și trei de corăbii, împreună cu al aliaților și cinci mii de hopliți, atenieni și aliați; sulițași, barbari și eleni, destul de mulți, apoi prăștiași și arcași și destulă armată de celelalte soiuri. (2) Syracusanii și aliații lor au fost foarte impresionați pe moment, crezînd că nu vor putea să mai scape de primejdie, pentru că vedeau că, deși Deceleia era asediată cu ziduri, le venise totuși atenienilor o armată egală și asemănătoare cu cea anterioară, iar puterea atenienilor părea în toate privințele multă. Armata anterioară a atenienilor a prins oarecare curaj, așa cum se întîmplă după un dezastru. (3) Demosthenes, văzînd cum stau lucrurile și

socotind că nu mai este posibil să piardă timpul și să pățească ceea ce pățise Nicias (într-adevăr, venirea acestuia fusese la început înfricoșătoare, dar pentru că nu atacase îndată pe syracusani, ci-și petrecuse iarna la Catana, a început să fie disprețuit, iar Gylippos i-a luat-o înainte, venind cu armata din Peloponeș, armată pe care syracusanii nici n-ar fi chemat-o în ajutor, dacă Nicias i-ar fi atacat îndată; căci la început syracusanii crezînd că sînt în stare să reziste, în cele din urmă ar fi văzut că le sînt inferiori atenienilor și ar fi fost înconjurați cu ziduri, încît chiar dacă lacedemonienii le-ar fi trimis armată, nu i-ar mai fi putut ajuta cu nimic). Demosthenes, examinînd aceste lucruri și știind că și el, în împrejurarea de față, mai ales în prima zi, inspiră cea mai mare frică dușmanilor, voia să se folosească în cea mai mare grabă de teama pe care o inspira dușmanului armata de față. (4) Astfel, văzînd că zidurile syracusanilor, ridicate de-a lungul celor dușmane, pentru a împiedica pe atenieni să-i înconjure cu ziduri, sînt simple și că dacă se va pune stăpînire pe suișul spre Epipolai și, după aceea, pe tabăra care se găsea acolo, va putea să fie ușor cucerită — pentru că nimeni nu le va mai putea rezista — a trecut la fapte, considerînd că finalul războiului va fi foarte apropiat. (5) Într-adevăr, sau va izbuti să cucerească Syracusa, sau va retrage armata și nu va mai pierde nici pe atenienii care erau împreună cu el în expediție, și nici întreaga cetate. (6) Deci, mai întîi atenienii, debarcînd, au pîrjolit pămîntul syracusanilor, pe lîngă Anapos și l-au ocupat cu armata, cu pedestrimea și cu corăbiile. Syracusanii nu s-au împotrivit pedestrimii și flotei, ci doar cu călăreții și sulițașii care veneau de la Olympieion.

43 (1) După aceea, Demosthenes a socotit că este bine mai întîi să atace zidul cu mașini de război. Dar, de vreme ce, pe cînd se îndrepta la atac, mașinile de război au fost incendiate de către dușmanii care se apărau de pe ziduri, și au fost respinși cînd au atacat cu restul armatei, a socotit că nu trebuie să mai piardă timpul și a convins pe Nicias și pe ceilalți colegi, așa cum avea de gînd, să încerce cucerirea punctului Epipolai. (2) Însă socotea că în timpul zilei este cu neputință să

se apropie și să se urce neobservați. De aceea a dat ordin soldaților să-și ia hrană pe cinci zile și, luînd pe toți pietrarii și dulgherii și toate cele ce mai trebuiau pentru ridicarea zidului, în eventualitatea victoriei, el însuși, pe la primul somn, împreună cu Eurymedon și Menandros, au ridicat întreaga armată și au pornit spre Epipolai; Nicias a fost lăsat la ziduri. (3) Și cînd au ajuns la Epipolai, în punctul Euryelos, pe acolo pe unde se urcase și prima armată, au scăpat neobservați de străjerii syracusanilor și, urcînd pe zidul pe care-l aveau acolo syracusanii, l-au capturat și au omorît cîteva străji. (4) Cei mai mulți syracusani, fugind îndată spre cele trei tabere, de pe Epipolai — una a syracusanilor, alta a celorlalți sicilieni, iar alta a aliaților — au vestit urcarea atenienilor și au comunicat-o și celor șase sute de syracusani, care cei dintîi stăteau de strajă în această parte a înălțimii Epipolai. (5) Ei au sărit îndată să se apere, dar Demosthenes și atenienii, întîmpinîndu-i cînd veneau la atac, i-au respins cu curaj. Atenienii au pornit îndată mai departe, pentru ca să nu șovăie și să nu le scadă avîntul în realizarea lucrului pentru care veniseră; alții, de la prima lovitură, au cucerit zidul syracusanilor, pentru că apărătorii n-au rezistat, și au distrus crenelurile. (6) Syracusanii, aliații, Gylippos și oamenii săi au sărit la apărare din posturile aflate înaintea zidurilor și, îndrăzneala atenienilor fiind cu totul neașteptată pentru ei, mai ales că era noapte, s-au năpustit în dezordine asupra atenienilor, dar au fost respinși de la început, așa că s-au retras. (7) Dar pentru că atenienii înaintau mai mult în dezordine socotindu-se victorioși, și, dorind să treacă cît mai repede printre dușmanii care nu luptaseră încă, pentru ca nu cumva, dacă vor înceta urmărirea, să se concentreze iarăși, beoțienii cei dintîi li s-au opus și, atacîndu-i, i-au întors și i-au pus pe fugă.

44 (1) Și atunci atenienii și-au dat seama că sînt în mare încurcătură, dar nu puteau afla unii de la alții în ce fel se produsese. De bună seamă că în timpul zilei lucrurile sînt mai clare, dar nici atunci cei prezenți nu puteau vedea totul, ci numai ceea ce se petrecea în dreptul fiecăruia, pe cînd în timpul unor lupte nocturne, care aveau loc numai între armate

mari, cum ar fi putut cineva să vadă ceva sigur? (2) Era într-adevăr lună plină, şi se vedeau unii pe alţii, aşa cum este firesc să se vadă într-o asemenea situaţie, intuindu-şi silueta corpului, dar nu erau siguri cine anume era cel din apropiere. Mulţi hopliţi, şi dintr-o parte şi din alta, se învîrteau într-un spaţiu îngust. (3) Pe cînd unii dintre atenieni erau învinşi, alţii înaintau neînfrînţi de la primul marş. O mare parte din armata lor se urcase, iar alta se urca încă, astfel că nu mai ştiau încotro merg. Astfel, pentru că de la început se produsese tulburare, toate intraseră în dezordine şi era greu să se recunoască după strigăt. (4) În acest fel, syracusanii şi aliaţii lor, fiind învingători, dădeau comenzi cu voce tare, nefiind posibil, în timpul nopţii, să se semnalizeze în alt fel şi, în acelaşi timp, să ţină piept celor care îi atacau; atenienii căutau şi ei pe ai lor şi ţineau piept şi duşmanilor care veneau din faţă, iar, dacă printre cei care fugiseră de curînd era vreunul ostaş amic, îl bănuiau duşman, şi, folosindu-se des de consemn, pentru că nu era posibil altfel să se cunoască, se tulburau unii pe alţii, pentru că se întrebau toţi în acelaşi timp; în acest fel însă duşmanilor li se dădea de ştire. (5) Atenienii nu cunoşteau însă consemnul duşmanilor, pentru că aceştia erau victorioşi şi, nefiind în dezordine, erau mai greu recunoscuţi de atenieni; în acest fel, dacă atenienii fiind în număr mare peste cîţiva duşmani, aceştia fugeau din faţa lor pentru că le cunoşteau consemnul, pe cînd atenienii, dacă nu răspundeau la parola duşmanilor, erau ucişi. (6) Foarte multe neajunsuri le-a adus şi cîntarea paianului. Într-adevăr, fiind cîntat şi de unii şi de alţii, se producea mare încurcătură, deoarece şi argeienii şi corcyreienii şi toţi cîţi erau dorieni, alături de atenieni, cînd cîntau paianul vîrau frica în atenieni, iar duşmanii lor la fel. (7) În cele din urmă, năpustindu-se unii asupra altora în multe puncte ale taberei, după ce au intrat o dată în tulburare, nu numai că vîrau spaima unii într-alţii, dar chiar ajungeau să se ia la luptă prieten cu prieten, cetăţeni cu cetăţeni, şi cu greu puteau să fie descleştaţi. (8) Şi, fiind urmăriţi, mulţi săreau de pe înălţimi şi se omorau singuri, deoarece coborîrea de pe Epipolai era strîmtă; şi, după ce aceia, care se salvau ajungeau la cîmpie, mulţi dintre ei, şi mai ales aceia care făceau parte din primul

G. M. Zamfirescu

contingent de soldaţi, cunoscînd mai bine locul, o luau la fugă spre tabără, iar cei care veneau mai tîrziu, dacă greşiseră drumul, rătăceau pe cîmpie; pe aceştia i-au ucis, cînd s-a făcut ziuă, cavalerii syracusanilor, care străbăteau cîmpia.

45 (1) A doua zi, syracusanii au înălţat două monumente în cinstea biruinţei, şi pe Epipolai, pe unde era urcarea, şi pe locul în care beoţienii au rezistat mai întîi; atenienii şi-au ridicat morţii prevăzuţi în armistiţiu. Au murit mulţi dintre ei şi dintre aliaţi, dar au fost capturate arme încă şi mai multe decît erau morţi. Într-adevăr, cei care fuseseră siliţi să sară de pe înălţimi, fără scuturi, unii au murit, iar alţii s-au salvat.

46 După aceasta, syracusanii, căpătînd curaj, cum este firesc în urma unui succes neaşteptat, ca şi mai înainte, au trimis la Acragas, care era în răscoală, pe Sicanos, cu cincisprezece corăbii, pentru ca, dacă va putea, să atragă cetatea de partea lor. Gylippos a pornit îndată pe uscat în restul Siciliei, ca să mai aducă armată, pentru că nădăjduia că va lua cu asalt zidurile atenienilor şi de vreme ce evenimentele de pe Epipolai se desfăşuraseră în acest fel.

47 (1) În acest timp, comandanţii atenienilor se sfătuiau, şi cu privire la dezastrul suferit, şi cu privire la descurajarea care domnea în tabără, în clipele de faţă. Într-adevăr, ei constatau că nu izbutiseră în încercare, iar soldaţii nu mai puteau suferi şederea acolo. (2) Ei mai erau apăsaţi de boală din două motive: şi pentru că se aflau mai ales în acel anotimp în care oamenii sînt cu deosebire slăbiţi, şi pentru că locul în care-şi aşezaseră tabăra era mlăştinos şi rău şi toate celelalte se întîmplaseră împotriva aşteptărilor. (3) De aceea, Demosthenes era de părere că nu trebuie să mai rămînă şi de vreme ce planul, pentru realizarea căruia se avîntase în primejdie pe Epipolai, eşuase, sfatul strategilor era pentru plecare, fiind de părere să nu mai zăbovească atîta vreme cît marea putea să fie trecută şi cît armata mai putea încă să domine cu corăbiile pe care le primiseră de curînd. (4) El spunea că pentru cetatea Atena este mai de folos să facă războiul împotriva acelora care

îi înconjurau pe ei înșiși cu ziduri, acolo, pe loc, decît împotriva syracusanilor, pe care nu mai era ușor să-i supună, și că, nici altmintrelea nu este logic să stea pe loc, cheltuind bani mulți.

48 (1) Aceasta era părerea lui Demosthenes. Nicias socotea și el că situația lor este rea, dar nu voia să arate în vorbe slăbiciunea lor și nu era de părere să se voteze în plină adunare retragerea și să se dea astfel în vileag dușmanilor; zicea că vor putea să scape mai ușor neobservați, cînd vor voi să facă aceasta. (2) Pe de altă parte și situația dușmanilor, din cele ce știa el mai mult decît alții, îi dădea oarecare nădejde că va fi mai rea decît a lor, dacă vor persista să rămînă pe loc, pentru că, gîndea el, îi vor măcina lipsa de bani, mai ales că ei înșiși dominau pe mare cu corăbiile actuale. Într-adevăr, se mai aflau și în Syracusa unii care voiau să încredințeze atenienilor cetatea și duceau cu el tratative secrete; el însă nu-i lăsa să se înapoieze în patrie. (3) Nicias, cunoscînd aceste lucruri, era nehotărît și înclina către ambele soluții, dar, pe față, a declarat că nu va retrage armata. A spus că știe bine că atenienii nu vor accepta această hotărîre a lor, de a se retrage, fără ca ei să fi votat retragerea. Într-adevăr, zicea el, pentru soarta lor înșiși nu vor vota acei oameni care au văzut situația existentă așa cum o văd ei înșiși și nu vor asculta pe alții pentru a cerceta, ci se vor lăsa convinși mai ales de acuzațiile pe care le vor profesa unii cu mai multă măiestrie retorică. (4) A mai spus că dintre soldații care sînt de față, mulți și chiar foarte mulți care acum strigă că sînt în primejdii, îndată ce vor ajunge la Atena vor susține, strigînd, contrariul, cum că generalii s-au întors în patrie, fiind mituiți. A spus, deci, că nu vrea — cunoscînd firea atenienilor — să piară de mîna lor, din pricina unei învinuiri urîte și nedrepte, ci preferă să piară de mîna dușmanilor, dacă trebuie, riscîndu-și viața. (5) A mai spus că situația syracusanilor este mai rea decît a lor înșiși, pentru că, syracusanii se hrănesc cu grîu adus pe bani din străinătate și că cheltuiesc în același timp și cu forturile din jurul cetății și că trebuie să întrețină și o mare flotă pe timp de un an; în același timp însă banii le lipsesc și în scurt timp n-o să aibă de unde să-i mai procure. Pînă acum ei au cheltuit două mii de talanți și datorează încă și mai mult; dacă vor fi oricît de puțin

lipsiți de armata de față, din neputința de a o hrăni, situația lor se va nărui, de vreme ce puterea lor constă din auxiliari și nu este supusă ordinelor, ca cea ateniană. (6) Nicias a spus, deci, că trebuie să mai stea pe loc și să aștepte; să nu se retragă, înfrînți din pricina banilor, în care ei sînt totuși mai puternici.

49 (1) Aceste lucruri le susținea cu tărie Nicias, cunoscînd cu de-amănuntul situația din Syracusa, lipsa de bani, și faptul că acolo se găseau mulți care voiau să încredințeze atenienilor situația și care duceau tratative cu el să nu plece, apoi pentru că, în același timp, se bizuia cu mai mult curaj pe corăbii decît se bizuise mai înainte, cînd fusese învins. (2) Demosthenes însă nici nu voia să audă să mai rămînă pe loc; dar dacă, totuși, nu trebuie să retragă armata fără votul atenienilor, ci să lase timpul să lucreze, a spus că este necesar să se retragă la Thapsos sau la Catana; de acolo vor avea cu ce se hrăni, cutreierînd cu pedestrimea cea mai mare parte a ținutului, și, devastînd ogoarele dușmanilor, îi vor lovi și pe ei. Apoi vor da lupte cu corăbiile în largul mării, nu la strîmtoare, care este în avantajul dușmanilor, ci în larg, în care și experiența le va fi folositoare, și vor putea să se și retragă și să facă menevre navale, nu într-un spațiu redus și limitat, ci ridicînd ancora spre larg. (3) Într-un cuvînt, el a spus că în nici un caz nu socotește că trebuie să mai rămînă, ci că trebuie să se retragă cît mai degrabă. De asemenea, Eurymedon susținea aceleași manevre ca și el. (4) Dar, de vreme ce Nicias se împotrivea, s-a produs un fel de silă și de ezitare, ba chiar s-a înfiripat bănuiala că Nicias știe mai multe lucruri de se îndărătnicește atîta. În acest fel au șovăit atenienii și au rămas pe loc.

50 (1) În acest timp Gylippos și Sicanos au sosit la Syracusa, iar Sicanos n-a putut ajunge la Acragas, pentru că, în timp ce el era la Gela, gruparea favorabilă syracusanilor fusese izgonită din cetate. În schimb Gylippos a venit în Sicilia aducînd cu sine o altă armată, destul de numeroasă și pe soldații care-i fuseseră trimiși din Peloponeș, primăvara, în holcade, și care sosiseră din Libia la Selinus. (2) Într-adevăr, sosind în Libia, cirenaii le dă-

duseră două trireme și comandanți, iar în timpul plutirii au venit în ajutor cetății Evesperides, care era asediată de libieni; ei au înfrînt pe libieni. Apoi, de aci, au plutit spre Neapolis, un emporiu cartaginez, de care Sicilia se află la o depărtare de cel puțin două zile și o noapte de plutire și, trecînd marea, de acolo au ajuns la Selinus. (3) Syracusanii, de îndată ce au sosit aceștia, s-au pregătit să atace pe atenieni din două părți, și cu corăbiile și cu pedestrimea. Comandanții atenienilor, văzînd că dușmanilor li se alăturase o altă armată și că situația lor nu mergea spre bine, ci, dimpotrivă, continua în fiecare zi să se înrăutățească, fiind mai ales apăsați de slăbiciunea oamenilor, se căiau că nu se retraseseră de mai înainte. Și pe lîngă aceasta nici Nicias nu se mai împotrivea ca mai înainte, ci, dimpotrivă, spunea pe față că socotește că trebuie să se pună la vot plecarea; totodată, i-a anunțat pe toți că se vor retrage cît mai pe furiș pe mare și să fie gata de plecare, cînd se va da semnalul. (4) Dar tot șovăind ei să pornească pe mare, cînd toate erau pregătite, s-a produs o eclipsă de lună cînd tocmai pe cer era lună plină. Marea majoritate a atenienilor, gîndindu-se la eclipsă, cereau comandanților să rămînă pe loc, iar Nicias, care de altfel era cam prea aplecat spre divinație și spre superstiție, a spus că nu se va delibera nimic mai înainte de a sta pe loc douăzeci și șapte de zile, pînă să se pună în mișcare așa cum spuneau prezicătorii. Așadar, atenienii au rămas pe loc, deși mai înainte erau gata să plece.

51 (1) Syracusanii, fiind informați și despre acest lucru, erau și mai mult tentați să nu-i lase din mînă, de vreme ce atenienii înșiși își dăduseră seama că nu sînt mai puternici decît syracusanii, nici în corăbii, nici în pedestrime, căci altfel n-ar fi pus la cale plutirea; totodată, nu voiau ca atenienii să se așeze în altă parte în Sicilia și să fie mai greu de ajuns cu războiul la ei, ci le convenea să-i silească cît mai repede să dea bătălia navală acum, și în locul în care le este lor favorabil. (2) Au echipat deci corăbiile și au făcut exerciții cîte zile au socotit ei că este necesar. În prima zi, au dat un atac la zidurile atenienilor; o parte din armata lor, nu prea mare, constituită din călăreți și hopliți, a dat un atac la porți și au

interceptat cîțiva hopliți atenieni și, respingîndu-i, au început să-i urmărească, dar, pentru că intrarea era strîmtă, atenienii au pierdut numai șaptezeci de călăreți și cîțiva hopliți.

52 (1) În această zi armata syracusanilor s-a retras; a doua zi, însă, ei au pornit la atac cu șaptezeci și șase de corăbii și au înaintat și cu pedestrimea spre ziduri. Atenienii le-au ieșit în cale cu optzeci și șase de corăbii și, luînd contact, au început lupta navală. (2) Syracusanii și aliații lor, învingînd pe Eurymedon, care comanda aripa dreaptă a atenienilor și care voia să înconjure corăbiile dușmanilor și să-i atragă spre țărm au izolat mai întîi mijlocul armatei atenienilor și l-au capturat și pe Eurymedon în scobitura și adîncitura portului; pe el l-au ucis, iar corăbiile care erau cu el le-au distrus. Apoi au urmărit toate celelalte corăbii ale atenienilor și le-au împins spre uscat.

53 (1) Gylippos, văzînd corăbiile dușmanilor înfrînte și duse dincolo de gardurile de pari și de tabăra lor proprie și căutînd să distrugă pe oamenii care coborau de pe corăbii, pentru ca syracusanii să-și poată apropia mai ușor corăbiile de uscatul care le era prieten, a sărit în ajutor cu o parte a armatei spre istmul portului. (2) Thyrenienii — căci ei făceau de strajă aci pentru atenieni — văzînd pe syracusani năpustindu-se în dezordine, s-au avîntat asupra primilor, i-au respins și i-au aruncat în mlaștina care se numește Lysimeleia. (3) Mai tîrziu, pentru că syracusanii și aliații lor aveau o armată și mai mare, atenienii, temîndu-se de soarta corăbiilor, s-au orînduit în luptă împotriva dușmanilor și, învingîndu-i, i-au urmărit și au ucis mulți hopliți, iar corăbiile pe multe le-au salvat și le-au dus în tabăra lor; syracusanii și aliații au luat optsprezece corăbii și au ucis pe toți oamenii de pe ele. (4) Voind să ardă restul corăbiilor au dat drumul unei holcade vechi, pline de cîlți și talaș — vîntul sufla într-adevăr spre atenieni — după ce-i puseseră foc. Atenienii, fiind îngrijorați de corăbii, au născocit niște stingătoare și au stins flacăra și, prin faptul că holcada nu s-a apropiat, au scăpat de primejdie.

54 (1) După aceea, syracusanii au înălțat un monument în cinstea biruinței și pentru lupta navală, și pentru intercepta-

rea hoplitilor făcută sus la zid, de unde luaseră cavaleria, iar atenienii au înălțat un monument în cinstea biruinței pentru că thyrenienii respinseseră pedestrașii spre mlaștină și pentru că ei înșiși îi respinseseră în cealaltă tabără.

55 (1) Obținînd deci syracusanii o victorie strălucită și cu flota — mai înainte se temuseră de corăbiile care veniseră cu Demosthenes — atenienii erau cu totul descurajați și mare era surpriza, dar și mai mare era căința pentru că porniseră expediția. (2) Într-adevăr, ei atacaseră numai aceste cetăți, care aveau un fel de viață ca al lor și un regim democratic ca și ei, și care dispuneau de corăbii, de cai și erau mari, și nu putuseră să producă nici cu armata, cînd erau mai puternici, prin vreo schimbare politică, interesul prin care ar fi putut să și-i atragă, ci, dimpotrivă, avuseseră de cele mai multe ori insuccese; de aceea, erau în mare încurcătură și mai înainte, dar mai ales acum, mai mult după ce au suferit înfrîngerea cu flota, înfrîngere la care nu se așteptau.

56 (1) Syracusanii au început îndată să plutească fără frică prin fața portului și plănuiau să-i închidă gura pentru ca atenienii, chiar dacă ar vrea să iasă, să nu mai scape neobservați. (2) Într-adevăr, syracusanii nu se îngrijeau numai să se salveze ei înșiși, ci ca să-i și împiedice pe atenieni să se salveze, considerînd, așa cum era de altfel, că situația lor este cu mult mai bună decît a atenienilor, iar dacă vor putea să înfrîngă pe atenieni și pe aliații lor, pe uscat și pe apă, victoria lor va părea strălucită în fața elenilor. Astfel, unii dintre eleni vor fi îndată eliberați, iar alții vor scăpa de frică, pentru că ceea ce mai rămăsese din forțele atenienilor nu va mai fi în stare să susțină războiul care va fi impus mai tîrziu, ei înșiși socoteau că vor merita să fie admirați mult și de alți oameni și de generațiile următoare. (3) Și, într-adevăr, lupta lor era vrednică de aceasta, mai ales pentru că înfrînseseră nu numai pe atenieni, ci și pe alți mulți aliați ai lor și nu numai ei singuri, dar și cu cei care le veniseră în ajutor, dar sub comanda lor, împreună cu corintienii și lacedemonienii și pentru că-și puseseră în centrul primejdiei propria lor cetate și reușiseră să-și dezvolte o mare putere navală. Într-adevăr, foarte multe neamuri s-au strîns în această singură cetate, desigur, în afară de mulțimea care, în timpul acestui război, se dăduseră de partea atenienilor sau a lacedemonienilor.

57 (1) Atîți au fost, și unii și ceilalți, cînd au pornit cu război unii împotriva Siciliei, iar ceilalți în apărarea ei, unii ca să-și dobîndească o țară, iar ceilalți ca să salveze Syracusa și nu s-au ridicat unii împotriva altora pentru apărarea drepturilor și nici pentru că erau rude, ci mai mult fiecare după cum îi dicta momentul, interesul sau nevoia. (2) Atenienii, fiind ei înșiși ionieni, s-au dus înadins împotriva syracusanilor, care erau dorieni, iar alături de ei, în expediție, au pornit și lemnieni și imbrieni și egineții stăpînitori atunci ai Eginei, care vorbeau aceeași limbă și aveau aceleași datini ca ei, ba chiar și hestienii, care locuiau cetatea Hestia în Eubeea, căci erau coloniștii lor. (3) Dintre ceilalți, unii au pornit în expediție ca supuși, alții ca aliați independenți, iar alții angajați cu plată. (4) Printre cei supuși și care plăteau phorosul erau eretrieni, chalcidieni, styrieni și carystieni din Eubeea, din insule erau chieni, andrieni, tenieni; din Ionia erau milesieni, samieni, și chioți[18]. Dintre aceștia numai chienii nu plăteau phorosul, ci dădeau corăbii, fiind autonomi. Toți aceștia erau în cea mai mare parte ionieni și supuși ai Atenei, afară de carystieni — aceștia erau dryopi[19]. Și au urmat siliți pe atenieni, împotriva dorienilor. (5) Pe lîngă aceștia mai erau în expediție eolieni, methymneeni[20], care erau supuși să contribuie cu corăbii, nu cu bani; mai erau tenedieni[21], ainieni[22], care plăteau phorosul. Acești eolieni se luptau de nevoie cu eolienii întemeietori, adică cu beoțienii care erau de partea syracusanilor, numai plateenii, care erau beoțieni, se băteau cu beoțienii, mînați de dușmănie. (6) Și rhodienii[23] și cytherienii[24], erau dorieni; cytherienii, care erau coloniștii lacedemonienilor, au luat armele împotriva lacedemonienilor, care erau cu Gilyppos, iar rhodienii deși de neam din Argos, se băteau, siliți, cu syracusanii, care erau dorieni, cu gelienii[25], care erau coloniștii lor și care porniseră în expediție alături de syracusani. (7) Dintre insularii care se aflau în jurul Peloponesului, mai luau parte la expedi-

ţie cephallienii şi zacynthienii autonomi, care, insulari fiind, erau ţinuţi în frîu, pentru că atenienii stăpîneau marea. În expediţie mai erau şi corcyreieni, care erau nu numai dorieni, dar chiar corintieni, care luptau împotriva corintienilor şi syracusanilor, deşi erau coloniştii unora şi rudele altora, pretextînd că sînt siliţi s-o facă, în realitate însă erau mînaţi de duşmănia împotriva corintienilor. (8) Şi messenienii, aşa cum sînt numiţi acum, veniţi din Naupactos şi Pylos, care era stăpînit atunci de atenieni, au fost atraşi în război şi încă şi cîţiva exilaţi din Megara luptau împotriva megarienilor din Selinus, din pricina nenorocirii în care se aflau. (9) Ceilalţi erau în expediţie mai degrabă de bunăvoie. Astfel, argeienii participau la expediţie nu atît în virtutea alianţei, cît din pricina duşmăniei împotriva lacedemonienilor şi totodată pentru un cîştig propriu. Ei, care erau dorieni, luptau împotriva dorienilor, alături de ionienii atenieni, iar mantineenii şi ceilalţi mercenari arcadieni, obişnuiţi să fie întotdeauna împotriva duşmanilor care li se arătau, şi atunci socoteau duşmani pe arcadienii care veneau cu corintienii, numai în vederea cîştigului; cretanii şi etolienii fuseseră convinşi să ia parte la expediţie şi ei pentru bani, iar cretanii, care colonizaseră Gela, împreună cu rhodienii, n-au pornit război alături de coloniştii lor, ci împotriva lor, de bunăvoie, fiind angajaţi cu plată. (10) Şi unii dintre acharnanieni au venit în ajutorul atenienilor şi în vederea cîştigului, dar mai degrabă din sentimentele de prietenie, pe care le aveau pentru Demosthenes şi din simpatia pentru atenieni, cu care erau aliaţi. (11) Aceştia sînt despărţiţi de golful Ionic. Dintre italioţi erau în expediţie thurii[26], metapontienii[27], fiind şi ei prinşi în vîltoarea evenimentelor militare; mai erau în expediţie şi dintre sicilieni: naxienii şi catanienii, iar dintre barbari egestanii, care fuseseră atraşi, precum şi o mare parte din siceli, ba chiar unii dintre thyrenienii dinafara Siciliei, fiind în duşmănie cu syracusanii şi cîţiva iapygi[28] angajaţi cu plată. Aceste neamuri erau în expediţie împreună cu atenienii.

58 (1) În ajutorul syracusanilor au venit camarinenii, care le erau vecini, şi gelienii, care locuiau lîngă ei, apoi selinuntinii,

care fuseseră aşezaţi acolo, pe cînd acragantinii şedeau liniştiţi. (2) Şi aceştia locuiesc partea Siciliei care priveşte spre Libia. Au mai venit în ajutor şi himeraii, din partea Siciliei care priveşte spre Marea Thyreniană, în care locuiesc numai eleni; de altfel numai aceştia au venit din acea parte. (3) Acestea erau neamurile elenice din Sicilia, dorienii şi toţi cei autonomi, care luptau alături de sicilieni, iar dintre barbari numai sicelii, care nu trecuseră de partea atenienilor. Dintre elenii dinafara Siciliei, lacedemonienii oferiseră un comandant spartan, restul de neodamozi[29], ceilalţi şi pe hiloţi, iar corintienii singuri veniseră şi cu corăbii, şi cu pedestrime; leucadienii şi ambracioţii veniseră în virtutea rudeniei, iar din Arcadia fuseseră trimişi mercenari de către corintieni; sicyonienii fuseseră siliţi să ia parte la expediţie, iar dintre dorienii dinafara Peloponesului, beoţienii. (4) Împotriva acestor duşmani care veneau, sicilienii, ei înşişi, au folosit trupe mai numeroase de toate felurile, deoarece aveau cetăţi mari. Într-adevăr, s-au strîns mulţi hopliţi, corăbii, cai şi toate cele necesare, din belşug. Şi iarăşi, în raport cu ceilalţi, ca să zicem aşa, syracusani contribuiseră cu cei mai mulţi ostaşi, datorită mărimii cetăţii şi pentru că erau într-o foarte mare primejdie.

59 (1) Aceste trupe auxiliare se adunaseră şi din partea unora şi din partea celorlalţi şi atunci toate aceste trupe erau de faţă şi mai tîrziu nu s-a mai adăugat nimic. (2) Syracusanii şi aliaţii au socotit, pe bună dreptate, că, în urma victoriei obţinute, vor avea de dat o frumoasă luptă ca să cucerească întreaga tabără a atenienilor, care era aşa de mare, şi să nu mai lase pe atenieni să le scape pe nicăieri, nici pe uscat, nici pe mare. Le-au închis, deci, îndată portul cel mare, care avea o gură de opt stadii, folosind trireme aşezate în coastă, vase şi luntre, pe care le ancoraseră; au mai făcut şi celelalte pregătiri necesare în eventualitatea cînd atenienii vor îndrăzni să dea lupta navală.

60 (1) Atenienii, văzînd închiderea portului şi aflînd şi de restul planului duşmanilor, au socotit că trebuie să delibereze. (2) Adunîndu-se şi comandanţii şi taxiarhii[30], au luat în conside-

rare greutățile de față de tot soiul și mai ales faptul că nu aveau provizii nici pentru momentul de față (trimiseseră mai înainte la Catana oameni ca să le spună să nu aducă provizii, gîndind că vor pleca), nici pentru viitor, dacă nu vor învinge pe mare. Au plănuit deci să părăsească zidul de sus și să separe prin zid o porțiune de pămînt lîngă corăbii, cît se poate de mică, necesară vaselor și oamenilor bolnavi și pe aceasta s-o păzească, iar din restul pedestrimii să îmbarce oamenii pe toate corăbiile și pe cele care erau solide, și pe cele mai puțin în stare să plutească, și să dea lupta navală și, dacă vor învinge, să se ducă spre Catana, iar dacă nu, să dea foc corăbiilor și, aranjîndu-se în linia de bătaie, să se retragă prin orice ținut, fie barbar, fie elen. Ei au și adus la îndeplinire aceste hotărîri. (3) Astfel, ei au coborît din partea de sus a zidurilor, au echipat toate corăbiile, silind să-i îmbarce pe toți aceia care păreau că au vîrsta necesară luptei. (4) Și, într-adevăr, s-au echipat în total 110 corăbii. Au îmbarcat pe corăbii arcași mulți, sulițași acharnanieni, procurînd și de la alți străini cele necesare, așa cum era firesc într-o situație critică, potrivit planului. Nicias, cînd majoritatea pregătirilor erau gata, văzînd că soldații săi sînt descurajați din pricina înfrîngerii navale și că, din cauza lipsei de hrană, voiesc să se avînte îndată în primejdie, i-a chemat pe toți în adunare și la început i-a încurajat, spunîndu-le următoarele:

61 (1) „Soldați atenieni și aliați! Lupta care se va da va prezenta același interes pentru toți, pentru patrie și pentru salvarea fiecăruia dintre noi, tot așa ca și pentru dușmani. Într-adevăr dacă vom învinge acuma cu corăbiile, fiecare dintre noi va putea să-și revadă propria cetate. (2) Nu trebuie însă să ne descurajăm și să avem sentimentul pe care-l au oamenii fără experiență, care, după ce au fost învinși în primele bătălii, tot timpul de după aceea au o stare sufletească la fel ca în marile dezastre. (3) Dar voi, atenienilor, care sînteți de față, încercați în multe războaie, și voi, aliaților, care mereu ați fost în expediție cu noi, amintiți-vă de surprizele războaie-

lor și, nădăjduind că soarta ar putea sta de partea noastră, pregătiți-vă să vă bateți din nou cu vrednicia impusă de mulțimea acestor soldați cît vedeți voi înșivă că sînteți.

62 (1) În privința ajutoarelor pe care le-au socotit că vor fi de folos în strîmtoarea portului, față de mulțimea corăbiilor care vor apărea și față de amenajările de pe punțile corăbiilor prin mijlocul cărora am fost loviți mai înainte, să știți că și noi ne-am pregătit cu toate după cerințele momentului și împreună cu cîrmacii. (2) Într-adevăr, mulți arcași și sulițași se vor urca pe corăbii și o mare mulțime de oameni, de care nu ne vom putea folosi, dacă vom da lupta navală în larg, pentru că ei vor da lovituri științei noastre navale, datorită greutății corăbiilor lor. Însă în bătălia pedestră, care în mod necesar se va angaja pe corăbii, toți acești oameni ne vor fi de folos. (3) Noi am găsit mijloacele necesare pe care trebuie să le construim, la rîndul nostru, pe corăbii ca remediu împotriva grosimii urechilor corăbiilor, de la care am primit mari lovituri, și anume, gheare de fier care vor opri vîslirea înapoi a corăbiei lovite, dacă, într-adevăr corăbierii vor ști să le mînuiască. (4) Este adevărat că am fost siliți să ne batem ca pedeștri pe corăbii și se vede că este util ca nici noi să nu dăm îndărăt, dar nici pe ei să nu-i lăsăm mai ales că și pămîntul, în afară de porțiunea pe care o va ocupa pedestrimea noastră, ne este potrivnic.

63 (1) Amintindu-vă de aceste lucruri, că trebuie să luptați din toate puterile voastre și să nu vă lăsați respinși spre uscat, cînd o corabie se ciocnește cu alta, să nu socotiți că este bine să vă desprindeți mai înainte de a arunca în mare de pe puntea dușmană pe hoplitii lor. (2) Mai mult, aceste îndemnuri le fac nu numai hoplitilor corăbieri, cît mai ales epibaților care se află sus, cu atît mai mult cu cît asta este treaba celor care se află acolo. Noi putem acum să obținem o victorie, mai ales cu pedestrimea. (3) Pe corăbieri îi îndemn, și în această împrejurare, și-i rog să nu fie prea impresionați în nenorociri, ținînd seamă că acuma au o mai bună pregătire la punțile corăbiilor și dispun de mai multe corăbii; îi rog

să reflecteze că merită să fie salvată acea mulțumire de sine pe care o încercați cînd erați socotiți atenieni deși nu erați în realitate, și, datorită cunoașterii limbii ateniene, cît mai ales imitării felului de viață atenian, erați admirați în toată Elada și participați la dominația exercitată de noi nu numai în foloasele pe care le trageți, ci și prin teama pe care o inspirați supușilor și prin faptul că nu vi se făceau nedreptăți. (4) În acest fel, luînd parte, în libertate, numai voi, împreună cu noi, la dominație, e drept să n-o trădați vătămînd-o cu ceva, ci, disprețuind pe corintieni, pe care i-ați învins de mai multe ori, și pe sicilieni, dintre care nici unul n-a îndrăznit să ni se opună, nici atunci cînd flota lor era în floare, rezistați-le și arătați-le că, chiar cînd sînteți slabi și în împrejurări grele, știința voastră este superioară oricărei puteri norocoase a dușmanilor.

64 (1) Iar acelora dintre voi care sînt atenieni, iarăși le amintesc că voi n-ați mai lăsat alte corăbii în depozitul naval și nici hopliți de vîrsta armelor și dacă vi se va întîmpla altceva în afară de victorie, dușmanii de aici vor porni îndată spre corăbiile de acolo și aceia dintre noi care au rămas pe loc nu vor fi în stare să reziste dușmanilor de acolo și celor care vor veni de aici. Gîndiți-vă că voi ați putea să cădeți imediat sub stăpînirea syracusanilor, pentru care știți cu ce gînduri ați venit, iar atenienii de acolo ar putea să cadă sub stăpînirea lacedemonienilor. (2) De aceea, în această luptă rezistați mai cu tărie și pentru unii și pentru alții, decît ați rezistat cîndva, și gîndiți-vă, fiecare în parte și cu toții la un loc, că pe corăbiile voastre se află acum și pedestrașii atenienilor și corăbiile, și restul cetății, și marele nume al atenienilor, pentru care, dacă unul se distinge de celălalt, fie prin știință, fie prin curaj, nu va mai putea găsi o altă împrejurare în care să poată fi de folos patriei și salvator pentru toți atenienii".

65 (1) Nicias, făcîndu-le astfel de îndemnuri, le-a poruncit îndată să se îmbarce pe corăbii. Gylippos și syracusanii puteau să-și dea seama, văzînd această pregătire, că atenienii vor da lupta navală. (2) Li se vestise și construirea ghearelor de fier, iar ei se pregătiseră și în celelalte privințe și pentru acestea.

Într-adevăr, acoperiseră cu piele prora și partea de sus a corăbiilor pentru ca gheara de fier să lunece și, cînd este aruncată, să nu aibă de ce să se prindă. (3) Și cînd toate erau gata, și comandanții ca și Gilyppos le-au făcut soldaților îndemnuri și le-au spus următoarele:

66 (1) „Syracusanilor și aliaților! Știți că faptele săvîrșite pînă acum sînt frumoase și că lupta navală se va da pentru un viitor frumos, și voi cei mulți cred că o știți de asemenea pentru că nu ați fi luptat altfel cu atîta avînt, iar dacă cineva nu știe atîta cît trebuie îl vom informa. (2) Astfel, voi ați învins în luptele navale și veți învinge, după cît se pare și în cea următoare, pe atenieni, care au venit în țara noastră ca să aducă mai întîi Sicilia în sclavie, iar apoi, dacă ar fi avut izbînzi, Peloponesul și întreaga Eladă; pe atenienii care dețin cea mai mare dominație printre elenii de odinioară și cei de acum voi i-ați învins cei dintîi dintre toți oamenii, rezistîndu-le cu flota, arma prin care ei au cucerit tot ceea ce dețin. Dar voi ați învins în luptele navale, și acum veți învinge și dominația lor. (3) Într-adevăr, cînd oamenii sînt înfrînți în forța cu care cred ei că pot să domine, prestigiul lor va fi în viitor mai mic decît este forța lor însăși sau decît o socoteau ei la început și, fiindu-le înfrîntă înfumurarea împotriva așteptărilor, o să cedeze în măsura forței care le-a mai rămas. Atenienii se găsesc, firește, în această situație.

67 (1) Puterea noastră anterioară, cu care am înfruntat primejdia chiar fără să fim experimentați, este mai temeinică acum și dacă se adaugă faima că sîntem foarte tari, pentru că am învins pe cei mai tari, nădejdea fiecăruia dintre noi va fi dublă. De cele mai multe ori, cea mai mare nădejde și cel mai mare curaj sînt aduse de faptele săvîrșite. (2) Chiar încercarea lor de a imita pregătirea noastră este obișnuită felului nostru de a proceda și vom fi la înălțimea momentului pentru fiecare dintre ei. Atenienii, cînd au mulți hopliți pe punțile corăbiilor, contrar obiceiului lor, mulți sulițași, ca să zicem așa, de uscat, acharnanienii și alții care s-au urcat pe corăbii, care nu vor ști cum trebuie să arunce șezînd, cum

să nu pună în primejdie corăbiile și cum n-o să se tulbure ei între ei, cînd nu se vor mișca în același fel? (3) Să știți că nu vor putea să fie ajutați de mulțimea corăbiilor, dacă cineva dintre voi se teme și de asta, gîndind că nu veți lupta cu un număr egal de corăbii. Într-adevăr, într-un spațiu îngust, corăbiile numeroase vor face mai cu încetul ceea ce vor, dimpotrivă, vor putea fi mai ușor loviți de cele ce ați pregătit voi. (4) Iată acum adevăratele motive pentru care socotim noi că sîntem bine informați: pe ei i-au copleșit relele și, forțați de strîmtoarea în care se găsesc, au trecut la o îndrăzneală necugetată, astfel că se avîntă în primejdii nu pentru că se încred în armata lor, ci mai mult în favoarea norocului, pentru ca, dacă vor fi înfrînți, să plece acasă pe mare, sau să se retragă pe uscat, gîndind că nu vor putea s-o ducă mai rău decît o duc acum.

68 (1) Deci, în fața acestei neorînduieli și a soartei unor dușmani care s-au trădat pe sine înșiși, să ne avîntăm cu mînie și să socotim că această mînie împotriva dușmanilor este foarte legitimă, pentru aceia care socotesc că-i drept cu mînie a pedepsi pe agresor, și să socotim, în același timp, că vom obține respingerea dușmanilor, fapt despre care se spune, desigur, că este cel mai de dorit. (2) Că ei sînt dușmani și încă cei mai mari, o știți cu toții, de vreme ce au venit în țara noastră ca să ne aducă în sclavie, și, dacă ar fi avut izbînzi, ar fi copleșit bărbații cu cele mai mari nenorociri, femeile și copiii cu cele mai groaznice rușini, iar cetății întregi i-ar fi adus cea mai urîtă faimă. (3) De aceea, se cade ca nimeni dintre voi să nu dea dovadă de slăbiciune și să nu-și închipuie că este un succes dacă atenienii se vor retrage fără primejdie. Pentru că, chiar dacă vor învinge, ei se vor comporta la fel. Aceasta fiind situația lor, în mod firesc realizarea dorințelor noastre, și anume pedepsirea atenienilor și redarea libertății temeinice întregii Sicilii, libertate de care se bucura și mai înainte, va constitui o frumoasă luptă. Acele primejdii sînt cele mai rare care aduc cele mai puține daune, datorită înfrîngerilor, dar, în schimb, vin cu cele mai mari foloase, în izbînzi".

69 (1) Comandanții syracusanilor și Gylippos, făcînd aceste îndemnuri propriilor soldați, s-au urcat pe corăbii îndată ce au aflat că atenienii făcuseră la fel. (2) Nicias, impresionat de situația de față și dîndu-și seama de ce fel de primejdie îl paște și cît de aproape este, ținînd seamă că erau gata să pornească și socotind, așa cum este firesc în marile zbuciumuri, că toate lucrurile pentru ei au nevoie și de acțiune, dar că nu li se spusese suficient ceea ce trebuia, a început iarăși să îndemne pe fiecare trierarh, numindu-l și cu numele tatălui său, cu numele său, și cu numele tribului din care făcea parte, și le cerea ca, în ceea ce îi privește, dacă mai au vreo firimitură de sentiment al onoarei, să nu trădeze virtuțile străbune, prin care se făcuseră vestiți părinții lor și să-și amintească de patria lor care se bucură de cea mai deplină libertate și de posibilitățile de trai pe care le au toți în această cetate; el spunea acestea și alte lucruri de acest fel, care se pot spune într-o împrejurare de acest fel de către comandanți — fără să se teamă că trezesc impresia că vorbesc despre lucruri știute — atît cu privire la femei, cît și la copii și la zeii patriei, lucruri pe care le spun comandanții cu patos, socotindu-le utile, ca să-i impresioneze cît mai mult în împrejurarea de față. (3) Nicias, deci, socotind că le-a făcut nu atît îndemnuri potrivite, cît necesare, s-a retras și ducîndu-și pedestrimea spre mare a aranjat-o cît mai bine a putut, pentru ca să constituie un ajutor foarte mare dat celor de pe corăbii, spre a-i încuraja. (4) Demosthenes, Menandros și Euthydemos — ei se îmbarcaseră, în calitate de comandanți, pe vasele atenienilor — ridicînd ancora de la tabăra lor, au plutit îndată spre zăvorul portului, voind să forțeze ieșirea.

70 (1) Syracusanii, ieșindu-le și ei în întîmpinare, împreună cu aliații, cu un număr de corăbii egal cu cel de mai înainte, păzeau ieșirea din port, în sectorul lor, iar restul portului l-au închis, pentru ca să poată să se năpustească în același timp asupra atenienilor din toate părțile și totodată pedestrimea să le vină în ajutor pe unde se vor îndrepta corăbiile. Flota syracusanilor o comandau Sicanos și Agatharchos, avînd

fiecare cîte un flanc, iar Pythen și corintienii aveau sub ordine centrul liniei de bătaie. (2) Cînd atenienii au luat legătură cu podul de corăbii[31], la prima ciocnire au înfrînt corăbiile care erau așezate în fața lor, și au încercat să spargă zăvorîrea. Dar, după aceea, syracusanii s-au năpustit asupra lor din toate părțile, împreună cu aliații, iar lupta nu se dădea numai la podul de corăbii, ci în tot portul, și era grea, așa cum nu mai fusese nici una din cele anterioare. (3) Într-adevăr, fiecare dintre cei de pe corăbii pluteau cu mare avînt încotro li se dădea comanda și cu o bine stăpînită tehnică luptau cîrmacii unii împotriva altora și mare era întrecerea între ei, iar epibații, ori de cîte ori o corabie se ciocnea cu alta, erau atenți ca manevrele de pe punte să nu fie inferioare tehnicii celorlalți și fiecare depunea eforturi să se dovedească cel mai bun în sectorul în care fusese pus. (4) Apoi, deoarece multe corăbii se strînseseră într-un spațiu îngust, căci cele mai multe dintre ele luptau într-adevăr într-un loc foarte îngust și erau aproape, în total, două sute, atacurile erau puține, pentru că nu era suficient spațiu pentru retrageri și pentru atacuri din flanc, dar ciocnirile erau dese, pentru că se întîmpla ca o corabie să dea peste alta, fie că voia să fugă, fie că voia să plutească în altă parte. (5) Și atît timp cît o corabie se avînta la atac, dușmanii de pe punțile corăbiilor zvîrleau cu sulițe, săgeți și pietre din belșug. Așa încît, după ce începea atacul, epibații, luînd contact, încercau să se urce unii pe corabia celorlalți. (6) Și în multe părți, din cauza strîmtorii, se întîmpla ca ei să atace iar alteori să fie atacați, și cîteodată se agățau două corăbii una de alta și cîteodată și mai multe, din pricina strîmtorii. Iar cîrmacii, unii stăteau de pază, iar alții atacau și nu numai într-un punct, ci în mai multe, din toate părțile, iar zgomotele făcute de ciocnirile corăbiilor erau atît de puternice încît, pe lîngă faptul că produceau o adîncă impresie, făceau ca și ordinele date de comandanții vîslașilor să nu fie auzite. (7) Într-adevăr, puternic și foarte frecvent era îndemnul pe care-l dădeau celeustilor din ambele părți, atît în ce privește tehnica, precum și în ce privește întrecerea între ei; astfel, atenienilor li se comanda să forțeze trecerea și să atace cu tot avîntul acum, cînd e momentul, pentru libertatea patriei,

iar syracusanilor și aliaților lor li se spunea că e frumos să împiedice pe atenieni să fugă și, învingînd, să-și sporească fiecare patria. (8) Mai mult, și comandanții, de amîndouă părțile, dacă vedeau că vreo corabie „bate pupa" fără să fie nevoie, îl strigau pe nume pe trierarch și-l întrebau: atenienii, dacă se retrage socotind că pămîntul dușmănos este mai primitor decît marea dobîndită cu multă trudă, iar syracusanii, dacă voiește să scape de atenienii, despre care știe bine că vor să scape ei înșiși cu orice preț, și dacă, în acest fel, ei înșiși fug de cei care fug.

71 (1) În timp ce bătălia navală era încă nedecisă, pedestrimea atenienilor și pedestrimea syracusanilor, care se afla pe uscat, era în mare zbucium și încordare, căci pedestrimea syracusană avea ambiția să săvîrșească o faptă și mai glorioasă, iar pedestrimea ateniană, care venise să atace, să nu aibă parte de o soartă mai rea decît cea de față. (2) De vreme ce toată salvarea atenienilor consta în corăbii și groaza lor cu privire la viitor era fără seamăn și din pricina situației neobișnuite, ei erau siliți să privească de pe uscat bătălia navală. (3) Într-adevăr, spectacolul era aproape și nu toți se uitau în același loc și dacă unii vedeau pe ai lor învingători prindeau curaj și începeau să-i îndemne și să invoce zeii să nu-i lipsească de salvare, iar cei care priveau spre soldații înfrînți gemeau și strigau și, privind la cele ce se petreceau, ei făceau din gîndire o sclavă a acțiunilor care se desfășurau. Alții priveau spre partea contrară a luptei navale, unde cele două părți erau pe picior de egalitate, și din pricina continuei indecizii a luptei suferind, și fizicește și cu gîndul, din pricina fricii, petreceau momente foarte grele; într-adevăr, în scurt timp sau fugeau neîncetat, sau erau uciși. (4) În această armată a atenienilor, cît timp lupta navală a prezentat sorți egali și pentru unii și pentru alții, se puteau auzi de toate în același timp: strigăte, plînsete, căci unii învingeau, iar alții erau învinși, și toate celelalte lucruri pe care, în mod firesc, este silită să le strige o armată cînd se află într-o mare primejdie. (5) În suferințe asemănătoare se aflau și cei de pe corăbii, pînă cînd syracusanii și aliații lor, după ce lupta a durat multă

vreme, au respins pe atenieni și, atacîndu-i cu mare succes, i-au urmărit cu mari strigăte și îndemnuri pînă la țărm. (6) Atunci ostașii din armata navală, care nu fusese capturată în larg, au ajuns în tabără fiecare pe alt drum. Soldații din armata pedestră n-au mai procedat deosebit, ci toți, într-un singur avînt, cu strigăte și gemete, nemaiputînd suporta cele ce se întîmplau, unii au sărit să dea ajutor la corăbii, iar ceilalți spre straja zidului rămas, iar ceilalți, cei mai numeroși, au început să cerceteze pe unde ar putea să se salveze fiecare. (7) Și, în acest moment, era o spaimă întru nimic mai prejos decît oricare nenorociri. La fel suferiseră și făcuseră ei și la Pylos. Într-adevăr, distrugîndu-se corăbiile locedemonienilor, cu ele pieriseră și bărbații de pe insulă, așa că pentru atenieni nu mai era nici o nădejde să se salveze, dacă nu se va întîmpla ceva neașteptat.

72 (1) După această grea bătălie navală, în care se prăpădiseră multe corăbii și mulți oameni și de o parte și de alta, syracusanii și aliații lor, fiind învingători, au strîns resturile corăbiilor și-au ridicat morții și, pornind spre cetate, au înălțat un monument în cinstea biruinței. (2) Iar atenienii, din pricina nenorocirilor de față, nici nu se mai gîndeau să strîngă morții și sfărîmăturile corăbiilor, ci se gîndeau cum să se retragă mai grabnic în timpul nopții. (3) Demosthenes, ducîndu-se la Nicias, și-a exprimat părerea să se îmbarce pe corăbiile rămase și a doua zi în zori să forțeze, dacă vor putea, ieșirea din port, adăugînd că ei au mai multe corăbii rămase în stare de a fi utilizate decît dușmanii. Într-adevăr, atenienilor le mai rămăseseră ca la 60 de corăbii, iar dușmanilor mai puțin de 50. (4) Nicias s-a declarat de acord cu el și amîndoi voiau să se îmbarce, dar corăbierii nu voiau să se mai urce pe corăbii, îngroziți cum erau de înfrîngerea suferită și pentru că socoteau că nu vor fi în stare să înfrîngă pe dușmani. Toți erau de părere să se retragă pe uscat.

73 (1) Hermocrates syracusanul, bănuind planul lor și socotind că există primejdia ca o armată atît de mare să se retragă pe uscat, iar după ce se va așeza undeva în Sicilia să se

gîndească iarăși la un nou război împotriva lor, se duce la dregători și, explicîndu-le bănuielile sale, le spune că nu trebuie să-i lase să se retragă în timpul nopții, ci toți syracusanii să iasă din cetate împreună cu aliații lor și să strice toate drumurile, iar strîmtorile locurilor să le ocupe înaintea sosirii atenienilor și să le străjuiască. (2) Dregătorii au fost și ei de aceeași părere cu el, socotind că lucrul trebuie făcut, dar nu credeau că oamenii, care sînt încă plini de bucurie în urma încetării unei mari bătălii navale — mai ales că în același timp era și sărbătoare, deoarece tocmai se aducea o jertfă lui Heracles — vor fi dispuși ușor să facă acest lucru, pentru că, de bucuria victoriei, cei mai mulți s-au întors spre băutură în timpul sărbătoririi și că e mai ușor să-i convingi de orice acum decît să ia armele și să iasă din cetate. (3) Și deoarece conducătorii cetății, deliberînd, socoteau că lucrul nu se poate face, iar Hermocrates nu izbutea să-i convingă, atunci el însuși, temîndu-se ca nu cumva atenienii să le-o ia înainte în liniște, străbătînd în timpul nopții drumurile cele mai impracticabile, a pus la cale următoarea stratagemă: a trimis pe cîțiva dintre prietenii lui, împreună cu cîțiva călăreți, spre tabăra atenienilor chiar cînd se înserа. Aceștia, apropiindu-se de dușmani la distanța de la care puteau să-i audă și, chemînd pe cîțiva dintre atenieni, ca și cînd le-ar fi fost prieteni — căci, într-adevăr, Nicias avea cîțiva informatori despre cele dinlăuntru — le-au spus cu voce tare să-l sfătuiască pe Nicias să nu scoată armata în timpul nopții, de vreme ce syracusanii străjuiesc drumurile, ci să se retragă în liniște în timpul zilei. (4) Zicînd ei acestea, au plecat, iar cei care au auzit au anunțat pe comandanții atenienilor.

74 (1) Iar aceștia, potrivit știrii, au stat noaptea liniștiți, socotind că la mijloc nu este o înșelăciune. Dar, după ce nici așa nu au pornit îndată, au hotărît să mai aștepte și ziua următoare pentru ca soldații lor să-și pregătească, după putință, să ia numai cele strict necesare cît mai bine, iar restul lucrurilor să-l lase și să plece. (2) Syracusanii și Gylippos, înaintînd cu pedestrimea, au înfundat drumurile pe unde ar fi fost posibil să treacă atenienii, au pus străji la trecerile rîurilor și

izvoarelor și s-au rînduit ca să ia în primire armata atenienilor, spre a o împiedica, pe acolo pe unde credeau că era mai bine. Pornind apoi cu corăbiile, au tras corăbiile atenienilor, de pe țărmul mării, și pe unele le-au incendiat, așa cum plănuiseră atenienii înșiși, iar pe celelalte, pentru că nu-i împiedica nimeni, legîndu-le de ale lor, pe fiecare cum se nimerea, le-au dus în cetate.

75 (1) După ce Nicias și Demosthenes au considerat că s-au pregătit îndeajuns, a pornit armata, în a treia zi după bătălia navală. (2) Dar groaznic era nu numai faptul că se retrăgeau, după ce pierduseră toate corăbiile și în locul împlinirii unei mari nădejdi, ci că însăși cetatea lor era în primejdie. Totodată, nu trebuie uitat că atunci cînd părăseau tabăra vedeau numai lucruri jalnice și pentru ochi și pentru cuget. (3) Astfel, deoarece morții erau neîngropați, cînd cineva își zărea un prieten zăcînd, era cuprins de jale și de frică, iar cei care erau în viață, dar erau părăsiți din cauza rănilor și a slăbiciunii, erau cu mult mai de plîns decît cei morți și mai nenorociți decît cei pieriți. (4) În acest fel, cei părăsiți, începînd să facă suplicații și să se jelească, puneau în încurcătură pe cei care se retrăgeau, cerînd să-i ia și pe ei și strigau pe nume pe fiecare, cînd zăreau vreun prieten sau vreun cunoscut; agățîndu-se de tovarășii de cort care plecau, se țineau de ei atîta cît le mai îngăduiau puterile, iar dacă îi lăsau și tăria sufletească și puterile corpului, se vedeau părăsiți; făceau implorări și gemeau, astfel că toată armata era plină de lacrimi și de jale și, într-o astfel de încurcătură, era foarte greu să se despartă unii de alții, deși plecau dintr-o țară străină și suferiseră deja nenorociri mai mari decît pot să exprime lacrimile și se temeau să nu sufere în viitorul necunoscut. (5) În același timp o adîncă părere de rău îi cuprinsese. Într-adevăr, ei nu se asemănau cu nimic altceva decît cu o cetate care capitulase după un asediu și acuma se retrăgeau și această cetate nu era mică. Astfel, se găseau la un loc, retrăgîndu-se în marș mai puțin de patruzeci de mii. Și ceilalți luau cu ei fiecare ce lucru le era mai folositor, dar și hoplitii și călăreții, împotriva obișnuinței lor, mîncau înarmați, unii din lipsă de acoluți[32], iar

alții pentru că nu aveau încredere în ei. Unii dintre acoluți dezertaseră mai înainte, iar cei mai mulți de curînd. Dar nici ceea ce duceau cu ei nu le era îndeajuns, pentru că în armată nu mai era hrană. (6) Celelalte suferințe și faptul că le împărtășeau cu toții, deși le aducea în clipa de față o oarecare ușurare, totuși nu li se mai păreau suportabile, mai ales cînd se gîndeau că din strălucirea și din fala pe care o aveau la început ajunseseră la un astfel de rezultat și la o astfel de umilință. (7) Aceasta a fost cea mai mare suferință pentru o armată elenă, ca drept rezultat al gîndului de a reduce pe alții la sclavie, se retrăgeau pentru ca să nu sufere ei înșiși acest lucru, și, în loc de cîntece de mulțumire și de paiane, cu care plecaseră pe mare din patrie, o pornesc înapoi după ce au luat hotărîri contra acelora, și fac acum drumul în calitate de pedestrași și nu de corăbieri, semănînd mai mult cu o armată de hopliți decît cu o armată navală. Totuși, datorită primejdiei care încă îi pîndea, toate aceste nenorociri li se păreau de suportat.

76 Nicias, văzînd armata descurajată și în mare frămîntare, a pășit în fruntea armatei și a început, potrivit situației, să-i încurajeze și să-i mîngîie, strigînd pe fiecare pe care-l vedea și, voind ca să le fie într-ajutor cît mai multora, le-a spus:

77 (1) „Chiar în împrejurările de față, atenienilor și aliaților, trebuie să avem nădejde — pentru că alții au fost salvați din mai mari primejdii decît cele de acum — și să nu ne supărăm nici noi înșine pe noi, nici pe împrejurări, nici pe suferințele care s-au abătut asupra noastră, împotriva așteptărilor. (2) Nici eu însumi nu mă deosebesc de nici unul dintre voi în putere; vedeți doar în ce hal mă aflu din pricina bolii, și nici nu se pare că sînt mai norocos decît alții în viața particulară și în celelalte privințe, și totuși, acuma mă aflu țintuit în aceeași primejdie ca oamenii cei mai de jos, deși le-am acordat multă cinstire zeilor în viața mea și am făcut multe servicii oamenilor, drepte și ireproșabile. (3) Pentru aceasta, am totuși o fermă nădejde în viitor, iar împrejurările nu mă sperie așa cum s-ar fi căzut. Poate că chiar ar putea să mă

ajute. Într-adevăr, dușmanii au avut bune norociri, iar dacă noi am pornit expediția, fiind urîți de vreun zeu, am fost pedepsiți așa cum se cuvenea. (4) Într-adevăr, au mai pornit alți oameni cu armată împotriva altora și, săvîrșind lucruri omenești, au primit pedepse suportabile. Este firesc ca și noi să ne așteptăm acum la o oarecare blîndețe din partea divinității, pentru că sîntem mai degrabă vrednici de milă decît de ură. Cînd vă priviți pe voi înșivă și vedeți ce fel de hopliți și cîți de mulți sînteți puși în rînduială, și cum vă retrageți acasă, să nu vă speriați prea mult, ci gîndiți-vă că, oriunde vă veți așeza, voi înșivă constituiți cetatea, și că nici o altă cetate din Sicilia nici nu v-ar putea primi ușor dacă vă veți duce acolo, nici nu va putea să vă izgonească ușor, dacă vă veți așeza. (5) Fiți atenți ca drumul vostru să fie cît mai în siguranță și mai ordonat și nimeni dintre voi să nu se gîndească la altceva decît că locul în care va fi silit să lupte, îl va avea, învingînd, drept patrie și zid al cetății. (6) Va trebui să mergem cu aceeași grabă și ziua și noaptea, pentru că alimentele sînt puține și dacă cumva vom da de regiunea prietenoasă a sicelilor — numai aceștia ne mai sînt prieteni, datorită urii pe care o au împotriva syracusanilor — atunci să vă socotiți în siguranță. A fost trimis cineva la ei și li s-a dat cuvînt să ne iasă în cale și să ne aducă și alimente. (7) În general, soldaților, gîndiți-vă că este necesar să fiți bărbați viteji pentru că nu există vreun loc în apropiere unde să vă puteți salva dedîndu-vă moliciunii, și dacă acuma veți scăpa de dușmani, nu numai alții vor dobîndi cele ce doriți voi să vedeți, dar și atenienii, redresîndu-se, vor ridica iarăși marea putere a cetății, deși acuma este înfrîntă, pentru că oamenii constituie o cetate, nu zidurile și nici corăbiile goale de oameni".

78 (1) Nicias, făcînd astfel de îndemnuri, trecea în revistă armata și dacă vedea pe cineva că este răzlețit și nu merge în rînduială îl aducea și îl așeza în rîndul armatei; și Demosthenes le spunea aceleași lucruri, sau asemănătoare, soldaților care erau sub comanda lui. (2) Iar armata înainta rînduită într-un dreptunghi lung, avangarda fiind condusă de Nicias, iar ariergarda de Demosthenes, iar bagajele, grosul mulțimii

și al soldaților mergeau înlăuntrul hoplitilor. (3) Cînd au ajuns la locul de trecere a rîului Anapos, au găsit, rînduiți în linie de bătaie, pe malul lui, pe syracusani și aliați de-ai lor, și, respingîndu-i, au trecut pe malul celălalt. Totuși, syracusanii, dîndu-le tîrcoale cu cavaleria, îi presau, iar cei ușor înarmați aruncau în ei cu suliițe și cu săgeți. (4) Înaintînd în această zi patruzeci de stadii, atenienii și-au așezat tabăra într-o colină. A doua zi, pornind la drum de dimineață, au înaintat ca la douăzeci de stadii și au dat de o cîmpie unde și-au așezat tabăra, voind să ia ceva de mîncare de prin casele oamenilor — pentru că ținutul era locuit — și să ducă cu ei ceva apă de acolo pentru că, pe o distanță de multe stadii pe unde aveau să treacă, apa nu se găsea din belșug. (5) În acest timp syracusanii, luîndu-le-o înainte, au tras un zid de-a curmezișul drumului pe care aveau să-l facă. Era o colină prăpăstioasă și pe de o parte și de alta se aflau niște pante înclinate și se numeau „cupa lui Acras". (6) A doua zi atenienii au mers mai departe, iar călăreții și suliițașii syracusanilor și aliaților, mulți la număr, încercînd să-i împiedice din amîndouă părțile, trăgeau cu suliițele în ei și le dau tîrcoale călări. (7) Multă vreme atenienii au luptat, apoi s-au retras iarăși în aceeași tabără, iar aprovizionarea nu se mai făcea la fel ca înainte, pentru că nimeni nu se mai putea retrage din pricina călăreților dușmani.

79 (1) A doua zi, în zori, ridicînd tabăra, au pornit iarăși și au încercat să forțeze trecerea spre colina care fusese zăgăzuită printr-un zid de către dușmani și au găsit deasupra zidului, în fața lor, armata dușmană, pedestră, rînduită în linie de bătaie și destul de numeroasă în adîncime. Locul, de altfel, era strîmt. (2) Atenienii, năpustindu-se cu furie, au început lupta la zid, care era în pantă și, fiind respinși de către mulți soldați care se aflau pe colină — pentru că cei de sus se avîntau mai ușor împotriva lor — și neputînd să forțeze trecerea, s-au retras iarăși și s-au oprit pe loc. (3) Din întîmplare a început să fulgere din belșug și să cadă multă ploaie, așa cum se întîmplă în anotimpul verii cînd dă spre toamnă. Toate acestea au descurajat și mai mult pe atenieni, care soco-

teau că toate acestea se întîmplă pentru pieirea lor. (4) În timp ce atenienii stăteau liniștiți, Gylippos și syracusanii au trimis o parte din armată ca să-i intercepteze cu un zid din spate, din partea din care veniseră, dar atenienii, trimițînd și ei cîțiva soldați, i-au împiedicat. (5) După aceea, atenienii, retrăgîndu-se cu toată armata mai spre cîmpie, și-au așezat tabăra. A doua zi au pornit-o înainte, iar syracusanii au început să-i atace din toate părțile, în cerc, și pe mulți îi răneau, iar dacă atenienii treceau la atac, se retrăgeau, iar dacă atenienii se retrăgeau, înaintau ei și atacau, mai ales ariergarda, pentru ca, respingîndu-i în mici unități, să vîre groaza în toată armata. (6) În acest fel, multă vreme au rezistat atenienii, apoi, înaintînd cinci sau șase stadii, și-au așezat tabăra în cîmpie; s-au retras și syracusanii în tabăra lor.

80 (1) În timpul nopții, Nicias și Demosthenes — avînd în vedere că armata se afla într-o situație rea și din pricina lipsei de alimente, și pentru că mulți dintre soldați fuseseră răniți în multele atacuri date de dușmani — au hotărît să aprindă cît mai multe focuri și să-și retragă armata, dar nu pe calea plănuită mai înainte, ci pe altă cale decît pe aceea pe care syracusanii stăteau de strajă spre mare. (2) Iar această cale nu ducea spre Catana, ci spre cealaltă parte a Siciliei, spre Camarina și Gela, și spre cetățile de aci, unele elene, altele barbare. (3) Aprinzînd deci multe focuri, au pornit în timpul nopții. Și, așa cum se întîmplă în toate armatele, dar mai ales în cele foarte mari, anume, să se producă frică și panică, mai ales că ei se retrăgeau noaptea și pe un pămînt străin și fugeau de dușmani care nu erau departe, au intrat în dezordine. (4) Partea armatei condusă de Nicias rămînea strînsă și înaintase mult, iar jumătate din armată, și mai numeroasă chiar, condusă de Demosthenes, se desprinsese de cealaltă și mergea mai în dezordine. (5) Totuși, în revărsatul zorilor, au ajuns la mare și, intrînd pe drumul numit Elorine, au continuat să meargă, cu gîndul ca, atunci cînd vor ajunge la rîul Cacyparis, să meargă pe lîngă cursul rîului în sus, spre mijlocul țării. Într-adevăr, nădăjduiau că le vor ieși în cale sicelii, pe care-i chemaseră. (6) Cînd au ajuns lîngă rîu, au găsit și aici o gardă syracu-

sană, care ridica ziduri și pari, căutînd să taie trecerea, și, forțînd-o, au ajuns dincolo de rîu și au pornit iarăși în direcția celui de-al doilea rîu, numit Erineos, căci așa le porunciseră comandanții.

81 (1) În acest timp, făcîndu-se ziuă, syracusanii și aliații și-au dat seama că atenieni plecaseră; cei mai mulți îl acuzau pe Gylippos că de bunăvoie lăsase pe atenieni să plece și, pornind în grabă să-i urmărească pe unde și-au dat ușor seama că se retrăseseră, i-au surprins pe la ora prînzului. (2) Și cînd au luat contact cu soldații comandați de Demosthenes, care rămăseseră în urmă și mergeau mai fără grijă și mai în neorînduială, așa cum fuseseră găsiți în timpul nopții aceleia, s-au năpustit îndată asupra lor și au început lupta. Călăreții syracusanilor i-au încercuit mai repede, pentru că se aflau separați de Nicias, și i-au înghesuit în același loc. (3) Armata lui Nicias se afla departe de ei, cam la 50 de stadii distanță. Într-adevăr, Nicias mergea mai iute, socotind că salvarea nu constă în a rămîne de bună-voie în acest loc și a da lupta, ci în a se retrage cît mai repede, dînd numai luptele care erau neapărat necesare. (4) Demosthenes făcea, de cele mai multe ori, o neîntreruptă sforțare și pentru că se retrăgea în urma celorlalți și dușmanii îl atacau mai întîi pe el, dar și pentru că aflase că syracusanii îl urmăresc, și n-a mai continuat retragerea și nu s-a mai așezat în linie de bătaie, pînă cînd, tot pierzîndu-și timpul, a fost încercuit de syracusani și s-a găsit și el, și atenienii care erau cu el, în mare neorînduială. Într-adevăr, fiind siliți să se retragă într-un loc care era înconjurat de un zid, în formă de cerc, iar de o parte și de alta trecea un drum, pe marginea căruia erau cîțiva măslini, atenienii erau atacați din toate părțile. Syracusanii, în chip firesc, îndreptau împotriva lor atacuri repetate și nu se angajau în lupte strînse. Într-adevăr, a se avînta în primejdie împotriva unor oameni desperați nu era de așteptat din partea lor, ci mai degrabă din partea atenienilor, și pe lîngă asta, ei se mai menajau în vederea unui succes sigur, spre a nu fi siliți să-i captureze mai înainte de a-i acosta, căci socoteau că și așa, prin astfel de atacuri, îi vor domoli și-i vor captura.

82 (1) După ce, deci, în timpul zilei au aruncat din toate părțile săgeți împotriva atenienilor și a aliaților lor, și i-au văzut că suferă, și din cauza rănilor, și din alte pricini, Gylippos, syracusanii și aliații lor dau de veste, mai întîi, că oricine dintre insulari vrea poate să treacă la ei, păstrîndu-și libertatea; și au trecut la ei cîteva cetăți, nu multe. (2) Apoi, ceva mai tîrziu, s-a încheiat o înțelegere ca toți soldații de sub comanda lui Demosthenes să predea armele, dar nimeni să nu fie ucis, nici prin moarte violentă, nici în lanțuri și nici din lipsa hranei zilnice. (3) Și s-au predat ca la șase mii, și toți banii de argint pe care îi aveau i-au aruncat în cîteva scuturi, așezate cu scobitura în sus. S-au umplut patru scuturi. Pe toți aceștia i-au dus în cetate. Nicias și cei care erau cu el, în aceeași zi, au sosit la rîul Erineos și, trecîndu-l, și-a așezat armata pe o înălțime.

83 (1) A doua zi, syracusanii l-au surprins și i-au spus că atenienii care erau cu Demosthenes s-au predat. L-au îndemnat să facă și el același lucru. Nicias însă, nedîndu-i crezare, se grăbește să trimtă un călăreț ca să cerceteze. (2) Călărețul s-a dus și a venit anunțînd că, într-adevăr, se predaseră, iar Nicias îi vestește lui Gylippos și syracusanilor că este gata să plătească pentru atenieni banii pe care îi cheltuiseră syracusanii cu războiul, cu condiția ca syracusanii să dea drumul armatei care era cu el; pînă să se dea însă banii, va da ostatici atenieni, un ostatic de talant. Syracusanii și Gylippos nu au primit propunerea, ci, năpustindu-se asupra lor și încercuindu-i din toate părțile i-au lovit și pe ei pînă tîrziu. (3) Se găseau și aceștia într-o situație rea, din pricina lipsei de grîu și de cele necesare. (4) Totuși, păzindu-și liniștea în timpul nopții, erau gata să pornească la drum. Își iau armele, iar syracusanii au prins de veste și au cîntat paianul. (5) Atenienii, dîndu-și seama că nu pot scăpa, au luat iarăși armele, în afară de 300 de oameni. Aceștia, forțînd străjile, au pornit noaptea pe unde au putut.

84 (1) Nicias, cînd s-a făcut ziuă, și-a pornit armata. Syracusanii și aliații i-au atacat în același fel din toate părțile, aruncînd cu sulițele și cu săgețile în ei. (2) Atenienii mergeau

întins către rîul Asinaros, în timp ce erau atacați, în același timp, din toate părțile de mulți călăreți și de cealaltă mulțime a dușmanilor, crezînd că le va fi mai ușor dacă vor trece rîul, și erau chinuiți, în același timp, și de oboseală și de sete. (3) Cînd au ajuns la rîu, s-au năpustit asupra lui fără nici o rînduială, ci fiecare voia să treacă cel dintîi, iar dușmanii, atacîndu-i din spate, le făceau trecerea și mai grea. Într-adevăr, fiind forțați să treacă cu grămada, cădeau unii asupra altora și se călcau în picioare, unii erau uciși de lănci și de celelalte arme pe loc, iar alții, înăbușindu-se, cădeau în apă. (4) Syracusanii, șezînd pe cele două maluri ale rîului (căci era prăpăstios), trăgeau de pe înălțime în atenieni, în timp ce aceștia beau cu plăcere apa din rîu și se învălmășau între ei în albia rîului. (5) Peloponesienii, năpustindu-se asupra lor, au ucis mai ales pe cei din rîu. Apa a fost îndată stricată. Cu toate acestea soldații beau apa amestecată cu noroi și cu sînge, și se băteau pe ea.

85 (1) În cele din urmă, pentru că mulți morți zăceau unii peste alții în rîu, iar armata era distrusă, o parte lîngă rîu, iar alta, dacă mai scăpa careva, era nimicită de călăreți, Nicias s-a predat lui Gylippos, avînd mai multă încredere în el decît în syracusani. I-a spus să procedeze și el și lacedemonienii așa cum vor găsi de cuviință cu el, dar să înceteze de a mai ucide pe ceilalți soldați. (2) După aceasta Gylippos a dat poruncă să-l facă prizonier. A adus apoi și pe ceilalți, pe care nu-i sustrăseseră syracusanii (și erau mulți aceștia) și i-au prins vii. Au trimis apoi soldați să-i urmărească pe cei 300 care scăpaseră în timpul nopții de strajă, și i-au prins. (3) Armata adunată la un loc nu era multă, dar soldații care se împrăștiaseră erau numeroși, încît s-a umplut toată Sicilia de soldați: soldații lui Nicias nu fuseseră capturați în urma unei înțelegeri, așa cum fuseseră cei cu Demosthenes. (4) O parte din ei au pierit, pentru că acest măcel a fost foarte întins și întru nimic mai prejos decît cele care avuseseră loc în acest război din Sicilia. Apoi, în celelalte atacuri numeroase, care s-au dat des în tim-

pul drumului, muriseră mulți. Totuși mulți au fugit, unii îndată iar alții au fost făcuți sclavi și, pe urmă, au fugit spre Catana.

86 (1) Adunîndu-se syracusanii și aliații au luat cîți mai mulți prizonieri și prăzi și s-au retras în cetate. (2) Pe atenienii și pe aliații capturați i-au aruncat în carierele de piatră, socotind că acolo pot să-i păzească foarte bine, iar pe Nicias și pe Demosthenes i-au ucis, fără voia lui Gylippos. Într-adevăr Gylippos socotea că va fi pentru el o foarte frumoasă izbîndă dacă va duce lacedemonienilor, pe lîngă ceilalți soldați, și pe comandanții dușmani. (3) Unul din cei doi comandanți era pentru syracusani cel mai mare dușman, din pricina celor petrecute la Pylos și pe insulă, iar celălalt le era foarte apropiat, pentru aceleași motive. Într-adevăr, Nicias fusese de părere ca atenienii să încheie o învoială cu spartanii și să-i lase liberi pe soldații lacedemonieni. (4) Pentru această atitudine, lacedemonienii nutreau sentimente prietenești pentru el, iar Nicias se încredințase și se predase lui Gylippos, bizuindu-se și pe acest fapt. Dar cîțiva dintre syracusani, așa cum s-a spus, unii fiindcă se temeau, pentru că duseseră tratative cu el, ca nu cumva, pus la cazne, să le producă încurcături în gustarea succesului, iar alții, și nu mai puțin corintienii, ca nu cumva să mituiască pe careva, pentru că era bogat, și să fugă, și din cauza aceasta să pună la cale noi acțiuni contra lor, au convins pe aliații lor de l-au ucis. (5) Nicias a murit din această pricină sau dintr-o pricină foarte asemănătoare, deși merita cel mai puțin dintre atenienii și elenii de pe vremea lui să ajungă într-o astfel de nenorocire, căci își dusese viața în practica tuturor virtuților legiuite.

87 (1) La început syracusanii au tratat rău pe atenienii din carierele de piatră. Astfel, aflîndu-se mulți într-un loc scobit și într-un spațiu îngust, la început arșița soarelui și vîntul îi chinuia, pentru că minele nu erau acoperite; dimpotrivă, cînd veneau nopțile de toamnă reci le reînnoia slăbiciunea, prin schimbarea timpului. (2) Apoi, toți făceau toate lucrările în același loc din cauza îngustimii spațiului, și apoi morții zăceau unii peste alții; unii mureau din pricina rănilor, din pricina

schimbării felului de viață, și din pricini asemănătoare și se produceau, de asemenea, mirosuri de nesuferit; mai erau strîmtorați de foame și de sete. Într-adevăr, ei îi dădeau fiecăruia, timp de opt luni, o cotilă[33] de apă și două cotile de pîine zilnic. (3) Și nu era nici o suferință dintre cele pe care în mod firesc le îndură cei căzuți într-un astfel de loc, care să nu se fi abătut asupra lor. Au petrecut șaptezeci de zile în această înghesuială, apoi sicilienii au vîndut ca sclavi pe ceilalți prizonieri, în afară de atenieni și de cîțiva sicilieni și italioți care luaseră parte la expediție. (4) Au fost luați prizonieri, în total — deși este greu de spus cu precizie — nu mai puțin de 7 000. (5) Această catastrofă elenică a fost cel mai mare dezastru în acest război și, după părerea mea, a fost cel mai mare eveniment elenic din cîte știm din auzite, foarte strălucit pentru învingători și foarte dezastruos pentru cei înfrînți. (6) Într-adevăr, fiind înfrînți cu totul, în toate privințele, și îndurînd cele mai mari suferințe, sub toate raporturile, și îndurînd ceea ce se numește „un masacru general", au pierit și pedestrime și corăbii și n-a rămas nimic să nu se prăpădească; puțin din mulți s-au întors acasă. Acestea au fost evenimentele petrecute în Sicilia.

CARTEA A VIII-A

1 (1) Cînd s-a anunţat la Atena dezastrul, multă vreme nu le venea să dea crezare nici chiar soldaţilor care fugiseră din luptă şi care le anunţau clar faptul. Ei îşi închipuiau că dezastrul nu fusese chiar atît de mare, dar cînd s-au convins că este aşa, s-au indignat foarte tare împotriva oratorilor[1] care-i sfătuiseră să pornească expediţia în Sicilia, ca şi cînd n-ar fi aprobat-o, prin vot, ei înşişi. Mai erau mîniaţi şi pe prezicători, şi pe tîlmăcitorii de oracole, în fine pe toţi cîţi le explicaseră[2] voinţa divinităţii şi-i făcuseră să nădăjduiască că vor cuceri Sicilia. (2) Toate, din toate părţile, îi îndurerau şi, în acelaşi timp, îi copleşise o groază şi o înmărmurire foarte puternică în urma nenorocirii întîmplate. Într-adevăr, ei se vedeau deodată lipsiţi, fiecare în particular, cît şi întreaga cetate, de mulţi hopliţi, şi de călăreţi şi de oameni de vîrsta armelor pe care vedeau că nu-i mai pot înlocui, şi sufereau din greu. Pe de altă parte, văzînd că nu mai sînt corăbii destule în depozitele navale nici bani în tezaur, nici echipaje pentru corăbii, îşi pierduseră nădejdea de a mai fi salvaţi în momentul de faţă şi socoteau că duşmanii vor veni îndată din Sicilia cu flota şi vor pluti în Pireu, mai ales că repurtaseră astfel o mare victorie. Apoi se mai aşteptau ca duşmanii de acolo[3], care se pregătiseră de două ori mai mult decît ei înşişi, îi vor ataca şi de pe uscat şi de pe mare, iar propriii lor aliaţi, părăsindu-i, îi vor ataca împreună cu duşmanii. (3) Cu toate acestea, în ciuda dezastrului de faţă, ei erau de părere că nu trebuie să cedeze, ci să pregătească o flotă, procurînd, de unde vor putea şi lemne şi bani, ca să dea stabilitate aliaţilor şi mai ales alianţei cu Eubeea, apoi să micşoreze cheltuielile cetăţii, ducînd o viaţă mai sobră, în fine să-şi aleagă o conducere din oameni mai în vîrstă, care să ia măsuri în legătură cu situaţia de faţă, aşa cum vor cere împrejurările. (4) Poporul, aşa cum face de

obicei, era gata să rînduiască toate pe loc, potrivit cu cerințele momentului. Și așa cum au hotărît, au și început să pună în practică cele hotărîte, iar vara s-a terminat.

2 (1) În iarna următoare, din cauza marelui dezastru suferit de atenieni în Sicilia, toți elenii erau imediat în mare fierbere: unii, deși nu erau aliați cu nimeni, socoteau că, chiar dacă nu-i va invita nimeni, nu trebuie să se mai abțină de la război, ci să meargă direct împortiva atenienilor, pentru că bănuiau că toți s-ar năpusti asupra lor de-a dreptul, dacă ar fi dobîndit victorie în Sicilia, iar pe de altă parte, gîndind că războiul va fi scurt, erau de părere că este bine să participe la el. Aliații lacedemonienilor, însă, doreau, și mai mult decît înainte, ca printr-un efort comun să scape în grabă de multele suferințe. (2) Mai ales supușii atenienilor erau gata să se desprindă de ei, pentru că judecau cu patimă și nu mai lăsau loc ipotezei că în vara următoare atenienii vor fi în stare să învingă. (3) La toate acestea dădea foarte mult curaj însăși cetatea lacedemonienilor, mai ales zvonind că aliații lor din Sicilia aveau să vină cu multă armată în primăvara următoare, și în mod necesar flota din Sicilia li se va adăuga. (4) Avînd deci nădejdi din toate părțile, plănuiau să pornească război fără șovăială, socotind că, dacă se va termina războiul cu bine, pe viitor vor putea scăpa de astfel de primejdii pe care ar fi trebuit să le înfrunte din partea atenienilor, dacă ar fi cucerit Sicilia, iar dacă-i vor răsturna, ei vor putea să conducă întreaga Eladă fără nici un fel de piedică.

3 (1) În această iarnă, Agis, regele lor, pornind cu armata din Deceleia, a început să strîngă bani de la aliați pentru construirea flotei și, întorcîndu-se către Melieus, golful oitailor, a luat foarte multă pradă, sub pretextul unei vechi dușmănii, și și-a procurat mulți bani și a mai constrîns și pe aheii din Phtiotida și pe ceilalți supuși thessalieni de pe acolo, contra voinței și cu tot protestul thessalienilor, i-a silit pe unii să dea ostatici și bani, apoi a cartiruit pe aceștia la Corint și tot încerca să-i atragă în alianță. (2) Lacedemonienii au impus cetăților să construiască o sută de corăbii, pentru ei și pentru

beoțieni au fixat cîte douăzeci și cinci de fiecare; pentru phoceeni și locrieni cinsprezece, pentru corintieni cinsprezece; pentru arcadieni, pelenieni și sicyonieni zece, pentru megarieni, troizenieni, epidaurieni și hermionieni zece, și au pregătit și celelalte lucruri, plănuind, în primăvară, să pornească îndată războiul.

4 S-au pregătit și atenienii, așa cum plănuiseră, în aceeași iarnă și și-au construit corăbii, procurîndu-și lemne și înconjurînd cu zid capul Sunion, pentru ca corăbiile, care le transportau grîu, să navigheze în siguranță și, părăsind fortăreața din Laconia, pe care o construiseră cînd porniseră în Sicilia, apoi părăsind și celelalte lucrări pentru care credau că cheltuiseră zadarnic, și-au impus restrîngerea cheltuielilor, veghind mai ales ca nu cumva aliații să se desprindă de ei.

5 (1) Aducînd și unii și ceilalți la îndeplinire aceste lucruri și aflîndu-se exact cum erau pregătiți la începutul războiului, cei dintîi, eubeenii, au trimis în această iarnă soli la regele Agis ca să trateze desprinderea de atenieni. Agis, primindu-le propunerea, a chemat din Lacedemona, ca pentru Eubeea, pe Alcamenes, fiul lui Sthenelaidas, și pe Melanthos, care erau conducători. Ei s-au dus, avînd cu ei ca la trei sute de neodamezi, ca să le pregătească trecerea. (2) În același timp, au venit la el și lesbienii, năzuind și ei să se desprindă de atenieni. Beoțienii au stăruit alături de ei, iar Agis a fost convins să oprească acțiunea relativ la Eubeea, dar să pregătească desprinderea lesbienilor de Atena și le-a dat că harmoste[4] pe Alcamenes care era pe punctul de a porni pe mare spre Eubeea; beoțienii le-au promis zece corăbii, iar Agis zece. (3) Toate acestea se făceau fără știrea lacedemonienilor. Într-adevăr, cît timp Agis era la Deceleia, cu armata sa, avea depline puteri să trimită pe oricine unde voia, să strîngă și să procure bani și, ca să zicem așa, în această vreme aliații lui îl ascultau cu mult mai mult pe el decît pe lacedemonienii din cetate, pentru că, avînd forță armată, apărea oriunde, inspirînd teamă. În felul acesta a colaborat cu lesbienii. (4) Dar chioții[5] și erythreii[6], fiind gata să se desprindă și ei de Atena, nu s-au adresat lui Agis, ci

s-au dus la Sparta. În același timp cu ei se prezenta, la Sparta, un sol din partea lui Tissaphernes, care era unul dintre guvernatorii[7] lui Darius, fiul lui Artaxerxes, care se aflau în ținuturile de jos[8]. (5) Se străduia și Tissaphernes să atragă pe peloponesieni și le făgăduia că le va aduce hrană. Într-adevăr, Tissaphernes fusese pus de curînd de rege să strîngă impozitele din guvernămîntul său, pe care le datorau cetățile grecești și pe care nu le putuseră încasa din cauza atenienilor. El nădăjduia, deci, că va putea să procure banii, dacă va da lovituri atenienilor, și totodată că va face pe lacedemonieni aliați ai regelui, ba chiar că, după cum îi poruncise regele, va putea să-l aducă, viu sau mort, pe Amorges, fiul bastard al lui Pissouthnes, care se răzvrătise împotriva regelui, în Caria. Așadar, chioții și Tissaphernes colaborau împreună în vederea aceluiași scop.

6 (1) Calligitos, fiul lui Laophon din Megara, și Timagoras, fiul lui Athenagoras din Cizic, amîndoi exilați din patriile lor, se aflau la Pharnabazos, fiul lui Pharnaces și s-au dus și ei în acest timp la Sparta, fiind trimiși de Pharnabazos, ca să ducă corăbii în Hellespont, pentru ca și el, dacă va putea, așa cum plănuise de altfel și Tissaphernes, să desprindă de atenieni cetățile de acolo, nemulțumite din pricina phorosului, și să procure regelui alianța cu Sparta. (2) În timp ce fiecare acționa separat, unii din partea lui Pharnabazos, iar alții din partea lui Tissaphernes, s-a produs o mare luptă printre cetățenii de la Sparta, pentru că unii încercau să-i convingă să trimită corăbii în Ionia și Chios, iar alții mai întîi în Hellespont. (3) Lacedemonienii au primit cu mult mai multă bunăvoință propunerile din partea chioților și din partea lui Tissaphernes. Într-adevăr, cu ei colabora și Alcibiades, avînd din străbuni legături de ospitalitate cu Endios, care era efor, de aceea și casa lui, potrivit relațiilor de ospitalitate, purta numele de „Laconiconul", iar Endios era numit fiul lui Alcibiades. (4) Totuși, lacedemonienii au trimis mai întîi o iscoadă la Hios, la Phrynis, un periec[9], spre a vedea dacă au într-adevăr corăbiile, așa cum spuseseră, și dacă cetatea este pregătită pe măsura faimei trîmbițate. Cînd Phrynis i-a anunțat că toate sînt așa cum auziseră,

spartanii au încheiat îndată alianță cu Hios și cu Erythrea și au votat să le trimită patruzeci de corăbii, gîndind că acolo se află nu mai puțin de șaizeci, așa cum spuseseră chioții. (5) La început ei erau gata să trimită zece corăbii din acestea și pe Melancrides, care era navarhul lor. Apoi, producîndu-se un cutremur, în locul lui Melancrides au trimis pe Chalcideus și, în locul celor zece corăbii au pregătit cinci, în Laconia. Și iarna s-a terminat și al nouăsprezecelea an al războiului a cărei istorie a scris-o Thucydides.

7 La sosirea primăverii următoare, deoarece chioții stăruiau să trimită corăbiile și se temeau ca nu cumva atenienii să fie informați de acțiunea lor — pentru că toți trimiteau solii în ascuns de atenieni — lacedemonienii au trimis la Corint trei spartiați, pentru ca, trecînd corăbiile peste Istm, din cealaltă parte a mării cît mai repede, în marea atenienilor, să le dea ordin să navigheze toate spre Chios, și pe cele care le pregătise Agis pentru Lesbos, și pe celelalte. Aliații aveau în total treizeci și nouă de corăbii.

8 (1) Calligitos și Timagoras nu și-au unit, în numele lui Pharnabazos, flota cu ceilalți, în drum spre Chios, și nici n-au dat suma de douăzeci și cinci de talanți pe care-i aduseseră pentru expediție, ci au făcut planul să navigheze în numele lor cu altă flotă, mai tîrziu. (2) Dar Agis, cînd a văzut că lacedemonienii au pornit mai întîi la Chios, nici el nu se mai gîndea la altceva, ci, după ce aliații s-au adunat la Corint, au început să delibereze și în cele din urmă au hotărît ca mai întîi să plutească spre Chios, sub comanda lui Chalcideus, care pregătise cele cinci corăbii în Laconia, apoi să se ducă la Lesbos, avînd de comandant pe Alcamenes, așa cum plănuise și Agis, și după aceea să se ducă la Hellespont — pentru aceasta fusese rînduit comandant Clearchos, fiul lui Ramphias — (3) și să treacă peste Istm, la început jumătate din corăbii, apoi să pornească îndată pe mare, pentru ca atenienii să-și îndrepte atenția mai mult la corăbiile care plecaseră decît la cele care aveau să vină în urmă. (4) Într-adevăr, pluteau pe aici pe față,

dispreţuind neputinţa atenienilor, pentru că marea lor flotă nu mai apărea nicăieri. Şi, aşa cum au hotărît, au şi adus îndată douăzeci şi una de corăbii.

9 (1) În timp ce aceştia zoreau plutirea, corintienii n-au găsit cu cale să pornească împreună cu ei pe mare mai înainte de a sărbători Istmiile[10], care tocmai căzuseră atunci. Agis era gata să le facă concesia să nu întrerupă armistiţiul Istmiilor, iar el să-şi însuşească flota. Cum corintienii nu se învoiau, iar timpul trecea, atenienii s-au informat mai bine de situaţia politică de la Chios, şi, trimiţînd pe Aristocrates, unul dintre strategi, au început să-i acuze şi, cum tăgăduiau, le-au cerut să le trimită, drept garanţie, corăbii pentru alianţă. (2) Chioţii au trimis şapte corăbii. Ei au trimis acolo corăbii pentru faptul că mulţi dintre chioţi nu ştiau ceea ce se întîmplă, iar cei puţini care ştiau, nevoind să-şi facă din popor duşman, mai înainte de a-şi asigura o bază temeinică şi deoarece nu se aşteptau încă la sosirea peloponesienilor, îşi petreceau timpul fără rost.

10 (1) În acest timp au venit Istmiile, iar atenienii — care fuseseră anunţaţi — asistau la ele; abia atunci situaţia de la Chios le-a apărut mai clară. Aşa că, după ce s-au retras spectatorii, atenienii au început îndată să ia măsuri ca nu cumva să le scape din vedere plecarea corăbierilor de la Cenchreai. (2) Aceştia, după sărbătoare, au pornit în larg, cu douăzeci şi unu de corăbii, spre Chios, avînd comandant pe Alcamenes. Atenienii, avînd un număr de corăbii egal cu ei, au pornit şi ei în larg. Dar, pentru că, după ce au străbătut o mare distanţă, peloponesienii nu i-au urmărit, ci s-au abătut din drum, s-au retras şi atenienii. (3) Astfel, ei socoteau că cele şapte corăbii ale chioţilor, pe care le numărau printre ale lor, nu constituiau un grup şi nu prezentau încredere. De aceea, mai tîrziu, au echipat alte treizeci şi şapte şi, mergînd pe lîngă corăbiile atenienilor, au urmărit corăbiile corintiene pînă la Pleuronul din ţinutul Corintului. Portul acesta este deşert pînă la vecinătatea cu Epidaurosul. Peloponesienii au pierdut o corabie care se află în larg, iar pe celelalte le-a strîns la un loc şi au ancorat.

(4) Apoi, cînd atenienii au atacat pe mare cu corăbiile şi au debarcat şi pe uscat, s-a produs o mare zarvă şi dezordine, deşi din această pricină atenienii şi-au stricat cele mai multe corăbii pe uscat, totuşi ei au ucis pe comandantul Alcamenes: numai cîţiva dintre ei au pierit.

11 (1) Separîndu-se, au hotărît să ancoreze corăbii suficiente în faţa duşmanilor, iar cu celelalte au pornit într-o insuliţă, care nu este departe şi acolo şi-au aşezat tabăra; pe urmă au trimis la Atena după ajutor. (2) A doua zi peloponesienilor le-au venit în ajutor şi corintienii, şi nu mult mai tîrziu, şi alţi vecini. Văzînd însă că paza într-un loc pustiu este foarte greu de făcut au rămas foarte încurcaţi. Şi, la un moment dat, s-au gîndit să dea foc corăbiilor, apoi au hotărît să le tragă pe uscat şi să facă de strajă cu pedestrimea, pînă cînd se va ivi posibilitatea de a fugi în condiţii bune. Agis, aflînd de toate acestea, le-a trimis în ajutor pe spartiatul Thermon. (3) Lacedemonienii mai întîi au primit vestea că corăbiile porniseră din Istm în larg şi că li se dăduse cuvînt de ordine ca atunci cînd va avea loc pornirea să trimită lui Alcamenes un călăreţ din partea eforilor, şi îndată au vrut să trimită cele cinci corăbii de la ei, iar comandant pe Chalcideus şi, împreună cu el, pe Alcibiades. Apoi, în timp ce ei şedeau ancoraţi, li s-a anunţat fuga corăbiilor din Peiraios şi, fiind descurajaţi, pentru că de la prima ciocnire, în războiul ionic, au şi primit o lovitură, atunci au renunţat să mai trimită corăbiile lor, ba chiar au hotărît să cheme şi unele corăbii, care fuseseră trimise mai înainte.

12 (1) Aflînd Alcibiades de aceste lucruri, a convins iarăşi pe Endios şi pe alţi efori să nu mai şovăie în privinţa plecării pe mare, zicînd că le-o vor lua înainte cu flota, pînă să afle chioţii de dezastrul corăbiilor. Iar el, dacă va ajunge în Ionia cu siguranţă că va desprinde uşor de atenieni cetăţile ioniene, arătîndu-i, în acelaşi timp, şi slăbiciunea atenienilor, precum şi curajul lacedemonienilor, pentru că va părea mai demn de încredere decît alţii. (2) Îi spunea, în particular, lui Endios că va fi frumos ca Ionia să se desprindă de Atena datorită lui, iar regele să ajungă să fie aliatul lacedemonienilor, iar izbînda

aceasta să nu fie un trofeu al lui Agis; Endios era atunci certat cu Agis. (3) Alcibiades, convingînd și pe ceilalți efori, și pe Endios, a plecat în larg cu cele cinci corăbii, împreună cu Chalcideus lacedemonianul, și au început să navigheze în grabă spre Ionia.

13 În același timp au venit și cele șaisprezece corăbii peloponesiene din Sicilia, acelea care luptaseră împreună cu Gylippos, apoi fuseseră lăsate la Leucadia și izbite de cele douăzeci și șapte de corăbii attice, comandate de Hiphoclos, fiul lui Menippos, care avea sub pază corăbiile din Sicilia; cele care — afară de una — scăpaseră de atenieni s-au refugiat la Corint.

14 (1) Chalcideus și Alcibiades în timpul navigației capturau pe toți aceia pe care îi întîlneau, pentru ca nu cumva să se transforme în denunțători și abordînd, mai întîi, la Coricos i-au lăsat acolo, iar ei, luînd legătura cu cîțiva colaboratori chioți și poruncindu-le să pornească pe mare fără să le spună celor din cetate, au sosit fără veste la Chios. (2) Cei mai mulți dintre chioți erau mirați și înmărmuriți. Dar cîțiva dintre ei aranjaseră deja ca, în acel moment, adunarea să fie convocată; Chalcideus și Alcibiades au început să le spună că vin acolo multe corăbii, dar n-au dat nici o indicație despre asediul corăbiilor de la Peiraios, și atunci chioții, și după ei eretreii, s-au desprins de atenieni. (3) După aceasta, navigînd cu trei corăbii, au desprins de Atena și cetatea Clazomenai. Trecînd clazomenienii pe uscat, au început să înconjure cu zid localitatea Polichna, în eventualitatea că le va fi necesară pentru locuință, după ce se retrăseseră din insulă. În acest fel, acei care se desprinseseră se găseau înlăuntrul zidului și se pregăteau de război.

15 (1) La Atena a venit în grabă un sol de la Chios. Atenienii, socotind că o mare și lămurită primejdie îi înconjură și că și ceilalți aliați nu vor mai vrea să stea liniștiți, după ce o mare cetate s-a desprins de ei, au desființat pedeapsa stabilită pentru acela care, înspăimîntat de primejdia de față,

va propune să se folosească cei o mie de talanți de care în tot timpul războiului hotărîseră să nu se atingă și au hotărît, prin vot, să întrebuințeze acești bani și să echipeze multe corăbii, iar dintre cele ancorate la Peiraios să trimită de îndată pe cele opt corăbii rămase; acestea, părăsind straja, urmăriseră pe cele care erau cu Chalcideus, dar, necapturîndu-le, se retrăseseră (erau sub comanda lui Strombichides, fiul lui Diotimos) iar altele douăsprezece urmau să le vină în ajutor mai tîrziu, împreună cu Thrasycles, părăsind și acestea locul de ancorare. (2) Cele șapte corăbii ale chienilor care asediau corăbiile de la Peiraios au debarcat sclavii și i-au eliberat, iar pe oamenii liberi i-au pus în lanțuri. În locul acelora care plecaseră, ca să atace pe peloponesieni, au echipat în grabă altele, le-au trimis și au hotărît să mai trimită încă treizeci. Și mare era avîntul, și nici o măsură din cele luate, ca să dea ajutor flotei de la Chios, nu era mică.

16 (1) În acest timp Strombichides, împreună cu cele șapte corăbii, a sosit la Samos, apoi, luînd o corabie samiană, s-a dus la Teos și a cerut locuitorilor să stea liniștiți. De la Chios la Teos a venit și Chalcideus cu douăzeci și trei de corăbii. Tot în același timp, a sosit și pedestrimea de la Clazomenai și de la Erythrea. (2) Strombichides, fiind pus la curent, a plecat și, aflîndu-se în larg, cînd a văzut și el multele corăbii care veneau de la Chios, s-a refugiat la Samos, dar corăbiile l-au urmărit. (3) Locuitorii din Teos, la început, cînd au fugit atenienii n-au primit pedestrimea dar pe urmă au introdus-o în cetate. Atunci, pedestrimea s-a oprit pe loc și aștepta să se întoarcă Chalcideus de la urmărirea dușmanilor, dar, cum acesta întîrzia, au început ei înșiși să dărîme zidul pe care-l construiseră atenienii în jurul cetății Teos, înspre mare, și împreună cu ei, la dărîmarea zidului, au lucrat și cîțiva barbari, nu mulți, sub comanda lui Stages, subordonatul lui Tissaphernes.

17 (1) Chalcideus și Alcibiades, după ce au urmărit pe Strombichides pînă la Samos, au înarmat pe corăbierii de pe navele din Pelopones și i-au lăsat în Chios, apoi, echipînd

aceste corăbii și luînd și altele douăzeci din Chios, au pornit spre Milet, ca să-l desprindă de atenieni. (2) Alcibiades, fiind prieten cu fruntașii milesienilor, dorea s-o ia înaintea corăbiilor din Peloponeș, să atragă pe milesieni de partea sa și, ca să dobîndească un merit și pentru chioți și pentru sine, și pentru Chalcideus, și pentru Endios, care-l trimisese că așa cum promisese, el desprinsese cele mai multe cetăți împreună cu armata chioților și cu Chalcideus. (3) Trecînd deci neobservați multă vreme, și luînd-o înainte lui Strombichides și lui Thrasycles, care tocmai venise cu douăsprezece corăbii din Atena, și-i urmărea, izbutesc să desprindă Miletul. Atenienii, pornind imediat după aceea cu nouăsprezece corăbii, de vreme ce milesienii nu i-au primit, au ancorat în Lade, insula care se află în apropiere. (4) Alianța, care s-a încheiat între rege și lacedemonieni, cea dintîi după desprinderea milesienilor, a fost stabilită prin intermediul lui Tissaphernes și Chalcideus în următorii termeni.

18 (1) „Tissaphernes, lacedemonienii și aliații au făcut o alianță cu regele, în condițiile următoare: toate regiunile și orașele pe care le stăpînește regele și pe care le-au stăpînit părinții regelui să fie ale regelui, în privința banilor pe care îi încasau atenienii și a altor lucruri pe care le luau din aceste cetăți, regele, lacedemonienii și aliații să-i împiedice în comun, astfel ca să nu mai ia nici bani, nici vreun alt lucru. (2) Războiul împotriva atenienilor să-l poarte în comun, regele, lacedemonienii și aliații; să nu fie îngăduit a stabili încetarea războiului cu atenienii dacă nu vor găsi cu cale și unii și alții, regele, lacedemonienii și aliații. (3) Iar dacă vreo cetate se va desprinde de lacedemonieni și aliați să fie dușmani regelui, potrivit acestui tratat".

19 (1) În acești termeni s-a încheiat deci alianța. După aceasta, chioții, echipînd îndată alte zece corăbii, au pornit spre Anaia, voind să se informeze asupra situației din Milet și, în același timp, să desprindă de atenieni și alte cetăți. (2) Venindu-le știre de la Chalcideus că sosește iarăși și că Amorges va veni pe uscat cu armata, au pornit pe mare spre tem-

plul lui Zeus și, îndată, au și zărit șasesprezece corăbii cu care Diomedon pornise din Atena după Thrasycles. (3) Și cum le-au văzut au fugit la Ephes, cu o singură corabie, iar celelalte corăbii s-au refugiat la Teos. Atenienii au capturat patru corăbii goale, pentru că oamenii s-au refugiat pe uscat, iar celelalte corăbii s-au refugiat în cetatea Teos. (4) Atenienii s-au întors spre Samos, iar chioții, cu corăbiile rămase, pornind în larg și avînd cu ei pedestrimea, au desprins insula Lebedos și localitatea Erai. Și, după aceasta, fiecare s-a întors în patrie, și pedestrimea, și corăbiile.

20 (1) Cam în aceeași vreme, cele douăzeci de corăbii ale peloponesienilor, care se aflau în Peiraios, fiind urmărite și pîndite cu același număr de corăbii de către atenieni, au pornit-o repede pe mare și, învingînd într-o luptă navală pe atenieni, le-au capturat patru corăbii. După aceea s-au refugiat la Cenchreas, în Chios, și au început să se pregătească ca să plutească iarăși în Ionia. Ca navarh pentru ele venise Astyochos din Lacedemona, care deținea acum întreaga comandă. (2) Retrăgîndu-se pedestrimea de la Teos, a venit și Tissaphernes cu toată armata și, distrugînd zidul din jurul cetății, care mai rămăsese, s-a retras. Nu mult mai în urmă după plecarea lui a venit și Diomedon cu zece corăbii ateniene și a convins pe cetățenii din Teos să-l primească și pe el. Și pornind pe mare spre localitatea Erai și atacînd-o, n-a putut captura cetatea și s-a retras.

21 În același timp a avut loc la Samos răscoala demosului, lîngă care se aflau atenienii, împotriva aristocrației, căci atenienii erau tocmai de față cu corăbiile. Demosul din Samos a ucis cam la două sute de aristocrați, apoi, pedepsind patru sute de aristocrați cu exilul, samienii au împărțit întreg pămîntul și casele, apoi, deoarece atenienii le-au acordat autonomia, după aceea socotind că sînt siguri pe putere, în urmă au organizat cetatea, dar nu le-au lăsat geomorilor[11] nici un drept și nu era îngăduit nici unui om din popor să dea în căsătorie pe fiicele lor, nici să ia soție de la ei.

22 După aceasta, în aceeași vară, chioții, așa cum începuseră, cu multă însuflețire, erau de față în număr mare și fără peloponesieni, cu gîndul de a îndemna cetățile să se desprindă de Atena și cu intenția de a face pe cît mai mulți să ia parte la primejdie împreună cu ei; au pornit, deci, și ei cu treisprezece corăbii spre Lesbos, așa cum li se spusese de către lacedemonieni, anume să vină a doua oară împotriva acestei cetăți și să pornească de aci spre Hellespont. Chiar pedestrimea peloponesienilor, care era de față, și aliații de acolo au pornit spre Clazomenai și Cyme. Pedestrimea o comanda Eualas spartiatul, iar corăbiile Deiniadas, un periec. Corăbiile, plutind la Methymna, au desprins-o de atenieni, iar patru corăbii au fost lăsate acolo. După aceea, restul corăbiilor au pornit spre Mytilene.

23 (1) Astyochos din Sparta, navarh, așa cum s-a spus, a pornit cu patru corăbii din Cenchreas și a sosit la Chios. A treia zi după sosirea lui, cele douăzeci și cinci de corăbii attice au pornit spre Lesbos, comandate fiind de Leon și de Diomedon. Într-adevăr, Leon venise mai tîrziu în ajutor, cu zece corăbii de la Atena. (2) Pornind și Astyochos în larg, în aceeași zi, tîrziu, și luînd o singură corabie din Chios, a plecat la Lesbos, pentru ca să le dea ajutor, atît cît se va putea. A ajuns deci la Pyrrhai și de aci, a doua zi, a pornit spre Eresos, unde a aflat că cetatea Mytilene a fost capturată de atenieni de la primul asalt. (3) Într-adevăr, atenienii, așa cum veniseră, au intrat fără veste în port, au pus stăpînire pe corăbiile chioților, și, debarcînd, au învins în luptă pe cei care li se împotriveau și au ocupat cetatea. (4) Astyochos, aflînd aceste lucruri, și despre corăbiile din Eresos, și despre cele ale chioților plecate din Methymna cu Eubulos, care fuseseră lăsate atunci și, după ce cetatea Mytilene fusese cucerită, trei dintre ele fugiseră și se întîlniseră cu el (una din ele fusese capturată de atenieni), nu a mai pornit spre Mytilene, ci a desprins de atenieni cetatea Eresos și a înarmat-o, iar pe hoplîții de pe corăbiile lui i-a trimis pe jos la Antissa și la Methymna, punînd în fruntea lor, drept comandant, pe Eteonicos. Acesta a pornit pe mare cu corăbiile lui și cu cele

trei, care veniseră din Chios, nădăjduind că va încuraja pe methymneni, cînd îi vor vedea pe ei, și-i va opri de la desprindere. (5) De vreme ce, însă, toate evenimentele de la Lesbos îi erau contrarii, luîndu-și armata pedestră, a pornit iarăși pe mare la Chios. S-a împrăștiat, deci, prin cetăți și pedestrimea de pe corăbii, care avea să plutească spre Hellespont. După aceasta, le vin la Chios șase corăbii aliate ale peloponesienilor, care se găseau la Cenchreas. (6) Atenienii au restabilit iarăși situația de la Lesbos și, plutind de aci la Polichna, o cetate continentală a clazomenienilor, au înconjurat-o cu zid și au capturat-o și s-au dus iarăși în cetatea de pe insulă, în afară de aceia care erau vinovați de desprindere. Aceștia s-au retras la Daphnus. Astfel, corăbiile clazomeniene s-au unit cu atenienii.

24 (1) În aceeași vară atenienii care se aflau ancorați la Lade împotriva Hiosului, cu cele douăzeci de corăbii, au făcut o debarcare la Panormos, în ținutul Miletului, și au ucis pe Chalcideus lacedemonianul, comandantul care venise în ajutor cu cîțiva ostași și, înălțînd, a treia zi, un monument în cinstea biruinței, au pornit pe mare; acest monument l-au distrus milesienii, sub motiv că nu avea temelie bună. (2) Leon și Diomedon, împreună cu corăbiile atenienilor de la Lesbos, pornind și de la insulele Oinussai, care se aflau în fața insulei Chios, și de la Sidussa și de la Pteleon, și de la Lesbos, localități care aveau ziduri în Erythrea, au început războiul, de pe corăbii, împotriva chioților; ei aveau drept epibați hopliți din clasele superioare, pe care-i siliseră la aceasta. (3) Debarcînd ei în Cardamyle și în Bolissos, au învins în luptă pe chienii care li s-au împotrivit, și, ucigînd pe mulți dintre ei, au răzvrătit populațiile de pe acolo și au învins iarăși în altă luptă și la Phanai, apoi, în a treia luptă, la Leuconion. După aceasta, chienii nu au mai atacat, iar atenienii au prădat ținutul, care era bine cultivat și care nu suferise nici o pagubă din timpul războaielor medice. (4) Așa, după cît știu eu, după lacedemonieni numai chienii au fost cumpătați în prosperitate și cu cît cetatea le dădea lor mai mult, cu atît mai tare ei o împodobeau. (5) Nici măcar această desprindere, care

s-ar părea că a fost făcută împotriva propriei lor siguranţe, n-au îndrăznit s-o pună la cale mai înainte de a avea lîngă ei mulţi şi buni aliaţi şi mai înainte de a şti că atenienii nu li se vor împotrivi, după dezastrul din Sicilia, pentru că, fără îndoială, situaţia lor nu era prea rea; iar dacă, în contradicţiile vieţii omeneşti, au suferit vreo înfrîngere, împreună cu mulţi aliaţi, care aveau aceeaşi părere (anume că puterea atenienilor va fi repede distrusă), şi-au recunoscut greşeala. (6) Fiind ţinuţi departe de mare şi suferind pagube pe ţarinile lor, unii dintre ei au încercat să dea cetatea de partea atenienilor. Conducătorii, aflîndu-i ei înşişi, au stat liniştiţi, dar, chemînd pe navarhul Astyochos din Erythrea cu patru corăbii pe care le avea cu el, chibzuiau cum ar putea, cu mai multă băgare de seamă, fie să ia ostatici, fie să împiedice în altfel complotul. Acest lucru l-au pus deci ei la cale.

25 (1) Pe la sfîrşitul aceleiaşi veri au pornit din Atena la Samos o mie de hopliţi atenieni, o mie cinci sute de hopliţi din Argos — pe cei cinci sute de soldaţi argeieni uşor înarmaţi, îi înarmaseră cu armament greu atenienii — şi o mie de aliaţi, împreună cu patruzeci şi opt de corăbii, printre care unele erau transportatoare de hopliţi, sub comanda lui Phrynichos, Onomacles şi Scironides; debarcînd la Milet, şi-au aşezat tabăra. (2) Milesienii, ei înşişi scoţînd din cetate opt sute de hopliţi, şi venind şi peloponesienii cu Chalcideus, şi trupele auxiliare cu Tissaphernes, şi fiind de faţă şi Tissaphernes însuşi cu călărimea lui, au pornit atacul împotriva atenienilor şi a aliaţilor. (3) Argeienii, pornind la atac cam dezordonat, cu flancul în care se aflau şi dispreţuind pe duşmani la gîndul că dau lupte împotriva ionienilor, care n-o să le reziste, au fost învinşi de milesieni şi au fost ucişi dintre ei ca la trei sute de oameni. (4) Atenienii, învingînd pe primii peloponesieni şi pe barbari şi respingînd şi celelalte trupe, nu au luat contact cu milesienii, dar, deoarece milesienii se retrăseseră în cetate, după ce fuseseră respinşi de argeieni, atenienii, văzînd că şi cealaltă parte a oastei lor este învinsă, şi-au aşezat armele chiar în faţa cetăţii Milet. (5) Şi în această bătălie ionienii au învins pe dorieni din amîndouă părţile.

Într-adevăr, atenienii au învins pe peloponesienii, care erau în faţa lor, iar milesienii pe argeieni. Înălţînd un monument în cinstea biruinţei, atenienii au început să pregătească înconjurarea cu ziduri a unui loc care era în formă de istm, socotind că, dacă îşi vor atrage Miletul, şi celelalte cetăţi se vor da repede de partea lor.

26 (1) În acest timp, către seară, li se anunţă că cele o sută cincizeci de corăbii din Sicilia şi din Peloponeş sînt gata să sosească. Într-adevăr, şi de la sicilieni — mai ales că Hermocrates syracusanul stăruia să se înceapă atacul şi să se distrugă şi ceea ce mai rămăsese din armata ateniană — au sosit douăzeci de corăbii syracusane şi două selinuntine, precum şi acelea din Peloponeş pe care le pregătiseră şi care erau gata. Şi amîndouă corăbiile, fiind încredinţate lui Therimenes lacedemonianul, să le ducă la Astyochos, navarhul, s-au dus mai întîi la Leros, insulă care se află în faţa Miletului. (2) Apoi, de aci, aflînd că atenienii sînt la Milet, au plutit mai întîi în golful Iasicos, voind să vadă ce se întîmplă în Milet. (3) Alcibiades a venit călare în localitatea Teichiussa, din ţinutul Miletului, un punct al golfului în care îşi aşezaseră tabăra, şi a aflat totul despre luptă. Alcibiades era de faţă şi lupta alături de milesieni şi de Tissaphernes şi îi îndemna că, dacă nu vor să piardă întreaga situaţie din Ionia şi din celelalte părţi, să vină cît mai degrabă în ajutor Miletului şi să nu privească nepăsători cum este interceptată cu ajutorul zidurilor.

27 (1) Aceştia, la revărsatul zorilor, erau gata să vină în ajutor. Dar Phrynichos, comandantul atenienilor, care aflase în mod clar de la Leros care era situaţia corăbiilor, deşi colegii săi voiau să reziste şi să dea lupta navală, a spus că nici el nu va face aceasta şi că nu le va ceda nici lor, şi nici altuia, după puterea lui. (2) Într-adevăr, zicea el, acolo unde este posibil să ştie clar împotriva cîtor corăbii duşmane vor avea să lupte şi cu cîte corăbii proprii vor lupta împotriva duşmanilor vor putea să se pregătească cum trebuie, în linişte, şi să dea lupta, iar el, fără să cedeze în faţa insultei, nu se

va avînta niciodată în primejdie fără raţiune. (3) Căci nu este ruşine ca atenienii să se retragă din faţa unei flote, cînd este necesar, dar este mai ruşinos dacă vor fi înfrînţi, să cadă la învoială în orice chip; că cetatea se izbeşte nu numai de ruşine, ci şi de cea mai mare primejdie; de aceea, cu greu se admite, ca, în urma nenorocirilor suferite, să se avînte de bunăvoie în primejdie cu forţe temeinice, dacă nu este silită, şi să atace prima, atunci de ce este necesar să înfrunte primejdia, cînd nu este silită, împotriva unor duşmani care se avîntă ei înşişi în primejdie. (4) Le-a poruncit să ridice cît mai degrabă răniţii, să ia pedestrimea şi bagajele cu care veniseră, şi, lăsînd lucrurile pe care le luaseră de la duşmani, pentru ca corăbiile să fie cît mai uşoare, să plutească spre Samos, şi de aci, strîngînd toate corăbiile, să înceapă incursiunile pe mare oriunde va fi nevoie. (5) De îndată ce a izbutit să-i convingă, a şi trecut la fapte, iar el s-a dovedit, nu numai în această împrejurare sau mai tîrziu, dar şi în toate celelalte lucruri pe care le-a făcut, că nu este lipsit de inteligenţă. (6) Atenienii, către seară, au pornit îndată de la Milet în acest fel, fără ca victoria să fi fost desăvîrşită, şi argeienii, în grabă, cuprinşi de mînia nenorocirii, au pornit, pe mare, de la Samos spre patrie.

28 (1) Peloponesienii, ridicînd ancora de la Teichiussa la revărsatul zorilor, s-au dus în larg şi, aşteptînd o singură zi, anume cea de a doua, şi luînd cu ei corăbiile chioţiene, care fuseseră urmărite la început de Chalcideus, voiau să plutească spre prăzile pe care le lăsaseră la Teichiussa. (2) Cînd au ajuns acolo Tissaphernes, care era de faţă cu pedestrimea, i-a convins să plutească spre Iasos, unde se afla Amorges care le era duşman. Şi, atacînd Iasosul fără veste — locuitorii nu aşteptau altceva decît corăbii attice — au capturat-o; syracusanii au fost lăudaţi în mod deosebit în această acţiune. (3) Capturînd viu pe Amorges, fiul bastard al lui Pissouthnes, care se desprinsese de rege, l-au dat lui Tissaphernes să-l ducă, dacă vrea, regelui, aşa cum poruncise, apoi au distrus cetatea Iasos şi armata a luat foarte mulţi bani, pentru că această cetate avea bogăţii din vechime. (4) Trupele auxiliare,

care erau cu Amorges, le-au dus la propriile lor trupe şi, nefăcîndu-le nici un rău, le-au rînduit în linie de bătaie, pentru că cele mai multe erau din Peloponeş. Predînd apoi lui Tissaphernes cetatea şi toţi sclavii, şi oamenii liberi, pentru care se învoiseră să ia de la fiecare cîte un daric, s-au retras iarăşi la Milet. (5) Şi, după ce lacedemonienii au hotărît să trimită la Chios, ca conducător, pe Pedaritos, fiul lui Licon, l-au îndreptat pe jos spre Erythrea: el avea cu sine ajutoarele luate de la Amorges. La Milet au rînduit pe Philippos şi vara s-a terminat.

29 (1) În iarna următoare, Tissaphernes, după ce a pus cetatea Iasos sub pază, a trecut la Milet şi a dat tuturor corăbiilor hrană pentru o lună, cîte o drahmă attică fiecărui soldat pe zi, aşa cum promisese la Sparta. Pentru restul timpului voia să le dea cîte un triobol pe zi, pînă cînd va întreba pe rege, şi dacă regele va încuviinţa, le-a spus că le va da iarăşi o drahmă întreagă. (2) Hermocrates, comandantul syracusan, s-a opus — Therimenes nu era navarh ci plutea cu Astyochos ca să-i predea corăbiile, căci nu plătea la timp leafa soldaţilor — totuşi s-au înţeles ca să dea, la cinci corăbii, fiecărui om mai mult decît trei oboli. La cincizeci şi trei de corăbii treizeci de talanţi, pe timp de o lună, iar celorlalţi, întrucît erau mai multe la număr corăbiile, le-au dat bani după aceeaşi socoteală.

30 (1) În aceeaşi iarnă, atenienilor de la Samos le veniseră din patrie încă treizeci şi cinci de corăbii, şi drept comandanţi Charminos, Strombichides şi Euctemon. Strîngînd toate celelalte nave de la Chios, au voit să tragă la sorţi şi să ancoreze flota la Milet, iar la Chios să trimită şi flotă şi pedestrime. Şi au făcut aşa. Într-adevăr, Strombichides, Onomacles şi Euctemon aveau treizeci de corăbii, şi au mai luat cu ei, pe corăbiile care transportau hopliţi, încă o parte din hopliţii aceia care veniseră la Milet, şi au pornit spre Chios cum trăseseră la sorţi, iar ceilalţi, rămînînd la Samos cu şaptezeci şi patru de corăbii, dominau marea şi făceau raiduri împotriva Miletului.

31 (1) Astyochos, cînd se afla la Chios, unde, cu ajutorul unei trădări, înscria ostaticii, și cînd a flat că corăbiile veniseră împreună cu Theramenes și că situația în legătură cu alianța se prezintă mai bine, a încetat această operație și, luînd cu el zece corăbii peloponesiene și zece chioțiene, pornește în larg. (2) Atacînd cetatea Pteleon, dar necapturînd-o, a pornit, pe mare, spre Clazomenai și a îndemnat pe locuitori ca, aceia dintre ei care simpatizează cu atenienii, să se stabilească la Daphnus și să se dea de partea lor. Aceleași îndemnuri le-a făcut și Tamos, care era guvernatorul Ioniei. (3) Dar cum ei n-au dat ascultare, Astyochos, atacînd cetatea care nu era înconjurată cu ziduri și neputînd-o captura, s-a retras pe o mare furtună la Phoceea și la Cyme, iar celelalte corăbii au ridicat ancora spre insulele așezate lîngă Clazomenai: Marathusa, Pella, Drymussa. (4) În timpul celor opt zile cît au stat acolo, din cauza vînturilor, au prădat, au consumat toate bunurile pe care le aveau clazomenienii, iar pe celelalte le-au luat pe corăbii și s-au retras la Phoceea, la Cyme și la Astyochos.

32 (1) Cînd era el acolo, au sosit soli de la Lesbos, anunțînd că voiesc și ei să se desprindă de Atena; pe el l-au convins, dar de vreme ce corintienii și ceilalți aliați nu aveau încredere în ei, din pricina amăgirii anterioare, a ridicat ancora și a pornit spre Chios. Apoi, în timp ce corăbiile erau în depozitul de iarnă, au mai venit și alte corăbii, din alte părți, la Chios. (2) Chiar după aceea, Pedaritos, care sosise pe uscat de la Milet, aflîndu-se la Erythrea, trece el însuși și armata la Chios. El mai avea încă cinci sute de soldați cu arme cu tot, lăsați din cele cinci corăbii de sub comanda lui Chalcideus. (3) Deoarece unii lesbieni le anunțau că vor realiza desprinderea de Atena, Astyochos a lăsat vorbă lui Pedaritos și chioțienilor că trebuie să se ducă cu corăbiile și să desprindă cetatea Lesbos, căci astfel sau vor cîștiga mai mulți aliați decît atenienii, sau, dacă vor eșua, le vor aduce prejudicii. Totuși, ei nu au dat ascultare, iar Pedaritos a spus că corăbiile chioțienilor nu vor trece de partea lui.

33 (1) Astyochos, luînd și cele cinci corăbii corintiene și pe a șasea, din Megara, și una din Hermion și cele pe care le adusese el de la Sparta, a pornit spre Milet ca să-și ia navarhia în primire, proferînd multe amenințări la adresa chioților, dacă nu-i vor veni în ajutor, în caz că vor avea nevoie de ceva. (2) Acostînd la Coricos, în Erythrea, și-a așezat tabăra. Atenienii de la Samos, pornind cu armata spre Chios, au acostat și ei de partea cealaltă a colinei și au trecut neobservați unii de alții. (3) În timpul nopții a sosit o scrisoare de la Pedaritos, care spunea că niște prizonieri erythreeni au fost lăsați liberi și au venit de la Samos la Erythrai pentru a pune la cale o trădare; atunci Astyochos s-a dus iarăși în Erythrea și puțin a lipsit ca să nu dea peste atenieni. (4) După ce și Pedaritos a plutit spre el, au făcut o cercetare în legătură cu cei care erau suspecți de trădare, de îndată ce au aflat că totul fusese pus la cale pentru salvarea oamenilor de la Samos, absolvindu-i de orice vină unul a pornit spre Chios, iar celălalt s-a dus la Milet, așa cum se plănuia.

34 (1) În acest timp și armata atenienilor, care plutea de la Coricos la Arginon, a întîlnit trei corăbii lungi, de la Chios, și, cum le-au văzut, au început să le urmărească. S-a produs și o mare furtună și corăbiile chioților cu greu au putut să se refugieze în port, iar corăbiile atenienilor, care erau ancorate, în număr de trei, au fost distruse și au eșuat în cetatea chioților; cît privește oamenii, unii dintre ei au fost făcuți prizonieri, iar alții au fost uciși, dar celelalte corăbii s-au refugiat în portul Mimas, care este numit Phoinicous. De aci au plutit iarăși spre Lesbos și se pregăteau ca să înconjure cetatea cu ziduri.

35 (1) În aceeași iarnă, Hippocrates lacedemonianul, pornind din Peloponeș cu zece corăbii thuriene, pe care le comanda Dorieus, fiul lui Diagoras, ca al treilea comandant, cu o corabie spartană și cu alta syracusană, sosește la Cnidos. Cetatea Cnidos tocmai se desprinsese, după îndemnul lui Tissaphernes. (2) Cei de la Milet, cum au aflat de sosirea lor, au dat ordin corăbiilor, o parte să păzească cetatea Cnidos, iar

cele care se găseau la Triopion să atace holcadele care veneau din Egipt și să le captureze. (3) Triopion este o înălțime a ținutului cetății Cnidos, pe care se află un templu al lui Apollon. Atenienii, cînd au aflat de acest lucru, au pornit pe mare de la Samos, și au capturat cele șase corăbii care păzeau la Triopion, iar oamenii au fugit de pe ele. După aceasta, plutind spre Cnidos și atacînd cetatea care nu era înconjurată de ziduri, era cît pe ce s-o captureze. (4) A doua zi au atacat-o iarăși, dar, deoarece cnidienii se întăriseră mai bine în timpul nopții și le veniseră în ajutor oamenii care se refugiaseră de la Triopion, de pe corăbii, n-au mai putut să le dea lovituri ca mai înainte; de aceea, retrăgîndu-se și devastînd ținutul cnidienilor, au plutit iarăși la Samos.

36 (1) În același timp a venit Astyochos la Milet, la flotă, iar peloponesienii aveau toate din belșug în tabără. Într-adevăr, li se dăduse și plată îndeajuns, căci banii prădați de la Iasos, în mare cantitate, fuseseră împărțiți soldaților, iar milesienii suportau cu avînt neajunsurile războiului. (2) Totuși, peloponesienii socoteau că tratatul, care fusese încheiat mai înainte cu Tissaphernes, de către Chalcideus, este suficient și nu numai pentru ei; de aceea, au făcut altul cînd Therimenes era de față. Conținutul tratatului era următorul:

37 (1) „S-a încheiat un tratat între lacedemonieni și aliații lor, cu regele Darius, cu fiii lui și cu Tissaphernes. (2) Tot ținutul și toate cetățile care mai înainte erau ale lui Darius, ale tatălui și ale străbunilor lui, sînt ale regelui, și împotriva acestor cetăți să nu pornească cu război sau să le jefuiască nimeni, nici lacedemonienii, nici aliații lacedemonienilor și să nu ia impozite din aceste cetăți nici lacedemonienii, nici aliații lacedemonenilor; dar nici regele Darius și nici aceia peste care guverna Darius să nu pornească împotriva lacedemonienilor și a aliaților lor cu război sau să le facă alt rău. (3) Iar dacă vor lacedemonienii sau aliații sau regele vor face unele rugăminți regelui lacedemonienilor sau aliaților, este frumos ca și unii și alții să facă acestea după cum se vor înțelege. (4) Războiul împotriva atenienilor și aliaților lor să-l

ducă și unii și alții în comun, iar dacă se va încheia vreun armistițiu să-l facă în comun, și armata care se va afla pe pămîntul regelui, la chemarea lui, să fie întreținută pe cheltuiala regelui, iar dacă vreuna din cetățile care au încheiat tratatul cu regele va porni împotriva țării acestuia, ceilalți s-o împiedice și să vină în ajutorul regelui cu toată puterea. De asemenea, dacă cineva dintre aceia care se găsesc în țara regelui sau dintr-o altă țară pe care o conduce regele va porni împotriva lacedemonienilor sau aliaților lor, regele să-i împiedice și să vină în ajutor după cum va putea".

38 (1) După încheierea acestei alianțe Therimenes a predat corăbiile lui Astyochos și, întorcîndu-se într-un celetos[12], a dispărut, (2) iar atenienii de la Lesbos, care trecuseră deja cu armata la Chios și dominau și pe uscat și pe mare, au început să înconjure cu ziduri Delphinion, o localitate care, de altfel, era bine întărită din partea uscatului; de asemenea avea o serie de porturi, care nu erau departe de cetatea Chios. (3) Locuitorii din Chios, care primiseră multe lovituri în numeroasele lupte anterioare, și care, de altfel, nu se aflau nici între ei înșiși în raporturi bune, pentru că le pieriseră soldații care fuseseră cu Tydeus, fiul lui Ion, din pricina lui Pedaritos, sub motiv că atticizează și pentru că cealaltă cetate ajunsese pe mîna oligarhilor, se bănuiau unii pe alții și ședeau liniștiți. De aceea, nici aceștia, nici trupele auxiliare care erau cu Pedaritos nu li se păreau bune pentru luptă. (4) Cînd, deci, le-au trimis la Milet au îndemnat pe Astyochos să le vină în ajutor, dar, cum el nu le-a dat ascultare, Pedaritos, cînd a auzit, a trimis la Sparta pe cineva să facă cercetări în legătură cu el, pentru că încălcase legea. (5) Aceasta era situația atenienilor în insula Chios; iar corăbiile lor din Samos făceau raiduri împotriva celor din Milet, dar, pentru că navele milesiene nu ieșeau întru întîmpinarea lor, s-au retras iarăși la Samos și au stat liniștite.

39 (1) În aceeași iarnă, cele douăzeci și șapte de corăbii, pregătite de către lacedemonieni pentru Pharnabazos, anume de către Calligitos din Megara și Timagoras din Cizic, care

colaborau cu ei, ridicînd ancora, au pornit din Peloponeș spre Ionia pe la solstițiu, iar comandantul lor era Antisthenes din Sparta. (2) Lacedemonienii mai trimiseseră încă unsprezece bărbați spartiați, ca sfetnici lui Astyochos, printre care era Lichas, fiul lui Arcesilaos. Li se dăduse ordin să se ducă la Milet și să se îngrijească și de celelalte lucruri, rînduindu-le cît mai bine, și să trimită și corăbii — cîte vor putea — în Hellespont, la Pharnabazos, dacă vor socoti de cuviință; pe Clearchos, fiul lui Ramphias, care plutea împreună cu ei, să-l facă comandant, iar pe Astyochos, dacă vor găsi cu cale cei unsprezece bărbați, să-l îndepărteze de la navarhie și să pună în locul lui pe Antisthenes. Într-adevăr, lacedemonienii îl bănuiau din pricina scrisorilor lui Pedaritos. (3) Corăbiile, pornind în larg de la Malea, au acostat la Melos, și s-au îndreptat într-acolo, apoi, dînd peste zece corăbii ateniene, au capturat trei corăbii goale și le-au dat foc. După aceasta, temîndu-se ca nu cumva corăbiile atenienilor, care scăpaseră cu fuga de la Melos — ceea ce s-a și întîmplat — să înștiințeze pe atenienii din Samos de pornirea lor, și-au îndreptat plutirea spre Creta și, continuîndu-și drumul cu pază, au ajuns la Caunos în Asia. (4) De aci, socotind că sînt în siguranță, au dat de știre corăbiilor din Milet ca să pornească spre ei să le însoțească.

40 (1) În același timp, chioții și Pedaritos cereau cu aceeași insistență ca Astyochos, deși tărăgăna, să le vină lor în ajutor cu toate corăbiile, acum, cînd sînt asediați și să nu se uite cu indiferență cum cea mai mare din cetățile aliate din Ionia este blocată de pe uscat și de pe mare și este devastată de pirați. (2) Într-adevăr, sclavii hiloților — care erau numeroși, și chiar prea numeroși pentru o singură cetate, în afară de Lacedemona, și care, în același timp, cu greu puteau fi pedepsiți cînd săvîrșeau cîte o nedreptate din cauza mulțimii lor — de îndată ce au bănuit că armata atenienilor este așezată temeinic în afara zidurilor, cei mai mulți au dezertat și au trecut de partea atenienilor și, în felul acesta, cu bună știință, ei înșiși au adus cele mai mari pagube țării. (3) Tocmai de aceea, chioții au spus că trebuie — cît mai nădăjduiesc

și mai au posibilitatea de a-i opri — acum cînd dușmanii înconjurau Delphinionul cu ziduri, dar au terminat, și cînd o și mai mare blocadă este instituită de către armata de uscat și de către corăbii, să le vină în ajutor. Astyochos, deși nu-i trecea prin gînd că o să facă acest lucru, din pricina amenințării anterioare, cînd a văzut că și aliații au toată bunăvoința, a pornit și el să dea ajutor.

41 (1) În acest timp, din Caunos a venit o veste că cele douăzeci și șapte de corăbii și sfetnicii lacedemonienilor sosesc. Astyochos a socotit că toate trebuie lăsate pe planul al doilea față de nevoia de a însoți corăbiile și de a face ca lacedemonienii, care veneau să-l spioneze, să treacă pe mare în siguranță, pentru ca, în felul acesta să domine mai mult pe apă; de aceea, de îndată a lăsat Chiosul și a pornit spre Caunos. (2) Și, în timpul plutirii, debarcînd în insula Cos, în Meropida, a prădat cetatea care era neînconjurată cu ziduri deoarece se dărîmase din pricina unui cutremur — cel mai mare din cele de care ne amintim să se fi întîmplat — oamenii fugiseră în munți așa că el își strîngea prăzi din incursiile pe care le făcea în cetate, dar lăsa în pace pe oamenii liberi. (3) Din insula Cos a ajuns, noaptea, în insula Cnidos și a fost silit de stăruințele cnidienilor să nu lase pe corăbieri să debarce, ci, așa cum se găsea, să plutească îndată spre cele douăzeci de corăbii ateniene, pe care le avea Charminos, unul dintre comandanții din Samos; a pîndit deci cele douăzeci și șapte de corăbii care veneau din Peloponeș, spre care plutea însuși Astyochos. (4) Dar cei din Samos au aflat de pornirea lui din Milet, iar Charminos avea paza în jurul insulei Syme, Chalces și Rhodos și în jurul Liciei; căci se și aflase că aceste corăbii erau la Caunos.

42 (1) Astyochos, mai înainte de a fi cunoscut, a plutit, așa cum era, spre Syme, pentru ca, dacă va putea, să surprindă corăbiile în larg. O ploaie s-a pornit și cerul a fost foarte înnourat, astfel că a produs o mare încurcătură și tulburare corăbiilor din pricina întunericului. (2) A doua zi, la

revărsatul zorilor, în timp ce flota era împrăștiată, pe flancul stîng era vizibil pentru atenieni, iar celălalt rătăcea în jurul insulei. Charminos și ceilalți atenieni s-au apropiat în grabă cu mai puțin de douăzeci de corăbii, socotind că acestea sînt corăbiile de la Caunos pe care le pîndeau ei. (3) Și, avîntîndu-se asupra lor, imediat au scufundat trei și au pricinuit pagube altora, astfel că în timpul luptei ei au dominat pînă cînd, împotriva așteptărilor, le-au apărut în față majoritatea corăbiilor și au fost încercuiți din toate părțile. (4) Atunci, luînd-o la fugă, au pierdut șase corăbii, iar cu celelalte au fugit la Teutlussa și de aci la Halicarnas. (5) După aceasta, peloponesienii au pornit spre Cnidos, și, după ce cu ei s-au unit și cele douăzeci și șapte de corăbii din Caunos, au plecat apoi, ridicînd în Syme un monument în cinstea biruinței, după care au revenit iarăși la Cnidos.

43 (1) Atenienii, cînd au aflat despre lupta navală, au pornit cu toate corăbiile din Samos și îndreptîndu-se spre Syme, nu s-au dirijat către flota din Cnidos și nici aceasta către ei, ci, luînd bagajele navelor de la Syme și atacînd localitatea Lorimoi care se află pe uscat, au pornit înapoi spre Samos. (2) Toate corăbiile peloponesienilor care se aflau la Cnidos se pregăteau pentru orice eventualitate, iar cei unsprezece bărbați lacedemonieni intraseră în vorbă cu Tissaphernes — căci era de față — despre cele întîmplate, dacă ceva nu le convenea și despre viitorul război, cum ar putea să fie purtat în cele mai bune și cele mai avantajoase condițiuni, și pentru unii, și pentru ceilalți. (3) Mai ales Lichas lua în seamă cele întîmplate și spunea că nici un tratat nici cel încheiat de Chalcideus, nici cel încheiat de Therimene nu fusese bine făcut, ci o mare primejdie se profila la orizont. În cazul că regele va socoti că trebuie să domine pămîntul pe care el și strămunii lui îl stăpîniseră ar însemna că toate insulele, Thessalia, Locri și toate cetățile pînă la Beoția să fie iarăși în sclavie și că lacedemonienii, în loc de libertate, aduc asupra elenilor dominația persană. (4) Îl îndemna deci să încheie un alt tratat mai convenabil sau să nu mai țină seama de

acest tratat, susținînd că nu mai este nevoie de nici o hrană în condițiile acestui tratat. Tissaphernes, mîniindu-se, a plecat de la ei supărat și fără nici un rezultat.

44 (1) După ce acestea au fost aduse la cunoștință de oameni cu cea mai mare influență, erau de părere să plutească de îndată spre Rhodos, sperînd că își vor atrage o insulă foarte puternică și prin mulțimea corăbierilor și prin pedestrime și socotind, în același timp, că își vor spori forțele în virtutea alianței existente și, fără să mai ceară bani lui Tissaphernes, vor putea să-și întrețină ei singuri corăbiile. (2) Pornind deci din Cnidos, în aceeași iarnă, și debarcînd la Camiros, în insula Rhodos, cu nouăzeci și patru de corăbii, au îngrozit pe cei mai mulți, care nu știau ce se întîmplă și care au fugit, mai ales că cetatea era neînconjurată de ziduri. Apoi, lacedemonienii au convocat și pe ei și pe cei din cele două cetăți, Lindos și Ielysos, și au convins pe rhodieni să se desprindă de atenieni. Și Rhodosul s-a dat de partea peloponesienilor. (3) În acest timp, atenienii, aflînd despre aceste evenimente, au pornit de la Samos cu corăbiile, voind să le-o ia înainte, și au apărut în larg apoi, zăbovind cîtva timp, nu prea mult, mai întîi au pornit la Chalces și de aci la Samos. Mai tîrziu, de la Chalces și de la Cos au purtat război împotriva cetății Rhodos, făcînd raiduri. (4) Iar peloponesienii au luat cam treizeci și doi de talanți de la Rhodos și au stat liniștiți optzeci de zile, trăgîndu-și corăbiile la țărm.

45 (1) Iată acum ce s-a întîmplat în acest timp și încă mai înaintea plecării lor la Rhodos. După moartea lui Chalcideus și după lupta de la Milet, Alcibiades ajunsese să fie suspectat de către peloponesieni și, mai mult chiar, lacedemonienii îi porunciseră, printr-o scrisoare, lui Astyochos să-l ucidă — Alcibiades era dușmanul lui Agis și nu mai prezenta nici o încredere — atunci el s-a retras, mai întîi, cuprins de teamă, la Tissaphernes, apoi, în timp ce se afla la acesta, dădea cît mai multe lovituri cu putință peloponesienilor. (2) Alcibiades a ajuns să fie sfetnicul lui Tissaphernes în toate și a contri-

buit la micşorarea soldei acordate corăbierilor spartani, făcînd ca, în loc de o drahmă attică, să li se dea numai trei oboli, şi aceasta nu mereu. El îndemna pe Tissaphernes să le spună spartanilor că atenienii, deşi de multă vreme sînt experţi în navigaţie, totuşi, nu dau corăbierilor decît trei oboli, nu pentru c-ar fi săraci, ci pentru ca corăbierii să nu devină obraznici din pricina prisosului de bani, şi astfel, unii să-şi întreţină mai prost corpul, cheltuind pentru lucruri care le produc numai slăbiciune, iar ceilalţi să părăsească corăbiile fără să mai lase salariul care li se datora drept garanţie. (3) Alcibiades îl mai sfătuia să dea banii trierarhilor şi comandanţilor cetăţilor, ca să-i convingă să treacă de partea lui, în afară de syracusani. Hermocrates, comandantul syracusanilor, se împotrivea în numele tuturor aliaţilor. (4) Alcibiades a mai desprins de spartani cetăţile care aveau nevoie de bani, vorbind el singur în numele lui Tissaphernes şi zicînd că chienii sînt nerușinaţi, pentru că, deşi sînt cei mai bogaţi eleni, cer să fie apăraţi de ajutorul altora şi socotesc că alţii trebuie să înfrunte primejdia, şi cu corpurile şi cu banii, pentru libertatea lor. (5) Cît despre celelalte cetăţi, Alcibiades spunea că fac rău, de vreme ce mai înainte de a se desprinde cheltuiau mult pentru atenieni, iar acum nu voiesc să contribuie cu bani pentru propria lor salvare. (6) El mai arăta că şi Tissaphernes poartă război cu propriii săi bani, fiind pe bună dreptate prudent, iar dacă cumva vor sosi provizii de la rege le va da şi lor plata datorată, iar cetăţile le vor acorda ajutorul cuvenit.

46 (1) Alcibiades îndemna, în acelaşi timp, şi pe Tissaphernes să nu se grăbească să termine războiul şi nici să nu se hotărască să aducă corăbiile feniciene, pe care le pregătise, sau să dea elenilor mai mulţi bani, sporindu-le în acelaşi timp puterea pe uscat şi pe mare, ci să facă în aşa fel ca puterea să fie împărţită între atenieni şi spartani, iar regele să poată oricînd să zvîrle pe oricare dintre ei, dacă îi vor fi antipatici, împotriva celorlalţi. (2) Dacă puterea pe uscat şi pe mare va fi în mîna unuia singur — zice el — nu va mai avea posibilitatea să doboare pe victorioşi, fără numai dacă el însuşi

vrea să poarte război cu mari cheltuieli şi înfruntînd mari primejdii. Alcibiades mai spunea că un lucru este mai uşor de făcut, anume să cheltuiască puţin şi, în acelaşi timp, să-şi menţină deplina sa siguranţă şi să lase pe eleni să se macine între ei. (3) Adăuga apoi că este mai avantajos ca atenienii să facă parte din stăpînirea lui, pentru că ei ţintesc mai puţin decît spartanii la lucrurile de pe uscat şi că au, şi cu vorba, şi cu fapta, mai mari interese de a purta război. Într-adevăr, pe de o parte, atenienii vor supune partea mării dominaţiei lor, pe de alta, elenii, care locuiesc în ţara regelui, o vor supune regelui.

Dimpotrivă, nu este verosimil că lacedemonienii vor să elibereze pe eleni de atenieni, dar nu-i vor elibera de barbari, dacă atenienii nu vor fi doborîţi. (4) L-a îndemnat deci să-i macine şi pe unii şi pe alţii şi, îndepărtîndu-se cît mai mult de atenieni, să izgonească apoi pe peloponesieni din ţară. (5) Tissaphernes, într-adevăr, se gîndea din ce în ce mai mult să facă asta, aşa cît se putea vedea din atacurile lui. Astfel, atașîndu-se mai mult de Alcibiades, la gîndul că îi va da sfaturi bune, îi acorda încredere tot mai mare, aşa că a început să nu procure hrană suficientă peloponesienilor şi să nu le îngăduie să dea lupte navale, sub pretext că au să sosească corăbiile feniciene şi că vor putea să dea lupta aşa cum vor dori ei. Astfel el le încurca lucrurile şi le ruina dominaţia flotei, tocmai cînd ajunsese să fie în totul puternică, apoi le dădea şi în alte privinţe rău ajutor; deci reaua lui voinţă era evidentă.

47 (1) Alcibiades dădea aceste îndemnuri şi lui Tissaphernes şi regelui, căci avea mereu conversaţii cu ei, socotind că sînt cele mai bune acţiuni de făcut şi, în acelaşi timp, îşi menaja o întoarcere glorioasă în patrie, ştiind că, dacă nu îşi va distruge cetatea, va convinge pe concetăţeni să-i acorde revenirea în patrie. El socotea că va putea convinge pe atenieni să-i voteze întoarcerea, dacă se va dovedi că este prieten cu Tissaphernes, ceea ce s-a şi întîmplat. (2) Într-adevăr, de îndată ce s-a aflat la Samos că Alcibiades are o mare trecere la Tissaphernes, de altfel însuşi Alcibiades le trimitea vorbă

atenienilor celor mai influenți, rugîndu-i să amintească de el și să le vorbească aristocraților de la Atena că el vrea să se întoarcă pentru a instaura oligarhia, iar nu democrația care-l izgonise din patrie și că, menajîndu-le prietenia cu Tissaphernes, va colabora cu ei, soldații, ba ceva mai mult, chiar trierarhii atenienilor, care se aflau la Samos, cît și cei mai influenți atenieni au pornit din proprie inițiativă să răstoarne democrația.

48 (1) Acțiunea aceasta a fost deci pusă în mișcare mai întîi în această tabără, iar, mai tîrziu, de aci s-a extins și la Atena. Apoi, cîțiva atenieni, pornind din Samos, au trecut marea și au intrat în vorbă cu Alcibiades. El le-a promis că, mai întîi, le va asigura prietenia cu Tissaphernes, apoi și cu regele, dacă nu vor instaura democrația, pentru că, în felul acesta, va putea să convingă mai bine pe rege, iar ei, cei mai influenți, care și sufereau mai mult, aveau mari nădejdi că vor pune mîna pe putere și vor ajunge să înfrîngă pe dușmani. (2) Întorcîndu-se la Samos, au atras pe oamenii cei mai devotați într-o conspirație, apoi au început să răspîndească vorbe în popor cum că regele le va fi prieten și le va da bani, dacă Alcibiades se va întoarce în patrie, iar ei nu se vor mai lăsa să fie conduși de democrați. (3) Marea masă a soldaților, chiar dacă momentan nu era mulțumită cu ceea ce se întîmpla, stătea liniștită, momită de nădejdea binevenită de a primi bani de la rege, iar conspiratii, instaurînd oligarhia, după ce au adus la cunoștința poporului, au început și ei între ei, și majoritatea conjurației, să observe cu atenție știrile venite de la Alcibiades. (4) Majoritatea socotea că lucrurile sînt binevenite și că prezintă încredere, numai Phrynichos, care era încă comandant, nu era deloc mulțumit, deoarece socotea că Alcibiades n-are nevoie nici de oligarhie, nici de democrație — ceea ce era în realitate — și că nu are în vedere altceva decît cum să schimbe ordinea existentă în cetate și să se întoarcă în patrie, rechemat de prieteni; le spunea că trebuie să se ferească mai ales să nu intre în dezbinare; le mai spunea că nu este avantajos pentru rege, în timp ce peloponesienii domină încă pe mare și stăpînesc cetăți

foarte mari, care se află sub dominația regelui, să se dea de partea atenienilor, în care nu are încredere, cînd îi este ușor să-și facă prieteni pe peloponesieni, de la care n-a suferit nimic. (5) A mai adăugat că el știe bine că cetățile aliate, cărora le vor promite instaurarea oligarhiei, deoarece ei înșiși nu vor mai păstra democrația, n-o să mai treacă de partea lor, nici cele care s-au desprins de ei, nici cele care sînt încă aliate. În adevăr, desigur, ele nu vor voi să devină sclave, în democrație sau în oligarhie, ci mai degrabă să fie libere cu oricine se va putea; (6) că, după părerea aliaților, aceia care sînt numiți oameni buni vor pune ei mîna pe putere, mai degrabă decît poporul, ei care uneltesc și fac rele poporului, din care ei trag cele mai mari foloase; că a fi supuși oligarhilor înseamnă poate a muri, fără judecăți, de moarte violentă, pe cînd poporul le este un refugiu și un moderator al oligarhilor; că el știe clar că acestea sînt gîndurile cetăților, care au fost instruite de faptele înseși; că deci, în prezent, lui nu-i place nimic din cele ce face Alcibiades.

49 Căpeteniile conjurației, așa cum hotărîseră la început, au acceptat situația de față și au trimis în solie la Atena pe Peisandros și pe alții, pentru ca să mijlocească întoarcerea lui Alcibiades și răsturnarea democrației de la Atena și să și-l facă prieten pe Tissaphernes.

50 (1) Aflînd Phrynichos că la Atena se vorbește despre întoarcerea lui Alcibiades și că atenienii o vor accepta, a fost cuprins de teamă, gîndindu-se la opoziția pe care i-o făcuse, credea că, dacă Alcibiades va reveni la Atena, îi va face rău pentru că se împotrivise; atunci a pus la cale următorul lucru. (2) A trimis la Astyochos, navarhul lacedemonienilor, care se afla atunci încă la Milet, și l-a înștiințat pe ascuns că Alcibiades este pe punctul de a periclita situația lacedemonienilor, mijlocind acestora prietenia cu Tissaphernes; a arătat, în scris, toate celelalte lucruri, cu de-amănuntul, și a adăugat că el va avea iertare dacă pune la cale ceva în legătură cu un dușman, chiar în dezavantajul cetății. (3) Astyochos nu se

gîndea de loc să ia măsuri împotriva lui Alcibiades, mai ales că ei nu ajunseseră să se bată; întorcîndu-se la el, în Magnesia, și la Tissaphernes, le aduce la cunoștință cele ce se petreceau la Samos și devine astfel informatorul lor; s-a oferit, așa cum spunea, să-l informeze pe Tissaphernes, în vederea unor avantaje personale, și despre aceste lucruri, și despre altele. De aceea, Tissaphernes plătea soldele cu și mai multă încetineală decît înainte. (4) Alcibiades a trimis îndată o scrisoare la Samos, care acuza pe Phrynichos către autorități, anunțîndu-le ceea ce făcuse și cerîndu-le să-l ucidă. (5) Phrynichos, tare tulburat, aflîndu-se în cea mai mare primejdie, din cauza divulgării secretului, a trimis iarăși o scrisoare către Astyochos, în care-l dojenea că nu ascunsese bine cele ce-i destăinuise mai înainte și-i spunea că acum toată armata atenienilor este gata să se dea de partea lacedemonienilor; i-a mai dat și alte amănunte, spunîndu-i că insula Samos este înconjurată de ziduri și arătîndu-i în ce fel ar putea să îndeplinească această acțiune și spunîndu-i că este mai bine pentru el să se avînte în primejdie, săvîrșind acest lucru sau orice altceva, decît să fie ucis de cei mai detestabili dușmani, Astyochos a anunțat și aceasta lui Alcibiades.

51 (1) Cînd Phrynichos a aflat că Astyochos îl trădase iarăși, și doar că n-a venit scrisoare de la Alcibiades în legătură cu această problemă, el însuși a luat-o înainte cu armata și a anunțat că dușmanii sînt gata să atace frontul, că Samosul este neînconjurat de ziduri și nu toate corăbiile sînt ancorate înlăuntrul portului, că știe el clar acest lucru și că trebuie să înconjure cetatea cu ziduri cît mai repede și să pună totul sub pază. (2) El conducea oștirea și comanda toate aceste acțiuni. Ostașii au început să înconjure Samosul cu ziduri și din această pricină cetatea a fost mai repede fortificată. Nu cu mult mai tîrziu a sosit și scrisoarea de la Alcibiades, care vestea că armata este trădată de Phrynichos și că dușmanii sînt gata să atace. (3) Deoarece Alcibiades părea că nu este demn de încredere, ci că, știind cele ce se pregăteau la dușmani, i le punea în sarcină lui Phrynichos din dușmănie, ca

unui complice, nu i-a făcut nici un rău prin această scrisoare, ci, dimpotrivă, a venit în sprijinul afirmației sale, anunțînd același lucru.

52 După aceasta, Alcibiades a pregătit pe Tissaphernes și l-a convins să le acorde atenienilor prietenia, căci persanul, deși se temea de peloponesieni, pentru că aveau mai multe corăbii decît atenienii, voia totuși să fie convins de Alcibiades, dacă se va putea, să treacă de partea atenienilor; [această dorință o avea] mai ales după ce aflase despre dezbinarea peloponesienilor, în legătură cu tratatul de la Cnidos al lui Therimenes — faptul se petrecuse în timp cei ei se aflau la Rhodos — în care Lichas adeverise cele spuse de Alcibiades mai înainte, în legătură cu promisiunea că lacedemonienii vor elibera toate cetățile, cînd făcuse și afirmația că nu este de admis să se convină ca regele să fie stăpînul cetăților pe care mai înainte le stăpînise el sau părinții lui. În acest fel Alcibiades, luptînd pentru dobîndirea unor mari avantaje, lingușea pe Tissaphernes, încercînd să și-l facă prieten.

53 (1) Solii atenienilor, care fuseseră trimiși din Samos împreună cu Peisandros, ajungînd la Atena, au vorbit în fața poporului; acolo au adus în discuție multe probleme, dar mai ales au spus că atenienii pot să-l readucă pe Alcibiades și, renunțînd la democrație, să dobîndească alianța cu regele și să-i înfrîngă pe peloponesieni. (2) Mulți se împotriveau răsturnării democrației, iar dușmanii lui Alcibiades strigau în același timp că o mare primejdie se va ivi dacă el se va întoarce, după ce siluise legile, iar eumolpizii[13] și cerycii[14] aduceau mărturii în legătură cu misterele din pricina cărora fusese exilat și-i conjurau să nu-l readucă în țară. Atunci Peisandros, pășind în fața poporului, în mare zarvă și contradicții a întrebat pe fiecare dintre cei care-l contraziceau, aducîndu-l în fața poporului, dacă vede vreo altă cale de mîntuire pentru cetate, acum, cînd peloponesienii au pe mare un număr de corăbii egal cu al lor și mult mai multe cetăți aliate și cînd regele și Tissaphernes le procură bani, pe care atenienii nu-i au, decît dacă cineva va convinge pe rege să

treacă de partea lor. (3) Ori de cîte ori erau întrebaţi şi nu dădeau nici un răspuns, Peisandros le spunea clar că: „Deci noi nu putem să dobîndim aceste lucruri, dacă nu vom face o politică mai înţeleaptă şi nu vom încredinţa puterea oligarhilor, pentru ca regele să aibă încredere în noi, şi dacă nu vom delibera în clipa de faţă despre constituţie mai mult decît despre propria noastră salvare (mai pe urmă vom putea noi să schimbăm ceva în constituţie, dacă nu ne va place) şi dacă nu vom aduce înapoi pe Alcibiades, singurul care este în stare să aducă la îndeplinire aceste cerinţe ale noastre".

54 (1) Poporul, cînd îl asculta, la început nu putea să audă de oligarhie, dar cînd a fost lămurit bine de către Peisandros că nu există altă scăpare, cuprins de teamă şi în acelaşi timp aşteptîndu-se ca şi fără voia lui constituţia să fie schimbată, a cedat. (2) La îndemnul lui Peisandros, atenienii au votat ca Peisandros, însoţit de alţi zece bărbaţi, să facă ceea ce va socoti el că este mai bine, şi să-l cîştige pe Tissaphernes şi pe Alcibiades. (3) Pentru că Peisandros acuzase, în acelaşi timp, şi pe Phrynichos, iar poporul l-a scos din slujbă şi pe el, şi pe colegul său Scironides, au trimis comandanţi ai flotei în locul lor, pe Diomedon şi pe Leon. Peisandros îl acuza pe Phrynichos că predase localităţile Iason şi Amorges, socotind că nu este prieten cu colaboratorii lui Alcibiades. (4) Peisandros, atacînd toate asociaţiile secrete, care se făceau mai înainte pe la procese şi dregătorii şi îndemnînd pe cetăţeni să se strîngă la un loc şi deliberînd, în comun, să răstoarne democraţia, a pus la cale şi celelalte lucruri, aşa cum cerea situaţia de faţă, ca să nu se mai zăbovească a pornit la Tissaphernes pe mare, însoţit de ceilalţi zece bărbaţi.

55 Leon şi Diomedon, sosind, în aceeaşi iarnă, la flota atenienilor, au şi pornit atacul împotriva Rhodosului. Ei surprind corăbiile peloponesienilor trase la uscat, aşa că, debarcînd pe uscat şi învingînd pe rhodienii care veniseră la apărare, în luptă deschisă, s-au retras la Chalces, apoi făceau războiul din acest loc mai bine decît din Cos. Într-adevăr, le venea

mai uşor să supravegheze flota peloponesienilor, dacă cumva ar fi ieşit în larg.

Dar mai sosi în Rhodos şi Xenophantidas laconul, din partea lui Pedaritos, din Chios, spunînd că zidul atenienilor e de acum terminat şi că, dacă nu vor veni în ajutor cu toate corăbiile, situaţia din Chios este pierdută. Aşa că ei se gîndeau să vină în ajutor. În acest timp, Pedaritos însuşi, cu corpul auxiliar din jurul său şi cu chienii într-o singură forţă armată atacă fortificaţiile atenienilor din jurul vaselor, cucereşte o parte din ea şi capturează cîteva corăbii trase la uscat. Dar cînd au venit în ajutor atenienii, au pus pe fugă întîi pe chieni, i-a învins şi pe cei de sub comanda lui Pedaritos, care căzuseră în luptă împreună cu mulţi chieni, şi au capturat şi multe arme.

56 (1) După acestea, chienii se găseau asediaţi şi de pe uscat şi de pe mare chiar mai mult ca înainte, şi foametea era nespus de mare. În acest timp solia atenienilor împreună cu Peisandros sosesc la Tissaphernes şi încep discuţiile pentru înţelegere. (2) Dar Alcibiades — el n-avea încredere deplină în cuvîntul lui Tissaphernes, căci acesta se temea mai mult de peloponesieni, mai ales că voia, cum învăţase chiar de la Alcibiades, să se macine între ei — adoptă un mod de tratative de aşa fel încît să nu se înţeleagă cu Tissaphernes din pricina cererilor exagerate ale acestuia. (3) Sînt convins că şi Tissaphernes avea acelaşi plan, dar el lucra din teamă. Însă Alcibiades, cînd şi-a dat seama că persanul nu va cădea la învoială, a încercat să arate atenienilor că pentru el nu e imposibil să-l convingă. (4) El voia să le lase impresia că Tissaphernes este convins de el şi că vrea să se înţeleagă cu atenienii, dar că atenienii nu cedează îndeajuns. Asftel, Alcibiades cerea, supralicitînd, atît de mult — el vorbea în numele lui Tissaphernes — încît s-a părut că atitudinea atenienilor, deşi acceptaseră multe din cerinţele lui Tissaphernes, a fost cauza neînţelegerii. Într-adevăr, Tissaphernes şi Alcibiades cereau să le dea întreaga Ionie, apoi insulele situate în apropierea Ioniei şi alte lucruri, la care atenienii nu s-au opus; la sfîrşit, în a treia întrevedere, Alcibiades, temîndu-se să nu fie dovedit

că n-are putere, le-a cerut să îngăduie ca regele să-şi facă flotă şi să plutească în ţara lui oriunde şi cu orice număr de soldaţi va voi. (5) Atunci atenienii, nemaicedînd nimic, ci socotind că aceste lucruri sînt inacceptabile, ba chiar că fuseseră înşelaţi de Alcibiades, plini de mînie au plecat şi s-au dus la Samos.

57 (1) Tissaphernes îndată, în aceeaşi iarnă, s-a întors la Caunos, voind să aducă iarăşi pe peloponesieni la Milet şi, după ce va face alt tratat, pe care-l va putea obţine, să le procure hrană, pentru ca să nu se ruineze în război cu totul. Se temea într-adevăr că peloponesienii, dacă nu vor avea hrană pentru multe corăbii, sau vor fi siliţi să dea lupta cu atenienii şi să fie înfrînţi, sau, dacă corăbiile vor fi golite de oameni, atenienii să poată realiza şi fără el tot ceea ce doresc. Tissaphernes se mai temea ca nu cumva, din pricina lipsei de hrană, oamenii să devasteze continentul. (2) Judecînd deci în felul acesta şi prevăzînd aceste lucruri, deoarece dorea ca cele două tabere elene să se echilibreze ca forţă, a chemat, în cele din urmă, pe peloponesieni, le-a dat hrană şi a încheiat al treilea tratat:

58 (1) „În al treisprezecelea an al domniei regelui Darius, în timp ce în Lacedemona era efor Alexippidas, în cîmpia fluviului Maiandros, s-a încheiat un tratat între lacedemonieni şi aliaţii lor, cu Tissaphernes şi Hieramenes şi între fiii lui Pharnaces, în legătură cu interesele regelui, ale lacedemonienilor şi ale aliaţilor lor. (2) Se stabilesc următoarele: tot teritoriul regelui, care se află în Asia, să fie al regelui şi în ceea ce priveşte ţara regelui, regele să hotărască cum va vrea. (3) Lacedemonienii şi aliaţii lor să nu pornească împotriva ţării regelui spre a-i face vreun rău şi nici regele să nu pornească împotriva ţării lacedemonienilor şi a aliaţilor spre a le face un rău. (4) Iar dacă cineva dintre lacedemonieni şi aliaţii lor va porni împotriva ţării regelui, ca să-i facă rău, lacedemonienii şi aliaţii să-l împiedice, iar dacă cineva dintre ai regelui se va duce să facă vreun rău lacedemonienilor şi aliaţilor lor, regele să-i împiedice. (5) Tissaphernes să dea hrană

corăbiilor, care sînt acuma de faţă, potrivit înţelegerilor, pînă cînd vor veni corăbiile regelui. (6) Lacedemonienii şi aliaţii lor, pînă cînd vor sosi corăbiile regelui, să-şi întreţină propriile corăbii, dacă vor voi, aşa cum vor găsi de cuviinţă. Iar dacă voiesc să primească hrana de la Tissaphernes, acesta să le ofere. Lacedemonienii şi aliaţii lor, la sfîrşitul războiului, să-i restituie lui Tissaphernes banii pe care-i vor fi primit. (7) Iar cînd vor sosi corăbiile regelui şi corăbiile lacedemonienilor şi ale aliaţilor, şi ale regelui, să poarte război în comun, aşa cum va hotărî Tissaphernes, lacedemonienii şi aliaţii lor. Iar dacă vor voi să înceteze războiul cu atenienii, să-l înceteze de comun acord".

59 Aşa a fost încheiat tratatul. Şi, după aceasta, Thissaphernes a pregătit corăbiile pheniciene, aşa cum s-a spus, ca să le aducă, şi celelalte după cum le promisese. Şi voia, într-adevăr, să dea dovadă că se pregăteşte.

60 (1) La sfîrşitul iernii beoţienii au cucerit localitatea Oropos, din pricina trădării atenienilor care făceau de gardă. Au colaborat cîţiva eretrieni şi cîţiva din Oropos care plănuiseră desprinderea Eubeei de atenieni. Într-adevăr, localitatea aceasta, aflîndu-se lîngă Eretria, era cu neputinţă, dacă o stăpîneau atenienii, să nu aducă mari pagube şi Eretriei şi restului Eubeei. (2) Avînd deci în stăpînire localitatea Oropos, eretrienii se duc la Rhodos ca să cheme pe peloponesieni în Eubeea. Dar aceştia s-au îndreptat mai degrabă ca să dea ajutor cetăţii Chios, care era în suferinţă şi, ridicînd ancora, au pornit cu toate corăbiile de la Rhodos. (3) Şi, ajungînd la Triopion, au observat corăbiile atenienilor care pluteau drept dinspre Chalces, dar, deoarece nici unii n-au pornit împotriva celorlalţi, cei dintîi s-au îndreptat spre Samos, iar ceilalţi spre Milet, şi au văzut că fără luptă navală nu este cu putinţă să dea ajutor cetăţii Chios şi s-a terminat astfel iarna şi al douăzecelea an al războiului pe care l-a scris Thucydides.

61 (1) În anul următor, de cu primăvară, Dercylidas spartiatul, în fruntea unei armate nu prea mari, a fost trimis pe

uscat în Hellespont ca să desprindă cetatea Abyos de atenieni — abydienii sînt coloniștii milesienilor — iar chienii, întrucît Astyochos nu știa cum să le dea ajutor, fiind apăsați de asediu, au fost siliți să dea lupta navală. (2) Tocmai în timp ce Astyochos era încă în Rhodos, și cele douăsprezece corăbii care păzeau Miletul, dintre care cinci erau din Thurioi, patru din Syracusa, una din Anaitis, una din Milet și una a lui Leon, îl aduceau din Milet, ca comandant, pe Leon spartiatul, care pornise ca epibat al lui Antisthenes după moartea lui Pedaritos. (3) Atacînd deci chienii cu toată oastea, punînd stăpînire pe locul prăpăstios, și totodată cu cele treizeci și șase de corăbii ale lor, pornind împotriva atenienilor, care aveau tot atîtea corăbii, au dat lupta navală. Lupta navală a fost foarte dîrză, pentru că, în timpul luptei, chienii și aliații lor nu s-au lăsat de loc mai prejos decît ceilalți — era chiar tîrziu — și apoi s-au retras în cetate.

62 (1) Îndată după aceasta, Dercylidas, pornind pe jos din Milet, cetatea Abydos din Hellespont a trecut de partea lui Dercylidas și a lui Pharnabazos; Lampsacos a făcut același lucru, cu două zile mai tîrziu. (2) Strombichides, îndată ce a aflat de acest lucru, a pornit în grabă de la Chios ca să dea ajutor celor douăzeci și patru de corăbii ale atenienilor, printre care erau și corăbii militare, care aduceau hopliți, și, cînd lampsacienii au sărit la atac, i-au învins în luptă și de la primul asalt au cucerit Lampsacosul, care era neînconjurat de ziduri și, făcînd prăzi de provizii și de sclavi, au colonizat pe oamenii liberi și s-au întors la Abydos. (3) Dar, deoarece abydienii nu se dau de partea lui, iar el nu putea să-i cucerească prin luptă, a pornit pe mare, în cetatea așezată în fața Abydosului, numită Sestos, în Chersones, pe care cîndva o stăpîneau mezii, și a pus o garnizoană și o strajă a întregului Hellespont.

63 (1) În acest timp chienii și-au întărit mai mult stăpînirea mării, iar cei din Milet și Astyochos, aflînd cele întîmplate cu lupta navală, și că Strombichides și corăbiile plecaseră, a prins curaj. (2) Și pornind Astyochos cu două corăbii, le-a adus

la Chios și a pornit cu toate corăbiile la Samos. Dar, deoarece adversarii se temeau unii de alții, nu s-au așezat în linie de bătaie unii împotriva altora, așa că el a pornit iarăși la Milet. (3) Într-adevăr, cam în același timp și încă puțin mai înainte, se destrămase democrația la Atena. Într-adevăr, cînd solii lui Peisandros au venit de la Tissaphernes la Samos au găsit situația din tabără mai consolidată, iar samienii se străduiau să hotărască pe șefii lor să încerce să instaureze oligarhia, împreună cu ei, deși samienii se opuneau unii împotriva altora, ca să nu fie conduși de oligarhi. (4) În același timp, atenienii din Samos, sfătuindu-se între ei, au pus la cale să lase la o parte pe Alcibiades, căci își dădeau seama că el nu vrea, (căci nu este potrivit să instaureze oligarhia), dar să se îngrijească ei înșiși, mai ales că și înfruntau primejdiile — în ce fel vor putea să nu le scape conducerea treburilor din mînă — dar să reziste mai departe și fiecare să aducă, din banii săi personali, contribuție pentru război, cu avînt, și orice altceva va mai fi nevoie, gîndind că nu suferă pentru alții, ci pentru ei înșiși.

64 (1) Făcînd ei aceste îndemnuri, au trimis îndată acasă pe Peisandros și jumătate din soli, ca să acționeze acolo și li se dăduse ordin ca să instituie oligarhia în cetățile supuse lor, în care se vor duce; cealaltă jumătate a solilor au trimis-o în alte cetăți de sub ascultarea lor, pe altă cale. (2) Diitrephes, care era la Chios, ales să conducă cetățile din Tracia, a fost trimis la slujbă și, ajungînd el la Thasos, a răsturnat democrația. (3) Cînd a plecat el, thasienii, în a doua lună, au început să înconjure cetatea cu ziduri, zicînd că nu mai au nevoie de aristocrația atenienilor, dar așteptau în fiecare zi libertatea din partea lacedemonienilor. (4) Într-adevăr, thasienii porniseră să fugă din cetate, de la atenieni spre peloponesieni, și această fugă a lor a determinat, cu ajutorul prietenilor din cetate, să aducă corăbii și să desprindă insula Thasos de atenieni. În acest fel au realizat ei ceea ce doreau, anume să redreseze cetatea fără primejdie și să răstoarne democrația, care li se împotrivea. (5) În insula Thasos, deci lucrurile s-au desfășurat împotriva dorinței atenienilor, care încercau să

instituie oligarhia, dar eu mai socotesc că acest lucru s-a întîmplat și în multe dintre cetățile de sub ascultarea lor. Într-adevăr, cetățile, cuminţindu-se și acordînd amnistie pentru cele întîmplate, s-au îndreptat în direcția contrară, spre libertate, după ce mai înainte nu dăduseră toată prețuirea bunei legiuiri de care se bucurau sub atenieni.

65 (1) Aceia care pluteau împreună cu Peisandros, așa cum se hotărîse, au început să răstoarne democrațiile prin cetăți, și, luînd chiar hopliți din unele locuri, au pornit spre Atena. (2) Acolo au găsit că multe lucruri fuseseră săvîrșite mai înainte de către prietenii lor. Într-adevăr, cîțiva tineri, punînd mîna pe un oarecare Androcles, unul dintre fruntașii democrației, l-au ucis pe ascuns — acesta contribuise la îndepărtarea lui Alcibiades — din două motive: întîi pentru că făcuse demagogie și al doilea fiindcă socoteau că vor face pe placul lui Alcibiades, care se va întoarce și le va face prieten pe Tissaphernes. Ei uciseseră și pe alții fără socoteală, în același fel, pe ascuns. (3) Li se dăduse cuvînt de ordine, pe față, că nu trebuie să dea solda altora decît celor care sînt în armată, și că nu trebuie să participe la conducerea statului mai mult de cinci mii de cetățeni și mai ales aceia care ar fi în stare să contribuie cu avîntul și cu viața lor la binele statului.

66 (1) Acest lucru părea multora măreț, pentru că aceia aveau să stăpînească cetatea, care aveau să schimbe forma de guvernămînt. Totuși poporul și sfatul era ales prin vot, ei nu luau nici o măsură care să nu fie pe placul tuturor celor aleși, dar pînă și vorbitorii erau dintre aceștia, și cele ce aveau să fie spuse erau cercetate dinainte de ei. (2) Și nimeni dinafara grupării nu îndrăznea să-i contrazică, temîndu-se și dîndu-și seama de mulțumirea insurgenților. Iar dacă cineva îndrăznea să-i contrazică, era îndată ucis pentru vreun motiv oarecare. Și nu se mai putea face nici o cercetare a faptelor și nici nu se mai judeca dacă cineva era bănuit, ci poporul păstra tăcere și era atît de impresionat, încît cel care nu păţea nimic socotea că este avantajat chiar dacă tăcea. (3) Cetățenii, socotind că insurgenții sînt mult mai numeroși decît

erau în realitate, erau umiliți în convingerile lor, deoarece nu puteau afla cîți insurgenți erau din cauza mărimii cetății și a faptului că nu se cunoșteau unii pe alții. (4) În acest timp, pentru același motiv, era cu neputință ca cineva, cînd era mîniat, să se plîngă altcuiva, ca să se sfătuiască să-i vină în ajutor, căci sau dădea de un necunoscut căruia ar fi putut să-i spună sau găsea un cunoscut nevrednic de încredere. (5) Într-adevăr, toți oamenii din popor erau cuprinși de bănuială unii față de alții, socotind că cineva dintre ei poate fi părtaș la ceea ce se întîmplă. Erau însă și unii despre care nu s-ar fi putut socoti că pot fi atrași în oligarhie și mai ales aceștia produseseră neîncrederea în popor și, prin aceasta, au contribuit foarte mult la sporirea siguranței oligarhilor, făcînd ca neîncrederea poporului în el însuși să fie mai întărită.

67 (1) În acest timp, Peisandros și cei din jurul său, sosind, puneau la cale celelalte acțiuni. Și, mai întîi, adunînd poporul și-au exprimat părerea să aleagă zece bărbați, cu depline puteri, care să redacteze un proiect de constituție și în care să arate cum ar putea fi cetatea administrată mai bine; acest proiect trebuia să-l aducă în fața poporului într-o anumită zi. (2) Apoi, cînd a venit ziua fixată, au convocat poporul la Colonos — acesta este un templu al zeului Poseidon, în afara cetății, la o depărtare de zece stadii — iar redactorii n-au propus altceva nimic în afară de aceasta: „să le fie îngăduit atenienilor să-și spună oricine părerea fără teamă, iar dacă cineva va aduce prejudicii celui care vorbește sau dacă-l va acuza în scris pentru că nu respectă legea sau în alt fel, să fie pedepsit la o mare amendă". (3) Aci se spunea clar că nici o magistratură să nu fie ocupată după vechea constituție, și nici să nu se mai plătească, ci să se aleagă cinci bărbați proedri, iar aceștia să aleagă o sută de bărbați și fiecare din cei o sută să mai aleagă pe lîngă el trei, iar aceștia în număr de patru sute, să conducă în sfat cu depline puteri, cum li se va părea lor mai bine, iar ei să convoace pe cei cinci mii[15], cînd vor găsi ei de cuviință că este mai bine.

68 (1) Cel care a propus acest proiect a fost Peisandros; el căuta pe față, cu toată ardoarea să răstoarne democrația; cel care a pus la cale toată această lovitură și s-a îngrijit încă de mai multă vreme în ce fel să o ducă la bun sfîrșit a fost Antiphon, unul dintre fruntașii atenieni care avea mare putere să gîndească și să spună ceea ce gîndise, dar care nu se prezenta de bunăvoie nici în fața poporului și nici în vreo altă adunare, de aceea era foarte bănuit de popor din pricina faimei dibăciei sale. Într-adevăr, el era singurul om în stare să ajute cu sfaturi pe cei care înfruntau dezbaterile, atît în fața judecății, cît și mai ales în fața poporului. (2) Antyphon, după ce, ulterior, s-a prăbușit democrația, iar el, cu cei patru sute, a început să fie atacat de popor, mi se pare că s-a apărat cel mai bine dintre toți bărbații care au trăit pînă pe vremea mea, cînd a fost acuzat, de instituirea celor patru sute și putea fi osîndit la moarte. (3) S-a mai avîntat la instituirea oligarhiei, cu un zel deosebit de ceilalți, și Phrynichos care se temea mai ales de Alcibiades, că știa că acesta aflase de cele ce pusese la cale el la Samos cu Astyochos, socotind că Alcibiades n-ar putea să fie rechemat de către oligarhi. Phrynichos s-a dovedit a fi foarte ferm în fața primejdiei, după ce s-a expus. (4) Și Theramenes[16], fiul lui Hagnon, era printre cei dintîi care luptau să răstoarne democrația, bărbat capabil și să gîndească, și să vorbească. În acest fel, toată această mașinație, pusă la cale de oameni mulți și inteligenți, deși avea o mare amploare, nu a mers fără motiv. Într-adevăr, era greu să se răpească libertatea poporului atenienilor în al șasesutelea an, după ce fuseseră îndepărtați tiranii, un popor care nu numai că nu era supus, dar care, chiar mai mult de jumătate din timpul acesta, se obișnuise să conducă pe alții.

69 (1) După ce adunarea poporului s-a împrăștiat, hotărînd aceste lucruri, fără ca nimeni să se împotrivească, ulterior, au introdus pe cei patru sute în sfat. Toți atenienii erau, mereu, unii așezați la ziduri, iar alții în linie de bătaie, din pricina dușmanilor care se aflau la Deceleia. (2) În ziua aceea au lăsat în pace pe cei care nu erau complici să se întoarcă

acasă, așa cum obișnuiseră. Iar participanților la conspirație li se spusese, în secret, să nu stea chiar în arme, ci să rămînă la o oarecare distanță, și dacă vreunul se va împotrivi acțiunii lor să ia armele, dar deocamdată să nu-l oprească. (3) Erau trei sute de andrieni, tenieni, carystieni și coloniști egineți trimiși de atenieni în colonie, care veniseră pentru asta înarmați cu armele lor și anume acei cărora li se spuseseră aceste lucruri. După ce s-au stabilit toate acestea, cei patru sute, venind fiecare cu pumnalul ascuns, și împreună cu ei o sută douăzeci de tineri eleni, de care aveau nevoie în caz că s-ar întîmpla ceva din partea dușmanilor, s-au năpustit asupra sfetnicilor aleși prin vot, care erau în sfat, și le-au spus să-și ia plata și să iasă. Ei înșiși le-au adus plata pentru tot timpul ce mai era să se scurgă și le-au dat-o cînd ieșeau.

70 (1) Cum în acest fel nici statul n-a mai depus nici o împotrivire, iar ceilalți cetățeni nu mai porneau la nici o înnoire și stăteau liniștiți, cei patru sute, intrînd în sfat, au ales pe pritani dintre ei înșiși și au orînduit și celelalte ceremonii religioase, instituind rugăciunile și jertfele, apoi, schimbînd multe din administrarea cetății, doar că n-au readus pe atenienii exilați din pricina lui Alcibiades; în rest, guvernau cetatea cu forța. (2) Au mai ucis și cîțiva oameni, nu pe mulți, care socoteau ei că merită să fie uciși, pe unii i-au pus în lanțuri iar pe alții, în fine, i-au exilat. Printr-un crainic, lui Agis, regele lacedemonienilor care se afla la Deceleia, i-au trimis vorbă, spunîndu-i că vor să se împace cu el și că există posibilitatea să se înțeleagă mai bine cu el decît cu necredinciosul popor.

71 (1) Regele Agis, socotind că cetatea nu stă liniștită și că poporul nu-și va preda el vechea libertate chiar atît de repede și că, dacă va vedea multă armată lacedemoniană nici măcar nu va sta liniștit, n-a avut încredere în clipa de față, temîndu-se să nu tulbure pe atenieni, iar solilor care veniseră de la cei patru sute nu le-a dat nici un răspuns de înțelegere, ci, chemînd o mare armată din Pelopones, nu mult mai tîrziu a pornit el însuși din Deceleia cu o mare gardă

și a înaintat către zidurile atenienilor. Nădăjduia că fiind tulburați s-au îi va supune mai ușor, și așa cum vor voi, sau că, din pricina zarvei care se va produce în mod firesc și înlăuntru, îi va cuceri de la primul asalt și va izbuti în încercarea lui de a captura marile ziduri, care erau lipsite de apărători. (2) Cînd, deci Agis s-a apropiat de ziduri, atenienii dinlăuntru nu s-au mișcat deloc, ci au trimis călăreți și o parte dintre hopliți — dintre cei ușor înarmați și dintre arcași — și au ucis cîțiva dușmani, care se apropiaseră prea mult și au pus stăpînire pe cîteva arme; Agis, aflînd de cele întîmplate, a retras iarăși armata. (3) Agis și cei care erau cu el au rămas pe loc în Deceleia, iar pe soldații care veniseră de la Sparta, după ce stătuseră cîteva zile acolo, i-a trimis acasă. După aceasta, cei patru sute n-au mai trimis nici o solie la Agis, ci, mai mult, la îndemnurile acestuia, au trimis la Sparta soli pentru înțelegere, voind într-adevăr, să încheie un tratat.

72 (1) Atenienii au trimis și la Samos zece bărbați, care să înduplece oastea de acolo și să arate ostașilor că oligarhia fusese instituită nu spre paguba cetății și a cetățenilor, ci spre salvarea întregii situații și că cetățenii care activează sînt cinci mii și nu patru sute; că, desigur, atenienii, din pricina expedițiilor militare, și a neliniștii externe, nu ajunseseră la un rezultat prea bun, încît să se întrunească spre a delibera cei cinci mii. (2) Însărcinîndu-i să spună și alte lucruri, după cuviință, i-au trimis îndată după intrarea lor în slujbă, temîndu-se ca nu cumva — ceea ce s-a și întîmplat — soldații de pe corăbii să nu vrea să mai rămînă în ordinea oligarhică, și ca răul, începînd de acolo, să-i doboare și pe ei.

73 (1) În acest timp, în Samos se lucra acum la răsturnarea oligarhiei, iar schimbările următoare s-au produs în același timp în care cei patru sute se instalau la Atena. (2) Într-adevăr, samienii, care atunci au atacat pe aristocrați și care erau democrați, s-au schimbat îndată și, fiind convinși și de Peisandros, cînd a sosit acolo, și de atenienii care se aflau la Samos, s-au strîns ca la trei sute de conspirați cu gîndul să atace pe ceilalți, ca fiind democrați. (3) Aceștia ucid pe un

oarecare Hyperbolos, un atenian foarte rău, care fusese ostracizat nu din cauza puterii sale politice și a faimei, ci din cauza răutății și rușinii pe care o aducea cetății; îl ucid împreună cu Charminos, unul dintre strategi, și cu cîțiva atenieni care se aflau acolo, spre a le da dovadă de bună credință; împreună cu ei au pus la cale și alte fapte și au pornit să atace apoi pe samienii democrați. (4) Democrații, aflînd de aceasta, aduc faptul la cunoștința strategilor Leon și Diomedon (aceștia, fiind foarte mult cinstiți de popor, răbdau de nevoie regimul oligarhic; îl mai anunță și pe Thrasybulos și pe Thrasyllos — unul trierarh, iar celălalt comandant de hopliți — și pe alții, despre care credeau ei că se vor opune conspirației.

[Democrații] aceștia socoteau că nu trebuie să privească nepăsători cum acești oameni îi ucid pe ei înșiși, iar insula Samos, datorită căreia puterea lor se menținuse pînă acuma, se înstrăinează de Atena. (5)Aceștia, auzind, se duceau la fiecare soldat în parte ca să-l sfătuiască să nu cedeze; [îi sfătuiau să nu cedeze] mai ales pe ostașii de pe nava Paralos, toți bărbați atenieni și oameni liberi, care erau întotdeauna dușmani oligarhiei, chiar cînd nu era instalată la ei. Iar Leon și Diomedon ori de cîte ori plecau pe mare lăsau cîteva corăbii de pază pentru ei. (6) În acest fel, cînd cei trei sute i-au atacat, le-au sărit cu toții în ajutor și mai ales paralienii și cei mai mulți dintre samieni, și au învins. Au ucis treizeci dintre cei trei sute, iar pe trei, care erau cei mai vinovați, i-au pedepsit cu exilul. Nepurtînd nici un fel de ură celorlalți, au colaborat cu democrații, după aceea.

74 (1) Samienii și soldații au trimis în grabă la Atena corabia Paralos, pe care au îmbarcat pe Chaireos, fiul lui Archestratos — un atenian care era favorabil schimbării — ca să anunțe cele ce se întîmplaseră, căci ei nu știau încă despre cei patru sute că sînt la putere. (2) Și, după ce au pornit ei pe mare, cei patru sute au pus în lanțuri pe cîțiva dintre paralieni, doi sau trei, iar celorlalți le-au luat corabia, și, îmbarcîndu-i pe alta militară, i-au rînduit să facă de strajă în jurul Eubeei. (3) Chaireas, scăpînd îndată, cînd a văzut ceea ce se

întîmpla, s-a dus iarăși la Samos și a vestit soldaților, exagerînd foarte mult, cele ce se întîmplau la Atena, spunîndu-le că conducătorii pedepsesc cu bătaia pe toți cetățenii, că nimeni nu se poate împotrivi celor care dețin conducerea, că femeile și copiii lor sînt batjocoriți și că plănuiesc să aresteze rudele tuturor acelora care sînt în armată, la Samos, și care nu sînt de părerea lor, pentru ca, în caz cînd nu se vor supune, să-i ucidă. El mai spunea și alte lucruri, exagerîndu-le.

75 (1) Aceștia, ascultînd cele ce li s-a spus mai întîi, au pornit să arunce cu pietre împotriva celor care instituiseră oligarhia și împotriva celor care erau la putere într-un fel oarecare. Apoi, fiind opriți și puși în curent cu adevărul, de către cei care aveau o atitudine de mijloc, pentru ca nu cumva acum, cînd dușmanii stăteau cu prorele corăbiilor îndreptate spre ei, să aducă prăbușirea tuturor lucrurilor, au stat liniștiți. (2) După aceasta, voind să restaureze cu mare fast democrația în Samos, și Thrasybulos, fiul lui Lychos, și Thrasyllos — aceștia fuseseră mai ales fruntașii mișcării — au pus pe soldați și pe aceia care făceau parte din grupul oligarhilor să depună cele mai solemne jurăminte că se vor dedica democrației, că vor duce război cu tot avîntul împotriva peloponesienilor, că vor fi dușmani ai celor patru sute și că nu vor mai vesti nimic nimănui. (3) Același jurămînt l-au depus și toți samienii care erau de vîrsta armelor, iar soldații au adus la cunoștința acestora toate faptele săvîrșite și le-au spus și ceea ce credeau că o să se întîmple, dacă se vor adeveri, socotind că nici pentru samieni nu va mai fi vreo cale de salvare și nici pentru ei înșiși, dacă cei patru sute vor deține puterea și dacă dușmanii cei din Milet vor fi puternici ei înșiși vor fi distruși.

76 (1) În acest timp s-au ambiționat unii să constrîngă cetatea ca să ducă o politică democrată, iar ceilalți ca oștirea să fie oligarhică. (2) Soldații s-au strîns îndată chiar în adunare, în care au destituit pe primii comandanți și pe trierarhii pe care-i bănuiau, și au numit alți trierarhi și comandanți, printre care erau Thrasybulos și Thrasyllos. (3) Le-au

mai făcut și alte îndemnuri, fiind ei între ei, și le-au spus că nu trebuie să se descurajeze că cetatea lor, Samos, s-a desprins de atenieni, pentru că numai cîțiva dintre ei, care sînt mai mulți și mai bogați în resurse, s-au desprins. (4) Într-adevăr — ziceau ei — deoarece ei înșiși dețin toată flota, vor sili celelalte cetăți pe care le conduc să contribuie cu bani și apoi vor porni de acolo pe mare, pentru că Samos este patria lor; cetatea este destul de puternică și abia cu puțin nu atinsese puterea maritimă a Atenei; că vor putea să reziste dușmanilor din același loc din care rezistaseră și mai înainte, ba chiar că ei sînt mai în stare, avînd corăbiile lor, să procure cele necesare cetății. (5) Și că ei singuri, care se găsesc la Samos, sînt stăpîni pe drumul spre Pireu și că acum vor pune pe aceia care nu vor să le redea într-o astfel de situație constituția; așa că vor fi mai în măsură să-i oprească pe dușmani de la accesul pe mare decît să fie ei opriți de dușmani. (6) Că este un lucru mic, și fără valoare, acela pentru care cetatea le era utilă ca să înfrîngă pe dușmani, și că n-au de pierdut nimic prin înstrăinarea acelora, ci soldații înșiși și-i procurau ei și nici o hotărîre utilă prin care o cetate ține în mînă armatele. Apoi, de asemenea, ei au mai greșit suprimînd legile străbune, dar ei vor încerca să-i silească să le salveze. Așadar, nici ei, cel puțin aceia care au un gînd bun, nu vor fi netrebnici în ochii lor. (7) Le mai spuneau că Alcibiades le va procura cu plăcere alianța cu regele, dacă-i vor acorda amnistia și dreptul de a se întoarce în patrie. Dar lucrul cel mai important, dacă vor eșua în totul, este faptul că ei au o flotă mare și multe locuri de adăpostire, unde vor găsi cetăți și pămînt.

77 Făcîndu-și aceste îndemnuri ei între ei în adunare și încurajîndu-se unii pe alții pregăteau și războiul. Însă cei zece soli, care fuseseră trimiși de cei patru sute la Samos, deși au aflat despre aceste lucruri la Delos, ședeau liniștiți acolo.

78 În același timp și soldații peloponesienilor, care se aflau cu flota la Milet, strigau, ei înșiși între ei, că situația lor este compromisă de Astyochos și Tissaphernes, deoarece Astyo-

chos nu voise nici înainte să dea lupta pe mare, atunci cînd şi ei înşişi aveau curaj, iar flota atenienilor era puţin numeroasă, şi nici acum cînd se aude că atenienii sînt în dezbinare, iar corăbiile lor nu sînt încă de faţă, ci aşteaptă corăbiile feniciene de la Tissaphernes, care sînt mai mult o vorbă decît o realitate. Însă Tissaphernes nu le aduce aceste corăbii şi în plus, neprocurîndu-le hrană în continuu şi suficientă, aduce prejudicii flotei. De aceea, ziceau ei, trebuie să nu mai şovăie ci să dea lupta. Dar mai ales syracusanii făceau aceste îndemnuri.

79 (1) Aflînd aliaţii şi Astyochos despre aceste murmure şi hotărîndu-se de către adunare să se dea lupta navală, după ce li s-a vestit şi tulburarea de la Samos, au ridicat ancora celor o sută douăsprezece corăbii şi, poruncind milesienilor să se îndrepte pe uscat spre Mycale, au pornit cu flota direct către Mycale. (2) Iar atenienii, cele optzeci şi două de corăbii de la Samos, care erau ancorate în portul Glauce, la Mycale — insula Samos este la mică distanţă de regiunea continentului, pe care se află Mycale — cînd au văzut corăbiile peloponesienilor că plutesc spre ei, s-au retras spre Samos, socotind că nu sînt în stare să se avînte în primejdie şi să dea lupta hotărîtoare. (3) Şi, în acelaşi timp — aflaseră ei de la Milet că peloponesienii ar dori să dea lupta navală —, ei aşteptau şi pe Strombichides din Hellespont, ca să le vină în ajutor cu corăbiile care veniseră de la Chios la Abydos, pentru că ei le trimiseseră un vestitor. (4) Şi în acest fel, unii s-au retras la Samos, iar peloponesienii, pornind pe mare, spre Mycale, şi-au aşezat acolo tabăra, la fel au făcut şi pedestraşii milesienilor şi ai cetăţilor învecinate. (5) A doua zi, în timp ce ei se pregăteau să plutească spre Samos, li se vesteşte că Strombichides a sosit cu corăbiile din Hellespont; şi au pornit îndată spre Milet. (6) Iar atenienii, cînd li s-au alăturat celelalte corăbii, au pornit pe mare spre Milet cu o sută opt corăbii, voind să dea lupta navală; şi, cum nimeni nu li s-a opus, s-au întors iarăşi la Samos.

80 (1) În aceeaşi vară, îndată după [apariţia flotei ateniene la Milet], peloponesienii, deoarece nu ieşiseră în întîmpinarea atenienilor, socotindu-se că nu sînt în stare să dea lupta cu corăbiile pe care le aveau ei, neştiind de unde vor procura bani pentru aceste corăbii, mai ales că nici Tissaphernes nu le dădea la timp, au trimis la Pharnabazos, aşa cum li se ordonase la început, din Peloponeş, pe Clearchos, fiul lui Ramphias, cu patruzeci de corăbii. (2) Într-adevăr, Pharnabazos îi chema la el şi era gata să le procure hrană şi, în acelaşi timp, li s-a anunţat că cetatea Byzantion s-a dat de partea lor. (3) Aceste corăbii peloponesiene au pornit în larg, pentru ca să scape, plutind, de atenieni, deşi, fiind surprinse de furtună, unele dintre ele, cele mai multe, s-au îndreptat spre Delos, cu Clearchos şi apoi au venit iarăşi la Milet — Clearchos ajungînd pe uscat, în Hellespont era iarăşi conducător — iar restul de zece corăbii, împreună cu Helixos, din Megara, ajungînd cu bine în Hellespont, au desprins Byzantionul de atenieni. (4) Şi, după aceasta, atenienii care erau de la Samos, aflînd de cele întîmplate, au trimis corăbii de ajutor şi de pază în Hellespont; s-a dat şi o luptă navală în faţa Byzantionului, cu opt corăbii contra opt.

81 (1) Fruntaşii din Samos, şi mai ales Thrasybulos, erau mereu de aceeaşi părere, după ce au schimbat regimul politic, anume să-l recheme pe Alcibiades; în cele din urmă, tot ţinînd adunări, a convins adunarea soldaţilor să voteze întoarcerea lui Alcibiades şi amnistie după care, plutind spre Tissaphernes, a adus pe Alcibiades la Samos, socotind că singura salvare constă în atragerea lui Tissaphernes de partea lor, desprinzîndu-l de peloponesieni. (2) Ţinîndu-se deci o adunare, Alcibiades a început să deplîngă nenorocita lui situaţie de exilat şi să se jeluiască, apoi, spunînd multe în legătură cu situaţia politică, le-a trezit mari speranţe pentru viitor şi, exagerînd, a prezentat sub o formă strălucită trecerea lui la Tissaphernes, pentru ca şi cei de la Atena, care deţineau puterea oligarhică, să se teamă de el şi, îndeosebi, pentru ca să împrăştie conspiraţiile şi pentru ca cei de la Samos să-l readucă în patrie cu mai multă cinste, iar ei să prindă mai mult curaj şi duş-

manii să se indigneze împotriva lui Tissaphernes și să piardă nădejdiile pe care le aveau acum. (3) Alcibiades le mai spunea, lăudîndu-se foarte mult, că Tissaphernes îi promisese că atîta timp cît va mai duce lipsă de ceva din ale sale dacă va cîștiga încrederea atenienilor aceștia nu vor duce lipsă de hrană, chiar de va fi nevoie ca pînă la sfîrșit să-și vîndă și patul pe care dormea; de asemenea, corăbiile feniciene, care se găseau la insula Aspendos, vor fi trimise atenienilor și nu peloponesienilor, pentru că Tissaphernes, va avea încredere numai în atenieni, dacă el însuși se va întoarce teafăr și va garanta pentru ei.

82 (1) Adunarea, ascultînd toate aceste lucruri și multe altele, l-au ales îndată comandant, împreună cu cei de mai înainte și i-au încredințat întreaga putere, deoarece toți nădăjduiau că sînt salvați și că vor putea pedepsi pe cei patru sute; toți erau gata ca, la cel mai mic semn, să privească cu dispreț dușmanii de față și să plutească spre Pireu. (2) Dar Alcibiades i-a oprit, deși mulți îl îndemnau să plutească îndată spre Pireu, lăsînd acolo dușmani, și a spus că, deoarece îl aleseseră comandant, mai întîi el va porni spre Tissaphernes și va face ceea ce cere războiul. (3) După ce a ținut această adunare, Alcibiades a pornit îndată pentru a face impresia că toate se înnoiesc o dată cu sosirea lui și pentru că, în același timp, voia să aibă un și mai mare prestigiu în fața lor și să arate că fusese într-adevăr ales general și că este în stare să facă și bine și rău. Și într-adevăr, Alcibiades a reușit să facă în așa fel ca Tissaphernes să se teamă de atenieni, iar atenienii de Tissaphernes.

83 (1) Peloponesienii care se aflau la Milet, aflînd de întoarcerea lui Alcibiades și fiind încă de mai înainte neîncrezători față de Tissaphernes, au început încă și mai mult să-l acuze. (2) Într-adevăr, în timp ce atenienii pluteau spre Milet, și cînd n-au vrut să se împotrivească atenienilor și să dea lupta pe mare, Tissaphernes le dăduse bani cu foarte mare ezitare, și căzuse în dizgrația peloponesienilor înainte de desfășurarea acestor evenimente, din pricina lui Alcibiades.

(3) Soldații, adunîndu-se, discutau între ei și își spuneau unii altora ceea ce își mai spuseseră și mai înainte; aceste lucruri le spuneau nu numai soldații, ci și alți oameni mai cu vază și anume că nu luaseră de la Tissaphernes solda la timp și că ceea ce primiseră era puțin și nici măcar asta nu le venea la timp și că, dacă nu vor da lupta navală sau nu se vor îndepărta de dușmani atunci cînd mai au hrană, oamenii vor părăsi corăbiile. Mai ziceau că de toate acestea este vinovat Astyochos, care îl mîniase pe Tissaphernes din pricina unor interese personale.

84 (1) În timp ce își exprimau aceste gînduri, s-a mai ridicat împotriva lui Astyochos și următorul protest: (2) corăbierii syracusani și turieni, cu cît erau mai liberi și mai numeroși cu atît mai mult cereau mai cu insistență solda. Iar Astyochos le răspundea cu mai multă îngîmfare și-i amenința, iar pe Dorieus, care vorbea cu corăbierii lui, ridicînd bastonul, era gata să-l lovească. (3) Cînd a aflat masa soldaților de cele întîmplate, au dat năvală împotriva lui Astyochos ca să-l ucidă, iar el, însă, prevăzînd aceasta, s-a retras la un altar. Astfel că Astyochos n-a fost lovit, iar corăbierii s-au împrăștiat. (4) Milesienii au ocupat și fortăreața lui Tissaphernes, care fusese ridicată în Milet, năpustindu-se pe ascuns asupră-i și izgonind pe paznicii care făceau acolo de strajă. Această hotărîre a fost luată și de restul aliaților, și de syracusani. (5) Astfel, Lichas a spus că nu este pe placul lui ca să-l aibă de aliat pe Tissaphernes și că milesienii sînt, împreună cu ceilalți eleni, în sclavia regelui și că vor mai fi încă, dacă nu vor duce războiul la bun sfîrșit. Milesienii s-au mîniat pe el și pentru aceste vorbe și pentru altele de felul acestora și, cînd mai tîrziu a murit din cauza unei boli, nu l-au lăsat să-l înmormînteze acolo unde voiau lacedemonienii care erau de față.

85 (1) În timp ce ei se aflau într-o astfel de dezbinare față de Tissaphernes și Astyochos, a venit de la Sparta Mindaros ca să-l înlocuiască pe Astyochos la navarhie, și-a luat slujba în primire, iar Astyochos a pornit înapoi pe mare.

(2) A trimis și Tissaphernes un sol, împreună cu Astyochos, pe unul dintre oamenii săi numit Gaulites, un carian care știa două limbi, ca să acuze pe milesieni în legătură cu garnizoana și să se apere, în același timp, și pe el, pentru că știa că și milesienii se duc ca să-l acuze, și că, împreună cu ei, se duce și Hermocrates, care avea să dezvăluie faptul că Tissaphernes, împreună cu Alcibiades, unelteşte să înlăture puterea peloponesienilor, și că duce o politică de duplicitate. (3) Dușmănia pe care o avea împotriva lui era în legătură cu plata soldei. În cele din urmă, Hermocrates fiind exilat din Syracusa, iar la Milet, la corăbiile syracusanilor, venind comandanți Potamis, Myscon și Demarchos, Tissaphernes a început să atace și mai mult pe Hermocrates, care era exilat, și să-l acuze că-i ceruse mulți bani și că acuma îl dușmănea fiindcă nu-i dăduse. Așadar, Astyochos, milesienii și Hermocrates au pornit pe mare la Sparta, iar Alcibiades se dusese acum de la Tissaphernes la Samos.

86 (1) Solii celor patru sute, care fuseseră trimiși ca să convingă pe cei de la Samos și să le arate situația, sosesc de la Delos acolo cînd era Alcibiades de față, și, strîngîndu-se adunarea poporului, au început să vorbească. (2) La început, soldații n-au vrut să-i asculte, ci strigau că vor ucide pe toți aceia care răstoarnă puterea poporului, apoi, cu greu, liniștindu-se, i-au ascultat. (3) Solii au anunțat că schimbarea se produsese nu pentru ca să dărîme cetatea, ci pentru ca s-o salveze și nici pentru ca să fie predată dușmanilor, căci era posibil să facă acest lucru cînd au năvălit peloponesienii în Attica, în timpul guvernării lor și că din rîndul celor cinci mii vor face parte cu toți pe rînd, iar rudele lor nici nu vor fi violentate, așa cum îi acuzase Chaireas, nici nu vor suferi nici un rău, ci fiecare va rămîne pe pămîntul său. (4) În timp ce solii spuneau aceste lucruri și altele de felul acesta, soldații n-au vrut să-i mai asculte, ci, cuprinși de mînie, fiecare era de altă părere și cereau îndeosebi să pornească pe mare împotriva Pireului. Se părea că Alcibiades, ca nimeni altul, a ajutat atunci cetatea, pentru că, într-adevăr, tocmai cînd atenienii din Samos erau gata să pornească împotriva

atenienilor, timp în care, fără nici o îndoială dușmanii ar fi ocupat de îndată Ionia și Hellespontul, el i-a împiedicat. (5) Și, în acel timp, într-adevăr, nimeni altul n-ar fi fost în stare să țină poporul pe loc, însă Alcibiades a oprit plutirea spre Pireu, iar pe cei care aveau necazuri personale împotriva solilor, mustrîndu-i i-a făcut să-și schimbe părerea. (6) Alcibiades i-a trimis înapoi, după ce le-a răspuns că, personal, el nu este împotriva guvernării celor cinci mii, dar îi sfătuia să schimbe sfatul celor patru sute și să instituie sfatul, așa cum era mai înainte, anume sfatul celor cinci sute, și, dacă cumva ei au luat vreo măsură de economie pentru ca soldații să aibă mai multă hrană, îi laudă foarte mult. (7) Alcibiades le făcea și alte îndemnuri de rezistență și de necedare în fața dușmanilor, spunîndu-le că, dacă cetatea este salvată, ei pot să aibă mari speranțe și să se înțeleagă, dar dacă într-un singur punct se vor înșela, fie cei din Samos, fie cei din Atena, atunci nu va mai exista nimeni în care să se încreadă. (8) Erau de față și solii din Argos, care vesteau că vor da ajutor democraților atenieni din Samos; Alcibiades, lăudîndu-i, le-a spus să fie de față cînd vor fi chemați și i-a trimis în patrie. (9) Au venit și argeienii, împreună cu paralienii, care primiseră ordinul ca, îmbarcîndu-se pe corabia Amiral, să plutească spre Eubeea și aducînd pe solii atenieni trimiși de cei patru sute la Sparta, anume pe Laispodias, pe Aristophon și pe Melesias, după ce aceștia au ajuns plutind spre Argos, au arestat pe soli și i-au predat argeienilor, ca unii care contribuiseră foarte mult la răsturnarea puterii poporului, iar ei nu s-au mai întors la Atena, ci, aducînd pe soli de la Argos la Samos, au sosit cu trirema pe care o aveau.

87 (1) În aceeași vară, cam în timp ce și din alte motive, și din pricina întoarcerii lui Alcibiades, peloponesienii erau supărați pe Tissaphernes pentru că pe față ducea politica atenienilor, acesta, voind, după cum se părea, să împrăștie aceste capete de acuzație, se pregătea să ducă la Aspendos corăbiile feniciene și a dat ordin ca Lichas să plece împreună cu el; iar Tamos, subalternul său — a spus el — va da hrană

armatei în timpul absenței lui. (2) Se spune că nu pentru acest motiv și nici nu este ușor de știut cu ce gînd s-a dus Tissaphernes la Aspendos, fără să ia corăbiile cu el. (3) Într-adevăr, este clar că cele o sută patruzeci și șapte de corăbii feniciene veniseră pînă la Aspendos, dar de ce n-au venit cu Tissaphernes [nu se știe și] se fac multe presupuneri. Astfel, unii spun că Tissaphernes plecase, așa cum se bănuia, ca să prelungească situația aceasta a peloponesienilor pentru că Tamos, care fusese însărcinat cu aprovizionarea, nu le dădea de loc mai multă hrană, ci dimpotrivă, mai puțin. Alții spun că Tissaphernes adusese corăbiile feniciene la Aspendos ca să scoată bani de la locuitorii de acolo și apoi să le dea drumul (pentru că nici așa nu avea nici o intenție să le folosească). Alții zic că a făcut acest lucru din pricina învinuirilor care i se aduceau la Sparta, ca să se spună că el nu face nici un lucru nedrept, ci, dimpotrivă, se duce la corăbiile care erau într-adevăr echipate. (4) Eu socotesc însă că este foarte limpede faptul că Tissaphernes n-a adus flota fiindcă voia să macine pe eleni și să-i întîrzie; să-i macine, întrucît se ducea într-acolo, și tărăgăna ca să-i egaleze pentru ca, nealăturîndu-se nimănui, să nu-i facă nici pe unii, nici pe ceilalți mai puternici, de vreme ce, dacă avea de gînd să poarte război, ar fi făcut-o clar și nu șovăind. Într-adevăr, dacă ar fi adus lacedemonienilor flota, le-ar fi acordat, după cît se vedea, victoria, deoarece, în prezent, stăteau față în față cu atenienii pe picior de egalitate, mai degrabă decît în inferioritate în ce privește flota. (5) Acest lucru îl dovedește și pretextul invocat de el pentru care nu a adus corăbiile. Astfel, el a spus că se strînseseră mai puține corăbii decît ordonase regele. În realitate, el și-ar fi procurat o mai mare favoare în fața regelui, dacă n-ar fi cheltuit mulți bani din vistieria regelui și dacă ar fi realizat aceste lucruri cu mijloace mai modeste. În orice caz, Tissaphernes, oricare i-ar fi fost gîndul, a sosit la Aspendos și a luat contact cu corăbiile feniciene. Peloponesienii au trimis pe Filip, un lacedemonian, cu două trireme la acele corăbii, pretinzînd că așa ceruse el.

88 Cînd a aflat că Tissaphernes mergea spre Aspendos, Alcibiades a pornit și el cu treisprezece corăbii, promițîndu-le celor de la Samos o mare și nezdruncinată favoare — căci sau va aduce corăbiile feniciene pentru atenieni, sau va împiedica pe peloponesieni să le aibă — știind mai de mult, așa cum era firesc, că Tissaphernes nu avea de loc de gînd să ia corăbiile cu el. Alcibiades voia să-l acuze pe Tissaphernes în fața peloponesienilor și să-l atragă de partea lui și a atenienilor, silindu-l, în acest fel, să se dea de partea lor. Alcibiades, ridicînd deci ancora, a pornit în sus spre Phaselis și Caunos.

89 (1) Solii trimiși de către cei patru sute, plecînd din Samos, după ce au sosit la Atena, au vestit cele spuse de Alcibiades, anume că-i îndeamnă să reziste și să nu cedeze de loc dușmanilor și că are mari nădejdi că va împăca pe ostașii din Samos cu ei și că va înfrînge pe peloponesieni; poporul, care era de mult mîniat împotriva oligarhilor și care s-ar fi depărtat cu plăcere de regim, a prins și mai mult curaj. (2) Solii s-au ridicat și s-au plîns de starea de lucruri. Ei aveau conducători pe strategii cei mai cu vază dintre oligarhi, și pe cei care dețineau slujbe, cum erau Theramenes, fiul lui Hagnon, și Aristocrates, fiul lui Scellias, și alți fruntași care luau parte la conducere. Ei se temeau, cum așa de altfel spuneau, și de armata de la Samos, și de Alcibiades, și de cei care trimiseseră soli la Lacedemona, ca nu cumva să aducă și mai mari pagube cetății fără știrea majorității și anume nu să renunțe la o radicală aristocrație, ci că este nevoie să desemneze pe cei cinci mii cu fapta, nu numai cu numele și să instituie o egalitate mai adîncită printre cetățeni. (3) Acesta era un regim politic, pe care-l afirmau de formă; în particular, însă, cei mai mulți adoptau o astfel de rînduială încît, provenită din democrație, se putea mai sigur nărui. Într-adevăr, în aceeași zi, toți cer nu să fie egali, ci fiecare să fie mai mare decît celălalt, dar atunci cînd se instituie o formă de guvernămînt, după democrație, lucrurile se schimbă mai ușor, pentru că fiecare suportă mai ușor evenimentele, consolîndu-se că nu este condus de oameni la fel cu el. (4) În chipul cel mai

clar i-a aţiţat pe atenieni poziţia puternică a lui Alcibiades la Samos şi ideea că oligarhia nu va fi stabilă. Fiecare deci se străduia să fie primul şef al poporului.

90 (1) Dintre cei patru sute mai ales acei fruntaşi ai poporului, care erau îndeosebi adversarii unei astfel de forme de guvernămînt, anume: Phrynichos, acela care, fiind strateg la Samos, avusese diferende cu Alcibiades; Aristarchos, un om care de multă vreme era un aprig duşman al poporului; Peisandros, Antiphon şi alţi oameni care şi mai înainte erau dintre cei mai înfloriţi, de îndată ce au intrat în rîndul celor patru sute şi după ce Samosul a luat o formă democratică, au trimis soli la Sparta pentru o înţelegere de pace şi pentru ca să ridice zidul numit „din Eetioneia"; ei se străduiau încă şi mai mult, după ce au venit solii lor de la Samos, fiindcă vedeau că poporul şi oamenii lor de încredere se schimbă. (2) Au trimis, deci, pe Antiphon, Phrynichos şi pe alţi zece soli în grabă, fiind îngrijoraţi atît de situaţia politică de la Atena, cît şi de situaţia politică de la Samos, însărcinîndu-i ca, în orice fel vor putea, să-i împace cu lacedemonienii. (3) În acest timp, zidul din Eetioneia se construia cu şi mai multă rîvnă. Construcţia acestui zid era făcută — aşa cum a spus Theramenes şi cei din jurul lui — nu ca să împiedice pe cei din Samos, dacă vor veni cu forţa, să ajungă la Pireu, ci pentru ca să întîmpine mai mult pe duşmani cînd vor veni şi cu corăbiile, şi cu pedestrimea. (4) Într-adevăr, Eetioneia este o limbă a Pireului, iar intrarea în portul Pireu se face pe lîngă această limbă. Aşadar, zidul se ridica împreună cu celălalt zid, care exista de mai înainte, de la port spre uscat, pentru ca numai cîţiva oameni, cît sînt acolo, să poată domina intrarea în port. (5) Astfel, în acest turn se termina, la gura strîmtă a portului, şi vechiul zid, cel dinspre uscat, şi zidul nou, dinlăuntru, care se construise spre mare. Ei au mai construit şi un portic, care era foarte mare şi foarte apropiat de acest zid al Pireului, şi tot ei îl stăpîneau. În acest portic au silit pe toţi să aducă grîul existent în ţară şi cel sosit pe mare şi de aici să ia şi să vîndă.

91 (1) Theramenes anunţa cu mare sgomot aceste lucruri, şi mai mult cînd solii s-au întors de la Sparta, fără să fi adus nici o încheiere, acceptabilă pentru toţi, zicînd că zidurile sînt în pericol şi că cetatea este de asemenea în primejdie să fie distrusă. (2) Într-adevăr, în acelaşi timp, din întîmplare, veniseră din Pelopones, la chemarea eubeenilor, patruzeci şi două de corăbii italiene şi cîteva siciliene, printre care unele erau din Tarent iar altele din Locris; acestea se aflau ancorate deja în punctul La, în Sparta, şi se pregăteau să plutească în Eubeea — erau sub comanda lui Agesandridas, fiul lui Agesandros, spartiat. Theramenes spunea că aceste corăbii plutesc nu atît spre Eubeea, cît spre zidurile de la Eetioneia şi, dacă nu vor avea grijă să le apere, se vor pomeni distruşi. (3) Era o oarecare realitate în cele ce spuneau ei, acuzîndu-i, şi nu era o simplă vorbă goală. Într-adevăr, aceia voiau să fie conduşi de oligarhi dar să conducă ei la rîndul lor, pe alţii, iar dacă nu, să fie stăpîni pe corăbii şi pe ziduri şi să rămînă autonomi, ferindu-se de primejdia de a ajunge iarăşi sub stăpînirea poporului şi de a fi distruşi ei înaintea altora; ba chiar să aducă pe duşmani şi să cadă la învoială fără ziduri şi fără corăbii şi oricum să nu scape din mîini cetatea, dacă vor rămîne în viaţă şi în siguranţă.

92 (1) De aceea, ei lucrau cu mare avînt la construirea acestui zid, care avea uşi pentru intrare şi locuri de pătrundere ale duşmanilor, de aceea voiau să le-o ia înainte cu construcţia. (2) Despre aceste temeri se vorbea la început printre puţini şi mai ales pe ascuns. După aceea a venit de la Sparta, din solie, Phrynichos şi a fost lovit de un slujitor oarecare, în urma unei conspiraţii, în plină adunare în agora şi nu după multă vreme, cînd a ieşit din sfat, a murit. Cel care îl lovise a scăpat, dar complicele lui, un om din Argos, fiind arestat şi chinuit de cei patru sute, n-a dat nici un nume al celui care-l îndemnase şi n-a spus altceva decît că ştie că mulţi oameni se adună în casa şefului împotriva oligarhilor. Atunci, după moartea lui Phrynichos, nefiind nici o dovadă mai nouă a conspiraţiei, nu numai Theramenes a început să acţioneze mai cu curaj, dar şi Aristocrates, şi alţii dintre cei patru sute, şi dinafară, aceia

care erau favorabili schimbării lucrurilor. (3) În același timp au venit și corăbiile de la La și, ancorînd la Epidauros, făceau incursiuni în Egina. Theramenes a spus că nu este bine ca aceste corăbii să plutească spre Eubeea, ci să vîslească spre portul Eginei și, pe urmă, iarăși spre Epidauros, dacă nu vor fi chemate pentru motivul pentru care el le acuzase întotdeauna; deci nu mai este posibil să stea liniștite. (4) În cele din urmă, spunîndu-se multe vorbe răzvrătitoare și pline de bănuială, ei au început să treacă și la faptă. Astfel, hoplitii, care lucrau la zidul de la Eetioneia — printre aceștia era și Aristocrates, ca taxiarh și comandant al tribului său — arestează pe Alexicles, un strateg din facțiunea oligarhilor și care era mai ales favorabilă conspirației, l-au dus într-o casă și l-au închis acolo. (5) La această acțiune au colaborat, printre alții, și un oarecare Hermon, dintre aceia care fuseseră puși de pază la Munychia; dar cel mai important fapt este că mulțimea hoplitilor dorea acest lucru. (6) Cînd acest fapt a fost anunțat celor patru sute — tocmai cînd erau în ședință în sfat — îndată toți, afară de cîțiva cărora nu le plăcea această atitudine, au fost gata să recurgă la arme și au început să amenințe pe Theramenes și pe partizanii lui. Acesta, apărîndu-se, a spus că este gata să plece să ucidă pe Alexicles. Deci, luînd pe unul dintre strategi, care era prieten cu el, s-a îndreptat spre Pireu. În ajutorul lui a venit și Aristarchos și cîțiva tineri călăreți. (7) Era o grozavă și înfricoșătoare zarvă. Într-adevăr, cei din cetate credeau că Pireul fusese cucerit și oricine era prins era ucis, iar cei din Pireu strigau și se mirau că cei din cetate nu vin încă la ei. (8) Cu greu — la rezistența celor mai bătrîni — cei din cetate au fost împiedicați să recurgă la arme mai ales că, datorită lui Thucydides, fiul lui Pharsalios, proxenul, care se afla în cetate, s-a opus cu însuflețire fiecăruia în parte și le-a strigat tuturor, în gura mare, să nu distrugă patria, cînd dușmanii stau în apropiere, la pîndă; atunci ei s-au liniștit și s-au despărțit unii de alții. (9) Theramenes, ducîndu-se în Pireu — el era strateg — a început să se arate mîniat față de hopliți, mai mult să facă impresie. Iar Aristarchos și dușmanii se arătau cuprinși de mînie mai mult decît erau în realitate.

(10) Soldații însă, cei mai mulți, nu se căiau de loc de această faptă și-l întrebau pe Theramenes dacă este bine să se ridice zidul sau dacă nu cumva este mai bine să-l dărîme. Theramenes le-a spus că dacă ei sînt de părere să-l dărîme, și el este de aceeași părere. Apoi, urcîndu-se îndată și hoplitii și o mare parte din oamenii care se aflau în Pireu, au început să dărîme zidul. (11) Chemarea către popor era redactată așa cum trebuia, și se spunea că „oricine dintre cetățeni vrea ca cei cinci mii să guverneze în locul celor patru sute să treacă la lucru". Într-adevăr, ei se ascundeau sub numele celor cinci mii, ca să nu se spună direct „cine vrea ca poporul să guverneze" căci se temeau ca nu cumva să fie în realitate aleși cei cinci mii și cineva, vorbind cu un necunoscut, să facă o greșeală din neștiință. Cei patru sute nu voiau ca cei cinci mii să existe, dar nici să spună că nu există; fiindcă socoteau, pe de o parte, instituirea atîtor participanți la putere înseamnă contrariul, adică democrația, iar pe de alta, că vor vîrî o frică tainică unii într-alții.

93 (1) A doua zi, totuși, cei patru sute s-au adunat în sfat, cu multă zarvă. Iar hoplitii, care se aflau la Pireu, au dat drumul lui Alexicles, pe care-l arestaseră și, dărîmînd zidul, la teatrul lui Dionysos din Pireu, de lîngă Munychia, au pus armele jos, s-au strîns în adunare și, luîndu-se hotărîrea, au pornit spre cetate și și-au așezat armele în Anaceion. (2) Din partea celor patru sute au pornit către ei cîțiva aleși și au intrat în discuție cu soldații, om cu om, și încercau să convingă pe cei pe care-i vedeau să stea liniștiți, și să-i liniștească și pe ceilalți, zicînd că vor alege pe cei cinci mii, și că din mijlocul acestora, dacă vor hotărî cei cinci mii, vor fi aleși cei patru sute, dar pînă atunci să nu aducă nici o vătămare cetății și nici să n-o dea pe mîna dușmanilor. (3) În timp ce mulți vorbeau cu alții, tot așa de mulți, masa soldaților erau mai înfricoșați decît înainte și erau îngrijorați cu deosebire pentru întreaga situație politică. Totuși s-au înțeles să se strîngă în adunare, într-o zi anumită, în teatrul lui Dionysos, ca să trateze înțelegerea.

94 (1) Dar cînd a venit ziua adunării convocate în templul lui Dionysos și lumea încă nu se strînsese, se dă de veste că au sosit cele patruzeci și două de corăbii de la Megara, împreună cu Agesandridas, și se îndreaptă spre Salamina. Fiecare dintre cei strînși în adunare credea că se întîmplă tocmai ceea ce spusese Theramenes mai înainte și anume că corăbiile veneau ca să ridice zidul; toți considerau că au venit chiar la timp. (2) Dar Agesandridas — poate și din pricina acestor cuvinte — s-a întors îndată spre Epidauros, avînd însă în vedere și dezbinarea în care se aflau atenienii și, nădăjduind că, dacă va fi nevoie, se va duce și într-acolo. (3) Iar atenienii, cînd le-a sosit această veste, au pornit în grabă spre Pireu cu tot poporul, gîndind că războiul civil, mai mare decît cel cu dușmanii, nu este departe, ci se află chiar în fața portului. Unii se urcau pe corăbiile de față, alții trăgeau altele pe mare, iar alții săreau în grabă spre ziduri și spre gura portului.

95 (1) Corăbiile peloponesienilor, plutind pe lîngă capul Sunion, au ancorat între Thoricos și Prasiai, în cele din urmă s-au dus la Oropos. (2) Atenienii, fiind siliți să se folosească în grabă și de corăbiile nepregătite, avînd în vedere că cetatea era în dezbinare și voind să dea grabnic ajutor în cel mai primejdios moment — pentru ei Eubeea era totul, cînd Attica era încercuită — au trimis pe Thymochares, comandant, și cîteva corăbii la Eretria. (3) Cînd au sosit, acestea, împreună cu cele care erau mai înainte, s-au făcut treizeci. Și îndată au fost siliți să dea lupta navală. Într-adevăr, Agesandridas, după ce a luat masa de prînz, a adus corăbiile de la Oropos; Oropos este la o distanță de șaizeci de stadii, pe mare, de Atena. (4) Cînd deci a venit Agesandridas, s-au urcat și atenienii pe corăbii, crezînd că de pe acum soldații lor sînt la corăbii. Dar, din întîmplare, ei nu-și procuraseră hrană de pe ogoare, [căci nu se vindea nimica potrivit] prevederii eretrienilor, ci s-au aprovizionat din ultimele case ale cetății, pentru ca, îmbarcîndu-se în liniște pe corăbii, dușmanii să le-o ia înainte și să silească pe atenieni să dea lupta așa cum se găseau. S-a ridicat și un semnal, de la Eretria spre Oropos, cînd trebuiau să pornească. (5) Cu această pregătire au pornit atenienii corăbiile în larg, și,

dînd bătălia navală pentru apărarea portului Eretriei, într-adevăr, au rezistat cîtva timp, dar pe urmă, fiind respinși, au luat-o la fugă, fiind urmăriți pînă la țărm. (6) Toți cîți se refugiaseră în cetatea Eretria, ca într-o cetate prietenă, au pățit-o rău, căci au fost uciși de către eretrieni, alții însă s-au refugiat în fortăreața din Eretria, pe care o stăpîneau ei înșiși, împreună cu corăbiile care au venit la Chalcis. (7) Peloponesienii, luînd douăzeci și două de corăbii ateniene, împreună cu echipajele lor, pe unii oameni i-au omorît, iar pe alții i-au făcut ostatici și au înălțat un monument în cinstea biruinței. Și nu cu mult mai tîrziu au desprins Eubeea de atenieni în afară de Oreos (căci acolo stăpîneau atenienii) și au orînduit toate cele de cuviință.

96 (1) Cînd atenienii au aflat ceea ce se petrecea în Eubeea au fost cuprinși de o groază mai mare decît oricînd. Într-adevăr, nici dezastrul din Sicilia, deși se părea că este foarte mare atunci și nici o altă nenorocire nu i-au îngrozit atîta. (2) Într-adevăr, cînd armata din Samos se răzvrătise, cînd nu erau corăbii de față și nici altele care să le vină în ajutor, cînd ei înșiși intraseră în dezbinare și cînd într-o clipă puteau să se năpustească unii asupra altora, atunci, într-adevăr, a survenit un dezastru atît de mare în care au pierdut corăbii și lucrul cel mai important, Eubeea, de unde trăgeau mai mari foloase decît din Attica însăși, cum deci, nu era firesc să fie descurajați? (3) Cu deosebire îi înspăimînta și-i îngrozea gîndul că dușmanii, fiind învingători, vor îndrăzni să vină spre Pireu, care era complet gol de corăbii, și se așteptau să sosească din clipă în clipă. (4) Dușmanii, într-adevăr, dacă ar fi fost mai îndrăzneți, ar fi făcut ușor acest lucru și sau ar fi băgat cetatea într-o și mai mare dezbinare, dacă ar fi ancorat în Pireu, sau, dacă ar fi asediat-o, ar fi silit și corăbiile din Ionia, deși erau dușmane oligarhiei, să dea ajutor propriilor lor cetățeni și întregii cetăți. Și, într-adevăr, în acest timp ar fi stăpînit și Hellespontul, și Ionia și insulele, și toată marea pînă la Beoția, și, într-un cuvînt, întreaga stăpînire a atenienilor. (5) Lacedemonienii aveau cele mai mari avantaje dintre toți să lupte împotriva atenienilor nu numai

în acest punct, ci și în toate celelalte cetăți. Într-adevăr, avînd un caracter foarte deosebit de al atenienilor, pentru că lacedemonienii erau înceți, iar atenienii iuți, atenienii întreprinzători, iar lacedemonienii lipsiți de inițiativă, atenienii trăgeau foloase mai ales de pe urma dominației navale. Lucrul acesta l-au arătat și syracusanii; avînd același caracter cu atenienii, le-au rezistat foarte bine și în război.

97 (1) Cînd s-a aflat această veste, atenienii au echipat douăzeci de corăbii și au convocat poporul în ecclesia, adică în adunarea numită „cea de pe Pnyx". Atunci au convocat-o pentru prima dată în locul în care obișnuiau s-o convoace mai înainte și au pus capăt domniei celor patru sute și au încredințat puterea celor cinci mii — socotind că aceștia sînt și cetățenii apți să poarte armele — hotărînd să nu mai dea bani pentru nici o slujbă, iar cel care va primi bani să fie blestemat. (2) S-au mai ținut și alte adunări frecvente, în dezbaterile cărora au ales pe nomoteți și au hotărît și celelalte lucruri în legătură cu constituția. Și se pare că atenienii au pus la cale foarte bine lucrurile în acest timp. Într-adevăr, s-a făcut o contopire moderată între aristocrație și democrație și se părea că atunci, pentru prima dată, cetatea revenise la o situație mai bună după atîtea dezastre. (3) Au mai hotărît, prin vot, întoarcerea lui Alcibiades și a altora împreună cu el și, trimițînd soli la el și la armata care se afla în Samos, i-au îndemnat să înceapă acțiunea.

98 (1) În această schimbare partizanii lui Peisandros și Alexicles, și toți cîți erau de partea oligarhiei, s-au retras îndată la Deceleia. Numai Aristarchos, singurul dintre ei — era atunci strateg — a luat în grabă cîțiva arcași, pe cei mai sălbatici, și a pornit spre Oinoe. (2) Aceasta era o fortăreață la hotarul dintre Atena și Beoția; iar atunci o asediau corintienii, din pricina unui diferend pe care-l aveau cu Oinoe, cînd fuseseră uciși niște oameni care se retrăgeau de la Deceleia. Pe beoțieni îi chemaseră de bunăvoia lor corintienii. (3) Aristarchos, intrînd în discuție cu ei, a momit pe cei de la Oinoe, zicînd că atenienii din cetate s-au înțeles în toate

privințele cu lacedemonienii și că ei trebuie să predea fortăreața beoțienilor, pentru că numai cu această condiție au căzut la învoială. Aceștia, dîndu-i crezare, ca unui strateg ce era, și neștiind nimic, pentru că erau asediați, au încheiat un tratat și au ieșit cu garanția tratatului din fortăreață. În acest fel beoțienii au luat Oinoe și astfel a încetat oligarhia și dezbinarea din Atena.

99 (1) În aceeași vreme, în vara aceasta, peloponesienii de la Milet — de vreme ce nimeni dintre cei însărcinați special de către Tissaphernes, atunci cînd el a plecat spre Aspendos, nu le dădea hrană, și de vreme ce nici corăbiile feniciene, nici Tissaphernes nu veneau, iar Philipos, cel care fusese trimis cu el, și altul, numit Hipocrates, un spartiat, care se afla la Phaselis, au anunțat pe Mindaros, navarhul, că nici corăbiile nu soseau și că suferă numai nedreptăți din partea lui Tissaphernes, atunci Pharnabazos a început să le facă oferte la rîndul său și era gata să aducă corăbiile și să desprindă din dominația atenienilor celelalte cetăți, de sub stăpînirea sa, așa cum făcuse Tissaphernes, nădăjduind că va dobîndi ceva mai mult din această desprindere. Din aceste cauze Mindaros, plecînd în deplină ordine și dînd pe neașteptate ordinul pornirii, ca să scape neobservat de cei de la Samos, a ridicat ancora de la Milet, cu șaptezeci și trei de corăbii și a pornit spre Hellespont. În aceeași vară veniseră la el și restul de șaisprezece corăbii care navigaseră în jurul Chersonesului. Fiind surprins de o furtună, a debarcat de nevoie la Icaros și, rămînînd aci aproape șase zile, s-a dus apoi la Chios.

100 (1) Thrasyllos, care se găsea la Samos, cînd a aflat că Mindaros pornise de la Milet, a plecat și el cu cincizeci și cinci de corăbii, grăbindu-se ca nu cumva Mindaros să i-o ia înainte, plutind spre Hellespont. (2) Aflînd că se găsește la Chios și socotind că o să pună mîna pe el, a pus oameni de gardă și în Lesbos, și în țărmul din fața insulei pentru ca, dacă corăbiile vor fi puse în mișcare, să nu treacă neobservate, iar el însuși, plutind la Methymna, a poruncit să procure

făină și alte provizii, pentru ca, dacă va avea mai mult timp, să poată trece de la Lesbos la Chios. (3) În același timp — deoarece Eresosul se desprinsese de Lesbos — voia să plutească într-acolo, pentru ca, în caz de va putea, să cucerească cetatea. Într-adevăr, cei mai cu influență, exilați de la Methymna, aducînd cu ei ca la cincizeci de hopliți prieteni de la Cyme, cît și alții de pe continent angajați cu bani, în total ca la trei sute, sub comanda lui Anaxandros din Theba, potrivit rudeniei, au atacat mai întîi Mytilene și, eșuînd în încercarea lor din cauza gărzilor atenienilor care veniseră de mai înainte la Mytilene, au fost iarăși respinși în luptă, în afara cetății și trecînd pe munte, au desprins cetatea Eresos. (4) Thrasyllos, plutind deci spre această cetate cu toate corăbiile, se gîndea să înceapă atacul, dar venise mai înainte aici și Thrasybulos cu cinci corăbii de la Samos, cînd li se vestise trecerea exilaților, zăbovind însă, a ancorat la Eresos. (5) S-au mai adăugat și din Hellespont vreo două corăbii care veneau spre patrie și cele de la Methymna; toate corăbiile la un loc erau în număr de șaizeci și șapte, de pe care ei se pregătiseră cu toată puterea, cu mașini de război și cu alte mijloace, să ia cetatea Eresos, dacă se va putea.

101 (1) În acest timp Mindaros și corăbiile peloponesienilor de la Chios, procurînd hrană pentru două zile și luînd fiecare din Chios trei tasaracoste chiene, a treia zi, au ridicat în grabă ancora de la Chios, nu drept înainte, ca să nu dea de corăbiile de la Eresos, ci avînd insula Lesbos în stînga, s-au îndreptat spre continent. (2) Și, acostînd în Phocaia, în portul de la Carteria și, prînzind, au pornit plutirea pe lîngă Cymaia, și au luat cina la Arginusai, pe țărm, în fața cetății Mytilene. (3) De aci, plutind în plină noapte și ajungînd pe continent la Harmatus, exact în fața Methymnei, au prînzit, apoi, trecînd în grabă cu corăbiile pe lîngă Lecton, Larisa, Hamaxitos și pe lîngă ținuturile din acele părți, au ajuns la capul Thoieteion, în Hellespont, mai înainte de miezul nopții. Unele corăbii au ancorat și la Segeion în alte ținuturi din acele părți.

102 (1) Atenienii, care se aflau la Sestos cu 18 corăbii, cînd le-au dat semnalul phryctorii[17] și cînd au văzut că sînt deodată aprinse focuri în ținutul dușman, și-au dat seama că pe mare vin peloponesienii. Așa că, în aceeași noapte, luînd legătura în grabă cu Chersonesul, au plutit pe lîngă corăbiile dușmane spre Elaius, dorind ca să iasă în larg. (2) Au scăpat nevăzuți de cele unsprezece corăbii de la Abydos, pentru că straja anunțase convoiul unei plutiri amice, ca să fie cu băgare de seamă dacă vor ieși în larg. Apoi, văzînd corăbiile de sub comanda lui Mindaros, în revărsatul zorilor, au început urmărirea, dar nu au putut să scape cu toate, ci unele, cele mai multe, s-au refugiat la Imbros și la Lemnos, iar ultimile patru corăbii, care pluteau, sînt prinse lîngă Elaius. (3) Pe una dintre ele, care eșuase în dreptul templului lui Protesilaos, au capturat-o cu oameni cu tot, iar altele două fără oameni. Una au ars-o goală, lîngă Imbros.

103 (1) După aceea, asediind cetatea Elaius în această zi și cu corăbiile care veniseră din Abydos, și cu toate celelalte, în număr de optzeci și șase, văzînd că nu izbutesc, s-au întors la Abydos. (2) Atenienii, fiind induși în eroare în spionajele lor și socotind că n-ar mai putea scăpa neobservați de corăbiile dușmanilor, ci că vor putea să dea lupta la ziduri în liniște, îndată ce au simțit, au părăsit Eresosul în grabă și au pornit spre Hellespont, ca să dea ajutor. Au capturat două corăbii peloponesiene, care, avîntîndu-se cu prea mult curaj în mare, în timpul urmăririi, au dat de ele, și, cu o zi mai tîrziu, debarcau la Elaius; au capturat și corăbiile care se refugiaseră de la Imbros și apoi s-au pregătit cinci zile pentru lupta navală.

104 (1) După aceasta, au dat lupta navală în felul următor: atenienii au pornit, rînduindu-se în flanc, chiar lîngă țărm, la Sestos, iar peloponesienii, aflînd, le-au ieșit întru întîmpinare și ei, de la Abydos. (2) Și, cînd și-au dat seama că vor da lupta navală, atenienii și-au întins flancul pe lîngă Chersones, pornind de la Idacos pînă la Arriana cu șaptezeci și șase de corăbii, iar peloponesienii și-au întins frontul de

la Abydos pînă la Dardanos cu optzeci și opt de corăbii. (3) La peloponesieni flancul drept îl deținea syracusanii, flancul stîng îl ocupa însuși Mindaros, cu corăbiile care pluteau cel mai bine; la atenieni flancul stîng îl deținea Thrasyllos, cel drept Thrasybullos, iar ceilalți comandanți se rînduiseră fiecare în cîte o parte. (4) Peloponesienii s-au avîntat să înceapă cei dintîi atacul, cu intenția de a depăși flancul drept al atenienilor și de a-i încercui din afară prin flancul stîng, dacă vor putea, și voind apoi să împingă mijlocul frontului spre uscat, care nu era departe; atenienii, cunoscînd intențiile dușmanului, le-au ieșit în întîmpinare pe acolo pe unde dușmanii voiau să-i încercuiască și i-au învăluit, însă flancul lor stîng depășise de acum promontoriul care se numește Cynossema[18]. (5) În urma unei astfel de acțiuni în mijlocul frontului au rezistat ei cu corăbii slabe și împrăștiate, mai ales că aveau și corăbii mai puține, iar ținutul de la „mormîntul cîinelui" era prăpăstios și colțuros, astfel că cele ce se întîmplau acolo nu puteau fi zărite de departe.

105 (1) Peloponesienii, năpustindu-se asupra mijlocului frontului, au împins spre uscat corăbiile ateniene și, apoi, au debarcat pe țărm, avînd un mare avantaj față de dușmani. (2) Să reziste în mijlocul frontului n-au putut, nici cei de sub comanda lui Thrasybullos, din flancul drept, din cauza mulțimii corăbiilor care atacau, nici cei de sub comanda lui Thrasyllos n-au putut să dea ajutor din flancul stîng (deoarece Cynossema nu se putea vedea din cauza promontoriului și de vreme ce, pe de altă parte, syracusanii și alți dușmani, nu mai puțin numeroși, rînduiți, în linie de bătaie, îi țineau la distanță) mai înainte ca peloponesienii, socotindu-se victorioși, și urmărind fiecare, fără teamă, cîte o corabie, să înceapă, într-o parte a frontului lor, să intre în dezordine. (3) Cînd cei de sub comanda lui Thrasybullos au văzut corăbiile care veneau împotriva lor, au încetat înaintarea împotriva flancului dușman și s-au retras îndată, totuși, au început să reziste și să respingă pe dușmani, apoi, surprinzînd corăbiile în partea frontului peloponesienilor care era victorios, au început să le dea lovituri și, aproape fără luptă, au vîrît groaza

în cei mai mulți. Syracusanii, tocmai cedaseră și ei în fața ostașilor de sub comanda lui Thrasybullos, au început să fugă cînd au văzut pe ceilalți fugind.

106 (1) După respingerea și retragerea peloponesienilor, mai întîi spre rîndul Meidion, apoi în cetatea Abydos, atenienii au luat doar cîteva corăbii — Hellespontul, fiind strîmt, le oferea puține locuri de refugiu dușmanilor — dar desigur au dobîndit această victorie a luptei navale la un moment foarte potrivit. (2) Într-adevăr, o bucată de vreme atenienii, temîndu-se de flota peloponesienilor din pricina insuccesele avute pe o perioadă scurtă de timp și din pricina dezastrului suferit în Sicilia, au încetat de a-și mai face ei singuri reproșuri și de a mai socoti pe dușmani capabili în ceea ce privește flota. (3) Au capturat deci atenienii de la dușmani opt corăbii chiene, cinci corintiene, două ambraciote, două beoțiene, iar leucadiene, lacedemoniene, syracusane și peleneene numai cîte una de fiecare; iar ei înșiși au pierdut cincisprezece corăbii. (4) Înălțînd deci un monument în cinstea biruinței pe înălțimea de la Cynossema, strîngînd resturile de corăbii și predînd dușmanilor morții după înțelegerea de armistițiu, au trimis la Atena o triremă ca să vestească victoria. (5) Atenienii, cînd a sosit corabia și au aflat de această faptă norocoasă, neașteptată care survenise după dezastrele suferite în Eubeea și după nenorocirile care se întîmplaseră în timpul răscoalei, au prins mult curaj și au socotit că puterea lor este încă mare și că, dacă vor acționa cu avînt, vor putea să învingă.

107 (1) După lupta navală, în a patra zi, atenienii din Sestos, pregătind cu zel corăbiile, au plecat spre Cizic, care se desprinsese de ei. Și, zărind cele opt corăbii, care veniseră de la Byzantion, ancorate la Harpagion și Priapos, au plutit spre ele și, învingînd în luptă pe soldații de pe uscat, au capturat corăbiile. Ajungînd și la cetatea Cizic, care nu era înconjurată de ziduri, iarăși au atras-o de partea lor și și-au procurat bani. (2) În timpul acesta au pornit și peloponesienii

din Abydos spre Elaius și au luat corăbiile capturate, care erau în bună stare, căci pe celelalte le incendiaseră elaiunții și au trimis la Eubeea pe Hippocrates și pe Epicles ca să aducă corăbiile de acolo.

108 (1) În acest timp a venit și Alcibiades cu cele treisprezece corăbii, de la Caunos și din Phaselis la Samos, vestind că împiedicase corăbiile feniciene ca să nu ajungă la peloponesieni și că făcuse pe Tissaphernes să le fie atenienilor mai prietenos decît înainte. (2) Apoi, echipînd nouă corăbii, pe lîngă celelalte pe care le avea din Halicarnas, a procurat mulți bani și a înconjurat insula Cos cu ziduri. Îndeplinind aceste fapte și lăsînd un comandant pe insula Cos, spre toamnă s-a întors iarăși la Samos. (3) Tissaphernes, care se găsea la Aspendos, cînd a aflat că corăbiile peloponesienilor veniseră de la Milet în Hellespont, a pornit spre Ionia. (4) În timp ce peloponesienii erau în Hellespont, antandrienii — aceștia sînt eolieni — pornind de la Abydos pe jos, peste muntele Ida, au introdus hopliți în cetate, căci fuseseră nedreptățiți de Arsaces persanul, locotenentul lui Tissaphernes. Arsaces nedreptățise și pe delienii care locuiau în Atramytion, atunci cînd, folosind prilejul curățirii Delosului, ei se desprinseseră de Atena; el și-a creat o dușmănie ascunsă și le-a vestit aristocraților sosirea armatei, spunînd că o aduce în semn de prietenie și de alianță. Apoi, pîndindu-i cînd prînzeau, și, înconjurîndu-i, pe cei de acolo i-a ucis cu sulițele. (5) Temîndu-se, deci, de el din pricina acestei comportări și temîndu-se ca să nu săvîrșească vreo astfel de nelegiuire și împotriva lor, mai ales că el le pretindea și alte impozite pe care nu le puteau suporta, au izgonit garda lui de pe acropolă.

109 (1) Tissaphernes, aflînd că și această faptă este a peloponesienilor și nu numai de cea de la Milet și de cea de la Cnidos, (căci și de acolo fuseseră izgoniți străjerii lui), socotind că el a fost foarte mult învinuit de ei, și temîndu-se să nu-i mai dea și altă lovitură, îngrijorat cum era ca nu

cumva Pharnabazos, primindu-i într-un timp mai scurt și cu o cheltuială mai mică, să-i ajute mai mult decît el însuși pe atenieni să se redreseze, plănuia să se îndrepte spre ei la Hellespont, pentru ca să le reproșeze și cele ce se întîmplaseră cu Antandros, și pentru ca să spulbere și învinuirile care i se aduceau lui în legătură cu corăbiile feniciene și cu altele. Sosind el, deci, mai întîi la Ephes, a adus un sacrificiu zeiței Artemis. (2) Cînd s-a terminat iarna de după această vară, s-a împlinit anul al douăzecișiunulea[19].

NOTE

BIBLIOTECA POPULARĂ
G. M. Zamfirescu

CARTEA I

[1] Thucydides arată şi numele cetăţii din care se trăgea, avînd în vedere publicul grec căruia i se adresa. La fel făcuseră şi Ἑκαταῖος Μιλήσιος, Hecateu din Milet şi Ἡρόδοτος Ἁλικαρνασσεύς Herodot din Halicarnas. Cînd se adresa publicului atenian Thucydides îşi dădea numele tatălui. Vezi A. W. Gomme, *A Historical Commentary on Thucydides*, vol. I, 1945, p. 89.

[2] Cuvintele ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους *cum s-au luptat între ei* au fost diferit interpretate de savanţi. De pildă, pentru a ne mărgini la cîteva exemple, K. W. Krüger, ediţia cu note din 1860, vol. I, p. 1, traduce in welcher Weise (în ce chip), I. Classen, ed. Thucydides, din 1897, vol. I, p. 1 este de părere că prin cuvintele citate istoricul înţelege *eine* wahrheitsgetreue Darstellung (o expunere veridică), iar A. W. Gomme, *op. cit.*, în *loc. cit.* crede că istoricul grec a voit să arate că el se limitează la istoria „militară, navală, şi politică" a războiului şi nu face o istorie a Greciei în timpul războiului. Noi nu credem că Thucydides a voit să exprime această limitare, cum consideră Gomme. Mult mai verosimilă este părerea lui Classen, cu atît mai mult cu cît, în acest capitol, istoricul este preocupat de ideea adevărului istoric.

[3] Nu ştim exact care era forma primelor însemnări pe care le lua istoricul despre faptele petrecute.

[4] ἀξιολογώτατον „cel mai vrednic de a fi menţionat" adică „cel mai de seamă".

[5] Inclusiv războiul troian.

[6] παρασκευῇ τε πάσῃ *pregătirea tuturor mijloacelor*. Aici istoricul se referă mai ales la preparativele militare şi, poate, financiare. Politicul este enunţat în fragmentul de frază care urmează.

[7] Thucydides are aici în vedere cetăţile neutre, Argos, cetăţile din Achaia, pe cele din Sicilia, şi din sudul Italiei.

[8] Aici se referă la evenimente foarte vechi, pentru care nu existau documente demne de încredere, ci erau transmise numai prin legende şi mituri. I. Classen, *op. cit.*, p. 2, crede că în textul care ne-a parvenit este o lipsă, socotind că expresia χρόνου πλῆθος nu se poate referi la epoca războaielor medice. Nu este nevoie să presupunem o lipsă, deoarece expresia καὶ ἔτι παλαιότερα *şi încă şi mai vechi* este suficientă pentru a se înţelege că este vorba despre timpuri foarte îndepărtate. Vezi A. W. Gomme, *op. cit.*, în *loc. cit.*

[9] Ἐπὶ μακρότατον *îndelungă cercetare* se referă atît la amploarea cercetării, cît şi la timpul îndelung al meditării.
[10] Autorul se referă, probabil, atît la acţiuni de altă natură, cît, probabil, şi la cultura materială.
[11] φαίνεται cu participiul trebuie tradus prin „este evident".
[12] Este vorba mai ales de strămutările săvîrşite sub imperiul constrîngerii.
[13] Aici istoricul are în vedere mai ales grupările tribale.
[14] Mijloace materiale, mobilier, corăbii etc.
[15] Adică Elada.
[16] Cîmpiile şi văile rîurilor.
[17] Δυνάμεις „puteri" pe care le dădea fertilitatea solului, care, sporind forţa economică a unor pături sociale, le mărea şi puterea politică. Concret, Thucydides se referă la bogăţiile de tot felul.
[18] Este mai prudent a socoti că subiectul, marcat de predicatul ἐφθείροντο este cuvîntul *populaţiile* decît *cetăţile*.
[19] De oameni de alt neam, de alt trib şi, probabil, străini.
[20] τὸ λεπτόγεων „subţirimea" deci „ariditatea", „nerodnicia" pămîntului. Aci, se vede tendinţa lui Thucydides de a întrebuinţa abstracte neutre.
[21] Că Attica n-a cunoscut strămutări.
[22] Οἱ δὲ δυνατώτατοι „cei mai puternici", în sensul că aveau bogăţii, deci „cei mai bogaţi". Nu ştim în ce măsură Thucydides a fost conştient, teoretic, de importanţa factorului economic în lupta de clasă. Faptele sînt prezentate, însă, cu o exactitate uimitoare pentru vremea sa.
[23] Οὐχ ἥκιστα = μάλιστα „mai ales", „foarte mult".
[24] De arme, desigur, în contextul de idei dat.
[25] Adică Elada purta numele populaţiei de căpetenie, care o ocupa.
[26] Thucydides întrebuinţează cuvîntul πόλεις *cetăţi*. Este demnă de reţinut întrebuinţarea acestui cuvînt pentru vremile la care se referă istoricul.
[27] ἐκνικῆσαι „a învins", „a sfîrşit prin".
[28] Credem că este mai bine ca ἀντίπαλον să fie luat adverbial şi nu legat de ἐς ἓν ὄνομα.
[29] Thucydides crede că, la început, se numeau eleni numai locuitorii de prin diferite cetăţi, care vorbeau limba elenă, şi că, mai tîrziu, acest nume s-a dat şi altor populaţii.
[30] În sensul că nu erau jefuite de piraţi.
[31] În text este εὐδαιμόνων *fericiţi*. Cei bogaţi erau socotiţi fericiţi.
[32] πλήθει χρημάτων aici χρῆμα însemnează obiect de preţ, transportabil, deci, la plural, comori.
[33] Asupra atitudinii la Thucydides faţă de poeţi a se vedea studiul introductiv, p. 42.
[34] Adică din afara Peloponesului.
[35] Adică prevăzute cu margini înalte de scînduri, care îi protejau pe vîslaşi.

[36] Tirania, formă de guvernămînt, în care un singur om deţine puterea şi conduce după bunul său plac. Tiranii, un fel de dictatori fără termen, au apărut ca forme de tranziţie, de la violentele şi adesea sîngeroasele lupte dintre aristocraţia funciară, pe de o parte, şi clasele meşteşugăreşti şi comerciale, pe de alta, la democraţie. Tiranii se bazau pe una din clase, cei mai mulţi pe mase. Multe tiranii au fost binefăcătoare pentru unele cetăţi, asigurînd dezvoltarea meşteşugurilor, negoţului, artelor şi reducînd la tăcere facţiunile politice în luptă. Nume de tirani, renumiţi pentru serviciile aduse cetăţilor pe care le-au guvernat sînt: Polycrates din Samos, Gelon din Syracusa, Cypselizii din Corint, Pisistratzii din Atena etc. Tiraniile au apărut în secolele VIII—VI, în Elada.
[37] *Basilia*, formă de guvernămînt într-un *polis*, condus de *basileis* „regi", de fapt şefi de triburi, în fruntea cărora se afla, mai mult onorific, basileul tribului celui mai puternic.
[38] τέρασι *cu onoruri* mai ales acelea de „comandant de ofiţeri", „judecător" şi preot.
[39] Anterioară anului 650 î. e. n., deci cînd Periandros, tiranul Corintului, a supus Corcyra.
[40] *Emporion*, „tîrg", loc pentru depozitarea şi vînzarea mărfurilor pe uscat, în interior, sau la mare. Mărfurile erau aduse din interior sau de pe mare.
[41] χρημάτων „bunuri în general".
[42] Pentecontere, corăbii cu cinci rînduri de vîsle.
[43] Corăbii care, datorită lungimii, se deosebesc puţin de corăbiile de comerţ.
[44] Corăbii acoperite.
[45] Nu se ştie exact cînd a avut loc acest război dintre Chalcis şi Eretria. G. Busolt, *op. cit.* I, 455, presupune anul 700 î. e. n., I. Beloch, *op. cit.* I, 338, 570 î. e. n. Vezi A. W. Gomme, *op. cit.*, vol. I, p. 126.
[46] *Codex Laurentinus* prezintă lecţiunea κτίσις *întemeiere* adaptată de mulţi editori moderni. Dimpotrivă *Vaticanus* şi alte manuscrise dau lecţiunea κτῆσιν *cîştigare, ocupare*, care este conformă cu realitatea, căci Sparta exista înainte de invazia dorienilor. Totuşi este posibil ca Thucydides să fi comparat ocuparea Spartei, de către dorieni, cu o întemeiere.
[47] În anul 490 î. e. n.
[48] Expediţia lui Xerxes.
[49] Este vorba de conflictele care au avut loc între 459—446 î. e. n.
[50] Pitane, localitate în Laconia. Batalionul, despre care se vorbeşte în text, a fost constituit din oameni recrutaţi din Pitane.
[51] Asupra demegoriilor. A se vedea studiul introductiv, pag. 115 şi urm.
[52] Concepţia lui Thucydides despre istoriografie a fost discutată în studiul introductiv, pag. 82.
[53] Prin cele două bătălii navale şi cele două bătălii terestre ale primului război se înţeleg bătăliile navale de la Artemision şi Salamina şi bătăliile terestre de la Thermopylai şi Plateea.

[54] Adică a războiului peloponesiac. A se vedea studiul introductiv, pag. 23.
[55] Tratatul de treizeci de ani între atenieni şi peloponesieni a fost încheiat în anul 446 î. e. n.
[56] Asupra cauzelor războiului peloponesiac la Thucydides, a se vedea studiul introductiv, pag. 23 şi urm.
[57] Cetatea care întemeia o colonie era numită, în raport cu colonia, „cetatea-mamă" (μητρόπολις).
[58] τοὺς δυνατοὺς = aristocraţii, în opoziţie cu poporul.
[59] Ἱκέται = „suplicanţi", adică oamenii care se refugiau la altarul unui zeu, adesea în templu, pentru a se pune sub protecţia zeului. Teoretic, omorul în templul sau la altarul unui zeu era oprit.
[60] Adică pe Apollon, vezi indicele de nume.
[61] Onorurile la jertfe constau din preluarea, de către un corcyreian, a operaţiilor preliminare sacrificiului, stropirea animalului cu apă sfinţită, tăierea cîtorva fire de păr de pe capul animalului etc., care, de fapt, reveneau unui corintian.
[62] Să plece îndată sau, poate, de loc. Depunînd bani, ei veneau în ajutorul întemeierii coloniei.
[63] Cephallenieni, locuitori ai insulei Cephallenia.
[64] Epidaurieni, locuitori ai Epidaurului.
[65] Leucadieni, locuitori ai insulei Leucas.
[66] Phliasieni, locuitori ai oraşului Phlius, din nordul Peloponesului (azi Polifengos).
[67] Eleieni, locuitori ai oraşului Elis din Elida, ţara din nord-vestul Peloponesului, unde se afla Olympia.
[68] Sicyonieni, locuitori ai localităţii Sicyon.
[69] ἀκάτιον este o corabie uşoară.
[70] Semnalul consta dintr-un steag arborat, pe mare la un catarg, iar pe uscat la o prăjină.
[71] πλήθους καὶ ὄχλου νεῶν = *mulţimea şi gloata corăbiilor.*
[72] σποράδας = ici şi colo, adică în dezordine.
[73] πρύμναν κρούειν „a bate pupa" însemnează a da o corabie înapoi, cu pupa înainte.
[74] κελήτιον era un vas mic, cu un rînd de vîslaşi.
[75] συνέβη γενέσθαι „s-au întîmplat să se producă". A se vedea concepţia lui Thucydides despre τύχη, pag. 80.
[76] Locuitorii cetăţii Potideea. A se vedea indicele de nume.
[77] Epidemiurgii erau magistraţi ai polisurilor doriene însărcinaţi cu inspectarea coloniilor.
[78] Bottiaii erau locuitori ai regiunii Bottiaia în sudul Macedoniei. A se vedea indicele de nume.
[79] Pentru datarea desprinderii Potideei de Atena, a se vedea tabloul cronologic al evenimentelor.
[80] ἀγορά înseamnă, între altele, piaţa, locul unde se vindeau mărfurile, apoi mărfurile înseşi.
[81] σύλλογον σφῶν αὐτῶν nu *apella.*

[82] πολιτείας καὶ ὅμιλος = raporturile în viaţa publică şi particulară.
[83] În legătură cu înţelesul cuvîntului τύχη, a se vedea studiul introductiv, pag. 80.
[84] Adică perşii, comandaţi de Xerxes.
[85] În ceea ce priveşte comportarea spartanilor, după înfrîngerea perşilor, a se vedea studiul introductiv, p. 33 şi urm.
[86] κυνδινεύεται are sensul de „este în cumpănă", „se află într-o situaţie nesigură".
[87] Οἱ πολλοί în sens, oarecum, depreciativ, adică oamenii neexperimentaţi în contrast cu aristocraţia.
[88] Nedefinitul grec τις se poate traduce aici cu persoana a II-a plural, întrucît Archidamos are în vedere tocmai auditoriul.
[89] Aluzie, în primul rînd, la atenieni.
[90] Ἀθηναίων τὸ κοινόν = comunitatea atenienilor, adică atenienii.
[91] Textul este aici nesigur. Codicii dau αὐτῶν τῶν, K. W. Krüger, ca şi I. Classen, în ediţiile citate în bibliografia generală, citesc τῶν δὲ ἄλλων, pe cînd O. Luschnat, *Thucydides*, cărţile I, II, 1960, citeşte [αὐτόντων] δὲ ἄλλων, ceea ce pare mai rezonabil.
[92] ξυνεργασμένων = al unor oameni care au colaborat, deci au lucrat împreună, ajutîndu-se organizat.
[93] Construirea zidului şi solia lui Themistocles la Sparta au avut loc în anul 478 î. e. n.
[94] Textul nu este clar. Ed. Schwartz la O. Luschnat, *op. cit.*, p. 81, a propus o completare: ἐπ'αὐτῶν χωροῦσιν καὶ ἔξωθεν μὲν τετραγώνους ἀκριβῶς τετμημένους ἐπ'ἀλλήλους = *celor care mergeau în aceeaşi direcţie. Şi, în partea exterioară, aşezau unele peste altele pietre dreptunghiulare tăiate cu precizie.*
[95] Portul Pireu era situat mai jos decît cetatea Atena pe care istoricul o numeşte aici „Cetatea de sus".
[96] Textual: *că este mai degrabă o imitaţie a tiraniei decît strategie.*
[97] A mediza însemnează a duce o politică favorabilă intereselor perşilor.
[98] Hellenotamiai — hellenotami, adică colectorii şi administratorii contribuţiei de la membrii Ligii.
[99] Pasaj interesant pentru modul cum şi-a compus Thucydides opera. A se vedea studiul introductiv, pag. 39 şi urm.
[100] Locuitori ai cetăţii Carystos. A se vedea indicele de nume.
[101] Bătălia de la Eurymedon s-a dat în anul 468 î. e. n.
[102] Locuitori ai cetăţii Thasos.
[103] Hiloţii erau sclavi spartani. A se vedea notiţa istorică la Viaţa lui Lycurg, scrisă de Plutarh, *Vieţi paralele*, vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1960.
[104] Periecii οἱ περίοικοι 1) vecini; 2) locuitori liberi ai unei cetăţi laconice, în afară de Sparta; 3) spartanii propriu-zişi, în opoziţie cu hiloţii şi neodamozii.
[105] Thuriaţii erau locuitorii cetăţii Thuria (azi Paleokostro), în Messenia.

[106] Aithaii, locuitori ai Aithiei, oraş ocupat de perieci, probabil pe teritoriul Messeniei.
[107] Expediţia lui Cimon în Cipru a avut loc în anul 450 î. e. n.
[108] „Războiul sacru" a avut loc în 448 î. e. n.
[109] Byzanţii — locuitori ai cetăţii Byzantion de la Bosfor.
[110] Aici este vorba despre zeul Apollon.
[111] Adică banii din templul zeului.
[112] ἀρετὰς κτᾶσθαι = a-şi dobîndi merite, prin care să exceleze.
[113] De subliniat metoda preconizată aci de orator.
[114] Cred că Reiske are dreptate cînd citeşte cu scoliastul ταὐτά şi nu ταῦτα pentru că, în cazul de faţă, generalul include particularul.
[115] Aci este vorba despre zeiţa Athena.
[116] Textul este nesigur. Unele manuscrise prezintă lecţiunea ἐπὶ τοῖς βωμοῖς şi atunci ἐπὶ s-ar lua cu τῶν σεμνῶν θεῶν. H. Müller, *op. cit.*, pune între croşete cuvintele ἐν τοῖς βωμοῖς, iar Dobree, ed. Thucydide, pur şi simplu le suprimă. Noi citim cu O. Luschnat: τοῖς βωμοῖς.
[117] Adică Athena.
[118] Adică din pricina înrudirii cu alcmeonizii.
[119] Dus de eleni împotriva perşilor, în sensul că elenii, după înfrîngerea perşilor, trecuseră la ofensivă.
[120] τὰ πρὸς βασιλέα πράγματα πράσσειν = să facă, să pună în acţiune tratativele cu regele.
[121] Cu fastul persan, neobişnuit pentru greci.
[122] τῇ ὀργῇ οὕτω χαλεπῇ un fel de a fi insuportabil, din cauza trufiei brutale.
[123] Scytala, mijloc folosit pentru transmiterea mesajelor secrete, se făcea în felul următor: se luau două bucăţi de lemn de formă cilindrică, perfect egale ca mărime; una se oprea la Sparta, iar alta se dădea comandantului, ambasadorului etc. Pe bucata rămasă la Sparta se înfăşura o fîşie de piele, lungă şi îngustă, pe care se scriau ordinele către diferiţi demnitari plecaţi în străinătate. Fîşia de piele se lua apoi de pe bucata de lemn. Citirea ordinului nu se putea face decît dacă fîşia de piele era înfăşurată pe o bucată de lemn absolut exactă cu cea rămasă la Sparta.
[124] ναύκληρος înseamnă: 1. armator, proprietar de corăbii; 2. cel care conduce o corabie.
[125] Artaxerxes, vezi indicele de nume.
[126] Podul de vase făcut de Xerxes peste Hellespont, în 480, cînd pornise cu armata împotriva grecilor.
[127] S-ar părea că ἐκείνου se referă la rege. Este mai probabil, însă, că Thucydides a introdus acest pronume spre a evita repetiţia.
[128] Adică la comerţul cu Attica.
[129] ἀπὸ τῶν ὁμοίων = de la nişte oameni care se găsesc în situaţii egale, deci cu drepturi egale.
[130] φρούριον: 1) post întărit; 2) garnizoană. ἀμύνεσθαι „a plăti" are aici sensul de „a se răzbuna".

[131] Dintre cetăţenii atenieni, numai theţii făceau serviciul pe corăbii, restul erau străini, angajaţi cu plată.
[132] Metecii erau străini, domiciliaţi la Athena şi obligaţi să plătească o taxă de 12 drahme, numită μετοίκιον.
[133] Război fără crainic înseamnă: 1) război neaşteptat, pentru declararea căruia n-a mai fost timp; 2) război implacabil, unde nu s-a admis declararea prin crainic.

CARTEA A II-A

[1] Beotarhii erau şefi politici şi militari ai cetăţilor confederate din Beoţia, aleşi în fiecare an.
[2] Stadiu — unitate de măsură, echivalentă cu 177,6 metri.
[3] Adică la populaţiile neelenice.
[4] δύναμις „putere", aici, are sensul lui ἀρχή „dominaţie".
[5] αὐτοῦ „acolo" = în Peloponez, nu în Sicilia, căci altfel „din" nu şi-ar mai avea rostul.
[6] Adică atunci cînd vin paşnic, iar nu cu o flotă întreagă, ca la război.
[7] În text ὀλίγον τε ἐπενόουν οὐδὲν ἀμφότεροι „nici unii nici ceilalţi nu aveau planuri mici".
[8] κεκωλῦσθαι are rostul de a arăta siguranţa realizării acţiunii în viitor.
[9] Este vorba despre contribuţiile stabilite la constituirea Ligii de la Delos.
[10] Ceea ce era perfect adevărat, dată fiind amploarea războiului care începea.
[11] Ὀργή, în opoziţie cu νοῦς *minte, raţiune, inteligenţă* înseamnă „stare afectivă puternică", mai ales de mînie, iritaţie, ură. Aici este vorba de exaltarea războiului.
[12] ἀμύνεσθαι are aici înţelesul de *a plătit neprevederea.*
[13] În textul grec subiectul este nedeterminat. În româneşte însă nu se poate traduce aşa, căci s-ar pierde prea mult din vigoarea afirmaţiei.
[14] πάσχοντας pătimind nu se referă la πᾶσι.
[15] ἐκ τῶν ἀποβαινόντων *din ceea ce va rezulta,* adică, mai liber *de pe urma evenimentelor.*
[16] χρήματα a însemnat la început, la singular, „lucru de uz obişnuit", „obiect", la plural a însemnat „bunuri", „case", „mobile", apoi „bani".
[17] În text ἀργυρίου ἐπισήμου *argint marcat,* adică făcut monedă şi marcat cu o inscripţie.
[18] Ἀνάθημα înseamnă: 1. ofrandă religioasă, statuie trepied; 2. ornament, podoabă.
[19] Scoliastul precizează: tronul cu picioare de aur al lui Xerxes şi sabia lui Mardonios.
[20] Synoiciile, de la συνοικισμός *locuire la un loc, colonizare.*
[21] Este vorba de zeiţa Athena.

[22] Thucydides întrebuinţează cuvîntul τὸ ἄστυ: 1) oraşul în opoziţie cu satul; 2) oraşul de sus, în opoziţie cu Pireul.
[23] τὸ ἡρῷον „templul unui erou mitologic".
[24] Asupra metodei cronologice adoptate de istoric, a se vedea studiul introductiv.
[25] Le recitau melodic, oracolele fiind în versuri.
[26] παρὰ σφίσι αὐτοῖς *la ei înşişi, adică ei înşişi.*
[27] Locuitorii cetăţii Larissa, din Thessalia.
[28] Locuitorii cetăţii Pharsalos, din Thessalia, azi Fersala.
[29] Locuitorii cetăţii Parasioi din Thessalia.
[30] Locuitorii cetăţii Cranon, din Thessalia, azi Palea Larissa.
[31] Pyrassi, locuitorii cetăţii Pyrasos, în Thessalia.
[32] Gyrtonii, locuitorii cetăţii Gyrtone, în Thessalia.
[33] Locuitorii cetăţii Pherai, din Thessalia, azi Velestina.
[34] În text este τῇ παρασκευῇ ταύτῃ *cu această pregătire,* adică armata cu echipamentul ei.
[35] Manuscrisele bc au περαϊκήν, iar Stephanos Byzantios dă τραϊκήν. Peiraice este mai potrivit cu Oropos, căci înseamnă «ţinut de margine».
[36] Cuvîntul grec este κινεῖν *să pună în mişcare,* adică să ia banii, să-i cheltuiască.
[37] στρατόπεδον înseamnă: 1) locul pe care se aşază o armată, tabără; 2) armata.
[38] Logazi, de la cuvîntul grec λογάς = unitate militară constituită din trupe de elită.
[39] Adîncătura Elidei, adică regiunea maritimă a golfului Cyllenios.
[40] În text κατὰ σελήνην = *socotit după schimbările lunii.*
[41] Proxenos înseamnă: 1) *oaspete public,* titlu de onoare acordat unui grec sau străin, care aducea servicii unei cetăţi; 2) străin care apăra, într-o cetate, interesele compatrioţilor săi. Primul sens este cel mai frecvent.
[42] Peltaştii erau soldaţi de infanterie uşoară, înarmaţi cu scutul.
[43] In text este ἀθρόον, adică în masă.
[44] Adică putea să aducă ceva, dacă vrea.
[45] În text este συνεκφέρει, rar întrebuinţat cu sensul de a participa la o înmormîntare. Sensul prim fiind *a aduce, în acelaşi timp* (la rug).
[46] În text δημοσίᾳ = pe cheltuiala publică, în opoziţie cu ἰδίᾳ = în particular.
[47] În text ξυνειδώς = conştient de ceea ce se spune ştiind despre ceea ce este vorba.
[48] În text este ἀρχήν = conducere, hegemonie, dominaţie.
[49] În text este αὐταρκεστάτην = care îşi poate singură satisface nevoile, fără importuri sau ajutoare din afară.
[50] În text este ἐπιτήδευσις = 1. ocupaţie cu ceva, cercetare; 2. practică; 3. fel de viaţă.

[51] În text este πολιτείας: 1) calităţile şi dreptul unui cetăţean; 2) felul de viaţă al unui cetăţean; 3) formă de guvernămînt, constituţie, regim politic.
[52] În text este διὰ τὸ μὴ ὀλίγους, ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν = nu este locuită [apoi administrată, condusă] în interesul, deci de către...
[53] ἀξίωσις: 1) stimă, consideraţie, prestigiu; 2) rang, demnitate; 3) opinie, principiu.
[54] προτιμᾶται este onorat cu precădere.
[55] Textul nu este atît de clar. προστιθέμενοι înseamnă, probabil, a adăuga, în lege, şi prevederi pentru faptele numite de istoric ἁζημίους = care nu comportă o pagubă materială, pasibilă de pedeapsă, dar care sînt supărătoare din punct de vedere moral; ἀχθηδών are sensul de „acţiune supărătoare".
[56] θυσίαις = serbări care începeau cu sacrificii aduse zeilor.
[57] κατασκευή = pregătire materială a unei serbări, fast.
[58] μελέται = exerciţiu, exercitare, repetare a unor tactici şi teme militare.
[59] În armată, desigur.
[60] Cu meşteşuguri, comerţ etc. adică cu alte îndeletniciri decît cele politice.
[61] ἠναντιώμεθα = ne-am opus şi, deci, sîntem opuşi.
[62] ἀρετή, sensul acestui cuvînt este foarte complex. De aceea, dăm cîteva din accepţiile de bază, spre a ajuta la înţelegerea mai exactă: 1) merite sau calităţi prin care cineva se distinge; 2) curaj; 3) acţiuni nobile; 4) consideraţie, onoare; 5) serviciu făcut cuiva.
[62A] αὔταρκες = vezi nota 49.
[63] τρόπος: 1) direcţia unei conducte; 2) fel, mod, chip; 3) fel de a gîndi şi de a se comporta, caracter, moravuri.
[64] Adică nu priveşte cu dispreţ pe învingători.
[65] σημείων = monument şi orice obiect care este dovada unei fapte.
[66] δικαιοῦντες μὴ ἀφαιρεθῆναι αὐτήν = socotind că nu este drept să li se răpească.
[67] Înainte de a muri, nu se putea cunoaşte exact amploarea vitejiei unui om, dar, după ce a murit, moartea nu numai că a arătat-o cea dîntîi, în amploarea ei, dar a confirmat-o şi cea din urmă, deoarece, după aceea, eroul n-a mai săvîrşit nimic.
[68] Adică aceia care, în viaţa politică, nu s-au ilustrat prin nimic, iar viaţa particulară nu le-a fost prea strălucită.
[69] τιμωρία înseamnă respingerea unui duşman, dar şi pedepsirea lui.
[70] ἐφίεσθαι = a se îndrepta, a tinde spre, apoi, a obţine.
[71] De remarcat antiteza dintre succesul nevăzut şi acţiunea de respingere a duşmanului, care este un fapt concret. Antiteza este în esenţă între ἐλπίς = nădejde şi ἔργον = faptă.
[72] ἀκμή nu se referă la tinereţea eroilor, ci se ia cu δόξης şi cu δέους, iar ἀπηλλάγησαν este fără regim.

[73] ἔργῳ = prin acţiunile la care vă determină contemplarea ei.
[74] În text este οὐκ ἀξιοῦντες = nu socoteau că e bine, nu voiau.
[75] În text ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ = nu pe pămîntul natal, deci pe pămînt străin.
[76] Unii traducători redau cuvîntul ἔργον prin „monument". Credem că aci se face o antiteză între γνώμη = starea sufletească şi ideile cu care se porneşte la acţiune, iar ἔργον = acţiunea însăşi.
[77] Textual: „Aceia pe care-i pîndeşte schimbarea contrară în viaţă", adică aceia care sînt ameninţaţi de trecerea la o viaţă mai rea.
[78] Cea mai mare fericire, jertfirea pentru patrie, au dobîndit-o o dată cu sfîrşitul vieţii.
[79] προτιμᾶσθαι = faptul de a fi stimat.
[80] Este vorba de o epidemie de ciumă.
[81] τέχνη = meşteşug, pricepere mare în ceva, artă, în sens de meşteşug perfecţionat.
[82] κρῆναι = izvoare de apă curgătoare, care nu puteau fi otrăvite.
[83] În opoziţie cu Pireul.
[84] Necunoscător în ale medicinei.
[85] *Himation* = veşmînt care se purta pe deasupra, un fel de manta.
[86] *Sindon*: 1) ţesătură fină de in; 2) obiectul făcut din această ţesătură; 3) un fel de rochie uşoară.
[87] ἰσχύος πέρι ἢ ἀσθενείας = cu privire la puterea sau la slăbiciunea, deci puternic sau slab.
[88] ἐκαλινδοῦντο = a merge încoace şi încolo.
[89] Decît încercările de stăvilire ale oamenilor.
[90] Pentru morţii lor.
[91] ἀνομίας = îndepărtare de la practicile tradiţionale, aici fără referire la morală.
[92] εὐδαιμόνων = fericiţi, lipsiţi de grijile existenţei, termenul propriu este πλούσιος = bogat.
[93] Locuitorii cetăţii Chalcis.
[94] În text este σύλλογος, nu ἐκκλησία.
[95] ἀντιπάλοις înseamnă „de aceeaşi greutate, pe măsura ei".
[96] ἕτεροι ἑτέρων = unii pe alţii.
[97] Textual: nu trimiteţi crainic pentru negocieri.
[98] οὗτοι καὶ πόλευν καὶ ἰδιωτῶν κράτιστοί εἰσιν, adică ei sînt foarte puternici şi cînd este vorba de rivalităţile dintre cetăţi şi cînd este vorba de rivalităţile dintre particulari.
[99] În ceea ce priveşte interesele publice, cînd discutau şi aveau în vedere interesele cetăţii.
[100] În viaţa lor particulară.
[101] ὁ δῆμος = poporul, în opoziţie cu bogaţii, aristocraţia; δυνατοι = puternici, cu influenţă, datorită bogăţiei.
[102] ἀξίωμα: 1) preţ, valoare; 2) consideraţie, stimă; 3) onoare, rang, demnitate; 4) voinţă, decizie; 5) cerere; 6) principiu de bază într-o demonstraţie.

[103] Sensul cuvîntului γνώμη este complex. Dăm principalele accepţii: 1) gîndire, inteligenţă; 2) caracter, stare sufletească, dispoziţie; 3) opinie, idee; 4) noţiune; 5) sentinţă, maximă.
[104] Adică la comanda armatei.
[105] Armata pedestră.
[106] Holcadă: vas de transport.
[107] Nemulţumit pentru că Alcmeon, fratele lui Amphilochos, ucisese pe mama sa Eriphyle.
[108] Prima alianţă dintre atenieni şi acharnanieni s-a făcut după 437 î. e. n. cînd, probabil, a avut loc expediţia lui Phormion.
[109] Chaonii locuiau în Epir, în dreptul insulei Corcyra, în sudul actualei Albanii.
[110] În text ἐπικούρους = trupe auxiliare.
[111] ἀδίκως = fără motiv legal.
[112] Aici autorul se referă la proprietatea locuitorilor din Plateea.
[113] ἥρως înseamnă: 1) nobil şef, stăpîn, comandant militar; 2) nobil prin talent, curaj; 3) semizeu; 4) divinitate locală, patron de trib.
[114] δέρσεις: 1) piele, curea; 2) obiect făcut din piele. Cuverturi din piele; erau făcute pentru a proteja corăbiile de război şi pe luptători într-un asediu.
[115] διφθέρας: piele apretată, membrană uscată şi rezistentă. Din acest fel de piele se puteau confecţiona saci, corturi sau haine pentru ţărani şi sclavi.
[116] În text este τὸ προῦχον τῆς ἐμβολῆς = capul de atac al berbecului.
[117] Arcturus, vezi indicele de nume.
[118] τὰ στρατόπεδα, vezi nota 37.
[119] τὰ πλοῖα = vase de plutit, în general; însoţit de un epitet, πλοῖον arată ce fel de vas era: ἁλιευτικόν = de pescuit; μακρά = de război; στρογγύλη sau φορτηγά = de negoţ, comerciale.
[120] κελευσταί = şefii vîslaşilor, care dau ritmul de vîslire.
[121] τὸ μὴ κατὰ κράτος νικηθέν = „ceea ce a rămas din moral, neînfrînt prin forţă", adică moralul, curajul care n-a fost învins prin forţă.
[122] τῆς ξυμφορᾶς τῷ ἀποβάντι = prin rezultatul întîmplării nenorocite.
[123] τῷ οὐκ εἰκότι = de ceea ce nu este în mersul verosimil al lucrurilor, deci neprevăzut.
[124] În text este κατὰ μίαν ἐπὶ κέρως παραπλέοντας = care pluteau cîte una în flanc.
[125] Cu care vîsla era legată la locul ei.
[126] Corabie strongylă, vezi nota 119.

CARTEA A III-A

[1] τὰ ὅπλα = armele, locul unde se aflau armele, apoi lagărul.
[2] Aceasta consta din înfigerea de pari în faţa portului, pari care puteau fi uşor legaţi între ei printr-un lanţ.
[3] Arcaşi, sciţi angajaţi cu plată.

[4] Nu se știe de unde vine epitetul de Μαλόεις al lui Apollon. Se crede că însemnează: 1) zeul din Maloeis; 2) bogat în mere (μῆλον = măr); 3) zeul turmelor (μῆλον = oaie).
[5] Methymnienii — locuitorii cetății Methymna, în nordul insulei Lesbos, azi Molivos.
[6] Imbrioeii — locuitorii insulei Imbros.
[7] Lemnienii — locuitorii insulei Lemnos.
[8] οὐκ ἔλασσον ἔχοντες = ținîndu-se tot atît de dîrzi.
[9] ναύσθατμον = loc unde corăbiile lăsau ancora, depozit naval, port.
[10] Ἀγορά, vezi nota 9.
[11] ἀρετή = totalitatea calităților morale, care, aproximativ sînt redate de cuvîntul românesc „cinste".
[12] ἀρετή = lipsă de minciună și ipocrizie, onestitate.
[13] După luptele de la Salamina și Plateea.
[14] οὐκ ἀδεεῖς ἔτι ἦμεν „nu mai eram fără teamă".
[15] Mulțimea votanților împiedica rezistențele izolate.
[16] Locuitorii insulei Chios.
[17] Textual „Situațiile li se păreau că pot fi cîștigate spre a-și întemeia dominația mai mult prin cuviința cuvîntului și prin resursa gîndirii decît a forței".
[18] τοὺς πρώτους = pe cei dintîi slabi, pe primii care erau slabi, deci mai întîi pe cei slabi.
[19] πιστή = care prezintă încredere.
[20] κοινοτέραν = mai comună, adică pentru mai mulți, deci mai extinsă.
[21] Cavalerii (ἱππεῖς) constituiau la Atena a doua categorie de cetățeni care aveau fiecare o recoltă anuală de 300 medimne de grîu, ulei și vin, și doi cai, dintre care unul era pentru slujitorul său. Ei constituiau cavaleria ateniană.
[22] Zeugiții constituiau a treia categorie de cetățeni la Atena. Un zeugit avea o pereche de boi (ζεῦγος = atelaj de două animale).
[23] Metecii, străini domiciliați la Atena.
[24] Textul este corupt. Steup (Rheinisches Museum, anul 24, pag. 350), crede că tot pasajul este interpolat.
[25] περιβόλους: 1) incintă; 2) redută, tranșee; 3) curtea unei case, a unui templu.
[26] Piciorul era o unitate de măsură egală cu 0,296 m.
[27] τοῦ ἀσφαλοῦς ἀντιλάβοιντο = să pună mîna pe ceea ce le oferea siguranța.
[28] πρόεδρος: 1) cel care șade în primul loc; 2) președinte; 3) la Atena, prieten în exercițiul funcțiunii.
[29] Armele grele erau scutul, lancea, platoșa, casca.
[30] Armele ușoare erau praștia, arcul etc.
[31] τοὺς δυνατοὺς = cei puternici, adică bogați și cu influență pe arena politică.
[32] τινας se poate reda în românește prin nedefinitul *se*.
[33] În sensul că își susținea cu multă tărie părerile.

[34] În legătură cu ideile lui Thucydides cu privire la raportul dintre drept și forță, a se vedea studiul introductiv, p. 103 și urm.
[35] ἀγωνιστής: 1) luptător la jocuri, atlet; 2) luptător cu vorba, orator, om politic; 3) actor. Am tradus cu «agoniști», pentru a reda accepția de «luptător» în toate sensurile pe care le are cuvîntul.
[36] τὸ εὐπρεπὲς τοῦ λόγου = cuvîntare care să impresioneze mai mult prin exteriorul artei retorice decît prin adevăr și folos. Textual traducerea sună: «fălosia cuvîntului».
[37] Poporul, adică democrații, în opoziție cu oligarhii sau cu aristocrații.
[38] Mina (μνᾶ) de argint valora o sută de drahme, iar drahma = 4,31 g. Mina era, ca și talantul (60 de mine), o monedă teoretică. În practică se întrebuința drahma și subdiviziunile ei.
[39] În originalul grec ideea este redată prin nedeterminatul καλόν.
[40] Med este un singular colectiv, în loc de „mezii". Aici se are în vedere, în acest caz, în primul rînd Xerxes. De aceea am scris cuvîntul cu majusculă.
[41] „A bate pupa", vezi cartea I, nota 73.
[42] Nici să întindă curse, nici să le plănuiască.
[43] πλεονεξίᾳ = din dorința de a avea mai mult.
[44] Depunînd jurămînt, conform practicilor religioase.
[45] τοῦ ὁσίου: 1) sacru, sfînt; 2) ἱερός = divin, în timp ce θεμιτός = uman, îngăduit de legea divină, pios, onest, pur.
[46] Adică în privința respectării legilor.
[47] Locuitorii cetății Camarina (azi Torre di Camarana), în sudul Siciliei.
[48] Locuitorii cetății Rhegium (azi Reggio di Calabria), în sudul Italiei, la strîmtoarea Messinei.
[49] Care nu lua parte la război, în linie de bătaie.
[50] În text este φαίνεται cu participiu deci Thucydides confirmă faptul.
[51] Pritaneul, edificiu public, în orașele grecești, unde se întreținea focul sacru, se primeau oaspeții publici și se întrețineau înalții funcționari publici.
[52] Împărțirile cetățenilor pe triburi erau păstrate și în armată.
[53] Locuitorii insulei Melos (azi Milo).
[54] Lecție preferată celei care sună τῆς πέραν γῆς.
[55] Paralienii din Malis de pe Spercheios erau locuitorii așezați pe litoral.
[56] Hierii erau așezați nu se știe unde anume în Malis.
[57] Trachinienii locuiau în ținutul Trachis, la nord de muntele Oita.
[58] Oitaii locuiau la nord de regiunea Trachis, aproape de gura Spercheosului și la est de muntele Oita.
[59] Locuitorii insulei Zacynthos, azi Zante, în arhipelagul Ionic.
[60] Apodoții erau locuitorii din sud-estul Etoliei, de-a lungul rîului Daphnis.
[61] Ofionii (Ophiones) locuiau în Etolia, la nord-vest de apodoți.
[62] Eurytanii locuiau tot în partea de nord-vest a apodoților.
[63] Adică de soldați care făceau parte din armata de marină.
[64] Bomieii și callieii erau triburi ale ofioneilor din Etolia.

[65] Ipnosienii erau locuitorii cetăţii Ipnos, în ţinutul locrilor ozoli.
[66] Messapi — populaţie în Locrida.
[67] Tritaii, chaleii, tolophonii, hessii, hyaii, oiantheii erau populaţii ale Locridei.
[68] Proasteion: suburbiile cetăţii.
[69] Purificarea insulei Delos a avut loc în anul 425 î. e. n.
[70] Polycrates, tiran în Samos, între 533 şi 522 î. e. n.
[71] Deliile erau o sărbătoare, care avea loc din cinci în cinci ani, în cinstea lui Apollon, la Delos.

CARTEA A IV-A

[1] În text τὸ τείχισμα este vorba despre zidul întăriturii. Se poate traduce şi prin: „lîngă întăritură".
[2] Triacontera era o corabie cu treizeci de rînduri de vîsle.
[3] Trierarhul era comandantul unei triere.
[4] Adică nu între vîslaşi, care i-ar fi venit în ajutor îndată.
[5] Choinix, măsură pentru cereale etc.
[6] Un cotyl = 0,27 litri.
[7] Demagog δημαγωγός: 1) cel care conduce poporul, şef politic (în sens bun); 2) cel care caută să-şi cîştige favoarea poporului prin orice mijloace, mai ales necinstite, demagog.
[8] Leontinenii erau locuitorii cetăţii Leontini sau Leontium, din sudul Siciliei.
[9] În text este ῥᾴδιον εἶναι παρασκευῇ, noi am tradus „că armata poate". Textual, traducerea este „că este uşor pentru armată".
[10] Peltaştii, vezi nota 42, cartea a II-a.
[11] Scoliastul interpretează în felul următor: „Asupra celorlalte lucruri pînă cînd va fi gata tratatul şi se va termina întreg războiul".
[12] În text este οἱ πῖλοι, probabil „cuirasă de pîslă".
[13] Eufemism, pentru „vor muri".
[14] În text este οὐ ῥᾳδίως ἔφερον = nu suporta uşor, deci le venea greu, sufereau.
[15] În text este ἐπὶ μακρότατον σφίοι νεωτερισθῇ „ca nu cumva răscoala să dureze mai mult".
[16] Locuitorii cetăţii Carystos.
[17] Este vorba de totala nimicire a oligarhilor munteni.
[18] Spartanii se temeau de răscoala hiloţilor.
[19] Scoliastul interpretează: „Care, atenienii, socoteau că faptul de a nu întreprinde întotdeauna ceva nou constituia o lipsă a realizărilor aşteptate".
[20] În text este: καὶ τῆς ἀρχῆς ἅμα προκοπτόντων = şi care, în acelaşi timp, caută să înainteze în dominaţie.
[21] În text este τὸ ἀτέκμαρτον δέος = teama fără temei.
[22] În text este: τὸ ἐλλιπὲς τῆς γνώμης = lipsa gîndurilor, neîndeplinirea planurilor.
[23] Cetate pe care o oferă aliaţilor.

[24] Citim προειδομένους, nu προειδόμενος. Scoliastul interpretează: ἤτοι προγνόντες τὰ πράγματα, adică cunoscînd mai dinainte sau prevăzînd faptele.
[25] În text este: ἕτεροι περίπολοι. Scoliastul explică: „Dintre paznici, unii se numesc ἱδρύμενοι, iar alţii περίπολοι. Ἱδρύμενοι sînt aceia care stau mereu pe loc şi asediază, iar περίπολοι cei care dau tîrcoale şi inspectează gărzile în timpul străjii".
[26] Phliusieni, locuitorii cetăţii Phlius.
[27] În text este οἷς τις εἴη εὔνους = cum îi va fi cineva (fiecare) binevoitor.
[28] Textul, nesigur în acest pasaj, sună: τοῖς δὲ ξυμπάσης τῆς δυνάμεως καὶ τῶν παρόντων μέρος ἕκαστον [κινδυνεύειν] εἰκότως ἐθέλον τολμᾶν *Raske* propune ştergerea lui καὶ înainte de παρόντων, iar *Benedict* propune transformarea lui καὶ în ἐκ. Scoliastul interpretează: „Peloponesienii, avînd multă armată acolo, iar din fiecare cetate fiind de faţă o mică parte, nu se temeau de înfrîngere, socotind că, dacă vor fi înfrînţi, nu vor provoca mari lovituri cetăţilor".
[29] Este vorba de trecerea în revistă, de inspectarea unităţilor militare.
[30] Adică în favoarea lui Perdiccas şi a cetăţilor din Tracia, care se desprindeau de atenieni.
[31] În text este: φρονήματος: 1) fel de a gîndi; 2) noblete de gînduri şi sentimente; 3) orgoliu, prezumţie, aroganţă.
[32] În text este: ἵνα προθυμοτέρῳ ἔχοιεν καὶ ἐς τὰ ἑαυτῶν χρῆσθαι = ca să şi-l aibă mai binevoitor spre a-l folosi în interesele lor.
[33] În text este: καὶ βουλομένοις ἔσεσθαι. Scoliastul interpretează: „Prezenţa noastră vă va face plăcere".
[34] Textul este neclar. Noi citim ἂν σαφῆ, căci ἀσαφῆ nu are sens
[35] τὸφπλέον, adică democraţii.
[36] Adică în sclavia comunităţii.
[37] În text este ἀλλόφυλον = de altă origine etnică.
[38] Haliarţii erau locuitorii cetăţii Haliartos din Beoţia.
[39] Coroneienii erau locuitorii cetăţii Coroneia din Beoţia.
[40] Copaienii erau locuitorii cetăţii Copai din Beoţia.
[41] Adică în rînduri de cîte opt oameni în adîncime.
[42] În text este: ἐπιπαριών = a înainta spre frontul unei armate, a veni în ajutor, a ataca din flanc.
[43] Autocratici, în sensul că nu admit argumente contrare.
[44] În text este: διὰ τὸ ἡδονὴν ἔχον = din pricină că comportă plăcere. Este un model de participiu abstract, de care se foloseşte foarte mult Thucydides.
[45] În text este: παντὶ τρόπῳ = în orice fel, adică prin orice mijloc.
[46] De pe Sphacteria.
[47] Este vorba de Xerxes. Faptul la care se referă aici Thucydides este relatat de Herodot în VII, 22, 122.
[48] Οἱ πελασγοί înseamnă: 1) vechii locuitori ai Greciei; 2) locuitori ai Asiei Mici; 3) locuitori ai insulei Creta; 4) (la Euripides) grecii,

în general. Se pare că pelasgii erau una din populaţiile care trăiau în Grecia înainte de invazia primelor triburi elenice.

[49] Bisalţi, populaţie tracă, stabilită la vest de gura fluviului Strymon (Struma).

[50] Crestonii, populaţie de origine tracă, dintre cursurile inferioare ale fluviilor Strymon şi Axios.

[51] Edoni, populaţie tracă, aşezată la est de gura fluviului Strymon.

CARTEA A V-A

[1] τὰ πύθια (ἄεθλα) = jocurile pythice, date în cinstea zeului Apollon Pythianul; jocurile se celebrau mai ales la Delphi.

[2] Delienii erau locuitorii cetăţii Delos, din insula egeeană cu acelaşi nume.

[3] Acragantinii erau locuitorii cetăţii Acragaş (Agrigentum).

[4] Itonienii erau locuitorii cetăţii Iton, din sudul Italiei.

[5] Medmaii, locuitorii oraşului Medma, azi Messina, pe coasta tireniană a sudului Italiei, colonie a locrilor epizefiri.

[6] Odomanţii, populaţia tracă situată între Strymon şi Nestos.

[7] Myrcinienii erau locuitori ai cetăţii Myrcinos, de pe Strymon.

[8] Adică compusă din cetăţeni, nu din mercenari, care nu aveau să lupte cu acelaşi avînt.

[9] În text este ἀναγκαίαν, iar scoliastul adaugă εὐτελῆ καὶ οὐκ ἐκ παρασκευῆς „puţin costisitoare şi fără pregătire".

[10] În text este: pe unde, pentru cel care merge pe partea cea mai întărită a poziţiei.

[11] Vezi amănunte în cartea a IV-a, 21.

[12] În text este ξύμβασις = înţelegere, acord, rezultat în urma unor discuţii.

[13] Textul este nesigur. Krüger crede că este un glosem greşit. Dr i s s e n, în lucrarea *De priore V, libro Thucydides*, p. 42, corectează pe ξυγγενεῖς în εὐγενεῖς.

[14] În text este ἐπὶ τῇ ἴσῃ καταλύεσθαι, iar scoliastul adaugă ὥστε οὐ τὸ προσῆκον μόνον ἔχειν ἀλλὰ δηλονότι καὶ περιτότερον „ca să aibă nu numai ceea ce li se cuvine, ci mai mult".

[15] În text este παρανομοθεῖσαν, iar scoliastul adaugă: „adică acordată împotriva legii".

[16] Adică al ţării respective.

[17] Aceste libaţii constau din ofrande de vin sau de alte lichide, care erau vărsate pe pămînt, pe vatră, altar sau pe animalul de jertfă consacrat unui zeu.

[18] Dionysiile din cetate, numite şi Marile Dionysii, spre deosebire de Dionysiile de la ţară (Micile Dionysii), se ţineau la Atena în luna Elaphebolion (martie).

[19] Hyacinthii, sărbătoare care se ţinea la Sparta în onoarea lui Hyacinthos, personaj legendar, despre care se spunea că era iubit de Apollon.

[20] **Apollon Amyclaios, Apollon onorat în oraşul Amyclai din Laconia.**

[21] **În legătură cu primul război de zece ani, vezi studiul introductiv.**

[22] **În legătură cu tratatul de alianţă dintre lacedemonieni şi atenieni, vezi studiul introductiv.**

[23] **Bătălia de la Mantineea s-a dat, probabil, în luna august, 418 î. e. n.**

[24] **Despre războiul de la Epidauros, vezi cartea V, 26.**

[25] **În text este ἄνδρες. Este însă vorba despre dregători.**

[26] **În text este τοῦτο τὸ γράμμα = literă, scrisoare, paragraf.**

[27] **În text este οἱ πολλοί = cei mai mulţi.**

[28] **În text este numai τοὺς ἐπὶ θράκης dar este vorba, desigur, despre aliaţii din Tracia.**

[29] **În text este ἰδίᾳ = în particular, în opoziţie cu ἄλλους = comunitatea cetăţenilor, deci cetatea, polisul, statul.**

[30] **În text este ἐς τὸ ὕστερον ξύλλογον αὐτοῖς τὸν παρὰ σφισι προεῖπον ἥκειν = că vor merge în şedinţa ulterioară, care se va ţine la ei înşişi.**

[31] **În text este numai ἐξελθεῖν, dar trebuie subînţeles τοῦ πολέμου, aşa cum face scoliastul.**

[32] **În text este ἀξιούντων καὶ αἰτωμένων Κορινθίων ξυνθέσθαι, iar scoliastul explică: „Corintienii învinuiau, desigur, pe beoţieni că se învoiseră cu ei că vor denunţa tratatul cu atenienii".**

[33] **Parhasienii erau locuitori ai cetăţii Parhasia, din Arcadia.**

[34] **Neodamozii erau străini, de curînd admişi în rîndul cetăţenilor.**

[35] **Atimia era privaţia, parţială sau totală, de drepturile de cetăţenie.**

[36] **Nu toate ediţiile sînt de acord cu această formă.**

[37] **În text este ἐπεσταλμένοι, iar scoliastul spune: ἀντὶ τοῦ τούτων ἐντεταλμένω αὐτοῖς ὑπὸ τῶν ἐφόρων „în loc de: aceste ordine dîndu-li-se de către efori".**

[38] **Scoliastul explică: „căzînd de acord, desigur, argeienii, corintienii şi beoţienii".**

[39] **În text este ἔν τε τῷ παρατυχόντι = la ivirea unei împrejurări.**

[40] **În text este ὅπῃ ἄν συγχωρῇ. Scoliastul traduce: „Cum va îngădui împrejurarea". Exact este: „Pe ce cale vor găsi de cuviinţă".**

[41] **În text este τρόπῳ ὁποίῳ ἂν δύνωνται ἰσχυροτάτῳ κατὰ τὸ δυνατόν. Δύνωνται face dublă întrebuinţarea cu τὸ δυνατόν. Dar într-un tratat o astfel de repetiţie este firească.**

[42] **Οἱ ἀρτῦναι, la Argos, aveau funcţii similare cu harmoştii spartani.**

[43] **Οἱ δημιουργοί, la Mantineia, erau dregătorii care deţineau cele mai înalte prerogative.**

[44] **πολέμαρχος, şef al unei armate sau comandant al unei expediţii militare însemna: 1) (la Atena) al treilea dintre cei nouă arhonţi, un fel de ministru de război şi comandant suprem al armatei, iar mai tîrziu, preşedinte al tribunalului, în faţa căruia se judecau procesele metecilor: 2) (la Sparta) comandant al unei μόρα = unităţi militare, alcătuită din 400 de oameni; 3) (la Theba) un fel de ministru de război; 4) (în Etolia) ofiţer din detaşamentele de miliţie.**

[45] Thesmophylachii erau, în Elida, dregătorii însărcinați cu supravegherea respectării legilor.
[46] Ὀλύμπια erau jocuri care se celebrau o dată la patru ani la Olympia, în Elida, în cinstea lui Zeus.
[47] Panathenee, sărbătoare închinată zeiței Athena, întemeiată, potrivit legendei, de eroul legendar Erichtonios și reorganizată de Theseus. Marile Panathenee se celebrau din patru în patru ani, iar Micile Panathenee se țineau în fiecare an, la 28 Hecatombaion (aproximativ iulie).
[48] Οἱ ῥαβδοῦχοι erau un fel de slujitori ai dregătorilor.
[49] Ainiani, populație situată la sud de Thessalia, din regiunea Ainiana sau Enida, pe valea superioară a rîului Spercheios.
[50] Dolopi, populație din Thessalia, la nord de Ainiani.
[51] Διαβατήρια = sacrificiu făcut pentru a obține traversarea norocoasă a unui ținut sau terminarea cu succes a unei expediții militare.
[52] În text este διελεγέσθην = au discutat, adică l-au sfătuit.
[53] În text este ἴσας καὶ ὁμοίας ceea ce, textual, înseamnă: „egale și la fel".
[54] În text este τὰ πράγματα = treburile publice, adică conducerea treburilor publice.
[55] În text este ἐξ ὀλίγου, ceea ce scoliastul traduce foarte bine prin ἐξαίφνης = pe neașteptate.
[56] Lohagii (οἱ λοχαγοί) erau: 1) comandanții unităților, formate din 100 de oameni; 2) (la Sparta) comandanții unui λόχος = ¼ din μόρα, care avea 400 de oameni.
[57] πεντηκοντῆρες erau corăbii care aveau, în total, cincizeci de vîsle.
[58] ἐνωμοτάρχης = comandantul unei enomotia.
[59] ἐνωμοτία = subdiviziune a unui λόχος, care conținea 4 pentecostii, fiecare pentecostie avea 4 enomotii, fiecare enomotie 32 de oameni.
[60] Sciriții, trupă de infanterie ușoară, corp de elită la Sparta.
[61] Neodamozii, vezi nota 34.
[62] Herai, locuitori ai cetății Heraia.
[63] Mainalii, locuitori ai ținutului Mainalia, din Arcadia.
[64] Cleonai, locuitori ai cetății Cleonai, din Argolida.
[65] Orneații, locuitorii cetății Orneai.
[66] Diei, locuitorii orașului Dium din peninsula Acte, situată la nord de muntele Athos.
[67] Gymnopediile, sărbătoare anuală la Sparta în cinstea războinicilor morți la Thyrea, celebrate prin dansuri executate de bărbați și de copii goi.
[68] Scoliastul interpretează: „adică i-au izolat de aprovizionare sau de mare".
[69] În text este δάπανος, dar scoliastul interpretează corect cînd scrie δαπανηρά = nădejdea este cheltuitoare, în sensul că împinge pe om să riște mult.
[70] Sensul este următorul: nădejdea este trandafirie pentru om, atît timp cît dispune de forțe, dar abia cînd eșuează în planurile sale

acesta își dă seama cît de amăgitoare este speranța, dar atunci nu se mai poate feri de mrejele ei, căci este prea tîrziu.
[71] Adică nu vă lăsați amăgiți de speranță.
[72] În text este φανερά, ceea ce nu poate să însemne, în contextul dat, decît „speranțe întemeiate pe ceva, pentru a căror realizare există indicii raționale, obiective", în contrast cu speranțele date de mantică și de oracole și care nu prezintă motive raționale și evidente.
[73] Este vorba despre piața (agora) care aproviziona tabăra atenienilor.

CARTEA A VI-A

[1] *Ciclopii*, uriași creați de fantezia mitologiei. Ciclopii erau închipuiți ca avînd un ochi în frunte și ca locuind în Sicilia.
[2] Lestrigonii, tot după închipuiri, ar fi fost o populație antropofagă din Sicilia, vecină cu ciclopii.
[3] Sicanii, vechi locuitori ai Siciliei, considerați de origine iberică. După ocuparea insulei de siculi, au rămas numai în partea de sud-vest, în ținutul Agrigentum.
[4] Iberii, vechi locuitori ai Peninsulei Iberice (Spania și Portugalia de azi).
[5] Ligyenii (λίγυες) e numele grec al ligurilor, populație străveche de pe țărmul de nord al Mării Tireniene, din Italia și Galia.
[6] Elymii, populație din vestul Siciliei.
[7] Sicelii sau siculii, populația celei mai mari părți a Siciliei.
[8] θεωρός: 1) spectator la jocuri; 2) deputați trimiși de statele grecești să asiste la jocurile de la Olympia; să consulte un oracol, să prezinte o ofrandă; 3) magistrat (la Mantineea).
[9] Leontinenii, locuitori ai cetății elene Leontini, situată la nord de Syracusa.
[10] Samienii, locuitori ai insulei și cetății Samos, de pe coasta egeeană a Asiei Mici.
[11] Egestanii, locuitorii cetății Egesta sau Segesta, din Sicilia.
[12] Selinuntinii, locuitorii cetății Selinus din Sicilia.
[13] Adică fără o stăruitoare chibzuință; tinerețea era socotită vîrsta hotărîrilor luate rapid și fără o adîncă judecată.
[14] Asupra atitudinii lui Thucydides față de Alcibiades, a se vedea studiul introductiv.
[15] În text este ὑπερεσίαι, cuvînt care cuprindea la un loc toți oamenii care serveau pe corabie: cîrmaciul, celeustul.
[16] Este vorba de vîslașii (θρανῖται) așezați pe rîndul de sus care aveau vîsle mai lungi, și al căror efort era mai mare.
[17] În text σημεῖα = figuri desenate sau pictate pe partea exterioară a corăbiilor.
[18] Soldat pe o navă.
[19] Paianul la început era un cîntec solemn, executat de un cor, în cinstea lui Apollon; mai tîrziu a început să însemne: 1) cîntec funebru;

2) cîntec de luptă; 3) cîntec de victorie; 4) cîntec de veselie; de cele mai multe ori era un cîntec de luptă.

20 În text este κατὰ τέλη „pe corpuri de trupă", iar scoliastul explică κατὰ τάξεις „pe rînduri".

21 Penteconterele rhodiene erau corăbii cu 50 de vîsle, rodiene.

22 În text este ἐκ καταλόγων adică „după registrele de înrolare".

23 Theţii epibaţi erau cetăţeni atenieni fără nici un venit, care îşi făceau serviciul militar pe corăbii.

24 Terenul zeiţei Artemis, care, ca orice teren consacrat unui zeu, era pus sub protecţia unor prerogative speciale.

25 În text este δι' ὀλίγου, iar scoliastul interpretează διὰ ταχέων = cu mijloace rapide.

26 În text este προσβολῆ: 1) aruncare; 2) elan; 3) atac, punct de atac; 4) debarcare, loc de debarcare. Noi am tradus prin „punctul de atac". În cazul de faţă „atacul" era în fond o debarcare.

27 În text este: εἴ τι ναυτικόν ἐστι καθειλκυσμένον. Corăbiile, dacă se avea în vedere o mai lungă şedere într-un loc, erau trase pe uscat. Aci este vorba despre operaţia inversă. Cînd se trăgeau corăbiile în apă era semnul că flota se pregătea de plecare.

28 Marilor Panathenee, a se vedea nota 47, cartea V.

29 Elegia este lucrată de Simonides, vezi Aristoteles, *Rhetorica*, I, 9.

30 „Corabia Salaminia", vasul de transport al ambasadorilor trimişi în misiuni cu caracter sacru.

31 În adîncime, adică avînd în vedere nu lungimea frontului, ci lăţimea lui.

32 Adică la un loc.

33 În text este τὴν ἐπιστήμην τῆς τόλμης = ştiau să fie curajoşi cînd trebuie.

34 În text este κακοξυνετωτέρου = cu gînduri mai rele, viclean, lipsit de scrupule.

35 În text este τῷ δικαιώματι, iar scoliastul lămureşte: ὥσπερ λεγόμενον δικαιοφανές ἐστι „după cum ceea ce se spune are aparenţa dreptăţii".

36 Mesogeea, era o fîşie de pămînt.

37 Un stadiu avea 177,6 m.

38 Care se numea Lysimeleia, vezi VII, 43, 2.

39 În text este ἐπιχειροῦσιν „întreprind, încep un lucru, trec la acţiune".

40 În text este τοὺς ὑπηρέτας care, la armată, erau un fel de slujitori ai ofiţerilor, un fel de ordonanţe civile care însoţeau oastea.

CARTEA A VII-A.

1 Locrii epizephyrei ocupau o cetate elenă din sudul Italiei, situată la nord de Rhegium, pe coasta Mării Ionice, între promontoriile Zephyrion şi Cocynthon.

2 Este Ietai Cazi Ieto în nord-vestul Siciliei.

3 În text este: „prin prilejul dezertării ceea ce nu spune mare lucru".

4 În text este: = pe la solstiţiul care este aici cel [de iarnă]".

5 Este vorba de războiul început în anul 431 î.e.n.

6 Talantul era o monedă teoretică, echivalentă cu şase mii de drahme, adică o sută de mine.

7 Peltaşti: soldat de înfanterie uşoară, înarmat cu scutul.

8 Centoripi, locuitori ai cetăţii Centoripa sau Centuripae (azi Centorbi) în Sicilia.

9 Alicyeii, locuitorii cetăţii Alicyai sau Halyciae, situată în vestul Siciliei la sud de Segesta.

10 Iapygi, populaţie illyrică din sudul Italiei, locuind în regiunea Apulia.

11 Messapi, populaţie de origine illyrică, locuind în Calabria, la nord de Iapygi.

12 În text, ἐπωτίδας bucăţi de lemn, puse de o parte şi de alta a pintenului prorei, ca nişte urechi, care apărau pintenul şi-i mărea suprafaţa de izbire.

13 În text este ἡ γυμνητεία „corpul de trupe uşoare al syracusanilor".

14 În text este σταυρώματος „în loc de port baricadat".

15 O pletră măsura 29,6 m.

16 Epimeleţii erau un fel de comisari, care aveau diferite sarcini.

17 Un fel de prăjini care depăşeau corăbiile şi de care erau legaţi delfinii de plumb. Aceştia, cînd cădeau pe corăbiile duşmane, le sfărîmau schelăria şi le scufundau.

18 Chioţi, locuitori ai insulei Chios.

19 Dryopii de aici erau o populaţie pelasgică, aşezată în partea de nord a Eubeei. Alţii locuiau în Argolida.

20 Methymneenii erau locuitori ai cetăţii Methymna, din insula Lesbos.

21 Tenedienii erau locuitorii insulei Tenedos.

22 Ainienii, locuitorii cetăţii Ainos din Tracia, de la gura Hebrului (azi Mariţa).

23 Rhodienii, locuitori ai cetăţii Rhodos, din insula cu acelaşi nume.

24 Cytherienii, locuitori ai insulei Cythera.

25 Gelienii, locuitori ai cetăţii Gela, din Sicilia.

26 Thurii erau locuitorii cetăţii Thurioi.

27 Metapontienii, locuitori ai cetăţii Metapontion.

28 Iapygii, vezi nota 10.

29 Neodamozii, a se vedea nota 34, cartea V.

30 Taxiarhii, comandanţii unor unităţi de infanterie, care erau cam de mărimea unui batalion.

31 În text este ζείγματι, adică „şirul de vase, trireme, vase mai mici şi bărci, care constituiau un fel de pod de vase".

32 Acoluţi, „servitori", „ordonanţe", „vistavoi", slujitori civili ai soldaţilor.

33 O cotilă = 0,27 l.

CARTEA A VIII-A

[1] Adică fruntaşii care luau cuvîntul în adunarea poporului. De remarcat că nu este folosit alt cuvînt, care să arate trecerea lor în faţa poporului.
[2] În text este: χρησμολόγ οις τε καὶ μάντεσι καὶ ὁπόσοι τε τότε αὐτοὺς θειάσαντες ἐπήλπισαν „tălmăcitorii de oracole şi prezicătorii şi toţi cîţi, prezicînd, le trezeau nădejdea că vor cuceri Sicilia.
[3] Duşmanii de acolo, din jurul Atenei.
[4] Harmostele, guvernator spartan stabilit în cetăţile dominate.
[5] Vezi cartea a VII-a, nota 18.
[6] Erythrei, locuitori ai cetăţii Erythrai (azi Ritri), oraş în Ionia.
[7] În text este στρατηγὸς şef, comandant, suveran.
[8] Adică în ţinuturile de la mare.
[9] Periecii, vezi nota 104 cartea I.
[10] Istmiile, jocurile care se ţineau la istmul Corintic.
[11] Geomorii: la Atena erau ţărani cultivatori, bogaţi sau săraci.
[12] Celetos, corabie uşoară, caic.
[13] Eumolpizii, urmaşii lui Eumolpes, familie sacerdotală la Atena.
[14] Cerycii, familie sacerdotală la Atena.
[15] Cei cinci mii, adunarea celor cinci mii.
[16] Theramenes spre deosebire de Therimenes.
[17] Phryctori, străji care transmiteau semnale prin focuri aprinse.
[18] Cynossema înseamnă „mormîntul cîinelui".
[19] Această frază constituie o interpolare. De fapt textul lui Thucydides nu este terminat. Continuarea a fost reluată de Xenophon, în *Hellenice*, apărută în Editura Ştiinţifică, în 1965.

INDICI

Abdera, cetate pe coasta egeică a Traciei, azi Balastra.

Abydos, azi Nagara, oraş pe ţărmul asiatic al Hellespontului, în punctul unde strîmtoarea era mai îngustă.

Acamantis, trib attic, numit după Acamas, fiul lui Theseus.

Acanthos, spartan, atestat numai la Thuc., V, 19, 2; 24, 1.

Acanthos, azi Terisos, oraş în Chalcidica, situat pe istmul Acte, aflat între golfurile Strymonic şi Singitic.

Acharnania, regiune situată în vestul Greciei. La nord este mărginită de golful Ambracic, la vest de Marea Ionică, la sud de golful Corintic.

Acesines, azi Fiume di Alcantara, rîu în estul Siciliei, la poalele Etnei, lîngă Tauromenium. Numit şi *Asinius* sau *Asines*.

Achaia, regiune nordică a Peloponesului, numită şi *Aigialeia*, situată de-a lungul golfului Corintic.

Acharnai, cel mai populat dem din Attica, aparţinînd tribului Oineis. Situat la nord de Atena, la poalele muntelui Aigaleos.

Achelous (Aspropotamos), fluviu, care desparte Acharnania de Etolia şi se varsă în golful Calydonios. Prin nisipurile sale depuse la vărsare, cîteva din insulele Echinade s-au unit cu ţărmul acharnanic.

Acheron, numele mai multor rîuri. La Thucydide I, 46, 4, este vorba despre cel numit azi Fanariotikos, care curge în regiunea Thesprotis din Epir şi se varsă în lacul Acherusia, de pe ţărmul Mării Ionice.

Acherusia, lac mlăştinos la gura rîului precedent, Acheron.

Acrai, oraş grec în Sicilia, la vest de Syracusa, în interiorul insulei. Azi Palazzolo.

Acraion Lepas, situat în Sicilia, lîngă Floridia, azi Cava di Culatrello.

Acragas, azi Girgenti sau Agrigento, oraş situat în sudul Siciliei, la 4 km depărtare de ţărmul mării, numit *Agrigentum* în epoca romană.

Acrotohoi, oraş în peninsula Acte, din Chalcidica, aşezat la poalele muntelui Athos.

Acte, cea mai de răsărit limbă de pămînt din Chalcidica.

Action, (latineşte *Actium*) azi Ateri, limbă de pămînt nisipos, de forma unui triunghi, vîrful cel mai de nord-vest al Acharnaniei, în faţa Epirului, la intrarea în golful Ambracic. Acolo Octavian va repurta celebra sa victorie împotriva lui Antoniu şi Cleopatra la 31 î. e.n.

Adeimantos, tatăl lui Aristeus. Amănunte la Herodot, VIII, 5.

Admetos, rege al molossilor pe la 470 î.e.n.

Aiantides fiul lui Hippoclos, tiran în Lampsacos, căsătorit cu Arhedice, fiica lui Hippias, tiran la Atena.

Aigaleos, munte în Attica, la nord-vest de Atena.

Aigina (azi Egina) insulă situată la sud de Atena, în golful Saronic.

Aigition (azi Veluhovo) localitate în imperiul Etoliei, pe malul rîului Daphnos.

Aineias, fiul lui Okytos. Atestat la Thuc., IV, 19.

Ainesias, efor spartan, se găseşte atestat la Thuc., II, 1 şi la Xenophon *Hell.*, II, 3, 9.

Ainos, (azi Enos) oraş vechi în Tracia, la vărsarea fluviului Helros (Marista). Înainte de secolul al V-lea se numea şi Poltymbria.

Aioladas, atestat la Thuc., IV, 91.

Aioleis, numele unui popor care îşi revendica de strămoş pe Aiolos, tatăl lui Athamas şi care locuia în Lesbos, Cume etc. În antichitate, numele a fost dat Thessaliei şi locuitorilor ei. Pe de altă parte, eolienii erau socotiţi colonişti ai beoţienilor.

Aeoli, insulae (insulele Eolice sau Lipare) arhipelag vulcanic în nord-vestul Siciliei, în Marea Tireniană, constituit din insulele Lipare, Strongyle (azi Stromboli), Didyme (Salina), Phoenicussa (Felicudi), Ericusa (Alicudi), Hiera (Vulcano), Euonymos (Panaria), Hicesia.

Asimides, citat numai la Thuc., I,47.

Aison atestat la Thuc., V, 40, 3.

Aitheeis, locuitori ai cetăţii Aitheia, în Laconia.

Aithiopia, Etiopia, ţară situată la sud de Egipt, în Sudanul şi Abisinia de azi. Pe vremea lui Herodot (II, 86), Etiopia începea la Philai şi la stînca de la Syena.

Aitna (lat. Aetna) (Etna) munte vulcanic în Sicilia.

Atolia, Etolia, regiune în vestul Greciei, mărginită la nord de Epir şi Thessalia, la vest de Acharnania, la sud de golful Corintic.

Aitoli, (etolieni) locuitori ai Etoliei.

Agamemnon, fiul lui Atreus, fratele lui Menelaus şi soţul Clitemnestrei, rege în Mycene; puterea lui se întindea pe o mare regiune din Pelopones. În calitate de comandant suprem al acheilor, el poseda o sută de corăbii.

Agatharchides, menţionat numai la Thuc., II, 83.

Agatarchos, comandant al flotei syracuzane în 413, atestat la Thuc., VII, 25; 70; Diodor din Sicilia, XIII, 13, şi Dionysos din Halicarnas. În lucrarea *De Thuc.*, rînd 26.

Agesandros, atestat numai la Thuc., I, 139, 3.

Agesandridas, fiul lui Agesandros, spartan, comandantul unei flote, trimis în Eubeea, a învins pe atenieni la Eretria. Menţionat de Thuc. în VIII, 91, 2; 94; 95, 2 şi Xen. *Hell.*, I, 1, 13, 17.

Agesippidas, menţionat numai de Thuc., V, 56.

Agis, rege spartan, descendent al familiei Eurypontizilor, născut din Archidamos şi Lampidos. Principalele lui fapte sînt expuse de Thuc., III, 39; IV, 2; V, 54, 57, 59, 61, 65, 71, 72, 73; VII, 17, 27; VIII, 5; şi Xenof. *Hell.*, I, 1, 35; II, 3, 17; Diodor XIII, 107, 2; Plutarh, *Agis*.

Agraidi, locuitorii din Agraia, regiune care ţinea de Atilia. Începînd din vestul muntelui Thyamos, Atilia este străbătută în răsăritul ei de rîul Achelous. În timpul războiului peloponesiac, îşi aveau încă regele lor (Thuc., III, 111, 114).

Agrianes, popor trac, care locuia la izvoarele rîului Strygmon, la munţii Rhodope. Violenţi şi războinici, ei erau buni arcaşi. Sînt menţionaţi de Thuc., II, 56. Pohybios, II, 65; X, 42.

Aeimnestos, atestat la Thuc., III, 52, 5.

Alcaios, arhonte atenian, menţionat de Thuc., V, 191, 25; Diod. XII, 73; Athenaios V, 215, 218, b. e.

Alcamenes, spartan, fiul lui Sthenelaidas, comandant al flotei peloponesiene în 412 (Thuc., VIII, 5, 1; 8, 2; 10, 3, 11, 3).

Alcibiades, fiul lui Cleinias şi al Deinomachei, fiica lui Megacles, Alcmeonid, şi nepoată a legiuitorului Cleisthenes. Amănunte la Plutarh, *Vieţi paral.*, vol. II, Edit. Ştiinţifică.

Alcidas, comandantul unei flote peloponesiene. Amintit la Thuc., III, 16, 3; 26, 32; 33; 69; 76; 92; 5; Diodor XII, 55, 5.

Alcinadas, atestat la Thuc. V, 24.

Alciphron, atestat numai la Thuc., V, 59.

Alcisthenes, atestat la Thuc., III, 91.

Alcmaion, atestat la Thuc., II, 102, 5, 6.

Alcmaionidai, membrii uneia dintre cele mai ilustre familii attice care pretindeau că se trag din Alcmaion, fiul lui Sillos şi strănepotul lui Nestor. Acesta, potrivit tradiţiei, după ocuparea Peloponesului de către heraclizi, ar fi fugit la Atena, unde s-ar fi încetăţenit.

Alexandros, rege al Macedoniei, fiu al lui Amynthos I şi tată al lui Perdiccas, a trăit între 498—454 î. e.n. A fost poreclit „filoelenul".

Alexarchos, atestat la Thuc., VII, 19, 4.

Alexicles strateg atenian, citat la Thuc., VIII, 92, şi Lycurgos, *Leocv.* 115.

Alexippidas, efor în anul 412/11, atestat la Thuc., VIII, 58, 1 şi Xen. *Hell.*, II, 3, 10.

Almopi, vezi Almopia.

Almopia, ţinut locuit de almopi, între Eordaia şi Pelagonia în Macedonia.

Alope (azi Melidoni), oraş situat în ţinutul locrilor opuntieni, pe golful Eubeic.

Alyzia, oraş situat pe coasta de vest a Acharnaniei.

Ambracia, azi Arta, oraş situat în partea de sud a teritoriului Thesprotis, în Epir.

Ameiniades, fiul lui Philemon, atestat la Thuc., II, 67, 2 şi 3.

Ameinias, lacedemonian, atestat la Thuc. IV, 132, 3.

Ameinocles, constructor de corăbii corintian, atestat la Thuc., I, 13; Plin. *Nat. Hist.* VI, 207, Dionys. Hal. *Thuc.*, 19.

Ammeas, atestat la Thuc., III, 22, 3.

Amorges, fiu natural al lui Pissouthnes, satrap persan.

Ampelidas, atestat la Thuc., V, 22, 2.

Amphiaraos, 1) tatăl lui Amphilochos, atestat la Thuc., II, 68, 2; 2) tatăl lui Alcmeon, II, 102, 5.

Amphias, fiul lui Eupaidas, atestat la Thuc., IV, 119, 2.

Amphidoros, tatăl lui Menecrates, atestat de Thuc., IV, 119, 2.

Amphipolis (azi Neohori), oraş situat la gura Strymonului (Strimo). Datorită poziţiei sale geografice, la început se

numea *Ennea Hodoi* „nouă drumuri". Avea o mare importanţă comercială şi strategică.

Amphissieni, locuitori ai localităţii Amphissa.

Amphissa (azi Salona) oraş în ţinutul locrilor ozoli, la nord-vest de Delphi.

Amyclai (azi Ceauşi), oraş vechi din Pelopones, situat în valea rîului Eurotas, la sud de Sparta.

Amyntas, fiul lui Philippos, nepot al regelui Alexandros I al Macedoniei, a fost susţinut de Sitalces, rege al tracilor, împotriva lui Perdiccas II.

Amyrtaios, egiptean, a luat parte la răscoala lui Inaros împotriva perşilor şi s-a proclamat ca prinţ independent în teritoriul de la gurile Nilului.

Anaceion, templu dedicat Dioscurilor, situat în partea de nord a Atenei, în preajma Theseionului. Templul avea picturi murale executate de Polygnotos şi Micon.

Anactorion (lîngă actualul Voniţa), oraş situat pe coasta de nord a Acharnaniei, la intrarea în golful Ambracic, întemeiat, pe la 630 î. e. n., de corintieni, probabil împreună cu corcirceonii.

Anaia (azia Ania), oraş situat la coasta egeană a Asiei Mici, la sud de Ephes.

Anapos, nume a două rîuri; unul în Acharnania, lîngă oraşul Stratos şi altul în Sicilia, vărsîndu-se în Marea Ionică, la Syracusa. Thucydides le pomeneşte pe amîndouă.

Anaxandros, din Theba, atestat numai la Thuc., VIII, 100, 3.

Anaxilos, fiul lui Cretines, de origine mesenianâ, tiran în Rhegium şi apoi în Zancle.

Andocides, fiul lui Leogoras, celebru orator atenian, implicat în afacerea mutilării hermelor. A se vedea Thuc., II, 23, 24; VI, 60.

Androcles, atenian din demul Pithos, duşman de moarte al lui Alcibiades. A se vedea Thuc., VIII, 65; Aristoph. *Vesp.* 1187; Plut. *Alcib.* 19.

Androcrates, erou platean, avea un altar situat lîngă drumul care ducea de la Plateea la Theba, la izvorul Gargaphia.

Andromedes, atestat la Thuc., V, 42.

Androsthenes, fiu al lui Lochaios, arcadian din Mainalos.

Andros, cea mai de nord insulă din grupul Cycladelor.

Ameristos, fiu al lui Sperthias. A se vedea Herodot, VII, 137 şi Thuc., II, 67.

Antandros (lîngă actualul Avdgilar), străvechi oraş în Mysia, la poalele muntelui Ida.

Anthemos, vechi oraş macedonean situat în interiorul peninsulei Chalcidice.

Anthene sau *Anthana*, localitate situată în regiunea Cynuria, în nordul Laconiei, pe care lacedemonienii au cucerit-o de la argeieni şi au dat-o s-o locuiască egineţii alungaţi de atenieni.

Anticles, strateg atenian în anul 440, atestat la Thuc., I, 117.

Antigenes, atestat la Thuc., II, 23, 2.

Antimenidas, atestat la Thuc., V, 42.

Antimnestos, atestat la Thuc., III, 105, 3.

Antiochos, rege al orestilor, atestat numai la Thuc., II, 80, 6.

Antiphemos, rhodian din Lindos, care, împreună cu ascendenţi ai tiranului Gelon, a întemeiat Gela.

Antiphon din Rhamnus, celebrul orator, autor de tetralogii, presupus profesor al lui Thucydides.

Antippos, atestat la Thuc., V, 19, 2; 24.

Antissa, oraş situat pe costa de nord-vest a insulei Lesbos, lîngă actualul cap Evreokastron.

Antisthenes, spartan, comandant de flotă în anul 411.

Aphrodisia, localitate în Laconia, atestată la Thuc., IV, 56.

Aphytis, oraş trac în Chalcidica, pe coasta de est a peninsulei Pallene.

Apidanos, rîu care izvorăşte din partea de nord a muntelui Othrys, în Achaia Phthiotis, în Thessalia, în apropiere de Pharsalos.

Apodotoi, populaţie semibarbară, care locuia în sud-estul Etoliei, pe cursul superior al rîului Daphnos, deasupra locrilor ozoli.

Apollodoros, tatăl lui Charicles, atestat la Thuc., VII, 20.

Apollon, zeu al luminii, apoi al artelor, al muzicii şi al poeziei, fiu al lui Zeus, zeul luminii şi al Lethoei, zeiţa nopţii.

Apollonia (azi Pojam), oraş situat în sudul Illyriei, pe teritoriul locuit de taulanţi, aproape de gura rîului Aoos.

Arcadieni, locuitori ai Arcadiei.

Arhedice, fiica tiranului Hippias. A se vedea Thuc., VI, 59 şi Aristot. *Rhet.*, I, 1367, care spune că inscripţia de pe mormîntul ei a fost concepută de poetul Simonides.

Archelaos, fiu al regelui Macedoniei, Perdiccas II şi al unei sclave, a urmat tatălui său la tron, în 413 î.e.n., după ce şi-a deschis calea la tron prin sînge.

Probabil a fost al fratelui său născut din Perdiccas şi Cleopatra. Archelaos a avut ca fii pe Orestes şi pe Amynthas, care ulterior au devenit pe rînd regi.

Archestratos, fiu al lui Lycomedes, comandant atenian, care a luptat în 432 împotriva lui Perdiccas.

Archetimos, comandant corintian, atestat numai la Thuc., I, 29, 2.

Archias, 1) din Camarina, căpetenie a partidei syracusanilor, atestat numai la Thuc., IB, 25,7; 2) din Corint, fiu al lui Enagetos, heraclid, al zecelea urmaş al lui Temenos, întemeietorul Syracusei. A se vedea Thuc., VI, 3, 2. Marmor Parium, 31. Theocrit. XXVIII, 17, Strabo, VIII, 380.

Archidamos, fiu al lui Zeuxidamos, rege al Spartei, prieten al lui Pericles. A se vedea detalii la Thuc., I, 79, 2; II, 10, 12, 13, 19, 20, 47, 71, 72, III, 1.

Archonides, rege al sciţilor, la Herlita. Pe la 446 î.e.n., împreună cu Ducetios, a întemeiat Cale Acte în Sicilia. A murit pe la 414 î.e.n. A se vedea Thuc., VII, 1, 4; Diod., XII, 8, 2.

Arcturus, 1) constelaţie; 2) stea în constelaţia Văcarului, care este vizibilă pe la mijlocul lui septembrie.

Argilos sau *Bisaltia*, oraş în Tracia, la vest de gura Strymonului, pe coasta egeică.

Argino, promontoriu în Ionia, pe coasta asiatică din dreptul insulei Chios.

Argos, oraş în Argolida, la poalele de răsărit ale muntelui Larissa, celebru pentru templele următoarelor zeităţi care se aflau acolo: Hera, Zeus, Apollon.

Argos Amphilochicon, oraş principal al regiunii muntoase Amphilochia, situat între Epir şi Etolia, aproape de ţărmul golfului Ambracic.

Arianthides, fiul lui Lysimachides, atestat numai la Thuc., IV, 91.

Ariphron, tatăl lui Hippocrates, atestat numai la Thuc., IV, 66, 3.

Aristagoras, fiul lui Molpagoras din Milet. Pe la 500 î.e.n. a determinat pe perşi să pornească o expediţie împotriva insulei Naxos, în interesul exilaţilor naxieni. Îmboldit de Histiaios a pornit răscoala cetăţii împotriva regelui perşilor. Nu i-a putut atrage pe spartani de partea sa. Răscoala ionienilor a luat o întorsătură rea. A părăsit Miletul şi a dus o colonie la Myrcinos, în Tracia, încercînd să cucerească cetatea Ennea Hodoi (Amphipolis), a căzut în lupta împotriva edonilor din Tracia, în 497.

Aristarchos, atenian, înflăcărat aristocrat, căpetenie a celor patru sute. A se vedea Thuc., VIII, 90, 1, 98, Xen. *Hell.*, I, 7, 28; II, 3, 46.

Aristeus, 1) corintian, fiul lui Adeimantos, comandant la Potideea (Herod. VII, 1371, Thuc., I, 60, II, 67); 2) fiu al lui Pellichos, comandant corintian atestat la Thuc., I, 29.

Aristeides (Aristide) 1) fiu al lui Lysimachos, celebru bărbat atenian, adversar al lui Themistocles; (Plut. *Vieţi paral.* II); 2) fiu al lui Archippos (Thuc., IV, 50; Diod. XII, 72, 3); 3) comandant atenian (Thuc., IV, 75).

Aristocles, lacedemonian, fiu al lui Pausanias, fratele lui Pleistoanax (Thuc. V, 16, 2; VII, 13) comandant lacedemonian, atestat numai la Thuc., V, 71, 3, 72.

Aristocleides, atestat numai la Thuc., II, 70.

Aristocrates, fiul lui Scellos din Atena, aristocrat cu vază. A se vedea Platon, *Gorg.* 472, Aristoph., *Păs.*, 12, 6, Thuc., V, 19, 24; VIII, 89, 2; 92, 4.

Aristogeiton, alături de Harmodios, ucigaş al lui Hipparchos. Ei erau din demul Aphidnai, din tribul Aiantis. Amănunte la Herod., V, 55; VI, 23 şi urm.; Thuc., I. 20; VI, 55—59; Arist. 28; Diod., IX, 1, 4; X, 16.

Ariston, fiul lui Pyrrichos din Corint, cîrmaci de corabie. Amănunte la Thuc., VII, 39; Diod., XIII, 10; Plut., *Nic.*, 20, 25.

Aristonous, 1) din Larissa, atestat la Thuc., II, 22;2) din Gela, întemeietor al oraşului Acragas, împeună cu Pystilos.

Aristonymos, atenian, a dus tratative cu Brasidas în anul 423. Atestat la Thuc., IV, 122.

Aristophon, membru al grupului celor patru sute. Atestat numai la Thuc., VIII, 86, 9.

Aristoteles, fiu al lui Timocrates, comandant atenian, atestat la Thuc., III, 105, 3.

Arnai, localitate în Calcidica macedonică, la sud de Aulon şi de Bromiscos.

Arne, oraş în Thessalia.

Arnissa (azi *Ostrovo*), oraş în macedonia în regiunea Eordaia, pe lacul Begorritis (Ostrov), între Heracleia Pelagonica (azi Bitolia) şi Edessa (azi Vodena).

Arriana, localitate în Chersonesul tracic.

Arribaios (sau *Arrabaios*) rege al lyncestilor, atestat la Thuc., 79, 2; 83,124.

Arsaces, atestat numai la Thuc., VIII, 108, 14.

Artabazos, nume ale diferiţilor perşi cu vază. Artabazos I a condus armata lui Xerxes împotriva grecilor în 480. Ca satrap al ţinutului Darcylitis, a dus, în 477, tratativele cu Pausanias (Thuc., I, 129—133, 5). Artabazos II a luptat, între 460—455, împotriva lui Inaros şi a aliaţilor săi atenieni. Thuc., I, 109.

Artaphernes, persan trimis de Artaxerxes I, în anul 425 î.e.n., la Sparta (Thuc., IV, 50).

Artas, prinţ mesapic în timpul războiului peloponesiac, aliat al atenienilor. Amănunte la Thuc., VII, 33; Polemon, frg. 89, Athenaios, III, 108, F.

Artaxerxes, fiul lui Xerxes, rege al perşilor, numit şi „Mînă Lungă". A domnit între 465—424.

Artemision, localitate situată în nordul insulei Eubeea, în faţa coastei de sud a peninsulei Magnesia, celebră prin templul zeiţei Artemis Proseoa.

Artemisios, lună lacedemoniană.

Artynai, membri ai sfatului sau magistraţi în Atena, Argos, Mantineea.

Asine, vechi oraş în Argolida, la mare, în jurul Nauplieı.

Asopios, 1) tatăl lui Phormion (general atenian); 2) fiul lui Phormion. A se vedea Thuc., I, 64, 2; III, 7.

Asopolaos, atestat numai la Thuc., III, 2, 3.

Asopos (azi Vuriendi), rîul principal al Beoţiei care izvorăşte din muntele Cytheron şi se varsă în marea Eubeei în apropiere de Oropos. Un alt Asopos (azi Aghios Gherghios) curge în regiunile Phliasia şi Sicyonia din nordul Peloponesului.

Aspendos (azi Balkis), oraş în Pamphilia (sudul Asiei Mici), pe malul stîng al Eurymedonului.

Asinaros (azi Falconara), rîu pe coasta de est a Siciliei, între Syracusa şi Helorus.

Astacos (azi Dragamesto), oraş în Acharnania, nu departe de mare.

Astymachos, fiul lui Asopalos, teban, atestat la Thuc., III, 53.

B

Bacchios, apelativ al zeului Dionysos, întrebuinţat în poezie (Homer, *Imnuri* XIX, 46; Soph., O.R., 1105; Eur., *Cycl.*, 74 etc.) apelativ de cult în Corint (Paus., II, 2, 6).

Battos, comandant corintian în anul 425, atestat la Thuc., IV, 43.

Beroia (vezi Veria), oraş în regiunea macedoniană Emathia, la picioarele muntelui Bermios.

Bisaltai, locuitori ai regiunii Bisaltia, care se întindea la apus de partea inferioară a Strymonului, de la Amphipolis şi Argilos pînă la Heracleia Sintica.

Bithyni, locuitori ai regiunii situate în partea asiatică a Bosforului, care mai înainte fusese locuită de bebryci. Bithynii sînt numiţi de Herodot (III, 90) de Thuc.(IV, 75), Xen., *Anabasis*..., *Hell.*, I, 3, 2; VI, 2, 17; VI, 4, 1) „tracii din Asia".

Astyochos, monarh spartan în anul 412/411. Amănunte la Thuc., VIII, 23, 380; 50; 84—5; Xen., *Hell.*, I, 1, 31, Plut., *Alc.*, 25.

Atalante, insulă mică lîngă coasta regiunii ocupată de locrii opuntieni, în faţa Eubeei.

Atena (Athenai), oraş, capitala Atticii, situat la o oarecare distanţă de golful Saronic, de care se leagă prin portul Pireu.

Athenaios, fiul lui Pericleidas, spartan, atestat la Thuc., IV, 119; 122.

Athenagoras, fruntaş al poporului în Syracusa, atestat la Thuc., VI, 35—40.

Athos, munte, la capătul peninsulei Acte din Chalcidica.

Atintanes, numele locuitorilor din *Atintania*, regiunea din partea de nord-vest a Epirului, scăldată de rîul Aous.

Atramyttion sau *Adramytion* (azi Edremid), oraş situat pe ţărmurile din golful de pe coasta Asiei Mici, din faţa insulei Lesbos.

Atreus, fiul lui Pelops şi al Hippodamiei, fratele lui Thyestes. Agamemnon şi Menelau erau fiii lui Atreus.

Attica, regiune în Grecia centrală, între Boeţia, Eubeea şi Megara, avînd de capitală Atena.

Aulon, vale prin care lacul Bolbe, din nordul Chalcidicei, se varsă în golful Strymonic.

Autocles, fiul lui Tolmaios, strateg atenian în anul 424 î.e.n., atestat la Thuc., IV, 53; 119, 2.

Axios (azi Vardar) fluviu în Macedonia, izvorînd din muntele Scardos, străbătînd regiunea paionilor şi vărsîndu-se în golful Thermaic, la Chalastra.

Boion, unul dintre cele patru oraşe ale Doridei din Grecia centrală, pe cursul superior al rîului Caphissos; menţionat la Thuc., I, 107, 2; Diodor, XI, 79, 4.

Bolbe (Beşik), lac în nordul Chalcidicei, în ţinutul Mygdoniei.

Bolissos (azi Volissos), oraş în partea de vest a insulei Chios.

Bomies, una dintre asociaţiile regionale estice ale neamului etolic al ophionilor.

Boriades, *Eurysthenes*, atestat la Thuc., III, 100.

Boiiiaia, regiune în sudul Macedoniei, despărţită prin fluviul Mygdonia.

Brasidas, fiul lui Tellis, spartan. Amănunte la Thuc., II, 25, 2; II, 69, IV, 11,4 etc.; Diod., XII, 74, 3.

Brasideia, sărbătoare instituită în cinstea lui Brasidas, celebrată în fiecare an în Amphipolis., Thuc., V, 11.

Brauro, soția lui Pittacos, regele edonilor, atestată la Thuc., IV, 107.

Bricinniai, fortăreață a orașului Leontini, în Sicilia, atestată la Thuc., V, 14.

Brilessos, sau *Pentelicos* (azi Mendeli), munte în estul Atticii, între Parnes și Hymettos.

Bromeros, atestat numai la Thuc., IV, 83.

Bromiscos, localitate în sudul Macedoniei, lîngă vărsarea lacului Bolbe, prin valea Aulon, în golful Strymonic.

Bucolion, oraș în Arcadia, atestat numai la Thuc., IV, 134.

Budoron, promontoriu al insulei Salamina.

Bupharas, localitate în Messenia, atestată la Thuc., IV, 118.

Byzantion, oraș grec, pe țărmul european al Bosforului, mai tîrziu Constantinopol, azi Istambul.

C

Cacyparis, azi Casibili, în Sicilia, la sud de Syracusa.

Cadmeia, citadela Tebei, zidită, potrivit legendei, de către Cadmos.

Cadmeis, a lui Cadmos, descendentă din Cadmos, tebană.

Caiadas, închisoare subterană la Sparta, destinată deținerii criminalilor.

Caicinos, rîu în sudul Italiei, în Bruttium, azi Corace.

Chalcedon, oraș pe țărmul asiatic al Bosforului, în Bithynia, în fața Byzantionului. Azi Kadikioi.

Calex, rîu, în Bithynia.

Callias, numele mai multor membri ai unei bogate familii ateniene. Printre aceștia au fost: 1) tatăl lui Hipponicos (Thuc., III, 91, 4); 2) fiul lui Hyperechides și tatăl Myrrhinei pe care a căsătorit-o cu tiranul Hippias (Thuc., VI, 55, 1); 3) fiul lui Calliades.

Callicrates, fiu al lui Callias, comandant corintian, atestat la Thuc., I, 29, 2.

Callieis, locuitori ai cetății Callion din nord-estul Etoliei, la poalele muntelui Vita.

Calligitos, 1) fiul lui Leophon, atestat la Thuc., VIII, 6; 2) megarian, atestat la Thuc., VIII, 39.

Callimachos, 1) tatăl lui Phonomachos (II, 27); 2) tatăl lui Learchos (Thuc., II, 67, 2).

Calydon (lîngă actualul Kutarga), oraș în sudul Etoliei.

Camarina (azi Torre di Camarana), oraș pe coasta de sud a Siciliei.

Cambyses, fiul lui Cyros, rege al perșilor, între 527 și 522.

Cameiros, oraș în partea de vest a insulei Rhodos.

Canastraion, capul din vîrful peninsulei Pallene, în Chalcidica, azi capul Paliuri.

Capaton, tatăl lui Proxenos, atestat la Thuc., III, 103.

Carcinos, fiul lui Xenotimos, din Thoricos, în Attica, strateg atenian.

Cardamyle, localitate în insula Chios.

Caria, regiune în sud-vestul Asiei Mici, la sud de Lidia și Ionia.

Carneia, sărbătoare a lui Apollon Carneios, celebrată în luna Carneios (august-septembrie) de dorieni, la Sparta, Argos, Thera.

Carteria, port în fața orașului Phocaia, din Asia Mică.

Cartaginezii, locuitori ai Cartaginei.

Caryai, orășel în Laconia unde se află un templu al zeiței Artemis, atestat la Thuc., V, 55.

Carystioi, locuitori ai cetății Carystos, situată în vîrful de sud al Eubeei, la picioarele muntelui Oche.

Casmenai, oraș în sud-estul Siciliei, între Syracusa și Camarina, situat, probabil, lîngă actualul Spaccaforno.

Castor și *Pollux*, zeii Dioscuri.

Catana (Catania), oraș în Sicilia, pe la mijlocul coastei de est, între Messana și Syracusa, la picioarele muntelui Etna.

D

Daimachos, tatăl lui Eupompidas, atestat la Thuc., III, 20.

Daithos, atestat la Thuc., V, 19, 2, 24, 1.

Damagetos, atestat la Thuc., V, 19, 2; 24, 1.

Damagon, spartan, atestat la Thuc., III, 92, 5.

Damotimos, atestat la Thuc., IV, 119,2.

Daphnus (Dafmunt), localitate din Asia Mică, în apropiere de orașul Clazomenai.

Dardanos, oraș în Troada, pe coasta asiatică a Hellespontului, lîngă înălțimea Dardaneion și la revărsarea Rhodonului, între Abydos și Ilyon (Troia).

Darreios II, unul dintre fiii nelegitimi ai lui Artaxerxes I, a domnit începînd de la 424/423.

Dascon, un loc lîngă Syracusa.

Dascon, întemeietor al Camarinei, pe la 599 î.e.n.

Dascylitis, regiune în Bithynia, în jurul orașului *Dascylion*, de pe țărmul Propontidei, la vărsarea rîului Rhyndacos. Azi Eskikioi.

Daulis sau *Daulia*, oraș în Phocida, la poalele de răsărit ale muntelui Parnassos. Parnos și Parnossos (Parnos) sînt doi munți diferiți.

Deceleia, azi Tatoi, localitate în Attica, situată la est de muntele Parnes, lîngă pasul care ducea de la Atena la Oropos.

Delion, templu al lui Apollon Delianul, care se găsea în mai multe localități.

Delphoi (Delphi), localitate în Phocida, la sud de muntele Parnassos, celebră prin templul și oracolul zeului Apollon.

Delphinion, localitate pe coasta de est a insulei Chios, întărită și prevăzută cu un port.

Delos, oraș situat pe o mică insulă stîncoasă din șirul de est al Cycladelor, între Tenos și Naxos. Celebru pentru sanctuarul lui Apollon, care, după mitologie, s-a născut aici.

Demaratos, strateg atenian în 415/414 î.e.n., atestat la Thuc., VI, 105, 2.

Demarchos, fiul lui Epidocos, strateg syracusan în 411 î.e.n.

Demeas, tatăl lui Philocrates, atestat la Thuc., V, 116, 2.

Demodocos, strateg atenian în 425/424.

Demosthenes, fiul lui Alcisthenes, din demul attic Aphidna, ales pentru prima oară strateg în 427/426.

Demoteles, atestat la Thuc., IV, 25, 11.

Dercylidas, spartan, unul dintre cei mai renumiți comandanți de oști de pe vremea sa. Amănunte la Thuc., VIII, 60, 1; 61, 1; Xen., *Hell.*, III, 1, 9, 3.

Derdas, fiul lui Arrhidaios, fratele regelui Alexandru I al Macedoniei; a moștenit de la tatăl său regiunea Elimeia.

Dersaioi, populația tracă, situată la nord-est de cursul inferior al Strymonului.

Deucalion, personaj legendar, fiul lui Minos, nepot al lui Zeus, tatăl lui Idomeneus, care avea sub stăpînirea lui mai multe orașe.

Diacritos, tatăl lui Melesippos, atestat la Thuc., II, 12.

Diasia, sărbătoare închinată lui Zeus. Amănunte la Thuc., I, 126.

Didyme (azi Salina), insulă din arhipelagul Liparelor, de la nord de Sicilia. La Thucyd., III, 88.

Diemporos, fiul lui Oretorides, beotarh, în 431, atestat la Thuc., II, 2, 1.

Diitrephes, tatăl lui Nicostratos, atestat la Thuc., III, 75, 1; IV, 59, 1; 119, 2; 129, 2.

Diniadas, atestat la Thuc., VII, 22.

Dinias, tatăl lui Cleippides, atestat la Thuc., III, 3, 2.

Diodotos, fiul lui Eucrates, atestat la Thuc., III, 41—49.

Diomedon, comandant atenian în timpul războiului deceleic. Amănunte la Thuc., VIII, 19; 24; 54, Xenoph., *Hell.*, I, 15, 16; VI, 22—29; Diod., XIII, 74, 1 și urm.

Diomilos, comandant syracusan atestat la Thuc., VI, 96,97.

Dion (azi Malathria), oraș în Macedonia, în Pieria, la poalele de nord ale Olympului, cam la 3 km de la coasta de vest a golfului Thermaic. Thuc., IV, 78.

Dion, oraș în Calcidica, în peninsula Acte, pe țărmul golfului Singitic. Thuc., IV, 109.

Dionysia, sărbătoare în cinstea zeului Dionysos.

Dioscouri, Castor și Polydeuces (Pollux), fiii gemeni ai lui Zeus.

Diotimos, fiul lui Strombichides, comandant de flotă atenian în 433 î.e.n. Amănunte la Thuc., I, 45, 2, CIA. I, 179, 2; Timaios (F.H.G.) I, 218 pag. 99/1; Strab. I, 47.

Diphalos, comandant atenian în 413/412, atestat la Thuc., VII, 34, 3.

Doberos, oraș paionic în nord-estul Macedoniei, la est de fluviul Axios.

Dolopia, regiune în sud-vestul Thessaliei, mărginită cu Etolia și cu Epirul.

Dorcis, comandant spartan, atestat la Thuc., I, 95.

Dorieni (*Dores*), Thuc., I, 12, 3; I, 18; I, 107, 2; III, 92, unul dintre cele patru principale neamuri elenice. Celelalte sînt: achei, eolieni, ionieni.

Dorieus din Rhodos, atestat la Thuc., III, 8.

Doros, erou eponim al dorienilor.

Drabescos, oraș trac în estul Macedoniei (azi Drama), în ținutul Edonis, la est de fluviul Strymon.

Drymussa, insulă pe coasta Asiei Mici, situată în golful Hermios, în apropiere de Clazomenai.

Droi, populație tracă, în estul Macedoniei, la est de Strymon, atestată la Thuc., II, 10, 3.

Dryopes, locuitori ai regiunii de sud a insulei Eubeea.

Dryoscephalai, „capete de stejar", numele unui vîrf al muntelui Cytheron în Beoţia.

Dyme (lîngă actualul Katahaia), cel mai de vest dintre cele douăsprezece oraşe ale Achaiei, situat pe coasta de sud a golfului Patrai.

E

Eccritos, spartan, atestat la Thuc., VII, 19, 3.

Echecratides, din Pharsalos, atestat la Thuc., I, 111, 1.

Echetimidas tatăl lui Tauros, atestat la Thuc., IV, 149, 2.

Echinades (azi Kurţolares), numele unor insule numeroase, mici, înalte şi stîncoase, în faţa coastei de vest a Acharnaniei.

Edones, populaţie tracă, ocupînd ţinutul de lîngă cursul inferior al Strymonului, la nord de muntele Pangen.

Egesta (*Segesta*), oraş în vestul Siciliei.

Eetioneia, peninsulă situată la nord-vest de marele port al Pireului în Attica.

Eion, oraş situat la gura Strymonului, la sud de Amphipolis, căruia îi servea de port la mare.

Elaia, port în sud-vestul Epirului, la sud de rîul Acheron.

Elaius (Eleunt), oraş în Chersonesul Traciei (lîngă Eştei-Hisarlîk) la intrarea în Hellespont, în faţa vechii Troie.

Elaphebolion, a noua lună a calendarului attic, corespunzînd aproximativ cu luna martie.

Eleusis (azi Lafsina), localitate în Attica, la vest de Atena, celebră prin misterele care se celebrau aci, în cinstea zeiţei Demetra.

Elimiotai, locuitori ai regiunii Elimeia, din sud-vestul Macedoniei.

Elis sau *Eleia* (Elida), cea mai de vest regiune a Peloponesului, mărginită de Achaia la nord, de Arcadia la est, de Messenia la sud. Principalul său oraş era *Elis* (azi Kaliskopi), pe cursul inferior al Peneului.

Ellomenon, cetate pe coasta de est a insulei Leucas din arhipelagul Ionic.

Elorine Hodos, drumul spre Eloros (Helorus), rîu în sud-estul Siciliei (azi Tellaro). Eloros sau *Helorus* era şiun oraş (azi Colisseo di San Filippo) situat pe acest rîu.

Elymi, populaţie neelenică locuind în vestul Siciliei, socotită, alături de sicani şi siculi, printre primele care au locuit insula.

Embaton, strîmtoare între oraşul Erythrai de pe coasta Asiei Mici şi insula Chios.

Enlios, fiul lui Alcibiades, spartan. trimis în 420 î.e.n. ca sol la Atena.

Enipeos (Lestenița) afluent al fluviului Alpheios din Elida.

Enneacrunos, fîntînă cu nouă izvoare la Atena, numită mai înainte Callirrhoe.

Ennea Hodoi, nouă drumuri, nume vechi al cetăţii Amphipolis.

Entimos, cretan, unul dintre întemeietorii cetăţii Gela, din Sicilia.

Eordaia, regiune în centrul Macedoniei.

Ephesia, sărbătoare celebrată la Ephes în cinstea zeiţei Artemis, în luna Artemision, la care luau parte toţi ionienii din Asia Mică.

Ephyra sau *Cichyros* (azi Tabani) oraş în Epir, în ţinutul Elaiatis, aproape de gura rîului Acheron.

Epicles, tatăl lui Proteos, atestat la Thuc., I, 45, 2; II, 23, 2; VIII, 107, 2.

Epicuros, tatăl lui Paches, atestat la Thuc., III, 18, 8.

Epicydidas, spartan, trimis în 422 î.e.n. ca sol în Tracia. Amănunte la Thuc., V, 12, Xen., *Hell.*, IV, 22, Plut., *Ages.*, 22.

Epidamnos sau *Dyrrhachium* (azi Durazzo, Durrës), oraş în Illyria pe ţărmul Adriaticii. Amănunte la Thuc., I, 24—29; 146; III, 70.

Epidauros (azi Epidavra), oraş în Pelopones, în Argolida, la ţărmul golfului Saronic.

Epidauros Limera (azi Monemvasia), oraş în Pelopones, pe coasta de est a Laconiei. Thuc., IV, 56; VI, 105; VII, 18, 26.

Epipolai, cartier din partea de nord-vest a Syracusei.

Epitadas, fiul lui Malobros, atestat la Thuc., IV 8, 9; 31, 2, 38.

Erai sau *Airai*, orăşel în Ionia, în Asia Mică, în apropiere de Teos şi la sud-est de Erythrai, pe coasta golfului Icaric.

Erasinides, amiral corintian, în 412 î.e.n.

Erasistratos, tatăl lui Phaiax. Amănunte la Thuc., VII; Plut., *Ages.*, 181; Xen., *Hell.*, II, 3, 2.

Eratocleides, tatăl lui Phalios, atestat la Thuc., I, 24, 2.

Erechteus, erou şi rege legendar al Atenei, care avea un templu numit Erechteion.

Eresos, oraş pe coasta de sud-vest a insulei Lesbos.

Eretrieis, eretrieni, locuitori ai oraşului Eretria (azi Paleokastro) din Eubeea.

Erineos, numele a două oraşe: unul în Grecia centrală, aproape de izvoarele Caphissului (Thuc., F. 107) şi altul în Pelopones, pe ţărmul corintic al Achatei (Thuc., VII, 34).

Erythrai, oraş în Beoţia, la est de Plateea, la poalele muntelui Cythairon.

Erythraia, domeniul oraşului Erythrai din Asia Mică (azi Ritri).

Eryx, oraş şi munte în vestul Siciliei. Azi Monte San Giuliano.

Eryxidaidas, atestat la Thuc., IV, 119, 2.

Eteonicos, renumit comandant de flotă spartan, activ mai ales în 412 î.e.n. Amănunte la Thuc., VIII, 24, 4; Xen., *Hell.*, I, 6, 26; II, 1, 1; Diod., XIII, 97, 3 etc.

Eualas, comandant spartan, activ în 412 î.e.n., atestat la Thuc., VIII, 22, 1.

Euarchos, 1) tiran în Astachos, izgonit de atenieni în 431, atestat la Thuc., II, 30, 1; 2) întemeietor al Catanei, atestat la Thuc., VI, 3, 3.

Euboia (Eubeea), insulă la est de Attica, cea mai mare insulă egeană. Azi Negroponte.

Eubulos, atenian, comandant de flotă la Chios în 412 î.e.n., atestat la Thuc., VIII, 23, 4.

Eucles, comandant atenian, atestat la Thuc., IV, 104, 4; 106, 2.

Euclides, unul dintre întemeietorii cetăţii Himera, atestat la Thuc., VI, 5.

Eucrates, strateg atenian, în 432/431.

Euctemon, strateg atenian în 412/411, atestat la Thuc., VIII, 30, 1.

Euenos, rîu în Etolia, izvorăşte din partea de nord a muntelui Carax şi se varsă în golful Patrai, aproape de Calydon.

Euesperitai, locuitori ai oraşului Euhespekiden, situat în Africa, pe coasta Cyrenaicii.

Euetion, strateg atenian în 414/413, atestat la Thuc., VII, 9.

Eumachos, comandant corintian, atestat la Thuc., II, 33.

Eumenides, „binevoitoarele", nume dat Erinyilor, zeiţe ale răzbunării.

Eumolpidai, cel mai de seamă neam de preoţi de la Eleusis.

Eumolpos, străbunul legendar al eumolpizilor.

Eupaidas, tatăl lui Amphias, atestat la Thuc., IV, 119, 2.

Eupalion, oraş în Locrida, în ţinutul ocupat de ozoli, la sud de Etolia.

Euphamidas, comandant corintian în 431 î.e.n., atestat la Thuc., II, 33, 1; IV, 119, 2.

Euphemos, sol atenian, atestat la Thuc., VI, 75, 4; 82.

Euphiletos, tatăl lui Charoideles, atestat la Thuc., III, 86.

Eupompidas, fiul lui Daimachos din Plateea, atestat la Thuc., III, 20.

Euripides, tatăl lui Xenophon, atestat la Thuc., II, 70 şi 79.

Euripos, strîmtoarea care separă Eubeea de continent, în dreptul oraşului Chalcis.

Europos, cetate în regiunea Emathia din Macedonia, pe Axios (Vardar).

Eurybatos, comandant corcyreian în 432, atestat la Thuc., I, 47, 1.

Euryelos (Euryalos), fortificaţie în partea de vest a zidurilor Syracusei.

Eurylochos, comandant spartan, atestat la Thuc., III, 100—109.

Eurymachos, om politic teban, atestat la Thuc., II, 2, 3; 5, 7.

Eurymedon (azi Kioprusu), fluviu navigabil în Asia Minor, în Pisidia şi Pamphilia, care izvorăşte de lîngă muntele Selge şi se varsă în mare, lîngă cetatea Aspendos.

Eurymedon, fiul lui Thiucles, comandant atenian, atestat la Thuc., III, 80, 2; 91, 4; IV, 2, 46, 65, 3; VII, 16, 49, 52, 2; Diodor, XII, 54, 6.

Eurystheus, rege legendar în Mycene.

Eurytanes, atestat la Thuc., III, 94, 5.

Eurytimos, tatăl lui Archetimos, atestat la Thuc., I, 29, 3.

Eustrophos, argeian, atestat la Thuc., V, 40, 3.

Euthycles, tatăl lui Xenocleides, atestat la Thuc., I, 46, 2; III, 114, 4.

Euthydemos atenian, atestat la Thuc., V, 19, 2 şi 24; VII, 16, 69, 4; *I G.*, I, 180; Diod. XIII, 13, 2; Plutarh, *Nicias*, 20.

Euxeinos Pontos, Pontul Euxin sau Marea Neagră.

Execestos, tatăl lui Siconos, atestat la Thuc., VI, 73.

F vezi **PH**

G

Galepsos (azi oraş pe coasta egeică a Macedoniei trace), colonie a insulei Thasos, aşezată la revărsarea fluviului Strymon în mare.

Gaulites, corian, atestat la Thuc., VIII, 85.

Gela, oraş în sudul Siciliei, la vărsarea rîului cu acelaşi nume.

Gelon, celebrul tiran al Syracusei între 400 și 478 î.e.n.

Geraistos, promontoriu și port la capătul de sud-est al Eubeei. Azi Kavo Mandilo.

Gerastios, lună spartană, corespunzînd cu elaphebolion atenian (martie).

Gerania, munte pe istmul dintre Megara și Corinthia. Azi Makriplaghi.

Getai, geți, populație tracă de același neam cu dacii, locuind între Carpați, Balcani și Marea Neagră, în bazinul Dunării de jos.

Gigonos, oraș în Chalcidica, situat pe țărmul golfului Thermaic, între Thessalonice și Potideea.

Glauce, oraș cu port, în peninsula Mycale, în Ionia, din Asia Mică.

Glaucon, fiul lui Leagros, strateg atenian în 433/433.

Habronichos, fiul lui Lysicles, a luptat la Artemision în 480, iar în 479 a făcut parte din solia lui Themistocles, trimisă la Sparta în legătură cu reconstrucția zidurilor Atenei.

Haimos (Haemus), munții Balcani de azi.

Hagnon, fiul lui Nicias din Steiria, strateg atenian în anul 440/439, a întemeiat, în 437/436, Amphipolisul.

Halex, rîu în Bruttium, azi Alice, atestat pentru prima dată la Thuc., III, 99.

Halicyaii, populație în Sicilia, în jurul orașului Halyciai (azi Salemi) la sud de Sageta.

Halies (sau Halice) oraș la mare, în sudul Argolidei. Azi Heli.

Haliartos, localitate pe malul de sud al lacului Copais, în Beoția. Azi Mazi.

Halicarnassos, oraș pe coasta de sud-vest a Asiei Minore, în Caria, azi Budrun. Patria istoricilor Herodot și Dionysius.

Halys (azi Kizil-Irmak), fluviu în Asia Mică, izvorăște la granițele Cappadociei cu Pontul, se îndreaptă spre nord prin Galatia și Paphlagonia și se varsă în Pontul Euxin, între Sinope și Amisos.

Hamaxitos, oraș în Asia Mică, pe coasta de sud a Troadei, în apropiere de promontoriul Lecton.

Harmatus (Harmatunt), munte în Eolida, în Asia Mică.

Harmodios, vezi *Aristogeiton*.

Harpagia (sau *Harpagion*), localitate în Asia Mică, situată între Cyzicos și Priapos, pe coasta de sud a Propontidei (Marmara).

Goaxis, atestat la Thuc., IV, 107, 3.

Gongylos, 1) din Eretria, comandant în 476 î.e.n.; 2) comandantul flotei corintiene, la Syracusa, în 414 î.e.n.

Gorthynia, oraș în nordul Emathiei, în Macedonia, pe fluviul Axios.

Grestonia, sau *Crestonia*, regiune în Macedonia, la nord de Calcidica, între Axios și Strymon.

Gylippos, comandant spartan în 415/414. Istoria expediției ateniene în Sicilia o cuprinde pe a sa.

Gymnopaidiai, sărbătoare spartană anuală, ținută în cinstea morților căzuți la Thyrea, caracterizată prin dansurile a două trupe de bărbați și de copii dezbrăcați.

Gyrton, oraș în Thessalia, în regiunea Pelasgiotis, pe rîul Peneus, la sud de muntele Olymp.

Gyrtoni, locuitori ai cetății Gyrton.

H

Hebros, fluviu în Tracia, azi Marița.

Hegesandros din Thespiai, comandant beoțian în 413, atestat la Thuc., VII, 19, 3.

Hegesippidas, lacedemonian, atestat la Thuc., V, 52.

Helena, celebru personaj mitologic, fiica lui Zeus și a Ledei, soția lui Menelau, răpită de Paris, pricină a războiului troian.

Helios, megarian, comandantul flotei spartane în anul 411 î.e.n. și în 409. Amănunte la Thuc., VIII, 80 și Xen., *Hell.*, I, 3; 15, 21.

Hellanicos din Lesbos, istoric grec din secolul al V-lea î.e.n.

Hellas, Elada, adică Grecia.

Hellen, fiul lui Deucalion, personaj legendar.

Helos, oraș în sudul Laconiei, azi Ellos, în fundul golfului Laconic.

Hiloți, categorie socială la Sparta; a se vedea studiul introductiv.

Heracleia Trachinia, oraș situat aproape de gura rîului Asopos, pe coasta golfului Maliac, nu departe de vestitele Thermopylai.

Heracleia Pontica, oraș important pe coasta Pontului Euxin, în Bithynia, azi Eregli. Colonie a Megarei și metropolă a orașului Callatis din Dobrogea. Thuc., IV, 75.

Heracleidai, 1) descendenții lui Heracles; 2) numele mai multor familii care pretindeau că se trag din Heracles, la Sparta, în Lydia, în Macedonia.

Heracleides, fiul lui Lysimachos, comandant syracusan, atestat la Thuc., V, 173, 103, 4.

Heraia (azi Aiani), oraș în vestul Arcadiei, pe Alpheus.

Hermaiondas din Theba, sol trimis la Mytilene, în 428 î.e.n.

Hermion, oraș pe coasta de sud a Argolidei.

Hermocrates, fiul lui Hermon, om politic, fruntaș syracusan. Amănunte la Thuc., IV, 59; VI, 35; 72, 75; 76; VIII, 85; Xen., *Hell.*, I, 1, 27; Polybios, XII, 25; Diod., XIII, 12, 4; Plut., *Nicias*, 26.

Hermon, syracusan, tatăl lui Hermocrates, atestat la Thuc., IV, 58; VI, 32, 72. (Thucydides mai atestă încă un *Hermon*, atenian, în VIII, 93).

Hesiodos, poetul, autorul operei *Lucruri și zile* și probabil și al *Theogoniei*.

Hestiaia (*Histiaia* sau *Oreos*), oraș pe coasta de nord a Rubeii.

Hestiodoros, fiul lui Aristocleides, din Atena, strateg în 430/429 (Thuc., II, 70).

Hiera (*Thermessa* sau *Vulcani*), insulă vulcanică din arhipelagul Liparelor, în nordul Siciliei. Azi Vulcanello. Pe această insulă se credea că își avea Hephaistos atelierul.

Hieramenes, fruntaș persan de la finele sec. V, menționat de Thuc., VIII, 58, 1; Xen., *Hell.*, II, 1, 8.

Hierophon, atenian, fiul lui Antimnestos, strateg în 426/425, atestat la Thuc., III, 105, 3.

Himera (azi Bonformello), oraș situat pe coasta de nord a Siciliei, la est de Panormus (Palermo).

Hippagretas, comandant spartan, atestat la Thuc., IV, 38, 1.

Hipparchos, fiul lui Peisistratos, atestat la Herodot, I, 61; Thuc., I, 20; VI, 55, 57; Aristotel, AO 18, 1; Diod., X, 17.

Hippias, 1) cel mai în vîrstă dintre fiii lui Peisistratos și urmaș al tatălui său la tiranie, în Atena, de la 528 î.e.n. Amănunte la autorii și în pasajele citate la Hipparchos; 2) arcadian, comandant al unui detașament de mercenari în 427. Amănunte la Thuc., III, 34, 3.

Hippoclos din Lampsacos, atestat la Herodot IV, 138; Thuc., VI, 59, 3.

Hippocrates, 1) atenian, fiul lui Ariphron din Cholargos, nepot al lui Pericles, strateg în 426/425. Amănunte la Thuc., IV, 66, 3; 67, 77, 1; 89, 90; 93; 94, 101, 2; Diod., XX, XII, 69, 2; Xen., *Memor.*, III, 5, 4; Plut., *Nic.*, 6; 2) tiran în Gela, probabil pe la 498 î.e.n., amănunte la Herodot, VI, 23; VII, 154; Thuc., VI, 5, 3; Diod., X, 27; 3) comandant spartan în 412, amănunte la Thuc. VIII, 35, 1—4; Xen., *Hell.*, I, 3, 5—7; Diod., XIII, 66, 2; Plut., *Alc.*, 30.

Hippolochidas, thessalian, atestat la Thuc., IV, 78.

Hipponicos, fiul lui Callias, amănunte la Thuc., III, 91, 3; Diod., XII, 65; Andoc., I, 130; Corn. Nep., Alc., 2, 1; Athen., XII, 53, 7.

Hipponoidas, comandant spartan în 418, atestat la Thuc., V, 71, 3; 72, 1.

Hyacinthia, sărbătoare în cinstea lui Hyacinthos, fiul Amyclei și al lui Diomede, iubit de Apollon.

Hyaioi, trib al locilor ozoli.

Hybla (Hybla Geleatis) oraș în interiorul părții de est a Siciliei, la vest de Catana, la poalele Etnei. O altă *Hybla* se află în nordul Siciliei, pe drumul dintre Syracusa și Gela.

Hyblaioi, locuitorii cetății Megara Hyblaia, de la nord de Syracusa, Thuc., VI, 4; 94.

Hyblon, rege legendar în Sicilia, atestat la Thuc., VI, 94.

Hyccara, oraș sicanian, pe coasta de nord-vest a Siciliei, la vest de Panormus (Palermo). Azi Carini.

Hylias, rîu în sudul Italiei, între Crotona și Thurioi.

Hyllaicos Limen, port în insula Corcyra.

Hyperbolos, orator și om politic, atenian, atestat la Aristoph., *Achar.*, 486; Thuc., VIII, 73; Plut., *Nic.*, comparație cu Crassus.

Hyperechides, atenian, atestat la Thuc., VI, 55.

Hystaspes, tatăl lui Artaphornes și Pissuthnes, atestat la Herod., V, 73; Thuc., I, 115, 1.

I

Ialysos oraș în Rhodos.

Iapygia, regiune în sudul Italiei, populație de triburi illyrice de iapyges și messapi.

Iasos, oraș din sud-vestul Asiei Mici, în Caria, pe țărmul golfului Iasicos. Azi Asynkalessi.

Iberia, numele vechi al Spaniei, dat cu deosebire părții de est a peninsulei, de la coloanele lui Hercule (Gibraltar) pînă la Pirinei.

Icaros (sau *Icaria*), azi Nikaria, una dintre insulele Sporade, situată la vest de insula Samos.

Ichtys, promontoriu al Elidei (azi capul Katakolo).

Ida, munte în Troada, azi Karadag.

Idomene, 1) oraș în Amphilochia din Acharnania, pe țărmul golfului Ambracic; 2) oraș în nordul Macedoniei pe fluviul Axios.

Ietai (azi Iato), cetate în interiorul Siciliei, la est de Segesta.

Illyria, țară locuită de illyri, la nord de Epir și de Macedonia, de-a lungul țărmului Adriaticii.

Illyrii (iliri), locuitori ai Illyriei.

Imbros, insulă în Marea Egee, situată în apropiere de Chersonesul Traciei.

Imbrioi, locuitori ai insulei Imbros.

Inaros, fiul lui Psammetichos, prinț libian, s-a ridicat în 465 împotriva jugului persan. Amănunte la Herod., III, 12; VII, 7; Thuc., I, 10.

Inessa, (sau *Aethna*), azi Santa Maria di Licodia, oraș în interiorul Siciliei, la vest de Catana, la poalele muntelui Etna.

Iolaos, erou beoțian alungat de Heracles.

Ion, atestat la Thuc., VIII, 38, 3.

Ionieni, unul dintre cele patru neamuri fundamentale, în care se împărțeau elenii în genealogiile grecești. Ei ocupau, în timpurile despre care există documente, coasta de vest a Asiei Mici, de la Phocaia la Milet, apoi insulele din fața țărmului de la Chios până la Leros, Cycladele (în afară de Melos, Thera, Astypalaia, Attica și Eubeea. În timpul colonizării, ionienii au ocupat insulele Sporade, coasta Traciei și Macedonia, apoi au întemeiat colonii și pe țărmul Mării Negre. În apus, ionienii porniți din Chalcis, din Eubeea au colonizat: Naxos, Leontinoi, Catana, Zancle, Himera în Sicilia, Cyme, Elea, Rhegion, Siris în sudul Italiei, Massalia în Gallia. Ei se distingeau de celelalte ramuri grecești prin limbă și obiceiuri.

Ipnos, localitate în ținutul locrilor ozoli.

Isarchidas, fiul lui Isarchos din Corint, atestat la Thucydides, I, 29, 2.

Ischagoras, spartan, atestat la Thuc., IV, 132; V, 19; 24.

Isocrates, atestat la Thuc., II, 83, 4.

Isolochos, atestat la Thuc., III, 115, 2.

Istmice a treia din cele patru mari sărbători de jocuri: Olympice, Pitice, Istmice, Nemeice. Istmicele se serbau la Istmul Corintic, în punctul denumit Schoinos. Se spune că fuseseră întemeiate de Helios și Poseidon. Întrecerile erau: gimnice, de care, rumifice.

Istros, fluviul Dunărea.

Isthmionicos din Atena, atestat la Thuc., V, 19; 24.

Istone, munte pe insula Corcyra, situat la vest de vechiul oraș Corcyra.

Italos, rege al siculilor, care, la origine, locuiau în Italia. A se vedea și Plutarh, *Romulus*, 2, 1; Dionysos din Halicarnas, *Antiquit.*, I, 22, 4.

Itamenes, atestat la Thuc., III, 34.

Ithome, munte în centrul Messeniei, azi Vurcano, având în vîrful său orașul cu același nume (azi Mavromati).

Itys, fiul Procnei și al lui Tereus. Figura legendară a lui Itys a fost cunoscută mai ales prin tragedia *Tereus* a lui Sophocles.

L

Labdalon, punct dominant în partea de nord-vest a cartierului fortificat Epipolai din Syracusa.

Lacedaimon, Sparta.

Laches, fiul lui Melanopos, din demul Aixone, născut pe la 470 î.e.n., bogat, renumit pentru vitejia sa.

Lacon, fiul lui Aimnestos, atestat la Thuc., III, 52, 3.

Lade, insulă de pe coasta Asiei Mici, situată în golful Latmic, în fața orașului Milet.

Laispodias, comandant atenian, atestat la Thuc., VI, 105, 2; VIII, 86, 9; Aristoph., *Păsările*, 1560; *Phryn.*, frg. 161; *Eupolis*, frg. 102.

Laistrygones, populație mitică, situată în Sicilia sau în sudul Italiei.

Lamachos, fiul lui Xenophanes, strateg atenian. Născut pe la 470 î.e.n., a luat parte, împreună cu Pericles, la expediția din Pontul Euxin, a comandat flota care a rămas la Sinope și a condus colonia de cleruchi atenieni după 440 î.e.n. Partizan al grupării războinice, el a fost atacat de comedia lui Aristophanes, *Acharnania*, 270, 572; *Pacea*, 473. A fost strateg în 425—424, 416—415, 415—414.

Lamis, megarian, atestat la Thuc., VII și Polyaen, V, 51.

Lampsacos (azi Lapsaki), oraș situat pe coasta asiatică a Hellespontului.

Lampon, atenian, despre care Plutarh, *Pericles*, 5, spune că i-a profețit Olimpianului că va deține singur puterea la Atena. A stăruit mult pentru întemeierea coloniei Thurii.

Laodicion, localitate situată în regiunea Oresthis din sudul Arcadiei, la sud de viitorul oraș Megalopolis.

Laophon, megarian, atestat la Thuc., VIII, 6, 1.

Laphilos, atestat la Thuc., V, 19; 24.

Larisa, oraș în Thessalia (azi Larissa), în regiunea Pelasgiotis, pe rîul Peneus. Numit și Larisa Pelasgia, spre a se deosebi de alte orașe cu nume similar. Thuc., II, 22. Larisa cu un singur *s* în Thessalia, cea cu doi *ss* în Troada.

Larissa, oraș în Asia Mică, pe coasta Troadei. Thuc., VIII, 101.

Las, oraș foarte vechi în sudul Laconiei, situat pe coasta golfului Laconic la sud de Cytheion la poalele Taigetului.

Latomiae, la Syracusa, cariere de piatră părăsite, adînci, care serveau de închisoare.

Laureion sau *Laurion*, înălțimi în sudul Atticii, aproape de Sunion. Bogate în mine de argint și de plumb.

Leagros, tatăl lui Glaucon, atestat la Thuc., I, 51, 4.

Learchos, fiul lui Callimachos, atestat la Thuc., II, 67, 2.

Lebedos (azi Xinghi) oraș situat pe coasta Asiei Mici, între Teos și Ephes.

Lecton, promontoriu în Troada, azi Bababurun.

Lekythos, loc fortificat al orașului Torone, situat pe peninsula Chalcidică Sitonia, pe țărmul golfului Toronaic.

Lemnos, insulă în nordul Mării Egee.

Leocorion, templu în Atena, situat în apropiere de *agora*.

Leocrates, fiul lui Stroibes, renumit strateg atenian.

Leogoras, tatăl lui Andocides, se trăgea dintr-o familie nobilă, atacat de Aristophanes în *Norii* și *Viespile* pentru viața sa de plăceri. Alte amănunte la Thuc., I, 61.

Leon: 1) spartan, probabil fiul lui Antalcidas și, sigur, tatăl lui Antalcidas și a lui Pedaritos, care a căzut luptînd în 411, pe insula Chios. Amănunte la Thuc., III, 92; V, 44; VIII, 28; 61; 2) atenian atestat la Thuc., V, 19.

Leon, localitate situată lîngă Syracusa.

Leonidas, tatăl lui Pleistarchos, rege spartan.

Leontiades, tatăl lui Eurymachos, atestat la Thuc.

Leontinoi (azi Lentini), oraș în estul Siciliei, întemeiat de chalcidieni, situat la 35 km nord de Syracusa.

Leotychidas, numele mai multor regi spartani.

Lepreon (lîngă actualul Stroviți), oraș în Pelopones, în sudul Triphyliei.

Leros, numele uneia din insulele Sporade, situată între Lepsya și Calymna.

Lesbos (azi Mitileni), insulă în Marea Egee, lîngă coasta Asiei Mici, cu capitala Mytilene.

Leucas (Leucada), insulă cu un oraș cu același nume, lîngă coasta Acharnaniei. Face parte din arhipelagul Ionic.

Leucimme, promontoriu în Corcyra.

Leuctra, oraș în Arcadia, azi Leondari. A intrat în alcătuirea domeniului orașului Megalopolis.

Libya: 1) Africa întreagă; 2) regiunea dintre Egipt și Syrte.

Ligyes, ligurii, locuitorii Liguriei, regiune în nord-vestul Italiei, de pe țărmul de nord al Mediteranei.

Limnai, cartier în Atena, în sudul acropolei; Thuc., II, 15.

Limnaia, localitate în nordul Acharnaniei, pe țărmul golfului Ambracic, azi Karvasara, Thuc., II, 80; III, 106.

Lindioi, loc unde a fost fondat orașul Gela, în Sicilia.

Lindos, oraș pe țărmul de est al insulei Rhodos.

Lipara (azi Lipari), insulă principală din arhipelagul Liparelor din nordul Siciliei. În insulă se afla un oraș cu același nume. Insulele arhipelagului se mai numeau și Eolice (*Aeoli insulae*).

Locri, locuitorii diferitelor regiuni numite Locris. Se disting următcarele grupuri: *locrii opuntieni*, pe țărmul strîmtorii Euripos; *locrii epicnemizi*, pe țărmul golfului Maliac; *locrii ozoli*, lîngă golful de Corint; *locrii epizephyri*, în Italia meridională.

Loryma, oraș în sud-vestul Asiei Mici, în Caria, pe un promontoriu din fața insulei Rhodos.

Lycaion, azi Diaforti, munte în sud-vestul Arcadiei, unde se afla un templu al lui Zeus Lycaios.

Lycia, regiune în sudul Asiei Mici, între Caria și Pamphylia.

Lycomedes, tatăl lui Archestratos, atestat la Thuc., I, 57, 6.

Lycophron, comandant corintian, atestat la Thuc., IV, 44, 2, cf. Plut., *Nic.*, 6.

Lycos, tatăl lui Thrasybulos, atestat la Thuc., VIII, 75, 2.

Lyncestai, locuitori ai regiunii Lyncestis, în partea de nord-vest a Macedoniei.

Lysicles, tatăl lui Habronychos, care a jucat un rol politic important pe vremea lui Themistocles.

Laysimachos: 1) tatăl lui Aristides, atestat la Herodot, VIII, 79; 95. Thuc., I, 91, 3; Platon, *Menon*, 94, a; Gorg., 526 Plut., *Arist.*, 1; 25; *Themist.*

3, 12; *Cimon*, 5; 2) tatăl lui Heracleidas, comandantul syracusan, atestat la Thuc., IV, 73.

Lysimeleia limne, „mlaştina Lysimelia".

Macarios, spartan, atestat la Thuc., III, 100, 2; III, 109.

Machaon, comandant corintian, atestat la Thuc., II, 83, 4.

Maiandros (Meandru), fluviu în Caria şi Phrygia, azi Menderez.

Mainalia, regiune din Arcadia.

Mainalos (azi Apanohrepa), munte în Arcadia, în Mainalia.

Magnesia: 1) peninsulă în estul Thessaliei; 2) oraş în Caria, lîngă Maiandros; 3) oraş în Lidia, pe Hermos, lîngă muntele Sipylos. Thuc., I, 138; VIII, 50, se referă la cea de pe Maiandros.

Magnetes, locuitorii Magnesiei din Thessalia, Thuc., II, 101.

Malea: 1) cap în Laconia; în vîrful de sud-est al Peloponesului; Thuc., IV, 53, 54; VIII, 39; 2) cap în Lesbos, azi Zeitunburun; Thuc., III, 4, 6.

Maloeis, protector al turmelor de oi, epitet al zeului Apollon din Lesbos.

Mantineia (azi Paleopoli), oraş în sud-estul Arcadiei.

Marathon, oraş pe coasta de est a a Atticii.

Marathusa, insulă situată în apropiere de Clazomenai.

Mareia, oraş situat în partea de nord-vest a Egiptului aproape de lacul Mareotis, la vest de viitoarea Alexandria.

Massalia, azi Marsilia, oraş grec pe ţărmul Galliei.

Mecyberna, oraş şi port în Calcidica, în fundul golfului Toronaic, în apropiere de Olynthos.

Medeon, oraş în Acharnania, azi Katuna.

Megabates, sol persan care, în anul 458 î. e. n., încearcă să atîţe pe spartani împotriva Atenei, atestat la Thuc., I, 109.

Megacles, atenian, om politic de seamă, membru al familiei Alcmeonizilor, adversari ai Peisistratizilor.

Megacles, din Sicyon, fiul lui Onasimos, atestat la Thuc., IV, 119, 2.

Megara, oraş în Grecia centrală, pe Istm în Megarida.

Megara Hyblaia, oraş în estul Siciliei, la nord de Syracusa, lîngă actualul Augusta.

Melancrides, lacedemonian, atestat la Thuc., VIII, 6, 5.

Melanthos, atestat la Thuc., VIII, 5.

situată la vărsarea rîului Anapos, lîngă Syracusa.

Lysistratos, din Olynthos, atestat la Thuc., IV, 110; 2.

M

Meleas, spartan, atestat la Thuc., II, I, 5, 4.

Melesandros, strateg atenian, atestat la Thuc., II, 69, 2.

Melesias: 1) tatăl lui Thucydides, adversarul lui Pericles; 2) fiu al lui Thucydides.

Melesippos, fiul lui Diacritos, spartan, membru al ultimei solii trimise de spartani la Atena, înainte de izbucnirea războiului peloponesiac. Amănunte la Thuc., I, 139, 3; II, 12, 2 Aristoph., *Pacea*, 434.

Melos (azi Milo), insulă din grupul Cycladelor.

Memphis, oraş în Egipt, pe malul de vest al Nilului, aşezat la 25 km depărtare de vîrful Deltei Nilului, nu departe de Cairo.

Menandros, comandant atenian, care a luat parte la expediţia din Sicilia. Amănunte la Thuc., VII, 16, 1; Plut., *Nici*, 201; Xenofon, *Hell.*, I, 2, 16; Diod., XIII, 13, 2.

Menas, spartan, atestat la Thuc., V, 19, 2; 24.

Mende, oraş situat în peninsula Pallene din Chalcidica, lîngă promontoriul Poseidion din golful Thermaic.

Mendesios, a cincea gură a Nilului, în Delta Egiptului, de la stînga spre dreapta.

Menecolos, întemeietorul oraşului Camarina, atestat la Thuc., VI, 5, 3.

Menecrates, fiul lui Amphidoros, atestat la Thuc., IV, 119, 2.

Menedaios, spartan, atestat la Thuc., III, 100, 2; 109.

Menon din Pharsalos, atestat la Thuc., II, 22, 3.

Messapioi, messapii, populaţie illyrică din Italia de sud, menţionată adesea împreună cu fraţii lor iapygii.

Messene, oraş în Messenia, pe rîul Parmisos. Azi Mavromati.

Messene sau *Messana* sau *Zancle* (azi Messina) oraş în Sicilia, la Strîmtoare, în faţa oraşului Rhegium din Italia.

Messenia, regiune în colţul de sud-vest al Peloponesului.

Metagenes, atestat la Thuc., V, 19, 2, 24.

Metapontion, oraş în Lucania, pe ţărmul golfului Tarent, azi Torre di Mari.

Methone sau *Methana* (azi Megalotiorion), oraş în Argolida, pe coasta golfului Saronic, Thuc., IV, 45.

Methone sau *Mothone* (azi Modon), oraş pe ţărmul de sud-vest al Peloponesului, în Messenia.

Methone (azi Elefterohori), oraş în sudul Macedoniei, la golful Thermaic, Thuc., VI, 7.

Methone, oraş în Thessalia, în peninsula Magnesiei, pe ţărmul golfului Pagasaic.

Methydrion, oraş în mijlocul Arcadiei.

Methymna, oraş în insula Lesbos, azi Olivo.

Miciades, navarh, atestat la Thuc., I, 47.

Midios, rîu în Asia Mică.

Miletos, (Milet, azi Palatia), celebru oraş pe coasta de sud-vest a Asiei Mici, în Caria. Era metropola oraşelor Istria şi Tomis din Dobrogea.

Miltiades, tatăl lui Cimon, învingătorul de la Marathon.

Mimas, 1) numele unui centaur; 2) numele unui gigant.

Mimas, peninsulă muntoasă, pe coasta ionică a Asiei Mici, între insula Chios şi golful Hermaic.

Mindaros, navarh spartan, atestat la Thuc., VIII, 85.

Minoa, mică insulă pe coasta Megaridei, în faţa Salaminei, Thuc., nu vorbeşte despre alte Minoa.

Minos, personaj legendar, rege puternic în Creta şi legislator.

Melobros, tatăl lui Epitadas, atestat la Thuc., IV, 8, 9.

Molossi, locuitori ai Molossiei, regiune în Epir.

Molycrion, (sau Molycria) oraş şi port la hotarul Etoliei cu locrii ozoli, aproape de capul Antirrhion, la intrarea în golful Corintic.

Morgantine, oraş în estul Siciliei.

Motye, (azi San Pantaleo) port într-o insulă cu acelaşi nume, în apropiere de colţul de vest al Siciliei, la nord de Lilybaeum.

Munychia, înălţime fortificată în portul Pireu, din Attica, azi Falari.

Mycale, (azi Samsundag) promontoriu muntos pe coasta Asiei Mici, în faţa insulei Samos.

Mycalessos, oraş în estul Beoţiei.

Mycene sau *Mycenai*, străvechi oraş în Argolida.

Myconos, una dintre insulele Cyclade, la nord-est de Delos.

Mygdonia, regiune în sudul Macedoniei, la nord de Chalcidica.

Mylai, (azi Milazzo) oraş situat pe coasta de nord a Siciliei.

Myletidai, partizani politici, exilaţi din Syracusa şi stabiliţi în Himera.

Myonea, oraş în nordul Locridei Ozolice, la nord de Amphissa, Thuc., III, 101.

Myonnesos, limbă de pămînt şi oraş cu acelaşi nume în Ionia din Asia Mică, în apropiere de Teos.

Myrcinos, oraş la est de Trymon, în ţinutul edonilor.

Myronides, comandant atenian, atestat la Thuc., I, 105, 15, 108, 2; IV, 95,3.

Myrrhine, soţia lui Hippias, atestată la Thuc., VI, 55.

Myrtilos, atenian, atestat la Thuc., V, 19, 2; 24.

Myscon, syracusan, atestat la Thuc., VIII, 85, 1; Xen., *Hell.*, I, 29.

Mytilene, principalul oraş din insula Lesbos.

Myus, (Myunt) oraş ionic în Caria, la gura Meandrului. Azi Avşarkalesi.

N

Nauclidas, spartan, efor, în 404—403 î. e. n.

Naucleides, platean, atestat la Thuc., II, 2,2.

Naucrates, tatăl lui Dammotimos, atestat la Thuc., IV, 119, 2.

Naupactos (azi Lepanto) oraş pe ţărmul de nord al golfului Corintic, în ţinutul Locridei Ozolice.

Naxos sau *Dia*, insulă, cea mai mare dintre Cyclade.

Naxos (azi Capo di Schiso) oraş pe coasta de est a Siciliei, colonie a cetăţii Chalcis din Eubeea.

Neapolis, „oraşul nou" numele multor oraşe greceşti. Thuc., VII, 50, vorbeşte de *Neapolis* din Africa, întemeiat de cartaginezi pe ţărmul golfului Neupolitam, la nord de Hadrumetum. Azi Nebel-el-Kadim.

Nemea, oraş şi cîmpie în nordul Argolidei, unde se celebrau jocurile Nemeice.

Nericos, oraş al Leucadei, insulă din arhipelagul Ionic.

Nestos (azi Mesta) rîu în Tracia, afluent al Strymonului.

Nicanor, comandant al chaonilor, atestat la Thuc., II, 80, 5.

Nicasos, tatăl lui Cecalos, atestat la Thuc, IV, 119, 2.

Niciades, atenian, atestat la Thuc., IV, 118, 10.

Nicias, fiul lui Niceratos, om politic şi comandant de oşti atenian. Amănunte, în afară de cele date de Thuc., se găsesc în biografia scrisă de Plutarh.

Nicolaos, lacedemonian, atestat la Thuc., II, 67.

Nicomachos, phocidean, atestat la Thuc., IV, 89.

Nicomedes, fiul regelui spartan Cleombrotos, frate mai tînăr al lui Pausanias, învingătorul de la Plateea. El a condus, în numele nepotului său minor Pleistonax, armata împotriva phocidienilor şi apoi împotriva atenienilor, la Tanagra.

Nicon, teban, atestat la Thuc., VI, 19, 3.

Niconidas, atestat la Thuc., IV, 78,2

Nicostratos, fiul lui Diitrephes, strateg atenian, amănunte la Thuc., III, 75; IV, 119; V, 61 şi Aristoph., *Vesp.* 81.

Nisaia, port al Megarei în golful Salaminei.

Nisos, mic templu lîngă Megara.

Notion, port al oraşului Colohpon, din Asia Mică, pe coasta golfului Icaric.

Nymphodoros, fiul lui Pythes, atestat la Thuc., II, 29.

O

Oeytos, tatăl lui Aineias atestat la Thuc., IV, 119, 2.

Oineon, oraş în vestul Locridei Ozolice, la răsărit de Naupactos, pe ţărmul golfului Corintic.

Oinoe numele a două **deme** attice, unul situat lîngă Eleutherai, iar altul lîngă Marathon (azi Ninoi).

Oinophyta localitate în sud-estul Beoţiei, care aparţinea teritoriului cetăţii Tanagra.

Oinussai (azi Spalmadoros) insule ale Messeniei, în colţul de sud-vest al Peloponesului.

Oisyme sau *Emathia* (azi Lefterolimani), oraş pe ţărmul tracic al Egeei, între Trymon şi Nestos.

Olophyxos, oraş pe coasta de est a peninsulei Chalcidice, Acte.

Oloros, tatăl lui Thucydides; a se vedea studiul introductiv.

Olpai, localitate întărită, pe teritoriul oraşului Argos din Amphilochia, în sudul Epirului. Azi Ellinokuli.

Olympia, oraş în Elida, în regiunea Pisatis, unde se celebrau Jocurile Olympice, din patru în patru ani.

Olympieion, cătun în Sicilia, în marginea de sud a oraşului Syracusa.

Olympos munte vestit, înalt de 2 985 m, la hotarul dintre Thessalia şi Macedonia. Acolo mitologia elenă situa reşedinţa zeilor.

Olynthos (azi Stilari) oraş în Chalcidica, în fundul golfului Toronaic, dintre peninsulele Pallea şi Sithonia.

Onasimos, fiul lui Megacles, atestat la Thuc., IV, 119, 2.

Oneios, lanţ de munţi la sud de Corint azi Xulokeriza.

Onetorides, tatăl lui Diemporos, atestat la Thuc., II, 2.

Onomacles, strateg atenian, în 412 — 411.

Orchomenos: 1) oraş în Beoţia (azi Steripu) la vărsarea rîului Cephissos în lacul Copais; 2) oraş în Arcadia, azi Kalpaki, la nord-vest de Manthineia.

Orestes, fiul lui Echecratides, rege la Pharsalos, în Thessalia, care, alungat de pe tron, a cerut ajutor atenienilor, dar zadarnic. Cf. Thuc., I, 111; Diodor., XI, 83, 3.

Oresthis, regiune în sudul Arcadiei, la graniţa cu Laconia. Thuc., IV, 134.

Orestheion, localitate în regiunea Mainalia din Arcadia. Thuc., V, 64.

Oreos sau *Histiaia* (azi Orei), oraş la capătul de nord al Eubeei.

Orobiai, oraş situat pe ţărmul de nord-vest al Eubeei.

Oroides, regele parauailor, atestat la Thuc., II, 80, 4.

Oropia, numele ţinutului oraşului Oropos din nordul Atticii.

Oropos, oraş attic pe coasta dinspre Eubeea, aproape de vărsarea rîului Asopos.

Oscios sau *Oescus*, azi Isker, rîu important din vestul Traciei şi din Moesia Inferioară, izvorînd din apropiere de Serdica (Sofia), străbătînd ţara tribulilor şi vărsîndu-se în Dunăre lîngă oraşul *Oescus* (Ghigher), în faţa cetăţii Sucidava (Celei) din Oltenia.

P

Pallene, peninsulă în partea de sud-vest a Calcidicei, între golful Thermaic şi cel Toronaic.

Pamillos, întemeietor al oraşului Selinunt din Sicilia. Thuc., VI, 4.

Pamphylia, regiune în sudul Asiei Mici, situată la vest de Cilicia şi la est de Lycia.

Panacton, loc întărit, la frontiera dintre Attica şi Beoţia.

Panairos, thessalian, atestat la Thuc., IV, 78.

Pandion, rege legendar atenian, Thuc., II, 29.

Pangaion (pangen) azi Pirnari, munte în sudul Macedoniei, la est de Strymon, vestit pentru minele sale de aur şi de argint.

Panormus, nume al mai multor porturi: 1) în Sicilia, azi Palermo, Thuc., VI, 2; 2) pe coasta argeiană a Asiei Mici la sud de Milet, Thuc., VIII, 24; 3) în Ahaia, lîngă promontoriul Rhion de la gura golfului Corintic, Thuc., II, 86; 92. Tucidide nu vorbeşte decît de acestea trei, dar mai erau şi altele.

Pantacyos, rîu în estul Siciliei, azi Fiume di Porcari, la gura sa, la nord de Syracusa, se afla colonia megariană Trotilon, Thuc., VI, 4.

Paralos, regiunile dinspre ţărm ale Atticii.

Parnes, lanţ de munţi în partea de nord a Atticii.

Pasitelidas, spartan, atestat la Thuc., V, 3.

Patmos, insulă, una dintre Sporade; azi Patinos.

Patrai (azi *Patras* sau Patre), unul dintre cele douăsprezece oraşe din Achaia, situat pe coasta golfului Chalcedonic.

Pausanias, fiul lui Cleombrotos, atestat la Thuc., I, 94; 95; 128 — 135; 138; II, 71; III, 54; 68.

Pausanias, fiul lui Pleistoanax, atestat la Thuc., I, 107 şi III, 26. Tatăl lui Pleistoanax; Thuc., I, 114; II, 21; V, 16.

Pedaritos, fiul lui Licon şi al Teulentiei, spartan, poate fratele lui Antalcides, a fost trimis, spre sfîrşitul verii anului 412, cu trupe ca harmost la Chios. Amănunte la Thucydides, 28, 5; 32, 2; 38, 3; 39, 2; 40, 1; 55, 2; 55, 3; 241, D.

Pegai, numele unor nimfe de izvoare în Attica, lîngă Sunion (1, 103; 102, 111, 115, 4, 21).

Pele, insulă în vestul golfului Smirna, aşezată între Marathussa şi Drymussa, probabil actuala insulă Kiliseli.

Pella, capitala Macedoniei de la 400 pînă la 168 î. e.n., situată în sudul ţării, la vest de Atios (Vardar), în regiunea Emathia, pe o înălţime bine apărată de bălţi. Azi i se văd ruinele lîngă localitatea Aghii Apostoli.

Pellichos, tatăl lui Aristaios, strateg corintian, atestat la Thuc., I, 29, 23 Lucian, Philops, 18, spune că şi Pellichos a fost strateg.

Pelops, personaj mitologic, fiul lui Tantal, soţ al Hippodamiei.

Peloponnesos (Pelopones) mare peninsulă în sudul Greciei, numită azi Morea. Cum în antichitate nu se prea deosebeau insulele de peninsule, mai ales cînd istmul de legătură cu cantonatul era foarte îngust, Peloponesos însemnă „insula lui Pelops". Herodot distinge (III, 1,4) şi = uscatul din afară. Amănunte la Thuc., I, 9, 2; 10, 2; 12, 3; 141, 3; VI, 82.

Peloris (Pelorida), promontoriu situat în vîrful de nord al Siciliei, lîngă Messene, azi Capodi Faro sau Faro di Messina. Thuc., IV, 25. Se mai numea şi *Peloron* ori *Peloros*.

Peparethos, azi Skopelos, insulă stîncoasă situată printre Sporadele de nord.

Perdiccas I, primul rege al Macedoniei, din dinastia Argeazilor. Thucydides, II, 100, nu vorbeşte despre acesta, ci despre Perdiccas II, fiul lui Alexandros.

Perdiccas II, regele Macedoniei din vremea lui Tucidide. Era fiul şi urmaşul regelui Alexandros. Nu se ştie cît timp a domnit. Cert este că în 432, Perdiccas I (56) era pe tron iar în 414 încă trăia (Thuc., VII, 9, 1). Amănunte la Thuc., I, 56; 57; 58; 61; 62; II, 29; 95; 99; 100; 101; IV, 78; 79; 82; 83; 103; 107; 124; 125; 128; 132; V, 6; 80; 83; VI, 7; VII, 9.

Pericles, fiul lui Xanthippos, celebru bărbat atenian. Amănunte în viaţa, scrisă de Plutarh, *Vieţi paralele*, Ed. Ştiinţifică, vol. II, şi la Thuc., I, 111; 114; 116; 127; 139; II, 13; 22; 65; 127.

Periclidas, tatăl lui Athenaios, atestat la Thuc., IV, 119.

Perieres, întemeietorul cetăţii *Zancle* sau *Messene*, din Sicilia, atestat la Thuc., VI, 4, 5 şi Pausanias IV, 23, 7.

Peripolion, poziţie întărită a Locrilor epizephyri din Bruttium, în Italia, care, o vreme, a constituit graniţa între Rhegium şi Locris, cucerit de atenieni, sub comanda lui Laches, se pare în 427, şi redat cetăţii Rhegium. Amănunte la Thuc., III, 99; 103, 3, 115, 6.

Perrhaibia, regiune în nord-estul Thessaliei, în partea superioară a fluviului Europos.

Petra, „stîncă", nume al diferitelor localităţi. La Thuc., VIII, 35, e vorba de o localitate cu acest nume, din ţinutul cetăţii Rhegium.

Phacion, localitate în Thessalia, la vest de Larisa.

Phaiax, fiul lui Erasistratos, atenian, nobil de origine, contemporan cu Alcibiades. Amănunte la Thuc., V, 4, 5.

Phaidimos, lacedemonian, atestat la Thuc., V, 42.

Phainippos, atenian, fiul lui Phyrrnichos, scrib al prytaniei a VIII-a, în anul 424. Thuc., IV, 118.

Phagres, cetate la est de gura Strymonului.

Phainis, argeiană, preoteasa Herei, atestată la Thuc., IV, 133, 3.

Phaleron, port al Atenei, situat la est de Pireu.

Phalios, fiul lui Eratocleides, corintian, unul din întemeietorii cetății Epidamnos (Dyrrhachium). Thuc., I, 24.

Phanai, promontoriu în sudul insulei Chios, azi Capul Mastico.

Phanomachos, fiul lui Callimachos, strateg în anul 430/429. Vezi Thuc., II, 70.

Phanotis, teritoriul Phanotiei, oraș în Phocida. Thuc., IV, 76; 79.

Pharax, spartan, tatăl lui Tryphon, atestat la Thuc., IV, 38.

Pharnabazos: 1) fruntaș persan, tatăl lui Pharnaces, a luat, curînd după 480, satrapia Dascylitis, care era tradițională în familia sa; Thuc., II, 67; 2) nepotul precedentului, fiul lui Pharnaces, cunoscutul satrap din Dascylitis, născut între 450 — 445. Amănunte asupra activității lui la Thuc., VIII, 6; 39; 62; 80; 99; 109.

Pharnaces: 1) tatăl lui Artabazos, atestat la Thuc., I, 129; 2) fiul lui Pharnabazos, atestat la Thuc., II, 67; V, 1; VIII, 58; 3) tatăl lui Pharnabazos; Thuc., VIII, 6.

Pharsalos (azi Fersala) oraș în centrul Thessaliei.

Pharos, insulă lîngă țărmul mediteranean al Egiptului. Pe această insulă se va construi în epoca elenistică turnul celebru cu lumini, la intrarea în portul Alexandriei, pentru călăuzirea corăbiilor în timpul nopții. Numele insulei a devenit comun, pentru orice „far".

Phaselis, oraș pe coasta de sud a Asiei Mici, în Lycia. Azi Tekirova.

Phea ori *Pheai*, orășel în apropiere de promontoriul Ichtys, pe coasta de vest a Elidei, în Peloponez.

Pheraioi, locuitorii cetății Pherai (azi Velestino) în Thessalia.

Philemon, atenian, tatăl lui Ameniades, atestat la Thuc., II, 67, 2.

Philippos: 1) macedonean, fratele lui Perdiccas II, fiul lui Alexandros, rege al Macedoniei; asupra activității lui a se vedea Thuc., I, 57; 59; 61; II, 95; 100; 2) comandant spartan, atestat la Thuc., VIII, 28, 87, 99.

Philocharidas, fiul lui Eryxidaidas, atestat la Thuc., IV, 119; V, 19, 21, 24, 44.

Philocrates, fiul lui Demeas, strateg atenian în 416/415, atestat la Thuc., V, 116, 3.

Philoctetes, personaj legendar, celebrul erou homeric, thessalian, care potrivit legendei celei mai vechi, a dus la Troia șapte corăbii echipate. Mușcat de un șarpe, a fost părăsit de ahei pe insula Lemnos.

Phlius (Phliunt), azi Polifengos, oraș în Phliasia, localitate în nord-estul Peloponesului.

Phocaia, localitate în interiorul orașului Leontini din Sicilia. Thuc., V, 4.

Phoinice — Fenicia.

Phoinicus (Phoenicunt) port în Ionia, în peninsula Mimas, din fața insulei Chios. Thuc., VIII, 34.

Phormion, strateg atenian, asupra activității lui a se vedea Thuc., I, 65, 65; 117; 2; II, 29, 68; 102; 80, 84; 85; 89; 90; 91; 92.

Photyos, comandantul chaonilor, atestat la Thuc., II, 80, 5.

Phrygioi, localitate în Attica.

Phrynichos, comandant atenian. Amănunte asupra activității lui la Thuc., VIII, 25, 27; 48, 4; 50 și urm. 90; 92, 2.

Phrynis, periec, atestat la Thucydides, VIII, 6,4.

Phthiotis, regiune în sudul Thessaliei.

Phylidas, teban, tatăl lui Phytagelos, atestat la Thuc., II, 2.

Phyrcos, loc întărit în Elida.

Physca, localitate în Macedonia, în ținutul eordeilor.

Phytia (azi Porta) oraș în Acharnania.

Pieria, regiune în Macedonia, la nord de muntele Olimpos, socotit reședință a muzelor.

Pieros, lanț de munți în Thessalia la vest de Pierid.

Pindos (Pind) lanț muntos între Thessalia și Epir.

Peiraieus (Pireu) portul Atenei.

Peiraios, port pe Istm, la golful Corintic.

Peisandros, amănunte la Thuc., VII, 49, 53; 65; 68; 98. 27, 28, Aristoph., *L*, 15, 490; Plut., *Alc.*, 26, 1.

Peisistratos (Pisistrat) celebru tiran atenian. Amănunte la Herodot I, 60, 62; V, 55, 65; Thuc., I, 195, 20, 2; VI, 54; III, 31, 104; Arist., 14 și urm. Plut., *Solon*, 30, 20; Diod., IX, 37, 2.

Plataiai (*Plateea*) oraș în Beoția, aproape de granița cu Attica.

Plemmyrion, promontoriu în Sicilia, închizînd portul cel mare al Syracusei. Azi Muto di Porco.

Pleuron, oraș în Etolia, aproape de actualul Ghiftokastro, pe țărmul Calydonic.

Pleistarchos, fiul regelui Pausanios, lacedemonian. Amănunte la Thuc., I, 107, 114; II, 21; V, 16; 33; 75.

Pleistolas, efor, atestat la Thuc., V, 19, 2; 24, 25.

Pnyx, punct în Atena, la vest de acropolă, unde se țineau adunările poporului.

Polichna, orășel în Asia Mică, lîngă Clazomenai, Thuc., VIII, 14, 23.

Polichna, oraș în vestul insulei Creta; Thuc., II, 85.

Polles, rege al odomanților, atestat la Thuc., V, 6, 2.

Pollis, argeian, atestat la Thuc., II, 67.

Polyanthes, corintian, atestat la Thuc., VII, 34, 2.

Polycrates, celebrul tiran din Samos.

Polydamidas, spartan atestat la Thuc., IV, 123; 129.

Polymedes, din Larisa, Thessalia, atestat la Thuc., II, 22, 23.

Poseidonion, templu al lui Poseidon.

Potamis, comandant de oști syracusan, atestat la Thuc., VIII, 85, 3.

Potidaia, (mai tîrziu *Cassandreia*) azi Kassandra, oraș situat în istmul Pollene, din vestul peninsulei Chalcidice.

Potidania (azi minele de la Lukohori) oraș în estul Etoliei, pe rîul Daphnos.

Prasiai, localitate pe țărmul de est al Atticii, azi Prasas; Thuc., VII, 18; VIII, 95.

Prasiai, azi Prasto, oraș în estul Laconiei, pe coasta golfului Argolidei; Thuc., II, 56; VI, 105; VII, 18.

Priapos, azi Karaboga, oraș pe țărmul asiatic al Propontidei (Marmara).

Priene (azi Samsun) oraș pe coasta Asiei Mici, în Ionia, la gura Meandrului.

Procles, fiul lui Theodoros, strateg atenian, atestat la Thuc., III, 91, 92, V, 19; 24.

Procne, personaj mitic, fiica lui Pandion și soția lui Teyeus.

Pronnaioi, locuitorii orașului Pronneoi, pe coasta Cephaleniei.

Proschion, oraș în sud-vestul Etoliei.

Prosopitis, insulă, cu orașul Prosopis, în Delta Egiptului, pe brațul cel mai de vest al Nilului.

Frote (azi Prodano), insulă lîngă coasta de vest a Messeniei.

Proteas, fiul lui Epicles, strateg atenian, atestat la Thuc., I, 45, 2; II, 23, 2.

Proxenos, locrian, fiul lui Capaton, atestat la Thuc., III, 103, 3.

Psammetichos, faraon egiptean, tatăl lui Inaros.

Ptelcon: 1) localitate în Triphylia; 2) loc întărit pe coasta Asiei Mici, în Ionia, pe teritoriul orașului Erythrae.

Ptoiodoros, exilat teban, atestat la Thuc., IV, 76, 2.

Ptychia, azi Bidoi, insuliță în apropiere de Corcyra.

Pydna, azi Kitros, oraș în sudul Macedoniei, în Pkeria, pe țărmul golfului Thermaic.

Pylos, azi Paleokastro, oraș în Messenia, pe coasta de vest, numit și Coryphasion.

Pyrrhai, oraș în insula Lesbos.

Pyrrichos, tatăl lui Ariston, atestat la Thuc., VII, 39, 2.

Pystilos, întemeietor al cetății Acragas, atestat la Thuc., VI, 4, 4.

Pythangelos, fiul lui Phylidas, atestat la Thuc., II, 2.

Pythen, corintian, atestat la Thuc., VI, 104; VII, 1, 10.

Pythes, tatăl lui Nymphodoros, atestat la Thuc., II, 29, 2.

Pythia, preoteasă a lui Apollon, la Delphi.

Pythodoros, arhonte atenian, atestat la Thuc., II, 2; III, 115; VI, 105, 2.

R

Ramphias, fruntaș spartan. Amănunte la Thuc., I, 139; V, 12; VIII, 8; Xen., *Hell.*, I, 1.

Rhegium (azi Reggio di Calabria) oraș și promontoriu în sudul Italiei, în fața orașului Messane din Sicilia.

Rheneia, insulă în Cyclade, situată în apropiere de insula Delos.

Rheitoi, numele a două rîulețe de apă sărată între Atena și Eleusis.

Rheitos, rîuleț situat, probabil, în partea de sud-vest de golful Cenchreai.

Rhodope (Rodope) lanț de munți în Tracia.

Rhodos, insulă, din grupul Sporadelor, situată în partea de sud-est a Egeei, lîngă coasta Cariei. Orașul cu același nume, din colțul său de nord-est, a avut un rol istoric important.

Rhoiteion (Paleskastro), oraș în Troada, pe țărmul Hellespontului.

Rhypes, oraș în Achaia, pe țărmul golfului Corintic.

Rhypice, teritoriul orașul Rhypes.

S

Sabylinthos, tutorele regelui molosilor, Thaerypas, atestat la Thuc., IV, 80, 6.

Sacon, întemeietor al oraşului Himera, din Sicilia, atestat la Thuc., VI, 5.

Sadocos, fiul lui Sitalces, regele tracilor odrysi. Amănunte asupra lui la Thuc., II, 29, 5; 67, 2.

Salaithos, lacedemonian, atestat la Thuc., III, 20; 27; 36.

Salamis, insula Salamina de lîngă Attica, celebră prin victoria repurtată asupra perşilor de flota ateniană, condusă de Themistocles.

Salynthios, rege al agraidilor, atestat la Thuc., III, 111, 4; IV, 77, 2.

Samaioi, locuitorii oraşului Same (azi Samo), din insula Cephallenia (azi Kefalonia).

Saminthos, localitate în Argolida, la nord de Argos.

Samos, celebra insulă de lîngă coasta de vest a Asiei Mici.

Sanaii, locuitorii oraşului.

Sane, situat la istmul peninsulei Acte, lîngă canalul săpat de Xerxes, din Chalcidica.

Sandios, colină în Caria, aproape de Meandru.

Sardeis (*Sardes*), capitala Lydiei, azi Sart.

Sargeus din Sicyonia, atestat la Thuc., VII, 19, 5.

Scandeia, port al insulei Cythera.

Scione, oraş în peninsula Pallene din Chalcidica.

Sciritai, corp de infanterie uşoară la Sparta.

Sciritis, regiune muntoasă în nordul Laconiei, situată la frontiera cu Arcadia.

Scironides, strateg atenian, atestat la Thuc., VIII, 25; 54; 3.

Scolos: 1) cătun în Beoţia; 2) oraş în Chalcidica. La Thuc., V, 18, e vorba, probabil, de al doilea.

Scomios, muntele Vitoşa de lîngă Sofia de azi. (Sardica), în Tracia. De acolo izvorăşte *Oscios* (Iskerul), Thuc., II, 96.

Scyllaion, promontoriu în colţul de est al Argolidei.

Scyros, insulă, la est de Eubeea.

Selinus (Selinunt) oraş în vestul Siciliei.

Sermyle, oraş în Chalcidica, în peninsula Sithonia, pe ţărmul golfului Toronaic.

Sermylioi, locuitori ai Sermylei.

Sestos, (azi Bogali) oraş în Chersonesul tracic, pe coasta Hellespontului, în faţa cetăţii Abydos.

Seuthes, fiul lui Spardaços, rege al odrysilor, în Tracia şi nepot de frate al lui Sitalces. Amănunte la Thuc., II, 101, 5; IV, 101, 5.

Sicania, numele vechi al Siciliei, locuită la origine în întregime de sicani, populaţie rămasă apoi numai în vestul insulei.

Sicanos, rîu în Iberia (Spania).

Sicanos, fiul lui Execestos, comandant de oşti syracusan, atestat la Thuc., VI, 73; VII, 46, 50, 70.

Sicilia, celebră insulă din sudul Italiei. Istoricul ei la Thuc., VI, 1—2. Alte amănunte în legătură cu expediţia pornită de atenieni în această insulă se găsesc în III, 115; IV, 24; 58, 60; 65; VI, 6; 131, 20, 33, 88; VII, 32, 58; 66.

Sicyon (azi Vasiliki) oraş în nordul Peloponesului (la vest de Corint, capitala Sicyoniei).

Sidussa, orăşel în Ionia, din Asia Mică, în apropiere de Erythrae.

Sigeion (azi Ienişeher) oraş şi promontoriu în Troada, nu departe de Ilion (Troia).

Simonides, strateg atenian, atestat la Thuc., IV, 7.

Simos, întemeietor al cetăţii siciliene Himera, atestat la Thuc., VI, 5.

Singos, oraş în peninsula Sithonia, din Chalcidica, pe ţărmul golfului Singitic.

Sintoi, trib trac în estul Macedoniei, pe cursul inferior al Vardarului (Axios).

Siphai, port al Beoţiei.

Sitalces, numele mai multor regi ai tracilor odryzi, dintre care cel mai important a fost fiul lui Theres; amănunte la Thuc., II, 29; 67; 95—101; IV, 101, 5.

Socrates, fiul lui Antigenes, atestat la Thuc., II, 23, 2.

Sollion, oraş în nordul Acharnaniei, pe coasta din faţa insulei Leucas.

Soloeis sau *Solus* (Soluntum), azi Solanto, oraş pe coasta de nord a Siciliei, la est de Panormus (Palermo) Thuc., VI, 2, 6.

Solygia, localitate la est de Corint, pe ţărmul golfului Saronic.

Sophocles, fiul lui Sostratidas, atestat la Thuc., III, 115; IV, 3; 46; 65.

Sparadocos, (Spardacos) tatăl lui Seuthes, şi fratele lui Sitalces, regele tracilor odrysi; Thuc., II, 101, 5; IV, 101, 5.

Spartolos, oraş în sudul Chalcidicei, la nord de Polideea.

Sphacteria (azi Sfaghia) mică insulă, situată în faţa oraşului Pylos, din Messenia.

Stages, persan, atestat la Thuc., VII, 16, 3.

Stagiros, oraş în vestul Chalcidicei, lîngă actualul Nizvoro.

Stater (la Atena) monedă; statey de argint = 4 drahme; statey de aur = 20 de drahme; un statey doric avea, probabil, 20 de drahme de argint.

Stratodemos, atestat la Thuc., II, 67.

Stratonice, sora lui Perdiccas şi soţia lui Seuthes, atestată la Thuc., II, 101, 6.

Stratos (lîngă Lepenu) oraş în Aharnania, pe fluviul Achelous.

Stroibos, tatăl lui Leocrates, atestat la Thuc., I, 105, 2.

Strombichides, fiul lui Diotimos, strateg atenian, atestat la Thuc., VIII, 15; 30, 62.

Strombichos, tatăl lui Diotimos, atestat la Thuc., I, 45, 2.

Strongyle, (azi vulcanul Stromboli) cea mai de nord dintre insulele Eolice sau Lipare, din nordul Siciliei.

Strophacos, proxenos al chalcidienilor atestat la Thuc., IV, 78.

Strymon, azi Struma, fluviu în vestul Traciei, izvorînd din apropiere de Serdica (azi Sofia) şi vărsîndu-se în Egeea la est de Chalcidica.

Styphon, fiul lui Pharax, atestat la Thuc., IV, 38, 2.

Styra, azi Stura, oraş pe coasta de sud-vest a Eubeei în Dryopis.

Sunion, promontoriu şi localitate în sud-estul Atticii.

Sybaris, rîu în sudul Italiei, la gura căruia, pe coasta golfului Tarent, se află oraşul cu acelaşi nume în apropiere de Thurioi.

Sybota (azi Sivota) port pe ţărmul Thesprotidei din Epir, în faţa căruia se află două insule mici, designate de Thucydides cu acelaşi nume. Insulele sînt în dreptul capătului de sud al insulei Corcyra (Korfu).

Syca sau *Tycha*, punct în centrul cartierului Epipolai al cetăţii Syracusa.

Syme (azi Simi) insulă mică, situată în faţa coastei Cariei, la nord de Rhodos, în golful Doridei.

Symaithos (azi Giarretta) fluviu în estul Siciliei, încojurînd poalele muntelui Etna. Spre gura sa se află un oraş omonim.

Syracusa, capitala Siciliei, situată pe coasta de est a insulei, pe insula Ortygia şi pe un larg teren împrejur. Amănunte la Thuc., III, 86; IV, 24; 25. 65; V, 4; VI, 3 şi urm. 38, 45, 63, 67, 70, 75, 96, 97, 99; VII, 4, 21, 22, 23, 32, 36, 37, 45, 46, 50—57, 65, 71, 73, 81, 87; VIII, 26, 105.

T

Tainaron, azi Matapan, capul mai de sud al Peloponesului, în Laconia.

Tamos, egiptean, atestat la Thuc., VIII, 31, 2; 87.

Tanagra (azi Grimada) oraş în estul Beoţiei.

Tantalos, fiul lui Patrocles, atestat la Thuc., IV, 57, 3.

Taras sau *Tarentum* (azi Taranto) oraş în sudul Italiei, în peninsula Calabria, pe coasta golfului Tarentin.

Tauros, fiul lui Echetimidas, atestat la Thuc., IV, 119, 2.

Tegea azi Paleoepiskopi, oraş în sud-estul Arcadiei.

Tellis: 1) spartan, atestat la Thuc., V, 19, 24; 2) tatăl lui Brasidas, atestat la Thuc., III, 69.

Tellias, comandant syracusan, atestat la Thuc., VI, 103, 4.

Temenites, cartier al Syracusei, la vest de Achradina, aşezat pe o colină numită, mai tîrziu, *Neapolis*.

Tenos (azi Tinos), insulă din grupul Cycladelor.

Teos, azi Sigadgik, oraş pe coasta Asiei Mici, în Ionia, pe ţărmul golfului Icaric.

Teres, întemeietorul regatului odris al Traciei, tatăl lui Sitalces, atestat la Thuc., II, 29, 67; 95.

Terias, fluviu mic, pe coasta de est a Siciliei.

Tereus, rege legendar al tracilor menţionat de Thuc., IV, 29, 3.

Teutiaplos, elean, atestat la Thuc., III, 29.

Teutlussa, mică insuliţă între Syme şi Rhodos.

Thapsos, peninsulă a Siciliei, azi Isola degli Magnisi.

Tharyps, rege al molossilor, atestat la Thuc., II, 180, 6.

Thasos, insulă şi oraş în Marea Egee, aproape de coasta Traciei.

Theainetos, fiul lui Tolmidas, atestat la Thuc., III, 20.

Theagenes: 1) din Megara, atestat la Thuc., I, 126, 3, 5; 2) atenian, atestat la Thuc.

Thebai (azi Thiva) celebrul oraş din Grecia centrală, capitala Beoţiei.

Themistocles, vestitul om politic şi comandant de oşti atenian. Amănunte în viaţa lui scrisă de Plutarh, *Vieţi paralele*, vol. I, Edit. Ştiinţifică. La

Thuc. este atestat în I, 14, 74, 90, 91, 93, 99, 135, 137, 138.

Theodoros, tatăl lui Procles, atestat la Thuc., III, 91.

Theolytos, tatăl lui Cynes, atestat la Thuc., II, 102.

Thera, azi Santorin, insulă din grupul Cycladelor.

Theramenes, celebru om politic atenian. Amănunte la Thuc., VIII, 68, 4; 89 şi urm; Xen., *Hell.*, I,II Diod. XIII—XIV, Arist.

Therimenes, lacedemonian, atestat la Thuc., VII, 26; 36, 2, 43, 3, 52.

Therme (mai tîrziu *Thessalonice*) Salonic, important oraş în sudul Macedoniei, în fundul golfului Thermaic.

Thermon, spartan, atestat la Thuc., VIII, 11, 2.

Thermopylai (Termopile) defileu strîmt între poalele muntelui Callidromos şi ţărmul golfului Maliac, la sud de gura fluviului Spercheios, pe un drum obligat dintre Thessalia şi Locrida epicnemidă. Celebru prin rezistenţa epică a lui Leonidas spartanul împotriva lui Xerses.

Theseus, rege legendar al atenienilor. Amănunte la Thuc., II, 12; VI, 61, 2 şi Plutarh, *Theseus, Vieţi paralele*, vol. I, Edit. Ştiinţifică.

Thespiai, azi Erimokastro, oraş în Beoţia, la vest de Teba.

Thessalos, fiu al lui Pesistratos, fratele lui Hippias şi Hipparchos, atestat la Thuc., I, 20, 2; VI, 25.

Thoricos (azi Therikos) localitate în sudul Atticii, pe coasta de vest, în faţa insulei Helena (azi Makronisi).

Thrace, Tracia, ţara locuită de neamurile trace dintre Beleani, Marea Egee şi Pontul Euxin cu prelungiri în Asia Mică, în Bithynia.

Thranitai vîslaşi din rîndul superior al corăbiei.

Thrasybulos, celebru om politic şi comandant de oşti atenian. Amănunte la Thuc., VIII, 73, 2; 75, 2; 81, 105; Xen., *Hell.*, I, 1, 16; II, 3 etc.; Diod., XIII, 40 şi urm.

Thrasycles, atenian, atestat la Thuc., V, 19, 24; VII, 15, 17, 19.

Thrasyllos din Argos, atestat la Thuc., V, 59, 5; 60, 6.

Thrasylos, atenian atestat la Thuc., VIII, 73, 75, 100, 104.

Thrasymelidas, spartan, atestat la Thuc., VI, 11, 2.

Thriasion, cîmpia din jurul localităţii Thria, din Attica, între Atena şi Eleusis.

Thronion, capitala Locridei epicnemidiene, situată nu departe de golful Maliac.

Thiucles: 1) tatăl lui Eurymedon, atestat la Thuc., III, 80, 9, 1; VII, 16; 2) întemeietor al coloniei care a fondat oraşul Naxos din Sicilia. Thuc., VI, 3.

Thucydides: 1) istoricul atestat la Thuc. în I, 1; 20, 21, 22, 23; V, 20, 26; II, 48, 3; IV, 106, 3; IV, 107; a se vedea studiul introductiv. 2) Pharsalian, proxenos al atenienilor, atestat la Thuc., VIII, 92, 8.

Thurioi (în vremea romană *Copiae*) azi Torre Brodognato, oraş în sudul Italiei, în golful Tarentin, întemeiat în apropiere de vechiul Sybaris.

Thyamis, azi Calama, fluviu în Epir, între Chaonia şi Thesprotia.

Thyamos, munte în teritoriul Agrai din nord-vestul Etoliei, în apropiere de cetatea Argos din Amphilochia. Thuc., III, 106.

Thymochares, atestat la Thuc., VIII, 95, 2.

Thyrea, azi Hagios Andreas, oraş şi ţinut în nordul Laconiei, la hotarul cu Argolida.

Thyssos, oraş în Chalcidica, în peninsula Acte, pe ţărmul golfului Singitic.

Teichion, localitate în vestul Etoliei, la limita cu Locrida ozolică.

Teichiussa, localitate pe coasta Asiei Mici, la sud de Millet.

Timagoras, fiul lui Athenagoras, din Cizic, atestat la Thuc., VIII, 61, 39.

Timagoras din Tegea, atestat la Thuc., II, 67.

Timanor, fiul lui Timanthes, atestat la Thuc., I, 29, 3.

Timocrates: 1) lacedemonian, atestat la Thuc., II, 85, 92, 3; 2) atenian atestat la Thuc., III, 105, 3; IV, 19, 2; 3) corintian, atestat la Thuc., II, 33.

Timoxenos, corintian, atestat la Thuc., II, 33.

Tisamenos, din Trachis, atestat la Thuc., III, 92, 2.

Tisander, Apodotos, atestat la Thuc., III, 100.

Tisias, fiul lui Tisimachos, atestat la Thuc., V, 84, 3.

Tissaphernes, satrap persan, care guverna regiunea Asiei Mici dinspre Marea Egee. Amănunte la Thuc., VIII, 5; 17, 25, 29, 36, 43, 47, 56, 78, 81, 87, 100.

Tlepolemos, atestat la Thuc., I, 117, 2.

Tolmaios: 1) tatăl lui Autocles, atestat la Thuc., IV, 53; 2) tatăl lui Tolmides, atestat la Thuc., I, 108, 113.

Tolmides: 1) fiul lui Tolmaios, atestat la Thuc., I, 108 şi 113; 2) tatăl lui Theainetos, atestat la Thuc., III, 20.

Tolophos, ophionianul, atestat la Thuc., III, 100.

Tomeus, munte în Messenia, în apropiere de Pylos.

Torone, oraş în peninsula Sithonia din Chalcidica, pe ţărmul golfului Toronic.

Toryalos, atestat la Thuc., IV, 79.

Trachis (gen. Trachinos) sau *Trachinia*, oraş în Grecia centrală, în Oitaia, aproape de golful Malea, numit şi *Heracleia Trachinia*, azi Kuvelo.

Tragia, insulă mică pe coasta Asiei Mici la sud de Samos, în faţa Miletului.

Treres, numele unei vechi populaţii din Tracia, înrudită cu cymerienii.

Triballoi (Triballi) numele unei populaţii din Moesia, înrudită cu getodacii, locuind la sud de Dunăre, în dreptul Olteniei, pe valea Iskerului (*Oescus*).

Trinacria, numele grec al Siciliei, cu aluzie la forma insulei „Cu trei vîrfuri".

Triopion, promontoriu pe coasta de sud-vest a Asiei Mici, lîngă oraşul Cnidos. Azi Capul Krio.

Tripodiscos, localitate în Megarida la vest de oraşul Megara.

Tritaia, oraş în sud-vestul Achaiei, la poalele muntelui Erymanthos, lîngă hotarul cu Elida. Azi Kastriţa.

Troas (Troada) regiune din nord-vestul Asiei Mici, în care se afla vestita cetate Troia.

Trogilos, port al Syracusei, la nord de Achradina.

Troia (sau Ilion) vestitul oraş din Troada, în nord-vestul Asiei Mici, aproape de gura Hellespontului. Ruinele sale se văd la actualul Hisarlîk.

Troizen, oraş în sud-estul Argolidei lîngă actuala localitate Damala.

Trotilon, cetate pe coasta de est a Siciliei, între Syracusa şi Catania.

Tydeus, fiul lui Ion, personaj legendar, atestat la Thuc., VIII, 38, 3.

Tyndareos, personaj legendar, fiul lui Oibates, tatăl lui Castor şi Pollux, al Elenei şi Clytemnestrei.

Tyrrenos, fiul lui Atys, personaj legendar, care a emigrat din Lydia în Italia.

Tyrrenoi, tyrenieni, numele grec al etruscilor.

X

Xanthippos, tatăl lui Pericles, atestat la Thuc., I, 117, 127.

Xenares, efor, atestat la Thuc., v. şi 36 şi urm.

Xenocleides, fiul lui Euthycles, atestat la Thuc., I, 46, 2; III, 114, 4.

Xenon, din Teba, atestat la Thuc., VII, 19, 3.

Xenophantes, tatăl lui Lamachos, atestat la Thuc., VI, 8, 2.

Xenophantidas, spartan, atestat la Thuc., VIII, 55, 2.

Xenophon, fiul lui Euripides, atestat la Thuc., II, 70, 79.

Xenotimos, tatăl lui Caracinos, atestat la Thuc., II, 23, 2.

Xerxes, celebrul rege persan, care a pornit expediţia împotriva Eladei în 480.

Z

Zacynthos (azi Zante) insulă din arhipelagul Ionic, pe care se află un oraş cu acelaşi nume, situată în dreptul Elidei, din colţul de nord-vest al Peloponesului.

Zancle, numit mai tîrziu *Messene* sau *Messana* (azi Messino), oraş în nordul Siciliei, la strîmtoarea din faţa oraşului Rhegion din Italia.

Zeuxidamos, tatăl lui Aychidamos, atestat la Thuc., II, 19; 47, 71; III, 1.

Zeuxidas, spartan, atestat la Thuc., V, 19, 2; 24.

Zopyros, tatăl lui Megabyzos, atestat la Thuc., I, 109, 3.

Xiphonia
Megara
Thapsos
Leon
Trogilos
Eurvelos
Epipolai
SYRA-
CUSAI
Portul Mare
Plemmyrion
Drumul Elorenic
Domeniul Polyzelos
RETRAGEREA ATHENIENILOR
Lagăre de noapte I, II, III, IV.
1 : 400,000 stadii
0 10 20 30 40 50

Leon
Trogilos
Labdalon
Eurvelos
Epipolai
Cyclos
Syce
Temenites
Orașul Extern
(Achradina)
Latomiai
Portul militar
Orașul Vechi
(Ortygia)
Portul
Mare
Plemmyrion
Olympeion
Dascon
Anapos F.
Drumul Elorenic
ASEDIEREA ORAȘULUI
SYRACUSAI
1 : 100,000 stadii
0 5 10

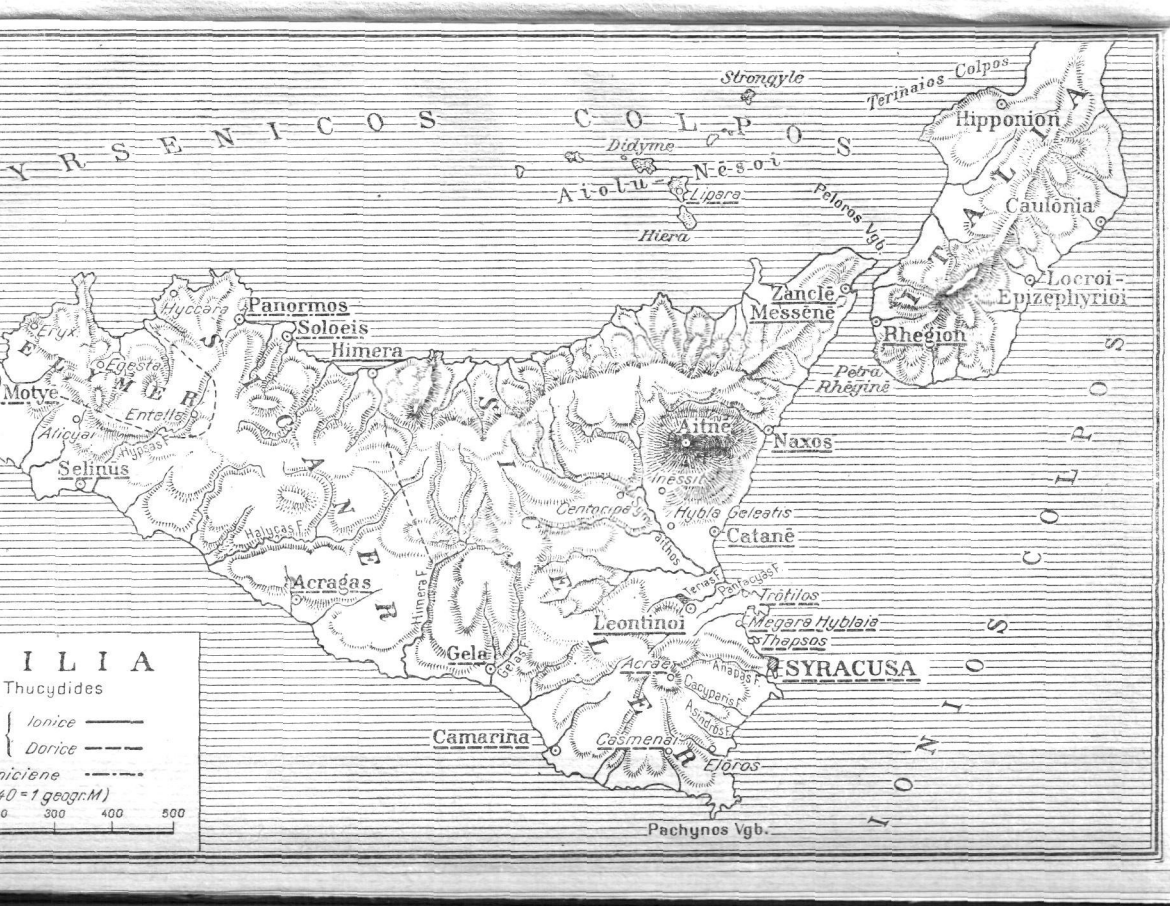

YRSENICOS COLPOS
Strongyle
Terinaios Colpos
Hipponion
Didyme
Aiolu-Nēsoi
Lipara
Hiera
Peloros Vgb.
Caulonia
ITALIA
Locroi-Epizephyrioi
Zanclē
Messēnē
Rhegion
Pētra Rhēginē
Panormos
Soloeis
Himera
Hyccara
Eryx
Egesta
Motye
Entella
Alicyai
Hypsas
Selinus
Aitnē
Naxos
Inessi
Centoripa
Hybla Geleatis
Catanē
Halycas F.
Acragas
Himera F.
Gela
Gelas F.
Leontinoi
Terias F.
Panfacyas F.
Trōtilos
Megara Hyblaia
Thapsos
SYRACUSA
Acrae
Anapas F.
Cacyparis F.
Asindros F.
Camarina
Casmenai
Elōros
Pachynos Vgb.
IONIOS COLPOS
ILIA
Thucydides
Ionice
Dorice
niciene
40 = 1 geogr. M)
0
300
400
500

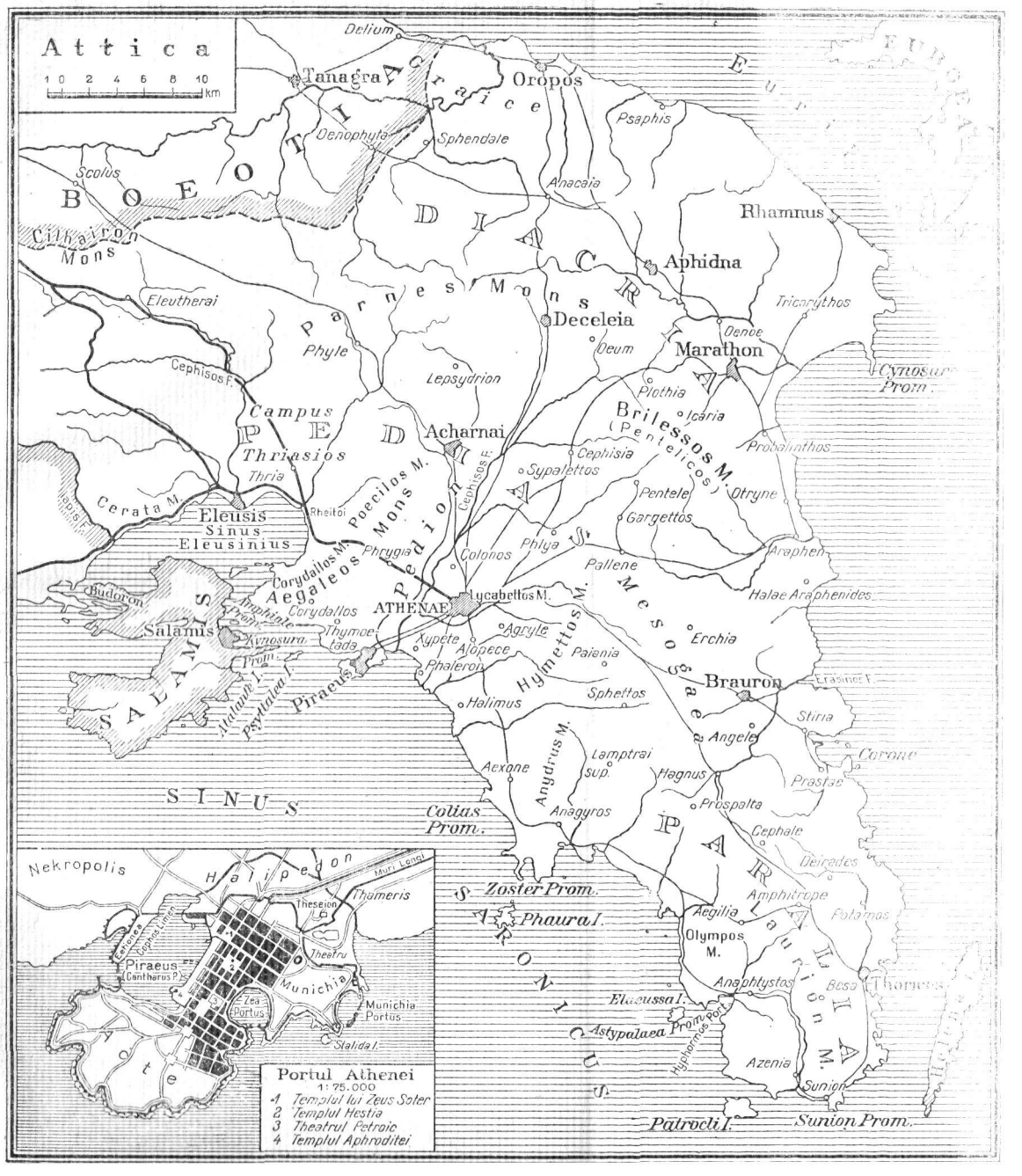
Attica
1 0 2 4 6 8 10 km
Delium
Tanagra
Oropos
Graice
Psaphis
Oenophyta
Sphendale
Scolus
BOEOTIA
Anacaia
Rhamnus
Cilhairon Mons
DIACRIA
Aphidna
Parnes Mons
Eleutherai
Tricorythos
Deceleia
Oenoe
Oeum
Marathon
Phyle
Cephisos F.
Lepsydrion
Plothia
Cynosura Prom.
Campus Thriasios
PEDIA
Acharnai
Brilessos M. (Pentelicos)
Icaria
Probalinthos
Cephisia
Sypalettos
Thria
Poecilos M.
Cephisos F.
Pentele
Otryne
Cerata M.
Eleusis
Rheitoi
Gargettos
Sinus Eleusinius
Phrygia
Pedion
Colonos
Phlya
Araphen
Corydallos M.
Aegaleos Mons
Pallene
Budoron
Lycabettos M.
Halae Araphenides
Amphiale Prom.
Corydallos
ATHENAE
Mesogaea
Salamis
Kynosura Prom.
Thymoetada
Agryle
Erchia
Xypete
Alopece
Hymettos M.
Paiania
Phaleron
Brauron
Erasinos F.
SALAMIS
Atalante I.
Psyttalea I.
Piraeus
Halimus
Sphettos
Stiria
Angele
Corone
Lamptrai sup.
Aexone
Anydrus M.
Hagnus
Prastae
SINUS
Colias Prom.
Anagyros
Prospalta
PARALIA
Cephale
Deirades
Nekropolis
Halipedon
Muri Longi
Thameris
Theseion
Zoster Prom.
Amphitrope
Phaura I.
Aegilia
Potamos
Eetionea
Cophos Limen
Theatru
Olympos M.
Piraeus (Cantharus P.)
Munichia
Anaphtystos
Besa
Thorices
Zea Portus
Munichia Portus
Elaeussa I.
Astypalaea Prom.
Hyphormos Port.
Stalida I.
Azenia
Sunion
Portul Athenei
1:75.000
1 Templul lui Zeus Soter
2 Templul Hestia
3 Theatrul Petroic
4 Templul Aphroditei
Patrocli I.
Sunion Prom.

Scardos M.
Paeonia
Epidaninos
Bryges
Lychnidis
Pelagonia
Lynceshis
Apsos
Apollonia
Aulon
Acro-ceraunion Pr.
Ceraunii Mts
Chaonia
Parauaia
Elimea
Tymphaia
Molossis
Epiros
Corcyra
Sybota
Thesprotia
Amvrakia
Anactorion
Leucas
Astacos
Acarnania
Ithaca
Cephallenia
Zakynthos
Elis
Olympia
Arcadia
Mantinea
Tegeea
Lepreon
Peloponnesos
Messenia
Sparta
Pylos
Sphacteria
Methone
Gythion
Laconica
Tainaron Pr.
Malea Pr.
Cythera
Aegilia
Mare Creticum
Cydonia
Creta
Oaxos
Cnosus
Itanos
Gortyn
Carpathus
Casus
Mare Carpathium
Rhodos
Camiros
Lindos
Ialysos
Syme
Knidos
Nisyros
Kos
Calymna
Astypalaia
Amorgos
Naxos
Ios
Thera
Anaphe
Pholegandros
Melos
Siphnos
Seriphos
Cythnos
Hydros
Prasiai
Mare Myrtoum
Keos
Kythnos
Syros
Paros
Leros
Lebinthos
Mykanos
Tenos
Andros
Ikaria
Samos
Priene
Ladea
Myus
Miletus
Iasos
Bargylia
Halicarnassos
Sin. Ceramicus
Caria
Lydia
Ephesos
Magnesia
Tralles
Alabanda
Nysa
Macander
Colophon
Notion
Caystros
Smyrna
Sardes
Pachaia
Harmos
Myrina
Chios
Erythrae
Teos
Lesbos
Methymna
Arisbe
Mytilene
Pergamum
Elaia
Grynion
Kyme
Thyatira
Macestos
Adramyttion
Mysia
Phrygia
Troas
Ilion
Assos
Tenedos
Lemnos
Mare Thracicum
Mare Aegaeum
Imbros
Sigeion
Abydos
Lampsacos
Gestos
Thracia
Perinthos
Selymbria
Byzantion
Chalcedon
Propontis
Scyllion
Rhyndacus
Samothrace
Maroneia
Mesembria
Serrhion Pr.
Thasos
Stagiros
Acanthos
Chalcidice
Olynthos
Dion
Potidea
Mende
Scione
Torone
Pallaimn M.
Amphipolis
Eion
Aigai
Pella
Bergia
Methone
Pydna
Pieria
Thermaia
Macedonia
Almopia
Orestis
Lynkestis
Haliakmon
Axios
Strymon
Nestos
Rhodope M.
Odrysae
Thracia
Crenides (Philippi)
Myrcinus
Drabescos
Cercinitis
Edoni
Odomanti
Droi
Doberos
Amphaxitis
Lychnidis
Ulcinium
Drilon
Illyrii
Taulantii
Epirus
Thessalia
Crannon
Larisa
Pherai
Pharsalos
Pyrasos
Magnesia
Dolopia
Achaia Phthiotis
Malis
Oitaia
Doris
Locris
Phocis
Delphi
Aetolia
Amphilochicon
Argos
Naupactos
Chalcis
Petrai
Aigion
Boeotia
Thebai
Tanagra
Platea
Thespiae
Delion
Chaironeia
Orchomenos
Pelene
Megara
Eleusis
Attica
Athena
Nisaia
Piraeus
Salamis
Corinthus
Sicyon
Epidauros
Argos
Troezen
Hermione
Aegina
Euboea
Histiaea
Peparethos
Icos
Scyros
Cyclades
Seriphos
Siphnos
Paros
Naxos
Andros
Tenos
Keos
Kythnos
Syros
Mykanos
Pheneia
Patmos
Leros
Lebinthos
Calymna
Astypalaia
Amorgos
Ios
Thera
Anaphe
Pholegandros
Melos
Sporades

CUPRINS

Studiu introductiv 5
CARTEA I 145
CARTEA A II-A 233
CARTEA A III-A 305
CARTEA A IV-A 377
CARTEA A V-A 459
CARTEA A VI-A 521
CARTEA A VII-A 591
CARTEA A VIII-A 651
Note 721
Indice 745